КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПРАВОСУДДЯ

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО СУДОУСТРІЙ І СТАТУС СУДДІВ»

Науково-практичний коментар

За загальною редакцією
д-ра юрид. наук, проф. ***М. А. Погорецького,***
д-ра юрид. наук, доц. ***О. З. Хотинської-Нор,***
д-ра юрид. наук, проф. ***О. Г. Яновської***

ПРАВОВА ЄДНІСТЬ
РЕДАКЦІЯ ЮРИДИЧНИХ ВИДАНЬ

Київ • Алерта • 2019

УДК 351.87(477)
З-19

Рекомендовано до друку Вченою радою юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 11 від 20 травня 2019 р.).

Рецензенти:

В. В. Городовенко – доктор юридичних наук, доцент, заслужений юрист України, суддя Конституційного Суду України;

Л. М. Москвич – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри судоустрою та прокуратури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Р. О. Стефанчук – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України, перший заступник Голови Верховної Ради України.

Авторський колектив:

Гринюк В. О., доктор юрид. наук, доц. – ст.ст. 74–46, ст. 11 у співавтор. з Сергєєвою Д. Б., ст.ст. 48, 49 у співавтор. з Сергєєвою Д. Б. та Погорецьким М. А., ст.ст. 50, 51, 57 у співавтор. з Кучинською О. П. та Топорецькою З. М., ст.ст. 52–56, 57–62 у співавтор. з Кучинською О. П. та Саленко О. В., ст.ст.126–134 у співавтор. з Саленко О. В.; **Захарова О. С.**, канд. юрид. наук, доц. – ст.ст. 92–103; **Кіреєва Н. О.**, канд., юрид. наук, доц. – ст.ст. 22, 23, 25; ст. 21 у співавторстві з Стареньким О. С., ст. 24 у співавторстві з Хотинською-Нор О.З.; **Костюченко О. Ю.**, канд. юрид. наук, доц. – ст. 14, ст.ст. 26–30 у співавтор. з Хотинською-Нор О.З., ст.ст. 36–47 у співавтор. з Погорецьким М. А. та Яновською О. Г.; **Крижанівський В. В.**, канд. юрид. наук, доц. – ст.ст. 135–141; **Кучинська О. П.**, доктор юрид. наук, проф. – ст.ст. 15–16 у співавтор. з Топорецькою З. М., ст.ст. 50, 51, 57 у співавтор. з Гринюком В. О. та Топорецькою З. М., ст.ст. 52–56, 57–62 у співавтор. з Гринюком В. О. та Саленко О. В.; **Малюга В. І.**, канд. юрид наук, доц. – ст.ст. 155–159 у співавтор. з Стареньким О. С. та Сухачовим О. О.; **Нестор Н. В.**, канд. юрид. наук – ст.ст. 151–154 у співавтор. з Хотинською-Нор О.З.; **Сергєєва Д. Б.**, доктор юрид. наук, с. н. с. – ст. 11 у співавтор. з Гринюком В. О., ст.ст. 48, 49 у співавтор. з Гринюком В. О. та Погорецьким М. А., ст.ст. 160–165 у співавтор. з Татаровим О. Ю. та Топорецькою З. М.; **Саленко О. В.**, канд. юрид. наук – ст.ст. 31–35 у співавтор. з Погорецьким М. А. та Стареньким О. С., ст.ст. 52–56, 57–62 у співавтор. з Гринюком В. О. та Кучинською О. П., ст.ст. 126–134 у співавтор. з Гринюком В. О., ст.ст.146–150 у співавтор. з Хотинською-Нор О.З.; **Сиза Н. П.**, канд. юрид. наук, доц. – ст. 5; **Старенький О. С.**, канд. юрид. наук – ст. 21 у співавторстві з Кіреєвою Н. О., ст.ст. 155–159 у співавтор. з Малюгою В. І. та Сухачовим О. О., ст.ст. 31–35 у співавтор з Погорецьким М. А. та Саленко О. В., ст.ст. 104, 105 у співавтор. з Погорецьким М. А.; **Сухачов О. О.**, доктор юрид. наук – ст.ст. 155–159 у співавтор. з Малюгою В. І. та Стареньким О. С.; **Погорецький М. А.**, доктор юрид. наук, проф. – ст.ст. 17–20, 112–118, 142–145 у співавтор. з Хотинською-Нор О.З., ст.ст. 119–125 у співавтор. з Хотинською-Нор О.З. та Фаринником В. І., ст.ст. 31–35 у співавтор. з Саленко О. В. та Стареньким О. С., ст.ст. 36–47 у співавтор. з Костюченко О. Ю. та Яновською О. Г.; ст.ст. 48, 49 у співавтор. з Гринюком В. О. та Сергєєвою Д. Б.; **Прилуцький С. В.**, доктор юрид. наук, доц. – ст.ст.1–4, 6–8; **Притика Ю. Д.**, доктор юрид. наук, проф. – ст.ст. 69–73, 77–79; **Татаров О. Ю.**, доктор юрид. наук, проф. – ст.ст. 160–165 у співавтор. з Сергєєвою Д. Б. та Топорецькою З. М.; **Топорецька З. М.**, канд. юрид. наук – ст.ст. 15–16 у співавтор. з Кучинською О. П., ст.ст. 50, 51, 57 у співавтор. з Гринюком В. О. та Кучинською О. П., ст.ст. 160–165 у співавтор. з Сергєєвою Д. Б. та Татаровим О. Ю.; **Фаринник В. І.**, доктор юрид. наук – ст.ст. 119–125 у співавтор. з Погорецьким М. А. та Хотинською-Нор О.З.; **Хотинська-Нор О.З.**, доктор юрид. наук, доц. – ст.ст. 9, 12, 13, 80–91, 106–111, ст.ст. 17–20, 112–118, 142–145 у співавтор. з Погорецьким М. А., ст.ст. 119–125 у співавтор. з Погорецьким М. А. та Фаринником В. І., ст.ст.146–150 у співавтор. з Саленко О. В., ст.ст.151–154 у співавтор. з Нестор Н. В., ст. 24 у співавторстві з Кіреєвою Н.О.; **Яновська О. Г.**, доктор юрид. наук., проф. – ст. 10, ст.ст. 63–68, ст.ст. 36–47 – у співавтор. з Костюченко О. Ю. та Погорецьким М. А.

© Колектив авторів, 2019.
© Видавництво «Правова Єдність», 2019.

ISBN 978-617-566-578-7

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

ГРИНЮК ВОЛОДИМИР ОЛЕКСІЙОВИЧ, доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

ЗАХАРОВА ОЛЕНА СЕМЕНІВНА, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, член науково-консультативної ради Верховного Суду.

КІРЄЄВА НАТАЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА, кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України, доцент кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка**.**

КОСТЮЧЕНКО ОЛЕНА ЮРІЇВНА, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

КРИЖАНІВСЬКИЙ ВІКТОР В'ЯЧЕСЛАВОВИЧ, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

КУЧИНСЬКА ОКСАНА ПЕТРІВНА, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

МАЛЮГА ВІКТОР ІВАНОВИЧ, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

НЕСТОР НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА, кандидат юридичних наук, асистент кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

ПОГОРЕЦЬКИЙ МИКОЛА АНАТОЛІЙОВИЧ, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, голова Науково-практичної Ради при Раді адвокатів Київської області, член науково-консультативних рад Верховного Суду та Конституційного Суду України.

ПРИЛУЦЬКИЙ СЕРГІЙ ВАЛЕНТИНОВИЧ, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, член науково-консультативної ради Верховного Суду.

ПРИТИКА ЮРІЙ ДМИТРОВИЧ, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, професор кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

САЛЕНКО ОЛЬГА ВАСИЛІВНА, кандидат юридичних наук, доцент кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

СЕРГЄЄВА ДІАНА БОРИСІВНА, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

СИЗА НАТАЛІЯ ПЕТРІВНА, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

СТАРЕНЬКИЙ ОЛЕКСАНДР СЕРГІЙОВИЧ, кандидат юридичних наук, асистент кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

СУХАЧОВ ОЛЕКСІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ, доктор юридичних наук, заслужений юрист України, заступник начальника Департаменту нагляду за додержанням законів у кримінальному провадженні та координації правоохоронної діяльності Генеральної прокуратури України – начальника управління нагляду за додержанням законів Службою безпекою України та Державною прикордонною службою України.

ТАТАРОВ ОЛЕГ ЮРІЙОВИЧ, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, старший партер АО «Татаров Фаринник Головко».

ТОПОРЕЦЬКА ЗОРЯНА МИКОЛАЇВНА, кандидат юридичних наук, асистент кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

ФАРИННИК ВАСИЛЬ ІВАНОВИЧ, доктор юридичних наук, заслужений юрист України, старший партер АО «Татаров Фаринник Головко».

ХОТИНСЬКА-НОР ОКСАНА ЗІНОВІЇВНА, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

ЯНОВСЬКА ОЛЕКСАНДРА ГРИГОРІВНА, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, суддя Верховного Суду.

Знати закони – означає сприймати не їх слова,
але їх зміст та значення.
Юстиніан I

ПЕРЕДМОВА

Обраний Україною курс на євроінтеграцію зумовив реалізацію комплексу заходів, спрямованих на утвердження в державі принципу верховенства права, який є основою розбудови правової держави, що проголошує людину, її права та свободи найвищою соціальною цінністю. Чільне місце серед них відведено судовій реформі, яка покликана відновити суспільну довіру до суду, гарантувати компетентність, професійність, етичну спрямованість суддівського корпусу, забезпечити ефективність процесу судового захисту прав, свобод та інтересів особи. Від досягнення окреслених цілей залежить не лише реальність передбаченого ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод права кожного на справедливий суд, а й розвиток в Україні невід'ємних атрибутів судової влади – незалежності та самостійності. Без них розмірковувати про судову владу в державі марно, а їх визначальне значення є предметом прискіпливої уваги Ради Європи[1], Європейського суду з прав людини[2] та інших міжнародних інституцій[3].

На 25-му році існування незалежної України, через 20 років після прийняття Основного Закону держави 02 червня 2016 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», логічним розвитком якого стали положення одночасно прийнятого Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Їх приписи склали нормативно-правову основу оновлення існуючого у цій сфері понятійно-категоріального апарату, трансформації вітчизняної моделі судоустрою, модернізації правового статусу суддів та органів суддівського врядування, а також слугували поштовхом до новелізації процесуального законодавства України.

Так, норми Закону України «Про судоустрій і статус суддів» деталізували конституційні положення та закріпили нову структуру судоустрою, змінили зміст принципу територіальності та розвинули зміст принципу спеціалізації як організаційних основ судоустрою, оновили інститут кваліфікаційного оцінювання суддів та запровадили інноваційні підходи до добору суддівських кадрів, модернізували інститут дисциплінарної відповідальності суддів та переформатували статус і повноваження органів суддівського врядування тощо.

Реалізація зазначених нововведень обумовила різне ставлення до них як серед представників судової влади, так і у науково-експертному середовищі. Чимало положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» стали предметом звернень до Конституційного Суду України. Критика, що лунає на їх адресу, пов'язана з існуючою подекуди неузгодженістю та відсутністю достатньої практики засто-

---

[1] План дій Ради Європи щодо посилення незалежності та неупередженості судової влади. Рада Європи, 2016. URL: http://rsu.gov.ua/uploads/article/plan-dijzmicnennanezaleznosti-su-9fc2c6af1d.pdf

[2] Рішення Європейського суду з прав людини від 09 січня 2013 року у справі «Олександр Волков проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947

[3] Висновок № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів для Комітету міністрів Ради Європи про стандарти незалежності судових органів та незмінюваність суддів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a52

сування нових положень законодавства, їх різноманітним тлумаченням органами правозастосування та реалізацією у спосіб, що суперечить закладеній у них ідеології. За таких обставин виникає потреба в науковому аналізі та коментуванні законодавчих норм у сфері організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні, що сприятиме їх правильному розумінню, належному застосуванню та формуванню єдиної правозастосовної практики.

Ураховуючи викладене, колектив авторів, що об'єднав провідних науковців кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, з урахуванням доктринальних положень організації та функціонування судової влади, чинного законодавства України, положень міжнародних нормативно-правових актів, ратифікованих Верховною Радою України, висновків і рекомендацій міжнародних інституцій, практики Європейського суду з прав людини та вітчизняних судів, зокрема, правових позицій Верховного Суду, локальних актів органів суддівського врядування та самоврядування України, статистичних даних здійснив наукове коментування норм Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Підготований авторським колективом науково-практичний коментар Закону України «Про судоустрій і статус суддів» не лише сприятиме правильному та однозначному розумінню змісту його норм, їх ідеології та соціальної спрямованості, що є основою для їх одноманітного застосування на практиці, а й слугуватиме орієнтиром у визначенні перспективи розвитку інститутів вітчизняної судової влади, ефективність якої є необхідною умовою демократизації суспільства та його благополуччя.

Автори висловлюють щиру вдячність рецензентам – докторам юридичних наук Віктору Валентиновичу Городовенку, Лідії Миколаївні Москвич, Руслану Олексійовичу Стефанчуку за рецензування та слушні зауваження, пропозиції й поради, а також усім, хто сприяв виходу цього науково-практичного коментаря у світ.

Усвідомлюючи, що окремі питання, яких торкнулися автори коментаря, потребують більш прискіпливої уваги, а також беручи до уваги, що окремі інститути судової влади, регламентовані коментованим законом, лише перебувають на стадії свого становлення, авторський колектив буде вдячним за конструктивну критику, зауваження, пропозиції та побажання. Просимо надсилати їх на адреси електронної пошти: npogoretsky@gmal.com, oksnor79@gmail.com.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АСДС – Автоматизована система документообігу суду
ВККСУ – Вища кваліфікаційна комісія суддів України
ВРУ – Верховна Рада України
ВРП – Вища рада правосуддя
ВС – Верховний Суд
ВСУ – Верховний Суд України
ГК України – Господарський кодекс України
ГРД – Громадська рада доброчесності
ГПК України – Господарський процесуальний кодекс України
ГПУ – Генеральна прокуратура України
ДСАУ – Державна судова адміністрація України
ЄДРСР – Єдиний державний реєстр судових рішень
ЄКПЛ – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод
ЄСІТС – Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система
ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини
ЗМІ – засоби масової інформації
КАС України – Кодекс адміністративного судочинства України
КЗпП – Кодекс законів про працю України
КРЄС – Консультативна рада європейських суддів
КК України – Кримінальний кодекс України
КМУ – Кабінет Міністрів України
КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України
КСУ – Конституційний Суд України
КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення
МОЗ – Міністерство освіти і здоров'я України
НАБУ – Національне антикорупційне бюро України
НКР – Науково-консультативна рада
НМР НШСУ – Науково-методична рада Національної школи суддів України
НС(Р)Д – негласні слідчі (розшукові) дії
НШСУ – Національна школа суддів України
РВ НШСУ – Регіональні відділення Національної школи суддів України
РСУ – Рада суддів України
С(Р)Д – слідчі (розшукові) дії
ССО – Служба судової охорони
ЦК України – Цивільний кодекс України
ЦПК України – Цивільний процесуальний кодекс України

Цей Закон визначає організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд.

Розділ I

ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Стаття 1. Судова влада

1. Судова влада в Україні відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними законом.

2. Судову владу реалізовують судді та, у визначених законом випадках, присяжні шляхом здійснення правосуддя у рамках відповідних судових процедур.

1. Іменуючи коментовану статтю «судова влада», законодавець, на жаль, не дав чіткого визначення цій категорії, а лише сформулював загальні критерії та координати, за якими «судова влада» може бути віднайдена.

Передусім законодавець звернувся до класичної теорії поділу влади. Дійсно, загальновизнаним є підхід, що судова влада є (має бути) окремою складовою єдиної державної влади. Тобто, однією з ключових ознак судової влади є те, що вона має виходити від єдиної суверенної влади у державі, а також те, що вона має бути відокремленою від інших форм та видів державної влади. Це положення Закону випливає з конституційного положення (ст. 6), де встановлено, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України.

Законодавець виділяє три ключові ознаки судової влади в Україні: а) судова влада здійснюється судами; б) такі суди мають бути утворені законом; в) такі суди мають бути незалежними та безсторонніми.

Конституція України у ст. 124 встановила, що правосуддя в державі здійснюється виняткова судами, а делегування функцій судів чи привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Водночас, частиною національного законодавства стала ЄКПЛ, яка у ст. 6 «Право на справедливий суд» встановила, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом (англ. tribunal established by law). При цьому, конституційні та конвенційні положення мають між собою узгоджуватись та не суперечити одне одному.

На перший погляд, наведені вище конституційні положення є максимально чіткими та визначеними. Для вітчизняної правової думки досить сталим є сприйняття того, що суд – це державний орган, правове положення якого визначається рамками судової системи, а більшість науковців обстоюють, що суд – це орган державної

влади; носієм судової влади як різновиду державної влади є тільки державні суди, визначені Конституцією та законами України, і тому жодні інші органи не можуть наділятись функціями зі здійснення судової влади.

Безперечно, суд, який здійснюється державою та від імені держави – це одне з найпоширеніших та самих сталих сьогодні втілень цього суспільного інституту. У вітчизняному юридичному обігу поняття «суд» має низку окремих значень. Так, у загальній теорії права й у конституційному праві термін «суд» становить собою здебільшого узагальнене поняття органу, наділеного повноваженнями з реалізації однієї з гілок державної влади – судової. У цьому значенні суд перш за все є органом судової влади без уточнення, який саме це суд, де він розташований, яка його компетенція, тощо.

У другому значенні суд – це конкретна судова установа, що має додаткові характеристики, які уточнюють та індивідуалізують його, а також визначають його територіальну та предметну юрисдикцію.

Третє його значення чітко пов'язане з особами, які судять, тобто суддями, незалежно від їх кількісного складу. І суддя, що постановляє вирок чи рішення одноособово, і суд у складі кількох суддів – усі вони діють як суд.

Тим самим за державницького підходу терміном «суд» зазвичай позначають: а) державний орган, орган судової влади; б) елемент судової системи, що в сукупності з іншими подібними елементами утворює системну цілісність – систему судів; в) учасник судово-процесуальних відносин (*Баронін Д. Правовий статус суду в Україні: дис. … канд. юр. наук. Х., 2015. С. 14–15*).

Проте сьогодні правовий феномен суду не вичерпується лише державницьким зрізом цього явища. Входження України до європейського правового простору було обумовлене необхідністю сприйняття європейських правових стандартів та способу європейського правового мислення. Західноєвропейське праворозуміння допускає можливість існування та діяльність *«позадержавного» суду*, рішення якого мають визнаватися державою та забезпечуватися публічним примусом. Так, ЄСПЛ у справі «Ромашов проти України» встановив, що згідно зі ст. 221 КЗпП України у сфері трудових спорів комісія є першою інстанцією, звернення до якої має бути використано відповідно до п. 1 ст. 35 Конвенції. Тим самим, ЄСПЛ визнав комісію з трудових спорів судом першої інстанції, рішення якого є загальнообов'язковим та має забезпечуватися державним примусом (*рішення ЄСПЛ від 27 липня 2004 року у справі «Ромашов проти України»*).

Проте такий підхід прямо суперечить ст. 124 Конституції України.

На відміну від ЄСПЛ, протилежне бачення суду як унікального соціального та правового інституту склалося у практиці КСУ.

Вітчизняний орган конституційного контролю у справі про завдання третейського суду встановив, що можливість передачі державою на розгляд третейських судів спорів сторін у сфері цивільних і господарських правовідносин визнана зарубіжною практикою, заснованою, в тому числі, на міжнародному праві.

КСУ також звернувся до практики ЄСПЛ та вказав, що звернення фізичних та/або юридичних осіб до третейського суду є правомірним, якщо відмова від послуг державного суду відбулася за вільним волевиявленням сторін спору *(рішення ЄСПЛ у справі «Девір проти Бельгії»,1980 р.)*.

Проте КСУ дійшов висновку, що правосуддя – це самостійна галузь державної діяльності, яку суди здійснюють шляхом розгляду і вирішення в судових засіданнях

в особливій, встановленій законом процесуальній формі цивільних, кримінальних та інших справ. Третейський розгляд спорів сторін у сфері цивільних і господарських правовідносин – це вид недержавної юрисдикційної діяльності, яку третейські суди здійснюють на підставі законів України шляхом застосування, зокрема, методів арбітрування.

Здійснення третейськими судами функції захисту, передбаченої в абзаці 7 ст. 2, ст. 3 Закону України «Про третейські суди» (2004 р.), є здійсненням ними не правосуддя, а третейського розгляду спорів сторін у цивільних і господарських правовідносинах у межах права, визначеного ст. 55 Конституції України.

Тим самим, не визнаючи за третейськими судами функції правосуддя, конституційна юрисдикція позбавила їх правового статусу суду, оскільки, як відомо, правосуддя в Україні здійснюється винятково судами (*Рішення КСУ від 10 січня 2008 року № 1-рп/2008 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців сьомого, одинадцятого статті 2, статті 3, пункту 9 статті 4 та розділу VIII «Третейське самоврядування» Закону України «Про третейські суди» (справа про завдання третейського суду).*

Державний «квазісуд». Для забезпечення реалізації повноти державної влади в межах національних правових систем можуть утворюватись та функціонувати органи, до повноважень яких, крім іншого, входить здійснення судової юрисдикції. В Україні прикладом таких органів можуть бути, зокрема, ВРП, Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів тощо, які здійснюють спеціалізовану дисциплінарну юрисдикцію у сфері юстиції.

Так, у справі «Олександр Волков проти України» ЄСПЛ встановив, що ніщо не заважає назвати «судом» конкретний національний орган, який не входить до судової системи. Адміністративний або парламентський орган може вважатися «судом» у матеріально-правовому значені цього терміна, що приведе до можливості застосування ст. 6 Конвенції до спорів державних службовців *(рішення ЄСПЛ від 09 січня 2013 року у справі «Олександр Волков проти України»*).

Ключовими рисами, яким має відповідати такий орган для того, щоб бути «судом», є: здатність приймати обов'язкові рішення (power of decision); діяльність на основі закону та в рамках встановленої процедури; діяльність у межах власної компетенції (а не поза нею); незалежність та безсторонність *(Martin Kuijer, Tribunal Established by Law: [1] дата звернення: 07 березня 2018 року*).

КСУ також іменується «судом», хоча й не входить та не відноситься до єдиної системи судоустрою України (*див. ст. 3, 17 коментованого Закону*).

Міжнародні суди. Окремий аспект, який безпосередньо стосується поняття суду, є його наднаціональний (міжнародний) рівень. У цьому відношенні варто нагадати, що міжнародні суди не є органами влади окремої держави. Проте держави, які стали засновниками чи учасниками міжнародних судів, мають визнавати їх юрисдикцію, підпорядковуватись рішенням та забезпечувати їх виконання.

У 2016 році ст. 124 Конституції України було доповнено положеннями, які встановлюють, що Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським Статутом Міжнародного кримінального суду.

Свого часу Україна не змогла визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду (МКС) та ратифікувати Римський статут, який був підписаний від імені України

[1] http://blhr.org/media/documents/Tribunal_established_by_law_1.doc

20 січня 2000 року, оскільки КСУ визнав його таким, що не відповідає Конституції України. Зокрема, у своєму Висновку від 11 липня 2001 року № 3-в/2001 у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) КСУ роз'яснив таке: «Стаття 1 Римського Статуту, вказуючи на те, що МКС є постійним органом, уповноваженим здійснювати юрисдикцію щодо осіб, відповідальних за найсерйозніші злочини, які викликають стурбованість міжнародного співтовариства, водночас наголошує, що цей Суд доповнює національні органи кримінальної юстиції. Аналогічне положення міститься також в абзаці десятому Преамбули Статуту. Доповнюючий національну систему правосуддя характер МКС конкретизується й у ряді інших статей Статуту, зокрема в п. 2 ст. 4, згідно з яким Суд може здійснювати свої функції і повноваження на території будь-якої держави-учасниці, у підп. «а» п. 1 ст. 17, відповідно до якого Суд приймає до свого провадження справи не тільки за зверненням держави-учасниці, а й з власної ініціативи, коли держава, під юрисдикцією якої перебуває особа, підозрювана у вчиненні передбаченого Статутом злочину, «не бажає або не здатна проводити розслідування чи порушити кримінальне переслідування належним чином».

Це істотно відрізняє МКС від інших міжнародних судових органів, зокрема ЄСПЛ, можливість звертатися до яких за захистом своїх прав і свобод закріплено в ч. 4 ст. 55 Конституції України. Такі міжнародні судові органи порушують справу лише за зверненням осіб, причому особа може звернутися до них лише після використання всіх національних засобів правового захисту.

Отже, на відміну від міжнародних судових органів, передбачених ч. 4 ст. 55 Конституції України, правова природа та юрисдикційні повноваження яких мають допоміжний (субсидіарний) характер, МКС доповнює систему національної юрисдикції.

Можливість такого доповнення судової системи України не була передбачена розд.VIII «Правосуддя» Конституції України. Це дало КСУ підстави для висновку, що абз. 10 Преамбули та ст. 1 Статуту не узгоджуються з положеннями ч. 1, 3 ст. 124 Конституції України, а тому приєднання України до цього Статуту відповідно до ч. 2 ст. 9 Конституції України можливе лише після внесення до неї відповідних змін (*Висновок КСУ від 11 липня 2001 року № 3-в/2001 у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут)*.

Отже, необхідне доповнення положень Конституції України відкриває шлях до приєднання нашої держави до Римського статуту МКС, а відповідно значно розширює сутність міжнародного суду шляхом визнання його юрисдикції та підкорення його рішенням на національному рівні.

Таким чином, у правовій системі України виникла ситуація, коли під поняття «суд» підпадають:

1) державний орган (установа), що входить до єдиної системи судоустрою України;

2) склад суду (колегія суддів, одноособовий суддя), який здійснює державну владу від імені України;

3) недержавний орган, який здійснює судову юрисдикцію;

4) державний орган, що не входять до єдиної системи судоустрою України та здійснює судову юрисдикцію;

5) міжнародний суд, юрисдикція якого визнана Україною.

Окремої уваги потребує питання тлумачення поняття *«суди, утворені законом»*, що вживається у ч. 1 коментованої статті та кореспондує положенням ст. 125 Конституції України, відповідно до яких суд утворюється, реорганізовується і ліквідовується законом, проект якого вносить до ВРУ Президент України після консультацій з ВРП. Ця конституційна норма знайшла свій розвиток та деталізацію у ст. 19 цього Закону *(див. коментар до неї)*.

Конструкція «суд, утворений законом» є законодавчо встановленою вимогою до порядку утворення судів. Вона передбачає, що утворення будь-якого суду (як органу державної влади, що є юридичною особою публічного права), що входить до системи судоустрою, здійснюється законом у його буквальному сенсі (нормативно-правовий акт, прийнятий ВРУ за відповідними правилами та процедурою).

Її запровадження у 2016 році у національне законодавство стало втіленням стандарту «суд, встановлений законом», що є невід'ємним елементом права на справедливий суд, гарантованого ст. 6 ЄКПЛ, та інституціональна складова якого передбачає, що організація судової системи повинна регулюватися законами в їх буквальному значенні.

Водночас варто звернути увагу, що у підп. 6 п. 16[1] розд. XV «Перехідні положення» Конституції України передбачено, що до впровадження нового адміністративно-територіального устрою України відповідно до змін до Конституції України щодо децентралізації влади, але не довше ніж до 31 грудня 2017 року, утворення, реорганізацію та ліквідацію судів здійснює Президент України на підставі та у порядку, що визначені законом.

У свою чергу, п. 4 розд. XII цього Закону прямо передбачив утворення ВС «у порядку та у складі, що визначені цим Законом».

Відсутність єдиного розуміння законодавчо запроваджених конструкцій, що серед іншого призвело до підміни понять «суд, утворений законом» та «суд, утворений відповідно до закону», а також системного підходу до реорганізації судоустрою мало наслідком застосування різними суб'єктами різних варіацій утворення судів з моменту набрання чинності цього Закону. Зокрема:

1) ВС утворено відповідно до конституційних положень (ч. 3 ст. 125 Конституції України) та п. 4 «Прикінцевих та перехідних положень» коментованого Закону. В Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань дані про розпорядчий акт, на підставі якого створено юридичну особу, відсутні;

2) Вищий антикорупційний суд утворено Законом України «Про Вищий антикорупційний суд» від 07 червня 2018 року;

3) утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності передбачено Указом Президента України від 29 вересня 2017 року № 299/2017 «Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності»;

4) у грудні 2017 року Президентом України також було видано укази «Про ліквідацію та утворення місцевих загальних судів», «Про ліквідацію та утворення місцевих загальних судів», «Про ліквідацію та утворення місцевих загальних судів», «Про ліквідацію та утворення місцевих загальних судів», «Про реорганізацію місцевих загальних судів», «Про ліквідацію апеляційних судів та утворення апеляційних судів в апеляційних округах», «Про ліквідацію місцевих господарських судів та утворення окружних господарських судів», «Про ліквідацію апеляційних

господарських судів та утворення апеляційних господарських судів в апеляційних округах», «Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах», які було реалізовано лише з часом.

Крім того, виникла колізійна ситуація щодо функціонування ВС та ВСУ, процедура ліквідації якого стала предметом дискусій і судових проваджень, у тому числі й у КСУ.

Наведене вимагає ще раз акцентувати увагу на необхідності буквального тлумачення та застосування вимоги «суд, утворений законом» у процедурі реорганізації вітчизняної системи судів.

2. Основний Закон України у низці своїх положень чітко зафіксував суб'єктів, через яких може бути здійснена судова влада. Так, у ст. 124 Конституції України йдеться, що народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних; у ст. 127 вказується, що правосуддя здійснюють судді та у визначених законом випадках правосуддя здійснюється за участю присяжних; у ст. 129 деталізується, що судочинство провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних.

Варто звернути увагу, що згідно з ч. 1 ст. 52 Закону суддею є громадянин України, який відповідно до Конституції України та цього Закону призначений суддею, займає штатну суддівську посаду в одному з судів України і здійснює правосуддя на професійній основі.

Видається, що ці положення не поширюються на суддів КСУ, а відповідно вони не є «суддями» у контексті ст. 1 коментованого Закону. Тим самим, не можемо ствердно сказати, що судді КСУ нарівні з професійними суддями загальної системи судів здійснюють судову владу *(щодо статусу судді див. коментар до гл.гл. 1, 2 розд. III Закону*).

Згідно з ч. 1 ст. 63 Закону присяжним є особа, яка у випадках, визначених процесуальним законом, та за її згодою вирішує справи у складі суду разом із суддею або залучається до здійснення правосуддя (*щодо статусу присяжних див. коментар до гл. 3 розд. III Закону*).

Стаття 2. Завдання суду

1. Суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

1. Відповідно до положень попередньої ст. 1 судами, які належать до судової влади, а відповідно наділені правом здійснювати судочинство іменем України, є винятково ті суди, що були утворені законом.

Водночас, категорія правосуддя використовується у контексті діяльнісного підходу та має на увазі здійснення судочинства. Проте варто мати на увазі, що поняття «правосуддя» несе у собі у більшу міру філософський зміст, ніж юридичний, оскільки здійснюючи судочинство, суд не завжди досягає правосуддя. Далеко не кожен акт судочинства несе у собі правосуддя та жадану справедливість. Це обумовлено тим, що судове рішення обтяжене ризиком помилковості судження в силу об'єктивних чи суб'єктивних причин.

Згідно зі ст. 8 Основного Закону в Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Водночас, після конституційних перетворень 2016 року принцип законності зазнав істотного нівелювання та був підпорядкований принципу верховенства права. Так, згідно зі ст. 129 Конституції «суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права». Варто звернути увагу, що у попередній редакції цієї норми передбачалось, що: «судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону».

На законодавчому рівні принцип верховенства права має своє закріплення та визначення на рівні окремих процесуальних кодексів. Причому, для тієї чи іншої форми судочинства цей принцип визначається по-різному і має свої особливості трактування.

Так, у ст. 8 КПК України «Верховенство права» закріплено такі положення:

«1. Кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

2. Принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини».

Водночас ст. 9 КПК України «Законність» передбачає таке:

«1. Під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції України, цього Кодексу, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства.

2. Прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень.

3. Закони та інші нормативно-правові акти України, положення яких стосуються кримінального провадження, повинні відповідати цьому Кодексу. При здійсненні кримінального провадження не може застосовуватися закон, який суперечить цьому Кодексу.

4. У разі якщо норми цього Кодексу суперечать міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, застосовуються положення відповідного міжнародного договору України.

5. Кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

6. У випадках, коли положення цього Кодексу не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження, визначені частиною першою статті 7 цього Кодексу».

КАС України зміст відповідних принципів визначає таким чином:

«Стаття 6. Верховенство права:

1. Суд при вирішенні справи керується принципом верховенства права, відповідно до якого, зокрема, людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

2. Суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини.

3. Звернення до адміністративного суду для захисту прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

4. Забороняється відмова в розгляді та вирішенні адміністративної справи з мотивів неповноти, неясності, суперечливості чи відсутності законодавства, яке регулює спірні відносини».

«Стаття 7. Джерела права, які застосовуються судом.

1. Суд вирішує справи відповідно до Конституції та законів України, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

2. Суд застосовує інші правові акти, прийняті відповідним органом на підставі, у межах повноважень та у спосіб, визначені Конституцією та законами України.

3. У разі невідповідності правового акта Конституції України, закону України, міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або іншому правовому акту суд застосовує правовий акт, який має вищу юридичну силу, або положення відповідного міжнародного договору України.

4. Якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії.

У такому випадку суд після винесення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, що віднесено до юрисдикції Конституційного Суду України.

5. Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлені інші правила, ніж ті, що встановлені законом, то застосовуються правила міжнародного договору України.

6. У разі відсутності закону, що регулює відповідні правовідносини, суд застосовує закон, що регулює подібні правовідносини (аналогія закону), а за відсутності такого закону суд виходить із конституційних принципів і загальних засад права (аналогія права). Аналогія закону та аналогія права не застосовується для визначення підстав, меж повноважень та способу дій органів державної влади та місцевого самоврядування».

Згідно з ст. 10 ЦПК України «Верховенство права та законодавство, відповідно до якого суд вирішує справи»:

1. Суд при розгляді справи керується принципом верховенства права.

2. Суд розглядає справи відповідно до Конституції України, законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

3. Суд застосовує інші правові акти, прийняті відповідним органом на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що встановлені Конституцією та законами України.

4. Суд застосовує при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколи до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, та практику Європейського суду з прав людини як джерело права.

5. Суд застосовує норми права інших держав у разі, коли це передбачено законом України чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

6. Якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії.

У такому випадку суд після ухвалення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, вирішення питання про конституційність якого належить до юрисдикції Конституційного Суду України.

7. У разі невідповідності правового акта правовому акту вищої юридичної сили суд застосовує норми правового акта вищої юридичної сили.

8. У разі невідповідності правового акта міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, суд застосовує міжнародний договір України.

9. Якщо спірні відносини не врегульовані законом, суд застосовує закон, що регулює подібні за змістом відносини (аналогія закону), а за відсутності такого – суд виходить із загальних засад законодавства (аналогія права).

10. Забороняється відмова у розгляді справи з мотивів відсутності, неповноти, нечіткості, суперечливості законодавства, що регулює спірні відносини.

Відповідно до ст. 11 ГПК України «Верховенство права та джерела права, що застосовуються судом» передбачається, що:

1. Суд при розгляді справи керується принципом верховенства права.

2. Суд розглядає справи відповідно до Конституції України, законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

3. Суд застосовує інші правові акти, прийняті відповідним органом на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що встановлені Конституцією та законами України.

4. Суд застосовує при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколи до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, та практику Європейського суду з прав людини як джерело права.

5. Суд застосовує норми права інших держав у разі, коли це передбачено законом України чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

6. Якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії.

У такому випадку суд після ухвалення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, вирішення питання про конституційність якого належить до юрисдикції Конституційного Суду України.

7. У разі невідповідності правового акта правовому акту вищої юридичної сили суд застосовує норми правового акта вищої юридичної сили.

8. У разі невідповідності правового акта міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, суд застосовує міжнародний договір України.

9. Якщо спірні відносини, в тому числі за участю іноземної особи, не врегульовані законодавством, суд застосовує звичаї, які є вживаними у діловому обороті.

10. Якщо спірні відносини не врегульовані законом і відсутній звичай ділового обороту, який може бути до них застосований, суд застосовує закон, що регулює подібні відносини (аналогія закону), а за відсутності такого – виходить із загальних засад і змісту законодавства (аналогія права).

11. Забороняється відмова у правосудді з мотивів неповноти, неясності, суперечливості чи відсутності законодавства, яке регулює спірні відносини.

Як бачимо, принцип верховенства права тісно пов'язаний із принципом законності; вони зумовлюються один одним.

За логікою законодавця функція суду із здійснення правосуддя може мати різні юридичні форми та відбуватися у різних галузях судочинства.

Наприклад, відповідно до ст. 30 КПК України у кримінальному провадженні правосуддя здійснюється лише судом згідно з правилами, передбаченими цим Кодексом, а відмова у здійсненні правосуддя не допускається.

Так, здійснюючи судовий контроль на досудовому розслідуванні, суд також здійснює правосуддя, оскільки його головним завданням є забезпечення кожному право на справедливий суд, повагу до інших прав і свобод. Згідно з ст. 206 КПК України («Загальні обов'язки судді щодо захисту прав людини») встановлено, що кожен слідчий суддя суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться особа, яка тримається під вартою, має право постановити ухвалу, якою зобов'язати будь-який орган державної влади чи службову особу забезпечити додержання прав такої особи.

Якщо слідчий суддя отримує з будь-яких джерел відомості, які створюють обґрунтовану підозру, що в межах територіальної юрисдикції суду знаходиться особа, позбавлена свободи за відсутності судового рішення, яке набрало законної сили, або не звільнена з-під варти після внесення застави в установленому цим Кодексом порядку, він зобов'язаний постановити ухвалу, якою має зобов'язати будь-який орган державної влади чи службову особу, під вартою яких тримається особа, негайно доставити цю особу до слідчого судді для з'ясування підстав позбавлення свободи.

Слідчий суддя зобов'язаний звільнити позбавлену свободи особу, якщо орган державної влади чи службова особа, під вартою яких тримається ця особа, не надасть судове рішення, яке набрало законної сили, або не доведе наявність інших правових підстав для позбавлення особи свободи.

Якщо до доставлення такої особи до слідчого судді прокурор, слідчий звернеться з клопотанням про застосування запобіжного заходу, слідчий суддя зобов'язаний забезпечити проведення у найкоротший строк розгляду цього клопотання.

Незалежно від наявності клопотання слідчого, прокурора слідчий суддя зобов'язаний звільнити особу, якщо орган державної влади чи службова особа, під вартою яких трималася ця особа, не доведе:

1) існування передбачених законом підстав для затримання особи без ухвали слідчого судді, суду;

2) неперевищення граничного строку тримання під вартою;

3) відсутність зволікання у доставленні особи до суду.

Якщо під час будь-якого судового засідання особа заявляє про застосування до неї насильства під час затримання або тримання в уповноваженому органі державної влади, державній установі (орган державної влади, державна установа, яким законом надано право здійснювати тримання під вартою осіб), слідчий суддя зобов'язаний зафіксувати таку заяву або прийняти від особи письмову заяву та:

1) забезпечити невідкладне проведення судово-медичного обстеження особи;

2) доручити відповідному органу досудового розслідування провести дослідження фактів, викладених в заяві особи;

3) вжити необхідних заходів для забезпечення безпеки особи згідно із законодавством.

Слідчий суддя зобов'язаний діяти в порядку, передбаченому ч. 6 ст. 213 КПК України, незалежно від наявності заяви особи, якщо її зовнішній вигляд, стан чи інші відомі слідчому судді обставини дають підстави для обґрунтованої підозри щодо порушення вимог законодавства під час затримання або тримання в уповноваженому органі державної влади, державній установі.

Слідчий суддя має право не вживати дій, зазначених у ч. 6 ст. 213 КПК України, якщо прокурор доведе, що ці дії вже здійснені або здійснюються.

Слідчий суддя зобов'язаний вжити необхідних заходів для забезпечення особи, яка позбавлена свободи, захисником і відкласти будь-який розгляд, у якому бере участь така особа, на необхідний для забезпечення особи захисником час, якщо вона бажає залучити захисника або якщо слідчий суддя вирішить, що обставини, встановлені під час кримінального провадження, вимагають участі захисника.

Варто звернути увагу, що нинішня редакція Закону пов'язує головне завдання суду не з захистом гарантованих Конституцією та законами України прав і свобод, інтересів суспільства і держави, а з забезпечення права на справедливий суд (*див. коментар до ст. 7 Закону*).

Проте, якщо звернутися до останньої редакції ст. 55 Конституції України, то побачимо, що: «Права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом.

Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна».

Виходячи з конституційних положень, можна стверджувати, що головним завданням суду все ж таки є захист прав і свобод, а не їх забезпечення. Тому, керуючись принципом верховенства права та вищою юридичною силою Основного Закону України, при визначенні завдань та функцій суду, а також форм їх здійснення маємо керуватися положеннями ст.ст. 55, 124, 129–1 Конституції України.

Стаття 3. Система судоустрою України

1. Суди України утворюють єдину систему.
2. Створення надзвичайних та особливих судів не допускається.

1. Вітчизняне законодавство оперує такими категоріями, як «*система судоустрою*» (ст. 125 Конституції, ст.ст. 3, 17, 19, 31, 36, 39, 46, 52 та ін. Закону); «*система правосуддя*» (ст. 131 Конституції, ст.ст. 15, 92, 93, 104, 147, 148, 150, 151, 153, 160, 161 Закону); «*система судів*» (п. 12 Перехідних положень Конституції України, ст. 126 Закону); «*система забезпечення функціонування судової влади*» (ст. 147 Закону).

Аналіз наведених норм дає підстави вважати, що поняття «*система судоустрою*» та «*система судів*» мають однаковий зміст, а тому є синонімічними.Водночас, «*система правосуддя*» за своїм змістом є набагато ширшою та охоплює «систему судів (судоустрою)». Система судоустрою є складовою системи правосуддя.

В Україні може бути утворена та функціонувати лише одна (єдина) система державних судів. Наявність єдиної та цілісної системи судів повинна унеможливлювати підміну судової влади іншими органами чи суб'єктами владних повноважень. Водночас, єдність системи судоустрою стверджує суверенність державної влади та зміцнює її.

Території України, які зазнали тимчасової окупації або неправомірної зміни свого конституційно-правового статусу, перебувають в умовах особливого правового режиму. У зв'язку із тим, що на території Автономної Республіки Крим запроваджено окупаційну владу Російської Федерації та відповідно діють судові органи держави-окупанта, здійснення судової влади України на цих територіях є обмеженою, а відповідно громадяни України не можуть у загальному порядку захищати свої конституційні права та свободи, зокрема здійснювати своє право на справедливий суд. Проте відповідно до ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» встановлено, що тимчасово окупована територія України є невід'ємною частиною території України, на яку поширюється дія Конституції та законів України. Датою початку тимчасової окупації є 20 лютого 2014 року.

Статтею 12 названого Закону встановлено наступе:

«1. У зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя судами Автономної Республіки Крим та міста Севастополя на тимчасово окупованих територіях, змінити територіальну підсудність судових справ, підсудних розташованим на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя судам, та забезпечити розгляд:

цивільних справ, підсудних місцевим загальним судам, розташованих на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, – місцевими загальними судами міста Києва, що визначаються Апеляційним судом міста Києва;

адміністративних справ, підсудних місцевим загальним судам як адміністративним судам, розташованих на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, – місцевими загальними судами міста Києва, що визначаються Київським апеляційним адміністративним судом;

цивільних справ, підсудних загальним апеляційним судам, розташованих на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, – Апеляційним судом міста Києва;

адміністративних справ Окружного адміністративного суду Автономної Республіки Крим – Київським окружним адміністративним судом, адміністративних справ Окружного адміністративного суду міста Севастополя – Окружним адміністративним судом міста Києва; Севастопольського апеляційного адміністративного суду – Київським апеляційним адміністративним судом;

господарських справ Господарського суду Автономної Республіки Крим – Господарським судом Київської області, а господарських справ Господарського суду міста Севастополя – Господарським судом міста Києва, господарських справ Севастопольського апеляційного господарського суду – Київським апеляційним господарським судом;

кримінальних проваджень, підсудних місцевим (районним, міським, районним у містах, міськрайонним судам), розташованих на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, – одним з районних судів міста Києва, визначених Апеляційним судом міста Києва;

кримінальних проваджень, підсудних Апеляційному суду Автономної Республіки Крим та Апеляційному суду міста Севастополя, – Апеляційним судом міста Києва;

справ про адміністративні правопорушення, підсудних місцевим (районним, міським, районним у містах, міськрайонним) судам, розташованих на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, – місцевими загальними судами за місцем виявлення адміністративного правопорушення.

Питання, що відносяться до повноважень слідчого судді, у кримінальних провадженнях, які перебувають на стадії досудового розслідування і здійснюються на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, розглядаються слідчими суддями районних судів міста Києва, визначеними Апеляційним судом міста Києва.

Справи, що перебувають у провадженні судів, розташованих на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, та розгляд яких не закінчено, передаються судам відповідно до встановленої цим Законом підсудності протягом десяти робочих днів з дня набрання ним чинності або з дня встановлення такої підсудності.

У разі нанесення шкоди суб'єктами іноземної держави нерезидентами підсудність встановлюється за місцем нанесення шкоди з урахуванням правил підсудності, встановленої цим Законом.

4. Суди згідно із встановленою цим Законом підсудністю та відповідно до вимог процесуального законодавства здійснюють розгляд справ та вирішують процесуальні питання, які виникають після ухвалення судового рішення».

Водночас, згідно з ст. 1 Закону України «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції» передбачається, що у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя окремими судами в районі проведення антитерористичної операції змінити територіальну підсудність судових справ, підсудних розташованим у районі проведення антитерористичної операції таким судам, та забезпечити розгляд цивільних справ, справ про адміністративні правопорушення, адміністративних справ, господарських справ і кримінальних проваджень місцевими та апеляційними судами, що визначаються Головою Верховного Суду.

ДСАУ складає перелік місцевих та апеляційних судів, які знаходяться в районі проведення антитерористичної операції і в яких неможливо здійснювати правосуддя, та направляє відповідні подання до голів вищих спеціалізованих судів для прийняття рішень, передбачених цим Законом.

З моменту реалізації конституційної реформації 2016 року та виокремлення КСУ з єдиної системи судоустрою, а відповідно автономне (відокремлене) від судової влади функціонування органу конституційної юрисдикції, досить серйозно поставило під сумнів засаду єдності судової влади, тобто цілісність та єдність системи судоустрою.

У ч. 6 ст. 124 Конституції встановлюється, що Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським Статутом Міжнародного кримінального суду *(детальніше з цього приводу див. коментар до ст. 1 Закону)*. Водночас до цієї нововведеної норми передбачається застереження: вона набуде чинності лише через три роки з дня, наступного за днем опублікування Закону, яким внесено цю зміну до Конституції України.

Як вже зазначали у коментарі до ст. 1 Закону, Міжнародний кримінальний суд доповнюватиме систему національної юрисдикції. Тому після остаточної ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду питання про те, що в Україні діє єдина система судів, буде під сумнівом.

Згідно з ч. 2 ст. 17 Закону систему судоустрою складають: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) ВС. Для розгляду окремих категорій справ відповідно до цього Закону в системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди. Єдність системи судоустрою забезпечується: 1) єдиними засадами організації та діяльності судів; 2) єдиним статусом суддів; 3) обов'язковістю для всіх судів правил судочинства, визначених законом; 4) єдністю судової практики; 5) обов'язковістю виконання на території України судових рішень; 6) єдиним порядком організаційного забезпечення діяльності судів; 7) фінансуванням судів винятково з Державного бюджету України; 8) вирішенням питань внутрішньої діяльності судів органами суддівського самоврядування (*див. коментар до ст. 17 Закону*).

2. Важкий досвід власного історичного минуло зумовив необхідність на конституційному рівні (ст. 125 Основного Закону) встановити норму, яка забороняє створення надзвичайних та особливих судів. Це конституційне положення було відтворене у коментованій статті Закону.

Надзвичайні суди – судові органи із особливим правовим статусом (у порівнянні з загальними судами), які створюються тільки у виняткових випадках, – при державному перевороті, революції, дії надзвичайного стану або під час війни тощо. Подекуди надзвичайні суди створюються за відсутності особливого стану за звичайних умов як інструмент соціально-політичного терору (наприклад, у 30-і роки минулого століття «трійки» НКВС). Надзвичайні суди завжди переслідують каральну мету. Вони не обумовлені завданнями, встановленими законом, а також звичайною формою судової процедури або загальними принципами правосуддя, такими як право на захист або презумпція невинуватості. Зазвичай, розгляд справ у надзвичайному суді має закритий характер терору, а їх рішення не підлягають ніякому оскарженню.

Особливі суди – судові органи, які утворювалися для прискореного вирішення окремих, особливих для певного періоду категорій справ. В історії України були приклади особливих судів, які діяли за спрощеною процедурою судочинства, а справи розглядалися за відсутності захисту (*дет. див.: Сусло Д. С. Історія суду Радянської України (1917–19671рр.). К., 1968; Соломон П. Советская юстиция при Сталине. М., 1999.*).

Потрібно чітко розрізняти «надзвичайні» чи «особливі» суди від «спеціалізованих» судів. Водночас, за «окремої» спеціалізації у сфері адміністративних

та господарських правовідносин законодавчою новелою стало запровадження «особливої» спеціалізації щодо питань інтелектуальної власності та антикорупційній протидії, у зв'язку з чим утворюються Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд.

Утворення «*вищих»* судових ланок вочевидь передбачає наявність підпорядкованих їм інстанцій нижчого рівня. Проте, як випливає з положень Закону, вищі спеціалізовані суди утворюються як суди першої інстанції. З огляду на зазначене видається, що має місце певна дихотомічна некоректність щодо назви новостворених судових установ, а також щодо визначення їх місця в системі судів України. Відповідно, або статус цих судів мав би бути визначений на рівні місцевих спеціалізованих судових інстанцій, або варто було б скоригувати їх назву через усунення терміна «вищі». Можливо найбільш прийнятним для їх характеристики є поняття «особливі спеціалізовані суди».

У тому, що Закон акцентує увагу на впровадженні судових установ із особливим статусом саме у сфері інтелектуальної власності та боротьби із корупцією, відчувається прямий західноєвропейський вплив. Адже цим питанням приділено значну увагу в тексті Угоди про асоціацію. Зокрема чи не найбільшою за обсягом частиною розд. IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди є гл. 9 «Інтелектуальна власність», в якій прямо закріплюються зобов'язання України у цій галузі. Те саме стосується і сфери боротьби з корупцією.

Проте, як відомо, у вітчизняній системі права питання інтелектуальної власності відносяться до сфери цивільно-правовох відносин (книга четверта ЦК України «Право інтелектуальної власності»), а корупційні правопорушення й злочини – до сфери кримінально-правових відносин та протидії злочинності (розд. 17 КПК України «Злочини у сфері службової діяльності»). Тому виокремлення цих судів в окрему групу є невиправданим, оскільки існують всі підстави для включення їх до системи загального судочинства України.

Стаття 4. Законодавство про судоустрій і статус суддів

1. Судоустрій і статус суддів в Україні визначаються Конституцією України та законом.

2. Зміни до цього Закону можуть вноситися виключно законами про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

1. Положення цієї статті тісно пов'язані із принципом законності та імперативно встановлюють, що правове регулювання питань, які стосуються судоустрою і статусу суддів в Україні, здійснюється на законодавчому рівні і лише у формі Конституції та законів. Жоден інший нормативно-правовий акт, який здійснює загальне регулювання суспільних відносин (постанова, декрет, указ тощо), не повинен поширювати свою дію щодо встановленої сфери. Це положення Закону тісно кореспондується з п. 14 ч .1 ст. 92 Конституції України, де встановлено, що «виключно законами України визначаються: 14) судоустрій, судочинство, статус суддів; засади судової експертизи; організація і діяльність прокуратури, нотаріату, органів досудового розслідування, органів і установ виконання покарань; порядок виконання судових рішень; засади організації та діяльності адвокатури» *(п. 14 ч. 1 ст. 92 в редакції Закону № 1401-VIII від 02 червня 2016 року*).

2. Законодавець додатково (крім Закону України «Про Регламент Верховної Ради України») встановив порядок своєї діяльності, відповідно до якого зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» можуть вноситися винятково законами про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Тим самим внесення змін (доповнень) до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» не допускається у порядку ухвалення інших законів чи сукупності з іншими законами.

Вбачається, що ця норма свідчить про поклик законодавця вказати на велику суспільно-політичну значимість судоустрійного законодавства та неприпустимості «конвеєрного» внесення змін до нього. Проте ця норма здебільшого має декларативний характер, оскільки не передбачає чітких юридичних наслідків при порушенні (відступі) від цього положення.

Хоча можна припустити, що керуючись ідеєю правової визначеності, закони мають прийматись у встановленому порядку. Якщо закон прийнято з порушенням встановленого порядку, він повинен визнаватись не правовим.

Варто звернути увагу, що до чинного Закону були внесені зміни:

1) Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 06 грудня 2016 року № 1774-VIII;

2) Законом України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року;

3) Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03 жовтня 2017 року;

4) Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у зв'язку з прийняттям Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» від 12 липня 2018 року.

Із чотирьох названих законів, якими були внесені зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» лише в останньому випадку було дотримано вимогу коментованої статті про встановлений порядок внесення змін до Закону.

Стаття 5. Здійснення правосуддя

1. Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами та відповідно до визначених законом процедур судочинства.

2. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Особи, які привласнили функції суду, несуть відповідальність, установлену законом.

3. Народ бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних.

1. Здійснення правосуддя винятково судами є конституційною засадою, що проголошена у ст. 124 Основного Закону. Зазначена засада передбачає розгляд і вирішення юридичного спору та кримінального обвинувачення судом як єдиним державним органом, уповноваженим здійснювати правосуддя у встановленому законом порядку.

Відповідно до ст. 124 Конституції України правосуддя – це самостійна галузь державної діяльності, яку суди здійснюють шляхом розгляду і вирішення в судових засіданнях в особливій, встановленій законом процесуальній формі цивільних, кримінальних та інших справ (*п. 3 Ухвали КСУ № 44-з від 14 жовтня 1997 року про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним*

зверненням державного зовнішньоекономічного підприємства «Славутич-Сталь» щодо тлумачення статті 124 Конституції України і Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж»).

Така діяльність суду має правозастосовний характер і передбачає встановлення фактичних обставин справи шляхом дослідження доказів, застосування правових норм, вирішення юридичної справи та оформлення прийнятого рішення.

Здійснення правосуддя судом відбувається відповідно до визначених законом процедур судочинства (цивільного, адміністративного, господарського) та у встановленій законом процесуальній формі для кримінального провадження.

Таким чином, процес здійснення правосуддя в цивільних, адміністративних і господарських справах регулюється ЦПК України, КАС України і ГПК України, а здійснення правосуддя в кримінальному провадженні – КПК України.

Правосуддя здійснюється судом у судових засіданнях, як правило, за участю сторін та інших учасників судового процесу (учасників судового провадження) з дотриманням засад верховенства права, рівності перед законом і судом, гласності й відкритості судового процесу, змагальності сторін, розумності строків, згідно з вимогами процесуального закону та з правильним застосуванням матеріального закону.

Здійснення правосуддя передбачає забезпечення кожному права на справедливий суд, процесуальну справедливість, за якої процесуальна форма повинна бути гарантією прав особи і правосуддя.

Правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах (*абз. 6 п. 9 Рішення КСУ № 3-рп/2003 від 30 січня 2003 року у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора)*).

Взаємопов'язаність формальних і змістовних сутнісних ознак правосуддя дає підстави визначати його одночасно і як діяльність, і як мету.

Мета правосуддя у судовому процесі реалізується ухваленням законного, обґрунтованого, вмотивованого й справедливого судового рішення, що вирішує соціально-правовий конфлікт і забезпечує захист прав, свобод та інтересів осіб.

Судове рішення є втіленням позиції суду, заснованої на сприйнятті та аналізі конкретної правової ситуації (фактичних обставин), дослідженні й оцінці доказів й застосуванні норм матеріального і процесуального права. Додержання вимог законності, обґрунтованості і справедливості судового рішення дає підстави стверджувати про його правосудність та реалізацію мети правосуддя.

Отже, правосуддя слід розглядати у тісному взаємозв'язку із справедливістю та забезпеченням права на справедливий суд як процесуальну діяльність, що здійснюється судом у встановленій формі з дотриманням засад судочинства, та як мету судової діяльності, що реалізується ухваленням законного, обґрунтованого і справедливого судового рішення.

2. Конституцією України та коментованим Законом проголошено також заборону делегування функцій судів і привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами (ч. 2 ст. 124 Конституції України та ч. 2 ст. 5 Закону), що спрямовано на забезпечення законності суду.

Вимога законності суду (суд, встановлений законом) передбачає здійснення правосуддя спеціально створеним згідно з законом юрисдикційним органом – судом, який уповноважений на підставі норм права вирішувати юридичні спори та питання щодо кримінального обвинувачення у межах його компетенції.

Згідно з ч. 2 ст. 6 Конституції України органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України. Судова влада в Україні відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними законом (ч. 1 ст. 1 Закону).

Функції судів – це обумовлені передбаченими законом завданнями основні напрями діяльності, що здійснюється судами відповідно до їх компетенції і визначеної юрисдикції.

Для виконання функцій суди наділені владними повноваженнями, тобто сукупністю взаємопов'язаних прав і обов'язків суду, встановлених законом. У реалізації повноважень суди наділені певною свободою угляду, проте водночас судова діяльність повинна здійснюватись відповідно до визначених засад судочинства на підставі закону.

Основною функцією судів є здійснення правосуддя. Зазначена функція реалізується судами з урахуванням галузевої, територіальної та інстанційної ознак: 1) місцеві загальні суди, апеляційні суди розглядають цивільні, кримінальні, адміністративні справи, а також справи про адміністративні правопорушення; 2) господарські суди, апеляційні господарські суди розглядають справи, що виникають із господарських правовідносин, а також інші справи, віднесені законом до їх юрисдикції; 3) адміністративні суди, апеляційні адміністративні суди розглядають справи адміністративної юрисдикції (адміністративні справи). Вищі спеціалізовані суди розглядають справи, які віднесені до їх юрисдикції процесуальним законом. ВС є найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом.

При здійсненні функції правосуддя діяльність суду спрямована на вирішення юридичного спору чи кримінального обвинувачення по суті у справах (кримінальних провадженнях), які підсудні цьому суду (належать до його юрисдикції). Для досягнення зазначеної мети суди наділені сукупністю владних повноважень, що закріплені у нормах ЦПК України, ГПК України, КАС України та КПК України. При цьому правила визначення підсудності (юрисдикції) базуються на встановлених судоустрійним законодавством принципах територіальності, спеціалізації та інстанційності побудови системи судоустрою.

Ще однією процесуальною функцією судів є судовий контроль. До юрисдикції суду згідно з нормами КПК України віднесено широке коло повноважень щодо прийняття рішень, пов'язаних з обмеженням конституційних прав і свобод осіб та розглядом скарг на рішення, дії чи бездіяльність у кримінальному провадженні, здійснення яких під час досудового розслідування покладено на слідчого суддю.

Реалізація функцій судів відбувається у визначеній законом процесуальній формі в межах їх юрисдикції. Владні повноваження суду встановлюються законом і їх обсяг повинен бути достатній для здійснення правосуддя. При цьому інститут підсудності відіграє важливу роль у визначенні повноважного суду й забезпеченні доступу до правосуддя та права на компетентний суд.

3. Участь народу в здійсненні правосуддя є конституційною засадою, що проголошена в ч. 5 ст. 124 Основного Закону.

Здійснення правосуддя у визначених Законом випадках присяжними спільно із суддями у рамках відповідних судових процедур передбачено також у ч. 2 ст. 1 Закону.

Нормами гл. 3 цього Закону регламентовано статус присяжних, питання формування і затвердження списків присяжних, вимоги до присяжного, підстави і порядок звільнення від виконання обов'язків присяжного, залучення присяжних до виконання обов'язків у суді та гарантії прав присяжних (*див. коментар до неї*).

Присяжні залучаються до розгляду у визначених законом випадках.

Так, кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, за клопотанням обвинуваченого здійснюється судом присяжних у складі двох суддів та трьох присяжних (ч. 3 ст. 31 КПК України). Особливості кримінального провадження за участю присяжних визначені у парагр. 2 гл. 30 КПК України.

Відповідно до ч. 4 ст. 293 ЦПК України судом у складі одного судді і двох присяжних проводиться розгляд таких справ у порядку окремого провадження: обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; усиновлення; надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; примусова госпіталізація до протитуберкульозного закладу.

В Україні передбачено суд присяжних континентальної моделі, коли присяжні наділені повноваженнями суддів для здійснення правосуддя як на етапі розгляду справи (судового розгляду), так і при ухваленні судового рішення: спільно із суддями присяжні у судовому засіданні встановлюють фактичні обставини, досліджують докази та у нарадчій кімнаті вирішують питання про застосування закону і приймають судові рішення.

Участь народу у здійсненні правосуддя через присяжних є демократичним принципом, що має своїм призначенням забезпечити врахування суспільної думки при вирішенні питань у окремих кримінальних провадженнях та цивільних справах.

Здійснення правосуддя присяжними є можливістю забезпечити верховенство права стосовно закону при розгляді кримінальних проваджень, де обвинуваченому загрожує найбільш суворе покарання – довічне позбавлення волі, та при вирішенні найбільш уразливих з морального погляду питань у цивільних справах.

Присяжні як представники народу мають оцінювати факти на основі свого життєвого досвіду, переконань, сумління, уявлень про справедливість, а рішення суду присяжних – відображати думку народу про міру дозволеного і недозволеного з погляду моралі.

Суд присяжних має стати засобом усунення недовіри до судових органів, яка поширюється останнім часом у суспільстві, вихованню поваги до судової влади та правосвідомості у громадян.

Стаття 6. Незалежність судів

1. Здійснюючи правосуддя, суди є незалежними від будь-якого незаконного впливу. Суди здійснюють правосуддя на основі Конституції і законів України та на засадах верховенства права.

2. Звернення до суду громадян, організацій чи посадових осіб, які відповідно до закону не є учасниками судового процесу, щодо розгляду конкретних справ судом не розглядаються, якщо інше не передбачено законом.

3. Втручання у здійснення правосуддя, вплив на суд або суддів у будь-який спосіб, неповага до суду чи суддів, збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб з метою дискредитації суду або впливу на безсторонність суду, заклики до невиконання судових рішень забороняються і мають наслідком відповідальність, установлену законом.

4. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи повинні утримуватися від заяв та дій, що можуть підірвати незалежність судової влади.

5. Для захисту професійних інтересів суддів та вирішення питань внутрішньої діяльності судів відповідно до цього Закону діє суддівське самоврядування.

1. Незалежність – це поняття, яким визначається стан особи, при наявності якого вона має необмежену можливість приймати самостійні рішення, які не зумовлені зовнішнім впливом сторонніх вказівок, наказів чи інших форм примусу.

Згідно з п. 12 висновку № 1 (2001) КРЄС для Комітету Ради Європи «Про стандарти незалежності судових органів і незмінності суддів» незалежність судової влади означає повну неупередженість із боку суддів. При постановленні судових рішень щодо сторін у судовому розгляді судді повинні бути безсторонніми, вільними від будь-яких зв'язків, прихильності чи упередження, що впливає або може сприйматися як таке, що впливає на здатність судді приймати незалежні рішення. Судова влада повинна користуватися довірою не тільки з боку сторін у конкретній справі, але і з боку суспільства в цілому. Суддя повинен не тільки бути реально вільним від будь-якого невідповідного упередження або впливу, але він повинен бути вільним від цього й в очах розумного спостерігача.

Проте, якщо йдеться про незалежність суду, то варто зазначити, що така незалежність не є абсолютною і закон встановлює судову незалежність лише від незаконного впливу. Так, у загальному контексті при здійсненні судочинства суд правомірно обумовлений обов'язком керуватися у своїй діяльності Конституцією і законами України, а відповідно має діяти у тих законодавчих рамках та відповідно до тих процедур, які йому визначив законодавець. Водночас, при розгляді конкретної справи суд обумовлений наданими та встановленими доказами, доводами правових позицій сторін тощо. Законодавець також встановив (ч. 6 ст. 13 Закону) положення, згідно з яким висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах ВС, мають ураховуватись іншими судами при застосуванні таких норм права. Тим самим судовий розсуд обумовлений правовими позиціями, які сформулювала касаційна інстанція, тощо.

Варто також звернути увагу на те, що законодавець оперує такими поняттями, як «незалежність суду», «незалежність судової влади» та «незалежність судді». Безперечно, ці поняття є взаємообумовленими. Не може в державі утворитися незалежна судова влада, якщо судді чи окремі суди будуть залежними.

2. В Україні діють окремі закони, які встановлюють спеціальний порядок та форми звернення до органів державної влади та їх посадових осіб. Так, Закон України «Про звернення громадян» регулює питання практичної реалізації громадянами України наданого їм Конституцією України права вносити в органи державної влади, об'єднання громадян відповідно до їх статуту пропозиції про поліпшення їх діяльності, викривати недоліки в роботі, оскаржувати дії посадових

осіб, державних і громадських органів. Цей Закон забезпечує громадянам України можливості для участі в управлінні державними і громадськими справами, для впливу на поліпшення роботи органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, відстоювання своїх прав і законних інтересів та відновлення їх у разі порушення.

Проте, згідно зі ст. 12 Закону України «Про звернення громадян» встановлено, що дія цього Закону не поширюється на порядок розгляду заяв і скарг громадян, встановлений кримінальним процесуальним, цивільно-процесуальним, трудовим законодавством, законодавством про захист економічної конкуренції, законами України «Про судоустрій і статус суддів» та «Про доступ до судових рішень», КАС України, законами України «Про засади запобігання і протидії корупції», «Про виконавче провадження».

Таким чином, суди при розгляді судових справ мають право залишати без розгляду звернення громадян, які не є учасниками судового процесу, що надходять до суду у порядку, встановленому Законом України «Про звернення громадян» та стосуються інформації про справу.

Водночас звернення громадян, які адресуються до суду як державної установи (юридичної особи публічного права) та які не стосуються конкретних судових проваджень, мають бути розглянуті органами судового адміністрування у порядку, встановленому Законом України «Про звернення громадян».

Свого часу *Пленум ВСУ у постанові від 13.06.2007 № 8»Про незалежність судової влади»* вказав, що звернення до суду здійснюється у формі, порядку, випадках та особами, передбаченими процесуальним законом. Звернення у справах інших осіб у всіх випадках, а учасників процесу – поза випадками, передбаченими процесуальним законом, розгляду судами не підлягають.

Водночас, суди не повинні встановлювати особливий порядок (контроль) щодо розгляду звернень, які надійшли від представників влади. Встановлене ст. 86 Конституції України право народного депутата України на запит є обмеженим і не поширюється на питання, пов'язані зі здійсненням правосуддя у конкретних справах. Звернення народного депутата України з вимогою чи пропозицією до судів, голів судів або безпосередньо до суддів з питань здійснення правосуддя у конкретній справі є неприпустимим і не підлягає розгляду. Залежно від характеру і змісту таких запитів та звернень їх слід розцінювати як втручання в судову діяльність.

Вмотивовування таких запитів і звернень посиланнями на законодавство, що визначає порядок розгляду звернень громадян, статус народних депутатів України чи депутатів місцевих рад тощо, не повинні братися до уваги в силу положень ч. 2 ст. 126 Конституції України.

Як наголошується у *Рішенні КСУ від 19 травня 1999 року № 4-рп/99 (справа про запити народних депутатів України*) народний депутат України не має права звертатися з вимогами чи пропозиціями до судів, голів судів та до суддів стосовно конкретних судових справ.

Ненадання суддею відповіді на такі запити чи звернення народних депутатів України через незаконність вимог, які вони містять, не утворює складу правопорушення, пов'язаного із порушенням строків і порядку розгляду депутатських запитів та звернень.

3. На сьогодні до правових гарантії незалежності суду відносяться положення законодавства, які встановлюють адміністративну та кримінальну відповідальність.

Так, згідно з КК України передбачається кримінальна відповідальність за злочинні посягання, які можуть полягати у таких діях.

Згідно зі ст. 376 КК України передбачено відповідальність за втручання в будь-якій формі в діяльність судді з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або добитися винесення неправосудного рішення, – карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців.

Ті самі дії, якщо вони перешкодили запобіганню злочину чи затриманню особи, яка його вчинила, або вчинені особою з використанням свого службового становища, – караються позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років або арештом на строк до шести місяців, або позбавленням волі на строк до трьох років.

Згідно зі ст. 377 КК України кримінально караним є погроза вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо судді, народного засідателя чи присяжного, а також щодо їх близьких родичів у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, – карається виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

Умисне заподіяння судді, народному засідателю чи присяжному або їх близьким родичам побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною зі здійсненням правосуддя, – карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк до шести років.

Умисне заподіяння судді, народному засідателю чи присяжному або їх близьким родичам тяжкого тілесного ушкодження у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, – карається позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років.

Згідно з ст. 378 КК України встановлено відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна, що належить судді, народному засідателю чи присяжному або їх близьким родичам, у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною зі здійсненням правосуддя, і караються арештом на строк до шести місяців або позбавленням волі на строк до п'яти років.

Ті самі дії, вчинені шляхом підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом, або такі, що спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки, – караються позбавленням волі на строк від шести до п'ятнадцяти років.

Стаття 379 КК України встановлює, що вбивство або замах на вбивство судді, народного засідателя чи присяжного або їх близьких родичів у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, – караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі.

Водночас КУпАП визначає такі види адміністративних правопорушень та відповідальність за них.

Згідно з ч.ч. 1–2 ст. 185–3 КУпАП «Прояв неповаги до суду або Конституційного Суду України» встановлено, що неповага до суду, яка виразилась у злісному ухиленні від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача або в непідкоренні зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуючого чи в порушенні порядку під час судового засідання, а так само вчинення будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил, – тягнуть за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ті самі діяння, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, – тягнуть за собою накладення штрафу від ста п'ятдесяти до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк від одного до двох місяців з відрахуванням двадцяти процентів заробітку, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб.

При цьому варто зазначити, що органами дисциплінарної відповідальності щодо правопорушників за цими проступками згідно з ст. 221 КУпАП є судді районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів, які й розглядають справи про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 185–3 КУпАП.

4. Основними принципами незалежності судових органів, схваленими резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 року, визначено, що незалежність судових органів гарантується державою і закріплюється в конституції або законах країни. Усі державні та інші установи зобов'язані шанувати незалежність судових органів і дотримуватися її. Судові органи вирішують передані їм справи безсторонньо, на основі фактів і відповідно до закону, без будь-яких обмежень, неправомірного впливу, спонуки, тиску, погроз або втручання, прямого чи непрямого, з будь-якого боку і з будь-яких би то не було причин. Не повинно мати місця неправомірне чи несанкціоноване втручання в процес правосуддя, судові рішення, винесені суддями, не підлягають перегляду.

Виконавча і законодавча гілки влади повинні гарантувати незалежність суддів і утримуватися від кроків, які б могли поставити її під загрозу.

Відповідно до правової позиції Пленуму ВСУ, викладеній у постанові від 13 червня 2007 року № 8 «Про незалежність судової влади», втручання у діяльність судових органів слід тлумачити як «вплив на суддю у будь-якій формі» (прохання, вимога, вказівка, погроза, підкуп, насильство, критика судді в засобах масової інформації до вирішення справи у зв'язку з її розглядом тощо) з боку будь-якої особи з метою схилити його до вчинення чи невчинення певних процесуальних дій або ухвалення певного судового рішення. При цьому не має значення, за допомогою яких засобів, на якій стадії процесу та в діяльність суду якої інстанції здійснюється втручання.

Форми незаконного впливу на суддів можливо умовно поділити на зовнішні та внутрішні.

Під зовнішнім впливом слід розуміти найрізноманітніші прояви неправомірного тиску на суд і спроби різних службових і посадових осіб органів державної влади і місцевого самоврядування схилити суд до прийняття рішення у власних інтересах, а також втручання громадськості в діяльність судової влади.

До чинників внутрішнього впливу можна віднести вплив на суддів при розгляді й вирішенні юридично значущих справ з боку вищих судів і суддів, що займають адміністративні посади в судах.

Характер втручань у діяльність судів та порушення їх незалежності можуть мати різні ступені небезпечності та форму свого прояву. Такі порушення можуть бути за ступенем небезпечності як незначним, так і серйозним втручанням у діяльність судів, а відповідно створювати реальну небезпеку для незалежності судової влади.

Практика діяльності ВРП щодо вжиття заходів із забезпечення незалежності суддів дає змогу виокремити такі найбільш характерні прояви втручання в незалежність судів: неправомірна критика діяльності суддів у ЗМІ, соціальних мережах та під час судових засідань; вплив на суддів через відповідні звернення, скарги,

заяви, повідомлення, погрози тощо; відвід судді(ям); вплив (втручання) у діяльність судів з боку інших суддів чи представників правоохоронних органів (прокурорів, слідчих, поліцейських та ін.); втручання у незалежність суддів шляхом масових протестів та організованими групами осіб.

5. Суддівське самоврядування є однією з гарантій забезпечення незалежності суддів. Діяльність органів суддівського самоврядування має сприяти створенню належних організаційних та інших умов для забезпечення нормальної діяльності судів і суддів, утверджувати незалежність суду, забезпечувати захист суддів від втручання в їхню діяльність, а також підвищувати рівень роботи з кадрами у системі судів. Організаційними формами суддівського самоврядування є збори суддів, РСУ, з'їзд суддів України (*більш детально див. коментар до розд. VIII Закону*).

Стаття 7. Право на справедливий суд

1. Кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом.

2. Іноземці, особи без громадянства та іноземні юридичні особи мають право на судовий захист в Україні нарівні з громадянами і юридичними особами України.

3. Доступність правосуддя для кожної особи забезпечується відповідно до Конституції України та в порядку, встановленому законами України.

1. Передусім варто зазначити, що у ЄКПЛ передбачена ст. 6, яка має однойменну назву «Право на справедливий суд». Проте зміст коментованої норми Закону та ст. 6 ЄКПЛ не збігаються.

Зокрема, у тексті ЄКПЛ зміст «права на справедливий суд» дещо ширший і полягає у наступному:

«1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або – тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, – коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя.

2. Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку.

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

a) бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього;

b) мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту;

c) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;

d) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;

e) якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею, – одержувати безоплатну допомогу перекладача».

Варто звернути увагу, що ЄСПЛ напрацьована досить широка судова практика тлумачення та захисту «права на справедливий суд».

Водночас, для вітчизняної судової діяльності самостійне застосування коментованої статті Закону є досить обмеженим. Положення, які закріплені у ній, мають передусім декларативний характер та проголошують ті соціально-політичні цінності, які стали загальновизнаними для людей у двадцять першому столітті. Передусім стверджується ідея рівності людей, а відповідно недопустимість будь-яких обмежень чи перешкод у питаннях реалізації права на судовий захист. Вказівка на те, що «кожному» гарантується судовий захист, дає підстави вважати, що право на справедливий суд не може бути обмеженим за будь-якою ознакою чи суб'єктним критерієм.

Наприклад, особи з обмеженими фізичними чи психічними можливостями не повинні обмежуватись у їх реалізації права на справедливий судовий захист.

КСУ у справі за конституційним поданням Уповноваженого ВРУ з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень ч. 2 ст. 8, другого речення ч. 4 ст. 16 Закону України «Про звернення громадян» (справа про звернення осіб, визнаних судом недієздатними) досить чітко сформулював і обґрунтував свою позицію щодо права недієздатних осіб самостійно здійснювати своє право на звернення громадян.

Зокрема, КСУ вказав, що у рішенні у справі «Наталія Михайленко проти України» від 30 травня 2013 року ЄСПЛ визнав порушення права заявниці на справедливий суд, гарантованого п. 1 ст. 6 Конвенції, з огляду на те, що законодавство України на той час не передбачало права осіб, визнаних недієздатними, на безпосередній самостійний доступ до суду з метою поновлення своєї цивільної дієздатності (§ 39).

Згідно з Конвенцією про права осіб з інвалідністю (2006 р.) до осіб з інвалідністю належать особи зі стійкими фізичними, психічними, інтелектуальними або сенсорними порушеннями, які при взаємодії з різними бар'єрами можуть заважати їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими (абзац другий ст. 1); держави-учасниці забезпечують, щоб усі заходи, пов'язані з реалізацією правоздатності, передбачали належні та ефективні гарантії недопущення зловживань відповідно до міжнародного права з прав людини; такі гарантії повинні забезпечувати, щоб заходи, пов'язані з реалізацією правоздатності, орієнтувалися на повагу до прав, волі та переваг особи, були вільні від конфлікту інтересів і недоречного впливу, були співрозмірними обставинам цієї особи й пристосовані до них, застосовувалися протягом якомога меншого строку й регулярно перевірялися компетентним, незалежним та безстороннім органом чи судовою інстанцією; ці гарантії повинні бути пропорційними мірі, якою такі заходи зачіпають права та інтереси цієї особи (п. 4 ст. 12).

Водночас, у Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Принципи захисту осіб з психічними захворюваннями та поліпшення психіатричної допомоги» від 18 лютого 1992 року № 46/119 зазначено, що всі особи, які психічно хворі або вважаються такими, мають право на захист від економічної, сексуальної та інших форм експлуатації, зловживань фізичного чи іншого характеру і поводження, що принижує

людську гідність (п. 3 принципу 1); кожна людина, яка страждає на психічне захворювання, має право, наскільки це можливо, жити і працювати в суспільстві (принцип 3); кожний пацієнт і колишній пацієнт мають право на оскарження відповідно до процедур, визначених внутрішньодержавним законодавством (принцип 21).

Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи від 23 лютого 1999 року № R(99)4 про принципи, що стосуються юридичного захисту недієздатних повнолітніх осіб, рекомендує урядам держав-членів передбачити або удосконалити у своїх законодавствах положення, зокрема, про те, щоб належні заходи захисту або інші юридичні заходи, що використовуються для охорони особистих або майнових інтересів недієздатних повнолітніх осіб, були доступні в невідкладних випадках (п. 2 принципу 2); національне законодавство має визначати, які юридично значимі дії зазначених осіб мають настільки особистий характер, що їх здійснення представником є неможливим (п. 1 принципу 19).

Законодавством України передбачено певні механізми реалізації недієздатними особами своїх прав і свобод, а також їх захисту шляхом самостійного звернення до уповноважених органів та/або посадових осіб.

Відповідно до Закону України «Про психіатричну допомогу» (2000 р.) особи, яким надається психіатрична допомога, під час перебування у закладі з надання психіатричної допомоги, закладі соціального захисту осіб, які страждають на психічні розлади, мають право на звернення з питань надання психіатричної допомоги безпосередньо до керівника або завідуючого відділенням закладу з надання психіатричної допомоги, закладу соціального захисту осіб, які страждають на психічні розлади, або навчального закладу для спеціального навчання з питань надання психіатричної допомоги, соціального захисту, соціальних послуг, виписки із закладу з надання психіатричної допомоги, закладу соціального захисту осіб, які страждають на психічні розлади, або навчального закладу для спеціального навчання та додержання прав, передбачених цим законом (абз. 8 ч. 4 ст. 25), а також на оскарження рішень, дій чи бездіяльності осіб, які порушують їх права, свободи та законні інтереси при наданні психіатричної допомоги, здійсненні соціального захисту, наданні соціальних послуг або проходженні спеціального навчання, за вибором таких громадян, до власника закладу з надання психіатричної допомоги, закладу соціального захисту осіб, які страждають на психічні розлади, спеціального навчального закладу або уповноваженого ними органу, або у порядку підлеглості до вищого органу чи посадової особи, або безпосередньо до суду (ч. 1 ст. 32).

Водночас, ч. 4 ст. 300 ЦПК України встановлено, що скасування рішення суду про визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, яка була визнана недієздатною, в разі її видужання або значного поліпшення її психічного стану здійснюється за рішенням суду на підставі відповідного висновку судово-психіатричної експертизи за заявою опікуна, членів сім'ї, органу опіки та піклування або самої особи, визнаної недієздатною *(Рішення КСУ від 11 жовтня 2018 року № 8-р/2018 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини другої статті 8, другого речення частини четвертої статті 16 Закону України «Про звернення громадян» (справа про звернення осіб, визнаних судом недієздатними))*.

Вбачається, що необхідність забезпечення максимальної реалізації особами, визнаними судом недієздатними, конституційних прав і свобод, обумовлює потребу

існування законодавчих гарантій можливостей для особистого (самостійного) звернення таких осіб до суду.

2. Варто звернути увагу на те, що в основі права на справедливий суд має лежати механізм, який дає змогу суду насправді захистити порушені права, свободи та інтереси кожного хто звернувся до суду за таким захистом. Суд не повинен бути обмежений у своїх процесуальних повноваженнях та можливостях щодо захисту порушених прав та свобод. Зважаючи на те, що Конституція України (ст. 55) покладає на суд саме функцію захисту прав та свобод людини і громадянина, суд не повинен обмежуватися лише змагальністю сторін й ініціативою учасників судового провадження, і при встановленні порушених, але незахищених прав і свобод повинен проявляти власну ініціативу.

Наприклад, згідно з ст. 9 КАС України розгляд і вирішення справ в адміністративних судах здійснюються на засадах змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості. Суд розглядає адміністративні справи не інакше як за позовною заявою, поданою відповідно до цього Кодексу, в межах позовних вимог. Проте суд може вийти за межі позовних вимог, якщо це необхідно для ефективного захисту прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Суд має вживати визначені законом заходів, необхідних для з'ясування всіх обставин у справі, у тому числі щодо виявлення та витребування доказів з власної ініціативи.

Проте у цивільному та кримінальному судових процесах можливості суду самостійно проявляти ініціативу щодо захисту порушених прав та свобод людини і громадянина є вкрай обмеженими.

3. Законодавець не розкриває сутність поняття «доступність правосуддя», а лише обмежується вказівкою на те, що вона (доступність правосуддя) забезпечується відповідно до Конституції України та в порядку, встановленому законами України.

Водночас, згідно з ст. 21 КПК України, яка називається «Доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень», встановлено:

«1. Кожному гарантується право на справедливий розгляд та вирішення справи в розумні строки незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону.

2. Вирок та ухвала суду, що набрали законної сили в порядку, визначеному цим Кодексом, є обов'язковими і підлягають безумовному виконанню на всій території України.

3. Кожен має право на участь у розгляді в суді будь-якої інстанції справи, що стосується його прав та обов'язків, у порядку, передбаченому цим Кодексом.

4. Якщо інше не передбачено цим Кодексом, здійснення кримінального провадження не може бути перешкодою для доступу особи до інших засобів правового захисту, якщо під час кримінального провадження порушуються її права, гарантовані Конституцією України та міжнародними договорами України».

Видається, що зміст законодавчих категорій «доступність правосуддя» та «доступ до правосуддя» не є тотожним.

Як категорія науки про судоустрій «доступність правосуддя» здебільшого розглядається науковцями крізь призму різноманітних елементів (правових, економічних, соціальних), або ж шляхом аналізу існуючих у цій сфері перешкод. Тому сталого змісту цього поняття у теорії не існує. Водночас загальноприйнятим є підхід,

за якого «доступність правосуддя» у будь-якій інтерпритації передбачає два блоки: 1) організаційний (судоустрійний); 2) функціональний (судочинний).

Організаційний аспект доступності правосуддя охоплює питання організації судоустрою в державі таким чином, щоб особа безперешкодно могла реалізувати своє право на судовий захист у сенсі: а) територіальної доступності суду (приміщення суду оптимально наближені); б) фізичної доступності суду (безперешкодний і зручний доступ до приміщення суду); в) інформаційної доступності суду (наявність необхідної інформації про суд і правила звернення); г) забезпечення кваліфікованого суддівського корпусу; д) матеріально-технічного забезпечення роботи суду тощо.

Функціональний аспект доступності правосуддя щонайменше оцінюється крізь призму: а) економічної доступності (обґрунтовано необхідний розмір судових витрат, у тому числі судового збору); б) темпоральної доступності (розумний строк розгляду справи); в) інформаційної доступності (доступ до матеріалів справи, інформації про справу та судові рішення); г) ефективності судового процесу (його «простота» та реальність виконання судового рішення) тощо.

Наведене розмежування є досить умовним, оскільки організаційні та функціональні аспекти доступності правосуддя є взаємопов'язаними та взаємообумовленими, а зазначені чинники не вичерпують себе.

Стаття 8. Право на повноважний суд

1. Ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи в суді, до юрисдикції якого вона віднесена процесуальним законом.

2. Суддя розглядає справи, одержані згідно з порядком розподілу судових справ, установленим відповідно до закону. На розподіл судових справ між суддями не може впливати бажання судді чи будь-яких інших осіб.

1. В основі права на повноважний суд лежить принцип законного суду (судді). Законність суду (судді) – це установлення, яке гарантує особі бути судимим та захищеним тим судом і тим суддею, під законною юрисдикцією якого знаходиться ця особа. Принцип законного суду (судді) має убезпечувати особу від свавільної та безпідставної зміни суду (суддів), які за законом мають здійснювати судовий розгляд у її справі. Тим самим принцип законного суду (суді) виступає невід'ємною гарантією права на справедливий судовий захист, а також запроваджує режим правової визначеності щодо юрисдикційного органу, установи та її складу.

Право на повноважний суд тісно пов'язане з забороною створювати в Україні надзвичайні чи особливі суди.

Відповідно до законодавчих установлень ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи в суді, до юрисдикції якого вона віднесена процесуальним законом. Водночас, суддя розглядає справи, одержані згідно з порядком розподілу судових справ, установленим відповідно до закону. На розподіл судових справ між суддями не може впливати бажання судді чи будь-яких інших осіб.

З цих положень Закону можна встановити, що повноважним судом щодо розгляду конкретної судової справи є суд:

- юрисдикція якого чітко встановлена процесуальним законом;
- розподіл справи відбувався відповідно до порядку установленого законом;
- такий розподіл відбувався без жодних неправомірних впливів чи втручань як у середині суду так і ззовні.

Крім організаційної складової (див. ст. 1 Закону), не менш вагомою є й «процесуальна» законність суду. Тому буде справедливим сказати, що повноважний суд – це той суд, законність юрисдикції якого чітко встановлена процесуальним законом.

Ученими різних часів та поколінь загострювалась увага та виокремлювались критерії, якими визначалась законність суду. В сучасних наукових працях пропонується зміст законного судді, який полягає у наступному:

- ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи у тому суді і тим суддею, до підсудності якого вона віднесена законом;
- кожна людина заздалегідь має право знати, який суд і в якому складі відповідно до закону може розглядати справу, якщо така виникне;
- суд не тільки вправі, а й зобов'язаний ухилитися від розв'язання справ, йому не підсудних, і навпаки суд не вправі ухилитися від розв'язання підсудних йому справ і зобов'язаний прийняти їх до свого провадження; тільки при наявності законних підстав відкривається шлях до переносу справи до іншого суду;
- цьому праву та обов'язку суду відповідає обов'язок сторін підкоритися вимогам «належного» суду, тобто компетентного суду, а також право вимагати суду незалежного і неупередженого;
- питання про підсудність можуть бути порушені не тільки сторонами, а й судом;
- вказані питання можуть бути порушені в будь-який момент провадження;
- взаємна згода сторін на зміну законної підсудності справи як загальне правило не може мати ніякого процесуального значення;
- закони, що визначають межі (обсяг) влади суду, не повинні тлумачитись розширено;
- суд може прийняти до свого розгляду лише ті справи, до розгляду яких він уповноважений законом. Підсудність повинна бути точно встановлена в законі, а не визначатися стосовно конкретної справи, наприклад, за ознакою її «особливої складності», «виняткового громадського значення» або «доцільності»;
- суд сам повинен вирішувати, чи підсудна йому справа, що надійшла на його розгляд, не звертаючись до посередництва або вказівок вищого суду. Кожен суд повинен знати закони;
- в основі рішення суду про підсудність повинен бути той акт, який визнається законним приводом до початку справи. До перевірки цього акту по суті, як і обставин, що в ньому викладені, суд може приступити тільки попередньо, отже до визнання справи підсудної саме цьому суду він сприймає на віру викладені обставини, не розпочинаючи їх дослідження на достовірність;
- підсудність справи може бути змінена тільки на підставі об'єктивних чинників, встановлених у процесуальному законі, і не повинна залежати від суб'єктивного угляду суду чи прокурора;
- справу може розглянути тільки суд, створений на підставі закону із заздалегідь визначеною юрисдикцією (*Оверчук С. В. Принцип законного судді в судовому праві. Часопис Київського університету права. 2011. № 2. С. 230–234.*).

Варто звернути увагу, що вказана норма Закону з'явилась під впливом ст. 6 ЄКПЛ та практики її застосування, відповідно до якої в поняття «суд, встановлений законом» входить лише той суд, до підсудності якого віднесено розгляд справи.

2. З метою усунення суб'єктивізму та особистої зацікавленості на розподіл судових справ, коли «необхідна» справа потрапляла до «необхідного» судді, в Україні запроваджено автоматизовану систему документообігу, існування якої має на меті нівелювати (мінімізувати) такий негативний вітчизняний досвід. Так, наприклад, згідно з ч. 3 ст. 35 КПК України: «Визначення судді (запасного судді, слідчого судді) або колегії суддів для конкретного судового провадження здійснюється автоматизованою системою документообігу суду під час реєстрації відповідних матеріалів, скарги, клопотання, заяви чи іншого процесуального документа за принципом вірогідності, який враховує кількість проваджень, що знаходяться на розгляді у суддів, заборону брати участь у перевірці вироків та ухвал для судді, який брав участь в ухваленні вироку або ухвали, про перевірку яких порушується питання, перебування суддів у відпустці, на лікарняному, у відрядженні та закінчення терміну їх повноважень. Після визначення судді (запасного судді, слідчого судді) або колегії суддів для конкретного судового провадження не допускається внесення змін до реєстраційних даних щодо цього провадження, а також видалення цих даних з автоматизованої системи документообігу суду, крім випадків, установлених законом». Схожі за спрямуванням норми передбачені й іншими процесуальними кодексами.

Щодо автоматизованого розподілу справ див. коментар до ст. 15 Закону.

Стаття 9. Рівність перед законом і судом

1. Правосуддя в Україні здійснюється на засадах рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак.

2. Суд створює такі умови, за яких кожному учаснику судового процесу гарантується рівність у реалізації наданих процесуальних прав та у виконанні процесуальних обов'язків, визначених процесуальним законом.

Основний Закон держави (ст.ст. 21, 24) визначає, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах; громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом; не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Наведені постулати не просто визнаються конституційними принципами національної правової системи України. Вони вважаються загальновизнаними фундаментальними цінностями світової спільноти, знаходячи своє нормативне вираження у міжнародних правових актах: Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, Загальній декларації прав людини та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Таким чином, коментована стаття відображає конституційні положення, в основі яких – природні права людини, інтерпретуючи конституційний принцип рівності та недискримінації людини.

1. Принцип здійснення правосуддя на засадах рівності учасників судового процесу перед законом і судом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового

стану, місця проживання, мовних та інших ознак, як вже зазначалось, є похідним від громадянських прав людини, закріплених у Конституції України. Цей принцип є багатоаспектним, що зумовлює необхідність тлумачення його різних проявів.

Першочергово здійснення правосуддя на засадах рівності означає, що: правосуддя не є чиєюсь прерогативою; ніхто не може бути обмежений у доступі до правосуддя; судовий захист є всеосяжною формою захисту прав всіх без винятку осіб незалежно від їх особливостей і характеристик; система судів є єдиною та рівною для всіх у проявах та засадах свого функціонування. За правовою позицією КСУ гарантована Конституцією України рівність усіх людей в їх правах і свободах означає необхідність забезпечення їм рівних правових можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод. У правовій державі звернення до суду є універсальним механізмом захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб. …кожен має гарантовані державою рівні права на захист прав і свобод в судовому порядку та на участь у розгляді своєї справи у визначеному процесуальним законом порядку у судах усіх юрисдикцій, спеціалізацій та інстанцій… (*Рішення КСУ від 12 квітня 2012 року № 9-рп/ 2012 у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу)*).

2. Рівність учасників судового процесу перед законом і судом як засада здійснення правосуддя також означає рівність їх становища та полягає у створенні судом рівних можливостей для реалізації права громадян на судовий захист без будь-яких дискримінацій за мовною, расовою, етнічною, майновою та іншими ознаками. У цьому сенсі принцип рівності учасників процесу є складовою концепції справедливого судового розгляду, передбачаючи, що кожна сторона повинна мати розумну можливість представляти свою сторону в умовах, які не ставлять її в суттєво менш сприятливе становище в порівнянні з опонентом *(рішення ЄСПЛ від 15 травня 2008 року у справі «Надточій проти України», заява N7460/03)*.

Бангалорські принципи поведінки суддів, схвалені Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 27 липня 2006 року № 2006/23, принцип рівності тлумачать як забезпечення рівного ставлення до всіх сторін судового засідання, що має першочергове значення для належного виконання суддею своїх обов'язків. У свою чергу, на переконання КРЄС судді повинні виконувати свої обов'язки, уникаючи фаворитизму та проявів упередженості чи симпатії. Вони повинні приймати рішення, беручи до уваги тільки те, що не виходить за рамки застосування принципів верховенства права. Судді повинні також виконувати свої функції, керуючись принципом рівноправного ставлення до сторін, уникаючи будь-якої упередженості або будь-якої дискримінації, підтримуючи рівновагу між сторонами та забезпечуючи справедливий розгляд справи для кожної зі сторін *(Висновок КРЄС № 3 (2002) про принципи та правила, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема питання етики, несумісної поведінки та неупередженості)*.

Порушення окремих складових коментованого принципу може мати наслідком притягнення до кримінальної відповідальності. Зокрема, ст. 161 КК України передбачає відповідальність за умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, або образу почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи

непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Стаття 10. Професійна правнича допомога при реалізації права на справедливий суд

1. Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, визначених законом, держава забезпечує надання професійної правничої допомоги безоплатно.

2. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав та особи, яка надає правничу допомогу.

3. Для надання професійної правничої допомоги діє адвокатура. Забезпечення права на захист від кримінального обвинувачення та представництво в суді здійснюються адвокатом, за винятком випадків, установлених законом.

4. Витрати учасників судового процесу на професійну правничу допомогу відшкодовуються в порядку, визначеному законом.

1. У розумінні частини першої коментованої статті поняття «кожен» охоплює всіх без винятку фізичних осіб – громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які проживають чи перебувають на території України. Реалізація права на правову допомогу ґрунтується на дотриманні принципів рівності перед законом та судом, а також недопущенні дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (ст.ст. 21, 24 Конституції України).

За правовою позицією КСУ положення «кожен має право на правову допомогу» треба розуміти як гарантовану державою можливість будь-якій особі незалежно від характеру її правовідносин з державними органами, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, юридичними та фізичними особами вільно, без неправомірних обмежень отримувати допомогу з юридичних питань в обсязі і формах, як вона того потребує (*Рішення КСУ від 30 вересня 2009 року № 23-рп/2009 у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу*).

В Україні право на безоплатну правничу допомогу віднесено до конституційних прав. Так, ст. 59 Конституції України проголошує, що у випадках, передбачених законом, правнича допомога надається безоплатно.

Порядок надання безоплатної правничої допомоги в Україні регулюється Законом України «Про безоплатну правову допомогу». Цей Закон відповідає ряду міжнародних угод, учасницею яких є наша держава, зокрема ЄКПЛ та Міжнародному пакту про громадянські та політичні права, що, серед іншого, зобов'язують держав-учасниць надавати кваліфіковану безоплатну правову допомогу малозабезпеченим особам при обвинуваченні їх у вчиненні кримінальних правопорушень.

Загалом, безоплатна первинна правова допомога – вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у разі їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових

осіб. Безоплатна вторинна правова допомога – це вид державної гарантії, спрямований на створення однакових можливостей для доступу людей до правосуддя і включає такі види послуг: захист від обвинувачення, представництво інтересів у судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами, складення процесуальних документів.

У ст. 4 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» зазначається, що при реалізації права на безоплатну правову допомогу не допускається застосовування привілеїв чи обмежень до осіб за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Державна політика у сфері надання безоплатної правової допомоги ґрунтується на таких принципах: 1) верховенство права; 2) законність; 3) доступність безоплатної правової допомоги; 4) забезпечення якості безоплатної правової допомоги; 5) гарантоване державне фінансування.

Відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» право на безоплатну вторинну правову допомогу мають певні категорії осіб, визначені в ст. 14. Також право на безоплатну вторинну правову допомогу мають громадяни держав, з якими Україна уклала відповідні міжнародні договори про правову допомогу, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, а також іноземці та особи без громадянства відповідно до міжнародних договорів, учасником яких є Україна, якщо такі договори зобов'язують держав-учасниць надавати певним категоріям осіб безоплатну правову допомогу.

Закон України «Про безоплатну правову допомогу» визначає наступне коло суб'єктів надання безоплатної вторинної правової допомоги в Україні (ст. 15): 1) центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги; 2) адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом; 3) адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі на підставі договору.

Центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги утворюються Міністерством юстиції України при головних управліннях юстиції в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі з урахуванням потреб відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у ст. 25 також закріплює, що адвокати є суб'єктами надання безоплатної правової допомоги. При цьому оцінка якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної первинної правової допомоги здійснюється за зверненням органів місцевого самоврядування, а безоплатної вторинної правової допомоги – за зверненням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги, комісіями, утвореними для цієї мети радами адвокатів регіонів.

Після прийняття рішення про надання безоплатної вторинної правової допомоги Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги призначає адвоката, який надає безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом. Під час призначення адвоката враховуються його спеціалізація, досвід роботи, навантаження, складність справ, у яких адвокат бере участь. Повноваження адвоката як захисника при провадженні дізнання, досудового слідства і в розгляді кримінальної справи в суді, для участі у розгляді справи про адміністративне правопорушення та представництва інтересів осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування,

перед іншими особами підтверджуються дорученням Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

У разі неможливості надання безоплатної вторинної правової допомоги адвокатом, який надає безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом, Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги укладає договір з адвокатом, включеним до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі на підставі договору про її надання. У договорі про надання безоплатної вторинної правової допомоги зазначаються обсяг правової допомоги, строк, протягом якого така допомога надаватиметься, та розмір плати.

Адвоката, який надає безоплатну вторинну правову допомогу, може бути замінено лише у разі: 1) хвороби адвоката; 2) неналежного виконання адвокатом своїх зобов'язань за умовами договору; 3) недотримання ним порядку надання безоплатної вторинної правової допомоги; 4) виключення адвоката з Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом, чи Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі на підставі договору. Під час заміни одного адвоката іншим забезпечується безперервність надання безоплатної вторинної правової допомоги. Адвокат, який призначається на заміну іншого адвоката, зобов'язаний вжити заходів для усунення недоліків у наданні безоплатної вторинної правової допомоги, які мали місце до його призначення.

Ст. 25 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» визначає, що суб'єкт надання безоплатної вторинної правової допомоги має право: 1) здійснювати захист при провадженні дізнання, досудового слідства, розгляді кримінальної справи в суді на підставі доручення Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги; 2) брати участь у розгляді справи про адміністративне правопорушення на підставі доручення Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги; 3) представляти права і законні інтереси осіб, які потребують безоплатної вторинної правової допомоги, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами на підставі доручення Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги; 4) запитувати і отримувати документи та інші матеріали або їх копії, необхідні у зв'язку з наданням безоплатної вторинної правової допомоги в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; 5) збирати відомості з метою використання їх під час захисту прав і законних інтересів осіб, які мають право на отримання безоплатної вторинної правової допомоги; 6) ознайомлюватися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях з необхідними для забезпечення ефективного правового захисту документами, крім тих, що є державною таємницею; 7) інформувати Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги про настання обставин, що передбачають припинення надання безоплатної вторинної правової допомоги; 8) на належну оплату діяльності з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Водночас, адвокат, який надає безоплатну вторинну правову допомогу, зобов'язаний: 1) неухильно дотримуватися вимог Конституції України, цього Закону, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, та інших нормативно – правових актів; 2) надавати якісно та в необхідному обсязі безоплатну вторинну правову допомогу; 3) приймати до провадження справи осіб, які потребу-

ють безоплатної вторинної правової допомоги, відповідно до договорів, укладених з Центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги; 4) не розголошувати конфіденційну інформацію про особу, яка стала відомою у зв'язку з наданням безоплатної вторинної правової допомоги.

На виконання зазначених вище положень Закону України «Про безоплатну правову допомогу» КМУ було прийнято такі нормативні акти, як: постанова від 28 грудня 2011 року № 1362 «Про затвердження Порядку і умов проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються до надання безоплатної вторинної правової допомоги», постанова від 11 січня 2012 року № 8 «Про затвердження Порядку і умов укладення контрактів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі, та договорів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі», постанова від 26 січня 2011 року № 50 «Про затвердження Порядку використання коштів державного бюджету для надання громадянам правової допомоги в кримінальних провадженнях за рахунок держави», постанова від 18 квітня 2012 року № 305 «Питання оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу».

У разі звернення особи про надання одного з видів безоплатної вторинної правової допомоги Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги зобов'язаний протягом десяти днів з дня надходження звернення прийняти рішення щодо надання безоплатної вторинної правової допомоги. Якщо особа подала звернення про надання одного з видів правових послуг, передбачених ч. 2 ст. 13 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», до територіального органу юстиції, цей орган зобов'язаний протягом трьох днів з дня подання звернення надіслати його до Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, діяльність якого поширюється на територію відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги зобов'язаний у семиденний строк з дня отримання звернення особи прийняти рішення щодо надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Якщо особа належить до однієї з категорій осіб, передбачених ч. 1 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги приймає рішення про надання безоплатної вторинної правової допомоги і письмово повідомляє про це особу або її законного представника, а також суд, орган державної влади, орган місцевого самоврядування, в яких здійснюватиметься представництво інтересів особи. Якщо особа не має підстав для отримання безоплатної вторинної правової допомоги, Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги приймає рішення про відмову в наданні безоплатної вторинної правової допомоги і надсилає копію цього рішення особі, яка звернулася про надання такої допомоги, з одночасним роз'ясненням порядку оскарження рішення про відмову в наданні безоплатної вторинної правової допомоги.

У разі звернення осіб, зазначених у пп. 3–7 ч. 1 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», про надання безоплатної вторинної правової допомоги або надходження інформації про затриманих осіб у випадках, установлених законом, Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги зобов'язаний прийняти рішення про надання безоплатної вторинної правової допомоги з моменту затримання особи. У разі отримання від особи, яка провадить дізнання, слідчого чи суду запиту про призначення захисника Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги зобов'язаний призначити захисника протягом 24 годин з моменту

надходження запиту. Також порядок інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання осіб був затверджений постановою КМУ від 28 грудня 2011 року № 1363.

Надання безоплатної правової допомоги має розглядатися не як акт благодійності щодо незабезпечених, а як зобов'язання, покладене на суспільство загалом. При цьому кожна особа має бути наділена правом на необхідну безоплатну правову допомогу адвоката в судовому провадженні, будучи, наскільки це можливо, вільною у виборі кваліфікованого захисника. Водночас відповідальність за фінансування безоплатної правової допомоги має бути покладена на державу.

2. Право вільного вибору захисника є конституційним правом особи, закріпленим у ст. 59 Конституції України, яке полягає в тому, що вибір адвоката залежить від волі особи, яка потребує правової допомоги.

Відповідно до пункту 3.2 *Рішення КСУ від 30 вересня 2009 року № 23-рп/2009 у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу)*, правова допомога є багатоаспектною, різною за змістом, обсягом та формами і може включати консультації, роз'яснення, складення позовів і звернень, довідок, заяв, скарг, здійснення представництва, зокрема в судах та інших державних органах, захист від обвинувачення тощо. Вибір форми та суб'єкта надання такої допомоги залежить від волі особи, яка бажає її отримати.

У *Рішенні КСУ від 16 листопада 2000 року № 13-рп/2000 у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника)* вказано, що закріпивши право будь-якої фізичної особи на правову допомогу, конституційний припис «кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» за своїм змістом є загальним і стосується не лише підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного, а й інших фізичних осіб, яким гарантується право вільного вибору захисника з метою захисту своїх прав та законних інтересів, що виникають з цивільних, трудових, сімейних, адміністративних та інших правовідносин, а не тільки з кримінальних. Право на захист, зокрема, може бути реалізоване фізичною особою у цивільному, арбітражному, адміністративному і кримінальному судочинстві.

3. Для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура (ч. 1 ст. 131–2 Конституції України). Адвокатура України – це недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому законом. Засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні регулюються Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Професійна правнича допомога полягає у здійсненні адвокатом захисту, представництва та наданні інших видів правової допомоги (надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правового супроводу діяльності клієнта, складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру, спрямованих на забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів клієнта, недопущення їх порушень, а також на сприяння їх відновленню в разі порушення, інші види адвокатської діяльності, не заборонені законом).

Винятково адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення. Водночас, законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена (ст. 131–2 Конституції України).

Цей конституційний принцип конкретизується у процесуальному законодавстві України, зокрема, у ст.ст. 20, 45–54 КПК України, ст.ст. 15, 58, 60–62, 64 ЦПК України, ст.ст. 16, 56, 58–61 ГПК України, ст.ст. 16, 55, 57–60 КАС України.

4. Витрати учасників судового процесу на професійну правничу допомогу відшкодовуються в порядку, визначеному законом.

Так, порядок відшкодування витрат на професійну правничу допомогу закріплюється у ст. 137 ЦПК України, ст. 126 ГПК України, ст. 134 КАС України та ст. 120 КПК України.

Відповідно до ст. 137 ЦПК України, ст. 126 ГПК України та ст. 134 КАС України:

витрати, пов'язані з правничою допомогою адвоката, несуть сторони, крім випадків надання правничої допомоги за рахунок держави;

за результатами розгляду справи витрати на правничу допомогу адвоката підлягають розподілу між сторонами разом із іншими судовими витратами, за винятком витрат суб'єкта владних повноважень на правничу допомогу адвоката в адміністративному судочинстві.

Для цілей розподілу судових витрат: 1) розмір витрат на правничу допомогу адвоката, в тому числі гонорару адвоката за представництво в суді та іншу правничу допомогу, пов'язану зі справою, включаючи підготовку до її розгляду, збір доказів тощо, а також вартість послуг помічника адвоката визначаються згідно з умовами договору про надання правничої допомоги та на підставі відповідних доказів щодо обсягу наданих послуг і виконаних робіт та їх вартості, що сплачена або підлягає сплаті відповідною стороною або третьою особою; 2) розмір суми, що підлягає сплаті в порядку компенсації витрат адвоката, необхідних для надання правничої допомоги, встановлюється згідно з умовами договору про надання правничої допомоги на підставі відповідних доказів, які підтверджують здійснення відповідних витрат.

Для визначення розміру витрат на правничу допомогу з метою розподілу судових витрат учасник справи подає детальний опис робіт (наданих послуг), виконаних адвокатом, та здійснених ним витрат, необхідних для надання правничої допомоги.

Розмір витрат на оплату послуг адвоката має бути співмірним із:

1) складністю справи та виконаних адвокатом робіт (наданих послуг);

2) часом, витраченим адвокатом на виконання відповідних робіт (надання послуг);

3) обсягом наданих адвокатом послуг та виконаних робіт;

4) ціною позову та (або) значенням справи для сторони, в тому числі впливом вирішення справи на репутацію сторони або публічним інтересом до справи.

У разі недотримання наведених вимог суд може, за клопотанням іншої сторони, зменшити розмір витрат на правничу допомогу, які підлягають розподілу між сторонами.

Обов'язок доведення неспівмірності витрат покладається на сторону, яка заявляє клопотання про зменшення витрат на оплату правничої допомоги адвоката, які підлягають розподілу між сторонами.

Витрати фізичних осіб, пов'язані з оплатою професійної правничої допомоги у цивільному судочинстві у справах окремого провадження про оголошення померлою фізичної особи, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави вважати фізичну особу загиблою від певного нещасного випадку, або інших обставин унаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, несуть юридичні особи, на території яких мав місце нещасний випадок унаслідок таких надзвичайних ситуацій.

Відповідно до ст. 120 КПК України витрати, пов'язані з оплатою допомоги захисника, несе підозрюваний, обвинувачений, крім випадків надання правничої допомоги за рахунок держави.

Витрати, пов'язані з оплатою допомоги представника потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача та юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, які надають правову допомогу за договором, несе відповідно потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, юридична особа, щодо якої здійснюється провадження.

Допомога захисника, залученого для здійснення захисту за призначенням у випадках, передбачених КПК України та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, надається за рахунок коштів Державного бюджету України і є безоплатною для підозрюваного, обвинуваченого.

Стаття 11. Гласність і відкритість судового процесу

1. Судові рішення, судові засідання та інформація щодо справ, які розглядаються судом, є відкритими, крім випадків, установлених законом. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи. Будь-яка особа має право на вільний доступ до судового рішення в порядку, встановленому законом.

2. Інформація про суд, який розглядає справу, сторони спору та предмет позову, дату надходження позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення, стадії розгляду справи, місце, дату і час судового засідання, рух справи з одного суду до іншого є відкритою та має бути невідкладно оприлюдненою на офіційному веб-порталі судової влади України, крім випадків, установлених законом.

3. Розгляд справ у судах відбувається відкрито, крім випадків, установлених законом. У відкритому судовому засіданні мають право бути присутніми будь-які особи. У разі вчинення особою дій, що свідчать про неповагу до суду або учасників судового процесу, така особа за вмотивованим судовим рішенням може бути видалена із зали судового засідання.

4. Особи, присутні в залі судового засідання, представники засобів масової інформації можуть проводити в залі судового засідання фотозйомку, відео- та аудіозапис з використанням портативних відео- та аудіотехнічних засобів без отримання окремого дозволу суду, але з урахуванням обмежень, встановлених законом. Трансляція судового засідання здійснюється з дозволу суду. Якщо всі учасники справи беруть участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, здійснюється транслювання перебігу судового засідання в мережі Інтернет в обов'язковому порядку.

(Абзац перший частини четвертої статті 11 в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017)

Проведення в залі судового засідання фотозйомки, відеозапису, а також трансляція судового засідання повинні здійснюватися без створення перешкод у веденні засідання і здійсненні учасниками судового процесу їхніх процесуаль-

них прав. Суд може визначити місце в залі судових засідань, з якого має проводитися фотозйомка, відеозапис.

5. Розгляд справи у закритому судовому засіданні допускається за вмотивованим рішенням суду виключно у випадках, визначених законом.

6. При розгляді справ перебіг судового процесу фіксується технічними засобами в порядку, встановленому законом.

7. Учасникам судового процесу на підставі судового рішення забезпечується можливість брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції у порядку, встановленому законом. Обов'язок забезпечити проведення відеоконференції покладається на суд, який отримав судове рішення про проведення відеоконференції, незалежно від спеціалізації та інстанції суду, який прийняв таке рішення.

8. Судові засідання проводяться виключно в спеціально обладнаному для цього приміщенні суду – залі засідань, яке придатне для розміщення сторін та інших учасників судового процесу і дає змогу реалізовувати надані їм процесуальні права і виконувати процесуальні обов'язки.

1. Відповідно до п. 6 ч. 2 ст. 129 Конституції України однією з основних засад судочинства є гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами. Вимога щодо гласності й відкритості судового розгляду та його повного фіксування технічними засобами передбачена також нормами міжнародного та національного законодавств, зокрема: Загальною декларацією прав людини (ст. 10), Міжнародним пактом про громадянські і політичні права (ст. 14), ЄКПЛ (ст. 6), Американською конвенцією про права людини 1969 року (ст. 8), Африканською Хартією прав людини і народів (ст. 7), КПК України (ст. 27), ЦПК України (ст. 7), ГПК України (ст. 8, 9), КАС України (ст. 10, 11) і КпАП (ст. 249). Коментована стаття фактично містить три взаємопов'язані принципи правосуддя: а) гласність судового процесу; б) відкритість судового процесу; в) повне фіксування перебігу судового процесу технічними засобами.

Сутність цього принципу становлять кілька взаємопов'язаних елементів, а саме: а) суд розглядає справи у відкритому судовому засіданні, до якого мають доступ особи незалежно від того, чи є вони учасниками судового розгляду, чи ні; б) хід і результати судового розгляду можуть вільно висвітлюватися в засобах масової інформації; в) акти правосуддя, що набрали законної сили, мають бути доступні для всіх громадян України, можуть використовуватися та розповсюджуватися всіма незабороненими законодавством засобами. Це так звана зовнішня гласність. Внутрішня гласність має вияв у тому, що навіть у закритому судовому розгляді не виключається присутність учасників судового розгляду та публічне проголошення судового рішення.

2. Кожен, хто не є стороною у справі, має право на вільний доступ до судового рішення. Інформація про суд, який розглядає справу, сторони спору та предмет позову, дата надходження позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення, стадії розгляду справи, місце, дату і час судового засідання, рух справи з одного суду до іншого є відкритою та має бути невідкладно оприлюднено на офіційному веб-порталі судової влади України (*режим доступу: https://court.gov.ua/assignments/)*. Зокрема, на цьому сайті можна отримати інформацію про стан розгляду справ, список судових справ, призначених до розгляду, тощо. Також з метою забезпечення гласності судового процесу в Україні функціонує ЄДРСР (*режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/)*.

Законом України «Про доступ до судових рішень» регулюються відносини щодо забезпечення цілодобового та безкоштовного доступу кожній особі до судових рішень (рішень, судових наказів, постанов, вироків, ухвал) та ведення ЄДРСР. Відповідно до Порядку ведення Єдиного реєстру судових рішень, який затверджено рішенням ВРП від 19 квітня 2018 року № 1200/0/15–18, ЄДРСР – державна інформаційна система, що входить до складу Єдиної судової інформаційної системи і забезпечує збирання, облік (реєстрацію), накопичення, зберігання, захист, пошук та перегляд інформаційних ресурсів Реєстру та їх образів. З дня початку функціонування ЄСІТС ЄДСРС переходить до її складу.

Відповідно до ч. 2 ст. 2 Закону України «Про доступ до судових рішень» усі судові рішення є відкритими та підлягають оприлюдненню в електронній формі не пізніше наступного дня після їх виготовлення і підписання. Якщо судовий розгляд відбувався в закритому судовому засіданні, судове рішення оприлюднюється з виключенням інформації, яка за рішенням суду щодо розгляду справи у закритому судовому засіданні підлягає захисту від розголошення. Крім того, відповідно до ч. 4 ст. 4 Закону України «Про доступ до судових рішень» загальний доступ до ухвал про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, про відмову у задоволенні клопотання про обшук житла чи іншого володіння особи, про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, про відмову у задоволенні клопотання про проведення негласної слідчої (розшукової) дії забезпечується через один рік після внесення таких ухвал до ЄДРСР.

За загальним правилом тексти судових рішень є відкритими для загального доступу. Однак, відповідно до ст. 7 Закону України «Про доступ до судових рішень» існує перелік відомостей, що не можуть бути розголошені в текстах судових рішень, відкритих до загального доступу, а саме: 1) місце проживання або перебування фізичних осіб із зазначенням адреси, номери телефонів чи інших засобів зв'язку, адреси електронної пошти, реєстраційні номери облікової картки платника податків, реквізити документів, що посвідчують особу, унікальні номери запису в Єдиному державному демографічному реєстрі; 2) реєстраційні номери транспортних засобів; 3) номери банківських рахунків, номери платіжних карток; 4) інформація, для забезпечення захисту якої розгляд справи або вчинення окремих процесуальних дій відбувалися у закритому судовому засіданні; 5) інші відомості, що дають змогу ідентифікувати фізичну особу. Такі відомості замінюються літерними або цифровими позначеннями.

3. Відкритість судового розгляду означає вільний доступ громадян до залу судового засідання під час розгляду справи в суді. ЄСПЛ наголошує, що «забезпечення відкритості судового розгляду становить основоположний принцип, закріплений у п. 1 ст. 6. Такий публічний характер судового розгляду гарантує сторонам у справі, що правосуддя не здійснюватиметься таємно, без публічного контролю; це також один із засобів підтримання довіри до судів. Здійснення правосуддя і, зокрема, судовий процес набувають легітимності завдяки гласності. Забезпечуючи прозорість здійснення правосуддя, гласність, таким чином, сприяє реалізації мети пункту 1 статті 6, а саме справедливому судовому розгляду, забезпечення якого є одним з основоположних принципів демократичного суспільства у значенні Конвенції» (*рішення ЄСПЛ від 10 грудня 2009 року у справі «Шагін проти України»).*

Відкритість судового розгляду є важливою гарантією об'єктивного і всебічного дослідження обставин справи і винесення справедливого судового рішення. Відкри-

тість судового процесу впливає як на суддів, так і на інших учасників, спонукаючи їх сумлінно виконувати свої процесуальні обов'язки, суворо дотримуватися всіх правил судочинства. В умовах відкритого процесу важко впливати на суд, що додатково гарантує його незалежність і неупередженість. Присутність у залі публіки змушує суддів дотримуватися встановленого законом порядку судочинства, однаково ставитися до кожної зі сторін процесу, спонукає до стриманості й такту в спілкуванні з учасниками судочинства. Таким чином, відкритий розгляд справ у всіх судах є своєрідною формою контролю суспільства за діяльністю судової влади, що позитивно впливає на підтримання авторитету суду і правосуддя на необхідному рівні.

Будь-яка особа має право бути присутньою у відкритому судовому розгляді, особа допускається до зали судових засідань до початку судового засідання або під час перерви. Обмеження кількості осіб, які хочуть бути присутніми на відкритому судовому розгляді, можливе лише у разі недостатності місць у залі судового засідання. Водночас відповідно до ч. 2 ст. 328 КПК України близькі родичі та члени сім'ї обвинуваченого і потерпілого, а також представники засобів масової інформації мають пріоритетне право бути присутніми на судовому засіданні. Чинне законодавство також не передбачає вікових обмежень щодо осіб, які можуть бути присутніми в залі судового засідання.

Відкритість судового розгляду не є абсолютною, оскільки має обмежену дію під час проведення закритого повністю чи частково судового засідання. Крім того, у разі вчинення особою дій, що свідчать про неповагу до суду або учасників судового процесу, така особа за вмотивованим рішенням суду може бути видалена із зали судового засідання тимчасово або на весь час судового розгляду. Сторони, інші учасники судового розгляду, а також особи, які присутні в залі судового засідання, зобов'язані додержуватися порядку в судовому засіданні та беззаперечно підкорятися відповідним розпорядженням головуючого у судовому засіданні. У разі невиконання розпорядження головуючого вони попереджуються про відповідальність за неповагу до суду, а при повторному порушенні порядку в судовому засіданні їх за ухвалою суду може бути видалено із зали судового засідання та притягнуто до відповідальності.

4. Учасники судового процесу, інші особи, присутні на відкритому судовому засіданні, та представники засобів масової інформації можуть вести стенограму, робити нотатки, використовувати портативні відео- та аудіотехнічні засоби для проведення відео-, аудіозапису ходу судового засідання без отримання дозволу суду. Такий відео-, аудіозапис не проводиться у випадках проведення закритого судового судового засідання. Здійснення в залі судового засідання аудіо-, відеозапису за допомогою стаціонарної апаратури, транслювання судового засідання по радіо і телебаченню допускаються на підставі відповідного рішення суду з урахуванням думки сторін і можливості проведення таких дій без шкоди для судового розгляду. З цією метою суд може визначити місце в залі судових засідань, з якого має проводитися фотозйомка та відеозапис.

5. За загальним правилом, судовий розгляд у всіх судових інстанціях здійснюється відкрито. З принципу відкритості судового розгляду бувають винятки, які полягають у проведенні закритого судового засідання за вмотивованим рішенням суду. Відповідно до ч. 2 ст. 27 КПК України у кримінальному провадженні допускається проведення закритого судового засідання лише у випадках: а) коли обвинуваченим є неповнолітній; б) розгляду справи про злочин проти статевої свободи

і статевої недоторканності; в) необхідності запобігти розголошенню відомостей про особисте та сімейне життя чи обставин, які принижують гідність особи; г) якщо розгляд у відкритому судовому засіданні може призвести до розголошення таємниці, що охороняється законом; ґ) необхідності забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні *(постанова Пленуму ВСУ від 18 червня 1999 року № 10 «Про застосування законодавства, що передбачає державний захист суддів, працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у судочинстві»)*.

Закритий судовий розгляд може відбуватись протягом усього судового провадження або його окремої частини.

У цивільному процесі закритий судовий розгляд допускається у разі, якщо відкритий розгляд може призвести до розголошення таємної чи іншої інформації, яка охороняється законом, а також за клопотанням учасників справи з метою: а) забезпечення таємниці усиновлення; б) запобігання розголошенню відомостей про інтимні чи інші особисті сторони життя учасників справи або відомостей, що принижують їхню честь і гідність. Таким чином, при розгляді цивільних справ у деяких випадках виключається ініціатива суду при вирішенні питання про проведення закритого судового розгляду, оскільки законодавець вимагає наявності клопотання осіб, які беруть участь у справі. Однак відповідно до листа ВСУ від 01 червня 2006 року «Судова практика у справах про усиновлення» забезпечення таємниці усиновлення є підставою для розгляду справи про усиновлення в закритому судовому засіданні і без заявлення відповідного клопотання. Водночас, згідно зі ст. 285 Сімейного кодексу України справи про усиновлення дітей іноземними громадянами за деяких умов розглядаються судами у відкритому судовому засіданні.

В адміністративному процесі закритий судовий розгляд допускається за ініціативою суду чи за клопотанням осіб, які беруть учать у справі, з метою нерозголошення таємної чи іншої інформації, що охороняється законом, захисту особистого та сімейного життя людини, в інтересах малолітньої чи неповнолітньої особи. Закритий судовий розгляд проводиться також у стравах про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту *(див. п. 9 постанови Пленуму ВСУ від 25 червня 2006 року № 1 «Про судову практику розгляду спорів щодо статусу біженця та особи, яка потребує додаткового або тимчасового захисту, примусового повернення і примусового видворення іноземця чи особи без громадянства з України та спорів, пов'язаних із перебуванням іноземця та особи без громадянства в Україні»)*.

Господарські справи розглядаються, за загальним правилом, у відкритому судовому засіданні. Закритий судовий розгляд здійснюється на підставі відповідної ухвали суду та у випадках, передбачених ст. 8 ГПК України, що і в інших видах судочинства. Розгляд справи та вчинення окремих процесуальних дій у закритому судовому засіданні проводяться з додержанням правил здійснення судочинства в господарських судах. Під час такого розгляду можуть бути присутні лише учасники справи, а в разі необхідності – свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі. Суд попереджає зазначених осіб про обов'язок не розголошувати інформацію, для забезпечення захисту якої розгляд справи або вчинення окремих процесуальних дій відбувається в закритому судовому засіданні.

Системний аналіз чинного законодавства дозволяє дійти висновку про те, що до таємної чи іншої інформації, що охороняється законом, відноситься:

1) відомості, що становлять державну таємницю. Державна таємниця – вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у встановленому законом порядку державною таємницею і підлягають охороні державою. Перелік інформації, яка віднесена до державної таємниці, міститься у Зводі відомостей, що становлять державну таємницю, який затверджено наказом голови Служби безпеки України від 12 серпня 2005 року № 440329;

2) комерційна таємниця – інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці (ст. 505 ЦК України);

3) інформація з обмеженим доступом – конфіденційна, таємна та службова інформація, правовий режим використання якої передбачено в Законі України «Про інформацію»;

4) інформація про особисте та сімейне життя особи – це будь-які відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, а саме: національність, освіта, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, матеріальний стан, адреса, дата і місце народження, місце проживання та перебування тощо, дані про особисті майнові та немайнові відносини цієї особи з іншими особами, зокрема, членами сім'ї, а також відомості про події та явища, що відбувалися або відбуваються у побутовому, інтимному, товариському, професійному, діловому та інших сферах життя особи, за винятком даних стосовно виконання повноважень особою, яка займає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування. Така інформація про фізичну особу та членів її сім'ї є конфіденційною і може бути поширена тільки за їх згодою, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини (*п. 3.3 Рішення КСУ від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012331 у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України*);

5) інформація з обмеженим доступом, правовий режим використання та захисту якої передбачені Законом України «Про доступ до публічної інформації»;

6) банківська таємниця, якою є інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку і розголошення якої може завдати матеріальної чи моральної шкоди клієнту. До банківської таємниці відносяться: відомості про банківські рахунки клієнтів, у тому числі кореспондентські рахунки банків у Національному банку України; операції, які були проведені на користь чи за дорученням клієнта, здійснені ним угоди; фінансово-економічний стан клієнтів; системи охорони банку та клієнтів; інформація про організаційно-правову структуру юридичної особи – клієнта, її керівників, напрями діяльності; відо-

мості стосовно комерційної діяльності клієнтів чи комерційної таємниці, будь-якого проекту, винаходів, зразків продукції та інша комерційна інформація; інформація щодо звітності по окремому банку, за винятком тієї, що підлягає опублікуванню; коди, що використовуються банками для захисту інформації, тощо;

7) відомості, що становлять лікарську таємницю (ст. 40 Основ законодавства України про охорону здоров'я);

8) таємниця усиновлення (ст. 226 Сімейного кодексу України);

9) адвокатська таємниця (ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»);

10) таємниця вчинюваних нотаріальних дій (ст. 8 Закону України «Про нотаріат»).

6. При розгляді справ перебіг судового процесу обов'язково фіксується звукозаписувальними технічними засобами, порядок використання яких передбачено Інструкцією про порядок роботи з технічними засобами фіксування судового процесу (судового засідання), яка затверджена наказом ДСАУ від 20 вересня 2012 року № 108. Особи, присутні у судовому засіданні, можуть вести запис судового засідання на портативних аудіотехнічних засобах, але єдиним офіційним записом судового засідання вважається лише технічний запис, що здійснюється саме судом. Зазначене положення передбачає для сторін можливість отримання за їх клопотанням копії запису судового засідання. Треба зазначити, що повна фіксація судового процесу не звільняє секретаря судового засідання від обов'язку ведення протоколу у господарському судочинстві чи журналу судового засідання у цивільному, кримінальному та адміністративному процесах. Це правило не поширюється на інші передбачені законодавством судові процедури для вирішення слідчим суддею питань про проведення окремих слідчих (розшукових) чи негласних слідчих (розшукових) дій, що порушують конституційні права і свободи громадян (наприклад, огляд і виїмка кореспонденції, проведення обшуку тощо).

За загальним правилом здійснення фіксації перебігу судового розгляду є обов'язковим, за винятком неприбуття в судове засідання всіх осіб, які беруть в ньому участь, або у випадку, якщо відповідно до положень процесуального законодавства судове засідання проводиться судом за відсутності таких осіб (наприклад, під час касаційного перегляду). Недотримання вимог щодо здійснення фіксації судового засідання технічними засобами може визнаватись істотним порушенням процесуального законодавства та таким, що перешкоджає суду ухвалити законне та обґрунтоване рішення, що має наслідком безумовне скасування такого судового рішення *(постанова Касаційного кримінального суду у складі ВС від 31 травня 2018 року, справа № 297/1973/16-к).*

7. З метою забезпечення права на доступ до правосуддя учасникам судового процесу надається можливість брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Відповідно до ч. 1 ст. 336 КПК України судове провадження може здійснюватися у режимі відеоконференції під час трансляції з іншого приміщення, у тому числі яке знаходиться поза межами приміщення суду (дистанційне судове провадження). Підставами для проведення дистанційного провадження є: 1) неможливість безпосередньої участі учасника кримінального провадження в судовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин; 2) необхідність забезпечення безпеки осіб; 3) проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого; 4) необхідність вжиття таких заходів для забезпечення оперативності судового провадження; 5) наявність інших підстав, визначених судом достатніми.

Проведення судового засідання в режимі відеоконференції здійснюється на підставі відповідної ухвали суду за його власною ініціативою або за клопотанням сторін чи інших учасників процесу. Під час дистанційного провадження застосовуються технічні засоби і технології, які мають забезпечувати належну якість звук і зображення, дотримання принципу гласності та відкритості судового розгляду, а також інформаційну безпеку. Учасникам судового засідання має бути забезпечена можливість чути та бачити хід судового провадження, ставити запитання і отримувати відповіді, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки, передбачені процесуальними кодексами.

Забезпечення належного дистанційного судового засідання в режимі відеоконференції покладається на суд, який отримав судове рішення про проведення відеоконференції, незалежно від спеціалізації та інстанції суду, який прийняв таке рішення. В такому випадку суд, що отримав доручення, за погодженням з судом, що надав доручення, зобов'язаний у визначений в ухвалі строк організувати виконання зазначеного доручення в частині здійснення такої відеоконференції.

8. Належна реалізація принципу гласності та відкритості судового процесу зумовлює необхідність проведення судових засідань виняткова в спеціально обладнаному для цього приміщенні суду – залі засідань. Зал засідань повинен бути придатним для розміщення сторін та інших учасників судового процесу і дає змогу реалізовувати надані їм процесуальні права і виконувати процесуальні обов'язки.

Стаття 12. Мова судочинства і діловодства в судах

1. Судочинство і діловодство в судах України проводяться державною мовою.

2. Суди забезпечують рівність прав громадян у судовому процесі за мовною ознакою.

3. Суди використовують державну мову в процесі судочинства та гарантують право громадян на використання ними в судовому процесі рідної мови або мови, якою вони володіють.

1. Здійснення судочинства і діловодства в судах державною мовою є універсальною засадою, що пронизує всі без винятку форми процесуальної та позапроцесуальної діяльності суду, покликаною забезпечити кожному доступність і зрозумілість сприйняття змісту судових документів і процесуальних дій.

Положення ст. 14 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» передбачають, що: 1) у судах України судочинство провадиться, а діловодство здійснюється державною мовою; 2) у судовому процесі може застосовуватися інша мова, ніж державна, у порядку, визначеному процесуальними кодексами України та Законом, що коментується; 3) суди ухвалюють рішення та оприлюднюють їх державною мовою у порядку, встановленому законом. Текст судового рішення складається з урахуванням стандартів державної мови.

Під державною мовою розуміється мова, якій державою надано правовий статус обов'язкового засобу спілкування у публічних сферах суспільного життя. Публічними сферами, в яких застосовується державна мова, охоплюється також сфера здійснення повноважень органами судової влади (мова роботи, актів, діловодства і документації, мова взаємовідносин цих органів тощо) (*п. 3 Рішення КСУ від 14 рудня 1999 року № 10-рп/99 у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції*

України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови)).

Таким чином, використання судом державної мови є імперативом, який визначає основи організації судової діяльності. Додатковим аргументом на користь цього слугують положення законодавства, які визначають володіння державною мовою як обов'язкову вимогу до професійного судді (ч. 3 ст. 127 Конституції України).

Згідно з ст. 10 Основного Закону нашої держави статус державної мови надано українській мові. Це означає, що судочинство та діловодство у судах здійснюється українською мовою. Інакше кажучи, ведення судового процесу, вчинення процесуальних дій, складання процесуальних документів, а також інших документів, які є складовою діловодства у судах, реалізація інших відносин, учасником яких є суд, здійснюється за загальним правилом українською мовою.

Приписам щодо здійснення судочинства державною мовою кореспондують відповідні положення процесуального законодавства, що вимагає від сторін та інших учасників судового процесу звертатися до суду (усно, письмово), подавати процесуальні документи та докази, викладені державною мовою.

Крім загального правила, зміст принципу мови судочинства і діловодства в судах передбачає також низку гарантій, проявом яких є забезпечення (гарантування): 1) рівності прав громадян у судовому процесі за мовною ознакою; 2) права громадян на використання ними в судовому процесі рідної мови або мови, якою вони володіють.

2. Забезпечення рівності прав громадян у судовому процесі за мовною ознакою випливає із загальновизнаних фундаментальних цінностей – рівності та недопустимості дискримінації особи.

Як зазначено в ст. 24 Конституції України, громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом; не може бути привілеїв чи обмежень серед іншого за мовними або іншими ознаками.

За правовою позицією КСУ гарантована Конституцією України рівність усіх людей в їх правах і свободах означає необхідність забезпечення їм рівних правових можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод (*Рішення КСУ від 12 квітня 2012 року № 9-рп/ 2012 у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу)*).

Таким чином, забезпечення рівності прав громадян у судовому процесі за мовною ознакою означає рівність становища та полягає у створенні судом рівних можливостей для реалізації права громадян на судовий захист без будь-яких дискримінацій за мовною ознакою.

3. Використовуючи державну мову в процесі судочинства, суди гарантують право громадян на використання ними в судовому процесі рідної мови або мови, якою вони володіють. Це означає, що суди жодним чином не можуть обмежувати права громадян, які не володіють або недостатньо володіють державною мовою, оскільки частина третя ст. 10 Конституції України гарантує їм право користуватися у судовому процесі російською, іншими мовами національних меншин України (*Рішення КСУ від 22 квітня 2008 року № 8-рп/2008 у справі у справі за конституційним поданням 52 народних депутатів України та за конституційним поданням*

Верховної Ради Автономної Республіки Крим щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 15 Кодексу адміністративного судочинства України, статті 7 Цивільного процесуального кодексу України (справа про мову судочинства)). Регіональна мова або мова меншини – мова, яка традиційно використовується в межах певної території держави громадянами цієї держави, які складають групу, що за своєю чисельністю менша, ніж решта населення цієї держави, та/або відрізняється від офіційної мови (мов) цієї держави.

Положення Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, яка ратифікована Законом України від 15 травня 2003 року, у сфері судової влади передбачають можливість здійснення провадження, подання документів і доказів, користування стороною регіональною мовою або мовою меншини тощо.

На думку КСУ, встановлення законодавчих можливостей використання в судочинстві регіональних мов або мов меншин слід розглядати в аспекті забезпечення реалізації прав кожного на звернення до суду, якщо його права чи свободи порушені або порушуються, та на захист своїх прав будь-якими не забороненими законом засобами; гарантування права на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (*Рішення КСУ від 13 грудня 2011 року № 17-рп/2011 у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України*).

Реалізація наведених вище гарантій у судовому процесі забезпечується шляхом використання існуючої можливості участі у справі перекладача, процесуальний статус якого визначається процесуальним законодавством.

Стаття 13. Обов'язковість судових рішень

1. Судове рішення, яким закінчується розгляд справи в суді, ухвалюється іменем України.

2. Судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України. Обов'язковість урахування (преюдиційність) судових рішень для інших судів визначається законом.

3. Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд у межах повноважень, наданих йому законом.

4. Невиконання судових рішень має наслідком юридичну відповідальність, установлену законом.

5. Висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права.

6. Висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права.

(Частина шоста статті 13 в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017)

7. Судові рішення не можуть бути переглянуті іншими органами чи особами поза межами судочинства, за винятком рішень про амністію та помилування.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи не можуть приймати рішення, які скасовують судові рішення або зупиняють їх виконання.

8. Судові рішення інших держав, рішення міжнародних арбітражів, рішення міжнародних судових установ та аналогічні рішення інших міжнародних організацій щодо вирішення спорів є обов'язковими до виконання на території України за умов, визначених законом, а також відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Обов'язковість судового рішення є засадою організації судової влади в державі та конституційною засадою здійснення судочинства відповідно до ст. 129 Основного Закону України.

Зміст аналізованого принципу випливає з владного характеру судової діяльності та правової природи судового рішення, яким завершується розгляд справи. Значення останнього полягає в тому, що воно є найважливішим актом правосуддя, покликаним забезпечити захист гарантованих Конституцією України прав і свобод людини та здійснення проголошеного Основним Законом України принципу верховенства права *(постанова Пленуму ВСУ від 18 грудня 2009 року «Про судове рішення у цивільній справі»)*.

Обов'язковість судового рішення має універсальний характер і як принцип передбачає наявність двох складових: загальнообов'язковість як властивість судового рішення та обов'язковість виконання як гарантію його реалізації. При цьому загальнообов'язковість постає як спосіб регулювання відносин, які виникають при реалізації всіх судових рішень незалежно від суб'єктивного ставлення осіб до приписів, які містяться в акті правосуддя.

1. Владний і обов'язковий характер судового рішення полягає у тому, що з моменту набрання ним законної сили спірні матеріально-правові відносини набувають визначеності та стабільності. Авторитетність судового рішення підкреслюється також особливою процедурою його ухвалення та проголошення іменем України, що належним чином відображено та деталізовано у процесуальному законодавстві.

За змістом коментованої статті поняття «судове рішення» є родовим і охоплює рішення (їх різновиди), ухвалені за наслідками розгляду справи в цивільному, господарському, адміністративному, кримінальному судочинстві та провадженні у справах про адміністративні правопорушення.

2. Визначальним моментом, з якого рішення суду стає обов'язковим для виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України, є момент набрання ним законної сили, який визначається нормами процесуального законодавства та є різним для різних судових інстанцій. Наприклад, відповідно до ст. 273 ЦПК України рішення суду першої інстанції набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги всіма учасниками справи, якщо апеляційну скаргу не було подано. У разі подання апеляційної скарги рішення, якщо його не скасовано, набирає законної сили після повернення апеляційної скарги, відмови у відкритті чи закриття апеляційного провадження або прийняття постанови суду апеляційної інстанції за наслідками апеляційного перегляду.

Виконання судового рішення є необхідною гарантією забезпечення його обов'язковості, оскільки таким чином реалізуються імперативні приписи суду у сфері конкретних правовідносин, що свідчить про визнання його авторитету.

Виконання судового рішення є необхідною умовою та завершальною стадією процесу судового захисту прав, свобод та інтересів громадян. У першому пілотному рішенні проти України ЄСПЛ наголосив: «Суд повторює, що право на суд, захищене статтею 6, було б ілюзорним, якби національна правова система Високої Договірної Сторони дозволяла, щоб остаточне, обов'язкове для виконання судове рішення залишалося невиконаним на шкоду будь-якій зі сторін» (*рішення ЄСПЛ від 15 жовтня 2009 року у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України»)*.

Виконання судового рішення може бути добровільним (ці відносини розвиваються поза контролем суду), або забезпечуватися шляхом державного примусу. Останній реалізується у передбаченій законодавством процедурі виконавчого провадження, яка регламентована Законом України «Про виконавче провадження». Відповідно до ст. 1 вказаного нормативного акту виконавче провадження як завершальна стадія судового провадження і примусове виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) – сукупність дій визначених у цьому Законі органів і осіб, що спрямовані на примусове виконання рішень і проводяться на підставах, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією України, цим Законом, іншими законами та нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до цього Закону, а також рішеннями, які відповідно до цього Закону підлягають примусовому виконанню.

Примусове виконання судових рішень в Україні покладається на органи державної виконавчої служби та у випадках, визначених Законом України «Про виконавче провадження» на приватних виконавців (ст. 1 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів»).

Обов'язковість судових рішень також дістає прояв у таких властивостях судового рішення, що набрало законної сили, як виключність, незаперечність, незмінність та преюдиційність.

Преюдиційність судового рішення означає обов'язковість урахування обставин, які у ньому встановлені, іншими судами при розгляді інших справ. Преюдиційність судового рішення не є абсолютною та має свої суб'єктивні та об'єктивні межі, які визначаються положеннями процесуального законодавства. Наприклад, відповідно до ст. 82 ЦПК України обставини, встановлені рішенням суду у господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді іншої справи, у якій беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини, якщо інше не встановлено законом. Обставини, встановлені стосовно певної особи рішенням суду у господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді іншої справи, проте можуть бути у загальному порядку спростовані особою, яка не брала участі у справі, в якій такі обставини були встановлені. Вирок суду в кримінальному провадженні, ухвала про закриття кримінального провадження і звільнення особи від кримінальної відповідальності або постанова суду у справі про адміністративне правопорушення, які набрали законної сили, є обов'язковими для суду, що розглядає справу про правові наслідки дій чи бездіяльності особи, стосовно якої ухвалений вирок, ухвала або постанова суду, лише в питанні, чи мали місце ці дії (бездіяльність) та чи вчинені вони цією особою.

3. Ефективною гарантією забезпечення досягнення мети правосуддя, авторитету суду є судовий контроль за виконанням судового рішення, який здійснюється у межах повноважень, визначених процесуальним законодавством. Зокрема, можливо виділити такі форми судового контролю:

– безпосередній (прямий) контроль за виконанням судових рішень. Він здійснюється шляхом розгляду судом, який розглядав справу як суд першої інстанції, скарг сторін виконавчого провадження на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого за правилами цивільного чи господарського судочинства.

В адміністративному судочинстві безпосередній судовий контроль за виконанням судових рішень відзначається певними особливостями. Зокрема, суд, який ухвалив судове рішення в адміністративній справі, може зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судове рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення. За наслідками розгляду звіту суб'єкта владних повноважень про виконання рішення суду або в разі неподання такого звіту суддя своєю ухвалою може встановити новий строк подання звіту, накласти на керівника суб'єкта владних повноважень, відповідального за виконання рішення, штраф у сумі від двадцяти до сорока розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб *(ст. 382 КАС України)*.

Судовий контроль за виконанням судових рішень в адміністративних справах здійснюється також у порядку, встановленому ст. 287 КАС України, положення якої передбачають право учасників виконавчого провадження (крім державного виконавця та приватного виконавця) та осіб, які залучаються до проведення виконавчих дій, звернутися до адміністративного суду із позовною заявою, якщо вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця порушено їхні права, свободи чи інтереси, а також якщо законом не встановлено інший порядок судового оскарження рішень, дій чи бездіяльності таких осіб;

– опосередкований (непрямий) контроль за виконанням судових рішень, який здійснюється в порядку позовного провадження при захисті порушених у процесі примусового виконання прав сторін та осіб, які не брали участі у виконавчому провадженні, а також у випадку притягнення до відповідальності за невиконання судового рішення;
– вторинний контроль (апеляційне чи касаційне оскарження ухвал суду, постановлених з процесуальних питань, пов'язаних з виконанням судових рішень), об'єктом якого є діяльність суду щодо реалізації його виключних повноважень на стадії виконання судового рішення (наприклад, відстрочення і розстрочення виконання, зміна чи встановлення способу та порядку виконання судового рішення).

4. Умисне невиконання судового рішення, яке набрало законної сили, є злочином проти правосуддя, що передбачає кримінальну відповідальність відповідно до ст. 382 КК України.

5. Особлива роль ВС як найвищого суду у системі судоустрою України, покликаного забезпечувати сталість та єдність судової практики, зумовлює значимість його висновків, викладених у його постановах, щодо застосування норм права. Вони, зокрема, є обов'язковими для всіх без винятку суб'єктів владних повноважень, які застосовують нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права, у своїй діяльності. Це означає, що такі суб'єкти не вправі тлумачити зміст норми права, спосіб її реалізації тощо інакше, ніж як у інтерпретації, викладеній у постановах ВС.

6. Висновки ВС щодо застосування норм права підлягають урахуванню іншими судами при розгляді справ у процесі правозастосування. Відступлення судом від висновку щодо застосування норми права допускається процесуальним законодавством лише на стадії касаційного провадження. В такому випадку це є підставою для передачі справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати ВС (ст. 403 ЦПК України, ст. 302 ГПК України, ст. 346 КАС України, ст. 434–1 КПК України) та вимагає від суду обґрунтування мотивів необхідності відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах. *(Додатково див. коментар до ст. 36 цього Закону).*

7. Перегляд судового рішення іншими органами чи особами поза межами судочинства, їх скасування чи зупинення у позапроцесуальний порядок забороняється. Така заборона кореспондує конституційній нормі, відповідно до якої делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається (ст. 124 Конституції України). Водночас прийняття рішення про помилування віднесено до компетенції Президента України (ст. 106 Конституції України), а оголошення амністії здійснюється законом про амністію, який приймається відповідно до положень Конституції України (ст. 92), КК України та Закону України «Про застосування амністії в Україні».

8. Згідно зі ст. 81 Закону України «Про міжнародне приватне право» в Україні можуть бути визнані та виконані рішення іноземних судів у справах, що виникають з цивільних, трудових, сімейних та господарських правовідносин, вироки іноземних судів у кримінальних провадженнях у частині, що стосується відшкодування шкоди та заподіяних збитків, а також рішення іноземних арбітражів та інших органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних і господарських справ, що набрали законної сили, крім певних випадків. Так, не можуть бути визнані та виконані рішення іноземних судів у справах щодо стягнення заборгованості з підприємства оборонно-промислового комплексу, внесеного до переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, на користь юридичної особи держави-агресора та/або держави-окупанта або юридичної особи з іноземними інвестиціями чи іноземного підприємства держави-агресора та/або держави-окупанта.

Під визнанням рішення іноземного суду слід розуміти поширення законної сили рішення іноземного суду на території України в порядку, встановленому законом *(ст. 1 Закону України «Про міжнародне приватне право»)*.

Визнання та виконання рішень іноземних судів, міжнародних комерційних арбітражів в Україні здійснюється у порядку, передбаченому розділом IX ЦПК України. Зокрема, відповідно до ст. 462 ЦПК України визнання та виконання рішення іноземного суду, що підлягає примусовому виконанню, відбувається за таких умов:

1) рішення іноземного суду (суду іноземної держави, інших компетентних органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних справ) визнаються та виконуються в Україні, якщо їх визнання та виконання передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана ВРУ, або за принципом взаємності;

2) у разі якщо визнання та виконання рішення іноземного суду залежить від принципу взаємності, вважається, що він існує, оскільки не доведено інше.

Принцип взаємності – в міжнародному праві загальновизнаний принцип міждержавних відносин, відповідно до якого держави повинні будувати відносини

один з одним на взаємовигідній, рівноправній основі, з урахуванням законних інтересів іншої сторони. У міжнародному приватному праві його зміст полягає у наданні державою іноземним фізичним і юридичним особам певних прав і привілеїв на своїй території за умови надання аналогічних прав і привілеїв її фізичним та юридичним особам на території відповідної держави *(Нешатаева Т. Суд и общепризнанные принципы и нормы международного права. Хозяйство и право. 2004. № 5. С. 121–128.)*.

Питання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду відповідно до ст. 464 ЦПК України розглядається судом за місцем проживання (перебування) або місцезнаходженням боржника. Якщо боржник не має місця проживання (перебування) або місцезнаходження на території України, або його місце проживання (перебування) чи місцезнаходження невідоме, питання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду розглядається судом за місцезнаходженням в Україні майна боржника.

Згідно зі ст. 465 ЦПК України клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду подається до суду безпосередньо стягувачем (його представником) або відповідно до міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана ВРУ, іншою особою (її представником). Якщо міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, передбачено подання клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду через органи державної влади України, суд приймає до розгляду клопотання, що надійшло через орган державної влади України. Таким органом державної влади є Міністерство юстиції України *(наказ Міністерства юстиції України, ДСАУ від 27 червня 2008 року № 1092/5/54 «Про затвердження Інструкції про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень»)*.

Рішення іноземного суду може бути пред'явлено до примусового виконання в Україні протягом трьох років з дня набрання ним законної сили, за винятком рішення про стягнення періодичних платежів, яке може бути пред'явлено до примусового виконання протягом усього строку проведення стягнення з погашенням заборгованості за останні три роки (ст. 463 ЦПК України).

Вимоги до клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду, порядок його розгляду, підстави для відмови у задоволені регламентовані відповідними нормами ЦПК України.

За наслідками розгляду клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду, за відсутності підстав для відмови у його задоволенні суд постановляє ухвалу про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду.

На підставі рішення іноземного суду та ухвали про надання дозволу на його примусове виконання, що набрала законної сили, суд видає виконавчий лист, який пред'являється для виконання в порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження».

Особливості визнання та надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу врегульовано ст.ст. 474–482 ЦПК України та Законом України «Про міжнародний комерційний арбітраж».

Стаття 14. Право на перегляд справи та оскарження судового рішення

1. Учасники справи, яка є предметом судового розгляду, та інші особи мають право на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення.

(Частина перша статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017)

Додержання міжнародних стандартів прав людини для України повинно бути одним із пріоритетів внутрішньої політики держави. Відповідно до ст. 8 Загальної декларації прав людини кожна людина має право на ефективне поновлення в правах компетентними національними судами у випадках порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом. Право на перегляд судовою інстанцією вищого рівня рішення суду проголошено світовим співтовариством як одне з найважливіших прав людини і громадянина. У *рішенні від 15 лютого 2000 року у справі «Гарсіа Манібардо проти Іспанії»* (п. 39) ЄСПЛ зазначив, що «…стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод не зобов'язує договірні держави створити апеляційні чи касаційні суди. Проте якщо такі суди існують, гарантії, що містяться у статті 6, повинні бути дотримані зокрема шляхом забезпечення ефективного доступу до суду…». Відповідна позиція відображена у рішенні КСУ від 08 квітня 2015 року № 3-п/2015 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 1712 Кодексу адміністративного судочинства України, в якому зазначено, що «…згідно з практикою Європейського суду з прав людини у статті 6 Конвенції, якою передбачено право на справедливий суд, не встановлено вимоги до держав засновувати апеляційні або касаційні суди, але там, де такі суди існують, гарантії, що містяться у вказаній статті, повинні відповідати також і забезпеченню ефективного доступу до цих судів (пункт 25 Рішення у справі «Делкур проти Бельгії» від 17 січня 1970 року та пункт 65 Рішення у справі «Гофман проти Німеччини» від 11 жовтня 2001 року)… Конституційній Суд України вважає, що право на судовий захист включає в себе, зокрема, можливість оскарження судових рішень в апеляційному та касаційному порядку, що є однією з конституційних гарантій реалізації інших прав і свобод, захисту їх від порушень і протиправних посягань, в тому числі від помилкових і неправосудних судових рішень…». У Рішенні від 11 грудня 2007 року № 11-рп/2007 КСУ вказав: «Реалізацією права особи на судовий захист є можливість оскарження судових рішень у судах апеляційної та касаційної інстанцій. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку гарантує відновлення порушених прав і охоронюваних законом інтересів людини і громадянина».

Право на перегляд судового рішення судом вищої інстанції розглядається як невід'ємне право особи на захист. Гарантування охорони прав осіб є одним із завдань правової системи та державного життя, що знайшло відображення у Конституції України, зокрема, забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення є однією з основних Конституційних засад судочинства (п. 8 ст. 129 Конституції України). Слід зазначити, що попередня редакція п. 8 ч. 3 ст. 129 Конституції України (станом на 01 січня 2006 року) передбачала гарантію забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених

законом. Тобто процесуальний закон мав встановлювати випадки, у яких рішення суду апеляційному та касаційному оскарженню не підлягали. Проте після внесення змін до Конституції України (у редакції Закону України № 1401-VIII від 02 червня 2016 року) п. 8 ч. 2 ст. 129 Конституції України передбачає протилежну гарантію, а саме: забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення.

Отже, чинна редакція п. 8 ч. 2 ст. 128 Конституції України передбачає право на апеляційний перегляд будь-якої справи, а право на касаційне оскарження судового рішення – лише у випадках, які мають бути визначені процесуальним законом. Вказане положення відповідно знайшло своє відображення у коментованій нормі Закону.

В оновлених процесуальних кодексах право на перегляд справи та оскарження судового рішення також є однією з основних засад судочинства. Зокрема нормами процесуального законодавства передбачено, що учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення (ст. 17 ЦПК України, ст. 17 ГПК України, ст. 13 КАС України). У кримінальному судочинстві на рівні основних засад гарантується забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності, зокрема, кожному гарантується право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого в порядку, передбаченому КПК України. Крім того, гарантується право на перегляд вироку, ухвали суду, що стосується прав, свобод чи інтересів особи, судом вищого рівня в порядку, передбаченому КПК України, незалежно від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді (ст. 24 КПК України).

Необхідно зауважити, що норми КПК України, які регулюють питання апеляційного оскарження та перегляду судових рішень, не були приведені у повну міру у відповідність до оновлених та розширених конституційних гарантій з цього питання. Така ситуація викликає у судовій практиці проблеми з реалізацією у кримінальному процесі конституційної гарантії на апеляційний перегляд кримінальних справ. Так, КСУ на цей час відкрито низку проваджень за конституційними скаргами громадян України з приводу порушення їх конституційних прав та невідповідності певних положень КПК України Конституції України. Наприклад, йдеться про положення ч. 2 ст. 392 КПК України щодо неможливості апеляційного оскарження ухвал суду, винесених під час судового розгляду щодо обрання та продовження застосування запобіжного заходу; неможливості оскаржити в апеляційному порядку явно незаконні ухвали слідчого судді, винесені з істотним і очевидним порушенням вимог кримінального процесуального закону, лише з тієї підстави, що вони формально не підлягають оскарженню. Така ситуація відповідно унеможливлює апеляційний перегляд справ. КСУ повинен висловити свою позицію з цього приводу.

Слід звернути увагу, що у коментованій статті, Конституції України, процесуальних кодексах, які визначають зміст цієї засади судочинства, використовується термін «право на апеляційний перегляд справи», який є визначальним у забезпеченні реалізації права на перегляд. Потрібно зазначити, що законодавець дав визначення змісту тільки термінам «адміністративна справа» – переданий на вирішення адміністративного суду публічно-правовий спір (п.п.1 п. 1 ст. 4 КАС України) та «кримінальна справа» – документи, інші матеріали, надані суду під час судового

провадження його учасниками, судові рішення та інші документи і матеріали, що мають значення для цього кримінального провадження, долучаються до обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності і є матеріалами кримінального провадження (кримінальною справою) (ч. 1 ст. 317 КПК України). Інші процесуальні кодекси не містять чіткого визначення змісту поняття «справа» відповідної юрисдикції. Процесуальні кодекси, які забезпечують реалізацію права на перегляд справи та оскарження судового рішення, оперують поняттям «апеляційний розгляд справи» як похідним результатом відкриття апеляційного провадження у випадку оскарження тільки визначених процесуальним законом видів судових рішень, причому з чітко передбачених питань, що відповідно є обмеженням щодо апеляційного оскарження судових рішень залежно від їх виду та процесуальних наслідків, які вони мають. Наслідком є неможливість апеляційного перегляду справи, якщо судові рішення, які хоча і є не від'ємною складовою цих справ, не підлягають оскарженню.

Оскарження судових рішень, їх перевірка судовими інстанціями вищого рівня повинна забезпечити їх законність, справедливість бути засобом захисту прав та законних інтересів учасників судового процесу та сприяти реалізації верховенства права. Провадження в апеляційному, касаційному порядку, а також за нововиявленими або виключними обставинами є різновидами судового провадження з перегляду судових рішень, які визначаються особливістю приводів, умов, суб'єктів, форми, змісту, строків та порядку провадження. За своїм змістом апеляційне оскарження є невід'ємною частиною апеляційного провадження поряд з розглядом справи за апеляцією. Касаційне оскарження судового рішення суду першої інстанції не допускається без його перегляду в апеляційному порядку.

Стаття 15. Склад суду та його визначення

(Зміни до статті 15 будуть внесені з дня початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи – див. пункт 1 § 2 розділу 5 Закону № 2147-VIII від 03.10.2017)

1. Справи в судах розглядаються суддею одноособово, а у випадках, визначених процесуальним законом, – колегією суддів, а також за участю присяжних.

2. Суддя, який розглядає справу одноособово, діє як суд.

3. У судах функціонує Єдина судова інформаційна (автоматизована) система.

4. Визначення судді або колегії суддів для розгляду конкретної справи здійснюється Єдиною судовою інформаційною (автоматизованою) системою у порядку, визначеному процесуальним законом.

5. Справи розподіляються з урахуванням спеціалізації суддів, навантаження кожного судді, заборони брати участь у перегляді рішень для судді, який брав участь в ухваленні судового рішення, про перегляд якого порушується питання (крім перегляду за нововиявленими обставинами), перебування суддів у відпустці, відсутності у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, відрядження, а також інших передбачених законом випадків, через які суддя не може здійснювати правосуддя або брати участь у розгляді судових справ.

У судах, місцезнаходженням яких є декілька населених пунктів, при розподілі справ враховується розташування робочих місць суддів у відповідних населених пунктах, а також критерії, встановлені законом для визначення юрисдикції суду.

(Частину п'яту статті 15 доповнено абзацом другим згідно із Законом № 2509-VIII від 12.07.2018)

6. У разі розгляду справи за участю присяжних їх персональний склад визначається за допомогою Єдиної судової інформаційної (автоматизованої) системи, якщо інше не встановлено законом.

7. Відомості про результати розподілу зберігаються в автоматизованій системі та мають бути захищені від несанкціонованого доступу та втручання.

8. Несанкціоноване втручання в роботу автоматизованої системи та в розподіл справ між суддями має наслідком відповідальність, встановлену законом.

9. Автоматизована система не застосовується для визначення судді (складу колегії суддів, якщо справа розглядається колегіально) для розгляду конкретної справи виключно в разі настання обставин, які об'єктивно унеможливили її функціонування та тривають понад п'ять робочих днів. Особливості розподілу судових справ у таких випадках визначаються Положенням про Єдину судову інформаційну (автоматизовану) систему.

10. Положення про Єдину судову інформаційну (автоматизовану) систему затверджується Вищою радою правосуддя за поданням Державної судової адміністрації України та після консультацій з Радою суддів України.

Із дня початку функціонування ЄСІТС до статті будуть внесені такі зміни:

а) частини третя, восьма і десята будуть виключені;

б) у частині четвертій слова «Єдиною судовою інформаційною (автоматизованою) системою» замінять словами «Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою»;

в) у частині шостій слова «Єдиної судової інформаційної (автоматизованої) системи» замінять словами «Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи»;

г) у частині сьомій слова «автоматизованій системі» замінять словами «Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі»;

ґ) у частині дев'ятій слова «Автоматизована система» замінять словами «Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система», а слова «Єдину судову інформаційну (автоматизовану) систему» замінять словами «Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему».

Внесення зазначених змін пов'язується з днем початку функціонування ЄСІТС. ЄСІТС починає функціонувати через 90 днів з дня опублікування ДСАУ у газеті «Голос України» та на веб-порталі судової влади України оголошення про створення та забезпечення функціонування ЄСІТС.

01 грудня 2018 року в газеті «Голос України» було опубліковано оголошення ДСА про створення та забезпечення функціонування ЄСІТС. Дослідна експлуатація системи повинна була розпочатися з 01 березня 2019 року. Однак у цей день ДСАУ у газеті «Голос України» № 42 (7048) опублікувала повідомлення про відкликання опублікованого в газеті «Голос України» (№ 229 (6984) від 01 грудня 2018 року) оголошення щодо створення та забезпечення функціонування ЄСІТС наступного змісту:

«Відповідно до рішення Вищої ради правосуддя від 28.02.2019 № 624/0/15–19 та враховуючи результати обговорення з судами, іншими органами та установами системи правосуддя питання необхідності відтермінування початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС), Державна судова адміністрація України повідомляє про відкликання оголошення, опублікованого в газеті «Голос України» (№ 229 (6984) від 01.12.2018).

Про початок функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи буде повідомлено додатково. Водночас, здійснення тестового режиму експлуатації ЄСІТС продовжується у складі наступних підсистем (модулів):

– Єдиний контакт-центр судової влади України;
– Єдина підсистема управління фінансово-господарськими процесами;
– Офіційна електронна адреса (Електронний кабінет);
– Офіційний веб-портал «Судова влада України»;
– Єдиний державний реєстр судових рішень;
– Електронний суд;
– Автоматизований розподіл;
– Судова статистика.

Таким чином, після публікації цього оголошення зміни, передбачені Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», пов'язані з початком функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – ЄСІТС), не набувають чинності.

Водночас повідомляємо, що в судах продовжуватиметься тестова експлуатація вказаних підсистем та модулів ЄСІТС, підключення до яких буде здійснюватися поступово, згідно з окремими наказами ДСА України.

Зокрема тестування підсистеми «Електронний суд» у всіх місцевих та апеляційних судах вже здійснюється відповідно до наказу ДСА України від 22 грудня 2018 року № 628».

1–2. Склад суду – це судді, які розглядають певну справу в певній інстанції. Розрізняють одноособовий (один суддя) та колегіальний (кілька суддів або суддя та присяжні) склад суду.

Так само як і вимога «незалежного суду» широкою за своїм змістом є наступна інституціональна складова права на справедливий суд – «суд, встановлений законом».

Класична інтерпретація суті конструкції «суд, встановлений законом» викладена ЄСПЛ у рішенні у справі «Сокуренко і Стригун проти України» та полягає у такому: «24. Суд повторює, що, як було раніше визначено, фраза «встановленого законом» поширюється не лише на правову основу самого існування «суду», але й дотримання таким судом певних норм, які регулюють його діяльність. У рішенні у справі «Занд проти Австрії», що згадувалось раніше, Комісія висловила думку, що термін «судом, встановленим законом» у пункті 1 статті 6 передбачає «усю організаційну структуру судів, включно з (…) питаннями, що належать до юрисдикції певних категорій судів (…)».

Відповідність критерію «суд, встановлений законом» включає дві умови: організаційну (організація судової системи повинна регулюватися законами у їх буквальному значенні) та юрисдикційну (суд повинен діяти у спосіб та відповідно до повноважень, передбачених законом, у межах своєї компетенції). Вимога законності суду (суд, створений на підставі закону) поширюється не тільки на правову основу існування самого суду, а також і на склад суду у кожній справі. Законний склад суду є таким, якщо він сформований відповідно до вимог закону (перш за все процесуального відповідно до виду судочинства).

Так, у справі «Олександр Волков проти України», оцінюючи доводи заявника щодо порушення принципу «суду, встановленого законом» (у контексті розгляду

його справи судовою палатою ВАСУ, особистий склад якої був сформований Головою ВАСУ, який обіймав на той час адміністративну посаду без належних правових підстав), ЄСПЛ зазначив: «Фраза «встановлений законом» поширюється не лише на правову основу самого існування «суду», але й на склад колегії у кожній справі (див. ухвалу щодо прийнятності від 4 травня 2000 року у справі «Бускаріні проти Сан-Маріно» (Buscarini v. San Marino), заява № 31657/96, та «Посохов проти Росії» (Posokhov v. Russia), заява № 63486/00, п. 39, ECHR2003-IV). Практика автоматичного продовження повноважень суддів на невизначений строк після спливу встановленого законом строку їхніх повноважень до моменту, коли вони будуть повторно призначені на посаду, була визнана такою, що порушує принцип «суду, встановленого законом» (див. рішення від 11 липня 2006 року у справі «Гуров проти Молдови» (Gurov v. Moldova), заява № 36455/02, п. 37–39)».

Стаття 34 ЦПК України визначає кількісний склад суду в цивільних справах, ст. 33 ЦПК України передбачено визначення персонального складу суду. Схожі положення містяться й у ст.ст. 32, 33 ГПК України та ст.ст. 31–33 КАС України.

Зокрема, за загальним правилом цивільні справи у судах першої інстанції розглядаються одноособово суддею, який є головуючим і діє від імені суду. У випадках, встановлених ЦПК України, цивільні справи у судах першої інстанції розглядаються колегією у складі одного судді і двох присяжних, які при здійсненні правосуддя користуються всіма правами судді.

Перегляд в апеляційному порядку рішень судів першої інстанції здійснюється колегією суддів суду апеляційної інстанції у складі трьох суддів. Перегляд судових рішень судів першої та апеляційної інстанції здійснюється колегією суддів суду касаційної інстанції у складі трьох або більшої непарної кількості суддів.

У визначених ЦПК України випадках перегляд судових рішень судом касаційної інстанції здійснюється судовою палатою Касаційного цивільного суду (палатою), об'єднаною палатою Касаційного цивільного суду (об'єднаною палатою) або Великою Палатою ВС (Великою Палатою).

Персональний склад суду, тобто призначення конкретних суддів для розгляду справи (судді у разі одноособового складу чи судді-доповідача у разі колегіального розгляду справи) згідно з ст. 33 ЦПК України здійснюється ЄСІТС під час реєстрації документів з урахуванням спеціалізації та рівномірного навантаження для кожного судді, за принципом випадковості та в хронологічному порядку надходження справ.

Справа, розгляд якої відповідно до ЦПК України здійснюється колегією суддів, в обов'язковому порядку розглядається постійною колегією суддів відповідного суду, до складу якої входить визначений ЄСІТС суддя-доповідач.

Персональний склад постійних колегій суддів визначається зборами суддів відповідного суду.

До складу об'єднаної палати входять по два судді, що обираються зборами суддів Касаційного цивільного суду, зі складу кожної із судових палат Касаційного цивільного суду та голова Касаційного цивільного суду.

Якщо справа має розглядатися колегією у складі більше трьох суддів, до складу такої колегії входять судді зі складу постійної колегії суддів, до якої входить визначений ЄСІТС суддя-доповідач, та судді, додатково визначені ЄСІТС.

Якщо справа у ВС має розглядатися колегіально у складі відповідної палати, – головуючим на засіданнях палати є суддя-доповідач, визначений ЄСІТС при первісному розподілі справ.

Безумовною підставою для скасування рішення апеляційним чи касаційним судом є розгляд справи неповноважним складом суду, що є порушенням норм процесуального права (п. 1 ч. 3 ст. 376 та п. 1 ч. 1 ст. 411 ЦПК України, а також п. 1 ч. 3 ст. 277 та п. 1 ч. 1 ст. 310 ГПК України; п. 1 ч. 3 ст. 317 п. 1 ч. 3 ст. 353 КАС України).

У КПК України немає визначення «законний склад суду», проте Кодекс уважає ухвалення судового рішення незаконним складом суду як істотне порушення вимог кримінального процесуального закону, що передбачає скасування судового рішення судом апеляційної чи касаційної інстанції (п. 2 ч. 2 ст. 412, п. 1 ч. 1 ст. 438 КПК України). Особливості кількісного формування складу суду визначені в ст. 31 КПК України.

3. Частина 3 коментованої норми буде виключена з дня початку функціонування ЄСІТС.

Заходи щодо розробки автономної Єдиної судової інформаційної (автоматизованої) системи не здійснюються, оскільки у перспективі йдеться лише про функціонування ЄСІТС (*див. коментар до ст. 51–1 цього Закону*).

4. Відповідно до ч. 4 коментованої норми визначення конкретного судді або колегії суддів для розгляду конкретної справи повинно здійснюватися Єдиною судовою інформаційною (автоматизованою) системою. *(Щодо її функціонування див. попередній абзац).*

Ураховуючи відтермінування початку функціонування ЄСІТС, яка передбачає у своїй структурі Єдину підсистему електронного діловодства судів, органів та установ системи правосуддя, в межах якої буде запроваджено Централізований модуль «Автоматизований розподіл», що забезпечуватиме об'єктивний та неупереджений автоматизований розподіл судових справ у судах загальної юрисдикції між суддями, а також визначення присяжних за правилами, передбаченими процесуальним законодавством, на момент коментування чинним є Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затверджене рішенням РСУ 26 листопада 2010 року № 30 з наступними змінами (далі – Положення про АСДС). Саме його норми регламентують питання автоматизованого розподілу справ між суддями на час перехідного етапу до впровадження ЄСІТС.

Порядок визначення персонального складу суду передбачено нормами процесуальних кодексів, зокрема ст.ст. 33, 34 ЦПК України, ст.ст. 32, 33 ГПК України, ст.ст. 31–33 КАС України та ст.ст. 31, 35 КПК України.

5. Відповідно до Положення про АСДС кожній судовій справі (кримінальному провадженню) надається єдиний унікальний номер, який автоматично формується АСДС під час реєстрації першого процесуального документа, на підставі якого може бути відкрите провадження у справі (включаючи перший процесуальний документ, отриманий судом по кримінальному провадженню на стадії досудового слідства) та який залишається незмінним незалежно від руху судової справи (кримінального провадження): проходження справи в інстанціях, надходження за підсудністю з іншого суду будь-якої юрисдикції, повторного надходження після належного оформлення або після скасування судового рішення по справі судом вищої інстанції тощо. Інші номери судових справ (кримінальних проваджень), крім єдиного унікального номера судової справи, так як і надання судовій справі (кримінальному провадженню) більше одного номера не допускаються.

Збори суддів відповідного суду визначають спеціалізації кожного судді такого суду відповідно до Загального класифікатора спеціалізацій суддів та категорій справ,

затвердженого ДСАУ. Для кожного судді може бути визначена більше ніж одна спеціалізація. Визначення спеціалізації суддів у суді, в тому числі слідчих суддів, має забезпечити виключення випадків неможливості проведення автоматизованого розподілу справи або матеріалів кримінального провадження через відсутність суддів відповідної спеціалізації.

Питання автоматичного розподілу справ між суддями врегульовано у розд. VIII Положення про АСДС.

Розподіл судових справ здійснюється модулем автоматизованого розподілу винятково в автоматизований спосіб (без участі посадових осіб) під час реєстрації в суді передбачених законом процесуальних документів, на підставі інформації, внесеної уповноваженими особами суду до АСДС та до підсистеми обліку кадрів. Підставою для запуску процедури автоматизованого розподілу судової справи є внесений до АСДС ЕД (електронний документ) або ЕКПД (електронна копія паперового документа) відповідного документа, підписаний електронним цифровим підписом його автора. Ручний запуск процедури автоматизованого розподілу не допускається.

Розподіл клопотань про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії здійснюється між слідчими суддями в порядку, визначеному КПК України.

Визначення судді або колегії суддів для розгляду конкретної справи або матеріалів кримінального провадження здійснюється модулем автоматизованого розподілу шляхом: 1) первісного розподілу справи; 2) додаткового визначення суддів; 3) передачі судової справи на розгляд палати, об'єднаної або Великої Палати ВС; 4) заміни судді в колегії або основного судді; 5) повторного розподілу справи; 6) передачі судової справи раніше визначеному судді, колегії суддів, палаті або об'єднаній палаті.

Не розподіляються щодо конкретного судді судові справи та матеріали кримінального провадження, що надійшли: 1) за шістдесят календарних днів включно до закінчення повноважень судді; 2) у день припинення (відсутності) повноважень судді; 3) за три календарні дні включно до початку відпустки або відрядження судді, якщо її тривалість становить чотирнадцять календарних днів або менше, а у табелі обліку робочого часу щодо такого судді наявні відповідні відомості, підтверджені первинними документами; 4) за чотирнадцять календарних днів включно до початку відпустки або відрядження судді, якщо її тривалість становить більше чотирнадцяти календарних днів, а у табелі обліку робочого часу щодо такого судді наявні відповідні відомості, підтверджені первинними документами; 5) у день відсутності судді на робочому місці – за наявності у табелі обліку робочого часу щодо нього відомостей про підстави відсутності на роботі (із нез'ясованих причин; через виклик повісткою до суду, правоохоронних органів, військових комісаріатів, за листком тимчасової непрацездатності, за наказом про відрядження, про надання відпустки, про притягнення до дисциплінарної відповідальності, про звільнення тощо), підтверджених первинними документами.

Не розподіляються щодо конкретного судді судові справи та матеріали кримінального провадження: 1) учасником судового процесу яких є особа, зазначена в Добровільній декларації судді про приватні інтереси, поданій за допомогою підсистеми обліку кадрів до РСУ відповідно до затвердженого Порядку здійснення контролю за дотриманням законодавства щодо конфлікту інтересів в діяльності суддів та інших представників судової системи та його врегулювання; 2) за наявності

підстав застосування заборони повторної участі відведеного судді, передбачених положеннями процесуального закону; 3) за відсутності у судді допуску до державної таємниці за формою, яка відповідає ступеню секретності інформації, що міститься в матеріалах справи; 4) в інших передбачених процесуальним законодавством або Положенням про АСДС.

Первісний розподіл судових справ здійснюється модулем автоматизованого розподілу в хронологічному порядку їх надходження до суду (реєстрації) в наступній послідовності: 1) формується список компетентних суддів для розгляду конкретної справи; 2) для компетентних суддів розраховуються коефіцієнти навантаження; 3) із числа компетентних суддів з урахуванням встановлених коефіцієнтів навантаження здійснюється випадковий вибір судді (судді-доповідача); 4) на підставі результатів проведеного автоматизованого розподілу проводиться коригування коефіцієнтів фактичного та середньозваженого навантаження суддів; 5) у разі визначення судді-доповідача проводиться визначення суддів, що входять до складу постійної колегії.

Для кожного автоматизованого розподілу справи або матеріалів кримінального провадження формується список компетентних суддів шляхом виключення з повного штатного списку суддів відповідного суду тих, які не можуть брати участь у розподілі через відсутність необхідної спеціалізації або через об'єктивні обставини, визначені п. п. 4, 5 розд. VIII Положення про АСДС.

Для кожного судді модуль автоматизованого розподілу наростаючим підсумком зберігає два коефіцієнти: коефіцієнт фактичного навантаження на суддю (Кнф) та коефіцієнт середньозваженого навантаження на суддю (Кнс).

Порядок розподілу справ у кримінальному провадженні визначається ст. 35 КПК України, яка зазнає змін з дня початку функціонування ЄСІТС.

Так, матеріали кримінального провадження, скарги, заяви, клопотання та інші передбачені законом процесуальні документи, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, в порядку їх надходження підлягають обов'язковій реєстрації в АСДС, яка здійснюється працівниками апарату відповідного суду в день надходження таких матеріалів. До АСДС в обов'язковому порядку вносяться: дата надходження матеріалів, скарги, клопотання, заяви або іншого процесуального документа, прізвище особи, стосовно якої подані документи, та їх суть, прізвище (найменування) особи (органу), від якої (якого) надійшли документи, прізвище працівника апарату суду, який здійснив реєстрацію, інформація про рух судових документів, дані про суддю, який здійснював судове провадження, та інші дані, передбачені Положенням про АСДС.

Визначення судді (запасного судді, слідчого судді) або колегії суддів для конкретного судового провадження здійснюється АСДС під час реєстрації відповідних матеріалів, скарги, клопотання, заяви чи іншого процесуального документа за принципом вірогідності, який враховує кількість проваджень, що знаходяться на розгляді у суддів, заборону брати участь у перевірці вироків та ухвал для судді, який брав участь в ухваленні вироку або ухвали, про перевірку яких порушується питання, перебування суддів у відпустці, на лікарняному, у відрядженні та закінчення терміну їх повноважень. Після визначення судді (запасного судді, слідчого судді) або колегії суддів для конкретного судового провадження не допускається внесення змін до реєстраційних даних щодо цього провадження, а також видалення цих даних з автоматизованої системи документообігу суду, крім випадків, установлених законом.

6. Відповідно до ст. 31 КПК України кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів, а за клопотанням обвинуваченого – судом присяжних у складі двох суддів та трьох присяжних. Кримінальне провадження стосовно кількох обвинувачених розглядається судом присяжних стосовно всіх обвинувачених, якщо хоча б один з них заявив клопотання про такий розгляд.

Відповідно до ч. 2 ст. 34 ЦПК України у випадках, встановлених цим Кодексом, цивільні справи у судах першої інстанції розглядаються колегією у складі одного судді і двох присяжних, які при здійсненні правосуддя користуються всіма правами судді. Відповідно до ч. 4 ст. 293 ЦПК України це справи окремого провадження щодо: обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; усиновлення; надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу.

Визначення присяжних для судового розгляду з осіб, які внесені до списку присяжних, здійснюватиметься в майбутньому ЄСІТС. На сьогодні автоматизоване визначення присяжних здійснюється відповідно до Положення про АСДС.

Так, для розгляду справи або матеріалів кримінального провадження судом присяжних на підставі ухвали суду модулем автоматизованого розподілу обирається суддя (судді), після чого відповідно до розд. IX Положення про АСДС обираються присяжні.

Визначення (первинне або повторне) присяжних здійснюється під час реєстрації в суді передбачених законом процесуальних документів на підставі інформації, внесеної уповноваженими особами суду та Територіального управління ДСАУ до АСДС та до підсистеми обліку кадрів. Підставою для запуску процедури визначення присяжних є внесення до АСДС ухвали суду про розгляд справи або матеріалів кримінального провадження судом присяжних, підписаного електронним цифровим підписом його автора (авторів). Ручний запуск процедури визначення або повернення стану, що існував до завершення попередніх етапів процедури, не допускається.

Визначення присяжних проводиться в наступних формах: 1) визначення основних присяжних для розгляду кримінального провадження; 2) визначення запасних присяжних для розгляду кримінального провадження; 3) визначення присяжних для розгляду цивільної справи.

Територіальні управління ДСАУ визначають кількісний склад присяжних для кожного місцевого суду, формують та затверджують на підставі інформації отриманої від місцевих рад Загальні списки присяжних місцевих судів свого регіону, після чого вносять такі списки до підсистеми обліку кадрів.

Після реєстрації клопотання обвинуваченого або ухвали суду про розгляд кримінального провадження судом присяжних модулем автоматизованого розподілу здійснюється автоматичне визначення кваліфікованих присяжних за наступними етапами. Спочатку з загального списку присяжних місцевого суду виключаються ті, що брали участь у розгляді справ у цьому році більше ніж один календарний місяць, та ті, що були виключені на підставі відповідних ухвал суду в цьому судовому провадженні. Після цього у разі, якщо залишилось більше ніж сім осіб, випадковим

чином за допомогою генератора випадкових чисел обираються п'ять осіб, в іншому випадку створюється протокол про неможливість автоматизованого визначення присяжних (Етап 1). Зі списку кваліфікованих присяжних створюється список компетентних присяжних шляхом виключення на підставі відповідних ухвал суду осіб, щодо яких судом встановлені обставини, які перешкоджають залученню такого громадянина як присяжного або підстави для його звільнення від виконання обов'язків присяжного (Етап 2). У разі, якщо список компетентних присяжних становить шість або більше осіб, модулем автоматизованого розподілу випадковим чином за допомогою генератора випадкових чисел визначаються три основні та два запасні присяжні для розгляду кримінального провадження або два присяжні для розгляду цивільної справи (Етап 3).

У разі, якщо список компетентних присяжних становить менше шести осіб, модулем автоматизованого розподілу на підставі відповідної ухвали суду створюється новий кваліфікований список, до якого входять всі присяжні зі списку компетентних присяжних та додаткові, визначені у порядку, передбаченому для першого етапу, після цього знову виконуються другий та третій етапи визначення. У разі визначення модулем управління персоналом неможливості додаткового визначення кваліфікованих присяжних до передбаченої кількості створюється протокол про неможливість автоматизованого визначення присяжних.

За результатами кожного етапу визначення присяжних модулем автоматизованого розподілу формується протокол.

7. Відповідно до Положення про АСДС результатом роботи модуля автоматизованого розподілу є протоколи, які формуються щоразу за результатами кожного етапу роботи модуля. Протоколи покроково описують процес проведення автоматизованого розподілу судової справи (кримінального провадження) або визначення присяжних. Такі протоколи підписуються єдиним цифровим підписом (ЕЦП) системи і не підлягають зміні. Ці ж протоколи обов'язково роздруковуються і приєднуються до матеріалів справи, а також надсилаються сторонам.

Забезпеченню безпеки автоматизованої системи присвячено розд. XIX Положення про АСДС. Забезпечення захисту інформаційних ресурсів АСДС здійснюється шляхом застосування засобів і методів технічного захисту інформації, впровадження організаційних та інженерно-технічних заходів комплексної системи захисту інформації, спрямованих на недопущення блокування інформації, несанкціонованого доступу до неї, її модифікації або спотворення. Забезпечення цілісності та збереження інформаційних ресурсів АСДС здійснюється шляхом застосування відповідного програмного забезпечення і технічних засобів, комплексів, організаційних заходів.

Для підтримки працездатності АСДС, моніторингу її функціонування, проведення перевірки дотримання вимог Положення про АСДС суди надсилають до адміністратора базу даних АСДС суду не пізніше наступного робочого дня після отримання від адміністратора відповідного запиту. Відповідальним за організацію такого надсилання є керівник апарату відповідного суду, керівник секретаріату органів системи правосуддя або керівник органів системи правосуддя. Доручення, рекомендації та роз'яснення адміністратора з питань функціонування АСДС та інших підсистем для судів та органів системи правосуддя є обов'язковими до виконання.

Інформація щодо стану навантаження на кожного суддю відповідного суду є відкритою для суддів цього суду, ВРП, РСУ, ВККСУ, ДСАУ та її територіального управління відповідного регіону, а також адміністратора.

8. Частина 8 коментованої норми буде виключена з дня функціонування ЄСІТС, оскільки аналогічні положення передбачено ч. 5 ст. 15–1 коментованого Закону.

За несанкціоноване втручання до системи передбачено кримінальну відповідальність відповідно до ст. 376–1 КК України.

9. Автоматизований розподіл справ не застосовується лише у разі настання обставин, які об'єктивно унеможливлюють функціонування автоматизованої системи та тривають понад п'ять робочих днів.

Так, відповідно до Положення про АСДС у випадку знеструмлення електромережі суду, виходу з ладу обладнання, комп'ютерних програм або настання інших обставин, що об'єктивно унеможливлюють роботу автоматизованої системи та проведення автоматизованого розподілу, комісією під головуванням керівника апарату (секретаріату) складається відповідний акт, в якому фіксуються ці обставини, із зазначенням дати, часу настання та закінчення дії відповідних обставин, причин виникнення, заходів, вжитих для їх усунення. Судові справи у цей період не розподіляються за винятком окремих випадків, передбачених Положенням про АСДС. Такі випадки, зокрема, стосуються судових справ, які за законом мають розглядатися невідкладно з метою недопущення порушення конституційних прав громадян (судові справи, пов'язані з виборчим процесом, судові справи про встановлення або усунення обмежень щодо реалізації права на мирні зібрання, вирішення питання застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, клопотання слідчого або прокурора про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, клопотання про надання дозволу на обшук чи огляд житла тощо). У разі виникнення об'єктивних обставин, що унеможливлюють автоматизований розподіл, розподіл таких справ здійснюється керівником апарату (секретаріату) відповідного суду з урахуванням спеціалізації та рівномірного навантаження для кожного судді за принципом випадковості та в хронологічному порядку надходження справ. З метою незалежного підтвердження наявності підстав для неавтоматизованого визначення складу суду мотивоване розпорядження керівника апарату засвідчується підписом представника адміністратора.

Автоматизований розподіл судових справ відновлюється невідкладно після налагодження роботи АСДС. Не пізніше наступного робочого дня після усунення обставин, що перешкоджали проведенню автоматизованого розподілу, до АСДС вносяться у хронологічному порядку РКК та ЕКПД всіх документів, що надійшли до суду, а також всіх розпоряджень керівника апарату (секретаріату) про проведення неавтоматизованого розподілу кожної окремої справи. Такі розпорядження публікуються адміністратором на веб-порталі як протоколи відповідного автоматизованого розподілу.

Про відновлення працездатності АСДС складається відповідний акт.

У разі визначення модулем автоматизованого розподілу факту неможливості його здійснення створюється протокол щодо неможливості автоматизованого розподілу судових справ між суддями відповідного суду.

Здійснення розподілу судових справ без урахування правил, зазначених у Положенні про АСДС, не допускається. Відмова судді, колегії суддів, палати, об'єднаної палати, Вищої Палати ВС від отримання розподіленої в установленому порядку судової справи не допускається.

Після проведення розподілу судових справ, поданих у паперовій формі, відповідальна особа суду не пізніше наступного робочого дня передає їх визначеному

головуючому судді (судді-доповідачу). Судові справи, подані до суду в електронній формі або подані у паперовій формі та переведені в електронну форму, автоматично пересилаються АСДС визначеному в ході автоматизованого розподілу головуючому судді (судді-доповідачу).

10. Частина 10 коментованої норми буде виключена з дня початку функціонування ЄСІТС, оскільки аналогічні за змістом положення передбачено у ст. 15–1 коментованого Закону (*див. коментар до ст. 15–1 цього Закону*).

Закон доповнено статтею 15–1, яка вводиться в дію з дня початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи – див. пункт 1 § 2 розділу 5 Закону № 2147-VIII від 03.10.2017.

Стаття 15–1. Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система

1. У судах, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, Державній судовій адміністрації України, їх органах та підрозділах функціонує Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, що забезпечує:

1) ведення електронного діловодства, в тому числі рух електронних документів у межах відповідних органів та установ та між ними, реєстрацію вхідних і вихідних документів та етапів їх руху;

2) централізоване зберігання процесуальних та інших документів та інформації в єдиній базі даних;

3) захищене зберігання, автоматизовану аналітичну і статистичну обробку інформації;

4) збереження справ та інших документів в електронному архіві;

5) обмін документами та інформацією (надсилання та отримання документів та інформації, спільна робота з документами) в електронній формі між судами, іншими органами системи правосуддя, учасниками судового процесу, а також проведення відеоконференції в режимі реального часу;

6) автоматизацію роботи судів, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Державної судової адміністрації України, їх органів та підрозділів;

7) формування і ведення суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді) в електронній формі;

8) віддалений доступ користувачів цієї системи до будь-якої інформації, що в ній зберігається, в електронній формі відповідно до диференційованих прав доступу;

9) визначення судді (судді-доповідача) для розгляду конкретної справи у порядку, визначеному процесуальним законом;

10) добір осіб для запрошення до участі у здійсненні правосуддя як присяжних;

11) розподіл справ у Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, Вищій раді правосуддя, її органах;

12) аудіо- та відеофіксацію судових засідань, засідань Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя, її органів, їх транслювання в мережі Інтернет у порядку, визначеному законом;

13) ведення Єдиного державного реєстру судових рішень;

14) функціонування офіційного веб-порталу судової влади України, веб-сайтів Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

15) функціонування єдиного контакт-центру для управління запитами, іншими зверненнями;

16) можливість автоматизованої взаємодії цієї системи з іншими автоматизованими, інформаційними, інформаційно-телекомунікаційними системами органів та установ системи правосуддя, органів правопорядку, Міністерства юстиції України та підпорядкованих йому органів та установ;

17) можливість учасникам справи, які мають намір взяти участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, завчасно перевіряти в тестовому режимі зв'язок із судом;

18) інші функції, передбачені Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему.

2. Реєстрація осіб в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі здійснюється відповідно до Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему безоплатно не пізніше наступного робочого дня після надходження відповідної заяви такої особи.

3. Подання, пересилання, обмін документами, вчинення інших дій в електронній формі за допомогою Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи здійснюються з використанням електронного цифрового підпису, прирівняного до власноручного підпису відповідно до закону.

Особливості використання електронного цифрового підпису в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі визначаються Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему.

4. Суди, Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, їх органи проводять розгляд справ за матеріалами в електронній формі. Процесуальні та інші документи і докази у паперовій формі не пізніше наступного дня з дня їх надходження до суду, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, їх органів переводяться в електронну форму та долучаються до матеріалів електронної справи в порядку, визначеному Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему. У випадку необхідності відповідний орган може витребувати, оглянути та залучити до матеріалів справи документ у паперовій формі.

Подані до відповідного органу паперові документи зберігаються у додатку до електронної справи.

5. Несанкціоноване втручання в роботу Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи та в автоматизований розподіл справ у суді, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, Вищій раді правосуддя, її органах тягне за собою відповідальність, установлену законом.

6. Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система підлягає захисту із застосуванням комплексної системи захисту інформації з підтвердженою відповідністю.

7. Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему затверджується Вищою радою правосуддя за поданням Державної судової адміністрації України та після консультацій з Радою суддів України.

1–7. Дата введення в дію коментованої статті пов'язана з датою початку функціонування ЄСІТС. *(Із цього приводу див. коментар до ст. 15 цього Закону).*

Слід зазначити, що запровадження ЄСІТС має на меті максимально перевести документальний судовий процес в електронну форму для подальшого обміну інформацією між учасниками справи та забезпечити функціонування електронного судочинства в Україні. Крім того, йдеться про запровадження електронного документообігу між органами системи правосуддя, інформатизацію процесів їх внутрішнього документообігу та автоматизацію окремих процесів у їх діяльності.

Такий крок є логічним втіленням положень Концепції галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи,

яка розроблена ДСАУ на виконання вимог Порядку формування та виконання галузевої програми інформатизації і проекту інформатизації, затвердженого постановою КМУ від 18 грудня 2001 року № 1702. Як зазначено у цьому документі, «головною метою Програми є формування умов для створення та функціонування Єдиної судової інформаційної системи, що надає інформаційну та технологічну підтримку судочинству на принципах дотримання балансу між потребою громадян, суспільства і держави в вільному обміні інформацією і необхідними обмеженнями на її розповсюдження і являє собою сукупність нормативно-правових, організаційно-розпорядчих заходів, програмно-технічних та телекомунікаційних засобів, що забезпечують збирання, оброблення, накопичення, аналіз та зберігання інформації, взаємодію окремих підсистем уніфікованої та взаємопов'язаної через відповідні стандарти та протоколи, програмні інтерфейси, стандарти даних, стандарти документів, мереж, ведення архіву та відповідні управлінські процеси інфраструктури».

Наказом Голови ДСАУ від 13 квітня 2018 року № 168 затверджено Концепцію побудови Єдиної судової інформаційної-телекомунікаційної системи, якою визначена структура, організація та принципи побудови ЄСІТС з використанням сучасних програмно-технічних засобів. Відповідно до положень розд. 1 цього програмного документа, «побудова ЄСІТС передбачає автоматизацію ділових процесів, включаючи загальний та процесуальний документообіг, розгляду судових справ, складання оперативної та аналітичної звітності, надання інформаційної допомоги суддям, а також процесів, які забезпечують фінансові, майнові, організаційні, кадрові та інформаційно-телекомунікаційні потреби органів судової влади. Запропонована цією концепцією модель побудови ЄСІТС надасть можливість здійснювати дистанційну комунікацію між судом і учасниками судового процесу шляхом використання відеоконференцзв'язку та обміну процесуальними документами в електронній формі. Більш інтенсивне використання електронного правосуддя надасть користувачам можливість звертатися до суду, оплачувати послуги, брати участь у судових провадженнях та отримувати всю відповідну документацію електронними засобами. ЄСІТС має стати інструментом підвищення ефективності діяльності, який забезпечуватиме функціонування органів судової влади в режимі реального часу і робитиме звернення до них максимально простим і доступним для громадян, юридичних осіб, інших установ та організацій. Реалізація концепції побудови ЄСІТС сприятиме відкритості та взаємодії органів судової влади між собою і з суміжними інститутами, забезпеченню доступності правосуддя для громадян, оптимізації витрат бюджетних коштів. Результатом оптимізації діяльності судів, інших органів та установ системи правосуддя має стати зменшення навантаження на кожного співробітника з одночасним підвищенням ефективності роботи».

Структуру ЄСІТС складають такі взаємопов'язані підсистеми: загальна; електронного діловодства; контакт-центр; управління фінансово-господарськими процесами; захисту інформації. Кожна підсистема складається з окремих модулів.

1. Загальна підсистема складається з шести модулів:

Модуль «Офіційна електронна адреса (Електронний кабінет)» є основним інструментом доступу користувачів до ЄСІТС та можливості використання її сервісів. Через Електронний кабінет здійснюється реєстрація та подальша авторизація користувачів для можливості користування всіма доступними сервісами, що входять до Електронного кабінету. Доступ користувачів до Електронного кабінету для

реєстрації або користування функціями електронного судочинства відкривається на сторінці офіційного веб-порталу судової влади України. Серед основних доступних користувачу сервісів Електронного кабінету – Електронний суд, сервіси пошуку ЄДРСР, моніторинг стадій розгляду судових справ, моніторинг судових засідань по справі (місце, дата і час), моніторинг нових рішень в ЄДРСР за пошуковими шаблонами, доступ до сервісів Мін'юсту. Перелік сервісів Електронного кабінету з часом буде розширюватись.

Модуль «Офіційний веб-портал «Судова влада України», який надає можливості громадянам та учасникам судового процесу отримувати інформацію про діяльність органів судової влади, довідкову інформацію та іншу публічну інформацію, відомості із відкритих реєстрів судової влади та інших реєстрів пов'язаних із здійсненням правосуддя в Україні, онлайн трансляції судових засідань, можливість сплати судового збору, штрафу.

Модуль «Єдиний державний реєстр судових рішень» забезпечує збирання, облік (реєстрацію), накопичення, зберігання, захист, зручний пошук і перегляд електронних копій судових рішень і окремих думок суддів.

Модуль «Єдиний державний реєстр виконавчих документів» – це електронна база даних, що в майбутньому забезпечить внесення, облік, накопичення, зберігання, захист та доступ користувачів до електронних виконавчих документів.

Модуль «Відкриті набори даних» забезпечить доступ громадян до відкритих наборів даних на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних.

Модуль «Автоматизована взаємодія з іншими автоматизованими системами» покликаний забезпечити можливість автоматизованої взаємодії ЄСІТС з іншими автоматизованими, інформаційними, інформаційно-телекомунікаційними системами органів та установ системи правосуддя, органів правопорядку, іншими державними органами і установами, надсилання електронних документів до державних реєстрів та інформаційних систем.

2. Єдина підсистема електронного діловодства судів, органів та установ системи правосуддя складається з п'яти модулів:

Електронний суд – модуль, покликаний забезпечувати обмін електронними документами між судами, органами та установами системи правосуддя, фізичними особами та учасниками судового процесу. Він дозволить учасникам судового процесу надсилати копії електронних документів іншим учасникам судового процесу, сплатити судовий збір та інші платежі у режимі онлайн, подавати позовні заяви та інші передбачені законом процесуальні документи, що подаються до суду, електронні запити, скарги, пропозиції та інші непроцесуальні звернення, а також отримувати судові рішення, відповіді на запити та інші електронні документи.

На сьогодні система «Електронний суд» тестується у 18 пілотних судах у чотирьох регіонах України.

Електронне діловодство – модуль, який забезпечує автоматизацію процесів загального та процесуального діловодства в судах, органах та установах системи правосуддя, в тому числі «безпаперовий» документообіг. Доступ громадян до неї провадиться через Електронний кабінет.

Централізований модуль «Автоматизований розподіл» забезпечуватиме об'єктивний та неупереджений автоматизований розподіл судових справ у судах загальної юрисдикції між суддями, а також визначення присяжних за правилами, передбаченими процесуальним законодавством.

Модуль «Електронний архів» забезпечуватиме збереження справ та інших документів в електронному архіві.

Модуль «Судова статистика» забезпечуватиме автоматизоване формування, перевірку, зведення статистичної, оперативної та іншої звітності, оприлюднення офіційних статистичних звітів на веб-порталі для доступу громадян.

3. Єдина підсистема управління фінансово-господарськими процесами складається з двох модулів:

Модуль «Управління персоналом, фінансовим та бухгалтерським обліком», який забезпечить автоматизацію процесів кадрового, фінансового та бухгалтерського обліку, формування кадрової, фінансової та бухгалтерської звітності.

Модулі з питань управління фінансово-господарською діяльністю, що забезпечить автоматизацію процесів з інших питань управління фінансово-господарською діяльністю судів (облік договорів, калькуляцію витрат і собівартості, податковий облік, управління автотраспортом).

4. Підсистема «Єдиний контакт-центр судової влади України» – це контакт-служба, метою якої є забезпечення консультаційної підтримки, дистанційної технічної підтримки, проведення відеочатів, відеоконференцій та трансляцій, у тому числі проведення судових засідань у режимі відеоконференцій, їх трансляцій, аудіо-, відеофіксація судових засідань, надсилання передбачених законом електронних повідомлень користувачам.

5. Підсистема «Комплексна система захисту інформації» спрямована на забезпечення конфіденційності, цілісності та доступності інформаційних ресурсів ЄСІТС. Вона передбачає реалізацію функціоналу комплексу організаційних, програмних і технічних заходів.

Цілковите запровадження ЄСІТС є питанням певної перспективи. На сьогодні функціонують її окремі підсистеми. Так, відповідно до наказу ДСАУ від 22 грудня 2018 року № 628 «Про проведення тестування підсистеми «Електронний суд» у місцевих та апеляційних судах» у місцевих та апеляційних судах України (пілотних судах) запроваджено тестовий режим експлуатації підсистеми «Електронний суд», а також роз'яснено, що у ході тестового режиму її експлуатації судам слід керуватися вимогами Положення про АСДС у частині функціонування підсистеми електронного суду.

Спільним наказом Міністерства юстиції України та ДСАУ від 29 січня 2019 року № 270/5/94 «Про інформаційну взаємодію між Державним реєстром речових прав на нерухоме майно, Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань і Єдиним державним реєстром судових рішень» затверджено відповідний Порядок інформаційної взаємодії.

Необхідним кроком для запровадження повноцінного функціонування ЄСІТС повинно стати затвердження ВРП Положення про ЄСІТС, проект якого розробляється ДСАУ з урахуванням консультацій із РАУ.

Стаття 16. Символи судової влади

1. Символами судової влади є державні символи України – Державний Герб України і Державний Прапор України.

2. Суддя здійснює правосуддя в мантії та з нагрудним знаком. Зразки мантії та нагрудного знака затверджуються Радою суддів України.

3. Суд як державний орган має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням.

1. Державні символи є важливим атрибутом сучасної держави, складовою її конституційного ладу. Символи держави створюються нею під час складного процесу державотворення й уособлюють боротьбу держави за свій суверенітет. Історична традиція, унаочнена в символіці, перетворює населення на народ, формує націю. Державні символи України концентровано виражають провідну роль нації у становленні власної держави.

Державні символи – це визначені і закріплені на конституційно-правовому рівні офіційні знаки держави, які в лаконічній формі відображають її суверенітет та ідеологію і, як правило, мають етнічно-національне походження.

В юриспруденції поняття «державні символи» трактують по-різному: як вищі відзнаки держави, що закріплені в законодавстві країни, офіційні знаки (зображення, предмети) чи звукові вираження, які в стислій формі передають одну або кілька ідей політичного чи історичного характеру та символізують суверенітет держави, як встановлені конституцією чи спеціальним законом (законами) зображення тощо, які зазвичай мають історичне походження, відображають особливість розвитку і сучасного стану соціуму, слугують різним цілям у діяльності державних органів і посадових осіб, в умовній формі посвідчують саму державу та її суверенітет, як закріплені в конституційному праві офіційні знаки (зображення, предмети) чи звукові вираження, що в лаконічній формі виражають національно-державні та історико-культурні ідеї українського народу, символізують суверенітет його держави.

Використання певним органом чи установою державних символів означає його належність до державної влади, надання йому державою певних повноважень виступати від імені держави. Оскільки суд є носієм судової влади в Україні, однієї з гілок державної влади, а усі судові рішення в державі ухвалюються іменем України і є обов'язковими для виконання на території України, використання ним державних символів свідчить про вираження в особі суду самої держави, покладення на суд великої відповідальності перед суспільством у звершенні правосуддя та в утвердженні правової держави.

Символами судової влади є державні символи України – Державний Герб України і Державний Прапор України.

Відповідно до ст. 20 Конституції України державними символами України є Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України.

Великий Державний Герб України встановлюється з урахуванням малого Державного Герба України та герба Війська Запорізького законом, що приймається не менше як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України. Головним елементом великого Державного Герба України є Знак Княжої Держави Володимира Великого (малий Державний Герб України).

Постановою ВРУ від 19 лютого 1992 року № 2137-XII тризуб затверджено як малий герб України і вважається головним елементом великого герба України. Зображення Державного Герба України поміщується на печатках органів державної влади і державного управління, грошових знаках та знаках поштової оплати, службових посвідченнях, штампах, бланках державних установ з обов'язковим додержанням пропорцій зображення герба, затвердженого зазначеною постановою ВРУ.

Водночас Закон про Державний Герб України досі не прийнято, як і не затверджено зразок великого Державного Герба України. Конкурс на розроблення проекту великого Державного Герба України проводився неодноразово. КМУ 17 липня 2009 року схвалив проект Закону про Державний Герб України з відповідними зразками для його направлення на розгляд ВРУ, проте на розгляд ВРУ вказаний проект так і не було направлено. Найновіший на сьогодні зареєстрований у ВРУ проект групи народних депутатів України реєстр. № 4035 від 05 лютого 2016 року. У вказаному проекті запропоновано зображення Державного Герба, яке свого часу затверджувалося КМУ для подання до ВРУ. Згідно з описом Великим Державним Гербом України є зображення на синьому щиті золотого Знака Княжої Держави Володимира Великого (малий Державний Герб України); над щитом – зображення великокняжого вінця (корони) та пурпурово-золотого намету; з боків щита – щитотримачів: праворуч – золотого лева, ліворуч – козака з мушкетом; під щитом – стрічки, що поєднує національні барви: синю та жовту; під стрічкою – золотих колосків пшениці, з'єднаних кетягом калини. Малий Державний Герб України становить собою зображення на синьому щиті золотого Знака Княжої Держави Володимира Великого.

Проте проект відправлено на доопрацювання у зв'язку з низкою зауважень техніко-юридичного характеру, зокрема щодо розмежування порядку офіційного та неофіційного використання Державного Герба України, а також недостатньо вичерпного регулювання порядку його офіційного використання, у зв'язку з тим, що опис великого Державного Герба України не відповідає геральдичним та юридичним вимогам.

Державний Прапор України – стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів (ст. 20 Конституції України). Постановою ВРУ від 28 січня 1992 року № 2067-XI1 затверджено Державним Прапором України національний прапор, що становить собою прямокутне полотнище, яке складається з двох рівних за шириною горизонтально розташованих смуг: верхньої – синього

кольору, нижньої – жовтого кольору, із співвідношенням ширини прапора до його довжини 2:3.

У залі суду, де відбувається здійснення правосуддя, завжди розміщується малий Державний Герб України (тризуб) та Державний Прапор України.

За наругу над державними символами передбачено кримінальну відповідальність за ст. 338 КК України.

2. Мантія та нагрудний знак судді є символами судової влади. Суддівська мантія є складовою сприйняття образу судді громадськістю. Наприклад, особа не може нести відповідальність за неповагу до судді, якщо не знає про те, що він є суддею, мантія та нагрудний знак судді підтверджують його належність до суддів.

Мантія дисциплінує не лише учасників процесу, а й самих суддів, тому що нагадує їм про те, що під час відправлення правосуддя вони перестають бути звичайними людьми з притаманними їм пристрастями та емоціями. Мантія закликає забути про почуття і керуватися лише законом, правом та справедливістю.

Суддівська мантія – це важливий символ судової влади, який чинить серйозний психологічний вплив на учасників судового процесу. Суддівська мантія з'явилася в країнах Європи в середні віки і походить від одягу священнослужителів (як представників Бога на землі). Вважалося, що суд – це храм, в якому відправляють правосуддя. Відповідно мантія була не просто чорним халатом. Це обрядовий одяг, який покликаний приховати все людське, залишивши лише неупередженість, лише правосуддя, нічого особистого.

Суддівські мантії не відрізнялися різноманітністю. Як правило, мантії були чорного кольору (чорний колір означав неупередженість судді), вони вказували на належність особи до певної ієрархії тільки непомітними аксесуарами. Пізніше судді найвищих інстанцій стали одягати багатші мантії різних кольорів (червоного, бордового), часто оздоблені хутром або золотом.

Сьогодні в різних країнах судді носять різні мантії. Статус судді в Німеччині визначається кольором мантії й оксамитовим кантом: у суддів нижчих інстанцій мантія і кант чорні, у суддів вищих інстанцій – мантія чорна, а кант червоний. Судді ж Федерального Конституційного суду Німеччини одягнені в червону мантію з червоним кантом і білим шарфиком, а на засіданнях одягають ще й шапочки. Іспанія: прості чорні мантії, ліворуч на грудях приколотий значок з державним гербом країни. Судді вищих інстанцій додатково одягають нашийний ланцюжок з медальйоном. Італія: чорні і парадні червоні мантії, білі мереживні комірці, золотий або срібний аксельбант. Франція: поділ на вищі і нижчі інстанції – червоний і чорний кольори. На шиї – білі шарфики, через ліве плече перекинутий довгий шарф з облямівкою білого хутра на кінцях. Велика Британія: до вже звичного поділу на червоні і чорні мантії залежно від інстанції додаються перуки. Одяг під мантією також повинен відповідати протоколу: у чоловіків піджак темний, двобортний, приталений, брюки сірі, смугасті (це пов'язано з тим, що мантія не закриває все тіло, а має форму накидки). Жінки в темному костюмі зі спідницею-футляром до коліна. У США також існує встановлена форма одягу, навіть захованої під мантію (мантії просто чорні у чоловіків і прикрашені білим комірцем у жінок). Для чоловіків обов'язкова краватка, для жінок – панчохи.

В Україні рішенням РСУ від 16 травня 2003 року № 13 було затверджено опис, ескіз та зразок мантій для суддів загальної юрисдикції, а також зразок нагрудного знаку. Було визначено, що всі судді повинні мати мантії чорного кольору, виняток

зроблено лише для представників ВСУ, яким дозволено одягати мантії бордового кольору. Крім того, подібні привілеї в кольорі мантії мають і судді КСУ. Рішенням від 17 березня 2005 року № 20 РСУ внесла зміни до рішення від 16 травня 2003 року № 13, зокрема, ланцюжки з металу жовтого кольору було замінено на стрічки жовто-блакитного кольору. На три роки судді видається одна мантія та п'ять жабо.

Зразки мантії та нагрудного знаку судді оновлено рішенням РСУ від 19 квітня 2019 року № 23. Зокрема, мантія судді місцевого, апеляційного та вищого спеціалізованого суду тепер буде виготовлятися з костюмної гладкофарбованої тканини синього кольору (раніше чорного). У комплекті з мантією передбачено жабо білого кольору.

Детальний опис та ескіз нагрудного знаку суддів описано в зазначеному вище рішенні РСУ від 16 травня 2003 року № 13.

Порядок обліку мантій та нагрудних знаків визначено у Положенні про порядок одержання, обліку, видачі, заміни, повернення та списання мантій і нагрудних знаків суддів місцевих та апеляційних судів загальної юрисдикції, затвердженому наказом ДСАУ від 02 липня 2012 року № 72. Суди, територіальні управління ДСА України здійснюють облік мантій і нагрудних знаків суддів. Ведеться журнал видачі мантій і нагрудних знаків судді. На кожного суддю заводиться облікова картка забезпечення судді мантією та нагрудним знаком судді із зазначенням дати їх видачі. Суддям, призначеним на посаду вперше, мантії та нагрудні знаки судді видаються в урочистій обстановці на зборах суддів відповідного суду.

Зразки мантії суддів ВС затверджено рішенням РСУ від 14 грудня 2017 року № 83 з наступними змінами. Мантія судді ВС виготовляється з тонкої костюмної тканини середньої щільності темно-синього кольору (раніше була бордового (вишневого) кольору). У комплекті також є жабо білого кольору.

Згідно зі ст. 19 Закону України «Про Конституційний Суд України» опис мантії та нагрудного знаку судді КСУ встановлюється Регламентом. Згідно з Регламентом КСУ, затвердженим від 22 лютого 2018 року № 1-пс/2018, мантія судді КСУ виготовляється з тканини вишневого кольору. Деталі мантії (покрій, характеристики тканини) визначаються постановою КСУ.

Нагрудний знак судді КСУ має форму круга діаметром 70 мм, у центрі якого зображено давньогрецьку богиню справедливості і правосуддя Феміду із зав'язаними стрічкою очима як символ безсторонності суду з терезами в руках. По колу нагрудного знаку судді розміщено листя дуба – давньоукраїнського символу сили Українського народу. У верхній частині нагрудного знаку судді – малий Державний Герб України. У нижній частині нагрудного знаку судді на розгорнутій стрічці слова «Конституційний Суд України» та рік його створення. На зворотній стороні нагрудного знаку судді вигравіровуються прізвище та ініціали судді і дата вступу його на посаду. Нагрудний знак судді виготовляється зі срібла з використанням блакитної гарячої емалі та позолоти. Нагрудний знак судді носиться поверх мантії на ланцюзі.

Використання атрибутів судової влади іншими особами може бути кваліфіковано як привласнення атрибутів судової влади та функцій судової влади.

3. Суд як державний орган має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням.

Відповідні зразки та опис печатки ДСАУ затвердила наказом від 14 серпня 2018 року № 401. Гербова печатка суду містить кілька ступенів захисту, а саме:

растрове поле, герб з ефектом тіні, захисне плетіння, тангірну сітку, мікротекст. Для підвищення захищеності вільна від зображення частина кола заповнюється складним графічним малюнком. Захисне растрове зображення – на відстані 2 мм від зовнішнього контуру тангірної сітки відображається рельєфне зображення «колосок». Також у виконанні печатки передбачено й інші особливості.

Гербова печатка завжди проставляється на судових рішеннях, оскільки вони приймаються іменем України. Чіткий перелік документів, на яких повинна бути проставлена гербова печатка, визначається наказом ДСАУ від 17 грудня 2013 року № 173. У діловодстві для інших питань, не пов'язаних безпосередньо зі здійсненням судочинства, можливе використання інших печаток суду.

Зразки та описи печаток і штампів ВС та апарату ВС відповідно до п. 3.1. Положення «Про апарат Верховного Суду, структури і штатного розпису апарату Верховного Суду», затвердженого постановою Пленуму ВС від 30 листопада 2017 року № 6, затверджує керівник апарату ВС.

Порядок проставлення Гербової та інших печаток в суді, а також порядок обліку та зберігання печаток визначено у наказі ДСАУ від 17 грудня 2013 року № 173 «Про затвердження Інструкції з діловодства в місцевих загальних судах, апеляційних судах областей, апеляційних судах міст Києва та Севастополя, Апеляційному суді Автономної Республіки Крим та Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ».

Обов'язковому обліку підлягають усі види печаток та штампів суду. Облік печаток і штампів ведеться у журналі обліку печаток і штампів суду.

Печатки і штампи повинні зберігатися у сейфах або металевих шафах. Бланки дозволяється зберігати у шафах, що надійно замикаються та опечатуються. Печатки, штампи, бланки суду передавати стороннім особам заборонено.

Порядок використання, зберігання, знищення гербової печатки та інших печаток і штампів суду, а також посадові особи, відповідальні за їх використання, зберігання, знищення, визначаються організаційно-розпорядчим документом голови суду.

Відбитком гербової печатки суду засвідчуються: копії судових рішень, постановлених судом; акти виконання робіт; відгуки на дисертації, що направляються

до Департаменту атестації кадрів Міністерства освіти і науки України та на автореферати дисертацій; договори про матеріальну відповідальність, науково-технічне співробітництво, договори підряду, оренди приміщень, про виконання робіт тощо; подання та клопотання про нагородження; титульні списки; урядові телеграми; акти звірки розрахунків; журнали реєстрації довіреностей; листи щодо фінансових операцій (гарантійні, узгоджувальні тощо); розрахунки вихідної допомоги суддям; документи, що застосовуються у процесі виконання бюджету; інші документи, на яких наявність відбитку гербової печатки суду передбачена нормативно-правовими актами.

У судах, що розташовані в кількох приміщеннях, також можуть використовуватися номерні гербові печатки.

Відбитком малої гербової печатки суду засвідчуються посвідчення працівників апарату, документи суду з кадрової роботи, інші документи, визначені розпорядженням голови або керівника апарату суду. Відбиток печатки ставиться таким чином, щоб він охоплював останні кілька літер найменування посади особи, яка підписала документ, або на окремо виділеному для цього місці з позначкою «М. П.».

Знищення печаток, штампів, бланків здійснюється за актом із відповідною відміткою про це в журналах обліку. Акт складається у двох примірниках, один з яких зберігається у службі діловодства, другий – у підрозділі, печатки та штампи якого знищувалися. Печатки та штампи знищуються таким чином: металеві вироби – шляхом обпилювання двома перехресними лініями; гумові, каучукові деталі – розрізанням на малі нез'єднувані, невідновлювані частини; пластмасові – шляхом механічного розбивання на такі ж нез'єднувані, невідновлювані частини.

Журнал обліку використання і зберігання печаток, штампів і бланків суду включається до номенклатури справ суду. Цей журнал прошивається, нумерується, підписується головою суду та опечатується. У журналі повинні міститись відбитки всіх печаток і штампів, що використовуються в діяльності суду, а також підписи відповідальних працівників (осіб).

За викрадення печаток передбачена кримінальна відповідальність за ст. 357 КК України, а за виготовлення та використання підроблених – за ст. 358 КК України.

Розділ II

СУДОУСТРІЙ

Глава 1. Організаційні основи судоустрою

Стаття 17. Система судоустрою

1. Судоустрій будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності.

2. Найвищим судом у системі судоустрою є Верховний Суд.

3. Систему судоустрою складають:

1) місцеві суди;

2) апеляційні суди;

3) Верховний Суд.

Для розгляду окремих категорій справ відповідно до цього Закону в системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди.

4. Єдність системи судоустрою забезпечується:

1) єдиними засадами організації та діяльності судів;

2) єдиним статусом суддів;

3) обов'язковістю для всіх судів правил судочинства, визначених законом;

4) єдністю судової практики;

5) обов'язковістю виконання на території України судових рішень;

6) єдиним порядком організаційного забезпечення діяльності судів;

7) фінансуванням судів виключно з Державного бюджету України;

8) вирішенням питань внутрішньої діяльності судів органами суддівського самоврядування.

Систему судоустрою в Україні складає організована на єдиних засадах і структурована сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих органів держави (судів), які реалізовують судову владу та уповноважені здійснювати правосуддя відповідно до визначених законом правил (процедур), забезпечуючи право кожного на справедливий суд.

Судоустрій (система судів) держави охоплює лише тих суб'єктів, які вказані у Конституції України та Законі, що коментується. Державні та інші органи, у назві яких є слово «суд» або діяльність яких формально схожа на судочинство, не зазначені у згаданих законах, до системи судів не належать. Наприклад, не входять до системи судів третейські суди, які згідно з Законом України «Про третейські суди» можуть створюватися для розгляду спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин.

Судоустрій характеризується низкою ознак, які підкреслюють його особливий статус серед інших державних інститутів. Такими, зокрема, є: єдність, цілісність, відкритість, ієрархічність, цілеспрямованість, стабільність, незалежність.

1. Побудова судоустрою в державі базується на певних принципах, які спроможні забезпечити ефективне функціонування суду з урахуванням окремих особливостей національного устрою та правової системи. Такі принципи прийнято іменувати орга-

нізаційними і до них відносять: територіальність, спеціалізацію та інстанційність. Водночас лише принципи територіальності та спеціалізації відповідно до ст. 125 Основного Закону держави є конституційними засадами побудови судоустрою в Україні.

Принцип територіальності забезпечує територіальне розмежування компетенції судів загальної юрисдикції і зумовлений потребою доступності правосуддя на всій території України (*Рішення КСУ від 12 липня 2011 року № 9-рп/2011 у справі за конституційними поданнями 54 народних депутатів України та Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України (щодо принципу інстанційності в системі судів загальної юрисдикції)*).

Територіальність означає децентралізацію нижчих ланок системи судів загальної юрисдикції (місцевої та апеляційної) й забезпечує територіальне розмежування компетенції однорідних судів – визначає межі судового округу. У такому сенсі територіальність як принцип побудови судоустрою пов'язаний із процесуальною категорією – територіальною юрисдикцією суду (підсудністю), передбаченою процесуальним законодавством. Організація судоустрою за принципом територіальності спрямована на забезпечення доступності правосуддя для громадян, його територіальної «досяжності».

Принцип територіальності набуває особливого значення у створенні розгалуженої мережі місцевих судів, територіальна наближеність яких до населення є елементом доступності правосуддя, забезпечуючи особі реальну можливість дістатися до суду та реалізувати своє право на судовий захист.

Організація судоустрою за принципом спеціалізації полягає у створенні системи судів за критерієм функціонального розмежування їх повноважень щодо розгляду окремих категорій справ (див. коментар до ст. 18 Закону).

Під принципом інстанційності слід розуміти таку організацію судової системи, яка забезпечує право на перегляд рішення суду нижчої інстанції судом вищої (*Рішення КСУ від 12 липня 2011 року № 9-рп/2011 у справі за конституційними поданнями 54 народних депутатів України та Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України (щодо принципу інстанційності в системі судів загальної юрисдикції)*).

Побудова судоустрою за принципом інстанійності має на меті забезпечення реалізації конституційного права особи на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – касаційне оскарження судових рішень. Інакше кажучи, інстанційність системи судів (кількість судових інстанцій) залежить від існуючих способів оскарження і перегляду судових рішень, трансформуючись таким чином у площину процесуального законодавства. Водночас існує й зворотний зв'язок – інстанційна побудова судової системи не просто дає змогу звернутись невдоволеній особі з вимогою про перегляд судового рішення, а й слугує гарантією законності та обґрунтованості останнього.

2. Система судоустрою в Україні з позицій її організації відзначається такою ознакою, як моноцентризм, що передбачає в ній наявність єдиного найвищого суду – ВС, правовий статус якого визначається окремими положеннями Закону (*див. коментар до гл. 5 розд. II Закону*).

3. Поряд з ВС елементами системи судоустрою є місцеві суди, апеляційні суди, а також вищі спеціалізовані суди, які створюються для розгляду окремих категорій справ.

Місцеві суди в Україні є судами першої інстанції та поділяються на загальні, господарські та адміністративні (*див. коментар до гл. 2 розд. II Закону*).

Апеляційні суди є судами апеляційної інстанції і лише у виняткових випадках, передбачених процесуальним законодавством, діють як суди першої інстанції. Апеляційні суди поділяються на апеляційні суди, які розглядають цивільні, кримінальні справи, а також справи про адміністративні правопорушення; апеляційні господарські суди, які розглядають господарські справи; апеляційні адміністративні суди, що розглядають адміністративні справи (*див. коментар до гл. 3 розд. II Закону*)

Утворення та діяльність апеляційних судів (як і місцевих) пов'язані з територією судового, зокрема, апеляційного округу, що є проявом реалізації принципу територіальності у побудові системи судоустрою.

Вищими спеціалізованими судами є Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд, які передбачено як суди першої інстанції для розгляду окремих категорій справ, що віднесені до їх юрисдикції процесуальним законодавством (*див. коментар до гл. 4 розд. II Закону*).

4. Внутрішня структурованість є ознакою єдності системи судоустрою, яка передбачає узгоджений взаємозв'язок, взаємовідносини та взаємодію її елементів (судів) з урахуванням диференціації їх компетенції (юрисдикції), що спрямовані на виконання єдиної функції та досягнення єдиної мети. Єдність системи судоустрою передбачає її функціонування як єдиного механізму здійснення правосуддя в державі.

Характерними ознаками єдності системи судоустрою є: 1) цілісність (наявність розгалуженої системи взаємозв'язків і взаємодії між елементами); 2) цілеспрямованість (утворена для реалізації конкретної функції – розв'язання юридичних конфліктів); 3) структурованість (складається з функціонально взаємопов'язаних елементів); 4) відкритість (взаємодіє із зовнішнім середовищем); 5) штучність (судовий устрій держави створюється та залежить від волі людини); 6) стабільність (безперервне функціонування в суспільстві); 7) незалежність.

Єдність системи судоустрою забезпечується такими засобами:

1) єдиними засадами організації та діяльності судів;

2) єдиним статусом суддів;

3) обов'язковістю для всіх судів правил судочинства, визначених законом;

4) єдністю судової практики;

5) обов'язковістю виконання на території України судових рішень;

6) єдиним порядком організаційного забезпечення діяльності судів;

7) фінансуванням судів винятково з Державного бюджету України;

8) вирішенням питань внутрішньої діяльності судів органами суддівського самоврядування.

Зазначені засоби часто розглядають як законодавчо встановлені гарантії забезпечення єдності системи судоустрою в державі.

Єдині засади організації та діяльності судів. Організація та діяльність судів здійснюється на єдиних засадах, визначених Конституцією та законами України. Це означає, що всі без винятку суди, незалежно від їх спеціалізації, інстанційної належності чи територіального розташування, в питаннях організації своєї роботи, здійсненні процесуальної та позапроцесуальної діяльності керуються єдиними принципами, вимогами та критеріями. Йдеться також про підзаконний характер діяльності системи судоустрою, яка функціонує на підставі, у межах, у спосіб і на виконання законодавчих приписів.

Єдиний статус суддів. Судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судоустрою чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді (ст. 53 коментованого Закону). Єдність статусу суддів забезпечує формування високопрофесійного та незалежного суддівського корпусу на єдиних (однакових для всіх) началах. Єдність правового статусу судді обумовлена його конституційною природою як єдиного суб'єкта здійснення правосуддя в державі. Єдність правового статусу судді передбачає єдність правового становища усіх без винятку суддів (усіх спеціалізацій та інстанцій), їх прав, обов'язків, порядку реалізації повноважень, їх припинення, відповідальності, соціальних та інших гарантій, спільних цілей діяльності.

Обов'язковість для всіх судів правил судочинства, визначених законом. Цей засіб тісно пов'язаний із єдиними засадами діяльності суду, оскільки передбачає здійснення судами судочинства відповідно до вимог, встановлених законодавством. Законодавче закріплення правил судочинства є необхідною умовою ефективності судової діяльності та гарантією дотримання процесуальної справедливості (справедливість процедури та процесу прийняття рішень). У своїй процесуальній діяльності суди різних спеціалізацій та інстанцій керуються правилами судочинства, формалізованими у кодифікованих нормативних актах: КПК України, ЦПК України, ГПК України, КАС України.

Єдність судової практики. Єдність системи судоустрою досягається завдяки забезпеченню єдності судової практики, яка визнається фундаментальною засадою здійснення судочинства і крізь призму якої реалізується конституційний принцип рівності всіх громадян перед законом і судом. Це серед іншого передбачає відповідність концепту «законних очікувань», який у контексті судового захисту означає, що судові рішення повинні бути розумно передбачувані (*рішення ЄСПЛ від 28 листопада 1999 року у справі «Брумареску проти Румунії»*): однотипні казуси вимагають одноманітної інтерпретації та застосування закону. Єдність судової практики забезпечується у процесуальний і позапроцесуальний спосіб. Процесуальний спосіб забезпечення єдності судової практики передбачає прийняття судових рішень з урахуванням усталених правових позицій, які можуть бути виражені в: 1) узагальненнях судової практики; 2) актах, що мають рекомендаційний характер; 3) правових актах КСУ; 4) рішеннях ЄСПЛ. Однак головна роль у формуванні єдиної судової практики відведена ВС, на якого покладено завдання забезпечувати однакове застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначених процесуальним законом (*ст. 36 коментованого Закону).*

Обов'язковість виконання на території України судових рішень. Відповідно до ст. 13 Закону, що коментується, рішення суду, котрі набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними

особами та їх об'єднаннями на всій території України. Обов'язковість урахування (преюдиційність) судових рішень для інших судів визначається законом. Невиконання судового рішення має наслідком притягнення до відповідальності, в тому числі кримінальної. Слід зазначити, що обов'язковість виконання судових рішень тісно пов'язана з такими глобальними категоріями, як стабільність судового рішення та принцип правової визначеності, що є елементами механізму забезпечення права особи на судовий захист, у тому числі в контексті вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. «Право на суд, захищене ст. 6, було б ілюзорним, якби національна правова система Високої Договірної Сторони дозволяла, щоб остаточне, обов'язкове для виконання судове рішення залишалося невиконаним на шкоду будь-якій зі сторін» (*рішення ЄСПЛ від 15 жовтня 2009 року у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України»*).

Єдиний порядок організаційного забезпечення діяльності судів. Відповідно до ст. 130 Основного Закону держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів. Водночас питання організаційного забезпечення діяльності судів визначено у розділі XI коментованого Закону, який серед іншого передбачає, що в Україні діє єдина система забезпечення функціонування судової влади – судів, органів суддівського врядування, інших державних органів та установ системи правосуддя. Забезпечення діяльності судів полягає в: 1) окремому визначенні у Державному бюджеті України видатків на утримання судів не нижче рівня, що забезпечує можливість повного і незалежного здійснення правосуддя відповідно до закону; 2) законодавчому гарантуванні повного і своєчасного фінансування судів; 3) гарантуванні достатнього рівня соціального забезпечення суддів. Міжнародні стандарти з цього питання вимагають, аби кожна держава виділяла судам достатньо ресурсів, приміщень та устаткування, щоб вони могли функціонувати відповідно до стандартів, викладених у ст. 6 ЕКПЛ, а також щоб судді могли ефективно працювати (*Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки*).

Фінансування судів виняткового з Державного бюджету України. Видатки на утримання судів окремо визначаються у Державному бюджеті України з урахуванням пропозицій ВРП (ст. 130 Конституції України). Видатки загального фонду Державного бюджету України на утримання судів належать до захищених статей видатків Державного бюджету України. Загальні засади фінансування судів визначені у ст. 148 коментованого Закону. За правовою позицією КСУ централізований порядок фінансування судових органів з Державного бюджету України в обсягах, які мають забезпечувати належні економічні умови для повного і незалежного здійснення правосуддя, фінансування потреб судів спрямований на гарантування судової діяльності на основі принципів і приписів Конституції України (*Рішення КСУ від 24 червня 1999 року № 6-рп/99 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 19, 42 Закону України «Про Державний бюджет України на 1999 рік»*).

Вирішення питань внутрішньої діяльності судів органами суддівського самоврядування. Суддівське самоврядування можна охарактеризувати як особливий механізм організації судової влади в Україні, що є формою прямої участі всіх суддів у сфері організації та діяльності судової влади. Органи суддівського самоврядування

є важливою складовою системи заходів забезпечення незалежності суддів. До їх повноважень віднесено захист професійних інтересів суддів та вирішення питань внутрішньої діяльності судів (ст. 130[1] Конституції України). Реалізація зазначеного спрямована на виконання низки завдань, серед яких передбачено забезпечення організаційної єдності функціонування органів судової влади (ст. 126 коментованого Закону). Вирішуючи інші свої завдання у сфері кадрового, фінансового, матеріально-технічного забезпечення судів, беручи участь у формуванні інших конституційних органів (КСУ, ВРП) органи суддівського самоврядування сприяють системоутворювальному процесу в системі судоустрою, що забезпечує її єдність.

Стаття 18. Спеціалізація судів

1. Суди спеціалізуються на розгляді цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення.

2. У випадках, визначених законом, а також за рішенням зборів суддів відповідного суду може запроваджуватися спеціалізація суддів з розгляду конкретних категорій справ.

3. У місцевих загальних судах та апеляційних судах діє спеціалізація суддів із здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх.

4. Судді (суддя), уповноважені здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, обираються з числа суддів відповідного суду зборами суддів цього суду за пропозицією голови суду або за пропозицією будь-якого судді цього суду, якщо пропозиція голови суду не була підтримана, на строк не більше трьох років і можуть бути переобрані повторно.

5. Кількість суддів, уповноважених здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, визначається окремо для кожного суду зборами суддів цього суду.

6. Суддею, уповноваженим здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, може бути обрано суддю зі стажем роботи суддею не менше десяти років, досвідом здійснення кримінального провадження в суді і високими морально-діловими та професійними якостями. У разі відсутності в суді суддів з необхідним стажем роботи суддя, уповноважений здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, обирається з числа суддів, які мають найбільший стаж роботи на посаді судді.

7. Судді, уповноважені здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, не звільняються від виконання обов'язків судді відповідної інстанції, проте здійснення ними таких повноважень ураховується при розподілі судових справ та має пріоритетне значення.

Спеціалізація (від лат. *specialis* – особливий, своєрідний) є однією з основоположних засад організації та діяльності системи судоустрою та передбачає функціональне розмежування юрисдикції судів або суддів щодо розгляду окремих категорій справ.

Спеціалізація розкривається на двох рівнях: 1) як принцип побудови (організації) системи судоустрою (ч. 1 коментованої статті); 2) як принцип організації роботи суддів у межах окремого суду (ч. 2 коментованої статті).

1. Організація судоустрою в Україні із застосуванням принципу спеціалізації здійснюється з метою забезпечення найбільш ефективних механізмів захисту прав і свобод людини у відповідних правовідносинах. Додержання цього конституційного принципу при прийнятті законів щодо організації і діяльності судів України є конституційним обов'язком законодавця (*Рішення КСУ від 09 вересня 2010 року*

№ 19-рп/2010 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвідомчості справ, пов'язаних із соціальними виплатами»).

За правовою позицією КСУ як засада організації системи судоустрою принцип спеціалізації полягає у створенні відповідних спеціалізованих судів для здійснення цивільного, кримінального, адміністративного, господарського судочинства (*Рішення КСУ від 12 липня 2011 року у справі за конституційними поданнями 54 народних депутатів України та Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України (щодо принципу інстанційності в системі судів загальної юрисдикції*). Таким чином, головними критеріями судової спеціалізації визнається предмет спірних правовідносин і властива для його розгляду процедура. Такому підходу відповідають передбачені коментованим Законом види місцевих (ст. 21) і апеляційних (ст. 26) судів. Водночас ч. 2 п. 3 ст. 17 цього Закону передбачає, що для розгляду окремих категорій справ у системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди: Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд як суди першої інстанції. Тобто їх створення з позиції спеціалізації обумовлено таким критерієм, як категорія справ. Отже, організаційна спеціалізація судів на рівні першої й апеляційної інстанції різниться. Зокрема, на рівні першої інстанції спеціалізація реалізовуватиметься у вигляді організаційного поділу на суди місцеві (в окремих випадках й апеляційні) загальні, господарські, адміністративні та паралельно Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд. Найвищим судом у системі судоустрою є ВС, організаційна структура якого також у певну міру відображає підходи до змісту принципу спеціалізації, передбачаючи функціонування у його складі Касаційного адміністративного суду, Касаційного господарського суду, Касаційного кримінального суду та Касаційного цивільного суду.

2. Спеціалізація суддів є загальносвітовою тенденцією розвитку судової влади та кореспондується з європейськими стандартами здійснення судочинства. Як зазначено у *Висновку № 15 (2012) КРЄС стосовно спеціалізації суддів, прийнятому на 13-ому пленарному засіданні КРЄС (Париж, 5–6 листопада 2012)*, спеціалізація за рахунок більшої компетентності в означеній сфері права може сприяти покращенню ефективності та оперативності розгляду справ, беручи до уваги постійно зростаючу кількість справ; спеціалізація може допомогти суддям шляхом неодноразового розгляду схожих справ підійти до кращого розуміння реалій, що пов'язані із виникненням справ, на технічному, соціальному або економічному рівнях і як результат визначити найбільш сприятливе рішення, що підходить саме до цих реалій.

Спеціалізація суддів запроваджується: а) на підставі припису закону; б) на підставі рішення зборів суддів відповідного суду. В останньому випадку питання щодо спеціалізації суддів належить до сфери питань внутрішньої діяльності суду, у вирішенні яких збори суддів є самостійними, діючи у межах закону. Критерієм спеціалізації суддів слугують різні категорії справ.

Приписи чинного законодавства вказують лише на дві обов'язкові форми спеціалізації суддів: слідчі судді та судді, які здійснюють кримінальне провадження щодо

неповнолітніх. Зокрема, здійснення слідчим суддею повноважень з судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні слід вважати формою спеціалізації суддів за предметною ознакою. Її організаційний аспект дістає прояв у нормі ст. 21 коментованого Закону, яка передбачає, що слідчі судді (суддя) обираються з числа суддів місцевого загального суду зборами суддів цього суду, які також визначають їх кількість відповідно до потреб суду, а також низка інших положень. Водночас спеціалізацію суддів із здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх слід розглядати як спеціалізацію за суб'єктною ознакою.

Інші форми внутрішньої спеціалізації судді мають право визначати на власний розсуд з урахуванням вимог законодавства. Це право може бути реалізовано, наприклад, шляхом утворення спеціалізованих судових колегій або складів. При цьому їх кількість, критерії розмежування (за суб'єктним складом, сферою права, предметом спору чи специфікою ситуації тощо) законодавчо не обмежуються і вирішуються в межах окремо взятого суду з урахуванням його організаційних потреб. У будь-якому разі спеціалізація суддів визначається із розрахунку розподілу не менше двох суддів на одну спеціалізацію.

3–7. Виокремлення спеціалізації суддів із здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх обумовлено специфікою цього виду проваджень та особливими процесуальними гарантіями прав неповнолітніх, встановлених вітчизняними та міжнародними нормативними актами.

Положення коментованої статті передбачають організаційний аспект правового статусу суддів, які спеціалізуються на здійсненні кримінального провадження щодо неповнолітніх. Так, унормовано вимоги до такого судді (наявність стажу роботи суддею не менше десяти років, досвідом здійснення кримінального провадження в суді і високими морально-діловими та професійними якостями), порядок його (їх) обрання (зборами суддів з числа суддів суду за пропозицією голови суду або будь-якого судді цього суду, якщо пропозиція голови суду не була підтримана), строк його (їх) повноважень у контексті аналізованої спеціалізації (не більше трьох років із можливістю переобрання). Якщо в суді немає суддів, які б відповідали встановленим вимогам, уповноважений здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх обирається з числа суддів, які мають найбільший стаж роботи на посаді судді. Визначення кількості суддів, уповноважених здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, віднесено до повноважень зборів суддів кожного суду, а отже є питанням внутрішньої організації роботи суду.

Судді, уповноважені здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, не звільняються від виконання обов'язків судді відповідної інстанції, проте здійснення ними таких повноважень ураховується при розподілі судових справ та має пріоритетне значення. Загалом спеціалізація суддів є чинником, що враховується при автоматизованому розподілі судових справ між суддями.

Стаття 19. Порядок утворення і ліквідації суду

1. Суд утворюється і ліквідовується законом.

2. Проект закону про утворення чи ліквідацію суду вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя.

3. Місцезнаходження, територіальна юрисдикція і статус суду визначаються з урахуванням принципів територіальності, спеціалізації та інстанційності.

4. Підставами для утворення чи ліквідації суду є зміна визначеної цим Законом системи судоустрою, необхідність забезпечення доступності правосуддя, оптимізації видатків державного бюджету або зміна адміністративно-територіального устрою.

5. Утворення суду може відбуватися шляхом створення нового суду або реорганізації (злиття, поділу) судів.

6. Кількість суддів у суді визначає Державна судова адміністрація України за погодженням з Вищою радою правосуддя з урахуванням судового навантаження та в межах видатків, визначених у Державному бюджеті України на утримання судів та оплату праці суддів.

7. Максимальна кількість суддів Верховного Суду встановлюється цим Законом.

8. Суд є юридичною особою, якщо інше не визначено законом.

1. Передбачений коментованою нормою порядок утворення та ліквідації суду на підставі закону є проявом утвердження в національній правовій системі стандарту «суд, встановлений законом» у контексті вимог ст. 6 ЄКПЛ, яка передбачає право на справедливий суд, а також судової практики ЄСПЛ. За правовою позицією останнього відповідність критерія «суд, встановлений законом» передбачає серед іншого, що організація судової системи повинна регулюватися законами у їх буквальному значенні (*див., наприклад, рішення ЄСПЛ від 20 липня 2006 року у справі «Сокуренко і Стригун проти України»*).

2. Суди всіх юрисдикцій та інстанцій є юридичними особами публічного права (*Рішення КСУ від 11 березня 2010 року N7-рп/2010 у справі за конституційними поданнями Вищого господарського суду України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 130 Конституції України (справа про фінансове забезпечення діяльності судів*), що зумовлює відносно них низку особливостей, передбачених Конституцією України та чинним законодавством. Зокрема, питання утворення чи ліквідації суду вирішується за участю трьох основних суб'єктів: 1) Президента України – ініціатора законопроекту про утворення чи ліквідацію суду (суб'єкта законодавчої ініціативи); 2) ВРП – обов'язкового суб'єкта консультацій, висновок якого додається до відповідного законопроекту; 3) ВРУ – єдиного органу законодавчої влади в державі уповноваженого приймати закони. Однак опосередковано можуть залучатися й інші особи. Наприклад, підп. 22.4 Регламенту ВРП передбачено, що ВРП, розглядаючи звернення щодо законопроекту з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, для підготовки проекту відповідного висновку має право залучати також органи суддівського самоврядування, установи й організації, суддів, суддів у відставці, адвокатів, прокурорів та інших спеціалістів, ГРД за їхньою згодою на громадських засадах.

3. Стадія прийняття рішення про утворення суду вимагає визначитись із його місцезнаходженням, територіальною юрисдикцією та статусом. Вирішення цих організаційних питань відбувається з урахуванням принципів територіальності, спеціалізації та інстанційності.

4. Частина четверта коментованої статті передбачає підстави для утворення чи ліквідації суду, а саме: зміна визначеної цим Законом системи судоустрою; необхідність забезпечення доступності правосуддя; необхідність оптимізації видатків державного бюджету; зміна адміністративно-територіального устрою.

5. Утворення суду може відбуватися двома шляхами: 1) створення нового суду; 2) реорганізації (злиття чи поділу) існуючих судів. Необхідно звернути увагу, що ст. 104

ЦК України реорганізацію юридичної особи розглядає як спосіб її припинення, а не як спосіб утворення. Проте вбачати суперечності у цьому не варто, оскільки процес ліквідації судів є невід'ємною частиною процесу їх утворення (*Рішення КСУ від 21 червня 2011 року № 7-рп у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про Вищу раду юстиції» (справа про повноваження державних органів у сфері судоустрою)*).

Характерним також є те, що коментована норма допускає можливість реорганізації суду лише внаслідок або злиття, або поділу. Передбачені цивільним законодавством інші види реорганізації (приєднання та перетворення) юридичної особи (ст.ст. 104, 106 ЦК України) відносно суду застосовані бути не можуть. Однак як у випаду створення нового суду, так і у випадку реорганізації судів застосовуються загальні правила про утворення суду, визначені коментованою статтею.

6–7. З моменту прийняття закону про утворення суду вживається низка важливих заходів організаційного характеру. Першочергово ДСАУ за погодженням із ВРП визначається кількість суддів у новоутвореному суді з урахуванням судового навантаження та в межах видатків, визначених у Державному бюджеті України на утримання судів та оплату праці суддів. Такий порядок зумовлений необхідністю оперативно врахувати навантаження на суддів, обсяги видатків, затверджених у Державному бюджеті України на утримання судів, інші обставини. Виняток становить ВС, максимальна кількість суддів якого встановлена ст. 37 цього Закону та не може перевищувати двохсот. Це зумовлено його особливим конституційним статусом як найвищого суду в системі судоустрою України.

Формування суддівського корпусу новоутвореного суду та обрання голови суду зборами суддів (за винятком ВС) обумовлює подальші дії щодо належної організації суду та його функціонування.

(Детальніше з приводу організації виконання ДСАУ рішень про утворення чи припинення (ліквідацію) судів див. коментар до ст. 147 Закону).

8. Як зазначалося вище, суди всіх юрисдикцій та інстанцій є юридичними особами публічного права, якщо інше не визначено законом. Це означає, що процедури утворення чи ліквідації суду здійснюються за загальними правилами, передбаченими цивільним законодавством з урахуванням специфіки визначеної цим Законом. Зокрема, суд як юридична особа підлягає державній реєстрації у порядку, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань». Дані державної реєстрації (найменування суду, у тому числі скорочене (за наявності); ідентифікаційний код; місцезнаходження суду; дані про розпорядчий акт, на підставі якого створено суд; відомості про керівника тощо) включаються до єдиного державного реєстру, який відкритий для загального ознайомлення.

Виконання рішень про утворення чи припинення (ліквідацію) судів забезпечує ДСАУ. Саме вона вживає заходів, необхідних для належного початку роботи суду. Зокрема, з метою здійснення реєстрації новоутвореного суду як юридичної особи та його представництва у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами ДСАУ призначає тимчасово виконуючого обов'язки керівника апарату новоутвореного суду. Він, у свою чергу, виконує повноваження керівника суду як юридичної особи поки не буде призначено, обрано чи переведено на посаду судді такого суду щонайменше

одного судді та продовжує здійснювати виконання обов'язків керівника апарату суду до призначення відповідного керівника апарату суду.

У разі ліквідації суду, що здійснює правосуддя на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці (відповідних адміністративно-територіальних одиниць), та утворення нового суду, який забезпечує здійснення правосуддя на цій території, суд, що ліквідується, припиняє здійснення правосуддя з дня опублікування в газеті «Голос України» повідомлення голови новоутвореного суду про початок роботи новоутвореного суду (ст. 147 цього Закону).

Стаття 20. Порядок обрання суддів на адміністративні посади та звільнення з цих посад

1. Адміністративними посадами в суді є посади голови суду та заступника (заступників) голови суду.

2. Голова місцевого суду, його заступник, голова апеляційного суду, його заступники, голова вищого спеціалізованого суду, його заступники обираються на посади зборами суддів відповідного суду з числа суддів цього суду.

3. Голова місцевого суду, його заступник, голова апеляційного суду, його заступники, голова вищого спеціалізованого суду, його заступники обираються на посади зборами суддів шляхом таємного голосування більшістю від кількості суддів відповідного суду строком на три роки, але не більш як на строк повноважень судді, у порядку, визначеному законом.

4. Голова місцевого суду, його заступник, голова апеляційного суду, його заступники, голова вищого спеціалізованого суду, його заступники можуть бути достроково звільнені з посади за ініціативою не менш як однієї третини від загальної кількості суддів відповідного суду шляхом таємного голосування не менш як двома третинами суддів цього суду.

5. Підставою для звільнення судді з адміністративної посади є його заява або триваюче незадовільне виконання обов'язків голови суду, заступника голови суду відповідно, систематичне або грубе одноразове порушення закону при їх виконанні.

6. Суддя, якого достроково звільнено з адміністративної посади в суді (крім звільнення з адміністративної посади за його заявою), не може бути обраний на будь-яку адміністративну посаду в судах протягом двох років з дня такого дострокового звільнення.

7. Звільнення з посади судді, припинення його повноважень як судді, а також закінчення строку, на який суддю обрано на адміністративну посаду в суді, припиняє його повноваження на адміністративній посаді.

8. Голову Верховного Суду та його заступника обирає на посаду та звільняє з посади Пленум Верховного Суду у порядку, встановленому цим Законом.

9. Суддя, обраний на адміністративну посаду, не може обіймати одну адміністративну посаду відповідного суду більш як два строки поспіль, якщо інше не передбачено законом.

10. У суді, кількість суддів у якому перевищує десять суддів, може бути обраний один заступник голови суду, а в суді, кількість суддів у якому перевищує тридцять суддів, – не більше двох заступників голови суду.

11. Обрання судді на адміністративну посаду без додержання вимог закону не допускається.

12. Перебування судді на адміністративній посаді в суді не звільняє його від здійснення повноважень судді відповідного суду, передбачених цим Законом.

Порядок зайняття суддями адміністративних посад у суді та звільнення з цих посад в Україні протягом тривалого часу є предметом палких дискусій. Законодавчі зміни у підходах до нього відображають рівень еволюційного розвитку поглядів як на сутнісні характеристики судової влади, зокрема, її незалежність у державі, так і на значимість інституту суддівського самоврядування, «первинною» організаційною формою якого є збори суддів.

Із часу проголошення незалежності України це питання вирішувалося по-різному. Наприклад, до 2002 року відповідно до чинного на той час Закону УРСР «Про судоустрій України» (в редакції від 20 квітня 1994 року) голова районного (міського) суду і його заступник затверджувалися з числа обраних суддів відповідно Верховною Радою Республіки Крим, обласними, Київською і Севастопольською міськими Радами народних депутатів за спільним поданням Голови Верховного Суду Республіки Крим та Міністра юстиції Республіки Крим, голови обласного, Київського та Севастопольського міських судів і начальника управління юстиції обласної, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій. Закон України від 07 лютого 2002 року «Про судоустрій» змінив цей порядок, передбачивши, що голова суду, заступник голови суду призначаються на посаду строком на п'ять років з числа суддів та звільняються з посади Президентом України за поданням Голови ВСУ (а щодо спеціалізованих судів – голови відповідного вищого спеціалізованого суду) на підставі рекомендації РСУ (щодо спеціалізованих судів – рекомендації відповідної ради суддів). Рішенням КСУ це положення було визнано неконституційним, зважаючи на відсутність у Президента України конституційних повноважень призначати суддю на посаду голови суду, заступника голови та звільняти його з цієї посади *(Рішення КСУ від 16 травня 2007 року № 1-рп/2007 у справі за конституційним поданням Вищої ради юстиції про офіційне тлумачення положення частини п'ятої статті 20 Закону України «Про судоустрій України» (справа про звільнення судді з адміністративної посади)*).

У період із червня 2007 року по липень 2010 року існував законодавчий вакуум, який намагалися на свій лад заповнити різні суб'єкти, зокрема, органи суддівського самоврядування (*див. рішення Ради суддів України від 31 травня 2007 року № 50 «Щодо призначення суддів на адміністративні посади в судах загальної юрисдикції та звільнення з цих посад»*) і парламент (*див. Постанову Верховної Ради України від 30 травня 2007 року № 1098-V «Про тимчасовий порядок призначення суддів на адміністративні посади та звільнення з цих посад»*).

Із прийняттям Закону України від 07 липня 2010 року «Про судоустрій і статус суддів» було встановлено наступний порядок призначення суддів на адміністративні посади: голова місцевого суду, його заступник, голова апеляційного суду, його заступники, голова вищого спеціалізованого суду, його заступники призначалися на посади строком на п'ять років із числа суддів цього суду та звільнялися з посад Вищою радою юстиції за поданням відповідної ради суддів. Однак Законом України від 23 лютого 2014 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань судоустрою та статусу суддів» це положення було змінено і повноваження призначати суддів на адміністративні посади в судах та звільняти з них було надано ВРУ. Утім такий підхід проіснував недовго і вже 08 квітня 2014 року Законом України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» відповідна норма була змінена. З цього моменту встановлювалося, що голова місцевого суду, його заступник, голова апеляційного суду, його заступники,

голова вищого спеціалізованого суду, його заступники призначаються на посади строком на один рік шляхом таємного голосування із числа суддів цього суду, але не більше як на строк повноважень судді. І хоча в Законі було допущено редакційну неточність (оскільки йшлося про призначення на посаду, в той час як за змістом мало місце обрання на посаду шляхом таємного голосування більшістю від кількості суддів, які працюють у відповідному суді), особливо важливим було те, що питання зайняття суддями адміністративних посад у суді зрештою стало належати до сфери відання самих суддів.

Існують підстави стверджувати, що саме такий підхід до зайняття суддями адміністративних посад у суді є оптимальним, оскільки дозволяє суддям безпосередньо брати участь у виборі очільника відповідного суду. Відтак, питання обрання та звільнення суддів з адміністративної посади є питанням внутрішньої діяльності судів, що входить до кола інтересів органів суддівського самоврядування та визначено як одне з його завдань (ст. 127 цього Закону).

1. Частина 1 коментованої статті чітко визначає, що адміністративними посадами в суді є посади голови суду та заступника (заступників) голови суду. Це означає, що інші посади в суді, зокрема передбачені цим Законом, до адміністративних не належать. Наприклад, не вважаються адміністративними посади секретарів судових палат чи керівника апарату суду. Хоча їх діяльність має певні риси управлінської, вона відрізняється за своєю метою та спрямуванням (секретарі судових палат організовують лише роботу відповідної палати, а посада керівника апарату суду відноситься до посад державної служби відповідно до Закону України «Про державну службу»).

Вказівка на те, що посада голови суду та заступника голови суду є адміністративною, вказує не лише на наявність у них специфічних (управлінських) повноважень, а й визначає місце посади в ієрархії посад державного органу.

Адміністративні посади в суді характеризуються низкою особливостей, що вирізняє їх серед інших адміністративних посад в органах державної влади. Такими, зокрема, є: 1) займати адміністративну посаду в суді може виняткова суддя, строк повноважень якого не закінчився; 2) на адміністративну посаду в суді не може бути обрано особу, яка не є суддею цього суду; 3) зайняття адміністративної посади в суді відбувається шляхом обрання зборами суддів внаслідок таємного голосування; 4) обмеження строку дії адміністративних повноважень строком повноважень судді; 5) спеціальні підстави і порядок звільнення з адміністративної посади, а також інші особливості.

Наведене узгоджується з існуючими міжнародними стандартами, які, серед іншого, передбачають, що «голова суду має бути суддею. В принципі, голови судів мають обиратися поміж осіб, які вже працюють в цьому суді. Функції голів судів та їх компетенція має бути чітко визначена в законодавстві або в інших документах таким чином, щоб вони могли діяти повністю незалежно» (*Висновки першої експертної комісії Міжнародної Асоціації Суддів «Призначення і роль голів суддів» від 23–27 вересня 2001 року (Мадрид), Висновок КРЄС № 19 (2016) про роль голів судів*).

Водночас закон обмежує кількість можливих адміністративних посад у суді, передбачаючи, що в суді, кількість суддів у якому перевищує десять, може бути обраний один заступник голови суду, а в суді, кількість суддів у якому перевищує тридцять, – не більше двох заступників голови суду.

2. Вимога про те, що голова місцевого суду, його заступник, голова апеляційного суду, його заступники, голова вищого спеціалізованого суду, його заступники обираються на посади зборами суддів відповідного суду з суддів цього суду, зумовлена необхідністю належної організації та координації роботи суду, забезпечення незалежності суддів і міжнародними стандартами у цій сфері.

Так, КРЄС наголошує, що мінімальною кваліфікаційною вимогою до голови суду є вимога до кандидата мати необхідні кваліфікацію та досвід, які потрібні для того, щоб стати суддею цього суду. Крім того, кандидати повинні мати управлінські вміння та навички. Кваліфікаційні вимоги до голів судів мають відображати функції та завдання, які будуть ними виконуватись. Чим більш об'ємними є управлінські завдання, тим більшими мають бути й вимоги до управлінських навичок і вмінь (*п. п. 34–36 Висновку КРЄС № 19 (2016) про роль голів судів)*.

3. Процедура обрання судді на адміністративну посаду відповідно до ч. ч. 2 і 3 коментованої статті прямо передбачає такі стадії: а) скликання зборів суддів; 2) проведення таємного голосування з зазначеного питання; 3) прийняття рішення про обрання судді на адміністративну посаду. Водночас опосередковано складовими цього процесу є такі дії, як: підготовка до проведення зборів суддів, що передбачає формування порядку денного; висунення та обговорення кандидатур, що претендують на зайняття адміністративної посади в суді; включення кандидатур до бюлетеня таємного голосування.

Збори з обрання суддів на адміністративні посади проводяться не пізніше одного місяця з дня закінчення повноважень голови місцевого суду, його заступника (заступників), голови апеляційного суду, його заступника (заступників), голови вищого спеціалізованого суду, його заступників чи відкриття вакансії адміністративної посади з інших підстав. Якщо на час розгляду зборами питання про обрання на адміністративні посади закінчилися повноваження і голови суду, і заступника (заступників) голови суду, то за рішенням зборів суддів, яке приймається відкритим голосуванням більшістю голосів від числа суддів, присутніх на зборах, спочатку обирається голова суду, а після його обрання – заступник (заступники) голови суду або обрання на всі адміністративні посади може проходити одночасно (*Типове положення про збори суддів судів загальної юрисдикції, затверджене рішення Ради суддів України від 04 червня 2015 року № 45*).

Обрання на адміністративну посаду в суді відбувається на альтернативній основі при вільному висуненні кандидатур. Висунення кандидатур може бути усно чи письмово шляхом: 1) надання пропозицій суддів відповідного суду; 2) самовисунення.

Обраним на відповідну посаду вважається суддя, за якого проголосувала більшість від кількості суддів, які працюють у відповідному суді.

Рішення зборів про обрання суддів на адміністративні посади підписується головуючим на зборах та секретарем зборів, скріплюється гербовою печаткою суду.

(Більш детально щодо процедури обрання на адміністративну посаду в суді та проведення зборів суддів із цього питання див. коментар до ст. 128 Закону).

Строк адміністративних повноважень судді становить три роки, але не більше строку дії безпосередньо повноважень судді. Обіймати одну адміністративну посаду в одному й тому ж суді особа може лише два строки підряд. Це правило не поширюється у випадку переведення судді, який займав адміністративну посаду, до іншого суду, де він знову може претендувати на зайняття адміністративної посади.

4–7. Відповідно до коментованої статті припинення адміністративних повноважень може мати місце у випадках: 1) закінчення строку перебування на адміністративній посаді; 2) припинення повноважень судді; 3) дострокового звільнення з адміністративної посади: а) за власною заявою; б) з ініціативи не менше як однієї третини від загальної кількості суддів відповідного суду.

Перші дві підстави припинення адміністративних повноважень можна охарактеризувати як об'єктивні. Їх настанням автоматично припиняє повноваження особи на адміністративній посаді.

Хоча Закон прямо не передбачає, але системний аналіз його положень вказує на існування ще однієї підстави для припинення адміністративних повноважень, а саме переведення судді на посаду до іншого суду.

Звільнення з адміністративної посади судді вимагає додержання відповідної процедури, алгоритм якої є аналогічним із процедурою обрання судді на адміністративну посаду, але з урахуванням певних особливостей.

Підставами для дострокового звільнення судді з адміністративної посади є: а) власне волевиявлення у формі відповідної заяви; б) триваюче незадовільне виконання обов'язків голови (заступника голови) суду; в) систематичне або грубе одноразове порушення закону при виконанні адміністративних повноважень.

Для ініціювання питання про звільнення судді з адміністративної посади суддями відповідного суду необхідно, щоб їх кількість складала не менше однієї третини від загальної кількості всіх суддів, їх подання було мотивоване із наведенням підстави дострокового звільнення.

За результатами таємного голосування на зборах суддів може бути прийнято одне з таких рішень: про залишення суддів на відповідній адміністративній посаді; про дострокове звільнення судді з займаної адміністративної посади, якщо за це проголосувало не менше як дві третини суддів відповідного суду.

Звільнення судді з адміністративної посади не позбавляє особу повноважень судді. Проте такий суддя не може бути обраний на будь-яку адміністративну посаду в судах протягом двох років з дня такого дострокового звільнення (крім звільнення з адміністративної посади за його заявою).

8. Особливості порядку обрання на посаду та звільнення з посади Голови ВС та його заступника Пленумом ВС передбачено у ст.ст. 39–41, 43 цього Закону (*див. коментар до них*).

12. Перебування судді на адміністративній посаді в суді не звільняє його від здійснення повноважень судді відповідного суду, передбачених цим Законом, однак ураховується при визначенні коефіцієнту навантаження, що береться до уваги при здійсненні автоматизованого розподілу судових справ.

За правовою позицією КСУ обов'язки судді, який обіймає адміністративну посаду в суді, що пов'язані з процесуальними діями, встановлені законом. Виконання таких обов'язків безпосередньо пов'язане зі здійсненням судочинства та є його невід'ємною складовою. Невиконання суддею, що обіймає таку адміністративну посаду в суді, своїх обов'язків, пов'язаних з процесуальними діями, є порушенням присяги судді (*Рішення КСУ від 16 червня 2011 року № 5-рп/2011 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Кодексу адміністративного судочинства України, законів України «Про Вищу раду юстиції», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження»*).

Глава 2. Місцеві суди

Стаття 21. Види і склад місцевих судів

1. Місцевими загальними судами є окружні суди, які утворюються в одному або декількох районах чи районах у містах, або у місті, або у районі (районах) і місті (містах).

2. Місцевими господарськими судами є окружні господарські суди.

3. Місцевими адміністративними судами є окружні адміністративні суди, а також інші суди, визначені процесуальним законом.

4. Місцевий суд складається з суддів місцевого суду, з числа яких призначається голова суду та, у визначених законом випадках, заступник або заступники голови суду.

5. З числа суддів місцевого загального суду обираються слідчі судді (суддя), які здійснюють повноваження з судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні в порядку, визначеному процесуальним законом.

6. Кількість слідчих суддів визначається окремо для кожного суду зборами суддів цього суду.

7. Слідчі судді (суддя) обираються зборами суддів цього суду за пропозицією голови суду або за пропозицією будь-якого судді цього суду, якщо пропозиція голови суду не була підтримана, на строк не більше трьох років і можуть бути переобрані повторно. До обрання слідчого судді відповідного суду його повноваження здійснює найстарший за віком суддя цього суду.

8. Слідчий суддя не звільняється від виконання обов'язків судді першої інстанції, проте здійснення ним повноважень із судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні враховується при розподілі судових справ та має пріоритетне значення.

Відповідно до ч. 2 ст. 125 Конституції України ч. 1–2 ст. 19 коментованого Закону місцеві суди утворюються, реорганізовуються і ліквідовуються законом, проект якого вносить до ВРУ Президент України після консультацій з ВРП. Місцезнаходження, територіальна юрисдикція і статус місцевого суду визначається з урахуванням принципів територіальності, спеціалізації та інстанційності (ч. 3 ст. 19 коментованого Закону).

З урахуванням принципу спеціалізації місцевими судами є:

1) місцеві загальні суди;

2) місцеві господарські суди;

3) місцеві адміністративні суди.

1. Місцеві загальні суди – це окружні суди, що утворюються в одному або кількох районах у містах, або у місті, або у районі (районах) і місті (містах).

Так, у ході реалізації конституційної реформи у сфері правосуддя указами Президента України від 29 грудня 2017 року № 449 і № 450 «Про ліквідацію та утворення місцевих загальних судів» було ліквідовано 142 районних у містах, районних, міськрайонних і міських судів та утворено 75 окружних судів. Указом президента України від 29 грудня 2017 року № 451 «Про реорганізацію місцевих загальних судів» шляхом реорганізації (злиття) утворено 205 окружних судів.

2. Місцевими господарськими судами є окружні господарські суди, які утворюються в одному або кількох районах чи районах в містах або у місті, або у районі (районах) і місті (містах).

3. Місцевими адміністративними судами є окружні адміністративні суди, а також інші суди, визначені процесуальним законом.

4. Місцевий суд складається з суддів місцевого суду, з числа яких призначається голова суду та у визначених законом випадках заступник або заступники голови суду. Відповідно до ч. 6 ст. 19 Закону, що коментується, кількість суддів визначає ДСАУ за погодженням із ВРП з урахуванням судового навантаження та в межах видатків, визначених у державному бюджеті України на утримання суддів та оплату праці суддів. Відповідно до ст. 20 Закону, що коментується, визначається порядок обрання суддів на адміністративні посади та звільнення з цих посад. Такими адміністративними посадами в суді є посади голови суду та заступника (заступників) голови суду. Обрання судді на адміністративну посаду без додержання вимог Закону не допускається. Голова місцевого суду, його заступник обираються на посади зборами суддів відповідного суду з суддів цього суду. У суді, кількість суддів у якому перевищує десять суддів, може бути обраний один заступник голови суду, а в суді, кількість суддів у якому перевищує тридцять суддів, – не більше двох заступників голови суду. Перебування судді на адміністративній посаді в суді не звільняє його від здійснення повноважень судді відповідного суду, передбачених цим Законом (*детальніше див. коментар до ст. 20 Закону*).

5. З числа суддів місцевого загального суду зборами суддів обираються слідчі судді (суддя). Відповідно до п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України слідчим суддею є суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому КПК України, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому ст. 247 КПК України, – голова чи за його визначенням інший суддя відповідного апеляційного суду.

Виходячи з функціональної структури чинного КПК України, слідчий суддя у кримінальному провадженні реалізує функцію судового контрою, яка є складовою функції правосуддя. Під функцією судового контрою у кримінальному провадженні слід розуміти регламентовану кримінальним процесуальним законодавством діяльність слідчого судді, що ініціюється сторонами кримінального провадження або з його власної ініціативи з метою перевірки законності та обґрунтованості обмеження конституційних прав, свобод і законних інтересів осіб у кримінальному провадженні, результати якої відображаються у постановленій слідчим суддею ухвалі.

Реалізація слідчим суддею функції судового контролю під час здійснення кримінального провадження виражається у його процесуальних повноваженнях. Чинний КПК України не містить окремої норми, яка б чітко визначала повноваження слідчого судді у кримінальному провадження, що є концептуальним недоліком чинного кримінального процесуального законодавства України. Проведений системний аналіз положень чинного КПК України дав змогу дійти висновку, що залежно від виду процесуальної дії, дозвіл на застосування якої надається слідчим суддею, під час здійснення кримінального провадження він наділений наступними повноваженнями:

– під час розгляду клопотань про надання дозволу на застосування заходів забезпечення кримінального провадження, їх зміну чи скасування (привід підозрюваного, свідка (ст. 140 КПК України); накладення грошового стягнення (ст. 144 КПК України), скасування ухвали про накладення грошового стягнення (ст. 174 КПК України); тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (ст. 148 КПК України), продовження строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом (ст. 153 КПК України);

відсторонення від посади (ст. 156 КПК України), продовження строку відсторонення від посади та його скасування (ст. 158 КПК України); тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 163 КПК України); арешт майна (ст. 172 КПК України), скасування арешту майна (ст. 174 КПК України); затримання підозрюваного на підставі ухвали слідчого судді, суду з метою приводу (ст.ст. 187–191 КПК України); застосування запобіжних заходів (особисте зобов'язання (ст. 179 КПК України); особиста порука (ст. 180 КПК України); домашній арешт (ст. 181 КПК України); застава (ст. 182 КПК України); тримання під вартою (ст. 183 КПК України)), їх зміна (ст. ст. 200–201 КПК України); передання неповнолітнього підозрюваного під нагляд (ст. 493 КПК України); передання на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом; поміщення особи до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку (ст. 508 КПК України);

– під час виконання загальних обов'язків слідчим суддею щодо захисту прав людини у порядку, передбаченому ст. 206 КПК України;
– під час розгляду клопотань про надання дозволу на проведення гласних слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. До гласних слідчих (розшукових) дій, дозвіл на застосування яких надається слідчим суддею, відноситься (допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні (ст.ст. 225, 232 КПК України), в тому числі й у режимі відеоконференції (ст. 232 КПК України); обшук житла чи іншого володіння особи (ст. 234 КПК України); огляд житла чи іншого володіння особи (ст. 234, ч. 2 ст. 237 КПК України); огляд трупа, який проводиться одночасно із оглядом житла чи іншого володіння особи (ч. 2 ст. 238 КПК України); слідчий експеримент у житлі чи іншому володінні особи (ч. 5 ст. 240 КПК України); примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи (ч. 3 ст. 242 КПК України); примусове залучення особи для проведення медичної експертизи (ч. 3 ст. 242 КПК України); залучення експерта до проведення експертизи (ст. 244 КПК України); примусове відбирання біологічних зразків для експертизи (ч. 3 ст. 245 КПК України). Негласними слідчими (розшуковими) діями, дозвіл на застосування яких надається слідчим суддею, є: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ч. 2 ст. 268 КПК України); спостереження за особою (ст. 269 КПК України); моніторинг банківських рахунків (ст. 269–1 КПК України);
– під час розгляду клопотань про надання дозволу на здійснення окремих слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, проведених до постановлення ухвали слідчого судді (проникнення до житла чи іншого володіння особи (ч. 3 ст. 233 КПК України); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ч. 4 ст. 268 КПК України); спостереження за особою (ч. 3 ст. 269 КПК України));

– у ході розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора під час досудового розслідування (невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань; неповерненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами ст. 169 КПК України, нездійсненні інших процесуальних дій, які слідчий або прокурор зобов'язаний вчинити у визначений КПК України строк (п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України); рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування (п. 2 ч. 1 ст. 303 КПК України); рішення слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження (п. п. 3, 4 ч. 1 ст. 303 КПК України); рішення слідчого, прокурора про відмову у визнанні потерпілим (п. 5 ч. 1 ст. 303 КПК України); рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора при застосуванні заходів безпеки (п. 6 ч. 1 ст. 303 КПК України); рішення слідчого, прокурора про відмову у задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій (п. 7 ч. 1 ст. 303 КПК України); рішення слідчого, прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими Главою 39 КПК України (п. 8 ч. 1 ст. 303 КПК України); рішення прокурора про відмову у задоволенні скарги на недотримання розумних строків слідчим, прокурором під час досудового розслідування (п. 9–1 ч. 1 ст. 303 КПК України); повідомлення слідчого, прокурора про підозру (п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України); відмова слідчого, прокурора в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених п. 9–1 ч. 1 ст. 284 КПК України (п. 11 ч. 1 ст. 303 КПК України);
– під час розгляду клопотань про надання дозволу на проведення процесуальних дій у ході здійснення міжнародного співробітництва (тимчасовий арешт затриманої особи, яка вчинила злочин за межами України (ст. 583 КПК України); екстрадиційний арешт (ст. 584 КПК України); запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою, для забезпечення видачі особи на запит іноземної держави (ст. 585 КПК України); присутність при допиті за запитом компетентного органу іноземної держави за допомогою відео- або телефонної конференції (ст. 567 КПК України); затвердженні згоди особи на спрощений порядок її видачі з України в порядку екстрадиції, якщо така особа добровільно згодна на її видачу певній іноземній державі (ст. ст. 584, 585, 588 КПК України));
– під час розгляду клопотань про надання дозволу на застосування інших процесуальних дій (здійснення кримінального провадження (або окремих процесуальних дій) у більш короткі строки, ніж ті, що передбачені КПК України (ч. 6 ст. 28 КПК України); розгляд та вирішення питань про відводи учасників кримінального провадження (ч. 2 ст. 81 КПК України); вирішення питання щодо реалізації речових доказів, їх знищення, технологічної переробки чи передачі Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, для здійснення заходів з управління ними з метою забезпечення їх збереження або збереження їхньої економічної вартості (ч. ч. 6,7 ст. 100 КПК України); встановлення процесуальних строків для проведення слідчих (процесуальних) дій (ст. 114 КПК України); поновлення пропущених процесуальних строків (ст. 117 КПК України); про використання отриманої

в результаті провадження негласної слідчої (розшукової) дії інформації в іншому кримінальному провадженні (ч. 1 ст. 257 КПК України); визначення процесуальних строків для ознайомлення з матеріалами кримінального провадження (ст. 290 КПК України); продовження строку досудового розслідування (ст. 294 КПК України); здійснення спеціального досудового розслідування (ст. 297–1 КПК України)).

Для забезпечення законності та обґрунтованості перевірки вищенаведених клопотань, скарг чи заяв про надання дозволу на проведення відповідних процесуальних дій слідчий суддя наділений низкою повноважень у кримінальному процесуальному доказуванні. Виступаючи суб'єктом забезпечення доказування у кримінальному провадженні[1], слідчий суддя має право отримувати докази та використовувати їх для обґрунтовування власної правової позиції. Незважаючи на те, що ст. 93 КПК України, яка має назву «Збирання доказів», не визначає слідчого суддя суб'єктом отримання доказів у кримінальному провадженні і не закріплює за ним відповідних повноважень, проведений системний аналіз положень чинного КПК України дав змогу дійти висновку, що процес отримання доказів слідчим суддею у кримінальному провадженні має дві форми: 1) безпосередня, що виражається під час ініціювання слідчим суддею питання щодо заслуховування будь-якого свідка чи дослідження будь-яких матеріалів, що мають значення для кримінального провадження, під час розгляду клопотань про надання дозволу на проведення окремих процесуальних дій (про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (ч. 4 ст. 151 КПК України), відсторонення від посади (ч. 3 ст. 156 КПК України), арешт майна (ч. 4 ст. 172 КПК України), застосування запобіжних заходів (ч. 4 ст. 193 КПК України), залучення експерта для проведення експертизи (ч. 5 ст. 244 КПК України), здійснення спеціального досудового розслідування дій (ч. 3 ст. 297^3 КПК України)), витребування речей чи документів; 2) опосередкована, коли сторони кримінального провадження надають слідчому судді отримані ними докази для обґрунтування поданих ними клопотань, скарг чи заяв. Такі докази обов'язково підлягають перевірці та оцінці з погляду належності, допустимості, достовірності та достатності (ст. 94 КПК України) для подальшого їх використання слідчим суддею з метою обґрунтування власної правової позиції, що виражається у постановленій ним ухвалі про дозвіл на проведення відповідної процесуальної дії.

6. Кількість слідчих суддів визначається окремо для кожного суду зборами суддів цього суду.

---

[1] У змагальному кримінальному судочинстві слідчий суддя не є суб'єктом кримінального процесуального доказування, адже його діяльність повинна зводитися винятково до забезпечення кримінального процесуального доказування, зокрема до перевірки та оцінки доказів, якими сторони кримінального провадження обґрунтовують свої правові позиції, а також до використання отриманих доказів для прийняття відповідного процесуального рішення. У той же час доцільно зауважити, що сучасний кримінальний процес України за чинним КПК України має змішану форму (модель, тип): змагальну на судових стадіях та розшукову з елементами змагальності, що мають тенденцію до розширення на стадії досудового розслідування. Виходячи з вказаного, а також зважаючи на відповідні положення чинного КПК України (ч. 4 ст. 151, ч. 3 ст. 156, ч. 4 ст. 172, ч. 4 ст. 193, ч. 5 ст. 244, ч. 3 ст. 2973 КПК України та ін.), вважаємо, що у вітчизняному кримінальному процесі слідчий суддя є спеціальним суб'єктом забезпечення кримінального процесуального доказування, який наділений повноваженнями як щодо отримання доказів, так і щодо їх використання для обґрунтування власної правової позиції, що виражається у відповідній процесуальній формі (ухвала). При здійсненні слідчим суддею відповідних повноважень ним реалізується певний процесуальний інтерес, що має винятково публічний характер, і дія якого направлена на вирішення соціально-правового конфлікту, що виник між сторонами кримінального провадження під час здійснення кримінального процесуального доказування.

7. Слідчі судді (суддя) обираються зборами суддів цього суду за пропозицією голови суду або за пропозицією будь-якого судді цього суду, якщо пропозиція голови суду не була підтримана, на строк не більше трьох років і можуть бути переобрані повторно. До обрання слідчого судді відповідного суду його повноваження здійснює найстарший за віком суддя цього суду.

Слід звернути увагу на те, що рішенням РСУ від 02 липня 2018 року № 40 врегульовано питання організації роботи слідчих суддів у неробочий (вихідні та святкові дні) і надурочний час, у зв'язку з необхідністю прийому та розгляду клопотань органів досудового розслідування та інших учасників кримінального провадження. Так, зокрема цим рішенням визначено, що організація роботи (чергування) слідчих суддів у неробочий час (вихідні та святкові дні) належить до питань внутрішньої діяльності суду та роботи конкретних суддів, а тому є компетенцією зборів суддів. Чисельність слідчих суддів, що залучаються до роботи (чергування) у неробочий час (вихідні та святкові дні), має визначатись зборами суддів з урахуванням необхідності виконання норм КПК України щодо прийому і розгляду клопотань органів досудового розслідування та інших учасників кримінального провадження в розумні строки.

Рішення зборів суддів щодо організації роботи (чергування) слідчих суддів у неробочий час (вихідні та святкові дні) не може розглядатись як втручання в процес об'єктивного та неупередженого розподілу матеріалів кримінального провадження між суддями чи порушення принципу випадковості (вірогідності), оскільки компетенція зборів суду поширюється на питання визначення кількості слідчих суддів окремо для кожного суду і питання щодо організації внутрішньої діяльності суду чи роботи конкретних суддів. За рішенням зборів суддів місцевого загального суду робота (чергування) у неробочий час (вихідні та святкові дні) може здійснюватися одним слідчим суддею, що не є порушенням принципу випадковості (вірогідності) під час розподілу матеріалів кримінального провадження.

Визначення днів, упродовж яких слідчі судді залучаються до роботи (чергування) у неробочий час (вихідні та святкові дні), а також категорій клопотань, для розгляду яких встановлюється таке чергування, має здійснюватись за рішенням зборів суддів з урахуванням необхідності виконання норм КПК України щодо розгляду клопотань органів досудового розслідування та інших учасників кримінального провадження в розумні строки.

Розгляд клопотань органів досудового розслідування та інших учасників кримінального провадження слідчим суддею має здійснюватись упродовж робочого часу, визначеного Правилами внутрішнього трудового розпорядку суду чи у рішенні зборів суддів щодо організації роботи суддів у неробочий час (вихідні та святкові дні) і надурочний час. Як виняток, судовий розгляд може бути продовжено після завершення робочого часу з метою дотримання принципів безперервності та розумних строків судового розгляду.

З метою забезпечення виконання рішень зборів суддів місцевого суду про встановлення чергування слідчих суддів голова суду має право видати наказ, яким затвердити графік чергувань та список чергових слідчих суддів. На підставі наказів голови суду про встановлення чергування слідчих суддів складається табель обліку використання робочого часу, у якому проставляються відпрацьовані години.

Організація роботи слідчих суддів у надурочний час здійснюється у тому ж порядку, що і організація роботи у неробочий час (вихідні та святкові дні).

8. Слідчий суддя не звільняється від виконання обов'язків судді першої інстанції, проте здійснення ним повноважень із судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні враховується при розподілі судових справ та має пріоритетне значення.

Стаття 22. Повноваження місцевого суду

1. Місцевий суд є судом першої інстанції і здійснює правосуддя у порядку, встановленому процесуальним законом.

2. Місцеві загальні суди розглядають цивільні, кримінальні, адміністративні справи, а також справи про адміністративні правопорушення у випадках та порядку, визначених процесуальним законом.

3. Місцеві господарські суди розглядають справи, що виникають із господарських правовідносин, а також інші справи, віднесені законом до їх юрисдикції.

4. Місцеві адміністративні суди розглядають справи адміністративної юрисдикції (адміністративні справи).

5. Юрисдикція місцевих судів щодо окремих категорій справ, а також порядок їх розгляду визначаються законом.

1. Місцеві суди є основною ланкою системи судів, оскільки становлять переважну більшість судів у судовій системі України. За своїм місцезнаходженням вони найбільш наближені до населення, що забезпечує зручність звернення за судовим захистом.

Саме з цієї ланки у більшості випадків починає здійснюватися правосуддя. Місцеві суди є судами першої інстанції і вирішують питання, віднесені до всіх видів судової юрисдикції, крім конституційної. Ці питання є предметом регулювання процесуальних кодексів. Ці суди розглядають цивільні, кримінальні, адміністративні, господарські справи, справи про адміністративні правопорушення, що віднесені до юрисдикції цих судів, тому на ці суди припадає основне судове навантаження щодо вирішення і розгляду судових справ. Завданням цих судів є вирішення судових справ по суті на підставі встановлених судом обставин (фактів) і норм права.

2. Відповідно до ч. 1 ст. 19 ЦПК України до цивільної юрисдикції (цивільних справ) віднесено цивільні справи щодо захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають з цивільних, земельних, екологічних, сімейних, трудових та інших правовідносин.

За суттю це справи приватноправового характеру за участю фізичної особи. Їх суди вирішують за правилами цивільного судочинства у порядку:

1) наказного провадження (ст. ст. 160–173 ЦПК України);

2) позовного провадження (загального або спрощеного) (ст. ст. 174–292 ЦПК України);

3) окремого провадження (ст.ст. 293–350[8] ЦПК України).

Наказне провадження призначене для розгляду справ за вимогами, визначеними ст. 161 ЦПК України. Наказне провадження передбачає спрощену процедуру розгляду, визначених законом категорій цивільних справ, у яких захищається суб'єктивне право, засноване на безспірних доказах. Відповідно до ч. 1. ст. 161 ЦПК України у порядку наказного провадження розглядаються вимоги про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати та середнього заробітку за час затримки розрахунку; про компенсацію витрат на проведення

розшуку відповідача, боржника, дитини або транспортних засобів боржника; про стягнення заборгованості за оплату житлово-комунальних послуг, телекомунікаційних послуг, послуг телебачення та радіомовлення з урахуванням індексу інфляції та трьох відсотків річних, нарахованих заявником на суму заборгованості; про стягнення аліментів у розмірі на одну дитину – однієї чверті, на двох дітей – однієї третини, на трьох і більше дітей – половини заробітку (доходу) платника аліментів, але не більше десяти прожиткових мінімумів на дитину відповідного віку на кожну дитину, якщо ця вимога не пов'язана із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства) та необхідністю залучення інших зацікавлених осіб; про стягнення аліментів на дитину у твердій грошовій сумі в розмірі 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, якщо ця вимога не пов'язана із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства) та необхідністю залучення інших зацікавлених осіб; про повернення вартості товару неналежної якості, якщо є рішення суду, яке набрало законної сили, про встановлення факту продажу товару неналежної якості, ухвалене на користь невизначеного кола споживачів; до юридичної особи або фізичної особи – підприємця про стягнення заборгованості за договором (іншим, ніж про надання житлово-комунальних послуг, телекомунікаційних послуг, послуг телебачення та радіомовлення), укладеним у письмовій (в тому числі електронній) формі, якщо сума вимоги не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Позовне провадження є основним видом цивільного судочинства. У порядку позовного провадження розглядається основна кількість підвідомчих місцевим загальним судам цивільних справ. Правила цього провадження є загальними для розгляду всіх цивільних справ за деякими винятками, встановленими ЦПК України. Позовне провадження порушується пред'явленням до суду позову позивачем до відповідача щодо вирішення спору про право.

Справи позовного провадження характеризуються наявністю:

1) спору про суб'єктивне цивільне право;

2) двох сторін з протилежними інтересами, які наділені рівними процесуальними правами для захисту їх прав, свобод та інтересів у суді;

3) матеріально-правової вимоги, яка виникає з порушеного, оспорюваного або невизнаного права сторони і підлягає розгляду у визначеному процесуальним законом порядку.

Загальне позовне провадження призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати в спрощеному позовному провадженні. Спрощене позовне провадження призначене для розгляду малозначних справ, справ, що виникають з трудових відносин, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи.

Окреме провадження – це вид непозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав (ст. 293 ЦПК України). У порядку окремого провадження місцеві загальні суди розглядають справи про:

– обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності особи;
– надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності;

- визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою;
- усиновлення;
- встановлення фактів, що мають юридичне значення;
- відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі;
- передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність;
- визнання спадщини відумерлою;
- надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку;
- примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу;
- розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю щодо юридичних та фізичних осіб;
- видачу і продовження обмежувального припису;
- надання права на шлюб, про розірвання шлюбу за заявою подружжя, яке має дітей, за заявою будь-кого з подружжя, якщо один з нього засуджений до позбавлення волі;
- про встановлення режиму окремого проживання за заявою подружжя;
- інші справи у випадках, встановлених законом.

Також у порядку цивільного судочинства місцеві загальні суди розглядають справи про оскарження рішень третейських судів, про видачу виконавчих листів на примусове виконання рішень третейських судів, про оспорювання рішень міжнародного комерційного арбітражу, а також про визнання та надання дозволу на виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу, іноземного суду (ч. 8 ст. 19 ЦПК України).

До кримінальної юрисдикції (кримінальні провадження) віднесені справи про діяння, передбачені законом України про кримінальну відповідальність (КК України та закон України про кримінальні проступки). Їх суди вирішують за правилами кримінального судочинства (КПК України). Судове провадження у кримінальній справі включає підготовчі судові провадження, судовий розгляд і ухвалення та проголошення судового рішення. Крім загального порядку судового провадження КПК України передбачає і особливі порядки: спрощене провадження щодо кримінальних проступків і провадження в суді присяжних. Мають особливості і провадження на підставі угод в кримінальному процесі, провадження стосовно неповнолітніх та деяких інших категорій осіб, провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру.

3. Відповідно до ст. 20 ГПК України до господарської юрисдикції (господарських справ) відносять справи у спорах, що виникають у зв'язку із здійсненням господарської діяльності, та інші справи у визначених законом випадках:

1) справи у спорах, що виникають при укладанні, зміні, розірванні і виконанні правочинів у господарській діяльності, крім правочинів, стороною яких є фізична особа, яка не є підприємцем, а також у спорах щодо правочинів, укладених для забезпечення виконання зобов'язання, сторонами якого є юридичні особи та (або) фізичні особи – підприємці;

2) справи у спорах щодо приватизації майна, крім спорів про приватизацію державного житлового фонду;

3) справи у спорах, що виникають з корпоративних відносин, в тому числі у спорах між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи або між юридичною особою та її учасником (засновником, акціонером, членом), у тому числі учасником, який вибув, пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності такої юридичної особи, крім трудових спорів;

4) справи у спорах, що виникають з правочинів щодо акцій, часток, паїв, інших корпоративних прав в юридичній особі, крім правочинів у сімейних та спадкових правовідносинах;

5) справи у спорах щодо цінних паперів, в тому числі пов'язані з правами на цінні папери та правами, що виникають з них, емісією, розміщенням, обігом та погашенням цінних паперів, обліком прав на цінні папери, зобов'язаннями за цінними паперами, крім боргових цінних паперів, власником яких є фізична особа, яка не є підприємцем, та векселів, що використовуються у податкових та митних правовідносинах;

6) справи у спорах щодо права власності чи іншого речового права на майно (рухоме та нерухоме, в тому числі землю), реєстрації або обліку прав на майно, яке (права на яке) є предметом спору, визнання недійсними актів, що порушують такі права, крім спорів, стороною яких є фізична особа, яка не є підприємцем, та спорів щодо вилучення майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності, а також справи у спорах щодо майна, що є предметом забезпечення виконання зобов'язання, сторонами якого є юридичні особи та (або) фізичні особи – підприємці;

7) справи у спорах, що виникають з відносин, пов'язаних із захистом економічної конкуренції, обмеженням монополізму в господарській діяльності, захистом від недобросовісної конкуренції, в тому числі у спорах, пов'язаних з оскарженням рішень Антимонопольного комітету України, а також справи за заявами органів Антимонопольного комітету України з питань, віднесених законом до їх компетенції, крім спорів, які віднесені до юрисдикції Вищого суду з питань інтелектуальної власності;

8) справи про банкрутство та справи у спорах з майновими вимогами до боржника, стосовно якого відкрито провадження у справі про банкрутство, у тому числі справи у спорах про визнання недійсними будь-яких правочинів (договорів), укладених боржником; стягнення заробітної плати; поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника за винятком спорів про визначення та сплату (стягнення) грошових зобов'язань (податкового боргу), визначених відповідно до Податкового кодексу України, а також спорів про визнання недійсними правочинів за позовом контролюючого органу на виконання його повноважень, визначених Податковим кодексом України;

9) справи за заявами про затвердження планів санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство;

10) справи у спорах щодо оскарження актів (рішень) суб'єктів господарювання та їх органів, посадових та службових осіб у сфері організації та здійснення господарської діяльності, крім актів (рішень) суб'єктів владних повноважень, прийнятих на виконання їхніх владних управлінських функцій, та спорів, стороною яких є фізична особа, яка не є підприємцем;

11) справи про оскарження рішень третейських судів та про видачу наказу на примусове виконання рішень третейських судів, утворених відповідно до Закону України «Про третейські суди», якщо такі рішення ухвалені у спорах, зазначених у цій статті;

12) справи у спорах між юридичною особою та її посадовою особою (у тому числі посадовою особою, повноваження якої припинені) про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі діями (бездіяльністю) такої посадової особи, за позовом власника (учасника, акціонера) такої юридичної особи, поданим в її інтересах;

13) вимоги щодо реєстрації майна та майнових прав, інших реєстраційних дій, визнання недійсними актів, що порушують права на майно (майнові права), якщо такі вимоги є похідними від спору щодо такого майна або майнових прав чи спору, що виник з корпоративних відносин, якщо цей спір підлягає розгляду в господарському суді і переданий на його розгляд разом з такими вимогами;

14) справи у спорах про захист ділової репутації, крім спорів, стороною яких є фізична особа, яка не є підприємцем або самозайнятою особою;

15) інші справи у спорах між суб'єктами господарювання;

16) справи за заявами про видачу судового наказу, якщо заявником та боржником є юридична особа або фізична особа – підприємець.

Відповідно до ст. 12 ГПК України господарське судочинство здійснюється за правилами:

1) наказного провадження;

2) позовного провадження (загального або спрощеного).

Наказне провадження призначене для розгляду справ за заявами про стягнення грошових сум незначного розміру, щодо яких відсутній спір або про його наявність заявнику невідомо.

Загальне позовне провадження призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні. Спрощене позовне провадження призначене для розгляду малозначних справ, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи.

4. Відповідно до ст. 19 КАС України до адміністративної юрисдикції (адміністративних справ) відносяться публічно-правові спори, що виникають у зв'язку із здійсненням суб'єктом владних повноважень владних управлінських функцій, а також у зв'язку з публічним формуванням суб'єкта владних повноважень шляхом виборів або референдуму, зокрема:

1) спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності, крім випадків, коли для розгляду таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження;

2) спори з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби;

3) спори між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень;

4) спори, що виникають з приводу укладання, виконання, припинення, скасування чи визнання нечинними адміністративних договорів;

5) за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, коли право звернення до суду для вирішення публічно-правового спору надано такому суб'єкту законом;

6) спори щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму;

7) спори фізичних чи юридичних осіб із розпорядником публічної інформації щодо оскарження його рішень, дій чи бездіяльності у частині доступу до публічної інформації;

8) спори щодо вилучення або примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності;

9) спори щодо оскарження рішень атестаційних, конкурсних, медико-соціальних експертних комісій та інших подібних органів, рішення яких є обов'язковими для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших осіб;

10) спори щодо формування складу державних органів, органів місцевого самоврядування, обрання, призначення, звільнення їх посадових осіб;

11) спори фізичних чи юридичних осіб щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності замовника у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України «Про особливості здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для гарантованого забезпечення потреб оборони», за винятком спорів, пов'язаних із укладенням договору з переможцем переговорної процедури закупівлі, а також зміною, розірванням і виконанням договорів про закупівлю;

12) спори щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів охорони державного кордону у справах про правопорушення, передбачені Законом України «Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень»;

13) спори щодо оскарження рішень Національної комісії з реабілітації у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років».

Місцеві адміністративні суди (місцеві загальні суди як адміністративні суди та окружні адміністративні суди) вирішують адміністративні справи як суди першої інстанції, крім справ, розгляд яких у першій інстанції віднесено до підсудності апеляційних адміністративних судів або ВС.

Відповідно до ч. 1 ст. 20 КАС України місцевим загальним судам як адміністративним судам підсудні:

1) адміністративні справи з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності;

2) адміністративні справи, пов'язані з виборчим процесом чи процесом референдуму, щодо:

- оскарження рішень, дій чи бездіяльності дільничних виборчих комісій, дільничних комісій з референдуму, членів цих комісій;
- уточнення списку виборців;
- оскарження дій чи бездіяльності засобів масової інформації, інформаційних агентств, підприємств, установ, організацій, їх посадових та службових осіб, творчих працівників засобів масової інформації та інформаційних агентств, що порушують законодавство про вибори та референдум;
- оскарження дій чи бездіяльності кандидата у депутати сільської, селищної ради, кандидатів на посаду сільського, селищного голови, їх довірених осіб;

3) адміністративні справи, пов'язані з перебуванням іноземців та осіб без громадянства на території України, щодо:

- примусового повернення в країну походження або третю країну іноземців та осіб без громадянства;
- примусового видворення іноземців та осіб без громадянства за межі України;
- затримання іноземців або осіб без громадянства з метою їх ідентифікації та (або) забезпечення примусового видворення за межі території України;
- продовження строку затримання іноземців або осіб без громадянства з метою їх ідентифікації та (або) забезпечення примусового видворення за межі території України;

– затримання іноземців або осіб без громадянства до вирішення питання про визнання їх біженцями або особами, які потребують додаткового захисту в Україні;
– затримання іноземців або осіб без громадянства з метою забезпечення їх передачі відповідно до міжнародних договорів України про реадмісію;

4) адміністративні справи з приводу рішень, дій чи бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби щодо виконання ними рішень судів в адміністративних справах, вирішених місцевими загальними судами;

5) адміністративні справи щодо оскарження рішень Національної комісії з реабілітації у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років».

Відповідно до ч. 2 ст. 20 КАС України окружним адміністративним судам підсудні всі інші адміністративні справи.

Місцеві суди як суди першої інстанції розглядають справи по суті, тобто за участю сторін, які наділені широкими процесуальними правами заявляти клопотання, подавати докази, брати участь в дослідженні доказів. Суд у судовому засіданні безпосередньо досліджує і оцінює докази, заслуховує пояснення сторін, показання свідків, інших учасників процесу, заслуховує висновки експертів, консультації спеціалістів, проводить огляд речових, письмових, електронних доказів та вчиняє інші процесуальні дії. Треба зазначити, що судовий розгляд проходить у визначеній процесуальній формі і докладно регламентується процесуальним законодавством. Таким чином, при здійсненні правосуддя суд діє в суворій відповідності з нормами процесуального законодавства.

Суд вирішує судову справу на підставі встановлених обставин і норм матеріального і процесуального права. Відповідно до *п. 29 Висновку № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів щодо якості судових рішень* розгляд справи в судовому засіданні повинен відповідати всім вимогам ЄКПЛ, що гарантуватиме сторонам та суспільству дотримання мінімальних стандартів належним чином побудованого й справедливого судового процесу. У п. 30 цього Висновку також зазначено, що прозорий і відкритий розгляд справи в судовому засіданні, а також дотримання принципів змагальності та рівності сторін є необхідними передумовами сприйняття рішення як належного як самими сторонами, так і громадськістю.

Суд першої інстанції ухвалює такі судові рішення по суті справи: рішення в адміністративних, цивільних і господарських справах, судові накази в цивільних і господарських справах, постанови у справах про адміністративні правопорушення, вироки в кримінальних справах. У *п. 34 Висновку № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів щодо якості судових рішень* зазначено, що якість судового рішення залежить головним чином від якості його обґрунтування. Належне обґрунтування є імперативом, яким не можна нехтувати в інтересах швидкості розгляду. Належне обґрунтування вимагає, щоб судді мали досить часу на підготовку своїх рішень.

Підстави прийняття рішення повинні бути узгодженими, чіткими, недвозначними й несуперечливими. Вони повинні давати змогу читачеві простежити логіку міркувань, які привели суддю до ухваленого ним рішення (*п. 36 Висновку № 11 (2008) КРЄС щодо якості судових рішень*).

З процесуальних питань у всіх цих справах суд постановляє ухвали. Судові рішення, яким закінчується судовий розгляд, ухвалюються іменем України.

5. Юрисдикція місцевих судів щодо окремих категорій справ, а також порядок їх розгляду визначаються законом.

Особливості процесуального порядку розгляду справ у порядку спрощеного позовного провадження у цивільному судочинстві передбачаються у ст. 274 ЦПК України.

У порядку спрощеного позовного провадження розглядаються справи:

1) малозначні справи;

2) що виникають з трудових відносин;

3) про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, у якого відсутня заборгованість зі сплати аліментів та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд.

У порядку спрощеного позовного провадження може бути розглянута будь-яка інша справа, віднесена до юрисдикції суду, за винятком справ, зазначених у частині четвертій цієї статті.

При вирішенні питання про розгляд справи в порядку спрощеного або загального позовного провадження суд ураховує:

1) ціну позову;

2) значення справи для сторін;

3) обраний позивачем спосіб захисту;

4) категорію та складність справи;

5) обсяг та характер доказів у справі, в тому числі чи потрібно у справі призначити експертизу, викликати свідків тощо;

6) кількість сторін та інших учасників справи;

7) чи становить розгляд справи значний суспільний інтерес;

8) думку сторін щодо необхідності розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження.

У порядку спрощеного позовного провадження не можуть бути розглянуті справи у спорах:

1) що виникають з сімейних відносин, крім спорів про стягнення аліментів та поділ майна подружжя;

2) щодо спадкування;

3) щодо приватизації державного житлового фонду;

4) щодо визнання необґрунтованими активів та їх витребування відповідно до глави 12 цього розділу;

5) в яких ціна позову перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

6) інші вимоги, об'єднані з вимогами у спорах, вказаних у пунктах 1–5 цієї частини.

Суд відмовляє у розгляді справи за правилами спрощеного позовного провадження або постановляє ухвалу про розгляд справи за правилами загального позовного провадження, якщо після прийняття судом до розгляду заяви позивача про збільшення розміру позовних вимог або зміни предмета позову відповідна справа не може бути розглянута за правилами спрощеного позовного провадження.

Особливості процесуального порядку розгляду справ в порядку спрощеного позовного провадження у господарському судочинстві передбачаються у ст. 247 ГПК України.

У порядку спрощеного позовного провадження розглядаються малозначні справи.

У порядку спрощеного позовного провадження може бути розглянута будь-яка інша справа, віднесена до юрисдикції господарського суду, за винятком справ, зазначених у частині четвертій цієї статті.

При вирішенні питання про розгляд справи в порядку спрощеного або загального позовного провадження суд ураховує:

1) ціну позову;

2) значення справи для сторін;

3) обраний позивачем спосіб захисту;

4) категорію та складність справи;

5) обсяг та характер доказів у справі, в тому числі чи потрібно у справі призначити експертизу, викликати свідків тощо;

6) кількість сторін та інших учасників справи;

7) чи становить розгляд справи значний суспільний інтерес;

8) думку сторін щодо необхідності розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження.

У порядку спрощеного позовного провадження не можуть бути розглянуті справи:

1) про банкрутство;

2) за заявами про затвердження планів санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство;

3) у спорах, які виникають з корпоративних відносин, та спорах з правочинів щодо корпоративних прав (акцій);

4) у спорах щодо захисту прав інтелектуальної власності, крім справ про стягнення грошової суми, розмір якої не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

5) у спорах, що виникають з відносин, пов'язаних із захистом економічної конкуренції, обмеженням монополізму в господарській діяльності, захистом від недобросовісної конкуренції;

6) у спорах між юридичною особою та її посадовою особою (у тому числі посадовою особою, повноваження якої припинені) про відшкодування збитків, заподіяних такою посадовою особою юридичній особі її діями (бездіяльністю);

7) у спорах щодо приватизації державного чи комунального майна;

8) в яких ціна позову перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

9) інші вимоги, об'єднані з вимогами у спорах, вказаних у пунктах 3–8 цієї частини.

Суд відмовляє у розгляді справи за правилами спрощеного позовного провадження або постановляє ухвалу про розгляд справи за правилами загального позовного провадження, якщо після прийняття судом до розгляду заяви позивача про збільшення розміру позовних вимог або зміни предмета позову відповідна справа не може бути розглянута за правилами спрощеного позовного провадження.

Особливості процесуального порядку розгляду справ у порядку спрощеного позовного провадження в адміністративному судочинстві передбачаються у ст. 257 КАС України.

За правилами спрощеного позовного провадження розглядаються справи незначної складності.

За правилами спрощеного позовного провадження може бути розглянута будь-яка справа, віднесена до юрисдикції адміністративного суду, за винятком справ, зазначених у частині четвертій цієї статті.

При вирішенні питання про розгляд справи за правилами спрощеного або загального позовного провадження суд ураховує:

1) значення справи для сторін;

2) обраний позивачем спосіб захисту;

3) категорію та складність справи;

4) обсяг та характер доказів у справі, в тому числі чи потрібно у справі призначати експертизу, викликати свідків тощо;

5) кількість сторін та інших учасників справи;

6) чи становить розгляд справи значний суспільний інтерес;

7) думку сторін щодо необхідності розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження.

За правилами спрощеного позовного провадження не можуть бути розглянуті справи у спорах:

1) щодо оскарження нормативно-правових актів за винятком випадків, визначених цим Кодексом;

2) щодо оскарження рішень, дій та бездіяльності суб'єкта владних повноважень, якщо позивачем також заявлено вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної такими рішеннями, діями чи бездіяльністю, у сумі, що перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

3) про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності;

4) щодо оскарження рішення суб'єкта владних повноважень, на підставі якого ним може бути заявлено вимогу про стягнення грошових коштів у сумі, що перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Суд має відмовити у розгляді справи за правилами спрощеного позовного провадження або постановити ухвалу про розгляд справи за правилами загального позовного провадження, якщо після прийняття судом до розгляду заяви позивача про збільшення розміру позовних вимог або зміну предмета позову справа підпадає під дію частини четвертої цієї статті.

Стаття 23. Суддя місцевого суду

1. Суддя місцевого суду здійснює правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом, а також інші повноваження, визначені законом.

1. Головним обов'язком судді є здійснення правосуддя у порядку, який визначається процесуальним законодавством. У цьому контексті правосуддя вживається в аспекті діяльнісного підходу, маючи на увазі здійснення судочинства, процес якого передбачає розгляд і вирішення справ відповідної юрисдикції.

Визначення судді або колегії суддів (судді-доповідача) для розгляду конкретної справи здійснюється при реєстрації відповідних документів. Після визначення судді або колегії суддів для розгляду конкретної справи, внесення змін до реєстраційних

даних щодо цієї справи, а також видалення цих даних з автоматизованої системи документообігу суду не допускається, крім випадків, встановлених законом.

Якщо судова справа підлягає розгляду колегією суддів, при автоматичному розподілі судових справ автоматизованою системою в місцевому суді призначається головуючий суддя з суддів відповідного суду з урахуванням спеціалізації (за її наявності). Справа розглядається колегією суддів, до складу якої входить призначений автоматизованою системою головуючий суддя. Засади формування колегії суддів визначаються зборами суддів відповідного суду з унеможливленням впливу на це формування осіб, зацікавлених у результатах судового розгляду справи.

На відміну від судів вищих ланок у місцевих судах не передбачено можливості створення судових палат, однак, як і в інших судах, тут може бути запровадження спеціалізації суддів з розгляду конкретних категорій справ. Така спеціалізація запроваджується на розсуд і за рішенням зборів суддів конкретного суду.

У місцевому загальному суді справи розглядають професійні судді одноособово або колегії суддів, у тому числі за участю присяжних. Відповідно до ч. 1 ст. 34 ЦПК України у місцевому загальному суді цивільні справи розглядає одноособово суддя, який є головуючим і діє від імені суду, якщо інше не передбачено цим Кодексом. Цивільні справи окремого провадження про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою, усиновлення, надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку, обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу розглядає колегія суддів у складі одного судді і двох присяжних, які при здійсненні правосуддя користуються всіма правами судді (ч. 4 ст. 293 ЦПК України).

Кримінальні справи також зазвичай розглядає суддя одноособово (ст. 31 КПК України). Однак кримінальні справи про злочини, за які законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк більше десяти років або довічне позбавлення волі, розглядається колегіально у складі трьох суддів, а за клопотанням обвинуваченого судом присяжних у складі двох суддів та трьох присяжних. Кримінальне провадження стосовно службових осіб, які займають особливе відповідальне становище, та осіб, посади яких віднесені до першої категорії посад державних службовців, здійснюються колегіальним судом у складі трьох суддів, які мають стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років. Якщо за вчинення злочину передбачено довічне позбавлення волі і обвинувачений заявив клопотання, кримінальну справу розглядає суд присяжних у складі двох суддів, які мають стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років, та трьох присяжних. Такий склад формується і у випадках, коли розглядається кримінальна справа стосовно кількох обвинувачених, якщо хоча б один із них заявив клопотання про такий розгляд.

Судді (суддя), уповноважені здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, обираються з суддів відповідного суду зборами суддів цього суду за пропозицією голови суду або за пропозицією будь-якого судді цього суду, якщо пропозиція голови суду не була підтримана, на строк не більше трьох років і можуть бути переобрані повторно. Кількість суддів, уповноважених здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, визначається окремо для кожного суду зборами суддів цього суду. Суддею, уповноваженим здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, може бути обрано суддю зі стажем роботи суддею не менше десяти років, досвідом здійснення кримінального

провадження в суді і високими морально-діловими та професійними якостями. У разі відсутності в суді суддів з необхідним стажем роботи суддя, уповноважений здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, обирається з суддів, які мають найбільший стаж роботи на посаді судді. Судді, уповноважені здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, не звільняються від виконання обов'язків судді відповідної інстанції, проте здійснення ними таких повноважень ураховується при розподілі судових справ та має пріоритетне значення (ст. 18 коментованого Закону).

Господарські спори у місцевих господарських судах розглядаються суддею одноособово, але залежно від категорії і складності господарської справи її може бути розглянуто колегіально у складі трьох суддів, крім справ, які розглядаються в порядку наказного і спрощеного позовного провадження (ч. 1. ст. 33 ГПК України).

Усі адміністративні справи в суді першої інстанції у місцевому адміністративному суді розглядаються і вирішуються суддею одноособово (ч. 1 ст. 32 КАС України). Колегіально у складі трьох суддів розглядаються і вирішуються адміністративні справи, предметом оскарження в яких є рішення, дії чи бездіяльність КМУ, Національного банку України, окружної виборчої комісії (окружної комісії з референдуму), розглядаються і вирішуються в адміністративному суді першої інстанції колегією у складі трьох суддів (ч. 1 ст. 33 КАС України). Будь-яку справу, що відноситься до юрисдикції суду першої інстанції, залежно від категорії та складності справи може бути розглянуто колегіально у складі трьох суддів, крім справ, які розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження. Питання про призначення колегіального розгляду вирішується до закінчення підготовчого засідання у справі (до початку розгляду справи, якщо підготовче засідання не проводиться) суддею, який розглядає справу, з власної ініціативи або за клопотанням учасника справи, про що постановляється відповідна ухвала (ч. 2 ст. 33 КАС України).

Для забезпечення об'єктивного розгляду судової справи процесуальне законодавство передбачає можливість відводу судді. Суддя не може брати участь у розгляді справи і відводиться, якщо він брав участь у розгляді цієї справи або пов'язаної з нею справи як представник, секретар судового засідання, свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, якщо він прямо чи опосередковано зацікавлений у результаті розгляду справи, якщо він є членом сім'ї або близьким родичем (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб), сторони або інший учасник судового процесу за наявності інших обставин, які викликають сумнів у об'єктивності та неупередженості судді, у разі порушення порядку визначення судді для розгляду справи, встановленого автоматизованою системою розподілу судових справ. До складу суду не можуть входити особи, які є членами сім'ї або близькими родичами між собою. За наявності таких самих підстав суддя зобов'язаний заявити самовідвід, яким має бути мотивованим і заявленим до початку з'ясування обставин у справі та перевірки їх доказами. Заявляти відвід (самовідвід) після цього дозволяється лише у випадках, коли про підставу відводу (самовідводу) стало відомо після початку з'ясування обставин у справі та перевірки їх доказами.

Стаття 24. Голова місцевого суду

1. Голова місцевого суду:

1) представляє суд як орган державної влади у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами;

2) визначає адміністративні повноваження заступника голови місцевого суду;

3) контролює ефективність діяльності апарату суду, погоджує призначення на посаду керівника апарату суду, заступника керівника апарату суду, а також вносить подання про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства;

4) видає на підставі акта про призначення судді на посаду, переведення судді, звільнення судді з посади, а також у зв'язку з припиненням повноважень судді відповідний наказ;

5) повідомляє Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України, а також через веб-портал судової влади про вакантні посади суддів у суді у триденний строк з дня їх утворення;

6) забезпечує виконання рішень зборів суддів місцевого суду;

7) організовує ведення в суді судової статистики та інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства;

8) сприяє виконанню вимог щодо підвищення кваліфікації суддів місцевого суду;

9) вносить на розгляд зборів суду пропозиції щодо кількості та персонального складу слідчих суддів;

10) здійснює інші повноваження, визначені законом.

2. Голова місцевого суду з питань, що належать до його адміністративних повноважень, видає накази і розпорядження.

3. У разі відсутності голови місцевого суду його адміністративні повноваження здійснює один із заступників голови суду за визначенням голови суду, за відсутності такого визначення – заступник голови суду, який має більший стаж роботи на посаді судді, а в разі відсутності заступника голови суду – суддя цього суду, який має більший стаж роботи на посаді судді.

Посада голови місцевого суду є адміністративною посадою у суді відповідно до ст. 20 цього Закону. Саме її положення визначають порядок обрання та звільнення з посади голови місцевого суду *(див. коментар до ст. 20 Закону)*.

1. Норма, що коментується, регламентує та конкретизує повноваження голови місцевого суду, передбачаючи їх невичерпний перелік. Саме їх реалізація дозволяє належним чином організувати роботу суду, забезпечивши його ефективне функціонування. Адже крім процесуальної діяльності, у суді виникають відносини, що потребують координації дій та організаційної злагодженості у сфері управлінської, кадрової політики, вирішення питань матеріально-технічного характеру тощо.

Як наголошено у п. 6 *Висновку КРЄС № 19 (2016) про роль голів судів*, роль голів судів полягає в: представництві судів та своїх колег-суддів; забезпеченні ефективного функціонування суду та у такий спосіб удосконаленні служби суду суспільству; здійсненні юрисдикційних повноважень. Здійснюючи свої повноваження, голова суду захищає незалежність та безсторонність суду в цілому та кожного з суддів.

Передбачені у ч. 1 коментованої статті повноваження голови місцевого суду умовно можна класифікувати на: а) *представницькі* (представляє суд як орган державної влади у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами); б) *управлінські* (визначає

адміністративні повноваження заступника голови місцевого суду); в) *кадрові* (видає на підставі акта про призначення судді на посаду, переведення судді, звільнення судді з посади, а також у зв'язку з припиненням повноважень судді відповідний наказ; повідомляє ВККСУ та ДСАУ, а також через веб-портал судової влади про вакантні посади суддів у суді у триденний строк з дня їх утворення; вносить на розгляд зборів суду пропозиції щодо кількості та персонального складу слідчих суддів); г) *контрольні* (контролює ефективність діяльності апарату суду, погоджує призначення на посаду керівника апарату суду, заступника керівника апарату суду, а також вносить подання про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства); д) *організаційні* (забезпечує виконання рішень зборів суддів місцевого суду; організовує ведення в суді судової статистики та інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства).

а) Реалізації головою суду *представницьких* повноважень міжнародними інституціями приділяється особлива увага. Зокрема, у Висновку КРЄС № 19 (2016) про роль голів судів зауважується, що «голови судів відіграють ключову роль у представництві відповідних судів. У цьому відношенні голови судів сприяють розвиткові судової системи загалом, забезпечуючи відправлення окремими судами незалежного правосуддя високої якості.

Загалом голови судів можуть відігравати роль у підтримці та розвитку відносин з іншими інституціями та агенціями, наприклад з: судовими радами чи іншими аналогічними інституціями, якщо це доречно; іншими судами; прокурорськими установами; адвокатурою; Міністерством юстиції; ЗМІ; суспільством. Повсякденно головним завданням голів судів має бути захист незалежності та безсторонності суддів та суду в цілому» (*п. 7 Висновку КРЄС № 19 (2016) про роль голів судів).*

Відносини голів судів з іншими державними органами мають виходити з фундаментального принципу рівності та розподілу гілок державної влади. У будь-якому випадку в таких ситуаціях голови судів відіграють важливу роль – запобігти можливому втручанню виконавчої влади в діяльність судів *(п. 11 Висновку КРЄС № 19 (2016) про роль голів судів).*

б) КРЄС відзначає загальну тенденцію щодо розширення управлінської ролі голів судів, що є результатом вимог користувачів судів та суспільства стосовно надання кращих послуг. Така тенденція відображає загальне розуміння, що голови судів через *управлінську функцію* можуть поліпшити роботу судів.

Голови судів відповідають за управління роботою суду включно з управлінням персоналом суду, його матеріальним забезпеченням та інфраструктурою. Надзвичайно важливо, щоб голови судів мали необхідні повноваження та ресурси для ефективного виконання цього завдання *(п. 27 Висновку КРЄС № 19 (2016) про роль голів судів*).

в) Як очільник державного органу голова суду є відповідальним за належну реалізацію *кадрової* політики у ньому. Він інформує відповідні органи суддівського врядування про наявність у суді вакантних посад судді; шляхом видання відповідного наказу оформлює трудові відносини з суддею; забезпечує компетентність і дисципліну суддівського корпусу та працівників апарату суду тощо.

Реалізація повноважень у сфері кадрової політики повинна здійснюватися з дотриманням основоположних принципів, які є суттєвими у відносинах між головою суду та суддями суду. Першочергово йдеться про суддівську незалежність,

яка вимагає, щоб усі судді були вільними від вказівок чи тиску з боку голови суду під час розгляду судових справ. Голови судів діють як охоронці незалежності, безсторонності та ефективності суду і мають самі поважати внутрішню незалежність суддів у їхніх судах *(п. 13 Висновку КРЄС № 19 (2016) про роль голів судів)*.

Наведене у попередньому абзаці неодноразово наголошувалось ЄСПЛ, зокрема у й рішеннях, постановлених ним у справах проти України. Так, наприклад, у справі «Агрокомплекс проти України» ЄСПЛ зауважив, що «гарантії судової незалежності та безсторонності суду – у контексті об'єктивного критерію – вимагають, щоб окремі судді були незалежними від надмірного впливу не лише ззовні, а й з середини самої судової влади. Така внутрішня незалежність суддів вимагає, щоб вони були вільними від вказівок і тиску їхніх колег-суддів або тих, хто здійснює в суді адміністративні повноваження, наприклад, голови суду. Відсутність достатніх гарантій, що забезпечують незалежність суддів усередині судової системи і, зокрема, від вищих судових органів, може бути достатньою підставою для Суду, щоб дійти висновку, що сумніви заявника щодо незалежності і безсторонності суду можна вважати об'єктивно обґрунтованими» (*рішення ЄСПЛ від 06 жовтня 2011 року у справі «Агрокомплекс проти України»).*

Голови суду мають слугувати прикладом іншим та створювати атмосферу, у якій судді могли б звертатися до них за підтримкою та допомогою при здійсненні своїх повноважень, у тому числі з питань етики та деонтології (*п. 13 Висновку КРЄС № 19 (2016) про роль голів судів*).

г) Належна організація роботи суду передбачає делегування адміністративних повноважень, обумовлених роботою суду, керівнику апарату відповідного суду. Останній при цьому несе персональну відповідальність за належне організаційне забезпечення суду, суддів та судового процесу та є підзвітним зборам суддів (ч. 3 ст. 155 цього Закону).

Ураховуючи, що коментована норма до повноважень голови суду відносить здійснення контролю за ефективністю діяльності апарату суду, завданням якого є організаційне забезпечення роботи суду, персональна відповідальність за що покладається на керівника апарату, можна дійти висновку про підконтрольність керівника апарату суду голові суду.

Такий висновок узгоджується з міжнародним досвідом. На переконання КРЄС «безперечною перевагою є розподіл відповідальності з «керівником апарату суду» чи «адміністративним директором», які можуть мати різний обсяг повноважень в управлінні персоналом суду. У таких випадках ці посадовці мають призначатися головами судів та бути їм підзвітними» (*п. 30 Висновку КРЄС № 19 (2016) про роль голів судів*).

д) Реалізація головою суду так званих *організаційних* повноважень, до яких умовно віднесли забезпечення виконання рішень зборів суддів місцевого суду та організацію ведення в суді судової статистики й інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства, зумовлена загалом головним завданням голови суду – організацією робити суду. Як функція організація передбачає координацію завдань і взаємовідносин людей, а також процес створення структури. Зміст функції організації становить: 1) делегування повноважень; 2) організація відносин, упорядкування робіт; 3) поділ організації на підрозділи (*Гулягин А. Ю. Организация деятельности как комплексное явление. Российская юстиция. 2011. № 5. С. 52–55).*

Голови судів повинні мати повноваження створювати організаційні підрозділи чи відділи в суді, а також окремі службові посади для реагування на різні потреби функціонування суду *(п. 31 Висновку КРЄС № 19 (2016) про роль голів судів)*.

Голова місцевого суду наділений судовими повноваженнями, оскільки перебування на адміністративній посаді не звільняє його від здійснення повноважень судді відповідного суду, а тому він здійснює розгляд і вирішення судових справ, віднесених до юрисдикції відповідного суду.

2. Голова місцевого суду з питань, що належать до його адміністративних повноважень, видає накази та розпорядження. Законодавством не передбачено розмежування підстав для видання наказів або розпоряджень голови суду. Тому в цьому питанні необхідно виходити з загальних положень щодо ведення діловодства в органах державної влади, проте враховувати специфіку судової діяльності.

Накази та розпорядження відносяться до розпорядчої документації (як одного з класів управлінської документації), що фіксує рішення нормативно-правового або організаційно-розпорядчого характеру з основних питань діяльності установи, адміністративно-господарських або кадрових (особового складу) питань *(Правила організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, затверджені наказом Міністерства юстиції України 18 червня 2015 року № 1000/5)*.

Накази – це розпорядчі документи, які видає голова суду одноособово в межах своїх повноважень з метою вирішення оперативних завдань з питань основної діяльності суду. Вимоги, викладені в наказі, обов'язкові до виконання. Накази стосуються найбільш важливих питань діяльності суду. Як правило, вони мають необмежений строк дії.

Розпорядження – це розпорядчі документи, які видає голова суду одноособово в межах своїх повноважень з метою вирішення оперативних завдань, які виникають у роботі суду. Вимоги, викладені у розпорядженні, обов'язкові до виконання. Характерною ознакою розпоряджень є те, що вони вичерпуються однократним виконанням і чинні протягом терміна, що вказаний у них, або ж досягненням результату.

3. Належна організація роботи суду вимагає безперервності та безперебійності процесу адміністрування в суді. Тому у разі відсутності голови місцевого суду (як в юридичному, так і у фізичному розумінні) його адміністративні повноваження здійснює один із заступників голови суду, який визначається головою суду шляхом видання відповідного наказу. За відсутності такого визначення повноваження голови суду здійснює той заступник голови суду, який має більший стаж роботи саме на посаді судді, а в разі відсутності заступника голови суду – суддя цього суду, який має більший стаж роботи на посаді судді.

Стаття 25. Заступник голови місцевого суду

1. Заступник голови місцевого суду здійснює адміністративні повноваження, визначені головою суду.

Посада заступника голови місцевого суду є адміністративною посадою у суді, порядок обрання на яку та звільнення з якої передбачений ст. 20 Закону, що коментується *(див. коментар до неї)*.

Кількість заступників голови суду залежить від кількості суддів, які працюють у суді. У суді, в якому кількість суддів перевищує десять, може бути обраний один заступник голови суду, а в суді, кількість суддів в якому перевищує тридцять, – не більше двох заступників голови суду.

Адміністративні повноваження заступника голови суду визначаються головою суду шляхом видання відповідного розпорядчого акту – наказу. Зокрема, голова суду може делегувати заступнику голови суду здійснення частини повноважень, передбачених у ст. 24 коментованого Закону, конкретизувавши і належним чином розмежувавши їх з тими повноваженнями, здійснення яких залишає за собою. У цьому аспекті Закон надає голові суду певну дискрецію.

Заступник голови місцевого суду здійснює повноваження голови місцевого суду у разі його відсутності з урахуванням особливостей, передбачених ч. 3 ст. 24 цього Закону *(див. коментар до неї)*.

Перебування заступника голови місцевого суду на адміністративній посаді не звільняє його від здійснення повноважень судді відповідного суду, а тому він здійснює розгляд і вирішення судових справ, віднесених до юрисдикції відповідного суду.

Глава 3. Апеляційні суди

Стаття 26. Види і склад апеляційних судів

1. Апеляційні суди діють як суди апеляційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, – як суди першої інстанції, з розгляду цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення.

2. Апеляційними судами з розгляду цивільних і кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення є апеляційні суди, які утворюються в апеляційних округах.

3. Апеляційними судами з розгляду господарських справ, апеляційними судами з розгляду адміністративних справ є відповідно апеляційні господарські суди та апеляційні адміністративні суди, які утворюються у відповідних апеляційних округах.

4. У складі апеляційного суду можуть утворюватися судові палати з розгляду окремих категорій справ.

5. Судову палату очолює секретар судової палати, який обирається з числа суддів цього суду строком на три роки.

6. Рішення про утворення судової палати, її склад, а також про обрання секретаря судової палати приймаються зборами суддів апеляційного суду за пропозицією голови суду.

7. Секретар судової палати:

1) організовує роботу відповідної палати;

2) контролює здійснення аналізу та узагальнення судової практики у справах, віднесених до компетенції палати;

3) інформує збори суддів апеляційного суду про діяльність судової палати.

1. Судоустрій в Україні будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності. Апеляційні суди є другим рівнем (ланкою) в системі судоустрою України, які здійснюють реалізацію конституційного принципу щодо забезпечення

права на апеляційний перегляд справи *(п. 8 ст. 129 Конституції України)*. Апеляційними судами з розгляду цивільних і кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення є апеляційні суди, які утворюються в апеляційних округах.

Судом апеляційної інстанції у *цивільних справах* є апеляційний суд, у межах апеляційного округу якого (території, на котру поширюються повноваження відповідного апеляційного суду) знаходиться місцевий суд, який ухвалив судове рішення, що оскаржується, якщо інше не передбачено законом. Суд апеляційної інстанції переглядає цивільну справу за апеляційною скаргою та перевіряє законність і обґрунтованість рішення (ухвали) суду першої інстанції. Крім того, апеляційні суди як суди першої інстанції розглядають справи щодо оскарження рішень третейських судів, оспорювання рішень міжнародних комерційних арбітражів, про видачу виконавчих листів на примусове виконання рішень третейських судів *(ст. ст. 23,24 ЦПК України*). Апеляційний суд здійснює перегляд за нововиявленими або винятковими обставинами судових рішень суду апеляційної інстанції, якими було змінено, скасовано судове рішення, ухвалено нове судове рішення в цивільній справі.

Кримінальне провадження в апеляційній інстанції здійснює відповідний апеляційний суд. Суд апеляційної інстанції здійснює апеляційний перегляд *кримінальних справ* за апеляційними скаргами на вироки або ухвали суду першої інстанції, слідчого судді, перегляд судового рішення за нововиявленими або винятковими обставинами, якщо апеляційний суд допустив помилку внаслідок незнання про існування таких обставин, крім випадків, визначених процесуальним законом. Апеляційний суд у межах своєї територіальної юрисдикції також вирішує питання зміни підсудності кримінальних проваджень.

Апеляційними судами з розгляду адміністративних справ є відповідно апеляційні адміністративні суди, які утворюються у відповідних апеляційних округах. *Апеляційні адміністративні суди* переглядають судові рішення місцевих адміністративних судів (місцевих загальних судів як адміністративних судів та окружних адміністративних судів), які знаходяться у межах їхньої територіальної юрисдикції, в апеляційному порядку як суди апеляційної інстанції. Апеляційний адміністративний суд здійснює перегляд за нововиявленими або винятковими обставинами судових рішень суду апеляційної інстанції, якими було змінено, скасовано судове рішення, ухвалено нове судове рішення в справі. Як суд першої інстанції апеляційний адміністративний суд в апеляційному окрузі, що включає місто Київ, розглядає справи щодо оскарження рішень, дій та бездіяльності Центральної виборчої комісії, дій кандидатів на пост Президента України, їх довірених осіб (крім справ щодо встановлення Центральною виборчою комісією результатів виборів або всеукраїнського референдуму, справ за позовом про дострокове припинення повноважень народного депутата України, а також справ щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів). Апеляційним адміністративним судам як судам першої інстанції підсудні справи за позовами про примусове відчуження з мотивів суспільної необхідності земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені.

Апеляційними судами з розгляду господарських справ є відповідно апеляційні господарські суди, які утворюються у відповідних апеляційних округах. *Апеляційні*

господарські суди переглядають в апеляційному порядку судові рішення місцевих господарських судів, які знаходяться у межах відповідного апеляційного округу (території, на яку поширюються повноваження відповідного апеляційного господарського суду). Апеляційний господарський суд здійснює перегляд за нововиявленими або винятковими обставинами судових рішень суду апеляційної інстанції, якими було змінено, скасовано судове рішення, ухвалено нове судове рішення в справі. Як суди першої інстанції апеляційні господарські суди розглядають справи щодо оскарження рішень третейських судів про видачу наказів на примусове виконання рішень третейських судів за місцем розгляду справи третейським судом.

2. Система апеляційних судів в Україні будується за принципами територіальності та спеціалізації і визначається законом. Суд утворюється, реорганізовується і ліквідовується законом, проект якого вносить до ВРУ Президент України після консультацій з ВРП (ст. 125 Конституції України).

Положення ч. 2 коментованої статті про те, що апеляційними судами з розгляду цивільних і кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення є апеляційні суди, які утворюються в апеляційних округах, застосовуються з урахуванням норм розд. XV «Перехідні положення» Конституції України. Зокрема, Указом Президента України від 29 грудня 2017 року № 452/2017 «Про ліквідацію апеляційних судів та утворення апеляційних судів в апеляційних округах» ліквідовано 27 загальних апеляційних судів: Автономної Республіки Крим, міста Києва, міста Севастополя та всіх областей України та утворено 26 апеляційних судів в апеляційних округах: Кримський апеляційний суд в апеляційному окрузі, Київський апеляційний суд в апеляційному окрузі, що включає Київську область і місто Київ, Севастопольський апеляційний суд в апеляційному окрузі та апеляційні суди в апеляційних округах, що охопили інші області України.

3. Положення ч. 3 коментованої статті про те, що апеляційними судами з розгляду господарських справ, апеляційними судами з розгляду адміністративних справ є відповідно апеляційні господарські суди та апеляційні адміністративні суди, які утворюються у відповідних апеляційних округах, застосовуються з урахуванням норм розд. XV «Перехідні положення» Конституції України. Зокрема, Указом Президента України від 29 грудня 2017 року № 454/2017 «Про ліквідацію апеляційних господарських судів та утворення апеляційних господарських судів в апеляційних округах» були ліквідовані всі 8 апеляційних господарських судів: Дніпропетровський, Донецький, Київський, Львівський, Одеський, Рівненський, Севастопольський, Харківський та утворені 7 апеляційних господарських судів в апеляційних округах:

1) Східний апеляційний господарський суд в апеляційному окрузі, що включає Донецьку, Луганську, Полтавську та Харківську області, з місцезнаходженням у місті Харкові;

2) Центральний апеляційний господарський суд в апеляційному окрузі, що включає Дніпропетровську, Запорізьку та Кіровоградську області, з місцезнаходженням у місті Дніпрі;

3) Південний апеляційний господарський суд в апеляційному окрузі, що включає Автономну Республіку Крим і місто Севастополь, з місцезнаходженням у місті Севастополі;

4) Південно-західний апеляційний господарський суд в апеляційному окрузі, що включає Миколаївську, Одеську та Херсонську області, з місцезнаходженням у місті Одесі;

5) Північний апеляційний господарський суд в апеляційному окрузі, що включає Київську, Сумську, Черкаську, Чернігівську області та місто Київ, з місцезнаходженням у місті Києві;

6) Північно-західний апеляційний господарський суд в апеляційному окрузі, що включає Вінницьку, Волинську, Житомирську, Рівненську та Хмельницьку області, з місцезнаходженням у місті Рівному;

7) Західний апеляційний господарський суд в апеляційному окрузі, що включає Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Тернопільську та Чернівецьку області, з місцезнаходженням у місті Львові.

Указом Президента України від 29 грудня 2017 року № 455/2017 «Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах» ліквідовано всі 9 апеляційних адміністративних суди: Вінницький, Дніпропетровський, Донецький, Житомирський, Київський, Львівський, Одеський, Севастопольський, Харківський та утворено 8 апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах:

1) Перший апеляційний адміністративний суд в апеляційному окрузі, що включає Донецьку та Луганську області, з місцезнаходженням у містах Донецьку та Краматорську Донецької області;

2) Другий апеляційний адміністративний суд в апеляційному окрузі, що включає Полтавську, Сумську та Харківську області, з місцезнаходженням у місті Харкові;

3) Третій апеляційний адміністративний суд в апеляційному окрузі, що включає Дніпропетровську, Запорізьку та Кіровоградську області, з місцезнаходженням у місті Дніпрі;

4) Четвертий апеляційний адміністративний суд в апеляційному окрузі, що включає Автономну Республіку Крим і місто Севастополь, з місцезнаходженням у місті Севастополі;

5) П'ятий апеляційний адміністративний суд в апеляційному окрузі, що включає Миколаївську, Одеську та Херсонську області, з місцезнаходженням у місті Одесі;

6) Шостий апеляційний адміністративний суд в апеляційному окрузі, що включає Київську, Черкаську, Чернігівську області та місто Київ, з місцезнаходженням у місті Києві;

7) Сьомий апеляційний адміністративний суд в апеляційному окрузі, що включає Вінницьку, Житомирську, Хмельницьку та Чернівецьку області, з місцезнаходженням у місті Вінниці;

8) Восьмий апеляційний адміністративний суд в апеляційному окрузі, що включає Волинську, Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Рівненську та Тернопільську області, з місцезнаходженням у місті Львові.

Відповідно до ч. 6 ст. 147 цього Закону у разі ліквідації суду, що здійснює правосуддя на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці (відповідних адміністративно-територіальних одиниць), та утворення нового суду, який забезпечує здійснення правосуддя на цій території, суд, що ліквідується, припиняє здійснення правосуддя з дня опублікування в газеті «Голос України» повідомлення голови новоутвореного суду про початок роботи новоутвореного суду.

4. На виконання положень ч. ч. 4, 6 коментованої статті та забезпечення реалізації засади спеціалізації у складі апеляційного суду можуть утворюватися судові палати з розгляду окремих категорій справ. Їх кількість і склад залежить від ініціативи голови відповідного апеляційного суду та рішення загальних зборів суддів

цього суду. Визначення спеціалізації суддів (судових палат) при розподілі справ між суддями здійснюється відповідно до Загального класифікатору спеціалізацій суддів та категорій справ, затвердженого наказом ДСАУ від 19 червня 2018 року № 317.

В апеляційних судах діє спеціалізація суддів із здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх. Судді (суддя), уповноважені здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, обираються з суддів відповідного суду зборами суддів цього суду за пропозицією голови суду або за пропозицією будь-якого судді цього суду, якщо пропозиція голови суду не була підтримана, на строк не більше трьох років і можуть бути переобрані повторно. При апеляційному перегляді судових рішень щодо неповнолітньої особи головуючим може бути лише суддя, уповноважений на здійснення кримінального провадження стосовно неповнолітніх.

В апеляційних судах утворені і функціонують (традиційно) дві палати: судова палата з розгляду кримінальних справ та судова палата з розгляду цивільних справ. В апеляційному господарському суді можуть утворюватися судові палати з розгляду окремих категорій справ. Наприклад, у Північному апеляційному господарському суді утворено три судові палати відповідно до Загального класифікатору спеціалізації суддів та категорій справ. Водночас у Шостому адміністративному апеляційному суді не створювалися судові палати з розгляду окремих категорій справ та не встановлена спеціалізація суддів щодо розгляду певних категорій адміністративних справ, а затверджений персональний склад постійних колегій суддів та резервні судді постійних колегій.

5–7. У випадку створення судових палат апеляційного суду їх очолюють секретарі судової палати. Посада секретаря судової палати не належить до адміністративних посад у суді. Метою діяльності секретаря судової палати є належна організація та координація роботи відповідної палати. Для цього до кола його повноважень належать: 1) організація роботу відповідної палати; 2) контроль за здійсненням аналізу та узагальнення судової практики у справах, віднесених до компетенції палати; 3) інформування зборів суддів апеляційного суду про діяльність судової палати.

Коментована норма передбачає, що секретар судової палати обирається зборами суддів апеляційного суду з суддів цього суду за пропозицією голови суду строком на три роки. Інакше кажучи, виборність цієї посади «обмежується» пропозицією голови суду, яка може передбачати як одну, так і більше кандидатур на посаду секретаря судової палати.

Законом не встановлено обмежень чи заборон щодо повторного обрання на посаду секретаря судової палати або загального строку перебування на ній.

Стаття 27. Повноваження апеляційного суду

1. Апеляційний суд:

1) здійснює правосуддя у порядку, встановленому процесуальним законом;

2) аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює судову практику, інформує про результати узагальнення судової практики відповідні місцеві суди, Верховний Суд;

3) надає місцевим судам методичну допомогу в застосуванні законодавства;

4) здійснює інші повноваження, визначені законом.

1. Апеляційний суд здійснює правосуддя в порядку, встановленому відповідним процесуальним законом, зокрема, здійснює реалізацію конституційного принципу

щодо забезпечення права на апеляційний перегляд справи (п. 8 ст. 129 Конституції України) і відповідно перевірку законності і обґрунтованості рішення суду першої інстанції та у визначених законом випадках розглядає справи по суті як суд першої інстанції.

Суд апеляційної інстанції переглядає цивільні справи за апеляційними скаргами та перевіряє законність і обґрунтованість рішень (ухвал) суду першої інстанції. Крім того, апеляційні суди розглядають заяви: про скасування рішень третейського суду за місцем розгляду справи третейським судом, міжнародного комерційного арбітражу за місцезнаходженням арбітражу. При розгляді таких справ у судовому засіданні суд встановлює наявність або відсутність підстав для скасування рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу (ст. ст. 454, 457 ЦПК України). Апеляційний суд здійснює перегляд за нововиявленими або виключними обставинами судових рішень суду апеляційної інстанції, якими було змінено, скасовано судове рішення, ухвалено нове судове рішення в цивільній справі.

Суд апеляційної інстанції здійснює апеляційний перегляд кримінальних справ за апеляційними скаргами на вироки або ухвали суду першої інстанції, слідчого судді, перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами, якщо апеляційний суд допустив помилку внаслідок незнання про існування таких обставин, крім випадків, визначених процесуальним законом. Апеляційний суд у межах своєї територіальної юрисдикції також вирішує питання зміни підсудності кримінальних проваджень.

Апеляційні адміністративні суди переглядають судові рішення місцевих адміністративних судів (місцевих загальних судів як адміністративних судів та окружних адміністративних судів), які знаходяться у межах їхньої територіальної юрисдикції, в апеляційному порядку як суди апеляційної інстанції. Апеляційний адміністративний суд здійснює перегляд за нововиявленими або виключними обставинами судових рішень суду апеляційної інстанції, якими було змінено, скасовано судове рішення, ухвалено нове судове рішення в справі. Як суд першої інстанції апеляційний адміністративний суд в апеляційному окрузі, що включає місто Київ, розглядає справи щодо оскарження рішень, дій та бездіяльності Центральної виборчої комісії, дій кандидатів на пост Президента України, їх довірених осіб (крім справ щодо встановлення Центральною виборчою комісією результатів виборів або всеукраїнського референдуму, справ за позовом про дострокове припинення повноважень народного депутата України, а також справ щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності ВРУ, Президента України, ВККСУ, Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів). Апеляційним адміністративним судам як судам першої інстанції підсудні справи за позовами про примусове відчуження з мотивів суспільної необхідності земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені.

Апеляційні господарські суди переглядають в апеляційному порядку судові рішення місцевих господарських судів, які знаходяться у межах відповідного апеляційного округу (території, на яку поширюються повноваження відповідного апеляційного господарського суду). Апеляційний адміністративний суд здійснює перегляд за нововиявленими або виключними обставинами судових рішень суду апеляційної інстанції, якими було змінено, скасовано судове рішення, ухвалено нове судове рішення в справі. Як судами першої інстанції апеляційними господарськими судами розглядаються справи щодо оскарження рішень третейських судів

про видачу наказів на примусове виконання рішень третейських судів за місцем розгляду справи третейським судом.

Здійснення апеляційними судами в межах своєї юрисдикції аналізу судової статистики, вивчення та узагальнення судової практики певних категорій справ, а також інформування про результати узагальнення судової практики відповідних місцевих судів і ВС має важливе значення для виявлення судових помилок, проблемних питань правозастосування, шляхів їх вирішення, стану здійснення судочинства та формування єдності судової практики у застосуванні норм матеріального та процесуального права.

Апеляційні суди в межах своєї юрисдикції надають місцевим судам методичну допомогу в застосуванні законодавства шляхом: проведення суддями апеляційних судів нарад та обговорень, методичних занять, тренінгів тощо з суддями місцевих судів щодо проблемних питань застосування законодавства.

Повноваження апеляційних судів умовно поділяються на процесуальні та позапроцесуальні (аналітичні та методичні). Процесуальні повноваження – розгляд справ у апеляційному порядку та розгляд справ у першій інстанції. Саме в процесі їх реалізації здійснюється правозастосовна діяльність суду. Зважаючи на суспільну значимість здійснення правосуддя, процесуальні повноваження суду мають пріоритетне значення. Проте в аспекті забезпечення єдності системи судоустрою, сталості та одноманітності судової практики, не меншої ваги набувають його позапроцесуальні повноваження, які є похідними від процесуальних. Аналітичні повноваження передбачають аналіз судової статистики, вивчення та узагальнення судової практики. Їх реалізація спрямована на досягнення конкретних цілей, зокрема своєчасного виявлення диспропорцій суспільних відносин (аналіз судової статистики) або виявлення тенденцій у правозастосуванні (узагальнення судової практики). Методичні повноваження апеляційних судів реалізуються шляхом надання методичної допомоги місцевим судам у застосуванні законодавства. Методична допомога може надаватися у різних формах: шляхом проведення спільних нарад, семінарів із суддями місцевих судів, надання актуальної інформації, що має значення для здійснення правосуддя.

Перелік повноважень апеляційних судів, закріплений у коментованій статті Закону, не є вичерпним. Вони можуть здійснювати й інші повноваження, що передбачені законом.

Стаття 28. Суддя апеляційного суду

1. Суддею апеляційного суду може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя в апеляційному суді, а також відповідає одній із таких вимог:

1) має стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років;

2) має науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше сім років;

3) має досвід професійної діяльності адвоката, в тому числі щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше сім років;

(Пункт 3 частини першої статті 28 в редакції Закону № 1798-VIII від 21.12.2016)

4) має сукупний стаж (досвід) роботи (професійної діяльності) відповідно до вимог, визначених пунктами 1–3 цієї частини, щонайменше сім років.

2. Суддя апеляційного суду здійснює правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом, а також інші повноваження, визначені законом.

1. Коментована норма передбачає три компоненти у вимогах до судді апеляційного суду, а саме:

а) відповідність загальним вимогам до кандидатів на посаду судді, передбаченим у ст. 127 Конституції України, згідно з якою «на посаду судді може бути призначений громадянин України не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, доброчесним та володіє державною мовою»;

б) підтвердження за результатами кваліфікаційного оцінювання здатності здійснювати правосуддя в апеляційному суді;

в) відповідність спеціальним вимогам до кандидатів на посаду судді апеляційного суду.

Запровадження спеціальних вимог до судді апеляційного суду є інноваційним підходом у політиці формування суддівського корпусу. На відміну від попередніх років із набранням чинності Закону, що коментується, можливість здобути статус судді апеляційного суду отримали не лише судді, а й представники адвокатської та наукової спільноти за певних умов.

Встановлення спеціальних вимог до судді апеляційного суду кореспондується з конституційним приписом, який передбачає, що законом можуть бути передбачені додаткові вимоги для призначення на посаду судді (ч. 3 ст. 127 Конституції України).

Отже, за характером наявного в особи стажу роботи за змістом коментованої статті розмежовуються:

1) особи, які мають стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років. Такими можуть бути, зокрема, особи зі статусом судді, в тому числі судді у відставці, а також ті, хто, наприклад, звільнився з посади за власним бажанням.

Встановлення вимоги щодо п'ятирічного стажу роботи на посаді судді зумовлено специфікою роботи апеляційного суду та характером його процесуальної діяльності. Крім того, міжнародні стандарти у сфері судової влади передбачають, що «підвищення суддів на посаді там, де є така система, слід здійснювати на основі об'єктивних факторів, зокрема здібностей, моральних якостей і досвіду» (*п. 13 Основних принципів незалежності судових органів, схвалених резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 року)*.

Стаж роботи на посаді судді підтверджується копією трудової книжки;

2) особи, які мають науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше сім років. Тлумачення понять «науковий ступінь» і «стаж наукової роботи» для цілей цього Закону міститься у ч. 6 ст. 69 Закону *(див. коментар до неї)*.

Науковий ступінь у сфері права підтверджується копією відповідного диплома. Стаж наукової роботи у сфері права може бути підтверджений: копією трудової книжки; копіями трудових договорів (контрактів); довідкою про підтвердження стажу наукової роботи підприємств, установ, організацій, закладів вищої освіти III–IV рівнів акредитації або їх правонаступників за формою, визначеною постановою правління Пенсійного фонду України від 06 квітня 2011 року № 10–3, зареєстрованою

в Міністерстві юстиції України 06 липня 2011 року за № 816/19554; документами, що підтверджують стаж наукової роботи у сфері права на посадах наукових (науково-педагогічних) працівників у вищому навчальному закладі іноземної держави; іншими документи, які підтверджують здійснення відповідної діяльності;

3) особи, які мають досвід професійної діяльності адвоката, в тому числі щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше сім років.

Професійна діяльність адвоката в Україні регулюється Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Його положення передбачають набуття особою, яка бажає займатись адвокатською діяльністю, статусу адвоката, що підтверджується свідоцтвом про право на заняття адвокатською діяльністю та внесенням даних до Єдиного реєстру адвокатів України. Тому відповідність особи вимогам за цим критерієм підтверджується копією свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та витягом з Єдиного реєстру адвокатів України. Проте за змістом коментованого положення наявності в особи статусу адвоката недостатньо. Необхідно також підтвердити наявність досвіду адвокатської діяльності, а саме здійснення таких її видів, як захист і представництво у суді. Документами на його підтвердження можуть бути: договори, ордери або інші документи, що посвідчували повноваження адвоката на надання правової допомоги під час здійснення ним професійної діяльності; декларації про доходи від професійної діяльності для самозайнятої особи або фізичної особи-підприємця; довідки з місця роботи про заробітну плату, трудова книжка – для осіб, які здійснюють адвокатську діяльність у складі юридичної особи чи адвокатського об'єднання; належним чином засвідчені копії судових рішень та інших процесуальних документів, які у сукупності дозволяють встановити участь адвоката у справі (провадженні) та інші документи.

(Щодо порядку зайняття посади судді апеляційного суду та визначення його кваліфікаційного рівня див. коментар до ст.ст.81, 83–88 цього Закону).

2. Правосуддя суддею апеляційного суду здійснюється шляхом участі у колегіальному розгляді справ в апеляційному порядку, одноособовому чи колегіальному розгляді та вирішенні справ у першій інстанції у випадках та в порядку, визначеному відповідними процесуальними кодексами. Залежно від юрисдикції апеляційного суду це можуть бути цивільні, кримінальні, господарські, адміністративні справи, а також справи про адміністративні правопорушення.

До інших повноважень судді апеляційного суду, визначених законом, належить: аналіз судової статистики, вивчення та аналіз судової практики, її узагальнення, участь у роботі з надання методичної допомоги місцевим судам у застосуванні законодавства тощо. Наявність цих повноважень обумовлена повноваженнями суду апеляційної інстанції, що визначені у ст. 27 коментованого Закону.

Стаття 29. Голова апеляційного суду

1. Голова апеляційного суду:

1) представляє суд як орган державної влади у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами;

2) визначає адміністративні повноваження заступників голови апеляційного суду;

3) контролює ефективність діяльності апарату суду, погоджує призначення на посади керівника апарату суду, заступника керівника апарату суду, вносить

подання про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства;

4) видає на підставі акту про призначення судді на посаду, переведення судді, звільнення судді з посади, а також у зв'язку з припиненням повноважень судді відповідний наказ;

5) повідомляє Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України, а також через веб-портал судової влади про вакантні посади суддів в апеляційному суді у триденний строк з дня їх утворення;

6) забезпечує виконання рішень зборів суддів апеляційного суду;

7) організовує ведення та аналіз судової статистики, організовує вивчення та узагальнення судової практики, інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства;

8) сприяє виконанню вимог щодо підтримання кваліфікації суддів апеляційного суду та підвищення їхнього професійного рівня;

9) здійснює повноваження слідчого судді та призначає з числа суддів апеляційного суду суддів (суддю) для здійснення таких повноважень у випадках, визначених процесуальним законом;

10) здійснює інші повноваження, визначені законом.

2. Голова апеляційного суду з питань, що належать до його адміністративних повноважень, видає накази і розпорядження.

3. У разі відсутності голови апеляційного суду його адміністративні повноваження здійснює один із заступників голови суду за визначенням голови суду, за відсутності такого визначення – заступник голови суду, який має більший стаж роботи на посаді судді, а в разі відсутності заступника голови суду – суддя цього суду, який має більший стаж роботи на посаді судді.

1. Положення коментованої норми за змістом є тотожними положенням ст. 24 цього Закону, що зумовлено єдиними для усіх судів, незалежно від їх місця в системі судоустрою, загальними підходами до процесу адміністрування в суді. Виняток становить лише п. 9 ч. 1 цієї статті, відповідно до якого голова апеляційного суду здійснює повноваження слідчого судді *та* призначає з суддів апеляційного суду суддів (суддю) для здійснення таких повноважень у випадках, визначених процесуальних законом. Очевидно, що повноваження слідчого судді, здійснення яких покладено на голову апеляційного суду, не є адміністративними. Статус слідчого судді – це процесуальний статус, який регулюється нормами КПК України. Відповідно до п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України слідчий суддя в апеляційному суді – голова *чи* за його визначенням інший суддя відповідного апеляційного суду. Таким чином, положення процесуального закону, які в цьому випадку мають прерогативу, передбачають дискрецію (на відміну від коментованої норми) у здійсненні повноважень слідчого судді: голова апеляційного суду може бути слідчим суддею, або може визначити для здійснення цих повноважень іншого суддю апеляційного суду.

(Щодо інших повноважень голови апеляційного суду, а також щодо ч. 2–3 цієї статті див. коментар до ст. 24 цього Закону).

Стаття 30. Заступник голови апеляційного суду

1. Заступник голови апеляційного суду здійснює адміністративні повноваження, визначені головою суду.

Положення цієї норми за змістом і спрямуванням є аналогічними ст. 25 цього Закону *(див. коментар до неї)*.

Глава 4. Вищі спеціалізовані суди

Стаття 31. Види і склад вищих спеціалізованих судів

1. У системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди як суди першої та апеляційної інстанції з розгляду окремих категорій справ.

(Частина перша статті 31 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017)

2. Вищими спеціалізованими судами є:

1) Вищий суд з питань інтелектуальної власності;

2) Вищий антикорупційний суд.

3. Вищі спеціалізовані суди розглядають справи, які віднесені до їх юрисдикції процесуальним законом.

4. У складі вищого спеціалізованого суду можуть утворюватися судові палати для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції, а також утворюється апеляційна палата для розгляду справ в апеляційній інстанції.

(Частина четверта статті 31 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017; в редакції Закону № 2509-VIII від 12.07.2018)

5. Судову палату для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції очолює секретар судової палати, який обирається з числа суддів відповідної палати строком на три роки, а апеляційну палату очолює голова палати, який обирається з числа суддів цієї палати строком на три роки.

(Частина п'ята статті 31 в редакції Закону № 2509-VIII від 12.07.2018)

6. Секретар судової палати для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції:

1) організовує роботу відповідної палати;

2) контролює здійснення аналізу та узагальнення судової практики у справах, віднесених до компетенції палати;

3) інформує збори суддів відповідного вищого спеціалізованого суду про діяльність судової палати.

(Частина шоста статті 31 в редакції Закону № 2509-VIII від 12.07.2018)

7. Голова апеляційної палати:

1) здійснює повноваження, передбачені пунктами 1–3 частини шостої цієї статті;

2) представляє апеляційну палату з питань її діяльності перед органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами;

3) інформує збори суддів вищого спеціалізованого суду та Верховний Суд про результати узагальнення судової практики;

4) сприяє виконанню вимог щодо підтримання кваліфікації суддів палати, підвищення їхнього професійного рівня;

5) контролює ефективність діяльності самостійного структурного підрозділу, що здійснює організаційне забезпечення роботи апеляційної палати, вносить пропозиції про призначення на посаду керівника цього підрозділу та погоджує його звільнення з посади, вносить подання про заохочення або накладення на нього дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства, погоджує проект положення про такий структурний підрозділ та зміни до цього положення;

6) погоджує проект кошторису вищого спеціалізованого суду в частині фінансування діяльності апеляційної палати, а також погоджує використання бюджетних коштів, передбачених на утримання апеляційної палати;

7) повідомляє Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України, а також через веб-портал судової влади про вакантні посади суддів у суді у триденний строк з дня їх утворення;

8) здійснює інші повноваження, визначені законом.

(Частина сьома статті 31 в редакції Закону № 2509-VIII від 12.07.2018)

8. У разі відсутності голови палати для розгляду справ в апеляційній інстанції його обов'язки виконує суддя палати, який має найбільший стаж роботи на посаді судді.

(Частина статті 31 в редакції Закону № 2509-VIII від 12.07.2018)

9. Рішення про утворення і склад судових палат для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції, про обрання секретарів цих судових палат приймаються зборами суддів відповідного вищого спеціалізованого суду за пропозицією голови суду. Рішення про обрання голови апеляційної палати приймається зборами суддів цієї палати шляхом таємного голосування більшістю голосів суддів апеляційної палати.

(Частина статті 31 в редакції Закону № 2509-VIII від 12.07.2018)

1–3. Відповідно до ст. 125 Конституції України та ст. 17 цього Закону судоустрій в Україні будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності. Суди в Україні спеціалізуються на розгляді цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення. Для розгляду окремих категорій справ у системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди.

Проведення судової реформи в Україні у 2016 році свідчить про розширення спеціалізації судів і суддів та зміну системи вищих спеціалізованих судів. Відповідно до законодавства, чинного до 2016 року, на національному рівні у системі судів загальної юрисдикції діяли вищі спеціалізовані суди як суди касаційної інстанції, так і у випадках, передбачених процесуальним законом, як суди першої або апеляційної інстанцій з розгляду цивільних і кримінальних, господарських, адміністративних справ. Такими вищими спеціалізованими судами були: Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищий господарський суд України, Вищий адміністративний суд України.

Вищими спеціалізованими судами відповідно до коментованої норми є: Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд. Передбачені у межах національної правової системи, Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд є постійно діючими вищими спеціалізованими судами у системі судоустрою України.

Правову основу діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності та Вищого антикорупційного суду становлять Конституція України, ГПК України, КПК України, коментований Закон, Закон України «Про Вищий антикорупційний суд», Указ Президента України «Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності» від 29 вересня 2017 року № 299/2017, чинні міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано ВРУ.

Відповідно до ч. 8 ст. 19 Закону, що коментується, ч. 2 ст. 1 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» відповідні вищі спеціалізовані суди є юридичними особами, мають печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням.

Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд діють як суди першої та апеляційної інстанцій у розгляді окремих категорій справ.

Правовий статус вищих спеціалізованих судів визначено конституційними та законодавчими положеннями, структурними елементами якого є судова юрисдик-

ція (підсудність) цих судів, закріплений на національному рівні особливий порядок утворення вищих спеціалізованих судів, процедура формування суддівського корпусу, його компетенція, особливий порядок його процесуальної діяльності, його структура, внутрішня організація тощо.

Відповідно до ч. 1 ст. 125 Конституції України та ст. 19 цього Закону суд утворюється, реорганізовується і ліквідовується законом, проект якого вноситься до ВРУ Президентом України після консультацій із ВРП. Місцезнаходження, територіальна юрисдикція і статус суду визначаються з урахуванням принципів територіальності, спеціалізації та інстанційності.

Однак утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності передбачено Указом Президента України «Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності» від 29 вересня 2017 року № 299/2017. Це зумовлено тим, що до прийняття у 2016 році цього Закону повноваження утворювати та ліквідовувати суди у визначеному законом порядку були закріплені за Президентом України. Підп. 6 п. 16–1 роз. XV «Перехідні положення» Конституції України та п. 40 роз. XII «Прикінцеві та перехідні положення» коментованого Закону, які вичерпали свою дію, передбачено, що до впровадження нового адміністративно-територіального устрою України відповідно до змін до Конституції України щодо децентралізації влади, але не довше ніж до 31 грудня 2017 року, утворення, реорганізацію та ліквідацію судів здійснює Президент України на підставі та у порядку, що визначені законом.

Вищий суд з питань інтелектуальної власності починає свою роботу з дня, наступного за днем опублікування Головою Вищого суду з питань інтелектуальної власності в газеті «Голос України» повідомлення про початок роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Утворення Вищого антикорупційного суду, а також засади організації та діяльності цього суду, спеціальні вимоги до суддів та гарантії їх діяльності передбачено Законом України «Про Вищий антикорупційний суд».

День початку роботи Вищого антикорупційного суду у складі, визначеному Законом України «Про Вищий антикорупційний суд», визначається рішенням зборів суддів цього суду, що публікується на веб-порталі судової влади та в газеті «Голос України».

Окремо слід зауважити щодо порядку регулювання територіального розташування вищих спеціалізованих судів. Частково це питання окреслено у ч. 3 ст. 19 цього Закону (*див. коментар до неї*). Відповідно до положень Указу Президента України «Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності» та Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» місцезнаходження відповідних вищих спеціалізованих суддів передбачено у місті Києві. Також у ст. 15 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» закріплено особливі вимоги до розміщення Вищого антикорупційного суду. Так, Апеляційна палата Вищого антикорупційного суду та судові палати Вищого антикорупційного суду для здійснення правосуддя в першій інстанції не можуть розміщуватися в одній будівлі. Вищий антикорупційний суд, його палати та апарат не можуть розміщуватися в одній будівлі разом з іншими судами, державними органами, їх територіальними, структурними підрозділами, представництвами, органами місцевого самоврядування, установами, організаціями.

У межах аналізу правового статусу вищих спеціалізованих судів слід зауважити про особливості забезпечення діяльності відповідного вищого спеціалізованого суду. Належні умови для функціонування судів і діяльності суддів відповідного

вищого спеціалізованого суду забезпечує держава. Фінансування всіх судів в Україні здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України. Видатки загального фонду Державного бюджету України на утримання судів належать до захищених статей видатків Державного бюджету України. Функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності здійснює ДСАУ. Вищий антикорупційний суд є головним розпорядником коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення його діяльності. Видатки на утримання Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду визначаються у Державному бюджеті України окремим рядком. Організаційне забезпечення роботи відповідного вищого спеціалізованого суду здійснюється апаратом такого вищого спеціалізованого суду.

4. Склад вищого спеціалізованого суду є тією категорією, що відображає внутрішню структуру вищих спеціалізованих судів як державних органів, уповноважених на виконання відповідних функцій. А тому склад, структура та внутрішня організація вищих спеціалізованих судів має забезпечувати здійснення вищими спеціалізованими судами правосуддя на засадах верховенства права, забезпечення кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВРУ.

До складу Вищого суду з питань інтелектуальної власності та Вищого антикорупційного суду входять судді, обрані на посаду судді безстроково, які відповідають вимогам, встановленим законом, з яких призначається голова цього суду та його заступник. Кількість суддів у вищих спеціалізованих судах визначає ДСАУ за погодженням з ВРП з урахуванням судового навантаження та в межах видатків, визначених у Державному бюджеті України на утримання судів та оплату праці суддів.

Кожен суддя має помічника, статус і умови діяльності якого визначаються цим Законом, Законом України «Про державну службу» та Положенням про помічника судді, затвердженим рішенням РАУ від 18 травня 2018 року № 21.

Особливостями складу Вищого антикорупційного суду є те, що відповідно до ч. ч. 2–5 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» у Вищому антикорупційному суді для здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальних провадженнях, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, з суддів цього суду обираються слідчі судді строком на один рік без права переобрання слідчим суддею два роки підряд. Не може бути обраний слідчим суддею суддя Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду. Визначення кількості слідчих суддів у Вищому антикорупційному суді, їх обрання, виконання обов'язків судді першої інстанції у Вищому антикорупційному суді здійснюються в порядку, передбаченому коментованим Законом.

У складі Вищого антикорупційного суду та Вищого суду з питань інтелектуальної власності можуть утворюватися судові палати для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції, а також утворюється апеляційна палата у відповідному вищому спеціалізованому суді для розгляду справ в апеляційній інстанції. Рішення про утворення і склад судових палат для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції приймаються зборами суддів відповідного вищого спеціалізованого суду за пропозицією голови суду. Відповідно до ст. 16 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» та п. 5 ч. 7 ст. 31 Закону, що коментується, в апаратах Вищого антикорупційного суду та Вищого суду з питань інтелектуальної власності

утворюються самостійні структурні підрозділи для організаційного забезпечення роботи апеляційних палат цих вищих спеціалізованих судів. Судову палату Вищого антикорупційного суду та/або Вищого суду з питань інтелектуальної власності для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції очолює секретар судової палати, а апеляційну палату відповідного вищого спеціалізованого суду очолює голова палати.

5–8. Секретар судової палати, який очолює судову палату відповідного вищого спеціалізованого суду для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції, обирається з суддів відповідної палати строком на три роки. Рішення про обрання секретаря відповідної судової палати приймаються зборами суддів Вищого антикорупційного суду та/або Вищого суду з питань інтелектуальної власності за пропозицією голови суду. Секретар судової палати для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції: 1) організовує роботу відповідної палати; 2) контролює здійснення аналізу та узагальнення судової практики у справах, віднесених до компетенції палати; 3) інформує збори суддів відповідного вищого спеціалізованого суду про діяльність судової палати.

Апеляційну палату відповідного вищого спеціалізованого суду для розгляду справ в апеляційній інстанції очолює голова палати, який обирається з суддів цієї палати строком на три роки. Рішення про обрання голови апеляційної палати відповідного вищого спеціалізованого суду приймається зборами суддів цієї палати шляхом таємного голосування більшістю голосів суддів апеляційної палати.

Голова апеляційної палати відповідного вищого спеціалізованого суду: 1) організовує роботу відповідної палати; 2) контролює здійснення аналізу та узагальнення судової практики у справах, віднесених до компетенції палати; 3) інформує збори суддів відповідного вищого спеціалізованого суду про діяльність судової палати; 4) представляє апеляційну палату з питань її діяльності перед органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами; 5) інформує збори суддів вищого спеціалізованого суду та ВС про результати узагальнення судової практики; 6) сприяє виконанню вимог щодо підтримання кваліфікації суддів палати, підвищення їхнього професійного рівня; 7) погоджує проект кошторису вищого спеціалізованого суду в частині фінансування діяльності апеляційної палати, а також погоджує використання бюджетних коштів, передбачених на утримання апеляційної палати; 9) повідомляє ВККСУ та ДСАУ, а також через веб-портал судової влади про вакантні посади суддів у суді у триденний строк з дня їх утворення; 10) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Крім того, голова апеляційної палати відповідного вищого спеціалізованого суду контролює ефективність діяльності самостійного структурного підрозділу, який здійснює організаційне забезпечення роботи апеляційної палати відповідного вищого спеціалізованого суду, вносить пропозиції про призначення на посаду керівника цього підрозділу та погоджує його звільнення з посади, вносить подання про заохочення або накладення на нього дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства, погоджує проект положення про такий структурний підрозділ та зміни до цього положення.

У разі відсутності голови палати для розгляду справ в апеляційній інстанції його обов'язки виконує суддя палати, який має найбільший стаж роботи на посаді судді.

Ураховуючи те, що повноваження секретаря судової палати поширюються на відповідну судову палату вищого спеціалізованого суду, а повноваження голови

апеляційної палати – на апеляційну палату відповідного вищого спеціалізованого суду, зауважимо, що посади секретаря судової палати, а також голови апеляційної палати відповідного вищого спеціалізованого суду не віднесені до переліку адміністративних посад. У юридичній науці обґрунтовується, що однією із конститутивних ознак адміністративної посади в судовій системі України є ознака, що закріплені за відповідною адміністративною посадою повноваження мають загальний характер і поширюються на всі позапроцесуальні відносини в суді *(Дудченко О.Ю. Правовий статус осіб, які займають адміністративні посади в судовій системі України: автореф. дис. ...канд. юрид. наук. Харків, 2013. С. 8.)*.

9. Передбачений законодавством порядок утворення судових палат відповідного вищого спеціалізованого суду для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції, вирішення питання щодо їх складу, передбачений порядок обрання секретарів цих судових палат зборами суддів відповідного вищого спеціалізованого суду за пропозицією голови суду, а також порядок обрання голови апеляційної палати зборами суддів цієї палати зміцнює авторитет такої організаційної форми суддівського самоврядування, як збори суддів відповідного суду, та, крім того, унеможливлює будь-який вплив на вирішення питань внутрішньої діяльності судів, що відповідає загальновизнаним міжнародним стандартам і рекомендаціям європейських експертів.

Стаття 32. Повноваження вищого спеціалізованого суду

1. Вищий спеціалізований суд:

1) здійснює правосуддя як суд першої та апеляційної інстанції у справах та в порядку, визначених процесуальним законом;

(Пункт 1 частини першої статті 32 в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017)

2) аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює судову практику, інформує про результати узагальнення судової практики Верховний Суд;

3) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Важливим елементом правового статусу вищого спеціалізованого суду є імперативно встановлений державою комплекс повноважень відповідного суду, сфера застосування таких повноважень та територіальні межі їх використання. Повноваження відповідного вищого спеціалізованого суду встановлюються законодавчими нормами, згідно з якими здійснюється правосуддя та позапроцесуальна діяльність. Основною функцією усіх національних судів є здійснення правосуддя на засадах верховенства права та законності, забезпечення кожному права на справедливий суд, повагу до інших прав і свобод, гарантованих національним законодавством, Конституцією України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВРУ. Крім власне здійснення судочинства, вищі спеціалізовані суди наділені й іншими повноваженнями, визначеними законодавством.

Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд діють як суди першої та апеляційної інстанцій у розгляді окремих категорій справ. Надання повноважень судам одного рівня одночасно виступати судами кількох інстанцій є проблемним питанням організації судоустрою України. Такий підхід у певну міру «розмиває» принципи інстанційності правосуддя і ступінчастості судової системи.

Вищі спеціалізовані суди здійснюють аналіз судової статистики, вивчають та узагальнюють судову практику, інформують про результати узагальнення судової практики ВС, а також здійснюють інші повноваження, визначені законом. Вищі спеціалізовані суди як суди першої та апеляційної інстанцій мають змогу за результатами розгляду відповідних категорій справ формувати і коригувати власну судову практику. Перелік повноважень вищих спеціалізованих судів, визначений цим Законом, не є вичерпним, оскільки решта повноважень, якими наділені відповідні судові установи, визначаються процесуальним законодавством та Законом України «Про Вищий антикорупційний суд».

Відповідно до конститутивних принципів спеціалізації судів та суддів діяльність спеціалізованих судів має забезпечуватися наявністю кодифікованого процесуального акта, яким передбачено процесуальні особливості розгляду справ щодо матеріальних правовідносин, які передаються на розгляд суду. У цьому контексті уваги потребують зміни до процесуального законодавства.

У межах проведення судової реформи в Україні Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03 жовтня 2017 року відповідні процесуальні кодекси прийнято в новій редакції. Зміни, внесені до ГПК України, крім іншого, спрямовані на врегулювання процесуальної діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Положеннями ГПК України закріплено процесуальні вимоги щодо здійснення правосуддя Вищим судом з питань інтелектуальної власності. Відповідно до законодавчих положень, якими врегульовано предметну, суб'єктну, інстанційну та територіальну юрисдикцію Вищого суду з питань інтелектуальної власності зауважимо наступне.

Вищий суд з питань інтелектуальної власності як суд першої інстанції розглядає справи, віднесені до його компетенції, в порядку, передбаченому ГПК України. Відповідно до ч. 2 ст. 20 ГПК України Вищий суд з питань інтелектуальної власності розглядає справи щодо прав інтелектуальної власності. Зокрема, до повноважень Вищого суду з питань інтелектуальної власності належить розгляд справ:

- у спорах щодо прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, торговельну марку (знак для товарів і послуг), комерційне найменування та інших прав інтелектуальної власності, в тому числі щодо права попереднього користування;
- у спорах щодо реєстрації, обліку прав інтелектуальної власності, визнання недійсними, продовження дії, дострокового припинення патентів, свідоцтв, інших актів, що посвідчують або на підставі яких виникають такі права, або які порушують такі права чи пов'язані з ними законні інтереси;
- про визнання торговельної марки добре відомою;
- у спорах щодо прав автора та суміжних прав, в тому числі спорах щодо колективного управління майновими правами автора та суміжними правами;
- у спорах щодо укладання, зміни, розірвання і виконання договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, комерційної концесії;
- у спорах, які виникають із відносин, пов'язаних із захистом від недобросовісної конкуренції, щодо: неправомірного використання позначень або товару іншого виробника; копіювання зовнішнього вигляду виробу; збирання,

розголошення та використання комерційної таємниці; оскарження рішень Антимонопольного комітету України із визначених цим пунктом питань.

Як відомо, однією з форм захисту прав особи для вирішення спорів, що виникають з цивільних та господарських правовідносин, є діяльність третейських судів. Різновидом третейського суду є міжнародний комерційний арбітраж. У контексті цього зауважимо, що відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 22 ГПК України спори щодо прав інтелектуальної власності не можуть бути передані на розгляд третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу.

Окремо, у межах дослідження процесуальних повноважень Вищого суду з питань інтелектуальної власності, слід зауважити про правила передачі справ з одного суду до іншого, встановлені чч. 1, 3–8 ст. 31 ГПК України, які також стосуються Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Так, суд передає справу на розгляд іншому суду, якщо: справа належить до територіальної юрисдикції (підсудності) іншого суду; після задоволення відводів (самовідводів) чи з інших підстав неможливо утворити новий склад суду для розгляду справи; ліквідовано або з визначених законом підстав припинено роботу суду, який розглядав справу.

Передача справи на розгляд іншого суду за встановленою ГПК України підсудністю з підстави, що справа належить до територіальної юрисдикції (підсудності) іншого суду, здійснюється на підставі ухвали суду не пізніше п'яти днів після закінчення строку на її оскарження, а в разі подання скарги – не пізніше п'яти днів після залишення її без задоволення. Передача справи з підстави, коли після задоволення відводів (самовідводів) чи з інших підстав неможливо утворити новий склад суду для розгляду справи, здійснюється на підставі розпорядження голови суду. У разі ліквідації або припинення роботи суду справи, що перебували у його провадженні, невідкладно передаються до суду, визначеного відповідним законом або рішенням про припинення роботи суду, а якщо такий суд не визначено – до суду, що найбільш територіально наближений до суду, який ліквідовано або роботу якого припинено.

Спори між судами щодо підсудності не допускаються. Справа, передана з одного суду до іншого в порядку, встановленому ст. 31 ГПК України, повинна бути прийнята до провадження судом, якому вона надіслана.

Справа, в якій однією із сторін є суд, до підсудності якого віднесена ця справа за загальними правилами, або суддя цього суду, не пізніше п'яти днів з дня надходження позовної заяви передається на підставі розпорядження голови суду до суду вищої інстанції для визначення підсудності.

Важливим правовим аспектом гарантування права на ефективний та справедливий судовий розгляд є забезпечення законного складу суду у відповідному провадженні. Справи у Вищому суді з питань інтелектуальної власності розглядаються колегіально. Розгляд справ відповідним судом як судом першої інстанції здійснюється колегією суддів у складі трьох суддів.

Відповідно до ст. 129 Конституції України однією із основних засад судочинства є забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках на касаційне оскарження судового рішення. Право кожного на перегляд первинного рішення суду гарантується міжнародними стандартами. У Рекомендації № R94(12) Комітету міністрів Ради Європи «Щодо незалежності, дієвості та ролі суддів» від 13 жовтня 1994 року зауважується, що рішення суддів не повинні переглядатися інакше, як через визначену законом процедуру апеляцій. Наведене дає змогу визначити необхідність функціонування у кожній національній судовій системі

не менше двох судових інстанцій. Положеннями Хартії Європейського Союзу про основні права від 07 грудня 2000 року закріплено право на ефективне оскарження (ч. 1 ст. 47 Хартії). Реалізація такого права неможлива без використання принципів ступінчастості та інстанційності побудови системи судоустрою.

Господарським процесуальним законодавством передбачено, що перегляд судових рішень, ухвалених Вищим судом з питань інтелектуальної власності, в апеляційному порядку забезпечує Апеляційна палата Вищого суду з питань інтелектуальної власності. ВС переглядає у касаційному порядку судові рішення, ухвалені судами першої та апеляційної інстанцій.

Відповідно до положень Конституції України та Закону, що коментується, національна система судоустрою будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності. Враховуючи аналіз правового статусу та повноважень Вищого суду з питань інтелектуальної власності крізь призму принципів спеціалізації та інстанційності, окремо слід зауважити про територіальну юрисдикцію цього суду. Відповідно до п. 1 Указу Президента України «Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності» місцезнаходженням цього суду є місто Київ. Вищий суд з питань інтелектуальної власності – єдиний судовий орган уповноважений розглядати судові справи відповідної спеціалізації, відтак територіальна юрисдикція Вищого суду з питань інтелектуальної власності поширюється на всю територію України.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» завданням Вищого антикорупційного суду є здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад та процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними злочинів та судового контролю за досудовим розслідуванням цих злочинів, дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні.

Статтею 4 Закону України «Про Вищий антикорупційний суду» уточнено повноваження цього суду, передбачені коментованим Законом. Відтак, Вищий антикорупційний суд здійснює правосуддя як суд першої та апеляційної інстанцій у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до його юрисдикції (підсудності) процесуальним законом, а також шляхом здійснення у випадках та порядку, визначених процесуальним законом, судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у таких кримінальних провадженнях.

З метою урегулювання процесуальної діяльності Вищого антикорупційного суду розділом VI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» передбачено внесення змін до КПК України. Шляхом доповнення КПК України ст. 33–1 визначено предметну підсудність Вищого антикорупційного суду. Відтак, Вищому антикорупційному суду підсудні кримінальні провадження стосовно корупційних злочинів, передбачених:

1) у примітці ст. 45 КК України:

– привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем;
– викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем;
– викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем;

- викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем;
- викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням;
- порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів;
- викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження;
- викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем;

2) ст.ст. 206–2, 209, 211, 366–1 КК України, якщо наявна хоча б одна з умов, передбачених пп. 1–3 ч. 5 ст. 216 КПК України, якою визначено правила підслідності щодо досудового розслідування злочинів детективами Національного антикорупційного бюро України (злочин вчинено особливим суб'єктом (працівником юридичної особи публічного права), наявний відповідний розмір предмету злочину або завданої ним шкоди, злочин вчинено щодо службової особи, визначеної у ч. 4 ст. 18 КК України або у п. 1 ч. 5 ст. 216 КПК України):

- протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації;
- легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;
- видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону;
- створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут.

Судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, здійснюють слідчі судді Вищого антикорупційного суду.

Кримінальні провадження щодо злочинів, які віднесені до підсудності Вищого антикорупційного суду, не можуть розглядати інші суди, крім випадків, передбачених законом. У разі якщо обвинувачений чи потерпілий є або був суддею чи працівником апарату Вищого антикорупційного суду і кримінальне провадження належить до підсудності цього суду, таке кримінальне провадження у першій інстанції здійснює апеляційний суд, юрисдикція якого поширюється на місто Київ, і в такому разі ухвалені судові рішення оскаржуються в апеляційному порядку до апеляційного суду, який визначається колегією суддів Касаційного кримінального суду ВС.

Питання про направлення кримінального провадження з Вищого антикорупційного суду до іншого суду вирішується колегією у складі п'яти суддів Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду за поданням складу суду, визначеного для розгляду кримінального провадження, або за клопотанням сторін не пізніше п'яти днів з дня внесення такого подання чи клопотання, про що постановляється вмотивована ухвала.

Щодо інстанційної юрисдикції (підсудності) Вищого антикорупційного суду зауважимо, що судом першої інстанції у кримінальних провадженнях, віднесених

за предметною підсудністю до Вищого антикорупційного суду, є Вищий антикорупційний суд. Розгляд кримінальних проваджень у Вищому антикорупційному суді як суді першої інстанції здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів, хоча б один з яких має стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років, крім випадків, коли жодний такий суддя у цьому суді не може брати участь у розгляді справи з передбачених законом підстав.

Для гарантування права на апеляційне оскарження судового рішення судом апеляційної інстанції винятково щодо судових рішень Вищого антикорупційного суду, ухвалених як судом першої інстанції, є Апеляційна палата Вищого антикорупційного суду. Кримінальне провадження у Вищому антикорупційному суді в апеляційному порядку здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів, хоча б один з яких має стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років, крім випадків, коли жодний такий суддя у цьому суді не може брати участь у розгляді справи з передбачених законом підстав.

Окремо слід звернути увагу, що кримінальні провадження у Вищому антикорупційному суді під час досудового розслідування здійснюються слідчим суддею одноособово, а в разі оскарження його ухвал в апеляційному порядку – колегіально судом у складі не менше трьох суддів.

Гарантією забезпечення права на справедливий судовий розгляд є законний склад суду, уповноважений розглядати кримінальні провадження щодо злочинів, які віднесені до підсудності Вищого антикорупційного суду. За загальним правилом у разі, якщо в суді першої або апеляційної інстанції, який згідно з правилами підсудності має здійснювати кримінальне провадження, неможливо утворити склад суду, передбачений процесуальним законодавством, кримінальне провадження здійснює найбільш територіально наближений суд, в якому можливо утворити такий склад суду. Водночас зауважимо, що це правило не поширюється на Вищий антикорупційний суд.

Що стосується територіальної юрисдикції (підсудності) Вищого антикорупційного суду, то відповідно до кримінального процесуального законодавства кримінальні провадження щодо злочинів, що вчинені на території України і віднесені до предметної підсудності Вищого антикорупційного суду, здійснює Вищий антикорупційний суд.

Крім власне процесуальної діяльності Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд аналізують судову статистику, вивчають та узагальнюють судову практику, інформують про результати узагальнення судової практики ВС, оскільки саме ВС уповноважений на здійснення заходів щодо забезпечення єдності судової практики. Крім того, згідно із ч. 1 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» Вищий антикорупційний суд надає ВС пропозиції до висновків щодо проектів законодавчих актів, які стосуються організації та діяльності Вищого антикорупційного суду, спеціальних вимог до суддів цього суду та гарантій їх діяльності, а також оприлюднює їх на своєму офіційному веб-сайті.

Для вирішення питань щодо здійснення аналізу судової статистики та узагальнення судової практики у структурі апарату відповідного вищого спеціалізованого суду функціонують відповідні структурні підрозділи, які здійснюють аналіз судової статистики та узагальнення судової практики. Інформація щодо аналізу судової статистики та узагальнення судової практики може бути розміщена на офіційному веб-сайті «Судова влада України» (https://court.gov.ua).

Стаття 33. Суддя вищого спеціалізованого суду

1. Суддею Вищого суду з питань інтелектуальної власності може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя у Вищому суді з питань інтелектуальної власності, а також відповідає одній із таких вимог:

1) має стаж роботи на посаді судді не менше трьох років;

2) має досвід професійної діяльності представника у справах інтелектуальної власності (патентного повіреного) щонайменше п'ять років;

3) має досвід професійної діяльності адвоката щодо здійснення представництва в суді у справах щодо захисту прав інтелектуальної власності щонайменше п'ять років;

4) має сукупний стаж (досвід) роботи (професійної діяльності) відповідно до вимог, визначених пунктами 1–3 цієї частини, щонайменше п'ять років.

2. Суддею Вищого антикорупційного суду може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя у Вищому антикорупційному суді, а також відповідає іншим вимогам, встановленим законом.

3. Суддя вищого спеціалізованого суду здійснює правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом, а також інші повноваження, визначені законом.

До складу Вищого суду з питань інтелектуальної власності та Вищого антикорупційного суду входять судді, призначені на посаду судді безстроково, які відповідають вимогам, встановленим законом. Кількість суддів у вищих спеціалізованих судах визначає ДСАУ за погодженням з ВРП з урахуванням судового навантаження та в межах видатків, визначених у Державному бюджеті України на утримання судів та оплату праці суддів.

1. Відповідно до ч. 1 коментованої статті суддею Вищого суду з питань інтелектуальної власності може бути особа, яка:

а) відповідає загальним вимогам до кандидатів на посаду судді, передбачених ст. 127 Конституції України та ст. 69 Закону, що коментується (не молодша тридцяти та не старша шістдесяти п'яти років, має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентною, доброчесною та володіє державною мовою);

б) за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя у Вищому суді з питань інтелектуальної власності;

в) відповідає одній з таких спеціальних вимог:

- має стаж роботи на посаді судді не менше трьох років;
- має досвід професійної діяльності представника у справах інтелектуальної власності (патентного повіреного) щонайменше п'ять років;
- має досвід професійної діяльності адвоката щодо здійснення представництва в суді у справах щодо захисту прав інтелектуальної власності щонайменше п'ять років;
- має сукупний стаж (досвід) роботи (професійної діяльності) відповідно до вимог, визначених вище.

Відповідно до Умов проведення конкурсу на зайняття вакантних посад суддів Вищого суду з питань інтелектуальної власності, оголошеного ВККСУ 30 вересня 2017 року, документами, які підтверджують дотримання однієї із зазначених спеціальних вимог, є:

1) для підтвердження стажу роботи на посаді судді – копія трудової книжки;

2) для підтвердження досвіду професійної діяльності представника у справах інтелектуальної власності (патентного повіреного) – копія свідоцтва відповідного представника та копії документів, які підтверджують здійснення відповідної діяльності, зокрема: а) договір, довіреність або інший документ, що відповідно до законодавства підтверджує повноваження патентного повіреного та засвідчує доручення особи на її представництво; б) заявки на реєстрацію об'єкта права інтелектуальної власності з доданими до неї документами; в) документи про результати розгляду заявок на реєстрацію об'єкта права інтелектуальної власності; г) документи про оскарження рішень органів у справах інтелектуальної власності; ґ) науково-дослідні роботи, частиною яких є патентні дослідження; д) документи про доходи особи за період здійснення відповідної діяльності; е) інші документи, які підтверджують здійснення відповідної діяльності;

3) для підтвердження досвіду професійної діяльності адвоката щодо здійснення представництва в суді у справах щодо захисту прав інтелектуальної власності подаються копії таких документів: а) копія свідоцтва на право заняття адвокатською діяльністю; б) витяг з реєстру адвокатів; в) договори або інші документи, що посвідчували повноваження адвоката на відповідне представництво особи у суді; г) копії судових рішень й інші процесуальні документи, що підтверджують здійснення відповідного представництва; ґ) документи про оскарження рішень органів у справах інтелектуальної власності; д) про доходи особи у роки здійснення відповідної діяльності; е) інші документи, які підтверджують здійснення професійної діяльності.

(Щодо порядку зайняття посади судді у Вищому суді з питань інтелектуальної власності див. коментар до ст.ст. 81,83–88 цього Закону).

2. Суддею Вищого антикорупційного суду може бути особа, яка:

а) відповідає загальним вимогам до кандидатів на посаду судді, передбаченим ст. 127 Конституції України та ст. 69 Закону, що коментується;

б) за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя у Вищому антикорупційному суді;

в) відповідає спеціальним вимогам, встановленим Законом України «Про Вищий антикорупційний суд».

Так, відповідно ст. 7 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» на посаду судді Вищого антикорупційного суду може бути призначений громадянин України, який крім відповідності загальним вимогам повинен володіти знаннями та практичними навичками, необхідними для здійснення судочинства у справах, пов'язаних з корупцією, а також відповідати одній із таких вимог:

- мати стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років;
- мати науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше сім років;
- мати досвід професійної діяльності адвоката, у тому числі щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше сім років;
- мати сукупний стаж (досвід) зазначеної вище роботи (професійної діяльності) щонайменше сім років.

Терміни «стаж професійної діяльності у сфері права», «науковий ступінь», «стаж наукової роботи» вживаються у значенні, що передбачено у ч. 6 ст. 69 Закону, що коментується (*див. коментар до неї*).

Відповідно до Умов проведення конкурсу на зайняття вакантних посад суддів Вищого антикорупційного суду, оголошеного ВККСУ 02 серпня 2018 року, документами, що підтверджують відповідність особи одній із наведених спеціальних вимог, є:

1) стаж роботи на посаді судді – копія трудової книжки;

2) науковий ступінь у сфері права, здобутий у вищому навчальному закладі (університеті, академії чи інституті, крім вищих військових навчальних закладів) чи науковій установі України або аналогічному вищому навчальному закладі, чи науковій установі іноземної держави – копії відповідних дипломів. Науковий ступінь, здобутий у вищому навчальному закладі, чи науковій установі іноземної держави, повинен бути визнаний в Україні в установленому законодавством порядку;

3) стаж наукової роботи у сфері права на посадах наукових (науково-педагогічних) працівників у вищому навчальному закладі (університеті, академії чи інституті, крім вищих військових навчальних закладів) чи науковій установі України або аналогічному вищому навчальному закладі, чи науковій установі іноземної держави: а) копія трудової книжки, копії трудових договорів (контрактів); б) довідки про підтвердження стажу наукової роботи підприємств, установ, організацій, вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації або їх правонаступників за формою, визначеною постановою правління Пенсійного фонду України від 06 квітня 2011 року № 10–3, зареєстрованою в Міністерстві юстиції України 06 липня 2011 року за № 816/19554; в) документи, що підтверджують стаж наукової роботи у сфері права на посадах наукових (науково-педагогічних) працівників у вищому навчальному закладі іноземної держави; г) інші документи, які підтверджують здійснення відповідної діяльності;

4) досвід професійної діяльності адвоката, в тому числі щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення, – копія свідоцтва на право заняття адвокатською діяльністю, копія витягу з реєстру адвокатів та документи: а) договори, ордери або інші документи, що посвідчували повноваження адвоката на надання правової допомоги під час здійснення ним професійної діяльності; б) декларації про доходи від професійної діяльності для самозайнятої особи або фізичної особи-підприємця; в) довідки з місця роботи про заробітну плату, трудова книжка – для осіб, які здійснюють адвокатську діяльність у складі юридичної особи чи адвокатського об'єднання; г) інші документи про доходи за період здійснення професійної діяльності адвоката у разі відсутності документів, передбачених підпунктами б–в цього абзацу; ґ) належним чином засвідчені копії судових рішень та інших процесуальних документів, які у сукупності дозволяють встановити участь адвоката у справі (провадженні); д) інші документи, які підтверджують здійснення професійної діяльності. Досвід професійної діяльності адвоката, в тому числі щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення, який здійснював таку діяльність до набрання чинності Законом України «Про адвокатуру» від 19 грудня 1992 року, підтверджується засвідченою належним чином копією рішення про прийом у члени колегії адвокатів.

(Щодо порядку зайняття посади судді у Вищому антикорупційному суді див. коментар до ст.ст. 81,83–88 цього Закону).

Необхідно також звернути увагу, що крім загальних заборон обіймати посаду судді, передбачених у ст. 69 коментованого Закону, ст. 7 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» встановлено додаткові обмеження щодо зайняття посади судді Вищого антикорупційного суду.

Так, не може бути призначено суддею Вищого антикорупційного суду особу: яка упродовж десяти років, що передують призначенню, працювала (проходила службу) в органах прокуратури України, внутрішніх справ України, Національної поліції України, Державному бюро розслідувань, інших правоохоронних органах (органах правопорядку), податковій міліції, Службі безпеки України, митних органах, Національному антикорупційному бюро України, Національному агентстві з питань запобігання корупції, Національному агентстві України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Антимонопольному комітеті України, Рахунковій палаті, центральному органі виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, або обіймала політичні посади, мала представницький мандат; яка упродовж останніх п'яти років входила до складу керівних органів політичної партії або перебувала у трудових чи інших договірних відносинах з політичною партією; відомості про яку внесені до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення; яка входила до складу керівного органу чи наглядової ради юридичної особи, відомості про яку внесені до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення; яка була членом ВККСУ або Вищої ради юстиції до набрання чинності Законом України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні»; яка входила до складу Міжвідомчої комісії з питань державних закупівель до створення електронної системи закупівель відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі»; яка відповідно до вироку суду, що набрав законної сили, була позбавлена права обіймати посади або займатися діяльністю, що пов'язані з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування (крім осіб, які були реабілітовані), незалежно від зняття чи погашення такої судимості, або яка мала судимість за вчинення будь-якого умисного злочину незалежно від зняття чи погашення такої судимості.

3. Суддя вищого спеціалізованого суду здійснює правосуддя у порядку, встановленому процесуальним законом, та виконує інші повноваження, визначені законом, які є похідними від повноважень вищого спеціалізованого суду, унормованих у ст. 32 цього Закону (*див. коментар до неї*).

Варто наголосити, що розд. IV Закону України «Про Антикорупційний суд» визначено особливості статусу суддів Вищого антикорупційного суду. Зокрема, встановлено додаткові гарантії їх безпеки, особливості моніторингу доброчесності, підвищення рівня професійної компетентності, забезпечення житлових умов судді тощо.

Стаття 34. Голова вищого спеціалізованого суду

1. Голова вищого спеціалізованого суду:

1) представляє суд як орган державної влади у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами, а також із судовими органами інших держав та міжнародними організаціями;

2) визначає адміністративні повноваження заступників голови вищого спеціалізованого суду;

3) контролює ефективність діяльності апарату суду, погоджує призначення на посади керівника апарату суду, заступника керівника апарату суду, вносить подання про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства;

4) видає на підставі акта про призначення судді на посаду, переведення судді, звільнення судді з посади, а також у зв'язку з припиненням повноважень судді відповідний наказ;

5) повідомляє Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України, а також через веб-портал судової влади про вакантні посади суддів у суді у триденний строк з дня їх утворення;

6) забезпечує виконання рішень зборів суддів вищого спеціалізованого суду;

7) організовує ведення та аналіз судової статистики, організовує вивчення та узагальнення судової практики, інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства;

8) сприяє виконанню вимог щодо підтримання кваліфікації суддів вищого спеціалізованого суду та підвищення їхнього професійного рівня;

9) здійснює інші повноваження, визначені законом.

2. Голова вищого спеціалізованого суду з питань, що належать до його адміністративних повноважень, видає накази і розпорядження.

3. У разі відсутності голови вищого спеціалізованого суду його адміністративні повноваження здійснює один із заступників голови суду за визначенням голови суду, за відсутності такого визначення – заступник голови суду, який має більший стаж роботи на посаді судді, а в разі відсутності заступника голови суду – суддя цього суду, який має більший стаж роботи на посаді судді.

1–3. Судова система є складним механізмом, який характеризується наявністю специфічних принципів організації та діяльності. Крім відносин, які пов'язані зі здійсненням процесуального розгляду справи в суді, існують й інші відносини, що виникають у результаті реалізації управлінської, кадрової політики, забезпечення внутрішньої організаційної структури тощо. Вагому роль у цих процесах відіграє так званий адміністративний корпус. Важливе значення для належного здійснення адміністрування у вищих спеціалізованих судах має діяльність голови суду.

Посада голови вищого спеціалізованого суду відноситься до адміністративних посад у суді, умови та порядок обрання на які та звільнення з яких передбачено ст. 20 цього Закону (*див. коментар до неї*).

Положення коментованої норми, які визначають повноваження, види управлінських рішень голови вищого спеціалізованого суду, за змістом і спрямуванням є аналогічними положенням ст. 24 цього Закону, що зумовлено єдиними для усіх судів, незалежно від їх місця в системі судоустрою, загальними підходами до процесу адміністрування в суді.

(Щодо повноважень голови суду, а також щодо ч. 2–3 цієї статті див. коментар до ст. 24 цього Закону).

Стаття 35. Заступник голови вищого спеціалізованого суду

1. Заступник голови вищого спеціалізованого суду здійснює адміністративні повноваження, визначені головою суду.

Положення цієї норми за змістом і спрямуванням є аналогічними ст. 25 цього Закону *(див. коментар до неї)*.

Глава 5. Верховний Суд

Стаття 36. Верховний Суд – найвищий суд у системі судоустрою України

1. Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом.

2. Верховний Суд:

1) здійснює правосуддя як суд касаційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, – як суд першої або апеляційної інстанції, в порядку, встановленому процесуальним законом;

2) здійснює аналіз судової статистики, узагальнення судової практики;

3) надає висновки щодо проектів законодавчих актів, які стосуються судоустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням системи судоустрою;

4) надає висновок про наявність чи відсутність у діяннях, у яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; вносить за зверненням Верховної Ради України письмове подання про неспроможність виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я;

5) звертається до Конституційного Суду України щодо конституційності законів, інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції України;

6) забезпечує однакове застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом;

7) забезпечує апеляційні та місцеві суди методичною інформацією з питань правозастосування;

8) здійснює інші повноваження, визначені законом.

1. ВС має статус конституційного органу та є найвищим судом у системі судоустрою України відповідно до ч. 3 ст. 125 Конституції України.

Визначення статусу ВС як «найвищого суду в системі судоустрою» вказує на те, що в Україні діє моноцентрична система судоустрою, що характеризується структурованістю та у певному сенсі ієрархічністю, які забезпечують цілісність судоустрою України як системи.

(Щодо тлумачення поняття «система судоустрою» див. коментар до ст. 17 Закону).

ВС, як і інші суди в системі судоустрою, діє для забезпечення кожному права на судовий захист його прав, свобод та законних інтересів незалежним і безстороннім судом, справедливого та неупередженого розгляду справ у розумні строки, встановлені законом.

Водночас основним завданням ВС визначено забезпечення сталості та єдності судової практики, що здійснюється у порядку та спосіб, визначений процесуальним законодавством. Такий підхід загалом відповідає усталеній міжнародній практиці. Так, на переконання ЄСПЛ, невід'ємним наслідком будь-якої судової системи, що базується на мережі судів першої інстанції та апеляційних судів з повноваженнями в їх територіальній юрисдикції, є розбіжності судових рішень. Водночас, роль найвищої судової інстанції полягає в тому, щоб вирішувати такі суперечності *(рішення ЄСПЛ від 24 червня 2009 року у справі «Тудор Тудор проти Румунії»).* «Завдання здійснення правосуддя, що є повноваженням судів, полягає саме у розсіюванні тих

сумнівів щодо тлумачення, які залишаються, враховуючи зміни у повсякденній практиці. У цьому зв'язку не можна недооцінювати завдання вищих судів у забезпеченні уніфікованого та єдиного застосування права. Неспроможність вищого суду впоратись із цим завданням може призвести до наслідків, несумісних, inter alia, з вимогами статті 1 Першого протоколу до Конвенції» (*рішення ЄСПЛ від 07 жовтня 2011 року у справі «Сєрков проти України»)*.

Варто зауважити, що зміст законодавчої конструкції «сталість та єдність судової практики» у доктрині визначається по-різному. У зв'язку з цим слід звернути увагу на таке.

Передумовою формування масиву судової практики в різних формах її прояву (рішеннях суду у справах окремої категорії, проведених судом узагальненнях, сформульованих правових позиціях) є процес застосування норм прав. Цей процес здійснюється судом при вирішенні конкретної справи за конкретних обставин у відповідній процесуальній формі. Про судову практику ж прийнято говорити у випадку наявності однотипних судових рішень, які можуть виокремлюватись за різними критеріями (наприклад, категорія справ, застосування конкретної норми матеріального чи процесуального права тощо). Термін «єдність» в українській мові тлумачиться як цілісність, схожість, цілковита подібність, а «сталість» – властивість за значенням сталий, що означає незмінний, постійний *(Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов., та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009)*. Однак тлумачити їх буквально відносно судової практики не можна, оскільки остання є динамічною та еволюційною категорією, що розвивається та змінюється з урахуванням розвитку суспільних відносин та законодавства. Тому доцільно, на нашу думку, говорити, що сталість і єдність судової практики вимагає одноманітного застосування судами однієї й тієї ж норми права за схожих обставин.

Такий підхід, серед іншого, зумовлений реалізацією у національній правовій системі принципу правової визначеності, що є невід'ємною складовою принципу верховенства права. Зокрема, він передбачає, що для того, щоб судове тлумачення відповідало вимогам ЄКПЛ, необхідно, щоб судові рішення були розумно передбачуваними *(рішення ЄСПЛ від 28 листопада 1999 року у справі «Брумареску проти Румунії»).* Передбачуваність судових рішень безпосередньо пов'язана з доктриною правомірних очікувань, яка виводиться із принципу правової визначеності. Вона виражає ідею, відповідно до якої органи державної влади повинні дотримуватися не лише закону, але й своїх обіцянок і породжених ними очікувань. Ця доктрина передбачає, що особи, які добросовісно діють на підставі закону (як він є), не повинні бути обмануті у своїх правомірних очікуваннях *(Контрольный список вопросов для оценки соблюдения верховенства права. Венецианская комиссия Совета Европы. Венеция, 11–12 марта 2016 года*).

Тому завданням ВС першочергово є тлумачення у передбачений процесуальним законом спосіб (шляхом розгляду судового спору та перевірки судових рішень) норм права, що по- різному застосовуються судами, з метою не лише правильного вирішення справи, а й спрямування судової практики в єдине правильне русло.

Сформульований висновок узгоджується з позицією, викладеною у спільному висновку Венеціанської комісії та Дирекції з технічного співробітництва Генеральної Дирекції з прав людини та правових питань Ради Європи № 588/2010, відповідно до якої в основі ідеї створення верховного суду лежить саме надання ним як най-

вищим судовим органом загального тлумачення законодавства і в такий спосіб – забезпечення однакового застосування закону всіма судами на території держави

2. У ч. 2 коментованої статті окреслено основні повноваження ВС, які умовно можна поділити на дві групи: процесуальні та позапроцесуальні.

А. Процесуальні повноваження ВС реалізуються першочергово шляхом здійснення ним правосуддя як судом касаційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, – як судом першої або апеляційної інстанції в порядку, встановленому процесуальним законом.

Як суд касаційної інстанції ВС переглядає у касаційному порядку остаточні судові рішення, ухвалені судами першої та апеляційної інстанцій, в адміністративній, господарській, кримінальній та цивільній юрисдикціях. Однак право на касаційне оскарження судового рішення не є абсолютним.

Відповідно до ст. 129 Конституції України як основну засаду судочинства закріплено забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення лише у визначених законом випадках.

Процесуальні кодекси передбачають, що підставами касаційного оскарження є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права. Водночас вони визначають випадки, в яких судове рішення не може оскаржуватися в касаційному порядку. Так, відповідно до ч. 3 ст. 389 ЦПК України та ч. 3 ст. 287 ГПК України не підлягають касаційному оскарженню: 1) рішення, ухвали суду першої інстанції та постанови, ухвали суду апеляційної інстанції у справах, рішення у яких підлягають перегляду в апеляційному порядку ВС; 2) судові рішення у малозначних справах (крім випадків, якщо: а) касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики; б) особа, яка подає касаційну скаргу, відповідно до ЦПК України/ ГПК України позбавлена можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, при розгляді іншої справи; в) справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу; г) суд першої інстанції відніс справу до категорії малозначних помилково). Відповідно до ч. 5 ст. 328 КАС України не підлягають касаційному оскарженню: 1) рішення, ухвали суду першої інстанції та постанови, ухвали суду апеляційної інстанції у справах, рішення у яких підлягають перегляду в апеляційному порядку ВС; 2) судові рішення у справах незначної складності крім випадків, якщо: а) касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики; б) особа, яка подає касаційну скаргу, відповідно до КАС України позбавлена можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, при розгляді іншої справи; в) справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу; г) суд першої інстанції відніс справу до категорії справ незначної складності помилково. Судові рішення, які можуть бути оскаржені в касаційному порядку у кримінальній юрисдикції, передбачені у ст. 424 КПК України.

Реалізація ВС касаційної функції спрямована на перевірку законності та обґрунтованості судових рішень, правильності застосування судами нижчих інстанцій норм матеріального та процесуального права, слугуючи додатковою гарантією для особи, яка звернулася за судовим захистом.

Як суд першої інстанції ВС діє винятково в адміністративному судочинстві. Зокрема, відповідно до ч. 4 ст. 22 КАС України ВС як суду першої інстанції підсудні

справи щодо встановлення Центральною виборчою комісією результатів виборів або всеукраїнського референдуму, справи за позовом про дострокове припинення повноважень народного депутата України, а також справи щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності ВРУ, Президента України, ВРП, ВККСУ, Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів.

Як суд апеляційної інстанції ВС:

- в адміністративному судочинстві переглядає в апеляційному порядку судові рішення апеляційного адміністративного суду, розглянуті останнім як судом першої інстанції, зокрема у справах: розглянутих апеляційним адміністративним судом в апеляційному окрузі, що включає місто Київ, щодо оскарження рішень, дій та бездіяльності Центральної виборчої комісії (крім справ про встановлення Центральною виборчою комісією результатів виборів або всеукраїнського референдуму), дій кандидатів на пост Президента України, їх довірених осіб; за позовами про примусове відчуження з мотивів суспільної необхідності земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені. У випадках, визначених КАС України, Велика Палата ВС переглядає в апеляційному порядку як суд першої інстанції судові рішення у справах, розглянутих ВС як судом першої інстанції (ст. 23 КАС України);
- у цивільному судочинстві переглядає в апеляційному порядку судові рішення апеляційних судів, ухвалені ними як судами першої інстанції (у справах щодо: оскарження рішень третейських судів; оспорювання рішень міжнародних комерційних арбітражів, про видачу виконавчих листів на примусове виконання рішень третейських судів; визнання та надання дозволу на виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу (ст. 24 ЦПК України);
- у господарському судочинстві переглядає в апеляційному порядку судові рішення апеляційних господарських судів, ухвалені ними як судами першої інстанції, зокрема у справах щодо оскарження рішень третейських судів, про видачу наказів на примусове виконання рішень третейських судів (ст. 24 ГПК України).

На окрему увагу заслуговує реалізація ВС такого повноваження, як *забезпечення однакового застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом.*

Положення оновлених процесуальних кодексів акцентували увагу на процесуальному статусі ВС у сфері застосування та тлумачення норм матеріального та процесуального права.

По-перше, відповідно до ст. 417 ЦПК України, ст. 316 ГПК України, ч. 5 ст. 353 КАС України, ч. 2 ст. 439 КПК України вказівки, що містяться в постанові суду касаційної інстанції, є обов'язковими для суду першої та апеляційної інстанцій під час нового розгляду справи. Крім того, відповідно до ст. 263 ЦПК України, ст. 236 ГПК України, ст. 242 КАС України при виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд ураховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладених у постановах ВС.

По-друге, розвиваючи положення ч.ч. 5, 6 ст. 13 цього Закону, яка передбачає, що висновки ВС щодо застосування норм права підлягають урахуванню іншими судами при розгляді справ у процесі правозастосування, норми процесуального законодавства передбачають так званий інститут «overruling» (англ.), який широко використовується вищими судовими інстанціями країн англо-саксонської системи

права. Йдеться про те, що колегія ВС, що розглядає справу в касаційному порядку, має право передати справу на розгляд палати, об'єднаної палати чи Великої палати ВС, якщо суд касаційної інстанції вважатиме за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні палати, об'єднаної палати чи Великої Палати ВС (ст. 403 ЦПК України, ст. 302 ГПК України, ст. 346 КАС України, ст. 434–1 КПК України). Застосування такого порядку вимагає від суду обґрунтування мотивів необхідності відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах. У цьому сенсі варто вести мову про вироблення ВС правової традиції, згідно з якою безмотивоване, неаргументоване відступлення від свого ж правового висновку є неможливим (*Луспеник Д. Завдання Верховного Суду як суду касаційної інстанції. Судово-юридична газета. 18 грудня 2018 року)*.

Б. Позапроцесуальні повноваження ВС є різноманітними, а їх реалізація передбачає комунікацію з різними органами державної влади, суддівського врядування, судами та іншими.

Такі повноваження як: надання висновків щодо проектів законодавчих актів, які стосуються судоустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням системи судоустрою; надання висновку про наявність чи відсутність у діяннях, у яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; внесення за зверненням ВРУ письмового подання про неспроможність виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я; звернення до КСУ щодо конституційності законів, інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції України реалізуються такою структурною частиною ВС, як Пленум ВС *(див. коментар до ст. 46 цього Закону)*.

Позапроцесуальні повноваження ВС законодавчо закріплено на паритетних засадах. Однак якщо реалізація деяких з них, а саме аналіз судової статистики чи узагальнення судової практики, метою яких є досягнення конкретних, «вузьких» цілей, наприклад, своєчасного виявлення диспропорцій суспільних відносин, можлива і без використання інших повноважень, то якісне забезпечення апеляційних та місцевих судів методичною інформацією можливе лише за умови комплексного застосування їх сукупності.

Забезпечення судів нижчого рівня методичною інформацією здійснюється у різний спосіб: шляхом організації оперативних нарад, семінарів, конференцій за участю суддів ВС та інших судів: надсилання інформаційних листів тощо. Ці способи є традиційними і такими, що сформувалися за час діяльності ВСУ та вищих спеціалізованих судів, які діяли як суди касаційної інстанції до початку роботи ВС (до грудня 2017 року). Однак, слідуючи передовим тенденціям, ВС запроваджує нові перспективні форми інформування, які є доступними не лише судам, а й широкому загалу. Зокрема, запровадження випуску електронних піврічних бюлетенів та поточних дайджестів практики ВС (щотижневі – огляд усіх постанов ВП, тематичні – огляд рішень ВП у певній категорії справ, екстрені – у випадку відступу ВП від правових висновків ВС або ВСУ), які оприлюднюються на офіційній веб-сторінці ВС і надсилаються всім судам, робить систему пошуку потрібної інформації зручною та оперативною. Перебуваючи на стадії апробації, ці способи можуть бути скориговані, проте вони однозначно модернізують діяльність ВС, який повинен відповідати виклику часу, етап якого іменують добою інформаційного суспільства.

Стаття 37. Склад та структура Верховного Суду

1. До складу Верховного Суду входять судді у кількості не більше двохсот.

2. У складі Верховного Суду діють:

1) Велика Палата Верховного Суду;

2) Касаційний адміністративний суд;

3) Касаційний господарський суд;

4) Касаційний кримінальний суд;

5) Касаційний цивільний суд.

3. До складу кожного касаційного суду входять судді відповідної спеціалізації.

4. У кожному касаційному суді утворюються судові палати з розгляду окремих категорій справ з урахуванням спеціалізації суддів.

Кількість та спеціалізація судових палат визначаються рішенням зборів суддів касаційного суду з урахуванням вимог частин п'ятої та шостої цієї статті та судового навантаження.

5. У Касаційному адміністративному суді обов'язково створюються окремі палати для розгляду справ щодо:

1) податків, зборів та інших обов'язкових платежів;

2) захисту соціальних прав;

3) виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян.

6. У Касаційному господарському суді обов'язково створюються окремі палати для розгляду справ щодо (про):

1) банкрутство;

2) захисту прав інтелектуальної власності, а також пов'язаних з антимонопольним та конкурентним законодавством;

3) корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів.

7. Інші палати у касаційних судах створюються за рішенням зборів суддів касаційного суду.

8. У Верховному Суді діє Пленум Верховного Суду для вирішення питань, визначених Конституцією України та цим Законом. Склад і порядок діяльності Пленуму Верховного Суду визначаються цим Законом.

1. До складу ВС входять судді у кількості не більше двохсот. Із цих суддів обираються Голова ВС та його заступник. *(Детально щодо особливостей статусу судді ВС див. коментар до ст. 38 цього Закону).*

2. ВС є цілісним, водночас складноструктурованим, найвищим судовим органом у системі судоустрою України. Його організація передбачає функціонування у його складі Великої Палати ВС та чотирьох касаційних судів: Касаційного адміністративного суду, Касаційного господарського суду, Касаційного кримінального суду та Касаційного цивільного суду. Вони є структурними елементами ВС, основу розмежування яких визначає відповідна судова юрисдикція, та не мають самостійного статусу (вони не є юридичними особами).

Аналізована структура ВС як єдиного найвищого суду в системі судоустрою України відображає втілення конституційного принципу спеціалізації, зміст якого за правовою позицією КСУ полягає у створенні відповідних спеціалізованих судів для здійснення цивільного, кримінального, адміністративного, господарського судочинства (*Рішення КСУ від 12 липня 2011 року у справі за конституційними поданнями 54 народних депутатів України та Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінально-процесуального кодексу*

України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України (щодо принципу інстанційності в системі судів загальної юрисдикції).

Статус та повноваження Великої Палати ВС визначено у ст. 45 коментованого Закону *(див. коментар до неї)*.

Порядок та специфіка здійснення правосуддя кожним із чотирьох касаційних судів у складі ВС та Великою Палатою ВС регулюються положеннями відповідних процесуальних кодексів України.

3. До складу кожного касаційного суду входять судді відповідної спеціалізації. Критерієм спеціалізації у цьому сенсі є предмет спірних правовідносин і властива для його розгляду судова процедура, що сукупно формують поняття судової юрисдикції, яка традиційно поділяється на цивільну, господарську, адміністративну та кримінальну.(*Щодо спеціалізації суддів більш детально див. коментар до ст. 18 Закону).*

4–7. Розвиток принципу спеціалізації у судовій діяльності зумовлює організацію роботи ВС не лише шляхом законодавчого закріплення та функціонування у його складі касаційних судів за відповідною сферою судової юрисдикції, а й утворення, вже як їх структурних одиниць, судових палат з розгляду окремих категорій справ.

Судова палата касаційного суду – це структурне утворення без самостійного статусу, яке передбачає об'єднання спільних зусиль певної кількості суддів відповідної спеціалізації з метою ефективного здійснення правосуддя.

Визначення необхідної кількості судових палат, їх персонального складу та спеціалізацію віднесено до компетенції зборів суддів відповідного касаційного суду, з приводу чого приймається відповідне рішення. Це дозволяє оперативно вирішувати зазначені питання, що сприяє належній організації роботи касаційного суду. При цьому обов'язковому врахуванню підлягають дві умови: 1) законодавчо закріплені приписи щодо обов'язкового створення окремих палат для розгляду окремих справ; 2) судове навантаження. Законодавча вказівка щодо обов'язковості створення окремих судових палат у касаційному суді не заперечує необхідності, доцільності та можливості створення інших судових палат.

Так, відповідно до ч. 5 коментованої статті у Касаційному адміністративному суді створені такі палати для розгляду справ щодо: 1) податків, зборів та інших обов'язкових платежів; 2) захисту соціальних прав; 3) виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян.

У Касаційному господарському суді створено чотири палати для розгляду справ щодо (про): 1) банкрутство; 2) захисту прав інтелектуальної власності, а також пов'язаних з антимонопольним та конкурентним законодавством; 3) корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів; 4) земельних відносин і прав власності. Утворення перших трьох є імперативним приписом коментованої норми. Четверта створена з урахуванням актуальності та значного масиву судових справ, що виникають із земельних правовідносин.

У Касаційному кримінальному та Касаційному цивільному судах створено по три судові палати (під відповідною нумерацією) у складі кожного із касаційних судів для розгляду кримінальних та цивільних справ відповідно.

Повноваження та особливості організації судової палати касаційного суду регулюються ст. 44 коментованого Закону *(див. коментар до неї)*.

8. Як окрема структурна одиниця у складі ВС діє Пленум ВС, статус якого визначено у ст. 46 коментовано Закону *(див. коментар до неї)*.

Стаття 38. Суддя Верховного Суду

1. Суддею Верховного Суду може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя у Верховному Суді, а також відповідає одній із таких вимог:

1) має стаж роботи на посаді судді не менше десяти років;

2) має науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше десять років;

3) має досвід професійної діяльності адвоката, в тому числі щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше десять років;

4) має сукупний стаж (досвід) роботи (професійної діяльності) відповідно до вимог, визначених пунктами 1–3 цієї частини, щонайменше десять років.

2. Суддя Верховного Суду:

1) здійснює правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом;

2) бере участь у розгляді питань, що виносяться на засідання Пленуму Верховного Суду;

3) аналізує судову практику, бере участь у її узагальненні;

4) бере участь у розгляді питань, що виносяться на збори суддів відповідного касаційного суду, та здійснює інші повноваження, визначені законом.

1. Суддя ВС є носієм судової влади в Україні. Усі судді України мають єдиний конституційний статус. Суддя ВС, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права (ст.ст.127,129 Конституції України).

Частина 1 коментованої статті передбачає умови, за яких особа може бути суддею ВС. Такими є:

а) відповідність загальним вимогам до кандидатів на посаду судді, передбаченим ст. 127 Конституції України та ст. 69 Закону, що коментується (не молодша тридцяти та не старша шістдесяти п'яти років, має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентною, доброчесною та володіє державною мовою);

б) особа підтвердила здатність здійснювати правосуддя у ВС за результатами кваліфікаційного оцінювання;

в) відповідність одній із таких спеціальних вимог:

- має стаж роботи на посаді судді не менше десяти років;
- має науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше десять років;
- має досвід професійної діяльності адвоката, в тому числі щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше десять років;
- має сукупний стаж (досвід) роботи (професійної діяльності) відповідно до вимог, визначених п. п. 1–3 цієї частини, щонайменше десять років. Цей припис означає, що особа-кандидат на посаду судді ВС може і не мати щонайменше десяти років стажу винятково на посаді судді, або стажу наукової роботи у сфері права, або досвід професійної діяльності адвоката. Проте у сукупності стаж роботи такої особи на посаді судді та/або стаж наукової роботи у сфері права, досвід професійної діяльності адвоката становить щонайменше десять років.

Терміни «стаж професійної діяльності у сфері права», «науковий ступінь», «стаж наукової роботи» вживаються у значенні, що передбачені у ч. 6 ст. 69 Закону, який коментується (*див. коментар до неї*).

Документами, які підтверджують дотримання вимог щодо необхідного стажу (досвіду) роботи (професійної діяльності), є:

1) стаж роботи на посаді судді – копія трудової книжки;

2) науковий ступінь доктора наук або кандидата наук (доктора філософії) у сфері права, здобутий у вищому навчальному закладі (університеті, академії чи інституті, крім вищих військових навчальних закладів) чи науковій установі України або аналогічному вищому навчальному закладі чи науковій установі іноземної держави – копії відповідних дипломів.

Науковий ступінь, здобутий у вищому навчальному закладі чи науковій установі іноземної держави, повинен бути визнаний в Україні в установленому законодавством порядку;

3) стаж наукової роботи у сфері права на посадах наукових (науково-педагогічних) працівників у вищому навчальному закладі (університеті, академії чи інституті, крім вищих військових навчальних закладів) чи науковій установі України, або аналогічному вищому навчальному закладі чи науковій установі іноземної держави: а) копія трудової книжки, копії трудових договорів (контрактів); б) довідки про підтвердження стажу наукової роботи підприємств, установ, організацій, вищих навчальних закладів ІІІ–ІV рівнів акредитації або їх правонаступників за формою, визначеною постановою правління Пенсійного фонду України від 06 квітня 2011 року № 10–3, зареєстрованою в Міністерстві юстиції України 06 липня 2011 року за № 816/19554; в) документи, що підтверджують стаж наукової роботи у сфері права на посадах наукових (науково-педагогічних) працівників у вищому навчальному закладі іноземної держави; г) інші документи, які підтверджують здійснення відповідної діяльності;

4) досвід професійної діяльності адвоката, в тому числі щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення, – копія свідоцтва на право заняття адвокатською діяльністю, копія витягу з реєстру адвокатів та документи: а) договори, ордери або інші документи, що посвідчували повноваження адвоката на надання правової допомоги під час здійснення ним професійної діяльності; б) декларації про доходи від професійної діяльності для самозайнятої особи або фізичної особи-підприємця; в) довідки з місця роботи про заробітну плату, трудова книжка – для осіб, які здійснюють адвокатську діяльність у складі юридичної особи чи адвокатського об'єднання; г) інші документи про доходи за період здійснення професійної діяльності адвоката у разі відсутності документів, вказаних вище; ґ) належним чином засвідчені копії судових рішень та інших процесуальних документів, які у сукупності дозволяють встановити участь адвоката у справі (провадженні); д) інші документи, які підтверджують здійснення професійної діяльності.

Досвід професійної діяльності адвоката, в тому числі щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення, який здійснював таку діяльність до набрання чинності Законом України «Про адвокатуру» від 19 грудня 1992 року, підтверджується засвідченою належним чином копією рішення про прийом у члени колегії адвокатів.

Вище вказані документи, якими підтверджується професійна діяльність адвоката, необхідно подавати за період здійснення такої діяльності.

(Щодо порядку зайняття посади судді ВС див. коментар до ст. 81, 83–88 цього Закону).

(З приводу пересторіг і заборон щодо зайняття посади судді ВС див. коментар до ст. 69 цього Закон)у.

2. Суддя ВС здійснює свої повноваження в межах закону. Ч. 2 коментованої статті наділяє суддю ВС таким повноваженнями:

– процесуальні повноваження (здійснює правосуддя в порядку, встановленому КАС України, ЦПК України, ГПК України та КПК України);
– аналітичні повноваження (аналізує судову практику, бере участь у її узагальненні);
– організаційні повноваження (бере участь у розгляді питань, що виносяться на засідання Пленуму ВС та питань, що виносяться на збори суддів відповідного касаційного суду).

Перелік повноважень судді ВС, що міститься у коментованій статті, не є вичерпним і може бути розширений за рахунок інших повноважень, визначених законом.

Стаття 39. Голова Верховного Суду

1. Верховний Суд очолює Голова Верховного Суду, якого обирає на посаду та звільняє з посади шляхом таємного голосування Пленум Верховного Суду з числа суддів Верховного Суду в порядку, встановленому цим Законом.

2. Голова Верховного Суду:

1) представляє Верховний Суд як найвищий суд у системі судоустрою України у зносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами, а також із судовими органами інших держав та міжнародними організаціями;

2) визначає адміністративні повноваження заступника Голови Верховного Суду;

3) скликає Пленум Верховного Суду; вносить на розгляд Пленуму подання щодо обрання на посаду секретаря Пленуму; виносить на розгляд Пленуму питання та головує на його засіданнях;

4) контролює ефективність діяльності апарату Верховного Суду, погоджує призначення на посаду керівника апарату суду та його першого заступника, вносить подання про застосування до керівника апарату суду та його першого заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства;

5) інформує Пленум Верховного Суду про діяльність Верховного Суду;

6) здійснює інші повноваження, визначені законом.

3. Голова Верховного Суду з питань, що належать до його адміністративних повноважень, видає накази і розпорядження.

4. Голова Верховного Суду за посадою входить до складу Вищої ради правосуддя.

5. У разі відсутності Голови Верховного Суду його адміністративні повноваження здійснює заступник Голови Верховного Суду. У разі відсутності заступника Голови Верховного Суду адміністративні повноваження Голови Верховного Суду здійснює суддя, який має більший стаж роботи на посаді судді Верховного Суду.

1. Посада Голови ВС є виборною адміністративною посадою. Голова ВС обирається на посаду та звільняється з посади шляхом таємного голосування Пленум ВС з суддів ВС у порядку, встановленому ст.ст. 40–41 цього Закону та ст.ст. 4–6, 8 Регламенту Пленуму ВС.

Адміністративна посада Голови ВС – це визначена структурою і штатним розписом первинна структурна одиниця ВС з установленими відповідно до законодавства про судоустрій і статус суддів обов'язками у межах повноважень щодо організаційного керівництва у ВС з метою забезпечення здійснення ефективного правосуддя.

Суддя ВС обирається на посаду Голови ВС строком на чотири роки з правом обіймати відповідну посаду не більше двох строків підряд, тобто суддя ВС може бути обраним на посаду Голови ВС не більше восьми років підряд.

Голова ВС не може одночасно обіймати будь-яку іншу адміністративну посаду, наприклад, голови касаційного суду у складі ВС, секретаря Великої Палати ВС, секретаря судової палати касаційного суду у складі ВС тощо.

Перебування судді на адміністративній посаді Голови ВС не звільняє його від здійснення повноважень судді ВС. Голова ВС за посадою входить до складу Великої Палати ВС та не здійснює правосуддя у відповідному касаційному суді. Голова ВС здійснює правосуддя у складі Великої Палати ВС в порядку, встановленому процесуальним законом (КАС України, ЦПК України, ГПК України, КПК України).

Звільнення з посади судді ВС та припинення його повноважень, закінчення строку, на який суддю обрано Головою ВС, припиняє його повноваження як Голови ВС. Водночас, дострокове звільнення судді з посади Голови ВС, у тому числі з підстав висловлення йому недовіри або закінчення строку, на який суддю обрано Головою ВС, не припиняє його повноважень судді відповідного касаційного суду у складі ВС.

2. Повноваження Голови ВС, закріплені у частині другій коментованої статті, можна умовно поділити на представницькі та організаційні.

Представницькі повноваження Голови ВС виявляються в тому, що він представляє ВС як найвищий суд у системі судоустрою України у відносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами, а також із судовими органами інших держав та міжнародними організаціями.

Організаційні повноваження, якими наділений Голова ВС, полягають у тому, що він: визначає адміністративні повноваження заступника Голови ВС; скликає Пленум ВС; вносить на розгляд Пленуму подання щодо обрання на посаду секретаря Пленуму; виносить на розгляд Пленуму питання та головує на його засіданнях; контролює ефективність діяльності апарату ВС, погоджує призначення на посаду керівника апарату суду та його першого заступника, вносить подання про застосування до керівника апарату суду та його першого заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства; інформує Пленум ВС про діяльність ВС; здійснює інші повноваження, визначені законом.

Перелік повноважень, закріплених у коментованій статті, не є вичерпним, оскільки Голова ВС може здійснювати й інші визначені законом функції, спрямовані на організацію ефективної діяльності ВС, про що свідчить п. 6 ч. 2 статті.

3. Нормативно-правовими актами Голови ВС, які він видає з питань, що належать до його адміністративних повноважень, є накази і розпорядження.

Накази – це розпорядчі документи, які видає Голова ВС одноосібно в межах своїх повноважень для вирішення основних і оперативних завдань. За змістом накази поділяють на три основні групи: накази з основної діяльності (з основних питань); накази з адміністративно-господарських питань; накази з кадрових питань (особового складу). Вимоги, викладені в документі, обов'язкові для виконання.

Накази стосуються найбільш важливих питань діяльності ВС. Накази, як правило, мають необмежений строк дії.

Розпорядження – це розпорядчі документи, які видає керівник установи одноосібно в межах своїх повноважень для вирішення оперативних завдань. Вимоги, викладені в документі, обов'язкові для виконання. Розпорядження вичерпуються однократним виконанням і чинні впродовж терміна, зазначеного в них, або ж до досягнення результату.

4. Голова ВС входить до складу ВРП за посадою. Ця норма є конституційною та міститься у ч. 4 ст. 131 Конституції України. Голова ВС складає присягу члена ВРП на засіданні Пленуму ВС, на якому його обрано Головою ВС.

Голова ВС як член ВРП здійснює свої повноваження не на постійній основі.

Голова ВС не може брати участі у перегляді ВС рішень ВРП. У таких категоріях справ Голова ВС як суддя заявляє самовідвід у порядку, визначеному ст.ст. 36, 39–41 КАС України, оскільки справи щодо перегляду рішень ВРП розглядаються в порядку адміністративного судочинства.

Закінчення строку, на який суддю обрано Головою ВС, а також його звільнення з адміністративної посади, у тому числі висловлення йому недовіри Пленумом ВС, припиняє повноваження Голови ВС як члена ВРП.

Статус, повноваження, засади організації та порядок діяльності ВРП регулюється Законом України «Про Вищу раду правосуддя».

5. Належна організація роботи суду вимагає делегування та розподілу окремих адміністративних повноважень між Головою ВС та його заступником. Останній здійснює адміністративні повноваження Голови ВС у разі його відсутності. Якщо у ВС відсутній заступник Голови ВС, адміністративні повноваження Голови ВС здійснює суддя, який має більший стаж роботи на посаді судді ВС. Водночас, ні коментований Закон, ні Регламент Пленуму ВС не закріплює алгоритм дій, якщо кілька суддів ВС мають однаковий стаж роботи на посаді судді ВС. Системний аналіз норм коментованого Закону та застосування методу аналогії дозволяє припустити, що в такому разі адміністративні повноваження Голови ВС повинен здійснювати суддя ВС, який має більший стаж роботи на посаді судді.

(Детальнішу щодо посади заступника Голови ВС див. коментар до ст. 43 цього Закону).

Стаття 40. Порядок обрання Голови Верховного Суду

1. Пленум Верховного Суду обирає Голову Верховного Суду на посаду та звільняє його з посади більшістю голосів від загального складу Пленуму шляхом таємного голосування.

2. Голова Верховного Суду обирається з числа суддів Верховного Суду строком на чотири роки з правом обіймати посаду Голови Верховного Суду не більше двох строків поспіль.

3. Голова Верховного Суду не може одночасно обіймати будь-яку іншу адміністративну посаду.

4. Пленум Верховного Суду з питання обрання Голови Верховного Суду скликається не пізніше одного місяця з дня припинення повноважень попереднього Голови Верховного Суду.

5. Звільнення з посади судді Верховного Суду та припинення його повноважень, закінчення строку, на який суддю обрано Головою Верховного Суду, припиняє його повноваження як Голови Верховного Суду.

6. Повноваження Голови Верховного Суду також припиняються достроково внаслідок висловлення йому недовіри Пленумом Верховного Суду.

7. Процедура обрання на посаду Голови Верховного Суду та звільнення його з посади встановлюється Регламентом Пленуму Верховного Суду, що затверджується Пленумом. Зміна регламентної процедури менше ніж за шість місяців до закінчення строку повноважень Голови Верховного Суду не допускається.

1–4. У коментованій статті врегульована процедура обрання Голови ВС, яка деталізована у Регламенті Пленуму ВС, затвердженому постановою Пленуму Верховного Суду від 30 листопада 2017 року № 1 (далі – Регламент Пленуму ВС).

Пленум обирає Голову ВС на посаду більшістю голосів від загального складу Пленуму шляхом таємного голосування. Голова ВС обирається з суддів ВС строком на чотири роки з правом обіймати посаду Голови ВС не більше двох строків підряд. Голова ВС не може одночасно обіймати будь-яку іншу адміністративну посаду.

Пленум з питання обрання Голови ВС скликається не пізніше одного місяця з дня припинення повноважень попереднього Голови ВС.

Під час обрання суддів на посаду Голови ВС головуючим на засіданні Пленуму не може бути суддя, який є кандидатом для обрання на цю посаду. У разі, якщо Голова ВС відсутній або претендує на зайняття посади, на засіданні головує суддя ВС, який обирається із суддів шляхом відкритого голосування більшістю голосів суддів ВС, присутніх на засіданні Пленуму.

На засіданні Пленуму затверджується форма бюлетенів для таємного голосування. Рішення про форму бюлетенів для таємного голосування Пленум ухвалює шляхом відкритого голосування більшістю голосів суддів ВС, присутніх на засіданні.

Головуючий на засіданні Пленуму вносить пропозицію про створення лічильної комісії з організації та проведення виборів Голови ВС. До лічильної комісії шляхом відкритого голосування більшістю голосів суддів ВС, присутніх на засіданні Пленуму, обираються п'ять суддів, які не є кандидатами для обрання на посади. До складу лічильної комісії включаються щонайменше по одному судді від кожного касаційного суду. Лічильна комісія обирає зі свого складу відкритим голосуванням голову та секретаря комісії, про що складається протокол.

Голові лічильної комісії передається протокол, яким затверджені форми бюлетенів, підписаний головуючим на засіданні Пленуму. У бюлетенях для голосування за кандидатури на посади Голови ВС зазначається назва вакантної посади і прізвища всіх кандидатів (в алфавітному порядку), що на них претендують. Кількість кандидатур на вакантну посаду не обмежується.

Унесення прізвищ кандидатів до бюлетенів здійснюється лише за наявності усної або письмової їхньої згоди балотуватися на посаду. Суддя може балотуватися одночасно лише на одну посаду.

Судді ВС до початку голосування можуть ставити кандидатам запитання та брати участь в обговоренні їхніх кандидатур.

Лічильна комісія забезпечує виготовлення бюлетенів для таємного голосування за кількістю суддів, присутніх на засіданні Пленуму. Головуючий на засіданні Пленуму на звороті кожного бюлетеня ставить власноручний підпис і відбиток печатки ВС та передає бюлетені голові лічильної комісії, про що складається відповідний акт. Бюлетені без підпису головуючого на засіданні Пленуму та відбитка печатки ВС вважаються недійсними.

Судді отримують бюлетені для таємного голосування від членів лічильної комісії під підпис у реєстраційному списку. Бюлетені, що залишилися, погашаються.

Лічильна комісія забезпечує таємність голосування. У кабіну (окреме приміщення) для голосування ніхто, крім особи, яка голосує, не допускається. Скринька для таємного голосування перед його проведенням опечатується головою лічильної комісії в присутності всіх членів комісії, а під час голосування знаходиться в місці, доступному для огляду всіма учасниками засідання Пленуму.

Голосування за певного кандидата відбувається шляхом викреслення прізвищ інших кандидатів (якщо такі є) та залишення в бюлетені прізвища одного кандидата, який підтримується.

Після проведення таємного голосування лічильна комісія перевіряє цілісність печатки на скриньці для голосування, відкриває її, перевіряє дійсність бюлетенів, підраховує голоси «за» і «проти» кожного кандидата, а також складає протокол підрахунку голосів, в якому зазначається кількість суддів, що одержали бюлетені, кількість бюлетенів, визнаних недійсними, кількість голосів, поданих «за» і «проти» кандидатів, і тих кандидатів, що набрали більшість голосів. Протокол підписують голова та члени лічильної комісії. Голова лічильної комісії на цьому ж засіданні Пленуму оголошує протокол.

Недійсними визнаються бюлетені невстановленого зразка, зіпсовані й ті, в яких дописано інші прізвища, залишено прізвища двох і більше кандидатів на одну й ту саму посаду, а також ті, з яких неможливо встановити волевиявлення.

Обраною на посаду Голови ВС вважається особа, за яку подано більшість голосів від загального складу Пленуму. На підставі протоколу таємного голосування оформляється постанова Пленуму про обрання Голови ВС.

У разі, коли жоден із кандидатів не набрав необхідної кількості голосів, за рішенням лічильної комісії проводиться повторне голосування за двох кандидатів, які набрали найбільшу кількість голосів на посаду Голови ВС.

Якщо під час повторного голосування жодного з кандидатів не обрано, проводяться нові вибори на посаду Голови ВС.

Копія постанови Пленуму про обрання Голови ВС, оформлена в установленому порядку, засвідчується гербовою печаткою ВС та надсилається ВРУ, Президенту України та КМУ.

Суддя, обраний на посаду Голова ВС на засіданні Пленуму ВС, на якому його обрано Головою ВС, складає присягу члена ВРП, яку він обіймає за посадою.

5–6. Повноваження Голови ВС припиняються у разі: 1) звільнення з посади судді ВС та припинення його повноважень; 2) закінчення строку, на який суддю було обрано Головою ВС; 3) висловлення йому недовіри Пленумом ВС і дострокового звільнення з посади; 4) дострокового звільнення з посади Голови ВС за власним бажанням; 5) дострокового звільнення з посади Голови ВС за поданням не менше однієї третини від складу Пленуму ВС.

Суддя ВС звільняється з посади та припиняє свої повноваження на загальних підставах, передбачених Конституцією України та розд. VII цього Закону (*див. коментар до нього*).

Закінчення строку, на який суддю було обрано Головою ВС, є об'єктивною обставиною, що зумовлює припинення повноважень Голови ВС.

Порядок дострокового звільнення з посади Голови ВС передбачений у ст. 41 Закону, що коментується (*див. коментар до неї*).

Звільнення з адміністративної посади Голови ВС не позбавляє особи статусу судді ВС і повноважень судді відповідного касаційного суду у складі ВС, водночас припиняє його повноваження як члена ВРП.

7. Процедура обрання на посаду Голови ВС і звільнення його з посади встановлюється винятково коментованим Законом та Регламентом Пленуму ВС. Зміна регламентної процедури менше ніж за шість місяців до закінчення строку повноважень Голови ВС не допускається.

Стаття 41. Порядок дострокового звільнення з посади Голови Верховного Суду

1. Голова Верховного Суду може бути достроково звільнений з посади з підстав, встановлених законом.

2. Порядок дострокового припинення повноважень Голови Верховного Суду внаслідок висловлення йому недовіри Пленумом Верховного Суду визначається виключно цією статтею. Регламент Пленуму Верховного Суду щодо цього порядку не застосовується.

3. Питання про висловлення недовіри Голові Верховного Суду розглядається Пленумом Верховного Суду за поданням не менш як однієї третини від складу Пленуму Верховного Суду, скріпленим їх підписами. Подання має бути вмотивованим.

4. Для проведення Пленуму Верховного Суду з питання висловлення недовіри Голові Верховного Суду судді, визначені у частині третій цієї статті, створюють організаційний комітет та призначають його голову і заступника, про що складається протокол.

5. Організаційний комітет забезпечує підготовку і проведення Пленуму Верховного Суду з питання висловлення недовіри Голові Верховного Суду у двадцятиденний термін з дня його створення. Учасники засідання Пленуму Верховного Суду повідомляються організаційним комітетом про день і час скликання Пленуму Верховного Суду та питання, що виноситься на його розгляд, з надсиланням відповідних матеріалів у порядку, встановленому цим Законом. Внесення до порядку денного Пленуму Верховного Суду інших питань, крім висловлення недовіри Голові Верховного Суду, забороняється.

6. Засідання Пленуму Верховного Суду з питання висловлення недовіри Голові Верховного Суду є повноважним за умови присутності на ньому більше половини суддів від складу Пленуму Верховного Суду. На засіданні Пленуму Верховного Суду головує голова організаційного комітету, а в разі його відсутності – заступник голови організаційного комітету.

7. Головуючий виносить на затвердження Пленуму Верховного Суду пропозиції щодо секретаря засідання Пленуму Верховного Суду, персонального складу лічильної комісії, а також форми бюлетеня та протоколу голосування, які затверджуються відкритим голосуванням.

8. Питання про висловлення недовіри Голові Верховного Суду розглядається за участю Голови Верховного Суду або без його участі. Голова Верховного Суду по суті порушених питань може також надати письмові пояснення, які висвітлюються ним або уповноваженою ним особою на засіданні Пленуму Верховного Суду.

9. Організаційний комітет визначає порядок проведення засідання і процедуру голосування з урахуванням вимог цього Закону і здійснює контроль за їх дотриманням.

10. Рішення про висловлення недовіри Голові Верховного Суду приймається шляхом таємного голосування більшістю голосів від складу Пленуму Верховного Суду.

11. Рішення про висловлення недовіри Голові Верховного Суду оформлюється Постановою Пленуму Верховного Суду, яка підписується головуючим та секретарем засідання, обраним Пленумом Верховного Суду за пропозицією головуючого.

12. Висловлення недовіри Голові Верховного Суду не позбавляє його повноважень судді Верховного Суду. У разі дострокового припинення повноважень Голови Верховного Суду обрання Голови Верховного Суду здійснюється в порядку, встановленому цим Законом.

13. Питання про недовіру Голові Верховного Суду не може повторно ініціюватися протягом року з дня його розгляду на засіданні Пленуму Верховного Суду.

14. Порядок звільнення з посади Голови Верховного Суду з підстав, не пов'язаних із висловленням йому недовіри Пленумом Верховного Суду, визначається законом та Регламентом Пленуму Верховного Суду.

1. Голова ВС може бути достроково звільнений з адміністративної посади з підстав, встановлених законом, а також за власним бажанням.

Так, відповідно до ч. 5 ст. 20 коментовано Закону підставою для звільнення судді з адміністративної посади є його заява або триваюче незадовільне виконання обов'язків голови суду, систематичне або грубе неодноразове порушення закону при їх виконанні.

Порядок звільнення з посади Голови ВС з підстав, не пов'язаних з висловленням йому не довіри Пленумом ВС, визначається цим Законом і Регламентом Пленуму ВС.

Питання про дострокове звільнення з посади Голови ВС Пленум ВС розглядає за особистою заявою особи, яка обіймає цю посаду, або за поданням не менше однієї третини від складу Пленуму ВС, скріплених їх підписами. У заяві чи поданні про дострокове звільнення судді з адміністративної посади повинна бути наведена конкретна причина такого звільнення.

У разі необхідності Пленум ВС може створити комісію з перевірки наявності причин для прийняття рішення про дострокове звільнення та їх обґрунтованості. Кількісний і персональний склад такої комісії та її повноваження визначає Пленум ВС.

Питання про дострокове звільнення судді з посади Голови ВС вирішується таємним голосуванням. Пленум створює лічильну комісію, яка забезпечує проведення відповідної процедури за правилами, передбаченими для обрання Голови ВС *(див. коментар до ст. 40 цього Закону)*.

Суддя вважається звільненим з посади Голови ВС, якщо за це подано більшість голосів від загального складу Пленуму ВС.

За результатами голосування Пленум ВС приймає постанову, яка оформляється в установленому порядку.

2. Повноваження Голови ВС також припиняються достроково внаслідок висловлення йому недовіри Пленумом ВС.

Порядок дострокового припинення повноважень Голови ВС внаслідок висловлення йому недовіри Пленумом ВС визначається винятково коментованою статтею. Регламент Пленуму ВС у цьому випадку не застосовується.

3–11. Процедура звільнення Голови ВС шляхом висловлення йому недовіри Пленумом ВС передбачає дотримання такого порядку:

1) внесення вмотивованого (такого, в якому наведені належні та достатні мотиви та підстави висловлення недовіри) подання про висловлення недовіри Голові ВС не менше однієї третьою частиною суддів від складу Пленуму ВС, скріпленого їх підписами;

2) створення суддями ВС, які внесли подання про висловлення недовіри Голові ВС, організаційного комітету, призначення його голови і заступника. Оформлення створення організаційного комітету і призначення керівництва здійснюється відповідним протоколом;

3) забезпечення організаційним комітетом підготовки та проведення Пленуму ВС для розгляду питання щодо висловлення недовіри Голові ВС. Пленум ВС з питання висловлення недовіри Голові ВС повинен бути скликаний у двадцятиденний термін з дня створення організаційного комітету. Організаційний комітет повідомляє учасників засідання Пленуму ВС про день і час скликання Пленуму та питання, яке виноситься на його розгляд, з надсиланням відповідних матеріалів. До порядку денного Пленуму ВС може бути внесено лише одне питання – висловлення недовіри Голові ВСУ. Крім нього, внесення до порядку денного Пленуму ВС інших питань забороняється.

Організаційний комітет визначає з урахуванням вимог коментованої статті порядок проведення засідання Пленуму ВС та процедури голосування щодо винесеного на його розгляд питання, здійснює контроль за їх дотриманням;

4) проведення під головуванням голови організаційного комітету, а в разі його відсутності – заступника голови організаційного комітету, засідання Пленуму ВС з питання висловлення недовіри Голові ВСУ за умови присутності на ньому більше половини суддів від складу Пленуму ВС;

5) винесення головуючим (головою або заступником голови організаційного комітету) на засіданні Пленуму ВС пропозиції щодо секретаря засідання Пленуму ВС, персонального складу лічильної комісії, а також форми бюлетеня та протоколу голосування, які затверджуються відкритим голосуванням;

6) розгляд питання про висловлення недовіри Голові ВС може здійснюється як за участю Голови ВС, так і без його участі. Голові ВС надається можливість надати Пленуму ВС свої письмові пояснення по суті порушених питань, які висвітлюються ним або уповноваженою ним особою на засіданні Пленуму ВС;

7) прийняття Пленумом ВС шляхом таємного голосування більшістю від складу Пленуму ВС рішення про висловлення недовіри Голові ВС, яке оформлюється Постановою Пленуму ВС, що підписується головуючим та секретарем засідання, обраним Пленумом ВС за пропозицією головуючого.

12. Висловлення недовіри Голові ВС має наслідком припинення статусу Голови ВС та його адміністративних повноважень. Крім того, припиняє його повноваження як судді Великої Палати ВС та як члена ВРП. Однак не припиняє статусу особи як судді ВС та здійснення відповідних повноважень.

Дострокове припинення повноважень Голови ВС є підставою для вирішення питання щодо обрання нового Голови ВС, яке здійснюється у порядку, передбаченому ст. 40 цього Закону *(див. коментар до неї)* та Регламентом Пленуму ВС.

13. Питання про недовіру Голові ВС не може повторно ініціюватися протягом року з дня його розгляду на засіданні Пленуму ВС.

Стаття 42. Голова касаційного суду

1. Касаційний суд очолює його голова.

2. Голову касаційного суду обирають шляхом таємного голосування збори суддів відповідного касаційного суду з числа суддів цього суду.

3. Голова касаційного суду обирається строком на чотири роки з правом обіймати посаду голови такого касаційного суду не більше двох строків поспіль.

4. Голова касаційного суду може бути достроково звільнений з посади за ініціативою не менш як однієї третини від загальної кількості суддів відповідного касаційного суду шляхом таємного голосування більшістю голосів суддів відповідного касаційного суду.

5. Звільнення з посади судді та припинення його повноважень, а також закінчення строку, на який суддю обрано головою відповідного касаційного суду, припиняє його повноваження як голови цього суду.

6. Голова касаційного суду:

1) представляє касаційний суд перед органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами з питань діяльності цього суду;

2) визначає адміністративні повноваження заступників голови касаційного суду;

3) контролює ефективність діяльності структурного підрозділу апарату Верховного Суду, який здійснює організаційне забезпечення діяльності відповідного касаційного суду, погоджує призначення на посаду та звільнення керівника цього підрозділу – заступника керівника апарату Верховного Суду, вносить подання про заохочення або накладення на нього дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства;

4) повідомляє Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України, а також через веб-портал судової влади про вакантні посади суддів у касаційному суді у триденний строк з дня їх утворення;

5) скликає збори суддів касаційного суду; вносить на розгляд зборів питання та головує на їх засіданнях;

6) інформує збори суддів касаційного суду про стан правосуддя у відповідній судовій спеціалізації та практику вирішення окремих категорій справ;

7) забезпечує виконання рішень зборів суддів касаційного суду;

8) організовує ведення та аналіз судової статистики в касаційному суді, вивчення судової практики, інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства;

9) сприяє виконанню вимог щодо підтримання кваліфікації суддів касаційного суду, підвищення їхнього професійного рівня;

10) здійснює інші повноваження, визначені законом.

7. Голова касаційного суду з питань, що належать до його адміністративних повноважень, видає накази і розпорядження.

8. У разі відсутності голови касаційного суду його адміністративні повноваження здійснює один із заступників голови касаційного суду за визначенням голови касаційного суду, за відсутності такого визначення – заступник голови касаційного суду, який має більший стаж роботи на посаді судді, а в разі відсутності заступника голови касаційного суду – суддя цього суду, який має більший стаж роботи на посаді судді.

9. Заступник голови касаційного суду здійснює адміністративні повноваження, визначені головою касаційного суду.

1–3. Посада голови касаційного суду є виборною адміністративною посадою у ВС. Голова касаційного суду обирається на посаду та звільняється з посади з суддів цього (касаційного) суду зборами суддів відповідного касаційного суду в порядку, встановленому коментованою статтею.

Обрання на посаду голови касаційного суду відбувається на альтернативній основі при вільному висуненні кандидатур. Висунення кандидатур може бути

усно чи письмово шляхом: 1) надання пропозицій суддів відповідного суду; 2) самовисунення.

Рішення про обрання на посаду та про звільнення з посади голови касаційного суду приймається більшістю голосів суддів відповідного касаційного суду шляхом таємного голосування.

Суддя касаційного суду обирається на посаду голови відповідного касаційного суду строком на чотири роки з правом обіймати відповідну посаду не більше двох строків підряд, тобто суддя може бути обраним на посаду голови касаційного суду не більше восьми років підряд.

Голова касаційного суду не може одночасно обіймати будь-яку іншу адміністративну посаду, наприклад, Голови ВС, секретаря Великої Палати ВС, секретаря судової палати касаційного суду тощо.

Перебування судді на адміністративній посаді голови касаційного суду не звільняє його від здійснення повноважень судді відповідного касаційного суду. Голова касаційного суду як суддя здійснює правосуддя у відповідному касаційному суді у порядку, встановленому процесуальним законодавством.

4. Голова касаційного суду може бути достроково звільнений з посади. Питання про звільнення з посади голови касаційного суду може бути ініційовано не менше як однією третиною від загальної кількості суддів відповідного касаційного суду. Рішення про звільнення з посади голови касаційного суду приймається зборами суддів відповідного касаційного суду шляхом таємного голосування більшістю голосів суддів цього касаційного суду.

5. Повноваження судді як голови касаційного суду припиняються:

– у разі звільнення з посади судді на підставах, передбачених ст.ст. 112–118 цього Закону;
– припинення повноважень судді на підставах, передбачених ст.ст. 119–125 цього Закону;
– закінчення строку, на який суддю обрано головою касаційного суду.

Звільнення з посади голови касаційного суду не позбавляє особу статусу та повноважень судді відповідного касаційного суду у складі ВС.

6. Повноваження голови касаційного суду, закріплені у ч. 6 коментованої статті, умовно можна поділити на представницькі та організаційні.

Представницькі повноваження голови касаційного суду виявляються в тому, що він представляє касаційний суд перед органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами з питань діяльності цього суду.

Організаційні повноваження, якими наділений голова касаційного суду, полягають у тому, що він:

– визначає адміністративні повноваження заступників голови касаційного суду;
– контролює ефективність діяльності структурного підрозділу апарату ВС, що здійснює організаційне забезпечення діяльності відповідного касаційного суду;
– погоджує призначення на посаду та звільнення керівника цього підрозділу – заступника керівника апарату ВС, вносить подання про заохочення або накладення на нього дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства;
– повідомляє ВККСУ та ДСАУ, а також через веб-портал судової влади про вакантні посади суддів у касаційному суді у триденний строк з дня їх утворення;

– скликає збори суддів касаційного суду, вносить на їх розгляд питання та головує на їх засіданнях; інформує збори суддів касаційного суду про стан правосуддя у відповідній судовій спеціалізації та практику вирішення окремих категорій справ; забезпечує виконання рішень зборів суддів касаційного суду;
– організовує ведення та аналіз судової статистики в касаційному суді, вивчення судової практики, інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства;
– сприяє виконанню вимог щодо підтримання кваліфікації суддів касаційного суду, підвищення їхнього професійного рівня.

Перелік повноважень, закріплених у коментованій статті, не є вичерпним, оскільки голова касаційного суду може здійснювати й інші повноваження, спрямовані на організацію ефективної діяльності касаційного суду.

7. Нормативно-правовими актами голови касаційного суду, які він видає з питань, що належать до його адміністративних повноважень, є накази та розпорядження. *(Щодо їх розмежування див. коментар до ст. 24 цього Закону).*

8. У разі відсутності голови касаційного суду його адміністративні повноваження здійснює один із заступників голови касаційного суду за визначенням голови касаційного суду, за відсутності такого визначення – заступник голови касаційного суду, який має більший стаж роботи на посаді судді, а в разі відсутності заступника голови касаційного суду – суддя цього суду, який має більший стаж роботи на посаді судді.

9. Повноваження заступника голови касаційного суду визначаються головою касаційного суду шляхом прийняття відповідного наказу.

Стосовно порядку обрання на посаду та звільнення з посади заступника голови касаційного суду див. коментар до статті 43 Закону, що коментується.

Стаття 43. Заступник Голови Верховного Суду, заступник голови касаційного суду

1. Пленум Верховного Суду може обрати заступника Голови Верховного Суду за пропозицією Голови Верховного Суду.

Заступник Голови Верховного Суду обирається на посаду строком на чотири роки та звільняється з посади Пленумом Верховного Суду. Рішення про його обрання на посаду та про звільнення з посади приймається більшістю голосів від загального складу Пленуму Верховного Суду шляхом таємного голосування.

Заступник Голови Верховного Суду може бути достроково звільнений з посади у порядку, встановленому Регламентом Пленуму Верховного Суду.

2. Звільнення з посади судді та припинення його повноважень, закінчення строку, на який суддю обрано заступником Голови Верховного Суду, припиняє його повноваження як заступника Голови Верховного Суду.

3. Збори суддів касаційного суду можуть обрати заступника голови касаційного суду. Заступник голови касаційного суду обирається на посаду строком на чотири роки за пропозицією голови касаційного суду з числа секретарів судових палат відповідного касаційного суду та звільняється з посади зборами суддів такого касаційного суду.

Рішення про обрання на посаду та про звільнення з посади заступника голови касаційного суду приймається більшістю голосів суддів відповідного касаційного суду шляхом таємного голосування.

4. Заступник голови касаційного суду може бути достроково звільнений з посади за пропозицією голови касаційного суду або не менш як однієї третини

від загальної кількості суддів відповідного касаційного суду шляхом таємного голосування більшістю голосів суддів відповідного касаційного суду.

5. Звільнення з посади судді та припинення його повноважень, закінчення строку, на який суддю обрано заступником голови відповідного касаційного суду, припинення повноважень секретаря судової палати, припиняє його повноваження як заступника голови цього суду.

1. Голова ВС має одного заступника, який наділений адміністративними повноваженнями, визначеними Головою ВС у відповідному наказі.

Заступник Голови ВС здійснює керівництво роботою структурних підрозділів апарату ВС, організовує його роботу тощо. Заступник Голови ВС за відсутності Голови ВС здійснює його повноваження. Заступник Голови ВС як суддя здійснює правосуддя у порядку, встановленому процесуальним законом у відповідному касаційному суді у складі ВС.

Посада заступника Голови ВС є виборною адміністративною посадою. Обрання на посаду та звільнення з посади заступника Голови ВС визначається Регламентом Пленуму ВС з урахуванням положень цього Закону.

Пленум ВС обирає заступника Голови ВС за пропозицією Голови ВС. Заступник Голови ВС обирається на посаду строком на чотири роки та звільняється з посади Пленумом ВС. Рішення про його обрання на посаду та про звільнення з посади приймається більшістю голосів від загального складу Пленуму ВС шляхом таємного голосування.

Під час обрання суддів на посаду заступника Голови ВС головуючим на засіданні Пленуму ВС не може бути суддя, який є кандидатом для обрання на цю посаду. У разі, якщо Голова ВС відсутній, на засіданні головує суддя ВС, який обирається із суддів шляхом відкритого голосування більшістю голосів суддів ВС, присутніх на засіданні Пленуму.

На засіданні Пленуму затверджується форма бюлетенів для таємного голосування. Рішення про форму бюлетенів для таємного голосування Пленум ВС ухвалює шляхом відкритого голосування більшістю голосів суддів ВС, присутніх на засіданні.

Головуючий на засіданні Пленуму ВС вносить пропозицію про створення лічильної комісії з організації та проведення виборів заступника Голови ВС. До лічильної комісії шляхом відкритого голосування більшістю голосів суддів ВС, присутніх на засіданні Пленуму ВС, обираються п'ять суддів, які не є кандидатами для обрання на посаду. До складу лічильної комісії включаються щонайменше по одному судді від кожного касаційного суду. Лічильна комісія обирає зі свого складу відкритим голосуванням голову та секретаря комісії, про що складається протокол.

Голові лічильної комісії передається протокол, яким затверджені форми бюлетенів, підписаний головуючим на засіданні Пленуму ВС. У бюлетенях для голосування за кандидатури на посаду заступника Голови ВС зазначаються назва вакантних посад і прізвища всіх кандидатів (в алфавітному порядку), що на неї претендують. Кількість кандидатур на вакантну посаду не обмежується.

Унесення прізвищ кандидатів до бюлетенів здійснюється лише за наявності усної або письмової їхньої згоди балотуватися на посаду.

Судді ВС до початку голосування можуть ставити кандидатам запитання та брати участь в обговоренні їхніх кандидатур.

Лічильна комісія забезпечує виготовлення бюлетенів для таємного голосування за кількістю суддів, присутніх на засіданні Пленуму ВС. Головуючий на засіданні

Пленуму на звороті кожного бюлетеня ставить власноручний підпис і відбиток печатки ВС та передає бюлетені голові лічильної комісії, про що складається відповідний акт. Бюлетені без підпису головуючого на засіданні Пленуму ВС та відбитка печатки ВС вважаються недійсними.

Судді отримують бюлетені для таємного голосування від членів лічильної комісії під підпис у реєстраційному списку. Бюлетені, що залишилися, погашаються.

Лічильна комісія забезпечує таємність голосування. У кабіну (окреме приміщення) для голосування ніхто, крім особи, яка голосує, не допускається. Скринька для таємного голосування перед його проведенням опечатується головою лічильної комісії в присутності всіх членів комісії, а під час голосування знаходиться в місці, доступному для огляду всіма учасниками засідання Пленуму.

Голосування за певного кандидата відбувається шляхом викреслення прізвищ інших кандидатів (якщо такі є) та залишення в бюлетені прізвища одного кандидата, який підтримується.

Після проведення таємного голосування лічильна комісія перевіряє цілісність печатки на скриньці для голосування, відкриває її, перевіряє дійсність бюлетенів, підраховує голоси «за» і «проти» кожного кандидата, а також складає протокол підрахунку голосів, в якому зазначається кількість суддів, що одержали бюлетені, кількість бюлетенів, визнаних недійсними, кількість голосів, поданих «за» і «проти» кандидатів, і тих кандидатів, що набрали більшість голосів. Протокол підписують голова та члени лічильної комісії. Голова лічильної комісії на цьому ж засіданні Пленуму ВС оголошує протокол.

Недійсними визнаються бюлетені невстановленого зразка, зіпсовані й ті, в яких дописано інші прізвища, залишено прізвища двох і більше кандидатів на одну й ту саму посаду, а також ті, з яких неможливо встановити волевиявлення.

Обраними на посаду заступника Голови ВС вважається особа, за яку подано більшість голосів від загального складу Пленуму ВС. На підставі протоколу таємного голосування оформляється постанова Пленуму ВС про обрання цих осіб.

У разі коли жоден із кандидатів не набрав необхідної кількості голосів, за рішенням лічильної комісії проводиться повторне голосування за двох кандидатів, які набрали найбільшу кількість голосів на відповідну посаду.

Якщо під час повторного голосування жодного з кандидатів не обрано, проводяться нові вибори на посаду заступника Голови ВС.

Копія постанови Пленуму про обрання на посаду заступника Голови ВС, оформлена в установленому порядку, засвідчується гербовою печаткою ВС та надсилається ВРУ, Президенту України та КМУ.

Заступник Голови ВС може бути достроково звільненим Пленумом ВС.

Питання про дострокове звільнення з посади заступника Голови ВС Пленум ВС розглядає за особистою заявою особи, яка обіймає цю посаду, або за поданням не менше однієї третини від складу Пленуму ВС, скріпленим їх підписами. У заяві чи поданні про дострокове звільнення судді з адміністративної посади повинна бути наведена конкретна причина такого звільнення.

У разі необхідності Пленум ВС може створити комісію з перевірки наявності причин для прийняття рішення про дострокове звільнення та їх обґрунтованості. Кількісний і персональний склад такої комісії та її повноваження визначає Пленум ВС.

Питання про дострокове звільнення судді з посади заступника Голови ВС вирішується таємним голосуванням. Пленум ВС створює комісію, яка забезпечує про-

ведення відповідної процедури за правилами, передбаченими ст.ст. 4, 6 Регламенту Пленуму ВС.

Суддя вважається звільненим з посади заступника Голови ВС, якщо за це подано більшість голосів від загального складу Пленуму ВС.

За результатами голосування Пленум ВС приймає постанову, яка оформляється в установленому порядку.

2. Адміністративні повноваження судді як заступника Голови ВС припиняються у разі:

– звільнення з посади судді на підставах, передбачених ст.ст. 112–118 цього Закону;
– припинення повноважень судді на підставах, передбачених ст.ст. 119–125 коментованого Закону;
– закінчення строку, на який суддю обрано заступником Голови ВС.

Звільнення з адміністративної посади заступника Голови ВС не позбавляє особу статусу та повноважень судді відповідного касаційного суду у складі ВС.

3. Голова касаційного суду у складі ВС має заступника, який наділений адміністративними повноваженнями, визначеними головою касаційного суду у відповідному наказі.

Заступник голови касаційного суду здійснює керівництво роботою структурних підрозділів апарату касаційного суду, організовує його роботу тощо. Заступник голови касаційного суду за відсутності голови касаційного суду здійснює його повноваження. Заступник голови касаційного суду як суддя здійснює правосуддя у порядку, встановленому процесуальним законом, у відповідному касаційному суді.

Посада заступника голови касаційного суду є виборною адміністративною посадою. Обрання на посаду та звільнення з посади заступника голови касаційного суду здійснюється зборами суддів відповідного касаційного суду з урахуванням положень коментованої норми.

Збори суддів касаційного суду обирають заступника голови касаційного суду за пропозицією голови касаційного суду з секретарів судових палат відповідного касаційного суду. Рішення про обрання на посаду заступника голови касаційного суду приймається більшістю голосів суддів відповідного касаційного суду шляхом таємного голосування. Заступник голови касаційного суду обирається на посаду строком на чотири роки.

Заступник голови касаційного суду одночасно обіймає дві посади, а саме: заступника голови касаційного суду та секретаря палати касаційного суду. Водночас лише посада заступника голови касаційного суду є адміністративною, тобто такою, що передбачає реалізацію особою управлінських повноважень.

4. Заступник голови касаційного суду може бути достроково звільнений з посади зборами суддів касаційного суду. Дострокове звільнення з посади голови касаційного суду здійснюється за пропозицією голови касаційного суду або не менше однієї третини від загальної кількості суддів відповідного касаційного суду. Рішення про звільнення з посади заступника голови касаційного суду приймається більшістю голосів суддів відповідного касаційного суду шляхом таємного голосування.

5. Повноваження судді як заступника голови касаційного суду припиняються у разі:

– звільнення з посади судді на підставах, передбачених ст.ст. 112–118 цього Закону;

– припинення повноважень судді на підставах, передбачених ст.ст. 119–125 коментованого Закону;
– закінчення строку, на який суддю обрано заступником голови касаційного суду.

Звільнення з адміністративної посади заступника голови касаційного суду не позбавляє особу статусу та повноважень судді відповідного касаційного суду у складі ВС.

Стаття 44. Судові палати касаційного суду

1. Судові палати касаційного суду:
1) здійснюють правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом;
2) аналізують судову статистику та вивчають судову практику;
3) здійснюють інші повноваження, визначені законом.
2. Персональний склад судових палат та кількість суддів у судових палатах визначаються зборами суддів відповідного касаційного суду.
3. Судову палату очолює секретар судової палати, який:
1) організовує роботу відповідної судової палати та головує на її засіданнях;
2) організовує аналіз судової статистики, вивчення судової практики;
3) інформує збори суддів касаційного суду про діяльність судової палати;
4) здійснює інші повноваження, визначені законом.
4. Секретар судової палати обирається на посаду строком на чотири роки та звільняється з посади більшістю голосів суддів відповідної судової палати шляхом таємного голосування.
5. У разі відсутності секретаря судової палати його обов'язки виконує суддя палати, який має найбільший стаж роботи на посаді судді відповідного касаційного суду.

1–2. У складі кожного касаційного суду створюються окремі спеціалізовані палати для розгляду справ. Склад судових палат, персональний склад колегій суддів у складі судових палат, спеціалізація судових палат та суддів затверджується рішенням зборів суддів відповідного касаційного суду. При цьому, створення одних спеціалізованих палат для розгляду справ є обов'язковим в силу вимог коментованого Закону (*див. коментар до ст. 37 Закону*), тоді як створення інших відбувається у разі необхідності за пропозицією голови касаційного суду на підставі рішення зборів суддів відповідного касаційного суду (ч. 7 ст. 37 цього Закону).

У Касаційному адміністративному суді створені такі палати для розгляду справ щодо: 1) податків, зборів та інших обов'язкових платежів; 2) захисту соціальних прав; 3) виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян. Створення вказаних палат є імперативною вимогою коментованого Закону.

У Касаційному господарському суді створено чотири палати для розгляду справ щодо (про): 1) банкрутство; 2) захисту прав інтелектуальної власності, а також пов'язаних з антимонопольним та конкурентним законодавством; 3) корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів; 4) земельних відносин і прав власності. Тобто, поряд з тими палатами, створення яких є обов'язковим, також створено палату для розгляду справ щодо земельних відносин і прав власності.

У Касаційному кримінальному та Касаційному цивільному судах створено по три судові палати у складі кожного для розгляду кримінальних та цивільних справ відповідно.

Судові палати касаційного суду: 1) здійснюють правосуддя в порядку, встановленому відповідним процесуальним законом; 2) аналізують судову статистику та вивчають судову практику; 3) здійснюють інші повноваження, визначені законом.

У кожній палаті є колегії у складі трьох або більшої непарної кількості суддів. Персональний склад постійних колегій суддів визначається зборами суддів відповідного суду. Для кожної постійної колегії суддів збори суддів відповідного суду визначають резервних суддів строком на один рік.

У випадках, визначених процесуальним законом, розгляд справи (кримінального провадження) здійснюється палатою касаційного суду у складі всіх судів цієї палати. Засідання палати вважається правомочним за умови присутності на ньому більше половини її складу.

Підстави для передачі справи (кримінального провадження) на розгляд палати касаційного суду у складі ВС визначені у відповідному процесуальному законі (ч. 1 ст. 346 КАС України, ч. 1 ст. 302 ГПК України, ч. 1 ст. 434–1 КПК України, ч. 1 ст. 403 ЦПК України). Зокрема, суд, який розглядає справу (кримінальне провадження) в касаційному порядку у складі колегії суддів, передає справу на розгляд палати, до якої входить така колегія, якщо ця колегія вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні ВС у складі колегії суддів з цієї самої палати або у складі такої палати.

Також у касаційних судах існує така форма організації, як об'єднана палата, до якої кожна палата за спеціалізацією делегує своїх суддів. До складу об'єднаної палати входять по два судді, які обираються зборами суддів касаційного суду зі складу кожної із судових палат цього касаційного кримінального суду, та голова касаційного суду. Тобто, це фіксовані судді, які розглядатимуть ті справи, щодо яких має місце різна судова практика в межах одного касаційного суду. Засідання об'єднаної палати вважається правомочним, якщо на ньому присутні не менше ніж дві третини її складу.

Підстави для передачі справи (кримінального провадження) на розгляд об'єднаної палати касаційного суду у складі ВС визначені у відповідному процесуальному законі (ч. 2 ст. 346 КАС України, ч. 2 ст. 302 ГПК України, ч. 2 ст. 434–1 КПК України, ч. 2 ст. 403 ЦПК України). Так, суд, який розглядає справу (кримінальне провадження) в касаційному порядку у складі колегії суддів або палати, передає справу на розгляд об'єднаної палати, якщо ця колегія або палата вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні ВС у складі колегії суддів з іншої палати або у складі іншої палати чи об'єднаної палати.

Порядок передачі справи (кримінального провадження) на розгляд палати та об'єднаної палати касаційного суду у складі ВС визначено у ст. 347 КАС України, ст. 303 ГПК України, ст. 434–2 КПК України, ст. 404 ЦПК України.

Судова палата та об'єднана палата касаційного суду здійснюють розгляд справи (кримінального провадження) в касаційному порядку згідно з вимогами відповідного процесуального закону.

3. Судову палату очолює секретар судової палати. Посада секретаря судової посади не відноситься до адміністративних посад у суді. Призначенням секретаря судової палати є організація та координація діяльності останньої.

Секретар судової палати обирається на посаду строком на чотири роки та звільняється з посади більшістю голосів суддів відповідної судової палати шляхом

таємного голосування. Обмежень щодо строку перебування на посаді секретаря судової палати касаційного суду, заборон щодо повторного обрання на цю посаду законодавчо не встановлено.

Статус секретаря судової палати касаційного суду дає змогу бути обраним на посаду заступника голови відповідного касаційного суду, в межах якого функціонує судова палата, відповідно до ч. 3 ст. 43 коментованого Закону.

Основними повноваженнями секретаря судової палати є: 1) організація роботи відповідної судової палати та головування на її засіданнях; 2) організація аналізу судової статистики, вивчення судової практики; 3) інформування зборів суддів касаційного суду про діяльність судової палати. Цей перелік не є вичерпним.

У разі відсутності секретаря судової палати його обов'язки виконує суддя палати, який має найбільший стаж роботи на посаді судді відповідного касаційного суду.

Стаття 45. Велика Палата Верховного Суду

1. Велика Палата Верховного Суду є постійно діючим колегіальним органом Верховного Суду, до складу якого входить двадцять один суддя Верховного Суду.

2. Велика Палата Верховного Суду:

1) у визначених законом випадках здійснює перегляд судових рішень у касаційному порядку з метою забезпечення однакового застосування судами норм права;

2) діє як суд апеляційної інстанції у справах, розглянутих Верховним Судом як судом першої інстанції;

3) аналізує судову статистику та вивчає судову практику, здійснює узагальнення судової практики;

4) здійснює інші повноваження, визначені законом.

3. Судді Верховного Суду обираються до Великої Палати зборами суддів відповідних касаційних судів з числа суддів таких касаційних судів.

4. Кожен касаційний суд у складі Верховного Суду обирає по п'ять суддів до Великої Палати Верховного Суду. До складу Великої Палати Верховного Суду також входить Голова Верховного Суду за посадою.

5. Суддя Верховного Суду, обраний до Великої Палати, здійснює повноваження судді Великої Палати Верховного Суду протягом трьох років (крім Голови Верховного Суду), але не більше двох строків поспіль.

6. Суддя Верховного Суду, обраний до Великої Палати, а також Голова Верховного Суду не здійснюють правосуддя у відповідному касаційному суді.

7. Суддя Верховного Суду, обраний до Великої Палати, не може бути обраний на будь-які адміністративні посади, окрім посади Секретаря Великої Палати Верховного Суду.

8. Секретар Великої Палати Верховного Суду обирається з числа суддів Великої Палати строком на три роки та звільняється з посади Великою Палатою шляхом таємного голосування більшістю голосів.

9. Звільнення з посади судді та припинення його повноважень, закінчення строку, на який суддю обрано Секретарем Великої Палати Верховного Суду чи до Великої Палати, припиняє його повноваження як Секретаря Великої Палати Верховного Суду.

10. Секретар Великої Палати:

1) організовує роботу Великої Палати і головує на її пленарних засіданнях;

2) організовує аналіз судової статистики, вивчення і узагальнення судової практики;

3) інформує Пленум Верховного Суду про діяльність Великої Палати;

4) здійснює інші повноваження, визначені законом.

11. Засідання Великої Палати Верховного Суду вважається правомочним, якщо на ньому присутні не менше ніж дві третини її складу.

1, 3–7. Велика Палата ВС є постійно діючим колегіальним органом ВС, специфіка діяльності якого зумовлена завданням щодо забезпечення однакового застосування судами норм права. Її унікальність полягає у тому, що як структурна одиниця ВС Велика Палата виступає судом апеляційної або касаційної інстанції, а також переглядає рішення національних судів, постановлених з порушеннями приписів ЄКПЛ у випадках, передбачених процесуальним законодавством.

До складу Великої Палати ВС входить двадцять один суддя ВС.

Кожен касаційний суд у складі ВС (Касаційний адміністративний суд, Касаційний господарський суд, Касаційний кримінальний суд та Касаційний цивільний суд) на зборах суддів відповідного суду обирає по п'ять суддів відповідної спеціалізації до Великої Палати ВС. Також до складу Великої Палати ВС за посадою входить Голова ВС.

Судді обираються до Великої Палати на три роки (крім Голови ВС) із правом здійснювати правосуддя у складі Великої Палати не більше двох строків підряд, тобто суддя може бути обраним до Великої Палати ВС не більше ніж на шість років підряд.

Суддя ВС, обраний до Великої Палати ВС, не може бути обраний на будь-які адміністративні посади, крім посади секретаря Великої Палати ВС.

Суддя ВС, обраний до Великої Палати, а також Голова ВС не здійснюють правосуддя у відповідному касаційному суді.

2. Положення ч. 2 коментованої статті закріплюють повноваження Великої Палати ВС. Зокрема Велика Палата ВС:

1) у визначених законом випадках здійснює перегляд судових рішень у касаційному порядку з метою забезпечення однакового застосування судами норм права.

Велика Палата ВС у касаційному порядку розглядає справи в адміністративному, господарському, цивільному судочинства та в кримінальному провадженні:

а) передані колегією суддів, палатою або об'єднаною палатою:

– якщо така колегія (палата, об'єднана палата) вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні ВС у складі колегії суддів (палати, об'єднаної палати) іншого касаційного суду;
– якщо така колегія (палата, об'єднана палата) вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати ВС;

б) передані колегією суддів або палатою:

– якщо дійде висновку, що справа містить виняткову правову проблему і така передача необхідна для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовчої практики;
– у всіх випадках, коли учасник справи оскаржує судове рішення з підстав порушення правил предметної юрисдикції чи суб'єктної юрисдикції (крім кримінального провадження);

в) передані колегією суддів або палатою (об'єднаною палатою), якщо така колегія або палата (об'єднана палата) вважає за необхідне відступити від висновку щодо

застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні ВСУ.

Також в адміністративному судочинстві Велика Палата ВС у касаційному порядку розглядає:

– скарги на рішення ВРП, ухвалене за результатами розгляду скарги на рішення її Дисциплінарної палати.
– позовні заяви щодо оскарження рішень ВРП, ухвалених за результатами розгляду скарг на рішення її Дисциплінарної палати, які подані до Вищого адміністративного суду України та розгляд яких не закінчено до набрання чинності новою редакцією КАС України.

Крім того, Велика Палата ВС в адміністративному, господарському, цивільному судочинства та в кримінальному провадженні здійснює перегляд судових рішень за нововиявленими та виключними обставинами в порядку, визначеному відповідним процесуальним законом (КАС України, ГПК України, ЦПК України, КПК України).

Велика Палата розглядає:

– за нововиявленими обставинами: заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами подані до ВСУ та не розглянуті до набрання чинності (до 15 грудня 2017 року) Закону України від 03 жовтня 2017 року «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів». Такі справи розглядаються спочатку за правилами, що діють після набрання чинності нової редакції зазначених нормативно-правових актів;
– за виключними обставинами: заяви про перегляд судового рішення з підстави встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною (ЄСПЛ), порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні цієї справи судом;

2) діє як суд апеляційної інстанції у справах, розглянутих ВС як судом першої інстанції.

Велика Палата ВС діє як суд апеляційної інстанції винятково в адміністративному судочинстві. Велика Палата ВС як суд апеляційної інстанції переглядає в апеляційному порядку рішення у справах, розглянутих Касаційним адміністративним судом у складі ВС як судом першої інстанції, а саме:

– справи щодо встановлення Центральною виборчою комісією результатів виборів або всеукраїнського референдуму;
– справи за позовом про дострокове припинення повноважень народного депутата України;
– справи щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності ВРУ, Президента України, ВРП, ВККСУ, Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів та рішення Касаційного адміністративного суду у складі ВС у зразковій справі;

3) аналізує судову статистику та вивчає судову практику, здійснює узагальнення судової практики;

4) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Перелік повноважень Великої Палати ВС, закріплених у коментованій статті, не є вичерпним, про що свідчить п. 4 ч. 2 коментованої статті, який передбачає здійснення Великою Палатою ВС інших повноважень, визначених законом.

Судовий розгляд справ Великою Палатою ВС здійснюється в порядку, визначеному відповідним процесуальним законом (КАС України, ГПК України, КПК України, ЦПК України).

8–10. Посада секретаря Великої Палати ВС не відноситься до адміністративних посад. Закон не наділяє його ні представницькою функцією, ні правом видання наказів чи розпоряджень, що є невід'ємним елементом процесу адміністрування в суді. Завдання секретаря Великої Палати ВС полягає в координації та організації роботи Великої Палати.

Секретар Великої Палати ВС обирається з суддів Великої Палати ВС строком на три роки та звільняється з посади Великою Палатою ВС шляхом таємного голосування більшістю голосів.

Секретар Великої Палати ВС здійснює такі повноваження: організовує роботу Великої Палати ВС і головує на її пленарних засіданнях; організовує аналіз судової статистики, вивчення й узагальнення судової практики; інформує Пленум ВС про діяльність Великої Палати; здійснює інші повноваження, визначені законом.

Крім того, секретар Великої Палати ВС як суддя у складі Великої Палати ВС здійснює правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом.

Повноваження Секретаря Великої Палати ВС припиняються: у разі його звільнення з посади судді в порядку ст.ст. 112–118 цього Закону; припинення його повноважень в порядку ст.ст. 119–125 Закону; закінчення строку, на який суддю обрано Секретарем Великої Палати ВС чи до Великої Палати ВС.

11. Засідання Великої Палати ВС вважається правомочним, якщо на ньому присутні не менше ніж дві третини її складу (не менше 17 суддів, обраних до Великої Палати). У разі відсутності кворуму розгляд справ відкладається у порядку, врегульованому відповідним процесуальним законом (КАС України, ГПК України, КПК України, ЦПК України).

Стаття 46. Пленум Верховного Суду

1. Пленум Верховного Суду є колегіальним органом, до складу якого входять усі судді Верховного Суду.

2. Пленум Верховного Суду:

1) обирає на посади та звільняє з посад Голову Верховного Суду та заступника Голови Верховного Суду у порядку, встановленому цим Законом;

2) обирає з числа суддів Верховного Суду за поданням Голови Верховного Суду та увільняє від виконання обов'язків секретаря Пленуму Верховного Суду;

3) заслуховує інформацію Голови Верховного Суду про його діяльність, Секретаря Великої Палати Верховного Суду про діяльність Палати;

4) надає висновки щодо проектів законодавчих актів, які стосуються судоустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням системи судоустрою України;

5) приймає рішення про звернення до Конституційного Суду України з питань конституційності законів та інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції України;

6) надає висновок про наявність чи відсутність у діяннях, в яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; вносить за зверненням Верховної Ради України письмове подання про неспроможність виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я;

7) затверджує Регламент Пленуму Верховного Суду;

8) затверджує Положення про Науково-консультативну раду при Верховному Суді та її склад;

9) затверджує склад редакційної колегії офіційного друкованого органу Верховного Суду;

10) затверджує бюджетний запит Верховного Суду;

10^{-1}) з метою забезпечення однакового застосування норм права при вирішенні окремих категорій справ узагальнює практику застосування матеріального і процесуального законів, систематизує та забезпечує оприлюднення правових позицій Верховного Суду з посиланням на судові рішення, в яких вони були сформульовані;

10^{-2}) за результатами аналізу судової статистики та узагальнення судової практики надає роз'яснення рекомендаційного характеру з питань застосування законодавства при вирішенні судових справ;

11) розглядає та вирішує інші питання, віднесені законом до його повноважень.

3. Засідання Пленуму Верховного Суду є повноважним за умови присутності на ньому не менше двох третин від складу Пленуму, крім випадків, встановлених цим Законом.

4. На засідання Пленуму можуть бути запрошені представники органів державної влади, наукових установ, громадських організацій, засобів масової інформації та інші особи.

5. Пленум Верховного Суду скликається Головою Верховного Суду в разі потреби або на вимогу не менш як четвертої частини від складу суддів Верховного Суду, але не рідше одного разу на три місяці. У разі відсутності Голови Верховного Суду Пленум скликається заступником Голови Верховного Суду.

6. Про день і час скликання Пленуму Верховного Суду та питання, що виносяться на його розгляд, учасники засідання Пленуму повідомляються не пізніш як за п'ять робочих днів до засідання. У цей же строк надсилаються матеріали щодо питань, які виносяться на розгляд Пленуму.

7. Засідання Пленуму веде Голова Верховного Суду. У разі відсутності Голови Верховного Суду засідання Пленуму веде заступник Голови Верховного Суду.

8. Порядок роботи Пленуму Верховного Суду встановлюється цим Законом та прийнятим відповідно до нього Регламентом Пленуму Верховного Суду.

9. Пленум Верховного Суду приймає з розглянутих питань постанови. Постанови Пленуму Верховного Суду підписуються головуючим на засіданні Пленуму та секретарем Пленуму і публікуються в офіційному друкованому органі та розміщуються на веб-сайті Верховного Суду.

10. Секретар Пленуму Верховного Суду організовує роботу секретаріату Пленуму, підготовку засідань Пленуму, забезпечує ведення протоколу та контролює виконання постанов, прийнятих Пленумом Верховного Суду.

11. Особливості проведення Пленуму Верховного Суду з розгляду окремих питань, у тому числі щодо процедури скликання, повноважності засідання, порядку роботи, процедури голосування, порядку прийняття рішень та підписання постанов, прийнятих Пленумом Верховного Суду, встановлюються законом.

1. Пленум ВС є колегіальним органом, до складу якого входять усі судді ВС. З питань внутрішньої діяльності ВС Пленум є органом суддівського самоврядування і може виконувати повноваження зборів суддів.

Правові засади, організація і порядок діяльності Пленуму ВС визначаються Конституцією України, цим Законом і Регламентом Пленуму ВС. Чинний Регламент Пленуму ВС затверджено постановою Пленуму ВС від 30 листопада 2017 року № 1 (Регламент).

2. Повноваження Пленуму ВС, закріплені у ч. 2 коментованої статті та деталізовані у Регламенті, умовно можна поділити на: а) кадрові; б) щодо забезпечення верховенства права; в) щодо забезпечення єдності судової практики; г) організаційні:

а) до кадрових повноважень Пленуму ВС можна віднести: обрання на посади та звільнення з посад Голови ВС та його заступника у порядку, встановленому законом; обрання та звільнення від виконання обов'язків Секретаря Пленуму ВС; висловлення недовіри керівнику апарату ВС, що має наслідком звільнення його з посади; обрання делегатів на з'їзд суддів України;

б) з метою забезпечення верховенства права Пленум ВС: надає висновки щодо проектів законодавчих актів, які стосуються судоустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням системи судоустрою України; приймає рішення про звернення до КСУ з питань конституційності законів та інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції України; надає висновок про наявність чи відсутність у діяннях, в яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; вносить за зверненням ВРУ письмове подання про неспроможність виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я. Реалізація цієї групи повноважень Пленуму ВС вимагає належної комунікації з іншими органами державної влади.

Так, порядок дострокового припинення повноважень Президента України у зв'язку з неспроможністю виконання ним своїх повноважень за станом здоров'я, а також у разі усунення Президента України з поста в порядку імпічменту, врегульовано Законом України «Про Регламент Верховної Ради України». На підставі рішення ВРУ, прийнятого відповідно до ст. 111 Конституції України, Пленум ВС надає висновок щодо наявності чи відсутності в діяннях, в яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину. На підставі звернення ВРУ, прийнятого відповідно до ст. 110 Конституції України, Пленум ВС ухвалює та вносить письмове подання до ВРУ про неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я.

Щодо звернення Пленуму ВС до КСУ, то відповідно до ст. 52 Закону України «Про Конституційний Суд України» ВС є одним із суб'єктів прав на конституційне подання. Пленум ВС приймає рішення про звернення до КСУ з питань конституційності законів та інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції України за поданням Голови ВС, а в разі його відсутності – заступника Голови ВС у порядку, передбаченому Регламентом ВС. Ініціювати внесення такого подання мають право також Секретар Великої Палати ВС і голови касаційних судів у складі ВС. Попередній розгляд звернення до КСУ щодо конституційності законів та інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України проводить Велика Палата ВС або відповідний касаційний суд спільно з відповідним структурним підрозділом апарату ВС. За результатами такого розгляду готується висновок, який передається Голові ВС, а в разі його відсутності – заступнику Голови ВС для внесення подання на Пленум ВС. Постанову Пленуму ВС щодо звернення до КСУ з конституційним поданням та відповідне конституційне подання у строк до п'яти днів доопрацьовує апарат ВС, після чого візують Секретар Великої Палати ВС, голова відповідного касаційного суду (голови касаційних судів), керівник відповідного структурного підрозділу апарату ВС, виконавець та підписує Голова ВС;

в) повноваження Пленуму ВС щодо забезпечення єдності судової практики: з метою забезпечення однакового застосування норм права при вирішенні окремих категорій справ узагальнює практику застосування матеріального

та процесуального законів, систематизує та забезпечує оприлюднення правових позицій ВС з посиланням на судові рішення, в яких вони були сформульовані; за результатами аналізу судової статистики та узагальнення судової практики дає роз'яснення рекомендаційного характеру з питань застосування законодавства при вирішенні судових справ. Формою вираження останніх є відповідні постанови Пленуму ВС, які мають неабияке значення для правозастосовної практики.

У постановах пленуму з питань застосування законодавства сконцентровані в узагальненому вигляді напрацьовані багаторічною практикою підходи до вирішення питань, що виникають при розгляді справ окремої категорії, які ґрунтуються на досвіді багатьох суддів, учених, інших осіб, які побічно мають відношення до формування судової практики. Незважаючи на те, що вони мають рекомендаційний характер, роз'яснення підлягають обов'язковому врахуванню судами при здійсненні правосуддя, оскільки їх ігнорування може призвести до скасування чи зміни судового рішення. Таким чином, вони сприяють не лише прийняттю правильного судового рішення у справі, а й забезпечують його стабільність. При цьому жодним чином не порушується принцип незалежності судді, оскільки роз'яснення Пленуму слугують дороговказом, орієнтиром для судді при застосуванні відповідної норми, допомагаючи йому правильно вирішити конкретну справу (*Хотинська-Нор О. З. Роль та значення роз'яснень пленуму суду касаційної інстанції в контексті реформування судової системи України. Юридична Україна. 2012. № 9. С. 95–99*);

г) у сфері забезпечення належної організації роботи Пленуму ВС: заслуховує інформацію Голови ВС про діяльність ВС, Секретаря Великої Палати ВС – про діяльність Великої Палати; затверджує Регламент Пленуму ВС; затверджує Положення про НКР при ВС та її склад; затверджує склад редакційної колегії офіційного друкованого органу ВС; затверджує бюджетний запит ВС; затверджує Положення про апарат ВС, структуру апарату ВС і штатний розпис апарату ВС.

Перелік повноважень, закріплених у коментованій статті, не є вичерпним, оскільки Пленум ВС може здійснювати й інші, визначені законом, повноваження, спрямовані на організацію ефективної діяльності ВС.

3–8. Процедура скликання, підготовка і порядок проведення засідань Пленуму ВС детально врегульована Регламентом.

Пленум скликає Голова ВС в разі потреби або на вимогу не менше однієї четвертої від складу суддів ВС, але не рідше одного разу на три місяці. У разі відсутності Голови ВС Пленум скликає заступник Голови ВС.

Про день, час і місце скликання Пленуму ВС та питання, що виносяться на його розгляд, із зазначенням доповідачів (співдоповідачів) судді ВС та інші учасники засідання Пленуму ВС повідомляються, як правило, за десять днів, але не пізніше як за п'ять робочих днів до засідання. У цей же строк надсилаються матеріали щодо питань, які виносяться на розгляд Пленуму ВС. Матеріали щодо питань, включених до порядку денного, надсилаються у той самий строк в електронному вигляді, а в разі необхідності – у паперовому вигляді.

На засідання Пленуму ВС можуть бути запрошені працівники апарату ВС, представники органів державної влади, наукових установ, громадських організацій, ЗМІ та інші особи. На засіданнях Пленуму ВС присутні керівник, його заступники та керівники структурних підрозділів апарату ВС.

Порядок скликання та проведення Пленуму ВС з питання дострокового припинення повноважень Голови ВС визначається ст. 41 Закону, що коментується, та Регламентом.

Засідання Пленуму ВС проводяться у приміщенні ВС. У залі засідання Пленуму ВС повинні знаходитися символи судової влади: зображення Державного Герба України та Державний Прапор України.

Порядок денний Пленуму ВС формує секретар Пленуму ВС на підставі подання (вимоги), внесеного Головою ВС, заступника Голови ВС чи не менше однієї чверті від складу суддів ВС. Порядок денний із переліком документів, що розглядатимуться, і проектами постанов Пленуму ВС надається (розсилається) суддям ВС секретарем Пленуму ВС за допомогою працівників апарату. Документи щодо розгляду питань, включених до порядку денного, за необхідності надаються (розсилаються) іншим учасникам засідання Пленуму ВС.

Ведення протоколу, в якому письмово фіксується перебіг засідання Пленуму ВС, та фіксування засідання технічними засобами покладаються на апарат ВС.

Судді ВС мають право вносити Голові ВС пропозиції про включення питань до порядку денного. Такі пропозиції викладаються у письмовій формі із зазначенням питань, що підлягають розгляду на Пленумі ВС, та мотивів необхідності їх розгляду, а також із доданням проекту постанови Пленуму та інших необхідних матеріалів. Якщо Пленум ВС скликано у зв'язку з розглядом питання про висловлення недовіри Голові ВС, внесення до порядку денного Пленуму ВС інших питань, крім висловлення недовіри Голові ВС, забороняється.

Запропоновані на розгляд Пленуму ВС питання порядку денного не включаються до порядку денного, якщо вони виходять за межі повноважень Пленуму ВС.

Матеріали, що підлягають розгляду на засіданні Пленуму ВС, передаються секретарю Пленуму ВС в друкованому чи електронному вигляді не пізніше як за двадцять робочих днів до засідання. Питання, які виносяться на позачергове засідання Пленуму ВС, подаються не пізніше як за десять робочих днів до засідання.

Інформація про час і місце проведення засідання Пленуму ВС розміщується на офіційному веб-сайті ВС. Розміщення в залі запрошених осіб забезпечує відповідний структурний підрозділ апарату ВС. За рішенням Пленуму ВС представники ЗМІ можуть не допускатися до участі в засіданні Пленуму ВС під час розгляду окремих питань.

Дотримання порядку під час засідання Пленуму ВС забезпечує відповідний структурний підрозділ апарату ВС, який виконує розпорядження головуючого на засіданні Пленуму ВС та секретаря Пленуму ВС.

Засідання Пленуму ВС відкриває Голова ВС. У разі відсутності Голови ВС засідання Пленуму ВС відкриває особа, яка виконує його обов'язки.

З метою підрахунку голосів за підсумками розгляду окремих питань порядку денного Пленуму ВС обирається лічильна комісія за процедурою, передбаченою ч. 5 ст. 4 Регламенту.

Засідання Пленуму ВС є повноважним за умови присутності на ньому не менше двох третин від складу Пленуму ВС. Для встановлення кворуму та визначення кількості поданих під час голосування голосів ураховується фактична кількість суддів ВС. У разі відсутності кворуму засідання переноситься на іншу дату (час).

Судді ВС на засіданні Пленуму ВС не можуть утримуватися від голосування.

Після відкриття засідання Пленуму ВС головуючий повідомляє про кількість присутніх суддів ВС, участь у роботі Пленуму ВС осіб, запрошених на засідання, присутність представників ЗМІ, а також оголошує питання, які включено до порядку денного.

Порядок денний затверджується шляхом відкритого голосування більшістю голосів суддів ВС, присутніх на засіданні Пленуму ВС. До порядку денного можуть бути включені й інші питання за умови, що вони відповідним чином підготовлені згідно з вимогами.

Після затвердження порядку денного слово надається особам, визначеним для доповіді (співдоповіді). Доповідачу (співдоповідачу) можуть бути поставлені усні чи письмові запитання. Час, що буде відведено для доповіді (співдоповіді) та виступу під час обговорення, визначається шляхом відкритого голосування більшістю голосів суддів ВС, присутніх на засіданні Пленуму ВС.

Після доповіді (співдоповіді) та висловлення запрошеними особами своїх думок суддям ВС та іншим учасникам засідання надається слово для виступів з метою обговорення доповіді (співдоповіді). Головуючий веде засідання неупереджено, створюючи суддям та іншим особам рівні умови для обговорення питань порядку денного, не обмежуючи їх у можливості ставити і знімати запитання та не коментуючи їх висловлювань. Обговорення може бути припинене лише за пропозицією суддів шляхом відкритого голосування більшістю голосів суддів ВС, присутніх на засіданні Пленуму ВС.

З метою підготовки питань для розгляду на Пленумі ВС можуть створюватися робочі групи з суддів ВС та інших фахівців із відповідних питань. Рішення про створення робочих груп і їх персональний склад затверджуються більшістю присутніх на засіданні Пленуму ВС.

Після обговорення питання, що розглядається, головуючий оголошує і виносить на голосування проект постанови Пленуму ВС в цілому чи окремо кожен її пункт. Постанова (її окремий пункт) вважається прийнятою, якщо за неї (нього) подано більшість голосів суддів, присутніх на засіданні Пленуму ВС. За однакової кількості голосів «за» і «проти» постанова Пленуму ВС (її окремий пункт) вважається неприйнятою. У разі необхідності доопрацювання проекту постанови чи деяких її положень постанова може бути прийнята у першому читанні. У цьому випадку може бути створена робоча група для доопрацювання проекту постанови, після чого визначається дата наступного засідання Пленуму ВС для розгляду цього проекту і дата, до якої учасники Пленуму ВС можуть подати зауваження та пропозиції до нього (але не більше ніж десять днів після прийняття постанови у першому читанні). До другого та наступних читань готується порівняльна таблиця, в якій наводяться текст проекту постанови, подані до нього зауваження і пропозиції, рішення робочої групи й остаточна редакція проекту постанови.

Протокол засідання Пленуму ВС остаточно оформляє секретар Пленуму ВС протягом десяти днів після закінчення засідання, а підписує головуючий і секретар Пленуму ВС (у разі відсутності секретаря Пленуму ВС суддя, якого Пленум ВС визначив секретарем засідання). До протоколу обов'язково додається відповідний носій інформації з даними фіксування засідання технічними засобами (диск, флеш-накопичувач тощо), а в разі необхідності – повне або часткове його письмове розшифрування.

Засідання Пленуму ВС проводиться державною мовою. У разі коли запрошена на засідання особа не володіє державною мовою, вона має право виступати

іншою мовою, якою володіє, та/або користуватися послугами перекладача. Про свій намір висловлюватись іншою мовою, користуватися послугами перекладача особа повинна завчасно повідомити секретаря Пленуму ВС. Організація перекладу виступу покладається на апарат ВС.

Судді ВС та інші учасники засідання Пленуму ВС виступають, дають пояснення, ставлять запитання та відповідають на них лише з дозволу головуючого.

9. Пленум ВС приймає з розглянутих питань постанови. Прийняту остаточно постанову у строк до десяти днів опрацьовує робоча група з урахуванням редакційних правок. Завізована в установленому порядку постанова передається на підпис секретарю Пленуму ВС та головуючому.

Копія постанови Пленуму ВС не пізніше трьох днів з дня її підписання надсилається суддям ВС та зацікавленим особам в електронному вигляді, а в разі необхідності – у паперовому вигляді.

Друкований та електронний тексти постанови Пленуму секретар Пленуму ВС негайно передає до відповідних структурних підрозділів апарату ВС для оприлюднення в офіційному друкованому органі і на веб-сайті ВС.

Контроль за виконанням постанов Пленуму ВС здійснює секретар Пленуму ВС.

10. Організовує роботу секретаріату Пленуму ВС, підготовку засідань Пленуму ВС, забезпечує ведення протоколу та контролює виконання постанов, прийнятих Пленумом ВС, секретар Пленуму ВС.

Посада секретаря Пленуму ВС є виборною та не належить до адміністративних посад у ВС.

Секретар Пленуму ВС обирається на посаду строком на чотири роки з суддів ВС за поданням Голови ВС. Під час розгляду питання про обрання секретаря Пленуму ВС обов'язки секретаря на цьому засіданні виконує суддя ВС, якого Пленум ВС відкритим голосуванням визначить секретарем засідання.

Секретар Пленуму ВС обирається та увільняється від виконання обов'язків шляхом відкритого голосування, крім випадків прийняття Пленумом ВС у встановленому цим Регламентом порядку рішення про таємне голосування.

Обраним на посаду секретаря Пленуму ВС вважається суддя, за якого шляхом відкритого або таємного голосування подано більшість голосів суддів від загального складу Пленуму ВС.

За поданням Голови ВС, за власним бажанням або за рішенням не менше як однієї чверті від складу суддів ВС секретар Пленуму ВС увільняється від виконання обов'язків шляхом відкритого або таємного голосування більшістю голосів суддів від загального складу Пленуму ВС.

11. Частина 11 коментованої статті передбачає, що законом можуть встановлюватися особливі процедури проведення Пленуму ВС з розгляду окремих питань. Так, наприклад, ст. 41 цього Закону встановлює особливий порядок дострокового звільнення з посади Голови ВС унаслідок висловлення йому недовіри Пленумом ВС.

Стаття 47. Науково-консультативна рада та офіційний друкований орган Верховного Суду

1. Науково-консультативна рада утворюється при Верховному Суді з числа висококваліфікованих фахівців у сфері права для підготовки наукових висновків з питань діяльності Верховного Суду, що потребують наукового забезпечення.

2. Порядок організації та діяльності Науково-консультативної ради визначається положенням, що затверджується Пленумом Верховного Суду.

3. Верховний Суд має офіційний друкований орган, в якому публікуються матеріали судової практики Верховного Суду та інші матеріали. Офіційний друкований орган може видаватися в електронному вигляді.

1. Відповідно до вимог коментованої статті при ВС як дорадчий орган діє НКР. Вона утворюється з висококваліфікованих фахівців у сфері права для підготовки наукових висновків з питань діяльності ВС, що потребують наукового забезпечення.

У контексті коментованої статті з урахуванням приписів Положення про Науково-консультативну раду при Верховному Суді, затвердженого постановою Пленуму ВС від 02 лютого 2018 року № 1, поняття «висококваліфіковані фахівці у сфері права» охоплює осіб, які мають науковий ступінь доктора юридичних наук або кандидата юридичних наук (доктора філософії).

Склад НКР затверджується на засіданні Пленуму ВС. Так, до складу НКР входять вчений секретар і члени НКР. Вчений секретар обирається з суддів Великої Палати ВС. Згідно з постановою Пленуму ВС від 30 березня 2018 року № 3 «Про затвердження складу Науково-консультативної ради при Верховному Суді» до складу НКР увійшло 113 висококваліфікованих фахівців у сфері права та вчений секретар НКР.

НКР вивчає проблемні питання застосування норм права, що виникають у судовій практиці, і надає ВС висновки та рекомендації. Член НКР не може надавати висновок у справі, в якій він бере (брав) участь.

Законом не передбачено строк, на який утворюється НКР. Водночас, у Положенні про НКР зазначено, що вона здійснює повноваження до переобрання. Також визначено випадки, у разі настання яких припиняються повноваження члена НКР, зокрема: закінчення строку, на який його обрано; складання повноважень за його особистою заявою; набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього; його смерті. Крім того, повноваження члена НКР можуть бути припинені за рішенням Пленуму ВС у разі затвердження нового складу НКР.

2. Порядок організації та діяльності НКР визначається Положенням про Науково-консультативну раду при Верховному Суді, затвердженим постановою Пленуму ВС від 02 лютого 2018 року № 1.

НКР діє на підставі Закону України «Про судоустрій і статус суддів» відповідно до Регламенту Пленуму ВС та вказаного Положення про Науково-консультативну раду.

Робота НКР проводиться за річними планами ВС у формах засідань та засідань робочих груп. Засідання скликаються в разі потреби, але не рідше одного разу на рік, засідання робочих груп – у разі потреби. Робочі групи у разі необхідності можуть утворюватись НКР, зокрема із залученням фахівців, які не є членами такої ради, для вивчення та обговорення окремих питань судової практики та організації діяльності судів, підготовки проектів відповідних документів. На засіданнях та засіданнях робочих груп ведеться протокол та може відбуватися відео- (аудіо-) фіксація. Участь у засіданні може відбуватися в режимі відеоконференції. До участі в засіданні можуть бути запрошені вчені та практики, спеціалісти з різних галузей знань, які не є її членами.

До повноважень НКР належать: підготовка наукових висновків щодо тлумачення та застосування норм права; участь у підготовці проектів узагальнень практики застосування судами норм матеріального і процесуального права з метою забез-

печення їх однакового застосування під час розгляду справ; попередній розгляд проектів постанов Пленуму ВС щодо надання рекомендаційних роз'яснень з питань застосування судами законодавства України під час розгляду справ; попередній розгляд проектів висновків Пленуму ВС щодо проектів законодавчих актів, які стосуються судоустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням системи судоустрою України; попередній розгляд проектів конституційних подань ВС до КСУ щодо конституційності законів та інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції України; попередній розгляд інших питань діяльності ВС, підготовка яких потребує наукового забезпечення; участь у координації наукових досліджень у галузі права та формуванні державного замовлення на наукові дослідження в галузі права; сприяння виданню офіційного друкованого органу ВСу, інших його видань (у тому числі електронних).

Діяльність НКР забезпечує ВС за рахунок коштів державного бюджету. Члени НКР виконують свої обов'язки на безоплатній основі.

3. Частина три коментованої статті передбачає наявність офіційного друкованого органу при ВС. Як правило, в офіційному друкованому органі публікуються матеріали судової практики ВС, узагальнення судової практики, аналізи судової статистики, законодавчі та нормативно-правові акти, коментарі до них, матеріали щодо діяльності Пленуму ВС та НКР, органів суддівського самоврядування, ВРП та ВККСУ, статті з правових питань та інші матеріали. Водночас, слід зауважити, що станом на грудень 2018 – січень 2019 року ВС не має офіційного друкованого органу. Вказані вище матеріали, а також інша інформація, необхідна громадянам для зручного доступу до правосуддя, оприлюднюється на офіційному веб-порталі судової влади України.

Розділ III

СУДДІ ТА ПРИСЯЖНІ

Глава 1. Загальні положення статусу судді

Стаття 48. Незалежність судді

1. Суддя у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання.

2. Суддя здійснює правосуддя на основі Конституції і законів України, керуючись при цьому принципом верховенства права. Втручання у діяльність судді щодо здійснення правосуддя забороняється і має наслідком відповідальність, установлену законом.

3. Суддя не зобов'язаний давати жодних пояснень щодо суті справ, які перебувають у його провадженні, крім випадків, установлених законом.

4. Суддя зобов'язаний звернутися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до Вищої ради правосуддя та до Генерального прокурора.

5. Незалежність судді забезпечується:

1) особливим порядком його призначення, притягнення до відповідальності, звільнення та припинення повноважень;

2) недоторканністю та імунітетом судді;

3) незмінюваністю судді;

4) порядком здійснення правосуддя, визначеним процесуальним законом, таємницею ухвалення судового рішення;

5) забороною втручання у здійснення правосуддя;

6) відповідальністю за неповагу до суду чи судді;

7) окремим порядком фінансування та організаційного забезпечення діяльності судів, установленим законом;

8) належним матеріальним та соціальним забезпеченням судді;

9) функціонуванням органів суддівського врядування та самоврядування;

10) визначеними законом засобами забезпечення особистої безпеки судді, членів його сім'ї, майна, а також іншими засобами їх правового захисту;

11) правом судді на відставку.

6. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи, а також фізичні і юридичні особи та їх об'єднання зобов'язані поважати незалежність судді і не посягати на неї.

7. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу визначених Конституцією України та законом гарантій незалежності судді.

1. Важливою гарантією самостійності судової влади та умовою судового захисту прав людини та основоположних свобод є принцип незалежності суддів, без дотримання якого неможливе існування правової держави та правосуддя. У правовій системі України основне нормативне закріплення принципу незалежності суддів має місце у ст.ст. 126, 129 Конституції України і конкретизується у кодифікованих процесуальних актах, Законі України «Про державний захист працівників суду

і правоохоронних органів». Норми, які містяться у цих законодавчих актах, є імперативними та адресовані не тільки суддям, а й іншим особам, які беруть участь у судовому розгляді. Принцип незалежності суддів передбачає відсутність під час здійснення правосуддя незаконного впливу, тиску чи втручання на суддів з боку: органів державної влади, їх посадових осіб, політичних партій, громадських організацій і рухів, засобів масової інформації, громадян тощо. Дія зазначеного принципу поширюється не тільки на суддів, а й на присяжних.

Проблема реалізації принципу незалежності суддів не обмежується окремою державою, вона привертає увагу міжнародного співтовариства. У цьому сенсі можна вести мову про інтернаціоналізацію стандартів незалежності суддів. Міжнародно-правові документи загального характеру, зокрема ст. 10 Загальної декларації прав людини, ст. 6 ЄКПЛ, ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права проголошують право на справедливий судовий розгляд і неодмінно підкреслюють такі властивості суддів, як незалежність і безсторонність. В Основних принципах ООН, що стосуються незалежності судових органів (1985 р.), підкреслюється, що незалежність судових органів гарантується державою і закріплюється в конституції або інших законах країни (п. 1). У резолюції № 40/146 від 13 грудня 1985 р. Генеральна асамблея ООН запропонувала урядам дотримуватися Основних принципів і впроваджувати їх у національне законодавство та практику правозастосування. Вступивши до Ради Європи, Україна повинна виконати взяті на себе зобов'язання, визначені у висновку ПАРЄ № 190 (1997 р.). Одним із таких зобов'язань є забезпечення і дотримання принципу незалежності суддів. Разом із тим, положення міжнародно-правових документів не повинні слугувати підставою для зміни національного законодавства в бік зниження рівня вже досягнутих в окремих країнах гарантій незалежності суддів (п. 1.1 Європейської хартії про статус суддів).

Комітет міністрів Ради Європи у 1994 році схвалив рекомендацію № R(94)12 щодо незалежності, дієвості та ролі судді, а у 1998 році в Україні була оприлюднена Європейська Хартія про статус суддів, в якій задекларовано право людини на незалежний та неупереджений суд, визначено умови належного функціонування судової влади і загальні положення щодо: комплектування та початкової підготовки суддівського корпусу; призначення суддів на посаду і неможливості переведення; підвищення по службі та припинення перебування на посаді, винагороди за працю; соціального захисту, відповідальності судді за неналежне виконання своїх обов'язків при здійсненні правосуддя тощо.

У висновку № 1 (2001) КРЄС для Комітету міністрів Ради Європи про стандарти незалежності судових органів та незмінюваність суддів від 01 січня 2001 року зазначається про необхідність вдосконалення таких проблемних аспектів незалежності суддів: обґрунтування незалежності судової влади; рівень, на якому гарантується така незалежність; органи, що призначають суддів, консультативні органи; строк повноважень – незмінюваність та дисципліна; оплата праці; свобода від необґрунтованого зовнішнього втручання; незалежність у рамках судових органів; роль суддів. Питання незалежності суддів також розглядались у таких міжнародно-правових документах, як: Бангалорські принципи поведінки суддів; Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 року; Велика хартія суддів (основоположні принципи) від 17 листопада 2010 року; Висновок КРЄС № 17 (2014) щодо оцінювання діяльності суддів, якості правосуддя і поваги до незалежності

судової влади; Висновок КРЄС № 18 (2015)»Позиція судової влади та її відносини з іншими гілками державної влади в умовах сучасної демократії». В зазначених документах здійснюється тлумачення елементів суддівської незалежності та зазначаються проблемні питання їх реального втілення на рівні національних законодавств та правозастосовної практики.

Важливе значення для з'ясування сутності незалежності суддів відіграє практика ЄСПЛ, відповідно до якої одними із структурних елементів права на справедливий суд є незалежність та неупередженість судді *(див. рішення ЄСПЛ у справах «Агрокомплекс проти України» (Agrokompleks v. Ukraine), «Совтрансавто-Холдинг проти України» (Sovtransavto Holding v. Ukraine), «Бочан проти України» (Bochan v. Ukraine), «Салов проти України» (Salov v. Ukraine), «Олександр Волков проти України» (Volkov v. Ukraine)).*

Також питання незалежності суддів неодноразово було предметом розгляду КСУ. Варто згадати, наприклад, Рішення КСУ від 01 грудня 2004 року № 19-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України про офіційне тлумачення положень частин першої, другої статті 126 Конституції України та частини другої статті 13 Закону України «Про статус суддів» (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу); Рішення КСУ від 04 грудня 2018 року № 11-р/2018 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин третьої, десятої статті 133 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у редакції Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд». У зазначених рішеннях підкреслюється, що незалежність суддів є невід'ємної складовою їхнього статусу, конституційним принципом організації та функціонування судів і професійної діяльності суддів, яка полягає в їхній самостійності, непов'язаності при здійсненні правосуддя будь-якими обставинами та іншою, крім закону, волею.

Незалежність судді як принцип правосуддя означає, що суддя вирішує всі питання, що виникають під час судового розгляду, та постановляє судові рішення в умовах, що виключають сторонній вплив на нього, втручання в його законну діяльність з боку державних, виконавчих та інших органів, громадян. Згідно з постановою Пленуму ВСУ від 12 квітня 1996 року № 4 «Про застосування законодавства, що забезпечує незалежність суддів» під втручанням у діяльність суддів із здійснення правосуддя слід розуміти будь-який вплив на суддю (прохання, вказівку, вимогу, критику судді в засобах масової інформації до вирішення справи тощо) з боку будь-якої особи з метою схилити його до вчинення чи невчинення певних процесуальних дій або ухвалення бажаного судового рішення. При цьому немає значення, за допомогою яких засобів (обіцяння різних вигод, погрози тощо), в якій стадії процесу і в діяльність суду якої інстанції здійснюється таке втручання.

Теоретична модель незалежності судді має такі елементи: 1) суддя у своїй процесуальній діяльності при розгляді судових справ нікому не підкоряється; 2) усі процедурні та процесуальні питання, що виникають під час розгляду судової справи, суддя вирішує самостійно; 3) ніхто не має права впливати на суддю при постановленні судового рішення; 4) судове рішення може бути оскаржено та переглянуто у процесуальному порядку апеляційним чи касаційним судом; 5) втручання в діяльність судді переслідується законом; 6) при розгляді судової справи в колегіальному складі судді, що входять до складу колегії, за своїм процесуальним статусом мають рівні права та обов'язки.

2. У коментованій частині статті йдеться про так звану функціональну складову незалежності судді, яка забезпечується його підкоренням Конституції та законам України. Зазначене полягає в тому, що під час здійснення правосуддя суддя повинен додержуватись принципу верховенства права та законності. Така складова гарантії незалежності судді унеможливлює, з одного боку, свавілля самого судді, а з іншого – забезпечує його незалежність під час здійснення правосуддя відповідно до процесуального та матеріального законодавства. В цьому контексті слід зазначити, що однією із гарантій фактичної незалежності суддів є визначений процесуальним законом порядок здійснення правосуддя. Це означає, що сама процедура здійснення правосуддя має забезпечувати суддям незалежність розгляду справи, у тому числі незалежність від тиску з боку сторін судового процесу, інших учасників судового розгляду.

У правовій доктрині правосуддя здійснюється суддями на основі принципу верховенства права. Елементами верховенства права є: законність (дотримання законів, у тому числі демократичний, прозорий, підзвітний процес прийняття законодавства); правова визначеність (доступність і передбачуваність законодавства, доступність рішень судів, відсутність зворотної дії законів, принципи «Res judicata», «Nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege»); заборона свавілля; доступ до правосуддя; запобігання зловживання повноваженнями; дотримання прав людини; недискримінація та рівність перед законом *(див. Доповідь Венеційської Комісії «Верховенство права» (Венеція, 25–26 березня 2011 року)*. Проявом верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права. Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи *(див. підп. 4.1 п. 4 Рішення КСУ від 02 листопада 2004 року № 15-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання))*. Саме тому під час здійснення правосуддя суддя керується принципом верховенства права, в основу якого покладено положення про те, що людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст та спрямованість діяльності держави (ст. 3 Конституції України).

Незаконний вплив, тиск або втручання у здійснення правосуддя є порушенням принципу незалежності судді, такі дії переслідуються законом, а в окремих випадках мають наслідком притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності (ст. ст. 376–379 КК України). У випадку неповаги до суду чи судді з боку осіб, які є учасниками процесу або присутні в судовому засіданні, також передбачена законом відповідальність *(див. коментар до ст. 50 Закону)*.

3. З метою забезпечення незалежності суддів та зміцнення авторитету судової влади в цілому законодавець передбачає положення, відповідно до якого суддя не зобов'язаний давати жодних пояснень щодо суті справ, які перебувають або перебували у його провадженні. З метою забезпечення незалежності судді не допускається зловживання процесуальними правами учасниками судового розгляду, що полягає в намаганнях здійснювати позапроцесуальний контроль за розглядом справ

судами та перевірку законності й обґрунтованості судових рішень. Прикладами таких порушень, що суперечить незалежності суддів, є звернення посадових осіб органів правопорядку, які не є учасниками судового процесу, з приводу витребування або вилучення матеріалів судових справ, надання суддями інформації в конкретних справах, перспективи їх розгляду судом, витребування пояснень суддів щодо мотивів та підстав прийняття ними процесуальних рішень, відомостей, які становлять таємницю нарадчої кімнати, витребовування чи вилучення судових справ, розгляд яких не завершено, а також отримання матеріалів судових справ (копій документів, які містяться у справі, виписок з неї тощо) з порушенням установленого законом порядку (*постанова Пленуму ВСУ від 13 червня 2007 року № 8 «Про незалежність судової влади»*).

Надання оцінки вчинених суддею процесуальних дій до винесення ним остаточного рішення у справі є втручанням у здійснення правосуддя, що суперечить Конституції України (*Рішення КСУ від 11 березня 2011року № 2-рп/2011 у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів щодо відповідності Конституції (конституційності) окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції»).*

4. Відповідно до п. 8 ч. 7 ст. 56 Закону на суддю покладається обов'язок звертатися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до ВРП та до Генерального прокурора упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про таке втручання.

До повноважень ВРП, які спрямовані на забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя, віднесено:1) ведення і оприлюднення на офіційному веб-сайті ВРП реєстру повідомлень суддів про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, проведення перевірки таких повідомлень, оприлюднення результатів та ухвалення відповідних рішень; 2) внесення до відповідних органів чи посадових осіб подання про виявлення та притягнення до встановленої законом відповідальності осіб, якими вчинено дії або допущено бездіяльність, що порушує гарантії незалежності суддів або підриває авторитет правосуддя; 3) внесення на розгляд зборів відповідного суду подання про звільнення судді з адміністративної посади у разі невиконання ним рішення ВРП; 4) ухвалення та оприлюднення публічних заяв і звернень, що стосуються незалежності суддів; 5) звернення до суб'єктів права законодавчої ініціативи, органів, які уповноважені приймати правові акти, із пропозиціями щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя; 6) звернення до прокуратури та органів правопорядку щодо надання інформації про розкриття та розслідування злочинів, учинених щодо суду, суддів, членів їх сімей, працівників апаратів судів, злочинів проти правосуддя, вчинених суддями, працівниками апарату суду; 7) підготовка у співпраці з органами суддівського самоврядування, іншими органами та установами системи правосуддя, громадськими об'єднаннями і оприлюднення щорічної доповіді про стан забезпечення незалежності суддів в Україні.

Повідомлення судді про втручання в діяльність щодо здійснення правосуддя іншим суддею розглядається в порядку, визначеному цим Законом, для розгляду дисциплінарної скарги.

4. ВРП співпрацює з РСУ, ГРД, громадськими об'єднаннями, відповідними органами інших держав, міжнародними організаціями та їхніми органами щодо розроблення та впровадження заходів забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя.

Звернення судді з повідомленням про втручання в його діяльність до Генерального прокурора спрямоване на припинення такого незаконного втручання та полягає у внесенні до ЄРДР відомостей про вчинення щодо судді кримінального правопорушення, здійснення досудового розслідування фактів порушення принципу незалежності суддів. Однак ВРП за результатами розгляду повідомлень про втручання суддів у їхню діяльність щодо здійснення правосуддя констатувала, що Генеральним прокурором не завжди вносяться відповідні відомості до ЄРДР, заяви суддів про вчинення щодо них кримінальних правопорушень перенаправляються з одного правоохоронного органу до іншого, що істотно затримує початок досудового розслідування та знижує його ефективність *(рішення ВРП від 01 березня 2018 року № 707/0/15–18 «Про звернення до суб'єктів права законодавчої ініціативи із пропозиціями щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя»)*.

5. Незалежність суддів забезпечується певними гарантіями, основні з яких встановлені в коментованій частині статті. Під гарантіями незалежності суддів слід розуміти умови та засоби, які закріплені в чинному законодавстві і мають предметом свого регулювання незалежність суддів як елемент їх правового статусу, забезпечують їх реалізацію, захист і відновлення у разі їх порушення.

В юридичній літературі відсутній єдиний підхід до класифікації гарантій принципу незалежності суддів. Ці гарантії стосуються різних аспектів, тому в юридичній літературі поширеною є класифікація, згідно з якою вони поділяються на загальні та правові. До першої групи гарантій незалежності суддів входять: політичні, економічні, ідеологічні гарантії, а до групи правових – судоустрійні (організаційні) та процесуальні (функціональні) гарантії.

До організаційних гарантій незалежності судів належать: особливий порядок призначення судді, притягнення до відповідальності, звільнення та припинення його повноважень, який базується на принципі їх незмінюваності; єдність правового статусу суддів; право на відставку; недоторканність та імунітет судді; заборона втручання у здійснення правосуддя; відповідальність за неповагу до суду чи судді; особливий окремий порядок фінансування та організаційного забезпечення судів; створення необхідних організаційно-технічних та інформаційних умов для діяльності судів; належне матеріальне та соціальне забезпечення судді; функціонування органів суддівського врядування та системи органів суддівського самоврядування; визначені законом засоби забезпечення особистої безпеки судді, членів його сім'ї, майна, а також іншими засобами їх правового захисту тощо. Перелік організаційно-правових гарантій не є вичерпним.

Оскільки організаційно-правових гарантій для забезпечення незалежності суддів недостатньо, то виникає необхідність саму діяльність суддів підпорядкувати певним правилам. Серед факторів, які забезпечують принцип незалежності суддів, важливе місце посідають процесуальні гарантії, які є різновидом правових гарантій.

До процесуальних гарантій відносяться ті норми процесуального законодавства, завдяки яким забезпечується незалежність суддів при розгляді судових справ. Перш за все це норми, які при розгляді судових справ забезпечують неможливість впливу на нього органів досудового розслідування, інших учасників процесу та вищих судів. До процесуальних гарантій незалежності суддів належать: наявність чітко передбаченої процесуальним законом особливої процедури здійснення правосуддя (процесуальна форма); таємниця ухвалення судового рішення; право судді

на окрему думку; рівність прав членів суддівської колегії; обов'язковість вказівок вищої інстанції для нижчої при повторному перегляді судової справи.

Чітко встановлені строки внесення апеляції або касаційної скарги також сприяють утвердженню незалежності суддів. Важливим є положення процесуального законодавства, згідно з яким протягом строку, встановленого для подання апеляції, справа ніким не може бути витребувана із суду, а суд зобов'язаний надати сторонам за їх клопотанням можливість ознайомитися з матеріалами справи. Ця заборона поширюється на всі державні та інші органи, службових осіб, у тому числі на органи влади і суди вищого рівня.

Отже, поряд з організаційно-правовими нормами, що гарантують суддівську незалежність, процесуальні норми конкретизують становище суддів безпосередньо на різних стадіях розгляду справи. Процесуальні норми, створюючи для всіх учасників процесу рівні умови, водночас сприяють тому, щоб судді не зазнавали зовнішнього тиску, виконуючи свій професійний обов'язок.

6. Вимога щодо незалежності адресована не тільки самим суддям, а й необмеженому колу осіб. Саме тому органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи, а також фізичні та юридичні особи та їх об'єднання зобов'язані поважати незалежність судді і не посягати на неї.

7. З метою забезпечення незалежності суддів з боку законодавчої влади гарантується досягнутий рівень незалежності суддів. Забороняється при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів та інших нормативних актів скасування чи звуження змісту та обсягу існуючих гарантій незалежності суддів, у тому числі заходи їх правового захисту, матеріального та соціального забезпечення (*Рішення КСУ від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005 у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців третього, четвертого пункту 13 розділу XV «Прикінцеві положення» Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та офіційного тлумачення положення частини третьої статті 11 Закону України «Про статус суддів» (справа про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання*)).

Стаття 49. Недоторканність та імунітет судді

1. Суддя є недоторканним. Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку суду, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалене ним судове рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку.

2. Суддя, затриманий за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна чи адміністративна відповідальність, повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи, за винятком:

1) якщо Вищою радою правосуддя надано згоду на затримання судді у зв'язку з таким діянням;

2) затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо таке затримання є необхідним для попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину.

3. Суддя не може бути підданий приводу чи примусово доставлений до будь-якого органу чи установи, крім суду, за винятком випадків, зазначених у частині другій цієї статті.

4. Судді може бути повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення лише Генеральним прокурором або його заступником.

5. Суддя може бути тимчасово відсторонений від здійснення правосуддя на строк не більше двох місяців у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора або його заступника в порядку, встановленому законом. Рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя ухвалюється Вищою радою правосуддя.

6. Продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності здійснюється в тому ж порядку на строк не більше двох місяців. Клопотання про продовження строку такого відсторонення судді від здійснення правосуддя подається Генеральним прокурором або його заступником не пізніше десяти днів до закінчення строку, на який суддю було відсторонено. Вимоги до клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності встановлюються процесуальним законом.

7. У разі ухвалення органом, що розглядає справи про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів, рішення про застосування до судді дисциплінарного стягнення у виді подання про звільнення судді з посади, такий суддя автоматично тимчасово відстороняється від здійснення правосуддя до ухвалення рішення про його звільнення з посади Вищою радою правосуддя.

8. Суддя на час тимчасового відсторонення від здійснення правосуддя позбавляється права на отримання доплат до посадового окладу судді.

9. Проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися лише з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора або його заступника, керівника регіональної прокуратури або його заступника.

10. Кримінальне провадження щодо обвинувачення судді у вчиненні кримінального правопорушення, а також прийняття рішення про проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, застосування запобіжних заходів не може здійснюватися тим судом, в якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді.

У разі якщо згідно із загальними правилами визначення юрисдикції кримінальне провадження стосовно судді має здійснюватися або рішення про проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій або застосування запобіжних заходів має ухвалюватися тим судом, в якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді, кримінальне провадження або ухвалення рішення про проведення оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій здійснюється судом, найбільш територіально наближеним до суду, в якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді, іншої адміністративно-територіальної одиниці (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва чи Севастополя), якщо інший суд не визначений процесуальним законом.

11. За шкоду, завдану судом, відповідає держава на підставах та в порядку, встановлених законом.

1. У правовій доктрині загальновизнаним є положення, відповідно до якого незалежність суддів забезпечується їх недоторканністю та імунітетом. Зазначене доктринальне положення міститься у ст. 126 Конституції України та становить собою конституційний принцип організації та функціонування судів, а також професійної діяльності суддів. Сутність недоторканності суддів полягає в наданні їм додаткових

процесуальних гарантій у порівнянні з пересічним громадянином при притягненні до юридичної відповідальності. Слід зазначити, що недоторканність суддів є одним із елементів їхнього статус та не є особистим привілеєм, а має публічно-правове призначення, що полягає у забезпеченні здійснення правосуддя неупередженим, безстороннім і справедливим судом *(п. 1.2. Рішення КСУ від 01 грудня 2004 року № 19-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України про офіційне тлумачення положень частин першої, другої статті 126 Конституції України та частини другої статті 13 Закону України «Про статус суддів» (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу)).*

З термінологічного погляду слід зауважити, що в законодавстві відсутнє розмежування понять «недоторканність» та «імунітет» суддів. У цьому контексті слід зазначити, що в юридичній доктрині недоторканність розглядається як процесуальна складова імунітету як комплексної правової категорії. Саме тому під суддівським імунітетом розуміють визначений законодавством його спеціальний правовий статус та особлива процедура притягнення судді до юридичної відповідальності з метою забезпечення належної реалізації ним функції правосуддя.

Слід зауважити, що в ч. 1 коментованої статті передбачена як загальна недоторканність судді, так і закріплений функціональний імунітет, тобто імунітет від дій, учинених у ході виконання суддею своїх функціональних обов'язків. Зокрема, суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалене ним судове рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку. Такий підхід до розуміння суддівського імунітету міститься у Висновку Венеціанської комісії щодо Проекту Закону про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності народних депутатів України та суддів від 19–20 червня 2015 року, котра зазначала, що «незалежність суддів не залежить від широкого імунітету, а судді повинні відповідати за будь-які інкриміновані їм злочини, припускаючи, що в їх повному розпорядженні знаходяться звичайні процедури захисту, оскарження та інші елементи верховенства права».

Однією із гарантій недоторканності судді є особливий порядок здійснення кримінального провадження щодо судді, що передбачений главою 37 КПК України. Так, суддю може бути затримано, утримано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку суду лише за рішенням ВПР, крім випадків, коли суддю було затримано під час або відразу після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину (законне затримання). Процесуальний порядок прийняття рішення ВПР про надання згоди на затримання, тримання під вартою чи арешт передбачено в статтях 58–61 Закону України «Про Вищу раду правосуддя». Суб'єктом подання до ВПР є Генеральний прокурор або його заступник, а стосовно судді Вищого антикорупційного суду – Генеральний прокурор або виконуючий обов'язки Генерального прокурора.

Тяжким злочином є злочин, за який передбачене основне покарання у вигляді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років (ч. 4 ст. 12 КК України).

Особливо тяжким злочином є злочин, за який передбачене основне покарання у вигляді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі (ч. 5 ст. 12 КК України).

2. У випадку затримання судді за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна або адміністративна відповідальність, такий суддя повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи та встановлення факту набуття ним статусу судді. Негайне звільнення судді не здійснюється, якщо ВРП надано згоду на затримання судді у зв'язку з таким діянням або у випадку затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо таке затримання є необхідним для попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину.

Суддя має бути негайно звільнений, якщо мета такого затримання (попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину) досягнута (ч. 1 ст. 482 КПК України).

3. Гарантії недоторканності судді також поширюються на випадки приводу чи примусового його супроводження з метою доставлення до будь-якого органу чи установи, крім суду, за винятком випадків, якщо ВРП надано згоду на затримання судді або у випадку затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо таке затримання є необхідним для попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину. Привід полягає у примусовому супроводженні до місця виклику судді, який набув статусу підозрюваного, обвинуваченого або свідка та який раніше був викликаний у встановленому КПК України процесуальному порядку і не з'явився за викликом без поважної причини або не повідомив причину свого неприбуття, що здійснюється особою, яка виконує ухвалу слідчого судді, суду про привід.

4. Частина 4 коментованої статті передбачає особливий порядок здійснення повідомлення судді про підозру. Так, уповноваженими суб'єктами здійснення повідомлення судді про підозру є Генеральний прокурор або його заступник. Зазначена гарантія недоторканності судді також передбачена п. 3 ч. 1 ст. 481 КПК України. У наведеній нормі КПК України зазначається, що письмове повідомлення про підозру судді, судді КСУ, присяжному на час виконання ними обов'язків у суді, Голові, заступнику Голови, члену ВРП, Голові, заступнику Голови, члену ВККСУ здійснюється Генеральним прокурором або його заступником. Це повноваження Генерального прокурора або його заступника є виключним і не може бути передоручене іншим прокурорам чи слідчим. Недотримання зазначеного порядку здійснення повідомлення судді про підозру є порушенням вимог КПК України та означає не набуття такою особою статусу підозрюваного.

Підставами для здійснення повідомлення про підозру відповідно до ч. 1 ст. 276 КПК України є: 1) затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення; 2) обрання до особи одного з передбачених запобіжних заходів; 3) наявність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення.

5. Одним із заходів забезпечення кримінального провадження є тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності. Суддю може бути відсторонено від здійснення правосуддя строком до 2-х місяців за рішенням ВРП, прийнятим на основі вмотивованого клопотання Генерального прокурора або його заступника. Сутність відсторонення судді від здійснення правосуддя полягає у тимчасовому недопущенні судді, який є підозрюваним, обвинуваченим, до здійснення правосуддя. Процесуальні вимоги

до порядку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя викладено в ст. 155[1] КПК України. Порядок прийняття рішення ВРП про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя міститься в ст. 63–65 Закону України «Про Вищу раду правосуддя». Слід зазначити, що тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя як один із заходів забезпечення кримінального провадження необхідно відрізняти від тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя при проведенні кваліфікаційного оцінювання або в порядку дисциплінарної відповідальності, порядок здійснення яких передбачено ст.ст. 66, 68 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»

6. Слід зазначити, що 2-х місячний термін відсторонення судді від здійснення правосуддя може бути продовжений ВРП ще на строк не більше 2-х місяців, а у разі, якщо обвинувальний акт передано до суду – до набрання законної сили вироком суду або закриття кримінального провадження. Порядок продовження строку застосування відсторонення судді від здійснення правосуддя є аналогічним порядку його обрання відповідно до ст. 63 Закону України «Про Вищу раду правосуддя».

Клопотання про продовження строку такого відсторонення судді від здійснення правосуддя подається Генеральним прокурором або його заступником не пізніше десяти днів до закінчення строку, на який суддю було відсторонено. Клопотання про продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності подається до ВРП стосовно судді, який є підозрюваним, обвинувачуваним (підсудним) на будь-якій стадії кримінального провадження.

У клопотанні про продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності повинно міститись: 1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання; 2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 3) виклад обставин, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на обставини; 4) посада, яку обіймає особа; 5) виклад обставин, що дають підстави вважати, що перебування на посаді підозрюваного, обвинуваченого сприяло вчиненню кримінального правопорушення; 6) виклад обставин, що дають підстави вважати, що підозрюваний, обвинувачений, перебуваючи на посаді, знищить чи підробить речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином; 7) перелік свідків, яких слідчий, прокурор уважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання.

До клопотання про продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності додаються: копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання; документи, які підтверджують надання підозрюваному, обвинуваченому копій клопотання та матеріалів, що обґрунтовують клопотання.

7. У коментованій частині статті йдеться про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя в порядку дисциплінарної відповідальності. Такий вид відсторонення судді від здійснення правосуддя в порядку дисциплінарної відповідальності здійснюється ВРП на підставі рішення Дисциплінарної палати

про застосування дисциплінарного стягнення у вигляді подання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя.

Суддя, стосовно якого розглядається питання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя в порядку дисциплінарної відповідальності, та/або його представник може бути заслуханий на засіданні ВРП. Однак їх неявка на засідання ВРП незалежно від причин не перешкоджає розгляду питання за їх відсутності.

Правовою підставою застосування відсторонення судді від здійснення правосуддя в порядку дисциплінарної відповідальності є вмотивоване рішення ВРП за результатами розгляду відповідного подання Дисциплінарної палати про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя в порядку дисциплінарної відповідальності

Рішення ВРП про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя в порядку дисциплінарної відповідальності може бути оскаржене та скасоване виняткова з таких підстав: склад ВРП, який ухвалив відповідне рішення, не мав повноважень його ухвалювати; рішення не підписано будь-ким із складу членів ВРП, які брали участь у його ухваленні; рішення не містить посилання на визначені законом підстави тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя в порядку дисциплінарної відповідальності та мотиви, з яких ВРП дійшла відповідних висновків.

8. Наслідком тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя є обмеження розміру його суддівської винагороди. Зокрема, суддя, який відсторонений від здійснення правосуддя, отримує суддівську винагороду тільки в розмірі посадового окладу. Щомісячні доплати за вислугу років, перебування на адміністративній посаді в суді, науковий ступінь та роботу, що передбачає доступ до державної таємниці, відстороненому судді від здійснення правосуддя не здійснюються.

9. З метою забезпечення недоторканності судді під час проведення щодо нього оперативно-розшукових заходів, С(Р)Д і НС(Р)Д, що можуть проводитися лише з дозволу суду (слідчого судді), здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого виняткова за клопотанням Генерального прокурора або його заступника, керівника регіональної прокуратури або його заступника. Зазначена процесуальна гарантія спрямована на додаткове забезпечення законності з боку відповідних керівників органів прокуратури щодо проведення оперативно-розшукових заходів чи С(Р)Д і НС(Р)Д щодо судді.

Відповідно до ч. 1 ст. 223 КПК України С(Р)Д є передбачені у кримінальному процесуальному законі процесуальні дії, які спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. За ухвалою слідчого судді проводяться такі С(Р)Д: обшук (ст. 234 КПК України); огляд житла чи іншого володіння особи (ст. 237 КПК України); слідчий експеримент, що проводиться у житлі чи іншому володіння особи (ст. 240 КПК України); залучення експерта та проведення експертизи (ст. 242 КПК України).

Відповідно до ч. 1 ст. 246 КПК України НС(Р)Д – це різновид С(Р)Д, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню. Слідчий суддя у кримінальному провадженні надає дозвіл на проведення таких НС(Р)Д: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України), накладення арешту на кореспонденцію, огляд і виїмка кореспонденції (ст. ст. 258, 261, 262 КПК України); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України);

зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 246 КПК України); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України); спостереження за особою (ст. 267 КПК України); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України); моніторинг банківських рахунків (ст. 269–1 КПК України); негласне отримання зразків для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України).

10. З метою забезпечення об'єктивного та неупередженого судового розгляду кримінального провадження щодо обвинувачення судді у вчиненні кримінального правопорушення процесуальним законом передбачено спеціальну підсудність. Відповідно до ч. 2 ст. 32 КПК України кримінальне провадження щодо судді не може здійснюватися тим судом, в якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді. В таких випадках кримінальне провадження щодо судді буде здійснюватись у тому суді, який є найбільш територіально наближеним до суду, в якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді, іншої адміністративно-територіальної одиниці (АРК, області, міст Києва чи Севастополя).

Такі ж спеціальні правила визначення підсудності під час прийняття рішення про проведення щодо судді оперативно-розшукових заходів, С(Р)Д, НС(Р)Д чи застосування запобіжних заходів.

Також слід зазначити про особливі правила формування складу суду для розгляду кримінального провадження щодо обвинувачення Голови ВС, його першого заступника, заступника чи судді ВС, голів вищих спеціалізованих судів, їх заступників чи суддів вищих спеціалізованих судів, а також щодо обвинувачення у вчиненні кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України, здійснюється: в суді першої інстанції – колегіально судом у складі трьох суддів, які мають стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років, а у разі здійснення кримінального провадження щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, за клопотанням обвинуваченого – судом присяжних у складі двох суддів, які мають стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років, та трьох присяжних; в апеляційному порядку – колегіально судом у складі п'яти суддів; в касаційному порядку – колегією суддів у складі семи суддів.

Порушення вказаних правил підсудності є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону, що свідчить про розгляд кримінального провадження незаконним складом суду та має наслідком скасування прийнятих судових рішень.

11. Відповідно до ст. 56 Конституції України кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень. Шкода, завдана незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, відшкодовується державою за рахунок Державного бюджету України у випадках та в порядку, передбачених ст. ст. 1167, 1176 ЦК України та законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду».

Стаття 50. Відповідальність за неповагу до суду чи судді

1. Прояв неповаги до суду чи судді з боку осіб, які є учасниками процесу або присутні в судовому засіданні, має наслідком відповідальність, установлену законом.

1. У коментованій статті реалізується положення з ч. 5 ст. 129 Конституції України, якою передбачено, що за неповагу до суду чи судді винні особи притягуються до юридичної відповідальності.

Відповідальність за неповагу до суду чи судді є однією з гарантій незалежності судді (п. 6 ч. 5 ст. 48 коментованого Закону).

Законодавство не визначає поняття та переліку дій, які можуть свідчити про повагу чи неповагу до суду чи судді. Водночас повага до окремих судів та суддів відображає повагу до судової системи держави в цілому. Суспільна довіра і повага до судової влади є однією з гарантій ефективності судочинства.

Відповідно неповага до суду чи окремого судді є правопорушенням, яке завдає шкоди авторитету правосуддя, нормальній роботі окремого суду чи судді, нормальному ходу судового розгляду, або принижують гідність судді.

Неповагою до суду згідно з коментованим Законом визнається: відмова роботодавця в увільненні від роботи присяжному; неприбуття присяжного в судове засідання без поважних причин (ч. 5 та 6 ст. 67 Закону). Неповага до суду може виражатися у різноманітних діяннях: у вербальній формі, шляхом жестикуляції, шляхом бездіяльності під час непідкорення вимогам головуючого у судовому засіданні, неявки до суду осіб, які визнані у встановленому законодавством порядку свідками, потерпілими, позивачами або відповідачами, експертами, перекладачами тощо.

Припинення проявів неповаги до суду покладено на ССО (ст. 160, п. 2 ч. 1 ст. 162 коментованого Закону). Крім того, ч. 3 ст. 11 коментованого Закону передбачає, що: у разі вчинення особою дій, що свідчать про неповагу до суду або учасників судового процесу, така особа за вмотивованим судовим рішенням може бути видалена із зали судового засідання.

Нагадаємо, що у 2001 році скасовано кримінальну відповідальність за образу суддів, як і за наклепи на них. У цілому в Україні впродовж останніх 25 років не існувало чіткої концепції відповідальності за неповагу до судді.

Заходи процесуального примусу, які застосовуються за прояви неповаги до суду. За прояви неповаги до суду можуть застосовуватися заходи процесуального примусу, передбачені процесуальними кодексами. Вони використовуються здебільшого у випадках, коли учасники процесу або присутні не виконують організаційно-управлінських актів суду, що стосуються порядку судового розгляду: оголошень, вказівок, роз'яснень, зауважень, не реагують на попередження головуючого. Крім того, проявами неповаги до суду можуть бути і окремі адміністративні чи кримінальні правопорушення, за які відповідно передбачено адміністративну чи кримінальну відповідальність.

Заходи процесуального примусу передбачені ст.ст. 143–148 ЦПК України, ст.ст. 144–149 КАС України, ст.ст. 131–135 ГПК України.

Заходами процесуального примусу є процесуальні дії, що вчиняються судом у визначених цим Кодексом випадках з метою спонукання відповідних осіб до виконання встановлених у суді правил, добросовісного виконання процесуальних обов'яз-

ків, припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства (ст. 143 ЦПК, ст. 144 КАС України, ч. 1 ст. 131 ГПК України).

ЦПК України (ст. 144) та КАС України (ст. 145) дозволяють застосування таких заходів: попередження; видалення із залу судового засідання; тимчасове вилучення доказів для дослідження судом; привід; штраф.

Частина 4 ст. 216 ЦПК України, ч. 4 ст. 198 КАС України, ч. 4 ст. 200 ГПК України передбачають, що за прояв неповаги до суду винні особи притягуються до відповідальності, встановленої законом. Питання про притягнення учасника справи або іншої особи, присутньої в залі судового засідання, до відповідальності за прояв неповаги до суду вирішується судом негайно після вчинення правопорушення, для чого у судовому засіданні із розгляду справи оголошується перерва, або після закінчення судового засідання.

Щодо КПК України, то ч. 2–4 ст. 330 передбачено, що у разі невиконання розпорядження головуючого прокурором чи захисником головуючий робить їм попередження про відповідальність за неповагу до суду. При повторному порушенні порядку у залі судового засідання їх може бути притягнуто до відповідальності, встановленої законом. У разі невиконання розпорядження головуючого іншими особами, присутніми у судовому засіданні, головуючий робить їм попередження про відповідальність за неповагу до суду. При повторному порушенні порядку у залі судового засідання їх за ухвалою суду може бути видалено із зали судового засідання та притягнуто до відповідальності, встановленої законом. За неповагу до суду винні особи притягуються до відповідальності, встановленої законом. Питання про притягнення особи до відповідальності за прояв неповаги до суду вирішується судом негайно після вчинення порушення, для чого в судовому засіданні оголошується перерва. Водночас, виходячи з практики ЄСПЛ, видалення із зали суду обвинуваченого повинно мати винятковий характер, оскільки це порушує його процесуальні права.

Щодо неприбуття на виклик суду у кримінальному провадженні КПК України в ст. 139 передбачає: якщо підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, цивільний відповідач, який був викликаний у встановленому КПК України порядку (зокрема, наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), не з'явилися без поважних причин або не повідомили про причини свого неприбуття, на нього накладається грошове стягнення, зокрема, у розмірі від 0,5 до 2 розмірів мінімальної заробітної плати у випадку неприбуття на виклик слідчого судді, суду. До підозрюваного, обвинуваченого, свідка також може бути застосовано привід (ч. 2 ст. 139 КПК України). Ухилення від явки на виклик слідчого, прокурора чи судовий виклик слідчого судді, суду (неприбуття на виклик без поважної причини більше як два рази) підозрюваним, обвинуваченим та оголошення його у міждержавний та/або міжнародний розшук є підставою для здійснення спеціального досудового розслідування чи спеціального судового провадження (ч. 5 ст. 139 КПК України). Що ж стосується свідка та потерпілого, то за злісне ухилення від явки вони несуть відповідальність, встановлену законом (ч. 3 ст. 139 КПК України). У цьому випадку йдеться про застосування до них адміністративної відповідальності за ст. 185–3 КУпАП.

Адміністративна відповідальність за неповагу до суду. Адміністративну відповідальність за неповагу до суду було запроваджено Указом Президії Верховної Ради УРСР від 04 травня 1990 року.

Основна стаття, яка передбачає адміністративну відповідальність за неповагу до суду, ст. 185–3 КУпАП. Проте адміністративна відповідальність за неповагу до суду передбачена не лише у ст. 185–3 КУпАП, але й за перешкоджання явці до суду народного засідателя, присяжного – ст. 185–5 КУпАП і невжиття заходів щодо окремої ухвали чи окремої постанови суду – ст. 185–6 КУпАП.

Ст. 185–3 КУпАП передбачає адміністративну відповідальність за неповагу до суду. Згідно з диспозицією статті неповагою визнаються такі дії: злісне ухилення від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача, експерта, перекладача; непідкорення зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуючого; порушення порядку під час судового засідання; вчинення будь-яких дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил; невиконання поручителем зобов'язань, покладених судом під час провадження у справах за адміністративними позовами з приводу затримання та видворення іноземців та осіб без громадянства; неповага до КСУ з боку учасників конституційного провадження, перекладача, свідка, спеціаліста, експерта, інших учасників конституційного провадження, залучених КСУ до участі у справі, що виразилася у злісному ухиленні від явки на засідання, пленарне засідання Сенату, Великої палати КСУ або в непідкоренні цих та інших осіб розпорядженню головуючого чи в порушенні порядку під час таких засідань, а так само вчинення будь-яких дій, які свідчать про явну зневагу до КСУ іншими присутніми на пленарному засіданні особами (крім суддів КСУ).

Згідно з ч. 2 ст. 277 КУпАП встановлений скорочений строк розгляду справ про адміністративне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 185–3 КУпАП – протягом доби. При цьому нормативні приписи ст. 185–3 КУпАП не встановлюють обов'язок суду (судді) щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення, передбачені чч. 2, 3 ст. 185–3 КУпАП, протягом такого ж строку, з чого можна дійти висновку про те, що справи про злісне ухилення експерта, перекладача від явки в суд та невиконання поручителем зобов'язань, покладених судом під час провадження у справах за адміністративними позовами з приводу затримання та видворення іноземців та осіб без громадянства, розглядаються протягом п'ятнадцяти діб (тобто загального строку), що передбачений у ч. 1 ст. 277 КУпАП. Разом із тим, зазначений строк слід обраховувати з дня виявлення правопорушення, оскільки протокол про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 185–3, не складається.

Питання про притягнення особи до відповідальності за прояв неповаги до суду вирішується судом негайно після вчинення порушення, для чого в судовому засіданні оголошується перерва.

Згідно з Рекомендаціями щодо притягнення до відповідальності за неповагу до суду, затверджених рішенням РСУ від 26 жовтня 2018 року № 62, зазначено, що за загальним правилом таке провадження у судах загальної юрисдикції буде мати наступні стадії: 1) порушення справи про адміністративне правопорушення; 2) розгляд такої справи про адміністративне правопорушення; 3) виконання постанови у справі про адміністративне правопорушення.

Питання про притягнення учасника справи або іншої особи, присутньої в залі судового засідання, до відповідальності за прояв неповаги до суду вирішується судом негайно після вчинення правопорушення, для чого у судовому засіданні із розгляду справи оголошується перерва, або після закінчення судового засідання (ст. 216 ЦПК України, ст. 198 КАС України, ст. 200 ГПК України, ст. 330 КПК України). Згідно з положеннями ч. 1, 5 ст. 258 КУпАП у разі вчинення адміністративного

правопорушення, передбаченого ст. 185–3 КУпАП, протокол про адміністративне правопорушення не складається.

При цьому згідно з Рекомендаціями, оскільки питання про притягнення до відповідальності за прояв неповаги до суду має вирішуватися судом негайно після вчинення правопорушення та без складання протоколу про адміністративне правопорушення, в таких справах власний єдиний унікальний номер і номер провадження (справи) за індексом «3» не присвоюється. З огляду на це судам слід рекомендувати долучати постанову у справі про адміністративне правопорушення, передбаченого ст. 1853 КУпАП, до матеріалів справи (провадження), в якій було допущено прояв неповаги до суду, і обліковувати її за тим самим єдиним унікальним номером.

З моменту оголошення судом перерви в судовому розгляді справи для розгляду питання про притягнення особи до відповідальності за прояв неповаги до суду дії суду (судді) переходять в площину адміністративного процесу, у зв'язку із чим суд повинен керуватися нормативними положеннями ст.ст. 276–285 КУпАП, які визначають загальний порядок розгляду справ про адміністративні правопорушення та винесення щодо них постанов.

Якщо ж прояв неповаги до суду вчинено в будівлі суду, чи щодо судді, працівників апарату суду тощо, але не в судовому засіданні, дії особи не можуть бути кваліфіковані за ст. 185–3 КУпАП, оскільки вказана стаття передбачає адміністративну відповідальність за явну зневагу до суду або встановлених у суді правил лише у ході судового засідання. У такому випадку припинення проявів неповаги до суду покладається на ССО. Крім того, суддя в судовому засіданні не позбавлений права викликати ССО для припинення проявів неповаги до суду незалежно від притягнення особи до адміністративної відповідальності.

Для припинення проявів неповаги до суду ССО надається низка прав, зокрема, вимагати від особи залишатися в конкретному місці, залишити певне місце, не допускати до окремих приміщень суду тощо. У разі вчинення особою неповаги до суду у формі дій, що підпадають під кримінальну відповідальність, ССО має право викликати органи поліції для реагування на вказані дії в порядку, передбаченому КПК України (затримання особи, внесення даних до ЄРДР та початку розслідування).

Кримінальна відповідальність за неповагу до суду передбачена в розділі XVIII КК України «Злочини проти правосуддя». КК України передбачено кримінальну відповідальність за втручання в діяльність судових органів – ст. 376 КК України, погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного – ст. 377 КК України, невиконання судового рішення – ст. 382 КК України, відмова від надання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків – ст. 385 КК України, перешкоджання явці свідка, потерпілого, експерта до суду – ст. 386 КК України. Нагадаємо, що кримінальну відповідальність за образу судді чи за наклеп на нього скасовано у 2001 році.

Стаття 51. Посвідчення судді

1. Судді, голови судів та їх заступники, судді у відставці мають посвідчення, зразки яких затверджуються Радою суддів України.

2. Посвідчення судді, голови суду, заступника голови суду, судді у відставці підписує Президент України.

3. Посвідчення Голови Верховного Суду та заступника Голови Верховного Суду підписує секретар Пленуму Верховного Суду.

4. Вручення посвідчення здійснює особа, яка його підписала, або за її дорученням інша особа.

1. Зразки посвідчень, порядок їх виготовлення, обліку, видачі, заміни та знищення визначаються Положенням «Про порядок виготовлення, обліку, видачі, заміни та знищення посвідчень суддів, суддів, яких призначено на адміністративні посади, суддів у відставці та присяжних», затвердженим рішенням РСУ від 25 квітня 2014 року № 23 з подальшими змінами (далі Положення).

Посвідчення є офіційним документом, який засвідчує займану посаду особи, якій його видано, та підтверджує повноваження власника посвідчення, встановлені Законом України «Про судоустрій і статус суддів» (п. 1.2 Положення).

Описи та зразки посвідчень судді, голови суду та його заступників, судді у відставці і присяжного затверджуються РСУ. На сьогодні чинним є рішення від 18 лютого 2011 року № 8 «Про затвердження зразків, опису посвідчень судді, судді у відставці, народного засідателя та присяжного». Проте воно потребує змін, спрямованих на узгодження його положень з вимогами коментованого Закону.

Замовлення бланків, виготовлення та видача посвідчення судді, голови суду, заступника голови суду та судді у відставці здійснюються ДСАУ. Підставою для виготовлення посвідчення є відповідно: Указ Президента України про призначення на посаду судді; Указ Президента України про переведення судді; Постанова ВРУ про обрання судді безстроково; Постанова ВРУ про звільнення з посади судді у відставку; рішення ВРП про звільнення судді з посади за його заявою про відставку; рішення зборів суддів суду про призначення судді на адміністративну посаду.

Судді, призначені на посаду, протягом двох днів з дня видання відповідного Указу Президента України оформляють у ДСАУ картку обліку даних судді.

Для виготовлення посвідчення судді місцевого суду, обраного, переведеного, звільненого у відставку, призначеного на адміністративну посаду, голова суду (керівник апарату суду) протягом трьох днів із дня видання відповідного наказу надсилає до територіального управління ДСАУ заповнену картку обліку даних судді. Територіальне управління ДСАУ протягом трьох днів з моменту отримання картки обліку даних судді надсилає її до ДСАУ. Для виготовлення посвідчення судді вищого спеціалізованого суду та апеляційного суду голова суду надсилає заповнену картку обліку даних судді безпосередньо до ДСАУ.

До ДСАУ також надсилається фотокартка власника посвідчення, яка має бути кольорова, виконана на світлому фоні, розміром 40 х 30 мм. Відповідальним за виготовлення посвідчень працівником ДСАУ перевіряються особисті дані, зазначені у картці обліку даних, після чого виготовляється внутрішній бік посвідчення (вкладиш посвідчення).

Бланки посвідчень підлягають обліку як документи суворої звітності. Вимоги до їх обліку встановлені розд. 3 Положення.

Відповідно до п. 3.2. Положення з метою впорядкування обліку посвідчень установлюється індексація нумерації бланків посвідчень суддів, голів судів, заступників голів судів та суддів у відставці.

У разі втрати посвідчення його власник зобов'язаний негайно повідомити про це голову відповідного суду, ДСАУ, а в разі викрадення – звернутися до ОВС за місцем викрадення. Власник посвідчення через ЗМІ повідомляє про визнання втраченого чи викраденого посвідчення недійсним. Порядок заміни втрачених, викрадених чи пошкоджених посвідчень судді такий же як і для видачі посвідчень.

При звільненні, переведенні чи обранні судді до іншого суду посвідчення здається до кадрового підрозділу суду, який передає посвідчення до ДСАУ для знищення. Здані та зіпсовані посвідчення знищуються ДСАУ, про що складається акт. У журналі обліку видачі посвідчень про кожне знищене посвідчення робиться відмітка.

2. Виготовлений в ДСАУ вкладиш посвідчення для забезпечення його підписання Президентом України супровідним листом надсилається до Адміністрації Президента України. У супровідному листі зазначаються: прізвище, ім'я та по батькові судді; повна назва його посади та найменування суду; номер та дата акта про призначення (обрання) на посаду, звільнення судді з посади чи призначення судді на адміністративну посаду; серія та номер посвідчення.

Підписані та скріплені печаткою вкладиші посвідчень ламінуються та вклеюються у тверді обкладинки затвердженого зразка посвідчення друкарським способом.

3. Посвідчення Голови ВС та заступника Голови ВС видається та підписується секретарем Пленуму ВС на підставі постанови Пленуму ВС про обрання суддів на адміністративні посади, яка приймається відповідно до ст. 46 Закону, що коментується, та Регламенту Пленуму ВС, затвердженого постановою Пленуму ВС від 30 листопада 2017 року № 1.

4. Вручення посвідчення здійснює особа, яка його підписала (Президент України чи секретар Пленуму ВС), або за її дорученням інша особа. Посвідчення можуть видаватися за довіреністю іншій уповноваженій особі територіального управління ДСАУ, апеляційного суду під підпис у реєстрі отримання посвідчень для наступної видачі їх особисто власнику.

Облік виданих посвідчень здійснюється в журналі обліку видачі посвідчень. Журнал обліку видачі посвідчень повинен бути прошитий, пронумерований та скріплений печаткою.

Після видачі посвідчень заповнений і скріплений печаткою реєстр отримання посвідчень не пізніше ніж через три дні повертається до ДСАУ з підписом особи, що підтверджує отримання посвідчень (начальник територіального управління, голова апеляційного суду).

Про зіпсовані бланки посвідчень і втрачені посвідчення в журналі робиться відповідний запис та додаються необхідні матеріали.

Видача посвідчень суддям, призначеним на посади вперше, здійснюється відповідно до Указу Президента України від 06 квітня 2011 року № 380 «Про Порядок складення присяги судді особою, вперше призначеною на посаду професійного судді», а саме після складення присяги судді в урочистій церемонії складення присяги посвідчення судді вручається Президентом України чи за його дорученням іншою особою.

За виготовлення чи використання підробленого посвідчення судді передбачено кримінальну відповідальність за ст. 358 КК України.

Глава 2. Суддя

Стаття 52. Статус судді

1. Суддею є громадянин України, який відповідно до Конституції України та цього Закону призначений суддею, займає штатну суддівську посаду в одному з судів України і здійснює правосуддя на професійній основі.

2. Судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судоустрою чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді.

1. Відповідно до ст. 127 Конституції України правосуддя здійснюється суддями, а у визначених законом випадках – за участю присяжних. Судову владу реалізують судді та у визначених законом випадках присяжні шляхом здійснення правосуддя у рамках відповідних судових процедур. Зазначене свідчить про те, що судова влада в Україні належить лише судам в особі суддів та присяжних, які у визначених законом випадках залучаються до здійснення правосуддя. Аналіз правових статусів суддів та присяжних дозволяє дійти висновку про їх відмінність *(про правовий статус присяжного див. коментар до ст. 63 Закону).*

Для реалізації судової влади судді наділені відповідним правовим статусом, тобто сукупністю прав і обов'язків, закріплених у законі. Етимологічно термін «статус» походить від латинського слова «status», що означає «стан, становище». Положення, що стосуються правового статусу судді, закріплені в ст.ст. 126–130 Конституції України, цьому Законі, Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», процесуальних кодексах та інших нормативно-правових актах.

Питання статусу судді є предметом цілої низки міжнародно-правових актів. Зокрема, відповідно до Європейської Хартії про статус суддів, яку ухвалено 10 липня 1998 року, статус суддів має на меті забезпечення компетентності, незалежності та неупередженості, яких кожна особа цілком законно очікує від судів та від кожного судді, якому довірено захист її прав. Він не повинен містити жодного положення та жодної процедури, що може похитнути довіру до такої компетентності, такої незалежності і такої неупередженості.

У правовій доктрині статус судді – це визначені нормативно-правовими актами положення, які передбачають порядок зайняття посади судді, звільнення судді з посади та припинення його повноважень, сукупність прав, обов'язків і повноважень судді, гарантії його незалежності, порядок і підстави притягнення судді до юридичної відповідальності, а також заходи державного та соціального захисту.

Суддя – громадянин України, який відповідно до чинного законодавства безстроково призначений суддею, займає відповідну штатну суддівську посаду в одному з судів України і здійснює правосуддя на професійній основі. Моментом зайняття відповідної штатної суддівської посади є наявність відповідного наказу голови суду, який видається на підставі акта про призначення судді на посаду чи його переведення до відповідного суду. Штатна суддівська посада, яку займає суддя, це посада судді в одному із судів, що утворені на території України. Судді займають штатні посади у місцевих, апеляційних, вищих спеціалізованих судах та у ВС. Найменування посади судді в інших установах, наприклад, у Міжнародному комерційному арбітражному суді при Торгово-промисловій палаті України, ще не свідчить

про наділення їх відповідним статусом, що передбачений коментованим законом. В юридичній літературі такі судові установи, які утворені не відповідно до цього Закону, отримали назву квазісудових органів.

Порядок зайняття штатної посади судді регламентується ст.ст. 69–82 коментованого Закону. Так, відповідно до ч. 1 ст. 69 Закону на посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, доброчесним та володіє державною мовою.

2. Передумовою здійснення суддями судової влади є їх єдиний правовий статус, який закріплено у відповідних нормативно-правових актах незалежно від місця суду в системі судоустрою, який будується за принципом територіальності, спеціалізації та інстанційності.

Єдність правового статусу судді забезпечується: єдиними засадами організації та діяльності судів і суддів (однакові в цілому вимоги до кандидатів на посаду судді, правила добору кандидатів на посади суддів і наділення їх суддівськими повноваженням); обов'язковістю для всіх судів правил судочинства, визначених процесуальним законом; незалежністю, недоторканністю та незмінюваністю суддів; єдиним порядком забезпечення суддів; фінансуванням судів і суддів винятково з Державного бюджету України; вирішенням питань внутрішньої діяльності судів і суддів органами суддівського самоврядування тощо. Єдність статусу означає рівність суддів всередині суддівського співтовариства, рівний захист належних їм прав, покладання однакових обов'язків і обмежень.

Єдність правового статусу суддів не виключає відмінність між ними обсягом повноважень (компетенцією) залежно від зайняття посади в тому чи іншому суді в системі судоустрою. Саме тому суддів можна диференціювати залежно від судової ланки та судової інстанції. Зокрема, відповідно до судової ланки можна виокремити суддів місцевих, апеляційних, вищих спеціалізованих судів та ВС.

Усі судді судової системи України утворюють суддівський корпус, правовий статус якого визначається: по-перше, процедурою його формування (вимоги до кандидатів на посаду судді, правила добору кандидатів на посади суддів і наділення їх суддівськими повноваженнями); по-друге, гарантіями незалежності та незмінюваності суддів при здійсненні своїх повноважень; по-третє, правилами, що забезпечують можливість активної участі суддів в органах суддівського самоврядування.

Стаття 53. Незмінюваність судді

1. Судді гарантується перебування на посаді судді до досягнення ним шістдесяти п'яти років, крім випадків звільнення судді з посади або припинення його повноважень відповідно до Конституції України та цього Закону.

2. Суддю не може бути переведено до іншого суду без його згоди, крім переведення:

1) у разі реорганізації, ліквідації або припинення роботи суду;

2) у порядку дисциплінарного стягнення.

1. Важливою передумовою існування в Україні незалежної, авторитетної, ефективної судової влади з високим рівнем захисту прав та свобод людини і громадянина є забезпечення на національному рівні належного порядку перебування судді на посаді, який відповідав би міжнародним стандартам та принципам.

Відповідно до ст. 126 Конституції України суддя обіймає посаду безстроково. А саме, судді гарантується перебування на посаді судді до досягнення ним шістдесяти п'яти років, крім випадків звільнення судді з посади або припинення його повноважень відповідно до Конституції України та цього Закону.

Незмінюваність судді є гарантією їх незалежності. Питання щодо незмінюваності суддів майже безперервно зберігає свою актуальність. Принцип незмінюваності судді набув нового забарвлення із внесенням змін до законодавства України про судоустрій і статус суддів у 2015 році та має своє продовження у судовій реформі 2016 року шляхом прийняття Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 206 року та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 року (Закон).

Вагомим кроком уперед стало внесення змін до Конституції України та законодавства України про судоустрій і статус суддів у 2016 році, наслідком чого стало скасування такої моделі формування суддівського корпусу, яка пов'язана із перезавантаженням суддівських повноважень, що передбачало собою призначення на посаду судді вперше Президентом України на підставі та в межах подання Вищої ради юстиції (тепер ВРП) строком на п'ять років та обрання на посаду судді безстроково ВРУ за рекомендацією ВККСУ.

На сьогодні призначення на посаду судді здійснюється Президентом України на підставі та в межах подання ВРП винятково за результатами публічного конкурсу та кваліфікаційного оцінювання як його складової. Судді гарантується безперервне перебування на посаді судді до досягнення ним шістдесяти п'яти років, крім випадків звільнення його з посади або припинення його повноважень відповідно до законодавства.

Незмінюваність суддів є не персональним привілеєм, а ключовою передумовою того, щоб судді мали змогу належно виконувати свою роль захисників прав та свобод людей і верховенства права. Цей принцип є основоположною гарантією права на справедливий суд і розподілу влади в демократичній державі. Водночас, міжнародні стандарти також визначають, що як судочинство в цілому, так і окремі судді повинні нести відповідальність за свої дії (*Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року*). Звільнення судді з посади або припинення його повноважень повинно допускатися лише у виняткових випадках, визначених законом. У протилежному – принцип незмінюваності втратить своє значення.

Конституційний принцип незмінюваності суддів прийнятий у багатьох країнах та гарантується на міжнародному рівні. Зокрема, уваги потребують положення *Висновку № 1 (2001) КРЄС до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо стандартів незалежності судової влади та незмінюваності суддів від 23 листопада 2001 року.*

2. Відповідно до національного законодавства принцип незмінюваності суддів гарантує заборону переведення судді з одного суду до іншого суду без його згоди, крім переведення у разі реорганізації, ліквідації або припинення роботи суду або у порядку дисциплінарного стягнення.

Судова реформа, проведена законодавцем у 2016 році, внесла кардинальні зміни щодо функціонування судової влади України, зокрема й щодо порядку переведення судді.

За загальним правилом переведення судді має відбуватися за його згодою. Водночас, із цього правила є винятки. Відтак, переведення судді з одного суду до іншого суду без згоди судді може бути:

1) у порядку дисциплінарного стягнення;

2) у разі реорганізації, ліквідації або припинення роботи суду.

Переведення судді з одного суду до іншого суду у порядку дисциплінарного провадження здійснюється на підставі подання органу, який ухвалив рішення про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Дисциплінарне провадження щодо судді здійснюють дисциплінарні палати ВРП. Рішення про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності може бути ним оскаржене з підстав та в порядку, визначеному Законом України «Про Вищу раду правосуддя».

Переведення судді з одного суду до іншого без його згоди допускається у разі реорганізації, ліквідації або припинення роботи суду. Незгода судді на переведення до іншого суду у разі ліквідації чи реорганізації суду, в якому суддя обіймає посаду, є однією із підстав для звільнення судді з посади. Рішення про переведення судді з одного суду до іншого ухвалює ВРП.

До внесення змін до законодавства України про судоустрій і статус суддів у 2016 році повноваженнями стосовно суддівських переведень були наділені Президент України та ВРУ. Враховуючи необхідність забезпечення незалежності суддів від політичних органів, на чому неодноразово наголошують міжнародні експерти щодо судової влади в Україні, ВРУ та Президент України не є належними органами, уповноваженими на переведення суддів. Відтак, виправданою є зміна національного законодавства у цій частині.

Незалежність суддів гарантується національним законодавством. Відтак, у разі виникнення обставин щодо переведення судді з одного суду до іншого суду без його згоди у разі реорганізації, ліквідації або припинення роботи суду або у порядку дисциплінарного стягнення необхідним є контроль за незалежністю суддів, зокрема у частині матеріального та соціального забезпечення (житлові умови, забезпечення потреб судді, пов'язаних з його діяльністю, державний захист суддів, їх сімей, соціальне страхування, медичне обслуговування тощо).

Стаття 54. Вимоги щодо несумісності

1. Перебування на посаді судді несумісне із зайняттям посади в будь-якому іншому органі державної влади, органі місцевого самоврядування та з представницьким мандатом. Перебування на посаді судді також несумісне із наявністю заборони такій особі обіймати посади, щодо яких здійснюється очищення влади в порядку, визначеному Законом України «Про очищення влади».

2. Суддя не може поєднувати свою діяльність із підприємницькою, адвокатською діяльністю, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу (крім викладацької, наукової чи творчої), а також входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку.

3. Особи, які є власниками акцій або володіють іншими корпоративними правами чи мають інші майнові права або інший майновий інтерес у діяльності будь-якої юридичної особи, що має на меті отримання прибутку, зобов'язані передати такі акції (корпоративні права) або інші відповідні права в управління незалежній третій особі (без права надання інструкцій такій особі щодо розпорядження такими акціями, корпоративними або іншими правами, або щодо реалізації прав, які з них виникають) на час перебування на посаді судді. Суддя може отримувати відсотки, дивіденди та інші пасивні доходи від майна, власником якого він є.

4. Суддя не може належати до політичної партії чи професійної спілки, виявляти прихильність до них, брати участь у політичних акціях, мітингах, страйках. Перебуваючи на посаді, суддя не може бути кандидатом на виборні посади в органах державної влади (крім судової) та органах місцевого самоврядування, а також брати участь у передвиборчій агітації.

5. У разі призначення судді членом Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України він відряджається для роботи в цих органах на постійній основі. За членами цих органів – суддями зберігаються гарантії матеріального, соціального та побутового забезпечення, визначені законодавством для суддів.

6. Суддю за його заявою може бути відряджено для роботи у Національній школі суддів України, а суддю, обраного головою чи заступником голови Ради суддів України, – до Ради суддів України, із збереженням розміру суддівської винагороди за основним місцем роботи та встановлених законом доплат.

7. Суддя повинен дотримуватися вимог щодо несумісності, визначених законодавством у сфері запобігання корупції. Відрядження на роботу до Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України, Ради суддів України не вважається сумісництвом.

1. Коментована стаття встановлює правила несумісності зайняття посади судді з іншими посадами, що є однією із гарантій його незалежності та неупередженості. Загальні вимоги щодо несумісності судді встановлені в ч. 2 ст. 127 Конституції України, відповідно до якої суддя не може належати до політичних партій, профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької чи творчої.

Несумісність посади судді з іншими видами діяльності закріплено в Європейській хартії про статус суддів, відповідно до якої «суддя вільно може займатися різними видами діяльності, крім його службових повноважень, зокрема і тими, котрі є вираженням його прав громадянина. Однак ця свобода може (і повинна) бути обмежена в тій мірі, в якій зовнішній вигляд цієї діяльності є несумісним з довірою відносно неупередженості і незалежності судді чи з професійною необхідністю уважно й у розумний строк розглядати справи» (п. 4.2.). Відповідно до п. п. 4.11 Бангалорських принципів поведінки суддів, за умови належного виконання своїх суддівських обов'язків суддя має право писати та читати лекції, навчати та брати участь у діяльності, що стосується права, правової системи, юстиції або інших подібних питань; виступати на публічних слуханнях перед офіційним органом з питань щодо закону, правової системи, юстиції або інших подібних питань; бути членом офіційного органу або іншої урядової комісії, комітету або консультативного органу, якщо таке членство є сумісним з виконанням обов'язків судді, та дотримуватись політичного нейтралітету; займатися іншою діяльністю, якщо така діяльність не принижує гідність посади судді або іншим чином не втручається у виконання посадових обов'язків; засновувати або вступати до асоціації суддів або брати участь в інших організаціях, що представляють інтереси суддів. Зазначене свідчить, що суддівська несумісність не є абсолютною, а національне законодавство залежно від національних традицій та інших обставин встановлює правила щодо несумісності.

Несумісність посади судді із зайняттям посади в будь-якому іншому органі державної влади, органі місцевого самоврядування та з представницьким мандатом є вимогою загального характеру і спрямована на забезпечення принципу незалежності

та неупередженості суддів з метою запобігання можливості використання суддею свого службового становища в особистих цілях та виникнення конфлікту між його особистими інтересами та інтересами правосуддя.

Несумісність судді – це встановлена законодавством вимога, згідно з якою суддя не може обіймати певні посади чи займатися певними видами професійної чи іншої діяльності. Вимоги щодо несумісності посади судді полягають в забороні на зайняття суддею підприємницькою і додатковою трудовою діяльністю, обмеженні прав щодо володіння акціями та іншими корпоративними правами, забороні брати участь у політичній або профспілковій діяльності, а також забороні входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку.

Суддя не може перебувати на посаді у випадку наявності заборони такій особі обіймати посади, щодо яких здійснюється очищення влади в порядку, визначеному Законом України «Про очищення влади». Очищення влади (люстрація) – це встановлена законом або рішенням суду заборона окремим фізичним особам обіймати певні посади (перебувати на службі) (крім виборних посад) в органах державної влади та органах місцевого самоврядування. Люстрація здійснюється з метою недопущення до участі в управлінні державними справами осіб, які своїми рішеннями, діями чи бездіяльністю здійснювали заходи (та/або сприяли їх здійсненню), спрямовані на узурпацію влади Президентом України Віктором Януковичем, підрив основ національної безпеки і оборони України або протиправне порушення прав і свобод людини.

Законодавством встановлена заборона зайняття посади судді особами, які обіймали посаду судді у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року та не були звільнені в цей період з відповідної посади (посад) за власним бажанням у випадку постановлення ними ухвали про дозвіл на затримання з метою приводу, про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, ухвалення рішення про притягнення до адміністративної або кримінальної відповідальності осіб, звільнених від кримінальної або адміністративної відповідальності відповідно до Закону України «Про усунення негативних наслідків та недопущення переслідування та покарання осіб з приводу подій, які мали місце під час проведення мирних зібрань», Закону України «Про недопущення переслідування та покарання осіб з приводу подій, які мали місце під час проведення мирних зібрань, та визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України». Така заборона зайняття посади судді застосовується протягом десяти років з дня набрання чинності Законом України «Про очищення влади», тобто з 16 жовтня 2014 року.

Також заборона зайняття посади судді протягом п'яти років з дня набрання чинності відповідним рішенням суду застосовується: 1) до суддів, які постановляли ухвали про дозвіл на затримання з метою приводу, про застосування запобіжних заходів у вигляді тримання під вартою, ухвалювали обвинувальні вироки, залишали їх без змін щодо осіб, до яких застосовано повну індивідуальну амністію Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про застосування амністії в Україні» щодо повної реабілітації політичних в'язнів»; 2) до суддів, які своїми рішеннями, діями чи бездіяльністю, що встановлено рішенням суду щодо них, яке набрало законної сили, здійснювали заходи, спрямовані на перешкоджання реалізації конституційного права громадян України збиратися мирно і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації або спрямовані на завдання шкоди життю,

здоров'ю, майну фізичних осіб у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року; 3) до суддів, стосовно яких встановлено рішенням суду, яке набрало законної сили, що вони: співпрацювали із спецслужбами інших держав як таємні інформатори в оперативному отриманні інформації; своїми рішеннями, діями чи бездіяльністю здійснювали заходи (та/або сприяли їх здійсненню), спрямовані на підрив основ національної безпеки, оборони чи територіальної цілісності України; закликали публічно до порушення територіальної цілісності та суверенітету України; розпалювали міжнаціональну ворожнечу; своїми протиправними рішеннями, дією чи бездіяльністю призвели до порушення прав людини та основоположних свобод, визнаних рішенням ЄСПЛ.

Таким чином, зазначені положення Закону України «Про очищення влади» встановлюють критерії недопуску осіб, на яких поширюються відповідні заборони, на зайняття посади судді на період п'ять чи десять років або звільнення судді з посади у зв'язку із порушенням вимог щодо несумісності.

2. Коментована частина статті встановлює заборону на зайняття суддею підприємницькою і додатковою трудовою діяльністю. Відповідно до ч. 1 ст. 42 ГК України підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. До суб'єктів господарювання відносяться: господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до ЦК України, державні, комунальні та інші підприємства, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку; громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

Суддівська діяльність несумісна із заняттям адвокатською діяльністю. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатська діяльність – незалежна професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту. Адвокатська діяльність здійснюється лише адвокатами на професійній основі в порядку визначеному законодавством. Підтвердженням факту заняття адвокатською діяльністю є наявність свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, посвідчення адвоката України та внесення відповідного запису про адвоката до Єдиного реєстру адвокатів України. У випадку призначення на посаді судді особи, яка займається адвокатською діяльністю, така особа повинна подати до відповідної ради адвокатів регіону за адресою робочого місця адвоката заяву про зупинення адвокатської діяльності. Недотримання зазначених вимог свідчить про порушення правил несумісності.

Посада судді є несумісною з будь-якою іншою оплачуваною посадою, виконанням іншої оплачуваної роботи (крім викладацької, наукової чи творчої). Під зайняттям іншої оплачуваної посади і виконання іншої оплачуваної роботи слід розуміти виконання суддею, крім функції здійснення правосуддя, ще й іншої оплачуваної роботи на умовах трудового договору або без укладення такого у вільний від основної роботи час у суді або на іншому підприємстві, установі, організації або у громадянина за наймом. Слід зазначити, що винагорода за виконання іншої оплачуваної роботи може бути систематичною або одноразовою, грошовою чи натуральною, такою, що виплачується за трудовою чи іншою цивільно-правовою угодою або без угоди, за фізичну чи інтелектуальну роботу тощо.

Не є порушенням вимог щодо несумісності заняття суддею викладацькою, науковою чи творчою діяльністю, яка сприяє підвищенню його професійного рівня, збагаченню його знань тощо. В той же час викладацька, наукова чи творча діяльність не повинна перешкоджати виконанню основних обов'язків судді та здійснюватись у вільний від основної роботи час.

Викладацька діяльність – це діяльність, яка спрямована на формування знань, інших компетентностей, світогляду, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, емоційно-вольових та/або фізичних якостей здобувачів освіти (лекція, семінар, тренінг, курси, майстер-клас, вебінар тощо), та яка проводиться педагогічним (науково-педагогічним) працівником, самозайнятою особою (крім осіб, яким така форма викладацької діяльності заборонена законом) або іншою фізичною особою на основі відповідного трудового або цивільно-правового договору *(п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про освіту»)*. Викладацька діяльність може здійснюватись суддею у таких формах, як урок, практичне заняття, модерація, гурток, секція, здійснення дистанційного навчання та інші будь-які форми отримання-передачі знань. Такі форми викладацької діяльності можуть реалізовуватись на різних рівнях освіти на підставі трудового чи цивільно-правового договору. Не заборонено залучення суддів для здійснення викладацької діяльності у НШСУ, на яку не поширюється законодавство про вищу освіту.

Наукова діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження *(п. 12 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність»)*. За своєю суттю наукова діяльність є різновидом творчої діяльності, оскільки спрямована на здійснення фундаментальних та прикладних наукових досліджень. Наукова діяльність провадиться науковими чи науково-педагогічними працівниками. Від наукової діяльності слід відрізняти консалтингову діяльність, а саме консультування з питань банківської, юридичної, технологічної, технічної, експертної діяльності, що здійснюється зовнішніми консультантами, які не мають належного рівня вищої освіти, відповідної кваліфікації, наукового ступеня чи вченого звання тощо. На відміну від наукової діяльності, на консалтингову діяльність поширюються вимоги щодо несумісності судді.

Під творчою діяльністю розуміється індивідуальна чи колективна творчість, результатом якої є створення чи інтерпретація творів, що мають культурну цінність, або створення якісно нових духовних чи матеріальних цінностей, яких потребує суспільство. Різновидами творчої діяльності є літературна, художня, наукова та технічна діяльності. Відповідно до ст. 54 Конституції України громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Творча діяльність за своїм характером є інтелектуальною діяльністю, якою у вільний від роботи час може займатись суддя.

Таким чином суддя має право займатись викладацькою, науковою та творчою діяльністю, однак виконання такої роботи (діяльності) не повинно перешкоджати виконанню безпосередніх обов'язків судді по відправленню правосуддя, не може впливати на його незалежність і неупередженість та повинна мати характер додаткової трудової діяльності у вільний від основної роботи час.

Правила несумісності щодо суддів передбачають заборону суддям входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку.

Відповідно до ч. 1 ст. 62 ГК України підприємство – самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому законами. Залежно від форм власності виділяють такі види підприємств: 1) приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи); 2) підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємство колективної власності); 3) комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади; 4) державне підприємство, що діє на основі державної власності; 5) підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності); 6) спільне комунальне підприємство, що діє на договірних засадах спільного фінансування (утримання) відповідними територіальними громадами – суб'єктами співробітництва. Також існують підприємства з іноземними інвестиціями та іноземні підприємства, унітарні (державні, комунальні, підприємства, засновані на власності об'єднання громадян, релігійної організації або на приватній власності) та корпоративні (кооперативні підприємства, господарські товариства) тощо.

Під організацією, що має на меті одержання прибутку, слід розуміти юридичну особу (компанію), яка зареєстрована в установленому законом порядку та здійснює господарську діяльність, що спрямована на досягнення економічних, соціальних результатів та з метою одержання прибутку. Слід зазначити, що несумісність судді щодо входження до складу керівного органу чи наглядової ради організації, що не має на меті отримання прибутку та яка внесена контролюючим органом до Реєстру неприбуткових установ, не застосовується.

Управління підприємством здійснюється відповідно до його установчих документів на основі поєднання прав власника щодо господарського використання свого майна і участі в управлінні трудового колективу. Воно здійснюється власником безпосередньо або через уповноважені ним органи відповідно до статуту підприємства чи інших установчих документів. Керівний орган підприємства чи організації може бути одноособовий (директор, генеральний директор) чи колегіальний (правління, дирекція) або інший орган, який визначений статутними документами підприємства чи організації. В акціонерному товаристві може бути створена наглядова рада акціонерного товариства, яка здійснює контроль за діяльністю його виконавчого органу та захист прав акціонерів товариства (ст. 160 ЦК України). Для встановлення факту входження судді до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку, необхідно в кожному конкретному випадку проаналізувати статні документи такого підприємства чи організації та чинне законодавство, на підставі якого вони утворені.

3. З метою недопущення конфлікту інтересів під час здійснення правосуддя законодавець передбачає особливості реалізації права власності на акції чи інші корпоративні права на час перебування на посаді судді. Така особливість полягає в передачі акцій (корпоративних прав) в управління незалежним третім особам без права надання інструкцій такій особі щодо розпорядження такими акціями, кор-

поративними або іншими правами, або щодо реалізації прав, які з них виникають. Відповідно до ч. 2 ст. 167 ГК України не вважається підприємництвом володіння корпоративними правами. Таким чином, за загальним правилом судді можуть володіти акціями та корпоративними правами та отримувати відсотки, дивіденди та інші пасивні доходи від майна, власником якого він є.

Під корпоративними правами розуміється права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) цієї організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами.

Передача належних судді акцій чи корпоративних прав в управління може здійснюватися шляхом укладення: 1) договору управління майном із суб'єктом підприємницької діяльності (крім договору управління цінними паперами та іншими фінансовими інструментами); 2) укладення договору про управління цінними паперами, іншими фінансовими інструментами та грошовими коштами, призначеними для інвестування в цінні папери та інші фінансові інструменти, з торговцем цінними паперами, який має ліцензію Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку на провадження діяльності з управління цінними паперами; 3) укладення договору про створення венчурного пайового інвестиційного фонду для управління переданими корпоративними правами з компанією з управління активами, яка має ліцензію Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку на провадження діяльності з управління активами.

4. Вимога щодо політичної нейтральності суддів обумовлена історичним досвідом нашої країни та обґрунтовується тим, що ніякі політичні уподобання судді не повинні впливати на справедливість судового рішення. Законодавець встановлює заборону членства судді у політичних партіях чи професійних спілках, він не може проявляти прихильність до них, брати участь у політичних акціях, мітингах, страйках. У коментованій частині статті йдеться про так звану активну політичну діяльність, яка є несумісною з посадою судді (участь судді у зборах, мітингах, пікетуваннях, виступи у пресі з матеріалами політичного характеру, агітації за кандидатів у депутати, матеріальна підтримка якоїсь партії та інша активна політична діяльність). Положення коментованої статті передбачає не лише неможливість судді брати участь у політичній діяльності, а й заборону виявляти прихильність або негативне ставлення у будь-якій формі до якої-небудь політичної партії, її програми чи діяльності, роботи окремого політика тощо.

Суддя, як і кожний громадянин, має право на свободу висловлення думок, проте він не повинен публічно висловлювати свою думку щодо політичних питань, якщо такі стали предметом судового розгляду, або з приводу політичної ситуації, яка склалася в країні, не має права обговорювати ці питання з учасниками судового провадження. Також суддя не може бути кандидатом на виборні посади в органах державної влади (крім судової) та органах місцевого самоврядування, а також брати участь у передвиборчій агітації. Водночас суддя не може бути позбавлений права пасивної участі у виборчому процесі під час виборів Президента України, формуванні органів законодавчої влади, органів місцевого самоврядування тощо.

Правила несумісності щодо судді також передбачають заборону членства у професійній спілці. Під професійною спілкою (профспілка) слід розуміти добровільну

неприбуткову громадську організацію, що об'єднує громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності (навчання) *(ст. 1 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності»)*. Встановлюючи зазначену заборону щодо несумісності, законодавець передбачає інститут суддівського самоврядування, який спрямований на захист професійних інтересів суддів *(див. коментар до ст. 126 цього Закону)*.

5. Несумісність суддів не поширюється на випадки їх відрядження для роботи у ВРП і ВККСУ на постійній основі. У випадку призначення судді членом ВРП чи ВККСУ він обов'язково відряджається для роботи в цих органах. Відрядження на роботу до цих органів здійснюється за заявою судді і не вважається сумісництвом. На період відрядження для роботи у ВРП і ВККСУ за такими особами зберігаються гарантії матеріального, соціального та побутового забезпечення, визначені законодавством для суддів *(про гарантії матеріального, соціального та побутового забезпечення див. коментар до ст.ст. 135–141 Закону)*.

6. Несумісність суддів також не поширюється на випадки його відрядження за його згодою, що міститься у заяві, для роботи у НШСУ. Також суддю, обраного головою чи заступником голови РСУ, за його заявою може бути відряджено на певний строк до РСУ зі збереженням розміру суддівської винагороди за основним місцем роботи та встановлених законом доплат. У разі відрядження суддя буде виконувати лише обов'язки голови чи заступника Голови РСУ (не здійснюватиме правосуддя), отримуючи при цьому суддівську винагороду та встановлені законом доплати. Слід зазначити, що законодавець передбачає в коментованій частині статті лише можливість такого відрядження у разі необхідності. Відповідно до п. 17 Положення про Раду суддів України, затвердженого V з'їздом суддів України 24 жовтня 2002 року, заступник голови РСУ, відповідно до визначених її головою обов'язків, бере участь в організації роботи РСУ, а в разі відсутності голови виконує його обов'язки. Цілком ймовірно, що виконання цих обов'язків (їх обсяг) може не потребувати постійної присутності заступника голови в РСУ. Тому коментована частина статті передбачає можливість в кожному конкретному випадку вирішувати питання щодо доцільності такого відрядження.

7. Вимоги щодо несумісності судді також передбачені законодавством у сфері запобігання корупції, зокрема Законом України «Про запобігання корупції». Зазначений Закон поширюється на суддів та створює умови для обмеження або усунення факторів, які провокують розвиток корупції, зокрема, запобігання конфлікту інтересів та нормативне визначення рамок етичної поведінки особи, уповноваженої на виконання завдань і функцій держави. У висновку № 3 (2002) КРЄС, прийнятому в Страсбурзі 19 листопада 2002 року, зазначається про те, що специфічний характер суддівської діяльності й необхідність збереження гідності посади та захисту суддів від усіляких видів тиску означає, що судді повинні поводитися в такий спосіб, щоб уникати конфлікту інтересів або перевищення службових повноважень

Конфлікт інтересів – це суперечність між приватним інтересом особи (особистими майновими, немайновими інтересами самої особи чи її близьких) та її службовими чи представницькими повноваженнями. Наявність такої суперечності несе в собі загрозу впливу на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, а також на вчинення чи не вчинення дій під час виконання особою наданих їй службових повноважень. Наявність конфлікту інтересів хоч і не завжди призводить до фактів корупції, однак істотно підвищує ризик учинення корупційних діянь та їх передумовою.

Відповідно о п. 6 ч. 8 ст. 133 цього Закону РСУ здійснює контроль за додержанням вимог законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів України, Голови та членів ВККСУ, Голови ДСАУ чи його заступників; приймає рішення про врегулювання реального чи потенційного конфлікту інтересів у діяльності зазначених осіб (у разі, якщо такий конфлікт не може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом). З метою запобігання та врегулювання конфлікту інтересів суддя зобов'язаний: 1) вживати заходів щодо недопущення виникнення реального, потенційного конфлікту інтересів; 2) повідомляти не пізніше наступного робочого дня з моменту, коли особа дізналася чи повинна була дізнатися про наявність у неї реального чи потенційного конфлікту інтересів органи суддівського самоврядування; 3) не вчиняти дій та не приймати рішень в умовах реального конфлікту інтересів; 4) вжити заходів щодо врегулювання реального чи потенційного конфлікту інтересів. Порушення зазначених вимог антикорупійного законодавства може слугувати підставою для дисциплінарної відповідальності судді і мати наслідком звільнення судді з посади у разі порушення суддею вимог щодо несумісності.

Не вважається порушенням принципу несумісності участь судді у роботі у ВРП, ВККСУ, НШСУ, оскільки ця робота не є іншою оплачуваною роботою, а суддя відряджається для роботи у ці органи зі збереженням заробітку за основним місцем роботи.

Стаття 55. Відрядження як тимчасове переведення судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації

1. У зв'язку з неможливістю здійснення правосуддя у відповідному суді, виявленням надмірного рівня судового навантаження у відповідному суді, припиненням роботи суду у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами, за рішенням Вищої ради правосуддя, ухваленим на підставі подання Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, суддя може бути, за його згодою, відряджений до іншого суду того самого рівня і спеціалізації для здійснення правосуддя.

2. Відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації здійснюється на строк, який визначається Вищою радою правосуддя, але не більше ніж на один рік. Суддя, строк відрядження якого закінчився, повертається на роботу до суду, з якого був відряджений.

3. У разі припинення роботи суду у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами суддя, якого було відряджено з такого суду, має бути переведений на постійне місце роботи до закінчення строку відрядження.

4. Суддя, який відряджений до іншого суду того самого рівня і спеціалізації, здійснює правосуддя та отримує суддівську винагороду в суді, до якого його відряджено.

5. Порядок відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації затверджується Вищою радою правосуддя за поданням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, погодженим з Державною судовою адміністрацією України.

1. Зважаючи на складні політичні умови, спричинені проведенням антитерористичної операції на окремих територіях України (розпочалася у квітні 2014 року, з 30 квітня 2018 року режим антитерористичної операції змінено на операцію Об'єднаних сил), та, як наслідок, ускладнення роботи багатьох судових установ

в окремих районах, досить виправданим є внесення відповідних законодавчих змін у 2016 році, якими урегульовано порядок відправлення правосуддя суддями у зв'язку з неможливістю здійснення правосуддя у відповідному суді.

Відтак, у зв'язку з неможливістю здійснення правосуддя у відповідному суді, виявленням надмірного рівня судового навантаження у відповідному суді, припиненням роботи суду у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами за рішенням ВРП, ухваленим на підставі подання ВККСУ, суддя може бути за його згодою відряджений до іншого суду того самого рівня і спеціалізації для здійснення правосуддя.

Окремо слід зауважити, що відповідно до підп. 7 п. 16–1 розд. XV «Перехідні положення» Конституції України, абз. 2 п. 1, п. 11 розд. ІІІ «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про Вищу раду правосуддя» упродовж двох років (до 30 вересня 2018 року) з дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до конституції України (щодо правосуддя)» № 1401-VIII від 02 червня 2016 року та Законом України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 02 червня 2016 року переведення судді з одного суду до іншого здійснював Президент України на підставі відповідного подання ВРП, внесеного у межах рекомендації ВККСУ.

Відрядження суддів із судів, у яких вони обіймають штатні посади, не повинно суттєво впливати на середній рівень судового навантаження та доступ до правосуддя в цих судах.

Відрядження судді оформлюється та здійснюється відповідно до норм цього Закону та положень Порядку відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації (як тимчасового переведення), затвердженого рішенням ВРП від 24 січня 2017 року № 54/0/15–17.

Підставами для відрядження судді є:

– неможливість здійснення правосуддя у відповідному суді;
– виявлення надмірного рівня судового навантаження у відповідному суді;
– припинення роботи суду у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами.

Підстави для відрядження суддів встановлюються ДСАУ, у тому числі за зверненнями ВРП, ВККСУ, судів, територіальних управлінь ДСАУ.

У свою чергу, ДСАУ надсилає повідомлення про необхідність розгляду питання щодо відрядження судді до ВККСУ протягом 10 днів з дати отримання зазначеного звернення.

У разі встановлення неможливості здійснення правосуддя або виявлення надмірного рівня судового навантаження у відповідному суді у повідомленні ДСАУ зазначаються: найменування суду, в якому встановлені вказані підстави; обставини, які підтверджують встановлення зазначених підстав; кількість суддів, що дозволить відновити здійснення судом правосуддя та/або врегулювати навантаження (з урахуванням спеціалізації суддів у разі, якщо вона визначена); строк відрядження, а також найменування судів, з яких можна відрядити суддів без суттєвого впливу на середній рівень судового навантаження та доступ до правосуддя в цих судах.

У разі припинення роботи суду у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами в повідомленні ДСАУ зазначаються найменування суду, в якому встановлені вказані підстави; обставини, які підтверджують наявність таких підстав; кількість

і прізвища, імена, по батькові суддів, котрих необхідно відрядити; найменування суду (судів), до якого (яких) можна відрядити таких суддів, із зазначенням кількості суддів у кожному суді, перелік судів того самого рівня і спеціалізації з найвищим рівнем судового навантаження та судів, у яких кількість суддів, які здійснюють правосуддя, становить 50 і менше відсотків штатної чисельності, з інформацією про рівень навантаження в таких судах.

Розгляд питання щодо внесення подання про відрядження судді здійснюється ВККСУ у складі палати з питань добору і публічної служби суддів не пізніше ніж за 30 днів із дня одержання повідомлення ДСАУ.

Голова палати з питань добору і публічної служби суддів ВККСУ на підставі наданого ДСАУ повідомлення призначає до розгляду питання щодо внесення подання про відрядження судді.

Оголошення про призначення до розгляду питання щодо внесення подання про відрядження судді у зв'язку з неможливістю здійснення правосуддя або виявленням надмірного рівня судового навантаження розміщується на офіційному веб-сайті ВККСУ.

В оголошенні зазначаються: строки та порядок надання згоди на відрядження судді; перелік документів, що додаються до згоди; найменування судів, до яких відряджатимуться судді; необхідна кількість суддів з урахуванням спеціалізації; дата, час і місце проведення засідання з питання щодо внесення подання про відрядження судді.

Про розгляд питання щодо внесення подання про відрядження судді у зв'язку із припиненням роботи суду у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами суддя такого суду інформується шляхом надсилання повідомлення засобами поштового зв'язку або електронною поштою. У повідомленні зазначаються: перелік судів, на відрядження до яких суддею може бути надано згоду; строки та порядок надання згоди на відрядження; перелік документів, які додаються до згоди; дата, час і місце проведення засідання з питання щодо внесення подання про відрядження судді.

За потреби таке повідомлення розміщується на офіційному веб-сайті ВККСУ. Водночас, з метою забезпечення незалежності та безпеки суддів у таких повідомленнях не публікуються персональні дані, у тому числі прізвище, ім'я та по батькові, адреси суддів, які проживають (перебувають) у населених пунктах, на території яких органи державної влади України тимчасово не здійснюють свої повноваження, та в населених пунктах, що розташовані на лінії зіткнення, у разі розгляду питань щодо внесення подання про відрядження судді у зв'язку із припиненням роботи суду у зв'язку з військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом.

Для розгляду ВККСУ питання щодо внесення подання про відрядження судді цей суддя надає згоду на відрядження його до іншого суду того самого рівня і спеціалізації для здійснення правосуддя згідно зі встановленою формою, довідку, у якій міститься інформація про суддю та інформація про суд, а також інші документи, перелік яких зазначається у згоді, що можуть бути враховані під час вирішення питання про відрядження судді, та направляє їх до ВККСУ.

Інформація про суддів, які звернулися до ВККСУ зі згодою на відрядження до суду, в якому виявлено надмірний рівень судового навантаження або встановлено неможливість здійснення правосуддя, надсилається до ДСАУ.

У випадку припинення роботи суду у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обста-

винами та неможливості надання довідки головою суду інформація заповнюється згідно з наявними відомостями у відповідному територіальному управлінні ДСАУ та може бути підписана його керівником.

ВККСУ для вирішення питання щодо внесення подання про відрядження судді має право витребовувати та одержувати необхідну інформацію від суддів, судів, ДСАУ, органів суддівського самоврядування, інших органів та установ у системі правосуддя, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, об'єднань громадян і окремих фізичних осіб.

Судді, стосовно якого має розглядатися питання щодо внесення подання про відрядження у зв'язку з неможливістю здійснення правосуддя або виявленням надмірного рівня судового навантаження, повідомляється про засідання ВККСУ. Неявка судді не перешкоджає розгляду питання щодо внесення подання про відрядження судді за його відсутності.

Під час розгляду ВККСУ питання про відрядження судді може бути прийнято рішення щодо внесення подання про відрядження цього судді до суду, іншого від зазначеного ним у поданій згоді. Таке рішення ухвалюється за умови надання суддею відповідної письмової згоди у разі, якщо ВККСУ ухвалила рішення про відрядження до зазначеного в раніше поданій згоді суду іншого судді.

У межах розгляду питання про відрядження судді у зв'язку з неможливістю здійснення правосуддя або виявленням надмірного рівня судового навантаження ВККСУ враховуються такі критерії: якість розгляду справ суддею, стаж роботи на посаді судді, інформація про стан здійснення правосуддя в суді, в якому суддя обіймає штатну посаду. Також можуть бути враховані інші обставини, встановлені під час розгляду питання щодо відрядження судді.

За результатами розгляду питання про відрядження судді ВККСУ приймає такі рішення: про внесення подання до ВРП з рекомендацією на відрядження судді; про відмову у внесенні подання щодо відрядження судді. У випадку відмови у внесенні подання до ВРП щодо відрядження судді такий суддя не позбавлений права на повторне звернення з питанням про його відрядження до ВККСУ.

У разі, якщо ВККСУ вирішується питання про відмову у внесенні подання до ВРП щодо відрядження усіх суддів, які надали згоду на відрядження, то приймається рішення про залишення без розгляду питання щодо внесення подання про відрядження судді або рішення про продовження строку розгляду такого питання.

У рішенні ВККСУ зазначаються прізвище, ім'я, по батькові судді, найменування судів, з якого та до якого пропонується відрядити суддю, строк відрядження. Рішення ВККСУ щодо внесення подання про відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації надсилається до ВРП протягом п'яти днів після його прийняття. До рішення додаються документи, які його обґрунтовують, а також заява, письмова згода судді у визначеній формі, довідка для розгляду питання щодо відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації для здійснення правосуддя, у якій міститься інформація про суддю та інформація про суд, а також інші документи, перелік яких зазначається у згоді та які враховуються під час вирішення питання про відрядження судді.

Суддя може відкликати згоду на відрядження його до іншого суду того самого рівня і спеціалізації для здійснення правосуддя, про що подається письмова заява до ВККСУ. У разі відкликання суддею такої згоди після прийняття ВККСУ відпо-

відного рішення подання про відрядження судді до ВРП не вноситься, а внесене залишається без розгляду, про що приймається рішення.

Якщо ВККСУ не отримано згоди судді на відрядження у встановлені строки, то приймається рішення про залишення без розгляду питання щодо внесення подання про відрядження судді або продовження строку розгляду такого питання.

Після надходження до ВРП подання ВККСУ про відрядження судді, ВРП здійснює його підготовку до розгляду та перевірку з метою встановлення:

– наявності визначених законом підстав для відрядження судді;
– додержання порядку прийняття рішення про відрядження судді, зокрема наявність згоди судді на відрядження до певного суду;
– якщо відрядження судді пов'язане з надмірним рівнем судового навантаження, – обґрунтованості рішення про відрядження за відповідними показниками.

ВРП з метою перевірки дотримання передбаченого порядку прийняття рішення має право робити запити до будь-яких підприємств, установ та організацій для перевірки відповідної інформації.

Подання ВККСУ має бути розглянуто ВРП у строк, що не перевищує 30 днів із дня надходження подання до ВРП. Питання про розгляд подання ВККСУ про відрядження судді включається до порядку денного засідання ВРП, а інформація про це розміщується на її веб-сайті з урахуванням обмежень щодо персональних даних.

Запрошення судді на засідання ВРП здійснюється шляхом публікації відповідного повідомлення на її веб-сайті, а також надсиланням повідомлення поштою та/або іншими засобами на відомі адреси проживання та роботи судді. Неявка судді на засідання не перешкоджає розгляду питання щодо відрядження за його відсутності.

У разі необхідності на засідання ВРП можуть бути запрошені уповноважені представники ВККСУ та ДСАУ.

За результатами розгляду подання ВРП ухвалює рішення про відрядження судді. Наведення мотивів ухвалення відповідного рішення не вимагається. Рішення ВРП про відрядження судді має містити: прізвище, ім'я, по батькові судді; найменування суду, в якому працює суддя; найменування суду, до якого суддя відряджається; строк відрядження судді; дату, з якої починається обчислення строку відрядження; погодження перерозподілу бюджетних видатків між судами у визначеній сумі та доручення ДСАУ забезпечити фінансування видатків на відрядження судді.

Якщо рішення щодо відрядження судді не набрало необхідної кількості голосів членів ВРП, уважається, що ухвалено рішення про відмову у відрядженні судді. У разі відмови у відрядженні судді ВРП вмотивовує відповідне рішення.

Суддя може відкликати згоду на його відрядження до іншого суду того самого рівня і спеціалізації для здійснення правосуддя до моменту ухвалення рішення ВРП. У такому випадку ВРП ухвалює рішення про залишення подання ВККСУ без розгляду.

Рішення ВРП про відрядження судді оприлюднюється на її офіційному веб-сайті, а копії такого рішення надсилаються судді, ВККСУ, ДСАУ з метою вжиття організаційних заходів, пов'язаних із виконанням рішення про відрядження судді не пізніше ніж через п'ять днів з дня ухвалення рішення.

Копії рішення про відрядження судді надсилаються до суду, до якого суддя відряджається, та до суду, в якому суддя обіймає штатну посаду, крім випадку припинення роботи суду у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами

щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами. Голова суду, до якого відряджено суддю, після прибуття такого судді до суду видає відповідний наказ та невідкладно повідомляє ВРП, ВККСУ та ДСАУ про прибуття відрядженого судді до суду.

ВРП може скасувати рішення про відрядження судді за поданням ВККСУ в разі, якщо суддя без поважних причин не прибув до суду, до якого його відряджено, упродовж десяти днів з дня прийняття ВРП рішення про його відрядження.

2. Відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації здійснюється на строк, який визначається ВРП, але не більше ніж на один рік. Суддя, строк відрядження якого закінчився, повертається на роботу до суду, з якого був відряджений. Строк відрядження судді, а також дата, з якої починається обчислення строку відрядження, прописується у рішенні ВРП за результатами розгляду подання ВККСУ щодо відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації.

Відрядження судді може бути достроково припинено рішенням ВРП за поданням ВККСУ. У разі встановлення підстав для дострокового припинення відрядження судді ДСАУ повідомляє про це ВККСУ.

Рішенням ВРП за поданням ВККСУ строк відрядження судді може бути продовжено в межах загального річного строку. Про встановлення підстав для продовження строку відрядження судді ДСАУ повідомляє ВККСУ не пізніше ніж за 30 днів до закінчення строку відрядження судді.

ВРП може скасувати рішення про відрядження судді за поданням ВККСУ в разі, якщо суддя без поважних причин не прибув до суду, до якого його відряджено, упродовж десяти днів з дня прийняття ВРП рішення про його відрядження.

4. Суддям, які направляються у відрядження як тимчасове переведення судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації, виплачується суддівська винагорода та відшкодовуються витрати в порядку і розмірі, визначених постановою КМУ від 02 лютого 2011 року № 98 «Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів».

Розмір суддівської винагороди, що підлягає виплаті в суді, до якого суддю відряджено, визначається цим Законом та не може бути меншим за розмір суддівської винагороди, що виплачувалась (підлягала сплаті) судді в суді, з якого його було відряджено.

Зазначені виплати здійснюються судом, до якого відряджений суддя. Відтак, ВККСУ у разі прийняття рішення про внесення подання до ВРП щодо відрядження судді зобов'язана протягом п'яти днів після прийняття такого рішення надіслати його копію до ДСАУ. У свою чергу, ДСАУ протягом трьох днів зобов'язана надіслати до ВРП подання про необхідність перерозподілу видатків на утримання судів. ВРП після надходження подання ВККСУ про відрядження судді перевіряє подання ДСАУ про необхідність перерозподілу видатків на утримання судів. Про погодження перерозподілу бюджетних видатків між судами у визначеній сумі та про доручення ДСАУ забезпечити фінансування видатків на відрядження судді зазначається у рішенні ВРП про відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації.

У разі виникнення таких обставин, які зумовлюють відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації, необхідним є контроль за незалежністю суддів, зокрема, у частині матеріального та соціального забезпечення (житлові умови,

забезпечення потреб судді, пов'язаних з його діяльністю, державний захист суддів, їх сімей, соціальне страхування, медичне обслуговування тощо).

5. Порядок відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації затверджується ВРП за поданням ВККСУ, погодженим із ДСАУ.

Так, 16 січня 2017 року до ВРП було внесено подання ВККСУ про затвердження проекту Порядку відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації, яке погоджено ДСАУ.

Керуючись ст. 131 Конституції України, ст. 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», ст. 55 цього Закону, ВРП прийняла рішення від 24 січня 2017 року № 54/0/15–17, яким затвердила Порядок відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації (як тимчасового переведення). Копії відповідного рішення було надіслано ВККСУ та ДСАУ для використання в роботі.

У зазначеному Порядку передбачено загальні положення щодо відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації (як тимчасового переведення), встановлено підстави для відрядження судді, урегульовано порядок вирішення питання щодо внесення подання про відрядження судді, порядок прийняття рішення про відрядження судді, виконання відповідного рішення про відрядження судді, порядок фінансового забезпечення відрядження судді тощо.

Стаття 56. Права та обов'язки судді

1. Права судді, пов'язані зі здійсненням правосуддя, визначаються Конституцією України, процесуальним та іншими законами.

2. Суддя має право брати участь у суддівському самоврядуванні.

3. Судді можуть утворювати громадські об'єднання та брати участь у них з метою захисту своїх прав та інтересів, підвищення професійного рівня.

4. Суддя може бути членом національних або міжнародних асоціацій та інших організацій, що мають на меті захист інтересів суддів, утвердження авторитету судової влади в суспільстві або розвиток юридичної професії та науки.

5. Суддя має право підвищувати свій професійний рівень та проходити з цією метою відповідну підготовку.

6. Суддя повинен додержуватися присяги.

7. Суддя зобов'язаний:

1) справедливо, безсторонньо та своєчасно розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства;

2) дотримуватися правил суддівської етики, у тому числі виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки у будь-якій діяльності з метою укріплення суспільної довіри до суду, забезпечення впевненості суспільства в чесності та непідкупності суддів;

3) подавати декларацію доброчесності судді та декларацію родинних зв'язків судді;

4) виявляти повагу до учасників процесу;

5) не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом, у тому числі таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання;

6) виконувати вимоги та дотримуватися обмежень, установлених законодавством у сфері запобігання корупції;

7) подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

8) систематично розвивати професійні навички (уміння), підтримувати свою кваліфікацію на належному рівні, необхідному для виконання повноважень у суді, де він обіймає посаду;

9) звертатися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до Вищої ради правосуддя та до Генерального прокурора упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про таке втручання;

10) підтверджувати законність джерела походження майна у зв'язку з проходженням кваліфікаційного оцінювання або в порядку дисциплінарного провадження щодо судді, якщо обставини, що можуть мати наслідком притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, викликають сумнів у законності джерела походження майна або доброчесності поведінки судді.

8. Суддя проходить підготовку у Національній школі суддів України не менше ніж раз на три роки.

9. Суддя до звільнення з посади або припинення його повноважень не може бути нагороджений державними нагородами, а також будь-якими іншими нагородами, відзнаками, грамотами. Суддя може бути нагороджений державними нагородами лише за проявлену ним особисту мужність і героїзм в умовах, пов'язаних із ризиком для життя.

1. Коментована стаття передбачає права та обов'язки судді, що в правовій доктрині розглядаються як складова їхнього правового статусу. За своєю юридичною природою права судді – це суб'єктивні права, тобто право у суб'єктивному розумінні цього терміна. В теорії права під суб'єктивним правом слід розуміти вид і міру можливої (або дозволеної) поведінки суб'єкта права, встановленої юридичними нормами для задоволення інтересів правомочної особи і забезпечуваної державою.

Суддя як носій судової влади користується не тільки тими правами, якими він наділений в силу свого професійного суддівського статусу, а й тими правами, основними свободами, які притаманні для будь-якої людини чи громадянина, за винятком тих обмежень, котрі встановлені національним законодавством, наприклад, неможливість членства в політичних партіях чи професійних спілках *(див. коментар до ст. 54 Закону)*.

Права судді характеризуються такими рисами: 1) належать особі, яка не тільки пасивно відповідає тим вимогам, що встановлені чинним законодавством до суддів, але також вчинила послідовну сукупність активних дій для одержання статусу судді та наділена таким статусом відповідно до закону шляхом обрання на посаду судді; 2) такі права закріплені в Конституції України, коментованому та інших законах України, а також у процесуальних кодексах (КПК України, КАС України, ГПК України, ЦПК України тощо); 3) як елемент правового статусу судді під час здійснення судочинства становлять собою встановлені юридичними нормами і забезпечені державою вид та міру можливої поведінки посадової особи судової гілки державної влади, які спрямовані на здійснення правосуддя; 4) права судді поділяються на статусні (закріплені в судоустрійному законодавстві) та процесуальні (закріплені у відповідних процесуальних кодексах); 5) забезпечені юридичними гарантіями, наприклад, якщо обвинувачений порушує порядок у залі судового засідання або не підкоряється розпорядженням головуючого у судовому засіданні, останній попереджає його про те, що в разі повторення ним зазначених дій його буде видалено із зали судового засідання тимчасово або на весь час судового засідання (ч. 1 ст. 330 КПК України); 6) порушення прав судді або перешкоджання їх здійснення сторонами чи іншими учасниками судового розгляду під час здійснення правосуддя має наслідком їх юридичну відповідальність. Наприклад, невиконання присутніми особами у судовому засіданні розпоряджень головуючого та при повторному порушенні порядку судового засідання таких осіб за ухвалою суду може бути

видалено із зали судового засідання та притягнуто до юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду (ч. 3 ст. 330 КПК України).

2. Коментована частина передбачає право судді брати участь у суддівському самоврядуванні. Суддівське самоврядування можна визначити як самостійне колективне вирішення органами суддівського самоврядування питань внутрішньої діяльності судів та захисту їх професійних інтересів з метою забезпечення їх незалежності, самостійності, об'єктивності під час здійснення правосуддя (*див. коментар до розд. VIII цього Закону*).

3. З метою захисту прав суддів, їх інтересів та підвищення професійного рівня судді можуть утворювати громадські об'єднання. Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання» громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів. Організаційно-правовими формами громадського об'єднання є громадська організація, засновниками та членами (учасниками) якої є фізичні особи, або громадська спілка, яку можуть заснувати юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи. Слід зазначити, що нормативна регламентація утворення, реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань не поширюється на органи суддівського самоврядування, які діють на підставі положень коментованого Закону.

Прикладом існування громадської організації, яка створена для захисту прав та інтересів суддів та підвищення їх професійного рівня, є всеукраїнська громадська організація «Асоціація суддів та працівників судів України», яка була створена 08 травня 2009 року. Метою створення та діяльності зазначеної громадської організації є сприяння суддям, працівникам судів у провадженні наукової, культурної, освітньої діяльності, сприяння втілення у життя принципів незалежності, неупередженості та публічності правосуддя, принципу верховенства права у державному, суспільному та громадському житті, сприяння розвитку правової держави, правосвідомості громадян, суддівської професії, захист законних інтересів своїх членів.

Утворення суддями та їх участь у таких громадських об'єднаннях не суперечить вимогам щодо несумісності судді *(див. коментар до ст. 54 Закону).*

4. Коментована частина статті надає право суддям бути членами національних або міжнародних асоціацій та інших організацій, що мають на меті захист інтересів суддів, утвердження авторитету судової влади в суспільстві або розвиток юридичної професії та науки. Судді можуть утворювати не тільки власні громадські об'єднання, а й бути учасниками та долучитися до інших національних чи міжнародних громадських організацій, що об'єднують у своїх лавах правників (адвокатів, прокурорів, суддів, нотаріусів тощо). Наприклад, судді є членами утвореної 15 травня 1991 року ВГО «Союз юристів України», який складається з індивідуальних та колективних членів, а також прийнятих на правах асоціацій, легалізованих в Україні громадських об'єднань. Для набуття індивідуального членства у вказаній громадській організації достатньо мати юридичну освіту або навчатися в юридичних навчальних закладах.

Громадські об'єднання суддів можуть утворюватись за ознакою територіальності (ГО «Асоціація суддів Харківської області») або спеціалізації (ГО «Асоціація слідчих суддів України»). Також в Україні на загальнодержавному рівні функціонують такі асоціації: ВГО «Асоціація суддів України», ВГО «Судова асоціація України

«Фундація сприяння правосуддю» тощо. Ці та інші громадські об'єднання суддів, здійснюючи свою діяльність, вживають заходів, які спрямовані на зміцнення авторитету судової влади та незалежності суддів, підвищення їх кваліфікації, організовують здійснення обміну досвідом з суддями інших країн, обговорюють проблемні питання чинного законодавства та вносять пропозиції щодо проведення судової реформи тощо.

5. Важливе значення для належного здійснення правосуддя суддею має його високий професійний рівень. Саме тому законодавець передбачає право судді на підвищення свого професійного рівня та проходження ним відповідної підготовки. Такому праву судді кореспондує обов'язок самого судді систематично розвивати професійні навички (уміння), підтримувати свою кваліфікацію на належному рівні, необхідному для виконання повноважень у суді, де він обіймає посаду. Крім того, голови відповідних судів сприяють виконанню вимог щодо підвищення кваліфікації суддів місцевих, апеляційних, вищих спеціалізованих судів і касаційного суду.

З метою підвищення рівня кваліфікації судді НШСУ здійснює періодичне навчання суддів та проводить відповідні курси навчання, визначені ВККСУ або ВРП для підвищення кваліфікації суддів, які тимчасово відсторонені від здійснення правосуддя *(див. коментар до ст. 105 Закону)*. Непроходження курсу з підвищення кваліфікації в НШСУ відповідно до направлення, що визначено органом, який здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, або непроходження подальшого кваліфікаційного оцінювання для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді, або непідтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді за результатами такого кваліфікаційного оцінювання є підставою для дисциплінарної відповідальності судді (п. 14 ст. 106 Закону).

Для підвищення свого професійного рівня суддя у своїй кар'єрі проходить такі види підготовки: 1) спеціальна підготовка кандидата на посаду судді *(див. коментар до ст. 77 Закону)* та складання кваліфікаційного іспиту з метою виявлення належних теоретичних знань та рівня професійної підготовки кандидата на посаду судді й виявлення його ступеня здатності здійснювати правосуддя; 2) періодична підготовка судді упродовж перебування на посаді судді (не менше ніж раз на три роки) для підтримання його кваліфікації *(див. коментар до ст. 89 Закону)*.

6. Набуття статусу судді є неможливим без складення присяги, якої суддя повинен додержуватися під час здійснення правосуддя та у вільний від роботи час. Додержання присяги є обов'язком судді та необхідною умовою довіри до суду та правосуддя з боку суспільства. Відповідно до ст. 1 Кодексу суддівської етики суддя повинен бути прикладом неухильного додержання вимог закону та принципу верховенства права, присяги судді, а також дотримання високих стандартів поведінки з метою зміцнення довіри громадян у чесність, незалежність, неупередженість та справедливість суду. (*Детальніше про складення присяги див. коментар до ст. 57 Закону).*

7. Складовою правового статусу судді є наявність не тільки прав, а й обов'язків. За своєю правовою природою обов'язки судді під час здійснення ним правосуддя становлять собою юридичі обов'язки. У теорії права під юридичним обов'язком розуміють вид і міру належної (або необхідної) поведінки суб'єкта права, що встановлена юридичними нормами для задоволення інтересів правомочної особи і забезпечувана державою.

Обов'язки судді мають додатковий характер, оскільки статус судді передбачає дотримання ним загальних обов'язків громадянина (наприклад, захист Вітчизни,

незалежності та територіальної цілісності України, сплата податків тощо). Поряд з цим на суддю покладаються обов'язки, які тісно пов'язані із здійсненням правосуддя. Таким чином, обов'язки судді під час здійснення правосуддя – це встановлені юридичними нормами та забезпечені державою вид і міра належної поведінки вказаної особи, спрямовані на здійснення правосуддя.

Особливостями юридичних обов'язків суддів є: 1) можуть бути закріплені, крім міжнародних та національних законодавчих актів, також в актах суддівського самоврядування; 2) виконання обов'язків забезпечується можливістю притягнення судді до юридичної відповідальності в особливому порядку, визначеному в законодавстві; 3) порядок, способи, строки, умови виконання обов'язків, як правило, чітко прописані в нормативно-правових актах; 4) спрямовані на належне здійснення правосуддя, захисту прав та інтересів суб'єктів правовідносин, а також для забезпечення рівного права кожного на судовий захист.

У коментованій частині статті дається перелік обов'язків судді, на першому місці серед яких те, що суддя зобов'язаний справедливо, безсторонньо та своєчасно розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства. Зазначений обов'язок випливає із закріпленого в ЄКПЛ права на справедливий суд (*див. коментар до ст. 7 Закону*) та передбачає дотримання суддею основних засад судочинства, що передбачені ч. 1 ст. 129 Конституції України. Також цей обов'язок судді зумовлений необхідністю дотримання суддею вимог матеріального та процесуального законодавства при вирішенні правового конфлікту у суді.

Наступним обов'язком судді є дотримання правил суддівської етики, у тому числі виявлення та підтримання високих стандартів поведінки у будь-якій діяльності з метою зміцнення суспільної довіри до суду, забезпечення впевненості суспільства в чесності та непідкупності суддів. Дотримання етичних основ діяльності судді передбачено Кодексом суддівської етики, який затверджений XI (черговим) з'їздом суддів України від 22 лютого 2013 року *(див. коментар до ст. 58 Закону)*. Постійна увага з боку суспільства покладає на суддю обов'язок прийняти низку обмежень, і, незважаючи на те, що пересічному громадянину ці обов'язки могли б здатися обтяжливими, суддя приймає їх добровільно та охоче. Поведінка судді має відповідати високому статусу його посади (п. 4.2 Бангалорських принципів поведінки суддів). Суддя повинен бути, зокрема, прикладом неухильного додержання вимог закону та докладати всіх зусиль для того, щоб на думку розсудливої, законослухняної та поінформованої людини його поведінка була бездоганною (ст. 3 Кодексу суддівської етики). Відтак, особа, яка має статус судді, повинна підтримувати високі стандарти поведінки у будь-якій діяльності. Передусім, це виявляється у неухильному дотриманні вимог законодавства, зокрема, тих обов'язків та обмежень, які покладаються на суддю *(постанова ВП ВС від 31 січня 2019 року у справі № 800/18617)*.

Відповідно до показника 6 «Компетентність та старанність» Бангалорських принципів поведінки суддів компетентність та старанність є необхідними умовами для виконання суддею своїх обов'язків. Зазначаючи про обов'язок судді бути старанним, цитований документ містить положення про те, що суддя виконує всі свої обов'язки, включаючи винесення відкладених рішень, розумно, справедливо та з достатньою швидкістю, підтримує порядок та дотримується етикету в процесі всіх судових розглядів та поводить себе терпляче, гідно й ввічливо щодо сторін

судового засідання, присяжних, свідків, адвокатів та інших осіб, з якими суддя спілкується в своїй офіційній якості. Суддя має вимагати такої самої поведінки від законних представників сторін, співробітників суду та інших осіб, що знаходяться під впливом судді, підпорядковані йому чи є під його наглядом.

Суддя зобов'язаний подавати щорічно до 01 лютого декларацію доброчесності судді та декларацію родинних зв'язків судді шляхом заповнення на офіційному веб-сайті ВККСУ відповідних декларацій за встановленою формою.

Декларація доброчесності судді складається з переліку тверджень, правдивість яких суддя повинен задекларувати шляхом їх підтвердження або непідтвердження, зокрема підтвердження відповідності рівня свого життя наявному в нього та членів його сім'ї майну і одержаним ними доходам. Правила заповнення та подання декларації доброчесності затверджено рішенням ВККСУ від 31 жовтня 2016 року № 137/зп-16 *(детальніше див. коментар до ст. 62 Закону)*. У разі одержання інформації, що може свідчити про недостовірність (в тому числі неповноту) тверджень судді у декларації доброчесності, ВККСУ проводить відповідну перевірку.

Порушення суддею обов'язку щодо подання декларації доброчесності судді або декларування в ній завідомо недостовірних (у тому числі неповних) тверджень мають наслідком дисциплінарну відповідальність судді.

У декларації родинних зв'язків судді зазначаються відомості за останні п'ять календарних років про ступінь родинного зв'язку судді та займана родичами посада, якщо вона відноситься за загальним правилом до категорії посад з корупційними ризиками. Правила заповнення та подання декларації родинних зв'язків судді затверджено рішенням ВККСУ від 31 жовтня 2016 року № 137/зп-16 *(детальніше див. коментар до ст. 61 Закону)*. У разі одержання інформації, що може свідчити про недостовірність (у тому числі неповноту) відомостей, поданих суддею у декларації родинних зв'язків, ВККСУ проводить перевірку зазначеної декларації.

Порушення суддею обов'язку щодо подання декларації родинних зв'язків суддею або декларування в ній завідомо недостовірних (у тому числі неповних) відомостей мають наслідком дисциплінарну відповідальність судді.

Суддя зобов'язаний виявляти повагу до учасників процесу. Зазначений обов'язок судді за своєю сутністю є етичною вимогою до поведінки судді, яка тісно пов'язана із засадою змагальності судового розгляду, оскільки у випадку неповаги до учасників процесу у присутніх в залі судового засідання складається враження про відсутність неупередженості такого судді. Повага становить собою шанобливе ставлення до людей, яке враховує їх особистості, інтереси, життєвий досвід тощо. Саме з поваги до оточуючих, себе, людей та суспільства випливає здатність вислухати і почути.

Виявлення суддею поваги до учасників процесу вимагає дотримання правил поведінки, які включають в себе як загальновизнані норми моралі, що існують в суспільстві, так і стандарти, що регулюють службову діяльність, тобто вимоги, встановлені законодавством до професії, та стандарти, що стосуються позаслужбової поведінки й іншої дозволеної діяльності. Прояв поваги до учасників процесу має зворотний ефект, оскільки позитивно впливає на формування поваги до суду. Професійна, моральна, етична поведінка судді здатна викликати повагу не тільки до суду, а й забезпечити впевненість учасників судового процесу в неупереджених результатах розгляду справи. При цьому суддя повинен проявляти такі моральні якості, як чесність, безсторонність, неупередженість, толерантність, добросовісність, справедливість, розумність, розсудливість, стриманість, уважність тощо.

До обов'язків судді відноситься не розголошення відомостей, які становлять таємницю, що охороняється законом, у тому числі таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання. Зазначений обов'язок судді випливає із засади гласності та відкритості судового розгляду, оскільки закритий судовий розгляд здійснюється з метою не розголошення відомостей, які становлять таємницю, що охороняється законом (*про перелік відомостей, що становлять державну та іншу охоронювану законом таємницю, див. коментар до ст. 11 Закону*).

Нарадча кімната – окреме спеціально обладнане ізольоване приміщення суду, яке призначене для обговорення та вирішення суддями наслідків судового розгляду кримінального провадження та ухвалення (постановлення) судових рішень. Технічні вимоги щодо нарадчої кімнати зазначені в п. 6.2.2.2. ДБН В.2.2–26:2010 «Будинки і споруди. Суди», відповідно до якого при кожному залі судового засідання повинна бути нарадча кімната.

Існування нарадчої кімнати є необхідним для забезпечення таємниці наради суддів під час ухвалення вироку чи постановлення ухали суду. Суддя зобов'язаний не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом, у тому числі таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання. Судді та присяжні не можуть бути допитані як свідки про обставини обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення.

За правилами кримінального судочинства після останнього слова обвинуваченого суд негайно виходить до нарадчої кімнати для ухвалення вироку, про що головуючий оголошує присутнім у залі судового засідання. Відповідно до ст. 367 КПК України вирок ухвалюється в спеціально обладнаному для прийняття судових рішень приміщенні – нарадчій кімнаті, при цьому мають бути дотримані певні вимоги: під час ухвалення вироку ніхто не має права перебувати в нарадчій кімнаті, крім складу суду, який здійснює судовий розгляд; суд вправі перервати нараду лише для відпочинку з настанням нічного часу (після 22 годин), але уникаючи будь-якого спілкування з учасниками кримінального провадження, у тому числі через засоби зв'язку; судді не мають права розголошувати хід обговорення та ухвалення вироку (цим правилом забезпечується вільне волевиявлення суддів щодо їхніх думок, міркувань при ухваленні судового рішення).

Постановлення ухвали суду в нарадчій кімнаті здійснюється відповідно до правил, передбачених для ухвалення вироку. Це також спрямовано на забезпечення неможливості будь-якого впливу і тиску на суддів при ухваленні судового рішення та забезпечення їх безсторонності.

Таємниця нарадчої кімнати є однією із гарантій принципу незалежності суддів та спрямована на забезпечення законного, обґрунтованого та справедливого судового рішення відповідно до внутрішнього переконання судді. Нарадча кімната дає змогу суддям вільно висловлювати свої міркування з будь-якого питання, що обговорюється, відстоювати їх, голосувати за те рішення, яке вони вважають правильним.

Таємниця нарадчої кімнати забезпечується її ізоляцією від інших приміщень суду, відсутністю телефону та інших засобів зв'язку тощо. Порушенням таємниці нарадчої кімнати може бути: ухвалення вироку, постановлення ухвали поза межами нарадчої кімнати; не пов'язане з відпочинком, залишення нарадчої кімнати одним або всіма суддями; перебування в нарадчій кімнаті сторонніх осіб; розголошення висловлюваних в нарадчій кімнаті міркувань. Порушення таємниці нарадчої кім-

нати є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону, що має наслідком скасування судового рішення.

Процесуальним засобом формулювання та відстоювання міркувань при ухваленні судового рішення є право судді викласти окрему думку. Наприклад, відповідно до ч. 3 ст. 375 КПК України кожен суддя з колегії суддів має право викласти письмово окрему думку, яка не оголошується в судовому засіданні, а приєднується до матеріалів провадження і є відкритою для ознайомлення під час судового провадження з перегляду судових рішень.

Відповідно до п. 6 ч. 7 ст. 56 цього Закону на суддю покладено обов'язок виконувати вимоги та дотримуватися обмежень, установлених законодавством у сфері запобігання корупції. Відповідно до підп. ґ п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» до суб'єктів, на яких поширюється законодавство у сфері корупції, відносяться судді, судді КСУ, Голова, заступник Голови, члени, інспектори ВРП, посадові особи секретаріату ВРП, Голова, заступник Голови, члени, інспектори ВККСУ, посадові особи секретаріату ВККСУ, посадові особи ДСАУ, присяжні (під час виконання ними обов'язків у суді). У зазначеному Законі міститься визначення таких понять, як «корупційне правопорушення», «неправомірна вигода», «потенційний та реальний конфлікт інтересів», «приватний інтерес», «близькі особи», «члени сім'ї» тощо, що мають значення для розуміння суддею своєї правомірної поведінки у сфері запобігання корупції.

Зокрема, під потенційним конфліктом інтересів розуміють наявність у особи приватного інтересу у сфері, в якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень. Реальний конфлікт інтересів – це суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи не вчинення дій під час виконання зазначених повноважень. Приватний інтерес – це будь-який майновий чи немайновий інтерес особи, у тому числі зумовлений особистими, сімейними, дружніми чи іншими позаслужбовими стосунками з фізичними чи юридичними особами, зокрема ті, що виникають у зв'язку з членством або діяльністю в громадських, політичних, релігійних чи інших організаціях.

Відповідно до ст. 131 коментованого Закону контроль за додержанням вимог законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів здійснює РСУ. Порушення правил врегулювання конфлікту інтересів та інших вимог законодавства у сфері корупції може мати наслідком притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Прикладами таких порушень може бути: неповідомлення суддею органів суддівського самоврядування та правоохоронних органів про випадок втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, у тому числі про звернення до нього учасників судового процесу чи інших осіб, включаючи осіб, уповноважених на виконання функцій держави, з приводу конкретних справ, що перебувають у провадженні судді, якщо таке звернення відбулося в інший, ніж передбачено процесуальним законодавством, спосіб упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про такий випадок; неповідомлення або несвоєчасне повідомлення РСУ про реальний чи потенційний конфлікт інтересів судді (крім випадків, коли конфлікт інтересів урегульовується в порядку, визначеному процесуальним законом); використання статусу судді з метою незаконного отримання ним або третіми особами

матеріальних благ або іншої вигоди, якщо таке правопорушення не містить складу злочину або кримінального проступку; допущення суддею недоброчесної поведінки, у тому числі здійснення суддею або членами його сім'ї витрат, що перевищують доходи такого судді та доходи членів його сім'ї; встановлення невідповідності рівня життя судді задекларованим доходам; визнання судді винним у вчиненні корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, у випадках, установлених законом.

Суддя зобов'язаний подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Така декларація подається суддею щорічно до 01 квітня шляхом заповнення її на офіційному веб-сайті Національного агентства з питань запобігання корупції за минулий рік за формою, що затверджена рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 10 червня 2016 року № 3. Упродовж семи днів після подання декларації суб'єкт декларування має право подати виправлену декларацію. У декларації зазначаються відомості про:

1) прізвище, ім'я, по батькові, реєстраційний номер облікової картки платника податків суб'єкта декларування та членів його сім'ї, зареєстроване місце проживання, а також місце фактичного проживання або поштову адресу, на яку суб'єкту декларування може бути надіслано кореспонденцію, місце роботи (проходження служби) або місце майбутньої роботи (проходження служби), займану посаду, або посаду, на яку претендує, та категорію посади (якщо така є) суб'єкта декларування;

2) об'єкти нерухомості, що належать суб'єкту декларування та членам його сім'ї на праві приватної власності, включаючи спільну власність, або знаходяться у них в оренді чи на іншому праві користування незалежно від форми укладення правочину, внаслідок якого набуте таке право;

3) об'єкти незавершеного будівництва, об'єкти, не прийняті в експлуатацію або право власності на які не зареєстроване в установленому законом порядку;

4) цінне рухоме майно, вартість якого перевищує 100 прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 01 січня звітного року, що належить суб'єкту декларування або членам його сім'ї на праві приватної власності, у тому числі спільної власності, або перебуває в її володінні або користуванні незалежно від форми правочину, внаслідок якого набуте таке право;

5) цінні папери, у тому числі акції, облігації, чеки, сертифікати, векселі, що належать суб'єкту декларування або членам його сім'ї, із відображенням відомостей стосовно виду цінного папера, його емітента, дати набуття цінних паперів у власність, кількості та номінальної вартості цінних паперів;

6) інші корпоративні права, що належать суб'єкту декларування або членам його сім'ї, із зазначенням найменування кожного суб'єкта господарювання, його організаційно-правової форми, коду Єдиного державного реєстру підприємств і організацій України, частки у статутному (складеному) капіталі товариства, підприємства, організації у грошовому та відсотковому вираженні;

7) юридичні особи, кінцевим бенефіціарним власником (контролером) яких є суб'єкт декларування або члени його сім'ї;

8) нематеріальні активи, що належать суб'єкту декларування або членам його сім'ї, у тому числі об'єкти інтелектуальної власності, що можуть бути оцінені в грошовому еквіваленті;

9) отримані (нараховані) доходи, у тому числі доходи у вигляді заробітної плати (грошового забезпечення), отримані як за основним місцем роботи, так і за суміс-

ництвом, гонорари, дивіденди, проценти, роялті, страхові виплати, благодійна допомога, пенсія, доходи від відчуження цінних паперів та корпоративних прав, подарунки та інші доходи;

10) наявні грошові активи, у тому числі готівкові кошти, кошти, розміщені на банківських рахунках, внески до кредитних спілок та інших небанківських фінансових установ, кошти, позичені третім особам, а також активи у дорогоцінних (банківських) металах;

11) фінансові зобов'язання, у тому числі отримані кредити, позики, зобов'язання за договорами лізингу, розмір сплачених коштів в рахунок основної суми позики (кредиту) та процентів за позикою (кредиту), зобов'язання за договорами страхування та недержавного пенсійного забезпечення, позичені іншим особам кошти;

12) видатки та всі правочини, вчинені у звітному періоді, на підставі яких у суб'єкта декларування виникає або припиняється право власності, володіння чи користування, у тому числі спільної власності, на нерухоме або рухоме майно, нематеріальні та інші активи, а також виникають фінансові зобов'язання;

13) посаду чи роботу, що виконується або виконувалася за сумісництвом: дані про займану посаду чи роботу (оплачувану чи ні), що виконується за договором (контрактом), найменування юридичної чи фізичної особи, в якій (яких) особа працює або працювала за сумісництвом, із зазначенням коду Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, або прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи із зазначенням її реєстраційного номера облікової картки платника податків;

14) входження суб'єкта декларування до керівних, ревізійних чи наглядових органів громадських об'єднань, благодійних організацій, саморегулівних чи самоврядних професійних об'єднань, членство в таких об'єднаннях (організаціях) із зазначенням назви відповідних об'єднань (організацій) та їх коду Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців.

Подана суддею декларація включаються до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що формується та ведеться Національним агентством з питань запобігання корупції, яке забезпечує відкритий цілодобовий доступ до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, на офіційному веб-сайті.

Порушення правил подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, може мати наслідком притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Прикладами таких порушень може бути: неподання або несвоєчасне подання суддею для оприлюднення декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування в порядку, встановленому законодавством у сфері запобігання корупції; зазначення в декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, завідомо неправдивих відомостей або умисне не зазначення відомостей, передбачених законодавством.

Суддя зобов'язаний систематично розвивати професійні навички (уміння), підтримувати свою кваліфікацію на належному рівні, необхідному для виконання повноважень у суді, де він обіймає посаду. Зазначений обов'язок тісно пов'язаний з правом судді підвищувати свій професійний рівень та проходити з цією метою відповідну підготовку (*див. коментар до ч. 5 цієї статті Закону*). Розвиток про-

фесійних навичок (умінь) відбувається шляхом проведення відповідної підготовки судді або шляхом самовдосконалення.

Суддя не повинен формально ставитися до професійної підготовки або обмежуватися лише обов'язковими курсами підготовки в НШСУ. Людина, яка обрала для себе професію судді, повинна постійно прагнути до самовдосконалення, володіти фаховими знаннями з питань чинного законодавства, постійно поліпшувати свої знання, навички та формувати особисті якості, які є необхідними для належного виконання суддівських обов'язків.

На суддю покладено обов'язок звертатися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до ВРП та до Генерального прокурора впродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про таке втручання. Зазначений обов'язок одночасно є важливою гарантією незалежності та неупередженості суддів. Звернення до зазначеного органу пов'язано із необхідністю захисту суддівської незалежності, а до вказаного прокурора – з метою внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань для здійснення досудового розслідування фактів втручання у діяльність судді.

Недотримання зазначеного обов'язку може мати наслідком дисциплінарну відповідальність судді. Відповідно до ст. 106 Закону однією з підстав притягнення судді до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження є неповідомлення суддею ВРП та Генерального прокурора про випадок втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, у тому числі про звернення до нього учасників судового процесу чи інших осіб, включаючи осіб, уповноважених на виконання функцій держави, з приводу конкретних справ, що перебувають у провадженні судді, якщо таке звернення здійснено в інший, ніж передбачено процесуальним законодавством спосіб, упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про такий випадок.

Суддя зобов'язаний підтверджувати законність джерела походження майна у зв'язку з проходженням кваліфікаційного оцінювання або в порядку дисциплінарного провадження щодо судді, якщо обставини, що можуть мати наслідком притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, викликають сумнів у законності джерела походження майна або доброчесності поведінки судді. Необхідність підтвердження законності джерела походження майна може бути викликана виявленням у декларації судді значної розбіжності між вартістю набутого ним майна та задекларованими ним законними доходами, на суддю може бути покладено обов'язок підтвердити законність джерела походження майна. Також зазначений обов'язок випливає та тісно пов'язаний із обов'язком суддя щорічно подавати декларацію доброчесності, у якій має насамперед підтвердити відповідність рівня свого життя наявному в нього та членів його сім'ї майну і одержаним ними доходам *(див. коментар до ч. 3 ст. 62 Закону)*.

8. З метою підтримання та підвищення кваліфікації суддя проходить періодичну підготовку в НШСУ *(див. коментар до ст. 89 Закону)*.

9. З метою забезпечення незалежності судді на законодавчому рівні передбачена така правова гарантія, як неможливість нагородження судді державними нагородами, а також будь-якими іншими нагородами, відзнаками, грамотами. Зазначене положення виключає можливий вплив на діяльність судді. Крім того, система отримання державних нагород суддями ставить їх у нерівне становище з іншими суддями, які не були нагороджені такими нагородами. Суддя, який отримав нагороду, в силу

свого авторитету може впливати на іншого суддю. Винятком із вказаної заборони є те, що суддя може бути нагороджений державними нагородами лише за проявлену ним особисту мужність і героїзм в умовах, пов'язаних із ризиком для життя.

Стаття 57. Присяга судді

1. Особа, призначена на посаду судді, набуває повноважень судді після складення присяги судді такого змісту:

«Я, (ім'я та прізвище), вступаючи на посаду судді, урочисто присягаю Українському народові об'єктивно, безсторонньо, неупереджено, незалежно, справедливо та кваліфіковано здійснювати правосуддя від імені України, керуючись принципом верховенства права, підкоряючись лише закону, чесно і сумлінно здійснювати повноваження та виконувати обов'язки судді, дотримуватися етичних принципів і правил поведінки судді, не вчиняти дій, що порочать звання судді або підривають авторитет правосуддя».

2. Суддя складає присягу під час урочистої церемонії у присутності Президента України. До участі в церемонії запрошуються Голова Верховного Суду, Голова Ради суддів України, Голова Вищої ради правосуддя та Голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

3. Текст присяги підписується суддею і зберігається в його суддівському досьє.

Присягу в Україні складають практично всі службовці держави: Президент країни, народні депутати України, прокурори, судді, поліцейські, адвокати, державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування, члени ВРП та інші.

Присяга історично склалася як моральний, релігійний (а не правовий) акт – клятва, обіцянка, забезпечені страхом покарання від вищої сили (Бога). В юридичній науці прийнято вважати, що присяга – це: 1) урочиста офіційна обіцянка дотримуватися певних зобов'язань, клятва вірності якій-небудь справі; 2) урочиста обіцянка, часто підкріплена згадуванням чогось дорогого, священного для того, хто обіцяє; 3) запевнення у правдивості сказаного *(Юридичний словник. 2-е вид., перероб. і доп. К., 1983.С. 654).*

Термін «присяга» тлумачиться як акт урочистої клятви особи виконувати певні обов'язки, що випливають із публічно-правового статусу, якого вона відповідно набула, або обов'язки за змістом цієї клятви (*Юридична енциклопедія / ред. Ю. С. Шемшученко [та ін.]; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998–2004 Т. 5. П-С. 2003. С. 733*). Сутність присяги полягає в офіційному зобов'язанні, яке бере на себе особа з нагоди вступу в особливий соціальний стан – стан суддів, що передбачає усвідомлення нею виняткової відповідальності у виконанні взятих на себе обов'язків. Присяга судді сьогодні поєднує в собі правові, морально-етичні, соціальні норми, які лаконічно характеризують значимість і розкривають зміст діяльності, до якої має намір приступити особа, яка складає присягу.

Складення особою присяги судді передбачає її відданість обраній професії, що зумовлює особливе ставлення до принципів, на яких вона ґрунтується, та дотримання вимог і пересторіг, до яких вона зобов'язує. Складаючи присягу, особа прилюдно засвідчує своє волевиявлення щодо виконання функції суспільної ваги – здійснення правосуддя. Присяга справляє на майбутнього суддю також психологічний вплив, закладаючи у свідомість особи ціннісні орієнтири обраної професії.

Складення особою присяги судді є також даниною історичним традиціям формування цієї професії у суспільстві ще з часів Київської Русі. Історично в основі присяги лежить страх перед невидимою силою, руйнівна дія якої може навалитися на особу, що присягнула, у разі порушення вірності присязі.

Сьогодні складення присяги є урочистою церемонією, порядок проведення якої визначений Указом Президента. Присяга за своєю природою є одностороннім, індивідуальним, публічно-правовим, конституційним зобов'язанням судді. Такий висновок зробив ВСУ в постанові від 30 травня 2017 року у справі № 800/493/15.

Варто звернути увагу, що ч. 6 ст. 56 коментованого Закону визначає, що суддя повинен додержуватися присяги. Водночас наслідків відмови особи від її складання чи дій, які свідчать про порушення присяги, та наслідків її порушення ні Конституцією України, ні коментованим Законом не визначено. Хоча, наприклад, для народних депутатів України передбачено, що відмова скласти присягу має наслідком втрату депутатського мандата (ст. 79 Конституції України); Суддя КСУ набуває повноважень з дня складення ним присяги (ст. 148 Конституції України).

До набрання чинності Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» порушення суддею присяги було підставою для звільнення його з посади (ст. 126 Конституції України у реакції від 02 березня 2014 року). Зокрема, відповідно до ст. 32 Закону України «Про Вищу раду юстиції» (втратив чинність 05 січня 2017 року) у редакції, чинній до 2015 року, порушенням присяги визнавалося: вчинення суддею дій, що порочать звання судді і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності, у чесності та непідкупності судових органів; незаконне отримання суддею матеріальних благ або здійснення витрат, що перевищують доходи такого судді та членів його сім'ї; умисне затягування суддею строків розгляду справи понад терміни, встановлені законом; порушення морально-етичних принципів поведінки судді. Порушенням присяги судді, який обіймав адміністративну посаду в суді, було також невиконання ним посадових обов'язків, встановлених для відповідної адміністративної посади, пов'язаних з процесуальними діями.

Невизначеність сутності та правових наслідків порушення присяги в Україні призвела до того, що у справі «Олександр Волков проти України» (рішення ЄСПЛ від 27 травня 2013 року) ЄСПЛ вказав таке: «…відсутність керівних принципів та практики, які б визначали послідовне та обмежувальне тлумачення поняття «порушення присяги», а також відсутність належних юридичних захисних механізмів призвели до непередбачуваності наслідків застосування відповідних положень національного законодавства. Виходячи з цього, можна навіть припустити, що будь-яка провина судді, яка мала місце у будь-який момент протягом його професійної кар'єри, за бажанням могла бути розтлумачена дисциплінарним органом як достатня фактична підстава для обвинувачення у вчиненні такого дисциплінарного правопорушення, як «порушення присяги», та призвести до звільнення його з посади» (п. 185 Рішення).

Ще раз підкреслимо, що чинне законодавство не визначає переліку дій, які б свідчили про порушення присяги судді, та не передбачає порушення присяги як підставу для звільнення судді з посади. Водночас ст. 106 коментованого Закону передбачено підстави для дисциплінарної відповідальності судді, серед, яких, зокрема, допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя

судді його статусу, дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, прояв неповаги до інших суддів, адвокатів, експертів, свідків чи інших учасників судового процесу (п. 3 ч. 1 ст. 106 Закону). Очевидно, що їх вчинення суперечить змісту присяги, яку приймає суддя, проте формально вони є самостійними підставами притягнення судді до дисциплінарної відповідальності (детально див. коментар до ст. 106 Закону).

1. Присяга складається суддею, коли він вперше набуває статусу судді. Складення присяги є обов'язковою передумовою набуття статусу судді та здійснення ним повноважень Тобто присяга є невід'ємним обов'язковим структурним елементом правового статусу судді.

Текст присяги безпосередньо передбачений у ч. 1 коментованої норми. Проте слід звернути увагу, що текст присяги судді в різні часи відрізнявся. Наприклад, у ст. 10 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» 2010 року присяга була такого змісту: «Урочисто присягаю чесно і сумлінно виконувати обов'язки судді, здійснювати правосуддя, підкоряючись тільки закону, бути об'єктивним і справедливим». У статті, що коментується, текст присяги передбачає більш ширший зміст. Тобто, залежно від року набуття професійного статусу судді складали різні за змістом присяги.

Після складення присяги судді видається посвідчення судді, яке засвідчує його статус та повноваження.

2. Порядок складення суддею присяги, крім коментованої норми, передбачено Указом Президента України від 06 квітня 2011 року «Про Порядок складення присяги судді особою, вперше призначеною на посаду професійного судді».

Особа, вперше призначена на посаду професійного судді, складає присягу судді у присутності Президента України під час урочистої церемонії, що проводиться у приміщенні, де встановлено Державний Герб України і Державний Прапор України.

На урочисту церемонію складення присяги судді особою, вперше призначеною на посаду професійного судді, запрошуються Голова ВС, Голова ВРП, Голова ВККСУ, Голова РСУ.

Присягу судді зачитує особа, яка призначена на посаду професійного судді, а в разі складення присяги судді кількома особами, – найстарша з них за віком особа, після чого вона (вони) підписують текст присяги.

Після складення присяги судді Президент України або за його дорученням інша особа вручає судді посвідчення. Вручення посвідчення судді свідчить про набуття особою статусу судді.

Урочиста церемонія складення присяги судді завершується виконанням Державного Гімну України.

3. Підписаний суддею текст присяги судді зберігається в його суддівському досьє. Про складення присяги судді робиться запис у трудовій книжці судді.

Стаття 58. Етика судді

1. Питання етики суддів визначаються Кодексом суддівської етики, що затверджується з'їздом суддів України за пропозицією Ради суддів України.

Високий статус судді у суспільстві вимагає від суддів дотримання належної поведінки як під час відправлення правосуддя, так і у позасудовій діяльності.

Саме бездоганна поведінка в очах громадськості має сприяти формуванню довіри як до окремого судді, так і до судової влади загалом.

Суддівська етика є різновидом професійної етики, що є однією з галузей етичної науки, науки про мораль. З давніх часів у культурах та релігіях світу судді вважалися людьми високих моральних якостей. У 50-х роках XIX ст. американські судді видали курс лекцій «Професійна етика» (Дж. Шарсвуд, 1854 р.), а також монографію «Курс правових досліджень» (Д. Гофман, 1856 р.), в яких закріплювались норми поведінки та вимоги до професійної культури правників. А. Ф. Коні зауважив, що у межах суддівської діяльності формуються етичні правила, які відображають моральну сторону в діяльності судді та його помічників. Відтак, доцільно вивчати не лише судову техніку і судову практику, а й судову етику як вчення про моральність судової діяльності.

У виробленні норм і принципів професійної суддівської етики істотну роль відіграють міжнародні стандарти поведінки судді, що містяться у численних міжнародно-правових актах, які ухвалені уповноваженими органами чи інституціями міжнародних універсальних (ООН) або регіональних (передусім, Рада Європи, Європейський Союз) організацій, а також міжнародними професійними асоціаціями суддів. До основних універсальних міжнародних стандартів діяльності суддів належать Основні принципи незалежності судових органів, прийняті сьомим Конгресом ООН з профілактики злочинності і поводження з правопорушниками у 1985 році та схвалені резолюціями № 40/32 та 40/146 від 29 листопада 1985 року та 13 грудня 1985 року Генеральної Асамблеї ООН, Європейська хартія про закон «Про статус суддів», схвалена 10 липня 1998 року, Рекомендація Rec (81)7 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо шляхів полегшення доступу до правосуддя, Рекомендація CM/Rec (2010)12 щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, схвалена Комітетом міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 року. Стандарти поведінки суддів також закріплені у Загальній (універсальній) хартії судді, схваленій Міжнародною асоціацією суддів 17 листопада 1999 року, в Європейському статуті судді, затвердженому асамблеєю Європейської асоціації суддів 20 березня 1993 року тощо. Особливої уваги потребують положення Бангалорських принципів поведінки суддів, що схвалені резолюцією 2006/23 Економічної та соціальної ради ООН від 27 липня 2006 року, положення Висновку № 3 КРЄС до уваги Комітету Міністрів Ради Європи від 19 листопада 2002 року щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності.

Бангалорські принципи мають на меті встановлення стандартів етичної поведінки суддів. Вони адресовані суддям для використання як інструкції, а також судовим органам для використання як базових принципів регламентації поведінки суддів. Вони покликані сприяти кращому розумінню та підтримці здійснення правосуддя з боку представників виконавчої та законодавчої влади, адвокатів та суспільства в цілому. Ці принципи передбачають, що судді у своїй поведінці підзвітні відповідним органам, що засновані для підтримки суддівських стандартів, діють об'єктивно та незалежно і мають на меті посилення ролі правових норм та правил поведінки суддів. Положення Висновку № 3 КРЄС до уваги Комітету Міністрів Ради Європи від 19 листопада 2002 року щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності охоплюють дві основні сфери: принципи та правила,

які регулюють професійну поведінку суддів та ґрунтуються на визначенні етичних принципів, які повинні відповідати дуже високим стандартам та можуть бути включені до переліку стандартів професійної поведінки, складеного самими суддями; принципи та процедури, що регулюють кримінальну, цивільну й дисциплінарну відповідальність суддів.

Міжнародні експерти закликають забезпечити участь суддів у врегулюванні питань щодо суддівської етики. Пунктами 59 та 60 Висновку № 10 (2007) КРСЄ «Судова рада на службі суспільства» (Страсбург, 23 листопада 2007 року, ССЈЕ (2007)) встановлено, що збірник принципів професійної етики повинен об'єднувати належну поведінку з прикладами та коментарями. Посібник належної поведінки повинен бути підготовлений самими суддями.

Щодо особливостей регламентації етики судді в Україні слід зауважити, що стандарти поведінки суддів випливають із конституційних принципів, норм національного законодавства та положень міжнародно-правових актів.

Здійснення права кожного на судовий захист на основі принципу верховенства права, здійснення правосуддя від імені держави Україна винятково на підставі Конституції та законів України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, висувають високі вимоги до моральних якостей кожного судді.

Усвідомлюючи значимість своєї місії, з метою зміцнення та підтримки довіри суспільства до судової влади судді України вважають, що зобов'язані демонструвати і пропагувати високі стандарти поведінки, у зв'язку з чим добровільно беруть на себе більш істотні обмеження, пов'язані з дотриманням етичних норм як у поведінці під час здійснення правосуддя, так і в позасудовій поведінці. Дотримання етичних норм є невід'ємною частиною діяльності суддів.

Відтак, X позачерговий з'їзд суддів України, який відбувся 16 вересня 2010 року, доручив РСУ розробити пропозиції до Кодексу професійної етики судді. На виконання цього рішення РСУ створила експертну групу з вироблення пропозицій до Кодексу професійної етики судді. Розроблений експертною групою проект Кодексу суддівської етики був обговорений суддями під час семи регіональних дискусій за участю суддів з усіх областей України та затверджений XI черговим з'їздом суддів України 22 лютого 2013 року. Кодекс суддівської етики та порядок його прийняття відповідає міжнародним стандартам. Кодекс складається із преамбули, трьох розділів, двадцяти статей, що регулюють питання поведінки судді під час здійснення правосуддя та позасудову поведінку судді.

Конститутивними положеннями Кодексу суддівської етики є те, що суддя повинен бути прикладом додержання вимог закону, принципів та стандартів; уникати будь-якого незаконного впливу на його діяльність; бути незалежним; не використовувати своє посадове становище в особистих інтересах, в інтересах інших осіб та не дозволяти цього іншим; проявляти бездоганну поведінку; старанно й неупереджено виконувати свої обов'язки; здійснювати судочинство у межах та в порядку, визначених процесуальним законом; виявляти тактовність, ввічливість, витримку й повагу до учасників судового процесу та інших осіб; не допускати проявів неповаги до будь-кого; уникати позапроцесуальних взаємовідносин з учасниками процесу; дотримуватися вимог щодо несумісності; вести належний спосіб життя, який відповідає наявному у нього та членів його сім'ї майну і одержаним ними доходам; розміщувати, коментувати лише інформацію, використання якої не завдає шкоди авторитету судді та судової влади тощо.

За загальним правилом принципи поведінки судді повинні діяти незалежно від дисциплінарних правил. Недотримання одного з таких принципів не означає вчинення дисциплінарного порушення або вчинення цивільного чи кримінального правопорушення. Для забезпечення наведеного зауважимо, що ст. 4 Кодексу суддівської етики передбачено, що порушення правил етичної поведінки, встановлених цим Кодексом, не можуть застосовуватися як підстави для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності та визначати ступінь їх вини. Водночас, п. 3 ч. 1 ст. 106 коментованого Закону передбачено, що суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження з підстави допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях дотримання норм суддівської етики та стандартів поведінки.

Європейські експерти зауважують, що з наведеного незрозуміло, на що дається посилання: на існуючий Кодекс суддівської етики чи на загальні, неписані правила. У низці своїх висновків Венеціанська комісія критикувала загальну пеналізацію порушень кодексів етики як занадто загальну та нечітку й наполягала на тому, що для застосування дисциплінарної відповідальності мають існувати чіткі законодавчі положення.

Для належного розуміння правил суддівської етики, закріплених Кодексом суддівської етики, рішенням РСУ від 04 лютого 2016 року № 1 було затверджено Коментар до Кодексу суддівської етики. Крім того, з метою забезпечення дотримання суддями правил суддівської етики РСУ створено Комітет етики, врегулювання конфлікту інтересів та професійного розвитку суддів. Комітет уповноважений сприяти підвищенню обізнаності суддів та дотриманню правил суддівської етики. Рішенням РСУ від 04 лютого 2016 року № 3 затверджено Положення про комітет етики, врегулювання конфлікту інтересів та професійного розвитку суддів Ради суддів України. Цим Положенням урегульовано питання щодо діяльності Комітету етики, врегулювання конфлікту інтересів та професійного розвитку суддів. Зокрема, визначено мету та завдання діяльності Комітету етики, врегулювання конфлікту інтересів та професійного розвитку суддів РСУ, урегульовано порядок подання звернень до цього Комітету, визначено організацію та порядок його діяльності, проведення засідань, порядок прийняття відповідних рішень тощо.

Окремо слід зауважити, що для оцінки дотримання суддею правил суддівської етики можуть використовуватися результати моніторингу способу життя судді (*див. коментар до ст. 59*).

Стаття 59. Моніторинг способу життя судді

1. З метою встановлення відповідності рівня життя судді наявному у нього та членів його сім'ї майну і одержаним ними доходам, проводиться моніторинг способу життя судді відповідно до закону.

2. Моніторинг способу життя судді може бути проведений на вимогу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя та в інших випадках, визначених законом.

3. Орган, який відповідно до закону здійснює моніторинг способу життя судді, зобов'язаний надіслати відповідну інформацію за результатами моніторингу невідкладно після завершення його проведення, але не пізніше тридцяти днів з моменту отримання відповідної вимоги.

4. Результати моніторингу способу життя судді можуть також використовуватися для оцінки дотримання суддею правил суддівської етики.

5. Інформація, отримана за результатами моніторингу способу життя судді, включається до суддівського досьє.

1. Під моніторингом способу життя судді слід розуміти діяльність щодо збору, обробки, систематизації та аналізу інформації про поведінку судді, та членів його сім'ї, що відображають рівень їх життя, зокрема щодо володіння, користування та розпорядження ними майном, майновими правами, грошовим активами, про дотримання суддею правил суддівської етики тощо. Зокрема, моніторинг здійснюється щодо набуття суддею чи членами його сім'ї у власність чи користування нерухомого майна, цінного рухомого майна, у тому числі транспортних засобів, а також моніторинг видатків для придбання робіт чи послуг та фінансових зобов'язань. Моніторинг способу життя судді проводиться з метою встановлення відповідності їх рівня життя наявним у них та членів їх сім'ї майну і одержаним ними доходам згідно з декларацією суб'єкта декларування або на підставі іншої інформації.

Інструмент моніторингу способу життя окремих категорій осіб застосовується у Монголії, Нігерії, Румунії, на Філіппінах та Руанді. Вартим уваги у контексті побудови системи моніторингу способу життя судді в Україні є досвід Філіппін.

Перевірка способу життя на Філіппінах була запроваджена указом Президента у 2002 році щодо всіх державних посадових осіб, у тому числі поліції та збройних сил. Така перевірка включає в себе такі елементи:

1) поведінковий (зокрема, вивчення звичок щодо проведення дозвілля);

2) перевірка вартості майна;

3) відносні перевірки (вивчення матеріального стану родичів, які могли отримати роботу завдяки впливу відповідної посадової особи);

4) аналіз на можливість наявності конфлікту інтересів.

Сама ж система проведення моніторингу способу життя державних посадових осіб на Філіппінах становить собою гібрид «гарячої лінії» для подання скарг на підозрілі статки у сукупності із звичайною системою фінансової перевірки декларацій на основі «кабінетного» аналізу даних, системою, що дозволяє вести приховане спостереження за державними посадовими особами, а також механізму ініціювання фінансових розслідувань у кримінальній сфері (*Моніторинг способу життя: огляд міжнародної практики, можливість застосування в Україні. Київ, 2016. С. 13*).

У контексті аналізу частини першої коментованої статті окремої уваги потребують міжнародні стандарти щодо цього питання. Так, п. 4.2 Бангалорських принципів поведінки суддів, схвалених резолюцією 2006/23 Економічної і Соціальної ради ООН від 27 липня 2006 року, закріплено, що постійна увага з боку суспільства покладає на суддю обов'язок прийняти на себе низку обмежень і, незважаючи на те, що пересічному громадянину ці обов'язки могли б здатися обтяжливими, суддя приймає їх добровільно та охоче. Поведінка судді має відповідати високому статусу його посади.

У Висновку № 3 (2002) КРЄС до уваги Комітету міністрів Ради Європи щодо принципів і правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності 2002 року передбачено, що судді не повинні бути ізольовані від суспільства, в якому вони живуть, оскільки судова система може функціонувати належним чином тільки тоді, коли судді не втрачають

відчуття реальності. Більше того, судді, будучи громадянами, мають основоположні права та свободи, які захищаються, зокрема, ЄКПЛ (свобода думки, релігії тощо). Судді мають право вільно займатися позапрофесійною діяльністю на власний розсуд. Водночас слід ураховувати, що певна діяльність може становити загрозу їхній неупередженості та незалежності. А тому необхідно знайти розумний баланс між ступенем участі суддів у житті суспільства та безсторонністю і незалежністю суддів при виконанні своїх функцій. Судді повинні гідно поводити себе у приватному житті.

2. Моніторинг способу життя судді може бути проведений на вимогу ВККСУ, ВРП та в інших випадках, визначених законом.

Підставою для проведення моніторингу способу життя судді може бути виявлення за результатами логічного та арифметичного контролю декларації судді, поданої як декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, факту, що сукупний річний дохід суб'єкта декларування та членів його сім'ї, у тому числі існуючі грошові збереження, є значно меншими у порівнянні із вартістю придбаного у цьому році цінного нерухомого майна.

Крім того, вимога щодо проведення моніторингу способу життя судді може ґрунтуватися на підставі інформації, отриманої від фізичних та юридичних осіб, а також із засобів масової інформації та інших відкритих джерел інформації, яка містить відомості про невідповідність рівня життя судді та членів його сім'ї задекларованим майну і доходам, порушення суддею правил суддівської етики тощо. Інформація про невідповідність рівня життя судді та членів його сім'ї задекларованим майну і доходам, а також порушення суддею правил суддівської етики від фізичних та юридичних осіб може бути передана без зазначення авторства (анонімно). Анонімне повідомлення підлягає розгляду, якщо наведена у ньому інформація стосується конкретної особи і містить фактичні дані, які можуть бути перевірені. Під «іншими відкритими джерелами інформації» слід розуміти відкриті реєстри, будь-які соціальні мережі (наприклад, Facebook, Instagram) тощо.

3. Положення Закону, що коментуються, кореспондують відповідним нормам Закону України «Про запобігання корупції». Відповідно до ст. 60 цього Закону судді зобов'язанні подавати декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Ст. 51 Закону України «Про запобігання корупції» передбачено моніторинг способу життя суб'єктів декларування. Моніторинг способу життя суб'єктів декларування здійснюється Національним агентством з питань запобігання корупції, який визначає порядок здійснення такого моніторингу.

Відтак, стоїть питання суб'єкта уповноваженого на здійснення моніторингу способу життя судді. Відповідно до положень національного законодавства та згідно із практикою ВС (*рішення Касаційного адміністративного суду ВС від 11 квітня 2018 року (справа № 814/886/17), рішення Касаційного адміністративного суду ВС від 26 березня 2018 року (справа № 800/513/17)*) здійснення контролю та перевірки декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, зокрема щодо достовірності й повноти відомостей, зазначених у деклараціях, належить до виняткової компетенції Національного агентства з питань запобігання корупції. Відтак, такі органи судової влади, як ВККСУ та ВРП, не мають повноважень здійснювати контроль та перевірку декларацій суддів, зокрема щодо достовірності й повноти зазначених у них відомостей, оскільки це питання належить до виняткової компетенції Національного агентства з питань запобігання корупції. Висновки ВККСУ, ВРП, ГРД щодо моніторингу способу життя судді не можуть

ґрунтуватися на суб'єктивній оцінці майнового стану судді без проведення повної перевірки компетентним органом.

Орган, який відповідно до закону здійснює моніторинг способу життя судді, має право: 1) отримувати відомості, необхідні для здійснення моніторингу, з інформаційних баз даних, реєстрів державних органів, органів місцевого самоврядування, а також за письмовими запитами від державних органів, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання й їх посадових, службових осіб, громадян та їх об'єднань стосовно суб'єктів декларування; 2) здійснювати аналіз інформації, а також відомостей, отриманих з інформаційних баз даних, реєстрів державних органів, відповідей на письмові запити тощо, та порівнювати їх з відомостями, зазначеними суб'єктом декларування у декларації, з метою з'ясування відповідності рівня життя суб'єкта декларування із задекларованими ним майном та доходами.

Моніторинг способу життя суб'єктів декларування, а відтак і способу життя судді має здійснюватися з додержанням законодавства про захист персональних даних та не повинен передбачати надмірного втручання у право на недоторканність особистого і сімейного життя особи, що гарантоване ст. 32 Конституції України та ст. 8 ЄКПЛ.

За результатами здійснення моніторингу способу життя судді складається висновок про результати його здійснення. Орган, який відповідно до закону здійснює моніторинг способу життя судді, зобов'язаний надіслати відповідну інформацію за результатами моніторингу невідкладно після завершення його проведення, але не пізніше тридцяти днів з моменту отримання відповідної вимоги.

Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» встановлення за результатами моніторингу способу життя суб'єкта декларування невідповідності рівня його життя задекларованим ним майну і доходам саме по собі не тягне за собою юридичної відповідальності, а лише створює підставу для здійснення повної перевірки його декларації. У разі встановлення невідповідності рівня життя суб'єкта декларування орган, який відповідно до закону здійснює моніторинг способу життя, дає змогу суб'єкту декларування надати письмове пояснення за таким фактом. Повідомлення надсилається за місцем реєстрації суб'єкта декларування, за місцем роботи суб'єкта декларування тощо. Неподання суб'єктом декларування у встановлені строки письмових пояснень не перешкоджає оформленню результатів моніторингу.

У разі виявлення ознак корупційного правопорушення висновок про результати здійснення моніторингу та інші матеріали також надсилаються уповноваженою особою до спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції.

Натомість якщо за результатами моніторингу будуть виявлені ознаки правопорушення, пов'язаного з корупцією, то уповноважена особа Національного агентства з питань запобігання корупції відкриває відповідне провадження, а якщо виявлене адміністративне правопорушення не відноситься до підвідомчості цього органу, то відповідні матеріали направляються до уповноваженого органу (*Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції» / наук. ред. Хавронюк М. І. К.: Baite, 2018. С. 358.*).

4–5. Результати моніторингу способу життя судді можуть використовуватися для оцінки дотримання суддею правил суддівської етики (*див. коментар до ст. 59 Закону*). Крім того, інформація, отримана за результатами моніторингу способу життя судді, включається до суддівського досьє (*див. коментар до ст. 85 Закону*).

У контексті цього зауважимо, що інститут моніторингу способу життя судді, результати якого включаються до суддівського досьє та можуть використовуватися при кваліфікаційному оцінюванні суддів та для оцінки дотримання суддею правил суддівської етики, відповідає міжнародним стандартам.

Стаття 60. Повна перевірка декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

1. Повна перевірка декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, яка подається суддею, здійснюється відповідно до закону центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику, та полягає у з'ясуванні достовірності задекларованих відомостей, точності оцінки задекларованих активів, перевірці на наявність конфлікту інтересів та ознак незаконного збагачення.

2. Повна перевірка декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, здійснюється щодо кожного судді щонайменше один раз на п'ять років (якщо інше не передбачено законом), а також за відповідним запитом Вищої кваліфікаційної комісії суддів України або Вищої ради правосуддя.

(Частина друга статті 60 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2509-VIII від 12.07.2018)

1. Повна перевірка декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, яка подається суддею, здійснюється відповідно до закону центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику, та полягає у з'ясуванні достовірності задекларованих відомостей, точності оцінки задекларованих активів, перевірці на наявність конфлікту інтересів та ознак незаконного збагачення.

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про запобігання корупції» центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику, є Національне агентство з питань запобігання корупції. Правовий статус, склад, повноваження та порядок діяльності Національного агентства з питань запобігання корупції визначено Законом України «Про запобігання корупції».

Пунктом 8 ч. 1 ст. 11 Закону України «Про запобігання корупції» визначено, що до повноважень Національного агентства з питань запобігання корупції належить, крім іншого, здійснення контролю та перевірки декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, зберігання та оприлюднення таких декларацій, проведення моніторингу способу життя осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Запровадження електронного декларування осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є важливим кроком у запобіганні корупції. Ведення Єдиного державного реєстру декларацій здійснює Національне агентство з питань запобігання корупції. Відтак, саме на нього і покладено контроль та перевірку декларацій суб'єктів декларування, зберігання та оприлюднення таких декларацій, проведення моніторингу способу життя суб'єктів декларування.

Під «суб'єктами декларування» у ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» розуміються особи, які зобов'язані подавати декларацію та зазначені у ст. 3 цього Закону, а також інші особи, визначені Законом України «Про запобігання корупції». Судді є суб'єктами декларування відповідно до підп. «ґ» п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції». Крім того, до суб'єктів декларування законодавець відніс присяжних під час виконання ними обов'язків у суді. Стосовно наведеного слід зауважити таке.

Відповідно до коментованого Закону часом виконання присяжним обов'язків у суді є, як правило, короткий час, який не збігається з періодом декларування, визначеним у ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції» (календарний рік). Виходячи з цього, присяжні не можуть бути суб'єктами декларування. Віднесення їх до суб'єктів декларування є помилкою законодавця, яка є небезпечною в аспекті широти можливостей залучення присяжних до виконання їхніх обов'язків в суді (*Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції» / наук. ред. Хавронюк М. І. К.: Вaite, 2018. С. 70.*).

Члени сім'ї суб'єкта декларування самі по собі не є таким суб'єктом, а лише мають певні обов'язки в зв'язку з належністю до цієї категорії. Це випливає з того, що в Законі України «Про запобігання корупції» одночасно вживаються поняття «суб'єкт декларування», «член сім'ї суб'єкта декларування», «суб'єкт декларування та (або) члени його сім'ї», а власне обов'язок подавати декларацію покладено тільки на суб'єкта декларування.

Статтею 50 Закону України «Про запобігання корупції» визначено підстави, строки, порядок та наслідки здійснення Національним агентством з питань запобігання корупції повної перевірки декларації суб'єктів декларування. Детальний механізм такої перевірки визначається Порядком проведення контролю та повної перевірки декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, затвердженим Рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 10 лютого 2017 року № 56 та зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 13 лютого 2017 року за № 201/30069 з подальшими змінами.

Національне агентство з питань запобігання корупції проводить щодо декларацій такі види контролю:

1) щодо своєчасності подання;

2) щодо правильності та повноти заповнення;

3) логічний та арифметичний контроль.

Повна перевірка декларацій проводиться на підставах, визначених Законом України «Про запобігання корупції», у разі, якщо:

1) декларацію подано службовою особою, яка займає відповідальне або особливо відповідальне становище, суб'єктом декларування, який займає посаду, пов'язану з високим рівнем корупційних ризиків;

2) у поданій декларації виявлено невідповідності за результатами логічного та арифметичного контролю;

3) подана суб'єктом декларування декларація містить поле (поля), у якому (яких) суб'єкт декларування обрав позначку «Член сім'ї не надав інформацію»;

4) Національне агентство з питань запобігання корупції отримало від фізичних чи юридичних осіб, із засобів масової інформації та інших джерел інформацію про можливе відображення у декларації недостовірних відомостей. Така інформація

має стосуватися конкретного суб'єкта декларування та містити фактичні дані, що можуть бути перевірені;

5) Національне агентство з питань запобігання корупції встановило невідповідність рівня життя суб'єкта декларування задекларованим ним майну і доходам за результатами моніторингу способу життя такого суб'єкта декларування.

Повна перевірка декларацій (декларації) проводиться за рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції, в якому надається доручення його члену провести повну перевірку декларацій (декларації) через працівників відповідних підрозділів.

Ураховуючи положення коментованої статті та примітку до ст. 50 Закону України «Про запобігання корупції» службовими особами, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище та щодо який передбачено повну перевірку декларацій є, крім інших, судді.

Повна перевірка декларації полягає у:

1) з'ясуванні достовірності задекларованих відомостей (чи відповідають дійсності відомості, зазначені у декларації суб'єкта декларування).

Національне агентство з питань запобігання корупції при проведенні повної перевірки декларації проводить перевірку всіх відомостей, що відображені в декларації, якщо інше не визначено Порядком проведення контролю та повної перевірки декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. До таких відомостей відноситься інформація, зазначена в деклараціях суб'єкта декларування, про: об'єкти нерухомості; об'єкти незавершеного будівництва (у тому числі інформація щодо власника або користувача земельної ділянки); цінне рухоме майно (крім транспортних засобів); цінне рухоме майно – транспортні засоби; цінні папери; інші корпоративні права; юридичні особи, кінцевим бенефіціарним власником (контролером) яких є суб'єкт декларування або члени його сім'ї; нематеріальні активи; доходи, в тому числі подарунки; грошові активи; фінансові зобов'язання; видатки та правочини суб'єкта декларування; посади чи роботи за сумісництвом суб'єкта декларування; членство суб'єкта декларування в об'єднаннях (організаціях) та входження до їх органів.

З'ясування достовірності цих відомостей здійснюється Національним агентством з питань запобігання корупції шляхом їх порівняння з відомостями з реєстрів, баз даних, інших інформаційно-телекомунікаційних систем державних органів, органів місцевого самоврядування, що можуть містити інформацію про об'єкти декларування, які мають відображатися в декларації;

2) з'ясуванні точності оцінки задекларованих активів (правильності відображення суб'єктом декларування оцінки задекларованих ним активів, що встановлюється шляхом з'ясування Національним агентством з питань запобігання корупції підстави чи обґрунтування задекларованої оцінки активів та зіставлення їх з відомостями, які зазначені у декларації суб'єкта декларування).

Під «задекларованими активами» слід розуміти грошові активи і будь-яке інше цінне рухоме та нерухоме майно, а також нематеріальні активи, вартість яких може бути оцінена у відповідній грошовій сумі, про що зазначено у відповідних розділах декларації.

Для встановлення точності оцінки задекларованих активів суб'єктом декларування Національне агентство з питань запобігання корупції зіставляє дані, що містяться у правовстановлювальних документах на задекларовані активи, та надані

суб'єктом декларування, у разі потреби, обґрунтування задекларованої оцінки активів з відомостями, що зазначені у декларації.

При встановленні точності оцінки задекларованих активів Національне агентство з питань запобігання корупції не має права самостійно проводити їх оцінку. У разі ненадання суб'єктом декларування пояснень та/або підтверджувальних документів щодо точності оцінки задекларованих активів, Національне агентство з питань запобігання корупції вживає заходів щодо встановлення відповідних обставин шляхом організації проведення експертизи у порядку, визначеному законом;

3) перевірці на наявність конфлікту інтересів. Конфлікт інтересів може бути двох видів: потенційний та реальний.

Перевірка на наявність конфлікту інтересів під час повної перевірки декларації полягає у встановленні на підставі даних, зазначених у декларації, дотримання суб'єктом декларування обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності та обов'язку щодо передачі в управління належних суб'єкту декларування підприємств та/або корпоративних прав.

Докладніше про конфлікт інтересів передбачено у Методичних рекомендаціях щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, затверджених рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 29 вересня 2017 року № 839. У цих рекомендаціях наводяться приклади ситуацій, які засвідчують наявність конфлікту інтересів, тощо. Навести вичерпний перелік таких ситуацій неможливо через чисельність як приватних інтересів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб, так і здійснюваних такими особами функцій.

Ураховуючи специфіку суб'єкта декларування, яким є суддя, окремої уваги потребують положення Порядку здійснення контролю за дотриманням законодавства щодо конфлікту інтересів у діяльності суддів та інших представників судової системи та його врегулювання, затвердженого рішенням РСУ від 04 лютого 2016 року № 2. Зазначений Порядок розроблений з урахуванням норм Конституції України, цього Закону України, Закону України «Про запобігання корупції» та стандартів етичної поведінки суддів, закріплених у Кодексі суддівської етики та міжнародних актах. У Порядку здійснення контролю за дотриманням законодавства щодо конфлікту інтересів в діяльності суддів та інших представників судової системи та його врегулювання визначено: суб'єктів здійснення контролю за дотриманням законодавства про конфлікт інтересів та його врегулювання, їх обов'язки; способи здійснення контролю за дотриманням законодавства про конфлікт інтересів; порядок підготовки, затвердження та своєчасного оновлення нормативно-правових актів щодо виявлення, розкриття, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, а також порядок інформування, роз'яснення та навчання суб'єктів конфлікту інтересів стосовно змісту нормативно-правових актів щодо конфлікту інтересів; специфіку системи добровільного розкриття та реєстрації суб'єктами конфлікту інтересів переліку приватних інтересів, наявність яких може вплинути на об'єктивність та неупередженість під час прийняття рішень; специфіку обов'язкових повідомлень про конфлікт інтересів та звернень інших осіб з повідомленням про конфлікт інтересів у поведінці суб'єктів конфлікту інтересів; порядок здійснення моніторингу стану дотримання законодавства про конфлікт інтересів суб'єктами конфлікту інтересів; заходи та порядок урегулювання конфлікту інтересів у діяльності суб'єктів конфлікту інтересів; порядок прийняття відповідних рішень тощо;

4) перевірці на наявність ознак незаконного збагачення.

Обов'язковій повній перевірці підлягають декларації службових осіб, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, суб'єктів декларування, які займають посади, пов'язані з високим рівнем корупційних ризиків, перелік яких затверджується Національним агентством з питань запобігання корупції. Обов'язковій повній перевірці також підлягають декларації, подані іншими суб'єктами декларування, у разі виявлення у них невідповідностей за результатами логічного та арифметичного контролю.

Національне агентство з питань запобігання корупції проводить повну перевірку декларації, а також самостійно проводить повну перевірку інформації, яка підлягає відображенню в декларації, щодо членів сім'ї суб'єкта декларування у разі відмови члена сім'ї суб'єкта декларування надати будь-які відомості чи їх частину для заповнення декларації суб'єкта декларування. Суб'єкт декларування зобов'язаний зазначити про це в декларації, відобразивши всю відому йому інформацію про такого члена сім'ї.

У разі встановлення за результатами повної перевірки декларації відображення у декларації недостовірних відомостей Національне агентство з питань запобігання корупції письмово повідомляє про це керівника відповідного державного органу, в якому працює відповідний суб'єкт декларування, та спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції.

2. Повна перевірка декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, здійснюється щодо кожного судді щонайменше один раз на п'ять років (якщо інше не передбачено законом), а також за відповідним запитом ВККСУ або ВРП.

За загальним правилом повна перевірка декларації полягає у з'ясуванні достовірності задекларованих відомостей, точності оцінки задекларованих активів, перевірці на наявність конфлікту інтересів та ознак незаконного збагачення і може здійснюватися у період здійснення суб'єктом декларування діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, а також протягом трьох років після припинення такої діяльності.

Національне агентство з питань запобігання корупції проводить перевірку декларації на підставі інформації, отриманої від фізичних та юридичних осіб, із засобів масової інформації та інших джерел, про можливе відображення у декларації недостовірних відомостей.

Стаття 61. Декларація родинних зв'язків судді

1. Суддя зобов'язаний щорічно до 1 лютого подавати шляхом заповнення на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України декларацію родинних зв'язків за формою, що визначається Комісією.

2. У декларації родинних зв'язків судді зазначаються такі відомості:

1) прізвище, ім'я, по батькові судді, місце його роботи та займана посада;

2) прізвища, імена, по батькові осіб, з якими у судді є родинні зв'язки, місця їх роботи (проходження служби), займані ними посади, якщо такі особи є або протягом останніх п'яти років були:

а) членами Вищої ради правосуддя, Вищої ради юстиції, працівниками секретаріату Вищої ради правосуддя, Вищої ради юстиції;

б) членами Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, працівниками секретаріату або інспекторами Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

в) членами Тимчасової спеціальної комісії з перевірки суддів судів загальної юрисдикції;

г) суддями, працівниками апарату суду;

ґ) суддями Конституційного Суду України, працівниками секретаріату Конституційного Суду України;

д) членами Громадської ради доброчесності, членами Громадської ради міжнародних експертів, яка утворюється відповідно до закону, що визначає засади організації та діяльності Вищого антикорупційного суду;

(Підпункт «д» пункту 2 частини другої статті 61 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2509-VIII від 12.07.2018)

е) прокурорами, працівниками правоохоронних органів (органів правопорядку), адвокатами, нотаріусами;

є) посадовими особами Державної судової адміністрації України, її територіальних управлінь;

ж) Президентом України;

з) Главою Адміністрації Президента України або його заступниками;

и) Секретарем Ради національної безпеки і оборони України або його заступниками;

і) народними депутатами України, депутатами Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, міської, районної у місті, сільської, селищної ради;

ї) членами Кабінету Міністрів України, керівниками або заступниками керівників центральних органів виконавчої влади, у тому числі зі спеціальним статусом, членами Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

й) керівниками або заступниками керівника Національного антикорупційного бюро України, членами Національного агентства з питань запобігання корупції;

к) Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини;

л) членами Рахункової палати;

м) членами Центральної виборчої комісії;

н) членами Правління чи Ради Національного банку України;

о) членами Антимонопольного комітету України, національних комісій регулювання природних монополій, а також Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку;

п) головами або заступниками голови місцевих державних адміністрацій;

р) міськими, сільськими, селищними головами або їх заступниками.

3. Декларація родинних зв'язків судді є відкритою для загального доступу через оприлюднення на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

4. За відсутності доказів іншого відомості, подані суддею у декларації родинних зв'язків, вважаються достовірними.

5. У разі одержання інформації, що може свідчити про недостовірність (у тому числі неповноту) відомостей, поданих суддею у декларації родинних зв'язків, Вища кваліфікаційна комісія суддів України проводить перевірку зазначеної декларації.

6. Неподання, несвоєчасне подання декларації родинних зв'язків суддею або подання в ній завідомо недостовірних (у тому числі неповних) відомостей мають наслідком дисциплінарну відповідальність, установлену цим Законом.

7. Притягнення судді до дисциплінарної відповідальності за неподання, несвоєчасне подання декларації родинних зв'язків або за подання в ній завідомо недостовірних (у тому числі неповних) відомостей не звільняє суддю від обов'язку подати відповідну декларацію з достовірними відомостями.

8. До осіб, з якими у судді є родинні зв'язки, для цілей цієї статті належать:

1) особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки із суддею (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких із суддею не мають характеру сімейних), у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі з суддею;

2) незалежно від зазначених у пункті 1 умов – чоловік, дружина, а також родичі кожного з подружжя чи родичі осіб, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі з суддею (батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, племінник, племінниця, рідний дядько, рідна тітка, двоюрідний брат, двоюрідна сестра, усиновлювач, усиновлений).

1. Декларація родинних зв'язків судді подається особисто суддею щорічно (до 1 лютого) шляхом її заповнення на офіційному веб-сайті ВККСУ із зазначенням відомостей за останні п'ять календарних років. Окремо слід зауважити, що кандидати на посаду судді також зобов'язані подавати до ВККСУ декларацію родинних зв'язків кандидата на посаду судді шляхом її заповнення на офіційному веб-сайті ВККСУ із зазначенням відомостей за останні п'ять календарних років. Відтак, інформація, наведена у межах коментування цієї статті, поширюється також на порядок оформлення, подання декларації родинних зв'язків кандидата на посаду судді з окремими уточненнями.

Пунктами 41–43 розд. XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону, що коментується, передбачено, що ВККСУ зобов'язана протягом 30 днів із дня набрання чинності цим Законом затвердити форму декларації родинних зв'язків судді (кандидата на посаду судді) і оприлюднити затверджену форму декларації на своєму офіційному веб-сайті. У шестимісячний строк з дня набрання чинності цим Законом на ВККСУ було покладено обов'язок здійснити організаційно-технічні заходи, необхідні для заповнення декларації родинних зв'язків судді (кандидата на посаду судді) на своєму офіційному веб-сайті. До моменту здійснення організаційно-технічних заходів, необхідних для заповнення декларації родинних зв'язків судді (кандидата на посаду судді) на офіційному веб-сайті ВККСУ, вона подавалася у паперовій формі. Роботу електронної системи декларування запроваджено з 12 год. 00 хв. 24 січня 2018 року.

Правила заповнення та подання декларації родинних зв'язків судді затверджено рішенням ВККСУ від 31 жовтня 2016 року № 137/зп-16 з наступними змінами.

Відповідно до вказаних Правил декларація родинних зв'язків судді подається до ВККСУ щорічно у період з 01 по 31 січня (включно) із зазначенням відомостей за останні п'ять календарних років, а декларація родинних зв'язків кандидата на посаду судді подається до ВККСУ у строк, визначений умовами проведення конкурсу на заняття посади судді.

Декларація родинних зв'язків судді (кандидата на посаду судді) заповнюється державною мовою з дотриманням принципів ділового мовлення, без скорочення слів, зокрема прізвища, ім'я, по батькові, займаної посади та місця роботи (проходження служби) тощо.

2. У декларації родинних зв'язків судді зазначаються відомості, актуальні станом на 31 грудня останнього звітного (п'ятого) року. У декларації родинних зв'язків кандидата на посаду судді зазначаються відомості, актуальні на час її подання. Актуальними є відомості, які мали місце упродовж року, в якому її заповнено, до дати

її подання. Зокрема, у декларації родинних зв'язків судді (кандидата на посаду судді) зазначаються прізвище, ім'я, по батькові, місце роботи та займана посада судді (кандидата на посаду судді), а також прізвище, ім'я, по батькові, місце роботи (проходження служби), займані посади щодо осіб, з якими у судді є родинні зв'язки, якщо такі особи є або протягом останніх п'яти років були:

а) членами ВРП, Вищої ради юстиції, працівниками секретаріату ВРП, Вищої ради юстиції;

б) членами ВККСУ, працівниками секретаріату або інспекторами ВККСУ;

в) членами Тимчасової спеціальної комісії з перевірки суддів судів загальної юрисдикції;

г) суддями, працівниками апарату суду;

д) суддями КСУ, працівниками секретаріату КСУ;

е) членами ГРД;

є) прокурорами, працівниками правоохоронних органів (органів правопорядку), адвокатами, нотаріусами;

ж) посадовими особами ДСАУ, її територіальних управлінь;

з) Президентом України;

и) Главою Адміністрації Президента України або його заступниками;

і) Секретарем Ради національної безпеки і оборони України або його заступниками;

ї) народними депутатами України, депутатами Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, міської, районної у місті, сільської, селищної ради:

й) членами КМУ, керівниками або заступниками керівників центральних органів виконавчої влади, у тому числі зі спеціальним статусом, членами Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

к) керівниками або заступниками керівника Національного антикорупційного бюро України, членами Національного агентства з питань запобігання корупції;

л) Уповноваженим ВРУ з прав людини;

м) членами Рахункової палати;

н) членами Центральної виборчої комісії;

о) членами Правління чи Ради Національного банку України;

п) членами Антимонопольного комітету України, національних комісій регулювання природних монополій, а також Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку;

р) головами або заступниками голови місцевих державних адміністрацій;

с) міськими, сільськими, селищними головами або їх заступниками.

До осіб, з якими у судді (кандидата на посаду судді) є родинні зв'язки, належать: 1) чоловік, дружина, а також родичі кожного з подружжя чи родичі осіб, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі з суддею (кандидатом на посаду судді) (батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, племінник, племінниця, рідний дядько, рідна тітка, двоюрідний брат, двоюрідна сестра, усиновлювач, усиновлений), незалежно від факту спільного проживання; 2) інші близькі особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки із суддею (кандидатом на посаду судді)

(крім осіб, взаємні права та обов'язки яких із суддею не мають характеру сімейних), зокрема, особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі із суддею.

Крім того, у декларації родинних зв'язків судді (кандидата на посаду судді) потрібно зазначати відомості стосовно осіб, які померли.

У разі, якщо особа протягом звітного періоду займала дві чи більше посад, передбачених цим пунктом, у декларації родинних зв'язків судді зазначаються усі відповідні посади у хронологічному порядку.

Якщо у звітному періоді змінювалося прізвище/ім'я/по батькові особи, з якими у судді є родинні зв'язки, то під час заповнення декларації родинних зв'язків судді зазначається дійсне, а в дужках – попереднє прізвище/ім'я/по батькові.

Окремо слід зауважити, що судді (кандидату на посаду судді) дозволяється додавати окремі рядки в декларації родинних зв'язків у позиції «Надаю відомості про осіб, з якими у мене наявні родинні зв'язки».

4. Відомості, подані суддею (кандидатом на посаду судді) у декларації родинних зв'язків, уважаються достовірними за відсутності доказів іншого. Достовірність, точність і повнота вказаних у декларація родинних зв'язків судді (кандидата на посаду судді) відомостей засвідчується підписом судді (кандидата на посаду судді) із зазначенням дати її заповнення.

У період, визначений для подачі декларації родинних зв'язків, суддя має право уточнити, змінити чи доповнити відомості поданої ним декларація родинних зв'язків судді шляхом заповнення повторної декларації із зазначенням обґрунтування причин уточнення, зміни чи доповнення. Подана кандидатом на посаду судді декларація родинних зв'язків кандидата на посаду судді зміні чи уточненню не підлягає.

Окремо слід зауважити, що суддя (кандидат на посаду судді) має право уточнити та пояснити будь-які зазначені у декларація родинних зв'язків відомості у відповідній графі «Місце для додаткової інформації» такої декларації.

6–7. Неподання чи несвоєчасне подання декларації родинних зв'язків судді або зазначення в ній завідомо недостовірних (зокрема, неповних) відомостей мають наслідком притягнення судді до дисциплінарної відповідальності в установленому законом порядку (*див. коментар до ст. 106 Закону*). У випадку притягнення судді до дисциплінарної відповідальності за неподання чи несвоєчасне подання декларації родинних зв'язків або зазначення у ній завідомо недостовірних (зокрема, неповних) відомостей суддя зобов'язаний подати до ВККСУ нову декларацію родинних зв'язків упродовж 10 календарних днів з дати ухвалення дисциплінарним органом відповідного рішення. Зазначення кандидатом на посаду судді недостовірних (зокрема неповних) відомостей у декларації родинних зв'язків має наслідком припинення подальшої участі такого кандидата в доборі або конкурсі.

Стаття 62. Декларація доброчесності судді

1. Суддя зобов'язаний щорічно до 1 лютого подавати шляхом заповнення на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України декларацію доброчесності за формою, що визначається Комісією.

2. Декларація доброчесності судді складається з переліку тверджень, правдивість яких суддя повинен задекларувати шляхом їх підтвердження або непідтвердження.

3. У декларації доброчесності судді зазначаються прізвище, ім'я, по батькові судді, його місце роботи, займана посада та твердження про:

1) відповідність рівня життя судді наявному в нього та членів його сім'ї майну і одержаним ними доходам;

2) своєчасне та повне подання декларацій особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та достовірність задекларованих у них відомостей;

3) невчинення корупційних правопорушень;

4) відсутність підстав для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності;

5) сумлінне виконання обов'язків судді та дотримання ним присяги;

6) невтручання у правосуддя, яке здійснюється іншими суддями;

7) проходження перевірки суддів відповідно до Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» та її результати;

8) відсутність заборон, визначених Законом України «Про очищення влади».

Декларація доброчесності судді може містити інші твердження, метою яких є перевірка доброчесності судді.

4. Декларація доброчесності судді є відкритою для загального доступу через оприлюднення на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

5. За відсутності доказів іншого твердження судді у декларації доброчесності вважаються достовірними.

6. У разі одержання інформації, що може свідчити про недостовірність (в тому числі неповноту) тверджень судді у декларації доброчесності, Вища кваліфікаційна комісія суддів України проводить відповідну перевірку.

7. Неподання, несвоєчасне подання декларації доброчесності суддею або декларування в ній завідомо недостовірних (у тому числі неповних) тверджень мають наслідком дисциплінарну відповідальність, встановлену цим Законом.

1. Декларація доброчесності судді (кандидата на посаду судді) подається щорічно (до 01 лютого) особисто шляхом її заповнення на офіційному веб-сайті ВККСУ.

Пунктами 41–43 розд. XII «Прикінцеві та перехідні положення» коментованого Закону передбачено, що ВККСУ протягом 30 днів з дня набрання Законом чинності, зобов'язана затвердити форму декларації доброчесності судді (кандидата на посаду судді) та оприлюднити затверджену форму декларації на своєму офіційному веб-сайті. У шестимісячний строк з дня набрання чинності Законом ВККСУ була зобов'язана здійснити організаційно-технічні заходи, необхідні для заповнення декларації доброчесності судді (кандидата на посаду судді) на своєму офіційному веб-сайті відповідно до цього Закону. До виконання відповідних організаційно-технічних заходів декларація доброчесності судді (кандидата на посаду судді) подавалася у паперовій формі.

Рішення про затвердження форми декларації доброчесності судді (кандидата на посаду судді) було ухвалено ВККСУ 31 жовтня 2016 року та оприлюднено на її офіційному веб-сайті.

Відповідно до *Правил заповнення та подання форми декларації доброчесності судді, затверджених рішенням ВККСУ від 31 жовтня 2016 року № 137/зп-16* з наступними змінами, декларація доброчесності судді подається суддею до ВККСУ щорічно у період з 01 по 31 січня (включно). Декларація доброчесності кандидата на посаду судді подається до ВККСУ у строк, визначений ВККСУ для подання документів з метою участі у доборі кандидатів на посаду судді або конкурсі на заняття вакантної посади судді (*Правила заповнення та подання форми декларації доброчесності кандидата на посаду судді, затверджені рішенням ВККСУ від 24 вересня 2018року № 205/зп-18*).

Декларація доброчесності судді (кандидата на посаду судді) заповнюється державною мовою з дотриманням загальних принципів ділового мовлення, без скорочення слів у тексті, зокрема прізвища, ім'я, по батькові, займаної посади та місця роботи (проходження служби) тощо.

2–3. У декларації доброчесності судді (кандидата на посаду судді) зазначаються прізвище, ім'я, по батькові судді (кандидата на посаду судді), його місце роботи, займана посада та твердження, визначені частиною другою коментованої статті, а також інші твердження, метою яких є перевірка доброчесності судді. Суддя (кандидат на посаду судді) має право за власним бажанням навести у декларації у довільній формі додаткові пояснення щодо наведених тверджень.

До декларації доброчесності судді вносяться відомості, актуальні станом на 31 грудня звітного року. До декларації доброчесності кандидата на посаду судді вносяться відомості, актуальні на час її подання. У разі заповнення декларації доброчесності вперше у ній зазначаються твердження щодо обставин, які мали місце упродовж усього життя особи, яка її заповнює.

Зміни, доповнення чи уточнення поданих у декларації доброчесності судді (кандидата на посаду судді) відомостей не допускається.

Якщо у звітному періоді у судді (кандидата на посаду судді) змінилося прізвище, ім'я чи по батькові, то зазначається спочатку дійсне, а потім в дужках попереднє прізвище, ім'я та по батькові.

Термін «члени сім'ї» у декларації доброчесності вживається у значенні, наведеному в Законі України «Про запобігання корупції». Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» члени сім'ї – це особи, які перебувають у шлюбі, а також їхні діти, у тому числі повнолітні, батьки, особи, які перебувають під опікою і піклуванням, інші особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких не мають характеру сімейних), у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

7. Неподання чи несвоєчасне подання декларації доброчесності судді або декларування в ній завідомо недостовірних (зокрема, неповних) відомостей мають наслідком притягнення судді до дисциплінарної відповідальності в установленому законом порядку (*див. коментар до ст. 106 Закону*). Притягнення судді до дисциплінарної відповідальності за неподання чи несвоєчасне подання декларації доброчесності або зазначення у ній завідомо недостовірних (зокрема, неповних) відомостей не звільняє суддю від обов'язку подати до ВККСУ таку декларацію. Зазначення кандидатом на посаду судді недостовірних (зокрема неповних) відомостей у декларації доброчесності має наслідком припинення подальшої участі такого кандидата в доборі або конкурсі.

Стаття 63. Статус присяжного

1. Присяжним є особа, яка у випадках, визначених процесуальним законом, та за її згодою вирішує справи у складі суду разом із суддею або залучається до здійснення правосуддя.

2. Присяжні виконують обов'язки, визначені пунктами 1, 2, 4–6 частини сьомої статті 56 цього Закону.

Ідея участі народу у здійсненні правосуддя достатньо давно сприйнята теорією та практикою. Зокрема, зародки інституту суду присяжних можна побачити у давньогрецькому суді геліастів, що був інститутом безпосереднього здійснення правосуддя народом. Ефективна діяльність державних органів неможлива без тісної і систематичної співпраці з народним елементом, тобто з громадянами, громадськістю. Це пов'язано з тим, що потужним регулятором соціальної поведінки громадян є громадська думка як великих соціальних груп, так і малих. За правовою природою суд за участю народу є однією з форм здійснення безпосередньої демократії, тобто способом волевиявлення народу при вирішенні суспільно важливих питань.

Присяжні – це громадяни України, покликані разом з професійними суддями вирішувати судові справи, тим самим забезпечуючи безпосередню участь народу у здійсненні правосуддя.

1. Чинне процесуальне законодавство України передбачає участь присяжних у кримінальному провадженні та цивільному судочинстві.

Кримінальне провадження у суді першої інстанції здійснюється судом присяжних у складі двох суддів та трьох присяжних (ч. 3 ст. 31 КПК України) за клопотанням обвинуваченого щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі. Кримінальне провадження у суді першої інстанції стосовно Президента України, повноваження якого припинено, Прем'єр-міністра України, членів КМУ та інших осіб, визначених у ч. 12 ст. 31 КПК України, а також щодо обвинувачення у вчиненні кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України, щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, за клопотанням обвинуваченого здійснюється судом присяжних у складі двох суддів, які мають стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років, та трьох присяжних.

ЦПК України встановлює, що присяжні беруть участь при розгляді певних категорій справ окремого провадження. За участю присяжних згідно з ч. 4 ст. 293 ЦПК України в порядку окремого провадження здійснюється розгляд справ про:

– обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи;
– визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою;
– усиновлення;
– надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку;
– примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу.

У наведених випадках розгляд справ проводиться судом у складі одного судді і двох присяжних. Присяжні при здійсненні правосуддя користуються всіма правами судді (ч. 2 ст. 34 ЦПК України).

2. Відповідно до частини другої коментованої статті присяжні виконують обов'язки, визначені п.п. 1, 2, 4–6 ч. 7 ст. 56 Закону, що коментується (*див. коментар до неї*). Тобто, присяжний зобов'язаний:

1) справедливо, безсторонньо та своєчасно розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства;

2) дотримуватися правил суддівської етики, у тому числі виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки у будь-якій діяльності з метою зміцнення суспільної довіри до суду, забезпечення впевненості суспільства в чесності та непідкупності суддів;

3) виявляти повагу до учасників процесу;

4) не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом, у тому числі таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання;

5) виконувати вимоги та дотримуватися обмежень, установлених законодавством у сфері запобігання корупції.

Водночас положення КПК України деталізують обов'язки присяжного у кримінальному провадженні. Присяжний зобов'язаний (ч. 2 ст. 386 КПК України):

1) правдиво відповісти на запитання головуючого і учасників судового провадження щодо можливих перешкод, передбачених цим Кодексом або законом, для його участі в судовому розгляді, його стосунків з особами, які беруть участь у кримінальному провадженні, що підлягає розгляду, та поінформованості про його обставини, а також на вимогу головуючого подати необхідну інформацію про себе;

2) додержуватися порядку в судовому засіданні і виконувати розпорядження головуючого;

3) не відлучатися із залу судового засідання під час судового розгляду;

4) не спілкуватися без дозволу головуючого з особами, що не входять до складу суду, стосовно суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього;

5) не збирати відомості, що стосуються кримінального провадження, поза судовим засіданням;

6) не розголошувати відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і стали відомі присяжному у зв'язку з виконанням його обов'язків;

7) ніхто зі складу суду присяжних не має права утримуватися від голосування, крім випадку, коли вирішується питання про міру покарання, а суддя чи присяжний голосував за виправдання обвинуваченого (ч. 3ст. 391 КПК України).

Також на присяжних поширюється дія ст. 329 КПК України та ст. 216 ЦПК України (обов'язки осіб, присутніх у залі судового засідання).

Чинне законодавство передбачає, що присяжні під час виконання своїх обов'язків у суді (тобто, під час залучення до розгляду конкретної справи) є суб'єктами, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції» (пп. «г» п. 1 ч. 1 ст. 3). З цього приводу див. коментар до ст. 60 цього Закону.

Стаття 64. Список присяжних

1. Для затвердження списку присяжних територіальне управління Державної судової адміністрації України звертається з поданням до відповідних місцевих рад, які формують і затверджують у кількості, зазначеній у поданні, список громадян, які постійно проживають на територіях, на які поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, відповідають вимогам статті 65 цього Закону і дали згоду бути присяжними.

2. Список присяжних для розгляду господарських справ затверджується в порядку, визначеному законом, з числа осіб, які відповідають вимогам статті 65 цього Закону і дали згоду бути присяжними.

3. У разі неприйняття місцевою радою (місцевими радами) протягом двох місяців з моменту отримання подання рішення про затвердження списку присяжних територіальне управління Державної судової адміністрації України звертається з поданням щодо затвердження списку присяжних до відповідної обласної ради.

4. Список присяжних затверджується на три роки і переглядається в разі необхідності для заміни осіб, які вибули зі списку, за поданням територіального управління Державної судової адміністрації України.

5. Після затвердження списку присяжних такий список передається до відповідного окружного суду, в тому числі в електронній формі. Інформацію, що міститься у зазначеному списку, не може бути використано для цілей, що не пов'язані із добором присяжних.

1,3. Порядок формування та затвердження списку присяжних здійснюється відповідно до цього Закону та положення про порядок формування та затвердження списку присяжних, яке затверджується рішенням відповідної місцевої ради.

Список присяжних затверджується рішенням відповідної місцевої ради один раз на три роки і переглядається в разі необхідності для заміни осіб, які вибули зі списку, за поданням територіального управління ДСАУ.

У разі неприйняття місцевою радою (місцевими радами) протягом двох місяців з моменту отримання подання рішення про затвердження списку присяжних територіальне управління ДСАУ звертається з поданням щодо затвердження списку присяжних до відповідної обласної ради.

Формування та затвердження списку присяжних проводяться на принципах: законності; гласності та відкритості; неухильного додержання прав і свобод громадянина; добровільності; залучення народу до здійснення правосуддя; додержання прав місцевого самоврядування.

2. Частина друга коментованої статті передбачає, що список присяжних для розгляду господарських справ затверджується в порядку, визначеному законом, з осіб, які відповідають вимогам ст. 65 Закону і дали згоду бути присяжними. Але чинний ГПК України не передбачає участі присяжних у господарському судочинстві. Чинне процесуальне законодавство України передбачає участь присяжних тільки у кримінальному провадженні та цивільному судочинстві. Стосовно категорій справ, у яких беруть участь присяжні, див. коментар до ст. 63 Закону.

4. До списку присяжних може бути включений громадянин України, який: досяг тридцятирічного віку; постійно проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного окружного суду; дав згоду бути присяжним.

Не підлягають включенню до списку присяжних громадяни: визнані судом обмежено дієздатними або недієздатними; які мають хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню обов'язків присяжного; які мають не зняту чи не погашену судимість; народні депутати України, члени Кабінету Міністрів України, судді, прокурори, працівники правоохоронних органів (органів правопорядку), військовослужбовці, працівники апаратів судів, інші державні службовці, посадові особи органів місцевого самоврядування, адвокати, нотаріуси, члени ВККСУ, ВРП; особи, на яких протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення; громадяни, які досягли шістдесяти п'яти років; особи, які не володіють державною мовою.

5. Підставою для формування списку присяжних є подання територіального управління ДСАУ, оформлене відповідно до вимог цього Закону.

Ураховуючи подання територіального управління ДСАУ, відповідна місцева рада (її виконавчий апарат) через засоби масової інформації або офіційний веб-портал забезпечує інформування громадськості про пошук кандидатів у присяжні, вимоги до кандидатів у присяжні, необхідний перелік документів та контактні

дані структурного підрозділу або відповідальної особи відповідної місцевої ради, відповідальних за формування списку присяжних.

Для включення до списку присяжних кандидат у присяжні подає документи до відповідної місцевої ради.

Заява про включення до списку присяжних повинна містити інформацію щодо: прізвища, ім'я та по батькові кандидата у присяжні; постійного місця проживання; згоди особи бути присяжним із зазначенням назви окружного суду; відсутності обставин, що унеможливлюють його участь у здійсненні правосуддя. Заява повинна також містити згоду кандидата у присяжні на використання його персональних даних відповідно до Закону України «Про захист персональних даних».

До заяви додаються: ксерокопії паспорта громадянина України (1–2 сторінки та сторінка з інформацією про останнє місце реєстрації проживання кандидата); довідка з місця роботи або завірена фотокопія трудової книжки (для працюючих); завірена фотокопія трудової книжки або пенсійного посвідчення (для непрацюючих та пенсіонерів); документ, що підтверджує реєстрацію фізичної особи-підприємця (для фізичних осіб-підприємців); документ, що підтверджує відсутність судимостей; документ, котрий підтверджує відсутність хронічних психічних чи інших захворювань, що перешкоджають виконанню обов'язків присяжного; згода на обробку персональних даних відповідно до Закону України «Про захист персональних даних».

Одночасно кандидат у присяжні ознайомлюється із вимогами Закону, що коментується, у частині, пов'язаній із правовим статусом присяжного.

Структурний підрозділ або відповідальна особа відповідної місцевої ради здійснює перевірку поданих документів названих вище, формує список кандидатів у присяжні, готує проект рішення з цього питання, забезпечує його оприлюднення відповідно до вимог Закону України «Про доступ до публічної інформації» та подає для розгляду на засіданні відповідної місцевої ради (її структурного підрозділу уповноваженого на розгляд питань про затвердження списків присяжних).

Про день та місце засідання, на якому розглядатимуться кандидатури у присяжні, заздалегідь повідомляються депутати відповідної місцевої ради та громадськість шляхом публікування відповідної інформації у ЗМІ або на офіційному веб-сайті відповідної місцевої ради.

Інформація про кандидатури осіб, які пропонуються для затвердження присяжними, заздалегідь до засідання постійної комісії публікується на офіційному вебсайті відповідної місцевої ради у формі проекту рішення та відповідно до вимог Закону України «Про доступ до публічної інформації».

За результатом розгляду кандидатур та аналізу відповідних документів відповідна місцева рада (її структурний підрозділ, уповноважений на розгляд питань про затвердження списків присяжних) приймає висновки або рекомендації, якими рекомендує або не рекомендує депутатам місцевої ради на пленарному засіданні чергової сесії прийняти запропонований проект рішення та затвердити сформований список, а також погоджує чи не погоджує окремі кандидатури на присяжних або ж вносить інші пропозиції.

Затверджений список присяжних оприлюднюється у ЗМІ або на офіційному веб-сайті відповідної місцевої ради.

5. Список присяжних разом з їхніми контактними даними та рішенням про затвердження направляється до окружного суду та територіального управління ДСАУ.

Частина п'ята коментованої статті забороняє використовувати інформацію, що міститься у списку присяжних, для цілей, що не пов'язані із добором присяжних.

Стаття 65. Вимоги до присяжного

1. Присяжним може бути громадянин України, який досяг тридцятирічного віку і постійно проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, якщо інше не визначено законом.

2. Не включаються до списків присяжних громадяни:

1) визнані судом обмежено дієздатними або недієздатними;

2) які мають хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню обов'язків присяжного;

3) які мають незняту чи непогашену судимість;

4) народні депутати України, члени Кабінету Міністрів України, судді, прокурори, працівники правоохоронних органів (органів правопорядку), військовослужбовці, працівники апаратів судів, інші державні службовці, посадові особи органів місцевого самоврядування, адвокати, нотаріуси, члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя;

5) особи, на яких протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення;

6) громадяни, які досягли шістдесяти п'яти років;

7) особи, які не володіють державною мовою.

3. Особа, включена до списку присяжних, зобов'язана повідомити суд про обставини, що унеможливлюють її участь у здійсненні правосуддя, у разі їх наявності.

1. Відповідно до норм чинного кримінального процесуального та цивільного процесуального законодавства України присяжні при виконанні ними своїх повноважень є суддями. Водночас вони не є професійними суддями і навіть можуть не мати не тільки вищої юридичної освіти, а й взагалі не мати вищої освіти.

Виходячи з кола прав і обов'язків, які присяжні реалізують, здійснюючи правосуддя поряд із професійними суддями, законодавець встановив вичерпний перелік вимог до осіб, які можуть бути включеними до списків присяжних. Так, єдиними вимогами до кандидата у присяжні є: наявність громадянства України, досягнення тридцятирічного віку, постійне проживання на території юрисдикції конкретного суду, згода бути присяжним.

2. Частина друга коментованої статті дає вичерпний перелік підстав, які унеможливлюють включення громадян до списків присяжних.

Зокрема, не підлягають включенню до списків присяжних громадяни: 1) визнані судом обмежено дієздатними або недієздатними; 2) які мають хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню обов'язків присяжного; 3) які мають незняту чи непогашену судимість; 4) народні депутати України, члени КМУ, судді, прокурори, працівники правоохоронних органів (органів правопорядку), військовослужбовці, працівники апаратів судів, інші державні службовці, посадові особи органів місцевого самоврядування, адвокати, нотаріуси, члени ВККСУ, ВРП; 5) особи, на яких протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення; 6) громадяни, які досягли шістдесяти п'яти років; 7) особи, які не володіють державною мовою.

Обставина, що громадянин визнаний обмежено дієздатним або недієздатним, може бути підтверджена наявністю відповідного рішення суду. Наявність хронічного психіч-

ного чи іншого захворювання, що може перешкоджати виконанню обов'язків присяжних, встановлюється з відповідних медичних документів, наприклад, довідка медичної установи про стан здоров'я особи, яка виявила намір стати присяжним (медична довідка про проходження обов'язкових попереднього та періодичного психіатричних оглядів форма № 122–2/о, затверджена наказом МОЗ України від 17 січня 2002 року № 12).

Наявність не знятої чи не погашеної судимості підтверджується вироком суду, матеріалами про звільнення від відбування покарання. Те, що стосовно певної особи проводиться дізнання, досудове слідство чи судовий розгляд кримінальної справи, може бути підтверджено довідкою відповідного органу. Відсутність в особи, яка виявила намір стати присяжним, підтверджується документом встановленої форми (довідка, витяг) компетентного органу про відсутність судимості.

Те, що громадянин займає одну з посад, перелічених у п. 4 ч. 2 статті, що коментується, підтверджується довідкою підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, де він працює, завіреною копією (фотокопією) трудової книжки або документом встановленої форми, що підтверджує реєстрацію фізичної особи-підприємця.

Відомості стосовно накладення протягом останнього року адміністративного стягнення за вчинення корупційного правопорушення на громадянина України, який виявив намір стати присяжним, можна отримати з Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні правопорушення.

До списку присяжних не може бути включена особа, яка не виявила бажання брати участь у здійсненні правосуддя. Наявність згоди бути присяжним має бути підтверджена відповідною заявою цієї особи. Заява про включення до списку присяжних повинна містити інформацію щодо: прізвища, ім'я та по батькові кандидата у присяжні; постійного місця проживання; згоди особи бути присяжним із зазначенням назви окружного суду; згоду кандидата у присяжні на використання його персональних даних відповідно до Закону України «Про захист персональних даних»; відсутності обставин, що унеможливлюють його участь у здійсненні правосуддя.

3. Частина третя коментованої статті у випадку, якщо до списку була включена особа, яка не може виконувати обов'язки присяжного з причин, визначених у ч. 2 цієї статті, покладає на таку особу обов'язок повідомити суд про обставини, які виключають можливість її участі у здійсненні правосуддя.

Стаття 66. Підстави і порядок увільнення від виконання обов'язків присяжного

1. За наявності обставин, зазначених у частині другій статті 65 цього Закону, голова суду повинен увільнити особу, яку було включено до списку присяжних, від виконання обов'язків присяжного.

2. Голова суду також увільняє від виконання обов'язків присяжного:

1) особу, яка перебуває у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами, у відпустці по догляду за дитиною, а також особу, яка має дітей дошкільного чи молодшого шкільного віку або утримує дітей-інвалідів або членів сім'ї похилого віку;

2) керівника або заступника керівника органу місцевого самоврядування;

3) особу, яка через свої релігійні переконання вважає для себе неможливою участь у здійсненні правосуддя;

4) іншу особу, якщо голова суду визнає поважними причини, на які вона посилається.

3. Особу, зазначену в частині другій цієї статті, увільняють від виконання обов'язків присяжного за її заявою, поданою до початку виконання цих обов'язків.

4. Увільнення від виконання обов'язків присяжного внаслідок відводу (самовідводу) у конкретній справі здійснюється в порядку, встановленому процесуальним законом або за поданням головуючого судді.

1. Підстави для увільнення від виконання обов'язків присяжного, наведені у коментованій статті, умово можна класифікувати на дві групи, а саме: обов'язкові та факультативні.

Обов'язковими підставами увільнення присяжного від виконання обов'язків є обставини, внаслідок яких особа безумовно не може брати участь у здійсненні правосуддя в силу імперативних приписів закону незалежно від її бажання. Такі підстави визначені у ч. 2 ст. 65 коментованого Закону. Так, не можуть бути присяжними громадяни: визнані судом обмежено дієздатними або недієздатними; які мають хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню обов'язків присяжного; котрі мають незняту чи непогашену судимість; народні депутати України, члени КМУ, судді, прокурори, працівники правоохоронних органів (органів правопорядку), військовослужбовці, працівники апаратів судів, інші державні службовці, посадові особи органів місцевого самоврядування, адвокати, нотаріуси, члени ВККСУ, ВРП; особи, на яких протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення; громадяни, які досягли шістдесяти п'яти років; особи, які не володіють державною мовою.

За наявності наведених обставин голова суду зобов'язаний увільнити особу, яку було включено до списку присяжних, від виконання обов'язків присяжного.

2–3. Факультативними підставами є обставини, які в силу приписів закону безпосередньо не перешкоджають здійсненню правосуддя у статусі присяжного, проте за письмовою заявою, поданою до початку виконання таких обов'язків, можуть бути визнані поважними для увільнення такої особи від виконання обов'язків присяжного. Такі підстави закріплені у ч. 2 статті, що коментується. Так, голова суду має право увільнити присяжного від виконання ним таких обов'язків на підставі заяви присяжного, що подається до початку виконання обов'язків у разі:

- перебування присяжного у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами, у відпустці по догляду за дитиною, а також якщо присяжний має дітей дошкільного чи молодшого шкільного віку або утримує дітей-інвалідів або членів сім'ї похилого віку;
- якщо присяжний після включення до списку присяжних обійняв посаду керівника або заступника керівника органу місцевого самоврядування;
- якщо присяжний через свої релігійні переконання вважає для себе неможливою участь у здійсненні правосуддя;
- наявності інших причин, на які присяжний посилається в своїй заяві, якщо голова суду визнає їх поважними.

Увільнення від виконання обов'язків присяжного з підстав, визначених у частині 2 коментованої статті, є тимчасовим і не впливає на можливість подальшої участі цих осіб як присяжних.

4. Підставі для відводу (самовідводу) присяжного визначаються у процесуальному законодавстві.

Обставини, що виключають участь присяжного в кримінальному провадженні України, закріплені у ст.ст. 75, 76 КПК України.

Присяжний не може брати участь у кримінальному провадженні:

1) якщо він є заявником, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, близьким родичем чи членом сім'ї слідчого, прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, заявника, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача;

2) якщо він брав участь у цьому провадженні як свідок, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, перекладач, слідчий, прокурор, захисник або представник;

3) якщо він особисто, його близькі родичі чи члени його сім'ї заінтересовані в результатах провадження;

4) за наявності інших обставин, які викликають сумнів у його неупередженості;

5) у випадку порушення встановленого ч. 3 ст. 35 КПК України порядку визначення слідчого судді, судді для розгляду справи.

Стаття 76 КПК України містить вимогу про недопустимість повторної участі судді в кримінальному провадженні.

Згідно з ч. 2 ст. 34 ЦПК України присяжні наділені тим же обсягом повноважень, що й судді. Отже, на присяжних також поширюється дія ст. 36 ЦПК України щодо підстав для відводу (самовідводу) судді.

Так, присяжний не може розглядати справу і підлягає відводу (самовідводу), якщо:

1) він є членом сім'ї або близьким родичем (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб) сторони або інших учасників судового процесу, або осіб, які надавали стороні або іншим учасникам справи правничу допомогу у цій справі, або іншого судді, який входить до складу суду, що розглядає чи розглядав справу;

2) він брав участь у справі як свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, представник, адвокат, секретар судового засідання або надавав стороні чи іншим учасникам справи правничу допомогу в справі;

3) він прямо чи побічно зацікавлений у результаті розгляду справи;

4) було порушено порядок визначення судді для розгляду справи;

5) є інші обставини, що викликають сумнів у неупередженості або об'єктивності судді.

Крім того, КПК України та ЦПК України містять вимогу стосовно того, що до складу суду не можуть входити особи, які є членами сім'ї, родичами між собою.

Усі питання, пов'язані зі звільненням присяжних від участі в розгляді кримінального провадження, а також із самовідводом і відводом присяжних, вирішуються ухвалою суду у складі двох суддів, що постановляється після проведення наради на місці без виходу до нарадчої кімнати, крім випадків, коли вихід до нарадчої кімнати буде визнаний судом необхідним. У разі якщо судді не прийшли до одноголосного рішення щодо вирішення питання, пов'язаного зі звільненням присяжного від участі в розгляді кримінального провадження або самовідводом чи відводом присяжного, присяжний вважається звільненим від участі в розгляді кримінального провадження або відведеним (ч. 5 ст. 387 КПК України).

Стаття 67. Залучення присяжних до виконання обов'язків у суді

1. Суд залучає присяжних до здійснення правосуддя у порядку черговості на строк не більше одного місяця на рік, крім випадків, коли продовження цього строку зумовлено необхідністю закінчити розгляд справи, розпочатий за їхньою участю.

2. Добір осіб для запрошення до участі у здійсненні правосуддя як присяжних здійснюється за допомогою автоматизованої системи.

3. Письмове запрошення для участі у здійсненні правосуддя суд надсилає присяжному не пізніше ніж за сім днів до початку судового засідання. Запрошення містить інформацію про права та обов'язки присяжного, вимоги до нього, а також підстави для увільнення від виконання обов'язків. Одночасно із запрошенням надсилається письмове повідомлення для роботодавця про залучення особи як присяжного.

4. Залучення присяжних до виконання обов'язків у суді та їх виклик здійснюються в порядку, визначеному процесуальним законом.

5. Роботодавець зобов'язаний увільнити присяжного від роботи на час виконання ним обов'язків зі здійснення правосуддя. Відмова в увільненні від роботи вважається неповагою до суду.

6. Присяжний зобов'язаний вчасно з'явитися на запрошення суду для участі в судовому засіданні. Неприбуття в судове засідання без поважних причин вважається неповагою до суду.

1. При залученні присяжних до здійснення правосуддя суд має дотримуватися черговості та вимог закону, щоб присяжний перебував у суді не більше одного місяця на рік. Винятки становлять випадки, коли справа, розгляд якої був розпочатий за участю конкретних присяжних, продовжує розглядатися понад один місяць, оскільки відповідно до ст. 319 КПК України справа має бути розглянута в одному й тому самому складі суддів. Водночас, ст. 390 КПК України передбачає випадки, коли присяжний може бути усунутий від подальшої участі в судовому розгляді кримінального провадження. У разі усунення присяжного до складу суду включається запасний присяжний, після чого судовий розгляд продовжується, або у разі відсутності запасного присяжного здійснюється відбір нового присяжного в порядку, передбаченому парагр. 2 гл. 30 КПК України, після чого судове провадження розпочинається з початку.

2. Добір осіб для запрошення до участі у здійсненні правосуддя як присяжних здійснюється за допомогою автоматизованої системи. Автоматизоване визначення присяжних здійснюється в порядку, визначеному розділом ІХ Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затвердженим рішенням Ради суддів України від 26 листопада 2010 року № 30 (зі змінами та доповненнями внесеними згідно з рішенням від 12 квітня 2018 року № 16).

Визначення (первинне або повторне) присяжних здійснюється під час реєстрації в суді передбачених законом процесуальних документів, на підставі інформації, внесеної уповноваженими особами суду та Територіального управління ДСАУ до АСДС та до підсистеми обліку кадрів. Підставою для запуску процедури визначення присяжних є внесення до АСДС ухвали суду про розгляд справи або матеріалів кримінального провадження судом присяжних, підписаного електронним цифровим підписом його автора (авторів). Ручний запуск процедури визначення або повернення стану, що існував до завершення попередніх етапів процедури, не допускається.

Визначення присяжних проводиться в наступних формах: 1) визначення основних присяжних для розгляду кримінального провадження; 2) визначення запасних присяжних для розгляду кримінального провадження; 3) визначення присяжних для розгляду цивільної справи.

Територіальні управління ДСАУ визначають кількісний склад присяжних для кожного місцевого суду, формують та затверджують на підставі інформації отриманої від місцевих рад загальні списки присяжних місцевих судів свого регіону, після чого вносять такі списки до підсистеми обліку кадрів.

Після реєстрації клопотання обвинуваченого або ухвали суду про розгляд кримінального провадження судом присяжних модулем автоматизованого розподілу здійснюється автоматичне визначення кваліфікованих присяжних за наступними етапами:

Етап 1: спочатку із загального списку присяжних місцевого суду виключаються ті, що брали участь у розгляді справ у цьому році більше ніж один календарний місяць, та ті, що були виключені на підставі відповідних ухвал суду в цьому судовому провадженні. Після цього у разі, якщо залишилось більше ніж сім осіб, випадковим чином за допомогою генератора випадкових чисел обираються п'ять осіб, в іншому випадку створюється протокол про неможливість автоматизованого визначення присяжних.

Етап 2: зі списку кваліфікованих присяжних створюється список компетентних присяжних шляхом виключення на підставі відповідних ухвал суду осіб, щодо яких судом встановлені обставини, які перешкоджають залученню такого громадянина як присяжного або підстави для його звільнення від виконання обов'язків присяжного.

Етап 3: у разі, якщо список компетентних присяжних становить шість або більше осіб модулем автоматизованого розподілу випадковим чином за допомогою генератора випадкових чисел визначаються три основні та два запасні присяжні для розгляду кримінального провадження або два присяжні для розгляду цивільної справи.

У разі, якщо список компетентних присяжних становить менше шести осіб, модулем автоматизованого розподілу на підставі відповідної ухвали суду створюється новий кваліфікований список, до якого входять всі присяжні зі списку компетентних присяжних та додаткові, визначені на першому етапі, після цього знову виконуються другий та третій етапи визначення. У разі визначення модулем управління персоналом неможливості додаткового визначення кваліфікованих присяжних до передбаченої кількості створюється протокол про неможливість автоматизованого визначення присяжних.

За результатами кожного етапу визначення присяжних модулем автоматизованого розподілу формується протокол.

3–4. Частина четверта коментованої статті передбачає, що залучення присяжних до виконання обов'язків у суді та їх виклик здійснюються в порядку, визначеному процесуальним законом.

Порядок залучення присяжних до виконання обов'язків у суді та їх виклик у кримінальному провадженню врегульовано парагр. 2 гл. 30 КПК України. Чинний ЦПК України не врегульовує порядок залучення присяжних до виконання обов'язків у суді та їх виклик.

Так, ст. 385 КПК України закріплює таку процедуру виклику присяжних.

Після призначення судового розгляду судом присяжних головуючий дає секретарю судового засідання розпорядження про виклик присяжних у кількості семи осіб, які визначаються автоматизованою системою документообігу суду з осіб, які внесені до списку присяжних.

Письмовий виклик має бути вручений присяжному під розписку не пізніше ніж за п'ять днів до судового засідання. У виклику зазначаються день, час і місце проведення судового засідання, права та обов'язки присяжного, перелік вимог до присяжних, а також підстави для увільнення їх від виконання обов'язків, припис про явку, а також обов'язок присяжного (чи іншої особи, яка одержала виклик для передачі його присяжному) невідкладно повідомити суд про причини неможливості явки.

Наведене положення процесуального законодавства свідчить про колізію між положенням ч. 3 статті, що коментується, та ч. 3 ст. 385 КПК України в частині строку вручення присяжному письмового виклику (запрошення). Інакше кажучи, має місце колізійний склад (складна), а саме: темпоральна колізія, оскільки коментований Закон, який містить загальну норму, прийнято 02 червня 2016 року, а КПК України, який містить спеціальну норму – 13 квітня 2012 року, та змістовна колізія – між загальною і спеціальною нормою, що міститься в актах одного рівня. Відповідно до правил подолання колізій при вирішенні подібного колізійного складу пріоритет має надаватися спеціальній нормі, тобто нормі КПК України. Таким чином, у цьому випадку необхідно керуватися змістовним принципом.

Відбір присяжних у суді врегульовано ст. 387 КПК України. Відбір присяжних здійснюється після відкриття судового засідання.

Головуючий повідомляє присяжним, яке провадження підлягає розгляду, роз'яснює їм права та обов'язки, а також умови їх участі в судовому розгляді. Кожен із присяжних має право заявити про неможливість його участі в судовому розгляді, вказавши на причину цього, та заявити собі самовідвід.

Головуючий з'ясовує, чи немає передбачених КПК України або цим Законом підстав, які перешкоджають залученню громадянина як присяжного, або є підставою для звільнення окремих присяжних від виконання їх обов'язків, а так само для звільнення присяжних від виконання їх обов'язків за їх усними чи письмовими заявами.

Для з'ясування обставин, що можуть перешкоджати участі присяжного в судовому розгляді, прокурор, потерпілий, обвинувачений з дозволу головуючого можуть ставити присяжним відповідні запитання.

Кожному з присяжних, який з'явився, учасники судового провадження можуть заявити відвід з підстав, передбачених ст.ст. 75, 76 КПК України.

Усі питання, пов'язані зі звільненням присяжних від участі в розгляді кримінального провадження, а також із самовідводом і відводом присяжних, вирішуються ухвалою суду у складі двох суддів, що постановляється після проведення наради на місці без виходу до нарадчої кімнати, крім випадків, коли вихід до нарадчої кімнати буде визнаний судом необхідним. У разі, якщо судді не прийшли до одноголосного рішення щодо вирішення питання, пов'язаного зі звільненням присяжного від участі в розгляді кримінального провадження або самовідводом чи відводом присяжного, присяжний уважається звільненим від участі в розгляді кримінального провадження або відведеним.

Якщо після виконання наведених вище вимог, присяжних залишилося більше необхідної для участі в судовому розгляді кількості, присяжні визначаються авто-

матизованою системою документообігу суду з присяжних, що не були звільнені або відведені від участі в розгляді кримінального провадження.

Якщо в результаті виконання цих дій присяжних залишилося менше необхідної для участі в судовому розгляді кількості, секретар судового засідання за вказівкою головуючого викликає присяжних додатково.

Після відбору основних присяжних відбирається двоє запасних присяжних з додержанням зазначених правил.

Прізвища відібраних основних і запасних присяжних заносяться до журналу судового засідання в тому порядку, в якому їх було відібрано.

Запасні присяжні під час судового засідання постійно перебувають на відведених їм місцях і до ухвалення вироку можуть бути включені до складу основних присяжних у разі неможливості кого-небудь з основних присяжних продовжувати участь у судовому розгляді. Про заміну вибулих основних присяжних запасними суд присяжних постановляє ухвалу.

Після закінчення відбору основних і запасних присяжних вони займають місця, відведені їм головуючим.

За пропозицією головуючого присяжні складають присягу, текст якої міститься в ч. 2 ст. 388 КПК України.

Текст присяги зачитує кожен присяжний, після чого підтверджує, що його права, обов'язки та компетенція йому зрозумілі.

5. Роботодавець зобов'язаний увільнити присяжного від роботи на весь час виконання ним обов'язків у суді. Роботодавець, який відмовив у увільненні від роботи працівника для участі у здійсненні правосуддя може бути притягненим до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду на підставі ст. 185–3 КУпАП або за перешкоджання явці до суду присяжного за ст. 185–5 КУпАП.

6. Неприбуття в судове засідання без поважних причин вважається неповагою до суду (ч. 6 коментованої статті). Прояв неповаги до суду чи судді з боку осіб, які є учасниками процесу або присутні в судовому засіданні, має наслідком відповідальність, установлену Законом (ст. 50 коментованого Закону). Відповідальність за прояв неповаги до суду встановлюється в ст. 185–3 КУпАП.

Стаття 68. Гарантії прав присяжних

1. Присяжним за час виконання ними обов'язків у суді виплачується винагорода, розрахована виходячи з посадового окладу судді місцевого суду з урахуванням фактично відпрацьованого часу в порядку, визначеному Державною судовою адміністрацією України. Присяжним відшкодовуються витрати на проїзд і наймання житла, а також виплачуються добові. Зазначені виплати здійснюються за рахунок коштів бюджетної програми на здійснення правосуддя територіальними управліннями Державної судової адміністрації України за рахунок коштів Державного бюджету України.

2. За присяжними на час виконання ними обов'язків у суді за місцем основної роботи зберігаються всі гарантії та пільги, визначені законом. Час виконання присяжним обов'язків у суді зараховується до всіх видів трудового стажу. Звільнення присяжного з роботи або переведення на іншу роботу без його згоди під час виконання ним обов'язків у суді не допускається.

3. На присяжних поширюються гарантії незалежності і недоторканності суддів, установлені законом, на час виконання ними обов'язків із здійснення правосуддя.

За обґрунтованим клопотанням присяжного заходи безпеки щодо нього можуть уживатися і після закінчення виконання цих обов'язків.

1–3. Гарантії прав присяжних – це правові засоби, які закріплені в нормах права і мають предметом свого впливу права присяжного, забезпечують їх реалізацію, захист і відновлення в разі порушення.

Гарантії прав присяжних:

– на присяжних поширюються гарантії незалежності і недоторканності суддів, установлені Законом (ст.ст. 48, 49 коментованого Закону), на час виконання ними обов'язків із здійснення правосуддя;
– за обґрунтованим клопотанням присяжного заходи безпеки щодо нього можуть уживатися і після закінчення виконання цих обов'язків;
– присяжним за час виконання ними обов'язків у суді виплачується винагорода, розрахована виходячи з посадового окладу судді місцевого суду з урахуванням фактично відпрацьованого часу в порядку, визначеному ДСАУ;
– присяжним відшкодовуються витрати на проїзд і наймання житла, а також виплачуються добові;
– за присяжними на час виконання ними обов'язків у суді за місцем основної роботи зберігаються всі гарантії та пільги, визначені законом;
– час виконання присяжним обов'язків у суді зараховується до всіх видів трудового стажу;
– звільнення присяжного з роботи або переведення на іншу роботу без його згоди під час виконання ним обов'язків у суді не допускається.

У ст. 389 КПК України закріплюється така гарантія прав присяжного, як недопустимість незаконного впливу на присяжного. Ця гарантія полягає у тому, що прокурору, обвинуваченому, потерпілому та іншим учасникам кримінального провадження протягом усього судового розгляду забороняється спілкуватися з присяжними інакше, ніж у порядку, передбаченому КПК України.

Гарантіями діяльності присяжного, пов'язаними зі здійсненням правосуддя, також можливо вважати адміністративну та кримінальну відповідальність осіб за дії, що перешкоджають присяжному реалізовувати його права та виконувати обов'язки.

Так, за прояв неповаги до суду (ст. 185–3 КУпАП), а також за перешкоджання посадовою особою під будь-яким приводом явці до суду присяжного (ст. 185–5 КУпАП) передбачена адміністративна відповідальність.

КК України закріплює наступні склади злочину за вчинення діянь, що посягають на присяжного як суб'єкта здійснення правосуддя, а саме: втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК України); погроза або насильство щодо присяжного (ст. 377 КК України); умисне знищення або пошкодження майна присяжного (ст. 378 КК України); посягання на життя присяжного у зв'язку з його діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст. 379 КК України).

Присяжним за час виконання ними обов'язків у суді виплачується винагорода, розрахована виходячи з посадового окладу судді місцевого суду (із застосуванням відповідного регіонального коефіцієнту) з урахуванням фактично відпрацьованого часу в порядку, визначеному ДСАУ, а саме з 2017 року, у порядку, визначеному ст. 135 Закону, з урахуванням п. 24 розд. XII «Прикінцеві та перехідні положення» цього Закону.

Також присяжним відшкодовуються витрати на проїзд і наймання житла, а також виплачуються добові.

Зазначені виплати здійснюються за рахунок коштів бюджетної програми на здійснення правосуддя територіальним управлінням ДСАУ за рахунок коштів Державного бюджету України на підставі письмової заяви присяжного. До заяви присяжний додає копії паспорта громадянина України та облікової картки платника податків. Перерахування коштів здійснюється на відкритий банком рахунок, вказаний у заяві присяжного.

Порядок виплати винагороди та відшкодування витрат, виплати добових присяжному за час виконання ним обов'язків у суді затверджений наказом ДСАУ від 05 жовтня 2016 року № 198 (із змінами) (далі – Порядок).

Базовою одиницею для нарахування винагороди присяжному є кількість відпрацьованих годин. У разі, якщо присяжним для виконання обов'язків витрачено менше години, цей час зараховується як одна година.

До фактично відпрацьованого часу належить: ознайомлення присяжного з матеріалами судової справи, в якій він бере участь як присяжний; участь присяжного в судовому засіданні; перебування присяжного в нарадчій кімнаті; час очікування присяжним початку судового засідання, який визначено в процесуальному документі, у разі зміщення графіку засідань у суді (з часу, визначеного у процесуальному документі, до фактичного початку судового засідання).

Територіальне управління ДСАУ не пізніше наступного робочого дня після отримання заяви присяжного звертається до відповідного суду для отримання підтвердження виконання присяжним обов'язків у суді.

Суд не пізніше трьох робочих днів з дня отримання звернення територіального управління ДСАУ надає йому довідку за формою згідно з Додатком до Порядку, підписану головуючим суддею у справі за участю присяжного, про виконання/невиконання присяжним обов'язків у суді із зазначенням фактично відпрацьованого часу на підставі табелю обліку робочого часу. Табель обліку робочого часу присяжного та довідка за формою згідно з Додатком до Порядку складається уповноваженою особою суду, визначеною керівником апарату суду.

Суд щоквартально, до 20 числа місяця, що настає за кварталом, надає відповідному територіальному управлінню ДСАУ узагальнену інформацію щодо розгляду справ за участю присяжних, у якій вказує номер справи, прізвище, ім'я, по батькові присяжного із зазначенням фактично відпрацьованого присяжним часу.

Протягом п'яти робочих днів після отримання від суду підтвердження виконання присяжним обов'язків у суді територіальне управління ДСАУ здійснює перерахування коштів на користь присяжного через відповідні органи Державної казначейської служби України в разі наявності кошторисних призначень та відкритих асигнувань з відрахуванням податків і зборів відповідно до законодавства.

Відшкодування витрат на проїзд і наймання житла, виплата добових присяжному провадяться відповідним територіальним управлінням ДСАУ в порядку та розмірах, установлених КМУ для відряджень у межах України, зокрема, постановою КМУ «Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів» від 02 лютого 2011 року № 98 (із змінами).

Розділ IV

ПОРЯДОК ЗАЙНЯТТЯ ПОСАДИ СУДДІ

Стаття 69. Вимоги до кандидатів на посаду судді

1. На посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, доброчесним та володіє державною мовою.

2. Не може бути призначений суддею громадянин, який:

1) визнаний судом обмежено дієздатним або недієздатним;

2) має хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню функцій зі здійснення правосуддя;

3) має незняту чи непогашену судимість.

3. Не може претендувати на посаду судді особа, до якої згідно із законом застосовується заборона обіймати відповідну посаду.

4. Не може претендувати на посаду судді також особа, яку було раніше звільнено з посади судді за вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді, порушення вимог щодо несумісності, порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна або у зв'язку із набранням законної сили обвинувальним вироком щодо такої особи, крім випадків визнання в судовому порядку протиправним рішення про звільнення з цих підстав або скасування обвинувального вироку суду.

5. Не може претендувати на посаду судді також особа, яку було раніше звільнено з посади судді за результатами кваліфікаційного оцінювання.

6. Для цілей цього Закону вважається:

1) вищою юридичною освітою – вища юридична освіта ступеня магістра (або прирівняна до неї вища освіта за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста), здобута в Україні, а також вища юридична освіта відповідного ступеня, здобута в іноземних державах та визнана в Україні в установленому законом порядку;

2) стажем професійної діяльності у сфері права – стаж професійної діяльності особи за спеціальністю після здобуття нею вищої юридичної освіти;

3) науковим ступенем – науковий ступінь у сфері права, здобутий у вищому навчальному закладі (університеті, академії чи інституті, крім вищих військових навчальних закладів) чи науковій установі України або аналогічному вищому навчальному закладі чи науковій установі іноземної держави. Науковий ступінь, здобутий у вищому навчальному закладі чи науковій установі іноземної держави, повинен бути визнаний в Україні в установленому законодавством порядку;

(Пункт 3 частини шостої статті 69 в редакції Закону № 1798-VIII від 21.12.2016)

4) стажем наукової роботи – стаж професійної діяльності у сфері права на посадах наукових (науково-педагогічних) працівників у вищому навчальному закладі (університеті, академії чи інституті, крім вищих військових навчальних закладів) чи науковій установі України або аналогічному вищому навчальному закладі чи науковій установі іноземної держави.

(Пункт 4 частини шостої статті 69 в редакції Закону № 1798-VIII від 21.12.2016)

1. Коментована стаття встановлює вичерпний перелік вимог до кандидатів на посаду судді. Частиною 1 статті передбачені наступні вимоги до кандидатів: 1) наявність громадянства України; 2) віковий ценз: кандидат не повинен бути молодшим тридцяти та не старшим шістдесяти п'яти років; 3) компетентність; 4) доброчесність; 5) володіння державною мовою.

1) Правовий зміст громадянства України, підстави і порядок його набуття та припинення, повноваження органів державної влади, що беруть участь у вирішенні питань громадянства України, порядок оскарження рішень з питань громадянства, дій чи бездіяльності органів державної влади, їх посадових і службових осіб визначені Законом України «Про громадянство України».

Зазначимо, що припинення громадянства України є однією з підстав припинення повноважень судді (*див. коментар до ст. 121 цього Закону*).

2) Вікові обмеження кандидатів на посаду судді є універсальними для судів загальної юрисдикції усіх інстанцій – місцевих, апеляційних та ВС.

3) Особливості визначення компетентності кандидатів на посаду судді встановлюються цим Законом. Так, відповідно до ч. 1 ст. 83 кваліфікаційне оцінювання проводиться ВККСУ з метою визначення здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді за визначеними законом критеріями. При цьому згідно з п. 1 ч. 2 ст. 83 критеріями кваліфікаційного оцінювання є, зокрема, компетентність (професійна, особиста, соціальна тощо) (*див. коментар до ст. 83 цього Закону*).

Відповідно до абз. 1 ч. 2 ст. 85 основним засобом встановлення відповідності судді (кандидата на посаду судді) критерію професійної компетентності є іспит (*див. коментар до ст. 85 цього Закону*).

4) Коментована стаття не визначає змісту поняття «доброчесність».

У ч. 3 ст. 62 цього Закону йдеться про обов'язковість наявності у декларації доброчесності судді тверджень про: 1) відповідність рівня життя судді наявному в нього та членів його сім'ї майну і одержаним ними доходам; 2) своєчасне та повне подання декларацій особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та достовірність задекларованих у них відомостей; 3) невчинення корупційних правопорушень; 4) відсутність підстав для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності; 5) сумлінне виконання обов'язків судді та дотримання ним присяги; 6) невтручання у правосуддя, яке здійснюється іншими суддями; 7) проходження перевірки суддів відповідно до Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» та її результати; 8) відсутність заборон, визначених Законом України «Про очищення влади» (*див. коментар до ст. 62 цього Закону*).

5) Відповідно до ст. 10 Конституції України державною мовою в Україні є українська мова.

Постановою КМУ від 26 квітня 2017 року № 301 було затверджено Порядок атестації осіб, які претендують на вступ на державну службу, щодо вільного володіння державною мовою.

Цей Порядок визначає порядок проведення атестації осіб, які претендують на зайняття посади державної служби, щодо вільного володіння державною мовою з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну службу».

2. Частина 2 коментованої статті передбачає заборону призначення на посаду судді громадянина, який: 1) визнаний судом обмежено дієздатним або недієздатним;

2) має хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню функцій зі здійснення правосуддя; 3) має незняту чи непогашену судимість.

1) Підстави обмеження цивільної дієздатності фізичної особи передбачені ст. 36 ЦК України. Зокрема, суд може обмежити цивільну дієздатність фізичної особи, якщо вона страждає на психічний розлад, котрий істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, а також якщо вона зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами, азартними іграми тощо і тим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище. Цивільна дієздатність фізичної особи є обмеженою з моменту набрання законної сили рішенням суду про це.

Відповідно до ст. 39 ЦК України фізична особа може бути визнана судом недієздатною, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними.

Порядок розгляду судом справ про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи передбачений гл. 2 розд. IV ЦПК України.

2) Медичний огляд та спеціальна перевірка кандидатів на посаду судді здійснюється відповідно до постанови КМУ від 25 березня 2015 року № 171 «Про затвердження Порядку проведення спеціальної перевірки осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищеним корупційним ризиком, і внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України», яка передбачає надання інформації про стан здоров'я зазначеної категорії осіб стосовно перебування на психіатричному та наркологічному обліках.

Для проведення спеціальної перевірки відомостей про стан здоров'я кандидатів на посаду судді необхідним також є подання копій медичної довідки про проходження обов'язкових попереднього та періодичного психіатричних оглядів, затвердженої наказом МОЗ України від 17 січня 2002 року № 12, та сертифіката про проходження профілактичного наркологічного огляду, затвердженого наказом МОЗ України від 28 листопада 1997 року № 339.

3) Правові наслідки судимості, строки погашення судимості, обчислення строків погашення судимості та зняття судимості визначені ст.ст. 88–91 КК України. Так, особа визнається такою, що має судимість, з дня набрання законної сили обвинувальним вироком і до погашення або зняття судимості.

Порядок зняття судимості встановлюється КПК України. Так, відповідно до ст. 538 КПК України після відбуття покарання у вигляді позбавлення волі або обмеження волі суд, який ухвалив вирок, має право розглянути питання про зняття судимості з цієї особи за її клопотанням.

3. Позбавлення права обіймати певні посади передбачається спеціальним законодавством. Так, згідно з ст. 55 КК України позбавлення права обіймати певні посади може бути призначене як основне покарання на строк від двох до п'яти років або як додаткове покарання на строк від одного до трьох років. Про відповідні позбавлення йдеться також у КУпАП (ч. 5, 6 ст. 30) та у Законі України «Про очищення влади» (ч. 3, 4 ст. 1).

4. Передбачені ч. 4 коментованої статті заборони визначаються також п. 2, 3, 6 ч. 6 ст. 126 Конституції України.

Звільнення судді з посади у разі вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубого чи систематичного нехтування обов'язками передбачено ст. 115 цього Закону. При цьому відповідно до ч. 2 ст. 115 факти, що свідчать про вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді, мають бути встановлені ВРП (її відповідним органом) (*див. коментар до ст. 115 цього Закону*).

Істотним дисциплінарним проступком або грубим нехтуванням обов'язками судді, що є несумісним зі статусом судді або виявляє його невідповідність займаній посаді, може бути визнаний, зокрема, будь-який з таких фактів: 1) суддя допустив поведінку, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, у тому числі в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших етичних норм та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду; 2) суддя вчинив дисциплінарний проступок, маючи непогашене дисциплінарне стягнення (крім попередження чи догани), або має два непогашених дисциплінарних стягнення; 3) установлено факт недоброчесної поведінки судді, у тому числі здійснення суддею або членами його сім'ї витрат, що перевищують доходи такого судді та доходи членів його сім'ї, законність джерел яких підтверджена; встановлення невідповідності рівня життя судді задекларованим ним та членами його сім'ї майну і доходам; використання статусу судді з метою незаконного отримання ним або третіми особами матеріальних благ або іншої вигоди; 4) суддю визнано судом винним у вчиненні корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією; 5) суддя не виконав вимоги рішення органу, що здійснює дисциплінарне провадження щодо судді, ухваленого на підставі п. 4 ч. 1 ст. 109 коментованого Закону, або за результатами кваліфікаційного оцінювання, призначеного відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 109 коментованого Закону, суддя не підтвердив здатність здійснювати правосуддя у відповідному суді; 6) суддя умисно не подав декларацію доброчесності чи декларацію родинних зв'язків у встановлені строки або умисно задекларував недостовірні (в тому числі неповні) твердження у декларації доброчесності; 7) суддя допустив інше грубе порушення закону, що підриває суспільну довіру до суду (*див. коментар до ч. 9 ст. 109 цього Закону*).

Вимоги щодо несумісності передбачено ст. 54 коментованого Закону. Зокрема, перебування на посаді судді несумісне із зайняттям посади в будь-якому іншому органі державної влади, органі місцевого самоврядування та з представницьким мандатом. Перебування на посаді судді також несумісне із наявністю заборони такій особі обіймати посади, щодо яких здійснюється очищення влади в порядку, визначеному Законом України «Про очищення влади».

Також суддя не може поєднувати свою діяльність із підприємницькою, адвокатською діяльністю, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу (крім викладацької, наукової чи творчої), а також входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (*детальніше див. коментар до ст. 54 цього Закону*).

Відповідно до ст. 114 суддя звільняється з посади у разі порушення ним вимог щодо несумісності за рішенням, ухваленим ВРП (*див. коментар до ст. 114 цього Закону*).

Окремою підставою звільнення судді з посади Закон передбачає порушення суддею обов'язку підтвердити законність джерела походження майна. Порушення

суддею відповідного обов'язку може бути встановлене: 1) у межах дисциплінарного провадження щодо суддів – ВРП (її органами); 2) у межах кваліфікаційного оцінювання судді – ВККСУ; 3) судом при розгляді відповідної справи (*див. коментар до ст. 118 цього Закону*).

Повноваження судді припиняються також у зв'язку з набранням законної сили обвинувальним вироком щодо судді за вчинення ним злочину (ст. 124 коментованого Закону). Зокрема, суд, який ухвалив обвинувальний вирок щодо особи, яка є суддею, негайно повідомляє про це ВРП, ВККСУ та ДСАУ. Повноваження судді припиняються з дня набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо нього. Такий суддя втрачає визначені законом гарантії незалежності і недоторканності судді, право на грошову, в тому числі суддівську винагороду, та інше забезпечення (*див. коментар до ст. 124 цього Закону*).

Водночас у випадках визнання в судовому порядку протиправним рішення про звільнення з означених вище підстав або скасування обвинувального вироку суду особа може претендувати на посаду судді відповідно до положень ч. 4 ст. 69 цього Закону.

Справи щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності ВРП та ВККСУ підсудні ВС як суду першої інстанції на підставі ч. 4 ст. 22 КАС України.

Зазначимо, що згідно з п. 1 ч. 3 ст. 151 КАС України не допускається забезпечення позову шляхом зупинення актів ВРП та ВККСУ та встановлення для них заборони або обов'язку вчиняти певні дії.

Особливості провадження у справах щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності ВРП та ВККСУ визначені ст. 266 КАС України.

На встановлення етичних стандартів, пов'язаних зі статусом судді, спрямований Кодекс суддівської етики, затверджений рішенням XI (чергового) З'їзду суддів України від 22 лютого 2013 року.

Так, відповідно до ст. 1 зазначеного Кодексу суддя повинен бути прикладом неухильного додержання вимог закону і принципу верховенства права, присяги судді, а також дотримання високих стандартів поведінки з метою зміцнення довіри громадян у чесність, незалежність, неупередженість та справедливість суду.

Цей Кодекс передбачає як стандарти поведінки судді під час здійснення правосуддя (розд. II), так і стандарти позасудової поведінки судді (розд. III).

На встановлення стандартів етичної поведінки суддів спрямовані Бангалорські принципи поведінки суддів, схвалені резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 року. Вони адресовані суддям для використання як інструкції, а також судовим органам для використання як базових принципів регламентації поведінки суддів. Крім того, вони покликані сприяти кращому розумінню та підтримці здійснення правосуддя з боку представників виконавчої та законодавчої влади, адвокатів та суспільства в цілому. Ці принципи передбачають, що судді у своїй поведінці підзвітні відповідним органам, що створені для підтримки суддівських стандартів, які діють об'єктивно та незалежно і мають на меті збільшення, а не зменшення значущості існуючих правових норм та правил поведінки, якими зв'язані судді.

Зазначимо, що у своїй судовій та позасудовій діяльності судді повинні орієнтуватися на вимоги й інших міжнародно-правових актів (зокрема, йдеться про Європейську хартію про закон щодо статусу суддів від 10 липня 1998 року та Рекомендацію CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам відносно суддів: незалежність, ефективність та обов'язки).

5. Частина 5 коментованої статті передбачає заборону претендувати на посаду судді особі, яку було раніше звільнено з посади судді за результатами кваліфікаційного оцінювання.

Кваліфікаційне оцінювання проводиться з метою визначення здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді за визначеними законом критеріями.

Особливості та порядок проведення кваліфікаційного оцінювання суддів передбачено гл. 1 розд. V коментованого Закону (*детальніше див. коментар до ст. ст. 83–88 цього Закону*).

6. Норма ч. 6 коментованої статті роз'яснює значення таких понять, як «вища юридична освіта», «стаж професійної діяльності у сфері права», «науковий ступінь» та «стаж наукової роботи».

Правильне з'ясування змісту зазначених понять необхідне для вирішення питання щодо відповідності кандидатів на посаду судді вимогам, передбачених Законом.

Зазначимо, що відповідні роз'яснення щодо з'ясування змісту понять, передбачених Законом, надає і ВККСУ. Зазначені роз'яснення, як правило, розміщуються на офіційному веб-сайті ВККСУ. Зокрема, у зв'язку з проведенням процедур добору кандидатів на посаду судді місцевого суду ВККСУ роз'яснила деякі аспекти обрахування стажу професійної діяльності у сфері права відповідно до вимог коментованої статті.

Так, у разі здобуття особою вищої юридичної освіти до набрання чинності Законом України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 року або в умовах здійснення освітньої діяльності, що провадиться вищими навчальними закладами і започаткована до набрання чинності цим Законом, таку особу може бути допущено до участі у доборі за умови отримання нею кваліфікаційних рівнів «спеціаліст», «магістр» та/або отримання диплома спеціаліста, магістра, або прирівняних до них.

За змістом діяльність особи за спеціальністю у сфері права передбачає розроблення або застосування норм права і має систематичний характер. Зокрема, діяльність протягом встановленого законом строку за спеціальністю: 1) у судах та органах судової влади; 2) в органах прокуратури; 3) в адвокатурі; 4) у нотаріаті; 5) органах державної влади та місцевого самоврядування; 6) в Президії НАН України та галузевих академій наук, а також у наукових та науково-педагогічних установах, організаціях та їх підрозділах, які діють в галузі права; 7) підприємствах, установах, організаціях, зокрема на керівних та адміністративних посадах, у разі якщо така діяльність або повноваження особи чи види діяльності органу, підприємства, установи, організації передбачали, зокрема, нормотворчість, правозастосування, правову допомогу, юридичне забезпечення діяльності, претензійну роботу, виконання судових рішень, юридичне представництво інтересів осіб, захист від кримінального обвинувачення.

Стаж роботи працівників апаратів судів, робота яких не пов'язана із нормотворчою, правозастосовною діяльністю, не прирівнюється до стажу професійної діяльності у галузі права, необхідного для участі у доборі.

Стаття 70. Порядок добору та призначення на посаду судді

1. Добір та призначення на посаду судді здійснюється в порядку, визначеному цим Законом, та включає такі стадії:

1) рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про оголошення добору кандидатів на посаду судді з урахуванням прогнозованої кількості вакантних посад суддів;

2) розміщення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України на своєму офіційному веб-сайті оголошення про проведення добору кандидатів на посаду судді.

В оголошенні має бути зазначено кінцевий термін подання документів до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, що не може бути меншим ніж 30 днів із дати розміщення оголошення, а також прогнозована кількість вакантних посад суддів на наступний рік;

3) подання особами, які виявили намір стати суддею, до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України відповідної заяви та документів, визначених статтею 71 цього Закону;

4) здійснення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України перевірки відповідності осіб, які звернулися із заявою для участі в доборі, установленим цим Законом вимогам до кандидата на посаду судді на основі поданих документів;

5) допуск Вищою кваліфікаційною комісією суддів України осіб, які за результатами перевірки на час звернення відповідають установленим цим Законом вимогам до кандидата на посаду судді, до участі у доборі та складенні відбіркового іспиту;

6) складення особою, допущеною до участі у доборі, відбіркового іспиту;

7) встановлення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України результатів відбіркового іспиту та їх оприлюднення на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

8) проведення стосовно осіб, які успішно склали відбірковий іспит, спеціальної перевірки в порядку, визначеному законодавством про запобігання корупції, з урахуванням особливостей, визначених статтею 74 цього Закону;

9) проходження кандидатами, які успішно склали відбірковий іспит та пройшли спеціальну перевірку, спеціальної підготовки; отримання свідоцтва про проходження спеціальної підготовки;

10) складення кандидатами, які пройшли спеціальну підготовку, кваліфікаційного іспиту та встановлення його результатів;

11) зарахування Вищою кваліфікаційною комісією суддів України кандидатів на посаду судді за результатами кваліфікаційного іспиту до резерву на заміщення вакантних посад судді, визначення їх рейтингу, оприлюднення списку кандидатів на посаду судді, включених до резерву та рейтингового списку, на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

12) оголошення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України відповідно до кількості вакантних посад судді у місцевих судах конкурсу на заміщення таких посад;

13) проведення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України конкурсу на заміщення вакантної посади судді на основі рейтингу кандидатів, які взяли участь у такому конкурсі, та внесення рекомендації Вищій раді правосуддя щодо призначення кандидата на посаду судді;

14) розгляд Вищою радою правосуддя рекомендації Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та ухвалення рішення щодо кандидата на посаду судді;

15) видання указу Президента України про призначення на посаду судді – у разі внесення Вищою радою правосуддя подання про призначення судді на посаду.

2. Добір кандидатів на посаду судді, які мають стаж роботи на посаді помічника судді щонайменше три роки, проводиться з особливостями, визначеними рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

1. Коментована стаття визначає порядок добору та призначення на посаду судді. Ч. 1 коментованої статті передбачає 15 стадій відповідного добору та призначення.

На *першій стадії* ВККСУ приймає рішення про оголошення добору кандидатів на посаду судді з урахуванням прогнозованої кількості вакантних посад суддів. Державне замовлення на професійну підготовку кандидатів на посаду судді реалізується НШСУ. У межах першої стадії добору ВККСУ визначає строк приймання заяв про участь у доборі кандидатів на посаду судді та визначених коментованим Законом документів.

Друга стадія добору передбачає розміщення на офіційному веб-сайті ВККСУ оголошення про проведення добору кандидатів на посаду судді. З офіційним веб-сайтом ВККСУ можна ознайомитися за адресою: https://vkksu.gov.ua.

В оголошенні має бути зазначено кінцевий термін подання документів до ВККСУ, що не може бути меншим ніж 30 днів із дати розміщення оголошення, а також прогнозована кількість вакантних посад суддів на наступний рік.

Третя стадія добору передбачає подання особами, які виявили намір стати суддею, до ВККСУ відповідної заяви та документів, визначених ст. 71 коментованого Закону (*див. коментар до ст. 71 цього Закону*).

На *четвертій стадії* добору ВККСУ здійснює перевірку відповідності осіб, які звернулися із заявою для участі в доборі, установлених цим Законом, вимогам до кандидата на посаду судді на основі поданих документів (*детальніше про вимоги до кандидатів на посаду суддів див. коментар до ст. 69 цього Закону*).

На *п'ятій стадії* добору ВККСУ вирішує питання щодо допуску осіб, які за результатами перевірки на час звернення відповідають установленим цим Законом вимогам до кандидата на посаду судді, до участі у доборі та складенні відбіркового іспиту.

Шоста стадія передбачає складення особою, допущеною до участі у доборі, відбіркового іспиту (*детальніше про відбірковий іспит див. коментар до ст. 73 цього Закону*).

На *сьомій стадії* добору ВККСУ встановлює результати відбіркового іспиту та оприлюднює їх на своєму офіційному веб-сайті.

Восьма стадія добору передбачає проведення стосовно осіб, які успішно склали відбірковий іспит, спеціальної перевірки в порядку, визначеному законодавством про запобігання корупції, з урахуванням особливостей, визначених статтею 74 цього Закону.

Спеціальна перевірка кандидатів на посаду судді здійснюється відповідно до постанови КМУ від 25 березня 2015 року № 171 «Про затвердження Порядку проведення спеціальної перевірки осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищеним корупційним ризиком, і внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» (*див. коментар до ст. 74 Закону*).

Дев'ята стадія добору передбачає проходження кандидатами, які успішно склали відбірковий іспит та пройшли спеціальну перевірку, спеціальну підготовку, отримання свідоцтва про проходження спеціальної підготовки.

Порядок проходження спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді затверджено рішенням ВККСУ від 12 лютого 2018 року № 19/зп-18.

Спеціальна підготовка кандидата на посаду судді включає теоретичну та практичну підготовку судді в НШСУ (*див. коментар до ст. 77 цього Закону*).

На *десятій стадії* добору відбувається складення кандидатами, які пройшли спеціальну підготовку, кваліфікаційного іспиту та встановлення його результатів.

Кваліфікаційний іспит є атестуванням особи, яка пройшла спеціальну підготовку і виявила намір бути рекомендованою для призначення на посаду судді і полягає у виявленні належних теоретичних знань та рівня професійної підготовки кандидата на посаду судді, у тому числі отриманого за результатами спеціальної підготовки, а також ступеня його здатності здійснювати правосуддя (*детальніше про кваліфікаційний іспит див. коментар до ст. 78 цього Закону*).

На *одинадцятій стадії* добору відбувається зарахування ВККСУ кандидатів на посаду судді за результатами кваліфікаційного іспиту до резерву на заміщення вакантних посад судді, визначення їх рейтингу, оприлюднення списку кандидатів на посаду судді, включених до резерву та рейтингового списку, на офіційному веб-сайті ВККСУ.

Відповідно до ч. 10 ст. 78 коментованого Закону ВККСУ зараховує до резерву на заміщення вакантних посад суддів тих кандидатів, які набрали не менше 75 відсотків максимально можливого балу кваліфікаційного іспиту.

На *дванадцятій стадії* відбувається оголошення ВККСУ відповідно до кількості вакантних посад судді у місцевих судах конкурсу на заміщення таких посад.

Тринадцята стадія передбачає проведення ВККСУ конкурсу на заміщення вакантної посади судді на основі рейтингу кандидатів, які взяли участь у такому конкурсі, та внесення рекомендації ВРП щодо призначення кандидата на посаду судді.

Відповідно до ч. 1 ст. 79 Закону конкурс на зайняття вакантної посади судді проводиться відповідно до цього Закону та положення про проведення конкурсу.

Положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді було затверджено рішенням ВККСУ від 02 листопада 2016 року № 141/зп-16.

Це Положення визначає порядок проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді місцевого, апеляційного, вищого спеціалізованого судів та ВС та внесення рекомендації ВРП щодо призначення кандидата на посаду судді (*детальніше див. коментар до ст. 79 цього Закону*).

На *чотирнадцятій* стадії відбувається розгляд ВРП рекомендації ВККСУ та ухвалення рішення щодо кандидата на посаду судді.

Розгляд ВРП рекомендації ВККСУ та ухвалення рішення щодо кандидата на посаду судді відбувається у порядку, передбаченому ст. ст. 36–37 Закону України «Про Вищу раду правосуддя». Зокрема, ВРП ухвалює рішення щодо внесення Президентові України подання про призначення судді на посаду за результатами розгляду рекомендації ВККСУ, до якої обов'язково додається особова справа (досьє) кандидата на посаду судді. За результатами попереднього розгляду доповідач складає висновок щодо можливості призначення судді на посаду та виносить такий висновок на розгляд ВРП. На засіданні ВРП кандидатура на посаду судді розглядається після доповіді члена ВРП, який визначений доповідачем у цій справі.

Рішення щодо кандидата на посаду судді ухвалюється на засіданні ВРП. Засідання ВРП у пленарному складі, на якому розглядається питання щодо внесення подання про призначення судді на посаду, є повноважним, якщо в ньому бере участь не менше чотирнадцяти членів ВРП. Рішення щодо внесення Президентові України подання про призначення судді на посаду вважається ухваленим, якщо за нього проголосувало не менше чотирнадцяти членів ВРП. Якщо за рішення щодо внесення Президентові України подання про призначення судді на посаду проголосувало менше чотирнадцяти членів ВРП, вважається, що ВРП ухвалено

рішення про відмову у внесенні Президентові України подання про призначення судді на посаду.

ВРП може ухвалити рішення про відмову у внесенні Президентові України подання про призначення судді на посаду відповідно до п. 1 ч. 19 ст. 79 коментованого Закону тільки на підставі обґрунтованих відомостей, які були отримані ВРП в передбаченому законом порядку, якщо: 1) такі відомості не були предметом розгляду ВККС України; 2) ВККСУ не дала належної оцінки таким відомостям у межах процедури кваліфікаційного оцінювання щодо відповідного кандидата.

Відповідно до ст. 38 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» рішення ВРП про відмову у внесенні Президентові України подання про призначення судді на посаду може бути оскаржене та скасоване винятково з підстав, визначених коментованим Законом.

На останній, *п'ятнадцятій стадії*, Президент України видає указ про призначення на посаду судді (у разі внесення ВРП подання про призначення судді на посаду).

Відповідно до абз. 1 ч. 1 ст. 80 коментованого Закону призначення на посаду судді здійснюється Президентом України на підставі та в межах подання ВРП без перевірки додержання встановлених цим Законом вимог до кандидатів на посаду судді та порядку проведення добору чи кваліфікаційного оцінювання кандидатів (*див. коментар до ст. 80 цього Закону*).

2. Частина 2 коментованої статті містить бланкетну норму, відповідно до якої особливості добору кандидатів на посаду судді, які мають стаж роботи на посаді помічника судді щонайменше три роки, визначаються рішенням ВККСУ.

Порядок проходження спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді було затверджено рішенням ВККСУ від 12 лютого 2018 року № 19/зп-18. Цим же рішенням ВККСУ було затверджено програму спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді, які мають стаж роботи на посаді помічника судді щонайменше три роки та відповідний навчальний план.

Відповідно до преамбули зазначеного вище Порядку визначальними для регулювання спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді є положення ст. 127 Конституції України; розділу IV коментованого Закону; стандарти, що містяться у висновках КРЄС, Європейській хартії про статус суддів (1998), Київських рекомендаціях щодо незалежності судочинства у Східній Європі, на Південному Кавказі та в Середній Азії (2010).

Спеціальна підготовка кандидатів на посаду судді здійснюється НШСУ відповідно до програм та навчальних планів спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді та кандидатів на посаду судді, які мають стаж роботи на посаді помічника судді щонайменше три роки, згідно з Порядком проходження спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді за рекомендацією НШСУ.

Стаття 71. Заява кандидата на посаду судді до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України

1. Для участі у доборі кандидат на посаду судді подає:
1) письмову заяву про участь у доборі кандидатів на посаду судді;
2) копію паспорта громадянина України;
3) анкету кандидата на посаду судді, що містить інформацію про нього;

4) мотиваційний лист, у якому викладаються мотиви бути суддею;

5) декларацію родинних зв'язків та декларацію доброчесності кандидата на посаду судді;

(Пункт 5 частини першої статті 71 в редакції Закону № 2509-VIII від 12.07.2018)

6) копію диплома про вищу юридичну освіту (з додатками), здобуту в Україні, копії документів про вищу юридичну освіту, здобуту за кордоном, разом із копіями документів, що підтверджують їх визнання в Україні, а також копії документів про науковий ступінь, вчене звання (за наявності);

7) копію трудової книжки, послужного списку (за наявності) або інших документів щодо трудової діяльності кандидата на посаду судді;

(Пункт 7 частини першої статті 71 в редакції Закону № 2509-VIII від 12.07.2018)

8) документи з медичних установ установленої форми про проходження психіатричних та наркологічних оглядів та перебування на обліку у психоневрологічних або наркологічних закладах охорони здоров'я;

(Пункт 8 частини першої статті 71 в редакції Закону № 2509-VIII від 12.07.2018)

9) письмову згоду на збирання, зберігання, обробку та використання інформації про кандидата з метою оцінки його готовності до роботи на посаді судді;

10) згоду на проведення щодо нього спеціальної перевірки відповідно до закону;

11) копію декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, яка охоплює період року, що передує року подання документів, та посилання на відповідну сторінку Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

(Пункт 11 частини першої статті 71 в редакції Закону № 2509-VIII від 12.07.2018)

12) копію військового квитка (для військовослужбовців або військовозобов'язаних);

13) документи, що підтверджують відповідність кандидата на посаду судді вимогам статті 69 цього Закону.

(Пункт 13 частини першої статті 71 в редакції Закону № 2509-VIII від 12.07.2018)

2. Форма і зміст заяви про участь у доборі кандидатів на посаду судді, анкети кандидата на посаду судді затверджуються Вищою кваліфікаційною комісією суддів України та розміщуються на її офіційному веб-сайті.

3. Вимагати від кандидата надання документів, не визначених цією статтею, забороняється.

4. Приймання документів завершується в день, визначений в оголошенні як кінцевий термін їх подання. Заяви, що надійшли після зазначеного строку, не розглядаються.

5. До добору кандидатів на посаду судді допускаються особи, які подали всі необхідні документи, визначені частиною першою цієї статті, та відповідають установленим цим Законом вимогам до кандидата на посаду судді на день подання заяви про участь у доборі.

6. Особи, які не подали всіх необхідних документів та/або подали документи, що не відповідають вимогам, до добору не допускаються. У разі недопуску особи до добору кандидатів на посаду судді Вища кваліфікаційна комісія суддів України ухвалює вмотивоване рішення.

1. Коментована стаття встановлює вимоги до заяви кандидата на посаду судді, яка подається до ВККСУ. Так, допуску до добору та складення відбіркового іспиту підлягає особа, яка у визначені ВККСУ терміни подала всі необхідні документи та на день їх подання відповідає установленим Законом вимогам до кандидата на посаду судді. Не можуть бути допущені до участі у доборі особи, які на момент відповідного звернення до ВККСУ вже є учасниками добору кандидатів на посаду судді. Учасником добору на посаду судді є особа, стосовно якої ухвалено рішення ВККСУ про її допуск до нього. Участь особи у доборі припиняється на підставі: 1) рішення ВККСУ про припинення участі особи у доборі; 2) рішення ВККСУ про рекомендування особи для призначення на посаду судді; 3) закінчення терміна дійсності результатів кваліфікаційного іспиту.

Для участі у доборі особі необхідно зареєструвати наміри стати суддею, а також подати документи, визначені ч. 1 коментованої статті.

Про наміри стати суддею особа повідомляє ВККСУ шляхом заповнення на офіційному веб-сайті ВККСУ відповідної форми та за визначеними нею правилами.

Зі зразками письмової заяви про участь у доборі кандидатів на посаду судді; анкети кандидата на посаду судді, що містить інформацію про нього; декларації родинних зв'язків кандидата на посаду судді; письмової згоди на збирання, зберігання, обробку та використання інформації про кандидата з метою оцінки його готовності до роботи на посаді судді та згоди на проведення щодо нього спеціальної перевірки відповідно до Закону можна ознайомитися у відповідному розділі офіційного веб-сайту ВККСУ.

До того ж, відповідно до Умов подання документів та допуску до добору і відбіркового іспиту кандидатів на посаду судді місцевого суду від кандидатів на посаду судді вимагається подання електронного носія зі сканованими копіями документів, визначених ч. 1 коментованої статті.

Відповідно до п. 8 зазначених вище Умов документи (матеріали), передбачені п. п. 2–13 ч. 1 коментованої статті, та електронний носій зі сканованими копіями документів, визначених ч. 1 коментованої статті, повинні бути оформлені додатком до заяви про участь у доборі, розміщені у порядку їх черговості та пронумеровані згідно із загальною кількістю сторінок додатків.

Також Умовами визначено технічні вимоги до документів, перелічених у ч. 1 коментованої статті (*з текстом Умов можна ознайомитися на офіційній веб-сторінці ВККСУ за наступним посиланням: https://vkksu.gov.ua/ua/dobir-kandidativ-na-posadu-suddi-vpershe/documents-pp/umowi-podannia-dokumientiw-ta-dopusku-do-doboru-i-widbirkowogo-ispitu-kandidatiw-na-posadu-suddi-misciewogo-sudu/*).

У контексті ч. 1 коментованої статті мають значення наступні підзаконні нормативно-правові акти: 1) наказ МОЗ України від 30 липня 2012 року № 578, яким було затверджено: а) Порядок проведення медичного огляду та спеціальної перевірки особи, яка претендує на зайняття посади, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування; б) Порядок проведення спеціальної перевірки відомостей про стан здоров'я особи, яка претендує на зайняття посади, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування; в) Форми первинної облікової документації відповідних форм; 2) Постанова КМУ від 16 жовтня 2014 року № 563, якою затверджені: а) Порядок проведення перевірки достовірності відомостей щодо застосування заборон, передбачених ч. ч. 3, 4 ст. 1 Закону України «Про очищення влади»; б) Перелік органів, що проводять перевірку достовірності

відомостей щодо застосування заборон, передбачених ч. ч. 3, 4 ст. 1 Закону України «Про очищення влади».

2. Форма і зміст заяви про участь у доборі кандидатів на посаду судді, анкети кандидата на посаду судді затверджуються ВККСУ та розміщуються на її офіційному веб-сайті.

Так, форма та зміст відповідної заяви передбачені Положенням про порядок розгляду питань та підготовки матеріалів щодо проведення добору кандидатів на посаду судді вперше, затвердженим рішенням ВККСУ від 18 жовтня 2012 року № 214/пп-12 та Положенням про порядок подання документів, підготовки та розгляду ВККСУ питання про рекомендування кандидата для обрання на посаду судді безстроково, затвердженого рішенням ВККСУ від 19 травня 2015 року № 34/зп-15 із подальшими змінами (рішенням ВККСУ від 08 квітня 2016 року № 26/зп-16 це Положення викладено у новій редакції).

3. Частина 3 коментованої статті встановлює заборону вимагати від кандидата надання документів, не визначених цією статтею. Отже, перелік документів, передбачений ч. 1 статті, що коментується, є вичерпним.

4. Частина 4 коментованої статті передбачає темпоральні обмеження щодо приймання документів від кандидатів для участі у доборі на посаду судді. Так, останній день приймання документів визначається у відповідному оголошенні. Подання документів з порушенням зазначеного в оголошенні терміну має наслідком залишення їх без розгляду.

5. До добору кандидатів на посаду судді допускаються особи, які подали всі необхідні документи, визначені ч. 1 коментованої статті, та відповідають установленим цим Законом вимогам до кандидата на посаду судді на день подання заяви про участь у доборі (*детальніше про вимоги до кандидата на посаду судді див. коментар до ст. 69 цього Закону*).

6. Частина 6 статті, що коментується, передбачає відмову у допуску до добору осіб, які не подали всіх необхідних документів та (або) подали документи, які не відповідають встановленим Законом вимогам. При цьому коментована норма не передбачає надання кандидатам на посаду судді можливості усунення недоліків у визначених ч. 1 цієї статті документах. Недопуск особи до добору кандидатів на посаду судді оформлюється відповідним рішенням ВККСУ. Зазначимо, що технічні вимоги до оформлення документів, передбачених ч. 1 коментованої статті, визначаються Умовами подання документів та допуску до добору і відбіркового іспиту кандидатів на посаду судді місцевого суду (*див. коментар до ч. 1 статті*).

Стаття 72. Порядок проведення добору кандидатів на посаду судді

1. Добір кандидатів на посаду судді полягає у проходженні особами, допущеними до добору, відбіркового іспиту, організації проведення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України щодо осіб спеціальної перевірки в порядку, встановленому законодавством у сфері запобігання корупції, з урахуванням особливостей, визначених цим Законом, а також у проходженні спеціальної підготовки та складенні кваліфікаційного іспиту.

2. Вища кваліфікаційна комісія суддів України зобов'язана забезпечити прозорість відбіркового та кваліфікаційного іспитів. На кожному з цих етапів та під час перевірки робіт можуть бути присутніми представники засобів масової інформації, громадських об'єднань, судді, адвокати, представники органів суддівського

самоврядування, а також кожний кандидат на посаду судді, який брав участь у складенні відповідного іспиту.

1. Частина 1 коментованої статті встановлює алгоритм проведення добору кандидатів на посаду судді. Зокрема, добір кандидатів на посаду судді передбачає: 1) проходження відбіркового іспиту; 2) проведення спеціальної перевірки; 3) проходження спеціальної підготовки; 4) складення кваліфікаційного іспиту.

1) Особливості проходження відбіркового іспиту встановлені ст. 73 цього Закону. Відбірковий іспит проводиться ВККСУ у формі анонімного тестування з метою перевірки рівня загальних теоретичних знань кандидата на посаду судді у сфері права, володіння ним державною мовою, особистих морально-психологічних якостей кандидата. За результатами відбіркового іспиту ВККСУ ухвалює попереднє рішення про допуск осіб, які успішно склали відбірковий іспит, до наступного етапу добору і оприлюднює це рішення на офіційному веб-сайті ВККСУ (*детальніше про відбірковий іспит див. коментар до ст. 73 цього Закону*).

Порядок складення відбіркового іспиту та методика оцінювання його результатів затверджений рішенням ВККСУ від 10 квітня 2017 року № 33/зп-17.

2) Проведення спеціальної перевірки щодо кандидата на посаду судді врегульовано ст. 74 цього Закону. Так, для проведення спеціальної перевірки ВККСУ після ухвалення попереднього рішення про допуск осіб, які успішно склали відбірковий іспит, до наступного етапу добору надсилає до уповноважених органів запити про перевірку відповідних відомостей щодо вказаних осіб. За результатами спеціальної перевірки ВККСУ ухвалює рішення про направлення осіб, які відповідають установленим до кандидата на посаду судді вимогам, для проходження спеціальної підготовки в НШСУ (*див. коментар до ст. 74 цього Закону*).

Спеціальна перевірка кандидатів на посаду судді здійснюється відповідно до постанови КМУ від 25 березня 2015 року № 171 «Про затвердження Порядку проведення спеціальної перевірки осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищеним корупційним ризиком, і внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України».

3) Проходження спеціальної підготовки унормовано ст. 77 коментованого Закону. Так, спеціальна підготовка кандидата на посаду судді включає теоретичну та практичну підготовку судді в НШСУ (*див. коментар до ст. 77 цього Закону*).

Порядок проходження спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді затверджено рішенням ВККСУ від 12 лютого 2018 року № 19/зп-18. На сьогодні актуальною є редакція Порядку зі змінами, внесеними згідно з рішенням ВККСУ від 13 липня 2018 року № 172/зп-18.

4) Особливості складення кваліфікаційного іспиту передбачені ст. 78 коментованого Закону. Кваліфікаційний іспит є атестуванням особи, яка пройшла спеціальну підготовку і виявила намір бути рекомендованою для призначення на посаду судді. Він полягає у виявленні належних теоретичних знань та рівня професійної підготовки кандидата на посаду судді, у тому числі отриманого за результатами спеціальної підготовки, а також ступеня його здатності здійснювати правосуддя. Кваліфікаційний іспит проводиться шляхом складення кандидатом на посаду судді письмового анонімного тестування та виконання анонімно письмового практичного завдання з метою виявлення рівня знань, практичних навичок та умінь у застосу-

ванні закону та веденні судового засідання (*детальніше див. коментар до ст. 78 цього Закону*).

2. Відповідно до ч. 2 статті, що коментується, на ВККСУ покладено обов'язок із забезпечення прозорості іспитів – відбіркового та кваліфікаційного. Коментована норма передбачає можливість присутності широкого кола осіб під час перевірки робіт: представників ЗМІ, громадськості, суддів, адвокатів, представників органів суддівського самоврядування. Також право бути присутніми під час перевірки робіт мають усі кандидати на посаду судді, які брали участь у складенні відповідного іспиту. Додаткове рішення ВККСУ для допуску зазначених категорій осіб до процесу перевірки робіт коментованим Законом не вимагається, але такі особи зобов'язані не пізніше ніж за п'ятнадцять днів до дати проведення іспиту повідомити ВККСУ про свої наміри бути присутнім на ньому, додавши до звернення документи, що підтверджують їх статус, із зазначенням контактних засобів зв'язку для погодження із ВККСУ порядку такого спостереження.

Стаття 73. Відбірковий іспит

1. Відбірковий іспит проводиться Вищою кваліфікаційною комісією суддів України у формі анонімного тестування з метою перевірки рівня загальних теоретичних знань кандидата на посаду судді у сфері права, володіння ним державною мовою, особистих морально-психологічних якостей кандидата.

2. Вища кваліфікаційна комісія суддів України на своєму офіційному веб-сайті повідомляє кандидатів на посаду судді, допущених до відбіркового іспиту, про дату, час і місце його проведення не пізніш як за десять днів до визначеної дати іспиту.

3. Невідкладно після закінчення відбіркового іспиту Вища кваліфікаційна комісія суддів України у присутності кандидатів на посаду судді забезпечує перевірку робіт і визначає з урахуванням прогнозованої кількості вакантних посад прохідний бал, що не може бути нижчим 75 відсотків максимально можливого балу відповідного відбіркового іспиту.

4. Результати відбіркового іспиту оприлюднюються на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України не пізніше наступного дня після проведення іспиту.

5. За результатами відбіркового іспиту Вища кваліфікаційна комісія суддів України ухвалює попереднє рішення про допуск осіб, які успішно склали відбірковий іспит, до наступного етапу добору і оприлюднює це рішення на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

6. Порядок складення відбіркового іспиту та методика оцінювання результатів визначаються положенням, що затверджується Вищою кваліфікаційною комісією суддів України.

1. Згідно з ч. 1 коментованої статті відбірковий іспит проводиться ВККСУ у формі анонімного тестування з метою перевірки рівня загальних теоретичних знань кандидата на посаду судді у сфері права, володіння ним державною мовою, особистих морально-психологічних якостей кандидата.

Організаційна підготовка до складення анонімних тестувань для перевірки рівня загальних теоретичних знань у сфері права та володіння державною мовою включає такі стадії: 1) розробка і затвердження програм тестувань; 2) розробка і затвердження тестових запитань; 3) затвердження бази тестових запитань; 4) формування тестового зошита; 5) тиражування тестових зошитів.

Програми тестувань розробляються НШСУ або за завданням ВККСУ іншими фахівцями з дотриманням умов конфіденційності, затверджуються ВККСУ з метою визначення тематики розділів і дисциплін, на основі яких здійснюватиметься розробка тестових запитань, та оприлюднюються на офіційному веб-сайті ВККСУ.

Метою відбіркового іспиту є перевірка рівня загальних теоретичних знань особи у сфері права, володіння нею державною мовою та її особистих морально-психологічних якостей.

Завданням відбіркового іспиту є виявлення осіб з достатнім для кандидата на посаду судді рівнем знань та якостей.

Принципами відбіркового іспиту є публічність, прозорість, відкритість, рівність умов для осіб, які беруть участь у ньому.

Відбірковий іспит проводиться у формі анонімного тестування.

Проведення відбіркового іспиту включає такі стадії: 1) складення та визначення результатів анонімного тестування для перевірки рівня загальних теоретичних знань у сфері права; 2) складення та визначення результатів анонімного тестування для перевірки рівня володіння державною мовою; 3) складення та визначення результатів анонімного тестування для перевірки рівня особистих морально-психологічних якостей.

За результатами складення одного тестування ВККСУ може ухвалити рішення про допуск особи до іншого. У разі допуску особи до складення відбіркового іспиту (окремих тестувань у межах нього) її участь у відповідних тестуваннях є обов'язковою.

Забезпечення проведення відбіркового іспиту здійснюється уповноваженими представниками ВККСУ: членами ВККСУ, інспекторами ВККСУ та працівниками секретаріату ВККСУ.

Уповноважені представники ВККСУ несуть відповідальність за розголошення конфіденційної та службової інформації, пов'язаної із проведенням відбіркового іспиту, згідно з чинним законодавством України.

2. Відбірковий іспит мають право складати особи, допущені до нього на підставі рішення ВККСУ. Повідомлення про дату, час і місце складення відбіркового іспиту (анонімних тестувань у рамках відбіркового іспиту) розміщується на офіційному веб-сайті ВККСУ не пізніше як за десять днів до визначеної дати. Особа, допущена до відбіркового іспиту, повинна своєчасно з'явитися в день, час і місце, визначені ВККСУ для складення відповідних тестувань, і мати при собі документ, що посвідчує її особу та громадянство України для подальшого проходження процедури реєстрації.

3. Частина 3 статті, що коментується, передбачає прозорість та оперативність визначення результатів відбіркового іспиту. Зокрема, перевірка робіт проводиться у присутності кандидатів на посаду судді. Зазначимо, що присутність кандидата на посаду судді при перевірці роботи є правом, а не обов'язком останнього. Таким чином, відсутність кандидата на посаду судді при перевірці його роботи не є перешкодою здійснення відповідної перевірки ВККСУ.

Коментованою нормою ВККСУ уповноважена на визначення за результатами перевірки робіт прохідного балу, який не може бути нижчим 75 відсотків максимально можливого балу відповідного відбіркового іспиту. Визначення прохідного балу здійснюється ВККСУ з урахуванням прогнозованої кількості вакантних посад.

4. Результати відбіркового іспиту оприлюднюються на офіційному веб-сайті ВККСУ не пізніше наступного дня після проведення іспиту. У контексті комен-

тування ч. 4 ст. 73 цього Закону слід звернути увагу на невідповідність цій нормі п. 15 р. V Порядку складення відбіркового іспиту та методики оцінювання його результатів, затвердженого рішенням ВККСУ від 10 квітня 2017 року № 33/зп-17. Так, відповідно до визначеного пункту Порядку результати відбіркового іспиту оприлюднюються на офіційному веб-сайті ВККСУ не пізніше наступного дня *після їх визначення*. Водночас, норма ч. 4 статті, що коментується, передбачає обов'язковість оприлюднення результатів відбіркового іспиту *не пізніше наступного дня після його проведення*.

5. За результатами відбіркового іспиту ВККСУ ухвалює попереднє рішення про допуск осіб до наступного етапу добору та/або рішення про припинення участі осіб у доборі. Попереднє рішення ВККСУ про допуск до наступного визначеного Законом етапу добору ухвалюється стосовно осіб, які успішно склали відбірковий іспит (отримали прохідний і вищий бал), і оприлюднюється на офіційному вебсайті ВККСУ.

Рішення ВККС України про припинення участі особи у доборі за результатами відбіркового іспиту ухвалюється у разі: 1) ухвалення ВККСУ рішення про припинення участі особи у складенні відбіркового іспиту; 2) особа за результатами відбіркового іспиту набрала нижчий за прохідний бал.

6. Порядок складення відбіркового іспиту та методика оцінювання його результатів затверджений рішенням ВККСУ від 10 квітня 2017 року № 33/зп-17.

Стаття 74. Проведення спеціальної перевірки щодо кандидата на посаду судді

1. Для проведення спеціальної перевірки Вища кваліфікаційна комісія суддів України після ухвалення попереднього рішення про допуск осіб, які успішно склали відбірковий іспит, до наступного етапу добору надсилає до уповноважених органів запити про перевірку відповідних відомостей щодо вказаних осіб.

У разі проведення перевірки відомостей шляхом безпосереднього доступу до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування, запити до відповідних органів не надсилаються.

Перелік уповноважених державних органів та вимоги до інформації, що повинна бути надана або отримана, визначаються Вищою кваліфікаційною комісією суддів України з урахуванням інформації, що міститься в особових справах кандидатів на посаду судді.

2. Фізичні та юридичні особи мають право подавати до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України інформацію щодо кандидатів на посаду судді.

3. За результатами спеціальної перевірки Вища кваліфікаційна комісія суддів України ухвалює рішення про направлення осіб, які відповідають установленим до кандидата на посаду судді вимогам, для проходження спеціальної підготовки в Національній школі суддів України.

4. У разі одержання інформації, що свідчить про невідповідність кандидата на посаду судді встановленим цим Законом вимогам, Вища кваліфікаційна комісія суддів України ухвалює вмотивоване рішення про припинення подальшої участі у доборі кандидата на посаду судді.

(Стаття 74 в редакції Закону № 2509-VIII від 12.07.2018*)*

1. Одним із етапів добору та призначення на посаду судді є проведення спеціальної перевірки кандидата на посаду судді, що здійснюється ВККСУ, зокрема таким

структурним підрозділом, як відділ з питань проведення спеціальних перевірок кандидатів на посаду судді департаменту з питань суддівської кар'єри секретаріату ВККСУ. Перевірка усіх кандидатів на посаду судді на предмет їх відповідності встановленим законом вимогам є необхідною окремою стадією призначення судді на посаду з метою перевірки відомостей, що підтверджують відповідність встановленим вимогам до кандидатів на посаду судді (наприклад, вік, громадянство тощо), так і інших відомостей, які надані кандидатом особисто (анкетні дані кандидата на посаду судді, наявність нагород тощо). Слід зазначити, що спеціальна перевірка кандидата на посаду судді проводиться ВККСУ винятково за його письмовою згодою відповідно до встановленої форми.

Процедура проведення спеціальної перевірки регламентована Порядком проведення спеціальної перевірки щодо осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищеним корупційним ризиком, затвердженим постановою КМУ від 25 березня 2015 року № 171, з урахуванням особливостей проведення спеціальної перевірки щодо претендентів на посади суддів. Посади суддів є посадами, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища.

Процедура спеціальної перевірка полягає у вивченні матеріалів щодо кандидата на посаду судді, направленні запитів про перевірку повідомлених ними відомостей, отриманні відповідей та аналітичній обробці отриманих даних щодо: наявності у кандидата громадянства України та періоду проживання в Україні не менше, ніж 10 років; наявності вищої юридичної освіти; наявності стажу роботи в галузі права не менше, ніж 3 роки; відсутності не знятої чи не погашеної судимості та судових рішень про визнання кандидата обмежено дієздатною або недієздатною особою; відсутності хронічних психічних або інших захворювань, що перешкоджають виконанню функцій зі здійснення правосуддя.

У порядку перевірки відомостей щодо суддів ВККСУ опрацьовуються питання щодо дотримання ними вимог щодо несумісності, визначених ст. 54 Закону, а саме зайняття посади в будь-якому іншому органі державної влади, органі місцевого самоврядування та з представницьким мандатом, поєднання суддею свої діяльності із підприємницькою або адвокатською, будь-якою іншою оплачуваною роботою (крім викладацької, наукової і творчої діяльності), входження до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства чи організації, що має на меті одержання прибутку та низки інших встановлених заборон щодо професійної діяльності судді.

Додатково у процесі спеціальної перевірки щодо кандидата на посаду судді перевіряються відомості щодо: наявності судового рішення, що набрало законної сили, згідно з яким особу притягнуто до кримінальної відповідальності, зокрема за корупційні правопорушення; наявності відомостей про кандидата в Єдиному державному реєстрі осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення; достовірності відомостей, зазначених кандидатом у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування за минулий рік; відношення особи до військового обов'язку; стану здоров'я (в частині перебування особи на обліку в психоневрологічних або наркологічних закладах охорони здоров'я), освіти, наявність наукового ступеня, вченого звання; наявності в особи допуску до державної таємниці; поширення на особу передбаченої Законом України «Про очищення влади» заборони займати відповідну посаду.

Спеціальна перевірка кандидата на посаду судді проводиться 25 календарних днів із дати надання згоди на її проведення. Перевірка відомостей щодо кандидата на посаду судді під час проведення спеціальної перевірки проводиться:1) ДСАУ – щодо наявності в Єдиному державному реєстрі судових рішень відомостей про притягнення особи до кримінальної відповідальності; 2) МВС – щодо наявності судимості, її зняття, погашення; 3) Міністерством юстиції України і Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку – щодо наявності в особи корпоративних прав; 4) Міністерством юстиції України – щодо наявності в Єдиному державному реєстрі осіб, щодо яких застосовано положення Закону України «Про очищення влади», відомостей про претендента на посаду; 5) Національним агентством з питань запобігання корупції – щодо наявності в Єдиному державному реєстрі осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, відомостей про претендента на посаду, а також щодо достовірності відомостей, зазначених особою у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за минулий рік; 6) Міністерством охорони здоров'я України, відповідним органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим, структурним підрозділом обласної, Київської та Севастопольської міської держадміністрації – щодо відомостей про стан здоров'я претендента на посаду (в частині перебування на обліку в психоневрологічних або наркологічних закладах охорони здоров'я); 7) Міністерством освіти і науки України, відповідним органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим, структурним підрозділом обласної, Київської та Севастопольської міської держадміністрації, центральним органом виконавчої влади, якому підпорядкований навчальний заклад, керівником навчального закладу – щодо освіти, наявності у претендента на посаду наукового ступеня, вченого звання; 8) Службою безпеки України (СБУ) – щодо наявності в особи допуску до державної таємниці, а також щодо відношення особи до військового обов'язку (в частині персонально якісного обліку військовозобов'язаних СБУ); 9) Міністерством оборони України – щодо відношення особи до виконання військового обов'язку (стосовно військовослужбовців Збройних Сил), військовими комісаріатами Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя – щодо відношення особи до виконання військового обов'язку (крім випадків персонально якісного обліку військовозобов'язаних СБУ, Служби зовнішньої розвідки); 10) Службою зовнішньої розвідки – щодо відношення особи до виконання військового обов'язку (у разі перебування військовозобов'язаного на персонально якісному обліку в Службі зовнішньої розвідки). З метою перевірки відомостей стосовно кандидата на посаду судді ВККСУ, в межах процедури проведення спеціальної перевірки, направляє до зазначених вище органів запити про перевірку відомостей стосовно такого кандидата.

2. Для забезпечення об'єктивності під час добору та призначення суддів на посаду законодавець передбачає, що будь-які фізичні та юридичні особи мають право подавати до ВККСУ інформацію щодо кандидатів на посаду судді. Зазначена інформація підлягає перевірці поряд з іншими відомостями, які надійшли від компетентних органів під час виконання ними запитів про перевірку. Зазначене свідчить про комплексний характер проведення спеціальної перевірки, оскільки її метою є встановлення відповідності кандидатів на посаду судді усім вимогам, визначеним законом, та отримання інформації, що характеризує особисті і моральні якості кандидатів.

3. Після закінчення спеціальної перевірки ВККСУ за її результатами складає довідку з викладенням фактів та обставин, встановлених за результатами такої перевірки. З метою забезпечення прозорості в доборі кандидатів на посаду судді

передбачена можливість ознайомлення кандидата на посаду судді з довідкою про її результати. У разі незгоди з результатами спеціальної перевірки кандидат на посаду судді може подати свої зауваження у письмовій формі.

У випадку відповідності кандидата на посаду судді встановленим законом вимогам ВККСУ ухвалює рішення про направлення їх для проходження спеціальної підготовки в НШСУ.

4. Якщо при проведенні спеціальної перевірки виявлено факти та обставини, що свідчать про невідповідність кандидата на посаду судді встановленим вимогам, ВККСУ ухвалює вмотивоване рішення про припинення подальшої участі у доборі кандидата на посаду судді. Така особа не допускається до проходження наступних стадій призначення добору на посаду судді.

Стаття 75. Повна перевірка декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, поданої кандидатом на посаду судді

1. Повна перевірка декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, поданої кандидатом на посаду судді, здійснюється відповідно до закону центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику, та полягає у з'ясуванні достовірності задекларованих відомостей, точності оцінки задекларованих активів, перевірці на наявність конфлікту інтересів та ознак незаконного збагачення.

2. Повна перевірка такої декларації здійснюється протягом тридцяти днів з дня її подання кандидатом на посаду судді.

1. Кандидат на посаду судді повинен подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, копія якої, а також посилання на відповідну сторінку Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, подається до ВККСУ разом із заявою про участь у доборі кандидатів на посаду судді та іншими документами відповідно до ст. 71 коментованого Закону.

Така особливість обумовлена можливим набуттям кандидатом статусу судді, який є суб'єктом, на якого поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції». Саме тому стосовно кандидата на посаду судді здійснюється повна перевірка декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, яка передбачена стосовно судді відповідно до ст. 60 цього Закону (*див. коментар до цієї норми Закону*) з урахуванням особливостей, передбачених ч. 2 статті, що коментується.

2. Повна перевірка декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, поданої кандидатом на посаду судді, здійснюється протягом тридцяти днів з дня її подання. Слід зазначити про те, що кандидат на посаду судді, подаючи декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не має права подати з власної ініціативи виправлену версію своєї декларації. У разі виявлення суб'єктом декларування у поданій декларації недостовірних відомостей суб'єкт декларування може звернутись до Національного агентства з питань запобігання корупції через персональний електронний кабінет, деталізовано описати виявлені неточності або

помилки. Відповідна інформація буде врахована Національним агентством з питань запобігання корупції у разі проведення повної перевірки декларації відповідного суб'єкта декларування.

Стаття 76. Декларація родинних зв'язків кандидата на посаду судді

1. Кандидат на посаду судді зобов'язаний подавати шляхом заповнення на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України декларацію родинних зв'язків за формою, що визначається Комісією.

2. У декларації родинних зв'язків кандидата на посаду судді зазначаються відомості, визначені частиною другою статті 61 цього Закону.

3. Декларація родинних зв'язків кандидата на посаду судді є відкритою для загального доступу через оприлюднення на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

4. За відсутності доказів іншого відомості, подані кандидатом на посаду судді у декларації родинних зв'язків, вважаються достовірними.

5. У разі одержання інформації, що може свідчити про недостовірність (у тому числі неповноту) відомостей, поданих кандидатом на посаду судді у декларації родинних зв'язків, Вища кваліфікаційна комісія суддів України проводить перевірку зазначеної декларації та розглядає її на своєму засіданні із запрошенням такого кандидата. Кандидат на посаду судді має право ознайомитися з цією інформацією, надати відповідні пояснення, спростувати та заперечити її.

6. Якщо за результатами розгляду інформації Вища кваліфікаційна комісія суддів України дійде висновку про недостовірність (у тому числі неповноту) відомостей, поданих кандидатом на посаду судді у декларації родинних зв'язків, Комісія ухвалює вмотивоване рішення про припинення подальшої участі в доборі та призначенні кандидата на посаду судді.

7. До осіб, з якими у кандидата на посаду судді є родинні зв'язки, належать особи, визначені в частині восьмій статті 61 цього Закону.

1. Декларація родинних зв'язків кандидата на посаду судді подається у строк, визначений умовами проведення конкурсу на зайняття посади судді, шляхом її заповнення на офіційному веб-сайті ВККСУ із зазначенням відомостей за останні п'ять календарних років. Правила заповнення та подання декларації родинних зв'язків кандидата на посаду судді затверджені рішенням ВККСУ від 31 жовтня 2016 року № 137/зп-16 з наступними змінами.

Декларація родинних кандидата на посаду судді заповнюється державною мовою з дотриманням принципів ділового мовлення, без скорочення слів, зокрема прізвища, ім'я, по батькові, займаної посади та місця роботи (проходження служби) тощо. Подана кандидатом на посаду судді декларація зміні чи уточненню не підлягає.

2. *Див. коментар до ст. ст. 61 цього Закону.*

3. Подана декларація родинних зв'язків кандидата на посаду судді є відкритою для загального доступу через оприлюднення на офіційному веб-сайті ВККСУ (див. https://cab.vkksu.gov.ua/search.html).

4. Відомості, подані кандидатом на посаду судді у декларації родинних зв'язків, уважаються достовірними за відсутності доказів іншого. Достовірність, точність і повнота вказаних у декларація родинних зв'язків кандидата на посаду судді відомостей засвідчується підписом кандидата на посаду судді із зазначенням дати її заповнення. Подана кандидатом на посаду судді декларація родинних зв'язків кандидата на посаду судді зміні чи уточненню не підлягає.

5. У випадку одержання інформації, що може свідчити про недостовірність (у тому числі неповноту) відомостей, поданих кандидатом на посаду судді у декларації родинних зв'язків, ВККСУ проводить перевірку зазначеної декларації та розглядає її на своєму засіданні із запрошенням такого кандидата. Кандидат на посаду судді має право ознайомитися з цією інформацією, надати відповідні пояснення, спростувати та заперечити її.

6. Якщо за результатами перевірки ВККСУ дійде висновку про те, що подана декларація є недостовірною або неповною, це може мати наслідком припинення подальшої участі такого кандидата у доборі на посаду судді. Зазначення кандидатом на посаду судді недостовірних (зокрема неповних) відомостей у декларації родинних зв'язків має наслідком припинення подальшої участі такого кандидата в доборі або конкурсі, про що ВККСУ ухвалює мотиване рішення про припинення подальшої участі в доборі та призначенні кандидата на посаду судді.

7. *Див. коментар до ст. 61 Закону*.

Стаття 77. Спеціальна підготовка кандидата на посаду судді

1. Спеціальна підготовка кандидата на посаду судді включає теоретичну та практичну підготовку судді в Національній школі суддів України.

2. Програму, навчальний план та порядок проходження спеціальної підготовки кандидатами на посаду судді затверджує Вища кваліфікаційна комісія суддів України за рекомендацією Національної школи суддів України.

3. Спеціальна підготовка проводиться протягом дванадцяти місяців (якщо інший строк не визначений рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України) за рахунок коштів Державного бюджету України.

4. На період проходження кандидатом підготовки за ним зберігається основне місце роботи, виплачується стипендія в розмірі посадового окладу помічника судді місцевого суду. Строк проходження спеціальної підготовки в Національній школі суддів України зараховується до стажу професійної діяльності у сфері права.

5. За результатами спеціальної підготовки кандидати отримують свідоцтво установленого Вищою кваліфікаційною комісією суддів України зразка. Проходженням кандидатом спеціальної підготовки вважається успішне виконання програми підготовки.

6. Національна школа суддів України надсилає матеріали щодо кандидатів, які пройшли спеціальну підготовку, до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України для складення кваліфікаційного іспиту.

7. У разі порушення кандидатом на посаду судді порядку проходження спеціальної підготовки, що призвело до його відрахування, припинення кандидатом проходження такої підготовки за власною ініціативою, неуспішного виконання кандидатом на посаду судді програми спеціальної підготовки він повинен відшкодувати кошти, витрачені на його підготовку. Кандидат на посаду судді зобов'язаний відшкодувати кошти, витрачені на його спеціальну підготовку, також у разі, якщо він без поважних причин не з'явився для складення кваліфікаційного іспиту або протягом трьох років з дня зарахування до резерву не подав заяву про участь у конкурсі на зайняття вакантної посади судді чи за власним бажанням виключений із резерву.

1. Коментована стаття визначає порядок проходження кандидатами на посаду судді спеціальної підготовки, яка передбачає теоретичну та практичну підготовку кандидатів на посаду судді у НШСУ та полягає у формуванні фахових умінь, навичок і високої професійної культури, психологічну адаптацію до професії судді.

Метою спеціальної підготовки є допомога кандидатам на посаду судді розвинути особисті якості та набути професійних умінь і навичок, необхідних для якісного виконання обов'язків судді, ставлення до учасників судового процесу з повагою, забезпечення гарантування прав особи та основоположних свобод, дотримання норм етики та усвідомлення високої значимості суду в демократичному суспільстві, забезпечення безсторонності та справедливого публічного розгляду справи в розумні строки.

Принципами спеціальної підготовки є: 1) різнобічність та комплексність спеціальної підготовки, її орієнтованість на опанування всіма необхідними уміннями та навичками, властивими професії судді; 2) здійснення спеціальної підготовки відповідно до кращого світового досвіду з урахуванням міжнародних стандартів у сфері судочинства; 3) єдність (уніфікованість) спеціальної підготовки, тобто її проведення на підставі стандартизованих програм, розроблених НШСУ; 4) практична спрямованість спеціальної підготовки, зокрема, через формування програми, виходячи із суддівських компетенцій (знань, умінь і навичок, властивих професії судді); 5) збалансованість програми спеціальної підготовки шляхом поєднання теоретичних і практичних занять в аудиторії зі стажуванням у судах; 6) забезпечення високої якості та наукової обґрунтованості спеціальної підготовки; 7) сучасність змісту та удосконалення методики спеціальної підготовки; 8) ініціативність і зацікавленість кандидатів на посаду судді в підвищенні професійного рівня; 9) використання новітніх ІТ-досягнень у процесі підготовки.

2**.** Відповідно до ч. 2 коментованої статті програму, навчальний план та порядок проходження спеціальної підготовки кандидатами на посаду судді ВККСУ затверджує за рекомендацією НШСУ.

Порядок проходження спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді було затверджено рішенням ВККСУ від 12 лютого 2018 року № 19/зп-18.

Рішенням ВККСУ від 13 липня 2018 року № 172/зп-18 було затверджено Програму спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді та Навчальний план спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді.

3. Частина 3 статті, що коментується, встановлює тривалість спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді. Так, спеціальна підготовка проводиться протягом дванадцяти місяців. Водночас, ВККСУ може визначити інший строк проходження кандидатом на посаду судді спеціальної підготовки.

ВККСУ скористалася повноваженням, наданим їй ч. 3 коментованої статті, та передбачила у п. 1.2 Порядку проходження спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді інший, ніж передбачений цим Законом, строк спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді, які мають стаж роботи на посаді помічника судді щонайменше три роки – протягом трьох місяців.

Зазначимо, що норма ч. 3 коментованої статті передбачає імперативне правило щодо визначення джерела фінансування спеціальної підготовки кандидата на посаду судді – виняткова за рахунок коштів Державного бюджету України.

4. На період проходження кандидатом підготовки за ним зберігається основне місце роботи, виплачується стипендія в розмірі посадового окладу помічника судді місцевого суду. Строк проходження спеціальної підготовки в НШСУ зараховується до стажу професійної діяльності у сфері права. Аналогічна норма передбачена і п. 1.2 Порядку проходження спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді.

5. Проходженням кандидатом спеціальної підготовки вважається успішне виконання Програми. Кандидат на посаду судді вважається таким, що пройшов спеціальну підготовку, за умови набрання ним не менше 75 відсотків максимальної кількості балів за результатами контрольних заходів під час спеціальної підготовки. За результатами спеціальної підготовки кандидати отримують свідоцтво установленого ВККСУ зразка.

6. НШСУ надсилає щодо кожного кандидата, який пройшов спеціальну підготовку, до ВККСУ матеріали про результати проходження спеціальної підготовки кандидата на посаду судді у формі висновку, в якому, зокрема, зазначається інформація про результати виконання кандидатом кожного блоку та Програми в цілому.

До особової справи слухача долучаються: 1) витяг із наказу про зарахування (відрахування) слухача; 2) інформація про результати проходження спеціальної підготовки кандидата на посаду судді; 3) копія свідоцтва установленого ВККСУ зразка.

Особові справи слухачів зберігаються в НШСУ впродовж строку, визначеного чинним законодавством України. Витяги з особової справи слухача про результати проходження ним спеціальної підготовки надаються НШСУ у випадках, установлених чинним законодавством України.

7. Відповідно до ч. 7 коментованої статті у разі порушення кандидатом на посаду судді порядку проходження спеціальної підготовки, що призвело до його відрахування, припинення кандидатом проходження такої підготовки з власної ініціативи, неуспішного виконання кандидатом на посаду судді програми спеціальної підготовки він повинен відшкодувати кошти, витрачені на його підготовку.

Про такі випадки НШСУ повідомляє ВККСУ та вживає заходів щодо відшкодування коштів, витрачених на спеціальну підготовку такого кандидата (абз. 2 п. 2.9 Порядку проходження спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді).

Відповідно до п. 2.8 Порядку проходження спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді підстави та порядок відрахування слухача визначаються Регламентом НШСУ та цим Порядком. Відрахування зі складу слухачів здійснюється наказом ректора НШСУ, копія якого невідкладно передається до ВККСУ з поданням про припинення з цих підстав подальшої участі кандидата на посаду судді у доборі.

У разі виявлення ВККСУ: 1) інформації про недостовірність (у тому числі неповноту) відомостей, поданих кандидатом на посаду судді в декларації родинних зв'язків; 2) інших обставин щодо кандидата на посаду судді, які відповідно до чинного законодавства України перешкоджають зайняттю ним посади професійного судді, – наказ ректора НШСУ про відрахування зі складу слухачів видається після отримання рішення ВККСУ про припинення подальшої участі кандидата на посаду судді у доборі.

Кандидат на посаду судді зобов'язаний відшкодувати кошти, витрачені на його спеціальну підготовку, також у разі, якщо він без поважних причин не з'явився для складення кваліфікаційного іспиту або протягом трьох років з дня зарахування до резерву не подав заяву про участь у конкурсі на зайняття вакантної посади судді чи за власним бажанням виключений із резерву.

Стаття 78. Кваліфікаційний іспит

1. Кваліфікаційний іспит є атестуванням особи, яка пройшла спеціальну підготовку і виявила намір бути рекомендованою для призначення на посаду судді.

2. Кваліфікаційний іспит полягає у виявленні належних теоретичних знань та рівня професійної підготовки кандидата на посаду судді, у тому числі отриманого за результатами спеціальної підготовки, а також ступеня його здатності здійснювати правосуддя.

3. Кваліфікаційний іспит проводиться шляхом складення кандидатом на посаду судді письмового анонімного тестування та виконання анонімно письмового практичного завдання з метою виявлення рівня знань, практичних навичок та умінь у застосуванні закону та веденні судового засідання.

4. Кваліфікаційний іспит проводиться Вищою кваліфікаційною комісією суддів України у спеціально обладнаному для цього приміщенні. Перебіг кваліфікаційного іспиту фіксується за допомогою технічних засобів відео- та звукозапису. На кожному його етапі та під час оцінювання результатів можуть бути присутніми представники засобів масової інформації, професійних організацій правників, а також правозахисних організацій.

5. Порядок складення кваліфікаційного іспиту, методика оцінювання кандидатів визначаються положенням, що затверджується Вищою кваліфікаційною комісією суддів України.

6. Результати кваліфікаційного іспиту дійсні протягом трьох років з дня складення іспиту.

7. Якщо особа набрала менше 75 відсотків максимально можливого балу кваліфікаційного іспиту, вона вважається такою, що не склала кваліфікаційний іспит.

8. Особа, яка не склала кваліфікаційний іспит, може бути допущена до складення такого іспиту повторно не раніше ніж через рік. Особа, яка не склала кваліфікаційний іспит повторно, може бути допущена до наступного іспиту не раніш як через два роки.

9. Вища кваліфікаційна комісія суддів України визначає рейтинг кандидатів на посаду судді відповідно до кількості набраних кандидатами балів за результатами кваліфікаційного іспиту. У рейтингу також окремо відображаються бали із завдань, якими перевіряють здатність кандидата бути суддею за відповідними спеціалізаціями.

10. Вища кваліфікаційна комісія суддів України зараховує до резерву на заміщення вакантних посад суддів тих кандидатів, які набрали не менше 75 відсотків максимально можливого балу кваліфікаційного іспиту.

11. Інформація про результати кваліфікаційного іспиту і місце кандидата на посаду судді за рейтингом є загальнодоступною та оприлюднюється на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

12. Порушення процедури проведення кваліфікаційного іспиту щодо кандидата на посаду судді може бути оскаржено в порядку, визначеному Кодексом адміністративного судочинства України.

1. Кваліфікаційний іспит є передбаченим коментованим Законом етапом добору на посаду судді, що є атестуванням особи, яка пройшла спеціальну підготовку і виявила намір бути рекомендованою для призначення на посаду судді.

2. Згідно з ч. 2 статті, яка коментується, кваліфікаційний іспит полягає у виявленні належних теоретичних знань та рівня професійної підготовки кандидата на посаду судді, ступеня його здатності здійснювати правосуддя.

Метою іспиту є виявлення рівня знань, практичних навичок та умінь у застосуванні закону та веденні судового засідання кандидатів на посаду судді й оцінка їх здатності здійснювати правосуддя на професійній основі.

Завданнями іспиту є: 1) виявлення рівня знань матеріального та процесуального права; 2) оцінка практичних навичок та умінь у застосуванні закону під час вирішення судових спорів та написання судового рішення; 3) оцінка знань та навичок

застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики ЄСПЛ; 4) оцінка умінь та навичок написання тексту судового рішення; 5) визначення уміння складати юридичні тексти державною мовою.

3. Згідно з ч. 3 статті, що коментується, кваліфікаційний іспит проводиться шляхом складення кандидатом на посаду судді письмового анонімного тестування та виконання анонімно письмового практичного завдання з метою виявлення рівня знань, практичних навичок та умінь у застосуванні закону та веденні судового засідання.

Відповідно до п. 2 розд. ІІ Положення про складення кваліфікаційного іспиту та методику оцінювання кандидатів на посаду судді, затвердженого рішенням ВККСУ від 03 жовтня 2018 року № 211/зп-18, програма іспиту і таксономічні характеристики тестувань за завданням ВККСУ розробляються НШСУ.

Загалом організаційна підготовка до складення іспиту включає наступні стадії: 1) розроблення та затвердження програми іспиту і таксономічних характеристик тестувань; 2) розроблення завдань для етапів іспиту; 3) затвердження баз завдань для етапів іспиту; 4) формування і тиражування завдань для етапів іспиту.

Програма іспиту визначає перелік дисциплін і тем, відповідно до яких проводитиметься іспит. Таксономічна характеристика тестування визначає дисципліни програми, їх питому вагу у тестуванні та кваліфікаційний рівень запитань кожної дисципліни.

Програма іспиту і таксономічні характеристики тестувань затверджуються ВККСУ та оприлюднюються на її офіційному веб-сайті не пізніше як за 20 календарних днів до дати проведення першого етапу іспиту (складення тестування).

Принципами іспиту є справедливість, законність, публічність, прозорість, відкритість і рівність умов для його учасників, об'єктивність, неупередженість та повага до прав людини.

Складення іспиту кандидатами на посаду судді включає такі етапи: 1) складення тестування щодо виявлення належних теоретичних знань; 2) виконання практичного завдання зі спеціалізації місцевого загального суду (у разі виявлення кандидатами на посаду судді бажання бути суддею за цією спеціалізацією); 3) виконання практичного завдання зі спеціалізації місцевого адміністративного суду (у разі виявлення кандидатами на посаду судді бажання бути суддею за цією спеціалізацією); 4) виконання практичного завдання зі спеціалізації місцевого господарського суду (у разі виявлення кандидатами на посаду судді бажання бути суддею за цією спеціалізацією).

Черговість етапів проведення виконання практичного завдання зі спеціалізацій визначається рішенням ВККСУ з урахуванням кількості кандидатів на посаду судді, які виявили бажання бути суддею за цими спеціалізаціями.

4. Іспит проводиться у приміщенні, обладнаному робочими місцями для осіб, які забезпечують реєстрацію, та для учасників іспиту. Перебіг складення іспиту фіксується за допомогою технічних засобів відео- та звукозапису. Відео- та аудіозаписи засідань є невід'ємною частиною протоколів засідань ВККСУ.

На кожному етапі іспиту та під час оцінювання результатів іспиту на засіданні ВККСУ щодо визначення його результатів можуть бути присутніми як спостерігачі представники засобів масової інформації, професійних організацій правників, правозахисних організацій та судді.

Спостерігач зобов'язаний не пізніше ніж за десять днів до дати проведення відповідного етапу іспиту повідомити ВККСУ про наміри бути присутнім на іспиті,

додавши до звернення документ, що підтверджує його статус, із зазначенням контактних засобів зв'язку для погодження з ВККСУ порядку своєї участі.

Спостерігач допускається до приміщення складення іспиту після пред'явлення уповноваженому представнику ВККСУ документа, що підтверджує його особу та статус, і лише у разі погодження ВККСУ його участі під час проведення іспиту у порядку, визначеному абзацом другим цього пункту.

Під час проведення іспиту спостерігач зобов'язаний дотримуватись правил поведінки, передбачених п. 11 Положення про складення кваліфікаційного іспиту та методику оцінювання кандидатів на посаду судді, затвердженим рішенням ВККСУ від 03 жовтня 2018 року № 211/зп-18.

Участь спостерігачів не повинна перешкоджати ВККСУ у проведенні іспиту, а кандидату на посаду судді – належним чином складати тестування та виконувати практичне завдання.

У разі порушення спостерігачем визначеного порядку участі та загальних правил поведінки ВККСУ може видалити його із приміщення та анулювати його статус як спостерігача.

5. Порядок складення кваліфікаційного іспиту, методика оцінювання кандидатів визначаються Положенням про складення кваліфікаційного іспиту та методику оцінювання кандидатів на посаду судді, затвердженим рішенням ВККСУ від 03 жовтня 2018 року № 211/зп-18.

6. Результати іспиту визначаються за спеціалізаціями шляхом встановлення сукупності набраних учасником іспиту балів за результатами складення тестування та виконання практичного завдання із обраної учасником іспиту спеціалізації. При цьому у разі виявлення бажання учасником іспиту виконувати практичне завдання за більше ніж однією спеціалізацією, результати виконання практичного завдання за цими спеціалізаціями для визначення результату іспиту не сумуються, а встановлюються окремо під час визначення результатів іспиту за кожною із спеціалізацій.

Стадії та черговість визначення кодованих результатів етапу іспиту передбачені п. 3 розд. VI зазначеного вище Положення.

Результати іспиту затверджуються ВККСУ й оприлюднюються на її офіційному веб-сайті не пізніше наступного робочого дня після ухвалення ВККСУ відповідного рішення.

Термін дії результатів іспиту завершується наступного дня за днем їх затвердження ВККСУ через три роки.

7. Якщо особа набрала менше 75 відсотків максимально можливого балу кваліфікаційного іспиту, вона вважається такою, що не склала кваліфікаційний іспит.

Особа вважається такою, що успішно склала іспит, у разі набрання не менше 75% бала за складення іспиту.

Особа вважається такою, що не склала іспит, у разі: 1) ненабрання мінімальної кількості балів, визначених пунктом 11 цього розділу; 2) неявки на один або більше етапів іспиту; 3) відмови від складення одного або більше етапів іспиту; 4) допущення порушення порядку складення іспиту, яке рішенням ВККСУ визнано істотним.

Особа може бути визнана такою, що не склала іспиту, у разі: 1) нерозпізнавання програмним забезпеченням ВККСУ її роботи, зокрема, у зв'язку з неправильним заповненням бланка відповідей або зошита для виконання практичного завдання; 2) невиявлення програмним забезпеченням ВККСУ роботи, зокрема, у зв'язку

із неправильним заповненням згенерованого особі для відповідного етапу індивідуального коду.

Рішення про визнання особи такою, що не склала іспит, може бути прийнято лише за умови відсутності технічних збоїв у роботі програмного забезпечення ВККСУ, які зафіксовані відповідним актом, складеним уповноваженим представником ВККСУ.

У разі неявки особи на перший або наступний етапи іспиту без поважних причин вона вважається такою, що припинила участь у доборі кандидатів на посаду судді місцевого суду без права на повторне складення іспиту з покладенням на неї зобов'язання щодо відшкодування витрачених на її спеціальну підготовку коштів.

Вирішення питання щодо поважності причин неявки особи на іспит визначається ВККСУ.

8. Особою, яка відповідно до Закону має право бути допущеною до складення іспиту, повторно є особа, яка успішно пройшла спеціальну підготовку, відповідає вимогам до посади судді місцевого суду, однак не склала іспит. Таку особу може бути допущено ВККСУ до складення іспиту повторно не раніше ніж через рік з дня затвердження його результатів та впродовж строку їх дійсності.

Особою, яка відповідно до коментованого Закону має право бути допущеною до складення наступного іспиту, є особа, яка відповідає вимогам до посади судді місцевого суду, однак повторно не склала іспит. Таку особу може бути допущено ВККСУ до складення наступного іспиту упродовж терміну дійсності результатів іспиту, складеного повторно, але не раніше як через два роки з дня затвердження цих результатів.

9. На підставі результатів, отриманих учасниками іспиту за підсумками успішного складення іспиту, формується рейтинг кандидатів на посаду судді. Рейтинг визначається відповідно до кількості набраних учасниками іспиту балів і формується за спеціалізаціями. У рейтингу зазначається: 1) місце кандидата у такому рейтингу; 2) прізвище, ім'я та по батькові кандидата; 3) дата затвердження результатів іспиту; 4) кількість набраних кандидатом балів під час складення тестування та виконання практичного завдання із відповідної спеціалізації; 5) загальна кількість набраних кандидатом балів за складення іспиту; 6) дата завершення терміну перебування у рейтингу.

У разі набрання кандидатами однакової кількості балів за іспит їх місце у рейтингу є однаковим. Рейтинг затверджується ВККСУ за кожною спеціалізацією окремо та оприлюднюється на її офіційному веб-сайті не пізніше п'яти робочих днів після затвердження.

Підставами для виключення кандидата із рейтингу є: 1) завершення терміну перебування у рейтингу; 2) надходження до ВККСУ відповідної заяви кандидата про виключення його з резерву за власним бажанням.

10. До резерву на заміщення вакантних посад суддів зараховуються кандидати на посаду судді, які успішно склали іспит. У резерві зазначається прізвище, ім'я та по батькові кандидата та його місце у рейтингу за відповідними спеціалізаціями. Резерв затверджується ВККСУ та опубліковується на її офіційному вебсайті не пізніше п'яти робочих днів після затвердження. Кандидат на посаду судді під час перебування у резерві зобов'язаний взяти участь у конкурсі на зайняття вакантної посади судді місцевого суду. Термін перебування кандидата на посаду судді у рейтингу та резерві завершується одночасно із завершенням терміну дії результатів іспиту.

Підставами для виключення кандидата на посаду судді з резерву є: 1) завершення терміну перебування у такому резерві; 2) видання Президентом України Указу про призначення на посаду судді; 3) надходження до ВККСУ відповідної заяви кандидата про виключення його з резерву за власним бажанням.

Виключення кандидата на посаду судді із рейтингу та резерву здійснюється на підставі рішення ВККСУ. Кандидат на посаду судді зобов'язаний відшкодувати кошти, витрачені на його спеціальну підготовку, якщо він протягом терміну перебування у резерві не подав заяви про участь у конкурсі на зайняття вакантної посади судді місцевого суду чи за власним бажанням виключений із резерву.

11. Інформація про результати кваліфікаційного іспиту і місце кандидата на посаду судді за рейтингом є загальнодоступною та оприлюднюється на офіційному веб-сайті ВККСУ.

Кандидат на посаду судді має право ознайомитись з власним бланком відповідей та зошитом для виконання практичного завдання особисто у приміщенні ВККСУ.

12. Порушення процедури проведення кваліфікаційного іспиту щодо кандидата на посаду судді може бути оскаржено в порядку, визначеному КАС України. Особливості провадження у справах щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності ВККСУ передбачені ст. 266 КАС України.

Стаття 79. Проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді

1. Конкурс на зайняття вакантної посади судді проводиться відповідно до цього Закону та положення про проведення конкурсу.

2. Положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді затверджується Вищою кваліфікаційною комісією суддів України.

3. Для проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді Вища кваліфікаційна комісія суддів України ухвалює рішення про його оголошення, розміщує відповідну інформацію на своєму офіційному веб-сайті і веб-порталі судової влади та публікує її у визначених нею друкованих засобах масової інформації не пізніш як за місяць до дня проведення конкурсу.

4. Загальний порядок подання заяви для участі у конкурсі та умови його проведення визначаються Вищою кваліфікаційною комісією суддів України.

5. Інформація про подання заяви для участі у конкурсі на заміщення конкретної вакантної посади судді оприлюднюється на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

6. В оголошенні про конкурс зазначаються найменування судів, де є вакантні посади суддів, кількість таких посад, умови проведення конкурсу, дата, час і місце його проведення.

7. Заяви для участі у конкурсі на зайняття вакантної посади судді подаються до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України у встановлений Комісією строк.

8. Вища кваліфікаційна комісія суддів України проводить конкурс на зайняття вакантних посад суддів місцевого суду на основі рейтингу кандидатів на посаду судді та суддів, які виявили намір бути переведеними до іншого місцевого суду, за результатами кваліфікаційних іспитів, складених у межах процедури добору суддів чи в межах процедури кваліфікаційного оцінювання відповідно.

9. Вища кваліфікаційна комісія суддів України проводить конкурс на зайняття вакантних посад суддів апеляційного суду чи суддів Верховного Суду на основі рейтингу учасників за результатами кваліфікаційного оцінювання.

10. Конкурс на зайняття вакантної посади судді Верховного Суду проводиться щодо вакантної посади у відповідному касаційному суді.

11. Вища кваліфікаційна комісія суддів України проводить конкурс на зайняття вакантних посад суддів вищого спеціалізованого суду на основі рейтингу учасників за результатами кваліфікаційного оцінювання.

12. Конкурс на зайняття вакантної посади судді полягає у визначенні учасника конкурсу, який має вищу позицію за рейтингом.

13. У разі однакової позиції за рейтингом серед кандидатів на посаду судді та суддів, які виявили намір бути переведеними до іншого місцевого суду, перевага надається учаснику, який набрав більшу кількість балів із виконаного під час кваліфікаційного іспиту практичного завдання, а за однакової кількості балів – учаснику, який є суддею. За однакових результатів у конкурсі учасників, які є суддями, перевага надається тому учаснику, який має більший стаж роботи на посаді судді. У разі якщо учасники не мають стажу роботи на посаді судді або мають однаковий стаж роботи на посаді судді, перевага надається учаснику, який має більший стаж професійної діяльності у сфері права.

14. У разі однакової позиції за рейтингом, визначеним за результатами кваліфікаційного оцінювання для участі у конкурсі на посаду судді апеляційного суду чи Верховного Суду, перевага надається учаснику, який набрав більшу кількість балів із виконаного під час іспиту, проведеного в межах процедури кваліфікаційного оцінювання, практичного завдання, а за однакової кількості балів – учаснику, який має більший стаж роботи на посаді судді. У разі якщо учасники не мають стажу роботи на посаді судді або мають однаковий стаж роботи на посаді судді, перевага надається учаснику, який має більший стаж професійної діяльності у сфері права.

15. У разі однакової позиції за рейтингом, визначеним за результатами кваліфікаційного оцінювання для участі у конкурсі на посаду судді Вищого суду з питань інтелектуальної власності, перевага надається учаснику, який набрав більшу кількість балів із виконаного під час іспиту, проведеного в межах процедури кваліфікаційного оцінювання, практичного завдання, а за однакової кількості балів – учаснику, який є суддею.

16. Критерії визначення переможця конкурсу на посаду судді Вищого антикорупційного суду визначаються законом.

17. За результатами конкурсного добору Вища кваліфікаційна комісія суддів України надсилає до Вищої ради правосуддя відповідно до кількості вакантних посад суддів рекомендації про призначення кандидатів суддями.

18. Відповідно до внесеної Вищою кваліфікаційною комісією суддів України рекомендації Вища рада правосуддя на своєму засіданні розглядає питання про призначення кандидата на посаду судді та в разі ухвалення позитивного рішення вносить подання Президентові України про призначення судді на посаду.

19. Вища рада правосуддя може відмовити у внесенні Президентові України подання про призначення судді на посаду виключно з таких підстав:

1) наявність обґрунтованого сумніву щодо відповідності кандидата критерію доброчесності чи професійної етики або інших обставин, які можуть негативно вплинути на суспільну довіру до судової влади у зв'язку з таким призначенням;

2) порушення визначеного законом порядку призначення на посаду судді.

Підстави, зазначені у пункті 1 цієї частини, Вища рада правосуддя визначає, керуючись власною оцінкою обставин, пов'язаних із кандидатом на посаду судді, та його особистих якостей.

20. У разі відмови у внесенні Президентові України подання про призначення судді на посаду Вища рада правосуддя ухвалює вмотивоване рішення, яке може бути оскаржено до Верховного Суду у порядку, встановленому процесуальним законом.

21. Рішення Вищої ради правосуддя про відмову у внесенні Президентові України подання про призначення судді на посаду може бути оскаржене та скасоване виключно з таких підстав:

1) склад Вищої ради правосуддя, який ухвалив відповідне рішення, не мав повноважень його ухвалювати;

2) рішення не підписано членом Вищої ради правосуддя, який брав участь у його ухваленні;

3) рішення не містить посилання на визначені законом підстави відмови у внесенні Президентові України подання про призначення судді на посаду або мотивів, з яких Вища рада правосуддя прийшла до відповідних висновків.

22. Кандидат на посаду судді, якому Вищою радою правосуддя відмовлено у внесенні подання про призначення його суддею, без нового проходження процедури добору не може бути повторно зарахований до резерву.

1. Рішенням ВККСУ від 02 листопада 2016 року № 141/зп-16 затверджено Положення про проведення конкурсу на заміщення вакантної посади судді. Зазначене Положення розроблено відповідно до коментованого Закону і визначає порядок проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді місцевого, апеляційного, вищого спеціалізованого судів та ВС, внесення до ВРП рекомендації про призначення (переведення) кандидатів на посаду судді.

2. Положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді затверджується ВККСУ. Як зазначалося вище, таке Положення було затверджено Рішенням ВККСУ від 02 листопада 2016 року № 141/зп-16.

3. Порядок оголошення конкурсу визначено розд. II Положення. Так, конкурс оголошується на підставі рішення ВККСУ. Рішення про проведення конкурсу ухвалюється на засіданні ВККСУ у пленарному складі. У рішенні ВККСУ визначається найменування судів, кількість вакантних посад, порядок та строки подання заяви для участі в конкурсі, перелік документів, що додаються до заяви, та вимоги до них, умови його проведення, дата, час і місце проведення конкурсу, повноваження палат (колегій) ВККСУ щодо проведення конкурсу, інша необхідна інформація.

Оголошення про проведення конкурсу ВККСУ розміщує на своєму офіційному веб-сайті і веб-порталі судової влади та публікує у визначених ВККСУ друкованих ЗМІ не пізніше як за місяць до дня проведення конкурсу.

4. Загальний порядок подання заяви для участі у конкурсі та умови його проведення визначені р. III Положення. Умови проведення конкурсу на зайняття вакантних посад суддів конкретного суду затверджуються рішеннями ВККСУ. Зокрема, Умови проведення конкурсу на зайняття вакантних посад суддів касаційних судів у складі ВС були затверджені рішенням ВККСУ від 02 серпня 2018 року № 185/зп-18.

Положенням визначено вимоги щодо форми подання документів для участі у конкурсі, їх перелік, порядок прийняття документів відповідальною особою та подальший алгоритм розгляду документів ВККСУ (*детальніше див. Положення про проведення конкурсу на заміщення вакантної посади судді, затверджене Рішенням ВККСУ від 02 листопада 2016 року № 141/зп-16.*).

5. Інформація про подання заяви для участі у конкурсі на заміщення конкретної вакантної посади судді оприлюднюється на офіційному веб-сайті ВККСУ не пізніше наступного робочого дня після присвоєння документам статусу «прийняті».

6. Відповідно до ч. 6 коментованої статті в оголошенні про конкурс зазначаються найменування судів, де є вакантні посади суддів, кількість таких посад, умови проведення конкурсу, дата, час і місце його проведення. Пункт 2.3 Положення доповнює коментовану норму необхідністю зазначення в оголошенні про конкурс також

інформації щодо порядку та строків подання заяви для участі в конкурсі; переліку документів, що додаються до заяви, та вимог до них; іншої необхідної інформації.

7. Відповідно до ч. 7 статті, що коментується, заяви для участі у конкурсі на зайняття вакантної посади судді подаються до ВККСУ у встановлений нею строк. Як правило, строки подання заяв встановлюються Умовами проведення конкурсу на зайняття вакантних посад суддів відповідного суду. Наприклад, п. 4 Умов проведення конкурсу на зайняття вакантних посад суддів касаційних судів у складі ВС, затверджених рішенням ВККСУ від 02 серпня 2018 року № 185/зп-18, було встановлено строк подання документів для участі у конкурсі – 38 календарних днів, починаючи з 08 серпня по 14 вересня 2018 року (включно).

8. Конкурс на зайняття вакантних посад суддів місцевого суду проводиться на основі рейтингу, складеного за результатами кваліфікаційних іспитів у межах процедури добору суддів (для кандидатів на посаду судді, зарахованих до резерву) чи іспитів у межах процедури кваліфікаційного оцінювання (для суддів, які подали заяви про участь у конкурсі).

При проведенні конкурсу на зайняття вакантної посади судді місцевого суду рейтинг формується на основі рейтингу кандидатів на посаду судді та суддів, які виявили намір бути переведеними до іншого місцевого суду, за результатами кваліфікаційних іспитів, складених у межах процедури добору суддів чи в межах процедури кваліфікаційного оцінювання відповідно. Рейтинг визначається (порівнюється), виходячи зі спеціалізації суду, до якого оголошено конкурс.

9. Конкурс на зайняття вакантних посад суддів апеляційного суду чи суддів ВС проводиться на основі рейтингу учасників за результатами кваліфікаційного оцінювання.

10. Конкурс на зайняття вакантної посади судді ВС проводиться щодо вакантної посади у відповідному касаційному суді. Відповідний пункт передбачений і Положенням про проведення конкурсу на заміщення вакантної посади судді (п. 6.9).

11. ВККСУ проводить конкурс на зайняття вакантних посад суддів вищого спеціалізованого суду на основі рейтингу учасників за результатами кваліфікаційного оцінювання.

12. Рейтинг формується ВККСУ у кожному випадку проведення конкурсу із зазначенням найменування судів та кількості вакантних посад у судах, оголошених на конкурс. У рейтингу для проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді ВС зазначаються вакантні посади суддів у відповідному касаційному суді. Рейтинг затверджується рішенням ВККСУ та оприлюднюється на її офіційному веб-сайті не пізніше одного робочого дня після затвердження. Копія рішення ВККСУ про затвердження рейтингу та витяг з рейтингу долучаються до матеріалів особової справи або досьє кожного учасника конкурсу на зайняття вакантної посади судді.

13. У разі однакової позиції за рейтингом серед кандидатів на посаду судді та суддів, які виявили намір бути переведеними до іншого місцевого суду, перевага надається учаснику, який набрав більшу кількість балів із виконаного під час кваліфікаційного іспиту практичного завдання, а за однакової кількості балів – учаснику, який є суддею. За однакових результатів у конкурсі учасників, які є суддями, перевага надається тому учаснику, який має більший стаж роботи на посаді судді. У разі якщо учасники не мають стажу роботи на посаді судді або мають однаковий стаж роботи на посаді судді, перевага надається учаснику, який має більший стаж професійної діяльності у сфері права.

Відповідна норма передбачена також п. 7.2 Положення.

14. У разі однакової позиції за рейтингом, визначеним за результатами кваліфікаційного оцінювання для участі у конкурсі на посаду судді апеляційного суду чи ВС, перевага надається учаснику, який набрав більшу кількість балів із виконаного під час іспиту, проведеного в межах процедури кваліфікаційного оцінювання, практичного завдання, а за однакової кількості балів – учаснику, який має більший стаж роботи на посаді судді. У разі якщо учасники не мають стажу роботи на посаді судді або мають однаковий стаж роботи на посаді судді, перевага надається учаснику, який має більший стаж професійної діяльності у сфері права.

Пункт 7.3 Положення доповнює ч. 14 коментованої статті та передбачає, що у разі якщо кандидати мають однаковий стаж професійної діяльності у сфері права, перевага надається учаснику конкурсу, стаж якого більше пов'язаний зі спеціалізацією суду, на зайняття вакантної посади, в якому оголошено відповідний конкурс.

До того ж, у разі якщо кандидати з суддів мають однакову позицію за рейтингом, визначеним за результатами кваліфікаційного оцінювання для участі у конкурсі на посаду судді ВС, при всіх інших рівних умовах перевага надається судді, який має більший стаж роботи в судах касаційної інстанції чи Верховному Суді України.

15. У разі однакової позиції за рейтингом, визначеним за результатами кваліфікаційного оцінювання для участі у конкурсі на посаду судді Вищого суду з питань інтелектуальної власності, перевага надається учаснику, який набрав більшу кількість балів із виконаного під час іспиту, проведеного в межах процедури кваліфікаційного оцінювання, практичного завдання, а за однакової кількості балів – учаснику, який є суддею.

16. Згідно з ч. 16 статті, що коментується, критерії визначення переможця конкурсу на посаду судді Вищого антикорупційного суду визначаються законом. Такі критерії визначені ст. 8 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд».

Зокрема, відповідно до ч. 4 ст. 8 зазначеного вище Закону з метою сприяння ВККСУ у встановленні для цілей кваліфікаційного оцінювання відповідності кандидатів на посади суддів Вищого антикорупційного суду критеріям доброчесності (моралі, чесності, непідкупності), а саме щодо законності джерел походження майна, відповідності рівня життя кандидата або членів його сім'ї задекларованим доходам, відповідності способу життя кандидата його статусу, наявності знань та практичних навичок для розгляду справ, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, утворюється Громадська рада міжнародних експертів. Громадська рада доброчесності, що утворена і здійснює діяльність відповідно до коментованого Закону, на час діяльності Громадської ради міжнародних експертів не залучається до встановлення відповідності кандидатів на посади суддів Вищого антикорупційного суду передбаченим законом критеріям для цілей кваліфікаційного оцінювання.

Згідно з ч. 6 ст. 8 зазначеного вище Закону у разі однакової позиції за рейтингом, визначеним за результатами кваліфікаційного оцінювання для участі у конкурсі на зайняття посади судді Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду, перевага надається учаснику, який набрав більшу кількість балів із виконаного під час іспиту, проведеного в межах процедури кваліфікаційного оцінювання, практичного завдання, а за однакової кількості балів, як правило, учаснику, котрий має більший стаж роботи на посаді судді в судах апеляційної, касаційної інстанцій. У разі якщо учасники, які беруть участь у конкурсі на зайняття посади судді Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду, мають однаковий стаж роботи на посаді судді

в судах апеляційної, касаційної інстанцій або не мають такого стажу, перевага надається учаснику, який має більший стаж роботи на посаді судді, а за наявності в учасників однакового стажу на посаді судді – учаснику, який має науковий ступінь, а за наявності в обох учасників наукового ступеня або відсутності в обох учасників наукового ступеня – більший стаж професійної діяльності у сфері права.

У разі однакової позиції за рейтингом, визначеним за результатами кваліфікаційного оцінювання для участі у конкурсі на зайняття посад інших суддів Вищого антикорупційного суду, перевага надається учаснику, який набрав більшу кількість балів із виконаного під час іспиту, проведеного в межах процедури кваліфікаційного оцінювання, практичного завдання, а за однакової кількості балів, як правило, учаснику, який має більший стаж роботи на посаді судді. У разі якщо учасники такого конкурсу мають однаковий стаж роботи на посаді судді або не мають такого стажу, перевага надається учаснику, який має науковий ступінь, а за наявності в обох учасників наукового ступеня або відсутності в обох учасників наукового ступеня – більший стаж професійної діяльності у сфері права.

17. За результатами конкурсного добору ВККСУ надсилає до ВРП відповідно до кількості вакантних посад суддів рекомендації про призначення кандидатів суддями.

Аналогічна норма передбачена п. 7.8 Положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді, затвердженого рішенням ВККСУ від 02 листопада 2016 року № 141/зп-16.

18. Відповідно до внесеної ВККСУ рекомендації ВРП на своєму засіданні розглядає питання про призначення кандидата на посаду судді та в разі ухвалення позитивного рішення вносить подання Президентові України про призначення судді на посаду.

Особливості розгляду ВРП рекомендації ВККСУ передбачені ст. 36 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» (*детальніше про процедуру розгляду відповідної рекомендації див. коментар до ч. 1 ст. 70 цього Закону*).

Особливістю розгляду ВРП питання про внесення Президентові України подання про призначення судді Вищого антикорупційного суду та прийняття рішення ВРП щодо кандидата на посаду судді Вищого антикорупційного суду є обов'язковість здійснення відео- та аудіофіксації і трансляції у режимі реального часу відповідних засідань ВРП на офіційному веб-сайті ВРП, що забезпечується секретаріатом ВРП (ч. 8 ст. 8 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд»).

19. ВРП може відмовити у внесенні Президентові України подання про призначення судді на посаду лише з двох підстав: 1) наявність обґрунтованого сумніву щодо відповідності кандидата критерію доброчесності чи професійної етики або інших обставин, які можуть негативно вплинути на суспільну довіру до судової влади у зв'язку з таким призначенням; 2) порушення визначеного законом порядку призначення на посаду судді.

Зазначимо, що відповідно до ч. 19 коментованої статті наявність обґрунтованого сумніву щодо відповідності кандидата критерію доброчесності чи професійної етики та інших обставин, які можуть негативно вплинути на суспільну довіру до судової влади у зв'язку з таким призначенням, визначаються ВРП, яка при цьому керується власною оцінкою обставин, пов'язаних із кандидатом на посаду судді, та його особистих якостей.

20. У разі відмови у внесенні Президентові України подання про призначення судді на посаду ВРП ухвалює вмотивоване рішення, яке може бути оскаржено до ВСУ у порядку, встановленому процесуальним законом.

Оскарження відмови ВРП у внесенні Президентові України подання про призначення судді на посаду відбувається у порядку, передбаченому ст. 266 КАС України. Зокрема, означені справи розглядаються у порядку спрощеного позовного провадження ВС у складі колегії Касаційного адміністративного суду не менше ніж з п'яти суддів.

21. Рішення ВРП про відмову у внесенні Президентові України подання про призначення судді на посаду може бути оскаржене та скасоване виняткова з таких підстав: 1) склад ВРП, який ухвалив відповідне рішення, не мав повноважень його ухвалювати; 2) рішення не підписано членом ВРП, який брав участь у його ухваленні; 3) рішення не містить посилання на визначені законом підстави відмови у внесенні Президентові України подання про призначення судді на посаду або мотивів, з яких ВРП дійшла відповідних висновків.

Зазначимо, що справи щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності ВРП підсудні ВС як суду першої інстанції на підставі ч. 4 ст. 22 КАС України, а особливості провадження у справах щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності ВРП визначені ст. 266 КАС України.

22. Частина 22 статті, що коментується, встановлює заборону на повторне зарахування до резерву кандидата на посаду судді, якому ВРП відмовлено у внесенні подання про призначення його суддею, без нового проходження процедури добору не може бути повторно зарахований до резерву.

Стаття 80. Призначення на посаду судді

1. Призначення на посаду судді здійснюється Президентом України на підставі та в межах подання Вищої ради правосуддя, без перевірки додержання встановлених цим Законом вимог до кандидатів на посаду судді та порядку проведення добору чи кваліфікаційного оцінювання кандидатів.

Будь-які звернення щодо кандидата на посаду судді не перешкоджають його призначенню на посаду. Викладені в таких зверненнях факти можуть бути підставою для порушення Президентом України перед компетентними органами питання про проведення в установленому законом порядку перевірки цих фактів.

2. Президент України видає указ про призначення судді не пізніше тридцяти днів із дня отримання відповідного подання Вищої ради правосуддя.

1. Призначення на посаду судді, яке відповідно до ст. 128 Конституції України здійснюється Президентом України за поданням ВРП, є завершальною стадією у процедурі добору та зайняття суддівської посади. Отже, саме Президент України є суб'єктом, який приймає остаточний за юридичними наслідками акт (указ). Однак реалізація цього повноваження зумовлена наявністю відповідного (обов'язкового) подання ВРП.

Міжнародні стандарти з цього приводу передбачають, що «коли конституційними або іншими правовими положеннями передбачено, що рішення про добір та підвищення суддів по службі приймає глава держави, уряд або законодавча влада, незалежний та компетентний орган, значна кількість членів якого сформована із суддів (…), повинен мати повноваження надавати рекомендації або викладати свою думку, які відповідний орган, що здійснює призначення, має застосовувати на практиці» (*п. 47 Рекомендації CM/Rec (2010) 12 КМРЄ державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність, обов'язки, ухваленої КМРЄ 17 листопада*

2010 року на 1098 засіданні заступників міністрів). Аналогічними за змістом є приписи Монреальської універсальної декларації про незалежність правосуддя 1983 року, п. 11 (с) якої встановлює: «Участь виконавчих і законодавчих органів у призначенні суддів на посаду узгоджується за принципом незалежності правосуддя за тієї умови, що це призначення здійснюється за консультаціями з членами суддівського корпусу та іншими юристами або організаціями, в яких члени суддівського корпусу та інші юристи беруть участь».

Подання ВРП про призначення на посаду судді є єдиною підставою для реалізації наданого Президенту України повноваження у сфері добору суддівських кадрів. «Призначення на посаду судді …в межах подання» означає, що Президент України призначає конкретну особу, яка вказана у поданні ВРП, на посаду судді того суду, що вказаний у поданні ВРП. Альтернатив або винятків бути не може.

Питання, пов'язані з прийняттям ВРП рішення про внесення або відмову у внесенні Президенту України подання про призначення на посаду судді, регламентовано ст.ст. 36–38 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» та ст. 79 Закону, що коментується *(див. коментар до неї)*.

Призначення на посаду судді за наявності відповідного подання ВРП є обов'язком, а не правом Президента України.

Заборона Президенту України проводити будь-які перевірки відносно кандидата, вказаного у поданні ВРП про призначення на посаду судді, вказує на намагання звести його роль у процесі добору суддівських кадрів до церемоніальної.

У випадку надходження до Президента України звернень відносно кандидата на посаду судді, він вправі звернутися до відповідних компетентних органів (залежно від інформації, що міститься у зверненні) щодо перевірки викладених фактів. Така ініціатива проте не перешкоджає (не зупиняє) призначенню особи на посаду судді.

2. Про призначення на посаду судді Президент України повинен видати відповідний указ не пізніше 30 днів із дня отримання подання ВРП. Однак будь-яких юридичних наслідків, а також відповідальності у разі порушення Президентом України цього строку законодавством не передбачено. Свого часу Венеціанська комісія зауважила таке: «Щоб роль Президента була лише церемоніальною, у Конституції може бути закріплено, що пропозиції ради суддів набувають чинності безпосередньо, без втручання Президента, якщо Президент не надасть їм чинності в межах певного часу» (*п. 16 Висновку Венеціанської комісії щодо пропозицій стосовно внесення змін до проекту Закону про внесення змін до Конституції щодо посилення незалежності суддів України від 10 грудня 2013 року № 747/2013)*. Отже, досі існує необхідність додаткового законодавчого врегулювання питання щодо призначення судді на посаду у разі ігнорування Президентом України подання ВРП про призначення особи на посаду судді.

Стаття 81. Порядок призначення на посаду судді апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду або Верховного Суду за спеціальною процедурою

(Назва статті 81 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2509-VIII від 12.07.2018)

1. Спеціальною процедурою призначення на посаду судді апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду або Верховного Суду для цілей цього Закону вважається процедура призначення на посаду судді відповідного суду осіб, які від-

повідають одній із вимог, визначених частиною першою статті 28, частиною першою чи другою статті 33, частиною першою статті 38 цього Закону відповідно.

(Частина перша статті 81 в редакції Закону № 2509-VIII від 12.07.2018)

2. На посаду судді Верховного Суду за спеціальною процедурою може бути призначена особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя у Верховному Суді, а також відповідає одній із вимог, визначених частиною першою статті 38 цього Закону.

3. На посаду судді відповідного апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду за спеціальною процедурою може бути призначена особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя у відповідному суді та з відповідною спеціалізацією, а також відповідає одній із вимог, визначених частиною першою статті 28 (для апеляційного суду), частиною першою чи другою статті 33 (для вищого спеціалізованого суду) цього Закону.

(Частина третя статті 81 в редакції Закону № 2509-VIII від 12.07.2018)

4. З метою допуску до проходження кваліфікаційного оцінювання для участі у конкурсі на посаду судді апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду або Верховного Суду за спеціальною процедурою кандидат на посаду судді подає до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України:

(Абзац перший частини четвертої статті 81 в редакції Закону № 2509-VIII від 12.07.2018)

1) письмову заяву про участь у конкурсі та про проведення кваліфікаційного оцінювання;

(Пункт 1 частини четвертої статті 81 в редакції Закону № 2509-VIII від 12.07.2018)

2) документи, визначені пунктами 2–13 частини першої статті 71 цього Закону;

3) документи, що підтверджують дотримання однієї з вимог, визначених частиною першою статті 28, частиною першою чи другою статті 33, частиною першою статті 38 цього Закону відповідно.

(Пункт 3 частини четвертої статті 81 в редакції Закону № 2509-VIII від 12.07.2018)

5. Вища кваліфікаційна комісія суддів України:

1) на підставі поданих документів встановлює відповідність особи вимогам до кандидата на посаду судді апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду або Верховного Суду та формує його досьє;

(Пункт 1 частини п'ятої статті 81 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2509-VIII від 12.07.2018)

2) проводить кваліфікаційне оцінювання кандидата на посаду судді апеляційного, вищого спеціалізованого суду або Верховного Суду;

(Пункт 2 частини п'ятої статті 81 в редакції Закону № 2509-VIII від 12.07.2018)

3) проводить спеціальну перевірку щодо кандидатів на посаду судді, які допущені до етапу дослідження досьє та проведення співбесіди кваліфікаційного оцінювання.

Перелік уповноважених державних органів, вимоги до інформації, що повинна бути надана або отримана за результатами спеціальної перевірки, та строки надання інформації уповноваженими державними органами визначаються Вищою кваліфікаційною комісією суддів України з урахуванням інформації, що міститься у досьє кандидатів на посаду судді, та строків проведення відповідного конкурсу.

Результати спеціальної перевірки враховуються при ухваленні рішення Комісії за результатами кваліфікаційного оцінювання;

(Пункт 3 частини п'ятої статті 81 в редакції Закону № 2509-VIII від 12.07.2018)

4) за результатами кваліфікаційного оцінювання кандидата на посаду судді апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду або Верховного Суду ухвалює рішення про підтвердження або непідтвердження здатності такого кандидата здійснювати правосуддя у відповідному суді та визначає його рейтинг для участі у конкурсі.

(Пункт 4 частини п'ятої статті 81 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2509-VIII від 12.07.2018)

6. Якщо за результатами проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді в апеляційному суді, вищому спеціалізованому суді або Верховному Суді Вища кваліфікаційна комісія суддів України ухвалює рішення про внесення рекомендації Вищій раді правосуддя щодо призначення кандидата на посаду судді, така рекомендація разом із відповідними матеріалами направляється Вищій раді правосуддя для розгляду.

(Частина шоста статті 81 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2509-VIII від 12.07.2018)

7. Вища рада правосуддя розглядає питання про внесення Президентові України подання про призначення судді на посаду в апеляційний суд, вищий спеціалізований суд або Верховний Суд та ухвалює відповідне рішення.

(Частина сьома статті 81 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2509-VIII від 12.07.2018)

1. Спеціальною процедурою призначення на посаду судді (далі – спеціальна процедура) відповідно до частини першої коментованої норми вважається процедура, що передбачає заміщення вакантної посади судді апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду або ВС за наслідками конкурсу на основі рейтингу учасників за результатами кваліфікаційного оцінювання.

Зазначена процедура призначення на посаду судді є спеціальною відносно порядку добору та призначення на посаду судді місцевого суду, регламентованого ст. 70 цього Закону, який, серед іншого, передбачає складання особою відбіркового іспиту, спеціальну підготовку в НШСУ та кваліфікаційний іспит *(детальніше див. коментар до ст. 70)*. Інакше кажучи, за спеціальною процедурою здійснюється добір винятково суддів апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду або ВС.

Спеціальна процедура характеризується специфікою суб'єктного складу та процесуальними особливостями. Зокрема:

2. На посаду судді ВС за спеціальною процедурою може бути призначена особа, яка відповідає загальним вимогам до кандидатів на посаду судді, передбаченим ст. 127 Конституції України, одній із вимог, визначених ч. 1 ст. 38 цього Закону *(див. коментар до неї)*, та за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя у ВС.

Конкурс на зайняття вакантної посади судді ВС проводиться щодо вакантної посади у відповідному касаційному суді.

3. На посаду судді відповідного апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду може бути призначена особа, яка відповідає загальним вимогам до кандидатів на посаду судді, передбачених ст. 127 Конституції України, одній із вимог, визначених ч. 1 ст. 28 (вимоги до суддів апеляційного суду), ч. 1 чи 2 ст. 33 (вимоги до суддів вищого спеціалізованого суду) цього Закону *(див. коментар до цих норм)* та за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя у відповідному суді та з відповідною спеціалізацією.

4. Конкурс на зайняття вакантної посади за спеціальною процедурою оголошується та проводиться ВККСУ на підставі відповідного рішення. Оголошення про проведення конкурсу розміщується на офіційному веб-порталі ВККСУ, веб-порталі судової влади, а також публікується у визначених ВККСУ ЗМІ не пізніше як за місяць до дати проведення конкурсу.

Для участі у конкурсі за спеціальною процедурою кандидат на посаду судді повинен подати до ВККСУ документи, перелік яких передбачений ч. 4 коментованої статті. Серед них: письмова заява про участь у конкурсі та про проведення кваліфікаційного оцінювання; документи, які підтверджують відповідність спеціальним вимогам, що передбачені для кандидатів відповідного суду (апеляційного, вищого спеціалізованого або ВС); інші документи, визначені пп. 2–13 ч. 1 ст. 71 цього Закону (копію паспорта громадянина України, анкету кандидата на посаду судді, мотиваційний лист, декларацію родинних зв'язків та декларацію доброчесності кандидата на посаду судді, згоду на проведення спеціальної перевірки тощо) *(детальніше див. коментар до ст. 71 цього Закону)*.

З метою допуску до проходження кваліфікаційного оцінювання для участі у конкурсі на зайняття посади судді Вищого антикорупційного суду за спеціальною процедурою кандидат на посаду судді подає до ВККСУ також документи, передбачені Законом України «Про Вищий антикорупційний суд».

Документи для участі у конкурсі можуть подаватися в паперовій формі кандидатом до ВККСУ та/або електронній формі через офіційний веб-сайт ВККСУ, що визначається умовами конкурсу. Так, наприклад, відповідно до Умов проведення конкурсу на зайняття вакантних посад суддів касаційних судів у складі ВС, оголошеного ВККСУ 02 серпня 2018 року, документи для участі в конкурсі на зайняття вакантних посад суддів касаційних судів у складі ВС подавалися кандидатом на посаду судді поштою за адресою ВККСУ. Документи для участі у конкурсі в інший спосіб (особисте подання, електронною поштою тощо) не приймалися.

Загальні положення щодо подання та прийняття заяв і документів для участі у конкурсі за спеціальною процедурою передбачено Положенням про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді, затвердженим рішенням ВККСУ від 02 листопада 2016 року № 141/зп-16 (далі Положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді).

5. На підставі поданих кандидатом документів ВККСУ в особі члена Комісії-доповідача, який визначається за допомогою автоматизованої системи в день прийняття документів, встановлює відповідність особи вимогам до кандидата на посаду судді відповідного суду. Крім того, на цій стадії здійснюється перевірка дотримання кандидатом встановлених умовами конкурсу строку та процедури звернення для участі у конкурсі, а також поданих документів на відповідність переліку та вимогам до їх оформлення.

За результатами проведеної перевірки на найближчому засіданні палати або колегії відповідно до повноважень, визначених ВККСУ при оголошенні конкурсу, ухвалюється рішення про допуск до участі у конкурсі. Повідомлення відповідного змісту публікується на офіційному веб-сайті ВВКСУ.

Матеріали справи кандидатів, які відповідають встановленим вимогам, формуються у відповідне досьє.

Кандидати, які відповідають встановленим законодавством вимогам, допускаються до участі у кваліфікаційному оцінюванні, що проводиться відповідно до порядку та методології кваліфікаційного оцінювання, та передбачає такі етапи,

як: 1) складення іспиту; 2) дослідження досьє та проведення співбесіди (*детальніше з приводу кваліфікаційного оцінювання див. коментар до гл. 1 розд. V цього Закону)*.

Стосовно кандидатів на посаду судді, які після складання іспиту допущені до етапу дослідження досьє та проведення співбесіди, ВККСУ проводить спеціальну перевірку.

Спеціальна перевірка полягає у з'ясуванні достовірності та об'єктивності відомостей стосовно кандидата на посаду судді шляхом направлення письмових запитів до уповноважених державних органів та отримання інформації з автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем яких є державні органи або органи місцевого самоврядування.

Спеціальна перевірка здійснюється у порядку, встановленому цим Законом, Законом України «Про запобігання корупції» та Положенням про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді.

З урахуванням інформації, яка міститься у досьє кандидатів на посаду судді, та строків проведення відповідного конкурсу, ВККСУ визначає: а) перелік уповноважених державних органів, до яких необхідно направити письмові запити; б) вимоги до інформації, що повинна бути надана або отримана; в) строки надання інформації уповноваженими державними органами.

Відповідно до п. 5.2.1. п. 5.2. Положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді письмові запити у межах спеціальної перевірки направляються до: 1) Національної поліції України і ДСАУ – щодо відомостей про притягнення кандидата до кримінальної відповідальності, наявності судимості, її зняття, погашення; 2) Міністерства юстиції України та Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку – щодо наявності в кандидата корпоративних прав; 3) Національного агентства з питань запобігання корупції – щодо: а) наявності в Єдиному державному реєстрі осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, відомостей про кандидата; б) достовірності задекларованих відомостей, точності оцінки задекларованих активів, перевірці на наявність конфлікту інтересів та ознак незаконного збагачення, зазначених особою у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за минулий рік; 4) Міністерства охорони здоров'я України – щодо підтвердження наданої до Комісії довідки медичної установи про стан здоров'я кандидата з висновком щодо його придатності до роботи на посаді, пов'язаній із виконанням функцій держави; 5) Міністерства освіти і науки України – щодо освіти, наявності у кандидата наукового ступеня, вченого звання; 6) Міністерства оборони України – щодо відношення кандидата до військового обов'язку (за винятком випадків персонально якісного обліку військовозобов'язаних Служби безпеки України); 7) до інших органів у разі потреби перевірки чи з'ясування додаткової інформації.

Матеріали спеціальної перевірки долучаються до досьє, а її результати враховуються при ухваленні рішення ВККСУ за наслідками кваліфікаційного оцінювання.

За результатами кваліфікаційного оцінювання кандидата на посаду судді в межах спеціальної процедури ВККСУ ухвалює рішення про підтвердження або непідтвердження здатності такого кандидата здійснювати правосуддя у відповідному судді та визначає його рейтинг для участі у конкурсі.

Рейтинг – це список кандидатів на посаду судді відповідного суду, складений за результатами кваліфікаційного оцінювання за кількісним показником набраних ними балів за принципом від більшого до меншого. Рейтинг затверджується рішенням ВККСУ та оприлюднюється на її офіційному веб-сайті.

Конкурс полягає у визначенні кандидата на посаду судді (учасника конкурсу), який має вищу позицію за рейтингом.

У разі однакової позиції за рейтингом, визначеним за результатами кваліфікаційного оцінювання для участі у конкурсі на посаду судді апеляційного суду чи ВС, перевага надається учаснику, який набрав більшу кількість балів із виконаного під час іспиту, проведеного в межах процедури кваліфікаційного оцінювання, практичного завдання, а за однакової кількості балів – учаснику, який має більший стаж роботи на посаді судді. У разі якщо учасники не мають стажу роботи на посаді судді або мають однаковий стаж роботи на посаді судді, перевага надається учаснику, який має більший стаж професійної діяльності у сфері права. У разі якщо кандидати мають однаковий стаж професійної діяльності у сфері права, перевага надається учаснику конкурсу, стаж якого більше пов'язаний зі спеціалізацією суду, на зайняття вакантної посади в якому оголошено відповідний конкурс *(п. 7.3. Положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді)*.

У разі однакової позиції за рейтингом, визначеним за результатами кваліфікаційного оцінювання для участі у конкурсі на посаду судді Вищого суду з питань інтелектуальної власності, перевага надається учаснику, який набрав більшу кількість балів із виконаного під час іспиту, проведеного в межах процедури кваліфікаційного оцінювання, практичного завдання, а за однакової кількості балів – учаснику, який є суддею *(п. 7.4. Положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді)*.

Критерії визначення переможця конкурсу на посаду судді Вищого антикорупційного суду визначаються ст. 8 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд». Зокрема, у разі однакової позиції за рейтингом, визначеним за результатами кваліфікаційного оцінювання для участі у конкурсі на зайняття посад інших суддів Вищого антикорупційного суду, перевага надається учаснику, який набрав більшу кількість балів із виконаного під час іспиту, проведеного в межах процедури кваліфікаційного оцінювання, практичного завдання, а за однакової кількості балів, як правило, учаснику, який має більший стаж роботи на посаді судді. У разі якщо учасники такого конкурсу мають однаковий стаж роботи на посаді судді або не мають такого стажу, перевага надається учаснику, який має науковий ступінь, а за наявності в обох учасників наукового ступеня або відсутності в обох учасників наукового ступеня – більший стаж професійної діяльності у сфері права.

У випадку, якщо кандидати з суддів мають однакову позицію за рейтингом, визначеним за результатами кваліфікаційного оцінювання для участі у конкурсі на посаду судді ВС, при всіх інших рівних умовах перевага надається судді, який має більший стаж роботи в судах касаційної інстанції чи ВСУ *(п. 7.5. Положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді).*

6. За результатами конкурсу ВККСУ ухвалює рішення щодо рекомендації про призначення кандидата суддею відповідного суду. Рішення щодо рекомендації для кожного кандидата є індивідуальним. Рекомендація ВККСУ направляється до ВРП разом із відповідними матеріалами (досьє кандидата) для розгляду та прийняття відповідного рішення.

7. ВРП розглядає питання про внесення Президентові України подання про призначення судді на посаду в апеляційний суд, вищий спеціалізований суд або ВС та ухвалює відповідне рішення у порядку, передбаченому ст.ст. 36, 37 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» та гл. 10 Регламенту ВРП, затвердженого рішенням ВРП від 24 січня 2017 р. № 52/0/15–17 із наступними змінами. Жодних особливостей, обумовлених спеціальною процедурою, коментована норма не передбачає.

(*Тому детальніше з цього питання див. коментар до ст.ст. 70, 79 цього Закону).* Водночас ст. 8 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» встановлено, що під час розгляду ВРП питання про внесення Президентові України подання про призначення судді Вищого антикорупційного суду та прийняття рішення ВРП щодо кандидата на посаду судді Вищого антикорупційного суду обов'язковим є здійснення відео- та аудіофіксації і трансляції у режимі реального часу відповідних засідань ВРП на офіційному веб-сайті ВРП, що забезпечується секретаріатом ВРП.

Стаття 82. Переведення судді до іншого суду

1. Суддя може бути переведений, в тому числі тимчасово шляхом відрядження, на посаду судді до іншого суду Вищою радою правосуддя в порядку, передбаченому законом.

2. Переведення судді на посаду судді до іншого суду здійснюється на підставі та в межах рекомендації Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, внесеної за результатами конкурсу на заміщення вакантної посади судді, проведеного в порядку, визначеному статтею 79 цього Закону.

3. Переведення судді на посаду судді до іншого суду того самого або нижчого рівня може здійснюватися без конкурсу тільки у випадках реорганізації, ліквідації або припинення роботи суду, в якому такий суддя обіймає посаду судді.

(Частина третя статті 82 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017)

4. Переведення судді до іншого суду в порядку дисциплінарної відповідальності здійснюється на підставі подання органу, який ухвалив рішення про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності.

Питання переведення судді до іншого суду є складовою змісту незмінюваності суддів, який визначено у ст. 53 цього Закону (*див. коментар до неї)*.

Переведення судді передбачає зміну робочого місця судді та здійснення ним повноважень в іншому суді того самого, нижчого або вищого рівня.

Переведення судді до іншого суду може відбуватися:

– за ініціативою (заявою) судді;
– у разі виникнення обставин об'єктивного характеру (припинення роботи суду, його реорганізація чи ліквідація);
– у порядку притягнення судді до дисциплінарної відповідальності.

В останніх двох випадках переведення судді до іншого суду не потребує його згоди (ч. 2 ст. 53 цього Закону).

1. Переведення судді за строком тривалості може мати характер постійного або тимчасового.

Тимчасове переведення судді здійснюється шляхом відрядження його до іншого суду того самого рівня та спеціалізації. Питання, пов'язані з відрядженням судді, регламентовані у ст. 55 цього Закону *(див. коментар до неї).*

Переведення судді до іншого суду належить до повноважень ВРП і здійснюється у порядку, передбаченому цим Законом і Законом України «Про Вищу раду правосуддя». Слід зазначити, що відповідно до п. 7 ч. 16^1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України до 30 вересня 2018 р. переведення судді з одного суду до іншого здійснювалося Президентом України на підставі відповідного подання ВРП.

Згідно з ст. 70 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» переведення судді з одного суду до іншого здійснюється ВРП: 1) на підставі та в межах рекомендації

ВККСУ та доданих до неї матеріалів; 2) на підставі подання Дисциплінарної палати про переведення судді до суду нижчого рівня.

Питання про переведення судді з одного суду до іншого розглядається протягом розумного строку на засіданні ВРП, на яке запрошується суддя, стосовно якого вирішується питання про переведення. Неявка судді на засідання незалежно від причин не перешкоджає розгляду питання за його відсутності. Суддя, щодо якого розглядається питання про переведення з одного суду до іншого, має право надавати пояснення (усні та/або письмові), заявляти клопотання або відводи. За результатами розгляду питання про переведення судді з одного суду до іншого ВРП ухвалює вмотивоване рішення. Копія рішення ВРП про переведення судді надсилається судді, ВККСУ, ДСАУ, до суду, до якого суддя переведений, та до суду, з якого його переведено *(ст. 71 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», гл. 21 Регламенту ВРП)*.

Рішення ВРП про переведення судді є підставою для видання наказу голови суду, до якого переведено суддю, про зарахування (тимчасове зарахування) такого судді до штату відповідного суду.

2. Рекомендація ВККСУ про переведення судді до іншого суду вноситься до ВРП за результатами конкурсу на заміщення вакантної посади судді, який проводиться у порядку, передбаченому ст. 79 цього Закону (*див. коментар до неї)*.

3. Частина третя статті, що коментується, унормовує випадок необхідного переведення судді, що здійснюється без проведення конкурсу, у разі реорганізації, ліквідації або припинення роботи суду, в якому такий суддя обіймає посаду. Таке переведення здійснюється до суду того самого або нижчого рівня на підставі та в межах рекомендації ВККСУ. Спеціалізація не є визначальною у такому випадку.

Загалом переведення судді у разі припинення діяльності суду відповідає існуючим у сфері судової влади міжнародним стандартам. Щоправда вони вимагають переведення судді за таких обставин до суду того самого (еквівалентного) рівня. Наприклад, *п. 31 Монреальської універсальної декларації про незалежність правосуддя 1983 року* передбачає: «Розпуск суду не повинен впливати на суддів, що працюють у ньому. У такому випадку судді обов'язково повинні бути переведені до інших судів того ж самого рівня». Аналогічними є положення інших міжнародних документів, які крім того наголошують, що «розпуск суду не повинен бути підставою для звільнення суддів, що працюють у ньому. … Судді за вимогою виконавчої влади не можуть бути переведені з суду однієї юрисдикції до суду іншої юрисдикції чи з одної посади на іншу без їхньої особистої згоди; але якщо таке переведення є наслідком певної узгодженої з представниками суддівського корпусу політики, надання такої згоди не може безпричинно затримуватися» (*Пекінські тези щодо принципів незалежності суддів юридичної асоціації країн азіатського та тихоокеанського регіону (LAWASIA) 1995 р.)*.

Необхідно зауважити, що відповідно до ст. 126 Конституції України та ст. 117 цього Закону незгода на переведення до іншого суду у разі ліквідації чи реорганізації суду, в якому суддя обіймає посаду, є підставою для звільнення судді.

Для розгляду питання щодо переведення судді без конкурсу суддя повинен звернутися до ВККСУ з письмовою заявою.

4. Переведення судді до іншого суду в порядку дисциплінарної відповідальності здійснюється ВРП на підставі подання Дисциплінарної палати про переведення судді до суду нижчого рівня.

Подання про переведення судді до суду нижчого рівня є видом дисциплінарного стягнення, що передбачено ст. 109 цього Закону *(детальніше див. коментар до неї)*.

Розділ V

КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ РІВЕНЬ СУДДІ

Глава 1. Кваліфікаційне оцінювання суддів

Стаття 83. Завдання та підстави кваліфікаційного оцінювання

1. Кваліфікаційне оцінювання проводиться Вищою кваліфікаційною комісією суддів України з метою визначення здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді за визначеними законом критеріями.

2. Критеріями кваліфікаційного оцінювання є:

1) компетентність (професійна, особиста, соціальна тощо);

2) професійна етика;

3) доброчесність.

3. Кваліфікаційне оцінювання за критерієм професійної компетентності проводиться з урахуванням принципів інстанційності та спеціалізації.

4. Підставами для призначення кваліфікаційного оцінювання є:

1) заява судді (кандидата на посаду судді) про проведення кваліфікаційного оцінювання, у тому числі для участі у конкурсі;

2) рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про призначення кваліфікаційного оцінювання судді у випадках, визначених законом.

5. Порядок та методологія кваліфікаційного оцінювання, показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення затверджуються Вищою кваліфікаційною комісією суддів України.

1. Кваліфікаційне оцінювання – це встановлена законом процедура визначення ВККСУ здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді або оцінювання відповідності судді займаній посаді за визначеними законом критеріями (*Положення про порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання, показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення, затверджене рішенням ВККСУ від 03 листопада 2016 року № 143/зп-16 у редакції рішення ВККСУ від 13.02.2018 року № 20/зп-18 (далі – Положення про порядок кваліфікаційного оцінювання*)).

Проведення кваліфікаційного оцінювання суддів передбачено нормами різних законодавчих актів. Зокрема, п. 16–1 розд. XV «Перехідні положення» Конституції України передбачено, що «відповідність займаній посаді судді, якого призначено на посаду строком на п'ять років або обрано суддею безстроково до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», має бути оцінена в порядку, визначеному законом. Виявлення за результатами такого оцінювання невідповідності судді займаній посаді за критеріями компетентності, професійної етики або доброчесності чи відмова судді від такого оцінювання є підставою для звільнення судді з посади. Порядок та вичерпні підстави оскарження рішення про звільнення судді за результатами оцінювання встановлюються законом». Аналогічне за змістом положення відображене у п. 20 розд. XII «Прикінцеві та перехідні положення» цього Закону.

Водночас, частина 1 статті 83 Закону метою кваліфікаційного оцінювання передбачає визначення здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді за визначеними законом критеріями.

Із наведеного змісту норм слідує, що кваліфікаційне оцінювання є самостійною процедурою у випадку його проведення для підтвердження відповідності судді займаній посаді, а також виступає складовою конкурсу на зайняття вакантної посади судді в апеляційних судах, вищих спеціалізованих судах, ВС. Крім того, кваліфікаційне оцінювання передбачено як частину дисциплінарного стягнення відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 109 коментованого Закону.

Системний і логічний аналіз наведених норм дає змогу диференціювати характер, суб'єктів і наслідки такого оцінювання:

а) зокрема, оцінювання, передбачене підп. 4 п. 16–1 розд. XV «Перехідні положення» Конституції України, має імперативний характер, поширюється винятково на осіб, які набули статус судді до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», та має на меті перевірити цих суддів на відповідність їх займаній посаді у тому (конкретному) суді, де вони здійснюють свої повноваження. Встановлення невідповідності займаній посаді є окремою підставою для звільнення судді.

Слід погодитись із тим, що підп. 4 п. 16–1 розд. XV «Перехідні положення» Конституції України та п. 20 Розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» цього Закону є de facto обмеженими у часі, тобто що після (одноразового) проходження оцінювання суддями, які потрапляють до цієї категорії, п. 20 не застосовуватиметься (включно з визначеною в ньому підставою для звільнення суддів). Інакше кажучи, ці положення вичерпають себе, коли умовно «останній» суддя, який підпадає під їх дію, підтвердить/не підтвердить відповідність займаній посаді, або відмовиться від участі у цій процедурі.

Крім того, зазначені норми не стосуються питання участі у конкурсі на зайняття вакантної посади судді;

б) як складова конкурсу на зайняття вакантної посади судді, кваліфікаційне оцінювання передбачає волевиявлення кандидата на посаду судді, поширюється на осіб, які відповідають встановленим Конституцією України та Законом вимогам і виявили намір брати участь у конкурсі. Непідтвердження кандидатом (у тому числі зі статусом судді) здатності здійснювати правосуддя у відповідному судді припиняє його участь у конкурсі на зайняття вакантної посади судді та не є підставою для звільнення судді з посади.

Таким чином, законодавчо передбачено та проводяться різні за правовим режимом процедури кваліфікаційного оцінювання суддів.

Як зазначають міжнародні експерти, в ідеалі процес кваліфікаційного оцінювання має бути засобом самооцінки та самовдосконалення суддівського корпусу (*Висновок ОБСЄ/БДІПЛ щодо Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 30 червня 2017 р., Варшава*).

Єдиним суб'єктом кваліфікаційного оцінювання є ВККСУ, тому його треба відрізняти від регулярного оцінювання, метою якого є виявлення індивідуальних потреб судді щодо вдосконалення, стимулювання його до підтримання кваліфікації на належному рівні та професійного зростання, та яке проводиться різними суб'єктами (викладачами НШСУ, іншими суддями відповідного суду, самим суддею, громадськими об'єднаннями) (*ст. 90 цього Закону*).

2. Кваліфікаційне оцінювання проводиться за трьома критеріями:

1) компетентність;

2) професійна етика;

3) доброчесність.

Компетентність (*лат. competens, competentis*) означає коло питань, у яких людина добре обізнана, має знання та досвід. Вона визначається також як інтегрована особистісна якість людини (її капітал), що формується на етапі навчання, остаточно оформлюється і розвивається у процесі практичної діяльності та забезпечує компетентний підхід до вирішення професійних завдань. Компетентність є оцінною характеристикою особи. Компетентності особи є її особистісним капіталом і результатом навчання у різних формах формальної, неформальної та інформальної освіти *(Сисоєва С. Різниця понять. Чи постраждає зміст закону? Освіта. 2015. № 26–27. 17–24 червня)*.

Компетентність як критерій кваліфікаційного оцінювання судді розглядається у трьох сферах: професійна, особиста, соціальна. Однак до уваги можуть братися також інші показники компетентності.

Показники відповідності судді (кандидата на посаду судді) критеріям кваліфікаційного оцінювання, а також засоби їх встановлення визначені Положенням про порядок кваліфікаційного оцінювання. Зокрема, відповідність критерію **професійної компетентності** оцінюється за такими показниками:

1) *рівень знань у сфері права.* Він передбачає перевірку знань вітчизняних норм матеріального та процесуального права, міжнародно-правових актів, правових позицій ВС (ВСУ), практики ЄСПЛ, інших джерел права, правозастосовної практики. Цей показник оцінюється за результатами складення анонімного письмового тестування під час іспиту;

2) *рівень практичних навичок та умінь у правозастосуванні.* Відповідність цьому показнику вимагає перевірки вміння: а) визначати, оцінювати та описувати обставини, які мають значення для ухвалення рішення у справі, зокрема, за наявності у модельній справі обставин, встановлених іншими судами, та їх висновків; б) визначати, застосовувати та наводити норми права, що регулюють відносини, які є предметом модельної справи; в) аналізувати і застосовувати правові позиції судів вищих інстанцій, зокрема, надавати висновки щодо застосування судами попередніх інстанцій правових позицій судів вищих інстанцій за наявності у модельній справі відповідних матеріалів; г) аналізувати і застосовувати практику ЄСПЛ, рішення міжнародних судових установ та/або міжнародних організацій, які підлягають застосуванню в Україні; д) аналізувати і робити висновки щодо відповідності (невідповідності) законодавству рішень судів попередніх інстанцій та наводити мотиви цих висновків за наявності у модельній справі відповідних матеріалів; е) чітко та повно викладати резолютивну частину судового рішення відповідно до визначених процесуальним законом вимог з урахуванням обраного вирішення справи по суті відповідно до матеріалів модельної справи; є) формулювати узагальнену правову позицію для відповідної категорії справ на підставі рішення у модельній справі (якщо модельна справа містить необхідні для цього матеріали); ж) викладати текст процесуального документа в офіційно діловому стилі літературної мови чітко, зрозуміло, грамотно. До уваги також приймається дотримання стилістики та структури судового рішення, а також правил орфографії та пунктуації.

Цей показник оцінюється на підставі результатів виконання практичного завдання під час іспиту;

3) *ефективність здійснення правосуддя* оцінюється шляхом дослідження: загальної кількості судових справ; кількості скасованих чи змінених судових рішень і підстав їх скасування чи зміни; дотримання строків розгляду справ з урахуванням кількість справ, розгляд яких триває понад встановлені законом строки; судового навантаження порівняно з іншими суддями у відповідному суді, регіоні з урахуванням інстанційності, спеціалізації суду та судді; результатів регулярного оцінювання суддів, а також інших даних, пов'язаних із здійсненням суддею правосуддя. Цей показник оцінюється за результатами дослідження інформації, яка міститься у суддівському досьє, та співбесіди.

Для кандидатів на посаду судді цей показник значиться як *фахова діяльність* і передбачає ряд даних, які залежать від сфери діяльності кандидата;

4) *діяльність щодо підвищення фахового рівня* встановлюється завдяки дослідженню даних про здійснення наукової та викладацької діяльності, участі в законопроектній роботі, наявності наукових публікацій у сфері права, наявності наукового ступеня, вченого звання. Цей показник оцінюється за результатами дослідження інформації, яка міститься у суддівському досьє, та співбесіди.

Особиста компетентність передбачає оцінку судді за показниками тестувань особистих морально-психологічних якостей та загальних здібностей, а саме:

1) когнітивні якості особистості (загальний показник здібностей, вербальне мислення, логічне мислення, абстрактне мислення);

2) емотивні якості особистості (стресостійкість, емоційна стабільність, контроль емоцій, контроль імпульсів, патопсихологічні ризики);

3) мотиваційно-вольові якості особистості (відповідальність, стійкість робочої мотивації, дисциплінованість, рішучість, кооперативність, здатність відстоювати власні переконання).

Відповідність цьому критерію оцінюється на підставі висновку про підсумки таких тестувань (у разі їх проведення), за результатами дослідження інформації, яка міститься у суддівському досьє, і співбесіди.

Відповідність судді критерію **соціальної компетентності** визначається за показниками тестувань особистих морально-психологічних якостей та загальних здібностей: комунікативність, організаторські здібності, управлінські властивості особистості, моральні риси особистості, чесність, порядність, розуміння і дотримання правил та норм, відсутність схильності до контпродуктивних дій, дисциплінованість, і оцінюються на підставі висновку про підсумки таких тестувань (у разі їх проведення), за результатами дослідження інформації, яка міститься у суддівському досьє, і співбесіди.

Встановлення відповідності судді за критерієм професійної етики передбачає урахування таких показників:

- відповідність витрат і майна судді та членів його сім'ї, а також близьких осіб задекларованим доходам;
- відповідність судді вимогам законодавства у сфері запобігання корупції;
- політична нейтральність;
- дотримання поведінки, що забезпечує довіру до суддівської посади та авторитет правосуддя;
- дотримання суддівської етики та наявність обставин, що можуть слугувати підставою для притягнення до дисциплінарної відповідальності;
- інші дані, які можуть вказувати на відповідність судді критерію професійної етики.

Доброчесність (висока моральна чистота, чесність) *(Словник української мови: в 11 томах. Том 2, 1971.*) як критерій кваліфікаційного оцінювання судді вимагає аналізу даних про: відповідність витрат і майна судді та членів його сім'ї, способу їх життя задекларованим доходам; відповідність поведінки судді іншим вимогам законодавства у сфері запобігання корупції; наявність обставин, які є підставами для дисциплінарної відповідальності судді; наявність фактів притягнення судді до відповідальності за вчинення проступків або правопорушень, які свідчать про недоброчесність судді; наявність незабезпечених зобов'язань майнового характеру, які можуть мати істотний вплив на здійснення правосуддя суддею; інші дані, які можуть вказувати на відповідність судді критерію доброчесності. Ці показники оцінюються за результатами співбесіди та дослідження інформації, яка міститься у суддівському досьє.

3. Відповідно до вимог частини третьої коментованої статті кваліфікаційне оцінювання за критерієм професійної компетентності проводиться з урахуванням принципів інстанційності та спеціалізації. Це означає, що під час оцінювання іспити проводяться відповідно до існуючої у системі судоустрою спеціалізації (цивільна, господарська, адміністративна, кримінальна) з урахуванням інстанційності суду, в якому працює суддя, який проходить кваліфікаційне оцінювання. Тобто, процедура кваліфікаційного оцінювання судді передбачає врахування даних про спеціалізацію судді та судову інстанцію, в якій він працює. Зважаючи на те, що місцеві загальні суди та апеляційні суди спеціалізуються на розгляді цивільних і кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення, судді цих судів мають можливість вказати спеціалізацію, за якою вони мають намір проходити оцінювання (цивільна або кримінальна). Обрана спеціалізація повинна відповідати розподілу справ у суді (за його наявності). Проте остаточно питання щодо спеціалізації вирішуватиметься ВККСУ при призначенні кваліфікаційного оцінювання.

4. Кваліфікаційне оцінювання може бути призначено за власною заявою судді (кандидата на посаду судді) або за рішенням ВККСУ у випадках, визначених законом. Таким, зокрема, є накладення стосовно судді дисциплінарного стягнення, що передбачено п. 4 ч. 1 ст. 109 цього Закону.

Порядок подання заяви про проведення кваліфікаційного оцінювання для участі у конкурсі на заміщення вакантної посади судді визначається Положенням про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді та умовами проведення конкурсу. Зразки відповідних заяв про проведення кваліфікаційного оцінювання затверджуються ВККСУ та розміщуються на її офіційному веб-сайті.

5. Визначення порядку та методології кваліфікаційного оцінювання, показників відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засобів їх встановлення відноситься до компетенції ВККСУ.

Із цього приводу міжнародні стандарти наголошують на такому: 1) якщо в державі існує система формального індивідуального оцінювання, її основа і складові (критерії, процедура, наслідки оцінювання) мають бути чітко та вичерпно передбачені законодавством на рівні закону. Деталі можуть бути врегульовані підзаконними актами. Судова рада (де така існує) має відігравати важливу роль у формулюванні цих складових; 2) в основі формального індивідуально оцінювання суддів мають бути об'єктивні критерії, визначені компетентним суддівським органом. Об'єктивні стандарти необхідні не тільки для виключення політичного впливу, а й з інших при-

чин, таких як запобігання виникненню упередженості, консерватизму та протекції по знайомству… Ці об'єктивні стандарти мають ґрунтуватися на критеріях, що враховують кваліфікацію, високі моральні якості, компетентність та ефективність (*Висновок КРЄС № 17 (2014) про оцінювання роботи суддів, якості правосуддя та повагу до незалежності судової влади*); 3) органи, які в державах-членах відповідають за призначення і підвищення суддів на посаді й рекомендації в цьому випадку, повинні розробити, опублікувати й упровадити об'єктивні критерії для забезпечення того, щоб відбір і кар'єра суддів «ґрунтувалися на заслугах з урахуванням кваліфікації, моральних якостей, професіоналізму й ефективності (*Висновок КРЄС № 1 (2001) до уваги Комітету міністрів Ради Європи про стандарти незалежності судової влади та незмінюваності суддів*).

Отже підхід, за якого деталізація критеріїв, процедури, методів кваліфікаційного оцінювання належить до компетенції органів, відповідальних за формування суддівського корпусу, та регламентується локальними актами, є загальноприйнятним. Але в такому разі необхідно, щоб згадані елементи були інформаційно доступними, зрозумілими, сталими і давали змогу суб'єкту кваліфікаційного оцінювання спрогнозувати власну перспективу у цій процедурі.

Стаття 84. Проведення кваліфікаційного оцінювання

1. Вища кваліфікаційна комісія суддів України протягом трьох місяців з дня надходження відповідної письмової заяви ухвалює рішення про призначення кваліфікаційного оцінювання, крім випадку проведення кваліфікаційного оцінювання у зв'язку з накладенням дисциплінарного стягнення чи інших випадків, визначених законом.

2. За результатами проведення кваліфікаційного оцінювання Вища кваліфікаційна комісія суддів України ухвалює одне з рішень, визначених цим Законом.

3. Суддя (кандидат на посаду судді) може звернутися до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з відповідною заявою про проведення його кваліфікаційного оцінювання не раніше ніж через один рік з дня ухвалення рішення Комісією за результатами останнього кваліфікаційного оцінювання, крім випадків, коли він подає заяву про проведення оцінювання на зайняття вакантної посади судді в суді нижчої інстанції або іншої спеціалізації.

Порядок врахування результатів останнього кваліфікаційного оцінювання судді (кандидата на посаду судді) визначається рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

(Частина третя статті 84 в редакції Закону № 2509-VIII від 12.07.2018)

4. Кваліфікаційне оцінювання проводиться прозоро та публічно, у присутності судді (кандидата на посаду судді), який оцінюється, та будь-яких заінтересованих осіб. У розгляді питання про кваліфікаційне оцінювання судді можуть бути присутніми представники органу суддівського самоврядування.

5. У разі виявлення під час проведення кваліфікаційного оцінювання фактів, що можуть мати наслідком дисциплінарну відповідальність судді, Вища кваліфікаційна комісія суддів України може звернутися до органу, що здійснює дисциплінарне провадження щодо судді, для вирішення питання про відкриття дисциплінарної справи чи відмову в її відкритті.

У разі звернення до органу, що здійснює дисциплінарне провадження щодо судді, для вирішення питання про відкриття дисциплінарної справи чи відмову в її відкритті або надходження під час проведення кваліфікаційного оцінювання до органу, що здійснює дисциплінарне провадження щодо судді, скарги щодо поведінки судді, яка може мати наслідком дисциплінарну відповідальність судді,

Вища кваліфікаційна комісія суддів України має право зупинити проведення кваліфікаційного оцінювання цього судді.

6. Якщо в процесі кваліфікаційного оцінювання судді Вищій кваліфікаційній комісії суддів України стане відомо про обставини, що можуть свідчити про порушення суддею законодавства у сфері запобігання корупції, Комісія негайно повідомляє про це спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції. Вища кваліфікаційна комісія суддів України має право зупинити проведення кваліфікаційного оцінювання цього судді до отримання відповіді від спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції.

7. У разі повідомлення судді (кандидатові на посаду судді) про підозру у вчиненні кримінального правопорушення Вища кваліфікаційна комісія суддів України має право зупинити проведення кваліфікаційного оцінювання цього судді (кандидата на посаду судді) до набрання законної сили вироком суду або закриття кримінального провадження.

(Частина сьома статті 84 в редакції Закону № 2509-VIII від 12.07.2018)

Положення коментованої статті регламентують окремі питання порядку проведення кваліфікаційного оцінювання, що передбачає його початок, зупинення та прийняття рішення.

1. Так, у разі надходження заяви судді (кандидата на посаду судді) про проведення кваліфікаційного оцінювання ВККСУ зобов'язана протягом трьох місяців з дати її надходження призначити кваліфікаційне оцінювання. Винятком є проведення кваліфікаційного оцінювання у зв'язку з накладенням дисциплінарного стягнення чи інші випадки, визначені законом.

ВККСУ ухвалює рішення про відмову судді (кандидату на посаду судді) у допуску до кваліфікаційного оцінювання в таких випадках:

1) суддя (кандидат на посаду судді) не відповідає вимогам, встановленим законом до судді відповідного суду;

2) заява та подані документи не відповідають встановленим законом та рішеннями ВККСУ вимогам;

3) суддя (кандидат на посаду судді) звернувся до ВККСУ з відповідною заявою раніше ніж через один рік з дня ухвалення рішення за результатами останнього його кваліфікаційного оцінювання (крім випадків, коли така заява подається для участі у конкурсі на зайняття вакантної посади судді суду того ж або нижчого рівня та спеціалізації).

Якщо суддя (кандидат на посаду судді) звернувся із заявою про залишення його заяви про проведення кваліфікаційного оцінювання без розгляду, вона залишається без розгляду.

Підставою для призначення кваліфікаційного оцінювання у зв'язку з накладенням дисциплінарного стягнення, передбаченого п. 4 ч. 1 ст. 109 цього Закону, є рішення ВРП, засвідчена копія якого надсилається до ВККСУ у місячний строк з дня його ухвалення. Особливості проведення кваліфікаційного оцінювання у зв'язку із накладенням дисциплінарного стягнення передбачені Положенням про порядок кваліфікаційного оцінювання.

Не пізніше як за десять днів до дати проведення кваліфікаційного оцінювання ВККСУ повідомляє суддю (кандидата на посаду судді) про час та місце проведення такого оцінювання за місцем роботи, а також на електронну пошту, якщо така вказана в заяві (*Положення про порядок кваліфікаційного оцінювання*).

Інформація про проведення кваліфікаційного оцінювання (час і місце) розміщується на офіційному веб-сайті ВККСУ.

Явка судді (кандидата на посаду судді) та особиста участь у кваліфікаційному оцінюванні є обов'язковою. В протилежному випадку це матиме негативні для нього наслідки, які різняться залежно від обставин:

1) якщо йдеться про кваліфікаційне оцінювання в межах конкурсу на зайняття вакантної посади, неявка судді (кандидата на посаду судді) для його проходження не перешкоджає проведенню конкурсу та є підставою припинення проведення кваліфікаційного оцінювання стосовно такої особи;

2) в інших випадках кваліфікаційного оцінювання за відсутності поважних причин неявка судді є підставою для ухвалення ВККСУ рішення про непідтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді або невідповідності судді займаній посаді. Це, відповідно, є підставою для внесення до ВРП подання з рекомендацією про звільнення судді з посади.

Поважними причинами, що перешкоджають судді взяти участь у кваліфікаційному оцінюванні, вважаються обставини, настання яких не залежить від його волі, які перешкоджають його участі у кваліфікаційному оцінюванні та підтверджені документально. Про причини неявки суддя зобов'язаний письмово повідомити ВККСУ протягом п'яти робочих днів після виходу на роботу або припинення дії обставин, які були причиною неявки на кваліфікаційне оцінювання, а також звернутися до ВККСУ з письмовою заявою для встановлення строків проведення стосовно нього кваліфікаційного оцінювання.

2. За результатами кваліфікаційного оцінювання ВККСУ ухвалює одне з рішень, передбачених ст. 88 цього Закону (*див. коментар до ст. 88 цього Закону*).

3. Суддя (кандидат на посаду судді) може звернутися до ВККСУ з відповідною заявою про проведення стосовно нього кваліфікаційного оцінювання не раніше ніж через один рік з дня ухвалення рішення ВККСУ за результатами останнього кваліфікаційного оцінювання.

Суддя (кандидат на посаду судді) має право брати участь у конкурсі на зайняття вакантної посади судді в суді того самого чи нижчого рівня тієї самої спеціалізації, який проводиться протягом одного року з дня ухвалення рішення ВККСУ за результатами його останнього кваліфікаційного оцінювання з використанням результатів такого оцінювання у рейтингу відповідного конкурсу та з урахуванням умов його проведення.

Результати останнього кваліфікаційного оцінювання судді (кандидата на посаду судді) зараховуються до рейтингу учасників конкурсу за умови підтвердження ним здатності здійснювати правосуддя у відповідному суді та подання відповідної заяви.

Порядок урахування результатів останнього кваліфікаційного оцінювання кандидата на посаду судді, яке проводилося в межах попереднього конкурсу, визначається рішенням ВККСУ *(Положення про порядок кваліфікаційного оцінювання)*.

4. Процедура кваліфікаційного оцінювання як складний, ємкий і поетапний процес, обумовлює необхідність додержання певних принципів, які пронизують її та відповідність яким здатна забезпечити їй легітимність. До таких слід віднести принципи неупередженості та незалежності, справедливості, рівності та недискримінації, обґрунтованості й достовірності оцінювання, релевантності та інші. Проте чільне місце в цьому переліку законодавець відвів принципам прозорості та публічності кваліфікаційного оцінювання.

Прозорість і публічність процесу кваліфікаційного оцінювання забезпечує його зрозумілість для широкого кола суб'єктів: суддів, кандидатів на посаду

судді, незалежних спостерігачів, будь-кого, хто цікавиться цим аспектом судової діяльності. «Суспільство повинно мати змогу розуміти принципи та процедуру оцінювання; тому загальні умови та методи оцінювання мають бути доступними суспільству» (*Висновок КРЄС № 17 (2014) щодо оцінювання діяльності суддів, якості правосуддя і поваги до незалежності судової влади)*. Прозорість і публічність означає інформаційну доступність кваліфікаційного оцінювання широкому загалу: доступність інформації про порядок, методи, критерії такого оцінювання; осіб, які проводять оцінювання; час і місце проведення оцінювання; про результати оцінювання тощо.

Прозорість і публічність кваліфікаційного оцінювання забезпечуються завдяки реалізації низки нормативних приписів та використанню інформаційних технологій. Зокрема, дозволяється присутність будь-яких зацікавлених осіб на кожному етапі іспиту та під час оцінювання його результатів (ч. 2 ст. 85 цього Закону), проголошується відкритість суддівського досьє для загального доступу на офіційному веб-сайті ВККСУ (за винятком персональних даних та інформації, що містить державну таємницю) (ч. 7 ст. 85 цього Закону), передбачається можливість проведення кваліфікаційного оцінювання в режимі прямої відеотрансляції, фіксування його перебігу за допомогою технічних засобів (іспит – відеофіксація, співбесіда – аудіофіксація) тощо. Неабияке значення для забезпечення прозорості та публічності кваліфікаційного оцінювання має належна комунікація, готовність і здатність до діалогу представників ВККСУ з суспільством, у тому числі ЗМІ.

Водночас слід зауважити, що реалізація принципу відкритості та публічності кваліфікаційного оцінювання вимагає дотримання розумного балансу, що сприятиме належній та ефективній організації цього процесу. Йдеться про те, що присутність під час кваліфікаційного оцінювання зацікавлених осіб як спостерігачів не повинна перешкоджати чи заважати його перебігу, відволікати учасників від виконання завдань тощо. Тому особа, яка бажає бути присутньою на будь-якому етапі кваліфікаційного оцінювання, повинна не пізніше ніж за десять днів до дати проведення відповідного етапу письмово повідомити ВККСУ про свої наміри бути присутнім на ньому, додавши до звернення документи, що підтверджують її інтерес у об'єктивності проведення кваліфікаційного оцінювання стосовно судді (кандидата на посаду судді), із зазначенням контактних засобів зв'язку для погодження із ВККСУ порядку такого спостереження.

Засоби масової інформації не є зацікавленими особами у процедурі кваліфікаційного оцінювання та підлягають акредитації у визначеному для них ВККСУ порядку (*Положення про порядок кваліфікаційного оцінювання*).

5–7. Частини 5–7 коментованої статті унормовують випадки зупинення проведення кваліфікаційного оцінювання судді за рішенням ВККСУ, яке може мати місце за наявності таких підстав:

– звернення ВККСУ до ВРП для вирішення питання про відкриття дисциплінарної справи чи відмову в її відкритті у зв'язку із виявленням під час проведення кваліфікаційного оцінювання фактів, що можуть мати наслідком дисциплінарну відповідальність судді;
– надходження під час проведення кваліфікаційного оцінювання до ВРП скарги щодо поведінки судді, яка може мати наслідком дисциплінарну відповідальність судді;

– одержання під час проведення кваліфікаційного оцінювання інформації про обставини, що можуть свідчити про порушення суддею законодавства у сфері запобігання корупції;
– повідомлення судді (кандидатові на посаду судді) про підозру у вчиненні кримінального правопорушення.

Крім цього, ВККСУ може зупинити проведення кваліфікаційного оцінювання у разі необхідності направлення запиту щодо отримання інформації, необхідної для формування суддівського досьє та проведення кваліфікаційного оцінювання (частина п'ята ст. 86 Закону).

Зупинення кваліфікаційного оцінювання з наведених вище підстав є правом, а не обов'язком ВККСУ.

Кваліфікаційне оцінювання зупиняється на строк, поки не будуть з'ясовані обставини, що слугували підставою такого зупинення, і результат вирішення яких не перешкоджає та не суперечить меті кваліфікаційного оцінювання. Зокрема, відповідно до частини сьомої ст. 109 цього Закону суддя, який має непогашене дисциплінарне стягнення, не може брати участі в конкурсі на зайняття посади в іншому суді. Тому у разі зупинення кваліфікаційного оцінювання судді (кандидата на посаду судді), що проводиться в межах конкурсу на зайняття вакантної посади судді, його участь у конкурсі припиняється.

Стаття 85. Етапи кваліфікаційного оцінювання

1. Кваліфікаційне оцінювання включає такі етапи:

1) складення іспиту;

2) дослідження досьє та проведення співбесіди.

Рішення про черговість етапів проведення кваліфікаційного оцінювання ухвалює Вища кваліфікаційна комісія суддів України.

2. Іспит є основним засобом встановлення відповідності судді (кандидата на посаду судді) критерію професійної компетентності та проводиться шляхом складення анонімного письмового тестування та виконання практичного завдання з метою виявлення рівня знань, практичних навичок та умінь у застосуванні закону, здатності здійснювати правосуддя у відповідному суді та з відповідною спеціалізацією.

Порядок проведення іспиту та методика встановлення його результатів затверджуються Вищою кваліфікаційною комісією суддів України.

Тестові та практичні завдання іспиту складаються з урахуванням принципів інстанційності та спеціалізації.

Вища кваліфікаційна комісія суддів України у пленарному складі може переглядати рішення, прийняті палатою чи колегією, щодо результатів виконаного учасником іспиту практичного завдання.

(Частину другу статті 85 доповнено новим абзацом згідно із Законом № 2509-VIII від 12.07.2018)

Вища кваліфікаційна комісія суддів України зобов'язана забезпечити прозорість іспиту. На кожному етапі та під час оцінювання результатів можуть бути присутніми будь-які заінтересовані особи.

3. Для цілей формування суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді) Вища кваліфікаційна комісія суддів України може ухвалити рішення про запровадження та проведення інших тестувань з метою перевірки особистих морально-психологічних якостей, загальних здібностей, а також про застосування інших засобів встановлення відповідності судді (кандидата на посаду судді) критеріям кваліфікаційного оцінювання.

Рішення Комісії про запровадження та проведення інших тестувань не може встановлюватися індивідуально щодо певного судді чи групи суддів.

4. Суддівське досьє має містити:

1) копії всіх заяв судді, пов'язаних з його кар'єрою, та доданих до них документів;

2) копії всіх рішень, прийнятих щодо судді Вищою кваліфікаційною комісією суддів України, Вищою радою правосуддя, Вищою радою юстиції, органами суддівського самоврядування, Президентом України або іншими органами, які приймали відповідні рішення;

3) інформацію про результати участі судді у конкурсах на зайняття посади судді;

4) інформацію про результати проходження в Національній школі суддів України спеціальної підготовки кандидата на посаду судді, підготовки судді упродовж перебування на посаді судді;

5) інформацію про результати кваліфікаційного оцінювання судді та регулярної оцінки судді упродовж перебування на посаді;

6) інформацію про здійснення викладацької діяльності;

7) інформацію про зайняття суддею адміністративних посад з копіями відповідних рішень;

8) інформацію про обрання (призначення) судді до органів суддівського самоврядування, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя, Вищої ради юстиції;

9) інформацію про ефективність здійснення судочинства суддею, зокрема:

а) загальну кількість розглянутих справ;

б) кількість скасованих судових рішень та підстави їх скасування;

в) кількість рішень, що стали підставою для винесення рішень міжнародними судовими установами та іншими міжнародними організаціями, якими встановлено порушення Україною міжнародно-правових зобов'язань;

г) кількість змінених судових рішень та підстави їх зміни;

ґ) дотримання строків розгляду справ;

д) середню тривалість виготовлення тексту вмотивованого рішення;

е) судове навантаження порівняно з іншими суддями у відповідному суді, регіоні з урахуванням інстанційності, спеціалізації суду та судді;

10) інформацію про дисциплінарну відповідальність судді, зокрема:

а) кількість скарг на дії судді;

б) кількість дисциплінарних проваджень та їх результати;

11) інформацію щодо дотримання суддею правил професійної етики:

а) відповідність витрат і майна судді та членів його сім'ї, а також близьких осіб задекларованим доходам, у тому числі копії відповідних декларацій, поданих суддею відповідно до законодавства у сфері запобігання корупції;

б) інші дані щодо відповідності судді вимогам законодавства у сфері запобігання корупції;

в) дані щодо відповідності поведінки судді правилам суддівської етики;

12) інформацію щодо відповідності судді критерію доброчесності, зокрема, відповідність витрат і майна судді та членів його сім'ї задекларованим доходам, у тому числі копії відповідних декларацій, поданих суддею відповідно до цього Закону та законодавства у сфері запобігання корупції;

13) декларації родинних зв'язків судді та декларації доброчесності судді;

14) результати тестувань щодо відповідності судді критеріям кваліфікаційного оцінювання (у разі їх проведення);

15) результати застосування інших засобів встановлення відповідності судді критеріям кваліфікаційного оцінювання (у разі їх застосування);

16) висновок Громадської ради доброчесності (у разі його наявності);

17) інші відомості та дані, на підставі яких може встановлюватися відповідність судді критеріям кваліфікаційного оцінювання, а також будь-яку іншу інформацію щодо судді, визнану рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України такою, що підлягає включенню до суддівського досьє.

5. Досьє кандидата на посаду судді має містити:

1) документи, подані кандидатом на посаду судді відповідно до частини четвертої статті 81 цього Закону;

2) інформацію щодо відповідності кандидата на посаду судді критерію професійної етики;

3) матеріали проведення спеціальної перевірки та іншу інформацію щодо відповідності кандидата на посаду судді критерію доброчесності, зокрема, відповідність витрат і майна кандидата на посаду судді та членів його сім'ї задекларованим доходам, у тому числі копії декларацій, поданих відповідно до цього Закону та законодавства у сфері запобігання корупції;

4) іншу інформацію та матеріали, визначені пунктами 6, 13–17 частини четвертої цієї статті.

6. Формування і ведення суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді) здійснюються в автоматизованій системі. Оригінали окремих документів, за рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, можуть додатково зберігатися у паперовій формі.

Формування і ведення суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді) здійснюються у порядку, визначеному Вищою кваліфікаційною комісією суддів України після консультацій із Радою суддів України.

7. Суддівське досьє (досьє кандидата на посаду судді) є відкритим для загального доступу на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, за винятком:

1) відомостей про місця проживання або перебування, дати народження фізичних осіб, їх адрес, номерів телефонів чи інших засобів зв'язку, адрес електронної пошти, реєстраційних номерів облікових карток платників податків, серій та номерів паспортів, військових квитків, місцезнаходження об'єктів власності (крім області, району, населеного пункту, де знаходиться об'єкт), реєстраційних номерів транспортних засобів;

2) відомостей про результати проведення тестувань з метою перевірки особистих морально-психологічних якостей судді (кандидата на посаду судді), загальних здібностей судді (кандидата на посаду судді), а також медичних відомостей;

3) будь-яких відомостей та даних щодо неповнолітніх дітей, крім відомостей щодо майна, майнових прав, активів, інших об'єктів декларування, що перебувають у їх власності відповідно до декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, яка подається суддею (кандидатом на посаду судді);

4) інформації, що містить державну таємницю.

Доступ до матеріалів суддівського досьє (крім вказаних вище в частині сьомій цієї статті) як до публічної інформації здійснюється виключно через веб-сайт Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

8. Повний та безпосередній доступ до суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді) мають члени та уповноважені працівники секретаріатів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради правосуддя відповідно, а також уповноважені працівники Державної судової адміністрації України.

Судді (кандидату на посаду судді) забезпечується доступ для перегляду його досьє в повному обсязі.

9. Співбесіда полягає в обговоренні результатів дослідження досьє.

10. За результатами одного етапу кваліфікаційного оцінювання судді Вища кваліфікаційна комісія суддів України ухвалює рішення щодо допуску судді до іншого етапу кваліфікаційного оцінювання.

1. Кваліфікаційне оцінювання проводиться поетапно, що передбачає послідовність у процедурі його проведення. Коментована норма визначає наявність таких етапів:

1) складення іспиту;

2) дослідження досьє та проведення співбесіди.

Визначені Законом етапи кваліфікаційного оцінювання дають змогу оптимально оцінити особу судді (кандидата на посаду судді) за критеріями, передбаченими у ст. 83 Закону. Їх черговість встановлюється ВККСУ шляхом ухвалення відповідного рішення.

Допуск судді (кандидата на посаду судді) до наступного етапу здійснюється за рішенням ВККСУ, ухваленим за результатами попереднього етапу кваліфікаційного оцінювання. До наступного етапу кваліфікаційного оцінювання допускаються судді (кандидати на посаду судді), які отримали мінімально допустимі і більші від них бали (*Положення про порядок кваліфікаційного оцінювання)*. Про допуск до наступного етапу кваліфікаційного оцінювання ВККСУ повідомляє суддю (кандидата на посаду судді).

2. Основним засобом встановлення відповідності судді (кандидата на посаду судді) критерію професійної компетентності є іспит.

Іспит – це етап кваліфікаційного оцінювання, який є засобом виявлення рівня знань, практичних навичок та умінь у застосуванні закону, здатності здійснювати правосуддя у відповідному суді та з відповідною спеціалізацією.

Іспит складається з двох стадій:

– складення анонімного письмового тестування;
– виконання практичного завдання.

Анонімне письмове тестування здійснюється шляхом вибору учасником тестування однієї з відповідей на запитання, запропоновані у тестовому завданні. Запитання у тестах охоплюють різні галузі права та спрямовані на виявлення рівня теоретичних знань і практичних навичок, в тому числі правових позицій ВС та практики ЄСПЛ.

Практичне завдання виконується шляхом написання модельного рішення суду на підставі запропонованих матеріалів модельної судової справи. Модельна судова справа – це сукупність документів, у результаті аналізу яких необхідно підготувати модельне рішення суду та/або усунути недоліки та прогалини у запропонованому проекті модельного рішення суду.

Розробка тестових і практичних завдань здійснюється НШСУ відповідно до Програми іспиту, яка затверджується ВККСУ, з дотриманням умов конфіденційності та з урахуванням інстанційності й спеціалізації відповідного суду. Програма іспиту оприлюднюється на офіційних веб-сайтах ВККСУ та НШСУ.

Вимога щодо врахування принципів інстанційності та спеціалізації при складанні тестових і практичних завдань кореспондується із загальними приписами частини третьої ст. 83 Закону *(див. коментар до неї)*.

Формулювання тестових завдань і відповідей, їх рівень і кількість, зміст матеріалів модельної справи, їх обсяг і форма визначаються ВККСУ.

ВККСУ визначає дату, час і місце проведення іспиту та забезпечує його належну організацію. Учасник іспиту має право відмовитись від участі в ньому на будь-якому етапі, про що складається відповідний акт, а учасник вважається таким, що не склав іспит.

Порядок і правила складання іспиту, особливості проведення окремих його етапів, методика встановлення його результатів та інші питання, пов'язані з організацією та складанням іспиту, визначаються Порядком проведення іспиту та методики встановлення його результатів у процедурі кваліфікаційного оцінювання, затвердженим рішенням ВККСУ від 04 листопада 2016 року № 144/зп-16 у редакції рішення Комісії від 13 лютого 2018 року № 20/зп-18.

На ВККСУ покладається обов'язок щодо забезпечення прозорості іспиту, що є елементом принципу прозорості та публічності кваліфікаційного оцінювання *(див. коментар до ст. 84 Закону)*.

3. Частиною 3 коментованої статті передбачено можливість ВККСУ проводити інші тестування з метою перевірки особистих морально-психологічних якостей, загальних здібностей судді (кандидата на посаду судді), а також застосовувати інші засоби встановлення його відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання. Запровадження та проведення інших тестувань обумовлено цілями формування суддівського досьє та не може встановлюватися індивідуально щодо певного судді чи групи суддів. Останнє є гарантією забезпечення рівності та недискримінації учасників кваліфікаційного оцінювання.

Метою тестувань особистих морально-психологічних якостей та загальних здібностей є оцінювання показників особистої і соціальної компетентності судді (кандидата на посаду судді). При тестуванні можуть використовуватися різні методики: MMPI-2 (для оцінювання патопсихологічних ризиків та визначення стресостійкості); опитувальник «Велика п'ятірка», який є основним для побудови профілю особистості (близько 11 показників); HCS IntegrityCheck (оцінювання інтегративності (доброчесності); Psymetrics (тест, який досліджує абстрактне, логічне та вербальне мислення).

Результати тестувань особистих морально-психологічних якостей та загальних здібностей зберігаються у суддівському досьє та є інформацією з обмеженим доступом, яка не підлягає оприлюдненню.

Іншими засобами встановлення відповідності судді (кандидата на посаду судді) критеріям кваліфікаційного оцінювання можуть бути: дослідження копій окремих судових рішень; опитування сторін, представників сторін у справах, розглянутих суддею одноосібно або у складі колегії суддів; відвідування інспектором ВККСУ відкритого судового засідання; регулярне оцінювання судді; опитування суддів суду, де працює суддя, судів, які переглядали його рішення або судів, рішення яких переглядав цей суддя. Такі засоби слід уважати допоміжними (додатковими) і вони можуть застосовуватися лише для дослідження якості підготовки тексту судового рішення, дотримання суддею правил ведення судового засідання, суддівської етики, а також виконання суддею інших його обов'язків.

Результати застосування інших засобів встановлення відповідності судді (кандидата на посаду судді) критеріям кваліфікаційного оцінювання зберігаються у суддівському досьє (досьє кандидата на посаду судді).

4–5. Наступною складовою визначеного Законом етапу кваліфікаційного оцінювання є дослідження досьє, яке полягає у систематизації, аналізуванні, збиранні, уточненні даних досьє судді (кандидата на посаду судді) з метою визначення попередніх показників критеріїв кваліфікаційного оцінювання.

Залежно від об'єкта кваліфікаційного оцінювання розмежовують: суддівське досьє та досьє кандидата на посаду судді.

Суддівське досьє – це належним чином систематизована документальна інформація про особу судді та його професійну діяльність, яка збирається та зберігається відповідно до вимог законодавства з метою її використання для вирішення кадрових, дисциплінарних та інших питань, передбачених коментованим Законом.

Досьє кандидата на посаду судді – це належним чином систематизована документальна інформація про особу кандидата на посаду судді та його фахову діяльність, яка збирається та зберігається відповідно до вимог законодавства з метою її використання для встановлення відповідності кандидата на посаду судді критеріям кваліфікаційного опитування.

Частини 4–5 коментованої статті містять достатньо деталізований перелік інформації, яка становить зміст досьє судді (кандидата на посаду судді), який не є вичерпним. ВККСУ може визнати такою, що підлягає включенню до досьє судді (кандидата на посаду судді) будь-яку інформацію щодо судді (кандидата на посаду судді), на підставі якої може встановлюватися його відповідність критеріям кваліфікаційного оцінювання.

6. Формування і ведення суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді) здійснюється в автоматизованій системі з дотримання принципів достовірності, актуальності та релевантності. Кожному досьє автоматизованою системою присвоюється індивідуальний номер, який є незмінним протягом періоду його ведення. За рішенням ВККСУ оригінали окремих документів можуть додатково зберігатися у паперовій формі.

Формування і ведення суддівського досьє та досьє кандидата на посаду судді здійснюється відповідно до Порядку формування і ведення суддівського досьє та Порядку формування і ведення досьє кандидата на посаду судді відповідно, затверджених рішенням ВККСУ від 15 листопада 2016 року № 150/зп-16.

7. Суддівське досьє (досьє кандидата на посаду судді) передбачає сукупність інформації, яка різниться за режимом доступу до неї:

– публічна інформація у формі відкритих даних;
– інформація з обмеженим доступом.

За загальним правилом інформація суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді) є відкритою для загального доступу на офіційному веб-сайті ВККСУ, за винятком інформації, доступ до якої обмежується законодавством. Такою, зокрема, є: 1) відомості про місця проживання або перебування, дати народження фізичних осіб, їх адреси, номери телефонів чи інших засобів зв'язку, адреси електронної пошти, реєстраційні номери облікових карток платників податків, серії та номери паспортів, військових квитків, місцезнаходження об'єктів власності (крім області, району, населеного пункту, де знаходиться об'єкт), реєстраційні номери транспортних засобів; 2) відомості про результати проведення тестувань з метою перевірки особистих морально-психологічних якостей судді (кандидата на посаду судді), загальні здібності судді (кандидата на посаду судді), а також медичні відомості; 3) будь-які відомості та дані щодо неповнолітніх дітей, крім відомостей щодо майна, майнових прав, активів, інших об'єктів декларування, що перебувають у їх власності відповідно до декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, яка подається суддею (кандидатом на посаду судді); 4) інформація, що містить державну таємницю. Така інформація не підлягає оприлюдненню та розміщенню на веб-сайті ВККСУ.

8. Режим доступу до суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді) також різниться та передбачає такі види:

а) повний доступ – доступ до інформації досьє, а також даних, на підставі яких її було включено, для перегляду без можливості їх зміни;

б) безпосередній доступ – доступ до інформації досьє, а також даних, на підставі яких її було включено, з можливістю внесення до неї змін у межах повноважень відповідного органу (посадової особи) у встановленому ВККСУ порядку;

в) загальний доступ – доступ до перегляду матеріалів досьє як публічної інформації, який здійснюється винятково через веб-сайт ВККСУ.

Повний доступ до свого досьє має кожний суддя (кандидат на посаду судді) через особистий (персональний) електронний кабінет.

Повний і безпосередній доступ до досьє судді (кандидата на посаду судді) мають члени ВККСУ та ВРП, уповноважені у встановленому порядку працівники ДСАУ, секретаріатів ВККСУ та ВРП.

Загальний доступ до досьє судді (кандидата на посаду судді) має будь-яка особа через веб-сайт ВККСУ з урахуванням особливостей, зумовлених статусом інформації з обмеженим доступом.

Суб'єкти, які мають повний і безпосередній доступ до досьє судді (кандидата на посаду судді), несуть відповідальність за розголошення та нецільове використання інформації з обмеженим доступом відповідно до законодавства.

Як складова етапу кваліфікаційного оцінювання дослідження досьє судді (кандидата на посаду судді) здійснюється членом ВККСУ (доповідачем), визначеним для підготовки до розгляду та доповіді справи щодо проведення кваліфікаційного оцінювання стосовно судді (кандидата на посаду судді) шляхом авторозподілу відповідних матеріалів справи. За результатами дослідження досьє доповідач готує доповідь, в якій, зокрема, зазначає про встановлені показники відповідності особи критеріям кваліфікаційного оцінювання та відповідні пропозиції.

9. Обговорення результатів дослідження досьє відбувається у вигляді співбесіди, яка складається з таких етапів:

– оголошення доповіді за результатами дослідження досьє;
– надання судді (кандидату на посаду судді) можливості уточнити, доповнити чи спростувати інформацію, що доповідалася;
– послідовне обговорення з суддею (кандидатом на посаду судді) показників, оцінювання яких потребує уточнення, з метою прийняття остаточного рішення щодо підтвердження здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді або відповідності судді займаній посаді.

Співбесіда проходить у формі засідання ВККСУ. Обговорення відбувається шляхом опитування судді (кандидата на посаду судді) доповідачем і членами ВККСУ та надання суддею (кандидатом на посаду судді) відповідей і пояснень. Обов'язковому обговоренню підлягають дані щодо відповідності критеріям професійної етики та доброчесності. Під час проведення співбесіди можуть бути присутніми уповноважені представники органів суддівського самоврядування та/або представники ГРД.

Права судді (кандидата на посаду судді) до проведення, під час проведення співбесіди, порядок проведення співбесіди визначаються Положенням про порядок кваліфікаційного оцінювання та Регламентом ВККСУ, затвердженим рішенням ВККСУ від 13 жовтня 2016 р. № 81/зп-16.

Стаття 86. Отримання інформації під час проведення кваліфікаційного оцінювання

1. Для формування суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді) і проведення кваліфікаційного оцінювання судді (кандидата на посаду судді) Вища кваліфікаційна комісія суддів України має право безоплатно отримувати інформацію та копії документів і матеріалів (у тому числі з обмеженим доступом) щодо судді (кандидата на посаду судді) та членів його сім'ї або близьких осіб від будь-яких осіб, які є власниками або розпорядниками інформації (документів, матеріалів), що запитуються. Такі особи зобов'язані протягом десяти днів з дня отримання запиту надати інформацію (документи, матеріали), що запитується.

2. У разі зберігання інформації (документів, матеріалів) у власника (розпорядника) інформації в електронній формі до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України вона надається в електронній формі (за наявності технічної можливості).

3. Вища кваліфікаційна комісія суддів України має право скеровувати запити, видавати спільні накази з власниками або розпорядниками інформації, що запитується.

4. Особа, яка отримала запит Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (крім органу державної влади), може відмовити у наданні інформації (документів), яка містить державну, професійну таємницю, таємницю досудового розслідування, банківську таємницю або таємницю про стан здоров'я. Розкриття такої таємниці здійснюється на вимогу Комісії за судовим рішенням у порядку та на підставах, визначених законом.

5. У разі необхідності направлення запиту, вказаного в частині першій цієї статті, Вища кваліфікаційна комісія суддів України має право зупинити проведення кваліфікаційного оцінювання на період, необхідний для отримання відповідної інформації. В залежності від значення інформації, неповнота або недостовірність якої була виявлена при проведенні кваліфікаційного оцінювання, Вища кваліфікаційна комісія суддів України може внести подання Вищій раді правосуддя про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя до закінчення кваліфікаційного оцінювання.

6. У разі внесення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України зазначеного у частині п'ятій цієї статті подання, воно підлягає невідкладному розгляду Вищою радою правосуддя.

7. Ненадання Вищій кваліфікаційній комісії суддів України інформації, а також надання завідомо недостовірних відомостей мають наслідком притягнення винних осіб до відповідальності, встановленої законом.

Коментована стаття регламентує порядок отримання ВККСУ інформації, необхідної для формування та ведення суддівського досьє (досьє на посаду кандидата на посаду судді) і проведення кваліфікаційного оцінювання.

1. ВККСУ має право безоплатно отримувати актуальну інформацію (документи та матеріали) щодо судді (кандидата на посаду судді), членів його сім'ї або близьких осіб від будь-кого, хто є власниками або розпорядниками потрібної інформації (документів, матеріалів), що запитується. Такими, зокрема, щодо суддів можуть бути: суди, ДСАУ, ВРП, НШСУ, органи суддівського самоврядування, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності та підпорядкування, об'єднання громадян, а також окремі фізичні особи.

Наприклад, НШСУ надає до ВККСУ щодо судді інформацію про його викладацьку діяльність у НШСУ, його періодичне навчання впродовж перебування на посаді

тощо. ВРП надає до ВККСУ інформацію про дисциплінарну відповідальність судді. Керівник апарату суду повинен надати до ВККСУ інформацію (копію відповідного рішення) про зайняття суддею адміністративної посади, ефективність здійснення суддею судочинства.

Інформація про рішення, що стали підставою для винесення рішень міжнародними судовими установами та іншими міжнародними організаціями, якими встановлено порушення Україною міжнародно-правових зобов'язань, включається до суддівського досьє за відповідним повідомленням профільного міністерства, Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини або голови суду.

Інформація про відповідність витрат і майна судді та членів його сім'ї, а також близьких осіб задекларованим доходам, у тому числі щодо відповідних декларацій, поданих суддею відповідно до законодавства у сфері запобігання корупції, надається центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізацію державної антикорупційної політики. Таким відповідно до ст. 4 Закону України «Про запобігання корупції» є Національне агентство з питань запобігання корупції.

Власники (розпорядники) інформації (документів, матеріалів) повинні надати відомості, що запитуються, протягом десяти днів з дня отримання відповідного запиту.

Власником (розпорядником) інформації у розумінні цього Закону слід уважати суб'єктів, які на правомірних підставах володіють необхідною інформацією щодо судді (кандидата на посаду судді) та мають відповідні обов'язки щодо надання такої інформації.

2. Перевага надається електронній формі надання запитуваної інформації, якщо це дозволяють технічні можливості, і така інформація зберігається у власника (розпорядника) в електронному вигляді. Така прерогатива електронної форми безпосередньо пов'язана з приписами щодо формування та ведення досьє судді (кандидата на посаду судді) в автоматизованій системі та оптимізацією цього процесу.

3. З метою налагодження співпраці та належної комунікації, ефективної діяльності та раціоналізації роботи ВККСУ має право видавати спільні накази з власниками (розпорядниками) інформації, необхідної для формування досьє та проведення кваліфікаційного оцінювання. Наприклад, Порядком формування і ведення суддівського досьє, затвердженим рішенням ВККСУ від 15 листопада 2016 року № 150/зп-16, передбачено можливість ВККСУ затверджувати графіки надання інформації, необхідної для систематичного оновлення суддівського досьє, із зазначенням найменування органу (посадової особи), переліку інформації (документів, матеріалів), яку ті повинні надати, та строків її надання. Очевидно, що конструктивно така ідея буде реалізована у разі злагодженої та узгодженої взаємодії ВККСУ з іншими органами (посадовими особами), результатом якої буде їх спільний наказ.

4. ВККСУ має право отримувати будь-яку інформацію, потрібну для формування досьє та проведення кваліфікаційного оцінювання, в тому числі й ту, доступ до якої обмежено законодавством (інформація, яка містить державну, професійну, банківську таємницю, таємницю досудового розслідування або про стан здоров'я). Однак особа, за винятком органу державної влади, до якої скеровано запит ВККСУ, має право відмовити у наданні такої інформації. В такому випадку ВККСУ може звернутися до суду з вимогою про розкриття таємниці в порядку та на підставах, визначених законом. Наприклад, розкриття банківської таємниці здійснюється за рішенням

суду, ухваленим у порядку окремого провадження за правилами, передбаченими гл. 12 розд. IV ЦПК України.

5–6. Звернення ВККСУ із запитом на отримання інформації є підставою для зупинення проведення кваліфікаційного оцінювання судді (кандидата на посаду судді), відносно якого запитується необхідна інформація. Кваліфікаційне оцінювання в цьому випадку зупиняється на строк, необхідний для отримання запитуваної інформації, та який не обмежується строком виконання володільцем (розпорядником) інформації свого обов'язку щодо її надання.

Якщо під час кваліфікаційного оцінювання судді було виявлено неповноту чи недостовірність значимої для здійснення професійної діяльності інформації, ВККСУ може звернутися до ВРП з поданням про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя до закінчення кваліфікаційного оцінювання. Таке подання підлягає невідкладному розгляду ВРП, але не пізніше семи календарних днів з дня надходження. Відповідно до ст. 66 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» розгляд подання ВККСУ про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя при проведенні кваліфікаційного оцінювання здійснюється без виклику судді, і лише за необхідності ВРП може викликати суддю для надання пояснень. Суддя тимчасово відстороняється від здійснення правосуддя з дня ухвалення ВРП відповідного рішення, копія якого не пізніше семи днів направляється до ВККСУ, судді та суду, в якому суддя обіймає посаду. Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя припиняється з дня ухвалення ВККСУ рішення про підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді або з дня звільнення судді з посади внаслідок непідтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді – без ухвалення ВРП окремого рішення про припинення тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя.

7. Ненадання ВККСУ інформації, а також надання завідомо недостовірних відомостей мають наслідком притягнення винних осіб до відповідальності, встановленої законом.

Стаття 87. Громадська рада доброчесності

1. Громадська рада доброчесності утворюється з метою сприяння Вищій кваліфікаційній комісії суддів України у встановленні відповідності судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності для цілей кваліфікаційного оцінювання.

2. Громадська рада доброчесності складається з двадцяти членів.

3. Членами Громадської ради доброчесності можуть бути представники правозахисних громадських об'єднань, науковці-правники, адвокати, журналісти, які є визнаними фахівцями у сфері своєї професійної діяльності, мають високу професійну репутацію та відповідають критерію політичної нейтральності та доброчесності.

4. Не можуть бути членами Громадської ради доброчесності:

1) особи, визнані судом недієздатними або обмежено дієздатними;

2) особи, які мають судимість, не погашену або не зняту в установленому законом порядку;

3) особи, на яких протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією;

4) особи, які протягом останніх п'яти років працювали (проходили службу) в органах прокуратури, Міністерства внутрішніх справ України, поліції, інших

правоохоронних органах (органах правопорядку), податкової міліції, Служби безпеки України, митних органах, Національному антикорупційному бюро України, Національному агентстві з питань запобігання корупції;

5) особи, які протягом останніх п'яти років перебували на державній службі;

6) особи, які є суддями або суддями у відставці.

5. Громадська рада доброчесності здійснює свою діяльність у чотирьох колегіях, до кожної з яких входить п'ять членів Ради.

Колегія Громадської ради доброчесності діє від імені Ради.

6. Громадська рада доброчесності:

1) збирає, перевіряє та аналізує інформацію щодо судді (кандидата на посаду судді);

2) надає Вищій кваліфікаційній комісії суддів України інформацію щодо судді (кандидата на посаду судді);

3) надає, за наявності відповідних підстав, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України висновок про невідповідність судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності, який додається до досьє кандидата на посаду судді або до суддівського досьє;

4) делегує уповноваженого представника для участі у засіданні Вищої кваліфікаційної комісії суддів України щодо кваліфікаційного оцінювання судді (кандидата на посаду судді);

5) має право створити інформаційний портал для збору інформації щодо професійної етики та доброчесності суддів, кандидатів на посаду судді.

7. Для здійснення повноважень, зазначених у цій статті, членам Громадської ради доброчесності надається право безоплатного та повного доступу до відкритих державних реєстрів.

8. Член Громадської ради доброчесності зобов'язаний відмовитися від участі у розгляді питання про надання висновку про невідповідність судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності у таких випадках:

1) якщо він перебуває у дружніх чи інших особистих стосунках із суддею чи кандидатом на посаду судді;

2) якщо він причетний до справ, які розглядав чи розглядає такий суддя;

3) за наявності іншого конфлікту інтересів або обставин, що викликають сумнів у його неупередженості.

9. Члени Громадської ради доброчесності призначаються зборами представників громадських об'єднань строком на два роки і можуть бути призначені повторно.

10. Збори представників громадських об'єднань скликаються Головою Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Оголошення про скликання зборів оприлюднюється на офіційному веб-сайті Комісії.

11. У зборах представників громадських об'єднань беруть участь громадські організації або громадські спілки, які протягом щонайменше останніх двох років, що передують дню проведення зборів, здійснюють діяльність, спрямовану на боротьбу з корупцією, захист прав людини, підтримку інституційних реформ, в тому числі реалізують проекти у цих сферах.

12. У зборах представників громадських об'єднань не можуть брати участь громадські організації або громадські спілки, які здійснювали чи здійснюють діяльність із залученням міжнародної технічної допомоги, донорами якої є органи державної влади, органи місцевого самоврядування, установи, організації чи підприємства країни, яка визнана Верховною Радою України агресором, або фінансувалися ними.

13. Для участі у зборах громадські об'єднання у п'ятнадцятиденний строк з дня оприлюднення оголошення про скликання зборів представників громадських об'єднань подають:

1) заяву довільної форми, підписану керівником громадського об'єднання, із зазначенням особи, уповноваженої представляти громадське об'єднання на зборах;

2) копію статуту та виписку з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців;

3) копії звітів за результатами виконання проектів із залученням міжнародної технічної допомоги (за наявності);

4) рекомендаційний лист від міжнародної організації з бездоганною репутацією про успішний досвід співпраці або від виконавця проекту міжнародної технічної допомоги;

5) копії звітів за результатами фінансового аудиту не менше двох реалізованих проектів із залученням міжнародної технічної допомоги або копію звіту за результатами аудиту діяльності громадського об'єднання;

6) біографічну довідку представника громадського об'єднання;

7) біографічну довідку кандидата (кандидатів) до складу Громадської ради доброчесності, якого (яких) висуває громадське об'єднання, а також мотиваційний лист кандидата та декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, щодо такого кандидата за його підписом.

14. Питання про відповідність громадського об'єднання вимогам до участі у зборах представників громадських об'єднань вирішує Вища кваліфікаційна комісія суддів України у десятиденний строк з дня отримання заяви та доданих до неї документів.

15. Перелік громадських об'єднань, які відповідають вимогам для участі у зборах представників громадських об'єднань, копії поданих ними документів, а також перелік кандидатів до складу Громадської ради доброчесності оприлюднюються на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

16. Час і місце проведення зборів представників громадських об'єднань визначаються Головою Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, який направляє громадським об'єднанням відповідні запрошення для участі у зборах. Повідомлення про час і місце проведення зборів представників громадських об'єднань не пізніше ніж за десять днів до їх проведення оприлюднюється на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

17. Збори представників громадських об'єднань вважаються правомочними за умови участі в них не менше п'яти громадських об'єднань.

Збори представників громадських об'єднань проводяться відкрито.

18. Порядок проведення зборів представників громадських об'єднань визначається рішенням зборів.

19. Громадська рада доброчесності вважається правомочною за умови призначення щонайменше десяти її членів.

20. Перелік призначених членів Громадської ради доброчесності у п'ятиденний строк з дня завершення роботи зборів представників громадських об'єднань направляється до секретаріату Вищої кваліфікаційної комісії суддів України для оприлюднення на офіційному веб-сайті Комісії.

1. Громадська рада доброчесності – постійно діючий квазігромадський орган у системі правосуддя, що складається з представників громадських об'єднань, метою діяльності якого є сприяння ВККСУ у встановленні відповідності судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності для цілей кваліфікаційного оцінювання.

Хоча коментована стаття чітко не визначає статусу ГРД з огляду на мету її діяльності та повноваження, можна стверджувати про наявність у неї рис консультативно-дорадчого органу ВККСУ:

– постійно діючий орган, правовою основою утворення та діяльності якого є коментований Закон;
– збори представників громадських об'єднань, які призначають членів ГРД, скликаються Головою ВККСУ;
– метою створення є сприяння ВККСУ в процесі кваліфікаційного оцінювання суддів (кандидатів на посаду судді), що забезпечує погоджене вирішення питань кадрової політики у сфері судової влади;
– досягнення мети передбачає координацію діяльності ГРД і ВККСУ з питань, які належать до їх компетенції;
– готує висновки та приймає рішення, які впливають на реалізацію кадрової політики у сфері судової влади.

Як зауважують міжнародні інституції, оскільки ГРД бере участь у процесі індивідуального оцінювання суддів та кандидатів на посаду судді, її робота має ставити за мету вдосконалення суддівського корпусу, забезпечуючи його якомога вищу професійність (*Висновок Ради Європи щодо Регламенту Громадської ради доброчесності від 10 квітня 2017 р.*). Водночас досягається й інша мета – забезпечення прозорості кваліфікаційного оцінювання суддів (кандидатів на посаду судді) (*Висновок ОБСЄ/БДІПЛ щодо Закону України «Про судоустрій і статус суддів», 30 червня 2017 року, Варшава*).

Відповідно до Регламенту ГРД, схваленого рішенням ГРД від 23 листопада 2016 року № 1/2016, завданням цього органу є утвердження доброчесності та високих стандартів професійної етики у суддівському корпусі, а засади діяльності – добросовісність, безсторонність, прозорість, рівноправність членів, політична нейтральність.

2–3. ГРД складається із двадцяти членів, що призначаються строком на два роки зборами представників громадських об'єднань з представників правозахисних об'єднань, науковців-правників, адвокатів та журналістів, які є визнаними фахівцями у сфері своєї професійної діяльності, мають високу професійну репутацію та відповідають критерію політичної нейтральності та доброчесності.

Такі вимоги до членів ГРД, як «визнаність» у сфері професійної діяльності, висока професійна репутація, є суб'єктивними оцінними категоріями, а зміст критерію «політична нейтральність» не розкривається ні на законодавчому, ні на локальному рівні. Втім, відповідність члена ГРД критерію політичної нейтральності можна розуміти як здатність не допускати впливу його політичних поглядів та уподобань на дії та прийняття рішення щодо судді (кандидата на посаду судді) в процесі кваліфікаційного оцінювання в межах повноважень ГРД.

4. Формування складу ГРД із членів громадянського суспільства забезпечує участь останнього в якісній реалізації функції формування професійно етичного суддівського корпусу шляхом незалежної, справедливої, незаангажованої оцінки його представників. Для цього частиною четвертою коментованої норми встановлено заборону щодо членства у ГРД стосовно окремих категорій осіб. Зокрема, не можуть бути членами ГРД:
– особи, визнані судом недієздатними або обмежено дієздатними;
– особи, які мають судимість, не погашену або не зняту в установленому законом порядку;
– особи, на яких протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією;

– особи, які протягом останніх п'яти років працювали (проходили службу) в органах прокуратури, Міністерства внутрішніх справ України, поліції, інших правоохоронних органах (органах правопорядку), податкової міліції, Служби безпеки України, митних органах, Національному антикорупційному бюро України, Національному агентстві з питань запобігання корупції;
– особи, які протягом останніх п'яти років перебували на державній службі;
– особи, які є суддями або суддями у відставці.

Такий підхід обумовлений необхідністю превенції конфлікту інтересів, протекціонізму, упередженості та лобіювання корпоративних інтересів. Хоча справедливо буде зауважити, що усталені європейські стандарти у сфері оцінювання суддів передбачають пересторогу стосовно участі в процесі оцінювання практикуючих юристів (адвокатів) (*Висновок Ради Європи щодо Регламенту Громадської ради доброчесності від 10 квітня 2017 року*).

5. ГРД здійснює свою діяльність у чотирьох колегіях, що складаються з п'яти членів ради, та які діють від її імені. Однак колегія – це не єдина організаційна форма діяльності ГРД. Крім неї Регламентом ГРД також передбачено:

– збори ГРД;
– участь уповноваженого представника ГРД у засіданні ВККСУ щодо кваліфікаційного оцінювання судді (кандидата на посаду судді).

Зазначені організаційні форми діяльності ГРД безпосередньо пов'язані з реалізацією її повноважень, визначених коментованим Законом, а також ефективною організацією її роботи.

6–7. Так, колегія ГРД безпосередньо реалізує повноваження, передбачені частиною шостою статті, що коментується, а саме:

1) забезпечує збирання, перевірку та аналіз інформації щодо судді (кандидата на посаду судді);

2) надає ВККСУ інформацію щодо судді (кандидата на посаду судді);

3) надає за наявності відповідних підстав висновок про невідповідність судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності, який додається до досьє кандидата на посаду судді або до суддівського досьє;

4) делегує уповноваженого представника для участі у засіданні ВККСУ щодо кваліфікаційного оцінювання судді (кандидата на посаду судді).

Крім цього, колегія ГРД уповноважена вирішувати низку організаційних питань, пов'язаних з її роботою, серед яких питання: про відвід члена колегії, визначення координатора колегії та інші.

Порядок скликання, проведення засідань і прийняття рішень колегією ГРД визначається Регламентом ГРД.

Збори ГРД є формою роботи ГРД щодо вирішення здебільшого, але не виняткова, питань її організації та внутрішньої діяльності. Збори ГРД:

– схвалюють Регламент ГРД та зміни до нього;
– визначають координатора ГРД та персональний склад колегій;
– визначають особу/осіб, відповідальних за проведення автоматизованого розподілу завдань щодо збору, перевірки та аналізу інформації про суддів (кандидатів на посаду судді) між колегіями і членами ГРД з урахуванням самовідводів членів ГРД;

– розглядають, затверджують і скеровують до ВККСУ висновки про невідповідність судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності;
– приймають рішення щодо ведення інформаційного порталу для збору інформації щодо професійної етики та доброчесності суддів (кандидатів на посаду судді);
– розглядають спірні питання щодо етики поведінки членів ГРД;
– достроково припиняють повноваження членів ГРД у випадках, визначених Регламентом ГРД;
– ініціюють перед Головою ВККСУ скликання зборів представників громадських об'єднань для призначення членів у разі дострокового припинення повноважень члена ГРД;
– вирішують інші питання організації та внутрішньої діяльності ГРД.

Порядок скликання, проведення та прийняття рішення зборів ГРД визначається Регламентом ГРД.

Коментована стаття передбачає винятковий перелік повноважень ГРД, реалізація яких забезпечує досягнення визначеної Законом мети утворення цього органу:

1) збір, перевірка та аналіз інформації щодо судді (кандидата на посаду судді).

На думку міжнародних експертів, збирати, перевіряти й аналізувати інформацію щодо суддів і кандидатів на посаду судді – це основна функція ГРД. Для цього ГРД наділена правом безоплатного та повного доступу до відкритих державних реєстрів і можливістю створення інформаційного порталу для збору інформації щодо професійної етики та доброчесності суддів (кандидатів на посаду судді). Таким чином, ГРД має працювати переважну частину свого часу з публічно доступною інформацією або інформацією, отриманою від представників громадськості (*Висновок ОБСЄ/БДІПЛ щодо Закону України «Про судоустрій і статус суддів», 30 червня 2017 року, Варшава*).

Інформація, яка аналізується ГРД, повинна відповідати таким рисам, як достовірність, верифікованість, повнота, що дасть змогу скласти об'єктивне судження про суддю (кандидата на посаду судді). Джерела такої інформації можуть бути різноманітними: дані реєстрів, інтернет, соціальні мережі, публікації у ЗМІ, повідомлення громадян тощо. Проте члени ГРД, покладаючись на власне переконання, повинні всебічно перевіряти та оцінювати надійність джерела і достовірність інформації.

Слід наголосити, що з огляду на мету утворення та діяльності ГРД інформація, яка може збиратися та аналізуватися нею, обмежується сферою повноважень ГРД і повинна стосуватися лише питань професійної етики та доброчесності судді (кандидата на посаду судді). Аналіз інформації щодо професійної компетентності, а також інших відомостей, які не стосуються професійної етики та доброчесності судді (кандидата на посаду судді), до сфери відання ГРД не належить;

2) надання ВККСУ інформації щодо судді (кандидата на посаду судді).

За результатами перевірки та аналізу зібраних ГРД даних щодо судді (кандидата на посаду судді) відповідна інформація може бути передана до ВККСУ у формі відповідного рішення або висновку.

Рішення ГРД про надання щодо судді (кандидата на посаду судді) певної інформації повинне містити лаконічне викладення інформації з посиланням на відповідні джерела та узагальнені висновки відносно того, яким чином ВККСУ може врахувати зазначену інформацію.

Якщо аналізована інформація свідчить, на думку ГРД, про невідповідність судді (кандидата на посаду судді) критеріям доброчесності та професійної етики, вона готує відповідний висновок;

3) надання за наявності підстав ВККСУ висновку про невідповідність судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності.

Висновок ГРД про невідповідність судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності відіграє важливе значення, оскільки за його наявності рішення про підтвердження здатності такого судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді може бути прийнято ВККСУ лише у разі, якщо таке рішення підтримане не менше ніж одинадцятьма її членами *(ст. 88 цього Закону*).

Висновок ГРД долучається до суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді) (*ст. 85 цього Закону*).

Слід зауважити, що ні Законом, ні Регламентом ГРД не визначено конкретних підстав для надання висновку про невідповідність судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності, так само як і не передбачено надання висновку про відповідність цим критеріям. Тому особливо важливо, щоб ГРД в оцінці інформації була максимально безсторонньою та об'єктивною, використовуючи надійні джерела інформації та обґрунтовуючи свої сумніви шляхом наведення аргументованих доводів, які свідчать, на думку ГРД, про невідповідність судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності;

4) делегування уповноваженого представника для участі у засіданні ВККСУ щодо кваліфікаційного оцінювання судді (кандидата на посаду судді).

ГРД на зборах або колегія ГРД, яка готувала висновок (рішення), визначають уповноваженого представника (представників) ГРД для участі у засіданнях ВККСУ щодо кваліфікаційного оцінювання суддів (кандидатів на посаду судді).

Уповноважений представник ГРД оголошує відповідний висновок (рішення) на засіданні ВККСУ, може з дозволу головуючого задавати питання особі, яка проходить кваліфікаційне опитування, та надавати додаткові пояснення по суті висновку (рішення);

5) створення інформаційного порталу для збору інформації щодо професійної етики та доброчесності суддів (кандидатів на посаду судді).

Інформаційний портал ГРД створюється з метою збору інформації щодо професійної етики та доброчесності суддів (кандидатів на посаду судді). Проте він також використовується для оприлюднення інформації про діяльність ГРД: її висновки (рішення), звіти, джерела та розміри фінансування тощо.

8. З метою забезпечення максимальної безсторонності та об'єктивності ГРД, уникнення конфлікту інтересів в процесі оцінки наявної інформації частиною восьмою коментованої статті передбачено випадки, за яких член ГРД зобов'язаний відмовитись від участі у розгляді питання про надання висновку про невідповідність судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності, а саме:

1) якщо він перебуває у дружніх чи інших особистих стосунках із суддею чи кандидатом на посаду судді;

2) якщо він причетний до справ, які розглядав чи розглядає такий суддя;

3) за наявності іншого конфлікту інтересів або обставин, що викликають сумнів у його неупередженості.

У разі наявності однієї з зазначених підстав член ГРД повинен повідомити про це та заявити самовідвід.

9–20. Частинами 9–20 коментованої статті врегульовано питання, пов'язані з утворенням ГРД, початкова стадія якого передбачає скликання та організацію зборів представників громадських об'єднань, які й призначають членів ГРД.

Збори громадських об'єднань скликає Голова ВККСУ та організовує ВККСУ.

Право брати участь у зборах мають лише ті громадські об'єднання чи спілки, які сукупно відповідають таким вимогам:

– здійснюють діяльність, спрямовану на боротьбу з корупцією, захист прав людини, підтримку інституційних реформ, в тому числі реалізують проекти у цих сферах;
– така діяльність проводиться протягом щонайменше останніх двох років, що передують дню проведення зборів;
– не фінансувалися та не залучали міжнародну технічну допомогу, донорами якої є органи державної влади, органи місцевого самоврядування, установи, організації чи підприємства країни, яка визнана Верховною Радою України агресором.

Питання про відповідність громадського об'єднання сукупності наведених вимог вирішує ВККСУ у десятиденний строк з дня отримання заяви та документів, перелік яких визначено у ч. 13 коментованої статті, та які подаються протягом п'ятнадцяти днів з дня оголошення про скликання зборів представників громадських об'єднань.

Порядок скликання та організації зборів представників громадських об'єднань передбачає оприлюднення на офіційному веб-сайті ВККСУ наступної інформації:

– оголошення про скликання зборів;
– перелік громадських об'єднань, які відповідають вимогам для участі у зборах, копії поданих ними документів, а також перелік кандидатів до складу ГРД;
– повідомлення про час і місце проведення зборів;
– перелік призначених членів ГРД.

Збори представників громадських об'єднань уважаються правомочними за умови участі в них не менше п'яти громадських об'єднань, а ГРД – за умови призначення щонайменше десяти її членів.

Порядок проведення зборів представників громадських об'єднань визначається рішенням зборів.

Стаття 88. Рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України

1. Вища кваліфікаційна комісія суддів України ухвалює мотиване рішення про підтвердження або непідтвердження здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді.

Якщо Громадська рада доброчесності у своєму висновку встановила, що суддя (кандидат на посаду судді) не відповідає критеріям професійної етики та доброчесності, то Вища кваліфікаційна комісія суддів України може ухвалити рішення про підтвердження здатності такого судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді лише у разі, якщо таке рішення підтримане не менше ніж одинадцятьма її членами.

(Частину першу статті 88 доповнено абзацом другим згідно із Законом № 1798-VIII від 21.12.2016)

2. Суддя (кандидат на посаду судді), який не згодний із рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України щодо його кваліфікаційного оцінювання, може

оскаржити це рішення в порядку, передбаченому Кодексом адміністративного судочинства України.

3. Рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, ухвалене за результатами проведення кваліфікаційного оцінювання, може бути оскаржене та скасоване виключно з таких підстав:

1) склад членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, який провів кваліфікаційне оцінювання, не мав повноважень його проводити;

2) рішення не підписано будь-ким із складу членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, який провів кваліфікаційне оцінювання;

3) суддя (кандидат на посаду судді) не був належним чином повідомлений про проведення кваліфікаційного оцінювання – якщо було ухвалено рішення про непідтвердження здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді з підстав неявки для проходження кваліфікаційного оцінювання;

4) рішення не містить посилання на визначені законом підстави його ухвалення або мотивів, з яких Комісія дійшла відповідних висновків.

1. За результатами кваліфікаційного оцінювання ВККСУ ухвалює одне з таких рішень:

– про підтвердження здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді;
– про непідтвердження здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді.

Якщо кваліфікаційне оцінювання здійснювалося стосовно судді, якого призначено на посаду строком на п'ять років або обрано суддею безстроково до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) (відповідно до п. 20 розд. XII «Прикінцеві та перехідні положення» цього Закону), то ВККСУ ухвалює рішення:

– про відповідність судді займаній посаді;
– про невідповідність судді займаній посаді.

Рішення про непідтвердження здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді/невідповідність судді займаній посаді приймається ВККСУ також у разі не допуску судді (кандидата на посаду судді) до наступного етапу кваліфікаційного оцінювання за результатами попереднього етапу.

Рішення ВККСУ у пленарному засіданні ухвалюється більшістю від установленого ст. 94 цього Закону складу ВККСУ, частина перша якої передбачає 16 членів. Однак за наявності висновку ГРД про невідповідність судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності, ВККСУ може ухвалити рішення про підтвердження здатності такого судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді лише у випадку, якщо за нього проголосують не менше ніж одинадцять членів ВККСУ.

Рішення ВККСУ, ухвалене за результатами кваліфікаційного оцінювання, повинно відповідати загальним вимогам ст. 101 цього Закону, п. 4.11. Регламенту ВККСУ, затвердженого рішенням ВККСУ від 13 жовтня 2016 року № 81/зп-16, та Положенню про порядок кваліфікаційного оцінювання.

Рішення ВККСУ складається із вступної, описової, мотивувальної та резолютивної частини.

У вступній частині зазначаються: 1) дата, час та місце ухвалення рішення, його номер; 2) прізвища та ініціали членів ВККСУ, які брали участь в ухваленні

рішення; 3) прізвище, ім'я, по батькові судді (кандидата на посаду судді), якого оцінено; 4) найменування суду, в якому суддя, якого оцінено, здійснює правосуддя.

В описовій частині рішення зазначаються: 1) підстави призначення кваліфікаційного оцінювання; 2) стислий опис його проведення.

У мотивувальній частині рішення зазначаються отримані суддею (кандидатом на посаду судді) бали з оцінювання відповідних критеріїв, відомості про загальну кількість балів за результатами кваліфікаційного оцінювання, посилання на визначені Законом підстави його ухвалення або мотиви, з яких ВККСУ дійшла таких висновків. У разі наявності висновку ГРД про невідповідність судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності у мотивувальній частині також зазначаються мотиви його прийняття або відхилення.

Резолютивна частина має містити висновок про те, чи підтвердив суддя (кандидат на посаду судді) здатність здійснювати правосуддя у відповідному суді або чи відповідає суддя займаній посаді, а також кількість балів, набраних суддею за результатами успішного проходження процедури кваліфікаційного оцінювання.

Вступна та резолютивна частини рішення ВККСУ, ухваленого за результатами проведення кваліфікаційного оцінювання, оголошуються на засіданні відразу після його ухвалення. Копія рішення ВККСУ за результатами проведення кваліфікаційного оцінювання надається судді (кандидату на посаду судді) за його заявою.

Рішення ВККСУ про невідповідність судді займаній посаді є підставою для внесення подання до ВРП з рекомендацією про звільнення судді з посади.

2–3. Рішення ВККСУ, ухвалене за результатами проведення кваліфікаційного оцінювання, може бути оскаржене суддею (кандидатом на посаду судді) в порядку, передбаченому КАС України, з підстав, винятковий перелік яких визначено у частини третій коментованої статті, а саме:

1) склад членів ВККСУ, який провів кваліфікаційне оцінювання, не мав повноважень його проводити;

2) рішення не підписано будь-ким із складу членів ВККСУ, який провів кваліфікаційне оцінювання;

3) суддя (кандидат на посаду судді) не був належним чином повідомлений про проведення кваліфікаційного оцінювання – якщо було ухвалено рішення про непідтвердження здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді з підстав неявки для проходження кваліфікаційного оцінювання;

4) рішення не містить посилання на визначені законом підстави його ухвалення або мотивів, з яких ВККСУ дійшла відповідних висновків.

Відповідно до частини четвертої ст. 22 КАС України справи щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності ВККСУ підсудні ВС як суду першої інстанції. Судом апеляційної інстанції виступає Велика Палата ВС.

Особливості провадження у справах щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності ВККСУ передбачено ст. 266 КАС України, згідно з якою такі справи розглядаються у порядку спрощеного позовного провадження ВС у складі колегії Касаційного адміністративного суду не менше ніж з п'яти суддів. За наслідками розгляду адміністративної справи про оскарження рішення ВККСУ ВС може визнати рішення ВККСУ протиправним і нечинним повністю або в окремій його частині чи застосувати інші наслідки протиправності такого рішення, визначені ст. 245 КАС України.

Глава 2. Підготовка судді та його регулярне оцінювання

Стаття 89. Підготовка судді для підтримання його кваліфікації

1. Суддя зобов'язаний проходити підготовку для підтримання кваліфікації в Національній школі суддів України.

2. Суддя проходить підготовку для підтримання кваліфікації не рідше одного разу на три роки. Час такої підготовки не може бути меншим 40 академічних годин упродовж кожних трьох років перебування на посаді судді.

3. Національна школа суддів України проводить підготовку суддів для підтримання кваліфікації відповідно до необхідності вдосконалення їхніх знань, вмінь і навичок залежно від досвіду роботи суддів, рівня і спеціалізації суду, де вони працюють, а також з урахуванням їхніх індивідуальних потреб.

З цією метою Національна школа суддів України організовує тренінги, що є обов'язковими в межах підготовки, а також тренінги, які суддя має право обрати залежно від своїх потреб.

Підтримання кваліфікації є необхідною умовою здійснення будь-якої професійної діяльності. Проте в сфері судової влади це питання набуває особливого значення, зважаючи на соціально вагому роль суду та постаті судді, який його репрезентує, в суспільстві.

Підтримання суддею кваліфікації може відбуватися у різний спосіб: шляхом самовдосконалення, участі у науково-практичних конференціях і семінарах, круглих столах та інших заходах. Однак лише у випадку нормативного закріплення підтримання кваліфікації набуває імперативного характеру.

1. Отже, підтримання кваліфікації забезпечується завдяки підготовці судді в НШСУ, яка є державною установою зі спеціальним статусом у системі правосуддя.

Підготовка відповідно до європейських стандартів – це спосіб, за допомогою якого здобувається, підтримується та покращується висока професійна кваліфікація, яку повинні мати судді, та щодо проходження котрої вони мають і обов'язок, і право. Підготовка є гарантією їхньої незалежності та неупередженості згідно з вимогами ЄКПЛ. Нарешті, підготовка є необхідною передумовою поваги до судової влади. Довіра, яку громадяни мають до системи правосуддя, буде посилюватися, якщо судді матимуть глибокі та всебічні знання, що виходять за межі технічних знань права й поширюються на сфери важливого соціального значення, а персональні й суддівські навички та розуміння дозволятимуть суддям управляти справами й працювати з усіма залученими особами належним чином. Підготовка, таким чином, є необхідною для об'єктивного, неупередженого та компетентного виконання суддівських функцій, а також для захисту суддів від неналежного впливу. …Судді «приречені на постійне навчання та підготовку» (*Висновок № 4 (2003) КРЄС про належну початкову підготовку та підвищення кваліфікації суддів на національному та європейському рівнях)*.

Підготовка судді з метою підтримання кваліфікації – це вид професійного навчання, що передбачає актуалізацію відповідної інформації з метою підтримання та вдосконалення теоретичних знань і практичних навичок судді, необхідних для належного виконання суддею професійних обов'язків.

Підготовка для підтримання кваліфікації стосується винятково судді, є його обов'язком і має періодичний, систематичний характер. Єдиним суб'єктом підго-

товки судді з метою підтримання кваліфікації є НШСУ. Варто зауважити, що крім цього НШСУ також здійснює періодичне навчання суддів з метою підвищення рівня їхньої кваліфікації та інші завдання, передбачені ст. 105 цього Закону.

Підготовка суддів для підтримання кваліфікації, крім коментованої норми, регулюється Регламентом НШСУ, затвердженим наказом НШСУ від 24 червня 2016 року № 34, та Положенням про підготовку та періодичне навчання суддів у НШСУ.

2. Тривалість підготовки суддів для підтримання кваліфікації становить не менше 40 академічних годин упродовж кожних трьох років перебування на посаді судді.

3. Підготовка суддів для підтримання кваліфікації здійснюється в очній і дистанційній формі відповідно до розроблених НШСУ програм, які враховують:

– досвід роботи суддів;
– рівень і спеціалізацію суду, де вони працюють;
– індивідуальні потреби судді.

Зважаючи на ці особливості, формуються цільові групи слухачів: судді місцевих загальних судів, судді місцевих адміністративних судів, судді місцевих господарських судів, судді апеляційних судів, судді апеляційних адміністративних судів, судді апеляційних господарських судів, судді Вищого антикорупційного суду, судді Вищого суду з питань інтелектуальної власності, судді ВС.

Як процес підготовка суддів для підтримання кваліфікації передбачає такі стадії: 1) планування; 2) організація; 3) проведення підготовки; 4) облік і контроль; 5) зворотний зв'язок зі слухачами. Такий підхід дає змогу зробити підготовку суддів максимально ефективною. Наприклад, стадія планування передбачає вивчення потреб щодо визначення тематики навчального процесу на підставі узагальнених пропозицій, що надходять від судів, органів суддівського самоврядування та інших суб'єктів. До розробки програм підготовки залучаються працівники НШСУ, судді, науковці та викладачі, представники юридичної спільноти. Проведення підготовки передбачає низку організаційних дій, серед яких: зарахування суддів на підготовку, формування груп суддів, тиражування матеріалів тощо.

Основною та обов'язковою формою навчання в межах підготовки суддів для підтримання кваліфікації є тренінг.

Тренінг (*англ. training*) – форма інтерактивного навчання, метою якого є розвиток компетентності міжособистісної та професійної поведінки судді у спілкуванні. Тренінг передбачає групову роботу, яка забезпечує активну участь і творчу взаємодію учасників між собою та тренером (викладачем).

Крім обов'язкових тренінгів, які суддя зобов'язаний пройти в межах підготовки для підтримання кваліфікації, він може обрати та пройти будь-який тренінг (факультативний) відповідно до своїх індивідуальних потреб.

За результатами проведеного тренінгу проводиться оцінювання суддів шляхом анкетування *(див. коментар до ст. 90 цього Закону)*. Анкета оцінювання судді заповнюється особисто викладачем та надсилається до ВККСУ відповідальним структурним підрозділом НШСУ.

Інформація про проходження суддею підготовки для підтримання кваліфікації вноситься до Реєстру підготовки суддів та надсилається до ВККСУ. Така інформація є складовою суддівського досьє відповідно до п. 4 ч. 4 ст. 85 цього Закону.

Стаття 90. Завдання та порядок регулярного оцінювання судді

1. Регулярне оцінювання судді упродовж перебування на посаді проводиться з метою виявлення індивідуальних потреб судді щодо вдосконалення, стимулювання його до підтримання кваліфікації на належному рівні та професійного зростання.

2. Регулярне оцінювання судді проводиться:

1) викладачами (тренерами) Національної школи суддів України за результатами підготовки шляхом заповнення анкети;

2) іншими суддями відповідного суду шляхом анкетування;

3) самим суддею шляхом заповнення анкети самооцінки;

4) громадськими об'єднаннями шляхом незалежного оцінювання роботи судді в судових засіданнях.

3. За результатами кожного тренінгу під час підготовки судді викладач (тренер) заповнює щодо судді анкету оцінювання, що містить:

1) оцінку:

а) оволодіння суддею знаннями, вміннями, навичками;

б) акуратності і своєчасності виконання завдань;

в) аналітичних здібностей, спроможності оцінювати інформацію;

г) вміння взаємодіяти з колегами (спроможності вести переговори, працювати в команді, працювати під тиском тощо);

ґ) комунікаційних навичок (навичок складення документів, усного мовлення тощо);

д) сильних сторін судді;

2) рекомендації судді щодо напрямів самовдосконалення або проходження додаткового навчання.

4. Національна школа суддів України ознайомлює суддю з анкетою не пізніше п'яти днів після закінчення відповідного тренінгу. Суддя протягом десяти днів після одержання анкети має право надіслати свої заперечення щодо результатів оцінювання. За результатами розгляду заперечень судді викладач (тренер) має право протягом п'яти днів заповнити нову анкету оцінювання. Анкета оцінювання роботи судді за результатами кожного тренінгу, заперечення судді щодо результатів оцінювання, а також анкета за результатами розгляду заперечень включаються до суддівського досьє.

5. Громадські об'єднання мають право організовувати незалежне оцінювання роботи судді у відкритих судових засіданнях. Результати незалежного оцінювання роботи судді в судовому засіданні фіксуються в анкеті, що містить інформацію про тривалість розгляду справи, дотримання суддею правил судочинства і прав учасників процесу, культуру спілкування, рівень неупередженості судді, рівень задоволення поведінкою судді учасниками процесу, зауваження щодо ведення процесу, інші відомості. Заповнена анкета незалежного оцінювання роботи судді в судовому засіданні може бути включена до суддівського досьє.

6. Порядок, методологію оцінювання та самооцінювання судді затверджує Вища кваліфікаційна комісія суддів України.

Двома ключовими вимогами до будь-якої судової системи має бути відправлення правосуддя на найвищому рівні якості та належна відповідальність суддів перед суспільством. Щоб задовольняти ці вимоги має існувати певна форма оцінювання суддів.Усі процедури оцінювання повинні проводитися з метою підтримання та вдосконалення якості роботи суддів і, як наслідок, усієї судової системи. Неформальна оцінка може існувати як форма допомоги суддям, надаючи їм можливість самооцінювання, отримання відгуків про їхню роботу та виявлення потреб у навчанні. Усі

ці заходи можуть бути ефективними засобами для вдосконалення вмінь суддів та, як наслідок, удосконалення якості здійснення судочинства. Неформальні перегляди діяльності суддів іншими суддями, самооцінювання суддів та обмін порадами між суддями також можуть бути корисними та повинні заохочуватися *(Висновок КРЕС № 17 (2014) про оцінювання роботи суддів, якості правосуддя та повагу до незалежності судової влади)*.

1. Отже, регулярне оцінювання судді – це передбачена Законом процедура, яка проводиться впродовж перебування його на посаді та має на меті:

– виявлення індивідуальних потреб судді щодо вдосконалення;
– стимулювання судді до підтримання кваліфікації на належному рівні;
– стимулювання до професійного зростання.

2. Суб'єктами регулярного оцінювання судді є:

– викладачі (тренери) НШСУ;
– судді відповідного суду;
– безпосередньо суддя;
– громадські об'єднання.

Видами регулярного оцінювання судді є:

1) оцінювання за результатами підготовки судді для підтримання його кваліфікації в НШСУ;

2) оцінювання судді іншими суддями відповідного суду;

3) самооцінювання;

4) оцінювання роботи судді в судових засіданнях громадськими об'єднаннями.

Методом регулярного оцінювання судді є анкетування. Регулярне оцінювання судді шляхом надання рекомендацій, характеристик, відгуків, складання іспитів чи проходження тестування законодавством не передбачено. Характерною особливістю анкетування (відповіді на питання в письмовій формі за допомогою заздалегідь підготованих бланків) у процесі регулярного оцінювання судді є те, що анкети заповнюють суб'єкти регулярного оцінювання судді.

3. Кожен із видів регулярного оцінювання судді відзначається своїми особливостями.

Так, регулярне оцінювання як складова підготовки судді для підтримання кваліфікації в НШСУ відзначається періодичним і систематичним характером *(див. коментар до ст. 89)*. Воно здійснюється за результатами кожного тренінгу викладачами НШСУ шляхом заповнення анкети, яка складається з двох частин: 1) оцінки; 2) рекомендації щодо напрямів самовдосконалення або проходження додаткового навчання. Оцінка передбачає відповіді на питання щодо:

а) оволодіння суддею знаннями, вміннями, навичками;

б) акуратності і своєчасності виконання завдань;

в) аналітичних здібностей, спроможності оцінювати інформацію;

г) вміння взаємодіяти з колегами (спроможності вести переговори, працювати в команді, працювати під тиском тощо);

ґ) комунікаційних навичок (навичок складення документів, усного мовлення тощо);

д) сильних сторін судді (наприклад, аналітичне мислення, толерантність, працьовитість, об'єктивність у висновках).

Наведені елементи анкети перегукуються з критеріями кваліфікаційного оцінювання, зокрема, компетентністю: професійною (оволодіння знаннями, вміннями,

навичками), особистою (аналітичні здібності, спроможності оцінювати інформацію, сильні сторони судді), соціальною (вміння взаємодіяти з колегами, комунікаційні навички).

Така частини анкети, як рекомендації, може містити пропозиції щодо залучення судді до науково-викладацької діяльності в НШСУ.

4. НШСУ повинна ознайомити суддю з анкетою не пізніше п'яти днів після закінчення відповідного тренінгу. Суддя протягом десяти днів після одержання анкети має право надіслати свої заперечення щодо результатів оцінювання. У разі надходження таких заперечень викладач НШСУ повинен їх розглянути та може заповнити нову анкету оцінювання протягом п'яти днів.

Анкета оцінювання судді за результатами кожного тренінгу, а також (за наявності) заперечення судді щодо результатів оцінювання та анкета за результатами розгляду заперечень надсилаються до ВККСУ та включаються до суддівського досьє.

Регулярне оцінювання судді іншими суддями відповідного суду може мати місце за його бажанням, а також за рішенням ВККСУ у разі необхідності отримання відповідної інформації від колег об'єкта оцінювання. Суддями відповідного суду, уповноваженими проводити регулярне оцінювання судді, слід вважати суддів суду, в якому працює суддя, а також суддів суду вищої інстанції, котрі розглядали скарги на судові рішення, ухвалені оцінюваним суддею.

Оцінювання судді іншими суддями відповідного суду дозволяє з'ясувати окремі аспекти кваліфікаційного рівня судді, відповідності його поведінки етичним критеріям, рівня його громадської активності та участі в суддівському самоврядуванні, комунікаційних здібностей.

Анкета оцінювання судді іншими суддями відповідного суду долучається до суддівського досьє відповідно до Порядку формування і ведення суддівського досьє.

Самооцінювання судді як вид регулярного оцінювання шляхом заповнення суддею анкети може здійснюватися у випадку вільного волевиявлення судді, а також у разі участі судді в конкурсі на зайняття вакантної посади в іншому суді. Самооцінювання судді дає змогу встановити його ставлення до себе як суб'єкта професійної діяльності крізь призму його суб'єктивної оцінки власних професійних якостей та навичок, успішності й ефективності виконання ним своїх професійних обов'язків.

Анкета самооцінки судді долучається до суддівського досьє відповідно до Порядку формування і ведення суддівського досьє.

5. Регулярне оцінювання судді, яке проводять громадські об'єднання, спрямоване на здійснення незалежної оцінки діяльності судді представниками громадськості, що є виправданим і доречним, зважаючи на потреби розвитку та взаємодії системи правосуддя й громадянського суспільства. Це сприяє її транспарентності та легітимності, слугуючи пересторогою консерватизму і корпоративізму. Водночас важливо, щоб такий вид регулярного оцінювання не використовувався з метою тиску на суддю, та не становив загрози його незалежності під час здійснення правосуддя.

Проводити регулярне оцінювання судді мають право будь-які громадські об'єднання, відомості про які внесені до Реєстру громадських об'єднань.

Єдиною формою проведення регулярного оцінювання судді громадськими об'єднаннями є присутність їх представників у відкритому судовому засіданні. Тому об'єктом їх оцінки може бути винятково робота судді у відкритому судовому засіданні.

Оскільки коментована норма покладає організацію незалежного оцінювання роботи судді у відкритих судових засіданнях на громадські об'єднання, вони на влас-

ний розсуд вирішують: хто підлягатиме оцінці, коли і де вона проводитиметься, хто представлятиме громадську організацію. Проте присутність представника громадської організації у судовому засіданні з метою проведення оцінювання судді зобов'язує його дотримуватися загальних правил поведінки під час судового засідання, встановлених процесуальними кодексами, та не вчиняти дій, спрямованих на порушення порядку чи перешкоджання веденню судового засідання.

Результати незалежного оцінювання роботи судді в судовому засіданні фіксуються в анкеті, яка відображає інформацію про:

– тривалість розгляду справи;
– дотримання суддею правил судочинства та прав учасників процесу;
– культуру спілкування;
– рівень неупередженості судді;
– рівень задоволення поведінкою судді учасниками процесу;
– зауваження щодо ведення процесу;
– інші відомості.

Заповнена та підписана анкета незалежного оцінювання роботи судді в судовому засіданні разом із документами, що засвідчують повноваження представника громадського об'єднання, направляється до ВККСУ та може бути включена до суддівського досьє за рішенням ВККСУ.

6. Порядок, методологію оцінювання та самооцінювання судді затверджує ВККСУ.

Інформація про результати регулярної оцінки судді упродовж перебування на посаді є складовою суддівського досьє відповідно до п. 5 ч. 4 ст. 85 цього Закону.

Стаття 91. Значення результатів регулярного оцінювання

1. Результати регулярного оцінювання можуть враховуватися під час розгляду питання про проведення конкурсу на зайняття посади у відповідному суді.

Коментована стаття передбачає, що результати регулярного оцінювання судді можуть братися до уваги при вирішенні питання про проведення конкурсу на зайняття посади у відповідному судді. «Можуть враховуватися» означає, що вони не мають переважного значення та братимуться до уваги під час розгляду питання про проведення конкурсу на зайняття посади у відповідному суді сукупно з іншою інформацією.

Однак вплив результатів регулярного оцінювання на питання суддівської кар'єри не слід вважати їх єдиним вагомим наслідком.

Як зазначено у Висновку КРЄС № 17 (2014) про оцінювання роботи суддів, якості правосуддя та повагу до незалежності судової влади, «результати індивідуального оцінювання, ймовірно, матимуть прямий вплив на кар'єру судді і, зокрема, на його шанси на підвищення. Крім того, потреби в навчанні та розподіл додаткових ресурсів також можуть визначатися за результатами оцінювання».

Значення результатів регулярного оцінювання, крім можливого їх впливу на вирішення питання щодо кар'єри судді, необхідно аналізувати з урахуванням:

– суб'єктів, які мають доступ до його результатів;
– цілей регулярного оцінювання;
– статусу результатів регулярного оцінювання.

Так, результати регулярного оцінювання можуть використовуватися самим суддею, щодо якого воно здійснювалося, НШСУ, ВККСУ та громадськими організаціями.

Суддя може використовувати результати свого регулярного оцінювання для саморозвитку та самовдосконалення.

НШСУ використовує результати регулярного оцінювання судді для проведення підготовки суддів для підтримання їх кваліфікації, вдосконалення їхніх знань, умінь і навичок залежно від досвіду роботи суддів, рівня і спеціалізації суду, де вони працюють; виявлення їхніх індивідуальних потреб у цьому процесі; стимулювання суддів до професійного та кар'єрного зростання.

ВККСУ акумулює результати регулярного оцінювання судді упродовж перебування на посаді, які є складовою суддівського досьє (ст. 85 Закону), повний і безпосередній доступ до якого також мають члени ВРП та інші уповноважені особи для здійснення покладених на них законом повноважень. Тому, як частина суддівського досьє, результати регулярного оцінювання судді в сукупності з іншою інформацією беруться до уваги при дослідженні досьє ВККСУ в процедурі кваліфікаційного оцінювання судді. Крім того, суддівське досьє, а отже і результати регулярного оцінювання судді є предметом ознайомлення в процесі підготовки до розгляду дисциплінарної справи щодо судді Дисциплінарною палатою ВРП, тому опосередковано можуть впливати на вирішення питання щодо притягнення судді до дисциплінарної відповідальності.

Зрештою, законодавством не заборонено використання громадськими організаціями результатів регулярного оцінювання, що проводиться ними відповідно до ст. 90 цього Закону. Законодавчо форми, методи такого використання не регламентовані. Наприклад, за результатами регулярного оцінювання суддів громадські організації можуть формувати відповідні неформальні рейтинги. Хоча КРЄС застерігає від такого оформлення результатів оцінювання, зазначаючи, що рейтинги дають хибне враження об'єктивності та достовірності, а така система є непрактичною, а якщо ці відомості ще й оприлюднюються, – несправедливою *(Висновок КРЄС № 17 (2014) про оцінювання роботи суддів, якості правосуддя та повагу до незалежності судової влади)*. Слід пам'ятати, що оцінювання суддів має сприяти вдосконаленню та підтриманню функціонування судової влади на найвищому рівні якості на користь громадян, а не шкодити її незалежності.

Глава 3. Вища кваліфікаційна комісія суддів України

Стаття 92. Статус Вищої кваліфікаційної комісії суддів України

1. Вища кваліфікаційна комісія суддів України є державним органом суддівського врядування, який на постійній основі діє у системі правосуддя України.

2. Вища кваліфікаційна комісія суддів України є юридичною особою, має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, самостійний баланс та рахунки в органах Державної казначейської служби України.

3. Порядок роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України визначається цим Законом.

4. Вища кваліфікаційна комісія суддів України більшістю голосів від її складу, визначеного законом, затверджує регламент, що визначає порядок роботи Комісії в межах, установлених цим Законом.

5. Вища кваліфікаційна комісія суддів України має офіційний веб-сайт та офіційний друкований орган, які є офіційними джерелами інформації про роботу Комісії. Офіційний друкований орган може видаватися в електронному вигляді.

Правовий статус ВККСУ визначається Конституцією України та цим Законом. Порядок роботи ВККСУ визначається цим Законом та регламентом ВККСУ, затвердженим рішенням ВККСУвід13 жовтня 2016 року № 81/зп-16.

1. Частиною 1 статті, що коментується, визначено, що за своїм статусом ВККСУ є державним органом суддівського врядування, який на постійній основі діє у системі правосуддя України, метою діяльності якого є формування висококваліфікованого, професійного корпусу суддів. Характеризуючими ознаками ВККСУ як органу суддівського врядування є: 1) діє на постійній основі та є юридичною особою, має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, самостійний баланс і рахунки в органах Державної казначейської служби України; 2) діє в межах визначених повноважень шляхом прийняття колегіальних рішень; 3) її діяльність ґрунтується на засадах (принципах) верховенства права, гласності та відкритості, рівності тощо; 4) вона взаємодіє з органами судової влади і з іншими державними органами, громадянським суспільством; 5) має визначені Законом спеціальні вимоги до свого складу; 6) має особливий порядок формування (призначення та звільнення членів ВККСУ; 7) підзвітна громадянському суспільству й несе відповідальність, встановлену законом.

2–5. У частині 2 статті, що коментується, визначено, що ВККСУ є юридичною особою, має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, самостійний баланс і рахунки в органах Державної казначейської служби України. ВККСУ має офіційний веб-сайт й офіційний друкований орган, які є офіційними джерелами інформації про роботу Комісії. Офіційний друкований орган може видаватися в електронному вигляді.

Стаття 93. Повноваження Вищої кваліфікаційної комісії суддів України

1. Вища кваліфікаційна комісія суддів України:

1) веде облік даних про кількість посад суддів у судах, у тому числі вакантних;

2) проводить добір кандидатів для призначення на посаду судді, у тому числі організовує проведення щодо них спеціальної перевірки відповідно до закону та приймає кваліфікаційний іспит;

3) вносить до Вищої ради правосуддя рекомендацію про призначення кандидата на посаду судді;

4) вносить рекомендацію про переведення судді відповідно до цього Закону, крім переведення як дисциплінарної санкції;

5) визначає потреби у державному замовленні на професійну підготовку кандидатів на посаду судді у Національній школі суддів України;

6) затверджує форму і зміст заяви про участь у доборі кандидатів на посаду судді, анкети кандидата на посаду судді, порядок складення відбіркового іспиту та методику оцінювання його результатів, порядок проходження спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді, порядок складення кваліфікаційного іспиту та методику оцінювання кандидатів, положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді, порядок та методологію кваліфікаційного

оцінювання, порядок формування і ведення суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді) та інші процедури виконання Комісією її функцій;

7) проводить кваліфікаційне оцінювання;

8) забезпечує ведення суддівського досьє, досьє кандидата на посаду судді;

9) бере у межах компетенції участь у міжнародному співробітництві, у тому числі встановлює зв'язки з іноземними закладами, установами та організаціями, проектами міжнародної технічної допомоги, є бенефіціаром, реципієнтом міжнародної технічної допомоги, головним розпорядником міжнародної допомоги від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій;

10) здійснює інші повноваження, визначені законом.

2. Вища кваліфікаційна комісія суддів України для здійснення своїх повноважень має право витребувати та одержувати необхідну інформацію від суддів, судів, Державної судової адміністрації України, органів суддівського самоврядування, інших органів та установ у системі правосуддя, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, об'єднань громадян та окремих фізичних осіб. Ненадання такої інформації на вимогу Комісії має наслідком відповідальність, установлену законом.

3. Члени та уповноважені працівники секретаріату Вищої кваліфікаційної комісії суддів України мають безпосередній доступ до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування, користуються державними, у тому числі урядовими, засобами зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами.

4. Обробка інформації здійснюється членами та уповноваженими працівниками Комісії із дотриманням законодавства про захист персональних даних та забезпеченням таємниці, що охороняється законом.

5. Доступ до інформації, що містить державну таємницю, здійснюється в порядку, встановленому законодавством про захист державної таємниці.

1. Залежно від виконуваних завдань, повноваження ВККСУ можна виокремити у три групи: 1) формування професійного суддівського корпусу; 2) участь у міжнародному співробітництві у межах своєї компетенції; 3) виконання інших повноважень (наприклад, забезпечення діяльності самої ВККСУ).

З метою формування професійного суддівського корпусу ВККСУ наділена такими повноваженнями:

- веде облік даних про кількість посад судді у судах загальної юрисдикції, в тому числі вакантних;
- проводить добір кандидатів для призначення на посаду судді, у тому числі організовує проведення щодо них спеціальної перевірки відповідно до закону та приймає кваліфікаційний іспит;
- вносить до ВРП рекомендацію про призначення кандидата на посаду судді;
- вносить рекомендацію про переведення судді відповідно до цього Закону, крім переведення як дисциплінарної санкції;
- визначає потреби у державному замовленні на професійну підготовку кандидатів на посаду судді у НШСУ;
- затверджує форму та зміст заяви про участь у доборі кандидатів на посаду судді, анкети кандидата на посаду судді, порядок складення відбіркового іспиту та методику оцінювання його результатів, порядок проходження спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді, порядок складення

кваліфікаційного іспиту та методику оцінювання кандидатів, положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді, порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання, порядок формування і ведення суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді) та інші процедури виконання ВККСУ її функцій;

– проводить кваліфікаційне оцінювання;
– забезпечує ведення суддівського досьє, досьє кандидата на посаду судді.

Щодо участі у міжнародному співробітництві, то ВККСУ наділена повноваженнями встановлювати зв'язки з іноземними закладами, установами та організаціями, проектами міжнародної технічної допомоги. ВККСУ є бенефіціаром, реципієнтом міжнародної технічної допомоги, головним розпорядником міжнародної допомоги від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій.

ВККСУ може здійснювати також інші повноваження, передбачені законодавством.

2. Гарантіями належного здійснення повноважень ВККСУ є закріплення у Законі права витребувати та одержувати необхідну інформацію від суддів, судів, ДСАУ, органів суддівського самоврядування, інших органів та установ у системі правосуддя, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, об'єднань громадян та окремих фізичних осіб. Ненадання такої інформації на вимогу ВККСУ має наслідком відповідальність, установлену законом.

3–5. Безпосередній доступ до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування, користуються державними, у тому числі урядовими, засобами зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами мають члени та уповноважені працівники секретаріату ВККСУ. Обробка інформації здійснюється із дотриманням законодавства про захист персональних даних та забезпеченням таємниці, що охороняється законом.

Доступ до інформації, що містить державну таємницю, здійснюється в порядку, встановленому законодавством про захист державної таємниці.

Стаття 94. Склад Вищої кваліфікаційної комісії суддів України

1. До складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України обираються (призначаються) шістнадцять членів, які є громадянами України, мають повну вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права не менше п'ятнадцяти років.

2. До Вищої кваліфікаційної комісії суддів України обираються (призначаються):

1) з'їздом суддів України – вісім членів Комісії з числа суддів, які мають стаж роботи на посаді судді щонайменше десять років, або суддів у відставці;

2) з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ – два члени Комісії;

3) з'їздом адвокатів України – два члени Комісії;

4) Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини – два члени Комісії з числа осіб, які не є суддями;

5) Головою Державної судової адміністрації України – два члени Комісії з числа осіб, які не є суддями.

3. Організаційними формами діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України є засідання у складі колегій, палат або у пленарному складі Комісії – залежно від питань, визначених цим Законом та Регламентом Комісії.

4. Колегія Вищої кваліфікаційної комісії суддів України формується не менше ніж з трьох членів Комісії.

5. У складі Вищої кваліфікаційної комісії суддів України діють дві палати. До кожної палати входять по вісім членів Комісії. У кожній палаті забезпечується рівне представництво членів Комісії, які є суддями чи суддями у відставці.

6. Голова Комісії та його заступник не можуть одночасно перебувати у складі однієї палати.

7. У разі необхідності Комісія може ухвалити рішення про залучення членів однієї палати до роботи іншої палати.

8. Строк повноважень члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України становить чотири роки з дня обрання (призначення). Одна і та сама особа не може здійснювати повноваження два строки поспіль.

9. За членом Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, який є суддею або державним службовцем, на час здійснення повноважень зберігаються посада, статус і місце роботи.

10. Члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України на час здійснення повноважень відряджаються до Комісії та не можуть виконувати будь-яку іншу оплачувану роботу, крім викладацької, творчої та наукової.

Члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, обрані з'їздом суддів України, не можуть здійснювати правосуддя.

Члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, які є адвокатами, на час виконання повноважень членів Комісії повинні зупинити адвокатську діяльність та участь в органах адвокатського самоврядування.

11. На членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України поширюються вимоги та обмеження, встановлені законодавством у сфері запобігання корупції.

12. Члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України повинні у своїй діяльності та поза її межами дотримуватися найвищих стандартів етичної поведінки, в тому числі принципів та правил етики, які застосовуються до суддів.

13. Члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України не мають права суміщати свою посаду з будь-якими посадами в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, органах професійного самоврядування, зі статусом народного депутата України, депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, міської, районної у місті, сільської, селищної ради, підприємницькою діяльністю, будь-якою іншою оплачуваною роботою або отримувати винагороду (крім здійснення викладацької, наукової і творчої діяльності та отримання винагороди за неї), а також входити до складу керівного органу чи наглядової ради юридичної особи, що має на меті одержання прибутку.

14. Особи, які є власниками акцій або володіють іншими корпоративними правами чи мають інші майнові права або інший майновий інтерес у діяльності будь-якої юридичної особи, що має на меті отримання прибутку, зобов'язані передати такі акції (корпоративні права) або інші відповідні права в управління незалежній третій особі (без права надання інструкцій такій особі щодо розпорядження такими акціями, корпоративними або іншими правами, або щодо реалізації прав, які з них виникають) на час перебування на посаді члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України може отримувати відсотки, дивіденди та інші пасивні доходи від майна, власником якого він є.

15. Вплив на членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України у будь-який спосіб забороняється.

16. Не можуть бути членами Вищої кваліфікаційної комісії суддів України:

1) особи, визнані судом недієздатними або обмежено дієздатними;

2) особи, які мають судимість, не погашену або не зняту в установленому законом порядку;

3) особи, на яких протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією;

4) особи, які були членами Вищої кваліфікаційної комісії суддів України або Вищої ради юстиції до набрання чинності Законом України»Про відновлення довіри до судової влади в Україні»;

5) особи, які перебувають на адміністративних посадах у судах;

6) особи, які не відповідають вимогам цього Закону щодо несумісності з іншими видами діяльності та не усунули таку невідповідність протягом розумного строку, але не більш як протягом тридцяти днів із дня виникнення обставин, які призводять до порушення вимог щодо несумісності.

Перебування особи на посаді члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України також несумісне із наявністю заборони такій особі обіймати посади, щодо яких здійснюється очищення влади в порядку, передбаченому Законом України «Про очищення влади».

17. Вища кваліфікаційна комісія суддів України може залучати до своєї діяльності органи суддівського самоврядування, суддів, суддів у відставці, адвокатів, науковців за їхньою згодою для виконання допоміжних і консультативних функцій на громадських засадах, без делегування повноважень Вищої кваліфікаційної комісії суддів України чи її членів.

1. Статтею, що коментується, визначено склад ВККСУ у кількості шістнадцяти членів. Цією ж нормою встановлено вимоги, яким мають відповідати члени ВККСУ, а саме вони повинні бути громадянами України, мати вищу юридичну освіту та стаж роботи у галузі права не менше п'ятнадцяти років.

У різних країнах по різному утворюються органи, які виконують функції формування суддівського корпусу та здійснюють дисциплінарну практику. Наприклад, у деяких країнах дисциплінарні провадження здійснюються судами, що спеціалізуються на справах такого роду: дисциплінарними комітетами Верховного Суду (Естонія, Словенія – де представлені всі рівні судової системи). У Словаччині є комітети двох рівнів: один, що складається із трьох суддів, інший включає п'ять суддів Верховного Суду. У Литві є комітет суддів, що складається з судів загальної юрисдикції та адміністративних судів. У деяких країнах рішення приймається Судовою радою, що засідає як дисциплінарний суд (Молдова, Франція, Португалія). Але в будь-якому разі при формуванні таких органів має дотримуватися принцип, що більшість їх складу є судді, які обираються демократичним шляхом іншими суддями (*Висновок № 3 (2002) КРЄС для Комітету Міністрів Ради Європи про принципи й правила, що регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, етичні норми, несумісну з посадою поведінку та неупередженість*).

2. В основу формування складу ВККСУ коментованим Законом покладено принцип, що більшість її складу мають становити судді. Отже, до складу ВККСУ входять вісім суддів, які обираються з'їздом суддів України. Інші члени ВККСУ на паритетних засадах обираються з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ, а також з'їздом адвокатів України (відповідно по дві особи) та призначаються по дві особи Уповноваженим ВРУ з прав людини та Головою ДСАУ.

Строк повноважень члена ВККСУ становить чотири роки з дня обрання або призначення. Одна і та сама особа не може здійснювати повноваження два строки підряд. Відповідно до п. 26 розд. XII «Прикінцеві та перехідні положення» цього Закону члени ВККСУ, обрані (призначені) на посади до набрання чинності Законом,

продовжили виконувати свої повноваження до закінчення строку, на який їх обрано (призначено), а Уповноважений ВРУ з прав людини та Голова ДСАУ призначили додатково по одному члену ВККСУ*(п. 27 розд. XII «Прикінцеві та перехідні положення» цього Закону)*.

3. Законом визначено, що організаційними формами діяльності ВККСУ є засідання у складі колегій, палат або у пленарному складі Комісії – залежно від питань, визначених цим Законом та Регламентом ВККСУ.

Організаційна форма засідання залежить від питань, що мають розглядатися, та визначена Законом та Регламентом ВККСУ.

ВККСУ виконує функції та здійснює такі повноваження:

1) *у пленарному складі* з таких питань:

– обрання Голови Комісії і заступника Голови Комісії, які є головами палат, та секретарів палат Комісії; звільнення члена Комісії з посади з підстав, визначених п.п. 1, 2 ч. 1 ст. 96 Закону;
– внесення подання щодо звільнення з посади члена Комісії з підстав, визначених п.п. 3–5 ч. першої 1 ст. 96 Закону;
– ухвалення остаточного рішення по суті питання у випадку винесення на розгляд Головою Комісії у разі наявності окремої думки двох або більше членів палати Комісії, які брали участь у розгляді питання та ухваленні рішення відповідною палатою;
– організації діяльності Комісії, її палат, колегій та секретаріату;
– з інших питань, що стосуються всього складу Комісії, та у випадках, визначених Законом;

2) *у складі кваліфікаційної палати* з питань:

– проведення кваліфікаційного оцінювання;
– з інших питань за рішенням Комісії;

3) *у складі палати з питань добору і публічної служби суддів* з питань:

– проведення добору кандидатів для призначення на посаду судді;
– внесення рекомендації про переведення судді відповідно до Закону, крім переведення як дисциплінарної санкції;
– з інших питань за рішенням Комісії;

4) *у складі колегії* з питань:

– оцінювання відповідності займаній посаді судді, якого призначено на посаду строком на п'ять років або обрано суддею безстроково до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)».

4–6. У складі ВККСУ діють дві палати. До кожної палати входять по вісім членів ВККСУ. У кожній палаті забезпечується рівне представництво членів ВККСУ, які є суддями чи суддями у відставці. Колегія ВККСУ формується не менше ніж з трьох членів Комісії.

Закон забороняє Голові ВККСУ та його заступнику одночасно перебувати у складі однієї палати.

7. У частині 7 статті, що коментується, зазначено, що у разі необхідності (хвороби, відрядження або виконання іншої роботи) ВККСУ може ухвалити рішення про залучення членів однієї палати до роботи іншої палати.

8–10. Оскільки ВККСУ діє на постійній основі, Законом до її членів встановлено достатньо жорсткі обмеження стосовно виконання професійних обов'язків

за попереднім місцем роботи. Зокрема, члени ВККСУ, призначені з суддів, не можуть здійснювати правосуддя. Члени ВККСУ, які є адвокатами, на час виконання повноважень членів Комісії повинні зупинити адвокатську діяльність та участь в органах адвокатського самоврядування.

Водночас, за членом ВККСУ, який є суддею або державним службовцем, на час здійснення повноважень зберігаються посада, статус і місце роботи.

Особливість статусу членів ВККСУ проявляється й у тому, що на час здійснення повноважень вони відряджаються до Комісії та не можуть виконувати будь-яку іншу оплачувану роботу, крім викладацької, творчої та наукової.

11. Закон передбачає (ч. 11), що на членів ВККСУ поширюються вимоги та обмеження, встановлені законодавством у сфері запобігання корупції, в першу чергу передбачені Законом України «Про запобігання корупції», згідно з яким члени ВККСУ не мають права використовувати надані їм службові повноваження чи пов'язані з ними можливості з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб тощо. За вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень члени ВККСУ можуть бути притягнуті до відповідальності у встановленому законом порядку.

12. З метою зміцнення довіри громадян у чесність, незалежність, неупередженість та справедливість судової влади члени ВККСУ повинні у своїй діяльності та поза її межами дотримуватися найвищих стандартів етичної поведінки, в тому числі принципів та правил етики, які застосовуються до суддів. Кодекс суддівської етики затверджений рішенням на XI черговому з'їзді суддів України 22 лютого 2013 року. Як і судді, члени ВККСУ у своїй діяльності не повинні допускати проявів неповаги до людини за ознаками раси, статі, національності, релігії, політичних поглядів, соціально-економічного становища, фізичних вад тощо та дозволяти цього іншим. Вони зобов'язані здійснювати свої повноваження безсторонньо і неупереджено та утримуватися від поведінки, будь-яких дій або висловлювань, що можуть призвести до виникнення сумнівів у рівні їх професійності. Вони повинні проявляти повагу до права на інформацію і надавати засобам масової інформації можливість отримувати інформацію, не допускаючи при цьому порушення прав і свобод громадян, суддів, кандидатів на посаду судді приниження їх честі й гідності, а також авторитету судової влади.

13. Закон встановлює обмеження щодо неможливості виконання членами ВККСУ іншої роботи і позбавляє їх права суміщати свою посаду з будь-якими посадами в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, органах професійного самоврядування, зі статусом народного депутата України, депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, міської, районної у місті, сільської, селищної ради, підприємницькою діяльністю, будь-якою іншою оплачуваною роботою або отримувати винагороду (крім здійснення викладацької, наукової і творчої діяльності та отримання винагороди за неї), а також входити до складу керівного органу чи наглядової ради юридичної особи, що має на меті одержання прибутку.

14. У ч. 14 статті, що коментується, визначено, що особи, які є власниками акцій або володіють іншими корпоративними правами чи мають інші майнові права або інший майновий інтерес у діяльності будь-якої юридичної особи, що має на меті отримання прибутку, зобов'язані передати такі акції (корпоративні права) або інші

відповідні права в управління незалежній третій особі (без права надання інструкцій такій особі щодо розпорядження такими акціями, корпоративними або іншими правами, або щодо реалізації прав, які з них виникають) на час перебування на посаді члена ВККСУ. Член ВККСУ може отримувати відсотки, дивіденди та інші пасивні доходи від майна, власником якого він є.

15–17. Законом встановлено обмеження, за наявності яких особа не може бути членом ВККСУ. Це стосується:

1) осіб, визнаних судом недієздатними або обмежено дієздатними;

2) осіб, які мають судимість, не погашену або не зняту в установленому законом порядку;

3) осіб, на яких протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією;

4) осіб, які були членами ВККСУ або Вищої ради юстиції до набрання чинностіhttp://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1188–18 Законом України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні»;

5) осіб, які перебувають на адміністративних посадах у судах;

6) осіб, які не відповідають вимогам цього Закону щодо несумісності з іншими видами діяльності та не усунули таку невідповідність протягом розумного строку, але не більше як протягом тридцяти днів із дня виникнення обставин, які призводять до порушення вимог щодо несумісності.

Перебування особи на посаді члена ВККСУ також несумісне із наявністю заборони такій особі обіймати посади, щодо яких здійснюється очищення влади в порядку, передбаченому Законом України «Про очищення влади».

Стаття 95. Порядок формування Вищої кваліфікаційної комісії суддів України

1. Вища кваліфікаційна комісія суддів України формується на основі принципів верховенства права, публічності та політичної нейтральності в порядку, визначеному цим Законом.

2. У разі необхідності обрання члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з'їздом суддів України або з'їздом адвокатів України, або з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ орган, який скликає з'їзд, не пізніше ніж за сорок п'ять днів повідомляє секретаріат Комісії про дату та місце проведення з'їзду.

3. Не пізніше наступного робочого дня після надходження повідомлення про дату та місце проведення з'їзду секретаріат Комісії оприлюднює оголошення на своєму веб-сайті, в якому зазначаються:

1) дата і місце проведення з'їзду;

2) інформація про початок прийняття документів від кандидатів на посаду члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

4. Особа, яка відповідає вимогам, визначеним цим Законом до членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, та має намір бути обраною членом Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з'їздом суддів України або з'їздом адвокатів України, або з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ, звертається до секретаріату Вищої кваліфікаційної комісії суддів України не пізніше ніж за тридцять днів до датипроведення відповідного з'їзду із заявою про намір бути обраним членом Комісії відповідним з'їздом.

Форма заяви затверджується Вищою кваліфікаційною комісією суддів України.

5. Разом із заявою про намір бути обраним членом Вищої кваліфікаційної комісії суддів України відповідна особа подає:

1) автобіографію;

2) мотиваційний лист, в якому викладаються мотиви бути обраним членом Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

3) копію документа, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України;

4) копію трудової книжки (за наявності);

5) декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

6) копії документів про освіту, вчені звання та наукові ступені;

7) довідку медичної установи про стан здоров'я кандидата із висновком щодо його придатності до роботи на посаді, пов'язаній із виконанням функцій держави;

8) копію військового квитка (для військовослужбовців або військовозобов'язаних);

9) письмову згоду на обробку персональних даних та оприлюднення копійдокументів, визначених цією статтею, крім копій документів, визначених пунктами 3, 7, 8 цієї частини;

10) письмову заяву про відсутність обмежень щодо членства у Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, а також про відповідність вимогам щодо несумісності або зобов'язання виконувати вимоги щодо несумісності у разі обрання членом Комісії;

11) заяву про проведення перевірки, визначеної Законом України «Про очищення влади»;

12) згоду на проведення спеціальної перевірки відповідно до закону.

6. У разі якщо особа виявила бажання бути обраною членом Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з'їздом суддів України, секретаріат Вищої кваліфікаційної комісії суддів України зобов'язаний також установити наявність статусу судді.

7. Секретаріат Вищої кваліфікаційної комісії суддів України приймає документи у хронологічному порядку надходження заяв та не пізніше наступного робочого дня оприлюднює отриману інформацію разом із копіями поданих документів, крім документів, які визначені пунктами 3, 7, 8 частини п'ятої цієї статті, на своєму веб-сайті.

8. Прийом документів завершується о 24 годині останнього дня строку, визначеного частиною четвертою цієї статті.

Секретаріат Вищої кваліфікаційної комісії суддів України не має права відмовити в прийнятті документів з інших підстав, ніж закінчення зазначеного строку.

9. Не пізніше наступного дня після завершення прийому документів секретаріат Вищої кваліфікаційної комісії суддів України формує:

1) перелік кандидатів – суддів та суддів у відставці;

2) перелік кандидатів, які не є суддями або суддями у відставці.

Ці переліки невідкладно оприлюднюються на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та публікуються у газеті «Голос України», а також невідкладно надсилаються органу, який скликає відповідний з'їзд.

10. Секретаріат Вищої кваліфікаційної комісії суддів України забезпечує проведення спеціальної перевірки стосовно кандидатів.

11. Голосування на відповідному з'їзді проводиться виключно стосовно кандидатів у члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, які подали документи у порядку, встановленому цим Законом, та які обрані делегатами такого з'їзду.

Голосування також проводиться щодо кандидатів для призначення членами Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, які подали документи у порядку, визначеному цим Законом, та висунуті безпосередньо на з'їзді не менше ніж 20 відсотками обраних делегатів з'їзду.

12. Кожен із кандидатів для обрання членом Вищої кваліфікаційної комісії суддів України має право виступити перед делегатами відповідного з'їзду до початку голосування. Рішенням відповідного з'їзду може бути встановлене розумне обмеження часу для виступу, однакове для всіх кандидатів. Кандидат надає делегатам відповідного з'їзду за їх запитом будь-яку інформацію про себе, крім інформації, яка стосується його приватного життя і щодо якої відсутні розумні підстави вважати, що вона може бути важливою для визначення здатності кандидата належним чином виконувати обов'язки члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, а також інформації, яка становить державну таємницю.

13. Після виступів кандидатів та обговорення кандидатур проводиться голосування. Обраним на посаду члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України вважається кандидат, який за результатами таємного голосування отримав більшість голосів обраних делегатів відповідного з'їзду.

Якщо за результатами голосування член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України не обраний, проводиться повторне голосування щодо двох кандидатів, які набрали більшу кількість голосів відносно інших кандидатів, щодо кожної вакантної посади члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

14. За результатами голосування головуючим і секретарем відповідного з'їзду підписується рішення про обрання членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

15. Порядок скликання з'їзду суддів України визначається цим Законом. Порядок проведення з'їзду суддів України визначається Радою суддів України та рішеннями з'їзду.

16. Порядок скликання з'їзду адвокатів України визначається Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Порядок проведення з'їзду адвокатів України визначається Радою адвокатів України та рішеннями з'їзду.

17. У з'їзді представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ беруть участь по два представники від кожного вказаного навчального закладу та наукової установи.

18. Для цілей цього Закону до участі у з'їзді представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ для обрання членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України допускаються представники:

1) вищих навчальних закладів (університетів, академій чи інститутів, крім вищих військових навчальних закладів), які мають у своєму складі навчальні підрозділи, що на день проведення з'їзду здійснюють підготовку фахівців із ступенем вищої освіти «магістр» протягом щонайменше десяти років, та мають ліцензований обсяг на підготовку фахівців зі ступенем вищої освіти «магістр» щонайменше сімдесят п'ять осіб;

2) науково-дослідних установ, які на день проведення з'їзду перебувають у віданні Національної академії наук України, національних галузевих академій наук, пройшли державну атестацію та здійснюють наукову діяльність у сфері права як основну щонайменше десять років.

19. Час і місце проведення з'їзду представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ визначаються Вищою кваліфікаційною комісією суддів України, а у разі неможливості ухвалення рішення Комісією через відсутність достатньої кількості обраних членів Комісії – центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

Повідомлення про час і місце проведення з'їзду не пізніше ніж за сорок п'ять днів до його проведення публікується у газеті «Голос України» та оприлюднюється на веб-сайті Комісії або центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки, якщо ним визначені час і місце проведення з'їзду, а також невідкладно надсилається навчальним закладам та науковим установам, які делегують своїх представників на з'їзд.

20. З'їзд має проводитися в приміщенні навчального закладу або наукової установи.

21. Порядок проведення з'їзду визначається рішенням з'їзду.

22. Для вирішення організаційно-технічних питань підготовки з'їзду представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ може бути створено організаційний комітет з їх представників у кількості до десяти осіб. Запрошення до участі в роботі організаційного комітету надсилає орган, який скликає з'їзд. До складу організаційного комітету не можуть входити посадові особи центрального органу виконавчої влади у сфері освіти та науки.

23. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова Державної судової адміністрації України призначають члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з числа суддів у відставці або інших осіб, які не є суддями, за результатами проведення публічного конкурсу.

24. До складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України не можуть бути обрані (призначені) народні депутати України поточного скликання Верховної Ради України, члени Кабінету Міністрів України, голови судів, їх заступники, секретарі, голови судових палат, їх заступники, члени Ради суддів України, Вищої ради правосуддя, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, особи, які притягувалися до відповідальності за вчинення корупційного діяння, а також особи, які були членами Вищої кваліфікаційної комісії суддів України або Вищої ради юстиції до набрання чинності Законом України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні».

(Частина двадцять четверта статті 95 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2509-VIII від 12.07.2018)

25. Вища кваліфікаційна комісія суддів України вважається повноважною за умови обрання до її складу не менше восьми членів.

1. У ч. 1 статті, що коментується, виокремлено принципи, що мають бути основою формування ВККСУ, якими є: верховенство права, публічність та політична нейтральність.

Принцип верховенства права як основа формування ВККСУ означає наступне: 1) існування сукупності норм права, якими чітко, ясно та несуперечливо регулюється процедура формування ВККСУ; 2) розумна стабільність норм права, якими визначено процедуру формування та неможливість їх зміни під час безпосереднього формування ВККСУ; 3) законність, прозорість та демократичність процесу формування ВККСУ; 4) доступність процедури для участі осіб, які відповідають вимогам, визначеним цим Законом, до членів ВККСУ, та мають намір бути обраними членом ВККСУ; 5) заборона дискримінації та рівність усіх кандидатів, що мають намір бути обраними у члени ВККСУ.

Принцип публічності означає відкрите, прозоре інформування громадськості з питань формування ВККСУ, а також контроль за дотримання процедури формування.

Принцип політичної нейтральності є необхідною передумовою для гарантування того, що формування ВККСУ відбудеться на засадах справедливості, рівності, неупередженості з високопрофесійних, компетентних суддів, адвокатів, юристів та представників закладів вищої освіти та наукових установ юридичного фаху. Відсутність впливу політичних партій, груп, блоків на формування ВККСУ дозволить забезпечити стабільність системи державного управління у сфері судоустрою, що є одним з найбільш вагомих чинників підвищення рівня довіри суспільства, громадян до судової влади загалом. Одночасно, кандидати в члени ВККСУ мають

утримуватися від демонстрації власних політичних поглядів та свого ставлення до політичних сил, партій, блоків, недопущення їх впливу на виконання своїх професійних обов'язків.

Принципи політичної нейтральності та публічності проявляються також у тому, що до складу ВККСУ не можуть бути обрані (призначені) народні депутати України поточного скликання ВРУ, члени КМУ, голови судів, їх заступники, секретарі судових палат, їх заступники, члени РСУ, ВРП, Уповноважений ВРУ з прав людини, особи, які притягувалися до відповідальності за вчинення корупційного діяння, а також особи, котрі були членами ВККСУ або Вищої ради юстиції до набрання чинності Законом України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні».

2–3. У разі необхідності обрання члена ВККСУ з'їздом суддів України або з'їздом адвокатів України, або з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ орган, який скликає з'їзд, не пізніше ніж за сорок п'ять днів повідомляє секретаріат ВККСУ про дату та місце проведення з'їзду.

Не пізніше наступного робочого дня після надходження повідомлення про дату та місце проведення з'їзду секретаріат ВККСУ оприлюднює оголошення на своєму веб-сайті, в якому зазначаються:

1) дата і місце проведення з'їзду;

2) інформація про початок прийняття документів від кандидатів на посаду члена ВККСУ.

Особа, яка відповідає вимогам, визначеним Законом до членів ВККСУ, та має намір бути обраною членом ВККСУ з'їздом суддів України або з'їздом адвокатів України, або з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ, звертається до секретаріату ВККСУ не пізніше ніж за тридцять днів до дати проведення відповідного з'їзду із заявою про намір бути обраним членом ВККСУ відповідним з'їздом. Форма заяви затверджується ВККСУ.

У стислі строки, а саме наступного дня після завершення прийому документів секретаріат ВККСУ формує:

1) перелік кандидатів – суддів та суддів у відставці;

2) перелік кандидатів, які не є суддями або суддями у відставці.

Ці переліки невідкладно оприлюднюються на офіційному веб-сайті ВККСУ та публікуються у газеті «Голос України», а також невідкладно надсилаються органу, який скликає відповідний з'їзд.

4–10. Закон чітко регламентує, який обсяг документів має подати кандидат у члени ВККСУ (ч. 5). Прийом документів завершується о 24 годині останнього дня строку, визначеного частиною четвертою цієї статті. Секретаріат ВККСУ не має права відмовити в прийнятті документів з інших підстав, ніж закінчення зазначеного строку.

Після цього секретаріат ВККСУ забезпечує проведення спеціальної перевірки стосовно кандидатів.

11–14. Законом визначено, що голосування на відповідному з'їзді проводиться винятково стосовно кандидатів у члени ВККСУ, які подали документи у порядку, встановленому цим Законом, та які обрані делегатами такого з'їзду.

Голосування також проводиться щодо кандидатів для призначення членами ВККСУ, які подали документи у порядку, визначеному цим Законом, та висунуті безпосередньо на з'їзді не менше ніж 20 відсотками обраних делегатів з'їзду.

Перед голосуванням кожен із кандидатів для обрання членом ВККСУ має право виступити перед делегатами відповідного з'їзду до початку голосування. Рішенням відповідного з'їзду може бути встановлене розумне обмеження часу для виступу, однакове для всіх кандидатів. Кандидат надає делегатам відповідного з'їзду за їх запитом будь-яку інформацію про себе, крім інформації, яка стосується його приватного життя і щодо якої відсутні розумні підстави вважати, що вона може бути важливою для визначення здатності кандидата належним чином виконувати обов'язки члена ВККСУ, а також інформації, яка становить державну таємницю.

Обраним на посаду члена ВККСУ вважається кандидат, який за результатами таємного голосування отримав більшість голосів обраних делегатів відповідного з'їзду.

Якщо за результатами голосування член ВККСУ не обраний, проводиться повторне голосування щодо двох кандидатів, які набрали більшу кількість голосів відносно інших кандидатів, щодо кожної вакантної посади члена ВККСУ.

За результатами голосування головуючим і секретарем відповідного з'їзду підписується рішення про обрання членів ВККСУ.

15–16. Законом визначено, що порядок скликання з'їзду суддів України визначається цим Законом. Порядок проведення з'їзду суддів України визначається РСУ та рішеннями з'їзду.

Порядок скликання з'їзду адвокатів України визначається Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Порядок проведення з'їзду адвокатів України визначається Радою адвокатів України та рішеннями з'їзду.

17–18. З метою забезпечення рівності всіх претендентів від навчальних закладів вищої освіти та наукових установ у формуванні ВККСУ Законом встановлено квоти, за якими у з'їзді представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ беруть участь по два представники від кожного вказаного навчального закладу та наукової установи.

Законом передбачено, що до участі у з'їзді представників юридичних навчальних закладів вищої освіти та наукових установ для обрання членів ВККСУ допускаються представники:

1) навчальних закладів вищої освіти (університетів, академій чи інститутів, крім військових навчальних закладів вищої освіти), які мають у своєму складі навчальні підрозділи, що на день проведення з'їзду здійснюють підготовку фахівців із ступенем вищої освіти «магістр» протягом щонайменше десяти років, та мають ліцензований обсяг на підготовку фахівців зі ступенем вищої освіти «магістр» щонайменше сімдесят п'ять осіб;

2) науково-дослідних установ, які на день проведення з'їзду перебувають у відданні Національної академії наук України, національних галузевих академій наук, пройшли державну атестацію та здійснюють наукову діяльність у сфері права як основну щонайменше десять років.

19–23. У Законі визначено вимоги щодо місця проведення з'їзду, порядку його проведення та вирішення організаційно-технічних питань його проведення. Час і місце проведення з'їзду представників юридичних навчальних закладів вищої освіти та наукових установ визначаються ВККСУ, а у разі неможливості ухвалення рішення ВККСУ через відсутність достатньої кількості обраних членів ВККСУ – центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

Повідомлення про час і місце проведення з'їзду не пізніше ніж за сорок п'ять днів до його проведення публікується у газеті «Голос України» та оприлюднюється

на веб-сайті ВККСУ або центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки, якщо ним визначені час і місце проведення з'їзду, а також невідкладно надсилається навчальним закладам та науковим установам, які делегують своїх представників на з'їзд.

Зокрема, з'їзд має проводитися в приміщенні навчального закладу або наукової установи. Порядок проведення з'їзду визначається рішенням з'їзду.

Для вирішення організаційно-технічних питань підготовки з'їзду представників юридичних навчальних закладів вищої освіти та наукових установ може бути створено організаційний комітет з їх представників у кількості до десяти осіб. Запрошення до участі в роботі організаційного комітету надсилає орган, який скликає з'їзд. До складу організаційного комітету не можуть входити посадові особи центрального органу виконавчої влади у сфері освіти та науки.

Уповноважений ВРУ з прав людини, Голова ДСАУ призначають члена ВККСУ з суддів у відставці або інших осіб, які не є суддями, за результатами проведення публічного конкурсу.

24–25. Законом чітко встановлені обмеження щодо заборони обрання (призначення) до складу ВККСУ народних депутатів України поточного скликання ВРУ, членів КМУ, голів судів, їх заступників, секретарів, голів судових палат, їх заступників, членів РСУ, ВРП, Уповноваженого ВРУ з прав людини, осіб, які притягувалися до відповідальності за вчинення корупційного діяння, а також осіб, які були членами ВККСУ або Вищої ради юстиції до набрання чинності Законом України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні».

ВККСУ вважається повноважною за умови обрання до її складу не менше восьми членів.

Стаття 96. Звільнення члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з посади

1. Підставами для звільнення члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з посади є:

1) подання заяви про звільнення з посади члена Комісії за власним бажанням;

2) неспроможність виконувати свої повноваження за станом здоров'я при наявності медичного висновку, підтвердженого судом;

3) виявлення обставин щодо його невідповідності вимогам, визначеним у частині першій статті 94 цього Закону;

4) суттєве порушення вимог, установлених законодавством у сфері запобігання корупції;

5) неприйняття участі у роботі Комісії протягом одного календарного місяця поспіль без поважних причин або неодноразова відмова від голосування з питань, що розглядаються.

2. Рішення про звільнення члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з посади з підстав, визначених пунктами 1, 2 частини першої цієї статті, ухвалює Комісія у пленарному складі на найближчому засіданні після отримання заяви або судового рішення відповідно.

Процедура розгляду та ухвалення рішення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України про звільнення її члена ініціюється Головою та заступником Голови Вищої кваліфікаційної комісії суддів України відповідно до вимог Регламенту.

3. Рішення про звільнення члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з посади з підстав, визначених пунктами 3–5 частини першої цієї статті, ухвалюється органом, що обрав (призначив) члена Комісії.

4. У разі встановлення підстав для звільнення члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з посади, визначених пунктами 3–5 частини першої цієї статті, Комісія може своїм рішенням внести до органу, що його обрав (призначив), подання щодо звільнення з посади відповідного члена Комісії. З дня ухвалення рішення Комісії про внесення зазначеного подання такий член Комісії відсторонюється від посади, а його повноваження зупиняються до прийняття рішення відповідним органом.

5. Член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, стосовно якого Комісією ухвалено рішення про звільнення з посади або щодо внесення подання про звільнення з посади, не бере участі у голосуванні щодо такого рішення.

1. Діяльність члена ВККСУ припиняється у разі звільнення члена ВККСУ з посади або припинення його повноважень.

Підставами для звільнення члена ВККСУ з посади є:

1) подання заяви про звільнення з посади члена ВККСУ за власним бажанням;

2) неспроможність виконувати свої повноваження за станом здоров'я при наявності медичного висновку, підтвердженого судом;

3) виявлення обставин щодо його невідповідності вимогам, визначеним у ч. 1 ст. 94 Закону;

4) суттєве порушення вимог, установлених законодавством у сфері запобігання корупції;

5) неприйняття участі у роботі ВККСУ протягом одного календарного місяця поспіль без поважних причин або неодноразова відмова від голосування з питань, що розглядаються.

2. Рішення про звільнення члена ВККСУ з посади з підстав, визначених п. п. 1, 2 ч. 1 ст. 96 цього Закону, ухвалює ВККСУ у пленарному складі на найближчому засіданні після отримання заяви або судового рішення відповідно.

3. Процедура розгляду та ухвалення рішення ВККСУ про звільнення її члена ініціюється Головою та заступником Голови ВККСУ відповідно до вимог Регламенту ВККСУ.

4. Рішення про звільнення члена ВККСУ з посади з підстав, визначених п. п. 3–5 ч. 1 ст. 96 Закону, ухвалюється органом, що обрав (призначив) члена ВККСУ. У цьому разі ВККСУ може своїм рішенням внести до органу, що його обрав (призначив), подання щодо звільнення з посади відповідного члена ВККСУ. З дня ухвалення рішення ВККСУ про внесення зазначеного подання такий член ВККСУ відсторонюється від посади, а його повноваження зупиняються до прийняття рішення відповідним органом.

5. Законом також встановлено, що член ВККСУ, стосовно якого ухвалено рішення про звільнення з посади або щодо внесення подання про звільнення з посади, не бере участі у голосуванні щодо такого рішення.

Стаття 97. Припинення повноважень члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України

1. Повноваження члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України припиняються у разі:

1) закінчення строку, на який його обрано (призначено);

2) набрання законної сили обвинувальним щодо нього вироком суду;

3) припинення громадянства України або набуття громадянства іншої держави;

4) визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим, недієздатним або обмежено дієздатним;

5) смерті члена Комісії;

6) звільнення з посади судді (крім виходу судді у відставку) або припинення повноважень судді з підстав, визначених Конституцією України.

2. Повноваження члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з підстав, визначених частиною першою цієї статті, припиняються з настанням відповідної події.

1. Припинення повноважень члена ВККСУ означає неможливість виконання ним своєї діяльності на цій посаді з підстав, передбачених Законом. Такими підставами є:

1) закінчення строку, на який його обрано (призначено);

2) набрання законної сили обвинувальним щодо нього вироком суду;

3) припинення громадянства України або набуття громадянства іншої держави;

4) визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим, недієздатним або обмежено дієздатним;

5) смерті члена ВККСУ;

6) звільнення з посади судді (крім виходу судді у відставку) або припинення повноважень судді з підстав, визначених Конституцією України.

Відповідно до ч. 5 ст. 126 Конституції України підставами для звільнення судді є: 1) неспроможність виконувати повноваження за станом здоров'я; 2) порушення суддею вимог щодо несумісності; 3) вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді; 4) подання заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням; 5) незгода на переведення до іншого суду у разі ліквідації чи реорганізації суду, в якому суддя обіймає посаду; 6) порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна.

Припинення повноважень члена ВККСУ відбувається з настанням відповідної події.

Стаття 98. Організація роботи та засідання Вищої кваліфікаційної комісії суддів України

1. Вища кваліфікаційна комісія суддів України пленарним складом обирає таємним голосуванням більшістю голосів від загального складу Голову Вищої кваліфікаційної комісії суддів України і заступника Голови, які є головами палат, та секретарів палат Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Головує на цьому засіданні член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, який має найбільший стаж професійної діяльності у сфері права.

2. Голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України організовує роботу Комісії, визначає обов'язки заступника Голови, веде засідання Комісії, здійснює підготовку засідань Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та організовує діловодство.

3. Обов'язки Голови Вищої кваліфікаційної комісії суддів України в разі його відсутності виконує заступник Голови Комісії, а за відсутності заступника Голови – член Комісії, обраний за квотою з'їзду суддів України, який має більший стаж роботи на посаді судді.

4. Голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України видає накази, розпорядження та доручення, які є обов'язковими до виконання.

5. Секретарі палат Вищої кваліфікаційної комісії суддів України здійснюють підготовку засідань палат та несуть відповідальність за організацію діловодства у цих палатах.

6. Для здійснення розподілу справ у Вищій кваліфікаційній комісії суддів України діє автоматизована система визначення члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, який проводить підготовку до розгляду і доповідає справу.

Положення про автоматизовану систему визначення членів Комісії для підготовки до розгляду і доповіді справ затверджується Вищою кваліфікаційною комісією суддів України.

7. Голови палат Вищої кваліфікаційної комісії суддів України організовують роботу палат та ведуть засідання палат. Обов'язки голів палат у разі їх відсутності виконують члени палат, призначені за квотою з'їзду суддів України, які мають більший стаж роботи на посаді судді.

8. Вища кваліфікаційна комісія суддів України затверджує Регламент, в якому регулюються відповідно до цього Закону процедурні питання її діяльності.

9. Засідання Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, її палат та колегій проводяться відкрито, крім випадків, установлених законом.

10. Засідання Комісії, її палат є повноважним, якщо в ньому бере участь більшість від складу Комісії або палати відповідно.

Засідання колегії є повноважним, якщо у ньому беруть участь всі члени колегії.

11. Голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України визначає дату, час і місце проведення засідання Комісії, перелік питань, що виносяться на засідання, і не пізніш як за десять днів до засідання повідомляє про це особу, щодо якої має розглядатися питання, та оприлюднює цю інформацію на офіційному вебсайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (крім засідань з організаційних питань).

12. Голови палат Комісії визначають дату, час і місце проведення засідань відповідних палат, перелік питань, що виносяться для розгляду на засіданні, і не пізніш як за десять днів до засідання повідомляють про це осіб, щодо яких має розглядатися питання, та оприлюднюють цю інформацію на офіційному вебсайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

13. Секретаріат Вищої кваліфікаційної комісії суддів України повідомляє про дату, час і місце проведення засідання відповідної колегії не пізніш як за десять днів до такого засідання осіб, щодо яких має розглядатися питання, та оприлюднює цю інформацію на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

1–5. Після призначення до складу ВККСУ не менше восьми членів проводиться організаційне засідання ВККСУ. На цьому засіданні перевіряються повноваження членів нового складу ВККСУ, для чого головуючим оголошуються документи, які підтверджують призначення або обрання уповноваженими Законом суб'єктами членів до складу ВККСУ. Після перевірки повноважень членів ВККСУ проводиться обрання Голови, заступників Голови, які є головами палат, та секретарів палат ВККСУ в порядку, встановленому цим Законом та Регламентом ВККСУ від 13 жовтня 2016 року № 81/зп-16. Головує на цьому засіданні член ВККСУ, який має найбільший стаж професійної діяльності у сфері права.

У складі ВККСУ діє кваліфікаційна палата та палата з питань добору і публічної служби суддів.

Голова ВККСУ організовує роботу ВККСУ, визначає обов'язки заступника Голови, веде засідання ВККСУ, здійснює підготовку засідань ВККСУ та організо-

вує діловодство. Голова ВККСУ видає накази, розпорядження та доручення, які є обов'язковими до виконання.

Цим Законом визначено, що обов'язки Голови ВККСУ в разі його відсутності виконує заступник Голови ВККСУ, а за відсутності заступника Голови – член ВККСУ, обраний за квотою з'їзду суддів України, який має більший стаж роботи на посаді судді.

Секретарі палат ВККСУ здійснюють підготовку засідань палат та несуть відповідальність за організацію діловодства у цих палатах.

6–8. Відповідно до ч. 6 статті, що коментується, для здійснення розподілу справ у ВККСУ діє автоматизована система визначення члена ВККСУ, на якого буде покладено обов'язок провести підготовку до розгляду і доповісти справу. Положення про автоматизовану систему затверджується ВККСУ.

Голови палат ВККСУ організовують роботу палат та ведуть засідання палат. Обов'язки голів палат у разі їх відсутності виконують члени палат, призначені за квотою з'їзду суддів України, які мають більший стаж роботи на посаді судді.

9. Гласність роботи ВККСУ забезпечується відкритим розглядом питань, віднесених Законом до її повноважень, за участю зацікавлених осіб. Інформацію про результати засідань ВККСУ розміщує на своєму офіційному веб-сайті. Учасник засідання не може бути обмеженим у праві на отримання у ВККСУ усної чи письмової інформації про результати розгляду питання стосовно нього. Відповідно до п. 2.2.2. Регламенту за рішенням ВККСУ може проводитись теле-, відеотрансляція ходу засідання ВККСУ.

Закриті засідання ВККСУ можуть проводитись за рішенням ВККСУ у таких випадках: 1) з метою нерозголошення таємниці, що охороняється законом, або інформації про особисте життя осіб, стосовно яких вирішується питання, та з інших причин, визнаних ВККСУ поважними; 2) для розгляду визначених ВККСУ питань, а також розгляду питань щодо організації поточної роботи ВККСУ та секретаріату ВККСУ.

У закритому засіданні ВККСУ мають право брати участь лише ті особи, присутність яких визнана ВККСУ необхідною для розгляду відповідного питання.

10–13. Закон визначає, що засідання ВККСУ, її палат є повноважним, якщо в ньому бере участь більшість від складу ВККСУ або палати відповідно. В той час як засідання колегії є повноважним, якщо у ньому беруть участь всі члени колегії.

На Голову ВККСУ покладено обов'язок визначити дату, час і місце проведення засідання ВККСУ, перелік питань, що виносяться на засідання. За десять днів до засідання особа, стосовно якої має розглядатися питання, повідомляється про це, після чого цю інформацію оприлюднюють на офіційному веб-сайті ВККСУ (крім засідань з організаційних питань).

Голови палат ВККСУ визначають дату, час і місце проведення засідань відповідних палат, перелік питань, що виносяться для розгляду на засіданні, і не пізніше як за десять днів до засідання повідомляють про це осіб, щодо яких має розглядатися питання, та оприлюднюють цю інформацію на офіційному веб-сайті ВККСУ.

Секретаріат ВККСУ повідомляє про дату, час і місце проведення засідання відповідної колегії не пізніше як за десять днів до такого засідання осіб, щодо яких має розглядатися питання, та оприлюднює цю інформацію на офіційному веб-сайті ВККСУ.

Відповідно до п. 3.1.5. Регламенту Голова ВККСУ під час підготовки засідання ВККСУ у пленарному складі, засідання колегії: 1) забезпечує надання членам

ВККСУ сформованого порядку денного та матеріалів щодо питань, розгляд яких виноситься на засідання ВККСУ, колегії; 2) забезпечує повідомлення членів ВККСУ про дату, час та місце проведення засідання; 3) забезпечує повідомлення осіб, стосовно яких мають розглядатися питання, про дату, час та місце проведення засідання та оприлюднення цієї інформації на офіційному веб-сайті ВККСУ; 4) вирішує інші питання, пов'язані з підготовкою та організацією проведення засідання. Секретаріат ВККСУ повідомляє про дату, час і місце проведення засідання відповідної колегії не пізніше як за десять днів до такого засідання осіб, щодо яких має розглядатися питання, та оприлюднює цю інформацію на офіційному веб-сайті ВККСУ.

Голова відповідної палати ВККСУ відповідно до п. 3.1.6. Регламенту під час підготовки засідання палати: 1) забезпечує повідомлення осіб, стосовно яких мають розглядатися питання, про дату, час та місце проведення засідання та оприлюднення цієї інформації на офіційному веб-сайті ВККСУ; 2) вирішує інші питання, пов'язані з підготовкою та організацією проведення засідання.

Пунктом 3.1.7.Регламенту визначено, що секретар відповідної палати ВККСУ під час підготовки засідання палати ВККСУ: 1) узагальнює пропозиції членів відповідної палати щодо включення питань до порядку денного засідання та подає їх на розгляд голови палати; 2) погоджує порядки денні засідань ВККСУ; 3) забезпечує надання членам ВККСУ сформованого порядку денного та матеріалів щодо питань, розгляд яких виноситься на засідання палати у строк, визначений Регламентом; 4) забезпечує повідомлення членів ВККСУ про дату, час та місце проведення засідання; 5) організовує повідомлення та виклик у передбачених Законом випадках учасників процедур, що проводяться ВККСУ; 6) виконує інші завдання, пов'язані з підготовкою та організацією проведення засідання.

Розгляд питання, включеного до порядку денного, може відкладатися у разі: 1) неявки учасників засідання, присутність яких є обов'язковою; 2) необхідності проведення додаткової перевірки; 3) залучення до участі у розгляді питання інших осіб; 4) з інших підстав.

У разі наявності підстав, які перешкоджають розгляду питання, включеного до порядку денного, воно знімається з розгляду, про що фіксується в протоколі засідання.

Відповідно до п. 4.3.1. Регламенту визначено, що учасниками засідання є: 1) кандидат на посаду судді; 2) суддя; 3) особа, запрошена ВККСУ для участі в засіданні у випадках, передбачених Законом та/або Регламентом, її представник. У засіданні ВККСУ щодо кваліфікаційного оцінювання судді (кандидата на посаду судді) можуть брати участь уповноважені представники ГРД. Учасники засідання мають право: 1) заявити відвід члену (членам) ВККСУ за наявності визначених Законом підстав; 2) заявляти клопотання; 3) надавати усні чи/та письмові пояснення. Письмові пояснення додаються до матеріалів справи; 4) з дозволу головуючого висловлювати свої міркування, заперечення з питань, що розглядаються, та ставити запитання іншим учасникам засідання.

Обов'язки учасників засідання визначені у п. 4.4.3. Регламенту. Зокрема, вони зобов'язані: 1) з'явитися на засідання за викликом; 2) давати пояснення, надавати документи, матеріали та інші відомості, необхідні для розгляду Комісією відповідного питання; 3) завчасно письмово повідомити ВККСУ про неможливість явки та про причину неявки на засідання засобами поштового чи факсимільного зв'язку, а також надати документ, що свідчить про поважні причини неявки, в разі його наявності.

Стаття 99. Права члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України

1. Член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України має право:

1) знайомитися з матеріалами, поданими на розгляд Комісії, відповідної палати, членом якої він є, колегії, брати участь у їх дослідженні та перевірці;

2) наводити свої мотиви та міркування, а також подавати додаткові документи з питань, що розглядаються;

3) вносити пропозиції щодо проекту рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з будь-яких питань та голосувати «за» або «проти» того чи іншого рішення;

4) висловлювати письмово окрему думку щодо рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

5) здійснювати інші повноваження, встановлені законом.

1. У статті, що коментується, визначені права члена ВККСУ. Виходячи із загального розуміння змісту правовідносин, які виникають у зв'язку з організацією та діяльністю ВККСУ, його становить сукупність прав і юридичних обов'язків учасників цих правовідносин. При цьому під правами слід розуміти надану і охоронювану державою міру (межу) можливої (дозволеної) поведінки члена ВККСУ, передбачену законом. Відсутність у цій нормі вказівки на наявність обов'язків члена ВККСУ не означає, що вони не встановлені законом. Юридичний обов'язок члена ВККСУ слід розглядати як передбачену законом необхідність певної поведінки, тобто як особливий, передбачений законом вид поведінки стосовно інших осіб, які, в свою чергу, мають відповідні права. Тобто, за певних обставин права члена ВККСУ будуть збігатися з його обов'язками.

На визначення обсягу прав члена ВККСУ значною мірою буде впливати організаційна форма роботи ВККСУ: пленарне засідання, робота відповідної палати, членом якої він є, чи колегії.

Члени ВККСУ є рівними і здійснюють свої повноваження відповідно до цього Закону, зокрема, член ВККСУ має право: 1) знайомитися з матеріалами, поданими на розгляд ВККСУ, відповідної палати, колегії, членом якої він є, та брати участь у їх дослідженні та перевірці; 2) наводити свої мотиви й міркування, а також подавати додаткові документи з питань, що розглядаються; 3) вносити пропозиції щодо проекту рішення ВККСУ з будь-яких питань та голосувати «за» або «проти» відповідного рішення; 4) висловлювати письмово окрему думку щодо рішення ВККСУ; 5) здійснювати інші повноваження, встановлені законом.

Стаття 100. Відвід члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України

1. Член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України не має права брати участь у розгляді питання та ухваленні рішення і підлягає відводу (самовідводу), якщо наявні дані про конфлікт інтересів або обставини, що викликають сумнів у його безсторонності.

За наявності таких обставин член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України повинен заявити самовідвід. Із тих самих підстав відвід члену Комісії можуть заявити особи, щодо яких або за поданням яких розглядається питання.

2. Відвід має бути вмотивованим і поданим до початку розгляду питання у формі письмової заяви. Головуючий на засіданні зобов'язаний ознайомити із заявою про відвід члена Комісії, якому заявлено відвід.

3. Рішення про відвід (самовідвід) ухвалюється більшістю голосів членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, які беруть участь у засіданні. Голосування проводиться за відсутності члена Комісії, щодо якого вирішується питання про відвід (самовідвід).

1. Неупередженість членів ВККСУ в ухваленні рішень забезпечується дією інституту відводу. Відвід (самовідвід) – це усунення чи самоусунення члена ВККСУ від участі у засіданні, якщо наявні дані про конфлікт інтересів або обставини, що викликають сумнів у його безсторонності.

2. У ч. 2 статті, що коментується, передбачено, що відвід має бути вмотивованим і поданим до початку розгляду питання у формі письмової заяви. Головуючий на засіданні зобов'язаний ознайомити із заявою про відвід члена ВККСУ, якому заявлено відвід. У цій нормі не визначено, чи зобов'язаний член ВККСУ давати пояснення з підстав заявленого відводу. Втім, вважаємо це доречним з огляду на забезпечення об'єктивного вирішення питання про відвід (самовідвід).

3. Закон передбачає, що рішення про відвід (самовідвід) ухвалюється більшістю голосів членів ВККСУ, які беруть участь у засіданні. За процедурою, визначеною Законом, голосування проводиться за відсутності члена ВККСУ, стосовно якого вирішується питання про відвід (самовідвід).

Стаття 101. Рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України

1. Рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України у пленарному складі ухвалюється більшістю від установленого цим Законом складу Комісії. Голосування проводиться за відсутності особи, щодо якої вирішується питання, та інших осіб, які не є членами Комісії.

2. Рішення палати Вищої кваліфікаційної комісії суддів України ухвалюється більшістю від складу палати з урахуванням членів іншої палати в разі їх залучення до участі в розгляді відповідного питання.

3. Рішення колегії Вищої кваліфікаційної комісії суддів України ухвалюється більшістю голосів.

4. Палати та колегії Вищої кваліфікаційної комісії суддів України ухвалюють свої рішення від імені Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, зазначаючи склад палати чи колегії, який розглядав конкретну справу.

Вища кваліфікаційна комісія суддів України може переглядати рішення, прийняті палатою чи колегією, щодо допуску до конкурсу або добору.

(Частину четверту статті 101 доповнено абзацом другим згідно із Законом № 1798-VIII від 21.12.2016)

5. Рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, палат та колегій Комісії викладаються у письмовій формі. У рішенні зазначаються дата і місце ухвалення рішення, склад Комісії (палати, колегії), питання, що розглядалося, мотиви ухваленого рішення.

Рішення підписується головуючим і членами Комісії (палати, колегії), які брали участь у його ухваленні.

6. За наявності окремої думки члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України вона викладається у письмовій формі і додається до справи, про що головуючий повідомляє на засіданні.

7. Рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України можуть бути оскаржені до суду з підстав, установлених цим Законом.

8. Рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України щодо надання рекомендацій можуть бути оскаржені тільки разом із рішенням, ухваленим за відповідною рекомендацією.

9. У разі наявності окремої думки двох або більше членів палати Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, які брали участь у розгляді питання та ухваленні рішення відповідною палатою, Голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України має право винести таке питання на розгляд Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, на якому у порядку, встановленому регламентом, ухвалюється остаточне рішення по суті питання.

1. Рішення ухвалюється за результатами роботи ВККСУ. Рішення ВККСУ незалежно від форми проведення засідання завжди ухвалюється колегіально, більшістю від установленого Законом складу ВККСУ, палати чи колегії та викладаються у письмовій формі.

Як зазначено у п. 4.12.2. Регламенту, розгляд справи у ВККСУ закінчується ухваленням рішення. З окремих питань, пов'язаних з рухом матеріалів при проведенні кваліфікаційного оцінювання, з питань добору кандидатів на посаду судді, про переведення суддів, вирішенням клопотань та заяв осіб, які беруть участь у справі, питанням про відкладення розгляду справи, оголошенням перерви ВККСУ може приймати рішення, що фіксується у протоколі засідання (протокольне рішення).

2. Незалежно від організаційної форми роботи ВККСУ (пленарне засідання, засідання палати чи колегії) рішення завжди ухвалюється від імені ВККСУ, зазначаючи при цьому склад палати чи колегії, який розглядав конкретну справу.

3–9. Закон наділяє ВККСУ правом переглядати рішення, прийняті палатою чи колегією, щодо допуску до конкурсу або добору.

За своєю структурою рішення має: 1) вступну частину, у якій зазначаються дата і місце ухвалення рішення, склад ВККСУ (палати, колегії); 2) описову, в якій зазначається питання, що розглядалося; 3) мотивувальну, в якій викладаються мотиви ухваленого рішення; 4) резолютивну, в якій власне вказується як вирішено питання. Рішення підписується головуючим і членами ВККСУ (палати, колегії), які брали участь у його ухваленні.

Закон передбачає, що у разі наявності окремої думки члена ВККСУ, вона викладається у письмовій формі і додається до справи, про що головуючий повідомляє на засіданні. Окрема думка додається до справи не пізніше семи днів з дня прийняття рішення. Зміст окремої думки виголошенню на засіданні не підлягає. У разі наявності окремої думки двох або більше членів палати ВККСУ, які брали участь у розгляді питання та ухваленні рішення відповідною палатою, Голова ВККСУ має право винести таке питання на розгляд ВККСУ, на якому у порядку, встановленому Регламентом ВККСУ, ухвалюється остаточне рішення по суті питання.

Відповідно до п. 4.12.9. Регламенту ВККСУ копія рішення ВККСУ надається особі, стосовно якої його ухвалено, за відповідним зверненням такої особи.

У ч. 7 статті Закону, що коментується, визначено право учасника засідання на оскарження рішення ВККСУ до суду з підстав, установлених Законом. Закон передбачає застереження стосовно оскарження рішення ВККСУ щодо надання рекомендацій. Такі рішення можуть бути оскаржені тільки разом із рішенням, ухваленим за відповідною рекомендацією. Так, відповідно до п. 2 ст. 88 цього Закону суддя (кандидат на посаду судді), який не згодний із рішенням ВККСУ щодо його кваліфікаційного оцінювання, може оскаржити це рішення в порядку, передбаченому КАС Українихttp://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747–15.

Частиною 3 ст. 88 цього Закону визначено такі підстави оскарження рішення ВККСУ, ухваленого за результатами проведення кваліфікаційного оцінювання:

1) склад членів ВККСУ, який провів кваліфікаційне оцінювання, не мав повноважень його проводити; 2) рішення не підписано будь-ким із складу членів ВККСУ, який провів кваліфікаційне оцінювання; 3) суддя (кандидат на посаду судді) не був належним чином повідомлений про проведення кваліфікаційного оцінювання – якщо було ухвалено рішення про непідтвердження здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді з підстав неявки для проходження кваліфікаційного оцінювання; 4) рішення не містить посилання на визначені законом підстави його ухвалення або мотивів, з яких ВККСУ дійшла відповідних висновків.

Стаття 102. Забезпечення діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України

1. Організаційне забезпечення діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України здійснює секретаріат.

2. Положення про секретаріат Вищої кваліфікаційної комісії суддів України затверджується Вищою кваліфікаційною комісією суддів України.

3. Для здійснення членами Вищої кваліфікаційної комісії суддів України своїх повноважень у складі секретаріату Вищої кваліфікаційної комісії суддів України діє служба інспекторів у кількості сорока восьми інспекторів.

4. Гранична чисельність працівників Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з урахуванням визначеної цим Законом кількості членів Комісії та інспекторів затверджується Вищою кваліфікаційною комісією суддів України.

5. Працівники секретаріату Вищої кваліфікаційної комісії суддів України призначаються на посади та звільняються з посад Головою Вищої кваліфікаційної комісії суддів України у порядку, встановленому законодавством про державну службу, з урахуванням особливостей, визначених цим Законом.

6. Інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України призначаються на посади та звільняються з посад Головою Вищої кваліфікаційної комісії суддів України за пропозицією відповідного члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

7. Розмір винагороди члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, який не є суддею, встановлюється у розмірі посадового окладу судді Верховного Суду з коефіцієнтом 1,5.

Розмір винагороди члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, який є суддею, дорівнює сумі його суддівської винагороди, якщо така сума перевищує розмір посадового окладу судді Верховного Суду з коефіцієнтом 1,5.

8. Виплата винагороди членам Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, заробітної плати працівникам секретаріату та інспекторам Комісії провадиться за рахунок коштів Державного бюджету України.

1. Законом визначено, що організаційне забезпечення діяльності ВККСУ здійснює секретаріат. Положення про секретаріат затверджується безпосередньо ВККСУ.

Відповідно до Положення про секретаріат, затвердженого рішенням ВККСУ від 25листопада 2016 року № 157/зп-16 (далі– Положення), секретаріат, крім організаційного забезпечення, також здійснює правове, аналітичне, кадрове, документальне, інформаційне, матеріально-технічне, фінансово-економічне, господарське та інше забезпечення діяльності ВККСУ.

Відповідно до п. 1.3. Положення основними напрямами діяльності секретаріату ВККСУ є:

1) організаційне забезпечення реалізації повноважень ВККСУ щодо ведення обліку даних про кількість посад суддів у судах, у тому числі вакантних, проведення добору кандидатів на посаду судді, проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді, внесення рекомендації про призначення кандидата на посаду судді, про переведення судді, крім переведення в порядку дисциплінарної відповідальності, внесення подання про відрядження судді;

2) організаційне забезпечення реалізації повноважень ВККСУ з питань кваліфікаційного оцінювання, формування та ведення суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді);

3) організаційне забезпечення проведення зборів представників громадських об'єднань та обрання членів ГРД;

4) організаційне забезпечення реалізації повноважень ВККСУ щодо оприлюднення декларації родинних зв'язків судді (кандидата на посаду судді) та декларації доброчесності судді;

5) забезпечення здійснення членами ВККСУ своїх повноважень;

6) організаційне забезпечення підготовки та проведення засідань ВККСУ;

7) документальне та інформаційно-технічне забезпечення діяльності ВККСУ;

8) правова й аналітична робота;

9) забезпечення гласності і відкритості діяльності ВККСУ;

10) організаційне забезпечення реалізації повноважень ВККСУ щодо міжнародного співробітництва;

11) кадрове, матеріально-технічне, фінансово-економічне, господарське й інше забезпечення діяльності ВККСУ.

2. З метою здійснення членами ВККСУ належної підготовки матеріалів до розгляду і здійснення членами ВККСУ своїх повноважень у складі секретаріату ВККСУ діє служба інспекторів у кількості сорока восьми інспекторів, які призначаються на посади та звільняються з посад Головою ВККСУ за пропозицією відповідного члена ВККСУ (*детальніше див. коментар до ст. 103 Закону*).

3. У ч. 4 статті, що коментується, визначено, що гранична чисельність працівників ВККСУ з урахуванням визначеної цим Законом кількості членів ВККСУ й інспекторів затверджується ВККСУ.

4. Працівники секретаріату ВККСУ призначаються на посади і звільняються з посад Головою ВККСУ у порядку, встановленому законодавством про державну службу, з урахуванням особливостей, визначених цим Законом.

5–8. Відповідно до ч. 6 цієї статті інспектори ВККСУ призначаються на посади та звільняються з посад Головою ВККСУ за пропозицією відповідного члена ВККСУ.

Розмір винагороди члена ВККСУ, який не є суддею, встановлюється у розмірі посадового окладу судді ВС з коефіцієнтом 1,5. Розмір винагороди члена ВККСУ, який є суддею, дорівнює сумі його суддівської винагороди, якщо така сума перевищує розмір посадового окладу судді ВС з коефіцієнтом 1,5.

Законом передбачено, що виплата винагороди членам ВККСУ, заробітної плати працівникам секретаріату та інспекторам ВККСУ провадиться за рахунок коштів Державного бюджету.

Стаття 103. Служба інспекторів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України

1. Служба інспекторів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України формується з числа осіб, які мають повну вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права понад п'ять років.

У разі призначення судді у відставці інспектором Комісії за ним зберігається пенсія або довічне грошове утримання, а також інші гарантії, визначені цим Законом.

2. Інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України діють виключно за дорученням члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України відповідно до актів, що регулюють діяльність Комісії.

3. За дорученням члена Комісії інспектори:

1) попередньо аналізують матеріали справ щодо кваліфікаційного оцінювання;

2) виконують інші завдання в межах повноважень члена Комісії, визначених цим Законом.

4. Службу інспекторів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України очолює керівник служби інспекторів Комісії, який підпорядковується безпосередньо Голові Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

5. Інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України не є державними службовцями, їх статус визначається цим Законом. Особливості діяльності визначаються Положенням про інспектора Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, яке затверджується Вищою кваліфікаційною комісією суддів України.

(Статтю 103 доповнено частиною п'ятою згідно із Законом № 1798-VIII від 21.12.2016)

Служба інспекторів ВККСУ є самостійним структурним підрозділом секретаріату ВККСУ, який підпорядковується Голові ВККСУ та керівнику секретаріату ВККСУ. Служба інспекторів є патронатною службою членів ВККСУ, яка забезпечує здійснення ними своїх повноважень *(Положення про службу інспекторів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, затверджене наказом Голови ВККСУ від 07 квітня 2017 року № 25)*. Хоча чинне законодавство не містить визначення патронатної служби, її статус врегульовано Законом України «Про державну службу». З урахуванням його положень патронатну службу у ВККСУ можна визначити як сукупність працівників секретаріату ВВКСУ, покликаних забезпечувати організацію діяльності членів ВККСУ, ефективне виконання ними завдань та реалізацію функцій.

1. Служба інспекторів складається із сорока восьми інспекторів ВККСУ. Специфіка їх повноважень зумовлює наявність особливих вимог відносно них. Так, ч. 1 статті, що коментується, передбачає спеціальні вимоги до осіб, які можуть виконувати функції інспектора служби інспекторів ВККСУ. Вони повинні мати повну вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права понад п'ять років.

Визначення категорій «вища юридична освіта», «стаж професійної діяльності у сфері права» передбачено у ч. 6 ст. 69 коментованого Закону (*див. коментар до неї*). Зокрема, нагадаємо, як роз'яснила ВККСУ: «За змістом діяльність особи за спеціальністю у сфері права передбачає розроблення або застосування норм права і має систематичний характер. Зокрема, діяльність протягом встановленого законом строку за спеціальністю: 1) у судах та органах судової влади; 2) в органах прокуратури; 3) в адвокатурі; 4) у нотаріаті; 5) органах державної влади та місцевого

самоврядування; 6) в Президії Національної академії наук України та галузевих академій наук, а також у наукових та науково-педагогічних установах, організаціях та їх підрозділах, які діють в галузі права; 7) підприємствах, установах, організаціях, зокрема на керівних та адміністративних посадах, у разі якщо така діяльність або повноваження особи чи види діяльності органу, підприємства, установи, організації передбачали, зокрема, нормотворчість, правозастосування, правову допомогу, юридичне забезпечення діяльності, претензійну роботу, виконання судових рішень, юридичне представництво інтересів осіб, захист від кримінального обвинувачення. Стаж роботи працівників апаратів судів, робота яких не пов'язана із нормотворчою, правозастосовною діяльністю, не прирівнюється до стажу професійної діяльності у галузі права» (*роз'яснення ВККСУ «Про обрахування стажу професійної діяльності у сфері права відповідно до вимог статті 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»*).

2. Статус служби інспекторів як патронатної служби членів ВККСУ, що забезпечує здійснення ними їх повноважень, зумовлює той факт, що вони діють винятково за дорученням члена ВККСУ відповідно до актів, що регулюють діяльність ВККСУ.

3. У ч. 3 статті, що коментується, визначено, що за дорученням члена ВККСУ інспектори: 1) попередньо аналізують матеріали справ щодо кваліфікаційного оцінювання; 2) виконують інші завдання в межах повноважень члена ВККСУ, визначених цим Законом. З метою їх реалізації вони мають право: на доступ до суддівського досьє; отримувати у встановленому порядку від структурних підрозділів секретаріату ВККСУ інформацію, документи, інші матеріали, необхідні для виконання інспекторами ВККСУ доручень членів ВККСУ; залучати за погодженням з керівником секретаріату ВККСУ працівників інших структурних підрозділів секретаріату ВККСУ для розроблення проектів нормативно-правових актів та інших документів, а також для організації заходів, що проводяться службою інспекторів.

Особливості діяльності інспекторів ВККСУ безпосередньо визначаються Положенням про інспектора ВККСУ, яке затверджується ВККСУ.

4. Службу інспекторів очолює керівник, а в разі його відсутності – заступник керівника, які призначаються та звільняються з посади наказом Голови ВККСУ, з числа інспекторів.

Керівник служби інспекторів: а) забезпечує виконання покладених на службу інспекторів завдань; б) організовує роботу і забезпечує контроль за своєчасним виконанням службою інспекторів рішень ВККСУ, наказів, розпоряджень та доручень Голови ВККСУ, доручень членів ВККСУ, розпоряджень та доручень керівника секретаріату ВККСУ; в) вносить за дорученням Голови ВККСУ та, як правило, за погодженням із членом ВККСУ подання щодо застосування заохочення, встановлення надбавок до посадових окладів, накладення дисциплінарного стягнення; г) готує проект положення про службу інспекторів та зміни до нього; д) вносить Голові ВККСУ та керівнику секретаріату ВККСУ пропозиції з питань удосконалення роботи служби інспекторів; е) проводить наради з інспекторами ВККСУ; є) забезпечує своєчасність надання оперативної інформації щодо матеріалів, які безпосередньо перебувають на опрацюванні в інспекторів; ж) візує проекти відповідних документів, підготовлених безпосередньо або інспекторами ВККСУ; з) бере участь у засіданнях ВККСУ, нарадах, інших заходах з питань, що належать до компетенції служби інспекторів; и) виконує інші завдання, передбачені наказами, розпорядженнями та дорученнями Голови ВККСУ, розпорядженнями та доручен-

нями керівника секретаріату ВККСУ *(розд. IV Положення про службу інспекторів ВККСУ, затвердженe наказом Голови ВККСУ від 07 квітня 2017 року № 25)*.

5. Інспектори ВККСУ не є державними службовцями. Тому на них не поширюються вимоги щодо призначення на посаду за конкурсом. Відповідно до ст. 92 Закону України «Про державну службу» як працівник патронатної служби інспектор ВККСУ призначається на посаду на строк повноважень відповідного члена ВККСУ. Трудові відносини з інспектором ВККСУ припиняються в день припинення повноважень члена ВККСУ, працівником патронатної служби якого він призначений.

Глава 4. Національна школа суддів України

Стаття 104. Статус і структура Національної школи суддів України

1. Національна школа суддів України є державною установою із спеціальним статусом у системі правосуддя, яка забезпечує підготовку висококваліфікованих кадрів для системи правосуддя та здійснює науково-дослідну діяльність. На Національну школу суддів України не поширюється законодавство про вищу освіту.

2. Національна школа суддів України утворюється при Вищій кваліфікаційній комісії суддів України і здійснює свою діяльність відповідно до цього Закону та статуту, затвердженого Вищою кваліфікаційною комісією суддів України.

3. Національну школу суддів України очолює ректор, якого призначає на посаду і звільняє з посади Вища кваліфікаційна комісія суддів України.

4. Проректорів Національної школи суддів України призначає на посади і звільняє з посад Вища кваліфікаційна комісія суддів України за поданням ректора Національної школи суддів України. Ректор Національної школи суддів України надає Вищій кваліфікаційній комісії суддів України пропозиції щодо кандидатур на заміщення відповідних вакантних посад проректорів.

5. Розміри посадових окладів працівників Національної школи суддів України не можуть бути меншими, ніж відповідні розміри посадових окладів працівників Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

6. Національна школа суддів України є юридичною особою, має печатку із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням, самостійний баланс і рахунки в органах Державної казначейської служби України та може мати регіональні відділення.

1. Одним із пріоритетних напрямів судової реформи, визначених «Стратегією реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки», схваленою Указом Президента України від 20.05.2015 № 276/2015, є оптимізація системи кар'єрного просування суддів та підвищення їх професійного рівня. Ефективність реалізації цих напрямів, насамперед, залежить від належного функціонування та організаційно-правового забезпечення НШСУ – державної установи зі спеціальним статусом у системі правосуддя, яка забезпечує підготовку висококваліфікованих кадрів для системи правосуддя та здійснює науково-дослідну діяльність.

НШСУ, будучи правонаступницею Академії суддів України[1], утворена рішенням ВККСУ від 21 грудня 2010 року № 822/4–3п на підставі Закону України «Про

[1] У ст. 129 Закону України «Про судоустрій» від 07 лютого 2002 року № 3018-III визначалося, що з метою вирішення питань забезпечення судів кваліфікованими кадрами суддів та працівників апарату при ДСАУ функціонує Академія суддів України. Академія суддів України є державним вищим навчальним закладом, що здійснює підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації суддів і працівників апарату судів.

судоустрій і статус суддів» від 07 липня 2010 року № 2453-VI. Для забезпечення належного функціонування та організаційно-правового забезпечення НШСУ Указом Президента України від 17 січня 2011 року № 52/2011 ДСАУ було запропоновано здійснити у межах компетенції необхідні заходи, пов'язані з утворенням НШСУ на базі Академії суддів України, а КМУ – вирішити в установленому порядку питання щодо фінансування діяльності НШСУ та передачі їй державного майна Академії суддів України, а також прискорити затвердження Положення про соціальне та матеріальне забезпечення працівників НШСУ.

Стратегією розвитку Національної школи суддів України на 2016–2020 роки визначено, що місія НШСУ полягає у розвитку кадрового потенціалу судової системи України, професійній підготовці суддівського корпусу, здатного ефективно реалізовувати повноваження судової влади для захисту прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави шляхом своєчасного, ефективного і справедливого вирішення правових спорів на засадах верховенства права.

Реалізація вказаної місії НШСУ забезпечується в результаті здійснення працівниками НШСУ покладених на них завдань. Положеннями гл. 1 розд. 2 Регламенту НШСУ, затвердженого Наказом НШСУ від 24 червня 2016 року № 34 (далі – Регламент НШСУ), передбачено, що працівники НШСУ відповідно до посад, які вони обіймають, поділяються на службових та посадових осіб науково-викладацького складу.

Службовими особами НШСУ, які пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, є: ректор, проректори, начальники самостійних відділів та їх заступники (за винятком відділів, зазначених у п. 1.4. гл. 1 розд. 2 Регламенту НШСУ), директори регіональних відділень НШСУ та їх заступники, радники, помічники та секретарі ректора і проректорів, головні і провідні спеціалісти. При цьому, службові особи НШСУ, за винятком помічників та секретарів ректора і проректорів, головних і провідних спеціалістів, є керівним складом НШСУ. Керівництво НШСУ здійснюється на принципах централізму – підпорядкованості нижчих службових осіб та обов'язковості виконання рішень вищих службових осіб. Процес керівництва НШСУ забезпечується плануванням роботи НШСУ, наказами ректора, дорученнями і резолюціями (письмовими), розпорядженнями (усними) ректора, проректорів, начальників самостійних відділів, директорів регіональних відділень НШСУ, а також організацією контролю за їх виконанням.

Посадовими особами науково-викладацького складу є: начальники самостійних відділів та їх заступники, що відповідають за науково-дослідну та науково-методичну діяльність НШСУ, головні наукові співробітники, провідні наукові співробітники, старші наукові співробітники, молодші наукові співробітники, викладачі.

Службові та посадові особи науково-викладацького складу НШСУ реалізують покладені на них повноваження, перебуваючи у відповідних дорадчих органах НШСУ: ректорат, Науково-методична рада, координаційний суддівський центр.

Ректорат НШСУ є постійно діючим дорадчим органом управління, створеним для вирішення питань діяльності НШСУ, що потребують колегіального обговорення. Ректорат очолює ректор НШСУ. До складу ректорату входять за посадою ректор і проректори. Крім того, ректор може своїм наказом включати до складу ректорату керівників структурних підрозділів НШСУ. Основною формою роботи ректорату є його засідання (наради), які скликаються ректором за необхідністю, але

не рідше одного разу на місяць. Порядок організації роботи ректорату визначається гл. 2 розд. ІІ Регламенту НШСУ. Організаційно-технічне забезпечення діяльності ректорату покладається на відділ забезпечення діяльності ректорату НШСУ, діяльність якого регламентована Положенням про відділ забезпечення діяльності ректорату Національної школи суддів України, затвердженим наказом НШСУ від 19 травня 2015 року № 25.

Координаційний суддівський центр утворюється з ініціативи ВККСУ і діє на громадських засадах за колегіальним принципом з метою забезпечення участі суддівської спільноти в погодженому вирішенні питань організації підготовки суддів та сприяння діяльності НШСУ, виконуючи консультативно-дорадчу функцію. Діяльність Координаційного суддівського центру, його головні завдання, кількість членів і персональний склад, порядок проведення засідань визначаються Положенням, яке затверджується на його організаційно-установчому засіданні.

На НШСУ не поширюється законодавство про вищу освіту.

2. НШСУ утворюється при ВККСУ та здійснює свою діяльність на підставі: Конституції України, цього Закону, законодавства про запобігання корупції, Кодексу законів про працю України, актів Президента України та КМУ, рішень з'їздів суддів України і РСУ та ВККСУ, Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015, Стратегії розвитку Національної школи суддів України на 2016–2020 роки, Статуту НШСУ, затвердженого рішення ВККСУ від 14 грудня 2016 року № 189/зп-16 (далі – Статут НШСУ), Регламенту НШСУ, наказів ректора НШСУ (Положення про Дніпропетровське регіональне відділення Національної школи суддів України, Положення про Львівське регіональне відділення Національної школи суддів України», Положення про Чернівецьке регіональне відділення Національної школи суддів України», Положення про Харківське регіональне відділення Національної школи суддів України», Положення про Одеське регіональне відділення Національної школи суддів України, затверджені наказом ректора НШСУ від 07 червня 2011 року № 222; Положення про відділ забезпечення діяльності ректорату Національної школи суддів України, Положення про відділ спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді, Положення про відділ підготовки суддів Національної школи суддів України, Положення про відділ підготовки працівників апаратів судів, Положення про відділ науково-методичного забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції та бібліотечно-видавничої діяльності Національної школи суддів України, Положення про відділ науково-методичного супроводження психологічної підготовки суддів Національної школи суддів України, Положення про відділ міжнародного співробітництва Національної школи суддів України», Положення про відділ документального забезпечення та контролю, Положення про відділ по роботі з персоналом Національної школи суддів України, Положення про юридичний відділ Національної школи суддів України, Положення відділу бухгалтерського обліку та планової діяльності Національної школи суддів України, Положення про відділ адміністративно-господарського забезпечення, Положення про відділ інформаційних технологій, затверджені наказом ректора НШСУ від 19 травня 2015 року № 25; Положення про проведення курсів навчання для підвищення кваліфікації суддів, які тимчасово відсторонені від здійснення правосуддя, затверджене наказом ректора НШСУ від 20 травня 2016 року № 28; наказ ректора НШСУ «Про затвердження Порядку використання та зберігання

печаток і штампів Національної школи суддів України» від 02 грудня 2015 року № 52; Положення про відділ науково-методичного забезпечення діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради правосуддя Національної школи суддів України, затверджене наказом Ректора НШСУ від 26 червня 2017 року № 23; Положення про тестологічний центр Національної школи суддів України, затверджене наказом ректора НШСУ від 07 липня 2017 року № 27; Положення про Комітет із забезпечення зовнішньої комунікаційної політики Національної школи суддів України, затверджене наказом ректора НШСУ від 24 лютого 2017 року № 7; Положення про відділ науково-методичних досліджень проблем судочинства Національної школи суддів України, затверджене наказом ректора НШСУ від 11 квітня 2018 року № 21; Положення про підготовку та періодичне навчання суддів у Національній школі суддів України, завтерджене наказом ректора НШСУ від 06 липня 2018 року № 26 тощо) та інших нормативно-правових актів України, що забезпечують організацію та функціонування НШСУ.

Статут і Регламент НШСУ є основними локальними нормативно-правовими актами, які регламентують питання організації та функціонування НШСУ як державної установи із спеціальним статусом у системі правосуддя.

3. Загальне керівництво НШСУ здійснює ректор, який несе особисту відповідальність за її діяльність. Ректора НШСУ призначає на посаду і звільняє з посади ВККСУ.

Відповідно до п. 4.2. Статуту НШСУ ректор НШСУ в межах покладених на нього повноважень:

1) діє без доручення від імені НШСУ та представляє її в органах державної влади, місцевого самоврядування, у відносинах з юридичними і фізичними особами в Україні та за кордоном;

2) за посадою очолює ректорат, інші колегіальні органи НШСУ;

3) здійснює загальне керівництво НШСУ та несе особисту відповідальність за її діяльність;

4) самостійно вирішує всі питання діяльності НШСУ за винятком тих, що віднесені законодавством України до компетенції ВККСУ, ДСАУ, трудового колективу чи інших органів;

5) затверджує ескізи штампів, печаток та логотипів (символіки) НШСУ;

6) видає накази та доручення, затверджує локальні нормативні акти, що є обов'язковими для виконання всіма структурними підрозділами, працівниками і слухачами НШСУ, а також організовує контроль за їх виконанням;

7) видає накази про призначення на посади, переведення та звільнення з посад працівників НШСУ, застосовує засоби заохочення та накладає дисциплінарні стягнення на працівників;

8) організовує та забезпечує проведення атестації працівників НШСУ;

9) вносить подання до ВККСУ щодо внесення змін до Статуту НШСУ;

10) затверджує за погодженням із ВККСУ чисельність працівників НШСУ;

11) затверджує організаційну структуру і штатний розпис НШСУ;

12) надає ВККСУ пропозиції щодо кандидатур на заміщення вакантних посад проректорів НШСУ;

13) вносить рекомендації НШСУ щодо програми, навчального плану та порядку проходження спеціальної підготовки кандидатами на посаду судді для їх подальшого затвердження ВККСУ;

14) здійснює діяльність із розпорядження коштами та майном НШСУ, вирішує питання щодо відкриття рахунків в органах Державної казначейської служби України;

15) затверджує фінансову та іншу звітність щодо діяльності НШСУ;

16) утворює дорадчі органи, комісії і робочі групи для сприяння у здійсненні повноважень НШСУ, а також визначає їх завдання, функції та персональний склад;

17) забезпечує функціонування системи управління охороною праці, дотримання правил внутрішнього трудового розпорядку НШСУ, правил техніки безпеки, виробничої санітарії, гігієни праці та протипожежної безпеки;

18) укладає в установленому порядку колективний договір із трудовим колективом НШСУ та забезпечує виконання його умов;

19) щороку інформує ВККСУ і трудовий колектив щодо виконання завдань, покладених на НШСУ;

20) здійснює інші повноваження, визначені законодавством України та Статутом НШСУ.

4. Проректори НШСУ призначаються на посади і звільняються з посад ВККСУ за поданням ректора НШСУ. При цьому ректор НШСУ надає ВККСУ пропозиції щодо кандидатур на заміщення відповідних вакантних посад проректорів. У структурі НШСУ передбачені такі посади проректорів: 1) проректор з підготовки кадрів для судових органів; 2) проректор з науково-дослідної роботи; 3) проректор по забезпеченню організаційної діяльності. Повноваження проректорів, кваліфікаційні вимоги до посад проректорів визначені Регламентом НШСУ (п. п. 2.6.1–2.6.3).

Положеннями п. 4.4 Статуту НШСУ визначено, що проректори несуть особисту відповідальність за напрями роботи відповідно до функціонального розподілу обов'язків в НШСУ, затвердженого наказом ректора.

Згідно з приписами п. п. 2.5.2–2.5.4 Регламенту НШСУ проректори координують і контролюють роботу самостійних відділів, які підпорядковані їм за напрямами роботи відповідно до організаційної структури НШСУ, регіональних відділень НШСУ. Проректори узгоджують проекти наказів за своїми напрямами роботи. Наказом ректора проректорам може бути надано право підпису договорів, наказів, а також інших документів НШСУ, у тому числі фінансових. Проректори за наказом та/або дорученням ректора можуть здійснювати його повноваження в дорадчих органах НШСУ, а також представляти НШСУ в центральних органах виконавчої влади, в органах державної влади та місцевого самоврядування, у відносинах з юридичними і фізичними особами в Україні та за кордоном з питань, що належать до їх компетенції та наданих повноважень.

У разі відсутності ректора його обов'язки тимчасово виконує один із проректорів відповідно до наказу ректора (п. 4.6 Статуту НШСУ, п 2.5.5 Регламенту НШСУ). При цьому, на період відсутності проректора з підготовки кадрів для судових органів його посадові обов'язки виконує проректор по забезпеченню організаційної діяльності. На період відсутності проректора з науково-дослідної роботи його посадові обов'язки виконує проректор по забезпеченню організаційної діяльності. На період відсутності проректора по забезпеченню організаційної діяльності його посадові обов'язки виконує проректор з науково-дослідної роботи (п. п. 2.7.1–2.7.3 Регламенту НШСУ).

5. Розміри посадових окладів працівників НШСУ не можуть бути меншими, ніж відповідні розміри посадових окладів працівників ВККСУ. Умови та порядок матеріального забезпечення працівників НШСУ регламентуються Постановою

КМУ «Про деякі питання матеріального забезпечення працівників Національної школи суддів України та Національної академії прокуратури України» від 28 березня 2011 року № 329.

6. НШСУ є юридичною особою публічного права, що має відокремлене майно, самостійний баланс і рахунки в органах Державної казначейської служби України, печатку із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням, символіку, штампи та бланки. НШСУ є неприбутковою установою.

У НШСУ як державній установі зі спеціальним статусом у системі правосуддя функціонують відповідні структурні підрозділи – самостійні відділи, регіональні відділення НШСУ, які не мають при цьому прав юридичної особи. Наказом ректора НШСУ здійснюється затвердження організаційної структури, створення нових самостійних відділів та регіональних відділень НШСУ, їх реорганізація і ліквідація, збільшення чи зменшення загальної чисельності штатних одиниць у них, а також закріплення за проректорами НШСУ структурних підрозділів відповідно до напрямів роботи.

На сьогодні за проректором із науково-дослідної роботи НШСУ закріплені такі підрозділи:

- відділ науково-методичних досліджень проблем судочинства (Положення про відділ науково-методичних досліджень проблем судочинства Національної школи суддів України, затверджене наказом ректора НШСУ від 11 квітня 2018 року № 21);
- відділ науково-методичного забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції та бібліотечно-видавничої діяльності (Положення про відділ науково-методичного забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції та бібліотечно-видавничої діяльності Національної школи суддів України, затверджене наказом ректора НШСУ від 19 травня 2015 року № 25);
- відділ науково-методичного забезпечення діяльності ВККСУ та ВРП (Положення про відділ науково-методичного забезпечення діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради правосуддя Національної школи суддів України, затверджене наказом ректора НШСУ від 26 червня 2017 року № 23);
- відділ науково-методичного супроводження психологічної підготовки суддів (Положення про відділ науково-методичного супроводження психологічної підготовки суддів Національної школи суддів України, затверджене наказом ректора НШСУ від 19 травня 2015 року № 25);
- відділ міжнародного співробітництва (Положення про відділ міжнародного співробітництва Національної школи суддів України, затверджене наказом ректора НШСУ від 19 травня 2015 року № 25);
- тестологічний центр (Положення про тестологічний центр Національної школи суддів України, затверджене наказом ректора НШСУ від 07 липня 2017 року № 27).
- Проректор з підготовки кадрів для судових органів координує діяльність:
- відділу спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді (Положення про відділ спеціальної підготовки кандидатів на посаду судд», затверджене наказом ректора НШСУ від 19 травня 2015 року № 25);
- відділу підготовки суддів (Положення про відділ підготовки суддів Національної школи суддів України, затверджене наказом ректора НШСУ від 19 травня 2015 року № 25);

- відділу підготовки працівників апаратів судів (Положення про відділ підготовки працівників апаратів судів, затверджене наказом ректора НШСУ від 19 травня 2015 року № 25);
- Дніпропетровського регіонального відділення (Положення про Дніпропетровське регіональне відділення Національної школи суддів України, затверджене наказом ректора НШСУ від 07 червня 2011 року № 222);
- Львівського регіонального відділення (Положення про Львівське регіональне відділення Національної школи суддів України, затверджене наказом ректора НШСУ від 07 червня 2011 року № 222);
- Одеського регіонального відділення (Положення про Одеське регіональне відділення Національної школи суддів України, затверджене наказом ректора НШСУ від 07 червня 2011 року № 222);
- Харківського регіонального відділення (Положення про Харківське регіональне відділення Національної школи суддів України, затверджене наказом ректора НШСУ від 07 червня 2011 року № 222);
- Чернівецьке регіональне відділення (Положення про Чернівецьке регіональне відділення Національної школи суддів України, затверджене наказом ректора НШСУ від 07 червня 2011 року № 222).
- Проректор по забезпеченню організаційної діяльності забезпечує діяльність:
- відділу документального забезпечення та контролю (Положення відділ документального забезпечення та контролю, затверджене наказом ректора НШСУ від 19 травня 2015 року № 25);
- відділу по роботі з персоналом (Положення про відділ по роботі з персоналом Національної школи суддів України, затверджене наказом ректора НШСУ від 19 травня 2015 року № 25);
- юридичного відділу (Положення про юридичний відділ Національної школи суддів України, затверджене наказом ректора НШСУ від 19 травня 2015 року № 25);
- відділу бухгалтерського обліку та планової діяльності (Положення відділу бухгалтерського обліку та планової діяльності Національної школи суддів України, затверджене наказом ректора НШСУ від 19 травня 2015 року № 25);
- відділу інформаційних технологій (Положення про відділ інформаційних технологій, затверджене наказом ректора НШСУ від 19 травня 2015 року № 25);
- відділу адміністративно-господарського забезпечення (Положення про відділ адміністративно-господарського забезпечення, затверджене наказом ректора НШСУ від 19 травня 2015 року № 25).

Структурні підрозділи можуть мати свої печатки і штампи, затверджені наказом ректора, які використовуються згідно з положеннями гл. 7 розд. V Регламенту НШСУ.

Для підвищення ефективності статутної діяльності в НШСУ утворюються постійні та тимчасові міжструктурні формування – комісії, комітети, робочі групи тощо, до складу яких можуть входити як штатні працівники НШСУ, так і науковці, викладачі, спеціалісти та експерти, що співпрацюють із НШСУ на договірних чи добровільних засадах.

Постійні міжструктурні формування створюються відповідно до вимог нормативно-правових актів України, а також на підставі договірних зобов'язань НШСУ з метою виконання внутрішніх чи зовнішніх контрольних, експертних, комуні-

каційних та інших функцій, які потребують представницького статусу, відомчої незалежності, спеціальних знань в окремих галузях, відкритості і колегіальності в діях. Так, наприклад, наказом ректора НШСУ від 24 лютого 2017 року № 7 створений Комітет із забезпечення зовнішньої комунікаційної політики, діяльність якого направлена на налагодження ефективних і взаємодоповнювальних комунікацій НШСУ з усіма установами судової системи України під час проведення інформаційних акцій, передбачених договірними зобов'язаннями. Діяльність Комітету із забезпечення зовнішньої комунікаційної політики регулюється Положенням про Комітет із забезпечення зовнішньої комунікаційної політики Національної школи суддів України, затвердженим наказом ректора НШСУ від 24 лютого 2017 року № 7.

Тимчасові міжструктурні формування утворюються ad hoc для вирішення конкретного завдання у відносно короткий термін; або ж за проектно-цільовим принципом для досягнення певної мети у визначений період часу шляхом реалізації взаємопов'язаних завдань, що потребують поєднання зусиль різних структурних підрозділів НШСУ.

Для вирішення трудових і соціально-економічних питань та прийняття відповідних рішень функціонує трудовий колектив НШСУ, до складу якого входять усі особи, які працюють на основі трудового договору (угоди) в НШСУ. Відносини трудового колективу з НШСУ регулюються колективним договором. Загальні збори трудового колективу НШСУ скликаються ректором не рідше одного разу на рік або на вимогу не менше двох третин від загальної кількості працівників. При цьому загальні збори трудового колективу НШСУ є повноважними, якщо на них присутні не менше як дві третини від загальної кількості працівників НШСУ. Рішення загальних зборів трудового колективу вважається прийнятим, якщо за нього проголосувала більшість присутніх на загальних зборах працівників НШСУ. Рішення загальних зборів трудового колективу НШСУ оформлюється протоколом і є обов'язковим для врахування керівництвом НШСУ.

Відповідно до положень розд. V Статуту НШСУ майно НШСУ є державною власністю та закріплене за нею на праві оперативного управління. Майно НШСУ становлять: основні фонди, оборотні кошти, інші матеріальні цінності та фінансові активи, вартість яких відображена в самостійному балансі. При цьому НШСУ щодо майна, закріпленого за нею на праві оперативного управління, має право:

- отримувати згідно з законодавством України кошти і матеріальні цінності (будинки, споруди, обладнання, транспортні засоби тощо) від органів державної влади, підприємств, установ, організацій, у тому числі і благодійних організацій, фізичних осіб, громадських організацій, міжнародних організацій, установ, фондів тощо;
- створювати власні або використовувати на договірних умовах інші матеріально-технічні бази;
- здійснювати капітальне будівництво, реконструкцію, капітальний і поточний ремонти основних фондів на договірних умовах;
- спрямовувати кошти на будівництво та благоустрій соціально-побутових об'єктів НШСУ;
- користуватися іншими правами, які передбачені законодавством України.

Фінансування НШСУ здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України та інших джерел, не заборонених законодавством України. Функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забез-

печення діяльності НШСУ здійснює ДСАУ. НШСУ самостійно здійснює оперативний і бухгалтерський облік, складає статистичну звітність. Більш детально умови фінансового забезпечення діяльності НШСУ визначені гл. 2 розд. IX Регламенту НШСУ.

Відповідно до положень гл. 7 розд. V Регламенту НШСУ для забезпечення виконання функцій, покладених на НШСУ, використовуються велика і мала гербові печатки НШСУ та прості печатки структурних підрозділів. Велика гербова печатка НШСУ має круглу форму і використовується на фінансових документах та на документах, перелік яких передбачений Інструкцією з діловодства. Мала гербова печатка НШСУ має круглу форму і використовується лише для підтвердження дійсності посвідчення працівника НШСУ. Печатки круглої форми із назвою структурних підрозділів використовуються для засвідчення записів у трудових книжках про звільнення працівників, довідок про роботу працівників у НШСУ, копій документів НШСУ, тендерної документації, посвідчень про відрядження слухачів і сертифікатів, на актах приймання-передачі наданих послуг та виконаних робіт, реєстрах видачі сертифікатів, реєстрах використання конвертів та марок для відправлення документів, зведеній відомості обліку використання конвертів та марок для відправлення документів, інформації про забезпечення конвертами та марками, а також для документів, на яких не проставляється гербова печатка. Особи, відповідальні за належне використання та зберігання печаток і штампів у структурних підрозділах, призначаються наказом ректора і реалізують свої повноваження згідно зі гл. 7 розд. V Регламенту НШСУ та Наказу ректора НШСУ «Про затвердження Порядку використання та зберігання печаток і штампів Національної школи суддів України» від 02 грудня 2015 року № 52.

НШСУ як юридична особа публічного права припиняє свою діяльність шляхом реорганізації (злиття, приєднання, поділ, перетворення), а також ліквідації на підставі закону. При реорганізації НШСУ вся сукупність прав та обов'язків переходить до її правонаступників. При припиненні діяльності НШСУ працівникам гарантується додержання їх прав та інтересів згідно з трудовим законодавством України (п. п. 9.1. –9.3. Статуту НШСУ).

Юридична адреса НШСУ: 01601, Україна, м. Київ, вул. Липська, 16 Г. Місцезнаходження НШСУ: 01032, Україна, м. Київ, вул. Жилянська, 120 А.

Стаття 105. Завдання Національної школи суддів України

1. Національна школа суддів України здійснює:

1) спеціальну підготовку кандидатів на посаду судді;

2) підготовку суддів, у тому числі обраних на адміністративні посади в судах;

3) періодичне навчання суддів з метою підвищення рівня їхньої кваліфікації;

4) проведення курсів навчання, визначених кваліфікаційним або дисциплінарним органом, для підвищення кваліфікації суддів, які тимчасово відсторонені від здійснення правосуддя;

5) підготовку працівників апаратів судів та підвищення рівня їхньої кваліфікації;

6) проведення наукових досліджень з питань удосконалення судового устрою, статусу суддів і судочинства;

7) вивчення міжнародного досвіду організації та діяльності судів;

8) науково-методичне забезпечення діяльності судів, ВККСУ та ВРП.

1. Для підготовки висококваліфікованих кадрів для системи правосуддя та здійснення науково-дослідної діяльності НШСУ реалізує низку покладних на неї завдань:

1) спеціальна підготовка кандидатів на посаду судді *(щодо порядку здійснення спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді див. коментар до ст. 77 цього Закону);*

2) підготовку суддів, у тому числі обраних на адміністративні посади в судах. Порядок здійснення підготовки суддів, у тому числі обраних на адміністративні посади в судах, визначений гл. 3 розд. IV Регламенту НШСУ та Положенням про підготовку та періодичне навчання суддів у Національній школі суддів України (додаток 1 до наказу НШСУ від 06 липня 2018 року № 26).

Відповідно до зазначеного Положення мета підготовки суддів, у тому числі обраних на адміністративні посади в судах, полягає в необхідності підтримання на належному рівні та вдосконалення знань, умінь і навичок залежно від досвіду роботи, рівня і спеціалізації суду, а також індивідуальних потреб. Підготовка суддів проводиться відповідно до: програм підготовки суддів; програм підготовки голів та заступників голів судів. Формами підготовки суддів у НШСУ є очна та дистанційна.

Програма підготовки та програма курсу навчання формуються на базі Стандартизованих програм для всіх категорії суддів, голів та заступників голів судів за юрисдикціями, інстанціями з урахуванням виду спеціалізації та строку перебування на посаді судді.

Частиною 1 гл. 3 розд. IV Регламенту НШСУ до цільової групи слухачів, які проходять підготовку суддів у НШСУ, віднесено: суддів місцевих загальних судів; суддів місцевих господарських судів; суддів окружних адміністративних судів; суддів окружних адміністративних судів; суддів апеляційних судів областей та міста Києва; суддів апеляційних господарських судів; суддів апеляційних адміністративних судів; голів та заступників голів місцевих загальних судів; голів та заступників голів місцевих господарських судів; голів та заступників голів окружних адміністративних судів; голів та заступників голів апеляційних судів областей та міста Києва; голів та заступників голів апеляційних господарських судів; голів та заступників голів апеляційних адміністративних судів; суддів Вищого антикорупційного суду; суддів Вищого суду з питань інтелектуальної власності; суддів ВС.

Цільовими групами слухачів, які проходять підготовку суддів у регіональних відділеннях НШСУ, є: судді місцевих загальних судів; судді місцевих господарських судів; судді окружних адміністративних судів.

Періодичність та тривалість підготовки для суддів, призначених на посаду судді, становить не менше 40 академічних годин упродовж кожних трьох років перебування на посаді, а для суддів, обраних на адміністративні посади, – не менше 20 академічних годин на один строк повноважень упродовж першого року після обрання на адміністративну посаду.

Стандартизовані програми підготовки розробляються для таких категорій: суддів місцевих загальних судів; суддів місцевих господарських судів; суддів місцевих адміністративних судів; суддів апеляційних судів; суддів апеляційних господарських судів; суддів апеляційних адміністративних судів; суддів Вищого антикорупційного суду; суддів Вищого суду з питань інтелектуальної власності; суддів ВС; голів та заступників голів судів.

Початок і закінчення підготовки суддів за відповідними категоріями встановлюється наказом ректора НШСУ, директорів регіональних відділень НШСУ.

Процес підготовки суддів складається з таких стадій: планування; організація; проведення підготовки; облік і контроль; зворотний зв'язок зі слухачами.

Заходи з планування підготовки суддів включають: вивчення потреб (збір пропозицій) щодо визначення тематики навчального процесу на підставі пропозицій, що надходять від місцевих, апеляційних судів, Вищого антикорупційного суду та Вищого суду з питань інтелектуальної власності, ВС, ДСАУ та її територіальних управлінь, регіональних відділень НШСУ, органів суддівського самоврядування, проектів міжнародної технічної допомоги Україні, з якими співпрацює НШСУ; узагальнення, аналіз наданих пропозицій щодо формування стандартизованих програм підготовки суддів, голів і заступників голів судів (за юрисдикціями та інстанціями, з урахуванням строку перебування на посаді тощо); розробка у строк до 01 грудня поточного року стандартизованих програм підготовки на наступний (календарний рік) з урахуванням отриманих пропозицій; погодження розроблених стандартизованих програм підготовки проректорами з підготовки кадрів для судових органів та з науково-дослідної роботи НШСУ з рекомендаціями щодо включення їх до: програм підготовки суддів; програм підготовки голів та заступників голів судів.

Програми підготовки суддів є стандартизованими і єдиними для використання в НШСУ та РВ НШСУ. Стандартизовані програми підготовки суддів затверджуються ректором НШСУ та до 15 грудня кожного року розміщуються на офіційному вебсайті НШСУ для ознайомлення. Зміни до Стандартизованих програм підготовки: вносяться за поданням начальника відділу, що відповідає за підготовку суддів, на підставі пропозицій керівників робочих груп з розробки проектів програм підготовки, директорів регіональних відділень НШСУ, керівників інших структурних підрозділів НШСУ; погоджуються проректорами за відповідними напрямами роботи та затверджуються ректором НШСУ.

Структура Стандартизованої програми підготовки включає: назву підготовки; цільову групу (категорія суддів, які проходять підготовку), перелік тем, видів підготовки (лекція, інтерактивна лекція, тренінг тощо), розподілених за окремими галузями права; рекомендований час викладання.

Календарні плани формуються на базі стандартизованих програм підготовки суддів. Календарні плани затверджуються наказом ректора НШСУ та до 31 грудня кожного року розміщуються на офіційному веб-сайті НШСУ для ознайомлення. Зміни до календарних планів вносяться за пропозиціями начальника відділу, що відповідає за підготовку суддів, директорів регіональних відділень НШСУ, керівників інших структурних підрозділів НШСУ та затверджуються наказом НШСУ.

Програма навчального заходу (підготовки, періодичного навчання чи курсів навчання) формується відповідно до затверджених Стандартизованих програм підготовки та календарних планів для визначеної категорії суддів та містить наступні дані: вид навчального заходу (підготовка, періодичне навчання, курси навчання); цільова група (категорія суддів, які проходять навчальний захід); місце (адреса) та терміни проведення; назва та тематика навчального заходу (тренінг, лекція, тематичний чи методологічний семінар, круглий стіл, літня чи зимова школа тощо) із зазначенням його тривалості та перерв (у годинах, хвилинах); перелік інтерак-

тивних методів, які буде використано в ході навчального заходу; прізвище, ім'я, по батькові викладача (лектора, тренера, модератора, фасилітатора), його посаду, науковий ступінь, вчене, почесне звання. Крім того, програма навчального заходу візується начальником відділу, що відповідає за підготовку суддів, директором регіонального відділення НШСУ, начальником відділу, що відповідає за підготовку викладачів (тренерів), викладачем-координатором, котрий відповідає за певний вид судочинства, а з питань господарської і адміністративної спеціалізації також проректором з науково-дослідної роботи; погоджується проректором, який відповідає за підготовку кадрів для судових органів; затверджується ректором; не менш ніж за тиждень до початку проведення навчального заходу, розміщується на офіційному веб-сайті НШСУ.

Для розробки проектів стандартизованих програм підготовки, календарних планів наказом ректора за поданням відділу, що відповідає за підготовку суддів, створюються робочі групи, основними функціями яких є: розробка проектів програм підготовки; ознайомлення зацікавлених осіб з проектами програм підготовки; опрацювання та узагальнення пропозицій і зауважень до проектів програм підготовки, отриманих від регіональних відділень НШСУ, місцевих, апеляційних судів, Вищого антикорупційного суду та Вищого суду з питань інтелектуальної власності та ВС, органів суддівського самоврядування, ДСАУ та її територіальних управлінь, проектів міжнародної технічної допомоги Україні, з якими співпрацює НШСУ, громадських організацій правників; внесення протягом року пропозицій щодо доповнень до програм підготовки з урахуванням змін діючого законодавства, судової практики тощо.

Загальне керівництво робочими групами та координування дій щодо розробки програм підготовки здійснюються відділом, що відповідає за підготовку суддів, працівники якого у складі робочих груп: попередньо опрацьовують та узагальнюють пропозиції і зауваження до проектів програм підготовки; на підставі узагальнених пропозицій складають проекти програм підготовки; готують засідання робочих груп (завчасно повідомляють членів групи про час і місце проведення засідання, надають матеріали, фіксують пропозиції під час засідання тощо); за результатами засідання робочих груп вносять зміни до проектів програм підготовки та надають пропозиції щодо їх затвердження.

Працівники наукових відділів НШСУ, висококваліфіковані судді, науковці та викладачі, представники юридичної громадськості у складі робочих груп: визначають основну тематичну спрямованість програм підготовки; забезпечують інтелектуальну складову програм підготовки, формулюють ідеї і пропозиції; вносять доповнення до програм підготовки протягом року з урахуванням змін діючого законодавства, судової практики тощо. Основною формою діяльності робочих груп є засідання, порядок їх підготовки і проведення встановлюється керівником робочої групи за погодженням з керівником відділу, що відповідає за підготовку суддів.

Проведення навчальних заходів (у тому числі за дистанційною формою) включає наступні організаційні дії: письмове повідомлення голів судів, начальників територіальних управлінь ДСАУ про направлення суддів до НШСУ, регіональних відділень НШСУ для підготовки; отримання та узагальнення пропозицій щодо формування груп суддів; підготовку проекту наказу про проведення підготовки (у тому числі за дистанційною формою); підбір приміщення та облаштування

його необхідним технічним обладнанням; формування програми навчального заходу; залучення до викладання відповідних викладачів (тренерів), лекторів, модераторів, фасилітаторів; тиражування роздавальних матеріалів; забезпечення анкетами для опитування та оцінювання; реєстрацію суддів, які проходять підготовку, та облік їхньої відвідуваності; забезпечення проведення оцінювання суддів викладачем (тренером); внесення відомостей про проходження суддею у НШСУ підготовки (у тому числі за дистанційною формою) до Реєстру суддів, які пройшли підготовку; підготовку на вимогу судді чи уповноваженого органу витягу з Реєстру суддів, які пройшли підготовку; надання в установленому порядку інформації, звіту до ВККСУ щодо проходження суддею підготовки для включення до суддівського досьє.

Викладачі (лектори, тренери), які залучені до викладацької діяльності, не менше ніж за тиждень до початку проведення навчального заходу надсилають в електронній формі до відділу, що відповідає за підготовку суддів, регіональних відділень НШСУ матеріали навчального курсу (тренінгу, лекції в формі тез, презентації Power Point, роздавальні матеріали) для попереднього їх погодження та ознайомлення з ними суддів, які зареєструвалися для проходження підготовки. Зазначені матеріали передаються до відділу НШСУ, що відповідає за інформаційні технології, з метою подальшого їх збереження та надсилання (упродовж однієї доби) відповідним суддям або судам. Кількість суддів у групі для проходження навчального заходу визначається відділом, що відповідає за підготовку суддів, регіональними відділеннями НШСУ з урахуванням потреб суддів та особливостей форми навчального заходу.

Підставами для зарахування на підготовку (навчальний захід) є: лист голови суду чи начальника територіального управління ДСАУ про направлення судді для проходження відповідної підготовки; особиста письмова заява судді, погоджена в установленому порядку з головою суду, в якому працює суддя (або особиста електронна заявка судді); особиста письмова або електронна заява судді на проходження підготовки (дистанційного курсу), необхідність якої визначена кваліфікаційним або дисциплінарним органом чи викладачем (тренером НШСУ) за результатами проходження тренінгу.

Для зарахування на підготовку (навчальний захід) відділ, що відповідає за підготовку суддів, регіональне відділення НШСУ: розміщує на офіційному веб-сайті НШСУ оголошення про реєстрацію на проходження підготовки; отримує та узагальнює заяви суддів; формує групи й готує проект наказу про зарахування на підготовку; інформує суддів про зарахування на підготовку.

Основною формою навчального заходу та обов'язковою складовою кожної підготовки суддів є тренінг. З урахуванням потреб НШСУ та РВ НШСУ розробники курсу, з якого проводиться тренінг, беруть участь у ньому як тренери, модератори, фасилітатори. Суддя залежно від своїх потреб має право обрати та пройти будь-який тренінг (факультативний), а в межах періодичного навчання – семінар. За результатами проведеного тренінгу проводиться оцінювання суддів. Анкета оцінювання судді за результатами кожного тренінгу, а також нова анкета оцінювання за результатами розгляду заперечень судді щодо результатів оцінювання заповнюється особисто викладачем (тренером) та надсилається до ВККСУ відділом, що відповідає за підготовку суддів. Порядок і методологія оцінювання та самооцінювання судді затверджується ВККСУ.

Після проходження суддею підготовки відділ, що відповідає за підготовку суддів, вносить відповідну інформацію до Реєстру підготовки суддів та надсилає її до ВККСУ.

У перший день проведення заходу вирішуються питання реєстрації слухачів та інші організаційні питання; у наступні дні – моніторинг відвідуваності навчання та якості навчального процесу, в останній день підводяться підсумки, оформлюються та видаються документи, що підтверджують проходження підготовки. Забезпечення проведення навчального заходу відповідно до програми, координація роботи викладачів, ведення журналу обліку занять покладається на відділи, що відповідають за підготовку суддів, регіональні відділення НШСУ.

Судді можуть бути відраховані з підготовки наказом НШСУ, регіонального відділення НШСУ: за власним бажанням на підставі заяви; за відсутність на підготовці більше 20% часу; за невиконання суддею програми підготовки, проведеної за рекомендацією дисциплінарного органу (у разі невиконання він вважається таким, що не пройшов підготовку). Проект наказу про відрахування судді готується відділом, що відповідає за підготовку суддів, регіональним відділенням НШСУ. У разі відрахування судді з підготовки інформація про це та копія відповідного наказу НШСУ надсилаються до суду за місцем роботи судді, ВККСУ, територіального управління ДСАУ.

Під час та після проведення навчальних заходів здійснюється контроль підготовки за кількісними (відвідуваність) та якісними (засвоєння знань, умінь та навичок) показниками. Контроль якісних показників може проводитися шляхом тестування, виконання індивідуальних завдань тощо. У НШСУ, регіональних відділеннях НШСУ здійснюється постійний супровід процесу підготовки суддів (відкриття навчальних заходів, облік, контроль та оцінка якості викладання, відвідування слухачами занять тощо) проректорами, керівниками відділів, що відповідають за підготовку суддів, і найбільш досвідченими працівниками НШСУ;

3) періодичне навчання суддів з метою підвищення рівня їхньої кваліфікації. Згідно з Положенням про підготовку та періодичне навчання суддів у Національній школі суддів України (додаток 1 до наказу НШСУ від 06 липня 2018 року № 26) періодичне навчання суддів з метою підвищення рівня їхньої кваліфікації проводиться відповідно до: програм семінарів; програм періодичного навчання для підвищення рівня кваліфікації.

Відповідно до ч. 7 гл. 3 розд. IV Регламенту НШСУ заходи з періодичного навчання суддів з метою підвищення рівня кваліфікації проводяться за кошти Державного бюджету України не менше, ніж один раз на три місяці відділом, що відповідає за підготовку суддів, регіональними відділеннями НШСУ.

Періодичність та тривалість підготовки для суддів, які проходять періодичне навчання (семінар) з метою підвищення рівня кваліфікації, визначає НШСУ за окремими Програмами.

Періодичне навчання суддів за кошти проектів міжнародної технічної допомоги у сфері правосуддя проводиться відповідно до календарного плану з періодичного навчання суддів з метою підвищення рівня кваліфікації. Положенням про підготовку та періодичне навчання суддів у Національній школі суддів України (додаток 1 до наказу НШСУ від 06 липня 2018 року № 26) визначено, що структура Календарного плану включає: дату (число, місяць, рік) проведення періодичного навчання; організаторів, співорганізаторів проведення заходу; назву періодичного

навчання та його форму (очна, дистанційна); категорію суддів (за юрисдикцією та інстанційністю); місце проведення періодичного навчання; орієнтовну кількість суддів.

Основним видом періодичного навчання суддів є семінари (переважно у формі круглих столів), які проводяться із застосуванням інтерактивних методів навчання, залученням до занять для організації дискусій досвідчених суддів і науковців. Добір суддів для проходження періодичного навчання проводиться із застосуванням сучасних електронних засобів, зокрема використовуючи можливості веб-сайту НШСУ (попередній електронний запис).

Проректорами, а в разі потреби керівниками структурних підрозділів та іншими службовими і посадовими особами НШСУ здійснюється постійний супровід і моніторинг періодичного навчання суддів. Супровід і моніторинг періодичного навчання суддів включає: надання практичної допомоги в підготовці навчального заходу (ознайомлення з проектами планів і програм, складом викладачів і залучених фахівців, перебігом добору слухачів тощо); участь у відкритті та проведенні навчальних заходів (перевірка на відповідність графіку та програмі періодичного навчання суддів); оцінку якості викладання; облік і контроль відвідування занять тощо; підготовку звіту.

Списки учасників освітніх (навчальних, наукових, науково-методичних) заходів НШСУ, регіональних відділень НШСУ, у тому числі які проводяться за кошти проектів міжнародної технічної допомоги у сфері правосуддя, формуються відділом, що відповідає за проведення заходу, та погоджуються: начальником цього відділу; начальником відділу, що відповідає за міжнародне співробітництво (для міжнародних заходів); заступником начальника відділу (радником ректора), що відповідає за забезпечення діяльності ректорату; проректорами за напрямами діяльності. Працівники НШСУ беруть участь у зазначених заходах за окремими (додатковими) списками і, у разі потреби, фінансуються за рахунок бюджету НШСУ;

4) проведення курсів навчання, визначених кваліфікаційним або дисциплінарним органом, для підвищення кваліфікації суддів, які тимчасово відсторонені від здійснення правосуддя.

Порядок проведення курсів навчання, визначених кваліфікаційним або дисциплінарним органом, для підвищення кваліфікації суддів, які тимчасово відсторонені від здійснення правосуддя, визначений ч. 8 гл. 2 розд. IV Регламенту НШСУ та Положенням про проведення курсів навчання для підвищення кваліфікації суддів, які тимчасово відсторонені від здійснення правосуддя, затвердженим наказом НШСУ від 20 травня 2016 року № 28.

Метою проведення курсів навчання є підвищення рівня кваліфікації суддів, які тимчасово відсторонені від здійснення правосуддя, поглиблення їхніх знань у певній галузі (правовому інституті), розширення знань у частині застосування норм матеріального та процесуального права, а також набуття практичних умінь і навичок, необхідних для суддівської діяльності.

Судді місцевих судів проходять курси навчання у НШСУ та регіональних відділеннях НШСУ, а судді апеляційних судів, Вищого антикорупційного суду, Вищого суду з питань інтелектуальної власності та ВС – у НШСУ в м. Києві. Курси навчання проводяться за очною та дистанційною формою (додатково, за окремими темами) відділом, що відповідає за підготовку суддів, регіональними відділеннями НШСУ для:

– суддів, які в порядку дисциплінарного стягнення тимчасово відсторонені від здійснення правосуддя та направлені в НШСУ для проходження курсу підвищення кваліфікації;
– суддів, які тимчасово відсторонені від здійснення правосуддя для проходження перепідготовки за результатами кваліфікаційного оцінювання, якщо можливість здійснення суддею правосуддя у відповідному суді не підтверджена.

Курси навчання проводяться за індивідуальними навчальними програмами, що формуються НШСУ.

Строки проведення курсів навчання визначає НШСУ та залежать від тематики і спрямованості курсу, досвіду та стажу роботи судді, з урахуванням висновків дисциплінарного органу та результатів первинного кваліфікаційного оцінювання.

Тривалість курсів навчання має становити не менше 120 академічних годин.

Процес організації курсів навчання включає такі стадії: планування; проведення; звітність за результатами проходження, порядок проведення яких визначений «Положенням про проведення курсів навчання для підвищення кваліфікації суддів, які тимчасово відсторонені від здійснення правосуддя», затвердженим наказом НШСУ від 20 травня 2016 року № 28;

5) підготовку працівників апаратів судів та підвищення рівня їхньої кваліфікації. Відповідно до ч. 2 гл. 3 розд. IV Регламенту НШСУ постійне підвищення кваліфікації працівників апаратів судів з метою оперативного і якісного забезпечення діяльності суду проводиться протягом їх усієї трудової діяльності, але не рідше одного разу на три роки, тривалістю до одного тижня, окремим структурним підрозділом НШСУ, що відповідає за підготовку працівників апаратів судів, регіональними відділеннями НШСУ.

Підготовка працівників апаратів судів проводиться для таких категорій слухачів: працівників апаратів місцевих загальних судів; працівників апаратів місцевих господарських судів; працівників апаратів місцевих адміністративних судів; працівників апаратів апеляційних судів; працівників апаратів апеляційних господарських судів; працівників апаратів апеляційних адміністративних судів; працівників апарату Вищого антикорупційного суду та Вищого суду з питань інтелектуальної власності; працівників апарату ВС; викладачів (тренерів) з досвідчених суддів та/або керівників апаратів судів, інших осіб, що мають високий рівень знань у відповідній галузі.

Формами навчання під час підготовки працівників апаратів судів є: очна, дистанційна, навчання в реальному часі («он-лайн навчання»), зокрема за допомогою відеоконференцзв'язку. Початок і закінчення підготовки працівників апаратів судів відповідних регіонів встановлюється наказом проректора, що відповідає за цей напрям роботи, директорів регіональних відділень НШСУ. Процес підготовки працівників апаратів судів включає стадії: планування; організація; проведення підготовки; облік і контроль; зворотний зв'язок зі слухачами, порядок проведення.

Заходи з планування підготовки працівників апаратів судів включають:

– вивчення потреб (збір пропозицій) щодо визначення тематики навчального процесу на підставі пропозицій, що надходять від місцевих, апеляційних судів, Вищого антикорупційного суду та Вищого суду з питань інтелектуальної власності, ВС, ДСАУ та її територіальних управлінь, регіональних

відділень НШСУ, органів суддівського самоврядування, проектів міжнародної технічної допомоги Україні, з якими співпрацює НШСУ, а також рекомендацій щодо проходження курсів підвищення кваліфікації, визначених органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів;
– узагальнення, аналіз наданих пропозицій щодо формування типових планів для всіх категорій працівників апаратів судів;
– розробка у строк до 01 грудня поточного року типових планів на наступний (календарний рік) з урахуванням отриманих пропозицій;
– погодження розроблених типових планів підготовки працівників апаратів судів проректором з підготовки кадрів для судових органів.

Програми підготовки працівників апаратів судів формуються відповідно до графіка підготовки працівників апаратів судів, здійснюються на основі програм навчальних заходів, які складаються на конкретний навчальний захід для визначеної категорії слухачів та містять: назву навчального заходу із зазначенням форми (за потреби); дату і місце проведення навчального заходу; цілі та очікувані результати; перелік тем та/або навчальних модулів із зазначенням часу занять та перерв (години, хвилини), форми занять (міні-лекція, дискусія, експертне обговорення, вирішення ситуативних завдань, рольова гра тощо), прізвища, ім'я, по-батькові викладача (лектора, інструктора, модератора тощо), анотації теми (модулю); форму контролю і зворотного зв'язку (анкетування). Інформацію про проведення навчального заходу з підготовки працівників апаратів судів та відповідну програму розміщують на вебсайті НШСУ не пізніше як за тиждень до початку проведення заходу.

Підставами для зарахування працівників апаратів судів як слухачів для підготовки в НШСУ є: лист голови (керівника) апарату відповідного суду чи начальника територіального управління ДСАУ про направлення працівника апарату суду до НШСУ, регіональних відділень НШСУ для проходження відповідної підготовки; особиста письмова заява, погоджена в установленому порядку з керівником апарату суду, в якому працює працівник, особиста заява керівника апарату суду, погоджена з начальником відповідного територіального управління ДСАУ. Відділ, що відповідає за підготовку працівників апаратів судів, регіональне відділення НШСУ: розміщує на офіційному веб-сайті НШСУ оголошення про реєстрацію на проходження конкретного виду підготовки; отримує та узагальнює заявки судів, територіальних управлінь ДСАУ; формує групи слухачів та готує проект наказу про зарахування на підготовку; забезпечує логістичний супровід навчального процесу; забезпечує виготовлення, оформлення і вручення Сертифікату НШСУ відповідно до Положення про Сертифікат Національної школи суддів України, затвердженe спільним наказом ВККСУ та НШСУ від 30 червня 2011 року № 251.

У перший день проведення заходу вирішуються питання реєстрації працівників апаратів судів як слухачів та інші організаційні питання; у наступні дні – моніторинг відвідуваності навчання та якості навчального процесу, в останній день підводяться підсумки, оформлюються та видаються документи, що підтверджують проходження підготовки. Забезпечення проведення навчального заходу відповідно до програми, координація роботи викладачів, ведення журналу обліку занять покладається на відділи, що відповідають за підготовку працівників апаратів судів, регіональні відділення НШСУ.

Працівники апаратів судів як слухачі можуть бути відраховані з підготовки наказом НШСУ, регіонального відділення НШСУ: за власним бажанням на підставі

заяви; за відсутність на підготовці більше 20% часу. У разі відрахування слухача, НШСУ повідомляє про це ВККСУ, голову, та/або керівника апарату відповідного суду;

6) проведення наукових досліджень з питань удосконалення судового устрою, статусу суддів і судочинства є одним із пріоритетних завдань НШСУ. Сутність науково-дослідної діяльності НШСУ полягає в інтелектуально інноваційно спрямованій творчій праці, що має на меті удосконалення судочинства та використання нових знань у процесі підготовки кадрів для судової системи.

Відповідно до ч. 1 гл. 4 розд. IV Регламенту НШСУ наукові дослідження сприяють реалізації завдань НШСУ, стосуються питань удосконалення судочинства, передбачають всебічне вивчення міжнародного досвіду організації діяльності судів та орієнтовані на науково-методичне забезпечення підготовки суддівського корпусу, науково-методичне забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції, ВККСУ, ВРП і здійснюються відповідно до окреслених напрямів у запитах зазначених органів.

Для виконання завдань із науково-дослідної діяльності в НШСУ функціонує консультативно-дорадчий орган – Науково-методична рада (далі – НМР НШСУ), що діє на громадських засадах, і створена для організації і координації науково-дослідної діяльності НШСУ. До складу НМР НШСУ входять голова, його заступник, відповідальний секретар і члени Ради. Персональний склад НМР НШСУ затверджується наказом ректора НШСУ. Очолює НМР НШСУ ректор НШСУ (голова Ради) або за його дорученням заступник голови Ради. Порядок роботи НМР НШСУ визначається гл. 2 розд. 2 Регламенту НШСУ.

Головними завданнями НМР НШСУ є:

– визначення пріоритетних напрямів наукових досліджень;
– забезпечення планування, організації та координації науково-методичної та науково-дослідної роботи;
– розробка пропозицій щодо форм і методів здійснення пріоритетних наукових досліджень підрозділами НШСУ;
– організація наукових досліджень та сприяння впровадженню їх результатів у практичну діяльність судових органів;
– контроль за здійсненням довгострокових наукових досліджень, надання методичної та консультативної допомоги структурним підрозділам НШСУ, відповідальним за ці напрями.

На виконання своїх завдань НМР НШСУ:

– готує пропозиції щодо перспективних і поточних планів наукових досліджень НШСУ;
– заслуховує звіти про хід виконання наукових досліджень;
– надає рекомендації щодо удосконалення наукових досліджень, визначення актуальності та новизни наукових праць, їх оцінки і практичної апробації;
– розробляє пропозиції щодо вдосконалення процесу підготовки і підвищення кваліфікації кадрів для судової системи, його методичного забезпечення та впровадження новітніх технологій у навчальний процес;
– бере участь у наукових, науково-практичних семінарах і конференціях з питань, що віднесені до компетенції НМР НШСУ;
– сприяє залученню до роботи в НШСУ провідних вчених і викладачів, знаних фахівців та експертів у галузі права, у тому числі інших країн;

– затверджує склади робочих груп для проведення наукових досліджень за рахунок бюджетних коштів НШСУ, а також додаткових (позабюджетних) джерел фінансування;
– ухвалює річний план роботи НМР НШСУ, звіт про його виконання (на останньому засіданні Ради поточного року) (ч. 2 гл. 2 розд. ІІ Регламенту НШСУ).

Планування, організація та виконання наукових досліджень становлять науково-дослідний процес НШСУ, суб'єктами якого є: проректор з науково-дослідної роботи НШСУ; науково-викладацький склад НШСУ; НМР НШСУ; Координаційний суддівський центр; робочі групи; провідні вчені і науковці, працівники інших установ, організацій, іноземних інституцій що, залучаються до роботи в НШСУ, у тому числі на договірній основі.

Результатами наукових досліджень у НШСУ є: наукові публікації (навчальні програми, науково-методичні посібники, статті, тези доповідей тощо); дисертаційні дослідження, які захищаються відповідно до встановленого порядку (ч. 2 гл. 4 розд. IV Регламенту НШСУ);

7) вивчення міжнародного досвіду організації та діяльності судів. Для реалізації відповідного завдання в НШСУ створений відділ міжнародного співробітництва, який підпорядковується ректору НШСУ і підзвітний та підконтрольний проректору з науково-дослідної роботи НШСУ, який здійснює координацію діяльності відділу.

Відповідно до Положення про відділ міжнародного співробітництва Національної школи суддів України, затвердженого наказом НШСУ від 19 травня 2015 року № 25, відділ міжнародного співробітництва в межах покладених на нього завдань:
– здійснює збір, аналіз і систематизацію інформації щодо можливостей участі НШСУ в міжнародних проектах та програмах;
– налагоджує зв'язки та організаціями, проектами міжнародної технічної допомоги, посольствами країн, акредитованих в Україні, незалежними експертами та зарубіжними закладами суддівської освіти;
– веде переговори, готує проекти угод/меморандумів НШСУ із закордонними партнерами та координує їх виконання після підписання Сторонами;
– досліджує та аналізує досвід зарубіжних країн з питань, що стосуються основних сфер діяльності НШСУ, готує пропозиції щодо можливості впровадження в НШСУ кращого зарубіжного досвіду;
– розробляє перспективні та річні плани в частині міжнародного співробітництва НШСУ з урахуванням наукових і навчальних потреб та перспектив розвитку установи;
– бере участь у розробці основних напрямів наукових досліджень та роботі робочих груп з виконання завдань, зазначених у Плані науково-дослідної роботи НШСУ;
– координує виконання програм та проектів міжнародної технічної допомоги, заходів міждержавних планів і міжнародних програм, учасником яких є НШСУ, аналізує ефективність їх реалізації;
– забезпечує організацію закордонних відряджень працівників НШСУ;
– готує інформаційні та аналітичні матеріали за напрямами міжнародного співробітництва НШСУ;
– готує матеріли для доповідей та нарад керівництва НШСУ з питань компетенції відділу;

- організовує прийом іноземних делегацій та зустрічей з представниками міжнародних організацій, програм та проектів міжнародної технічної допомоги, іноземними експертами, забезпечує підготовку необхідних матеріалів з питань, що належать до компетенції відділу;
- готує матеріали з питань компетенції відділу для розміщення на офіційному веб-сайті НШСУ;
- забезпечує переклад та опрацювання інформації, що надходить до НШСУ іноземними мовами, поточної документації НШСУ в частині міжнародного співробітництва, а також окремої загальної інформації на офіційному веб-сайті НШСУ;
- готує проекти організаційно-розпорядчих документів з питань компетенції відділу;
- надає організаційну та методологічну допомогу у проведенні науково-практичних конференцій, семінарів, інших заходів НШСУ;
- виконує доручення проректора з науково-дослідної роботи та ректора НШСУ відповідно до функцій, покладених на відділ;
- надає консультації та роз'яснення з питань, що належать до компетенції відділу;
- готує звіти про виконання планів роботи відділу;
- веде діловодство та забезпечує зберігання документів у відділі відповідно до Інструкції з діловодства в НШСУ.

З метою вивчення міжнародного досвіду організації та діяльності судів міжнародний відділ НШСУ має право:

- одержувати від відповідних державних органів, структурних підрозділів НШСУ документи та інші матеріали, необхідні для виконання покладених на Відділ завдань;
- ознайомлюватися з документами, матеріалами, наказами НШСУ, необхідними для виконання покладених на нього завдань;
- залучати за згодою керівників відповідних структурних підрозділів НШСУ працівників до підготовки проектів нормативно-правових актів та здійснення заходів, відповідальним за проведення яких є відділ;
- брати участь у засіданнях, нарадах та інших заходах з питань, віднесених до компетенції відділу.

Відділ міжнародного співробітництва очолює начальник, який призначається та звільняється з посади наказом ректора НШСУ. Кваліфікаційними вимогами до зайняття посади начальника відділу міжнародного співробітництва є: вища освіта; стаж роботи за фахом на керівних посадах не менше 3 років або стаж роботи в інших сферах не менше 5 років. В окремих випадках на посаду начальника Відділу може призначатися особа, яка не має зазначеного стажу роботи;

8) науково-методичне забезпечення діяльності судів, ВККСУ та ВРП.

Відповідно до ч. 3 гл. 4 розд. IV Регламенту НШСУ науково-методична діяльність НШСУ спрямована на забезпечення:

- підготовки суддівського корпусу та працівників апаратів судів;
- діяльності судів загальної юрисдикції;
- діяльності ВККСУ;
- діяльності ВРП.

Науково-методичне забезпечення підготовки суддівського корпусу здійснюється в тісній співпраці зі структурними підрозділами НШСУ, що відповідають за орга-

нізацію навчального процесу, та передбачає участь у розробці стандартизованих програм підготовки суддів, доборі науково-викладацьких кадрів, підвищенні рівня їх кваліфікації, спрямоване на запровадження у навчальний процес новітніх форм та інтерактивних методів навчання.

Науково-методичне забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції здійснюється щодо судів, які спеціалізуються на розгляді цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення та полягає у проведенні наукових досліджень з питань діяльності судів, розробці навчальних курсів стандартизованих програм підготовки, підготовці науково-методичних матеріалів для проведення тренінгів для кандидатів на посаду судді та суддів, написанні підручників, монографій, навчально-методичних та навчально-практичних посібників.

Науково-методичне забезпечення діяльності ВККСУ здійснюється щодо: проведення добору кандидатів на посаду судді, у тому числі в частині методологічного забезпечення проведення іспитів; проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді; внесення рекомендації про переведення судді, крім переведення як дисциплінарної санкції; проведення кваліфікаційного оцінювання суддів (кандидатів на посаду судді); ведення суддівського досьє; регулярного оцінювання суддів.

Науково-методичне забезпечення діяльності ВРП здійснюється з питань: суддівської кар'єри: призначення судді на посаду та звільнення з посади, припинення відставки судді, тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя, переведення судді з одного суду до іншого, відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації; здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів (у тому числі науково-методичне забезпечення діяльності служби інспекторів, процесу оскарження рішення дисциплінарних органів); розгляду справ стосовно порушення суддями вимог щодо несумісності, надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом; сприяння ВРП в наданні нею консультативних висновків щодо законопроектів із питань судоустрою і статусу суддів.

Вимоги щодо забезпечення конфіденційності в роботі із тестовими матеріалами під час їх розробки, рецензування, моніторингу, збереження, передачі до ВККСУ для: проведення відбіркового іспиту; кваліфікаційного іспиту; контрольних заходів при проходженні спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді; кваліфікаційного оцінювання суддів встановлюються Порядком підготовки тестових матеріалів у Національній школі суддів України

Розділ VI

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІ

Стаття 106. Підстави дисциплінарної відповідальності судді

1. Суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження з таких підстав:

1) умисне або внаслідок недбалості:

а) незаконна відмова в доступі до правосуддя (у тому числі незаконна відмова в розгляді по суті позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги тощо) або інше істотне порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що унеможливило реалізацію учасниками судового процесу наданих їм процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків або призвело до порушення правил щодо юрисдикції або складу суду;

(Підпункт «а» пункту 1 частини першої статті 106 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017)

б) незазначення в судовому рішенні мотивів прийняття або відхилення аргументів сторін щодо суті спору;

в) порушення засад гласності і відкритості судового процесу;

г) порушення засад рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;

ґ) незабезпечення обвинуваченому права на захист, перешкоджання реалізації прав інших учасників судового процесу;

д) порушення правил щодо відводу (самовідводу);

2) безпідставне затягування або невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом, зволікання з виготовленням вмотивованого судового рішення, несвоєчасне надання суддею копії судового рішення для її внесення до Єдиного державного реєстру судових рішень;

3) допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, прояв неповаги до інших суддів, адвокатів, експертів, свідків чи інших учасників судового процесу;

4) умисне або внаслідок грубої недбалості допущення суддею, який брав участь в ухваленні судового рішення, порушення прав людини і основоположних свобод або інше грубе порушення закону, що призвело до істотних негативних наслідків;

(Пункт 4 частини першої статті 106 в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017)

5) розголошення суддею таємниці, що охороняється законом, у тому числі таємниці нарадчої кімнати, або інформації, що стала відомою судді під час розгляду справи у закритому судовому засіданні;

6) неповідомлення суддею Вищої ради правосуддя та Генерального прокурора про випадок втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, у тому

числі про звернення до нього учасників судового процесу чи інших осіб, включаючи осіб, уповноважених на виконання функцій держави, з приводу конкретних справ, що перебувають у провадженні судді, якщо таке звернення здійснено в інший, ніж передбачено процесуальним законодавством спосіб, упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про такий випадок;

(Пункт 4 частини першої статті 106 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017)

7) неповідомлення або несвоєчасне повідомлення Ради суддів України про реальний чи потенційний конфлікт інтересів судді (крім випадків, коли конфлікт інтересів врегульовується в порядку, визначеному процесуальним законом);

8) втручання у процес здійснення правосуддя іншими суддями;

9) неподання або несвоєчасне подання для оприлюднення декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в порядку, встановленому законодавством у сфері запобігання корупції;

10) зазначення в декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, завідомо неправдивих відомостей або умисне незазначення відомостей, визначених законодавством;

11) використання статусу судді з метою незаконного отримання ним або третіми особами матеріальних благ або іншої вигоди, якщо таке правопорушення не містить складу злочину або кримінального проступку;

12) допущення суддею недоброчесної поведінки, у тому числі здійснення суддею або членами його сім'ї витрат, що перевищують доходи такого судді та доходи членів його сім'ї; встановлення невідповідності рівня життя судді задекларованим доходам; непідтвердження суддею законності джерела походження майна;

13) ненадання інформації або надання завідомо недостовірної інформації на законну вимогу члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та/або члена Вищої ради правосуддя;

14) непроходження курсу підвищення кваліфікації в Національній школі суддів України відповідно до направлення, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, або непроходження подальшого кваліфікаційного оцінювання для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді, або непідтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді за результатами цього кваліфікаційного оцінювання;

15) визнання судді винним у вчиненні корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, у випадках, установлених законом;

16) неподання або несвоєчасне подання декларації родинних зв'язків суддею в порядку, визначеному цим Законом;

17) подання у декларації родинних зв'язків судді завідомо недостовірних (у тому числі неповних) відомостей;

18) неподання або несвоєчасне подання декларації доброчесності суддею в порядку, визначеному цим Законом;

19) декларування завідомо недостовірних (у тому числі неповних) тверджень у декларації доброчесності судді.

2. Скасування або зміна судового рішення не має наслідком дисциплінарну відповідальність судді, який брав участь у його ухваленні, крім випадків, коли скасоване або змінене рішення ухвалено внаслідок умисного порушення норм права чи неналежного ставлення до службових обов'язків.

Однією з фундаментальних гарантій справедливого судового розгляду, а відтак і важливою гарантією верховенства права виступає незалежність суддів. Концепт незалежності судді передбачає, що суддя повинен здійснювати свою судову функцію незалежно, виходячи винятково з оцінки фактів, відповідно до свідомого розуміння

права, незалежно від стороннього впливу, спонукання, тиску, загроз чи втручання, прямого чи опосередкованого, що здійснюється з будь-якої сторони та з будь-якою метою *(Бангалорські принципи поведінки суддів від 19 травня 2006 р., схвалені резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 27 липня 2006 р. № 2006/23)*.

Серед численних складових інституту незалежності суддів чільне місце посідає спеціальний порядок притягнення їх до відповідальності, адже Конституція України, гарантуючи незалежність і недоторканість судді, встановлює, що суддю не може бути притягнено до відповідальності за ухвалене ним судове рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку (ст. 126 Основного Закону). Водночас питання відповідальності суддів стосується та відображає явища значно вищого порядку – стану здійснення правосуддя та ефективності функціонування судової влади в державі. Остання безпосередньо пов'язана та залежить від суспільної довіри та поваги до суду, яка серед іншого формується крізь призму уявлень та оцінок поведінки судді у судовому процесі та поза ним. Недаремно міжнародні інституції акцентують увагу на тому, що «суспільна довіра й повага до судової влади – це гарантії ефективності роботи судової системи: цілком зрозуміло, що поведінка суддів у професійній сфері розглядається членами суспільства як невід'ємна частина довіри до судів» (*Висновок № 3 (2002) КРСЄ про принципи та правила, що регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та неупередженості)*. Водночас невід'ємною передумовою наявності суспільної довіри до судової влади є розумний баланс між незалежністю та підзвітністю її представників, формою виразу якої є юридична відповідальність. «Коли судді не виконують своїх обов'язків ефективно та неупереджено або коли мають місце дисциплінарні порушення, мають бути вжиті всі необхідні заходи, за умови, що вони не впливають на незалежність правосуддя» (*Рекомендація № (94) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Незалежність, дієвість та роль суддів» від 13 жовтня 1994 року)*.

Особливе місце в системі юридичної відповідальності посідає інститут дисциплінарної відповідальності судді, сутність якого полягає у можливості застосування до індивідуального носія судової влади – судді спеціально уповноваженим органом юридичних санкцій, прямо передбачених законом, за правопорушення у сфері професійної діяльності (дисциплінарні проступки), які визначені законодавством.

Метою інституту дисциплінарної відповідальності судді є вирішення соціальних завдань в інтересах здійснення та підтримки необхідного суспільству рівня ефективності системи судового захисту як невід'ємної гарантії захисту прав, інтересів і свобод людини.

Специфіка дисциплінарної відповідальності судді зумовлена специфікою його правового статусу, який, крім іншого, визначає також специфічні етичні обов'язки судді. Саме тому при визначенні поняття дисциплінарного проступку судді, нормативна регламентація якого відсутня, у науковій літературі використовують різні підходи. Узагальнюючи їх, дисциплінарний проступок судді можна охарактеризувати як винну (умисну або внаслідок недбалості) протиправну поведінку судді (дію чи бездіяльність) у сфері професійної діяльності та поза нею, що спричиняє порушення законодавства, етичних норм, шкодить авторитету судової влади та репутації суддівського корпусу.

Оскільки дисциплінарна відповідальність суддів завжди балансує із забезпеченням їхньої незалежності, необхідні належні перестороги перетворення її на засіб

тиску. Такими, зокрема, є чітке визначення у законодавстві підстав притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Відповідно до міжнародних стандартів, що існують із цього питання, «законодавче визначення поведінки, яка може призвести до дисциплінарного розгляду – це завдання кожної держави. …КРЄС не вважає необхідним чи навіть можливим намагатися точно чи детально визначити на європейському рівні природу всіх видів порушень належної поведінки, що можуть призводити до дисциплінарного провадження та застосування санкцій. Сутність дисциплінарного розгляду полягає в притягненні до відповідальності за поведінку, що у своїй основі суперечить тій, яка очікується від представника професії, котрому було пред'явлено обвинувачення щодо недотримання певних правил. … видається доцільним подальше визначення окремими державами-членами в законах чітких підстав для відкриття дисциплінарного провадження» (*Висновок № 3 (2002) КРСЄ про принципи та правила, що регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та неупередженості).* Крім того, зауважується, що процедура притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності повинна стосуватися підтверджених випадків порушення правил професійної поведінки, які є значними, неприпустимими та, окрім цього, ганьблять репутацію суддівства *(Київські Рекомендації ОБСЄ щодо незалежності судової системи в країнах Східної Європи, Південного Кавказу та Центральної Азії (Київ, 23–25 червня 2010 р.)*.

1. Отже, коментована стаття містить вичерпний перелік підстав дисциплінарної відповідальності судді, який з огляду на структуру норми налічує 19 випадків (до жовтня 2016 року їх було 14). Проте п. 1 ч. 1, передбачаючи форму вини протиправної поведінки (умисел або недбалість), фактично налічує та охоплює 6 самостійних підстав, які стосуються недотримання/порушення суддею процесуальних принципів і правил здійснення судочинства, а саме:

1) незаконна відмова в доступі до правосуддя (у тому числі незаконна відмова в розгляді по суті позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги тощо) або інше істотне порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що унеможливило реалізацію учасниками судового процесу наданих їм процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків або призвело до порушення правил щодо юрисдикції або складу суду;

2) незазначення в судовому рішенні мотивів прийняття або відхилення аргументів сторін щодо суті спору;

3) порушення засад гласності і відкритості судового процесу;

4) порушення засад рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;

5) незабезпечення обвинуваченому права на захист, перешкоджання реалізації прав інших учасників судового процесу;

6) порушення правил щодо відводу (самовідводу).

Крім вказаних, такими, що пов'язані із здійсненням суддею правосуддя, тобто стосуються сфери виконання ним професійних обов'язків, окреслених нормами процесуального законодавства, є такі підстави:

– безпідставне затягування або невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом, зволікання з виготовленням вмотивованого судового рішення, несвоєчасне надання суддею копії судового рішення для її внесення до ЄДРСР;

– умисне або внаслідок грубої недбалості допущення суддею, який брав участь в ухваленні судового рішення, порушення прав людини і основоположних свобод або інше грубе порушення закону, що призвело до істотних негативних наслідків;
– розголошення суддею таємниці, що охороняється законом, у тому числі таємниці нарадчої кімнати, або інформації, що стала відомою судді під час розгляду справи у закритому судовому засіданні.

До підстав дисциплінарної відповідальності судді, які випливають із необхідності дотримання норм, обмежень, заборон і приписів у сфері організації судової влади (забезпечення її незалежності, професійності, ефективності) можна віднести:
– неповідомлення суддею ВРП та Генерального прокурора про випадок втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, у тому числі про звернення до нього учасників судового процесу чи інших осіб, включаючи осіб, уповноважених на виконання функцій держави, з приводу конкретних справ, що перебувають у провадженні судді, якщо таке звернення здійснено в інший, ніж передбачено процесуальним законодавством спосіб, упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про такий випадок;
– неповідомлення або несвоєчасне повідомлення РСУ про реальний чи потенційний конфлікт інтересів судді (крім випадків, коли конфлікт інтересів урегульовується в порядку, визначеному процесуальним законом);
– втручання у процес здійснення правосуддя іншими суддями;
– ненадання інформації або надання завідомо недостовірної інформації на законну вимогу члена ВККСУ та/або члена ВРП;
– непроходження курсу підвищення кваліфікації в НШСУ відповідно до направлення, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, або непроходження подальшого кваліфікаційного оцінювання для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді, або непідтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді за результатами цього кваліфікаційного оцінювання.

Підставами дисциплінарної відповідальності судді, які стосуються виконання ним обов'язків, дотримання обмежень і заборон, тощо як особи, уповноваженої на виконання функцій держави, у тому числі обов'язків щодо різного роду декларування, є:
– неподання або несвоєчасне подання для оприлюднення декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в порядку, встановленому законодавством у сфері запобігання корупції;
– зазначення в декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, завідомо неправдивих відомостей або умисне незазначення відомостей, визначених законодавством;
– використання статусу судді з метою незаконного отримання ним або третіми особами матеріальних благ або іншої вигоди, якщо таке правопорушення не містить складу злочину або кримінального проступку;
– допущення суддею недоброчесної поведінки, у тому числі здійснення суддею або членами його сім'ї витрат, що перевищують доходи такого судді та доходи членів його сім'ї; встановлення невідповідності рівня життя судді

задекларованим доходам; непідтвердження суддею законності джерела походження майна;

– визнання судді винним у вчиненні корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, у випадках, установлених законом;
– неподання або несвоєчасне подання декларації родинних зв'язків суддею в порядку, визначеному цим Законом;
– подання у декларації родинних зв'язків судді завідомо недостовірних (у тому числі неповних) відомостей;
– неподання або несвоєчасне подання декларації доброчесності суддею в порядку, визначеному цим Законом;
– декларування завідомо недостовірних (у тому числі неповних) тверджень у декларації доброчесності судді.

До підстав дисциплінарної відповідальності судді, зумовлених специфікою етичної поведінки судді, можна віднести:

– допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, прояв неповаги до інших суддів, адвокатів, експертів, свідків чи інших учасників судового процесу.

Наведена градація підстав дисциплінарної відповідальності судді є умовною, оскільки окремі з передбачених коментованою статтею підстав за своїм змістом є «всеосяжними» та можуть підпадати під різні критерії (наприклад, умисне або внаслідок грубої недбалості допущення суддею, який брав участь в ухваленні судового рішення, порушення прав людини і основоположних свобод або інше грубе порушення закону, що призвело до істотних негативних наслідків).

Необхідно звернути увагу, що стосовно окремих підстав дисциплінарної відповідальності, передбачених п. п. 1, 4, 10 ч. 1 коментованої статті, як необхідна умова відповідальності використовується форма вини – умисел, недбалість, груба недбалість.

За класичного розуміння вина характеризує ставлення особи (судді) до вчиненого нею дисциплінарного проступку. Якщо особа розуміє характер і значення своїх дій, свідомо допускаючи їх настання, має місце прямий умисел. Якщо ж особа усвідомлює настання несприятливих наслідків і допускає таку можливість байдуже ставлячись до своїх дій (бездіяльності) йдеться про непрямий умисел. Недбалість/груба недбалість є видом необережності, що характеризується безвідповідальним і зневажливим ставленням особи до виконання своїх обов'язків, дотримання правил, заборон, обмежень, нехтування ними.

Слід звернути увагу, що форма вини при кваліфікації дисциплінарного проступку, вчиненого суддею, набуває особливого значення з огляду на положення частин восьмої та дев'ятої ст. 109 цього Закону, які передбачають застосування до судді найсуворішого виду дисциплінарного стягнення – подання про звільнення судді з посади у випадках «вчинення суддею істотного дисциплінарного проступку, грубого чи систематичного нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді» (*див. коментар до ст. 109 Закону)*.

2. Частина 2 коментованої статті передбачає, що скасування або зміна судового рішення не має наслідком дисциплінарну відповідальність судді, який брав участь

в його ухваленні. Це положення спрямоване на забезпечення незалежності судді при здійсненні правосуддя, усунення можливостей втручання в судовий процес і тиску на суддю за допомогою інституту дисциплінарної відповідальності. Як неодноразово з цього приводу наголошується у міжнародних документах, тлумачення закону, оцінювання фактів та доказів, які здійснюють судді для вирішення справи, не повинні бути приводом для цивільної або дисциплінарної відповідальності, за винятком випадків злочинного наміру або грубої недбалості *(Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 р.)*; дисциплінарна відповідальність суддів не повинна поширюватися на зміст їх рішень або вироків, включаючи розбіжності у правовому тлумаченні між судами; або на випадки судових помилок; або на критику з боку судів *(Рекомендація Київської конференції з питань незалежності судової влади в країнах Східної Європи, Південного Кавказу та Центральної Азії «Судове управління, відбір і підзвітність суддів» (Київ, 23–25 червня 2010 р.)*.

Виняток із цього правила становлять випадки, коли скасоване або змінене рішення ухвалено внаслідок умисного (що потребує доведення) порушення норм права чи неналежного ставлення до службових обов'язків, що перегукується із підставами дисциплінарної відповідальності судді, передбаченими у частині першій статті, що коментується.

Стаття 107. Звернення з дисциплінарною скаргою щодо судді

1. Право на звернення зі скаргою щодо дисциплінарного проступку судді (дисциплінарною скаргою) має будь-яка особа. Громадяни здійснюють зазначене право особисто або через адвоката, юридичні особи – через адвоката, органи державної влади та органи місцевого самоврядування – через своїх керівників або представників.

Адвокат зобов'язаний перевірити факти, які можуть тягнути за собою дисциплінарну відповідальність судді, до подання відповідної дисциплінарної скарги.

2. Дисциплінарна скарга подається у письмовій формі та повинна містити такі відомості:

1) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) скаржника, його місце проживання (перебування) або місцезнаходження, поштовий індекс, номери засобів зв'язку;

2) прізвище, ім'я, по батькові та посада судді (суддів), щодо якого (яких) подано скаргу;

3) конкретні відомості про наявність у поведінці судді ознак дисциплінарного проступку, який відповідно до частини першої статті 106 цього Закону може бути підставою для дисциплінарної відповідальності судді;

4) посилання на фактичні дані (свідчення, докази), що підтверджують зазначені скаржником відомості.

Дисциплінарна скарга підписується скаржником із зазначенням дати її підписання.

3. Вища рада правосуддя затверджує та розміщує на офіційному веб-порталі судової влади зразок дисциплінарної скарги.

4. Не допускається зловживання правом звернення до органу, уповноваженого здійснювати дисциплінарне провадження, у тому числі ініціювання питання відповідальності судді без достатніх підстав, використання такого права, як засобу тиску на суддю у зв'язку зі здійсненням ним правосуддя.

5. За подання адвокатом завідомо безпідставної дисциплінарної скарги такий адвокат може бути притягнений до дисциплінарної відповідальності згідно із законом.

6. Дисциплінарну справу щодо судді не може бути порушено за скаргою, що не містить відомостей про наявність ознак дисциплінарного проступку судді, а також за анонімними заявами та повідомленнями.

7. У разі наявності обставин, що спричиняють виникнення сумнівів у існуванні або достовірності підпису особи, яка подала дисциплінарну скаргу, відповідний орган Вищої ради правосуддя має право запросити таку особу для підтвердження скарги.

8. У випадку неодноразового подання особою очевидно безпідставних дисциплінарних скарг Вища рада правосуддя має право ухвалити рішення про залишення без розгляду протягом одного року наступних скарг цієї особи.

1. Дисциплінарна скарга – це письмова скарга щодо поведінки судді, яка має ознаки дисциплінарного проступку. Право звернутися до ВРП із дисциплінарною скаргою має будь-яка особа. Реалізація права на звернення з дисциплінарною скаргою здійснюється:

– громадянами особисто або через адвоката;
– юридичними особами лише через адвоката;
– органами державної влади та органами місцевого самоврядування через своїх керівників або представників.

Наведений суб'єктний склад права звернення з дисциплінарною скаргою обумовлений необхідністю забезпечення кожному права на захист його прав і законних інтересів, а також професійності здійснення їх представництва як гарантії їх належної реалізації в юрисдикційному процесі (дисциплінарному провадженні), що, у свою чергу, раціоналізує його та сприяє ефективності.

Оскільки адвокат є конституційно визначеним суб'єктом надання професійної правничої допомоги, його правовий статус, який обумовлений особливим місцем і роллю інституту адвокатури у системі правосуддя, передбачає необхідність виконання специфічних обов'язків. Зокрема, перш ніж звернутися з дисциплінарною скаргою, адвокат зобов'язаний перевірити факти, які можуть стати підставою для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Системний аналіз положень абз. 2 ч. 1, ч. ч. 4–6 коментованої статті дає змогу говорити про обов'язок адвоката першочергово перевірити та надати оцінку фактам на предмет наявності у поведінці судді ознак дисциплінарного проступку, перелік яких передбачений ст. 106 Закону. Виконати цей обов'язок адвокат спроможний реалізовуючи свої професійні права, визначені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Звертаємо увагу, що вимога перевірки фактів, які можуть тягнути за собою дисциплінарну відповідальність судді, поширюється лише на адвоката, та не стосується фізичних осіб, а також керівників чи представників органів державної влади чи органів місцевого самоврядування.

Виконання адвокатом обов'язку перевірити факти на предмет наявності ознак дисциплінарного проступку судді забезпечується відповідною мірою впливу, якою є дисциплінарна відповідальність адвоката, передбачена ч. 5 коментованої статті та Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

На всіх суб'єктів звернення з дисциплінарною скаргою поширюється встановлена у ч. 4 цієї статті заборона зловживання правом звернення з дисциплінарною

скаргою, під яким розуміється ініціювання питання відповідальності судді без достатніх підстав і використання такого права, як засобу тиску на суддю у зв'язку зі здійсненням ним правосуддя.

Неодноразове звернення до ВРП із очевидно безпідставними дисциплінарними скаргами (що є злісним зловживанням правом) може мати наслідком ухвалення ВРП рішення про залишення без розгляду протягом одного року усіх наступних скарг цієї особи (частина восьма цієї статті).

2. Відповідно до вимог частини другої статті, що коментується, дисциплінарна скарга повинна:

1) містити такі відомості:

– прізвище, ім'я, по батькові (найменування) скаржника, його місце проживання (перебування) або місцезнаходження, поштовий індекс, номери засобів зв'язку;
– прізвище, ім'я, по батькові та посада судді (суддів), щодо якого (яких) подано скаргу;
– конкретні відомості про наявність у поведінці судді ознак дисциплінарного проступку, який відповідно до ч. 1http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402–19/paran1179 – n1137 ст. 106 цього Закону може бути підставою для дисциплінарної відповідальності судді;
– посилання на фактичні дані (свідчення, докази), що підтверджують зазначені скаржником відомості;

2) бути підписаною скаржником із зазначенням дати підписання.

Якщо дисциплінарна скарга не відповідає хоча б одній із зазначених вимог, вона залишається без розгляду та повертається скаржнику відповідно до ст. 44 Закону України «Про Вищу раду правосуддя». Крім цього, підставами для залишення дисциплінарної скарги без розгляду та повернення її скаржнику є такі обставини:

– дисциплінарна скарга містить виражені у непристойній формі висловлювання або висловлювання, що принижують честь і гідність будь-якої особи;
– у дисциплінарній скарзі порушується питання про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді, звільненого з посади або повноваження якого припинені;
– дисциплінарна скарга ґрунтується лише на доводах, що можуть бути перевірені винятково судом вищої інстанції в порядку, передбаченому процесуальним законом.

У разі виникнення сумнівів щодо існування або достовірності підпису особи, яка подала скаргу, Дисциплінарна палата ВРП має право запросити таку особу на своє засідання для підтвердження скарги. За наслідками розгляду питання щодо підтвердження скарги Дисциплінарна палата може залишити скаргу без розгляду або у разі її підтвердження скаржником передати доповідачу для підготовки відповідного висновку *(детальніше щодо висновку див. коментар до ст. 108 Закону).*

3. З метою сприяння особам у реалізації права на звернення з дисциплінарною скаргою ВРП затверджує її зразок, який розміщується на офіційному веб-порталі судової влади.

Стаття 108. Орган, що здійснює дисциплінарне провадження щодо судді

1. Дисциплінарне провадження щодо судді здійснюють дисциплінарні палати Вищої ради правосуддя у порядку, визначеному Законом України «Про Вищу раду правосуддя», з урахуванням вимог цього Закону.

Відповідно до міжнародних стандартів у сфері судової влади дисциплінарне провадження проти будь-якого судді повинно відбуватися лише в рамках незалежного органу, який діє за процедурою, що у повну міру гарантує право захисту (*Висновок КРЄС № 3 (2002) про принципи та правила, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема питання етики, несумісної поведінки та неупередженості*).

В Україні органами, що здійснюють дисциплінарне провадження щодо судді, є Дисциплінарні палати ВРП, статус, повноваження, засади організації та порядок діяльності якої визначаються Законом України «Про Вищу раду правосуддя».

Зокрема, ст. 26 вказаного нормативного акту передбачає, що для розгляду справ щодо дисциплінарної відповідальності суддів ВРП утворює Дисциплінарні палати з членів ВРП. Кількість Дисциплінарних палат, кількісний і персональний склад кожної палати визначаються рішенням ВРП з урахуванням вимог Закону України «Про Вищу раду правосуддя». До складу кожної Дисциплінарної палати входить щонайменше чотири члени ВРП. При формуванні Дисциплінарних палат ВРП має забезпечити, щоб щонайменше половина, а якщо це неможливо – принаймні значна частина членів кожної Дисциплінарної палати були суддями або суддями у відставці. У разі необхідності ВРП може ухвалити рішення про залучення членів однієї Дисциплінарної палати до роботи іншої Дисциплінарної палати або про делегування Голові ВРП повноважень ухвалювати такі рішення.

Організація роботи Дисциплінарних палат здійснюється в порядку, визначеному регламентом ВРП. Саме нормами Регламенту ВРП, затвердженого рішенням ВРП від 24 січня 2017 року № 52/0/15–17 із подальшими змінами, передбачено, що для організації роботи Дисциплінарної палати з її складу рішенням ВРП обирається Секретар, який здійснює повноваження на постійній основі, та який: 1) формує порядок денний засідань палати; 2) призначає засідання палати та головує на ньому; 3) сприяє здійсненню учасниками дисциплінарної справи їхніх прав та обов'язків; 4) спрямовує розгляд дисциплінарної справи на забезпечення об'єктивного та повного з'ясування обставин справи; 5) вживає необхідних заходів для забезпечення в засіданні належного порядку та здійснює інші повноваження.

Питання, що виникають під час розгляду дисциплінарної справи Дисциплінарною палатою, вирішуються більшістю голосів членів палати.

Під час прийняття рішення з кожного питання жоден із членів Дисциплінарної палати не має права утримуватися від голосування та підписання рішення.

Крім вказівки на орган, що здійснює дисциплінарне провадження щодо судді, коментована стаття регламентує ще один дуже важливий аспект дисциплінарної відповідальності суддів, а саме акцентує увагу на її процесуальній складовій – дисциплінарному провадженні, порядок якого визначається Законом України «Про Вищу раду правосуддя».

Дисциплінарне провадження щодо суддів є процедурою вирішення уповноваженим законом органом питання про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності.

Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року, визначають, що «звинувачення або скарга, що надійшли на суддю в ході виконання ним своїх судових і професійних обов'язків, повинні бути невідкладно і безсторонньо розглянуті згідно з відповідною процедурою. Суддя має право на відповідь і справедливий розгляд.

Узагальнення міжнародних стандартів дозволяє сформулювати такі загальні принципи здійснення дисциплінарного провадження щодо суддів: законності, рівності перед законом, незалежності та неупередженості, презумпції невинуватості, пропорційності, «in dubio pro reo» (всі сумніви – на користь обвинуваченого), публічності.

Учасниками дисциплінарної справи є суддя, щодо якого відкрито дисциплінарну справу, та скаржник, які мають право брати участь у розгляді справи самостійно та/або через свого представника.

Відповідно до ст. 42 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» дисциплінарне провадження щодо суддів включає такі стадії:

1) попереднє вивчення та перевірку дисциплінарної скарги;

2) відкриття дисциплінарної справи;

3) розгляд дисциплінарної скарги та ухвалення рішення про притягнення або відмову в притягненні судді до дисциплінарної відповідальності.

Попереднє вивчення та перевірка дисциплінарної скарги здійснюється доповідачем, який визначається з членів Дисциплінарної палати ВРП автоматизованою системою розподілу справа.

Попередня перевірка дисциплінарної скарги здійснюється доповідачем у розумний строк.

За результатами попередньої перевірки дисциплінарної скарги доповідач може:

1) постановити ухвалу про залишення скарги без розгляду з підстав, передбачених п. п. 1–5 ч. 1 ст. 44 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»;

2) скласти мотивований висновок, в якому викласти пропозиції по суті скарги: про відкриття дисциплінарної справи; про відмову у відкритті дисциплінарної справи.

За наявності підстав, визначених п. 6 ч. 1 або ч. 2 ст. 44 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», ухвалу про залишення скарги без розгляду постановляє Дисциплінарна палата ВРП.

Висновок доповідача та додані до нього матеріали розглядаються Дисциплінарною палатою без виклику учасників дисциплінарної справи, в результаті чого ухвалюється рішення про відкриття або відмову у відкритті дисциплінарної справи. Тут слід звернути увагу, що дисциплінарне провадження може бути відкрите не лише за дисциплінарною скаргою особи, а й з власної ініціативи Дисциплінарної палати, якщо під час розгляду дисциплінарної справи вона дійде висновку щодо наявності ознак дисциплінарного проступку в діяннях інших суддів або ознак іншого дисциплінарного проступку в діяннях судді, стосовно якого розглядається справа. Крім того, відповідно до ч. 5 ст. 84 цього Закону для вирішення питання про відкриття дисциплінарної справи чи відмову в її відкритті до Дисциплінарної палати може

звернутися й ВККСУ у разі виявлення під час проведення кваліфікаційного оцінювання фактів, що можуть мати наслідком дисциплінарну відповідальність судді.

Рішення про відкриття дисциплінарної справи оскарженню не підлягає.

Після відкриття дисциплінарної справи доповідачем здійснюється комплекс заходів щодо підготовки справи до розгляду (збирається додаткова інформація, вивчається суддівське досьє, визначаються свідки та інші особи, які викликаються чи запрошуються до участі у засіданні, тощо).

Після завершення підготовки дисциплінарна справа призначається до розгляду Секретарем Дисциплінарної палати, який формує порядок денний, отримавши повідомлення доповідача про можливість призначення засідання у дисциплінарній справі.

Суддя та скаржник повідомляються про засідання Дисциплінарної палати ВРП відповідно до ст. 48 Закону України «Про Вищу раду правосуддя».

Розгляд дисциплінарної справи відбувається за правилами ст. 49 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» та Регламенту ВРП у відкритому засідання (за винятком випадків, визначених законом) за участі учасників дисциплінарної справи, які мають право: подавати докази, надавати пояснення, заявляти клопотання про виклик свідків, ставити запитання учасникам дисциплінарної справи, висловлювати заперечення, заявляти інші клопотання або відводи, ознайомлюватись з матеріалами справи.

Дисциплінарна палата розглядає дисциплінарну справу протягом дев'яноста днів з дня її відкриття. Цей строк може бути продовжений Дисциплінарною палатою не більше ніж на тридцять днів у виняткових випадках, у разі потреби додаткової перевірки обставин та/або матеріалів дисциплінарної справи.

За результатами розгляду дисциплінарної справи, які обговорюються в нарадчій кімнаті, може бути ухвалено одне з таких рішень:

1) про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді;

2) про відмову у притягненні до дисциплінарної відповідальності судді.

Рішення у дисциплінарній справі ухвалюється простою більшістю голосів. Доповідач участі в голосуванні не бере.

Резолютивна частина рішення оголошується на засіданні негайно після його прийняття.

Якщо Дисциплінарною палатою ухвалено рішення про відмову у притягненні судді до дисциплінарної відповідальності, дисциплінарне провадження припиняється.

Стаття 109. Дисциплінарне стягнення стосовно судді

1. До суддів може застосовуватися дисциплінарне стягнення у виді:

1) попередження;

2) догани – з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом одного місяця;

3) суворої догани – з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом трьох місяців;

4) подання про тимчасове (від одного до шести місяців) відсторонення від здійснення правосуддя – з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді та обов'язковим направленням судді до Національної школи суддів України для проходження курсу підвищення кваліфікації, визначеного

органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, та подальшим кваліфікаційним оцінюванням для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді;

5) подання про переведення судді до суду нижчого рівня;

6) подання про звільнення судді з посади.

2. Під час обрання виду дисциплінарного стягнення стосовно судді враховуються характер дисциплінарного проступку, його наслідки, особа судді, ступінь його вини, наявність інших дисциплінарних стягнень, інші обставини, що впливають на можливість притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Дисциплінарне стягнення застосовується з урахуванням принципу пропорційності.

3. Дисциплінарне стягнення, визначене пунктом 1 частини першої цієї статті, не застосовується у разі вчинення суддею проступків, визначених пунктами 16–19 частини першої статті 106 цього Закону.

4. Дисциплінарні стягнення, визначені пунктами 1–3 частини першої цієї статті, не застосовуються у разі вчинення суддею проступків, визначених пунктами 3, 10–12, 14, 15 частини першої статті 106 цього Закону.

Дисциплінарне стягнення, визначене пунктом 5 частини першої цієї статті, не застосовується до судді вищого спеціалізованого суду. Також у порядку застосування дисциплінарного стягнення, передбаченого пунктом 5 частини першої цієї статті, не допускається переведення судді до вищого спеціалізованого суду.

(Частину четверту статті 109 доповнено абзацом згідно із Законом № 2509-VIII від 12.07.2018)

5. У разі ухвалення рішення про застосування до судді дисциплінарного стягнення, що не дозволяє судді здійснювати правосуддя у відповідному суді, суддя тимчасово відстороняється від здійснення правосуддя у цьому суді з дня ухвалення рішення про застосування до нього дисциплінарного стягнення.

6. За наявності непогашених дисциплінарних стягнень до судді має бути застосовано більш суворе дисциплінарне стягнення.

7. Суддя, який має непогашене дисциплінарне стягнення, не може брати участі в конкурсі на зайняття посади в іншому суді.

8. Дисциплінарне стягнення у виді подання про звільнення судді з посади застосовується у разі:

1) вчинення суддею істотного дисциплінарного проступку, грубого чи систематичного нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді;

2) порушення суддею обов'язку підтвердити законність джерела походження майна.

9. Істотним дисциплінарним проступком або грубим нехтуванням обов'язками судді, що є несумісним зі статусом судді або виявляє його невідповідність займаній посаді, може бути визнаний, зокрема, будь-який з таких фактів:

1) суддя допустив поведінку, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, у тому числі в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших етичних норм та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду;

2) суддя вчинив дисциплінарний проступок, маючи непогашене дисциплінарне стягнення (крім попередження чи догани), або має два непогашених дисциплінарних стягнення;

3) установлено факт недоброчесної поведінки судді, у тому числі здійснення суддею або членами його сім'ї витрат, що перевищують доходи такого судді та доходи членів його сім'ї, законність джерел яких підтверджена; встановлення невідповідності рівня життя судді задекларованим ним та членами його сім'ї майну і доходам; використання статусу судді з метою незаконного отримання ним або третіми особами матеріальних благ або іншої вигоди;

4) суддю визнано судом винним у вчиненні корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією;

5) суддя не виконав вимоги рішення органу, що здійснює дисциплінарне провадження щодо судді, ухваленого на підставі пункту 4 частини першої цієї статті, або за результатами кваліфікаційного оцінювання, призначеного відповідно до пункту 4 частини першої цієї статті, суддя не підтвердив здатність здійснювати правосуддя у відповідному суді;

6) суддя умисно не подав декларацію доброчесності чи декларацію родинних зв'язків у встановлені строки або умисно задекларував недостовірні (в тому числі неповні) твердження у декларації доброчесності;

7) суддя допустив інше грубе порушення закону, що підриває суспільну довіру до суду.

10. Рішення про внесення Вищій раді правосуддя подання про звільнення судді з підстави, визначеної пунктом 2 частини восьмої цієї статті, може бути ухвалено, у разі якщо на вимогу органу, що здійснює дисциплінарне провадження, суддя не підтвердив законність джерела походження майна.

11. Дисциплінарне стягнення до судді застосовується не пізніше трьох років із дня вчинення проступку без урахування часу тимчасової непрацездатності або перебування судді у відпустці чи здійснення відповідного дисциплінарного провадження.

12. У разі якщо рішенням Європейського суду з прав людини встановлені факти, які можуть бути підставою для застосування дисциплінарного стягнення до судді, зазначений строк обраховується з дня набуття таким рішенням Європейського суду з прав людини статусу остаточного.

13. Інформація про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності оприлюднюється на офіційному веб-сайті Вищої ради правосуддя та на веб-сайті суду, в якому працює суддя. Ця інформація повинна містити дані про суддю, якого притягнуто до дисциплінарної відповідальності, про накладене дисциплінарне стягнення та копію рішення органу, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, про накладення такого стягнення.

Дисциплінарне стягнення щодо судді – це міра покарання, що застосовується до судді у разі вчинення ним дисциплінарного проступку, та яка полягає у настанні для судді несприятливих наслідків, передбачених законодавством.

1. Система дисциплінарних стягнень, що можуть бути застосовані до судді, є градуйованою, передбачаючи 6 видів дисциплінарних стягнень, розташованих у ч. 1 коментованої статті за ступенем зростання їх «суворості» таким чином:

1) попередження;

2) догана – з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом одного місяця;

3) сувора догана – з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом трьох місяців;

4) подання про тимчасове (від одного до шести місяців) відсторонення від здійснення правосуддя – з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді та обов'язковим направленням судді до Національної школи суддів України для проходження курсу підвищення кваліфікації, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, та подальшим кваліфікаційним оцінюванням для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді;

5) подання про переведення судді до суду нижчого рівня;

6) подання про звільнення судді з посади.

Зазначені види дисциплінарних стягнень щодо судді можна класифікувати за різними критеріями.

Наприклад, за структурою вони поділяються на: 1) прості (складаються з одного елемента); 2) складні (охоплюють кілька елементів). До простих дисциплінарних стягнень відносяться: попередження, подання про переведення судді до суду нижчого рівня та подання про звільнення судді з посади. Три із наведених вище видів дисциплінарних стягнень є складними. Зокрема, дисциплінарні стягнення, передбачені п. п. 2, 3 ч. 1 статті, що коментується, передбачають такі складові: а) заходи особистого немайнового характеру (догана, сувора догана); б) майнові санкції, які полягають у позбавленні судді права на отримання доплат до посадового окладу судді. Дисциплінарне стягнення, передбачене п. 4 ч. 1 цієї статті, складається з трьох елементів: а) подання про тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя; б) майнових санкцій (позбавлення права на отримання доплат до посадового окладу судді); в) заходів, спрямованих на підвищення та оцінку кваліфікації судді *(для зручності викладення матеріалу складноструктуровані види дисциплінарних стягнень у подальшому іменуватимемо лише посилаючись на назву їх першого елементу).*

За ступенем впливу на можливість здійснювати повноваження судді дисциплінарні стягнення поділяються на: 1) такі, що не впливають на здійснення суддею правосуддя (попередження, догана, сувора догана, подання про переведення судді до суду нижчого рівня); 2) спричиняють наслідки, які позбавлять суддю можливості здійснювати правосуддя (подання про тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя, подання про звільнення судді з посади).

Існують також й інші критерії класифікації дисциплінарних стягнень стосовно судді.

Попередження є найм'якішим видом дисциплінарного впливу, що може бути застосований до судді. Суть цього заходу полягає в негативній оцінці та офіційному осуді протиправної поведінки судді, а також застереженні його від подібного у майбутньому. Попередження характеризується як захід морально-психологічного впливу та виховного характеру. Воно спрямоване нагадати судді про його особливий статус, професійні обов'язки, неприпустимість несумісної з ними поведінки.

Догана також є заходом дисциплінарного впливу морально-психологічного характеру, в основі якого лежить негативна оцінка та засудження поведінки судді. Моральний осуд, набуваючи офіційного характеру, покликаний спонукати суддю належним чином виконувати свої професійні обов'язки та дотримуватись поведінки, що не завдає шкоди його професійному статусу. Догана, як вже зазначалось, стосовно судді застосовується одночасно із санкціями майнового характеру, що передбачає позбавлення права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом одного місяця.

Сувора догана є більш суворим видом дисциплінарного стягнення, особистий немайновий характер якого є ідентичним догані, а її «суворість» виражається у тривалості дії майнових санкцій – позбавлення права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом трьох місяців.

Подання про тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя є видом дисциплінарного стягнення, яке застосовується до судді за рішенням Дисциплінарної палати ВРП, що слугує підставою для тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя. Відповідно до ч. 2 ст. 62 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» з дня ухвалення Дисциплінарною палатою рішення про застосування

дисциплінарного стягнення у вигляді подання про звільнення судді з посади суддя вважається тимчасово відстороненим від здійснення правосуддя без ухвалення ВРП окремого рішення.

Звертаємо увагу, що з позиції нормотворчої техніки дисциплінарним стягненням є не тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя, а подання про це, оскільки суддю може бути відсторонено від здійснення правосуддя не лише в порядку притягнення до дисциплінарної відповідальності, а й у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, а також при проведенні кваліфікаційного оцінювання.

Безпосередньо питання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя розглядається ВРП не пізніше ніж через десять днів з дня надходження відповідного рішення Дисциплінарної палати. За результатами розгляду подання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя в порядку дисциплінарної відповідальності ВРП ухвалює вмотивоване рішення, копії якого надсилаються судді, ВККСУ, НШСУ та голові суду, в якому такий суддя обіймає посаду. У рішенні про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя в порядку дисциплінарної відповідальності обов'язково визначається: строк, на який застосовується відсторонення (від одного до шести місяців); курс підвищення кваліфікації, який повинен пройти суддя.

На час відсторонення від здійснення правосуддя суддя позбавляється права на отримання доплат до посадового окладу судді.

Суддя, тимчасово відсторонений від здійснення правосуддя, зобов'язаний пройти у НШСУ підвищення кваліфікації, визначений ВРП, із подальшим кваліфікаційним оцінюванням для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді.

Подання про переведення судді до суду нижчого рівня як вид дисциплінарного стягнення стосовно судді передбачає прийняття Дисциплінарною палатою ВРП відповідного рішення, яке передається для розгляду ВРП питання про переведення судді до суду нижчого рівня.

На законодавчому рівні відсутнє визначення поняття «рівень суду». Проте в теорії судоустрою його прийнято тлумачити як сукупність однотипних судів, наділених однорідними повноваженнями. Виокремлення рівнів суду пов'язано із ієрархічною організацією вітчизняної системи судів, яка виступає як узагальнена функція спільної діяльності у вигляді координації, початку загального процесу, інтеграції індивідуальних дій у ціле, та водночас передбачає розподіл повноважень між судами як по «горизонталі», так і по «вертикалі». Відтак очевидно, що рівнями у системі судів (у порядку зростання) відповідно до ст. 17 цього Закону є: І. Місцеві суди. ІІ. Апеляційні суди. ІІІ. ВС. Із наведеного виплаває, що подання про переведення судді до суду нижчого рівня як вид дисциплінарного стягнення не може бути застосоване до суддів місцевих судів.

Положення коментованої статті щодо аналізованого виду дисциплінарного стягнення є спеціальними по відношенню до загальної ст. 82 цього Закону («Переведення судді до іншого суду»), ч. 3 якої регламентує досить важливий момент: переведення судді на посаду судді до іншого суду того самого або нижчого рівня може *здійснюватися без конкурсу тільки у випадках* реорганізації, ліквідації або припинення роботи суду, в якому такий суддя обіймає посаду судді. Однак логічно, що як вид дисциплінарного стягнення, яке характеризується мірою примусу, подання про переведення судді до суду нижчого рівня не може супроводжуватися проведенням

конкурсу, що передбачає наявність волевиявлення судді щодо участі в ньому. І хоча цей аспект залишається законодавчо невизначеним у ст. 82, він випливає з положень ч. 2 ст. 53 цього Закону. Відповідно до них суддю не може бути переведено до іншого суду без його згоди, крім переведення «… у порядку дисциплінарного провадження».

Подання про звільнення судді з посади – найсуворіший захід дисциплінарного впливу, який може бути застосований до судді, та який закріплений на рівні Основного Закону держави. Ст. 126 Конституції України передбачає, що підставами для звільнення судді є: вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді; порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна. Ці конституційні положення відображені відповідно у ст. ст. 115, 118 цього Закону *(див. коментар до них)*.

2. У Законі використано комбінований підхід щодо визначення критеріїв застосування до судді певного виду дисциплінарних стягнень, чіткість яких є досить умовною.

За загальним правилом, яке міститься у частині другій коментованої статті, під час обрання виду дисциплінарного стягнення стосовно судді враховуються: а) характер дисциплінарного проступку; б) його наслідки; в) особа судді; г) ступінь його вини; д) наявність інших дисциплінарних стягнень; е) інші обставини, що впливають на можливість притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Дисциплінарне стягнення застосовується з урахуванням принципу пропорційності.

Зміст принципу пропорційності в контексті коментованої статті полягає у співмірному, справедливому співвідношенні характеру вчиненого суддею дисциплінарного проступку та застосованої санкції. У низці міжнародних документів наголошується на тому, що шкала застосовуваних до судді санкцій повинна визначатися суддівським законом і відповідати принципу пропорційності (*Європейська хартія про статус суддів (Рада Європи, 8–10 липня 1998 року), Рекомендація № R(94) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Незалежність, дієвість та роль суддів» від 13 жовтня 1994 року, Висновок № 3 (2002) КРСЄ про принципи й правила, що регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, етичні норми, несумісну з посадою поведінку та неупередженість*).

У подальшому коментована стаття визначає:

а) випадки, в яких *не* застосовуються відповідні види дисциплінарних стягнень (частини третя та четверта);

б) випадки, в яких застосовується конкретний вид дисциплінарного стягнення (частини восьма та дев'ята).

3–4. А. Отже, дисциплінарне стягнення у вигляді попередження не може застосовуватися у разі вчинення суддею дисциплінарних проступків, визначених п. п. 16–19 ч. 1 ст. 106 цього Закону:

- неподання або несвоєчасне подання декларації родинних зв'язків суддею в порядку, визначеному цим Законом;
- подання у декларації родинних зв'язків судді завідомо недостовірних (у тому числі неповних) відомостей;
- неподання або несвоєчасне подання декларації доброчесності суддею в порядку, визначеному цим Законом.

Дисциплінарні стягнення у вигляді попередження, догани, суворої догани не можуть застосовуватись у разі вчинення суддею дисциплінарних проступків, визначених п.п. 3, 10–12, 14, 15 ч. 1 ст. 106 цього Закону:

- допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, прояв неповаги до інших суддів, адвокатів, експертів, свідків чи інших учасників судового процесу;
- зазначення в декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, завідомо неправдивих відомостей або умисне незазначення відомостей, визначених законодавством;
- використання статусу судді з метою незаконного отримання ним або третіми особами матеріальних благ або іншої вигоди, якщо таке правопорушення не містить складу злочину або кримінального проступку;
- допущення суддею недоброчесної поведінки, у тому числі здійснення суддею або членами його сім'ї витрат, що перевищують доходи такого судді та доходи членів його сім'ї; встановлення невідповідності рівня життя судді задекларованим доходам; непідтвердження суддею законності джерела походження майна;
- непроходження курсу підвищення кваліфікації в НШСУ відповідно до направлення, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, або непроходження подальшого кваліфікаційного оцінювання для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді, або непідтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді за результатами цього кваліфікаційного оцінювання;
- визнання судді винним у вчиненні корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, у випадках, установлених законом.

Дисциплінарне стягнення у вигляді подання переведення судді до суду нижчого рівня не застосовується до судді вищого спеціалізованого суду. Так само у порядку його застосування не допускається переведення судді до вищого спеціалізованого суду.

8–9. Б. Дисциплінарне стягнення у вигляді подання про звільнення судді з посади застосовується у разі:

1) вчинення суддею істотного дисциплінарного проступку, грубого чи систематичного нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді;

2) порушення суддею обов'язку підтвердити законність джерела походження майна.

Перелік фактів, які можуть бути визнані істотним дисциплінарним проступком, або грубим нехтуванням обов'язками судді, що є несумісним зі статусом судді або виявляє його невідповідність займаній посаді, наведений у ч. 9 коментованої статті та налічує 7 пунктів. Слід зауважити, що редакція більшості з них за змістом є тотожною підставам дисциплінарної відповідальності, передбаченим ст. 106 цього Закону:

- п. 1 ч. 9 ст. 109 = п. 3 ч. 1 ст. 106;
- п. 3 ч. 9 ст. 109 = п. 12 ч. 1 ст. 106;

– п. 4 ч. 9 ст. 109 = п. 15 ч. 1 ст. 106;
– п. 5 ч. 9 ст. 109 = п. 14 ч. 1 ст. 106;
– п. 6 ч. 9 ст. 109 = п.п. 17–19 ч. 1 ст. 106.

Пункт 7 ч. 9 ст. 109 визначає, що істотним дисциплінарним проступком або грубим нехтуванням обов'язками судді, що є несумісним зі статусом судді або виявляє його невідповідність займаній посаді, може бути визнано будь-яке «інше грубе порушення закону, що підриває суспільну довіру до суду». Таке законодавче формулювання, на нашу думку, свідчить про невичерпність підстав притягнення судді до дисциплінарної відповідальності.

6–7. Наявність у судді непогашеного дисциплінарного стягнення, крім іншого:
– зумовлює застосування більш суворого дисциплінарного стягнення (ч. 6 коментованої статті);
– позбавляє суддю можливості брати участь у конкурсі на зайняття посади в іншому судді (ч. 7 коментованої статті);
– є умовою кваліфікації дисциплінарного проступку, вчиненого суддею, як істотного або такого, що є грубим нехтуванням обов'язками судді, що є несумісним зі статусом судді або виявляє його невідповідність займаній посаді (п. 2 ч. 9 коментованої статті). Винятком є наявність непогашеного дисциплінарного стягнення у вигляді попередження чи догани.

11–12. Частина одинадцята статті, яка коментується, регламентує строк притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, передбачаючи, що дисциплінарне стягнення до судді застосовується не пізніше трьох років із дня вчинення проступку. Якщо факти, які можуть бути підставою для застосування дисциплінарного стягнення до судді, встановлені рішенням ЄСПЛ, цей строк обчислюється з дня набуття відповідним рішенням статусу остаточного *(*ч. 12 коментованої статті).

Строк застосування до судді дисциплінарного стягнення не охоплює:
– час тимчасової непрацездатності судді;
– час перебування судді у відпустці;
– час здійснення відповідного дисциплінарного провадження.

Зазначенні обставини повинні обов'язково враховуватись при визначенні моменту закінчення строку притягнення судді до дисциплінарної відповідальності.

13. Інформація про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності є відкритою для широкого загалу. Доступ до неї забезпечується шляхом оприлюднення відповідної інформації на офіційному веб-сайті ВРП та веб-сайті суду, в якому працює суддя, яка повинна містити: а) дані про суддю, притягнутого до дисциплінарної відповідальності; б) про вид застосованого дисциплінарного стягнення; в) копію рішення Дисциплінарної палати ВРП про накладення дисциплінарного стягнення.

Стаття 110. Погашення дисциплінарного стягнення

1. Суддя вважається таким, що не має дисциплінарного стягнення, якщо:

1) протягом шести місяців з дня ухвалення рішення про накладення дисциплінарного стягнення у виді попередження його не буде піддано новому дисциплінарному стягненню та підстава для нового стягнення не матиме місця протягом вказаного строку;

2) протягом одного року з дня ухвалення рішення про накладення дисциплінарного стягнення у виді догани його не буде піддано новому дисциплінарному

стягненню та підстава для нового стягнення не матиме місця протягом вказаного строку;

3) протягом вісімнадцяти місяців з дня ухвалення рішення про накладення дисциплінарного стягнення у виді суворої догани його не буде піддано новому дисциплінарному стягненню та підстава для нового стягнення не матиме місця протягом вказаного строку;

4) протягом двох років з дня ухвалення рішення про накладення дисциплінарного стягнення у виді подання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя його не буде піддано новому дисциплінарному стягненню та підстава для нового стягнення не матиме місця протягом вказаного строку, а також за умови успішного проходження курсу підвищення кваліфікації, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, та подальшого підтвердження здатності здійснювати правосуддя у відповідному суді за результатами кваліфікаційного оцінювання;

5) протягом трьох років з дня ухвалення рішення про накладення дисциплінарного стягнення у виді подання про переведення судді до суду нижчого рівня суддю не буде піддано новому дисциплінарному стягненню та підстава для нового стягнення не матиме місця протягом вказаного строку; однак суддя не може бути повернутий на посаду до попереднього суду лише в результаті такого погашення.

Погашення дисциплінарного стягнення судді – це юридичний факт, який означає автоматичне припинення дисциплінарного стягнення зі спливом строку та за умов, визначених цим Законом, і відновлення у судді статусу особи, яка не має дисциплінарного стягнення.

Необхідно пам'ятати, що наявність у судді дисциплінарного стягнення спричиняє настання для нього негативних наслідків, зокрема, позбавляє можливості брати участь у конкурсі на зайняття посади в іншому суді (ч. 7 ст. 109 цього Закону) та є обтяжуючою обставиною у разі повторного вчинення дисциплінарного проступку, зумовлюючи застосування до судді більш суворого дисциплінарного стягнення (ч. 6 ст. 109 цього Закону). Відтак погашення дисциплінарного стягнення означає припинення дії його негативних наслідків.

Коментована стаття передбачає диференційовані строки, зі спливом яких дисциплінарне стягнення, застосоване до судді, вважається погашеним (строки дії дисциплінарного стягнення) залежно від виду стягнення. Схематично їх можна відобразити таким чином:

1) попередження – шість місяців;

2) догана – один рік;

3) сувора догана – вісімнадцять місяців;

4) подання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя – два роки;

5) подання про переведення судді до суду нижчого рівня – три роки.

Отже, строки дії дисциплінарного стягнення щодо судді обчислюються місяцями та роками, зростаючи в арифметичній прогресії відповідно до ступеня суворості виду застосованого дисциплінарного стягнення, за винятком трирічного строку погашення дисциплінарного стягнення у вигляді подання про переведення судді до суду нижчого рівня.

Перебіг строку дії дисциплінарного стягнення починається з дня ухвалення рішення про його накладення.

Головними умовами погашення дисциплінарного стягнення судді незалежно від його виду є: 1) не застосування до судді протягом строку дії дисциплінарного стягнення нового дисциплінарного стягнення; 2) відсутність протягом строку дії дисциплінарного стягнення підстав для нового стягнення (тобто уникнення протягом цього строку вчинення суддею дисциплінарного проступку, передбаченого ст. 106 цього Закону).

Погашення дисциплінарного стягнення у вигляді подання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя вимагає дотримання також сукупно таких додаткових умов: успішного проходження курсу підвищення кваліфікації, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів (дисциплінарні палати ВРП); подальшого підтвердження здатності здійснювати правосуддя у відповідному суді за результатами кваліфікаційного оцінювання, яке здійснюється в порядку, передбаченому гл. 1 розд. V цього Закону.

Особливістю погашення дисциплінарного стягнення у вигляді подання про переведення судді до суду нижчого рівня є те, що суддя не може бути повернутий на посаду до попереднього суду лише в результаті такого погашення. Він може брати участь у конкурсі на зайняття посади в іншому суді (в тому числі у суді, з якого його було переведено внаслідок притягнення до дисциплінарної відповідальності) на загальних підставах.

Стаття 111. Оскарження рішення у дисциплінарній справі стосовно судді

1. Суддя може оскаржити рішення про притягнення його до дисциплінарної відповідальності з підстав та в порядку, визначеному Законом України «Про Вищу раду правосуддя».

Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року, передбачають, що рішення про дисциплінарне покарання, усунення від посади чи звільнення повинні бути предметом незалежної перевірки. Водночас на європейському рівні керівним є принцип VI Рекомендації N (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів», ухваленій Комітетом Міністрів Ради Європи на 518 засіданні заступників міністрів 13 жовтня 1994 року, який передбачає, що рішення органу, уповноваженого накладати санкції та застосовувати дисциплінарні заходи, повинні контролюватись судовим органом найвищої інстанції, або ж він сам може бути таким органом найвищої інстанції.

Підстави та порядок оскарження рішення про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності передбачені Законом України «Про Вищу раду правосуддя», положення якого визначають такі особливості.

1. Право на оскарження рішення Дисциплінарної палати має суддя, щодо якого ухвалено відповідне рішення. Скаржник наділяється правом оскарження у дисциплінарній справі лише за наявності відповідного дозволу Дисциплінарної палати.

2. Строк оскарження рішення Дисциплінарної палати становить тридцять днів з дня його ухвалення.

3. Скарга на рішення Дисциплінарної палати може бути подана винятково до ВРП.

4. Подання скарги на рішення Дисциплінарної палати про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді зупиняє застосування дисциплінарного стягнення.

Розгляд скарги на рішення Дисциплінарної палати про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді здійснюється в порядку, передбаченому для розгляду дисциплінарної справи, який визначений ст. 49 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» з урахуванням того, що члени ВРП, які входять до Дисциплінарної палати, що ухвалила оскаржуване рішення, участі у розгляді скарги не беруть. Член Дисциплінарної палати, який був доповідачем у дисциплінарній справі при її розгляді Дисциплінарною палатою, має право виступити на засіданні ВРП, в якому розглядається скарга на рішення Дисциплінарної палати, із доповіддю щодо рішення Дисциплінарної палати.

Скарга на рішення Дисциплінарної палати розглядається у строк, визначений ч. 7 ст. 51 Закону «Про Вищу раду правосуддя», а саме не пізніше шістдесяти днів із дня їх надходження.

За результатами розгляду скарги на рішення Дисциплінарної палати про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності ВРП має право:

1) скасувати повністю рішення Дисциплінарної палати про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді та закрити дисциплінарне провадження;

2) скасувати частково рішення Дисциплінарної палати про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді та ухвалити нове рішення;

3) скасувати повністю або частково рішення Дисциплінарної палати про відмову в притягненні до дисциплінарної відповідальності судді та ухвалити нове рішення;

4) змінити рішення Дисциплінарної палати, застосувавши інший вид дисциплінарного стягнення;

5) залишити рішення Дисциплінарної палати без змін.

У свою чергу, рішення ВРП, ухвалене за результатами розгляду скарги на рішення Дисциплінарної палати, може бути оскаржене до суду в порядку та з урахуванням особливостей, передбачених КАС України та ст. 35 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» винятково з підстав, передбачених ст. 52 Закону України «Про Вищу раду правосуддя».

Відповідно до ст. 35 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» рішення ВРП може бути оскаржене до ВС протягом тридцяти днів із дня його ухвалення. Голова ВС не може брати участі у перегляді ВС рішень ВРП.

Відповідно до ч. 4 ст. 22 КАС України справи щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності ВРП підсудні ВС як суду першої інстанції. Судом апеляційної інстанції виступає Велика Палата ВС.

Особливості провадження у справах щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності ВРП передбачено ст. 266 КАС України, згідно з якою такі справи розглядаються у порядку спрощеного позовного провадження ВС у складі колегії Касаційного адміністративного суду не менше ніж з п'яти суддів. За наслідками розгляду адміністративної справи про оскарження рішення ВРП ВС може визнати акт ВРП протиправним і нечинним повністю або в окремій його частині чи застосувати інші наслідки протиправності такого рішення, визначені ст. 245 КАС України.

Розділ VII

ЗВІЛЬНЕННЯ СУДДІ З ПОСАДИ ТА ПРИПИНЕННЯ ЙОГО ПОВНОВАЖЕНЬ

Глава 1. Звільнення судді з посади

Стаття 112. Загальні умови звільнення судді з посади

1. Суддя може бути звільнений з посади виключно з підстав, визначених частиною шостою статті 126 Конституції України.

2. Рішення про звільнення судді з посади ухвалює Вища рада правосуддя у порядку, встановленому Законом України «Про Вищу раду правосуддя».

Однією з численних гарантій принципів незалежності та незмінюваності суддів є спеціальний порядок звільнення їх з посади та припинення їхніх повноважень. Як задекларовано в Основних принципах незалежності судових органів, схвалених резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року, судді можуть бути тимчасово відсторонені від посади або звільнені тільки з причин їх нездатності виконувати свої обов'язки чи поведінки, невідповідної до посади, яку вони займають.

Реалізація засади незалежності суддів у контексті можливих випадків їх звільнення з посади чи припинення їхніх повноважень першочергово вимагає чіткого законодавчого закріплення вичерпного переліку підстав та прозорої процедури такого звільнення чи припинення повноважень. Лише в такому разі можливо говорити про відсутність умов використання механізму звільнення судді та припинення його повноважень як інструменту тиску та впливу на суддю.

Підстави звільнення з посади та припинення повноважень судді чітко визначені у Конституції України, ст. 126 якої передбачає їх винятковий перелік. Однак першочергово необхідно звернути увагу на очевидне розмежування понять «звільнення судді з посади» та «припинення повноважень судді», щодо необхідності якого вказувала Венеціанська Комісія у Висновку № 722/2017 від 15 червня 2013 року до проекту Закону про внесення змін до Конституції, що посилюють незалежність суддів: «Формулювання статті 126… має розрізняти випадки належного звільнення та інших ситуацій, наприклад, досягнення пенсійного віку не є підставою для звільнення, а закінченням його службових повноважень».

Отже, звільнення судді з посади – це юридичний факт, що настає за наслідками передбаченої законом процедури, в результаті чого суддя позбавляється посади, яку він обіймав, і припиняє виконувати свої повноваження винятково з підстав, визначених законодавством, за рішенням органу, що його призначав. Підстави для звільнення судді з посади можуть мати як об'єктивний, так і суб'єктивний характер і випливають із можливості судді здійснювати правосуддя.

Припинення повноважень судді – це наслідок настання юридичного факту, який є несумісним зі статусом судді або унеможливлює виконання суддею своїх

професійних обов'язків, із настанням якого повноваження судді припиняються автоматично, не потребуючи ухвалення окремого рішення уповноваженого органу.

1. Коментована стаття визначає загальні умови звільнення судді з посади, першочергово акцентуючи увагу на тому, що суддю можна звільнити з посади лише з підстав, передбачених ч. 6 ст. 126 Конституції України. Такими, зокрема, є:

1) неспроможність виконувати повноваження за станом здоров'я;

2) порушення суддею вимог щодо несумісності;

3) вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді;

4) подання заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням;

5) незгода на переведення до іншого суду у разі ліквідації чи реорганізації суду, в якому суддя обіймає посаду;

6) порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна.

Усі наведені підстави знайшли належне відображення у відповідних нормах цього Закону, а саме глави, що коментується.

2. Частина 2 коментованої статті містить вказівку на орган, уповноважений ухвалювати рішення про звільнення судді з посади, – ВРП, що відповідає її конституційному статусу (п. 4 ч. 1 ст. 131 Основного Закону держави). Порядок ухвалення рішення про звільнення судді з посади встановлюється Законом України «Про Вищу раду правосуддя».

Відповідно до положень ст.ст. 55, 56 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» процедура ухвалення рішення про звільнення судді з посади різниться залежно від підстав звільнення, розмежовуючи: а) звільнення судді з посади за загальними обставинами; б) звільнення судді з посади за особливими обставинами.

А. Якщо йдеться про звільнення судді у зв'язку з його неспроможністю виконувати повноваження за станом здоров'я (п. 1 ч. 6 ст. 126 Конституції України), поданням суддею заяви про відставку або про звільнення за власним бажанням (п. 4 ч. 6 ст. 126 Конституції України) (загальні обставини), тобто має місце вільне волевиявлення судді, питання про звільнення розглядається ВРП у порядку ст. 55 Закону України «Про Вищу раду правосуддя». Зазначена норма передбачає у таких випадках обов'язок ВРП з'ясувати дійсне волевиявлення судді щодо звільнення, та чи не має місце сторонній вплив на нього або примус.

ВРП має право зупинити розгляд питання про звільнення судді з посади за загальними обставинами, якщо розглядається скарга або заява, наслідком якої може бути звільнення судді з посади за особливими обставинами (за винятком п. 5 ч. 6 ст. 126 Конституції України).

Суддя має право у будь-який час до моменту ухвалення рішення про звільнення відкликати свою заяву про відставку чи про звільнення з посади за власним бажанням.

Б. Питання звільнення судді з посади у зв'язку з порушення суддею вимог щодо несумісності (п. 2 ч. 6 ст. 126 Конституції України); вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубого чи систематичного нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді (п. 3 ч. 6 ст. 126 Конституції України); незгодою на переведення до іншого суду у разі ліквідації чи реорганізації суду, в якому суддя обіймає посаду (п. 5 ч. 6 ст. 126 Конституції України); порушенням обов'язку підтвердити законність джерела похо-

дження майна (п. 6 ч. 6 ст. 126 Конституції України) розглядається в порядку ст. 56 Закону України «Про Вищу раду правосуддя». Положення зазначеної норми передбачають процедурні особливості звільнення судді з посади за наведених (особливих) обставин, які й обумовлюють їх специфіку, про що йтиметься в подальших коментарях до відповідних статей цього Закону.

Стаття 113. Звільнення судді з посади за станом здоров'я

1. Суддя звільняється з посади у разі неспроможності здійснювати повноваження за станом здоров'я за наявності медичного висновку, що надається медичною комісією, утвореною спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань охорони здоров'я, за зверненням Вищої ради правосуддя.

2. Визнавши, що стан здоров'я судді не дає змоги протягом тривалого часу або постійно здійснювати йому свої повноваження, Вища рада правосуддя ухвалює рішення про звільнення судді з посади.

Здійснення суддівських повноважень пов'язано із значним розумовим, емоційним і нервово-психічним навантаженням. Професія судді супроводжується не лише високим інтелектуальним напруженням, обумовленим постійною зосередженістю, потребою глибокого всебічного аналізу матеріалів справи та масиву законодавства. Вона вимагає від особи високої стресостійкості, тобто здатності витримувати психологічне навантаження і не підкорятися негативним почуттям (у психології стрес – це стан внутрішньої напруги, спричинений діяльністю особистості в складних умовах). Тому можна сказати, що специфіка суддівської професії вимагає такого стану здоров'я, коли фізіологічні, психоемоційні, фізичні показники особи не стануть на заваді виконанню обов'язків судді. У протилежному випадку постає питання здатності/нездатності судді здійснювати свої повноваження. Аналізуючи його, торкаємося проблеми професійної працездатності особи, під якою розуміють потенційну готовність і фактичну можливість людини виконувати певний вид діяльності на необхідному рівні ефективності впродовж певного часу. Працездатність людини, зокрема судді, закономірно залежить від стану її здоров'я.

1. Як зазначив у своєму рішенні КСУ, звільнення судді з посади за станом здоров'я відбувається через погіршення стану його здоров'я, що не дає йому змоги протягом тривалого часу або постійно здійснювати свої повноваження (*рішення КСУ від 19 листопада 2013 р. № 10-рп/2013 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статей 103, 109, 131, 132, 135, 136, 137, підпункту 1 пункту 2 розділу XII «Прикінцеві положення», абзацу четвертого пункту 3, абзацу четвертого пункту 5 розділу XIII «Перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів»*).

Неспроможність судді здійснювати повноваження за станом здоров'я, інакше кажучи, втрата професійної працездатності, є підставою для його звільнення з посади незалежно від віку. Оскільки ця підстава для звільнення судді стосується медичних критеріїв здатності судді виконувати свої обов'язки, що потребує застосування спеціальних знань, вона повинна мати відповідне обґрунтування – медичний висновок. Медичний висновок надається за зверненням ВРП медичною комісією, утвореною спеціальним уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань охорони здоров'я. Такою є медико-соціальна експертна комісія (МСЕК), що діє

відповідно до Положення про медико-соціальну експертизу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 03 грудня 2009 року № 1317.

Питання про звільнення судді з посади за станом здоров'я розглядається ВРП у пленарному складі протягом одного місяця з дня надходження відповідного медичного висновку. Участь судді не є обов'язковою, проте суддя повідомляється про розгляд його питання шляхом оприлюднення відповідної інформації на офіційному веб-сайті ВРП не пізніше ніж за три календарних дні до дня засідання.

Визнавши, що стан здоров'я судді не дозволяє тривалий час або постійно здійснювати йому свої повноваження, Вища рада правосуддя ухвалює рішення про звільнення судді з посади.

Стаття 114. Звільнення судді з посади у разі порушення ним вимог щодо несумісності

1. Суддя звільняється з посади у разі порушення ним вимог щодо несумісності за рішенням, ухваленим Вищою радою правосуддя.

Особливий характер суддівської діяльності та необхідність збереження поваги до посади судді та захисту суддів від усіляких видів тиску означає, що судді повинні поводитись у такий спосіб, щоб уникати конфлікту інтересів або перевищення службових повноважень. Це вимагає від суддів необхідності утримуватися від будь-якого виду професійної діяльності, що може відволікати їх від виконання обов'язків судді або призводити до упередженого виконання ними своїх обов'язків *(Висновок № 3 (2002) КРЄС про принципи та правила, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема питання етики, несумісної поведінки та неупередженості)*.

Основний Закон держави (ст. 127) забороняє суддям належати до політичних партій, профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької чи творчої. Зазначена конституційна заборона знайшла своє належне відображення у відповідній нормі цього Закону, яка передбачає вимоги щодо несумісності *(див. коментар до ст. 54 цього Закону)*. У разі порушення суддею вимог щодо несумісності він звільняється з посади за рішенням ВРП.

Питання про звільнення судді з посади у зв'язку з порушенням ним вимог щодо несумісності розглядається ВРП у порядку розгляду справи щодо порушення вимог щодо несумісності, визначеному гл. 3 розд. II Закону України «Про Вищу раду правосуддя».

Так, відповідно до ст. 39 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» із заявою про порушення суддею вимог щодо несумісності може звернутися будь-яка особа, якій відомі відповідні факти. Така заява повинна містити: 1) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) заявника, адресу його місця проживання (перебування) або місцезнаходження, номери засобів зв'язку; 2) прізвище, ім'я, по батькові та посаду судді (суддів), щодо якого (яких) подано заяву; 3) конкретні відомості про порушення вимог щодо несумісності; 4) посилання на фактичні дані (свідчення, пояснення, інші докази), що підтверджують зазначені заявником відомості.

Перевірка заяви щодо несумісності на відповідність зазначеним вимогам здійснюється членом ВРП, визначеним для розгляду відповідної заяви за результа-

том автоматизованого розподілу матеріалів між членами ВРП, у розумні строки. За результатами перевірки постановляється одна з таких ухвал: а) про залишення без розгляду та повернення заявнику заяви щодо несумісності, якщо вона не відповідає вимогам або якщо суддя, стосовно якого надійшла заява, звільнений чи його повноваження припинені; б) про відкриття справи щодо несумісності.

Копія ухвали про відкриття справи щодо несумісності разом із копією заяви направляється судді, стосовно якого надійшла заява, у триденний строк із дня її постановлення (пункт 11.5. Регламенту ВРП).

Справа щодо несумісності розглядається ВРП на її засіданні у пленарному складі в порядку, передбаченому ст. 40 Закону України «Про Вищу раду правосуддя». Згідно з її положеннями виклик на засідання ВРП судді, справа щодо несумісності якого розглядається, є обов'язковим. Суддя та його представник мають право давати пояснення, ставити питання учасникам засідання, висловлювати міркування і заперечення з питань, які виникають під час розгляду справи щодо несумісності, заявляти клопотання і відводи. У разі неможливості взяти участь у засіданні з поважних причин суддя може надати письмові пояснення по суті справи, які додаються до матеріалів справи і виголошуються на засіданні ВРП. Повторна неявка судді на засідання ВРП незалежно від причин є підставою для розгляду справи щодо несумісності за його відсутності.

За результатами розгляду справи щодо несумісності ВРП може ухвалити одне з рішень, передбачених ст. 41 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»:

1) про визнання порушення суддею вимог щодо несумісності з іншою діяльністю або статусом і звільнення його з посади;

2) про визнання відсутності порушень суддею вимог щодо несумісності з іншою діяльністю або статусом.

Рішення ухвалюється більшістю голосів членів ВРП, які беруть участь у засіданні. Член ВРП, визначений доповідачем у справі, участі у голосуванні не бере.

Стаття 115. Звільнення судді з посади у разі вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубого чи систематичного нехтування обов'язками

1. Відповідно до пункту 3 частини шостої статті 126 Конституції України вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді, є підставою для звільнення судді з посади.

2. Факти, що свідчать про вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді, мають бути встановлені Вищою радою правосуддя (її відповідним органом).

1. Звільнення судді з посади у разі вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубого чи систематичного нехтування обов'язками є наслідком притягнення судді до дисциплінарної відповідальності та застосування до нього найсуворішого виду дисциплінарного стягнення – внесення подання про звільнення судді з посади, що передбачено ст. 109 цього Закону.

Саме у ч. 9 ст. 109 цього Закону наведено перелік фактів, які може бути визнано істотним дисциплінарним проступком або грубим нехтуванням обов'язками судді, що

є несумісним зі статусом судді або виявляє його невідповідність займаній посаді, а саме:

1) суддя допустив поведінку, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, у тому числі в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших етичних норм та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду;

2) суддя вчинив дисциплінарний проступок, маючи непогашене дисциплінарне стягнення (крім попередження чи догани), або має два непогашених дисциплінарних стягнення;

3) установлено факт недоброчесної поведінки судді, у тому числі здійснення суддею або членами його сім'ї витрат, що перевищують доходи такого судді та доходи членів його сім'ї, законність джерел яких підтверджена; встановлення невідповідності рівня життя судді задекларованим ним та членами його сім'ї майну і доходам; використання статусу судді з метою незаконного отримання ним або третіми особами матеріальних благ або іншої вигоди;

4) суддю визнано судом винним у вчиненні корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією;

5) суддя не виконав вимоги рішення органу, що здійснює дисциплінарне провадження щодо судді, ухваленого на підставі п. 4 ч. 1 ст. 109 Закону, або за результатами кваліфікаційного оцінювання, призначеного відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 109 Закону, суддя не підтвердив здатність здійснювати правосуддя у відповідному суді;

6) суддя умисно не подав декларацію доброчесності чи декларацію родинних зв'язків у встановлені строки або умисно задекларував недостовірні (в тому числі неповні) твердження у декларації доброчесності;

7) суддя допустив інше грубе порушення закону, що підриває суспільну довіру до суду *(більш детально див. коментар до ст. 109 Закону).*

2. Встановлення та оцінка наведених фактів здійснюється Дисциплінарною палатою ВРП у порядку дисциплінарного провадження, що належним чином відображається у прийнятому за його наслідками рішенні *(щодо порядку дисциплінарного провадження див. коментар до ст. 108 цього Закону)*. У разі прийняття рішення про застосування до судді дисциплінарного стягнення у вигляді подання про звільнення судді з посади, яке повинно відповідати загальним вимогам частини восьмої ст. 50 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», воно разом із відповідним поданням, підготовленим на його підставі, передається Секретарем Дисциплінарної палати для розгляду до ВРП.

Питання про звільнення судді з підстави вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубого чи систематичного нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді, розглядається ВРП на засіданні у пленарному складі протягом одного місяця з дня надходження подання Дисциплінарної палати про звільнення судді.

Суддя, стосовно якого розглядається питання про звільнення, повідомляється про засідання ВРП у порядку, визначеному Законом України «Про вищу раду правосуддя». Неявка судді на засідання незалежно від причин не перешкоджає розгляду питання за його відсутності (ст. 56 Закону України «Про вищу раду правосуддя»).

Розгляд питання про звільнення судді починається із доповіді члена ВРП, визначеного автоматизованою системою розподілу справ, який викладає підстави прийняття матеріалів до розгляду, встановлені обставини та висновок щодо суті питання.

Після цього надати відповідні пояснення мають право суддя та його представник, а члени ВРП можуть поставити до них запитання.

За результатами розгляду ВРП у нарадчій кімнаті ухвалює вмотивоване рішення. Копія рішення ВРП про звільнення судді з посади надсилається до суду, в якому суддя обіймає посаду, та ДСА.

Стаття 116. Звільнення судді з посади за його заявою про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням

1. Суддя, який має стаж роботи на посаді судді не менше двадцяти років, що визначається відповідно до статті 137 цього Закону, має право подати заяву про відставку.

2. Суддя має право у будь-який час перебування на посаді незалежно від мотивів подати заяву про звільнення з посади за власним бажанням.

3. Заява про відставку, заява про звільнення з посади за власним бажанням подається суддею до Вищої ради правосуддя, яка протягом одного місяця з дня надходження відповідної заяви ухвалює рішення про звільнення судді з посади.

4. Суддя здійснює свої повноваження до ухвалення рішення про його звільнення.

5. За суддею, звільненим за його заявою про відставку, зберігається звання судді та гарантії недоторканності, встановлені для судді до його виходу у відставку.

1. Право судді на вихід у відставку передбачено в низці міжнародних документів, зокрема у ст. 13 Загальної (Універсальної) хартії судді, ухваленій 17 листопада 1999 року Центральною радою Міжнародної асоціації суддів у Тайпеї (Тайвань), а також у статтях 6, 7 Європейської хартії про закон «Про статус суддів».

Право судді на відставку відповідно до п. 11 ч. 5 ст. 48 цього Закону є гарантією незалежності судді. З цього приводу КСУ зауважив, що можливість надання у майбутньому статусу судді у відставці, а також відповідного матеріального забезпечення за рахунок держави є особливими гарантіями незалежності суддів, які є невід'ємним елементом їх статусу, поширюються на всіх суддів України та є необхідною умовою здійснення правосуддя неупередженим, безстороннім і справедливим судом (*Рішення КСУ від 03 червня 2013 року № 3-рп/2013 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 2, абзацу другого пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», статті 138 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (справа щодо змін умов виплати пенсій і щомісячного довічного грошового утримання суддів у відставці*).

Відставка судді є особливою формою звільнення його з посади за власним бажанням та зумовлена наявністю в особи відповідного стажу роботи на посаді судді. Наслідком відставки є, зокрема, припинення суддею своїх повноважень із одночасним збереженням за ним звання судді та гарантій недоторканності, а також набуттям прав на виплату вихідної допомоги та отримання пенсії або щомісячного довічного грошового утримання *(Рішення КСУ від 19 листопада 2013 року № 10-рп/2013 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статей 103, 109, 131, 132, 135, 136, 137, підпункту 1 пункту 2 розділу XII «Прикінцеві положення»,*

абзацу четвертого пункту 3, абзацу четвертого пункту 5 розділу XIII «Перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

Звільнення судді у зв'язку з його заявою про відставку можливе за наявності двох взаємопов'язаних і обов'язкових умов: наявності стажу роботи на посаді судді не менше 20 років; вільного волевиявлення судді, спрямованого на реалізацію ним права на відставку шляхом подання заяви відповідного змісту.

До стажу роботи на посаді судді відповідно до ст. 137 цього Закону зараховується робота на посаді: 1) судді судів України, арбітра (судді) арбітражних судів України, державного арбітра колишнього Державного арбітражу України, арбітра відомчих арбітражів України, судді КСУ; 2) члена ВРП, Вищої ради юстиції, ВККСУ; 3) судді в судах та арбітрів у державному і відомчому арбітражах колишнього СРСР та республік, що входили до його складу. До стажу роботи на посаді судді також зараховується стаж (досвід) роботи (професійної діяльності), вимога щодо якого визначена законом та надає право для призначення на посаду судді. Зарахування іншої діяльності до стажу роботи, що дає право судді на відставку, законодавством не передбачено.

Заява про відставку може бути подана, починаючи з наступного дня після настання в судді відповідного стажу роботи та до досягнення суддею граничного строку перебування на посаді – шістдесяти п'яти років.

2. Право судді у будь-який час перебування на посаді звільнитися за власним бажанням незалежно від мотивів звільнення є невід'ємним правом особи, що відноситься до трудових прав кожної людини, та проявом принципу свободи праці, який представниками галузі трудового права визнається ключовим принципом правового регулювання трудових відносин.

3. Заява про відставку чи звільнення з посади за власним бажанням подається суддею до ВРП.

Участь судді у розгляді питання про звільнення не є обов'язковою, проте він повідомляється про такий розгляд шляхом розміщення відповідної інформації на офіційному веб-сайті ВРП не пізніше ніж за три календарних дні до дня засідання (п. п. 15.4., 15.11. Регламенту ВРП).

Розглядаючи питання про звільнення судді з посади за власним бажанням або за його заявою про відставку, ВРП зобов'язана з'ясувати дійсне волевиявлення судді та можливі факти стороннього впливу, тиску на нього чи будь-якого примусу.

Суддя має право відкликати свою заяву про відставку чи звільнення за власним бажанням. У такому разі відповідна заява залишається без розгляду.

4. Питання про звільнення судді з посади за його заявою про відставку чи за власним бажанням розглядається протягом одного місяця з дня надходження відповідної заяви до ВРП, яка ухвалює рішення про звільнення судді з посади. До цього моменту суддя продовжує здійснювати свої повноваження.

5. Звільнення судді з посади за його заявою про відставку, на відміну від усіх інших підстав звільнення та припинення повноважень судді, зумовлює набуття ним спеціального статусу – судді у відставці, який регулюється нормами розд. X цього Закону, що передбачають відповідні матеріальні та соціальні гарантії *(див. коментар до нього)*. Однією з особливостей цього статусу є те, що за суддею, звільненим за його заявою про відставку, зберігається звання судді та гарантії недоторканності, встановлені для судді до його виходу у відставку. Зауважимо, що за правовою позицією КСУ недоторканість суддів – один із елементів їхнього статусу. Вона не є

особистим привілеєм, а має публічно-правове призначення – забезпечити здійснення правосуддя неупередженим, безстороннім і справедливим судом *(Рішення КСУ від 01 грудня 2004 р. № 19-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України про офіційне тлумачення положень частин першої, другої статті 126 Конституції України та частини другої статті 13 Закону України «Про статус суддів» (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу)*. Зміст і обсяг гарантій недоторканості суддів визначається ст. 49 цього Закону *(див. коментар до неї)*.

Стаття 117. Звільнення судді з посади у зв'язку з незгодою на переведення до іншого суду у разі ліквідації чи реорганізації суду, в якому суддя обіймає посаду

1. Відмова від переведення до іншого суду (в тому числі ухилення від виконання рішення про переведення) у разі ліквідації чи реорганізації суду, в якому суддя обіймає посаду, є підставою для звільнення судді за рішенням, ухваленим Вищою радою правосуддя.

Питання переведення судді до іншого суду є складовою змісту незмінюваності суддів, який визначено у ст. 53 цього Закону (*див. коментар до неї)*. Ч. 2 зазначеної норми забороняє переведення судді до іншого суду без його згоди за винятком, зокрема, реорганізації, ліквідації або припинення роботи суду. Тобто випадки реорганізації, ліквідації або припинення роботи суду, в якому суддя обіймав посаду судді, згоди на його переведення до іншого суду не передбачають. Як з цього приводу зауважив ВСУ, посилаючись на відповідні норми міжнародно-правових актів, суддю може бути переведено до іншої установи без його згоди в разі законної зміни судової системи чи регулярної ротації кадрів *(постанова ВСУ від 25 квітня 2017 року у справі № 800/439/16)*. Мірою примусу в цьому разі виступатиме зміст коментованої норми, яка є деталізацією п. 5 ч. 6 ст. 126 Конституції України, та визначає підставою для звільнення судді з посади відмову від переведення до іншого суду у разі ліквідації чи реорганізації суду, в якому суддя обіймає посаду.

Зазначена підстава для звільнення судді з посади стосується лише випадків ліквідації чи реорганізації суду, оскільки вони унеможливлюють виконання суддею своїх повноважень через припинення функціонування суду як органу державної влади, як юридичної особи. За інших обставин відмова від переведення до іншого суду не може бути підставою для звільнення судді з посади.

Відмова від переведення до іншого суду може мати різний характер і прояв. Формою її виразу може бути як письмова заява відповідного змісту, так і саботування переведення – ухилення від виконання рішення про переведення (наприклад, невихід судді на роботу до суду, до якого його було переведено).

Відповідно до ст. 56 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» факт відмови судді від переведення до іншого суду встановлюється ВРП на підставі особистої заяви судді, або повідомлення ВККСУ про таку заяву судді, або повідомлення голови відповідного суду чи його заступника про неприбуття судді до суду для здійснення правосуддя.

Запрошення на засідання ВРП судді, стосовно якого розглядається питання про звільнення його з посади з підстави, що коментується, є обов'язковим. Суддя та/або

його представник має право бути заслуханим на засіданні ВРП та надати відповідні пояснення. У разі неможливості з поважних причин взяти участь у засіданні ВРП суддя може заявити клопотання про відкладення розгляду питання про звільнення його з посади. Повторна неявка судді на засідання незалежно від причин не перешкоджає розгляду питання за його відсутності.

За результатами розгляду питання про звільнення судді з посади у зв'язку з відмовою від переведення до іншого суду у разі ліквідації чи реорганізації суду, в якому суддя обіймає посаду, ВРП ухвалює в нарадчій кімнаті вмотивоване рішення. Копія рішення ВРП про звільнення судді з посади надсилається до суду, у якому суддя обіймає посаду, та ДСАУ.

Стаття 118. Звільнення судді з посади у зв'язку з порушенням обов'язку підтвердити законність джерела походження майна

1. Відповідно до пункту 6 частини шостої статті 126 Конституції України порушення суддею обов'язку підтвердити законність джерела походження майна є підставою для звільнення судді з посади.

2. Порушення суддею обов'язку підтвердити законність джерела походження майна може бути встановлене:

1) у межах дисциплінарного провадження щодо суддів – Вищою радою правосуддя (її органами);

2) у межах кваліфікаційного оцінювання судді – Вищою кваліфікаційною комісією суддів України;

3) судом при розгляді відповідної справи.

1. Реалізація антикорупційної політики в державі визначає серед іншого й напрями розвитку окремих інститутів судової влади, зокрема правового статусу судді. У контексті аналізу коментованої статті демонстрацією зазначеного є поява серед обов'язків судді зобов'язання підтвердити законність джерела походження майна, що зумовлено специфікою сфери діяльності судді як особи, уповноваженої на виконання функцій держави, що, у свою чергу, вимагає дотримання певних правил, заборон, пересторог, які спрямовані на запобігання корупції в сфері судової влади.

Відповідно до п. 10 ч. 7 ст. 56 цього Закону суддя зобов'язаний підтверджувати законність джерела походження майна у зв'язку з проходженням кваліфікаційного оцінювання або в порядку дисциплінарного провадження щодо судді, якщо обставини, що можуть мати наслідком притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, викликають сумнів у законності джерела походження майна або доброчесності поведінки судді. Порушення цього обов'язку є підставою для звільнення судді з посади.

2. Факт порушення суддею обов'язку підтвердити законність джерела походження майна може бути встановлено в межах:

1) дисциплінарного провадження – Дисциплінарними палатами ВРП;

2) кваліфікаційного оцінювання – ВККСУ;

3) судового провадження – судом при розгляді відповідної справи.

Так, згідно з п. 12 ч. 1 ст. 106 цього Закону непідтвердження суддею законності джерела походження майна є підставою для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, яка відповідно до ч. 8 ст. 109 цього Закону передбачає винятково

застосування дисциплінарного стягнення у вигляді подання про звільнення судді з посади. Тому процедура розгляду питання про звільнення судді вимагає наявності відповідного подання Дисциплінарної палати ВРП, складеного в результаті прийняття рішення про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності.

У свою чергу, ВККСУ відповідно до ч. 5 ст. 84 цього Закону наділена правом звернутися до Дисциплінарної палати ВРП для вирішення питання про відкриття дисциплінарної справи у разі виявлення під час проведення кваліфікаційного оцінювання фактів, що можуть мати наслідком дисциплінарну відповідальність судді. Це може мати місце на етапі дослідження матеріалів суддівського досьє чи під час проведення співбесіди. Проте системний аналіз відповідних положень цього Закону дає змогу дійти висновку, що встановивши факт порушення суддею відповідного обов'язку, самостійно ініціювати питання про звільнення судді з посади з підстави, що коментується, ВККСУ не уповноважена. А виявлення нею факту порушення суддею обов'язку підтвердити законність джерела походження майна підлягає перевірці та належній оцінці в межах дисциплінарного провадження, відкритого стосовно судді, за результатами якого до судді може бути застосовано дисциплінарне стягнення у виді подання про звільнення судді з посади.

Процедура звільнення судді з посади у зв'язку з порушенням суддею обов'язку підтвердити законність джерела походження майна передбачає розгляд цього питання на підставі подання Дисциплінарної палати про звільнення судді на засіданні ВРП у пленарному складі. Подання розглядається ВРП протягом п'ятнадцяти днів з дня його надходження

Розгляд питання про звільнення починається із доповіді члена ВРП, визначеного автоматизованою системою розподілу справ, який викладає підстави прийняття матеріалів до розгляду, встановлені обставини та висновок щодо суті питання. Після його доповіді суддя та/або його представник мають право бути заслуханими та надати відповідні пояснення.

За результатами розгляду питання про звільнення ВРП ухвалює вмотивоване рішення в нарадчій кімнаті.

Глава 2. Припинення повноважень судді

Стаття 119. Припинення повноважень судді

1. Повноваження судді припиняються виключно з підстав, визначених частиною сьомою статті 126 Конституції України.

Припинення повноважень судді передбачає їх автоматичну втрату (закінчення) з настанням певних обставин, перелік яких є вичерпним *(щодо визначення поняття «припинення повноважень судді» та його розмежування із звільненням судді з посади дивіться коментар до ст. 112 цього Закону)*.

Коментована стаття містить загальний припис відносно того, що повноваження судді припиняються лише з підстав, визначених ч. 7 ст. 126 Конституції України, яка, у свою чергу, передбачає п'ять випадків:

1) досягнення суддею шістдесяти п'яти років;

2) припинення громадянства України або набуття суддею громадянства іншої держави;

3) набрання законної сили рішенням суду про визнання судді безвісно відсутнім або оголошення померлим, визнання недієздатним або обмежено дієздатним;

4) смерті судді;

5) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо судді за вчинення ним злочину.

Всі вони аналогічним чином відображені та змістовно наповнені у відповідних нормах цієї глави.

Припинення повноважень судді не потребує прийняття жодних рішень органом, відповідальним за кар'єру судді. Момент припинення повноважень судді зумовлюється та визначається настанням певних обставин, які є підставою для їх припинення.

Стаття 120. Припинення повноважень судді у зв'язку з досягненням суддею шістдесяти п'яти років

1. Повноваження судді припиняються з наступного дня після досягнення ним шістдесяти п'яти років.

2. Про наявність підстави для припинення повноважень судді голова суду, в якому суддя обіймав посаду, не пізніш як за місяць до дня, зазначеного в частині першій цієї статті, повідомляє Вищу раду правосуддя, Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України. До повідомлення додаються документи на підтвердження факту досягнення суддею шістдесяти п'яти років.

3. Суддя не може здійснювати правосуддя з наступного дня після досягнення ним шістдесяти п'яти років.

1. Відповідно п. 7.1. Європейської хартії про закон «Про статус суддів» із досягненням суддею граничного віку служби його перебування на посаді повністю припиняється. Згідно зі ст. 127 Конституції України граничний вік перебування судді на посаді становить шістдесят п'ять років.

Таким чином, із досягненням суддею шістдесяти п'яти років він втрачає статус судді та припиняє здійснювати свої повноваження з наступного після настання відповідної дати дня.

2. Оскільки з припиненням повноважень судді у відповідному суді утворюється вакантна посада, голова цього суду зобов'язаний не пізніше як за місяць до дня виповнення судді шістдесяти п'яти років повідомити про це:

– ВРП;
– ВККСУ;
– ДСАУ.

Таке коло органів системи правосуддя зумовлено специфікою їх повноважень, зокрема, у сфері кадрового забезпечення судів. Так, наприклад, відповідно до ст. 93 цього Закону ВККСУ веде облік даних про кількість посад суддів у судах, у тому числі вакантних. ВРП згідно зі ст. 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» погоджує кількість суддів у суді, затверджує за поданням ДСАУ нормативи кадрового забезпечення судів тощо. На ДСАУ покладено забезпечення належних умов діяльності судів (ст. 152 цього Закону).

До повідомлення про досягнення суддею шістдесяти п'яти років додаються документи, які підтверджують цей факт. Таким, зокрема, є копія паспорта судді.

Стаття 121. Припинення повноважень судді у зв'язку з припиненням громадянства України або набуття суддею громадянства іншої держави

1. Повноваження судді припиняються у разі припинення його громадянства відповідно до Закону України «Про громадянство України» або набуття суддею громадянства іншої держави – з дня припинення громадянства України або набуття громадянства іншої держави.

2. Набуттям громадянства іншої держави для цілей цієї статті визнається:

1) отримання суддею статусу громадянина іншої держави в результаті дій, вчинених таким суддею або від його імені за його дорученням або за його згодою для створення відповідних правових наслідків;

2) у разі якщо суддею отриманий статус громадянина іншої держави в силу закону або іншим чином без його згоди, – невчинення суддею дій для позбавлення статусу громадянина іншої держави протягом десяти днів з дня, коли судді стало відомо про отримання такого статусу.

Коментована стаття фактично передбачає дві підстави припинення повноважень суді, які пов'язані з питанням громадянства.

Згідно з визначенням, наданим у Законі України «Про громадянство України», громадянство України передбачає правовий зв'язок між фізичною особою та Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках. Тому громадянство як елемент, що впливає та визначає можливість здійснення/припинення повноважень судді, зумовлює взаємні права та обов'язки держави та судді як особи, яку вона уповноважує на виконання своєї функції – правосуддя.

Отже, повноваження судді припиняються:

– у разі припинення громадянства України відповідно до Закону України «Про громадянство України»;
– у разі набуття суддею громадянства іншої держави.

1. Необхідною умовою набуття особою статусу судді відповідно до ст. 127 Конституції України є її статус громадянина України. Тому втрата цього статусу цілком закономірно призводить до втрати статусу судді, зумовлюючи автоматичне припинення у такої особи суддівських повноважень, оскільки йдеться про невідповідність конституційно встановленим вимогам до судді.

Підставами припинення громадянства України (ст. 17 Закону України «Про громадянство України») є:

1) вихід із громадянства України (ст. 18 Закону України «Про громадянство України»);

2) втрата громадянства України (ст. 19 Закону України «Про громадянство України»);

3) підстави, передбачені міжнародними договорами України.

Повноваження судді припиняються з дня припинення громадянства України. Датою припинення громадянства України у випадках виходу чи втрати громадянства України є дата видання відповідного указу Президента України.

2. Частина 2 статті, що коментується, визначає випадки, які необхідно тлумачити як набуття громадянства іншої держави в контексті підстав припинення повноважень судді. Такими є:

1) отримання суддею статусу громадянина іншої держави в результаті дій, вчинених таким суддею або від його імені за його дорученням або за його згодою для створення відповідних правових наслідків;

2) невчинення суддею дій для позбавлення статусу громадянина іншої держави протягом десяти днів з дня, коли судді стало відомо про отримання такого статусу

у разі, якщо суддею отриманий статус громадянина іншої держави в силу закону або іншим чином без його згоди.

Наведені положення пов'язані зі змістом принципу єдиного громадянства, проголошеним у ст. 4 Конституції України та деталізованим у ст. 2 Закону України «Про громадянство України». І хоча відповідні приписи законодавства не забороняють подвійного громадянства (механізм примусового позбавлення громадянства України у зв'язку із добровільним набуттям іноземного громадянства відсутній), його наслідків держава не визнає. У свою чергу, повноваження судді зумовлені специфікою та соціально значимою в суспільстві функцією здійснення правосуддя, що допускає правовий зв'язок судді лише з однією державою – тією, в якій він набув статусу судді. Тому можна дійти висновку, що статус судді, крім законодавчо визначеної вимоги щодо наявності в особи громадянства України, передбачає пересторогу щодо наявності громадянства іншої держави.

У разі з'ясування наявності обставин, які відповідно до частини другої коментованої статті тлумачаться як набуття суддею громадянства іншої держави, повноваження судді припиняються:

– із дня набуття громадянства іншої держави, якщо йдеться про добровільне отримання суддею статуту громадянина іншої держави;
– із дня закінчення десятиденного строку, визначеного у п. 2 ч. 2 цієї статті.

Стаття 122. Припинення повноважень судді у зв'язку з набранням законної сили рішенням суду про визнання судді безвісно відсутнім або оголошення померлим, визнання недієздатним або обмежено дієздатним

1. Суд, який ухвалив рішення про визнання особи, яка є суддею, безвісно відсутньою або оголошення її померлою, визнання недієздатною або обмежено дієздатною, негайно повідомляє про це Вищу раду правосуддя, Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України.

2. Повноваження судді припиняються з дня набрання таким рішенням законної сили.

1. Як і будь-яка фізична особа, яка є повноцінним суб'єктом цивільних правовідносин і володіє повним обсягом цивільної дієздатності, суддя у визначених ЦК України випадках може бути обмежений у дієздатності або визнаний недієздатним. А за наявності певних обставин, також передбачених ЦК України, він може бут визнаний безвісно відсутнім або оголошений померлим.

Слід зауважити, що жодних особливостей за суб'єктним критерієм правила та процедури обмеження в дієздатності, визнання недієздатним, визнання безвісно відсутнім чи оголошення померлим законодавство не передбачає. Інакше кажучи, йдеться про застосування загальних положень цивільного та цивільного процесуального законодавства. Так, підстави та правові наслідки обмеження цивільної дієздатності фізичної особи передбачено у ст.ст. 36, 37 ЦК України; підстави, момент, правові наслідки визнання фізичної особи недієздатною – у ст.ст. 39–41ЦК України; підстави та правові наслідки визнання фізичної особи безвісно відсутньою – у ст.ст. 43, 44 ЦК України; підстави та правові наслідки оголошення фізичної особи померлою – у ст.ст. 46, 47 ЦК України.

Усі ситуації, які відповідно до наведених норм ЦК України є підставами для обмеження фізичної особи в дієздатності, визнання її недієздатною, визнання безвісно відсутньою чи оголошення померлою, так чи інакше пов'язані з фізичними, медичними та репутаційними аспектами здатності судді здійснювати правосуддя. Наприклад, у разі підтвердження хронічного, стійкого психічного розладу у судді,

внаслідок якого він не спроможний усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, суддя об'єктивно не здатний виконувати свої повноваження (йдеться про медичний критерій). У свою чергу, зловживання суддею спиртними напоями чи наркотичними засобами, що спричиняє важке матеріальне становище його чи його сім'ї, шкодить авторитету судової влади та створює корупційні ризики.

Обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання її недієздатною, так само як і визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою, здійснюється винятково в судовому порядку за правилами, встановленими ЦПК України. Зокрема, особливості розгляду судом справ про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання її недієздатною врегульовано у гл. 2 розд. IV ЦПК України; особливості розгляду судом справ про визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою – у гл. 4 розд. IV ЦПК України.

Суд, який ухвалив рішення про визнання особи, яка є суддею, безвісно відсутньою або оголошення її померлою, визнання недієздатною або обмежено дієздатною повинен негайно повідомити про таке рішення органи системи правосуддя, відповідальні за кадрове забезпечення діяльності судів – ВРП, ВККСУ та ДСАУ.

2. Оскільки момент обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання її недієздатною, визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою пов'язаний із моментом набрання відповідним рішенням суду законної сили, то закономірно, що з цього ж дня припиняються повноваження суді.

Стаття 123. Припинення повноважень судді у зв'язку зі смертю судді

1. Повноваження судді припиняються у разі його смерті.

2. Про наявність підстави для припинення повноважень судді голова суду, в якому суддя обіймав посаду, повідомляє Вищу раду правосуддя, Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України. До повідомлення додаються документи на підтвердження факту смерті.

Смерть людини є об'єктивною обставиною, яка припиняє повноваження судді.

У разі смерті судді голова суду, в якому суддя обіймав посаду, повинен повідомити про це органи, відповідальні за кадрове забезпечення діяльності судів – ВРП, ВККСУ та ДСА. До повідомлення додається копія свідоцтва про смерть.

Стаття 124. Припинення повноважень судді у зв'язку з набранням законної сили обвинувальним вироком щодо судді за вчинення ним злочину

1. Суд, який ухвалив обвинувальний вирок щодо особи, яка є суддею, негайно повідомляє про це Вищу раду правосуддя, Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України.

2. Повноваження судді припиняються з дня набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо нього. Такий суддя втрачає визначені законом гарантії незалежності і недоторканності судді, право на грошове, в тому числі суддівську винагороду, та інше забезпечення.

1. Особливо значимий характер суддівської діяльності та необхідність збереження поваги до посади судді, підтримання авторитету судової влади вимагає від її представників гідної поведінки та такого поводження, яке б не лише відповідало прийнятим у суспільстві правилам, а й жодним чином не компрометувало гідність займаної ними посади.

Вчинення суддею передбаченого КК України винного діяння, що посягає на суспільні відносини та характеризується суспільною небезпечністю (злочину), є несумісним зі статусом судді.

Як зазначено у Висновку № 3 (2002) КРЄС про принципи та правила, які регулюють поведінку суддів, зокрема питання етики, несумісної поведінки та неупередженості, судді, які в процесі своєї діяльності на посаді вчиняють діяння, яке за будь-яких обставин кваліфікується як кримінальне правопорушення, не можуть користуватися імунітетом від притягнення до кримінальної відповідальності.

Якщо суддя визнається винуватим у вчиненні кримінального правопорушення (злочину), суд ухвалює обвинувальний вирок і призначає покарання, звільняє від покарання чи від його відбування у випадках, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, або застосовує інші заходи, передбачені законом України про кримінальну відповідальність (ч. 2 ст. 373 КПК України).

Ухвалення обвинувального вироку щодо судді зобов'язує суд, який його ухвалив, негайно повідомити про відповідний факт органи, відповідальні за кадрове забезпечення діяльності суду: ВРП, ВККСУ та ДСАУ.

Однак момент припинення повноважень судді пов'язується не з датою ухвалення обвинувального вироку, а з днем набранням ним законної сили, який визначається відповідно до правил, передбачених КПК України.

Таким чином, припинення повноважень судді з підстави, що коментується, потребує наявності двох умов: має бути ухвалений обвинувальний вирок про винуватість судді у вчиненні кримінального правопорушення і цей вирок має набрати законної сили. За певних конкретних обставин, наприклад, закінчення строків давності кримінальної відповідальності, вирок зазнає (може зазнати) змін у частині міри покарання або звільнення від нього, що проте не зачіпає і не змінює юридичної природи (суті), сили і значення цього акта судової влади щодо винуватості судді у злочині, за скоєння якого його перебування на посаді судді є несумісним *(див. правову позицію, викладену у постанові ВСУ від 13 вересня 2016 року у справі № 21–1682а16)*.

2. Набрання обвинувальним вироком законної сили не лише припиняє повноваження судді, а й позбавляє відповідну особу всіх передбачених законодавством гарантій незалежності та недоторканності судді (ст.ст. 48, 49 цього Закону), прав на матеріальне, соціально-побутове та інші види забезпечення (види та заходи забезпечення суддів передбачені у розд. IX цього Закону).

Стаття 125. Припинення трудових відносин із суддею внаслідок припинення повноважень

1. Припинення повноважень судді є підставою для припинення трудових відносин судді із відповідним судом, про що голова суду видає наказ.

Припинення повноважень судді, як вже зазначали у коментарі до ст. 112 та ст 119 цього Закону, не потребує юридичної верифікації уповноваженого органу. Проте з припиненням повноважень судді припиняються його трудові відносини з судом, в якому суддя обіймав посаду, що відповідно до трудового законодавства вимагає належного документального оформлення. Тому у разі припинення повноважень судді головою суду видається наказ. У наказі про припинення трудових відносин зазначається про відрахування судді зі штату з посиланням на відповідну підставу припинення повноважень судді.

Розділ VIII

СУДДІВСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Глава 1. Загальні засади суддівського самоврядування

Стаття 126. Завдання суддівського самоврядування

1. Для захисту професійних інтересів суддів та вирішення питань внутрішньої діяльності судів в Україні діє суддівське самоврядування – самостійне колективне вирішення зазначених питань суддями.

2. Суддівське самоврядування є однією з гарантій забезпечення незалежності суддів. Діяльність органів суддівського самоврядування має сприяти створенню належних організаційних та інших умов для забезпечення нормальної діяльності судів і суддів, утверджувати незалежність суду, забезпечувати захист суддів від втручання в їхню діяльність, а також підвищувати рівень роботи з кадрами у системі судів.

3. До питань внутрішньої діяльності судів належать питання організаційного забезпечення судів та діяльності суддів, соціальний захист суддів та їхніх сімей, а також інші питання, що безпосередньо не пов'язані зі здійсненням правосуддя.

4. До завдань суддівського самоврядування належить вирішення питань щодо:

1) забезпечення організаційної єдності функціонування органів судової влади;

2) зміцнення незалежності судів, суддів, захист професійних інтересів суддів, у тому числі захист від втручання в їхню діяльність;

3) участі у визначенні потреб кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів та контроль за додержанням установлених нормативів такого забезпечення;

4) обрання суддів на адміністративні посади в судах у порядку, встановленому цим Законом;

5) призначення суддів Конституційного Суду України;

6) обрання суддів до складу Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України в порядку, встановленому законом.

1. Законодавство України про судоустрій і статус суддів розділяє функції організаційного забезпечення судової влади між двома суб'єктами: 1) органами суддівського самоврядування щодо захисту професійних інтересів суддів, вирішення питань внутрішньої діяльності судів в Україні, забезпечення організаційної єдності функціонування органів судової влади, зміцнення незалежності судів, суддів, захисту від втручання в їхню діяльність, щодо участі у визначенні потреб кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів, стосовно обрання суддів на адміністративні посади в судах тощо; 2) органами суддівського адміністрування.

У доктрині судоустрою немає єдиних підходів щодо природи суддівського самоврядування. Наприклад, на думку С. В. Прилуцького, похідним від суддівського самоврядування, тобто окремим інститутом організації судової влади, є

судове адміністрування (управління). Саме шляхом суддівського самоврядування громада суддів (суддівське співтовариство) повинна «делегувати» чи «наймати» адміністраторів для оперативного управління, матеріально-технічного забезпечення та внутрішньої дисципліни в судових установах. Водночас, це не означає, що суддівське самоврядування повинно здійснювати керівництво органами судового адміністрування (управління). Хоча, маючи значні управлінські повноваження та високий ступінь самостійності, органи судового адміністрування (управління) мають бути підконтрольні та відповідальні органам суддівського самоврядування (*Прилуцький С. В. Вступ до теорії судової влади (Суспільство. Правосуддя. Держава): монографія. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. С. 220*). З позиції В. В. Кривенка, суддівське самоврядування є частиною судового управління. Автор співвідносить суддівське самоврядування з діяльністю суддівського співтовариства, його окремих частин та їх представницьких органів, спрямовану на забезпечення належного функціонування судової системи, прав та інтересів суддів шляхом участі у вирішенні управлінських питань у межах і порядку, встановлених законом (*Кривенко В. В. Демократизація судової системи України: проблеми і перспективи: автореф. дис. ...канд. юрид. наук. Одеса, 2006. С. 8.*). В. В. Городовенко визначає цей правовий інститут як форму життєдіяльності судової влади, яка демонструє можливість самостійного існування судової влади на рівні з іншими гілками влади за допомогою різних засобів, передбачених законом, у тому числі й механізмів, наданих суддівському самоврядуванню (*Городовенко В. В. Роль органів суддівського самоврядування в забезпеченні незалежності судової влади. Підприємництво, господарство і право. 2004. № 1. С. 118–121.*). В. С. Стефанюк характеризує суддівське самоврядування як колективне вирішення професійними суддями питань внутрішньої діяльності судів, як своєрідну профспілку, яка повинна мати відповідні повноваження і важелі для розв'язання професійних проблем суддів, а також повноваження щодо перевірки ефективного і цільового використання бюджетних коштів (*Стефанюк В. С. Судова система України та судова реформа. К.: Юрінком Інтер, 2001. С. 40.*).

Суддівське самоврядування в Україні – це самостійне колективне утворення, яке діє для вирішення питань внутрішньої діяльності судів та інших питань, що безпосередньо не пов'язані зі здійсненням правосуддя та передбачені коментованим Законом.

2–4. Основною вимогою сьогодення є вдосконалення інституту суддівського самоврядування в частині наділення його ефективними, а не декларативними повноваженнями щодо: 1) забезпечення організаційної єдності функціонування органів судової влади; 2) становлення та посилення інституційних гарантій незалежності судів та суддів; 3) забезпечення захисту професійних інтересів суддів, у тому числі захисту від втручання у їхню діяльність; 4) створення належних організаційних та інших умов діяльності судів та суддів, зокрема визначення потреб кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів; 5) обрання суддів на адміністративні посади в судах, а також призначення та обрання суддів до складу інших органів судової влади.

У частині забезпечення органами суддівського самоврядування організаційної єдності функціонування органів судової влади слід зауважити, що у науковій літературі відсутнє визначення гарантій чи механізмів єдності судової влади. Єдність та цілісність судової влади має забезпечуватися внутрішніми механізмами

та зовнішніми чинниками. Організаційна єдність функціонування органів судової влади є показником якості внутрішніх зв'язків досліджуваної системи. Ч. 4 ст. 17 коментованого Закону встановлено гарантії єдності системи судоустрою України, де передбачена роль органів суддівського самоврядування у забезпеченні організаційної єдності функціонування органів судової влади, зокрема щодо вирішення питань внутрішньої діяльності судів тощо.

Вирішення питань внутрішньої діяльності судів органами суддівського самоврядування передбачає наділення органів суддівського самоврядування такими повноваженнями: сприяння в удосконалені системи судоустрою та судочинства; захист прав та законних інтересів суддів; участь в організаційному, кадровому, ресурсному забезпеченні судової діяльності; утвердження авторитету судової влади; забезпечення виконання суддями вимог суддівської етики тощо.

Актуальним питанням у забезпеченні організаційної єдності функціонування органів судової влади є становлення та розвиток електронного судочинства. Органи суддівського самоврядування беруть активну участь у цих процесах, зокрема, порушуються питання щодо облаштування робочих місць суддів у залах судових засідань персональними комп'ютерами або ноутбуками/планшетами, принтерами, сканерами до початку запровадження підсистеми «Електронний суд», ЄСІТС, порушуються питання щодо розроблення вимог до робочого місця судді для роботи в підсистемі «Електронний суд», приведення нормативних документів щодо умов праці суддів та працівників апарату судів у відповідність до вимог безпеки та захисту здоров'я працівників під час роботи з екранними пристроями (візуальними дисплейними терміналами) та відповідними нормами трудового законодавства тощо. Актуалізуються питання стосовно організації та проведення сертифікованого навчання суддів, працівників апарату судів з роботи в підсистемі «Електронний суд», ЄСІТС, а також питання щодо підготовки та направлення судам України уніфікованих рекомендацій щодо оптимального порядку сканування судових справ, формату сканування, його технічних особливостей тощо.

Наступним аспектом діяльності органів суддівського самоврядування є забезпечення незалежності судів та суддів. Незалежність суддів гарантується практично в усіх сучасних політико-правових концепціях і доктринах як фундаментальна засада організації державної влади у демократичній державі. На міжнародному рівні принцип незалежності суддів розглядається паралельно із принципом незалежності судової влади. Проблема забезпечення незалежності судів та суддів – це постійний процес, у якому вагому роль відіграють органи суддівського самоврядування. Відповідно до п. 1 ч. 8 ст. 133 коментованого Закону РСУ розробляє та організовує виконання заходів щодо забезпечення незалежності судів і суддів. У структурі РСУ функціонують профільні комітети, зокрема, існує Комітет з питань забезпечення незалежності суддів. У своїй діяльності РСУ виходить з того, що формального проголошення незалежності суддів недостатньо. В Україні мають бути забезпечені ефективні, а не декларативні гарантії незалежності суддів. Незважаючи на інституційне посилення гарантій незалежності суддів, які у повну міру відповідають міжнародним стандартам, проблеми забезпечення незалежності суддів виникають практично на всіх етапах їх професійного життя. Випадки втручання у здійснення правосуддя чи посягання на незалежність судді є предметом розгляду РСУ. Зокрема, РСУ порушує перед органами держаної влади, їх керівниками питання щодо дотримання загальновизнаних стандартів поваги до авторитету суду під час публічних виступів.

Окремо, у межах забезпечення незалежності суддів, слід звернути увагу на те, що деякі законодавчі ініціативи, викладені у відповідних законопроектах у сфері судоустрою та статусу суддів, є зазіханням на гарантії незалежності суддів та є неприйнятними у демократичному суспільстві. Ураховуючи наведене, слушними є зауваження, що важливим питанням, яке потребує розв'язання, є відсутність у суддівського самоврядування права законодавчої ініціативи, що ускладнює процес внесення на розгляд ВРУ законопроектів, змін і доповнень до чинного законодавства України, обмежує право судової влади порівняно з іншими на законодавчу ініціативу.

У контексті наведеного слід зауважити, що відповідно до ч. 9 ст. 128 коментованого Закону збори суддів місцевого, апеляційного, вищого спеціалізованого суду уповноважені лише розробляти відповідні пропозиції щодо вдосконалення законодавства та вносити відповідні пропозиції на розгляд до ВС. У свою чергу, Пленум ВС відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 46 коментованого Закону уповноважений надавати висновки стосовно проектів законодавчих актів, які стосуються судоустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням системи судоустрою України. Крім органів суддівського самоврядування органи суддівського врядування також беруть опосередковану участь у формування національного законодавств. Відтак, п. 15 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» за ВРП закріплено повноваження надавати обов'язкові до розгляду консультативні висновки щодо законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів, узагальнювати пропозиції судів, органів та установ системи правосуддя стосовно законодавства щодо їх статусу та функціонування, судоустрою і статусу суддів. Відтак, доцільним вбачається надання органам суддівського самоврядування повноважень щодо формування національного законодавства про судоустрій і статус суддів.

Важливим кроком щодо захисту незалежності суддів є оприлюднення офіційної позиції РСУ щодо подання учасником судового провадження заяви про внесення в Єдиний реєстр досудових розслідувань відомостей про скоєння суддею кримінального правопорушення до закінчення судового розгляду справи. Зокрема, РСУ зазначила, що такі дії мають ознаки впливу на суд, що передбачає кримінальну відповідальність за ст. 376 КК України.

Слід відзначити, що на сьогодні в органів суддівського самоврядування недостатньо важелів впливу для усунення загроз незалежності суддів. На практиці більшість повноважень органів суддівського самоврядування виявляються декларативними та обмежуються одними тільки зверненнями з відповідними пропозиціями до органів державної влади та місцевого самоврядування, що, як засвідчує практика, нерідко залишаються поза їх увагою.

Як відомо, внаслідок перерозподілу функцій між органами суддівського врядування та органами суддівського самоврядування, що відбувся у процесі реформування судової системи, основні повноваження щодо забезпечення незалежності суддів було передано від РСУ до ВРП. Водночас, РСУ відіграє важливу роль у цій сфері. Так, до РСУ надходять звернення від суддів з питань, пов'язаних із суддівською незалежністю, на які РСУ реагує в межах своєї компетенції. Більшість звернень стосуються питань виплати суддівської винагороди, суддівської вихідної допомоги та розміру довічного утримання судді у відставці, повідомлень судів про неправомірні обшуки в судах та вилучення судових справ, обшуки в адвокатів, втручання у здійснення правосуддя, надання роз'яснень щодо відпустки судді, неоднакового

нарахування премій і надбавок, ненормованого робочого дня судді, стажу роботи судді, охорони приміщень, порушення вимог щодо розподілу справ, забезпечення житлом тощо. Частина звернень стосуються дискреційних повноважень ВРП щодо дисциплінарної відповідальності суддів. У зв'язку з цим виникає необхідність законодавчо вирішити проблему взаємодії РСУ з іншими органами державної влади, запровадити механізм ефективної протидії органів суддівського самоврядування спробам посягань на незалежність суддів. У цьому контексті слід зауважити, що 10 лютого 2017 року РСУ, ВРП, ВККСУ, ВС, ДСАУ та НШСУ уклали Меморандум про взаємодію та співпрацю представників системи правосуддя. Метою зазначеної співпраці є, в тому числі, зміцнення та захист незалежності судової влади.

Тема незалежності судів та суддів є актуальною, що потребує врахування при розробці відповідної державної політики у сфері правосуддя і вжиття дієвих заходів. Відтак, кожному судді України необхідно постійно відстоювати свою незалежність, захищаючи при цьому не лише свій статус, а й інтереси держави та суспільства, а органам суддівського самоврядування, у свою чергу, належить цей процес очолити.

Щодо ролі органів суддівського самоврядування у забезпеченні захисту суддів від втручання у їхню діяльність слід зауважити наступне. Відповідно до п. п. 2, 6 ч. 8 ст. 133 коментованого Закону РСУ розглядає питання правового та соціального захисту суддів та їхніх сімей, здійснює контроль за додержанням вимог законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів та інших посадових осіб органів судової влади, приймає рішення із цих питань тощо. Відтак, 13 серпня 2018 року РСУ було прийнято рішення № 45, спрямоване на забезпечення неприпустимості дій, що містять ознаки втручання в діяльність судових органів та публічних висловлювань посадових осіб органів державної влади, управління та правоохоронних органів щодо необхідності притягнення суддів до кримінальної відповідальності за ухвалення рішення до надання правової оцінки судовому рішенню апеляційною (касаційною) інстанціями, а діям судді – ВРП.

Найкращим превентивним механізмом від необґрунтованого втручання в діяльність суддів є не інституційні гарантії, а рівень розвитку правосвідомості в цілому, повага до суддівського статусу, а також зацікавленість інших гілок влади в забезпеченні незалежності суддів.

Окремо слід зауважити, що для забезпечення захисту суддів від втручання в їхню діяльність РСУ у вересні 2018 року ухвалила рішення про початок розробки Положення про порядок надання РСУ правового захисту суддям. Крім того, з метою забезпечення належного функціонування судової системи, формування в учасників процесу та присутніх у судовому засіданні осіб поваги до суду як одного із інститутів державної влади РСУ схвалено Рекомендації щодо порядку притягнення до відповідальності за неповагу до суду.

Щодо участі органів суддівського самоврядування в організаційному забезпеченні судів та діяльності суддів, зокрема, у визначенні потреб кадрового, фінансового, матеріально- технічного та іншого забезпечення судів, а також щодо контролю за додержанням установлених нормативів такого забезпечення слід зауважити наступне. Як правило, органи суддівського самоврядування звертаються з пропозиціями, а також беруть участь разом із ВРП, ВККСУ та ДСАУ у вирішенні питань щодо визначення граничної чисельності суддів у судах, а також визначення та вдосконалення методологічних підходів щодо вироблення нормативів тривалості розгляду судових справ (з урахуванням інстанційності, спеціалізації суду та судді)

для встановлення оптимальної кількості суддів у судах. Органи суддівського самоврядування акцентують увагу на тому, що під час реорганізації, ліквідації та утворення судів слід неухильно дотримуватися міжнародних та європейських стандартів і практик щодо забезпечення принципу незмінюваності суддів, рівності суддів у їх професійних правах, доступу до правосуддя та безперервності розгляду судових справ, правової визначеності і недопустимості підміни принципу переведення суддів за його згодою будь-якими виключеннями.

У центрі уваги органів суддівського самоврядування також перебувають питання фінансової складової незалежності суддів. Щодо цього європейські експерти наголошують на тому, що на законодавчому рівні необхідно передбачити чіткий порядок забезпечення належного фінансування судової системи і закликають забезпечити залучення суддів до ухвалення рішень стосовно управління судами, визначення судового бюджету та його розподілу на місцевому і національному рівнях, передбачити консультації з суддями щодо будь-яких змін до законодавства про судоустрій і статус суддів, а також з приводу визначення винагороди за працю та їх соціальне забезпечення (*Європейська Хартія про закон «Про статус суддів» від 10 липня 1998 року*). На цьому наголошує й Венеціанська комісія, зокрема стосовно того, щоб при складанні бюджету судової системи, а також при розгляді та затвердженні Державного бюджету України важливу роль відігравав автономний орган із значним представництвом суддів.

З огляду на наведене вище національним законодавцем було сприйнято доцільність безпосередньої участі представників органів суддівського самоврядування у формуванні, розгляді та затвердженні бюджету судової системи.

У результаті внесення змін до законодавства України про судоустрій і статус суддів у 2015 році законодавцем ураховано вимогу європейських експертів щодо забезпечення участі судової влади у формуванні, розгляді та затвердженні Державного бюджету України на поточний рік. П. 3 ч. 5 ст. 131 коментованого Закону у редакції 2015 року було встановлено, що РСУ визначає особу, уповноважену представляти бюджетні запити щодо фінансування судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи під час розгляду проекту закону про Державний бюджет України на відповідний рік. Водночас дискусійною була достатність такого представництва судової влади у процесі підготовки бюджету щодо фінансування судової системи та суддів шляхом визначення всього лише однієї особи, уповноваженої представляти бюджетні запити щодо фінансування судів, інших органів та установ судової системи під час розгляду проекту закону про Державний бюджет України. Європейські експерти закликали забезпечити при розгляді та затвердженні Державного бюджету України важливу роль автономного органу із значним представництвом суддів. Тому, ймовірно, виправданим є закріплення у ст. 130 Конституції України положення про те, що держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів. У Державному бюджеті України окремо визначаються видатки на утримання судів з урахуванням пропозицій ВРП.

Так, відповідно до п.п. 16, 18 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» ВРП бере участь у визначенні видатків Державного бюджету України на утримання судів, органів та установ системи правосуддя, погоджує в установленому порядку перерозподіл бюджетних видатків між судами, крім ВС.

Невирішеним є питання, на якій саме стадії органи судової влади уповноважені брати участь при формуванні Державного бюджету України – при розгляді

відповідного законопроекту у ВРУ, безпосередньо під час прийняття цього правового акта, чи, можливо, лише під час підготовки такого законопроекту. З огляду на це необхідним є закріплення на законодавчому рівні ефективних повноважень щодо участі судової влади у формуванні бюджету судової системи та Державного бюджету України.

Законодавча і виконавча влади мають основні важелі впливу щодо вирішення питань фінансування судової влади, оскільки Державний бюджет України готується Урядом, а затверджується Парламентом. Органи судової влади відповідають лише за розподіл коштів у межах уже прийнятого державного бюджету. Однак судова влада не повинна залишатися поза межами безпосередньої стадії прийняття державного бюджету та повинна мати своїх представників і на цій стадії.

У законодавстві багатьох держав є положення, які закріплюють право органів суддівського самоврядування брати участь в обговоренні та затвердженні державного бюджету країни. Наприклад, законодавством Німеччини передбачено пряму участь суддів у бюджетному процесі, який починається на місцевому рівні. У Сполучених Штатах Америки судове управління здійснюється державними органами, які функціонують у рамках судової системи та підпорядковуються вищому органу суддівського самоврядування або вищому органу судової влади.

Законодавством не передбачено ефективної участі суддів у бюджетному процесі. З цього приводу судді зауважують, що ситуація щодо фінансування судової системи могла б змінитися, якби законодавством було передбачено право судової влади розробляти свій бюджетний запит шляхом формування кошторису з нуля на основі фактичних потреб і вимог (*Канигіна Г. Деякі представники інших гілок влади не розглядають судову систему як рівну. Закон і бізнес. 2012. № 36 (1075*). Крім того, пропонується, щоб до формування бюджетного запиту на фінансування судової системи активніше залучалися органи суддівського самоврядування. Слід започаткувати процедуру, за якою збори суддів за участю територіальних управлінь ДСАУ готували б обґрунтовані пропозиції до бюджетного запиту щодо обсягів фінансування кожного суду, далі ці пропозиції після попереднього погодження з керівництвом ДСАУ передавались би на затвердження вищим органам суддівського самоврядування та\чи органам суддівського врядування. Саме затверджені цими органами цифри Голова ДСАУ повинен включати до бюджетного запиту. Крім того, рекомендується виключити органи виконавчої влади з процесу формування бюджету судової системи, оскільки відповідно до міжнародних стандартів бюджет дійсно незалежної судової системи не повинен підлягати перегляду та змінам міністерствами в структурі виконавчої влади, це є функцією винятково ВРУ (Романюк Я. РСУ повинна припиняти найменші посягання на незалежність судді. Закон і бізнес. 2012. № 31 (1070).

На підтвердження наведеного вище доцільно звернутися до ст. 14 Загальної (Універсальної) хартії судді від 17 листопада 1999 року, якою встановлено, що судді повинні мати змогу брати участь у прийнятті рішень щодо питань забезпечення судових органів засобами, необхідними для належного виконання покладених на них функцій.

Неналежний стан фінансування судів переносить це питання в політичну площину. Проблеми судів, що виникають на ґрунті незадовільного фінансування, є загальною проблемою суспільства та держави, оскільки громадяни втрачають віру не лише в правосуддя, але і в державу. РСУ у діалозі з відповідними державними

органами постійно наголошує, що правосуддя має вершитися в таких умовах, в яких громадяни відчували б повагу до людей в мантіях.

У зв'язку з цим одним із головних завдань, що постає перед органами суддівського самоврядування, є необхідність зміни принципів фінансування судової системи та встановлення контролю з боку суддівського самоврядування за бюджетом судової влади.

Крім того, актуальним є питання матеріально-технічного забезпечення судів. У цій сфері органи суддівського самоврядування мають повноваження стосовно здійснення контролю за організацією діяльності судів та активно застосовує цей важіль з метою підвищення рівня здійснення правосуддя, підвищення соціального престижу суддів та забезпечення належних умов для їх повноцінної роботи.

Також органами суддівського самоврядування порушуються питання перед представниками міжнародних організацій в Україні про надання висновків щодо виконання міжнародно-правових зобов'язань в частині відповідності рівня винагороди судді їх статусу як осіб, що займають особливо відповідальне становище. Крім того, органи суддівського самоврядування актуалізують питання про вжиття заходів щодо усунення дискримінації суддів у відставці у частині виплати та перерахунку довічного грошового утримання тощо.

Окремо органами суддівського самоврядування урегульовуються питання соціальних гарантій суддів. Актуальним є здійснення заходів щодо деяких питань організації роботи слідчих суддів у неробочий час (вихідні та святкові дні) та надурочний час. Зауважується, що оплата роботи суддів та працівників апаратів судів, що залучаються до роботи у неробочий час (вихідні і святкові дні) та надурочний час, має здійснюватись відповідно до положень ст.ст. 72, 107 Кодексу законів про працю України, абз. 1 ч. 4 ст. 56 Закону України «Про державну службу» на підставі наказу голови суду та керівника апарату суду та табелю обліку використання робочого часу. Крім того, робота суддів та працівників апарату суду понад установлену тривалість робочого дня, а також у неробочий час (вихідні і святкові дні) може компенсуватися наданням іншого дня відпочинку відповідно до положень ст.ст. 72, 107 Кодексу законів про працю України, абз. 1 ч. 4 ст. 56 Закону України «Про державну службу» на підставі наказу голови суду та керівника апарату суду і табелю обліку використання робочого часу (*Звіт Голови РСУ про діяльність органу суддівського самоврядування у 2018 році. URL: http://rsu.gov.ua/uploads/news/rsuzvit18–6f36161292.pdf*).

Одним із основних завдань органів суддівського самоврядування є обрання суддів на адміністративні посади в судах у порядку, встановленому коментованим Законом. Обрання суддів на адміністративні посади в судах і звільнення їх з цих посад забезпечується зборами суддів відповідного суду із суддів цього суду. Діючий на рівні національного законодавства порядок обрання голови місцевого суду, його заступника, голови апеляційного суду, його заступників, голови вищого спеціалізованого суду, його заступників шляхом таємного голосування більшістю від кількості суддів, які працюють у відповідному суді, сприяє належній реалізації інтересів суддівського самоврядування. Зазначений порядок зміцнює авторитет такої організаційної форми суддівського самоврядування, як збори суддів відповідного суду, та, крім того, унеможливлює будь-який вплив на вирішення питань внутрішньої діяльності судів, що з-поміж іншого відповідає загальновизнаним міжнародним стандартам і рекомендаціям європейських експертів (*Висновок Європейської комісії*

«За демократію через право» (Венеціанської комісії) щодо пропозицій внесення змін до законопроекту «Про внесення змін до Конституції України щодо посилення гарантій незалежності суддів» від 10 груд. 2013 р. (CDLAD2013)034).

Крім наведеного слід зауважити, що до завдань органів суддівського самоврядування належить формування персонального складу окремих органів судової влади. Відтак, відповідно до ч. 2 ст.і 148 Конституції України, п. 4 ч. 2 ст. 129 коментованого Закону, ст. 15 Закону України «Про Конституційний Суд України» з'їзд суддів України призначає шість суддів КСУ. Зокрема, за результатами конкурсного відбору з'їзд суддів України відкритим голосуванням більшістю голосів присутніх делегатів з'їзду суддів України включає кандидатури на посаду судді КСУ до бюлетеня для таємного голосування. Призначеним на посаду КСУ вважається той кандидат, який у результаті таємного голосування одержав більшість голосів від числа обраних делегатів з'їзду суддів України. Якщо за результатами голосування суддя КСУ не призначений, проводиться повторне голосування щодо двох кандидатів, які набрали більшу кількість голосів порівняно з іншими кандидатами. З'їзд суддів України призначає особу на посаду судді КСУ не пізніше трьох місяців із дня припинення повноважень або звільнення з посади судді КСУ, якого призначив з'їзд суддів України. Рішення з'їзду суддів України про призначення на посаду судді КСУ підписують головуючий на з'їзді суддів України та секретар з'їзду суддів України.

Крім наведеного та відповідно до ч. 2 ст. 131 Конституції України, п. 5 ч. 2 ст. 129 коментованого Закону, ст. 10 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» з'їзд суддів України обирає десятьох членів ВРП та приймає рішення про звільнення їх з посади. З'їзд суддів України обирає членів ВРП з суддів або суддів у відставці шляхом таємного голосування. Голосування проводиться винятково за кандидатів у члени ВРП, які подали документи у порядку, встановленому Законом України «Про Вищу раду правосуддя», обрані делегатами цього з'їзду або висунуті безпосередньо на з'їзді суддів України не менше як двадцятьма відсотками обраних делегатів з'їзду. Обраним на посаду члена ВРП вважається кандидат, який за результатами таємного голосування отримав більшість голосів обраних делегатів з'їзду суддів України. За результатами голосування головуючим і секретарем з'їзду суддів України підписуються рішення про обрання суддів або суддів у відставці членами ВРП.

До того ж відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 94 та п. 5 ч. 2 ст. 129 коментованого Закону з'їзд суддів України обирає вісім членів ВККСУ з суддів, які мають стаж роботи на посаді судді щонайменше десять років, або суддів у відставці та приймає рішення про звільнення їх з посади відповідно до коментованого Закону.

Стаття 127. Організаційні форми суддівського самоврядування

1. Організаційними формами суддівського самоврядування є збори суддів, Рада суддів України, з'їзд суддів України.

2. Суддівське самоврядування в Україні здійснюється через:

1) збори суддів місцевого суду, апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду (а у передбачених цим Законом випадках – апеляційної палати вищого спеціалізованого суду), Пленум Верховного Суду;

(Пункт 1 частини другої статті 127 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2509-VIII від 12.07.2018)

2) Раду суддів України;

3) з'їзд суддів України.

3. Порядок здійснення суддівського самоврядування визначається відповідно до Конституції України цим Законом та іншими законами, а також регламентами і положеннями, що приймаються органами суддівського самоврядування згідно з Конституцією України та цим Законом.

1–2. Організаційними формами суддівського самоврядування в Україні є збори суддів (збори суддів місцевого суду, апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду, Пленум ВС), РСУ та з'їзд суддів України. Особливою формою суддівського самоврядування, різновидом такої організаційної форми суддівського самоврядування, як збори суддів, є спільні збори суддів в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, що передбачено ч. 7 ст. 128 коментованого Закону.

Етап реформування вітчизняної судової системи, що розпочався у 2010 році, став надзвичайно важливим і прогресивним у проведенні судово-правової реформи. Серед змін судової реформи 2010 року – нові правила роботи органів суддівського самоврядування. Організаційними формами суддівського самоврядування на той час в Україні були збори суддів, ради суддів, конференції суддів та з'їзд суддів України.

Стосовно діючої на той час системи органів суддівського самоврядування Венеціанська комісія акцентувала увагу на тому, що у Законі України «Про судоустрій та статус суддів» 2010 року було закладено надто складну та заплутану структуру органів суддівського самоврядування. Деякі схожі чи навіть ідентичні функції були віднесені до повноважень аж трьох органів – зборів суддів, конференцій суддів і рад суддів. Крім того, ці функції частково передавалися з'їзду суддів України та РСУ. Рішення кожного з цих органів було обов'язковими. Більше того, хоча, на перший погляд, вся система здавалася вкрай демократичною, існування низки органів зі схожими чи навіть однаковими функціями ставило під сумнів авторитет кожного з таких органів (*Спільний висновок Європейської комісії за демократію через право та Дирекції з технічного співробітництва Генеральної Дирекції з прав людини та правових питань Ради Європи щодо Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 18 жовт. 2010 р. № CDLAD (2010)026*).

Рекомендація Венеціанської комісії з приводу спрощення системи суддівського самоврядування заслуговує на особливу увагу та є актуальною і сьогодні. Зокрема, це стосується порядку існування двох вищих органів суддівського самоврядування – з'їзду суддів України як найвищого органу суддівського самоврядування, який не є постійно діючим органом, і РСУ, яка діє у період між з'їздами суддів України, та є вищим постійно діючим органом суддівського самоврядування. Закріплення на законодавчому рівні єдиного вищого органу суддівського самоврядування сприятиме зміцненню його авторитету. З цього приводу в міжнародних документах зазначається, що найкращий захист судової незалежності, як внутрішньої, так і зовнішньої, може забезпечити існування єдиного органу на зразок ВРП. Враховуючи кардинальний характер таких змін як альтернативи Венеціанська комісія пропонує передати повноваження усіх органів суддівського самоврядування РСУ.

З огляду на рекомендації міжнародних експертів, ураховуючи євроінтеграційні настрої нашої держави, у період 2014–2015 років взято курс на чергове реформування судової влади, внаслідок чого 12 лютого 2015 року прийнято Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд», а коментований Закон прийнято в новій редакції та внесено суттєві корективи до структури суддівського самоврядування в Україні. Зокрема, спрощено систему органів суддівського самоврядування,

а саме ліквідовано ради суддів та конференції суддів із одночасним обтяженням системи органів суддівського самоврядування новою їх організаційною формою – спільними зборами суддів місцевих загальних суддів в Автономній Республіці Крим, кожній області, містах Києві та Севастополі. У коментованому Законі загалом збережено нововведення 2015 року з окремими уточненнями.

Ґрунтовність такого спрощення системи органів суддівського самоврядування ставиться під сумнів. Фактично систему суддівського самоврядування спрощено лише на одну організаційну ланку. Так, за законодавством України про судоустрій і статус суддів 2010 року організаційними формами суддівського самоврядування були: 1) збори суддів; 2) ради суддів; 3) конференції суддів; 4) з'їзд суддів України. У результаті внесення змін у 2015 році до законодавства про судоустрій і статус суддів організаційними формами суддівського самоврядування фактично є: 1) збори суддів; 2) спільні збори суддів місцевих загальних суддів в Автономній Республіці Крим, кожній області, містах Києві та Севастополі; 3) з'їзд суддів України та РСУ як вищі органи суддівського самоврядування.

Результати аналізу таких змін дозволяють дійти висновку, що при вирішенні питання про організаційну структуру органів суддівського самоврядування фактично надається пріоритет фактору територіальності над фактором спеціалізації, що, очевидно, не сприятиме максимальному врахуванню реальних потреб суддів різних спеціалізацій у діяльності органів суддівського самоврядування.

Рекомендація Венеціанської комісії з приводу спрощення існуючої системи суддівського самоврядування заслуговує на особливу увагу, що передбачає внесення кардинальних змін, які потребують глибокого аналізу та ґрунтовного дослідження усіх аспектів судової системи. Слід погодитись, що структура органів суддівського самоврядування повинна бути сформована у спосіб, який би унеможливлював дублювання повноважень різних органів. Водночас, дискусійною є ліквідація органів суддівського самоврядування, що створені для вирішення питань внутрішньої діяльності судів по кожній із спеціалізацій. Це свідчить про те, що у суддівському самоврядуванні не існуватиме органу, уповноваженого приймати узгоджену позицію із проблемних питань кожної із спеціалізації та забезпечувати її ефективну реалізацію. Ймовірно, для початку доцільно було б на законодавчому рівні закріпити здійснення суддівського самоврядування в Україні через: 1) збори суддів місцевого суду, апеляційного суду, відповідного вищого спеціалізованого суду, ВС; 2) раду суддів (спільні збори суддів) загальних суддів, раду суддів (спільні збори суддів) господарських суддів, раду суддів (спільні збори суддів) адміністративних суддів; 3) РСУ як вищого органу суддівського самоврядування. Така система органів суддівського самоврядування відповідала б принципам територіальності, спеціалізації та інстанційності, на яких будується система судоустрою України.

3. Порядок здійснення суддівського самоврядування визначається Конституцією України, коментованим Законом та іншими законами, а також регламентами і положеннями, що приймаються органами суддівського самоврядування.

Ураховуючи ієрархію системи органів суддівського самоврядування передусім слід зауважити, що правові засади діяльності зборів суддів відповідного суду, порядок їх скликання, підготовки і проведення, а також порядок розгляду питань та прийняття рішень з питань, віднесених до компетенції зборів суддів відповідного суду урегульовано, крім положень національного законодавства, Типовим положенням про збори суддів судів загальної юрисдикції, що затверджено рішенням РСУ

від 04 червня 2015 року № 45 (додаток до рішення РСУ).

Організаційні засади, порядок скликання та проведення спільних зборів суддів місцевих загальних судів у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі передбачено, крім положень законодавства, що регулюють питання суддівського самоврядування, Порядком скликання і проведення спільних зборів суддів місцевих загальних судів України, затвердженим рішенням РСУ від 04 червня 2015 року № 44 (додаток до рішення РСУ).

Організаційні засади діяльності, повноваження та права РСУ визначені, крім законодавчих положень, що регулюють питання суддівського самоврядування, приписами Положення про Раду суддів України, затвердженого рішенням X позачергового з'їзду суддів України 16 вересня 2010 року та діючого в редакції, затвердженій рішенням XIV позачергового з'їзду суддів України 14 березня 2017 року. Окремо слід зауважити, що порядок роботи РСУ з реалізації повноважень, наданих Конституцією України, цим Законом, порядок підготовки, розгляду та прийняття РСУ рішень, а також інші питання процедурної діяльності РСУ, передбачено Регламентом роботи РСУ. Регламент РСУ затверджено рішенням РСУ від 05 лютого 2015 року № 2, що діє в редакції, затвердженій рішенням РСУ від 08 червня 2017 року № 2. Слід зауважити, що будь-які процедурні питання щодо діяльності РСУ урегульовуються рішеннями РСУ. Наприклад, відповідно до ст. 22 Закону України «Про звернення громадян», ст. 126 та ч. 8 ст. 133 коментованого Закону, а також згідно з приписами Положення про РСУ розпорядженням РСУ від 01 серпня 2018 року № 4 затверджено графік особистого прийому громадян Головою РСУ, заступником голови та секретарем РСУ.

Порядок роботи з'їзду суддів України, його підготовка, порядок проведення, розгляд питань та прийняття рішень з'їздом суддів України, а також інші питання порядку проведення з'їзду суддів України урегульовано, крім положень національного законодавства, що регулюють питання суддівського самоврядування, Регламентом з'їзду суддів України, затвердженим рішенням XII позачергового з'їзду суддів України 25 вересня 2014 року, що діє в редакції, затвердженій рішенням XIV позачергового з'їзду суддів України 14 березня 2017 року тощо.

Окремо слід зауважити, що порядок здійснення суддівського самоврядування, крім положень національного законодавства, визначається принципами та засадами, закріпленими у міжнародних правових актах. Зокрема, уваги потребують положення Основних принципів щодо незалежності правосуддя, схвалених резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року, положення Європейської Хартії про закон про статус суддів (Лісабон, 10 липня 1998 року), вимоги Бангалорських принципів поведінки суддів, схвалених резолюцією 2006/23 Економічної і Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 року та Коментаря до Бангалорських принципів поведінки суддів, положення Висновку № 10 (2007) КРЄС до уваги Комітету Міністрів Ради Європи «Щодо судової ради на службі суспільства», схваленого на 8-ому засіданні Консультативної ради європейських суддів (Страсбург, 21–23 листопада 2007 року), положення Київських рекомендацій ОБСЄ щодо незалежності судочинства у Східній Європі, на Південному Кавказі та у Середній Азії (Київ, 23–25 червня 2010 року) та рекомендації Венеціанської комісії щодо національного законодавства про судоустрій і статус суддів тощо.

Глава 2. Органи суддівського самоврядування

Стаття 128. Збори суддів

1. Збори суддів – зібрання суддів відповідного суду, на якому вони обговорюють питання внутрішньої діяльності цього суду та приймають колективні рішення з обговорюваних питань.

2. Збори суддів скликаються головою відповідного суду за власною ініціативою або на вимогу не менше третини загальної кількості суддів цього суду.

3. Збори суддів скликаються у разі необхідності, але не рідше одного разу на три місяці.

4. Збори суддів є повноважними, якщо на них присутні не менше двох третин кількості суддів цього суду. У голосуванні беруть участь лише судді цього суду.

На збори суддів можуть запрошуватися працівники апарату суду, судді у відставці, представники громадських об'єднань, журналісти, інші особи.

5. Збори суддів:

1) обговорюють питання щодо внутрішньої діяльності суду чи роботи конкретних суддів або працівників апарату суду та приймають з цих питань рішення, що є обов'язковими для суддів та працівників цього суду;

2) визначають спеціалізацію суддів з розгляду конкретних категорій справ;

3) визначають рівень навантаження на суддів відповідного суду з урахуванням виконання ними адміністративних або інших обов'язків;

4) заслуховують звіти суддів, які обіймають адміністративні посади в цьому суді, та керівника апарату суду;

5) звертаються з поданням про притягнення до дисциплінарної відповідальності адвоката, прокурора, посадової особи органу державної влади чи органу місцевого самоврядування за вчинення дій або бездіяльності, що порушують гарантії незалежності суду та судді;

6) здійснюють інші повноваження, визначені цим Законом.

6. Збори суддів кожного суду (крім місцевих загальних судів) обирають таємним голосуванням делегатів на з'їзд суддів України.

7. Збори суддів кожного місцевого загального суду обирають таємним голосуванням делегатів на спільні збори суддів місцевих загальних судів в Автономній Республіці Крим, кожній області, містах Києві та Севастополі за принципом: один делегат від десяти суддів. У разі якщо в суді менше десяти суддів, від суду делегується один делегат.

Спільні збори суддів місцевих загальних судів в Автономній Республіці Крим, кожній області, містах Києві та Севастополі проводяться для обрання таємним голосуванням делегатів на з'їзд суддів України.

Порядок скликання і проведення спільних зборів суддів місцевих загальних судів визначає Рада суддів України.

Делегатом на спільні збори суддів місцевих загальних судів не може бути обраний суддя, який займає адміністративну посаду в суді.

8. Збори суддів можуть звертатися з пропозиціями щодо питань діяльності суду до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які зобов'язані розглянути ці пропозиції протягом п'ятнадцяти днів і дати відповідь по суті.

9. Збори суддів можуть обговорювати питання щодо практики застосування законодавства, розробляти відповідні пропозиції щодо вдосконалення такої практики та законодавства. Збори суддів місцевого, апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду можуть вносити відповідні пропозиції на розгляд до Верховного Суду.

10. Збори суддів місцевих загальних судів у порядку, встановленому цим Законом, обирають слідчих суддів.

11. Збори суддів приймають рішення більшістю голосів суддів, присутніх на зборах, відкритим голосуванням, якщо не буде прийнято рішення про проведення таємного голосування. Рішення про обрання делегатів на спільні збори суддів місцевих загальних судів приймаються таємним голосуванням.

12. Виконання рішень зборів суддів за дорученням зборів покладається на голову відповідного суду або його заступника.

13. Положення частин першої – дев'ятої, одинадцятої і дванадцятої цієї статті застосовуються до зборів суддів апеляційної палати вищого спеціалізованого суду.

(Статтю 128 доповнено частиною тринадцятою згідно із Законом № 2509-VIII від 12.07.2018)

1. Для вирішення питань внутрішньої діяльності судів в Україні діє суддівське самоврядування – самостійне колективне вирішення зазначених питань суддями. Однією з організаційних форм суддівського самоврядування є збори суддів.

Рішенням РСУ від 04 червня 2015 року № 45 як додаток до цього Рішення затверджено Типове положення про збори суддів судів загальної юрисдикції, що має на меті забезпечення організаційної єдності вирішення зборами суддів питань внутрішньої діяльності судів та прийняття колективних рішень з обговорюваних питань. Воно регламентує правові засади діяльності зборів, порядок скликання, підготовки і проведення зборів, розгляду питань та прийняття рішень з питань, віднесених до компетенції зборів суддів.

На підставі цього Типового положення про збори суддів судів загальної юрисдикції збори суддів кожного з судів загальної юрисдикції затверджують Положення про збори суддів відповідного суду з урахуванням особливостей юрисдикції, інстанційності, кількості працюючих суддів та умов роботи. Положення про збори суддів відповідного суду не може суперечити нормам Типового положення про збори суддів судів загальної юрисдикції. Положення про збори суддів затверджується відкритим голосуванням більшістю голосів суддів, присутніх на зборах. Положення набирає чинності з дня його затвердження рішенням зборів, якщо в рішенні зборів суддів не зазначено інше.

Зміни і доповнення до Положення про збори суддів вносяться зборами за поданням голови суду або судді відповідного суду шляхом відкритого голосування в порядку, встановленому Типовим положенням про збори суддів судів загальної юрисдикції. Усі необхідні документи та проект рішення зборів суддів відповідного суду готуються ініціатором внесення змін та доповнень. Рішення про внесення змін та доповнень до Положення про збори суддів вважається прийнятим, якщо за нього проголосувала більшість суддів, присутніх на зборах.

Збори суддів – це зібрання суддів відповідного суду, на якому вони обговорюють питання внутрішньої діяльності цього суду та приймають колективні рішення з обговорюваних питань. До питань внутрішньої діяльності судів відповідно до частин третьої ст. 126 коментованого Закону належать питання організаційного забезпечення судів та діяльності суддів, соціальний захист суддів та їх сімей, а також інші питання, що безпосередньо не пов'язані зі здійсненням правосуддя.

Правові засади, організація і порядок діяльності зборів суддів визначаються Конституцією України (ст. 130–1), коментованим Законом (розд. VIII «Суддівське самоврядування», ст.ст. 126–128, 134), іншими законами; регламентами та положен-

нями, що приймаються з'їздом суддів України, РСУ, Положенням про збори суддів відповідного суду, що затверджується відповідними зборами суддів.

Основними засадами діяльності зборів суддів є відкритість, гласність, законність, рівність прав всіх суддів, незалежність суддів, вільне волевиявлення, об'єктивність, колегіальність прийняття рішень, обов'язковість рішень зборів суддів для всіх суддів.

2–3. Збори суддів скликаються головою відповідного суду, з власної ініціативи або на вимогу не менше третини загальної кількості суддів, які працюють у цьому суді.

Збори суддів скликаються у разі необхідності, але не рідше одного разу на три місяці.

Голова суду визначає дату, час та місце проведення зборів, схвалює попередній порядок денний (перелік питань, що виносяться на розгляд зборів суддів), а також осіб, які відповідають за підготовку окремих питань порядку денного (доповідачів, співдоповідачів).

У разі, якщо голова суду скликає збори на вимогу не менше третини загальної кількості суддів, які працюють у цьому суді, до порядку денного мають бути включені всі питання, що є предметом зазначеної вимоги.

У разі, якщо голова суду протягом десяти днів на вимогу не менше третини загальної кількості суддів, які працюють у цьому суді, не скликає збори суддів, збори скликаються групою суддів, які ініціювали скликання зборів.

Група суддів, яка ініціювала скликання зборів, визначає дату, час та місце проведення зборів, схвалює попередній порядок денний зборів суддів та визначає осіб, які відповідають за підготовку окремих питань порядку денного (доповідачів, співдоповідачів), доручає одному з суддів ініціативної групи виконання повноважень щодо підготовки та проведення зборів суддів, відкриття цих зборів, які Типовим положенням про збори суддів судів загальної юрисдикції покладаються на голову суду.

За загальним правилом, про день, час та місце скликання зборів та питання, які виносяться на їх розгляд, учасники зборів повідомляються не пізніше як за три робочі дні до дати проведення зборів.

У виняткових випадках, з урахуванням необхідності оперативного вирішення певного питання та важливості цього питання, про день і час скликання зборів суддів та питання, що виносяться на їх розгляд, учасники зборів повідомляються не пізніше, як за один робочий день до проведення зборів, або в термін, визначений у Положенні про збори суддів відповідного суду. Повідомлення суддів та осіб, запрошених на збори, про день, час і місце скликання зборів, питання, що виносяться на їх розгляд, забезпечується головою відповідного суду.

Інформація про день, час і місце проведення зборів розміщується на офіційному веб-сайті суду, а також шляхом повідомлення кожного судді уповноваженою особою апарату суду.

Підготовка зборів забезпечується головою відповідного суду.

Для підготовки окремих складних питань, що виносяться на обговорення зборів суддів, головою суду можуть утворюватися робочі групи.

Попередній порядок денний доводиться до відома суддів. Судді мають право в порядку підготовки зборів вносити голові суду пропозиції щодо включення до порядку денного додаткових питань. Проекти документів з питань порядку денного та проекти рішень зборів суддів, якщо такі можуть бути підготовлені

доповідачами заздалегідь, надаються суддям або розсилаються їм по внутрішній мережі документообігу суду, як правило, одночасно з повідомленням про день, час та місце скликання зборів, але не пізніше ніж за день до дати проведення зборів. Проекти документів з питань порядку денного можуть надсилатись (розсилатись) іншим учасникам зборів.

У разі наявності зауважень та пропозицій до проектів документів, що вносяться на розгляд зборів, суддею виготовляються або зміни до запропонованого доповідачем проекту документа (зміни оформлюються у вигляді таблиці, в якій в одній колонці наводиться текст запропонованого доповідачем проекту документа, а в іншій – пропозиції судді), або альтернативний проект такого документа.

4. Збори суддів є повноважними, якщо на них присутні не менше двох третин кількості суддів цього суду. У голосуванні беруть участь лише судді цього суду. Кількість суддів, які працюють у суді, визначається відповідно до коментованого Закону. Суддями, які працюють у відповідному суді, вважаються всі судді, які перебувають у штаті відповідного суду.

На збори суддів можуть запрошуватися працівники апарату суду, судді у відставці, представники громадськості, представники засобів масової інформації, інші особи.

До відкриття зборів особа, уповноважена головою відповідного суду, а в разі скликання зборів групою суддів, які ініціювали скликання, – особа, на яку покладено обов'язки щодо підготовки та проведення зборів, здійснює реєстрацію суддів, які прибули на збори.

Реєстрація суддів, які прибули на збори, здійснюється за реєстраційним списком суддів, який складається особою, уповноваженою на ведення діловодства з питань роботи з кадрами, та затверджується особою, уповноваженою головою суду або групою суддів, які ініціювали скликання зборів суддів. Суддя, який прибув на збори, з метою реєстрації у відповідній графі реєстраційного списку проставляє свій особистий підпис.

У разі, якщо суддя запізнився на збори з поважних причин та не зареєструвався до початку проведення зборів, головуючий на зборах суддів оголошує про явку такого судді на збори, а суддя проставляє свій особистий підпис у відповідній графі реєстраційного списку з зазначенням часу явки на збори, після чого допускається до участі у зборах суддів, про що обов'язково зазначається у протоколі зборів суддів. Такий суддя бере участь у голосуванні лише з тих питань, які розглядалися після його явки на збори суддів.

У судах, де кількість суддів не перевищує десяти осіб, реєстраційний список суддів не складається і їх реєстрація за списком не здійснюється. Прізвища та ініціали суддів, які прибули на збори, зазначаються в протоколі зборів суддів. Відповідальність за достовірність цих відомостей несуть головуючий та секретар зборів, які підписують протокол зборів.

Розміщення запрошених осіб та представників засобів масової інформації в залі, де проводяться збори суддів, забезпечують судові розпорядники, уповноважені головою суду.

Збори суддів проводяться, як правило, відкрито. За рішенням зборів деякі питання можуть вирішуватися у закритому режимі. У виняткових випадках, з відповідним обґрунтуванням, представники ЗМІ за рішенням зборів суддів можуть бути обмежені в присутності на зборах суддів.

У призначений час голова суду повідомляє про: кількість суддів, які працюють в суді; кількість суддів, які прибули на збори; інформує про наявність або відсутність кворуму, необхідного для проведення зборів суддів. Судді беруть участь у зборах особисто.

Якщо за даними реєстрації кворум для проведення зборів відсутній, голова суду: або оголошує про неможливість розпочати збори суддів та переносить їх початок на більш пізній час в цей же день та вживає заходів для явки суддів на збори суддів; або оголошує про неможливість розпочати збори суддів та призначає іншу дату та час їх скликання, визначає місце проведення зборів. При наявності кворуму голова суду оголошує про відкриття зборів суддів.

Із суддів, присутніх на зборах, шляхом відкритого голосування обираються головуючий зборів та секретар зборів. Головуючий на зборах та секретар зборів вважаються обраними, якщо за кожного з них проголосувала більшість суддів присутніх на зборах.

Головуючий на зборах: керує зборами згідно з Положенням про збори суддів відповідного суду; вносить на обговорення порядок денний, регламент виступів, проводить відкрите голосування щодо їх затвердження; ставить на обговорення питання відповідно до порядку денного; надає слово для доповіді, співдоповіді; повідомляє про осіб, які записалися для виступу, та надає слово для виступу, оголошує наступного промовця; створює рівні можливості суддям для участі в обговоренні питань порядку денного; забезпечує дотримання всіма присутніми регламенту виступів та порядку на зборах; у разі порушення виступаючим встановленого регламенту має право перервати його виступ; має право зробити зауваження у разі відхилення виступаючого від обговорюваного питання порядку денного, а в разі неодноразового відхилення від обговорюваного питання поставити на голосування питання про закінчення виступу цієї особи**;** не має права коментувати виступи та/або давати їм оцінку, переривати виступаючого, крім випадків порушення регламенту виступу; оголошує в порядку надходження пропозиції, які надійшли усно чи в письмовому вигляді, та письмові звернення на адресу зборів; проводить відкрите голосування з питань порядку денного, що потребують прийняття рішення, і оголошує його результати; оголошує про початок та закінчення таємного голосування; після оголошення лічильною комісією протоколу щодо результатів таємного голосування забезпечує прийняття рішення з питань, за яким проводилося таємне голосування; дає доручення, пов'язані із забезпеченням роботи зборів суддів та їх робочих органів; відповідає на запитання, що надходять на його адресу; робить повідомлення, оголошує перерви у роботі зборів, закриває збори; підписує протокол зборів суддів і рішення зборів суддів; здійснює інші повноваження, передбачені Положенням про збори суддів. Головуючий не має права агітувати за конкретних кандидатів.

Секретар зборів: веде протокол зборів; веде запис бажаючих виступити з питань порядку денного; реєструє повідомлення, звернення, які надходять на адресу зборів; надає головуючому на зборах відомості про осіб, які записались для виступу; надає відомості про звернення, що надійшли на адресу зборів суддів; здійснює підрахунок голосів при відкритому голосуванні; підписує протокол і рішення зборів суддів.

Судді та інші особи, присутні на зборах, зобов'язані: поводити себе виважено та виявляти взаємну повагу; виконувати розпорядження головуючого щодо додержання порядку на зборах; виступати, давати пояснення, ставити запитання та відповідати на них лише після надання їм слова головуючим; утримуватися під час

проведення зборів від пересування по приміщенню, де відбуваються збори суддів, розмов, реплік у будь-якій формі тощо; не створювати інших перешкод для нормального ведення зборів суддів.

У разі недотримання порядку поводження на зборах суддів або створення перешкод у проведенні зборів суддів така особа попереджається головуючим про необхідність дотримання порядку на зборах суддів. У випадку повторного порушення порядку поводження на зборах суддів та створення перешкод у проведенні зборів суддів така особа може бути видалена із зали проведення зборів суддів за рішенням зборів суддів.

Обов'язок щодо сприяння додержанню в залі встановленого порядку покладається на працівника служби судових розпорядників, який виконує розпорядження головуючого зборів суддів.

У випадку неможливості усунути перешкоди в проведенні зборів суддів, які створені та створюються присутніми на зборах особами, зборами може бути оголошено перерву.

Після відкриття зборів суддів головуючий повідомляє про участь у зборах запрошених осіб, про присутність представників засобів масової інформації, оголошує питання, які включені до порядку денного, тощо. Порядок денний зборів суддів затверджується шляхом відкритого голосування більшістю голосів суддів, присутніх на зборах суддів. Під час обговорення порядку денного судді мають право вносити пропозиції щодо включення до нього інших питань, висловлювати зауваження щодо порядку денного та черговості вирішення питань. Кожна пропозиція голосується окремо в порядку її надходження. Після затвердження порядку денного збори суддів обговорюють і затверджують шляхом відкритого голосування більшістю голосів суддів, присутніх на зборах, регламент виступів (час, який надається для доповіді, співдоповіді та виступу під час обговорення).

Після затвердження порядку денного та регламентів виступів головуючий відповідно до порядку денного надає слово доповідачам та співдоповідачам. Доповідачу (співдоповідачу) суддями можуть бути поставлені запитання (усні чи письмові).

Запрошені особи за пропозицією головуючого можуть висловлювати свою думку з питань, які обговорюються (крім питань про обрання суддів на адміністративні та інші посади, звільнення з цих посад, обрання делегатів на спільні збори суддів місцевих загальних судів та на з'їзд суддів України).

Після доповіді, співдоповіді та висловлення думки запрошеними особами головуючий надає слово для обговорення доповіді (співдоповіді) суддям, які бажають виступити (записалися для виступу). Суддя вправі виступати і вносити пропозиції по суті кожного з обговорюваних питань. Суддя має право на повторний виступ з одного й того ж питання після виступу з цього питання усіх суддів та інших запрошених осіб. Суддя не повинен виступати без дозволу головуючого, під час виступу не повинен відхилятися від обговорюваного питання та має дотримуватися регламенту виступів встановленого зборами.

Обговорення доповіді з питання порядку денного припиняється після виступу всіх бажаючих або за пропозицією головуючого на зборах чи за пропозицією суддів. У разі необхідності рішення про припинення обговорення приймається відкритим голосуванням більшістю голосів від суддів, присутніх на зборах.

Після припинення обговорення питань порядку денного головуючий на зборах суддів ставить на голосування рішення зборів з цього питання.

5. До завдань зборів суддів належить вирішення питань щодо:
– зміцнення незалежності суду, суддів, захист від втручання в їхню діяльність;
– участі у визначенні потреб кадрового, фінансового, матеріально-технічного, іншого забезпечення суду та контроль за додержанням установлених нормативів такого забезпечення;
– здійснення контролю за організацією діяльності суду;
– обрання суддів на адміністративні посади в судах у порядку, встановленому законом.

Відтак, збори суддів:

1) обговорюють питання щодо внутрішньої діяльності суду чи роботи конкретних суддів або працівників апарату суду та приймають рішення з цих питань, що є обов'язковими для суддів та працівників апарату цього суду;

2) визначають спеціалізацію суддів з розгляду конкретних категорій справ та обирають суддів, уповноважених здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх.

Суддя (судді), уповноважені здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, обираються зборами суддів цього суду за пропозицією голови суду або за пропозицією будь-якого судді цього суду, якщо пропозиція голови суду не була підтримана. Суддя (судді), уповноважені здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, обираються на строк не більше трьох років і можуть бути переобрані повторно.

Кількість суддів, уповноважених здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, визначається зборами суддів.

Суддею, уповноваженим здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, може бути обрано суддю зі стажем роботи суддею не менше десяти років, досвідом здійснення кримінального провадження в суді і високими морально-діловими та професійними якостями. У разі відсутності в суді суддів з необхідним стажем роботи суддя, уповноважений здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, обирається з числа суддів, які мають найбільший стаж роботи на посаді судді.

Обрання суддів, уповноважених здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, проводиться відкритим голосуванням більшістю голосів суддів присутніх на зборах;

3) приймають рішення про обрання суддів на адміністративні посади в судах (голови суду, заступників голови суду) та дострокове звільнення з цих посад в порядку, встановленому коментованим (*див. коментар до ст. 20 Закону*).

Голова місцевого суду, його заступник, голова апеляційного суду, його заступники, голова вищого спеціалізованого суду, його заступники обираються на посади зборами суддів відповідного суду із суддів цього суду строком на три роки, але не більше як на строк повноважень судді шляхом таємного голосування більшістю від кількості суддів, які працюють у відповідному суді.

Збори суддів з обрання суддів на адміністративні посади проводяться не пізніше одного місяця з дня закінчення повноважень голови місцевого суду, його заступника, голови апеляційного суду, його заступників, голови вищого спеціалізованого суду, його заступників чи відкриття вакансії адміністративної посади з інших підстав.

Голова місцевого суду, його заступник, голова апеляційного суду, його заступники, голова вищого спеціалізованого суду, його заступники обираються на альтернативній основі, при вільному висуненні кандидатур.

Кандидати на посади голови місцевого суду, його заступника, голови апеляційного суду, його заступників, голови вищого спеціалізованого суду, його заступників пропонуються суддями відповідного суду усно на зборах суддів, або письмово в порядку підготовки зборів, або шляхом самовисування.

Кількість кандидатів на кожну з вакантних посад не обмежується.

Кандидатом на адміністративну посаду може бути лише суддя цього суду, строк повноважень якого в установленому законом порядку на час проведення зборів суддів не закінчився.

У разі, якщо запропонована кандидатура не присутня на зборах суддів, суддя, який запропонував кандидата, має дати характеристику цього кандидата та надати зборам суддів його письмову згоду на обрання на відповідну адміністративну посаду.

Всі кандидати обговорюються на зборах персонально. Обговорення кандидатів за рішенням зборів суддів, яке приймається відкритим голосуванням більшістю голосів від числа суддів, присутніх на зборах, здійснюється або за списком, складеним в алфавітному порядку, або в порядку надходження запропонованих кандидатур.

В обговоренні кандидатів беруть участь лише судді цього суду. Кожен суддя має право висловити свою думку щодо висунутих кандидатів, поставити кандидатам запитання. Рішення щодо припинення обговорення кандидатури приймається зборами суддів шляхом відкритого голосування більшістю голосів суддів, присутніх на зборах.

Кандидат, у свою чергу, має право: заявити самовідвід, який приймається зборами суддів без голосування. У цьому разі обговорення кандидатури не відбувається або припиняється; надати повідомлення про себе; надати відповіді на поставлені до нього запитання.

Після обговорення запропонованих кандидатів збори суддів відкритим голосуванням більшістю голосів суддів, присутніх на зборах, приймають рішення про включення цих кандидатів до списку кандидатів для обрання на відповідну адміністративну посаду, які підлягають включенню до бюлетеня для таємного голосування.

До списку кандидатів на посади голови суду, його заступника (заступників) вносяться лише ті судді, які надали свою згоду для обрання на відповідну посаду.

Список кандидатів на відповідну адміністративну посаду затверджується рішенням зборів суддів шляхом відкритого голосування більшістю голосів суддів, присутніх на зборах, та передається голові лічильної комісії для виготовлення бюлетенів для таємного голосування.

Висування головуючого зборів та/або секретаря зборів суддів як кандидатів на відповідну адміністративну посаду не є підставою для переобрання головуючого зборів суддів та/або секретаря зборів суддів. У судах, в яких на секретаря зборів покладаються функції лічильної комісії, у разі висування секретаря зборів суддів кандидатом на відповідну адміністративну посаду обирається новий секретар зборів з суддів, які не запропоновані як кандидати на відповідну адміністративну посаду.

Таємне голосування з обрання суддів на адміністративні посади здійснюється у порядку, встановленому Типовим положення про збори суддів судів загальної юрисдикції, з урахуванням відповідних особливостей.

У бюлетені для таємного голосування для обрання на адміністративні посади зазначаються: дата та місце проведення голосування; назва адміністративної посади, на яку обирається суддя; прізвище, ім'я та по батькові кожного кандидата на адміністративну посаду в алфавітному порядку. Нумерація напроти кандидатів не допускається.

У разі проведення повторного або нового голосування про це також має бути зазначено в бюлетені.

Бюлетені підписуються головою, секретарем та членами лічильної комісії та засвідчуються гербовою печаткою суду. Форма бюлетеня для таємного голосування для обрання на адміністративні посади затверджується зборами суддів при прийнятті Положення про збори суддів як додаток до такого Положення.

До складу лічильної комісії для організації і проведення таємного голосування з обрання суддів на адміністративні посади не можуть входити судді, які є кандидатами на адміністративні посади, а також головуючий на зборах та секретар зборів. У судах, в яких функції лічильної комісії покладаються на секретаря зборів суддів, до складу лічильної комісії не можуть входити лише судді, які є кандидатами на адміністративні посади.

Бюлетені для таємного голосування з обрання на кожну адміністративну посаду виготовляються за кількістю суддів, які працюють у відповідному суді. Кожному судді, який присутній на зборах, членами лічильної комісії видається один бюлетень для таємного голосування з обрання на кожну адміністративну посаду.

Заповнюючи бюлетень, суддя проставляє встановлену позначку, що засвідчує його волевиявлення, у відповідному полі навпроти прізвища кандидата на відповідну посаду, якого він підтримує, або навпроти напису «Не підтримую жодного кандидата». Проставляння інших позначок не допускається.

При проведенні таємного голосування з обрання одночасно на кілька адміністративних посад протокол про результати таємного голосування складається щодо кожної адміністративної посади окремо. Протокол про результати таємного голосування має містити наступні дані: зазначення адміністративної посади, на яку обирається суддя; дату та місце проведення голосування; тур голосування; кількість виготовлених бюлетенів; кількість отриманих бюлетенів; кількість погашених бюлетенів; кількість бюлетенів, що знаходилися в скриньці для голосування після її розпечатування; кількість дійсних бюлетенів; кількість бюлетенів, визнаних недійсними; прізвища, імена і по батькові кандидатів, які внесені в бюлетень для таємного голосування, та кількість голосів «за» відданих за кожного з кандидатів; кількість голосів суддів, які не підтримали жодного кандидата. Форма протоколу засідання лічильної комісії про результати таємного голосування з обрання на адміністративну посаду в суді затверджується зборами суддів відповідного суду при прийнятті Положення про збори суддів як додаток до цього Положення.

Обраним на відповідну посаду вважається суддя, за якого проголосувала більшість від кількості суддів, котрі працюють у відповідному суді. За результатами голосування збори суддів відкритим голосуванням більшістю голосів суддів, присутніх на зборах, приймають одне з наступних рішень: оголошують обраним на відповідну посаду суддю, який отримав необхідну кількість голосів (більшість від кількості суддів, які працюють у відповідному суді), та зазначають строк його обрання; ухвалюють рішення про проведення повторного голосування.

У разі, якщо в бюлетень для таємного голосування з обрання на адміністративну посаду, було включено лише два кандидата і жодний з них не набрав необхідної кількості голосів, повторне голосування щодо цих же кандидатів не проводиться, у цьому випадку збори суддів приймають рішення про нове голосування. Перед проведенням нового голосування проводиться висування нових кандидатів. Особи, які були включеними до бюлетеня для таємного голосування при першому та пов-

торному голосуванні, можуть бути включеними до бюлетеня для таємного голосування при новому голосуванні. Повторне голосування здійснюється у порядку, передбаченому Типовим положенням про збори суддів судів загальної юрисдикції. Якщо при повторному голосуванні жодного з кандидатів не обрано, збори суддів приймають рішення про нове голосування (нові вибори).

Перед проведенням нового голосування проводиться висування нових кандидатів. Особи, які були включеними до бюлетеня для таємного голосування при першому та повторному голосуванні, можуть бути включеними до бюлетеня для таємного голосування при новому голосуванні.

Рішення зборів про обрання суддів на адміністративні посади підписується головуючим на зборах та секретарем зборів, скріплюється гербовою печаткою суду. Копія рішення надсилається до РСУ, ВККСУ, ДСАУ.

Голова місцевого суду, його заступник, голова апеляційного суду, його заступники, голова вищого спеціалізованого суду, його заступники можуть бути достроково звільнені з посади за ініціативою не менше як однієї третьої від загальної кількості суддів відповідного суду шляхом таємного голосування не менше як двома третинами суддів, які працюють у відповідному суді.

У поданні цієї ініціативної групи суддів про дострокове звільнення судді з адміністративної посади має бути наведена конкретна причина дострокового звільнення.

Таємне голосування щодо дострокового звільнення з адміністративної посади здійснюється у порядку, встановленому Типовим положенням про збори суддів судів загальної юрисдикції з урахуванням певних особливостей.

Затвердження форми бюлетеня для таємного голосування та форми протоколу засідання лічильної комісії про результати таємного голосування відбувається відповідно до Типового положення про збори суддів судів загальної юрисдикції. Форма бюлетеня для таємного голосування про дострокове звільнення судді з адміністративної посади та форма протоколу засідання лічильної комісії про результати таємного голосування затверджуються зборами суддів відповідного суду при прийнятті Положення про збори суддів, як додатки до цього Положення.

У бюлетені для таємного голосування зазначаються: дата та місце проведення голосування; назва адміністративної посади, прізвище, ім'я та по батькові судді, щодо якого поставлено питання про дострокове звільнення з адміністративної посади; пропозиції, за якими здійснюється голосування: «за дострокове звільнення» та «проти дострокового звільнення».

Протокол про результати таємного голосування має містити наступні дані: зазначення адміністративної посади, прізвища, імені та по батькові судді, щодо якого поставлено питання про дострокове звільнення з адміністративної посади; дату та місце проведення голосування; кількість виготовлених бюлетенів; кількість отриманих бюлетенів; кількість погашених бюлетенів; кількість бюлетенів, що знаходились в скриньці для голосування після її розпечатування; кількість дійсних бюлетенів; кількість бюлетенів, визнаних недійсними; кількість голосів «за дострокове звільнення» з адміністративної посади; кількість голосів «проти дострокового звільнення» з адміністративної посади.

Лічильна комісія обирається відповідно до правил, визначених Типовим положенням про збори суддів суду загальної юрисдикції. До складу лічильної комісії, крім головуючого на зборах та секретаря зборів, не може бути обрана також особа, щодо якої вирішується питання про дострокове звільнення з адміністративної посади.

За результатами таємного голосування збори суддів відкритим голосуванням більшістю голосів суддів, присутніх на зборах суддів, приймають одне з наступних рішень: оголошують голову місцевого суду, його заступника, голову апеляційного суду, його заступника, голову вищого спеціалізованого суду, його заступника достроково звільненими з адміністративної посади; оголошують голову місцевого суду, його заступника, голову апеляційного суду, його заступника, голову вищого спеціалізованого суду, його заступника залишеними на відповідній посаді.

Суддя вважається звільненим з адміністративної посади, якщо за це подано не менше як дві третини голосів суддів, які працюють у відповідному суді. Звільнення з адміністративної посади не позбавляє особу повноважень судді.

Окремо слід зауважити про обрання суддів на адміністративні посади у ВС та відповідному касаційному суді у складі ВС. Відповідно до ч. 1 ст. 39 коментованого Закону Голову ВС обирає на посаду та звільняє з посади шляхом таємного голосування Пленум ВС із суддів ВС у в порядку, встановленому коментованим Законом. Відповідно до ч. 2 ст. 42 коментованого Закону голову касаційного суду обирають шляхом таємного голосування збори судів відповідного касаційного суду з суддів цього суду. Відповідно до положень ст. 43 коментованого Закону заступники Голови ВС та заступник голови касаційного суду обирається на посаду та звільняється з посади Пленумом ВС та зборами суддів касаційного суду відповідно.

У контексті аналізованого питання дискусійним є формулювання ст.ст. 20, 40, 42, 43 коментованого Закону у їх взаємозв'язку. Так, ч. 3 ст. 20 Закону встановлено трирічний строк перебування на адміністративних посадах голів і заступників голів місцевих, апеляційних та вищих спеціалізованих судів. Натомість ч. 2 ст. 40, ч. 3 ст. 42, ч. 1 ст. 43 коментованого Закону строк повноважень Голови ВС та його заступників, голови відповідного касаційного суду у складі ВС та його заступника становить чотири роки. Зважаючи на положення ч. 2 ст. 52 коментованого Закону, яким передбачено єдність статусу судді в Україні незалежно від місця суду в системі судоустрою, вважаємо, що строки перебування на всіх адміністративних посадах суддів судової системи мають бути уніфіковані та, наприклад, становити чотири роки;

4) заслуховують звіти суддів, які обіймають адміністративні посади в цьому суді;

5) визначають рівень навантаження на суддів відповідного суду з урахуванням виконання ними адміністративних або інших обов'язків, безпосередньо не пов'язаних із здійсненням правосуддя;

6) затверджують засади використання ЄСІТС, визначають склад постійних колегій суддів, для кожної постійної колегії визначають резервних суддів строком на один рік, визначають особливості здійснення автоматизованого розподілу судових справ, визначають коефіцієнти складності категорій судових справ тощо;

7) розглядають повідомлення суддів про втручання в їх діяльність як судді щодо здійснення правосуддя;

8) заслуховують інформацію керівника апарату суду про його діяльність та можуть висловити недовіру керівнику апарату суду, що тягне за собою звільнення його з посади;

9) затверджують Положення про збори суддів, Положення про апарат суду, вирішують питання про внесення до цих Положень змін і доповнень;

10) вирішують питання щодо заохочення;

11) здійснюють інші повноваження, передбачені коментованим Законом.

Зокрема, відповідно ч. 2 ст. 130 коментованого Закону збори суддів можуть звертатися до РСУ з пропозицією щодо скликання позачергового з'їзду суддів України. РСУ зобов'язана скликати позачерговий з'їзд суддів України на вимогу зборів суддів не менше однієї п'ятої всіх суддів.

6–7. Збори суддів кожного суду (крім місцевих загальних судів, вищих спеціалізованих судів та Пленуму ВС) обирають на з'їзд суддів України по одному делегату від двадцяти суддів, які працюють у цьому суді. У разі якщо в суді працює менше двадцяти суддів, від суду делегується один делегат.

Делегатів на з'їзд суддів України від суддів місцевих загальних судів обирають спільні збори суддів у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі за принципом: один делегат від двадцяти суддів у загальній кількості суддів місцевих загальних судів у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі.

Збори суддів вищих спеціалізованих судів обирають на з'їзд суддів України по три делегати з суддів цих судів.

Пленум ВС обирає на з'їзд суддів України дванадцять делегатів з суддів ВС.

Делегати на з'їзд суддів України обираються таємним голосуванням на альтернативній основі, при вільному висуненні кандидатур для обрання з суддів відповідних судів або суддів у відставці, незалежно від їх місця роботи до виходу у відставку.

Кандидати для обрання делегатами на з'їзд суддів України пропонуються суддями відповідного суду усно на зборах суддів, або письмово в порядку підготовки зборів, або шляхом самовисування. Кількість кандидатів не обмежується.

У разі, якщо запропонований кандидат не присутній на зборах, суддя, який його запропонував, має дати характеристику цього кандидата та надати зборам його письмову згоду на обрання делегатом на з'їзд суддів України. Всі кандидати обговорюються на зборах персонально.

Обговорення кандидатів за рішенням зборів суддів, яке приймається відкритим голосуванням більшістю голосів від числа суддів, присутніх на зборах, здійснюється або за списком, складеним в алфавітному порядку, або в порядку надходження запропонованих кандидатів.

Кандидат має право: заявити самовідвід, який приймається зборами без голосування. У цьому разі обговорення кандидата не відбувається або припиняється; надати повідомлення про себе; надати відповіді на поставлені до нього запитання.

В обговоренні кандидатів беруть участь лише судді цього суду. Кожен суддя має право висловити свою думку щодо висунутих кандидатів, поставити кандидатам запитання. Рішення щодо припинення обговорення кандидатури приймається зборами суддів шляхом відкритого голосування більшістю голосів суддів, присутніх на зборах.

Після обговорення запропонованих кандидатів збори суддів відкритим голосуванням більшістю голосів суддів, присутніх на зборах, приймають рішення про включення кандидатів до списку кандидатів для обрання делегатом на з'їзд суддів України, які підлягають включенню до бюлетеня для таємного голосування.

До списку кандидатів для обрання делегатом на з'їзд суддів України включаються лише судді (судді у відставці), які надали свою усну або письмову згоду балотуватися делегатом на з'їзд суддів України.

Таємне голосування проводиться у порядку, встановленому Типовим положенням про збори суддів в суді загальної юрисдикції з урахуванням відповідних особливостей.

До складу лічильної комісії для визначення результатів таємного голосування з обрання делегатів на з'їзд суддів України обираються судді, які не є кандидатами для обрання делегатами на з'їзд, а також не є головуючим на зборах та секретарем зборів.

У судах, в яких функції лічильної комісії покладаються на секретаря зборів суддів, до складу лічильної комісії не можуть входити лише судді, які є кандидатами для обрання делегатами на з'їзд суддів України. Якщо секретар зборів буде запропонований як кандидат для обрання делегатом на з'їзд суддів України і надасть на це згоду, зборами суддів обирається новий секретар зборів з суддів, які не запропоновані як кандидати для обрання делегатом на з'їзд суддів України.

Таємне голосування з обрання делегатів на з'їзд суддів України проводиться одним бюлетенем. У бюлетені для таємного голосування для обрання делегатом на з'їзд суддів України зазначаються: дата та місце проведення голосування; прізвище, ім'я та по батькові кандидатів в алфавітному порядку. Нумерація напроти кандидатів не допускається.

У разі проведення повторного або нового голосування про це також має бути зазначено в бюлетені.

Форма бюлетеня для таємного голосування для обрання делегатом на з'їзд суддів України затверджується зборами суддів відповідного суду при прийнятті Положення про збори суддів як додаток до цього Положення.

Заповнюючи бюлетень, суддя проставляє відповідні позначки, що засвідчує його волевиявлення, у відповідному полі навпроти прізвищ кандидатів, за яких він голосує, або навпроти напису «Не підтримую жодного кандидата». Проставляння інших позначок не допускається. Суддя, що голосує, проставляє в бюлетені позначок щодо результату голосування не більше, ніж кількість делегатів, що підлягає обранню від цього суду.

Протокол про результати таємного голосування з обрання делегатів на з'їзд суддів України має містити наступні дані: дату та місце проведення голосування; тур голосування; кількість виготовлених бюлетенів; кількість отриманих бюлетенів; кількість погашених бюлетенів; кількість бюлетенів, що знаходились в скриньці для голосування після її розпечатування; кількість дійсних бюлетенів; кількість бюлетенів, визнаних недійсними; прізвища, імена і по батькові кандидатів, які внесені в бюлетені, та кількість голосів «за» отримана кожним з кандидатів.

Форма протоколу засідання лічильної комісії про результати таємного голосування затверджується зборами суддів відповідного суду при прийнятті Положення про збори суддів, як додаток до цього Положення.

Обраними вважаються кандидати у кількості, визначеній для обрання, які за результатами таємного голосування набрали більшість голосів від числа суддів, присутніх на зборах. Якщо голосування проводиться щодо кандидатів, число яких перевищує передбачену законом кількість, обраними вважаються кандидати, які набрали більше голосів від числа суддів, присутніх на зборах.

Рішення зборів про обрання делегатів на з'їзд суддів України приймається у порядку, визначеному Типовим положенням про збори суддів судів загальної юрисдикції, на підставі затвердженого протоколу засідання лічильної комісії про результати таємного голосування.

За результатами таємного голосування збори суддів відкритим голосуванням приймають одне з наступних рішень: оголошують обраними делегатами на з'їзд

суддів України суддів, які отримали необхідну більшість голосів; ухвалюють рішення про проведення повторного голосування.

Повторне голосування здійснюється у порядку, встановленому Типовим положенням про збори суддів судів загальної юрисдикції.

За рішенням зборів проводиться нове голосування (нові вибори). Перед проведенням нового голосування проводиться висування нових кандидатів. Особи, які були включеними до бюлетеня для таємного голосування при першому та повторному голосуванні, можуть бути включеними до бюлетеня для таємного голосування при новому голосуванні. Копія рішення зборів суддів про обрання суддів делегатами на з'їзд суддів України надсилається до РСУ.

Делегатами на з'їзд суддів України не можуть бути обрані судді, які займають адміністративні посади в судах, судді, які є членами ВРП або ВККСУ.

7. Збори суддів кожного місцевого загального суду обирають таємним голосуванням делегатів на спільні збори суддів місцевих загальних судів в Автономній Республіці Крим, кожній області, містах Києві та Севастополі за принципом: один делегат від десяти суддів. У разі якщо в суді менше десяти суддів, від суду делегується один делегат.

З метою обрання делегатів на спільні збори суддів місцевих загальних судів України голови відповідних місцевих загальних судів призначають дату проведення зборів суддів не пізніше ніж за два тижні до дати проведення спільних зборів суддів місцевих загальних судів України, що встановлюється на підставі рішення РСУ. Збори суддів у місцевих загальних судах скликаються з метою проведення таємного голосування щодо вибору делегатів на спільні збори суддів місцевих загальних судів в кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі за принципом один делегат від десяти суддів. У разі якщо в суді менше десяти суддів, від суду делегується один делегат.

У разі не призначення головами місцевих загальних судів зборів суддів для обрання делегатів на спільні збори суддів місцевих загальних судів України такі збори призначаються РСУ.

Делегати на спільні збори суддів місцевих загальних судів України обираються на альтернативній основі, при вільному висуненні кандидатур для обрання з суддів відповідного суду. Кандидати для обрання делегатами на спільні збори суддів місцевих загальних судів України пропонуються суддями відповідного суду усно на зборах суддів, або письмово в порядку підготовки зборів, або шляхом самовисування. Кількість кандидатів не обмежується.

Делегатом на спільні збори суддів місцевих загальних судів України не може бути обраний суддя, який займає адміністративну посаду в суді.

У разі, якщо запропонована кандидатура не присутня на зборах, суддя, який запропонував кандидатуру, має дати характеристику цього кандидата та надати зборам його письмову згоду на обрання. Всі кандидатури обговорюються на зборах персонально. Обговорення кандидатів за рішенням зборів суддів, яке приймається відкритим голосуванням більшістю голосів від числа суддів, присутніх на зборах, здійснюється або за списком, складеним в алфавітному порядку, або в порядку надходження запропонованих кандидатур. В обговоренні кандидатів беруть участь лише судді цього суду. Кожен суддя має право висловити свою думку щодо висунутих кандидатів, поставити кандидатам запитання. Рішення щодо припинення обговорення кандидатури приймається зборами суддів шляхом відкритого голосування більшістю голосів суддів, присутніх на зборах.

Кандидат має право: заявити самовідвід, який приймається зборами без голосування. У цьому разі обговорення кандидата не відбувається або припиняється; надати повідомлення про себе; надати відповіді на поставлені до нього запитання.

Після обговорення запропонованих кандидатів збори суддів місцевих загальних суддів відкритим голосуванням більшістю голосів суддів, присутніх на зборах, приймають рішення про включення кандидатів до списку кандидатів для обрання делегатом на спільні збори суддів місцевих загальних судів України, які підлягають включенню до бюлетеня для таємного голосування.

До списку кандидатів для обрання делегатом на спільні збори суддів місцевих загальних судів України включаються лише судді цього суду, які надали свою усну або письмову згоду бути обраними як делегати на спільні збори суддів місцевих загальних судів України.

Таємне голосування проводиться у порядку, встановленому положеннями Типового положення про збори суддів судів загальної юрисдикції з урахуванням особливостей.

До складу лічильної комісії для визначення результатів таємного голосування з обрання делегатів на спільні збори суддів місцевих загальних судів України обираються судді, які не є кандидатами для обрання делегатами на спільні збори суддів місцевих загальних судів України, а також не є головуючим на зборах суддів та секретарем зборів суддів.

У судах, в яких функції лічильної комісії покладаються на секретаря зборів, до складу лічильної комісії не можуть входити лише судді, які є кандидатами для обрання делегатами на спільні збори суддів місцевих загальних судів України. Якщо секретар зборів суддів буде запропонований як кандидат для обрання делегатом на спільні збори суддів місцевих загальних судів України і надасть на це згоду, зборами суддів обирається новий секретар зборів з суддів, які не запропоновані як кандидати для обрання делегатом на спільні збори суддів місцевих загальних судів України.

Таємне голосування з обрання делегатів на спільні збори суддів місцевих загальних судів України проводиться одним бюлетенем. У бюлетені для таємного голосування з обрання делегатів на спільні збори суддів місцевих загальних судів зазначаються: дата та місце проведення голосування; прізвище, ім'я та по батькові кандидатів в алфавітному порядку. Нумерація напроти кандидатів не допускається. У разі проведення повторного або нового голосування про це також має бути зазначено в бюлетені.

Форма бюлетеня для таємного голосування з обрання делегатом на спільні збори суддів місцевих загальних судів затверджується зборами суддів відповідного суду при прийнятті Положення про збори суддів як додаток до цього Положення.

Заповнюючи бюлетень, суддя проставляє відповідні позначки, що засвідчує його волевиявлення, у відповідному полі навпроти прізвищ кандидатів, яких він підтримує, або навпроти напису «Не підтримую жодного кандидата». Проставляння інших позначок не допускається. Суддя, що голосує, проставляє в бюлетені позначок щодо результату голосування не більше, ніж кількість делегатів, що підлягає обранню від цього суду.

Протокол про результати таємного голосування з обрання делегатів на спільні збори суддів місцевих загальних судів має містити наступні дані: дату та місце проведення голосування; тур голосування; кількість виготовлених бюлетенів;

кількість отриманих бюлетенів; кількість погашених бюлетенів; кількість бюлетенів, що знаходились в скриньці для голосування після її розпечатування; кількість дійсних бюлетенів; кількість бюлетенів, визнаних недійсними; прізвища, імена і по батькові кандидатів, які внесені в бюлетені, та кількість голосів «за» одержана кожним з кандидатів.

Форма протоколу про результати таємного голосування затверджується зборами суддів відповідного суду при прийнятті Положення про збори суддів як додаток до цього Положення.

Обраними вважаються кандидати у кількості, визначеній для обрання, які за результатами таємного голосування набрали більшість голосів від числа суддів, присутніх на зборах.

Якщо голосування проводиться щодо кандидатів, число яких перевищує передбачену законом кількість, обраними вважаються кандидати, які набрали більше голосів, щодо інших кандидатів, які набрали більшість голосів від числа суддів, присутніх на зборах суддів відповідного суду.

Рішення зборів суддів про обрання делегатів на спільні збори суддів місцевих загальних судів України приймається у порядку, визначеному приписами Типового положення про збори суддів судів загальної юрисдикції, на підставі затвердженого протоколу засідання лічильної комісії про результати таємного голосування.

За результатами голосування збори суддів відкритим голосуванням приймають одне з наступних рішень: оголошують обраними делегатами на спільні збори суддів місцевих загальних судів у кількості визначеній законом суддів, які отримали необхідну більшість голосів; оголошують про проведення повторного голосування.

Повторне голосування здійснюється у порядку, встановленому Типовим положенням про збори суддів судів загальної юрисдикції. За наявності обставин, визначених Типовим положенням про збори суддів судів загальної юрисдикції, щодо підстав проведення повторного таємного голосування, після оголошення результатів повторного голосування за рішенням зборів проводиться нове голосування (нові вибори).

Перед проведенням нового голосування проводиться висування нових кандидатів. Особи, які були включеними до бюлетеня для таємного голосування при першому та повторному голосуванні, можуть бути включеними до бюлетеня для таємного голосування при новому голосуванні.

Протоколи зборів з ухваленими рішеннями щодо обрання делегатів на спільні збори суддів місцевих загальних судів України направляються до територіального управління ДСАУ за місцем створення організаційного комітету для вручення голові організаційного комітету.

Порядок скликання і проведення спільних зборів суддів місцевих загальних судів України як додаток затверджено рішенням РСУ від 04 червня 2015 року № 44. Відповідний Порядок розроблений на виконання вимог коментованого Закону і визначає процедуру скликання, проведення спільних зборів суддів місцевих загальних судів України, розгляду та прийняття ними рішень.

У своїй діяльності спільні збори зборів суддів місцевих загальних судів України керуються Конституцією України, коментованим Законом, рішеннями РСУ та Порядком скликання і проведення спільних зборів суддів місцевих загальних судів України.

Основними засадами діяльності спільних зборів суддів місцевих загальних судів України є: відкритість, гласність, законність, колегіальність прийняття рішень, незалежність та об'єктивність.

Спільні збори суддів місцевих загальних судів у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі скликаються на підставі рішення Ради суддів України. У рішенні РСУ про скликання спільних зборів суддів місцевих загальних судів у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі зазначається: дата проведення з'їзду суддів України, дата, до якої слід провести спільні збори суддів місцевих загальних судів України, кількість делегатів на з'їзд суддів України від місцевих загальних судів у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі (квоти), обов'язок голів місцевих загальних судів до дати проведення спільних зборів суддів місцевих загальних судів України провести збори суддів в місцевих загальних судах по виборах таємним голосуванням делегатів на спільні збори суддів місцевих загальних судів у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі, перелік членів РСУ, уповноважених РСУ ініціювати створення організаційного комітету по підготовці і проведенню спільних зборів суддів місцевих загальних судів у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі.

Рішення РСУ про скликання спільних зборів суддів місцевих загальних судів України оприлюднюється на сайті судової влади України та направляється до всіх місцевих загальних судів України. Протягом 10 днів з дня оприлюднення рішення РСУ в кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі, за ініціативою уповноваженого члена РСУ та за підтримки відповідного територіального управління ДСАУ, створюються організаційні комітети по підготовці і проведенню спільних зборів суддів місцевих загальних судів України у складі п'яти осіб.

До організаційного комітету на добровільній основі входять судді місцевих загальних судів. Склад організаційного комітету в кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі доводиться до відома РСУ уповноваженим членом РСУ, затверджується рішенням РСУ, яке оприлюднюється на сайті судової влади України та направляється до територіального управління ДСАУ за місцем створення.

З моменту затвердження рішенням РСУ складу організаційного комітету на нього покладається вся відповідальність за організацію та проведення спільних зборів суддів місцевих загальних судів України.

Уповноважений член РСУ, якщо він не є суддею місцевого суду за місцем утворення організаційного комітету та його членом, може надавати організаційному комітету методичну допомогу.

Територіальні управління ДСАУ в кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі сприяють організації та проведенню спільних зборів суддів місцевих загальних судів України.

Перше засідання організаційного комітету проводиться в найкоротші строки після оприлюднення рішення РСУ про затвердження його складу. На першому засіданні організаційний комітет обирає голову, який у подальшому організовує засідання організаційного комітету. Інформація про обраного голову організаційного комітету доводиться до відома голів місцевих загальних судів.

Організаційний комітет розробляє план заходів щодо організації та проведення спільних зборів суддів місцевих загальних судів України та визначає виконавців.

Організаційний комітет визначає: місце проведення спільних зборів суддів місцевих загальних судів України, склад учасників, час реєстрації учасників та час відкриття спільних зборів суддів місцевих загальних судів України та направляє повідомлення (запрошення) на спільні збори суддів місцевих загальних судів України делегатам від місцевих загальних судів відповідно до протоколів, рішень зборів суддів.

Спільні збори суддів місцевих загальних судів України вважаються повноважними за умови присутності на них не менше двох третин загальної кількості делегатів від місцевих загальних судів у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі. Для визначення наявності кворуму для проведення спільних зборів суддів місцевих загальних судів України уповноважена головою організаційного комітету особа перед відкриттям спільних зборів суддів місцевих загальних судів України здійснює реєстрацію суддів, які прибули на ці збори. Реєстрація суддів, які прибули на спільні збори суддів місцевих загальних судів України, здійснюється за реєстраційним списком, який затверджується головою організаційного комітету. Суддя, який прибув на спільні збори суддів місцевих загальних судів України, з метою реєстрації проставляє свій особистий підпис у відповідній графі реєстраційного списку.

Спільні збори суддів місцевих загальних судів України у визначений час відкриває голова організаційного комітету і доводить до відома всіх присутніх явку суддів та наявність кворуму. За наявності кворуму зі складу присутніх делегатів відкритим голосуванням обирається головуючий, який веде спільні збори суддів місцевих загальних судів України, та секретар для ведення протоколу спільних зборів суддів місцевих загальних судів України.

Головуючий доводить до відома учасників визначену кількість делегатів, що повинні бути обраними на з'їзд суддів України (квоту) відповідно до загальної кількості суддів місцевих загальних судів у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі та роз'яснює порядок проведення спільних зборів суддів місцевих загальних судів України.

Спільні збори суддів місцевих загальних судів України відкритим голосуванням затверджують форму бюлетеня для таємного голосування, а також форму протоколу засідання лічильної комісії. Рішення про затвердження форм бюлетеня та протоколу засідання лічильної комісії приймається більшістю голосів присутніх на спільних зборах суддів місцевих загальних судів України.

Форма бюлетеня для таємного голосування, форма протоколу засідання лічильної комісії щодо результатів таємного голосування є додатками до Порядку скликання і проведення спільних зборів суддів місцевих загальних судів України.

Кандидатури в делегати з'їзду суддів України пропонуються делегатами спільних зборів усно або письмово в ході зборів або шляхом самовисування. Кількість кандидатур не обмежується. Кандидати в делегати на з'їзд суддів України пропонуються з суддів відповідних судів або суддів у відставці, незалежно від їх місця роботи до виходу у відставку в місцевому загальному суді у відповідному регіоні. Кандидати в делегати на з'їзд суддів України мають право заявити самовідвід. До списку кандидатів в делегати на з'їзд суддів України вносяться лише ті судді, які надали свою згоду. Список кандидатів у делегати на з'їзд суддів України затверджується відкритим голосуванням, оформлюється в письмовому вигляді і підписується головуючим та секретарем спільних зборів суддів місцевих загальних судів України. Якщо головуючий спільних зборів суддів місцевих загальних судів України

включений в число кандидатів в делегати на з'їзд суддів України, то він може бути переобраним.

Після затвердження списку кандидатів у делегати на з'їзд суддів України спільні збори суддів місцевих загальних судів України розглядають пропозиції щодо кандидатів у члени лічильної комісії спільних зборів суддів місцевих загальних судів України, яка складається не менше як з трьох суддів, які не є кандидатами в делегати на з'їзд суддів України. До складу лічильної комісії спільних зборів суддів місцевих загальних судів України не можуть бути включені судді, що запропоновані в делегати на з'їзд суддів України, а також головуючий на спільних зборах суддів місцевих загальних судів України та секретар цих зборів.

Для визначення складу лічильної комісії спільних зборів суддів місцевих загальних судів України проводиться відкрите голосування. Лічильна комісія спільних зборів суддів місцевих загальних судів України зі свого складу відкритим голосуванням обирає голову та секретаря лічильної комісії спільних зборів суддів місцевих загальних судів України. Рішення лічильної комісії спільних зборів суддів місцевих загальних судів України приймаються більшістю голосів від кількості її членів та оформлюються протоколом.

Лічильна комісія спільних зборів суддів місцевих загальних судів України виготовляє бюлетені для таємного голосування. Бюлетені виготовляються в кількості обраних зборами суддів делегатів на спільні збори суддів місцевих загальних судів України. Прізвища, імена і по батькові кандидатів розміщуються в бюлетені для голосування в алфавітному порядку.

На звороті бюлетенів ставляться підписи членів лічильної комісії спільних зборів суддів місцевих загальних судів України та гербова печатка відповідного територіального управління ДСАУ.

Кожному делегованому судді, присутньому на спільних зборах суддів місцевих загальних судів України, членами лічильної комісії спільних зборів суддів місцевих загальних судів України видається один бюлетень. Одержання бюлетеня судді засвідчують своїм підписом в окремому списку. Бюлетені, що залишилися, погашаються підписами всіх членів лічильної комісії спільних зборів суддів місцевих загальних судів України.

До початку голосування члени лічильної комісії спільних зборів суддів місцевих загальних судів України надають для огляду суддям скриньку для голосування, яку опечатують в їх присутності. Лічильна комісія спільних зборів суддів місцевих загальних судів України забезпечує таємність голосування. У кабіну (окреме приміщення), де воно проводиться, ніхто інший, крім особи, яка голосує, не допускається.

Заповнюючи бюлетень, суддя проставляє відповідну позначку, що засвідчує його волевиявлення, у відповідному полі навпроти прізвища кандидата в делегати на з'їзд суддів України, якого він підтримує, або навпроти напису «Не підтримую жодного кандидата». Кількість позначок навпроти прізвищ кандидатів в делегати на з'їзд суддів України, яких суддя підтримує, не повинна перевищувати встановлену квоту делегатів на з'їзд суддів України.

Після закінчення голосування голова лічильної комісії спільних зборів суддів місцевих загальних судів України в окремій кімнаті розпечатує скриньку для голосування, після чого перевіряє дійсність бюлетенів. Бюлетені не затвердженого зразка, ті, що не мають печатки та підписів членів лічильної комісії спільних зборів суддів

місцевих загальних судів України, зіпсовані, в яких позначені прізвища в кількості, що перевищує встановлену квоту, в яких дописані інші прізвища, є недійсними.

Лічильна комісія спільних зборів суддів місцевих загальних судів України встановлює загальну кількість бюлетенів, що знаходилися в скриньці для голосування і підраховує кількість голосів, отриманих кожним кандидатом у делегати на з'їзд суддів України, після чого складає і підписує протокол засідання лічильної комісії спільних зборів суддів місцевих загальних судів України щодо результатів таємного голосування.

Протокол засідання лічильної комісії спільних зборів суддів місцевих загальних судів України містить наступні дані: зазначення з'їзду суддів України, на який проводились вибори делегатів; тур виборів; дату час та місце проведення голосування; кількість виготовлених бюлетенів; кількість погашених бюлетенів; кількість бюлетенів, що знаходилися в скриньці для голосування після її розпечатування; кількість недійсних бюлетенів; кількість голосів «за» отримана кожним кандидатом; кількість голосів, що не підтримали жодного кандидата в делегати на з'їзд суддів України.

Протокол засідання лічильної комісії спільних зборів суддів місцевих загальних судів України підписується головою, секретарем і членами лічильної комісії спільних зборів суддів місцевих загальних судів України. Протокол засідання лічильної комісії спільних зборів суддів місцевих загальних судів України оголошується головою лічильної комісії на спільних зборах суддів місцевих загальних судів України.

Обраними на з'їзд суддів України делегатами вважаються судді, за яких подано більшість голосів делегатів спільних зборів суддів місцевих загальних судів України, присутніх на спільних зборах суддів місцевих загальних судів України.

Якщо за результатами таємного голосування обрано делегатів з'їзду суддів України менше, ніж встановлено квотою, проводиться повторне голосування.

Спільні збори суддів місцевих загальних судів України відкритим голосуванням затверджують протокол засідання лічильної комісії спільних зборів суддів місцевих загальних судів України щодо результатів таємного голосування, складений лічильною комісією спільних зборів суддів місцевих загальних судів України, і залежно від результатів виборів приймають рішення про обрання делегатами з'їзду суддів України суддів, які отримали необхідну більшість голосів та при необхідності про проведення повторного голосування.

Для повторного голосування в бюлетень включаються прізвища, імена і по батькові тих суддів, які при першому голосуванні не отримали необхідну більшість голосів. Повторне голосування проводиться в тому ж порядку, що і перше голосування. Результат голосування оформляється рішенням спільних зборів суддів місцевих загальних судів України, яке містить: назву спільних зборів суддів місцевих загальних судів України та мету їхнього проведення, дату прийняття рішення, встановлену квоту делегатів на з'їзд суддів України, результат голосування (прізвища, імена, по батькові обраних делегатів з'їзду суддів України із зазначенням назви суду, в якому працює делегат). Рішення підписується головуючим та секретарем спільних зборів суддів місцевих загальних судів України. Після прийняття рішення про обрання делегатів на з'їзд суддів України головуючий закриває спільні збори суддів місцевих загальних судів України.

Рішення спільних зборів суддів місцевих загальних судів України та оригінал/и протоколу/ів засідання лічильної комісії спільних зборів суддів місцевих загальних судів України направляються до РСУ.

Списки кандидатів для обрання делегатами на з'їзд суддів України, відомості про отримання бюлетенів, бюлетені для голосування щодо обрання делегатів на з'їзд суддів України, копії протоколу/ів засідання лічильної комісії спільних зборів суддів місцевих загальних судів України щодо результатів таємного голосування, інші протоколи засідань лічильної комісії спільних зборів суддів місцевих загальних судів України, копії рішень спільних зборів суддів місцевих загальних судів України та інші матеріали після спільних зборів суддів місцевих загальних судів України поміщуються в конверт секретарем спільних зборів суддів місцевих загальних судів України, опечатуються гербовою печаткою відповідного територіального управління ДСАУ та долучаються до протоколу спільних зборів суддів місцевих загальних судів України. Секретарем спільних зборів суддів місцевих загальних судів України всі матеріали цих зборів за відповідним актом передаються на постійне зберігання до територіального управління ДСАУ.

9. Збори суддів можуть обговорювати питання щодо практики застосування законодавства, розробляти відповідні пропозиції щодо вдосконалення такої практики та законодавства. Збори суддів місцевого суду, апеляційного суду, відповідного вищого спеціалізованого суду можуть вносити відповідні пропозиції на розгляд до ВС.

У цьому контексті слушними є зауваження щодо того, що важливим питанням, яке потребує врегулювання на національному рівні, є відсутність у органів суддівського самоврядування права прямої законодавчої ініціативи, що ускладнює процес внесення на розгляд ВРУ законопроектів, змін і доповнень до чинного законодавства України, обмежує право судової влади порівняно з іншими на законодавчу ініціативу (*детальніше див. коментар до ст. 126 коментованого Закону*).

10. Збори суддів місцевих загальних судів у порядку, встановленому коментованим Законом, обирають слідчих суддів.

Слідчі судді, які здійснюють повноваження з судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні в порядку, передбаченому процесуальним законом, обираються з суддів відповідного місцевого загального суду. Кількість слідчих суддів визначається окремо для кожного суду зборами суддів відповідного суду. Слідчі судді (суддя) обираються зборами суддів відповідного суду: за пропозицією голови суду; за пропозицією будь-якого судді цього суду, якщо пропозиція голови суду не була підтримана. Слідчі судді обираються на строк не більше трьох років і можуть бути переобрані повторно. Обрання слідчих суддів проводиться відкритим голосуванням більшістю голосів суддів, присутніх на зборах.

11. Збори суддів приймають рішення більшістю голосів суддів, присутніх на зборах, відкритим голосуванням, якщо не буде прийнято рішення про проведення таємного голосування. Рішення про обрання делегатів на спільні збори суддів місцевих загальних судів України приймаються таємним голосуванням. За рішенням зборів суддів таємне голосування може проводитися і з інших питань, які вносяться до порядку денного зборів суддів відповідного суду. Рішення про таємне голосування приймається більшістю голосів суддів, присутніх на зборах, шляхом відкритого голосування. Решта рішень приймаються зборами суддів шляхом відкритого голосування.

Перед проведенням голосування головуючий на зборах суддів оголошує чітке формулювання кожного із питань, поставлених на голосування. Після обговорення

проект рішення ставиться на голосування для прийняття його в цілому чи окремо кожен його пункт.

У разі необхідності доопрацювання проекту рішення воно може бути прийнято за основу. Після прийняття проекту рішення за основу судді мають право внести до нього поправки та доповнення. Кожну з пропозицій головуючий ставить на голосування в черговості їх надходження. Після обговорення поправок та доповнень проект рішення ставиться на голосування для прийняття в цілому.

У голосуванні беруть участь лише судді цього суду, які присутні на зборах суддів відповідного суду. Присутніми на зборах вважаються судді, які зареєстровані у реєстраційному списку. Голосування є особистим. Кожний суддя має один голос. Голосування від імені судді за дорученням (довіреністю) або одних суддів за інших не допускається.

Рішення зборів приймаються за всіма питаннями порядку денного.

Якщо за прийняття рішення не проголосувало більше половини суддів, присутніх на зборах суддів відповідного суду, рішення вважається неприйнятим. При рівності голосів «за» і «проти» рішення також вважається не прийнятим.

У разі необхідності доопрацювання питання, що обговорювалося на зборах суддів, збори суддів можуть відкласти прийняття рішення з цього питання або оголосити перерву.

У разі встановлення під час роботи зборів суддів відсутності кворуму, головуючий на зборах оголошує перерву в роботі зборів суддів, а також час та дату їх продовження. Якщо дату продовження роботи зборів головуючим на зборах суддів не оголошено або з якихось причин її визначити неможливо, наступну дату скликання зборів суддів відповідного суду визначає голова суду.

Для підготовки проектів рішень зборів суддів з питань порядку денного, аналізу зауважень та пропозицій суддів щодо проекту рішення та відпрацювання остаточної редакції рішення зборами суддів може бути обрана редакційна комісія. Редакційна комісія обирається у складі не менше трьох суддів. Редакційна комісія обирає зі свого складу більшістю голосів голову та секретаря редакційної комісії. Рішення редакційної комісії приймаються більшістю голосів від кількості її членів та оформлюються протоколом, який підписується всіма членами комісії.

Рішення зборів суддів приймаються за результатами відкритого або таємного голосування. При відкритому голосуванні суддя визначає свою позицію шляхом підняття руки «за», «проти», «утримався». Підрахунок голосів здійснює секретар зборів суддів.

Якщо збори суддів проводяться у закритому режимі, прийняття рішення шляхом відкритого голосування проводиться у відсутності осіб, запрошених на збори суддів. Таємне голосування здійснюється бюлетенями для таємного голосування. У бюлетені для таємного голосування зазначаються: мета, дата та місце проведення голосування, пропозиції за якими здійснюється голосування. Для організації і проведення таємного голосування зборами суддів обирається лічильна комісія. Суддя, кандидатуру якого висунуто до складу лічильної комісії, вправі заявити самовідвід. Лічильна комісія обирається відкритим голосуванням більшістю голосів від числа суддів, присутніх на зборах. До складу лічильної комісії не можуть бути обрані головуючий на зборах та секретар зборів. У судах, в яких, виходячи з кількості працюючих суддів, обрання лічильної комісії у такий спосіб забезпечити неможливо, повноваження лічильної комісії покладаються на секретаря зборів, який підписує документи від імені лічильної комісії.

Лічильна комісія: роз'яснює порядок таємного голосування відповідно до питань порядку денного; розробляє та вносить на затвердження зборів суддів форму бюлетеня для таємного голосування, форму протоколу засідання лічильної комісії про результати таємного голосування, якщо такі не є додатком до Положення про збори суддів відповідного суду; форма бюлетеня для таємного голосування та форма протоколу засідання лічильної комісії про результати таємного голосування затверджуються зборами суддів шляхом відкритого голосування більшістю голосів суддів, присутніх на зборах суддів; голові лічильної комісії передається рішення зборів, у якому зазначається затверджена форма бюлетеня для таємного голосування та форма протоколу засідання лічильної комісії про результати таємного голосування; забезпечує виготовлення бюлетенів для таємного голосування за формою, затвердженою зборами суддів, завіряє їх своїми підписами; забезпечує отримання суддями бюлетенів; забезпечує і контролює умови для вільного волевиявлення і збереження таємниці голосування (у кабіну (окреме приміщення), де воно проводиться, ніхто інший, крім особи, яка голосує, не допускається); перевіряє дійсність бюлетенів; здійснює підрахунок голосів; складає протокол про результати таємного голосування за формою затвердженою зборами суддів.

Лічильна комісія обирає зі свого складу відкритим голосуванням більшістю голосів голову та секретаря, про що складає відповідний протокол.

Рішення лічильної комісії приймаються більшістю голосів від кількості її членів та оформлюються протоколом. Протоколи засідання лічильної комісії підписуються всім складом комісії. Член лічильної комісії, який не погоджується з її рішенням, може висловити окрему думку, яка долучається до протоколу комісії, і підписує протокол. Протоколи засідання лічильної комісії разом з бюлетенями для таємного голосування (в тому числі погашеними, визнаними недійсними) головою лічильної комісії передаються за відповідним актом секретарю зборів та додаються до протоколу зборів.

Бюлетені для таємного голосування виготовляються за кількістю суддів, які працюють у відповідному суді. Бюлетені підписуються головою, секретарем та членами лічильної комісії та засвідчуються гербовою печаткою суду. Засвідчення підписів голови, секретаря та членів лічильної комісії на бюлетенях для таємного голосування гербовою печаткою суду покладається на керівника апарату суду. Бюлетені до отримання їх суддями не повинні мати будь-яких позначок.

Кожному судді, який присутній на зборах суддів, членами лічильної комісії видається один бюлетень для таємного голосування з відповідного питання порядку денного, за яким здійснюється голосування. Суддя отримує бюлетень лише особисто. Одержання кожного бюлетеня суддею засвідчується власноручним підписом у відповідному списку. Повторна видача бюлетенів, у тому числі в разі їх зіпсування суддею, не допускається. Бюлетені, що залишилися не розданими, погашаються лічильною комісією написом «ПОГАШЕНО».

Час, місце таємного голосування, порядок його проведення встановлюється лічильною комісією і оголошується головуючим на зборах суддів. Лічильна комісія перед початком голосування перевіряє наявність кабін для таємного голосування, надає для огляду суддям скриньку для голосування та забезпечує всі необхідні умови для додержання таємниці голосування. Скринька для таємного голосування перед його проведенням опечатується головою лічильної комісії в присутності всіх членів цієї комісії та під час голосування знаходиться у місці, що є доступним для огляду всіма учасниками зборів.

Таємне голосування проводиться кожним суддею окремо в кабіні для таємного голосування. Заповнюючи бюлетень для таємного голосування, суддя проставляє встановлену позначку, що засвідчує його волевиявлення з питання, за яким проводиться таємне голосування. Проставляння інших позначок не допускається. Заповнення бюлетеня здійснюється кульковою або чорнильною ручкою. Заповнений бюлетень для таємного голосування опускається в скриньку для таємного голосування.

Після закінчення голосування голова лічильної комісії в присутності членів лічильної комісії та учасників зборів суддів у приміщенні, де відбуваються збори суддів та знаходилася скринька для таємного голосування, перевіряє цілісність скриньки для голосування, розпечатує її, перевіряє дійсність бюлетенів, які знаходилися у скриньці для голосування, та здійснює підрахунок голосів.

Недійсними вважаються бюлетені: не затвердженого зразка; зіпсовані, а також ті, що мають не встановлені позначки; бюлетені, які не містять підписи голови, секретаря, членів лічильної комісії та/або відбиток гербової печатки суду; бюлетені, зі змісту яких неможливо однозначно встановити результат голосування (відсутні будь-які позначки щодо результату голосування; проставлено позначок щодо результату голосування у кількості більше, ніж має бути, тощо); бюлетені, до яких додатково вписані прізвища кандидатів, рішення щодо яких про включення до бюлетеня для таємного голосування зборами не приймалося. Рішення про визнання бюлетеня для таємного голосування недійсним приймається лічильною комісією в порядку, визначеному Типовим положенням про збори суддів судів загальної юрисдикції (більшістю голосів від кількості її членів). Якщо в скриньці (скриньках) для таємного голосування виявиться більше бюлетенів встановленого зразка, ніж їх видано згідно із списком одержання бюлетенів, всі бюлетені вважаються недійсними, і за рішенням лічильної комісії, затвердженим зборами, проводиться повторне голосування.

Після підрахунку голосів лічильна комісія складає за формою затвердженою зборами суддів протокол про результати таємного голосування, який підписується головою, секретарем та всіма членами лічильної комісії. Протокол має містити відомості про кількість виготовлених бюлетенів, кількість отриманих бюлетенів, кількість погашених бюлетенів, кількість бюлетенів, що знаходилися в скриньці для голосування після її розпечатування; кількість дійсних бюлетенів, кількість бюлетенів, які визнані недійсними, кількість голосів «за» відданих за рішення, з якого проводилося таємне голосування. Протокол засідання лічильної комісії про результати таємного голосування лічильною комісією складається з кожного питання порядку денного, за яким проводилось таємне голосування. Протокол засідання лічильної комісії про результати таємного голосування та окремі думки членів лічильної комісії оголошуються головою лічильної комісії на зборах суддів у день проведення голосування відразу після закінчення підрахунку голосів. Протокол затверджується зборами суддів шляхом відкритого голосування більшістю голосів суддів, які присутні на зборах, повністю або частково, якщо інший порядок не передбачений діючим законодавством України.

За результатами таємного голосування збори суддів відкритим голосуванням приймають відповідне рішення. За результатами голосування збори можуть прийняти рішення про повторне голосування, про нове голосування (нові вибори).

Повторне таємне голосування проводиться у випадку, якщо: всі бюлетені для таємного голосування визнані недійсними або якщо жодний із кандидатів не набрав

необхідної кількості голосів, або якщо кандидати набрали однакову необхідну кількість голосів, яка не дозволяє встановити їх першість та прийняти рішення про їх обрання, або якщо кандидати у кількості, яка підлягає обранню, не набрали необхідної кількості голосів.

У разі проведення повторного голосування внаслідок визнання всіх бюлетенів недійсними, в бюлетень для повторного голосування включаються всі кандидати, що вже були включені.

У решті випадків повторне голосування відбувається серед кандидатів, які набрали більшість голосів серед інших, кількістю, що не більше, ніж удвічі перевищує кількість кандидатів, що підлягають обранню.

Якщо один із кандидатів одержав більшу кількість голосів, але не одержав необхідної кількості, а наступні за ним два і більше кандидатів на ту саму посаду отримали однакову кількість голосів, повторне голосування проводиться щодо всіх цих кандидатів.

Якщо два і більше кандидатів набрали однакову найбільшу кількість голосів для обрання їх на одну і ту саму посаду, проводиться повторне голосування щодо цих кандидатів.

У разі, якщо кандидат, щодо якого проводиться повторне голосування, зняв свою кандидатуру, до бюлетеня включається наступний за кількістю одержаних голосів під час першого голосування кандидат. За наявності обставин, визначених Типовим положенням про збори суддів судів загальної юрисдикції, щодо визначення випадків проведення повторного таємного голосування, після оголошення результатів повторного голосування за рішенням зборів проводиться нове голосування.

Нове голосування – це голосування з того самого питання, з якого вже відбулось повторне голосування, але з певних причин за його результатами не було прийнято остаточне рішення про обрання кандидатів на відповідні посади. Перед проведенням нового голосування проводиться висування нових кандидатів. Особи, які були включені до бюлетеня для таємного голосування при першому та повторному голосуванні, можуть бути включені до бюлетеня для таємного голосування при новому голосуванні.

У разі виявлення лічильною комісією порушення порядку таємного голосування голова лічильної комісії доповідає про це зборам суддів, які приймають рішення щодо розслідування факту порушення та наслідків порушення порядку таємного голосування.

Матеріали таємного голосування (протоколи лічильної комісії, в тому числі протоколи про результати таємного голосування, бюлетені для таємного голосування, в тому числі погашені, визнані недійсними) опечатуються лічильною комісією та передаються головою лічильної комісії за відповідним актом секретарю зборів і долучаються ним до протоколу зборів суддів.

Прийняте за наслідками голосування рішення зборів підписується головуючим на зборах суддів та секретарем зборів суддів. Підготовка текстових рішень зборів суддів за кожним прийнятим зборами суддів рішенням не є обов'язковою. Рішення зборів суддів набирають чинності з дня їх прийняття, якщо інше не зазначено в рішенні, та є обов'язковими для суддів та працівників апарату суду. Рішення зборів суддів видається на вимогу судді цього суду. Рішення зборів суддів може бути оскаржене до суду в загальному порядку.

Після обговорення питань порядку денного, прийняття відповідних рішень з питань порядку денного головуючий оголошує роботу зборів суддів закінченою. Прийняті рішення у необхідних випадках доводяться до відома осіб, запрошених на збори суддів, або направляються відповідним органам державної влади, органам місцевого самоврядування та посадовим особам, а також за рішенням зборів суддів доводяться до відома засобів масової інформації.

На зборах суддів секретарем цих зборів ведеться протокол, в якому письмово фіксується перебіг засідання. Одночасно може здійснюватися фіксування зборів суддів технічними засобами.

Протокол зборів суддів складається у письмовій формі та має містити: назву зборів, дату і місце їх проведення; відомості про кількість суддів, які працюють в суді на день проведення зборів; відомості про кількість суддів, які присутні на зборах; відомості про розгляд організаційних питань (відкриття засідання, наявність кворуму, обрання головуючого на зборах суддів та секретаря зборів суддів, затвердження порядку денного, затвердження регламенту виступів тощо); зазначення доповідача з кожного питання, суть питання, стислий перебіг обговорення, а також результати голосування та прийняте рішення.

За необхідності підтвердження результатів голосування, з питань, що внесені до порядку денного, та за якими зборами суддів прийняте рішення, секретарем зборів суддів можуть готуватися витяги з протоколу зборів суддів та рішення зборів суддів.

Протокол зборів суддів складається в повному обсязі в п'ятиденний термін з дня проведення зборів і підписується головуючим на зборах суддів та секретарем зборів суддів. До нього додається відповідний носій інформації з даними фіксування зборів суддів технічними засобами. Протокол зборів суддів та додані до нього матеріали зборів суддів передаються секретарем зборів суддів до архіву суду та постійно зберігаються в архіві суду.

12. Виконання рішень зборів суддів за дорученням зборів суддів покладається на голову відповідного суду або його заступника. Водночас коментованим положенням не вирішено питання про обов'язковість рішень зборів суддів. Для подолання означеної проблеми підтримуємо пропозицію закріпити на законодавчому рівні положення, яким передбачити обов'язковість актів органів суддівського самоврядування для всіх корпоративних судових органів. В іншому разі втрачається організаційна єдність суддівської спільноти, ієрархія органів і нанівець зводяться корпоративні правила та корпоративна дисципліна (*Білова О. В. Проблеми суддівського самоврядування в Україні: дис. ...канд. юрид. наук. Харків, 2008. С. 27*).

Стаття 129. З'їзд суддів України

1. Найвищим органом суддівського самоврядування є з'їзд суддів України.

2. З'їзд суддів України:

1) заслуховує звіти Ради суддів України про виконання завдань органів суддівського самоврядування щодо забезпечення незалежності судів і суддів, стан організаційного та фінансового забезпечення діяльності судів;

2) заслуховує інформацію Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про її діяльність;

3) заслуховує інформацію Голови Державної судової адміністрації України про її діяльність, зокрема щодо організаційного, фінансового та матеріально-технічного забезпечення діяльності органів судової влади;

4) призначає суддів Конституційного Суду України відповідно до Конституції і законів України;

5) обирає членів Вищої ради правосуддя та приймає рішення про звільнення їх з посади члена Вищої ради правосуддя відповідно до Конституції і законів України;

6) обирає членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та приймає рішення про звільнення їх з посади відповідно до цього Закону;

7) звертається з пропозиціями щодо вирішення питань діяльності судів до органів державної влади та їх посадових осіб;

8) обирає Раду суддів України;

9) розглядає інші питання суддівського самоврядування відповідно до закону.

3. З'їзд суддів України приймає рішення, що є обов'язковими для всіх органів суддівського самоврядування та всіх суддів.

1. Коментована стаття визначає поняття та повноваження з'їзду суддів України, який є найвищим органом суддівського самоврядування. Перший з'їзд суддів України відбувся 26 грудня 1991 року.

2. До повноважень з'їзду суддів України належить:

1) заслуховування звіту РСУ про виконання завдань органів суддівського самоврядування щодо забезпечення незалежності судів і суддів, стан організаційного та фінансового забезпечення діяльності судів.

Зазначене повноваження випливає із правового статусу РСУ, оскільки вона є постійно діючим вищим органом суддівського самоврядування та діє як виконавчий орган з'їзду суддів України. Це повноваження реалізовується шляхом заслуховування звіту Голови РСУ про виконання завдань органів суддівського самоврядування щодо забезпечення незалежності судів і суддів, стан організаційного та фінансового забезпечення діяльності судів у період між з'їздами суддів України;

2) заслуховування інформації Голови ВККСУ про її діяльність;

3) заслуховування інформації Голови ДСАУ про її діяльність, зокрема щодо організаційного, фінансового та матеріально-технічного забезпечення діяльності органів судової влади.

За результатами проведення заслуховування звіту та інформації зазначених осіб з'їзд суддів України, як правило, приймає рішення про взяття звіту та інформації до відома;

4) призначення суддів КСУ відповідно до Конституції і законів України.

Відповідно до ч. 2 ст. 9 Закону України «Про Конституційний Суд» з'їзд суддів України призначає шість суддів КСУ. За результатами конкурсного відбору з'їзд відкритим голосуванням більшістю голосів присутніх делегатів включає кандидатури на посаду судді КСУ до бюлетеня для таємного голосування. Призначеним на посаду судді КСУ вважається той кандидат, який у результаті таємного голосування одержав більшість голосів від числа обраних делегатів з'їзду. Якщо за результатами голосування суддя КСУ не призначений, проводиться повторне голосування щодо двох кандидатів, які набрали більшу кількість голосів порівняно з іншими кандидатами. З'їзд призначає особу на посаду судді КСУ не пізніше трьох місяців із дня припинення повноважень або звільнення з посади судді КСУ, якого призначив з'їзд. Рішення з'їзду про призначення на посаду судді КСУ підписують головуючий на з'їзді та секретар *(детальніше про призначення та звільнення суддів КСУ з посад за квотою з'їзду України див. Регламент, який затверджено рішенням XII позачергового з'їзду суддів України від 25 вересня 2014 року)*;

5) обрання членів ВРП та прийняття рішення про звільнення їх з посади члена ВРП відбувається відповідно до Конституції і законів України.

Відповідно до ч. 1 ст. 5 Закону України «Про Вищу правосуддя» ВРП складається із двадцяти одного члена, з яких десятьох обирає з'їзд суддів України з суддів чи суддів у відставці шляхом таємного голосування. Голосування проводиться винятково за кандидатів у члени ВРП, які подали документи у встановленому законом порядку та обрані делегатами цього з'їзду або висунуті безпосередньо на з'їзді не менше як двадцятьма відсотками обраних делегатів з'їзду. Обраним на посаду члена ВРП вважається кандидат, який за результатами таємного голосування отримав більшість голосів обраних делегатів з'їзду суддів України. За результатами голосування головуючим і секретарем з'їзду суддів України підписуються рішення про обрання членами ВРП.

З'їзд суддів України з метою обрання членів ВРП проводиться не пізніше ніж за два місяці до дня закінчення строку, на який було обрано (призначено) члена ВРП. Кожен із кандидатів для обрання членом ВРП має право виступити перед делегатами з'їзду до початку голосування. Кандидат надає делегатам з'їзду за їх запитом будь-яку інформацію про себе, крім інформації, яка стосується його приватного життя і щодо якої відсутні розумні підстави вважати, що вона може бути важливою для визначення здатності кандидата належним чином виконувати повноваження члена ВРП, а також інформації, що становить державну таємницю.

Після виступів кандидатів та обговорення кандидатур проводиться голосування. Голосування на з'їзді проводиться одним бюлетенем. До бюлетеня заносяться в алфавітному порядку прізвища кандидатів для обрання членами ВРП. Якщо за результатами голосування член ВРП не обраний, проводиться повторне голосування щодо двох кандидатів, які набрали більшу кількість голосів порівняно з іншими кандидатами, щодо кожної вакантної посади члена ВРП. Голосування відбувається шляхом проставлення відмітки навпроти прізвищ кандидатів, за обрання яких голосує делегат. Бюлетень, у якому проставлено відмітки навпроти більшої кількості прізвищ кандидатів, ніж які мають бути обрані з'їздом, або не проставлено жодної відмітки, а також бюлетень невстановленого зразка вважаються недійсними. Форма бюлетенів та інші організаційно-технічні питання щодо порядку голосування та підрахунку голосів встановлюються з'їздом суддів України;

6) обрання членів ВККСУ та прийняття рішення про звільнення їх з посади відповідно до закону (*див. коментар до ст. 95 Закону*);

7) звернення з пропозиціями щодо вирішення питань діяльності судів до органів державної влади та їх посадових осіб. Так, на XVI позачерговому з'їзді суддів України було прийнято рішення про звернення до КМУ із пропозицією невідкладно опрацьовувати та внести на розгляд КМУ питання щодо передачі нерухомого майна до сфери управління ДСАУ для забезпечення судів належними приміщеннями державної форми власності. *(рішення з'їду суддів України від 20 грудня 2018 року «Про стан виконання рішень з'їздів суддів України, зміцнення незалежності судів, суддів, захист професійних інтересів»);*

8) обрання РСУ *(див. коментар до ст. 133 Закону)*;

9) розгляд інших питань суддівського самоврядування відповідно до закону.

До повноважень з'їзду суддів України також віднесено затвердження Положення про РСУ, Кодексу суддівської етики, Регламенту з'їзду суддів України тощо. Крім того, з'їзд може вирішувати інші питання, які випливають із суддівського само-

врядування. Зокрема, на XVI позачерговому з'їзді суддів України було прийнято рішення про визнання таким, що потребують невідкладного вирішення, питання щодо забезпечення гарантій незалежності суддів, які відображені в рішеннях XIV позачергового з'їзду суддів України від 15 березня та 13 листопада 2017 року, рішенні XV чергового з'їзду суддів України від 07 березня 2018 року, також щодо інших заходів, які забезпечують здійснення правосуддя, зокрема, щодо: охорони судів, життя, здоров'я та майна суддів та їх сімей; врегулювання штатної чисельності суддів та навантаження; реорганізації та ліквідації судів України; матеріального забезпечення суддів.

3. З усіх питань, що обговорюються, з'їздом суддів України приймаються відповідні рішення, які є обов'язковими для всіх органів суддівського самоврядування та всіх суддів України.

Стаття 130. Порядок скликання з'їзду суддів України

1. Черговий з'їзд суддів України скликається Радою суддів України один раз на два роки. Позачерговий з'їзд суддів України може бути скликаний за рішенням Ради суддів України.

2. У разі необхідності збори суддів можуть звертатися до Ради суддів України з пропозицією щодо скликання позачергового з'їзду суддів України. Рада суддів України зобов'язана скликати позачерговий з'їзд суддів України на вимогу зборів суддів не менше однієї п'ятої всіх судів.

3. Рада суддів України, яка скликає з'їзд суддів України в порядку, визначеному частиною першою цієї статті, схвалює попередній перелік питань, що виносяться на обговорення з'їзду, та визначає дату і місце проведення з'їзду. У разі скликання з'їзду суддів України на вимогу зборів суддів до попереднього переліку питань мають бути включені всі питання, що є предметом зазначеної вимоги.

4. На з'їзд суддів України можуть бути запрошені інші особи, крім делегатів. Запрошені особи не беруть участі в голосуванні під час прийняття рішень з'їзду суддів України.

5. У разі якщо Рада суддів України не скликає з'їзд суддів України у строки, визначені частинами першою та другою цієї статті, такий з'їзд може бути скликаний на вимогу зборів суддів не менше однієї п'ятої всіх судів без участі Ради суддів України.

У такому разі ініціатори скликання з'їзду суддів України утворюють організаційний комітет із скликання з'їзду суддів України, що має повноваження Ради суддів України щодо скликання з'їзду. Організаційний комітет невідкладно публікує інформацію про його утворення в газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр» і призначає дату проведення з'їзду суддів не раніш як через два місяці з дня утворення організаційного комітету.

6. Оголошення про скликання з'їзду суддів України та питання, що виносяться на його розгляд, мають бути опубліковані в газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр» не пізніш як за тридцять днів до початку роботи з'їзду, а у разі скликання відповідно до частини другої цієї статті позачергового з'їзду на вимогу зборів суддів – за п'ятнадцять днів до початку роботи з'їзду.

7. У разі якщо з'їзд суддів скликається для обрання членів Вищої ради правосуддя або Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, оголошення має бути опубліковане не пізніш як за сорок п'ять днів до початку роботи з'їзду.

1. Коментована стаття присвячена організаційним питанням скликання чергового та позачергового з'їзду суддів України, які також регулюються Регламентом з'їзду

суддів України, затвердженим рішенням XII позачергового з'їзду суддів України від 25 вересня 2014 року у редакції, затвердженій рішенням XIV позачергового з'їзду суддів України від 14 березня 2017 року.

За загальним правилом черговий з'їзд суддів України скликається РСУ один раз на два роки.

Позачерговий з'їзд може бути скликаний за рішенням РСУ з власної ініціативи або за пропозицією зборів суддів.

Про скликання чергового чи позачергового з'їзду суддів України РСУ приймає на своєму засіданні відповідне рішення, яким схвалює попередній перелік питань, що виносяться на обговорення з'їзду, визначає дату, місце проведення з'їзду та вирішує інші питання, віднесені до її компетенції.

2. Ініціатором скликання позачергового з'їзду суддів можуть бути збори суддів відповідного суду, які у разі необхідності звертаються до РСУ з пропозицією про скликання такого з'їзду.

РСУ зобов'язана скликати позачерговий з'їзд суддів України на вимогу зборів суддів не менше однієї п'ятої всіх судів.

3. Якщо позачерговий з'їзд суддів скликається на вимогу зборів суддів, то Рада суддів України до попереднього переліку питань, що виносяться на обговорення з'їзду, включені всі питання, котрі є предметом зазначеної вимоги зборів суддів.

4. У з'їзді суддів України беруть учать делегати, які обрані відповідно до вимог ст. 131 Закону. Також на з'їзді суддів можуть бути присутні й інші, попередньо запрошені особи, які не беруть участі у голосуванні. На з'їзді можуть бути присутні Президент України, Голова ВРУ, Уповноважений ВРУ з прав людини, члени ВРП, ВККСУ, Міністр юстиції України, Міністр фінансів України, представники державних органів, громадськості, судді у відставці, представники наукових та навчальних закладів, інші особи. Список запрошених на з'їзд осіб визначається рішенням РСУ або організаційного комітету.

5. Якщо РСУ не скликає з'їзд суддів на вимогу однієї п'ятої зборів суддів усіх судів у спеціально визначені строки, то ініціатори скликання позачергового з'їзду утворюють організаційний комітет зі скликання з'їзду суддів України, який має повноваження щодо скликання з'їзду суддів замість РСУ. В такому випадку організаційний комітет невідкладно в газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр» публікує інформацію про його утворення і призначає дату проведення позачергового з'їзду суддів не раніше як через два місяці з дня утворення організаційного комітету.

Забезпечення роботи з'їзду, спільних зборів суддів місцевих загальних судів, діяльності РСУ здійснюється ДСАУ та її територіальними управліннями за рахунок коштів Державного бюджету України згідно з вимогами розд. XI Закону.

6. З метою інформування громадськості про з'їзд суддів та для забезпечення його підготовки в газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр» публікується оголошення про скликання з'їзду суддів України та питання, що виносяться на його розгляд. Така публікація повинна бути здійсненна не пізніше як за тридцять днів до початку роботи з'їзду, а у разі скликання позачергового з'їзду на вимогу зборів суддів – за п'ятнадцять днів до початку роботи з'їзду.

7. Якщо до порядку денного з'їзду включено питання про обрання членів ВРП чи ВККСУ, відповідне оголошення має бути опубліковане не пізніше як за сорок п'ять днів до початку роботи з'їзду.

Стаття 131. Обрання делегатів на з'їзд суддів України

1. Збори суддів кожного суду (крім місцевого загального суду, вищого спеціалізованого суду та Верховного Суду) обирають на з'їзд суддів України по одному делегату від двадцяти суддів, які працюють у цьому суді. У разі якщо в суді працює менше двадцяти суддів, від суду делегується один делегат.

2. Делегатів на з'їзд суддів України від суддів місцевих загальних судів обирають спільні збори суддів у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі за принципом: один делегат від двадцяти суддів у загальній кількості суддів місцевих загальних судів у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі.

3. Збори суддів вищих спеціалізованих судів обирають на з'їзд суддів України по три делегати з числа суддів цих судів.

4. Пленум Верховного Суду обирає на з'їзд суддів України дванадцять делегатів з числа суддів Верховного Суду.

5. Делегати на з'їзд суддів України обираються таємним голосуванням на альтернативній основі, при вільному висуненні кандидатур для обрання з числа суддів відповідних судів або суддів у відставці, незалежно від їх місця роботи до виходу у відставку.

6. Делегатами на з'їзд суддів України не можуть бути обрані судді, які займають адміністративні посади в судах, судді, які є членами Вищої ради правосуддя або Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

1. Коментована стаття встановлює порядок обрання та чисельність делегатів на з'їзд суддів України, що враховує структуру системи судоустрою та необхідність забезпечення представництва судів усіх рівнів і всіх юрисдикцій.

Делегати на з'їзд обираються зборами суддів кожного суду (крім місцевих загальних судів, вищих спеціалізованих судів і ВС) за принципом один делегат від двадцяти суддів, що працюють у цьому суді. Якщо у суді працює менше 20 суддів, то делегується лише один суддя.

Збори суддів – зібрання суддів відповідного суду, на якому вони обговорюють питання внутрішньої діяльності цього суду та приймають колективні рішення з обговорюваних питань *(див. коментар до ст. 128 Закону)*.

2. Делегатів на з'їзд суддів України від суддів місцевих загальних судів обирають спільні збори суддів місцевих загальних судів у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі за принципом: один делегат від двадцяти суддів у загальній кількості суддів місцевих загальних судів у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі. *(Про порядок проведення спільних зборів суддів місцевих загальний судів див. коментар до ст. 128 Закону).*

3. Делегати на з'їзд суддів України від суддів вищих спеціалізованих судів обираються зборами суддів вищих спеціалізованих судів за принципом: по три делегати з числа суддів від кожного із вищого спеціалізованого суду.

4. На відміну від інших судів, делегати на з'їзд суддів України від ВС обираються не зборами суддів, а Пленумом ВС за принципом: дванадцять делегатів з суддів ВС.

5. Таємне голосування та вільне висуненні кандидатур для обрання делегатами на з'їзд суддів із суддів відповідних судів або суддів у відставці, незалежно від їх місця роботи до виходу у відставку, забезпечує демократичне представництво судових установ під час проведення з'їзду суддів України.

6. Не можуть бути обрані делегатами на з'їзд суддів України судді, які займають адміністративні посади в судах, а також судді, які є членами ВРП або ВККСУ. Від-

повідно до ч. 1 ст. 20 Закону адміністративними посадами в суді є посади голови суду та заступника (заступників) голови суду. У разі відсутності голови місцевого суду його адміністративні повноваження здійснює один із заступників голови суду за визначенням голови суду, за відсутності такого визначення – заступник голови суду, який має більший стаж роботи на посаді судді, а в разі відсутності заступника голови суду – суддя цього суду, який має більший стаж роботи на посаді судді. Аналогічним чином урегульовано питання здійснення адміністративних повноважень у апеляційних судах та ВС (ч 3 ст. 30, ч. 8 ст. 42, ч. 5 ст. 39 Закону). Однак тимчасове здійснення повноважень голови суду, заступника голови суду у зв'язку з їх відсутністю є заміщенням і не є тотожним зайняттю адміністративної посади, а тому судді, які здійснюють адміністративні повноваження голови суду або його заступника у порядку ч. 3 ст. 24 Закону, мають право бути обраними делегатами на спільні збори місцевих загальних судів та делегатами на з'їзд суддів України.

Стаття 132. Порядок проведення з'їзду суддів України

1. З'їзд суддів України є повноважним за умови присутності на ньому не менше двох третин загальної кількості обраних делегатів.

2. З'їзд суддів України відкриває голова Ради суддів України, а в разі його відсутності – найстарший за віком член Ради суддів України.

3. З'їзд суддів України обирає шляхом відкритого голосування президію з'їзду в кількісному складі, що визначається рішенням з'їзду. Президія організовує роботу з'їзду суддів України.

4. З'їзд суддів України обговорює і затверджує порядок денний та регламент роботи з'їзду, обирає лічильну комісію, секретаріат та інші робочі органи з'їзду.

5. Хід роботи з'їзду суддів України протоколюється.

6. Рішення з'їзду суддів України приймаються більшістю голосів від числа обраних делегатів відкритим або таємним голосуванням. Рішення з питань, зазначених у пунктах 4–6, 8 частини другої статті 129 цього Закону, приймаються з'їздом шляхом таємного голосування.

7. Інші питання порядку проведення з'їзду суддів України регулюються регламентом з'їзду суддів України, прийнятим з'їздом.

1. Для того, щоб з'їзд суддів України був повноважним, потрібна участь у його роботі кваліфікованої більшості його делегатів – не менше двох третин від загальної кількості обраних делегатів. Для визначення наявності кворуму для роботи з'їзду РСУ (а в разі скликання позачергового з'їзду – організаційний комітет зі скликання з'їзду) перед його початком організовує та проводить реєстрацію делегатів, призначає керівника групи реєстрації.

Реєстрація делегатів з'їзду здійснюється згідно з реєстраційним списком делегатів, який складається РСУ на підставі наданих належним чином завірених витягів із протоколів зборів суддів відповідних судів чи Пленуму ВС про обрання делегатів і затверджується головою РСУ. Для реєстрації делегат має особисто пред'явити посвідчення судді або інший документ, що посвідчує його особу, та у відповідній графі реєстраційного списку делегатів своїм особистим підписом посвідчити одержання тимчасового посвідчення делегата з'їзду для відкритого голосування.

За результатами реєстрації делегатів з'їзду складається протокол про результати реєстрації делегатів з'їзду, який підписується керівником групи реєстрації. Протокол має містити відомості про кількість обраних делегатів, які включені

до реєстраційного списку делегатів з'їзду, та про кількість делегатів, що прибули на з'їзд та зареєструвалися.

2. Після отримання від керівника групи реєстрації протоколу про результати реєстрації Голова РСУ або у разі його відсутності старший за віком член РСУ інформує про наявність або відсутність кворуму, необхідного для початку роботи з'їзду, та відповідно оголошує або про відкриття з'їзду, або переносить роботу з'їзду на більш пізній час у межах визначених дат проведення з'їзду.

3. З'їзд обирає шляхом відкритого голосування президію в кількісному складі, що визначається рішенням з'їзду, яка з моменту обрання організовує роботу з'їзду.

4. Робочими органами з'їзду є: секретаріат з'їзду, мандатна комісія, лічильна комісія, редакційна комісія. Зазначені органи обираються з делегатів відкритим голосуванням більшістю голосів від числа делегатів, присутніх на з'їзді. У разі необхідності з метою підготовки та опрацювання конкретних питань з'їздом можуть утворюватися інші робочі органи.

Після затвердження протоколу мандатної комісії про результати перевірки повноважень делегатів з'їзду та отримання делегатами іменних мандатів делегата головуючий оголошує рекомендований РСУ порядок денний та регламент роботи з'їзду, ставить їх на обговорення та голосування. З'їзд суддів України затверджує порядок денний та регламент роботи з'їзду.

Головуючий на з'їзді ставить на обговорення питання та надає слово доповідачам відповідно до порядку денного. Делегат з'їзду вправі виступати і вносити пропозиції по суті кожного з обговорюваних питань. Делегат під час виступу не повинен відхилятися від обговорюваного питання, виступати без дозволу головуючого та має дотримуватися часу для виступу, затвердженого регламентом роботи з'їзду. Після припинення обговорення питання порядку денного головуючий на з'їзді ставить на голосування рішення з'їзду з цього питання. Рішення з'їзду приймаються за всіма питаннями порядку денного. Після обговорення проект рішення ставиться на голосування для прийняття його за основу або в цілому.

5. Про хід роботи з'їзду складається протокол, який підписується головуючим та секретарем з'їзду і разом з додатками передається РСУ для зберігання. Також під час проведення з'їзду ведеться стенограма та здійснюється фіксування технічними засобами.

6. На з'їзді рішення приймається більшістю голосів від числа делегатів, присутніх на з'їзді, за результатами відкритого або таємного голосування. Рішення з'їзду про призначення суддів КСУ, членів ВРП, ВККСУ, обрання РСУ приймаються шляхом таємного голосування. Решта рішень приймаються з'їздом шляхом відкритого голосування, однак за пропозицією делегатів з'їзду з окремих питань також може проводитися таємне голосування. Рішення про таємне голосування в цьому випадку приймається більшістю голосів від числа делегатів, присутніх на з'їзді, шляхом відкритого голосування.

Рішення з'їзду підписуються головуючим і секретарем з'їзду та набирають чинності з дня їх прийняття. Після обговорення питань порядку денного, прийняття відповідних рішень з питань порядку денного головуючий оголошує роботу з'їзду закінченою.

7. Питання порядку проведення з'їзду суддів України врегульовані Регламентом з'їзду суддів України, затвердженим рішенням XII позачергового з'їзду суддів України 25 вересня 2014 року (у редакції, затвердженій рішенням XIV позачергового з'їзду суддів України від 14 березня 2017 року).

Стаття 133. Рада суддів України

1. Рада суддів України є вищим органом суддівського самоврядування та діє як виконавчий орган з'їзду суддів України.

(Частина перша статті 133 в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017)

2. Раду суддів України обирає з'їзд суддів України. До складу Ради суддів України входять:

7) по одному судді від вищих спеціалізованих судів;

1) одинадцять суддів від місцевих загальних судів;

2) чотири судді від місцевих адміністративних судів;

3) чотири судді від місцевих господарських судів;

4) чотири судді від апеляційних судів з розгляду цивільних, кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення;

5) два судді від апеляційних адміністративних судів;

6) два судді від апеляційних господарських судів;

8) чотири судді Верховного Суду.

3. Пропозиції щодо кандидатур до складу Ради суддів України можуть вносити судді, які беруть участь у з'їзді суддів України.

4. Не можуть бути обраними до Ради суддів України судді, які обіймають адміністративні посади в судах або є членами Вищої ради правосуддя чи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. У разі обрання члена Ради суддів України на адміністративну посаду в суді його повноваження у Раді суддів України припиняються.

5. Члени Ради суддів України на засіданні Ради обирають зі свого складу таємним голосуванням голову Ради суддів України, його заступника та секретаря.

6. Рада суддів України організовує виконання рішень з'їзду суддів України та контроль за їх виконанням, а також вирішує питання про скликання з'їзду суддів України.

(Частина шоста статті 133 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017)

7. Повноваження та порядок роботи Ради суддів України визначаються законом та положенням про Раду суддів України, затвердженим з'їздом суддів України.

(Частина сьома статті 133 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017)

8. Рада суддів України:

1) розробляє та організовує виконання заходів щодо забезпечення незалежності судів і суддів, поліпшення стану організаційного забезпечення діяльності судів;

2) розглядає питання правового захисту суддів, соціального захисту суддів та їхніх сімей, приймає відповідні рішення з цих питань;

3) здійснює контроль за організацією діяльності судів, заслуховує з цих питань Голову Державної судової адміністрації України, його заступників, керівників структурних підрозділів і територіальних управлінь Державної судової адміністрації України;

4) звертається з пропозиціями щодо питань діяльності судів до органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

5) затверджує зразки посвідчень судді, судді у відставці;

6) здійснює контроль за додержанням вимог законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів, Голови чи членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Голови Державної судової адміністрації України чи його заступників; приймає рішення про врегулювання реального чи потенційного конфлікту інтересів у діяльності зазначених осіб (у разі якщо такий конфлікт не може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом);

7) здійснює інші повноваження, визначені законом.

(Пункт 7 частини восьмої статті 133 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017)

9. Рішення Ради суддів України, прийняті в межах визначених цим Законом повноважень, на наступний день після їх прийняття оприлюднюються на офіційному веб-порталі судової влади.

Рішення Ради суддів України, прийняті в межах визначених цим Законом повноважень, є обов'язковими для всіх органів суддівського самоврядування, крім з'їзду суддів України. Рішення Ради суддів України може бути скасовано з'їздом суддів України або в судовому порядку.

10. У разі виникнення у судді (крім випадків, коли конфлікт інтересів врегульовується в порядку, визначеному процесуальним законом), Голови чи члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Голови Державної судової адміністрації України, його заступника реального чи потенційного конфлікту інтересів вони зобов'язані не пізніше наступного робочого дня з моменту виникнення такого конфлікту інтересів у письмовій формі повідомити про це Раду суддів України.

11. Орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадові особи, керівники підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян, яким направлено звернення Ради суддів України з питань забезпечення безпеки суддів, зобов'язані розглянути таке звернення протягом десяти днів з дня його отримання і вжити заходів щодо усунення загроз безпеці суддів.

1. РСУ у період між з'їздами суддів України є вищим органом суддівського самоврядування. РСУ організовує виконання рішень з'їзду суддів України, здійснює контроль за їх виконанням, вирішує питання внутрішньої діяльності судів та питання про скликання з'їзду суддів України.

РСУ має власну емблему, бланки, печатку з власним найменуванням, зразки яких затверджуються РСУ, та штампи для засвідчення документів РСУ.

Основними засадами діяльності РСУ є: відкритість, гласність, законність, колегіальність прийняття рішень, незалежність, об'єктивність, повне з'ясування обставин, обов'язковість рішень РСУ.

Робочими органами РСУ є: президія РСУ, комітети РСУ, зокрема Комітет з питань забезпечення незалежності суддів, Комітет з питань статусу суддів, дотримання прав працівників судів, Комітет з питань організаційно-кадрової роботи судів, органів суддівського самоврядування, Комітет з питань матеріально-побутового і фінансового забезпечення судів і суддів, Комітет з питань співпраці з державними, громадськими організаціями, засобами масової інформації, Комітет з питань комунікації з міжнародними організаціями, Комітет з питань дотримання етичних норм, запобігання корупції і врегулювання конфлікту інтересів, а також робочі групи РСУ.

Забезпечення роботи РСУ здійснюється ДСАУ та її територіальними управліннями за рахунок коштів Державного бюджету України згідно з вимогами законодавства.

Зі структурою РСУ та порядком її діяльності можна ознайомитися на офіційному веб-сайті РСУ за адресою: http://rsu.gov.ua/.

2–4. РСУ обирається з'їздом суддів України відповідно до коментованого Закону та Регламенту, що затверджується з'їздом суддів України.

До складу РСУ входять: одинадцять суддів від місцевих загальних судів; чотири судді від місцевих адміністративних судів; чотири судді від місцевих господарських судів; чотири судді від апеляційних судів з розгляду цивільних, кримінальних справ,

а також справ про адміністративні правопорушення; два судді від апеляційних адміністративних судів; два судді від апеляційних господарських судів; по одному судді від вищих спеціалізованих судів; чотири судді ВС.

Пропозиції щодо кандидатур до складу РСУ можуть вносити судді, які беруть участь у з'їзді суддів України.

Не можуть бути обраними до РСУ судді, які обіймають адміністративні посади в судах або є членами ВРП чи ВККСУ. У разі обрання члена РСУ на адміністративну посаду в суді його повноваження у РСУ припиняються.

Рішення з питань обрання членів РСУ приймається з'їздом суддів України шляхом таємного голосування. Делегати з'їзду суддів України можуть обговорювати всі кандидатури персонально. Кожен делегат має право на висловлення своєї думки, критичних зауважень тощо.

Кандидат має право: заявити самовідвід, який приймається з'їздом суддів України без голосування. У цьому разі обговорення кандидатури не відбувається або припиняється; надати повідомлення про себе та відповіді на поставлені до нього запитання.

У разі, якщо запропонована кандидатура до складу РСУ не присутня на з'їзді суддів України, суддя, який запропонував кандидатуру, має дати характеристику цього кандидата, надати з'їзду суддів України відповідну біографічну довідку цього кандидата, а також його письмову згоду на обрання.

Пропозиції щодо припинення обговорення кандидатури вирішуються шляхом відкритого голосування.

Організація голосування і підрахунок результатів таємного голосування щодо обрання членів РСУ здійснюється лічильною комісією у порядку, визначеному Регламентом з'їзду суддів України.

Лічильна комісія, враховуючи кількісний склад кандидатів, що піддягають включенню до бюлетеня для таємного голосування, може вносити на затвердження з'їздом суддів України форму бюлетенів для таємного голосування щодо кандидатів до складу РСУ.

Обраними до складу РСУ вважаються кандидати у кількості, визначеній для обрання за відповідною юрисдикцією та від відповідної судової інстанції, які за результатами таємного голосування набрали більшість голосів від числа делегатів, присутніх на з'їзді суддів України. Рішення з'їзду суддів України про обрання РСУ приймається у порядку, визначеному Регламентом з'їзду суддів України, на підставі затвердженого протоколу про результати таємного голосування.

Повноваження члена РСУ припиняються у разі:

1) призначення його на адміністративну посаду в суді;

2) подання ним заяви про припинення повноважень за власним бажанням;

3) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я за наявності медичного висновку;

4) набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо нього;

5) припинення його громадянства;

6) визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим;

7) його смерті.

У разі неналежного виконання членом РСУ його обов'язків РСУ може порушити питання про позбавлення повноважень члена РСУ.

Повноваження голови, члена РСУ припиняються рішенням РСУ за його заявою або у разі виходу зі складу РСУ чи звільнення з посади судді, а також у разі, якщо

це питання ініційовано у зв'язку з дисциплінарним провадженням щодо судді, або відповідною кількістю голосів від кількісного складу членів РСУ.

У разі, якщо кількість членів РСУ, повноваження яких припинено, призвела до відсутності кворуму на засіданнях РСУ, РСУ для обрання членів РСУ замість тих, повноваження яких припинено, скликається позачерговий з'їзд суддів України.

5. Перше організаційне засідання РСУ відкривається старшим за віком членом нового складу РСУ, після чого більшістю голосів членів РСУ відкритим голосуванням обирається головуючий та секретар, які ведуть засідання до обрання голови та секретаря РСУ.

Члени РСУ на засіданні РСУ обирають зі свого складу таємним голосуванням голову РСУ, його заступника та секретаря.

Кандидати на посаду голови РСУ вносяться членами РСУ або шляхом самовисування. Після внесення всіх пропозицій щодо кандидатів на посаду голови РСУ головуючий на організаційному засіданні оголошує про початок голосування. Голосування проводиться за кожного окремого кандидата в порядку черговості внесення пропозицій, і результати такого голосування відразу оголошуються головуючим на організаційному засіданні РСУ.

Обраним головою РСУ вважається кандидат, за якого проголосувала більшість від загального складу РСУ. Кожен член РСУ має право підтримати лише одного кандидата.

Якщо жоден з кандидатів не набрав достатньої для обрання головою РСУ кількості голосів, проводиться другий тур голосування по двох кандидатурах, які отримали найбільшу кількість голосів.

У разі, якщо один з кандидатів одержав більшу, але не одержав необхідну кількість голосів, а інші за ним два і більше кандидатів одержали однакову кількість голосів, повторне голосування проводиться по всіх цих кандидатах.

Якщо при повторному голосуванні голову РСУ не обрано, проводяться нові вибори з висуненням нових кандидатів, які не були включені до списку кандидатів при проведенні перших виборів.

Про результати голосування складається протокол, який підписує головуючий.

Голова РСУ:

1) відкриває з'їзд суддів України, а в разі його відсутності – найстарший за віком член РСУ;

2) здійснює безпосереднє керівництво роботою РСУ;

3) скликає засідання РСУ (президії);

4) визначає орієнтовний порядок денний засідань РСУ (президії);

5) доручає членам РСУ підготовку питань для розгляду на її засіданні;

6) витребовує матеріали, необхідні для підготовки та проведення засідань РСУ;

7) доручає одному з голів комітетів РСУ головування на засіданнях РСУ у разі відсутності заступника голови РСУ;

8) видає відповідні розпорядження з питань організації діяльності РСУ;

9) визначає обов'язки заступника голови РСУ;

10) підписує прийняті РСУ акти;

11) забезпечує розгляд звернень, скарг, пропозицій, повідомлень, підписує відповіді на них;

12) представляє РСУ у відносинах з іншими органами державної влади України, органами місцевого самоврядування, міжнародними організаціями, юридичними та фізичними особами;

13) координує діяльність комітетів з виконання доручень та підготовки матеріалів на засідання РСУ;

14) бере участь в урочистій церемонії складення присяги суддями;

15) здійснює інші повноваження відповідно до чинного законодавства.

Заступник голови РСУ відповідно до визначених головою обов'язків бере участь в організації роботи РСУ, а в разі відсутності голови виконує його обов'язки.

Секретар РСУ:

1) організовує ведення діловодства;

2) забезпечує проведення засідань РСУ (президії);

3) забезпечує виготовлення рішень РСУ;

4) керує апаратом РСУ;

5) забезпечує виконання рішень РСУ;

6) забезпечує ознайомлення членів РСУ з висновками комітетів за результатами розгляду конкретних матеріалів, які перебували на їх розгляді;

7) здійснює контроль за своєчасним розглядом подань, скарг та інших звернень, поданих до РСУ у встановленому законом порядку;

8) організовує роботу щодо проведення щорічного узагальнення результатів діяльності РСУ;

9) за дорученням Голови РСУ здійснює інші повноваження, необхідні для забезпечення здійснення функцій РСУ.

6. РСУ організовує виконання рішень з'їзду суддів України, здійснює контроль за їх виконанням, вирішує питання внутрішньої діяльності судів та питання про скликання з'їзду суддів України. Таким чином РСУ сприяє створенню належних організаційних та інших умов для забезпечення нормальної діяльності судів і суддів, утвердження незалежності та авторитету суду, забезпечення захисту суддів від втручання в судову діяльність, підвищення професійного рівня суддів та працівників апарату судів, а також підвищення рівня роботи з кадрами у судовій системі.

7. Повноваження та порядок роботи РСУ визначається коментованим Законом, Положенням про РСУ та регламентом РСУ.

РСУ керується у своїй діяльності Конституцією України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, Законом, який коментується, іншими законами, Положенням про Раду суддів України, затвердженим рішенням X позачергового з'їзду суддів України 16 вересня 2010 року (у редакції, затвердженій рішенням XIV позачергового з'їзду суддів України 14 березня 2017 року), регламентом РСУ, рішеннями з'їзду суддів України, а також іншими нормативно-правовими актами.

Основною формою роботи РСУ є засідання. Засідання РСУ проводяться відповідно до принципів верховенства права, законності, рівноправності членів РСУ, колегіальності прийняття рішень РСУ, гласності та відкритості.

Засідання РСУ проводяться відповідно до затвердженого РСУ графіку не рідше одного разу на три місяці. Позачергові засідання РСУ можуть у разі потреби скликатись її головою з власної ініціативи або на вимогу не менше, ніж п'яти членів РСУ. Голова РСУ зобов'язаний скликати позачергове засідання РСУ протягом семи календарних днів, а в невідкладних випадках – у коротший строк.

Питання на розгляд РСУ можуть вноситись її головою, членами РСУ та Головою ДСАУ. Члени РСУ можуть ініціювати внесення питання на розгляд за дорученням зборів суддів або з власної ініціативи.

Для внесення питань на розгляд РСУ на ім'я голови РСУ подається доповідна записка, в якій викладається суть питання, його обґрунтування, додаються матеріали, необхідні для розгляду, та перелік нормативних актів, що регулюють зазначене питання.

Доповідна записка може містити перелік осіб, яких пропонується запросити для обговорення.

Доповідна записка з відповідними вказівками голови РСУ щодо порядку денного, дати, часу проведення засідання РСУ і переліку осіб, які запрошуються на засідання, передається секретарю РСУ.

Матеріали, які підлягають розгляду РСУ, передаються секретареві РСУ у друкованому та електронному вигляді не пізніше, ніж за десять робочих днів до засідання РСУ, проте цей строк може бути скорочено у разі невідкладного розгляду питання.

Орієнтовний порядок денний засідання РСУ складається її секретарем і затверджується головою РСУ. Цей порядок денний повинен містити: місце, дату і час початку засідання РСУ, попередній перелік питань, внесених на розгляд, прізвища доповідачів, а також перелік осіб, запрошених на засідання.

Матеріали для розгляду РСУ передаються електронним або поштовим зв'язком членам РСУ та запрошеним особам одночасно з повідомленням про порядок денний та дату засідання. Забезпечення передання таких матеріалів покладається на секретаря РСУ. У виняткових випадках матеріали для розгляду РСУ можуть бути надані у скорочені строки.

Засідання РСУ вважається правомочним, якщо в ньому беруть участь не менше 2/3 членів РСУ, у тому числі і в режимі відеоконференції. На засідання РСУ можуть бути запрошені представники органів законодавчої і виконавчої влади, представники громадськості, члени ВРП, ВККСУ, судді, судді у відставці, представники наукових та навчальних закладів, інші особи.

Про час і місце проведення засідання РСУ, а також про перелік питань, що виносяться на обговорення, члени РСУ повідомляються не пізніше ніж за десять днів до її засідання. З метою оперативного розгляду невідкладних питань повідомлення може бути зроблено в інший строк, який повинен бути достатнім для прибуття членів РСУ на її засідання. В такому випадку перелік питань, які вносяться на обговорення, членам РСУ надається перед початком засідання. Вони вправі робити заяви про надання їм можливості ознайомитись з матеріалами і перенесення часу початку засідання. За відсутності таких заяв засідання починається у час, визначений у повідомленні.

За результатами розгляду винесених на обговорення питань РСУ приймає рішення. Під час засідання РСУ здійснюється технічна фіксація.

З метою попередньої підготовки питань до засідання РСУ, узгодження пропозицій і надання рекомендацій, оперативного вирішення конкретних завдань та невідкладних питань діяльності РСУ на своєму засіданні може утворювати із членів РСУ президію РСУ. Кількісний склад президії визначається РСУ.

Президія РСУ обирається на засіданні РСУ голосуванням членів РСУ, присутніх на засіданні, шляхом вільного висунення кандидатів із складу членів РСУ. До складу президії входить голова РСУ, його заступник, секретар РСУ та голови комітетів РСУ. До участі в роботі президії можуть бути залучені інші члени РСУ.

З метою організаційного, методичного, технічного та іншого забезпечення окремих напрямів діяльності (суддівського самоврядування) РСУ з членів РСУ можуть

утворюватися відповідні комітети. Комітети можуть за дорученням РСУ діяти від її імені з питань виконання завдань суддівського самоврядування.

Для вивчення окремих питань діяльності РСУ, підготовки та експертизи документів, підготовки пропозицій РСУ може утворювати з членів РСУ робочі групи, до діяльності яких можуть залучатися працівники установ судової системи України, експерти, інші особи – фахівці у відповідній галузі.

РСУ в межах своїх повноважень взаємодіє з міжнародними організаціями та органами судової влади іноземних держав. Крім того, РСУ вивчає та в разі потреби використовує іноземний досвід при розробці внутрішніх документів, що регулюють діяльність РСУ.

Матеріально-технічне, фінансове, інформаційне забезпечення діяльності РСУ здійснюється ДСАУ та її територіальними управліннями за рахунок Державного бюджету України. При формуванні бюджету ДСАУ визначає за попереднім погодженням із РСУ видатки на утримання РСУ, необхідні для забезпечення її роботи.

Виплати, необхідні для організації роботи РСУ, проводяться за поданням її голови. На час підготовки до засідання РСУ та її органів, проведення заходів за участю РСУ голова, заступник голови, секретар та залучені до цієї роботи члени РСУ мають право на оформлення відрядження за викликом РСУ відповідно до діючого законодавства.

Голову і заступника голови РСУ за їх заявами може бути відряджено для роботи до РСУ із збереженням розміру суддівської винагороди за основним місцем роботи та встановлених законом доплат. Відрядження на роботу до РСУ не вважається сумісництвом. Питання про відрядження вирішується за ініціативою голови РСУ.

8. РСУ для вирішення питань внутрішньої діяльності судів, а також інших питань, віднесених коментованим Законом до її компетенції:

1) розробляє та організовує виконання заходів щодо забезпечення незалежності судів і суддів, поліпшення стану організаційного забезпечення діяльності судів;

2) розглядає питання правового захисту суддів, соціального захисту суддів та їхніх сімей, приймає відповідні рішення з цих питань;

3) співпрацює з ВРП з питання підготовки щорічної доповіді про стан забезпечення незалежності суддів в Україні;

4) здійснює контроль за організацією діяльності судів, заслуховує з цих питань Голову ДСАУ, його заступників, керівників структурних підрозділів і територіальних управлінь ДСАУ;

5) звертається з пропозиціями щодо питань діяльності судів до органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

6) затверджує зразки посвідчень судді, судді у відставці;

7) здійснює контроль за додержанням вимог законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів, Голови чи членів ВККСУ, Голови ДСАУ чи його заступників; приймає рішення про врегулювання реального чи потенційного конфлікту інтересів у діяльності зазначених осіб (у разі якщо такий конфлікт не може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом);

8) здійснює консультації з ВРП щодо Положення про ДСАУ та типового положення про її територіальне управління;

9) заслуховує інформацію Голови ДСАУ про діяльність ДСАУ щодо питань організаційно-матеріального забезпечення діяльності судів відповідної судової спеціалізації;

10) затверджує зразки мантії та нагрудного знака судді;

11) затверджує Положення про помічника судді;

12) здійснює консультації з ВРП щодо Положення про ЄСІТС;

13) здійснює консультації з ВККСУ щодо формування і ведення суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді);

14) погоджує зразки однострою судових розпорядників;

15) погоджує Порядок ведення особових справ суддів, визначений ДСАУ;

16) скликає чергові та позачергові з'їзди суддів України у строки та порядку, визначеному законодавством.

РСУ зобов'язана скликати позачерговий з'їзд суддів України на вимогу зборів суддів не менше однієї п'ятої всіх судів;

17) схвалює попередній перелік питань, що виносяться на обговорення з'їзду суддів України, та визначає дату і місце проведення з'їзду суддів України;

18) визначає порядок проведення з'їзду суддів України;

19) визначає порядок скликання і проведення спільних зборів суддів місцевих загальних судів;

20) вносить з'їзду суддів України пропозиції щодо затвердження Кодексу суддівської етики або змін до нього. Надає роз'яснення та консультації щодо застосування цього Кодексу;

21) призначає по одному члену Кваліфікаційної комісії приватних виконавців і Дисциплінарної комісії приватних виконавців та приймає рішення про припинення їхніх повноважень відповідно до Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів»;

22) надає пропозиції ВРП щодо включення двох членів РСУ до персонального складу Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя;

23) співпрацює з ВРП, громадськими об'єднаннями, відповідними органами інших держав, міжнародними організаціями та їхніми органами щодо розроблення та впровадження заходів забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя;

24) здійснює інші повноваження, передбачені коментованим Законом та Положенням про РСУ.

Крім визначених національним законодавством про судоустрій і статус суддів повноважень, РСУ має право:

1) отримувати в установленому порядку від голів судів, суддів, ДСАУ, органів суддівського самоврядування, інших судових органів, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, підприємств, установ, організацій (незалежно від форми власності та підпорядкування), об'єднань громадян та окремих фізичних осіб інформацію, необхідну для виконання покладених на неї повноважень;

2) залучати в установленому порядку до участі у своїй роботі суддів, суддів у відставці, представників органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, а також інших фахівців у відповідній галузі;

3) утворювати у разі потреби для виконання покладених на неї повноважень робочі органи;

4) організовувати проведення конференцій, семінарів, нарад та інших заходів;

5) ініціювати перед відповідними установами та посадовими особами питання щодо притягнення до відповідальності посадових та службових осіб за порушення вимог коментованого Закону;

6) взаємодіяти з міжнародними організаціями;

7) здійснювати інформаційно-просвітницьку діяльність з метою виконання завдань суддівського самоврядування;

8) здійснювати інші повноваження відповідно до коментованого Закону та Положення про РСУ.

Окремо слід зауважити про повноваження та права, якими наділені члени РСУ. Члени РСУ є рівноправними і здійснюють свої повноваження відповідно до коментованого Закону.

Відтак, член РСУ:

1) особисто бере участь у засіданні РСУ;

2) за дорученням голови РСУ або голови комітету РСУ готує до розгляду і доповідає на засіданні РСУ матеріали, що виносяться на її розгляд, та готує проекти рішень;

3) бере участь в роботі хоча б одного з комітетів РСУ.

Крім того, член РСУ має право:

1) бути обраним головою РСУ, заступником голови РСУ та секретарем РСУ;

2) бути присутнім на засіданнях РСУ;

3) бути вчасно повідомленим про порядок денний, час і місце проведення засідання РСУ;

4) бути ознайомленим та отримувати матеріали, які надходять до РСУ, брати участь у їх опрацюванні;

5) брати участь у роботі комітетів РСУ та бути обраним головою одного з комітетів РСУ;

6) наводити свої мотиви та міркування, подавати додаткові документи з питань, що розглядаються;

7) вносити пропозиції щодо проекту рішення РСУ з будь-яких питань та голосувати за або проти відповідного рішення;

8) висловлювати письмово окрему думку щодо рішення РСУ;

9) для виконання доручення голови РСУ витребовувати від голів судів, суддів необхідну інформацію;

10) мати інші права, передбачені коментованим Законом, Положенням про РСУ та регламентом РСУ.

Члени РСУ мають рівні права та беруть участь у роботі РСУ без відриву від своєї основної діяльності.

Член РСУ зобов'язаний брати активну участь у засіданнях РСУ та робочих органах, до складу яких він входить, добросовісно та сумлінно виконувати покладені на нього повноваження, доручену роботу й завдання.

9. Рішення РСУ приймається за наявністю кворуму більшістю голосів членів РСУ, присутніх на засіданні, які брали участь у розгляді відповідного питання шляхом відкритого, таємного або завдяки автоматизованій системі голосування. Прийняте рішення підписується головуючим на засіданні РСУ.

Рішення РСУ, прийняті в межах визначених коментованим Законом повноважень, на наступний день після їх прийняття оприлюднюються на офіційному веб-сайті судової влади.

Рішення РСУ, прийняті в межах визначених законодавством повноважень, є обов'язковими для всіх органів суддівського самоврядування, крім з'їзду суддів України. Рішення РСУ може бути скасовано з'їздом суддів України або в судовому порядку.

10. Правове регулювання правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів та інших посадових осіб органів судової влади на рівні закону визначено нормативними актами, зокрема: Законом України «Про запобігання корупції», коментованим Законом, процесуальними законами – ЦПК України, КПК України, ГПК України, КАС України. З метою запобігання і врегулювання конфлікту інтересів судді застосовують окремі рішення Ради суддів України, РСУ якими роз'яснено позицію РСУ щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів та інших посадових осіб органів судової влади. Зокрема це: рішення РСУ від 04 лютого 2016 року № 2 «Про Порядок здійснення контролю за дотриманням законодавства щодо конфлікту інтересів»; рішення РСУ від 12 травня 2016 року № 36 «Щодо роз'яснення про наявність чи відсутність конфлікту інтересів у діяльності суддів»; рішення РСУ від 04 листопада 2016 року № 75 «Про роз'яснення щодо наявності конфлікту інтересів»; рішення РСУ від 04 листопада 2016 року № 77 «Щодо наявності конфлікту інтересів у проведенні таємного голосування в суді»; рішення РСУ від 08 червня 2017 року № 34 «Про роз'яснення деяких питань щодо конфлікту інтересів у діяльності суддів»; рішення РСУ від 07 вересня 2017 року № 46 «Щодо роз'яснення деяких питань щодо конфлікту інтересів у діяльності суддів»; рішення РСУ від 07 грудня 2017 року № 75 «Про роз'яснення щодо повноважень РСУ як єдиного компетентного органу, до якого звертаються судді у випадку конфлікту інтересів» тощо.

Крім того, судді можуть звертатися до Методичних рекомендацій з питань запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб, затверджених рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції 14 липня 2016 року № 2 за відсутності правил, якими врегульовуються конкретні ситуації з конфліктом інтересів.

Закон України «Про запобігання корупції» є основним законодавчим актом для врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, дія якого поширюється на визначене коло суб'єктів, перелік яких закріплено у ст. 3 вказаного Закону. До них віднесено суддів, суддів КСУ, Голову, заступника Голови, членів, інспекторів ВРП, посадових осіб секретаріату ВРП, Голову, заступника Голови, членів, інспекторів ВККСУ, посадових осіб секретаріату ВККСУ, посадових осіб ДСАУ, присяжних (під час виконання ними обов'язків у суді).

Ключове значення для запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів мають положення ст. 1 та розд. 5 Закону України «Про запобігання корупції», яким передбачено основні способи врегулювання конфлікту інтересів.

Положення ч. 1 ст. 35 Закону України «Про запобігання корупції» містять посилання на спеціальні норми коментованого Закону, що застосовуються до суддів як спеціальних суб'єктів конфлікту інтересів під час здійснення ними правосуддя. Відповідно до цих норм для суддів встановлено спеціальний порядок дій у випадку конфлікту інтересів з метою його врегулювання і визначено РСУ як єдиний орган, уповноважений на формування правил контролю за дотримання суддями законодавства про конфлікт інтересів та передбачено відповідальність суддів за недотримання вимог законодавства про врегулювання конфлікту інтересів. Крім того, коментованим Законом встановлено дисциплінарну відповідальність за порушення суддями правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів, а КУпАП – адміністративну відповідальність.

Відповідно до п. 6 ч. 8 коментованої статті РСУ наділено повноваженнями щодо:

– здійснення контролю за додержанням вимог законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів, Голови чи членів ВККСУ, Голови ДСАУ чи його заступників;
– прийняття рішення про врегулювання реального чи потенційного конфлікту інтересів у діяльності зазначених осіб (у разі якщо такий конфлікт не може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом).

Додатково рішенням РСУ від 07 грудня 2017 року № 75 роз'яснено норми коментованого Закону щодо повноважень РСУ як єдиного компетентного органу з питань запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів, до якого мають звертатися судді у відповідних випадках.

РСУ, інші уповноважені нею суб'єкти здійснюють систематичний збір та обробку інформації щодо стану дотримання законодавства з урегулювання конфлікту інтересів. За результатами розгляду звернень, повідомлень, заяв та іншої інформації щодо конфлікту інтересів РСУ здійснює відповідні дії:

– веде реєстр повідомлень про потенціальний і реальний конфлікт інтересів у діяльності судді (Реєстр приватних інтересів суб'єктів конфлікту інтересів);
– надає роз'яснення щодо наявності або відсутності потенційного і реального конфлікту інтересів у діяльності судді;
– за наявності конфлікту інтересів (крім випадків, коли він усувається в порядку, визначеному процесуальним законом) ухвалює рішення про способи його врегулювання.

Діяльність РСУ у сфері врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів спрямована на формування єдиного підходу до розуміння і дотримання правил урегулювання конфлікту інтересів суддями. Для досягнення цієї мети на основі звернень суддів РСУ приймає рішення рекомендаційного характеру, якими роз'яснює найважливіші та актуальні питання врегулювання конфлікту інтересів суддями.

Згідно з положеннями Закону України «Про запобігання корупції» для правильного застосування суддею заходів щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у конкретному випадку необхідно встановлювати дві обов'язкові ознаки, які визначають поняття конфлікту інтересів у їх взаємозв'язку: 1) наявність приватного інтересу судді; 2) посадові повноваження судді.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» приватним інтересом є будь-який майновий чи немайновий інтерес особи, у тому числі зумовлений особистими, сімейними, дружніми чи іншими позаслужбовими стосунками з фізичними чи юридичними особами, у тому числі ті, що виникають у зв'язку з членством або діяльністю в громадських, політичних, релігійних чи інших організаціях.

Приватні інтереси, пов'язані з банківським обслуговуванням судової установи, банківськими вкладами і кредитами судді, відповідно до позиції РСУ не створюють конфлікту інтересів, якщо усі інші судді у судовій установі мають такий самий приватний інтерес.

Немайновий інтерес, за визначенням Закону України «Про запобігання корупції», є інтересом, пов'язаним з особистими, сімейними, дружніми та іншими позаслужбовими стосунками судді. В цю групу інтересу входять стосунки судді з близькими особами та членами сім'ї у розумінні норм антикорупційного законодавства, а так само стосунки із друзями, знайомими, а також спілкування судді у соціальних мережах.

На конфлікт інтересів у діяльності судді впливають відносини судді з колом осіб, визначених нормами антикорупційного та спеціального законодавства. Конфлікт інтересів має місце тоді, коли йдеться про суперечність приватного інтересу суддів з їх посадовими повноваженнями. Національним законодавством встановлено три категорії осіб, стосунки з якими впливають на наявність конфлікту інтересів у суб'єктів, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції». Законом України «Про запобігання корупції» у ст. 1 визначено поняття членів сім'ї та близьких осіб, а рішення ВККСУ від 31 жовтня 2016 року, яким затверджено форму декларацій родинних зв'язків судді та кандидата на посаду судді, встановлює перелік осіб, з якими у судді є родинні зв'язки.

Уніфікуючи категорії осіб, стосунки з якими законодавство пов'язує з можливістю виникнення конфлікту інтересів суддів, можна сформувати єдиний перелік осіб, до якого входять:

– особи, які перебувають у шлюбі із суддею, а також їхні діти, у тому числі повнолітні, батьки, особи, які перебувають під опікою і піклуванням;
– інші особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки із суддею (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких не мають характеру сімейних);
– особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі із суддею;
– незалежно від зазначених умов – чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат (рідний, двоюрідний), сестра (рідна, двоюрідна), дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, племінник, племінниця, рідний дядько, рідна тітка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням судді.

Дружні стосунки особи не підлягають правовому регулюванню, тим не менш маючи статус суб'єктів, уповноважених державою на здійснення функції правосуддя, суддям як і іншим суб'єктам, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції», доцільно уважно підходити до свого приватного життя з огляду на увагу громадськості до особистості судді.

Закон України «Про запобігання корупції» прямо не називає у переліку осіб, стосунки з якими впливають на наявність конфлікту інтересу, осіб, пов'язаних з суддями дружніми стосунками, сусідськими відносинами, є кумами, осіб, які разом із суддями навчалися в освітніх закладах, були колегами протягом певного періоду, або іншим чином проводили тривалий час разом.

У випадку існування приватного інтересу за участю таких осіб суддям рекомендується брати до уваги наступні обставини: характер знайомств з наведеними особами, тривалість дружніх, сусідських або інших особистих позаслужбових стосунків, наявність фактичного періодичного спілкування з цими особами та інші факти, які характеризують ступінь особистих стосунків судді.

До дружніх стосунків належать і стосунки судді з такою категорією осіб, як «друзі» у соціальних мережах, які можуть впливати на приватний інтерес судді. Відповідно до позиції РСУ, яка підкріплена міжнародною судовою практикою, термін «друг», що використовується для позначення людей, які згодні увійти в контакт через соціальні мережі, не означає дружніх стосунків в традиційному сенсі цього слова. Існування контактів між різними людьми через ці мережі не достатньо, щоб встановити конкретну упередженість; соціальна мережа є просто специфічним

засобом комунікації між людьми, які мають спільні інтереси, і в цьому випадку – однаковий рід занять. Ступінь близькості між «друзями» у соціальній мережі суттєво варіюється. Позначення людини як «друга» в Facebook не розрізняє близького друга та далекого знайомого, оскільки «друг» у соціальній мережі не обов'язково є другом у традиційному значенні цього слова. Отже, лише факт того, що суддя є «другом» у Facebook з адвокатом сторони чи свідком, не більше, не є підставою для обґрунтованого побоювання, що суддя не може бути неупередженим або що суддя знаходиться під впливом Facebook «друга». Отже, «дружба» судді у соціальній мережі зі стороною у справі (адвокатом, свідком тощо) під час розгляду справи за участю таких осіб відсутня та не створює конфлікту інтересів. Аналіз норм Закону України «Про запобігання корупції» дозволяє дійти висновку, що наявність у судді приватного інтересу призводить до виникнення потенційного чи реального конфлікту інтересів.

Потенційний конфлікт інтересів виникає у сфері службових повноважень судді у зв'язку з наявністю приватного інтересу, який може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій чи бездіяльності під час виконання зазначених повноважень. У суддівській діяльності потенційний конфлікт інтересів найчастіше виникає у суддів на адміністративних посадах і може врегульовуватися шляхом делегування та/або перерозподілу повноважень серед суддів на адміністративних посадах та співробітників апаратів судів, зміни спеціалізації суддів тощо. Ефективним засобом попередження конфлікту інтересів за наявності потенційного конфлікту інтересів є повідомлення суддею про конфлікт інтересів та своєчасне заповнення ним Декларації про приватні інтереси і направлення її до РСУ.

Реальний конфлікт інтересів створює суперечність між приватним інтересом та службовими чи представницькими повноваженнями судді, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання службових повноважень. У судді реальний конфлікт інтересів виникає, як правило, при виконанні адміністративних функцій або інших функцій, не пов'язаних із здійсненням правосуддя, а також при отриманні конкретної справи на розгляд.

Таким чином, для встановлення наявності факту прийняття рішення, вчинення чи невчинення дії суддею в умовах реального конфлікту інтересів та розмежування реального і потенційного конфлікту інтересів суддя має встановити наявність обов'язкової сукупності таких обставин, як: 1) наявність у судді факту приватного інтересу, який має бути чітко сформульований та визначений; 2) наявність факту суперечності між приватним інтересом і службовими повноваженнями судді із зазначенням того, в чому саме ця суперечність знаходить свій вияв або вплив на прийняття рішення.

Суддям слід розуміти, що конфлікт інтересів, який урегульовується у спосіб, визначений процесуальним законом, може бути тільки реальним конфліктом інтересів, оскільки існує суперечність між приватним інтересом судді та його посадовими (службовими) повноваженнями під час здійснення суддею правосуддя.

Конфлікт інтересів, який не може бути врегульований у спосіб, визначений процесуальним законом, може бути як потенційним, так і реальним. Ситуації цього виду конфлікту інтересів не пов'язані зі здійсненням суддею безпосередньо правосуддя.

З погляду конфлікту інтересів у суддівській діяльності додаткового роз'яснення потребує норма Закону України «Про запобігання корупції», якою встановлені

обмеження щодо подальшого працевлаштування суддів після виходу у відставку. Коментований Закон таких обмежень не передбачає.

Таким чином, обмеження, визначені ст. 26 Закону України «Про запобігання корупції» щодо подальшого працевлаштування, застосовуються до суддів і забороняють їм:

1) протягом року з дня припинення відповідної діяльності укладати трудові договори (контракти) або вчиняти правочини у сфері підприємницької діяльності з юридичними особами приватного права або фізичними особами – підприємцями, якщо особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, зазначеним у п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», які звільнилися або іншим чином припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, протягом року до дня припинення виконання функцій держави або місцевого самоврядування здійснювали повноваження з контролю, нагляду або підготовки чи прийняття відповідних рішень щодо діяльності цих юридичних осіб або фізичних осіб – підприємців;

2) розголошувати або використовувати в інший спосіб у своїх інтересах інформацію, яка стала їм відома у зв'язку з виконанням службових повноважень, крім випадків, встановлених законом;

3) протягом року з дня припинення відповідної діяльності представляти інтереси будь-якої особи у справах (у тому числі в тих, що розглядаються в судах), в яких іншою стороною є орган, підприємство, установа, організація, в якому (яких) вони працювали на момент припинення зазначеної діяльності.

Відтак, хоча коментованим Законом не передбачено обмеження для суддів займатися певним видом діяльності після звільнення з посади, що стосуються представництва у суді, в якому до відставки працював суддя, аналіз норм Закону України «Про запобігання корупції» дозволяє дійти висновку про доцільність рекомендації суддям щодо дотримання обмеження протягом одного року з дня відставки не брати участь у провадженнях у судових справах у судах, в яких вони працювали суддями впродовж певного періоду часу в минулому. Дотримання цієї рекомендації знизить ризик виникнення конфліктів інтересів у суддів-колег.

У всіх випадках судді зобов'язані діяти таким чином, щоб слугувати прикладом доброчесності для своїх колег та учасників судових проваджень, громадськості, тому несуть повну відповідальність за вирішення питань, пов'язаних з їх приватним інтересом, таким чином, щоб максимально запобігати конфлікту інтересів під час їх обрання / призначення на посаду судді та в процесі виконання ними функції зі здійснення правосуддя.

Особливостями конфлікту інтересів, який може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом, є те, що: 1) це лише реальний конфлікт інтересів; 2) у такому випадку не застосовується коментована норма, якою на суддів покладено обов'язок повідомляти РСУ у разі виникнення реального чи потенційного конфлікту інтересів не пізніше наступного робочого дня з моменту виникнення такого конфлікту інтересів у письмовій формі; 3) за порушення правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів застосовується лише дисциплінарна відповідальність у порядку, визначеному коментованим Законом.

Для врегулювання конфлікту інтересів, який виникає у діяльності судді під час розгляду справ, суддям слід керуватись вимогами КАС України, ГПК України,

ЦПК України чи КПК України (залежно від того, яке провадження здійснюється), в яких передбачені підстави відводу (самовідводу) судді.

Способи врегулювання конфлікту інтересів визначені РСУ. До цих способів належать: 1) самовідвід та відвід в порядку, передбаченому процесуальним законодавством; 2) розкриття інформації про конфлікт інтересів, якщо після такого розкриття сторонами процесу або іншими зацікавленими особами йому не було заявлено відвід. Відповідна позиція відтворена у рішенні РСУ від 04 листопада 2016 року № 75 «Про роз'яснення щодо наявності конфлікту інтересів».

Кодекс суддівської етики наголошує, що неупереджений розгляд справ є основним обов'язком судді. Суддя має право заявити самовідвід у випадках, передбачених процесуальним законодавством. Суддя не повинен зловживати правом на самовідвід (ст. 15 Кодексу суддівської етики).

З метою запобігання зловживанням правом на відводи та самовідводи суддям рекомендується, аналізуючи ступінь приватного інтересу, під час надходження справи до розгляду вирішувати питання про можливість розкриття інформації про конфлікт інтересів як альтернативний спосіб урегулювання конфлікту інтересів та чекати після такого розкриття реакції сторін процесу й інших зацікавлених осіб. Якщо після такого розкриття інформації жоден з учасників процесу не заявив відвід судді, то конфлікт інтересів уважається врегульованим. Це правило підтверджується практикою європейських країн. Таким чином, оцінка характеру приватного інтересу та рішення про обрання конкретного процесуального способу врегулювання конфлікту інтересів залишається на розсуд самого судді.

Послідовність дій судді у зв'язку із виникненням конфлікту інтересів, який може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом:

1) вживати заходів щодо недопущення виникнення конфлікту інтересів у його діяльності;

2) не вчиняти дій та не приймати рішень по суті в рамках виконання своїх службових повноважень в умовах реального конфлікту інтересів;

3) вживати заходів щодо самостійного врегулювання конфлікту інтересів (відвід, самовідвід, розкриття інформації);

4) у разі існування сумнівів щодо наявності у його діяльності конфлікту інтересів та/або щодо необхідних заходів врегулювання звертатися за роз'ясненнями до РСУ;

5) вживати заходів для усунення негативних наслідків порушень законодавства про конфлікт інтересів.

Конфлікт інтересів, який не може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом, включає випадки потенційного і реального конфлікту інтересів у діяльності судді, що виникає поза безпосередньою функцією судді зі здійснення правосуддя.

Характеристики цього виду конфлікту інтересів судді наступні: 1) виконання суддею крім посадових обов'язків судді адміністративних обов'язків у судовій установі; 2) робота в одній судовій установі суддів та їх близьких осіб.

Робота в одній судовій установі суддів і їх близьких осіб сама по собі не породжує конфлікт інтересів. Для визначення наявності або відсутності конфлікту інтересів за таких умов слід виходити зі співвідношення посадових обов'язків. Таке роз'яснення надала РСУ у своєму рішенні від 12 травня 2016 року № 36.

Якщо близькі особи судді вже працюють у тому ж суді, варто аналізувати їх посади та посадові обов'язки. Для конфлікту інтересів, який не врегу-

льовується у спосіб, визначений процесуальним законом, мають значення адміністративні посади, які стосуються всіх суддів суду, а саме: посади судового розпорядника, архіваріуса, працівників кадрового відділу суду, консультанта суду, керівника апарату. Не виникає конфлікту інтересів, якщо близькі особи суддів займають посади секретаря судового засідання, помічника судді – за умови, що вони працюють у інших суддів судової установи, з якими не пов'язані родинними зв'язками, і жодним чином їх обов'язки з такими суддями не перетинаються.

У випадку, якщо в одному суді працюють суддя (голова суду або виконуючий обов'язки голови суду, заступник голови суду або виконуючий обов'язки заступника голови суду) та його близька особа на посаді, яка не знаходиться в організаційному підпорядкуванні судді (голови суду або виконуючого обов'язки голови суду, заступника голови суду або виконуючого обов'язки заступника голови суду), та службові обов'язки яких не перетинаються (помічник іншого судді, консультант будь-якого підрозділу, спеціаліст тощо) конфлікт інтересів відсутній за умови, якщо суддя (голова суду або виконуючий обов'язки голови суду, заступник голови суду або виконуючий обов'язки заступника голови суду) фактично не бере участі у вирішенні питань, які стосуються працівника апарату, у тому числі шляхом голосування на зборах суддів за питання, яке стосується такого працівника, або якщо фактично такий працівник апарату суду не виконує обов'язки за дорученням цього судді (голови суду або виконуючого обов'язки голови суду, заступника голови суду або виконуючого обов'язки заступника голови суду) (рішення РСУ від 04 листопада 2016 року № 75).

Послідовність дій судді із урегулювання конфлікту інтересів, який не може бути врегульований у спосіб, визначений процесуальним законом:

1) вживати заходів щодо недопущення виникнення конфлікту інтересів у його діяльності;

2) не вчиняти дій та не приймати рішень по суті в рамках виконання своїх службових повноважень в умовах реального конфлікту інтересів;

3) у разі виникнення реального чи потенційного конфлікту інтересів у письмовій формі повідомляти про це РСУ не пізніше наступного робочого дня з моменту, коли особа дізналася чи повинна була дізнатися про виникнення такого конфлікту інтересів;

4) вживати заходів щодо самостійного врегулювання конфлікту інтересів або звертатися до РСУ за рішенням про врегулювання конфлікту інтересів;

5) у разі існування сумнівів щодо наявності у його діяльності конфлікту інтересів та/або щодо необхідних заходів врегулювання – звертатися за роз'ясненнями до РСУ;

6) виконувати рішення РСУ щодо врегулювання конфлікту інтересів;

7) вживати заходів для усунення негативних наслідків порушень законодавства про конфлікт інтересів.

Заходи самостійного врегулювання суддею конфлікту інтересів, який не може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом:

а) усунення від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення, не пов'язаних зі здійсненням правосуддя, чи участі в його прийнятті в умовах реального чи потенційного конфлікту інтересів;

б) усунення відповідного приватного інтересу з наданням підтверджуючих це документів РСУ;

в) подання заяви щодо перегляду обсягу службових повноважень особи, не пов'язаних зі здійсненням правосуддя, з метою виключення факторів, які спричинять конфлікт інтересів;

г) подання заяви про переведення особи на іншу посаду або в інший суд;

д) подання заяви про звільнення особи.

У разі неможливості врегулювати конфлікт інтересів самостійно, суддя звертається до РСУ з метою його зовнішнього врегулювання.

За порушення правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів суддів чинним законодавством встановлено два види відповідальності – дисциплінарну та адміністративну.

Критерієм розмежування виду відповідальності, до якої може бути притягнуто суддю за порушення правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, є характер конфлікту інтересів.

Порушення правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів суддею під час відправлення правосуддя (конфлікту, який урегульовується у спосіб, визначений процесуальним законом) тягне за собою дисциплінарну відповідальність, встановлену коментованим Законом.

На відміну від зазначеного, порушення правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, який виникає у діяльності судді поза відправленням правосуддя, і який не може бути врегульований у спосіб, визначений процесуальним законом, тягне за собою адміністративну відповідальність.

До підстав дисциплінарної відповідальності, встановленої за порушення суддями правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, належать: 1) порушення правил щодо відводу (самовідводу); 2) допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, не дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, прояв неповаги до інших суддів, адвокатів, експертів, свідків чи інших учасників судового процесу; 3) неповідомлення або несвоєчасне повідомлення РСУ про реальний чи потенційний конфлікт інтересів судді (крім випадків, коли конфлікт інтересів урегульовується в порядку, визначеному процесуальним законом).

Адміністративна відповідальність суддів встановлена ст. 172–7 КУпАП, положення якої передбачають відповідальність за адміністративні правопорушення у випадку порушення суддею правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів: 1) відповідальність за неповідомлення особою у встановлених законом випадках та порядку про наявність у неї реального конфлікту інтересів; 2) відповідальність за дії, вчинені чи прийняті рішення в умовах реального конфлікту інтересів; 3) передбачені дії вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі ж порушення. Основним видом адміністративних санкцій за вказані порушення є накладення штрафу. Додатковим – позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік.

Якщо суддю було притягнуто до адміністративної відповідальності, то це не звільняє його від обов'язку врегулювати конфлікт інтересів, за порушення правил врегулювання якого його було піддано відповідальності. Органи, уповноважені складати адміністративні протоколи щодо суддів: Національна поліція, Національне агентство з питань запобігання корупції, а орган накладення стягнення – суд.

Випадки реального конфлікту інтересів, який може бути врегульований у спосіб, передбачений процесуальним законом, доцільно систематизувати залежно від приватного інтересу судді та обставин судової справи, що надійшла судді до розгляду.

По-перше, це конфлікт інтересів, пов'язаний з майновим інтересом: володінням суддею цінними паперами емітента, який є учасником у справі, що надійшла судді до розгляду; володіння суддею банківським вкладом, кредитом банківської установи, яка є учасником у справі, що надійшла судді до розгляду.

По-друге, це конфлікт інтересів, пов'язаний з немайновим інтересом – особистими, дружніми або іншими позаслужбовими стосунками з особою, яка: виконує оплачувану роботу за трудовим або цивільно-правовим договором з підприємством, установою, організацією, що виступає учасником у справі, що надійшла судді до розгляду; є суддею і розглядала цю справу у суді нижчої інстанції, в тому числі у складі колегії; є суддею в одній судовій установі і розглядає справи однакової юрисдикції; є суддею у відставці і бере участь у справі як сторона, представник сторони, інший учасник справи або зацікавлена особа; надавала експертний висновок у справі, яку розглядає суддя; займає посаду прокурора, заступника прокурора регіональної прокуратури (участь у справі як прокурор не має значення).

Щодо вирішення питань при наявності конфлікту інтересів, який не може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом, слід зауважити наступне. Конфлікт інтересів може виникати між службовими обов'язками і приватним інтересом судді, який є спеціальним суб'єктом відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» і працівником апарату суду. При цьому працівники апарату можуть бути державними службовцями, на яких поширюється дія Закону України «Про державну службу», або перебувати на патронатній службі (наприклад, помічник судді).

Також працівниками суду можуть бути особи, які працюють за трудовим чи цивільно-правовим договором у суді і не мають статусу державного службовця (наприклад, прибиральник) і на них не поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції». Для вирішення питань запобігання та врегулювання конфлікту інтересів судді, який не пов'язаний із здійсненням правосуддя, необхідно уважно вивчати перелік службових обов'язків судді щодо працівників апарату суду, які відносяться до кола осіб, стосунки з якими впливають на наявність конфлікту інтересів, і навпаки, перелік службових обов'язків таких осіб, стосунки з якими можуть впливати на суддю, умови його праці, чи виконання ним службових обов'язків.

У зв'язку з наведеним слід також пам'ятати, що органом, відповідальним за контроль та надання роз'яснень при запобіганні та врегулюванні конфлікту інтересів для суддів, є РСУ, а для співробітників апарату, які є державними службовцями, – Національне агентство з питань запобігання корупції.

Стаття 134. Забезпечення діяльності органів суддівського самоврядування

1. Забезпечення роботи з'їзду суддів України, спільних зборів суддів місцевих загальних судів, діяльності Ради суддів України здійснюється Державною судовою адміністрацією України та її територіальними управліннями за рахунок коштів Державного бюджету України згідно з вимогами розділу XI цього Закону.

Відповідно до ст. 148 коментованого Закону фінансування органів судової влади здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України. Функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення діяльності органів судової влади здійснюють ВС – щодо фінансового забезпечення його діяльності та ДСАУ – щодо забезпечення діяльності інших судів, органів суддівського самоврядування тощо.

Відтак забезпечення роботи таких організаційних форм суддівського самоврядування, як з'їзд суддів України, збори суддів місцевого суду, апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду, у тому числі забезпечення роботи зборів суддів місцевих загальних суддів, а також діяльності РСУ, здійснюється ДСАУ та її територіальними управліннями за рахунок коштів Державного бюджету України згідно з вимогами розд. XI коментованого Закону.

Окремо слід зауважити, що забезпечення роботи такої організаційної форми органів суддівського самоврядування, як Пленум ВС, здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України, де функції головного розпорядника щодо цього здійснює ВС.

Положенням про Раду суддів України, затвердженим рішенням X позачергового з'їзду суддів України 16 вересня 2010 року (в редакції, затвердженій рішенням XIV позачергового з'їзду суддів України 14 березня 2017 року), передбачено, що при формуванні бюджету на матеріально-технічне, фінансове, інформаційне забезпечення діяльності РСУ ДСАУ визначає, за попереднім погодженням з РСУ, видатки на утримання РСУ, необхідні для забезпечення її роботи. Виплати, необхідні для організації роботи РСУ, проводяться за поданням її голови.

Розділ IX

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДДІВ

Стаття 135. Суддівська винагорода

1. Суддівська винагорода регулюється цим Законом та не може визначатися іншими нормативно-правовими актами.

2. Суддівська винагорода виплачується судді з дня зарахування його до штату відповідного суду, якщо інше не встановлено цим Законом. Суддівська винагорода складається з посадового окладу та доплат за:

1) вислугу років;

2) перебування на адміністративній посаді в суді;

3) науковий ступінь;

4) роботу, що передбачає доступ до державної таємниці.

3. Базовий розмір посадового окладу судді становить:

1) судді місцевого суду – 30 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, розмір якого встановлено на 1 січня календарного року;

2) судді апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду – 50 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, розмір якого встановлено на 1 січня календарного року;

3) судді Верховного Суду – 75 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, розмір якого встановлено на 1 січня календарного року.

(Частина третя статті 135 в редакції Закону № 1774-VIII від 06.12.2016)

4. До базового розміру посадового окладу, визначеного частиною третьою цієї статті, додатково застосовуються такі регіональні коефіцієнти:

1) 1,1 – якщо суддя здійснює правосуддя у суді, що розташований у населеному пункті з кількістю населення щонайменше сто тисяч осіб;

2) 1,2 – якщо суддя здійснює правосуддя у суді, що розташований у населеному пункті з кількістю населення щонайменше п'ятсот тисяч осіб;

3) 1,25 – якщо суддя здійснює правосуддя у суді, що розташований у населеному пункті з кількістю населення щонайменше один мільйон осіб.

У випадку, якщо суд розміщується в декількох населених пунктах, застосовується регіональний коефіцієнт за місцезнаходженням органу, який провів державну реєстрацію такого суду.

(Частину четверту статті 135 доповнено абзацом п'ятим згідно із Законом № 2509-VIII від 12.07.2018)

5. Суддям виплачується щомісячна доплата за вислугу років у розмірі: за наявності стажу роботи більше 3 років – 15 відсотків, більше 5 років – 20 відсотків, більше 10 років – 30 відсотків, більше 15 років – 40 відсотків, більше 20 років – 50 відсотків, більше 25 років – 60 відсотків, більше 30 років – 70 відсотків, більше 35 років – 80 відсотків посадового окладу.

6. Суддям, які обіймають посади заступника голови суду, секретаря, голови судової палати, секретаря Пленуму Верховного Суду, секретаря Великої Палати Верховного Суду, виплачується щомісячна доплата в розмірі 5 відсотків посадового окладу судді відповідного суду, голові суду – 10 відсотків посадового окладу судді відповідного суду.

(Частина шоста статті 135 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2509-VIII від 12.07.2018)

7. Суддям виплачується щомісячна доплата за науковий ступінь кандидата (доктора філософії) або доктора наук із відповідної спеціальності в розмірі відповідно 15 і 20 відсотків посадового окладу судді відповідного суду.

8. Суддям виплачується щомісячна доплата за роботу, яка передбачає доступ до державної таємниці, у розмірі залежно від ступеня секретності інформації: відомості та їх носії, що мають ступінь секретності «Цілком таємно», – 10 відсотків посадового окладу судді відповідного суду; відомості та їх носії, що мають ступінь секретності «Таємно», – 5 відсотків посадового окладу судді відповідного суду.

9. Обсяги видатків на забезпечення виплати суддівської винагороди здійснюються за окремим кодом економічної класифікації видатків.

10. Суддя, який не здійснює правосуддя (крім випадків тимчасової непрацездатності, перебування судді у щорічній оплачуваній відпустці), не має права на отримання доплат до посадового окладу.

1. Суддівська винагорода є гарантією незалежності судді відповідно до положень Рекомендації № R (94) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо незалежності, ефективності та ролі суддів і відповідно до п. 6.1. розд. 6 «Винагорода за працю та соціальний захист» Європейської хартії про статус суддів, ухваленій Радою Європи 10 липня 1998 року, де закріплено, що рівень винагороди, що виплачується суддям за виконання їх професійних обов'язків, повинен бути таким, щоб захистити їх від тиску, що може спричинити вплив на їх рішення або взагалі поведінку суддів і таким чином вплинути на їхню незалежність та неупередженість.

Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями № 40/32 та № 40/146 Генеральної асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року, передбачають, що термін повноважень суддів, їхня незалежність, безпека, відповідна винагорода, умови служби, розмір пенсії і вік виходу на пенсію повинні гарантуватися законом.

Стаття 126 Конституції України передбачає, що Конституція й закони України повинні гарантувати незалежність суддів. До конституційних гарантій з огляду на положення ч. 1 ст. 130 Конституції України, серед іншого, віднесено й обов'язок держави забезпечити фінансування та належні умови для функціонування судів та діяльності суддів; здійснення державою фінансування судів та суддів має відбуватися тільки через Державний бюджет України шляхом окремого визначення у ньому видатків на утримання судів. При цьому окремою конституційною гарантією є те, що розмір винагороди судді встановлюється виняткова законом про судоустрій.

Визначені Конституцією та законами України гарантії незалежності суддів є невід'ємним елементом їх статусу, поширюються на всіх суддів України та необхідною умовою здійснення правосуддя неупередженим, безстороннім і справедливим судом.

Однією з таких базових гарантій є надання суддям за рахунок держави матеріального забезпечення – суддівської винагороди. Така винагорода одночасно виступає і запобіжником від вчинення корупційних правопорушень.

Гарантії незалежності суддів неодноразово були предметом розгляду КСУ, який сформулював низку правових позицій з цього питання. Так, зокрема, КСУ зазначав:

– «однією з конституційних гарантій незалежності суддів є особливий порядок фінансування судів» (*абз. 3 п. 2 мотивувальної частини Рішення КСУ від 24 червня 1999 року № 6-рп/99);*

– «гарантії незалежності судді, включаючи заходи щодо його правового захисту, матеріального і соціального забезпечення, передбачені цим Законом, поширюються на всіх суддів України і не можуть бути скасовані чи знижені іншими нормативними актами. Це положення узгоджується з вимогами статті 130 Конституції України» (*абз. 3 п. 5 мотивувальної частини Рішення КСУ від 20 березня 2002 року № 5-рп/2002);*
– «особливий порядок фінансування судів і діяльності суддів є однією з конституційних гарантій їх незалежності і спрямований на забезпечення належних умов для здійснення незалежного правосуддя» (*абз. 9 п. 7 мотивувальної частини Рішення КСУ від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005);*
– «визначені Конституцією та законами України гарантії незалежності суддів є невід'ємним елементом їх статусу, поширюються на всіх суддів України та є необхідною умовою здійснення правосуддя неупередженим, безстороннім і справедливим судом» (*абз. 5 підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення КСУ від 03 червня 2013 року № 3-рп/2013)*;
– «конституційний статус суддів, які здійснюють правосуддя, та суддів у відставці передбачає їх належне матеріальне забезпечення, яке повинне гарантувати здійснення справедливого, незалежного, неупередженого правосуддя» (*аб. 10 підп. 2.2 п. 2 мотивувальної частини Рішення КСУ від 08 червня 2016 року № 4-рп/2016).*

ЄСПЛ у своєму рішенні від 26 квітня 2006 року у справі «Зубко та інші проти України» зазначив, що неспроможність держави вчасно виплачувати суддям їх виплати є несумісною з потребою їх здатності виконувати свої професійні функції неупереджено, щоб не зазнавати тиску і впливу на поведінку; неспроможність держави гарантувати адекватну та своєчасну виплату винагороди національним суддям та невизначеність, у якій вони залишаються, порушує справедливий баланс, що має виникнути між потребами державного інтересу та необхідністю захистити права заявників на мирне володіння своїм майном**.**

Водночас, п. 22 розд. XII «Прикінцеві та перехідні положення» коментованого Закону встановлено, що право на отримання суддівської винагороди у розмірах, визначених цим Законом, мають судді, які за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердили відповідність займаній посаді (здатність здійснювати правосуддя у відповідному суді) або призначені на посаду за результатами конкурсу, проведеного після набрання чинності цим Законом.

2. Ця частина коментованої статті та ч.ч. 5–8 деталізує доплати до посадового окладу, такі як:

1) вислугу років;

2) перебування на адміністративній посаді в суді;

3) науковий ступінь;

4) роботу, що передбачає доступ до державної таємниці.

Позбавлення судді права на отримання доплат до посадового окладу може бути визнане доцільним та виправданим, зокрема, у випадку притягнення його до кримінальної чи дисциплінарної відповідальності, наслідком чого є відсторонення судді від посади чи від здійснення правосуддя, та позбавлення судді цього права, коли він не здійснює правосуддя через обставини, що не залежать від нього особисто або не обумовлені його поведінкою, є несправедливим, невиправданим та необґрунтованим (*Рішення КСУ у справі за конституційним поданням Верховного Суду*

України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин третьої, десятої статті 133 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у редакції Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 04 грудня 2018 року № 11-р/2018).

Незалежна судова система потребує відповідної економічної основи. Саме держава повинна забезпечувати судову владу належними ресурсами в достатній кількості для того, щоб запобігти будь-якому впливу як з боку виконавчої, так і законодавчої влади. Навіть якщо держава потерпає від нестачі фінансових ресурсів, судді та суди як фундаментальна частина держави повинні отримувати їхню частину доступного фінансування в повному обсязі настільки, наскільки це можливо *(висновки «Економіка, юрисдикція та незалежність» (Перша експертна комісія Міжнародної Асоціації Суддів, Монтевідео, 21–24 листопада 2005 року).*

3. У цій частині (третій) передбачено базовий посадовий оклад, але п. 24 розд. 12 коментованого Закону передбачає, що посадові оклади суддів поетапно підвищуватимуть до 2020 року. З 01 січня 2018 року для судді місцевого суду посадовий оклад становив 20 прожиткових мінімумів, а для судді апеляційного чи вищого спеціалізованого суду – 30 прожиткових мінімумів. Починаючи з 01 січня 2019 року суддя місцевого суду отримуватиме 25 прожиткових мінімумів, а суддя апеляційного суду та вищого спеціалізованого суду – 40 прожиткових мінімумів. Починаючи з 2020 року посадовий оклад судді місцевого суду становитиме вже 30 прожиткових мінімумів, судді апеляційного суду та вищого спеціалізованого суду – 50 прожиткових мінімумів.

4. Регіональні коефіцієнти збільшують розмір посадового окладу залежно від кількості населення міста, де працює суддя на штатній посаді у суді здійснюючи правосуддя.

9. Економічна класифікація видатків бюджету призначена для чіткого розмежування видатків бюджетних установ та одержувачів бюджетних коштів за економічними характеристиками операцій, які здійснюються відповідно до функцій держави та місцевого самоврядування. Вона забезпечує єдиний підхід до всіх учасників бюджетного процесу з погляду виконання бюджету *(наказ Міністерства фінансів України від 12 березня 2012 року № 333 «Про затвердження Інструкції щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету та Інструкції щодо застосування класифікації кредитування бюджету»*).

10. У коментованому Законі передбачено низку випадків, коли суддя не здійснює правосуддя. Такими випадками, зокрема, є: відсторонення судді від посади у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності (ч. 5https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2453–17 – n4118 ст. 49); відрядження судді для роботи у ВРП, ВККСУ (у разі призначення судді членом цих органів), а також за заявою судді відрядження для роботи у НШСУ (ч. 5 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2453–17 – n4145ст. 54); застосування до судді дисциплінарного стягнення у вигляді тимчасового (від одного до шести місяців) відсторонення від здійснення правосуддя (п. 4 ч. 1 ст. 109); неприйняття (несвоєчасне прийняття) відповідними державними органами рішення про звільнення судді з посади (відставку) та інші.

Стаття 136. Відпустка

1. Суддям надається щорічна оплачувана відпустка тривалістю 30 робочих днів з виплатою, крім суддівської винагороди, допомоги на оздоровлення в роз-

мірі посадового окладу. Суддям, які мають стаж роботи більше 10 років, надається додаткова оплачувана відпустка тривалістю 15 календарних днів.

1.Згідно зі ст. 45 Конституції України кожен, хто працює, має право на відпочинок.

Закон України «Про відпустки» встановлює, що державні гарантії та відносини, пов'язані з відпусткою, регулюються Конституцією України, цим Законом, Кодексом законів про працю України, іншими законами та нормативно-правовими актами України.

Щорічна основна відпустка надається працівникам тривалістю не менше як 24 календарних дні, а для деяких категорій працівників законодавством України може бути передбачена інша тривалість щорічної основної відпустки.

Стаття 5 Закону України «Про відпустки» передбачає, що тривалість відпусток визначається цим Законом, іншими законами та нормативно-правовими актами України і незалежно від режимів та графіків роботи розраховується в календарних днях, також ця норма не визначає тривалість відпустки для суддів, а лише передбачає механізм розрахунку такої відпустки.

Проте відповідно до коментованої статті суддям надається щорічна оплачувана відпустка тривалістю 30 робочих днів з виплатою, крім суддівської винагороди, допомоги на оздоровлення в розмірі посадового окладу. Суддям, які мають стаж роботи більше 10 років, надається додаткова оплачувана відпустка тривалістю 15 календарних днів. До введення в дію Закону України «Про відпустки» (до 01 січня 1997 року) щорічні відпустки визначалися в робочих днях.

Таким чином, визначено відмінний від Закону України «Про відпустки» порядок обрахування строку основної щорічної оплачуваної відпустки, а саме передбачено обчислення строку відпустки в робочих днях, хоча додаткова оплачувана відпустка обчислюється в календарних днях.

Відповідно до тлумачення, наданого в Рішенні КСУ від 07 липня 1998 року у справі № 1–19/98 за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення частин другої і третьої статті 84 та частин другої і четвертої статті 94 Конституції України, у вирішенні цього питання КСУ виходить з того, що в Конституції України закріплено загальний порядок обчислення строків єдиний для всіх органів влади – в календарних днях (ч. 2 ст. 77, ч. 3 ст. 82, п. 31 ч. 1 ст. 85, ч. 2 ст. 90 та ін.). КСУ при цьому бере до уваги і загальноприйнятий у законодавстві України порядок обчислення строків на вчинення відповідних процесуальних дій органами влади.

З огляду на офіційне тлумачення КСУ, аналізу положень законів щодо загальноприйнятого у законодавстві України обрахунку строків у значенні «календарні дні» для деяких категорій працівників законодавством України може бути передбачена інша тривалість щорічної основної відпустки, яка обраховується в робочих, тобто календарних днях без урахування вихідних/святкових/неробочих днів. Це також відображено у листі ДСАУ від 02 червня 2017 року.

Таким чином, коментована стаття визначає тривалість щорічної основної оплачуваної відпустки судді в 30 робочих днів, а додаткову відпустку – 15 календарних днів. Вихідні, святкові, неробочі дні не можуть бути включені в робочі дні, за які суддя отримує винагороду, оскільки вони вже є неробочими, а вихідними днями.

Стаття 137. Стаж роботи судді

1. До стажу роботи на посаді судді зараховується робота на посаді:

1) судді судів України, арбітра (судді) арбітражних судів України, державного арбітра колишнього Державного арбітражу України, арбітра відомчих арбітражів України, судді Конституційного Суду України;

2) члена Вищої ради правосуддя, Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

3) судді в судах та арбітрів у державному і відомчому арбітражах колишнього СРСР та республік, що входили до його складу.

2. До стажу роботи на посаді судді також зараховується стаж (досвід) роботи (професійної діяльності), вимога щодо якого визначена законом та надає право для призначення на посаду судді.

(Статтю 137 доповнено частиною другою згідно із Законом № 2509-VIII від 12.07.2018)

1. У зв'язку з численними зверненнями щодо зарахування (перерахунку) стажу роботи на посаді судді ДСА України надала спільний лист роз'яснення від 05 листопада 2018 року, звертаючи увагу, що при призначенні (обранні) суддів на посаду вперше до кандидатів на посади суддів застосовувалися різні вимоги, які діяли на момент такого призначення (обрання).

1. *Закон Української РСР від 05 червня 1981 року № 2022-X «Про судоустрій Української РСР» (далі – Закон № 2022-X)* у період з 26 червня 1981 року до 01 грудня 1989 року не встановлював жодних вимог щодо стажу роботи кандидатів у судді і народних засідателів при обранні на посаду вперше. Згідно зі ст. 55 Закону № 2022-X суддею і народним засідателем міг бути обраний кожний громадянин Української РСР, який досяг на день виборів 25 років. З огляду на зазначене судді, якого було призначено на посаду судді вперше згідно з вимогами, встановленими Законом № 2022-X на день їх призначення, стаж рахується з дня обрання на посаду судді.

2. Вимоги, визначені *Законом СРСР від 04 серпня 1989 року № 328-I «Про статус суддів в СРСР» (далі – Закон № 328-I)*, діяли з 01 грудня 1989 року до 10 лютого 1993 року при обранні суддів на посаду вперше. Ст. 8 Закону № 328-I встановлювалося, що народним суддею міг бути обраний громадянин СРСР, який досяг на день виборів 25 років, мав вищу юридичну освіту, стаж роботи за юридичною спеціальністю не менше двох років і склав кваліфікаційний екзамен. Суддями вищих судів могли бути обрані громадяни СРСР, які мали вищу юридичну освіту і стаж роботи за юридичною спеціальністю не менше п'яти років, у тому числі, як правило, не менше двох років як суддя. Відтак, право на зарахування стажу роботи за юридичною спеціальністю два роки мають судді, яких було обрано на посаду суддів вперше згідно з вимогами, встановленими Законом № 328-I на день їх обрання. Право на зарахування стажу роботи за юридичною спеціальністю п'ять років мають судді, яких було обрано на посаду судді вищого суду вперше згідно з вимогами, встановленими Законом № 328-I на день їх обрання.

3. Вимоги, визначені *Законом України від 15 грудня 1992 року № 2862-XII «Про статус суддів» (далі – Закон № 2862-XII)*, діяли з 10 лютого 1993 року до 05 липня 2001 року при обранні суддів на посаду вперше. Відповідно до частини першої ст. 7 Закону № 2862-XII право на зайняття посади судді районного (міського), міжрайонного (окружного) суду, військового суду гарнізону мав громадянин України,

який досяг на день обрання 25 років, мав вищу юридичну освіту і, як правило, стаж роботи за юридичною спеціальністю не менше двох років. Згідно з частинами другою та третьою ст. 7 Закону № 2862-XII суддею Верховного Суду Республіки Крим, обласного, Київського і Севастопольського міських, військового суду регіону і Військово-Морських Сил України міг бути громадянин України, який досяг на день обрання 30 років, мав вищу юридичну освіту, стаж роботи за юридичною спеціальністю не менше як п'ять років, в тому числі не менше як три роки на посаді судді. Суддею ВСУ міг бути громадянин України, який досяг на день обрання 35 років, мав вищу юридичну освіту, стаж роботи за юридичною спеціальністю не менше як десять років, в тому числі не менше як п'ять років на посаді судді.

Постановою Верховної Ради України від 06 травня 1993 року № 3192-XII «Про доповнення Постанови Верховної Ради України «Про порядок введення в дію Закону України «Про статус суддів» від 15 грудня 1992 року» дію частини другої ст. 7 Закону № 2862-XII було зупинено до 01 січня 1994 року. З огляду на зазначене право на зарахування стажу роботи в галузі права до двох років (фактичний стаж за юридичною спеціальністю) мають судді, яких було обрано на посаду судді районного (міського), міжрайонного (окружного) суду, військового суду гарнізону вперше згідно з вимогами, встановленими Законом № 2862-XII на день їх обрання. Право на зарахування стажу роботи в галузі права п'ять років мають судді, яких було обрано на посаду судді Верховного Суду Республіки Крим, обласного, Київського і Севастопольського міських, військового суду регіону і Військово-Морських Сил України згідно з вимогами, встановленими Законом № 2862-XII.

У період з 28 червня 1996 року до 05 липня 2001 року вимоги, визначені Законом № 2862-XII, не відповідали вимогам, встановленим Конституцією України. Ч. 3 ст. 127 Конституції України (редакція у період з 28 червня 1996 року до 05 липня 2001 року) визначалося, що на посаду судді міг бути рекомендований кваліфікаційною комісією суддів громадянин України не молодший двадцяти п'яти років, який мав вищу юридичну освіту і стаж роботи у галузі права не менше як три роки, проживав в Україні не менше як десять років та володів державною мовою. Одночасно ст. 7 Закону № 2862-XII (редакція у період з 28 червня 1996 року до 05 липня 2001 року) передбачалося, що право на зайняття посади судді районного (міського), міжрайонного (окружного) суду, військового суду гарнізону мав громадянин України, який досяг на день обрання 25 років, мав вищу юридичну освіту і, як правило, стаж роботи за юридичною спеціальністю не менше двох років. У разі існування неузгодженості між актами, виданими одним й тим же органом, але які мають різну юридичну силу, застосовується акт вищої юридичної сили. Наприклад, у випадку суперечності норм закону та Конституції України, які прийняті ВРУ, колізія вирішується на користь Конституції, яка має найвищу юридичну силу.

Вимоги, визначені Законом № 2862-XII, діяли з 05 липня 2001 року до 03 серпня 2010 року при обранні суддів на посаду вперше. Відповідно до ч. 1 ст. 7 Закону № 2862-XII на посаду судді міг бути рекомендований кваліфікаційною комісією суддів громадянин України, не молодший двадцяти п'яти років, який мав вищу юридичну освіту і стаж роботи в галузі права не менше як три роки, проживав в Україні не менше як десять років та володів державною мовою. Згідно з ч. 2 та ч. 3 ст. 7 Закону № 2862-XII суддею апеляційного суду, якщо інше не передбачене законом, міг бути громадянин України, який досяг на день обрання 30 років, мав вищу юридичну освіту, стаж роботи у галузі права не менше як п'ять років, в тому числі

не менше як три роки на посаді судді. Суддею вищого спеціалізованого суду міг бути громадянин України, не молодший тридцяти років, який мав вищу юридичну освіту, стаж роботи у галузі права не менше як сім років, у тому числі не менше як п'ять років на посаді судді. Положеннями ч. 4 ст. 7 Закону № 2862-XII визначалось, що суддею ВСУ міг бути громадянин України, який досяг на день обрання 35 років, мав вищу юридичну освіту, стаж роботи у галузі права не менше як десять років, в тому числі не менше як п'ять років на посаді судді.

З огляду на зазначене право на зарахування стажу роботи в галузі права три роки мають судді, яких було призначено на посаду судді вперше згідно з вимогами, встановленими Законом № 2862-XII на день їх обрання. Право на зарахування стажу роботи в галузі права п'ять років мають судді, яких було обрано на посаду судді апеляційного суду, згідно з вимогами, встановленими Законом № 2862-XII на день їх обрання. Відтак, право на зарахування стажу роботи в галузі права сім років мають судді, яких було обрано на посаду судді вищого спеціалізованого суду, згідно з вимогами, встановленими Законом № 2862-XII на день їх обрання. Право на зарахування стажу роботи в галузі права десять років мають судді, яких було обрано на посаду судді ВСУ, згідно з вимогами, встановленими Законом № 2862-XII на день їх обрання.

4. Вимоги, визначені *Законом України від 04 червня 1991 року № 1142-XII «Про господарські суди» (далі – Закон № 1142-XII)*, діяли з 04 червня 1991 року до 30 березня 1997 року при призначенні суддів на посаду вперше. Згідно з ст. 20 Закону № 1142-XII на посаду арбітра Вищого арбітражного суду Української РСР призначалась особа, яка досягла на день призначення 30 років, мала вищу юридичну освіту і стаж роботи за спеціальністю, як правило, не менше п'яти років. На посаду арбітра арбітражного суду Кримської АРСР, арбітражних судів областей та м. Києва призначалась особа, яка досягла на день призначення 25 років, мала вищу юридичну освіту і стаж роботи за спеціальністю, як правило, не менше трьох років. Відтак, право на зарахування стажу роботи за спеціальністю до п'яти років (фактичний стаж роботи в галузі права) мають судді, яких було призначено на посаду судді Вищого господарського суду України згідно з вимогами, встановленими Законом № 1142-XII. Право на зарахування стажу роботи за спеціальністю до трьох років (фактичний стаж роботи в галузі права) мають судді, яких було призначено на посаду судді місцевого або апеляційного господарського суду вперше згідно з вимогами, встановленими Законом № 1142-XII на день їх призначення. Вимоги, визначені Законом № 1142-XII, діяли з 30 березня 1997 року до 01 червня 2002 року при призначенні суддів на посаду вперше. Згідно зі ст. 22 Закону № 1142-XII право на зайняття посади судді Вищого господарського суду України мав громадянин України, який досяг на день призначення 30 років, мав вищу юридичну освіту і стаж роботи за спеціальністю не менше десяти років. Право на зайняття посади судді апеляційного господарського суду, а також господарського суду Автономної Республіки Крим, господарських судів областей, міст Києва та Севастополя мав громадянин України, який досяг на день призначення 25 років, мав вищу юридичну освіту і стаж роботи за спеціальністю не менше п'яти років. Відтак, право на зарахування стажу роботи за спеціальністю десять років мають судді, яких було призначено на посаду судді Вищого господарського суду України згідно з вимогами, встановленими Законом № 1142-XII. Право на зарахування стажу роботи за спеціальністю п'ять років мають судді, яких було призначено на посаду судді місцевого

або апеляційного господарського суду вперше згідно з вимогами, встановленими Законом № 1142-XII на день їх призначення.

5. Вимоги, визначені *Законом України від 07 липня 2010 року № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» (далі – Закон № 2453-VI)*, діяли з 30 липня 2010 року до 30 вересня 2016 року при призначенні суддів на посаду вперше. Ч. 1 ст. 65 Закону № 2453-VI передбачалось, що на посаду судді міг бути рекомендований громадянин України, не молодший 25 років, який мав вищу юридичну освіту і стаж роботи в галузі права не менше як три роки, проживав в Україні не менше як десять років та володів державною мовою. Відповідно до ч. 4 ст. 26 Закону № 2453-VI суддею апеляційного суду міг бути суддя, який за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердив здатність здійснювати правосуддя в апеляційному суді, мав досвід роботи суддею не менше п'яти років або мав науковий ступінь, отриманий до призначення на посаду судді, та стаж наукової діяльності у галузі права або науково-педагогічної діяльності у галузі права у вищому навчальному закладі або вищих навчальних закладах, що здійснюють підготовку фахівців освітнього ступеня «магістр», до призначення на посаду судді не менше десяти років.

Згідно з ч. 3 ст. 31 Закону № 2453-VI суддею вищого спеціалізованого суду міг бути суддя, який за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердив здатність здійснювати правосуддя у вищому спеціалізованому суді, мав досвід роботи суддею не менше десяти років або мав науковий ступінь, отриманий до призначення на посаду судді, та стаж наукової діяльності у галузі права або науково-педагогічної діяльності у галузі права у вищому навчальному закладі або вищих навчальних закладах, що здійснюють підготовку фахівців освітнього ступеня «магістр», до призначення на посаду судді не менше десяти років.

Частиною 2 ст. 39 Закону № 2453-VI визначалось, що суддею ВСУ міг бути суддя, який за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердив здатність здійснювати правосуддя у найвищому судовому органі у системі судів загальної юрисдикції України, мав досвід роботи суддею не менше п'ятнадцяти років або мав науковий ступінь, отриманий до призначення на посаду судді, та стаж наукової діяльності у галузі права або науково-педагогічної діяльності у галузі права у вищому навчальному закладі або вищих навчальних закладах, що здійснюють підготовку фахівців освітнього ступеня «магістр», до призначення на посаду судді не менше п'ятнадцяти років.

З огляду на зазначене право на зарахування стажу роботи в галузі права три роки мають судді, яких було призначено на посаду судді місцевого суду вперше згідно з вимогами, встановленими Законом № 2453-VI на день їх призначення. Право на зарахування десяти років стажу наукової діяльності у галузі права або науково-педагогічної діяльності у галузі права у вищому навчальному закладі або вищих навчальних закладах, що здійснюють підготовку фахівців освітнього ступеня «магістр», до призначення на посаду судді мають судді, яких було призначено на посаду судді апеляційного суду згідно з вимогами, встановленими Законом № 2453-VI на день їх призначення. Право на зарахування десяти років стажу наукової діяльності у галузі права або науково-педагогічної діяльності у галузі права у вищому навчальному закладі або вищих навчальних закладах, що здійснюють підготовку фахівців освітнього ступеня «магістр», до призначення на посаду судді мають судді, яких було призначено на посаду судді вищого спеціалізованого суду згідно з вимогами, встановленими Законом № 2453-VI на день їх призначення.

Право на зарахування п'ятнадцяти років стажу наукової діяльності у галузі права або науково-педагогічної діяльності у галузі права у вищому навчальному закладі або вищих навчальних закладах, що здійснюють підготовку фахівців освітнього ступеня «магістр», до призначення на посаду судді мають судді, яких було призначено на посаду судді ВСУ згідно з вимогами, встановленими Законом № 2453-VI на день їх призначення.

6. Вимоги, визначені коментованим Законом, діють з 30 вересня 2016 року при призначенні суддів на посаду вперше. Відповідно до ч. 1 ст. 69 на посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, доброчесним та володіє державною мовою. Ст. 28 визначено, що суддею апеляційного суду може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя в апеляційному суді, а також відповідає одній із таких вимог: має стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років; має науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше сім років; має досвід професійної діяльності адвоката, в тому числі щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше сім років.

Відповідно до частини першої ст. 38 суддею ВС може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя у ВС, а також відповідає одній із таких вимог: 1) має стаж роботи на посаді судді не менше десяти років; 2) має науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше десять років; 3) має досвід професійної діяльності адвоката, в тому числі щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше десять років; 4) має сукупний стаж (досвід) роботи (професійної діяльності) відповідно до вимог, визначених пунктами 1–3 цієї частини, щонайменше десять років.

Таким чином, право на зарахування стажу роботи в галузі права п'ять років мають судді, яких було призначено на посаду судді місцевого суду вперше згідно з вимогами, встановленими коментованим Законом на день їх призначення. Право на зарахування семи років стажу наукової роботи у сфері права або досвіду професійної діяльності адвоката (тобто стаж, на основі якого особа брала участь у доборі на посаду судді) мають судді, яких було призначено на посаду судді апеляційного суду згідно з вимогами, встановленими на день їх призначення. Право на зарахування десяти років стажу наукової роботи у сфері права або професійної діяльності адвоката, в тому числі щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення, або сукупний стаж (досвід) роботи (професійної діяльності) відповідно до вимог, визначених п.п. 1–3 ч. 1 ст. 38 (тобто стаж на основі якого особа брала участь у доборі на посаду судді) мають судді, яких було призначено на посаду судді ВС згідно з вимогами, встановленими на день їх призначення.

З огляду на викладене у разі здійснення перерахунку стажу обов'язково необхідно враховувати порядок призначення (обрання) кожного окремого судді на посаду вперше, оскільки при призначенні (обранні) суддів на посаду вперше застосовувалися різні вимоги до стажу, необхідного для зайняття посади судді, які діяли на момент такого призначення (обрання).

Абз. 4 п. 34 розд. XII коментованого Закону визначено, що судді, призначені чи обрані на посаду до набрання чинності цим Законом, зберігають визначення стажу роботи на посаді судді відповідно до законодавства, що діяло на день їх призначення (обрання). При цьому будь-яких обмежень щодо дії цього пункту в часі не встановлено.

2. Передбачені положення щодо зарахування (перерахунок) стажу (досвіду) роботи (професійної діяльності) на посаді судді, здійснюється з дати набрання чинності змін до коментованого Закону, тобто з 05 серпня 2018 року.

Також п. 36 розд. XII «Прикінцеві та перехідні положення» коментованого Закону визначено, що до стажу роботи, що дає судді КСУ право на відставку і виплату вихідної допомоги, зараховується також стаж іншої практичної, наукової, педагогічної роботи за фахом та стаж державної служби.

Стаття 138. Забезпечення житлових умов судді

1. Після призначення на посаду суддя, який потребує поліпшення житлових умов, забезпечується службовим житлом за місцем знаходження суду органами місцевого самоврядування в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, якщо інший порядок забезпечення службовим житлом не передбачено законом.

(Частина перша статті 138 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2509-VIII від 12.07.2018)

1. Після призначення на посаду суддя, який потребує поліпшення житлових умов, забезпечується службовим житлом за місцем знаходження суду.

Допускається надання службового жилого приміщення в іншому населеному пункті, що межує або знаходиться поблизу населеного пункту, де працює суддя, за умови наявності постійного транспортного сполучення між такими населеними пунктами.

Надання службових жилих приміщень безпосередньо не пов'язане з перебуванням судді, на квартирному обліку та здійснюється без додержання черговості та врахування пільг, установлених для забезпечення громадян житлом.

Для одержання службового жилого приміщення суддя подає заяву на ім'я голови суду. Суддя, який подав заяву на одержання службового житла, включається до контрольного списку осіб, котрі потребують поліпшення житлових умов. Установи, які не здійснюють квартирний облік, ведуть контрольні списки своїх працівників *(ч. 4 п. 9 Постанови Ради Міністрів Української РСР і Української Республіканської Ради професійних спілок від 11 грудня 1984 року № 470 «Про затвердження Правил обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов і надання їм жилих приміщень в Українській РСР» (є чинною на сьогодні).*

Згідно з п. 41 зазначеної Постанови громадянам, які працюють на підприємствах, в установах, організаціях, що не ведуть квартирний облік, і перебувають на обліку у виконавчому комітеті місцевої Ради народних депутатів, у тих випадках, коли вони забезпечуються жилими приміщеннями вказаними підприємствами, установами, організаціями, жилі приміщення надаються згідно з контрольним списком, який ведеться за місцем їх роботи, у порядку черговості.

Якщо суддя бажає оселитися в службовому жилому приміщенні разом із членами своєї сім'ї, він зазначає про це в заяві. Члени сім'ї заявника, які бажають оселитися

в службовому жилому приміщенні, надають письмову згоду на проживання в цьому приміщенні.

Службове жиле приміщення надається в межах 13,65 квадратних метра жилої площі на одну особу, але не менше від рівня середньої забезпеченості жилою площею в цьому населеному пункті, визначеного в установленому порядку, за рішенням зборів суддів, прийнятим на підставі подання комісії та затвердженим виконавчим комітетом органу місцевого самоврядування.

На підставі рішення про надання службового жилого приміщення виконавчий орган місцевого самоврядування видає судді спеціальний ордер, який є єдиною підставою для вселення в надане службове жиле приміщення. Спеціальний ордер дійсний протягом 30 днів.

Суддя, який припинив трудові обов'язки із судом, підлягає виселенню із службового жилого приміщення з усіма особами, які з ним проживають, без надання іншого жилого приміщення, крім випадків, передбачених чинним законодавством. *(Положення про порядок надання службового житла й користування ним суддями, працівниками апаратів судів, працівниками Державної судової адміністрації України та територіальних управлінь Державної судової адміністрації України, затверджене наказом ДСА від 22 грудня 2017 року № 1122).*

Стаття 139. Забезпечення потреб судді, пов'язаних з його діяльністю

1. Суддя забезпечується за рахунок коштів Державного бюджету України мантією та нагрудним знаком.

2. Суддя забезпечується окремим кабінетом, робочим місцем та необхідними для роботи засобами.

1. Суддівська мантія та нагрудний знак – це важливі символи судової влади, які мають свої зразки та особливості *(див. коментар до ст. 16 цього Закону).*

Вони дисциплінують не тільки учасників процесу, а й самих суддів, тому що нагадують їм про те, що під час відправлення правосуддя вони перестають бути звичайними людьми з притаманними їм пристрастями та емоціями.

ДСАУ як головний розпорядник бюджетних коштів здійснює розподіл видатків розпорядникам бюджетних коштів нижчого рівня на придбання мантій і нагрудних знаків суддів та організовує постійний контроль за їх використанням. Суди, територіальні управління ДСАУ здійснюють облік мантій і нагрудних знаків суддів. Ведеться журнал видачі мантій і нагрудних знаків судді. На кожного суддю заводиться облікова картка забезпечення судді мантією та нагрудним знаком судді із зазначенням дати їх видачі. Суддям, призначеним на посаду вперше, мантії та нагрудні знаки судді видаються в урочистій обстановці на зборах суддів відповідного суду. У разі звільнення судді з посади мантія та нагрудний знак судді підлягають поверненню, про що робиться відмітка в обліковій картці та журналі видачі мантій і нагрудних знаків суддів (*Положення про порядок одержання, обліку, видачі, заміни, повернення та списання мантій і нагрудних знаків суддів місцевих та апеляційних судів загальної юрисдикції, затверджене наказом ДСА від 02 липня 2012 року № 72).*

Згідно зі ст. 2 КЗпП України працівники мають право, зокрема, на здорові і безпечні умови праці. Під час прийняття на роботу працівника керівництво суду

зобов'язане визначити працівникові робоче місце, забезпечити його необхідними для роботи засобами. У представників судової влади існують свої особливості у здійсненні правосуддя, слід ураховувати, що робоче місце судді – це не лише його персональний кабінет, де за допомогою комп'ютерної техніки друкується текст рішення суду. Головна частина судочинства провадиться під час розгляду справи в залі судового засідання, також у нарадчій кімнаті. Тому матеріально-технічне, інформаційне забезпечення суддів, обладнання їх робочого місця має стати одним із пріоритетних напрямів діяльності державної влади при впровадженні змін відповідно до європейських стандартів.

Стаття 140. Державний захист суддів та членів їхніх сімей

1. Судді, члени їхніх сімей та їхнє майно перебувають під особливим захистом держави. Служба судової охорони, органи правопорядку зобов'язані вживати необхідних заходів для забезпечення безпеки судді, членів його сім'ї, збереження їхнього майна, якщо від судді надійде відповідна заява.

2. Вчинені у зв'язку зі службовою діяльністю судді посягання на його життя і здоров'я, знищення чи пошкодження його майна, погроза вбивством, насильством чи пошкодженням майна судді, образа чи наклеп на нього, а також посягання на життя і здоров'я членів його сім'ї (батьків, дружини, чоловіка, дітей), погроза їм вбивством, пошкодженням майна мають наслідком відповідальність, установлену законом.

3. Суддя має право на забезпечення засобами захисту, які йому надаються Службою судової охорони, утвореною відповідно до цього Закону.

1. Держава забезпечує особисту безпеку судді та членів його сім'ї відповідно до ст. 126 Конституції України. Це уособлює окрему гарантію суддівської незалежності, пов'язану із створенням безпечних умов для життя і діяльності суддів та членів їх сімей. Незалежність судді не може вважатися забезпеченою за обставин реальної загрози його життю, здоров'ю або майну.

Заходи державного захисту суддів від перешкоджання виконанню покладених на них обов'язків і здійсненню наданих їм прав, а так само від посягань на життя, здоров'я, житло і майно суддів та їх близьких родичів у зв'язку з діяльністю суддів передбачено Законом України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», де у ст. 2 закріплено, що близькими родичами є батьки, дружина (чоловік), діти, рідні брати і сестри, дід, бабка, онуки.

Для забезпечення безпеки суддів та їх близьких родичів, недоторканності житла, а також збереження їх майна з урахуванням конкретних обставин можуть застосовуватися такі заходи:

а) особиста охорона, охорона житла і майна;

б) видача зброї, засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку;

в) встановлення телефону за місцем проживання;

г) використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження;

д) тимчасове розміщення у місцях, що забезпечують безпеку;

е) забезпечення конфіденційності даних про об'єкти захисту;

є) переведення на іншу роботу, направлення на навчання, заміна документів, зміна зовнішності, переселення в інше місце проживання.

Підставою для вжиття спеціальних заходів забезпечення безпеки судді чи їх близьких родичів є дані, що свідчать про наявність реальної загрози життю, здоров'ю або майну.

21 грудня 2017 року рішенням ВРП прийнято Положення, яке визначає засади утворення та функціонування Державної установи «Служба судової охорони», яка вживає заходів з підтримання громадського порядку в суді, припинення проявів неповаги до суду, а також охорону приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, виконання функцій щодо державного забезпечення особистої безпеки суддів та членів їхніх сімей, працівників апарату суду, забезпечення безпеки учасників судового процесу. Виконуючи зазначені завдання, працівники ССО зобов'язані взаємодіяти з суддями, працівниками судів, працівниками секретаріатів відповідних органів та установ системи правосуддя.

Працівники ССО під час виконання службових обов'язків мають право застосовувати зброю, заходи фізичного впливу та спеціальні засоби в порядку та випадках, визначених законами України «Про Національну поліцію» та «Про охоронну діяльність».

Термін «органи правопорядку», які теж зобов'язані вживати необхідних заходів для забезпечення безпеки судді, членів його сім'ї, широко застосовується у міжнародних документах ООН, зокрема Кодексі поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку від 17 вересня 1979 року (*Резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї ООН*) і дістав свого закріплення у п. 2 ст. 131–1 Конституції України, де йдеться про нагляд прокуратури саме за тими органами правопорядку, які здійснюють негласні слідчі та інші слідчі розшукові дії. Можна говорити про необхідність встановити їх перелік або визначити вичерпні критерії віднесення правоохоронних органів до органів правопорядку, зважаючи на динаміку розвитку правоохоронної системи та її постійної модернізації, оскільки вони спрямовані на захист громадян і держави від неправомірних посягань, поновлення порушених прав та інтересів, тобто на застосування і охорону права, регламентованого Конституцією та законами України.

2. Розділ XVIII «Злочини проти правосуддя» КК України містить низку статей, які забезпечують захист осіб, котрі здійснюють правосуддя, та інших учасників судочинства у зв'язку з їх службовою діяльністю, зокрема втручання в будь-якій формі в діяльність судді з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або добитися винесення неправосудного рішення (ст. 376 КК України); погроза вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо судді, народного засідателя чи присяжного, а також щодо їх близьких родичів у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст. 377 КК України); умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 378 КК України) та посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст. 379 КК України).

Погроза вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною зі здійсненням правосуддя, а також їх близьких родичів часто поєднується з хуліганськими діями. У такому разі вчинене має кваліфікуватися за сукупністю злочинів, передбачених ч. 1 ст. 377 КК і відповідною частиною ст. 296 КК *(абз. 2 п. 13 постанови Пленуму ВСУ від 22 грудня 2006 року № 10 «Про судову практику у справах про хуліганство»)*.

Норми КК України, а також відповідальність за їх порушення є одним із дієвих засобів кримінально-правової охорони діяльності осіб, що беруть участь у здійсненні правосуддя. Законодавець створив ці норми з метою охорони недоторканності носіїв судової влади, що є невід'ємною складовою безпеки правосуддя в Україні. Тому при розгляді справ про злочини, вчинені щодо суддів, потрібно врахувати роз'яснення, що містяться в *постанові Пленуму ВСУ від 26 червня 1992 року № 8 «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів».*

3. Статус та функціонування ССО, а також забезпечення судді засобами захисту регулюється ст.ст. 160–165 коментованого Закону *(див. коментар до них).*

Стаття 141. Соціальне страхування судді

1. Обов'язкове державне страхування життя і здоров'я суддів здійснюється за рахунок коштів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

1. Обов'язкове державне страхування життя і здоров'я суддів здійснюється на підставі Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», де у ст. 1 вказується, що загальнообов'язкове державне соціальне страхування – це система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає матеріальне забезпечення, страхові виплати та надання соціальних послуг застрахованим особам за рахунок коштів Фонду соціального страхування України, який є органом, що здійснює керівництво та управління загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасного випадку, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та медичним страхуванням, провадить акумуляцію страхових внесків, контроль за використанням коштів, забезпечує фінансування виплат за цими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування та здійснює інші функції згідно із затвердженим статутом *(ст. 4 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування»)*. На жаль, у коментованій статті законодавець залишив назву – Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, яка була раніше і втратила на сьогодні свою актуальність.

Поняття застрахованої особи закріплено у ст. 1 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», де передбачено, що це фізична особа, яка відповідно до законодавства підлягає загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню і сплачує (сплачувала) та/або за яку сплачується чи сплачувався у встановленому законом порядку єдиний внесок.

Фінансування судів здійснюється виняткова державою за рахунок коштів Державного бюджету України, що визначає фонд оплати праці суддів кожного окремо взятого суду, на який, у свою чергу, нараховується єдиний соціальний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. У зв'язку з цим фактично страхувальником виступає держава, яка є роботодавцем для судді. Оскільки, здійснюючи діяльність від імені держави на виконання завдань і функцій держави, суддя є працівником судового органу держави.

Судді мають право на такі види соціального страхування відповідно до законодавства:

– у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності;
– від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності;
– медичне.

Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» у ст. ст. 19, 20 роз'яснює, що страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності виникає з настанням страхового випадку в період роботи (включаючи час випробування та день звільнення) і особа отримує такі види матеріального забезпечення та соціальних послуг:

1) допомога по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною);

2) допомога по вагітності та пологах;

3) допомога на поховання (крім поховання пенсіонерів, безробітних та осіб, які померли від нещасного випадку на виробництві);

4) оплата лікування в реабілітаційних відділеннях санаторно-курортного закладу після перенесених захворювань і травм.

На сьогодні судді підлягають в загальному порядку державному соціальному страхуванню, який застосовується для страхування осіб з метою охорони життя та здоров'я в процесі їхньої трудової діяльності. Але судді є носіями специфічного правового статусу, тому потребують особливого ставлення держави до їхнього соціального забезпечення. Крім того, життя і здоров'я суддів у зв'язку з виконанням професійної діяльності зі здійснення правосуддя можуть піддаватись ризику внаслідок посягання на них. Отже, держава зобов'язана вживати заходів щодо забезпечення такого рівня соціального захисту суддів, який би відповідав їхньому високому статусу.

Розділ X

СТАТУС СУДДІ У ВІДСТАВЦІ

Стаття 142. Пенсія або щомісячне довічне грошове утримання судді у відставці

1. Судді, який вийшов у відставку, після досягнення чоловіками віку 62 років, жінками – пенсійного віку, встановленого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», виплачується пенсія на умовах, визначених зазначеним Законом, або за його вибором щомісячне довічне грошове утримання. До досягнення зазначеного віку право на пенсію за віком або щомісячне довічне грошове утримання мають чоловіки 1955 року народження і старші після досягнення ними такого віку:

1) 61 рік – які народилися з 1 січня 1954 року по 31 грудня 1954 року;

2) 61 рік 6 місяців – які народилися з 1 січня 1955 року по 31 грудня 1955 року.

2. Суддя у відставці, який не досяг віку, встановленого частиною першою цієї статті, отримує щомісячне довічне грошове утримання. При досягненні таким суддею віку, встановленого частиною першою цієї статті, за ним зберігається право на отримання щомісячного довічного грошового утримання або, за його вибором, призначається пенсія на умовах, визначених Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

3. Щомісячне довічне грошове утримання виплачується судді у відставці в розмірі 50 відсотків суддівської винагороди судді, який працює на відповідній посаді. За кожний повний рік роботи на посаді судді понад 20 років розмір щомісячного довічного грошового утримання збільшується на два відсотки грошового утримання судді.

(Частина третя статті 142 в редакції Закону № 1798-VIII від 21.12.2016)

4. У разі зміни розміру складових суддівської винагороди судді, який працює на відповідній посаді, здійснюється перерахунок раніше призначеного щомісячного довічного грошового утримання.

5. Пенсія або щомісячне довічне грошове утримання судді виплачується незалежно від заробітку (прибутку), отримуваного суддею після виходу у відставку. Щомісячне довічне грошове утримання суддям виплачується органами Пенсійного фонду України за рахунок коштів Державного бюджету України.

(Частина п'ята статті 142 в редакції Закону № 1798-VIII від 21.12.2016)

Статус судді у відставці набувається відповідно до вимог і в порядку, передбаченими ст. 116 цього Закону *(див. коментар до неї),* згідно з якою суддя зі стажем роботи на посаді судді не менше двадцяти років має право звернутися до ВРП із заявою про відставку. Наслідком відставки судді є припинення його повноважень з одночасним збереженням за ним звання судді та гарантій незалежності та недоторканності, в тому числі матеріального та соціально-побутового спрямування.

1. За правовою позицією КСУ надання суддям за рахунок держави матеріального забезпечення (суддівська винагорода, пенсія, щомісячне довічне грошове утримання тощо), а також надання їм у майбутньому статусу судді у відставці є гарантіями незалежності суддів, що поширюються на всіх суддів України, є невід'ємним елементом їх статусу та необхідною умовою здійснення правосуддя неупередженим,

безстороннім і справедливим судом. «Право судді у відставці на пенсійне або щомісячне довічне грошове утримання є гарантією належного здійснення правосуддя і незалежності працюючих суддів та дає підстави висувати до суддів високі вимоги, зберігати довіру до їх компетентності і неупередженості. Щомісячне довічне грошове утримання судді спрямоване на забезпечення гідного його статусу життєвого рівня, оскільки суддя обмежений у праві заробляти додаткові матеріальні блага, зокрема обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу. Конституційний принцип незалежності суддів означає, в тому числі, конституційно обумовлений імператив охорони матеріального забезпечення суддів від його скасування чи зниження досягнутого рівня без відповідної компенсації як гарантію недопущення впливу або втручання у здійснення правосуддя.

Таким чином, конституційний статус судді передбачає достатнє матеріальне забезпечення судді як під час здійснення ним своїх повноважень (суддівська винагорода), так і в майбутньому у зв'язку з досягненням пенсійного віку (пенсія) чи внаслідок припинення повноважень і набуття статусу судді у відставці (щомісячне довічне грошове утримання). Статус судді та його елементи, зокрема матеріальне забезпечення судді після припинення його повноважень, є не особистим привілеєм, а засобом забезпечення незалежності працюючих суддів і надається для гарантування верховенства права та в інтересах осіб, які звертаються до суду та очікують неупередженого правосуддя» (*Рішення КСУ від 03 червня 2013 року № 3-рп/2013 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 2, абзацу другого пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», статті 138 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (справа щодо змін умов виплати пенсій і щомісячного довічного грошового утримання суддів у відставці)*.

Зазначене відповідає європейським стандартам у сфері судової влади. Так, наприклад, Європейська хартія про закон «Про статус суддів» від 10 липня 1998 року передбачає, що статус забезпечує судді, який досяг передбаченого законом віку для виходу у відставку із посади судді і який здійснював повноваження судді протягом певного строку, право на отримання виплат, рівень яких має бути якомога ближчим до рівня його останньої заробітної плати на посаді судді.

Суддя, який вийшов у відставку, має право на отримання одного з двох видів соціального забезпечення – пенсії (за умови досягнення пенсійного віку) або щомісячного довічного грошового утримання. Право вибору належить судді у відставці та обумовлюється віковим цензом.

Пенсія – щомісячна пенсійна виплата в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яку отримує застрахована особа в разі досягнення нею передбаченого цим Законом пенсійного віку чи визнання її особою з інвалідністю, або отримують члени її сім'ї у випадках, визначених Законом *(Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»)*.

У солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування передбачено такі види пенсійних виплат: 1) пенсія за віком; 2) пенсія по інвалідності; 3) пенсія у зв'язку з втратою годувальника. Найбільш поширеною серед суддів у відставці є пенсія за віком, яка призначається за умови досягнення ними пенсійного віку: чоловіками – 62 років, жінками – пенсійного віку, встановленого ст. 26

Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Право на пенсію до досягнення зазначеного віку мають чоловіки 1955 року народження та старші після досягнення ними такого віку: 61 рік – які народилися з 01 січня 1954 року по 31 грудня 1954 року; 61 рік 6 місяців – які народилися з 01 січня 1955 року по 31 грудня 1955 року.

Пенсійне забезпечення суддів у відставці, його умови та порядок регулюються крім коментованого Закону також загальним Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

2. Якщо суддя у відставці не досяг пенсійного віку, він отримує щомісячне довічне грошове утримання, яке гарантує його матеріальне забезпечення внаслідок припинення ним повноважень.

Щомісячне довічне грошове утримання є особливою формою матеріального забезпечення судді, яка полягає у гарантованій державою щомісячній грошовій виплаті, що слугує забезпеченню належного матеріального утримання судді після звільнення від виконання обов'язків (відставки), а також життєвого рівня, гідного його статусу *(Рішення КСУ від 08 червня 2016 року № 4-рп/2016 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої, абзаців першого, другого, четвертого, шостого частини п'ятої статті 141 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та положень пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» (справа про щомісячне довічне грошове утримання суддів у відставці)*.

3. Розмір щомісячного довічного грошового утримання, який виплачується судді у відставці, обчислюється з розрахунку: 1) розміру суддівської винагороди судді, який працює на відповідній посаді, та становить 50 її відсотків; 2) за кожний повний рік роботи на посаді судді понад 20 років розмір щомісячного довічного грошового утримання збільшується на два відсотки грошового утримання судді.

4. Перерахунок раніше призначеного довічного грошового утримання здійснюється у разі зміни розміру складових суддівської винагороди, які передбачені ст. 135 Закону, що коментується.

5. Положення ч. 5 коментованої статті передбачають, що пенсія або щомісячне довічне грошове утримання судді виплачується незалежно від заробітку (прибутку), отримуваного ним після виходу у відставку. Це означає, що суддя у відставці має право іншим чином реалізувати своє конституційне право на працю та отримувати заробіток (прибуток), що не повинно впливати на гарантії незалежності судді, зокрема його матеріальне забезпечення у зв'язку з відставкою. Як з цього приводу неодноразово висловлювався КСУ, «підставою для отримання матеріального забезпечення судді після припинення його повноважень є винятково конституційно визначений статус професійного судді. Тому таке забезпечення суддів залежить від умов, пов'язаних зі статусом судді та його професійною діяльністю щодо здійснення правосуддя, і не може залежати від інших умов, у тому числі соціального забезпечення, яке призначається і виплачується на загальних засадах та передбачене іншими законами України. Одержання суддею у відставці щомісячного довічного грошового утримання не може залежати від виконання ним іншої, зокрема оплачуваної, роботи. Законодавець може передбачати випадки припинення призначення та виплати (або часткової виплати) щомісячного довічного грошового утримання суддів, але тільки з підстав, що прямо впливають на статус суддів (набрання закон-

ної сили обвинувальним вироком щодо судді або припинення відставки у зв'язку з повторним обранням на посаду судді тощо)» (*Рішення КСУ від 03 червня 2013 року № 3-рп/2013 у справі щодо змін умов виплати пенсій і щомісячного довічного грошового утримання суддів у відставці).* Отже, суддя, який після виходу у відставку використовує конституційне право на працю, встановлене ст. 43 Основного Закону України, не може бути позбавлений гарантій незалежності судді, зокрема належного матеріального забезпечення судді у відставці (щомісячного довічного грошового утримання) (*Рішення КСУ від 08 червня 2016 року № 4-рп/2016 у справі про щомісячне довічне грошове утримання суддів у відставці*).

Щомісячне довічне грошове утримання суддям виплачується органами Пенсійного фонду України за рахунок коштів Державного бюджету України.

Сума пенсій або щомісячного довічного грошового утримання, отримувана суддею у відставці, не підлягає оподаткуванню відповідно до положень Податкового кодексу України (пп. 165.1.1 п. 165.1 ст. 165).

Стаття 143. Вихідна допомога судді у зв'язку з відставкою

1. Судді, який вийшов у відставку, виплачується вихідна допомога в розмірі 3 місячних суддівських винагород за останньою посадою.

2. У разі якщо суддя, відставка якого була припинена у зв'язку з повторним призначенням на посаду, знову подасть заяву про відставку, виплата вихідної допомоги не здійснюється.

1. Вихідна допомога при виході судді у відставку – це одноразова грошова виплата, яка нараховується та виплачується судді за його останнім місцем роботи у зв'язку з припиненням його повноважень унаслідок відставки.

КСУ вважає, що за своєю правовою природою вихідна допомога є разовою формою матеріальної винагороди при виході судді у відставку. Вона виплачується з метою забезпечення йому належних соціально-побутових умов, а також для стимулювання осіб, які перебувають на посаді судді, до довгострокового виконання ними професійних обов'язків. Вихідна допомога не належить до таких конституційних гарантій незалежності суддів, як суддівська винагорода чи довічне грошове утримання, оскільки не є основним джерелом матеріального забезпечення суддів, не має постійного характеру та не покриває соціальних ризиків, пов'язаних, зокрема, із хворобою, інвалідністю, старістю *(Рішення КСУ від 19 листопада 2013 року № 10-рп/2013 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статей 103, 109, 131, 132, 135, 136, 137, підпункту 1 пункту 2 розділу XII «Прикінцеві положення», абзацу четвертого пункту 3, абзацу четвертого пункту 5 розділу XIII «Перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів»)*.

Слід наголосити, що вихідна допомога виплачується лише у разі припинення повноважень судді у зв'язку з його відставкою, яка є особливою формою звільнення його з посади за власним бажанням та обумовлена наявністю в особи відповідного стажу роботи на посаді судді. Припинення повноважень судді з інших підстав, передбачених цим Законом, не дає права на отримання вихідної допомоги.

Розмір вихідної допомоги судді у зв'язку з відставкою становить 3 місячних суддівських винагороди за останньою посадою.

Кошти, які отримують судді як вихідну допомогу, є одним із видів їхнього доходу, а тому підлягають включенню до розрахунку загального місячного (річного) оподатковуваного доходу, що є об'єктом оподаткування відповідно до пп. 163.1.1. п. 163.1 ст. 163 Податкового кодексу України.

2. У випаду припинення відставки у зв'язку з повторним призначенням судді на посаду, якщо суддя знову подасть заяву про відставку, виплата вихідної допомоги не здійснюється.

Стаття 144. Медичне обслуговування та санаторно-курортне лікування суддів та членів їхніх сімей

1. Суддя та члени його сім'ї мають право на безоплатне медичне обслуговування у державних закладах охорони здоров'я. Члени сім'ї судді можуть обслуговуватися в тих медичних закладах, де обслуговується суддя.

Здоров'я людини є найбільшою соціальною цінністю разом із її життям, честю та гідністю, недоторканістю та безпекою *(ст. 3 Конституції України).* Здоров'я дозволяє людині повноцінно реалізовувати себе в обраній професії, гармонійно розвиватися та належним чином виконувати свої обов'язки.

Професія судді є в багатьох аспектах специфічною, оскільки пов'язана з високим емоційним і психологічним навантаженням, що зумовлено специфікою судової діяльності, яка серед іншого передбачає постійну комунікацію з великою кількістю людей (підсудними, свідками, позивачами, відповідачами та іншими). Тому питання збереження та підтримки здоров'я суддів шляхом забезпечення їм безоплатного медичного обслуговування є завжди актуальним.

Необхідно зауважити, що коментована норма є спеціальною відносно загальної норми Основного Закону держави, ст. 49 якого передбачає обов'язок держави створювати умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування, безоплатне надання медичної допомоги у державних і комунальних закладах охорони здоров'я.

Виходячи з приписів Рекомендації щодо медичного обслуговування № 69, прийнятій Міжнародною організацією праці 12 травня 1944 року, під медичним обслуговуванням слід розуміти медичний догляд з боку осіб з медичною та суміжними з нею професіями, а також усі інші види послуг, які надаються лікувальними закладами: а) для відновлення здоров'я, запобігання розвиткові хвороби та полегшення страждань хворої особи (лікувальне обслуговування); б) для охорони та зміцнення здоров'я (профілактичне обслуговування).

У такому контексті поняття медичного обслуговування, про яке йдеться у диспозиції коментованої статті, поглинає поняття санаторно-курортного лікування, яке згадується у її заголовку, оскільки останнє можна визначити як медичне обслуговування лікувального, профілактичного та реабілітаційного характеру з використанням природних лікувальних ресурсів у відповідних закладах охорони здоров'я.

За правовою позицією КСУ термін «безоплатність» у контексті ст. 49 Конституції України означає, що особа, яка отримує медичну допомогу у державних і комунальних закладах охорони здоров'я, не повинна відшкодовувати її вартість ні у вигляді будь-яких платежів, ні у будь-якій формі незалежно від часу надання медичної допомоги *(Рішення КСУ від 29 травня 2002 року № 10-рп/2002 у справі*

за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 49 Конституції України «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно» (справа про безоплатну медичну допомогу).

Незважаючи на те, що коментована стаття розміщена у розділі, норми якого регулюють статус суддів у відставці, її дія поширюється також і на діючих суддів і членів їхніх сімей, оскільки термін «суддя», використаний у положеннях цієї статті, стосується осіб, які перебувають на посаді судді, та суддів у відставці *(див. Рішення КСУ від 19 листопада 2013 року № 10-рп у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статей 103, 109, 131, 132, 135, 136, 137, підпункту 1 пункту 2 розділу XII «Прикінцеві положення», абзацу четвертого пункту 3, абзацу четвертого пункту 5 розділу XIII «Перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів»)*.

Стаття 145. Припинення відставки судді

1. Відставка судді припиняється в разі:

1) повторного призначення його на посаду;

2) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього за вчинення умисного злочину;

3) припинення його громадянства або набуття ним громадянства іншої держави;

4) визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим.

2. Припинення відставки судді є підставою для припинення виплати йому щомісячного довічного грошового утримання, що було нараховано у зв'язку з відставкою.

3. У разі припинення відставки судді з підстави, визначеної пунктом 2 частини першої цієї статті, пенсія судді нараховується на загальних підставах.

4. Рішення про припинення відставки судді приймається Вищою радою правосуддя.

1. Припинення відставки судді, право на яку є особливою гарантією незалежності судді і складовою його статусу, може мати місце винятково у випадках, встановлених ч. 1 коментованої статті, перелік яких є вичерпний.

Підстави припинення відставки судді безпосередньо пов'язані з елементами конституційного статусу судді, оскільки наслідками відставки є не лише припинення суддею своїх повноважень, а й одночасне збереження за ним звання судді та гарантій його недоторканності. Тому підставами для припинення відставки судді є:

– повторне призначення його на посаду судді;
– набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього за вчинення умисного злочину;
– припинення його громадянства або набуття ним громадянства іншої держави;
– визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим.

Підстави припинення відставки судді, крім повторного призначення судді на посаду, у певну міру кореспондують підставам припинення повноважень судді, передбаченими ч. 7 ст. 126 Конституції України та ст. ст. 121, 122, 124 цього Закону.

Питання про припинення відставки судді вирішується ВРП шляхом прийняття відповідного рішення на її засіданні у порядку, визначеному Регламентом ВРП.

Зокрема, положеннями Регламенту ВРП (гл. 16), затвердженого рішенням ВРП від 24 січня 2017 року № 52/0/15–17 з подальшими змінами, передбачено, що:

– ВРП вирішує питання про припинення відставки судді після його повторного призначення Президентом України на посаду судді на підставі указу Президента України про призначення на посаду судді. Копія рішення ВРП про припинення відставки судді надсилається до суду, до якого повторно призначено суддю на посаду;
– суд, який ухвалив обвинувальний вирок щодо судді у відставці, чи суд, який ухвалив рішення про визнання судді у відставці безвісно відсутнім або оголошення його померлим, повідомляє про це ВРП, а також невідкладно повідомляє ВРП про набрання таким вироком чи рішенням законної сили. Після одержання повідомлення суду про набрання законної сили обвинувальним вироком щодо судді у відставці за вчинення умисного злочину чи рішенням про визнання судді у відставці безвісно відсутнім або оголошення його померлим, розгляд питання про припинення відставки судді виноситься на чергове засідання ВРП;
– ВРП вирішує питання про припинення відставки судді в разі припинення його громадянства або набуття ним громадянства іншої держави після одержання повідомлення уповноваженого органу державної влади про припинення суддею у відставці громадянства на підставі Указу Президента України або набуття ним громадянства іншої держави. Після одержання повідомлення уповноваженого органу державної влади про припинення суддею у відставці громадянства або набуття ним громадянства іншої держави Голова ВРП виносить розгляд питання про припинення відставки судді на засідання ВРП.

Повідомити ВРП про наявність підстав для припинення відставки судді має право будь-яка особа, якій відомі відповідні факти. Водночас ВРП має право перевірити такі факти, звернувшись із запитами до відповідних державних органів, підприємств, установ, організацій.

2. Копія рішення ВРП про припинення відставки судді надсилається органам Пенсійного фонду України, які забезпечували виплату щомісячного грошового утримання судді у відставці, оскільки припинення відставки судді припиняє виплату цього виду матеріального забезпечення судді.

3. Припинення відставки судді у зв'язку з набранням законної сили обвинувальним вироком щодо нього за вчинення умисного злочину спричиняє нарахування особі пенсії на загальних умовах, позбавляючи її таким чином спеціальних гарантій, передбачених ст. 142 Закону, що коментується.

Розділ XI

ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ

Глава 1. Загальні питання забезпечення діяльності судів

Стаття 146. Особливості забезпечення функціонування судової влади

1. Держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів відповідно до Конституції України.

2. Забезпечення функціонування судової влади передбачає:

1) окреме визначення у Державному бюджеті України видатків на утримання судів не нижче рівня, що забезпечує можливість повного і незалежного здійснення правосуддя відповідно до закону;

2) законодавче гарантування повного і своєчасного фінансування судів;

3) гарантування достатнього рівня соціального забезпечення суддів.

3. Видатки на утримання судів визначаються з урахуванням пропозицій Вищої ради правосуддя.

1–2. Згідно з ч. 1 ст. 130 Конституції України держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів. У Державному бюджеті України окремо визначаються видатки на утримання судів.

За своїм змістом фінансування державних органів є планомірним процесом управління централізованими і децентралізованими фондами коштів з метою забезпечення діяльності відповідних суб'єктів владних повноважень щодо реалізації ними своїх функцій. Забезпечення державного фінансування функціонування судів і діяльності суддів є однією з умов стабільності їхньої роботи.

Особливий порядок фінансування судів і діяльності суддів є однією з конституційних гарантій їх незалежності, закріпленої у ст. 126 Конституції України, і спрямований на забезпечення належних умов для здійснення незалежного правосуддя. Додаткові гарантії незалежності і недоторканності суддів, крім уже передбачених Конституцією України, можуть встановлюватися також законами.

Вимога забезпечення незалежності судової влади випливає зі змісту багатьох міжнародно-правових документів. Основними складовими незалежності судової влади, крім іншого, є достойна оплата праці судді та забезпечення фінансування судів у розмірі, достатньому для належного виконання судами їх функцій.

Окремої уваги потребують положення *Висновку № 2 (2001) КРЄС для Комітету міністрів Ради Європи про фінансування та управління судами для забезпечення ефективності судових органів і виконання статті 6 Європейської Конвенції з прав людини (Страсбург, 23 листопада 2001 року)*. У цьому Висновку відзначається, що фінансування судів тісно пов'язане з питанням незалежності суддів, оскільки це визначає ті умови, в яких суди виконують свою роботу. Більше того, існує тісний зв'язок між фінансуванням судів та гарантуванням вимог ЄКПЛ: доступ

до правосуддя та право на справедливий судовий розгляд не можуть бути належним чином гарантовані в тому випадку, якщо справа не може бути розглянута судом у розумний строк, оскільки у суду немає відповідних коштів і ресурсів, для того щоб ефективно здійснювати свої завдання. Згідно з усіма загальними принципами та стандартами Ради Європи у сфері фінансування органів судової влади держава відповідає за виділення необхідних коштів у розмірі, який відповідатиме потребам судової системи. Хоча фінансування судів і є частиною державного бюджету, що приймається парламентом за поданням міністерства, таке фінансування не повинне залежати від політичних змін. Рішення про виділення коштів судам повинні прийматися в суворій відповідності із принципом незалежності судової системи. Консультативна ради європейських суддів наголошує на важливості участі суддів у визначенні видатків державного бюджету для фінансування органів судової влади.

У п. *6 Висновку «Роль та функції Вищої Ради Юстиції чи аналогічного органу в організації та управлінні національною судовою системою» (Перша експертна комісія Міжнародної Асоціації Суддів, Відень, 9–12 листопада 2003 року)* передбачено, що незалежність суддів також залежить від адекватного виділення бюджетних ресурсів на фінансування процесу управління судовими органами та належним використанням таких ресурсів. Це може бути досягнуто шляхом створення незалежного органу, відповідального за розподіл таких ресурсів.

Положеннями п. 1 *Висновку «Економіка, юрисдикція та незалежність» (Перша експертна комісія Міжнародної Асоціації Суддів, Монтевідео, 21–24 листопада 2005 року)* закріплено, що незалежна судова система потребує відповідної економічної основи. Саме держава повинна забезпечувати судову владу належними ресурсами в достатній кількості для того, щоб запобігти будь-якому впливу як з боку виконавчої, так і законодавчої влади. Навіть якщо держава потерпає від нестачі фінансових ресурсів, судді та суди як фундаментальна частина держави повинні отримувати їхню частину доступного фінансування в настільки повному обсязі, наскільки це можливо.

Уваги потребують положення розд. IV «Ресурси (для забезпечення фінансування, кадрів, експертної підтримки) та правомірність рішень Судової ради» та розд. V «Широкі повноваження задля гарантування незалежності та ефективності правосуддя» *Висновку № 10 (2007) КРЄС «Судова рада на службі суспільства» (Страсбург, 23 листопада 2007 року, CCJE (2007) 5).*

Окремо слід зауважити про Рекомендації Латімер Хаус щодо парламентаризму та незалежності суддівства в країнах загального права, прийняті 19 липня 1998 року на зустрічі представників парламентської асоціації, асоціації магістратів та суддів, асоціації адвокатів та освітньої юридичної асоціації країн загального права. Відтак, питання фінансування органів судової влади закріплені у розд. 2 цих Рекомендацій.

Загальні положення, а також окремі питання щодо фінансування органів судової влади закріплені у Пояснювальній записці до Європейської хартії про статус суддів від 10 липня 1998 року, у Загальній (Універсальній) хартії судді від 17 листопада 1999 року, у Великій хартії суддів (Основоположні принципи), прийнятій Консультативною радою європейських суддів у Страсбурзі 17 листопада 2010 року, у Доповіді Європейської комісії за демократію через право «Європейські стандарти в сфері судочинства – систематичний огляд» (03 жовтня 2008, CDL-JD (2008) 002), у Доповіді Європейської комісії за демократію через право щодо незалежності судової системи, частина І: незалежність суду, прийнятій на 82 пленарному засіданні у Венеції 12–13 березня 2010 року, а також в інших міжнародних правових актах.

Забезпечення функціонування судової влади передбачає: визначення у Державному бюджеті України видатків на утримання судів; забезпечення такого рівня видатків, який гарантуватиме повне і незалежне здійснення правосуддя; забезпечення повного і своєчасного фінансування судів; гарантування соціального забезпечення суддів; створення належних умов для функціонування судів і діяльності суддів.

У процесі фінансування органів судової влади умовно можна виділити три стадії.

Перше стадія – це визначення розміру фінансування органів судової влади. У цьому процесі головну роль відіграє ВРП. Зокрема, відповідно до ст. 130 Конституції України, п. п. 16, 18 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» ВРП надає пропозиції, які мають бути враховані при визначенні видатків Державного бюджету України на утримання судів, органів та установ системи правосуддя та забезпечення суддів.

Наступна стадія – це виділення бюджетних коштів на фінансування органів судової влади. Відповідно до ст. 130 Конституції України у Державному бюджеті України окремо визначаються видатки на утримання органів судової влади. Зокрема, ч. 1 ст. 87 Бюджетного кодексу України передбачено, що до видатків, що здійснюються з Державного бюджету України, крім інших, належать видатки на судову владу.

Аналіз положень Конституції України та Бюджетного кодексу України, які регламентують бюджетний процес, свідчить, що повноваженнями стосовно розроблення проекту закону про Державний бюджет України, затвердження Державного бюджету України, а також виконання і контролю за його виконанням, подання та розгляду звіту про його виконання наділені в межах своєї компетенції ВРУ та КМУ.

Зокрема, відповідно до ч. 3 ст. 37 Бюджетного кодексу України КМУ схвалює проект закону про Державний бюджет України та подає його разом з відповідними матеріалами до ВРУ та Президента України. Згідно зі ст. 39 Бюджетного кодексу України розгляд та затвердження Державного бюджету України відбувається у ВРУ за спеціальною процедурою, визначеною Регламентом ВРУ.

Окремо слід зауважити, що відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 152 коментованого Закону та підп. 1 п. 6 Положення про ДСАУ, яке затверджене рішенням ВРП від 17 січня 2019 року № 141/0/15–19 ДСАУ, представляє суди під час підготовки проекту закону про Державний бюджет України на відповідний рік у межах повноважень, визначених коментованим Законом. Зокрема, ДСАУ готує бюджетний запит; подає на затвердження до КМУ схему посадових окладів з визначенням коефіцієнтів для державних службовців судів, органів та установ системи правосуддя тощо.

І кінцева стадія – це розподіл та використання виділених коштів на фінансування органів судової влади. У цьому контексті слід зауважити, що перерозподіл бюджетних видатків між судами, крім ВС, уповноважена погоджувати в установленому законом порядку ВРП.

Відповідно до ст. 22 Бюджетного кодексу України розпорядники бюджетних коштів за обсягом наданих повноважень поділяються на головних розпорядників бюджетних коштів та розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня. Бюджетним законодавством передбачено вичерпний перелік головних розпорядників бюджетних коштів до яких, крім інших, віднесено такі органи судової влади: ВС, вищі спеціалізовані https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456–17?find=1&text=%F1%F3%E4 – w111суди, ВРП, ДСАУ.

Відповідно до ч. 3 ст. 148 коментованого Закону функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення діяльності

судів здійснюють: ВС – щодо фінансового забезпечення його діяльності; вищий спеціалізований суд – щодо фінансового забезпечення його діяльності; ВРП – щодо фінансового забезпечення її діяльності; ДСАУ та її територіальні управління – щодо фінансового забезпечення діяльності всіх інших судів, діяльності ВККСУ, органів суддівського самоврядування, НШСУ, ССО та ДСАУ.

У контексті наведеного зауважимо, що відповідно до Положенням про Державну судову адміністрацію України ДСАУ та її територіальні управління як головні розпорядники бюджетних коштів уповноважені на: здійснення методичного керівництва дотримання вимог законодавства з питань ведення бухгалтерського обліку, складення фінансової та бюджетної звітності в судах (крім ВС та вищих спеціалізованих судів), територіальних управліннях, державних підприємствах, установах і організаціях, що належать до сфери управління ДСАУ; організацію внутрішнього контролю та забезпечення його здійснення в ДСАУ, її територіальних управліннях, державних підприємствах, установах і організаціях, що належать до сфери управління ДСАУ; організацію внутрішнього аудиту та забезпечення його здійснення в ДСАУ, її територіальних управліннях, державних підприємствах, установах і організаціях, що належать до сфери управління ДСАУ тощо.

Централізований порядок фінансування судових органів з Державного бюджету України в обсягах, які мають забезпечувати належні економічні умови для повного і незалежного здійснення правосуддя, фінансування потреб судів спрямований на гарантування судової діяльності на основі принципів і приписів Конституції України.

Належне функціонування судів залежить, зокрема, від обсягів фінансування та вчасного виділення коштів.

3. Згідно зі ст. 130 Конституції України видатки на утримання судів визначаються у Державному бюджеті України з урахуванням пропозицій ВРП.

Європейські експерти наголошують на тому, що на законодавчому рівні необхідно передбачити чіткий порядок забезпечення належного фінансування судової системи та закликають залучати суддів до ухвалення рішень щодо визначення судового бюджету та його розподілу на місцевому і національному рівнях, визначення винагороди за працю суддів та їх соціальне забезпечення (*Європейська Хартія про закон «Про статус суддів» від 10 липня 1998 року*). Зокрема, Венеціанська комісія наголошує на тому, що при складанні бюджету судової системи, а також при розгляді та затвердженні Державного бюджету країни, важливу роль повинен відігравати автономний орган із значним представництвом суддів.

У законодавстві багатьох європейських держав є положення, які закріплюють право органів судової влади брати участь в обговоренні та затвердженні державного бюджету країни. Наприклад, у Сполучених Штатах Америки судове управління здійснюється державними органами, які функціонують у рамках судової системи та підпорядковуються вищому органу суддівського самоврядування або вищому органу судової влади. Законодавством Німеччини передбачено пряму участь суддів у бюджетному процесі, який починається на місцевому рівні.

Законодавством України про судоустрій і статус суддів тривалий час не передбачалося ефективної участі суддів у бюджетному процесі. З цього приводу судді зауважують, що ситуація щодо фінансування судової системи могла б змінитися, якби законодавством було передбачено право судової влади розробляти свій бюджетний запит шляхом формування кошторису з нуля на основі фактичних потреб і вимог

(*Канигіна Г. Деякі представники інших гілок влади не розглядають судову систему як рівну. Закон і бізнес. 2012. № 36 (1075*). Крім того, до формування бюджетного запиту на фінансування судової системи доцільно залучати органи судової влади. Наприклад, збори суддів за участю територіальних управлінь ДСАУ готували б обґрунтовані пропозиції до бюджетного запиту щодо обсягів фінансування кожного суду, далі ці пропозиції після попереднього погодження з керівництвом ДСАУ передавались би на затвердження вищим органам суддівського самоврядування або іншим органам судової влади. Саме затверджені цими органами цифри Голова ДСАУ включав би до бюджетного запиту. Крім того, суддями рекомендується виключити органи виконавчої влади з процесу формування бюджету судової системи, оскільки відповідно до міжнародних стандартів бюджет дійсно незалежної судової системи не повинен підлягати перегляду та змінам міністерствами в структурі виконавчої влади, це є функцією винятково ВРУ *(Романюк Я. РСУ повинна припиняти найменші посягання на незалежність судді. Закон і бізнес. 2012. № 31 (1070)*.

З огляду на наведене національним законодавцем сприйнято доцільність безпосередньої участі органів судової влади у формуванні, розгляді та затвердженні бюджету судової системи.

Розглядаючи цей аспект у хронологічному порядку слід зауважити наступне.

У результаті прийняття Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» у 2015 році було внесено зміни до законодавства України про судоустрій і статус суддів, зокрема Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 07 липня 2010 року було викладено у новій редакції, де враховано вимоги європейських експертів щодо забезпечення участі судової влади при формуванні, розгляді та затвердженні Державного бюджету на поточний рік. Відтак, п. 3 ч. 5 ст. 131 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у редакції 2015 року було встановлено, що РСУ визначає особу, уповноважену представляти бюджетні запити щодо фінансування судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи під час розгляду проекту закону про Державний бюджет на відповідний рік. Водночас дискусійною була достатність такого представництва судової влади у процесі підготовки бюджету щодо фінансування судової системи та суддів шляхом визначення всього лише однієї особи, уповноваженої представляти бюджетні запити щодо фінансування судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи під час розгляду проекту закону про Державний бюджет.

Невирішеним було питання, на якій саме стадії органи судової влади уповноважені брати участь у формуванні Державного бюджету – при розгляді відповідного законопроекту у ВРУ, безпосередньо під час прийняття цього правового акта, чи, можливо, лише під час підготовки такого законопроекту. З огляду на це необхідним було закріплення на законодавчому рівні ефективних повноважень щодо участі органів судової влади у формуванні бюджету судової системи та Державного бюджету України.

Законодавча і виконавча влади мали основні важелі впливу щодо вирішення питань фінансування судової влади, оскільки Державний бюджет України готується КМУ, затверджується ВРУ, а органи судової влади відповідали лише за розподіл коштів у межах уже прийнятого державного бюджету та залишалися поза межами безпосередньої стадії прийняття державного бюджету.

З метою забезпечення незалежності судової влади та виконання вимоги європейських експертів щодо забезпечення важливої ролі автономного органу із знач-

ним представництвом суддів при розгляді та затвердженні Державного бюджету у 2016 році були внесені зміни у розд. VIII Конституції України щодо правосуддя та прийнято коментований Закон. У контексті аналізованого питання виправданим є закріплення у ст. 130 Конституції України положення про те, що видатки на утримання судів визначаються у Державному бюджеті України з урахуванням пропозицій ВРП.

Для забезпечення достатнього рівня видатків на утримання органів судової влади з метою здійснення повного і незалежного правосуддя відповідно до п. п. 16, 18 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» ВРП бере участь у визначенні видатків Державного бюджету України на утримання судів, органів та установ системи правосуддя, погоджує в установленому порядку перерозподіл бюджетних видатків між судами, крім ВС.

Відповідно до ч. 3 ст. 33 Бюджетного кодексу України ВРП до 01 березня року, що передує плановому, подає КМУ пропозиції щодо пріоритетних завдань фінансового забезпечення судової влади та її незалежності. Відповідно до ст. 37 Бюджетного кодексу України КМУ, у свою чергу, до схвалення проекту закону про Державний бюджет України подає цей проект закону ВРП по статтях, пов'язаних із забезпеченням функціонування судів і діяльності суддів, органів та установ системи правосуддя. Згідно зі ст. 38 Бюджетного кодексу України разом із проектом закону про Державний бюджет України, схваленим КМУ, до ВРУ подається, крім іншого, інформація щодо врахування пропозицій ВРП до проекту закону про Державний бюджет України по статтях, пов'язаних із забезпеченням функціонування судів і діяльності судів, органів та установ системи правосудhttps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456–17?find=1&text=%F1%F3%E4 – w132дя (з вмотивованим обґрунтуванням).

Окремо слід зауважити, що Голова ВРП може звертатися із листами до Міністерства фінансів України, Президента України, Голови ВРУ та інших стосовно неприпустимості звуження конституційних гарантій незалежності суддів, надсилати зауваження щодо недостатніх обсягів видатків, визначених проектом Закону України про Державний бюджет на відповідний рік для забезпечення функціонування органів системи правосуддя тощо. Крім того, Голова ВРП під час попереднього розгляду показників проекту Закону України про Державний бюджет України на відповідний рік у Комітеті ВРУ з питань бюджету може висловити позицію ВРП щодо фінансування судової влади.

Фінансова незалежність судів та суддів є однією з головних засад самостійності судової влади і має як міжнародно-правовий, так і національний, зокрема, конституційно-правовий аспект. А тому питання фінансової складової незалежності судів та суддів потребують постійної уваги з боку держави та органів судової влади.

Стаття 147. Система забезпечення функціонування судової влади

1. В Україні діє єдина система забезпечення функціонування судової влади – судів, органів суддівського врядування, інших державних органів та установ системи правосуддя.

2. Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Державна судова адміністрація України та Національна школа суддів України, інші органи державної влади та органи місцевого самоврядування беруть участь в організаційному забезпеченні діяльності судів у випадках і порядку, визначених цим та іншими законами.

3. Державна судова адміністрація України забезпечує виконання рішень про утворення чи припинення (ліквідацію) судів.

4. Державна судова адміністрація України може встановлювати скорочені строки для процедур припинення судів як юридичних осіб за умови виконання нею цивільних зобов'язань ліквідованого суду на підставі вимог кредиторів, заявлених у визначений законом строк.

5. Для здійснення дій щодо реєстрації новоутвореного суду як юридичної особи, забезпечення необхідних дій для належного початку його роботи та представництва такого суду як органу державної влади у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами Державна судова адміністрація України приймає рішення про призначення тимчасово виконуючого обов'язки керівника апарату новоутвореного суду. Тимчасово виконуючий обов'язки керівника апарату суду здійснює вказані повноваження керівника суду як юридичної особи до моменту призначення, обрання чи переведення на посаду судді такого суду щонайменше одного судді та продовжує здійснювати виконання обов'язків керівника апарату суду до призначення відповідного керівника апарату суду згідно з процедурами, визначеними законодавством про державну службу, з урахуванням особливостей, визначених цим Законом.

(Частина п'ята статті 147 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017)

6. У разі ліквідації суду, що здійснює правосуддя на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці (відповідних адміністративно-територіальних одиниць), та утворення нового суду, який забезпечує здійснення правосуддя на цій території, суд, що ліквідується, припиняє здійснення правосуддя з дня опублікування в газеті «Голос України» повідомлення голови новоутвореного суду про початок роботи новоутвореного суду.

Суд, що ліквідується, в місячний строк з дня припинення здійснення правосуддя передає до новоутвореного суду матеріали та документи, пов'язані зі здійсненням таким судом повноважень, зокрема, архівні справи з основної діяльності, строки тимчасового зберігання яких ще не закінчилися, документи, не завершені в діловодстві, а також документи з кадрових питань в паперовому та електронному вигляді, фонди бібліотек, а судові справи та матеріали проваджень, що перебувають у володінні суду, що ліквідується, передаються негайно, до дня початку роботи новоутвореного суду.

(Частину шосту статті 147 доповнено абзацом другим згідно із Законом № 2509-VIII від 12.07.2018)

7. У зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами робота суду може бути припинена за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду.

1–2. Загальновизнано, що передумовою якісного і оперативного вирішення справ суддею є створення належних умов для виконання ним своїх обов'язків. В Основних принципах незалежності судових органів, схвалених резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 року, визначено обов'язок держави зі створення відповідних засобів, які давали б змогу судовим органам належним чином виконувати свої функції. Міжнародною спільнотою наведені положення розглядаються як важливі гарантії забезпечення незалежності судової влади.

Відповідно до національного законодавства про судоустрій і статус суддів для забезпечення функціонування судової влади в Україні діє система забезпечення функціонування судової влади (суди, органи суддівського самоврядування, інші дер-

жавні органи та установи системи правосуддя), що здійснюють заходи фінансового, матеріально-технічного, кадрового, інформаційного та організаційно-технічного характеру, спрямовані на створення умов для повного і незалежного здійснення правосуддя.

Забезпечення судів та діяльності суддів полягає у створенні належних умов для їх нормальної роботи, зокрема, це достатнє фінансування, належне матеріально-технічне і кадрове забезпечення, організація ефективного діловодства, ведення необхідної судової статистики та архіву, організація будівництва, ремонту, утримання та оснащення приміщень судів для комфортного та безпечного перебування там громадян і працівників суду, а також визначення оптимальної завантаженості і відповідно чисельності суддів, впровадження комп'ютеризації судочинства, діловодства та інформативно-аналітичного забезпечення, проведення на основі аналізу діяльності і вивчення досвіду інших країн удосконалення організації діяльності судів тощо. Всі ці заходи спрямовані на здійснення завдань судової влади – забезпечення доступного, незалежного і неупередженого правосуддя в державі.

В організаційному забезпеченні діяльності судів у випадках і порядку, визначених коментованим та іншими законами, беруть участь ВРП, ВККСУ, ДСАУ та НШСУ, інші органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Щодо участі ВРП в організаційному забезпеченні діяльності судів слід зауважити, що відповідно до ст. 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» ВРП, крім іншого, забезпечує формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів; ухвалює рішення про переведення судді з одного суду до іншого, про відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації; погоджує кількість суддів у суді; затверджує Положення про ЄСІТС, Положення про ДСАУ та типове положення про її територіальні управління, Положення про ССО, Положення про проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя, Положення про Комісію з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя, Порядок ведення ЄСРСР; погоджує Типове положення про апарат суду, Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників; надає обов'язкові до розгляду консультативні висновки щодо законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів, узагальнює пропозиції судів, органів та установ системи правосуддя стосовно законодавства щодо їх статусу та функціонування, судоустрою і статусу суддів; бере участь у визначенні видатків Державного бюджету України на утримання судів, органів та установ системи правосуддя відповідно до Бюджетного кодексу України; затверджує за поданням ДСАУ нормативи кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів; погоджує в установленому порядку перерозподіл бюджетних видатків між судами, крім ВС; визначає за поданням Голови ДСАУ граничну чисельність працівників ДСАУ, у тому числі її територіальних управлінь, тощо.

Відповідно до ст. 93 коментованого Закону ВККСУ у частині організаційного забезпечення діяльності судів уповноважена вести облік даних про кількість посад суддів у судах, у тому числі вакантних; проводити добір кандидатів для призначення на посаду судді та вносити до ВРП рекомендацію про призначення кандидата на посаду судді; вносити рекомендацію про переведення судді; визначати потреби у державному замовленні на професійну підготовку кандидатів на посаду судді у НШСУ тощо.

ДСАУ у межах повноважень, визначених законодавством, також здійснює організаційне забезпечення діяльності органів судової влади. Відповідно до ст. 152 коментованого Закону та Положення про Державну судову адміністрацію України ДСАУ забезпечує належні умови діяльності судів та інших органів судової влади; вивчає практику організації діяльності судів, розробляє і вносить у встановленому порядку пропозиції щодо її вдосконалення; вивчає кадрові питання апарату судів, організовує та контролює кадрову роботу в територіальних управліннях, прогнозує потребу у спеціалістах, здійснює замовлення на підготовку відповідних спеціалістів; забезпечує необхідні умови для підвищення кваліфікації працівників апарату судів, створює систему підвищення кваліфікації; організовує роботу з ведення судової статистики, діловодства та архіву; контролює стан діловодства в судах; здійснює інформаційні та методологічні заходи щодо побудови, впровадження та функціонування комплексної системи захисту інформації на об'єктах інформаційної діяльності; організовує комп'ютеризацію судів для здійснення судочинства, діловодства, інформаційно-нормативного забезпечення судової діяльності та забезпечення функціонування ЄСІТС, забезпечує суди необхідними технічними засобами фіксування судового процесу в межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України на фінансування відповідних судів; затверджує Загальний класифікатор спеціалізацій суддів та категорій справ за погодженням з РСУ; забезпечує впровадження електронного суду, здійснює заходи щодо організації обміну електронними документами між судами та іншими державними органами і установами; забезпечує ведення ЄДРСР та Реєстру електронних адрес органів державної влади, їх посадових та службових осіб; розробляє та подає на затвердження ВРП нормативи кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів; розробляє та подає на затвердження до ВРП Положення про ЄСІТС; здійснює контроль за дотриманням встановленого порядку ведення особових справ суддів та працівників апаратів судів і територіальних управлінь, забезпечує облік кадрів, що передбачає збирання, оброблення, використання, зберігання, захист даних щодо суддів та працівників апаратів судів і територіальних управлінь, у тому числі персональних; взаємодіє з відповідними органами та установами, в тому числі інших держав, з метою вдосконалення організаційного забезпечення діяльності судів; розробляє та затверджує за погодженням із ВРП Типове положення про апарат суду; розробляє й затверджує Типову структуру апаратів судів, типові посадові інструкції працівників апаратів судів; визначає кількість суддів у суді за погодженням з ВРП з урахуванням судового навантаження, в межах видатків, визначених у Державному бюджеті України на утримання судів та оплату праці суддів; затверджує структуру і штатну чисельність апаратів апеляційних судів, вищих спеціалізованих судів за погодженням із головою суду в межах видатків на утримання відповідного суду; затверджує зразки бланків і печаток судів, а також забезпечує виготовлення посвідчень судді, голови суду та його заступника, судді у відставці, керівників апарату ВС та їх заступників, вищих спеціалізованих та апеляційних судів, працівників ДСАУ, начальників територіальних управлінь ДСАУ та їх заступників; затверджує положення про бібліотеку суду; забезпечує належні умови діяльності судів, ВККСУ, НШСУ та органів суддівського самоврядування в межах повноважень, визначених законом; здійснює в межах повноважень, визначених законом, організаційне забезпечення та контроль за діяльністю територіальних управлінь; здійснює заходи щодо організаційного, фінансового та матеріально-технічного забезпечення будів-

ництва, ремонту будинків і приміщень судів та їх технічного оснащення, придбання автотранспортних та інших засобів; приймає рішення про утворення, реорганізацію та ліквідацію територіальних управлінь, визначення їх кількості за погодженням з ВРП; здійснює управління об'єктами державної власності, що належать до сфери управління ДСАУ; реорганізовує й ліквідує підприємства, установи і організації, що належать до сфери управління ДСАУ, затверджує їх статути (положення), здійснює контроль за їх дотриманням; організовує діяльність служби судових розпорядників; контролює діяльність ССО; забезпечує ведення офіційного веб-порталу судової влади; організовує та забезпечує функціонування систем відеоконференцзв'язку для участі осіб у засіданні суду в режимі відеоконференції; виступає стягувачем за рішеннями про стягнення судового збору, про накладення штрафу (як засобу процесуального примусу); бере участь у роботі з удосконалення нормативно-правових актів та/або у розробці проектів нормативно-правових актів у межах повноважень, визначених законом; забезпечує інформаційну взаємодію між ЄДРСУ та Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань; здійснює інші повноваження, визначені законом.

Повноваженнями щодо здійснення організаційного забезпечення діяльності судів наділені територіальні органи ДСАУ.

Щодо участі НШСУ в організаційному забезпеченні діяльності судів слід зауважити, що відповідно до ст. 105 коментованого Закону НШСУ здійснює підготовку, періодичне навчання, проводить курси з навчання для кандидатів на посаду судді, суддів та працівників апаратів судів; проводить наукові дослідження з питань удосконалення судового устрою, статусу суддів і судочинства; вивчає міжнародний досвід організації та діяльності судів; здійснює науково-методичне забезпечення діяльності судів, ВККСУ та ВРП.

В організаційному забезпеченні судів активну участь беруть інші органи судової влади, зокрема органи суддівського самоврядування – з'їзд суддів України, РСУ, а також безпосередньо апарати відповідних судів та їх структурні підрозділи. Повноваження та функції органів суддівського самоврядування й органів судового адміністрування в частині організаційного забезпечення функціонування судів та діяльності суддів визначаються коментованим Законом та іншими законами України.

Відповідно до ст. 129 коментованого Закону з'їзд суддів України заслуховує звіти РСУ, ВККСУ, Голови ДСАУ щодо стану організаційного, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення діяльності судів; звертається з пропозиціями щодо вирішення питань діяльності судів до органів державної влади та їх посадових осіб тощо.

РСУ, у свою чергу, відповідно до ст. 133 коментованого Закону бере участь в організаційному забезпеченні діяльності судів шляхом розроблення та організації виконання заходів щодо поліпшення стану організаційного забезпечення діяльності судів; вирішення питань соціального захисту суддів та їхніх сімей; здійснення контролю за організацією діяльності судів; звернення з пропозиціями щодо питань діяльності судів до органів державної влади й органів місцевого самоврядування тощо.

Відповідно до ст. 155 коментованого Закону організаційне забезпечення роботи суду здійснює його апарат, який очолює керівник апарату.

Апарати судів здійснюють безпосереднє повсякденне організаційне забезпечення роботи суду, спрямовану як на діяльність зі здійснення правосуддя, створення необ-

хідних умов для реалізації прав і виконання обов'язків учасників судового процесу, так і на забезпечення функціонування суду як державної установи та юридичної особи і підтримання належних умов для перебування й роботи в суді працівників апарату відповідного суду та відвідувачів. Основні функціональні обов'язки працівників апарату визначаються в посадових інструкціях працівників апарату відповідного суду.

Окремо слід зауважити, що інші органи державної влади та органи місцевого самоврядування також беруть участь в організаційному забезпеченні діяльності судів. Зокрема, законодавче забезпечення функціонування органів судової влади покладено на ВРУ, оскільки саме ВРУ приймає закони, якими регулюються питання судоустрою, статусу суддів, судочинства тощо. Зокрема, до повноважень ВРУ належить затвердження Державного бюджету України, яким окремо визначаються видатки на утримання судів з урахуванням пропозицій ВРП.

КМУ забезпечує здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, розробляє проект закону про Державний бюджет України і забезпечує виконання затвердженого парламентом Державного бюджету України, звітує перед парламентом про його виконання тощо. Функції щодо забезпечення органів державної влади приміщеннями, основними фондами тощо покладаються на органи виконавчої влади, оскільки КМУ уповноважений розпоряджатися та здійснювати управління об'єктами державної власності.

Окремо слід зауважити про Міністерство юстиції України, яке як центральний орган виконавчої влади відповідає за розроблення та здійснення державної політики у сфері правосуддя. Міністерство юстиції проводить законопроектні роботи з питань судоустрою, судочинства, статусу суддів тощо, забезпечує повне і своєчасне примусове виконання судових рішень, проведення судових експертиз, а також укладає угоди про правову співпрацю з відповідними органами інших держав і міжнародними організаціями, організовує взаємодію з ними, забезпечує виконання міжнародних зобов'язань України з правових питань.

Відповідно до Стратегії реформування державного управління України на 2016–2020 роки у структурі Міністерства юстиції України створено Директорат правової політики у сфері судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів як окремий структурний підрозділ цього Міністерства. У складі Директорату створені чотири експертні групи: з судоустрою, судочинства та адвокатури; банкрутства; судової експертизи; виконання рішень. Основними завданнями цього Директорату є: забезпечення формування державної політики на основі постійного аналізу стану справ у сфері його компетенції, вироблення альтернативних варіантів розв'язання існуючих проблем; здійснення моніторингу та оцінювання результатів реалізації державної політики, розроблення пропозицій щодо її продовження або коригування; забезпечення нормативно-правового регулювання у сфері його компетенції.

Також необхідно зауважити, що основними завданнями експертної групи з питань судоустрою, судочинства та адвокатури Директорату правової політики у сфері судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів при Міністерстві юстиції України є: виконання завдань, покладених на Міністерство, у сфері правового регулювання судоустрою та судочинства, адвокатури та здійснення адвокатської діяльності; здійснення моніторингу впровадження та аналізу ефективності прийнятих законодавчих й інших нормативно-правових актів у сфері правового регулювання судоустрою і судочинства, адвокатури та здійснення адвокатської діяльності; забез-

печення нормативно-правового регулювання, а саме: підготовка концепцій законів та інших нормативно-правових актів у сфері правового регулювання судоустрою та судочинства, адвокатури та здійснення адвокатської діяльності, а також підготовка пропозицій щодо внесення змін до законодавчих й інших нормативно-правових актів у вказаній сфері; координація залучення, надання та використання міжнародної фінансової допомоги у сфері судоустрою, судочинства та адвокатури.

Експертна група здійснює постійний аналіз стану справ у сфері судоустрою та судочинства, адвокатури й здійснення адвокатської діяльності, проводить моніторинг у цих сферах, забезпечує консультації із зацікавленими сторонами з метою узгодження інтересів, цілей та шляхів розв'язання існуючих проблем, готує відповідні проекти документів державної політики, аналітичні, інформаційні, довідкові та інші матеріали.

На інші експертні групи Директорату правової політики у сфері судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів покладено виконання завдань відповідно до сфери діяльності окремої експертної групи.

Створення належних умов для повного і незалежного здійснення правосуддя, функціонування судів і діяльності суддів зобов'язує державу запровадити комплекс відповідних економічних заходів, таких як вирішення проблеми будівництва, реконструкції приміщень для розміщення діючих і новостворених судів; забезпечення охорони приміщень судів з урахуванням специфіки діяльності суду; належне обладнання приміщень для військовослужбовців Національної гвардії України, уповноважених для конвоювання обвинувачених (підсудних), засуджених із установ попереднього ув'язнення до судів та охорони їх під час судових засідань, обладнання місць для обвинувачених, які утримуються під вартою, обладнання залів судових засідань для розгляду кримінальних справ тощо. Це обов'язкові умови належного здійснення правосуддя.

3, 4, 6. Одним із аспектів організаційного забезпечення діяльності судової влади є утворення та ліквідація судів. Відповідно до ст. 19 коментованого Закону суд утворюється і ліквідовується законом, проект якого вносить до ВРУ Президент України після консультацій з ВРП. Утворення суду може відбуватися шляхом створення нового суду або реорганізації (злиття, поділу) судів. Кількість суддів у суді визначає ДСАУ за погодженням з ВРП з урахуванням судового навантаження та в межах видатків, визначених у Державному бюджеті України на утримання судів та оплату праці суддів. До складу ВС входять судді у кількості не більше двохсот. Суд є юридичною особою, якщо інше не визначено законом.

У разі ліквідації суду, що здійснює правосуддя на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці (відповідних адміністративно-територіальних одиниць), та утворення нового суду, який забезпечує здійснення правосуддя на цій території, суд, що ліквідується, припиняє здійснення правосуддя з дня опублікування в газеті «Голос України» повідомлення голови новоутвореного суду про початок роботи новоутвореного суду.

Суд, що ліквідується, в місячний строк з дня припинення здійснення правосуддя передає до новоутвореного суду матеріали та документи, пов'язані зі здійсненням таким судом повноважень, зокрема, архівні справи з основної діяльності, строки тимчасового зберігання яких ще не закінчилися, документи, не завершені в діловодстві, а також документи з кадрових питань в паперовому та електронному вигляді, фонди бібліотек, а судові справи та матеріали проваджень, що перебува-

ють у володінні суду, що ліквідується, передаються негайно до дня початку роботи новоутвореного суду.

Процесуальний порядок передачі справ з одного суду до іншого встановлено ст. 31 ЦПК України, ст. 29 КАС України, ст. 31 ГПК України та ст. 34 КПК України. Відтак, суд передає справу на розгляд іншому суду, якщо ліквідовано або з визначених законом підстав припинено роботу суду, який розглядав справу.

У разі ліквідації або припинення роботи суду справи, що перебували у його провадженні, невідкладно передаються до суду, визначеного відповідним законом або рішенням про припинення роботи суду, а якщо такий суд не визначено – до суду, що найбільш територіально наближений до суду, який ліквідовано або роботу якого припинено.

Виконання рішень про утворення чи припинення (ліквідацію) судів забезпечує ДСАУ. Зокрема, ДСАУ може встановлювати скорочені строки для процедур припинення судів як юридичних осіб за умови виконання ДСАУ цивільних зобов'язань ліквідованого суду на підставі вимог кредиторів, заявлених у визначений законом строк.

5. У межах виконання рішення про утворення суду ДСАУ приймає рішення про призначення тимчасово виконуючого обов'язки керівника апарату новоутвореного суду. Тимчасово виконуючий обов'язки керівника апарату уповноважений здійснювати дії щодо реєстрації новоутвореного суду як юридичної особи, забезпечувати виконання необхідних дій для належного початку роботи новоутвореного суду та представництва такого суду як органу державної влади у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами.

Тимчасово виконуючий обов'язки керівника апарату суду здійснює вказані повноваження керівника суду як юридичної особи до моменту призначення, обрання чи переведення на посаду судді такого суду щонайменше одного судді та продовжує здійснювати виконання обов'язків керівника апарату суду до призначення відповідного керівника апарату суду згідно з процедурами, визначеними законодавством про державну службу, з урахуванням особливостей, визначених коментованим Законом.

Ураховуючи наведене, застосування коментованої частини статті можливе лише щодо новоутвореного суду, який не має статусу юридичної особи.

Коментованою частиною статті визначено посадову особу – тимчасово виконуючого обов'язки керівника апарату суду який: 1) з часу свого призначення на посаду до призначання щонайменше одного судді виконує повноваження керівника суду як юридичної особи; 2) з часу призначання щонайменше одного судді у новоутворений суд до призначення відповідного керівника апарату цього суду продовжує здійснювати виконання обов'язків керівника апарату суду.

Трансформація посади тимчасово виконуючого обов'язки керівника апарату у посаду виконуючого обов'язки керівника апарату вимагає звернення до ст.ст. 155, 156 коментованого Закону, в яких визначено, що організаційне забезпечення роботи суду, у тому числі ВС, здійснюються їх апаратами, які очолюються керівником апарату. З цього випливає, що у сфері організаційного забезпечення новоутвореного суду єдиним керівником, який має адміністративно-владні повноваження, є виконуючий обов'язки керівника апарату, основним завданням якого на цьому етапі є вжиття комплексу організаційних заходів різного спрямування, вкрай необхідних для початку роботи новоутвореного суду.

Відтак виконання функцій щодо адміністрування новоутвореного суду, зокрема організація, контроль, погодження/узгодження, а також забезпечення підготовки проектів нормативно-правових актів, здійснення початкових організаційних, інформаційно-технічних, кадрових, фінансових та інших заходів тощо, є обов'язком тимчасово виконуючого обов'язки керівника апарату суду/ виконуючого обов'язки керівника апарату суду.

Дискусійною є можливість виконання масштабних функцій з первинного організаційного забезпечення новоутвореного суду всього лише однією посадовою особою апарату такого суду – тимчасово виконуючим обов'язки керівника апарату суду/виконуючим обов'язки керівника апарату суду. Положення національного законодавства про судоустрій і статус суддів щодо утворення нового суду, формування його апарату не врегульовують означені питання.

Водночас, новопризначених суддів необхідно комусь приймати на роботу, нараховувати і виплачувати суддівську винагороду, забезпечувати робочим кабінетом, комп'ютерною та оргтехнікою, канцелярським приладдям та іншими потребами, пов'язаними із діяльністю судді, організовувати прийняття як судових, так і позапроцесуальних (загальних) документів.

У цьому контексті слід погодитися, що комплексне законодавче розуміння утворення нового суду, формування його апарату, а також вимоги приписів Закону України «Про державну службу» дають змогу за чинного правового поля застосувати особливий (спеціальний), тобто позаконкурсний, порядок зайняття посад в апараті суду. У першу чергу йдеться про посади керівника апарату суду та його заступників (згідно з ч. 4 ст. 155 коментованого Закону керівника апарату місцевого суду, його заступника призначає за погодженням голови відповідного суду на посаду та звільняє з посади начальник відповідного територіального управління ДСАУ, а керівників апаратів апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду, ВС, їх заступників призначає за погодженням голови відповідного суду на посаду та звільняє з посади Голова ДСАУ, тобто поза конкурсом). Ймовірно, допустимо (як виняток, передбачений законодавством) застосувати до моменту оголошення і проведення першого конкурсу на заміщення посад державних службовців в апараті суду аналогічну кадрову процедуру і щодо інших посад, наприклад, шляхом переведення, тимчасового виконання обов'язків, делегування повноважень (обов'язків) тощо.

Статтею 21 Закону України «Про державну службу» вступ на державну службу здійснюється шляхом призначення громадянина України на посаду державної служби за результатами конкурсу. Прийняття громадян України на посади державної служби без проведення конкурсу забороняється, крім випадків, передбачених законом. Ст. 91 Закону України «Про державну службу» передбачені особливості проходження державної служби в окремих органах державної влади. Отже, ці загальні норми передбачають можливість у спеціальному законодавстві визначити особливі правові порядки вступу проходження державної служби.

Наведене переслідує єдину організаційну мету – забезпечення працівниками апарату новоутвореного суду успішного, оперативного та належного початку діяльності цього суду до початку його функціонування у порядку і спосіб, визначені законодавством. Варто зважати, що конкурсна процедура, навіть і скорочена (15-денна), вимагає наявності людських, матеріальних і часових ресурсів, чого в апараті новоутвореного суду за існування безальтернативних порядків кадрового добору його працівників об'єктивно не буде. Зокрема, не буде кому власне проводити конкурс

щодо добору працівників апарату відповідного суду. Наведене обґрунтовує необхідність здійснення перших кроків у формуванні апарату новоутвореного суду за спеціальною (позаконкурсною) процедурою у такій кількості працівників, яка була б для новоутвореного суду потужною відправною точкою. Наведене можливо вирішити у спосіб законодавчого вдосконалення відповідних правових норм, а також для призначення відповідної категорії посад через досягнення спільної позиції, зокрема, між Комісією з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя при ВРП (ст. 29 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»), ДСАУ та іншими уповноваженими на це суб'єктами (*Глущенко С. В. Утворення Верховного Суду Step By Step. URL: https://sud.ua/ru/news/blog/107595-utvorennya-verkhovnogo-sudu-step-by-step*).

7. У зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами робота суду може бути припинена за рішенням ВРП, що ухвалюється за поданням Голови ВС.

Щодо реалізації наведених законодавчих положень зауважимо, що після набрання чинності коментованим Законом та після початку роботи ВС (15 грудня 2017 року) 09 січня 2018 року до ВРП надійшло подання Голови ВС від 02 січня 2018 року № 1/0/2–18 про припинення роботи судів в Автономній Республіці Крим, Донецькій та Луганській областях. Подання внесено у зв'язку із заходами щодо боротьби з тероризмом на територіях, де розташовані суди, та з метою забезпечення належного переведення суддів на постійне місце роботи до інших судів того самого рівня без конкурсу. До вказаного подання додано список судів, які не здійснюють правосуддя.

З огляду на викладене та керуючись коментованою статтею Закону, ст.ст. 3, 30, 34 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» ВРП ухвалила рішення про припинення роботи окремих місцевих та апеляційних судів. Текст рішення ВРП № 182/0/15–18 від 25 січня 2018 року про припинення роботи судів у зв'язку із заходами щодо боротьби з тероризмом у регіоні оприлюднено на офіційному веб-сайті ВРП.

Процесуальний порядок забезпечення виконання рішень ВРП щодо припинення роботи суду у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами визначено нормами процесуального законодавства.

Відтак, відповідно до п. 3 ч. ч. 1, 5 ст. 31 ЦПК України, п. 3 ч. ч. 1, 5 ст. 31 ГПК України, п. 5 ч. ч.1, 3 ст. 29 КАС України та п. 4 ч. 1 ст. 34 КПК України суд передає справу (кримінальне провадження) на розгляд іншому суду, якщо з визначених законом підстав припинено роботу суду, який розглядав справу (здійснював судове провадження).

У разі припинення роботи суду справи, що перебували у його провадженні, невідкладно передаються до суду, визначеного відповідним рішенням про припинення роботи суду, а якщо такий суд не визначено – до суду, що найбільш територіально наближений до суду, роботу якого припинено.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про джерела фінансування органів державної влади» фінансування утворення, реорганізації та ліквідації органів державної влади здійснюється в межах коштів, передбачених на утримання органів державної влади Законом України про Державний бюджет України на відповідний рік або (у разі недостатності такого фінансування) після внесення відповідних змін до такого Закону.

У межах коментованої норми окрему увагу слід звернути на положення Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суве-

ренітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях», положення Закону України «Про здійснення правосудhttps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268–19/find?text=%F1%F3%E4 – w16дя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції», положення Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України».

Стаття 148. Засади фінансування судів

1. Фінансування всіх судів в Україні здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України.

2. Видатки загального фонду Державного бюджету України на утримання судів належать до захищених статей видатків Державного бюджету України.

3. Функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення діяльності судів здійснюють:

1) Верховний Суд – щодо фінансового забезпечення його діяльності;

1–1) вищий спеціалізований суд – щодо фінансового забезпечення його діяльності;

(Частину третю статті 148 доповнено пунктом 1–1 згідно із Законом № 2509-VIII від 12.07.2018)

2) Державна судова адміністрація України – щодо фінансового забезпечення діяльності всіх інших судів, діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, органів суддівського самоврядування, Національної школи суддів України, Служби судової охорони та Державної судової адміністрації України;

3) Вища рада правосуддя – щодо фінансового забезпечення її діяльності.

4. Функції розпорядника бюджетних коштів щодо місцевих судів здійснюють територіальні управління Державної судової адміністрації України.

5. Видатки на утримання судів у Державному бюджеті України визначаються окремим рядком щодо Верховного Суду, Вищої ради правосуддя, апеляційної палати вищого спеціалізованого суду, а також у цілому щодо апеляційних, місцевих судів.

(Частина п'ята статті 148 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2509-VIII від 12.07.2018)

6. Видатки кожного місцевого та апеляційного суду всіх видів та спеціалізації, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, органів суддівського самоврядування, Національної школи суддів України, Служби судової охорони та Державної судової адміністрації України визначаються у Державному бюджеті України в окремому додатку.

(Частина шоста статті 148 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2509-VIII від 12.07.2018)

7. Видатки на утримання судів у Державному бюджеті України не можуть бути скорочені в поточному фінансовому році.

8. Контроль за додержанням вимог цього Закону щодо фінансування судів здійснюється у порядку, встановленому законом.

9. Особливості підготовки і розгляду проекту закону про Державний бюджет України в частині фінансування судів, інших органів та установ у системі правосуддя визначаються законом.

1, 3, 4. *Див. коментар до ч. 1, 2 ст. 146 коментованого Закону*.

Окремо зауважимо, що за приписами ст.ст. 1, 2 Закону України «Про джерела фінансування органів державної влади» органи державної влади здійснюють свою

діяльність винятково за рахунок бюджетного фінансування в межах, передбачених Законом України про Державний бюджет України на відповідний рік.

За своїм змістом фінансування державних органів є планомірним процесом управління централізованими і децентралізованими фондами коштів з метою забезпечення діяльності відповідних суб'єктів владних повноважень щодо реалізації ними своїх функцій. Забезпечення державного фінансування функціонування судів і діяльності суддів є однією з умов стабільності їхньої роботи, на що неодноразово у своїх рішеннях звертав увагу КСУ (*Рішення КСУ у справі за конституційними поданнями Вищого господарського суду України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 130 Конституції України (справа про фінансове забезпечення діяльності судів) від 11 березня 2010 року № 7-рп/2010*).

2, 7. Відповідно до ст. 55 Бюджетного кодексу України захищеними видатками бюджету визнаються видатки загального фонду бюджету, обсяг яких не може змінюватися при здійсненні скорочення затверджених бюджетних призначень.

Захищеними видатками бюджету визначаються видатки загального фонду, зокрема, на оплату праці працівників бюджетних установ, нарахування на заробітну плату тощо.

Бюджетним кодексом України передбачено, що інформація про виконання захищених видатків Державного бюджету України подається Казначейством України ВРУ, Президенту України, КМУ, Рахунковій палаті та Міністерству фінансів України не пізніше 25 числа місяця, наступного за звітним. Звіт про бюджетну заборгованість подається не пізніше 01 числа другого місяця, що настає за звітним. Крім того, інформація про виконання захищених видатків Державного бюджету України вноситься до річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України.

5. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про джерела фінансування органів державної влади» кошти на фінансування органу державної влади передбачаються у Державному бюджеті України окремим рядком.

Ураховуючи положення національного законодавства, де визначено, що функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення діяльності судів здійснюють ВС – щодо фінансового забезпечення його діяльності, вищий спеціалізований суд – щодо фінансового забезпечення його діяльності, ВРП – щодо фінансового забезпечення її діяльності та ДСАУ та її територіальні управління – щодо фінансового забезпечення діяльності всіх інших судів, діяльності ВККСУ, органів суддівського самоврядування, НШСУ, ССО та ДСАУ, виправдано, що видатки на утримання судів у Державному бюджеті України визначаються окремим рядком щодо ВС, ВРП, апеляційної палати вищого спеціалізованого суду, а також у цілому щодо апеляційних, місцевих судів.

6. *Рішенням КСУ від 11 березня 2010 року № 7-рп/2010 у справі за конституційними поданнями Вищого господарського суду України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 130 Конституції України (справа про фінансове забезпечення діяльності судів від 11 березня 2010 року*) передбачено, що окреме фінансування кожного суду забезпечує умови для конституційних гарантій їх самостійності та незалежності суддів при здійсненні правосуддя, оскільки унеможливлює негативний вплив на них через механізми виділення та розподілення належних їм відповідно до закону коштів Державного бюджету України. Суди всіх спеціалізацій та рівнів є юридичними особами публічного права, а тому мають достатні правові підстави самостійно розпоряджатися цими коштами. Вказаним

рішенням КСУ встановлено, що у Державному бюджеті України мають визначатися окремо для всіх судів України видатки на їх утримання не нижче рівня, що дає змогу незалежного здійснення правосуддя з подальшим забезпеченням повного і своєчасного виділення таких видатків

Відтак виправдано, що коментованою нормою передбачено, що видатки кожного місцевого та апеляційного суду всіх видів та спеціалізації, ВККСУ, органів суддівського самоврядування, НШСУ, ССО та ДСАУ визначаються у Державному бюджеті України в окремому додатку.

9. *Див. коментар до ст. 146 цього Закону.*

Стаття 149. Порядок фінансування судів

1. Суди фінансуються згідно з кошторисами і щомісячними розписами видатків, затвердженими відповідно до вимог цього Закону, у межах річної суми видатків, визначених Державним бюджетом України на поточний фінансовий рік, у порядку, встановленому Бюджетним кодексом України.

Однією з конституційних гарантій незалежності суддів є особливий порядок фінансування судів. Важливим механізмом забезпечення такої гарантії є встановлений ч. 1 ст. 130 Конституції України обов'язок держави забезпечувати фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів шляхом окремого визначення у Державному бюджеті України видатків на утримання судів.

Видатки на утримання судів у Державному бюджеті України визначаються окремим рядком щодо ВС, ВРП, апеляційної палати вищого спеціалізованого суду, а також у цілому щодо апеляційних, місцевих судів. Видатки кожного місцевого та апеляційного суду всіх видів та спеціалізації, ВККСУ, органів суддівського самоврядування, НШСУ, ССО та ДСАУ визначаються у Державному бюджеті України в окремому додатку.

Централізований порядок фінансування судових органів з Державного бюджету України в обсягах, які мають забезпечувати належні економічні умови для повного і незалежного здійснення правосуддя, фінансування потреб судів (витрати на розгляд судових справ, комунальні послуги, ремонт і охорону судових приміщень, придбання оргтехніки, поштові витрати тощо) має обмежити будь-який вплив на суд і бути спрямованим на гарантування судової діяльності на основі принципів та приписів Конституції України.

Організація порядку фінансування судів регулюється нормами Бюджетного кодексу України, положеннями Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ, затвердженого постановою КМУ від 28 лютого 2002 року № 228, вимогами Інструкції про складання і виконання розпису Державного бюджету України, затвердженої наказом Міністерства фінансів України «Про затвердження документів, що застосовуються в процесі виконання бюджету» від 28 січня 2002 року № 57 (в редакції наказу Міністерства фінансів України від 14 червня 2004 року № 386), що зареєстровано в Міністерстві юстиції України 01 лютого 2002 року за № 86/6374, положеннями Порядку казначейського обслуговування державного бюджету за витратами та іншими нормативно-правовими актами, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 24 грудня 2012 року № 1407, який зареєстровано в Міністерстві юстиції України 17 січня 2013 року за № 130/22662 тощо.

Окремо слід зауважити, що відповідно до ст. 3 Закону України «Про джерела фінансування органів державної влади» органам державної влади, зокрема судам, забороняється створювати позабюджетні фонди, мати позабюджетні спеціальні рахунки та використовувати кошти, одержані за здійснення функцій держави, що передбачають видачу дозволів (ліцензій), сертифікатів, посвідчень, проведення реєстрацій та інших дій на платній основі (крім послуг з охорони, що надаються на договірних засадах), у будь-який інший спосіб, крім зарахування таких коштів до Державного бюджету України.

Стаття 150. Державна служба в системі правосуддя, оплата праці та соціальні гарантії

1. Призначення на посади державних службовців, працівників, які виконують функції з обслуговування, оплата праці та соціальні гарантії працівників апаратів місцевих, апеляційних судів, вищих спеціалізованих судів, апарату Верховного Суду, секретаріатів Вищої ради правосуддя і Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Державної судової адміністрації України регулюються нормами законодавства про державну службу з урахуванням особливостей, визначених цим Законом.

(Частина перша статті 150 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1798-VIII від 21.12.2016)

2. При Вищій раді правосуддя діє Комісія з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя, яка утворюється відповідно до закону.

Комісія з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя здійснює повноваження Комісії з питань вищого корпусу державної служби, визначені Законом України «Про державну службу», щодо питань державної служби в системі правосуддя.

3. Особливості проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя визначаються Положенням, яке затверджується Вищою радою правосуддя за поданням Державної судової адміністрації України після консультацій з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби.

Зазначене Положення встановлює особливості призначення на посаду державного службовця у випадках, визначених цим Законом.

4. Розмір посадового окладу працівника апарату суду, посада якого віднесена до найнижчої за умовами оплати праці посади державної служби, установлюється в розмірі, встановленому законодавством про державну службу.

Розмір посадових окладів інших працівників апарату суду збільшується на відповідний коефіцієнт пропорційно посадовим окладам працівників, посади яких віднесені до попередньої за умовами оплати праці посади державної служби в такому суді з урахуванням юрисдикцій державних органів.

5. Розмір посадового окладу працівника секретаріату Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Державної судової адміністрації України, посада якого віднесена до найнижчої за умовами оплати праці посади державної служби, установлюється на рівні відповідного працівника апарату Верховного Суду, працівника територіального управління Державної судової адміністрації України – на рівні відповідного працівника апарату апеляційного суду.

6. Схема посадових окладів із визначенням коефіцієнтів для державних службовців судів, органів та установ системи правосуддя затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням Державної судової адміністрації України.

7. Головні розпорядники коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення діяльності судів забезпечують здійснення судами видатків на поховання та увічнення пам'яті суддів, у тому числі суддів у відставці, у межах видатків, передбачених для судів у державному бюджеті на відповідний рік.

8. У кошторисах Верховного Суду, Вищої ради правосуддя, вищих спеціалізованих судів, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Державної судової адміністрації України передбачаються кошти на представницькі витрати.

(Частина восьма статті 150 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2509-VIII від 12.07.2018)

1. Принципи, правові та організаційні засади забезпечення публічної, професійної, політично неупередженої, ефективної, орієнтованої на громадян державної служби, зокрема в органах судової влади, яка функціонує в інтересах держави і суспільства, а також порядок реалізації громадянами України права рівного доступу до державної служби, що базується на їхніх особистих якостях та досягненнях визначено Законом України «Про державну службу». Вказаним Законом визначено загальні положення щодо державної служби, поняття та ознаки державної служби, правовий статус державного службовця, сферу дії законодавства про державну службу, принципи державної служби, правове регулювання державної служби, категорії посад державної служби, порядок управління державною службою, порядок вступу на державну службу, особливості службової кар'єри, порядок оплати праці, заохочення та соціальні гарантії для державних службовців, систему робочого часу і часу відпочинку державного службовця, відпустки, дисциплінарну та матеріальну відповідальність державних службовців, порядок припинення державної служби, особливості проходження державної служби в окремих державних органах, особливості патронатної служби тощо.

2. Комісія з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя здійснює повноваження Комісії з питань вищого корпусу державної служби, визначені Законом України «Про державну службу», щодо питань державної служби в системі правосуддя.

Порядок діяльності Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя, яка утворюється відповідно до коментованої статі, ст. 29 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» та відповідно до Закону України «Про державну службу», врегульовано Положенням про Комісію з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя, затверджене рішенням ВРП від 18 травня 2017 року № 1172/0/15–17 з подальшими змінами. Положення про Комісію з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя затверджується ВРП після консультацій з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби.

Комісія з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя є колегіальним органом, який діє при ВРП. Члени Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя виконують свої повноваження на громадських засадах. За членами Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя на період участі у роботі цієї Комісії зберігаються місце роботи (посада) і середня заробітна плата.

Комісія з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя здійснює дисциплінарне провадження щодо державних службовців, які займають посади державної служби категорії «А» в системі правосуддя.

Комісія з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя у своїй діяльності керується Конституцією України, законами України, указами Президента України, актами КМУ та центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби, рішеннями ВРП та Положенням про Комісію з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя.

Основними принципами діяльності Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя є: верховенство права; законність; професіоналізм та доброчесність; неупередженість; прозорість; рівність; ефективність; колегіальність та обґрунтованість прийняття рішень.

Рішення про утворення Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя та затвердження (зміну) її персонального складу приймається ВРП на підставі та в межах пропозицій суб'єктів, визначених ч. 2 ст. 29 Закону України «Про Вищу раду правосуддя».

Відповідно до ст. 29 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» до складу Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя входять: два члени ВРП, які не є суддями чи суддями у відставці; два члени ВККСУ, які не є суддями чи суддями у відставці; два члени РСУ; три судді ВС.

До складу Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя не можуть входити Голова ВРП та Голова ВККСУ, судді, які перебувають на адміністративних посадах у судах.

Строк повноважень члена Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя становить чотири роки, якщо його повноваження не будуть припинені достроково у випадках, визначених нижче.

Повноваження члена Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя припиняються достроково у разі: припинення повноважень члена ВРП, члена ВККСУ чи члена РСУ; звільнення з посади судді ВС (крім звільнення у відставку); подання особистої заяви про припинення повноважень члена Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя; неможливості виконувати обов'язки за станом здоров'я (за наявності медичного висновку); припинення громадянства України або виїзду на постійне місце проживання за межі України; набрання законної сили обвинувальним вироком суду за вчинення умисного злочину; набрання законної сили рішенням суду про притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення; визнання його недієздатним або обмеження його дієздатності судом; визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим; смерті; систематичного (два і більше разів підряд) нез'явлення без поважних причин на засідання Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя або її комітету.

У разі припинення повноважень члена Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя відповідний суб'єкт призначення подає ВРП пропозиції щодо внесення змін до персонального складу Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя не пізніше ніж через місяць із дня закінчення (припинення) повноважень члена цієї Комісії, на підставі чого ВРП ухвалює рішення про зміну в персональному складі Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя.

Два члени РСУ та три судді ВС не можуть призначатися більше ніж на два строки підряд.

Комісія з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя здійснює повноваження Комісії з питань вищого корпусу державної служби, визначені ст. 15 Закону України «Про державну службу», щодо державної служби в системі правосуддя, зокрема:

1) проводить у порядку, встановленому Положенням про проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя, конкурс на зайняття вакантних посад державної служби категорії «А» в системі правосуддя та вносить суб'єкту призначення пропозиції щодо переможця конкурсу та другого за результатами конкурсу кандидата на вакантну посаду;

2) розглядає пропозиції та надає згоду на дострокове звільнення з посади за ініціативою суб'єкта призначення державних службовців, які займають посади державної служби категорії «А» в системі правосуддя, та повідомляє про своє рішення суб'єкта призначення і центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби;

3) вносить пропозиції суб'єкту призначення щодо переведення державних службовців, які займають посади державної служби категорії «А» в системі правосуддя, на рівнозначну або нижчу посаду до іншого державного органу в системі правосуддя у випадках, передбачених ст. 34 Закону України «Про державну службу»;

4) здійснює дисциплінарні провадження щодо державних службовців, які займають посади державної служби категорії «А» в системі правосуддя, та вносить суб'єкту призначення пропозиції за наслідками дисциплінарного провадження.

Комісія з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя для здійснення своїх повноважень має право:

1) одержувати безоплатно від державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності та їх посадових осіб, а також від громадян та їх об'єднань інформацію, документи і матеріали;

2) залучати в установленому порядку для участі у вивченні окремих питань вчених, фахівців, експертів, зокрема міжнародних, а також працівників центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій (за погодженням із керівниками);

3) користуватися в установленому порядку відповідними інформаційними базами даних державних органів та іншими технічними засобами;

4) залучати експертів, працівників органів та установ системи правосуддя та центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує політику у сфері державної служби, інших державних органів та представників об'єднань громадян для розроблення типових вимог до професійної компетентності державних службовців, які займають посади державної служби категорії «А» у системі правосуддя, та складання для них ситуаційних завдань.

5) приймати рішення з питань урегулювання реального чи потенційного конфлікту інтересів у членів Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя;

6) проводити конкурси на зайняття вакантних посад державної служби категорії «А» в системі правосуддя на різні посади одночасно;

7) проводити оцінювання професійної компетентності кандидатів на зайняття вакантних посад державної служби категорії «А» в системі правосуддя за кожною окремою вимогою під час розв'язання ситуаційних завдань на наступному після їх

розв'язання засіданні Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя;

8) приймати рішення про позбавлення права бути присутніми на засіданні Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя представників державних органів, наукових установ, навчальних закладів, засобів масової інформації, громадських об'єднань та міжнародних організацій, якщо вони перешкоджають його проведенню.

Члени Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя мають право: ознайомлюватися з матеріалами, що знаходяться на розгляді цієї Комісії та належать до її повноважень висловлювати свою позицію під час засідання цієї Комісії; ініціювати в разі потреби скликання засідання Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя; бути залученими до участі у засіданні комітету цієї Комісії, членами якого вони не є (за згодою).

Члени Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя зобов'язані: брати участь у засіданнях цієї Комісії та її комітету, до якого їх обрано; брати участь у прийнятті рішень шляхом голосування; дотримуватися вимог Положення про Комісію з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя та забезпечувати виконання рішень Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя; бути неупередженими та об'єктивними; не допускати розголошення конфіденційної інформації, що стала їм відома у зв'язку з виконанням своїх функцій; не допускати конфлікту інтересів; сумлінно виконувати свої обов'язки; дотримуватися високої культури спілкування; заявити самовідвід до початку розгляду питання порядку денного, щодо якого є конфлікт інтересів; не брати участі в розгляді, обговоренні та прийнятті рішень по питаннях порядку денного за наявності реального чи потенційного конфлікту інтересів.

Організаційне та матеріально-технічне забезпечення діяльності Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя здійснюється секретаріатом ВРП.

Організаційною формою діяльності Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя є засідання. Засідання цієї Комісії скликаються її Головою і проводяться за потреби. Засідання Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя також можуть проводитися на письмову вимогу не менше як третини її членів, що подається до секретаріату ВРП, не пізніше ніж за п'ять робочих днів до запропонованого дня проведення засідання цієї Комісії. Засідання Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя вважається правомочним, якщо в ньому бере участь не менше двох третин від її загального складу.

Оголошення про проведення засідання Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя, проекти порядків денних оприлюднюються на офіційному веб-сайті ВРП та веб-порталі «Судова влада України» не пізніше як за п'ять робочих днів до засідання Комісії. У такий самий строк відповідне повідомлення надсилається особам, стосовно яких розглядатимуться питання.

Засідання Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя проводить Голова, який обирається на першому засіданні за пропозицією членів цієї Комісії відкритим голосуванням більшістю голосів присутніх на такому засіданні членів цієї Комісії. Голова обирається строком на один рік. Повноваження Голови Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя

розпочинаються з моменту обрання та закінчуються на першому засіданні Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя після закінчення строку обрання. У разі відсутності Голови його обов'язки виконує інший член цієї Комісії, обраний для головування на відповідному засіданні.

Голова Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя: скликає засідання цієї Комісії; формує проект порядку денного засідання такої Комісії та виносить питання на голосування; оголошує результати розгляду питань порядку денного; забезпечує організацію підготовки, підписання та оприлюднення протоколів засідань та висновків Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя; представляє цю Комісію у відносинах з ВРП, її секретаріатом, підприємствами, установами та організаціями.

Засідання Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя проводиться відкрито. Розгляд питань проведення закритого конкурсу на посади державної служби категорії «А» в системі правосуддя, державної таємниці, мобілізаційної підготовки, оборони та національної безпеки може здійснюватися на закритих засіданнях цієї Комісії. Витяги з протоколів таких засідань оприлюднюються в частині інформації, яка є відкритою.

Представник державного органу, в якому оголошено конкурс на зайняття вакантної посади державної служби або стосовно працівника якого здійснюється дисциплінарне провадження, може бути запрошений на засідання Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя. На засіданні Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя має право бути присутнім Голова ДСАУ або його заступник.

Рішення Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя приймається відкритим голосуванням не менше ніж двома третинами голосів від встановленого законом складу цієї Комісії. Член Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя, присутній на засіданні, зобов'язаний висловитись «за» або «проти», не має права утримуватись чи не брати участі в голосуванні, крім як в умовах наявності реального конфлікту інтересів.

Члену Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя може бути заявлено відвід кандидатами на зайняття вакантних посад державної служби категорії «А» або державними службовцями, щодо яких здійснюється дисциплінарне провадження.

Рішення Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя оформляється протоколом, який підписується присутніми на засіданні членами цієї Комісії не пізніше ніж протягом п'яти календарних днів після проведення засідання, доводиться до відома усіх членів цієї Комісії з використанням засобів електронного зв'язку не пізніше ніж протягом наступного дня з дня підписання і зберігається у ВРП протягом п'яти років. Протоколи засідань та висновки Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя оприлюднюються на офіційному веб-сайті ВРП не пізніше як на сьомий робочий день з дня засідання Комісії.

Комісія з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя створює робочі органи: комітет з відбору кандидатів на зайняття вакантних посад державної служби категорії «А» в системі правосуддя; комітет з дисциплінарних проваджень щодо державних службовців, які займають посади державної служби категорії «А» в системі правосуддя. Рішення про утворення та персональний склад

комітетів приймає Комісія з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя на першому засіданні.

Секретар комітету обирається на першому засіданні комітету з його членів строком на один рік. Повноваження секретаря комітету розпочинаються з моменту обрання і закінчуються на першому засіданні комітету після закінчення строку обрання. У разі відсутності секретаря комітету на засіданні його обов'язки виконує інший член комітету, обраний на відповідному засіданні комітету.

Секретар комітету: 1) організовує роботу комітету, скликає засідання комітету; формує проект порядку денного засідання комітету та виносить питання на голосування; оголошує результати розгляду питань порядку денного; забезпечує організацію підготовки, підписання та направлення Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя протоколів засідань та пропозицій комітету; забезпечує взаємодію з Комісією з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя, секретаріатом ВРП.

Для виконання покладених на нього завдань комітет може залучати з правом дорадчого голосу представників центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби, представників державних органів, профільних наукових установ та навчальних закладів, інститутів громадянського суспільства та міжнародних організацій з належною фаховою підготовкою та досвідом роботи у системі правосуддя або системі державного управління, про що комітет ухвалює відповідний висновок.

Комітет здійснює попередній розгляд відповідного питання, за результатами якого надає Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя пропозицію.

Члени одного комітету за розпорядженням Голови Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя можуть залучатися до участі у засіданнях іншого комітету для оперативного вирішення відповідного питання. Про засідання комітету його члени та залучені повідомляються не пізніше як за три робочих дні. Рішення комітету приймається простою більшістю голосів членів комітету відкритим голосуванням.

Комітет з відбору кандидатів на зайняття вакантних посад державної служби категорії «А» в системі правосуддя (далі – комітет з відбору кандидатів) утворюється з метою забезпечення виконання Комісією з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя своїх повноважень щодо проведення конкурсу на зайняття вакантних посад державної служби категорії «А» в системі правосуддя в порядку, встановленому Положенням про проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя, та внесення суб'єкту призначення пропозицій стосовно переможця конкурсу та другого за результатами конкурсу кандидата на вакантну посаду, надання згоди на дострокове звільнення з посади за ініціативою суб'єкта призначення державних службовців, які займають посади державної служби категорії «А» в системі правосуддя, внесення пропозиції суб'єкту призначення про переведення державних службовців, які займають посади державної служби категорії «А» в системі правосуддя, на рівнозначну або нижчу посаду до іншого державного органу в системі правосуддя. До складу комітету з відбору кандидатів входять члени Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя за згодою.

Засідання комітету з відбору кандидатів є правомочним, якщо на ньому присутні не менше ніж чотири члени.

Комітет з відбору кандидатів здійснює підготовку пропозицій, інформаційно-довідкових, аналітичних та інших матеріалів, які подає на розгляд Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя.

Комітет з дисциплінарних проваджень щодо державних службовців, які займають посади державної служби категорії «А» в системі правосуддя (далі – комітет з дисциплінарних проваджень), утворюється з метою забезпечення виконання Комісією з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя своїх повноважень щодо здійснення дисциплінарного провадження для визначення ступеня вини, характеру і тяжкості дисциплінарного проступку, вчиненого державними службовцями, які займають посади категорії «А» в системі правосуддя, в порядку, встановленому Законом України «Про державну службу».

До складу комітету з дисциплінарних проваджень входять члени Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя за згодою. Засідання комітету з дисциплінарних проваджень є правомочним, якщо на ньому присутні не менше ніж чотири його члени.

Комітет з дисциплінарних проваджень формує дисциплінарну справу згідно з Порядком обліку та роботи з дисциплінарними справами, затвердженим наказом Національного агентства України з питань державної служби від 03 березня 2016 року № 49.

Комітет з дисциплінарних проваджень здійснює підготовку пропозицій про наявність чи відсутність підстав для притягнення до відповідальності, ступінь вини, характер і тяжкість дисциплінарних проступків, вчинених державними службовцями, які обіймають посади державної служби категорії «А» в системі правосуддя, та подає їх на розгляд Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя.

Відповідно до п. 4 ст. 15 Закону України «Про державну службу» Комісія з питань вищого корпусу державної служби вносить пропозиції суб'єкту призначення щодо переведення державних службовців, які займають посади державної служби категорії «А», на рівнозначну або нижчу посаду до іншого державного органу у випадках, передбачених ст. 34 Закону України «Про державну службу».

З метою належного та оперативного розгляду Комісією з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя заяв державних службовців категорії «А» в системі правосуддя з питань переведення на рівнозначну або нижчу посаду Комісія з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя рекомендує до заяви державного службовця із зазначенням місця проживання, мобільного телефону та e-mail, додавати такі документи: згоду на збір та обробку персональних даних; копію паспорту; особову картку державного службовця; біографічну довідку, засвідчену керівником служби управління персоналом; копію акту про строкове призначення на посаду, завірену належним чином; лист про переведення (з майбутнього місця роботи), в якому зазначається вакантна посада на яку переводиться державний службовець, група оплати праці до якої відноситься ця посада, дата відкриття вакансії; результати щорічного оцінювання державного службовця за останні 5 років; лист-погодження про переведення на цю посаду (у випадках, де призначення передбачає таке погодження на посаду); довідку з місця роботи про заохочення та дисциплінарні стягнення державного службовця; інші документи за бажанням державного службовця.

3. Відповідно до ч. 1 коментованої статті призначення на посади державних службовців у системі правосуддя, зокрема, працівників апаратів місцевих, апеляційних судів, вищих спеціалізованих судів, апарату ВС, секретаріатів ВРП, ВККСУ, ДСАУ, регулюються нормами законодавства про державну службу з урахуванням особливостей, визначених коментованим Законом.

Особливості проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя визначаються Положенням, яке затверджується ВРП за поданням ДСАУ після консультацій з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби. Зазначене Положення встановлює особливості призначення на посаду державного службовця у випадках, визначених цим Законом.

24 лютого 2017 року до ВРП від ДСАУ надійшов для погодження проект Положення про проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя (лист Голови ДСАУ від 22 лютого 2017 року № 10–1434/17). Листом від 14 квітня 2017 року № 3589/12–17 Національне агентство України з питань державної служби рекомендувало для уникнення повторів нормативних положень актів законодавства розробити та затвердити винятково особливості проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя.

Водночас згідно з п. 13 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» ВРП затверджує саме Положення про проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя.

З ініціативи ВРП до проекту Положення надали пропозиції ВККСУ (лист Голови ВККСУ від 26 травня 2017 року № 19–3144/17), РСУ (лист від 10 липня 2017 року № 385/17), ВСУ (лист від 20 червня 2017 року № 24–1751/0/8–17), які частково враховані.

ВРП, керуючись коментованою статтею, ст.ст. 3, 30 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», рішенням від 05 вересня 2017 року № 2646/0/15–17 затвердила Положення про проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя.

Затверджене Положення визначає процедуру проведення конкурсу, метою якого є добір осіб, здатних професійно виконувати посадові обов'язки. З питань, не врегульованих цим Положенням, та якщо інше не передбачено ним, застосовується Порядок проведення конкурсу на зайняття посад державної служби, затверджений постановою КМУ від 25 березня 2016 року № 246 в редакції постанови КМУ від 18 серпня 2017 року № 648. У випадку розбіжності регулювання між такими Положенням та Порядком застосовуються правила вказаного Положення.

Проведення конкурсу на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя здійснюється відповідно до визначених в установленому законом порядку вимог до професійної компетентності кандидата на зайняття вакантної посади державної служби на основі оцінювання його особистих досягнень, знань, умінь і навичок, моральних і ділових якостей для належного виконання посадових обов'язків.

Конкурс на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя проводиться із дотриманням таких принципів: забезпечення рівного доступу; політичної неупередженості; законності; довіри суспільства; недискримінації; прозорості; доброчесності; надійності та відповідності

методів тестування; узгодженості застосування методів тестування; ефективного і справедливого процесу відбору.

Дотримання принципу недискримінації під час проведення конкурсу на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя не виключає обов'язку застосування в ході його проведення розумного пристосування для особи, яка виявила бажання взяти участь у конкурсі та має інвалідність, а також можливості застосування позитивних дій відповідно до Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні».

Стосовно умов проведення конкурсу на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя слід зауважити наступне.

Рішення про оголошення конкурсу на зайняття вакантної посади державної служби категорії «А» у судах, органах та установах системи правосуддя приймає суб'єкт призначення. Рішення про оголошення конкурсу на зайняття вакантної посади державної служби категорії «Б» (керівника апарату апеляційного, місцевого суду та їх заступників) приймає суб'єкт призначення, про що інформує голову відповідного суду або особу, яка виконує його обов'язки, шляхом надіслання до відповідного суду рішення в електронній формі. Рішення про оголошення конкурсу на зайняття вакантної посади державної служби категорії «Б» (начальника територіального управління ДСАУ та його заступника) приймає Голова ДСАУ. Рішення про оголошення конкурсу на зайняття інших вакантних посад державної служби категорій «Б» і «В» у судах, органах та установах системи правосуддя приймає керівник державної служби в державному органі.

Конкурс на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя проводиться поетапно: 1) прийняття рішення про оголошення такого конкурсу; 2) оприлюднення рішення про оголошення цього конкурсу; 3) прийняття документів від осіб, які бажають взяти участь у конкурсі на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя; 4) перевірка поданих документів на відповідність встановленим законом вимогам; 5) проведення тестування та визначення його результатів; 6) розв'язання ситуаційних завдань та визначення їх результатів (крім кандидатів на посади державної служби категорії «В»); 7) проведення співбесіди та визначення її результатів; 8) проведення підрахунку результатів конкурсу та визначення переможця конкурсу та другого за результатами конкурсу кандидата; 9) оприлюднення результатів конкурсу.

Особи, які відповідно до ч. 2 ст. 19 Закону України «Про державну службу» не можуть вступити на державну службу, не допускаються до участі у конкурсі. На державну службу не може вступити особа, яка: 1) досягла шістдесяти п'яти років; 2) в установленому законом порядку визнана недієздатною або дієздатність якої обмежена; 3) має судимість за вчинення умисного злочину, якщо така судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку; 4) відповідно до рішення суду позбавлена права займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, або займати відповідні посади; 5) піддавалася адміністративному стягненню за корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення – протягом трьох років з дня набрання відповідним рішенням суду законної сили; 6) має громадянство іншої держави; 7) не пройшла спеціальну перевірку або не надала згоду на її проведення; 8) підпадає під заборону, встановлену Законом України «Про очищення влади». На посаду державної служби категорії «А» або «Б» не може

вступити особа, яка має заборгованість зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання.

Особи, які подали необхідні документи для участі у конкурсі на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя, є кандидатами на зайняття посади державної служби.

Документи, подані (надіслані) цими кандидатами до державного органу, в якому проводиться конкурс, не розглядаються у разі: 1) подання їх особисто в останній день строку після закінчення робочого часу; 2) надіслання їх поштою після закінчення строку подання; 3) надіслання їх поштою протягом установленого строку подання та надходження до державного органу менше ніж за три робочі дні до дати проведення конкурсу.

Оголошення про проведення конкурсу на вакантну посаду державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя оприлюднюється наступним чином: 1) на зайняття посад державної служби категорії «А» – на Єдиному порталі вакансій державної служби Національного агентства України з питань державної служби, офіційних веб-сайтах суб'єкта призначення, ВРП, Національного агентства України з питань державної служби; 2) на зайняття посад державної служби категорій «Б» і «В» – на Єдиному порталі вакансій державної служби Національного агентства України з питань державної служби, офіційних веб-сайтах державного органу, до якого проводиться конкурс, Національного агентства України з питань державної служби. З метою широкого поширення інформації про вакансію така інформація може бути додатково оприлюднена суб'єктом призначення на інших веб-сайтах або в ЗМІ.

Суб'єкт призначення або керівник державної служби в державному органі, юрисдикція якого поширюється на всю територію України, забезпечує надсилання в електронній формі Національному агентству України з питань державної служби, а також Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя, якщо конкурс проводиться на зайняття вакантної посади державної служби категорії «А», рішення про оголошення конкурсу та умови проведення конкурсу за встановленою формою не пізніше ніж протягом наступного робочого дня з дня підписання відповідного рішення.

Суб'єкт призначення або керівник державної служби в державному органі, юрисдикція якого поширюється на територію однієї або кількох областей, м. Києва або Севастополя, одного або кількох районів, забезпечує надсиланя в електронній формі територіальному органу Національного агентства України з питань державної служби за місцем розташування рішення про оголошення конкурсу та умови проведення конкурсу за встановленою формою не пізніше ніж протягом наступного робочого дня з дня підписання відповідного рішення.

Якщо інформація про оголошення конкурсу, надіслана Національному агентству України з питань державної служби або його територіальному органу, не доступна для зчитування, відповідне рішення повертається органу без розгляду шляхом надсилання повідомлення електронною поштою. У разі невідповідності рішення про оголошення конкурсу та/або умов його проведення вимогам законодавства про державну службу вони повертаються органу шляхом надсилання повідомлення електронною поштою з відповідним обґрунтуванням.

У разі відсутності зауважень до рішення про оголошення конкурсу та умов його проведення оголошення про проведення конкурсу оприлюднюється на Єдиному

порталі вакансій державної служби Національного агентства України з питань державної служби не пізніше наступного робочого дня з дня надходження відповідної інформації або її розміщення на Єдиному порталі вакансій державної служби Національного агентства України з питань державної служби. Про таке оприлюднення повідомляється орган, яким було надіслано або розміщено оголошення, після чого інформація про оголошення конкурсу може бути оприлюднена на офіційному веб-сайті відповідного державного органу, інших веб-сайтах та в засобах масової інформації.

Конкурс на зайняття вакантних посад державної служби категорії «А» у судах, органах та установах системи правосуддя проводить Комісія з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя.

Для проведення конкурсу на зайняття вакантних посад державної служби категорій «Б» і «В» у судах, органах та установах системи правосуддя Головою ДСАУ утворюються конкурсні комісії у складі голови і членів комісії за пропозиціями керівника державної служби або особи, яка виконує його повноваження у відповідному органі.

У разі неможливості утворення в місцевому суді постійної конкурсної комісії така комісія може утворюватися Головою ДСАУ одноразово для проведення конкретного конкурсу за пропозиціями керівника державної служби у цьому суді або начальника територіального управління ДСАУ з державних службовців цього суду, відповідних апеляційного суду та територіального управління ДСАУ.

Конкурсна комісія утворюється у складі не менше п'яти осіб. До складу конкурсної комісії входять представники служби управління персоналом, а також інші державні службовці відповідного державного органу, та інших органів. До роботи конкурсної комісії можуть залучатися державні службовці інших державних органів, працівники, науковці та експерти у відповідній сфері, а також представник виборного органу первинної профспілкової організації за її наявності.

Засідання конкурсної комісії є правомочним, якщо на ньому присутні не менше як дві третини її членів. У разі відсутності голови конкурсної комісії на засіданні з присутніх членів конкурсної комісії обирається головуючий. У разі відсутності кворуму рішенням конкурсної комісії, Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя дата проведення конкурсу може бути перенесена на інший день з урахуванням строків, визначених законом. Про зміну дати проведення конкурсу кандидати повідомляються службою управління персоналом не пізніше ніж протягом наступного робочого дня з дня прийняття відповідного рішення. Таке повідомлення може здійснюватися одним із способів, зазначених кандидатом у заяві про участь у конкурсі. Відповідна інформація може бути додатково розміщена на офіційному веб-сайті державного органу, в якому проводиться конкурс.

За поданням керівника секретаріату ВРП Голова ВРП визначає особу, яка виконуватиме функції адміністратора під час проведення конкурсного відбору на посади державної служби категорії «А» в системі правосуддя. Керівник державної служби органу, в якому проводиться конкурс, визначає з працівників служби управління персоналом особу, яка буде виконувати функції адміністратора під час проведення конкурсного відбору на посади державної служби категорій «Б» і «В». У разі, коли в державному органі неможливо визначити адміністратора з працівників служби управління персоналом, керівник державної служби визначає особу з інших працівників такого органу, яка виконуватиме функції адміністратора.

Адміністратор несе персональну відповідальність за розголошення інформації, що стала йому відома під час проведення конкурсу. Адміністратор не є членом конкурсної комісії, Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя. Адміністратор веде протокол засідання конкурсної комісії, Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя, оформляє відомості про результати конкурсу на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя, роздруковує звіти про результати проходження тестування, перевіряє особу кандидата тощо.

Особа, яка виявила бажання взяти участь у конкурсі на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя, подає (особисто, поштою або через Єдиний портал вакансій державної служби Національного агентства України з питань державної служби) конкурсній комісії, Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя документи, визначені Порядком проведення конкурсу на зайняття посад державної служби та Положенням про проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя. Такими документами є: 1) копія паспорта громадянина України; 2) письмова заява про участь у конкурсі із зазначенням основних мотивів для зайняття посади за формою згідно з відповідним додатком, до якої додається резюме у довільній формі; 3) письмова заява, в якій повідомляє про те, що до неї не застосовуються заборони, визначені ч. або ч. 4 ст. 1 Закону України «Про очищення влади», та згода на проходження перевірки та оприлюднення відомостей стосовно неї відповідно до зазначеного Закону; 4) копія (копії) документа (документів) про освіту; 5) оригінал посвідчення атестації щодо вільного володіння державною мовою (у разі подання документів для участі у конкурсі через Єдиний портал вакансій державної служби Національного агентства України з питань державної служби подається копія такого посвідчення, а оригінал обов'язково пред'являється до проходження тестування); 6) заповнена особова картка встановленого зразка; 7) оригінали інших документів для підтвердження відповідності умовам конкурсу в разі проведення закритого конкурсу; 8) декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за минулий рік.

Декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування подається у вигляді роздрукованого примірника з сайту Національного агентства з питань запобігання корупції. У разі подання документів для участі у конкурсі особисто або поштою заява про участь у конкурсі із зазначенням основних мотивів для зайняття посади, до якої додається резюме у довільній формі, пишеться власноручно або з використанням комп'ютерної техніки (із проставленням власноручного підпису), а заява, в якій повідомляє про те, що до особи не застосовуються заборони, визначені Законом України «Про очищення влади», та згода на проходження перевірки та оприлюднення відомостей стосовно особи – власноручно.

Під час створення електронних документів, які подаються для участі у конкурсі на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя через Єдиний портал вакансій державної служби Національного агентства України з питань державної служби, накладається електронний цифровий підпис кандидата.

Особа, яка бажає взяти участь у конкурсі на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя і має інвалідність

та потребує у зв'язку з цим розумного пристосування, подає заяву про забезпечення в установленому порядку розумного пристосування за формою, встановленою Порядком проведення конкурсу на зайняття посад державної служби.

Служба управління персоналом секретаріату ВРП веде облік та реєструє документи для участі у конкурсі на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя, подані кандидатами на посади державної служби категорії «А» в системі правосуддя. Служба управління персоналом ДСАУ веде облік та реєструє документи для участі у конкурсі на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя, подані кандидатами на посади керівника апарату апеляційного суду та його заступника, начальників територіальних управлінь ДСАУ та їх заступників. Служба управління персоналом територіального управління ДСАУ веде облік та реєструє документи для участі у конкурсі на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя, подані кандидатами на посади керівника апарату місцевого суду та їх заступників. В інших випадках облік та реєстрацію документів для участі у конкурсі на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя, поданих особами, які бажають узяти в ньому участь, здійснюють служби управління персоналом державних органів, у яких оголошено конкурс.

Документи для участі в конкурсі на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя, подані особами, які бажають узяти в ньому участь, перевіряються на відповідність встановленим законом вимогам службами управління персоналом у триденний строк з дня надходження цих документів.

Про результати такої перевірки/результати попередньої перевірки у разі подання документів через Єдиний портал вакансій державної служби Національного агентства України з питань державної служби служби управління персоналом повідомляють кандидатів у той самий строк. Кандидати, документи яких не відповідають встановленим вимогам, до конкурсу не допускаються, про що їм повідомляє відповідна служба управління персоналом. Таке повідомлення може здійснюватися одним із способів, зазначених кандидатом у заяві про участь у конкурсі.

Під час подання документів для участі у конкурсі на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя через Єдиний портал вакансій державної служби Національного агентства України з питань державної служби копія посвідчення щодо вільного володіння державною мовою перевіряється після пред'явлення кандидатом оригіналу такого посвідчення до проходження тестування. У такому разі остаточне рішення щодо відповідності поданих документів установленим вимогам та допущення/недопущення кандидата до проходження тестування приймається відповідною службою управління персоналом за результатами перевірки копії зазначеного посвідчення, про що кандидат повідомляється особисто або в один із способів, визначених у заяві про участь у конкурсі.

У разі невідповідності поданої через Єдиний портал вакансій державної служби Національного агентства України з питань державної служби копії посвідчення щодо вільного володіння державною мовою оригіналу такого посвідчення (крім випадків втрати такого посвідчення та отримання його дубліката) або непред'явлення оригінала такого посвідчення кандидат не може бути допущений до проходження тестування та вважається таким, що не пройшов конкурс.

Після перевірки документів кандидат протягом строку зберігання таких документів може звернутися до відповідної служби управління персоналом із письмовою заявою про повернення оригіналів документів. У такому разі зберігаються копії зазначених документів.

Для забезпечення максимальної прозорості проведення конкурсу на зайняття посад державної служби категорії «А» у судах, органах та установах системи правосуддя здійснюється відеофіксація процедури проведення конкурсу, у тому числі з одночасною трансляцією в режимі реального часу, якщо інше не передбачено законом. Під час проведення конкурсу для зайняття посад державної служби категорій «Б» і «В» у судах, органах та установах системи правосуддя за рішенням конкурсної комісії може проводитись аудіофіксація. Про здійснення фіксації процедури проведення конкурсу за допомогою технічних засобів адміністратор оголошує перед початком відповідного етапу конкурсу. У разі проведення аудіо- або відеофіксації аудіо- та відеозаписи засідань є невід'ємною частиною протоколів засідань.

Кандидати, документи яких пройшли перевірку, передбачену п. 22 Порядку проведення конкурсу на зайняття посад державної служби, проходять тестування на знання законодавства. Тестування та визначення результатів тестування проходить відповідно до згаданого Порядку.

Про дату і час проведення наступного етапу конкурсу на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя відповідні служби управління персоналом інформують кандидатів одним із способів, зазначених ними у заявах про участь у конкурсі.

Ситуаційні завдання складаються з метою об'єктивного з'ясування спроможності кандидатів використовувати свої знання, досвід під час виконання посадових обов'язків, а також з метою комплексної перевірки кандидатів на відповідність професійній компетентності, оцінки комунікаційних якостей, володіння комп'ютером, знань іноземної мови (за наявності таких вимог до посади), вміння приймати рішення, організовувати свою роботу і роботу інших, вести переговори. Ситуаційні завдання для категорії «А» розробляє та затверджує Комісія з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя. Ситуаційні завдання для категорії «Б» розробляються у державному органі, в якому проводиться конкурс на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя, з урахуванням специфіки та вимог до професійної компетентності кандидата, визначених в умовах проведення цього конкурсу.

Суб'єкт призначення на наступний робочий день після закінчення строку подачі документів для участі у конкурсі визначає відповідальних за розроблення ситуаційних завдань. Відповідальною особою не може призначатися працівник апарату (секретаріату) – кандидат на відповідну вакантну посаду, працівник апарату (секретаріату), який перебуває з кандидатом у відносинах прямого підпорядкування або працює з ним в одному структурному підрозділі.

Ситуаційне завдання затверджується рішенням конкурсної комісії не пізніше ніж у день, що передує дню проведення конкурсу на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя. Під час затвердження ситуаційних завдань визначаються вимоги до професійної компетентності кандидата, які будуть оцінюватись за результатами їх розв'язання. Ситуаційні завдання розв'язуються та оцінюються відповідно до Порядку проведення конкурсу на зайняття посад державної служби.

Співбесіда проводиться з метою оцінки відповідності професійної компетентності кандидата встановленим вимогам, які не були оцінені на попередніх етапах конкурсу на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя. Співбесіду проводить конкурсна комісія, Комісія з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя. На співбесіду можуть запрошуватися суб'єкт призначення та/або голова відповідного суду. Визначення результатів співбесіди здійснюється відповідно до Порядку проведення конкурсу на зайняття посад державної служби.

Результати тестування, розв'язання ситуаційних завдань та проведеної співбесіди зберігаються у службі управління персоналом державного органу, конкурсна комісія якого проводила конкурс на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя, а стосовно кандидатів на посади державної служби категорії «А» – службі управління персоналом секретаріату ВРП.

Усі етапи конкурсу на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя повинні проводитися у приміщенні, доступному також для кандидатів з маломобільних груп населення у разі участі у цьому конкурсі такого кандидата.

Служба управління персоналом державного органу, конкурсна комісія якого проводила конкурс на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя, та служба управління персоналом секретаріату ВРП (для кандидатів на посади державної служби категорії «А») надсилають кожному кандидату, який не пройшов певний етап конкурсу на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя, письмове повідомлення, що може здійснюватися одним із способів, зазначених кандидатом у заяві про участь у конкурсі.

Загальна кількість балів кандидата визначається шляхом додавання середніх балів, виставлених у зведеній відомості середніх балів за встановленою формою за кожною окремою вимогою до професійної компетентності, та балів за результатами тестування.

Рейтинг кандидата, який успішно пройшов конкурс на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя, залежить від загальної кількості набраних ним балів. Першим за рейтингом та переможцем цього конкурсу є кандидат, який набрав найбільшу загальну кількість балів. Загальний рейтинг кандидатів визначається за встановленою формою. Результати визначення загального рейтингу кандидатів відображаються у протоколі засідання конкурсної комісії, Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя.

Якщо два і більше кандидатів мають однаковий загальний рейтинг, за рішенням голови конкурсної комісії, Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя переможець конкурсу визначається шляхом проведення відкритого голосування членів конкурсної комісії, Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя або повторної співбесіди.

Кандидат може ознайомитись із своїми результатами оцінювання за письмовим зверненням до конкурсної комісії, Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя. У такому разі відповідна служба управління персоналом надає кандидатові витяг із зведеної відомості середніх балів.

Комісія, посадова особа, яка прийняла рішення про оголошення конкурсу, забезпечує передачу Національному агентству України з питань державної служби або

його територіальному органу за місцем розташування державного органу інформації про переможця конкурсу на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя та другого за результатами цього конкурсу кандидата в електронній формі не пізніше ніж протягом наступного робочого дня з дати підписання протоколу засідання конкурсної комісії. Інформація про переможця конкурсу на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя та другого за результатами цього конкурсу кандидата на зайняття вакантної посади повинна містити прізвище, ім'я та по батькові кандидата, назву посади та загальну кількість балів, набраних кандидатами.

Служби управління персоналом ведуть реєстр других за результатами конкурсу на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя кандидатів на зайняття вакантних посад.

Другий за результатами конкурсу на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя кандидат має право на призначення на таку посаду протягом одного року з дня проведення відповідного конкурсу, якщо така посада стане вакантною, а також у разі, коли переможець цього конкурсу відмовився від зайняття посади, складення Присяги державного службовця, виявлено обмеження щодо призначення на посаду, передбачені ст. 32 Закону України «Про державну службу», або йому відмовлено у призначенні на посаду за результатами спеціальної перевірки.

У разі непогодження головою суду, Головою ВРП кандидатури переможця конкурсу на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя, коли таке погодження вимагається відповідно до коментованого Закону та Закону України «Про Вищу раду правосуддя», у 10-денний строк з дати надходження до відповідного суду, ВРП результатів конкурсу на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя призначення переможця конкурсу здійснюється суб'єктом призначення без такого погодження із обов'язковим встановленням строку випробування до 6 місяців.

Відповідна служба управління персоналом повідомляє другому за результатами конкурсу на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя кандидату про те, що відповідна посада стала вакантною, протягом п'яти календарних днів із дня відкриття такої вакансії. Повідомлення може здійснюватися одним із способів, зазначених кандидатом у заяві про участь у такому конкурсі, а також надсилається рекомендованим листом з повідомленням про вручення.

Якщо протягом місяця з дня надіслання рекомендованого листа другий за результатами конкурсу на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя кандидат не подасть письмової заяви та інших передбачених законодавством документів для призначення його на посаду, він вважається таким, що відмовився від зайняття відповідної посади.

Результати конкурсу на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя оприлюднюються не пізніше ніж протягом 45 календарних днів з дня оприлюднення оголошення про проведення такого конкурсу.

Відповідна служба управління персоналом надсилає кожному кандидату письмове повідомлення про результати конкурсу на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя протягом п'яти кален-

дарних днів з дня їх оприлюднення. Зазначене повідомлення може здійснюватися одним із способів, зазначених кандидатом у заяві про участь у конкурсі.

Повторний конкурс на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя проводиться разі: встановлення факту порушення умов такого конкурсу під час його проведення, яке могло вплинути на його результати; якщо за результатами цього конкурсу не визначено кандидата на зайняття вакантної посади; виявлення за результатами спеціальної перевірки обмежень щодо вступу на державну службу переможця такого конкурсу та відсутності другого за результатами цього конкурсу кандидата на зайняття вакантної посади державної служби. Повторний конкурс проводиться у порядку та за процедурою, визначеною Порядок проведення конкурсу на зайняття посад державної служби та Положення про проведення конкурсів для призначення на посади державних.

Витяг із протоколу засідання конкурсної комісії, Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя є складовою особової справи державного службовця, якого призначено на посаду державної служби за результатами конкурсу на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя.

Кандидат як учасник конкурсу на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя має право оскаржити рішення конкурсної комісії відповідно до ст. 28 Закону України «Про державну службу». Рішення конкурсної комісії, Комісії стосовно переможця конкурсу на зайняття вакантної посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя та другого за результатами цього конкурсу кандидата на посади державної служби скасовується у випадках, визначених Порядок проведення конкурсу на зайняття посад державної служби.

4–6. Держава забезпечує достатній рівень оплати праці державних службовців, у тому числі тих, які працюють в органах системи правосуддя, з метою професійного виконання ними своїх посадових обов'язків, заохочує їх до результативної, ефективної, доброчесної та ініціативної роботи.

Заробітна плата державного службовця, у тому числі тих, які працюють в органах системи правосуддя, складається з: посадового окладу; надбавки за вислугу років; надбавки за ранг державного службовця; виплати за додаткове навантаження у зв'язку з виконанням обов'язків тимчасово відсутнього державного службовця у розмірі 50 відсотків посадового окладу тимчасово відсутнього державного службовця; виплати за додаткове навантаження у зв'язку з виконанням обов'язків за вакантною посадою державної служби за рахунок економії фонду посадового окладу за відповідною посадою; премії (у разі встановлення).

Розмір посадового окладу працівника апарату суду, посада якого віднесена до найнижчої за умовами оплати праці посади державної служби, установлюється в розмірі, встановленому законодавством про державну службу. Розмір посадових окладів інших працівників апарату суду збільшується на відповідний коефіцієнт пропорційно посадовим окладам працівників, посади яких віднесені до попередньої за умовами оплати праці посади державної служби в такому суді з урахуванням юрисдикцій державних органів. Розмір посадового окладу ВККСУ, ДСАУ, посада якого віднесена до найнижчої за умовами оплати праці посади державної служби, установлюється на рівні відповідного працівника апарату ВС, працівника територіального управління ДСАУ– на рівні відповідного працівника апарату апеляційного суду.

За результатами роботи та щорічного оцінювання службової діяльності державним службовцям, у тому числі тих, які працюють в органах системи правосуддя, можуть встановлюватися премії. До премій державного службовця належать: премія за результатами щорічного оцінювання службової діяльності; місячна або квартальна премія відповідно до особистого внеску державного службовця в загальний результат роботи державного органу. Загальний розмір місячної або квартальної премій, які може отримати державний службовець за рік, не може перевищувати 30 відсотків фонду його посадового окладу за рік.

Джерелом формування фонду оплати праці державних службовців є державний бюджет. Фонд оплати праці державних службовців формується за рахунок коштів державного бюджету, а також коштів, які надходять до державного бюджету в рамках програм допомоги Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ. Порядок використання таких коштів, які надходять до державного бюджету, затверджується КМУ. Скорочення бюджетних асигнувань не може бути підставою для зменшення посадових окладів та надбавок до них.

Відповідно до ст. 51 Закону України «Про державну службу» посади державної служби, у тому числі посади державної служби в системі правосуддя, з метою встановлення розмірів посадових окладів поділяються на дев'ять груп оплати праці.

Крім того, з метою встановлення розмірів посадових окладів державні органи поділяються за юрисдикцією, яка поширюється: на всю територію України; на територію однієї або кількох областей, міста Києва або Севастополя; на територію одного або кількох районів, міст обласного значення. У державних органах відповідної юрисдикції забезпечується наявність усіх дев'яти груп оплати праці, передбачених ч. 1 ст. 51 Закону України «Про державну службу».

Схема посадових окладів на посадах державної служби, у тому числі на посадах державної служби в системі правосуддя, визначається щороку КМУ під час підготовки проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік з урахуванням юрисдикції державних органів, а також виходячи з того, що мінімальний розмір посадового окладу першої групи державних службовців, у тому числі державних службовців в системі правосуддя, в органах, юрисдикція яких поширюється на всю територію України, становить не більше семи мінімальних розмірів посадового окладу державних службовців, у тому числі державних службовців в системі правосуддя, дев'ятої групи в органах, юрисдикція яких поширюється на територію одного або кількох районів, міст обласного значення. Схема посадових окладів із визначенням коефіцієнтів для державних службовців судів, органів та установ системи правосуддя затверджується за поданням ДСАУ.

Мінімальний розмір посадового окладу державних службовців, у тому числі державних службовців в системі правосуддя, дев'ятої групи в органах, юрисдикція яких поширюється на територію одного або кількох районів, міст обласного значення, не може бути менше двох прожиткових мінімумів для працездатних осіб, розмір якого встановлено на 01 січня календарного року.

Надбавка за вислугу років на державній службі, у тому числі на державній службі в системі правосуддя, встановлюється на рівні трьох відсотків посадового окладу державного службовця за кожний календарний рік стажу державної служби, але не більше 50 відсотків посадового окладу.

Розмір надбавки за ранг державного службовця, у тому числі державного службовця в системі правосуддя, визначається КМУ під час затвердження схеми посадових окладів на посадах державної служби.

Виплата за додаткове навантаження у зв'язку з виконанням обов'язків тимчасово відсутнього державного службовця, у тому числі державного службовця в системі правосуддя, встановлюється керівником державної служби державному службовцю за поданням його безпосереднього керівника у розмірі 50 відсотків посадового окладу тимчасово відсутнього державного службовця.

Виплата за додаткове навантаження у зв'язку з виконанням обов'язків за вакантною посадою державної служби встановлюється керівником державної служби за поданням безпосереднього керівника державним службовцям, між якими здійснено розподіл обов'язків за вакантною посадою, пропорційно додатковому навантаженню за рахунок економії фонду посадового окладу за відповідною посадою.

Премії виплачуються в межах фонду преміювання залежно від особистого внеску державного службовця в загальний результат роботи державного органу. Типове положення про преміювання затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері трудових відносин, за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби. Встановлення премій державним службовцям здійснюється керівником державної служби відповідно до затвердженого ним Положення про преміювання у відповідному державному органі, погодженого з виборним органом первинної профспілкової організації (за наявності). Фонд преміювання державного органу встановлюється у розмірі 20 відсотків загального фонду посадових окладів за рік та економії фонду оплати праці. Премія за результатами оцінювання службової діяльності та місячна або квартальна премія державним службовцям, які займають посади державної служби категорії «А», встановлюються суб'єктом призначення.

Окремо слід зауважити, що за бездоганну та ефективну державну службу, за особливі заслуги до державних службовців, у тому числі до державних службовців у сфері правосуддя, застосовують певні види заохочень. Крім того, законодавством передбачено гарантії щодо соціально-побутового забезпечення державних службовців, у тому числі державних службовців у сфері правосуддя, а також створення належних умов для виконання ними посадових обов'язків.

8. Норми коштів на представницькі цілі бюджетних установ та порядок їх витрачання затверджено наказом Міністерства фінансів України від 14 вересня 2010 року № 1026, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 20 жовтня 2010 року № 956/18251.

Представницькі витрати – це витрати бюджетних установ на прийом і обслуговування іноземних представників і делегацій, які прибули на запрошення для проведення переговорів з метою здійснення міжнародних зв'язків, установлення та підтримання взаємовигідного співробітництва.

До представницьких витрат належать витрати, пов'язані з проведенням офіційного прийому (сніданку, обіду, вечері) представників, транспортним забезпеченням, заходами культурної програми, буфетним обслуговуванням під час переговорів, оплатою послуг перекладача, який не перебуває у штаті установи, оплатою номерів у готелях. Витрати, пов'язані з бронюванням номерів у готелях, передбачаються в розмірі 50 відсотків вартості номера за добу.

У кошторисах ВС, ВРП, вищих спеціалізованих судів, ВККСУ та ДСАУ передбачаються кошти на представницькі витрати.

Бюджетні установи витрати на прийом і обслуговування іноземних представників і делегацій проводять у межах коштів, передбачених кошторисом. Кошторис на прийом і обслуговування іноземних представників і делегацій затверджується керівником установи з віднесенням витрат за рахунок загальної економії за кошторисом на утримання відповідних установ. Вказані витрати не можуть перевищувати 0,25 відсотка кошторису, затвердженого для відповідної установи на рік.

Глава 2. Державна судова адміністрація України

Стаття 151. Статус Державної судової адміністрації України

1. Державна судова адміністрація України є державним органом у системі правосуддя, який здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади у межах повно важень, установлених законом.

2. Державна судова адміністрація України підзвітна Вищій раді правосуддя у межах, визначених законом.

3. Державна судова адміністрація України має територіальні управління. Рішення про утворення територіальних управлінь та визначення їх кількості приймається Державною судовою адміністрацією України за погодженням з Вищою радою правосуддя.

4. Правовий статус посадових осіб Державної судової адміністрації України, її територіальних управлінь визначається Законом України «Про державну службу».

5. Державна судова адміністрація України є юридичною особою, має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, самостійний баланс та рахунки в органах Державної казначейської служби України.

6. Положення про Державну судову адміністрацію України та типове положення про її територіальне управління затверджуються Вищою радою правосуддя після консультацій з Радою суддів України.

1. Важливим положенням, спрямованим на організацію незалежної та доброчесної судової влади, є припис ст. 130 Основного Закону України, згідно з яким держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів.

КСУ у Рішенні від 24 червня 1999 року № 6-рп/99 у справі про фінансування судів вказав, що важливим механізмом забезпечення особливого порядку фінансування судів є встановлений ч. 1https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 – n4817 ст. 130 Конституції України обов'язок держави забезпечувати таке фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів, які б обмежили будь-який вплив на суд та забезпечили гарантування судової діяльності на основі принципів і приписів Конституції України (абз. 3https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710–99 п. 2 мотивувальної частини).

Системний аналіз положень Конституції України свідчить про те, що ними встановлено обов'язок держави забезпечити належні умови праці та фінансування

для суддів, а отже сформувати та законодавчо закріпити таку систему фінансування, яка гарантуватиме їх незалежність.

ДСАУ як центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, що здійснює організаційне забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції, а також інших органів та установ судової системи було утворено відповідно до Указу Президента України від 29 серпня 2002 року № 780/2002 на виконання Закону України «Про судоустрій України» від 07 лютого 2002 року.

У подальшому, з прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07 липня 2010 року та після затвердження 22 жовтня 2010 року РСУ Положення про Державну судову адміністрацію України, ДСАУ отримала статус органу в системі судової влади, діяльність якої підзвітна з'їзду суддів України.

Відповідно до коментованого Закону ДСАУ є державним органом у системі правосуддя, який здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади у межах повноважень та підзвітна ВРП у межах, визначених законом.

Таким чином, системний аналіз положень Конституції і законів України дає підстави вважати, що ДСАУ є елементом структурованої системи органів державної влади, що забезпечує функціонування судів в Україні.

ДСАУ у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами ВРУ, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами КМУ, рішеннями ВРП, з'їзду суддів України, а також Положенням про Державну судову адміністрацію України, затвердженим рішенням ВРП від 17 січня 2019 року № 141/0/15–19.

2. Ураховуючи положення Закону, підзвітність ДСАУ ВРП полягає у:

– прийнятті ВРП рішення про призначення Голови ДСАУ на посаду і звільнення з посади;
– прийнятті ВРП рішення про призначення на посаду та звільнення заступників Голови ДСАУ;
– погодженні з ВРП рішення про утворення територіальних управлінь ДСАУ та визначення їх кількості;
– затвердженні ВРП Положення про ДСАУ та типового положення про її територіальне управління;
– внесенні Головою ДСАУ на розгляд ВРП подання щодо визначення граничної чисельності працівників ДСАУ, у тому числі її територіальних управлінь;
– погодженні з ВРП Типового положення про апарат суду, яке затверджує ДСАУ;
– внесенні на розгляд ВРП проекту Положення щодо проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя;
– погодженні з ВРП Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників, яке затверджується Головою ДСАУ;
– погодженні з ВРП в установленому порядку перерозподілу бюджетних видатків між судами, крім ВС;
– поданні звіту Голови про діяльність ДСАУ перед ВРП щодо питань організаційно-матеріального забезпечення діяльності судів відповідної судової спеціалізації;
– погодженні ВРП як суб'єктом призначення розміру премії Голови ДСАУ та заступників.

3. Територіальними органами ДСАУ є територіальні управління ДСАУ. Рішення про утворення, реорганізацію та ліквідацію територіальних управлінь, визначення їх кількості приймається ДСАУ за погодженням із ВРП.

Територіальні управління ДСАУ у своїй діяльності керуються Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами ВРУ, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами КМУ, рішеннями ВРП, з'їзду суддів України, Положенням про ДСАУ, наказами ДСАУ та своїм Положенням.

При цьому варто зважати, що пропонована коментованим Законом процедура утворення територіальних управлінь шляхом відповідного погодження з ВРП на цей час ще не застосовувалась, оскільки існуючі територіальні управління ДСА України створювались на початку 2000-х років, коли діюче на той час законодавство подібної процедури не передбачало.

4. Коментоване положення Закону у питанні визначення правового статусу посадових осіб ДСАУ, її територіальних управлінь відсилає до іншого законодавчого акту – Закону України «Про державну службу».

Зокрема, гл. II «Правовий статус державного службовця» цього Закону:

– визначає основні права та обов'язки державних службовців, які стосуються сфери їх службової діяльності;
– встановлює систему підпорядкування державних службовців, порядок видання керівниками згідно з їх повноваженнями наказів (розпоряджень) або доручень та їх виконання державними службовцями;
– закріплює вимоги щодо політичної неупередженості державних службовців, встановлює законодавчі обмеження щодо провадження політичної діяльності, врегульовує загальні засади участі державних службовців у виборчому процесі тощо;
– визначає умови та порядок захисту прав державних службовців.

(Детальніше див. коментар до ст. 150 Закону).

5. Коментоване положення Закону визначає організаційну форму ДСАУ, її ідентифікуючі атрибути.

Статус ДСАУ як юридичної особи означає, що вона здатна від свого імені набувати майнових і особистих немайнових прав і нести обов'язки та самостійно брати участь у правовідносинах, бути позивачем та відповідачем у суді.

Підтвердженням статусу ДСАУ як юридичної особи є проведення її державної реєстрації (дата державної реєстрації 29 серпня 2002 року) та внесення відомостей до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

Закон також зачіпає питання використання державної символіки України, передбачаючи наявність у ДСАУ власної печатки із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням. Подібна можливість кореспондується з положенням Постанови ВРУ від 19 лютого 1992 року № 2137-XII «Про Державний герб України», відповідно до якого зображення Державного Герба України поміщується тільки на печатках органів державної влади і державного управління, грошових знаках та знаках поштової оплати, службових посвідченнях, штампах, бланках державних установ з обов'язковим додержанням пропорцій зображення герба.

З метою забезпечення казначейського обслуговування коштів державного та місцевих бюджетів ДСАУ відкриває рахунки в органах Державної казначейської служби України. Взаємовідносини між органами Державної казначейської служби

України і розпорядниками бюджетних коштів та одержувачами бюджетних коштів, відокремленими структурними підрозділами розпорядників бюджетних коштів, підприємствами, установами, організаціями і фізичними особами-підприємцями, а також органами, що контролюють справляння надходжень бюджету, та органами місцевого самоврядування в процесі відкриття (закриття) рахунків регламентуються Порядком відкриття та закриття рахунків у національній валюті в органах Державної казначейської служби України, що затверджений наказом Міністерства фінансів України 22 червня 2012 року № 758.

6. Одним із підзаконних нормативно-правових актів, яким у своїй діяльності керується ДСАУ, є відповідне Положення про Державну судову адміністрацію України, яке затверджується ВРП після консультацій із РСУ.

Чинне Положення про ДСАУ затверджено рішенням ВРП від 17 січня 2019 року № 141/0/15–19.

Стаття 152. Повноваження Державної судової адміністрації України

1. Державна судова адміністрація України:

1) представляє суди у відносинах із Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою України під час підготовки проекту закону про Державний бюджет України на відповідний рік у межах повноважень, визначених цим Законом;

2) забезпечує належні умови діяльності судів, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України та органів суддівського самоврядування в межах повноважень, визначених цим Законом;

3) вивчає практику організації діяльності судів, розробляє і вносить у встановленому порядку пропозиції щодо її вдосконалення;

4) вивчає кадрові питання апарату судів, прогнозує потребу у спеціалістах, здійснює замовлення на підготовку відповідних спеціалістів;

5) забезпечує необхідні умови для підвищення кваліфікації працівників апарату судів, створює систему підвищення кваліфікації;

6) організовує роботу з ведення судової статистики, діловодства та архіву; контролює стан діловодства в судах;

7) готує бюджетний запит;

8) організовує комп'ютеризацію судів для здійснення судочинства, діловодства, інформаційно-нормативного забезпечення судової діяльності та забезпечення функціонування Єдиної судової інформаційної (автоматизованої) системи; забезпечує суди необхідними технічними засобами фіксування судового процесу в межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України на фінансування відповідних судів;

(Зміни до пункту 8 частини першої статті 152 будуть внесені з дня початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи – див. пункт 1 § 2 розділу 5 Закону № 2147-VIII від 03.10.2017)

9) забезпечує впровадження електронного суду; здійснює заходи щодо організації обміну електронними документами між судами та іншими державними органами і установами;

10) забезпечує ведення Єдиного державного реєстру судових рішень та Реєстру електронних адрес органів державної влади, їх посадових та службових осіб, забезпечує функціонування системи відеоконференц-зв'язку для участі осіб у засіданні суду в режимі відеоконференції;

(Зміни до пункту 10 частини першої статті 152 будуть внесені з дня початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи – див. пункт 1 § 2 розділу 5 Закону № 2147-VIII від 03.10.2017)

11) взаємодіє з відповідними органами та установами, в тому числі інших держав, з метою вдосконалення організаційного забезпечення діяльності судів;

12) розробляє та затверджує за погодженням із Вищою радою правосуддя Типове положення про апарат суду;

13) організовує діяльність служби судових розпорядників;

14) контролює діяльність Служби судової охорони;

15) затверджує положення про бібліотеку суду;

16) здійснює управління об'єктами державної власності, що належать до сфери управління Державної судової адміністрації України;

17) здійснює інші повноваження, визначені законом.

1. Коментоване положення визначає межі повноважень ДСАУ щодо організаційного та фінансового забезпечення діяльності органів судової влади. Загальний огляд повноважень цього державного органу вказує у переважній частині на їх адміністративно-правову природу.

1.1. Приписами ч. 3 ст. 148 цього Закону передбачено, що ДСАУ здійснює функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення діяльності всіх судів загальної юрисдикції, крім ВС та вищих спеціалізованих судів, а також діяльності ВККСУ, органів суддівського самоврядування, НШСУ, ССО та ДСАУ.

За змістом коментованого положення до повноважень ДСАУ, зокрема, віднесено представництво судів у відносинах із КМУ та ВРУ під час підготовки проекту закону про Державний бюджет України на відповідний рік у межах повноважень, визначених цим Законом; підготовка матеріалів для формування пропозицій щодо бюджету судів тощо.

1.2. Варто наголосити, що коментований Закон не надає чіткого визначення цього напряму діяльності ДСА України з чітким переліком функцій. На нашу думку, це поняття цілком логічно може включати будь-які заходи ДСАУ, в тому числі фінансового, матеріально-технічного, кадрового, інформаційного та організаційно-технічного характеру, що забезпечують важливі аспекти організації діяльності суду, а також ВККСУ, НШСУ та органів суддівського самоврядування. Наприклад, наказом ДСАУ від 07 грудня 2017 року № 108 затверджено Перелік судових справ і документів, що утворюються у діяльності суду, із зазначенням строків зберігання. Цей перелік використовується під час формування справ, підготовки номенклатур і описів справ, розробки схем класифікації документів, проведення експертизи цінності документів, а також виконання інших робіт, пов'язаних із визначенням строків зберігання документів.

1.3. З метою удосконалення організаційного забезпечення діяльності судів ДСАУ вивчає практику організації діяльності судів, розробляє і вносить у встановленому порядку пропозиції щодо її вдосконалення. Наприклад, систематично здійснюється ефективність роботи місцевих та апеляційних судів загальної юрисдикції з подальшим їх рейтингуванням за показниками відсотка вирішених справ, часу очікування розгляду справ, ефективності витрат та продуктивності

1.4. ДСАУ проводить комплексні та цільові вивчення стану кадрового забезпечення апарату судів з метою оцінки відповідної освіти відповідальних працівників, наявності спеціальних навичок, знань загальної законодавчої бази, наказів ДСАУ тощо.

1.5. На виконання покладених Законом завдань ДСАУ здійснює заходи з методично-навчальної роботи, зокрема, працівникам апаратів судів та територіаль-

них управлінь надаються методичні рекомендації з питань ведення діловодства та архіву, порядку заповнення документів первинного обліку справ і матеріалів у судах, складання і подання звітів про стан розгляду справ і матеріалів, роботи з програмно-технологічними засобами обробки первинних документів обліку і звітів тощо.

1.6. ДСАУ забезпечує функціонування й удосконалення обліково-статистичної роботи у судах, діловодства та організації роботи з питань судової статистики. З цією метою ДСАУ:

– розробляє та затверджує різноманітні форми звітності;
– аналізує стан здійснення правосуддя та стан обліково-статистичної роботи;
– проводить перевірки ведення обліково-статистичної роботи в судах;
– встановлює правила ведення діловодства у судах і регламентує порядок роботи з документами з моменту надходження чи створення в суді до знищення в установленому порядку або передачі до державної архівної установи чи архіву суду.

1.7. Відповідно до підп. 9 ст. 2 Бюджетного кодексу України бюджетний запит–документ, підготовлений головним розпорядником бюджетних коштів, що містить пропозиції з відповідним обґрунтуванням щодо обсягу бюджетних коштів, необхідних для виконання покладених на нього функцій на середньостроковий період, на підставі відповідних граничних показників видатків бюджету та надання кредитів з бюджету. Порядок складання, розгляду та аналізу бюджетних запитів встановлено Інструкцією з підготовки бюджетних запитів, затвердженою наказом Міністерства фінансів України від 06 червня 2012 року № 687.

1.8. Для полегшення роботи з великими обсягами інформації та забезпечення громадян своєчасною, достовірною та повною інформацією про діяльність судів в Україні впроваджуються заходи щодо реалізації державної політики у галузі інформатизації, а саме здійснюється комп'ютеризація судів, створюються можливості повноцінного функціонування інтегрованих інформаційних комп'ютерних систем, спрямованих на забезпечення на належному рівні автоматизації управлінських рішень щодо здійснення судочинства. Вона призначена для формування інформаційного простору судових органів України. Вона забезпечить збирання, накопичення, аналіз та зберігання інформації судової діяльності.

Також варто відзначити, що відповідно до абз. 4 п. 10 парагр. 2 розд. 4 Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» ДСАУ рекомендовано забезпечити створення та належне функціонування ЄСІТС, яка має замінити Єдину судову інформаційну (автоматизовану) систему (*щодо запровадження та функціонування ЄСІТС див. коментар до ст. 15–1 цього Закону*).

1.9. З метою забезпечення оперативного обміну документами, а також економії бюджетних коштів на поштові відправлення документів на паперових носіях наказом ДСА України від 15 листопада 2016 року № 231 затверджено Тимчасовий порядок обміну офіційними електронними документами між місцевими та апеляційними судами, ДСАУ, територіальними управліннями ДСАУ, підприємствами, що належать до сфери управління ДСАУ. Зазначений Порядок визначає вимоги до організації обміну офіційними електронними документами із застосуванням електронного цифрового підпису.

1.10. Для доступу до судових рішень судів загальної юрисдикції ДСАУ забезпечує ведення ЄДРСР – державної інформаційної системи, що входить до складу Єдиної судової інформаційної системи і забезпечує збирання, облік (реєстрацію), накопичення, зберігання, захист, пошук та перегляд інформаційних ресурсів Реєстру та їх образів. З дня початку функціонування ЄСІТС ЄДРСР переходить до її складу.

Порядок ведення ЄДРСР затверджено рішенням ВРП від 19 квітня 2018 року № 1200/0/15–18.

1.11. З метою поліпшення фінансового, матеріально-технічного, кадрового, інформаційного та організаційно-технічного забезпечення діяльності органів судової влади ДСАУ взаємодіє з відповідними органами та установами, в тому числі інших держав.

1.12. З метою забезпечення необхідної нормативної основи організації та діяльності апарату місцевого, апеляційного та вищого спеціалізованого суду ДСАУ розроблено Типове положення про апарат суду, яке затверджено наказом ДСАУ від 08 лютого 2019 року № 131.

1.13. У кожному суді для забезпечення додержання особами, які перебувають у суді, встановлених правил, виконання ними розпоряджень головуючого в судовому засіданні створюється служба судових розпорядників, діяльність якої організовують ДСАУ та її територіальні управління. Основними завданнями цієї служби є забезпечення: додержання особами, які перебувають у суді, встановлених правил; виконання учасниками судового процесу та іншими особами, які перебувають у залі судового засідання, розпоряджень головуючого судді в судовому засіданні; взаємодія зі ССО, Національною поліцією України, Національною гвардією України щодо підтримання громадського порядку в залі судового засідання та у приміщенні суду.

Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників затверджено наказом ДСА України від 20 липня 2017 року № 815.

1.14. Служба судової охорони – це сукупність підрозділів, які здійснюють заходи з підтримання громадського порядку в суді, припинення проявів неповаги до суду, а також охорону приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, виконання функцій щодо державного забезпечення особистої безпеки суддів та членів їхніх сімей, працівників апарату суду, забезпечення безпеки учасників судового процесу. ССО здійснюється організаційна, фізична та технічна охорона приміщень місцевих судів, апеляційних судів, вищих спеціалізованих судів, ВС, ВРП, ВККСУ, ДСАУ та її територіальних управлінь, НШСУ та її регіональних відділень *(щодо статусу ССО див. коментар до ст.ст. 160–165 Закону).*

Загальне керівництво та контроль за діяльністю ССО здійснює Голова ДСАУ або заступник Голови ДСАУ відповідно до розподілу повноважень між заступниками Голови ДСАУ.

1.15. Бібліотека суду є структурним підрозділом апарату суду. Головним завданням бібліотеки суду є забезпечення інформаційно-аналітичних, науково-дослідних, освітніх потреб суддів та працівників апарату суду з метою підвищення якості судочинства. Положення про бібліотеку суду затверджене наказом ДСАУ від 18 березня 2011 року № 65.

1.16. ДСАУ здійснює повноваження щодо реалізації прав держави як власника об'єктів державної власності, що належать до сфери управління ДСАУ, пов'язаних із володінням, користуванням і розпоряджанням ними, у межах, визначених законодавством України, з метою задоволення державних та суспільних потреб.

Стаття 153. Голова Державної судової адміністрації України

1. Державну судову адміністрацію України очолює Голова Державної судової адміністрації України.

2. Голова Державної судової адміністрації України призначається на посаду і звільняється з посади Вищою радою правосуддя.

Призначення Голови Державної судової адміністрації України здійснюється на конкурсній основі.

3. Голова Державної судової адміністрації України не має права суміщати свою службову діяльність з іншою роботою, крім викладацької, наукової і творчої діяльності у позаробочий час, входити до складу керівного органу чи наглядової ради господарської організації, що має на меті одержання прибутку.

4. Голова Державної судової адміністрації України:

1) керує діяльністю Державної судової адміністрації України, несе персональну відповідальність за виконання покладених на неї завдань;

2) організовує роботу Державної судової адміністрації України;

3) вносить на розгляд Вищої ради правосуддя подання щодо визначення граничної чисельності працівників Державної судової адміністрації України, у тому числі її територіальних управлінь;

4) утворює відповідні конкурсні комісії з проведення конкурсу на зайняття вакантних посад категорії «Б» і «В» державної служби в судах, органах та установах системи правосуддя;

5) призначає на посади та звільняє з посад працівників Державної судової адміністрації України; призначає за погодженням голів відповідних судів керівників апаратів апеляційних судів, вищих спеціалізованих судів, Верховного Суду, їх заступників та звільняє їх з посад; призначає за погодженням Голови Верховного Суду першого заступника керівника апарату Верховного Суду та звільняє його з посади;

(Пункт 5 частини четвертої статті 153 в редакції Закону № 2509-VIII від 12.07.2018)

6) за поданням голови відповідного суду застосовує до керівників апаратів апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду, Верховного Суду, їх заступників заохочення або накладає дисциплінарні стягнення; за поданням Голови Верховного Суду застосовує до першого заступника керівника апарату Верховного Суду заохочення або накладає дисциплінарні стягнення;

(Пункт 6 частини четвертої статті 153 в редакції Закону № 2509-VIII від 12.07.2018)

7) за поданням голови відповідного суду присвоює керівникам апаратів апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду, Верховного Суду, їх заступникам ранги державного службовця згідно із законодавством про державну службу; за поданням Голови Верховного Суду присвоює першому заступнику керівника апарату Верховного Суду ранги державного службовця згідно із законодавством про державну службу;

(Пункт 7 частини четвертої статті 153 в редакції Закону № 2509-VIII від 12.07.2018)

8) затверджує положення про територіальне управління Державної судової адміністрації України та положення про структурні підрозділи Державної судової адміністрації України;

9) встановлює посадові оклади працівників Державної судової адміністрації України, присвоює їм ранги державного службовця, застосовує заохочення та накладає дисциплінарні стягнення відповідно до закону;

10) звітує про діяльність Державної судової адміністрації України перед Вищою радою правосуддя, інформує про діяльність Державної судової адміні-

страції України з'їзд суддів України та Раду суддів України щодо питань організаційно-матеріального забезпечення діяльності судів відповідної судової спеціалізації;

11) бере участь у підготовці пропозицій до проекту Державного бюджету України щодо фінансування судової влади;

12) затверджує структуру, штатний розпис Державної судової адміністрації України та її територіальних управлінь;

13) здійснює інші визначені законом повноваження.

5. Голова Державної судової адміністрації України з питань, що належать до його повноважень, видає накази.

6. Голова Державної судової адміністрації України має заступників, які призначаються на посаду та звільняються з посади Вищою радою правосуддя відповідно до законодавства про державну службу.

Призначення заступника Голови Державної судової адміністрації України здійснюється на конкурсній основі.

7. Заступники Голови Державної судової адміністрації України виконують функції, визначені Головою Державної судової адміністрації України. Голова Державної судової адміністрації України розподіляє повноваження між заступниками Голови Державної судової адміністрації України.

8. Голова Державної судової адміністрації України вносить на розгляд Вищої ради правосуддя подання щодо визначення граничної чисельності працівників Державної судової адміністрації України, у тому числі її територіальних управлінь.

1. У розумінні Закону України «Про державну службу» Голова ДСАУ є керівником державної служби в державному органі – ДСАУ.

Керівник державної служби в державному органі – посадова особа, яка займає вищу посаду державної служби в державному органі, до посадових обов'язків якої належить здійснення повноважень з питань державної служби та організації роботи інших працівників у цьому органі (п. 3 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про державну службу»).

При цьому згідно з вимогами абз. 4 п. 1 ч. 2 ст. 6 Закону України «Про державну службу» посади Голови ДСАУ та його заступників віднесено до посад категорії «А» (вищий корпус державної служби).

2. З метою добору осіб, здатних професійно виконувати посадові обов'язки, призначення Голови ДСАУ здійснюється на конкурсній основі. Проведення конкурсу здійснюється з урахуванням рівня професійної компетентності та за результатами оцінювання особистих досягнень, знань, умінь і навичок, моральних і ділових якостей кандидата на зайняття вакантної посади.

Рішення про оголошення конкурсу на зайняття вакантної посади державної служби категорії «А» згідно з ч. 2 ст. 23 Закону України «Про державну службу» приймає суб'єкт призначення.

При цьому слід ураховувати, що особливості правового регулювання державної служби в системі правосуддя визначаються законодавством про судоустрій і статус суддів (ч. 4 ст. 5 Закону України «Про державну службу»).

Відповідно до приписів п. 35 розд. XII коментованого Закону Голова ДСА України, заступники Голови ДСА України продовжують виконувати свої повноваження до призначення Голови ДСА України та його заступників відповідно до цього Закону.

3. Коментоване положення Закону регулює питання щодо обмеження сумісництва та суміщення Головою ДСАУ своєї службової діяльності з іншими видами діяльності.

4. Відповідно до ч. 2 ст. 19 Конституції України органи державної влади, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Таким чином, коментоване положення Закону закріплює перелік повноважень Голови ДСАУ як вищої посадової особи в цьому органі. Загалом, компетенція Голови ДСАУ спрямована на забезпечення керованості діяльністю ДСАУ, ефективного виконання завдань ДСАУ щодо організаційного та фінансового забезпечення діяльності органів судової влади.

5. Голова ДСАУ у межах своїх повноважень на основі та на виконання актів законодавства видає накази, організовує та контролює їх виконання. Таким чином, повноваження видавати наказ обумовлено правовим статусом Голови ДСАУ як керівника державної служби в ДСАУ та визначеним Законом його правом на видання такого наказу.

6. Коментоване положення Закону визначає порядок призначення та звільнення заступників Голови ДСАУ. *(Детальніше див. коментар до ч. 2 цієї статті).*

7. З метою забезпечення реалізації повноважень ДСАУ Голова ДСАУ своїм наказом визначає функції та розподіл повноважень між заступниками Голови ДСАУ, а також схему спрямування та координації діяльності самостійних структурних підрозділів ДСАУ, її територіальних управлінь, державних підприємств, що належать до сфери управління.

8. З метою економного та раціонального використання державних коштів і підвищення ефективності діяльності ДСАУ та її територіальних управлінь передбачена процедура визначення граничної чисельності працівників ДСАУ, у тому числі її територіальних управлінь.

Стаття 154. Територіальні органи Державної судової адміністрації України

1. Територіальними органами Державної судової адміністрації України є територіальні управління Державної судової адміністрації України.

2. Територіальне управління Державної судової адміністрації України очолює начальник, який призначається на конкурсній основі на посаду і звільняється з посади Головою Державної судової адміністрації України.

3. Начальник територіального управління Державної судової адміністрації України має заступника, який призначається на конкурсній основі на посаду і звільняється з посади Головою Державної судової адміністрації України.

4. Начальник територіального управління Державної судової адміністрації України призначає за погодженням голови місцевого суду на посаду керівника апарату місцевого суду, заступника керівника апарату місцевого суду та звільняє їх з посади, застосовує за поданням голови місцевого суду до них заохочення або накладає дисциплінарні стягнення відповідно до закону; присвоює керівнику апарату місцевого суду, його заступнику ранги державного службовця відповідно до законодавства про державну службу.

5. Структура і штатний розпис територіального управління Державної судової адміністрації України затверджуються Головою Державної судової адміністрації України за поданням начальника територіального управління Державної судової адміністрації України.

6. Територіальне управління Державної судової адміністрації України є юридичною особою, має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, самостійний баланс і рахунки в органах Державної казначейської служби України.

7. Територіальні управління Державної судової адміністрації України здійснюють свою діяльність відповідно до положення про них, що затверджується Головою Державної судової адміністрації України на підставі типового положення про територіальне управління Державної судової адміністрації України.

1. Територіальними органами ДСАУ є територіальні управління ДСАУ, які утворюються в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі.

Типове положення про територіальні управління Державної судової адміністрації України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі затверджено наказом ДСА України від 15 липня 2015 року № 104. Відповідно до зазначеного Положення основним завданням територіальних управлінь є організаційне забезпечення діяльності місцевих судів та фінансове забезпечення місцевих загальних судів з метою створення належних умов для діяльності судів, суддів цих судів та забезпечення роботи органів суддівського самоврядування. Організаційне забезпечення становлять заходи матеріально-технічного, кадрового, інформаційного, організаційно-технічного характеру, ведення судової статистики, діловодства та архіву суду.

(Додатково див. коментар до ч. 3 ст. 151 цього Закону).

2. Територіальне управління очолює начальник, який призначається на посаду та звільняється з посади Головою ДСАУ.

На посаду начальника територіального управління призначається особа, яка має вищу юридичну або економічну, або вищу освіту в галузі державного управління за освітньо-кваліфікаційним рівнем магістра, стаж роботи за фахом в державній службі на керівних посадах чи стаж роботи за фахом на керівних посадах в інших сферах управління не менше 5 років, або стаж роботи на посадах, які передбачають повноваження щодо виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не менше 7 років, або стаж роботи за фахом в інших сферах управління не менше 10 років.

Начальник територіального управління несе персональну відповідальність за виконання покладених на територіальне управління завдань.

З метою добору осіб, здатних професійно виконувати посадові обов'язки, призначення начальника територіального управління ДСАУ здійснюється на конкурсній основі.

3. Начальник територіального управління має заступника, який призначається на посаду та звільняється з посади Головою ДСАУ.

На посаду заступника начальника територіального управління призначається особа, яка має вищу юридичну або економічну, або вищу освіту в галузі державного управління за освітньо-кваліфікаційним рівнем магістра, стаж роботи за фахом у державній службі на керівних посадах чи стаж роботи за фахом на керівних посадах в інших сферах управління не менше 3 років, або стаж роботи на посадах, які передбачають повноваження щодо виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не менше 5 років, або стаж роботи за фахом в інших сферах управління не менше 7 років.

4. Начальник територіального управління ДСАУ:

– керує діяльністю територіального управління та несе персональну відповідальність за виконання покладених на нього завдань;
– організовує роботу територіального управління та визначає функції заступника начальника та керівників структурних підрозділів, посадові обов'язки працівників територіального управління;
– представляє територіальне управління в органах виконавчої влади, органах місцевого самоврядування, інших державних органах, на підприємствах,

в установах та організаціях усіх форм власності з питань, що належать до повноважень територіального управління;
- у межах повноважень видає накази;
- подає Голові ДСАУ на затвердження структуру та штатний розпис територіального управління;
- призначає на посади та звільняє з посад працівників територіального управління (крім заступника начальника територіального управляння) у порядку, визначеному законодавством про державну службу;
- застосовує до працівників територіального управління (крім заступника начальника територіального управляння) заохочення або накладає дисциплінарні стягнення відповідно до закону;
- за поданням голови місцевого суду призначає на посаду керівника апарату місцевого суду, заступника керівника апарату місцевого суду та звільняє їх з посади;
- за поданням голови місцевого суду застосовує до керівників апарату суду, їх заступників заохочення або накладає дисциплінарні стягнення відповідно до закону;
- присвоює керівнику апарату місцевого суду, його заступнику ранги державного службовця відповідно до законодавства про державну службу;
- затверджує за погодженням з головою місцевого суду структуру та штатну чисельність апарату місцевого суду, в межах видатків на утримання відповідного суду;
- присвоює ранги державним службовцям територіального управління;
- затверджує положення про структурні підрозділи територіального управління;
- затверджує річний план роботи територіального управління, заходи щодо реалізації основних напрямів та пріоритетних цілей його діяльності відповідно до покладеного завдання, у тому числі щодо організаційного забезпечення діяльності місцевих судів та фінансового забезпечення діяльності місцевих загальних судів;
- звітує Голові ДСАУ про результати діяльності територіального управління;
- здійснює інші передбачені законом повноваження.

5. Згідно з листом Міністерства праці та соціальної політики України від 27 червня 2007 року № 162/06/187–07 «Щодо штатного розпису» штатний розпис – це документ, що встановлює для підприємства, установи, організації структуру, штати та посадові оклади працівників. У штатному розпису містяться назви посад, чисельність персоналу і оклади по кожній посаді. Прийняття, затвердження керівником підприємства штатного розпису проводиться шляхом видання спеціального локального нормативного акта (наказу), що визначатиме кількість працівників кожної професії з розподілом штатних одиниць за структурними підрозділами підприємства.

Розроблення штатного розпису має здійснюватися на основі внутрішніх організаційно-нормативних документів (чинна структура і чисельність, положення з оплати праці) та з урахуванням вимог нормативно-правових актів, зокрема Класифікатора професій ДК 003–2010 (назви посад і професій мають відповідати назвам у Класифікаторі).

6. *Див. коментар до ч. 5 ст. 151 цього Закону.*

7. Положення про територіальне управління ДСАУ визначає основні завдання, повноваження та права територіального управління, встановлює вимоги до начальника територіального управління ДСАУ та його заступника тощо.

Глава 3. Апарат суду, служби організаційного забезпечення роботи та охорони суду

Стаття 155. Апарат суду

1. Організаційне забезпечення роботи суду здійснює його апарат, який очолює керівник апарату.

2. Положення про апарат суду розробляється на підставі типового положення про апарат суду та затверджується зборами суддів відповідного суду. Тимчасове положення про апарат новоутвореного суду затверджується тимчасово виконуючим обов'язки керівника апарату цього суду.

(Абзац перший частини другої статті 155 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017)

Типове положення про апарат суду затверджує Державна судова адміністрація України за погодженням із Вищою радою правосуддя.

3. Керівник апарату суду несе персональну відповідальність за належне організаційне забезпечення суду, суддів та судового процесу, функціонування Єдиної судової інформаційної (автоматизованої) системи, інформує збори суддів про свою діяльність. Збори суддів можуть висловити недовіру керівнику апарату суду, що має наслідком звільнення його з посади.

4. Керівника апарату місцевого суду, його заступника призначає за погодженням голови відповідного суду на посаду та звільняє з посади начальник відповідного територіального управління Державної судової адміністрації України, а керівників апаратів апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду, Верховного Суду, їх заступників призначає за погодженням голови відповідного суду на посаду та звільняє з посади Голова Державної судової адміністрації України.

5. Керівник апарату суду призначає на посаду та звільняє з посади працівників апарату суду, застосовує до них заохочення та накладає дисциплінарні стягнення. Добір працівників апарату суду здійснюється на конкурсній основі, крім випадків переведення державних службовців відповідно до законодавства про державну службу.

(Частина п'ята статті 155 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017)

6. Правовий статус працівників апарату суду визначається Законом України «Про державну службу» з урахуванням особливостей, визначених цим Законом.

7. Структура і штатна чисельність апаратів місцевих судів за погодженням із головою суду затверджуються відповідним територіальним управлінням Державної судової адміністрації України, апаратів апеляційних судів, вищих спеціалізованих судів – Державною судовою адміністрацією України за погодженням з головою суду в межах видатків на утримання відповідного суду. Тимчасова структура та тимчасова штатна чисельність апарату новоутвореного суду затверджується тимчасово виконуючим обов'язки керівника апарату цього суду за погодженням із Головою Державної судової адміністрації України.

(Частина сьома статті 155 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017)

8. В апаратах судів можуть створюватися управління, відділи, сектори, що здійснюють свої функції на підставі положень, які затверджуються керівником апарату відповідного суду.

В апараті вищого спеціалізованого суду утворюється самостійний структурний підрозділ для організаційного забезпечення роботи апеляційної палати цього суду, діяльність якого підконтрольна і керівник якого підпорядковується голові апеляційної палати вищого спеціалізованого суду. Цей підрозділ з питань забез-

печення діяльності апеляційної палати не підпорядковується керівнику апарату вищого спеціалізованого суду.

(Частину восьму статті 155 доповнено абзацом другим згідно із Законом № 2509-VIII від 12.07.2018)

(Частина восьма статті 155 в редакції Закону № 1798-VIII від 21.12.2016)

9. Апаратом суду забезпечується ведення особових справ суддів у порядку, визначеному Державною судовою адміністрацією України за погодженням з Радою суддів України.

10. В апараті суду утворюється канцелярія, яка щоденно протягом робочого часу суду забезпечує прийняття та реєстрацію документів, що подаються до відповідного суду. Канцелярія також виконує інші завдання, визначені положенням, затвердженим керівником апарату відповідного суду.

11. До штату апарату судів входять також секретарі судового засідання, наукові консультанти та судові розпорядники. Наукові консультанти повинні мати науковий ступінь.

1. Організаційне забезпечення діяльності відповідного суду покладається на його апарат, діяльність та функціонування якого регламентується приписами Конституції України, цього Закону, законів України «Про державну службу», «Про запобігання корупції», «Про Вищий антикорупційний суд», КЗпПУ, інших кодексів та законів України, постанов КМУ, інших нормативно-правових актів, «Типового положення про апарат суду», затвердженого наказом ДСАУ від 08 лютого 2019 року № 131, рішень зборів суддів, а також наказів і розпоряджень голови суду, наказів керівника апарату суду.

Організаційне забезпечення діяльності місцевого та апеляційних судів здійснюється апаратом місцевих та апеляційних судів, вищих спеціалізованих судів – апаратом вищих спеціалізованих судів, а ВС – апаратом ВС.

Керівник апарату очолює апарат відповідного суду.

Відповідно до розд. 2 «Типового положення про апарат суду», затвердженого наказом ДСАУ від 08 лютого 2019 року № 131 (далі – Типове положення про апарат суду), на апарат суду покладається реалізація відповідних функцій, спрямованих на забезпечення роботи суду. Зокрема, апарат суду:

1) створює належні умови діяльності суду для ефективного виконання суддями покладених на них повноважень;

2) здійснює організаційне, інформаційно-довідкове й документальне забезпечення підготовки справ і матеріалів для розгляду суддями;

3) забезпечує ведення журналів (протоколів) судового засідання, фіксування судового процесу (судових засідань) технічними засобами, проведення відеоконференцій;

4) забезпечує надсилання адресатам в установленому порядку копій судових рішень, а також судових повідомлень, повісток і викликів;

5) організовує та забезпечує ведення діловодства в суді, забезпечує підготовку й складання документів відповідно до інструкції з діловодства в суді, інших актів законодавства України;

6) забезпечує належну організацію експедиційної обробки документів;

7) забезпечує ведення, облік, формування, опрацювання, надсилання, друкування, тиражування, використання, зберігання і знищення матеріалів, документів та інших матеріальних носіїв інформації, пов'язаних із діяльністю суду;

8) аналізує службову кореспонденцію;

9) організовує комплектування архіву, підготовку документів та архівних справ для передачі їх у встановленому порядку на постійне зберігання чи знищення;

10) забезпечує дотримання вимог щодо ведення обліку, зберігання, використання, знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять інформацію з обмеженим доступом;

11) забезпечує дотримання вимог Закону України «Про державну таємницю»;

12) складає та подає в установленому порядку статистичну звітність про роботу суду, формує огляди статистичних даних про підсумки діяльності суду;

13) бере участь в аналізі судової статистики, вивченні та узагальненні судової практики, забезпечує підготовку аналітичних довідок, таблиць, інформації з питань судової статистики;

14) упроваджує передові технології організації роботи з документами в суді, забезпечує впровадження електронного суду;

15) здійснює інформаційно-технічне забезпечення судових засідань, зборів суддів;

16) забезпечує функціонування у суді інформаційно-телекомунікаційних систем, систем електронних комунікацій, програмного забезпечення та баз даних;

17) забезпечує функціонування автоматизованої системи документообігу суду, автоматизованого розподілу справ між суддями (до початку функціонування ЄСІТС);

18) вживає заходів щодо забезпечення контролю за дотриманням вимог Положення про ЄСІТС (до початку її функціонування – Положення про автоматизовану систему документообігу суду), у тому числі в частині застосування автоматизованого розподілу судових справ між суддями;

19) здійснює організацію доступу суддів і працівників апарату суду до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування, у визначеному чинним законодавством порядку, а також контроль за дотриманням вимог щодо захисту інформації;

20) у визначених законом випадках забезпечує надсилання електронних копій судових рішень до ЄДРСР;

21) забезпечує надсилання відомостей про набрання судовим рішенням законної сили до ЄДРСР;

22) вживає заходів щодо забезпечення суддів і працівників апарату суду ключами електронного цифрового підпису;

23) забезпечує у взаємодії з ДСАУ суддів, працівників апарату суду необхідними засобами інформатизації;

24) забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної служби з питань управління персоналом апарату суду;

25) здійснює добір персоналу апарату суду, організовує роботу щодо його мотивації;

26) веде кадрове діловодство суду, в тому числі особові справи суддів;

27) здійснює облік кадрів суду в автоматизованій системі обліку кадрів суду (до початку функціонування ЄСІТС);

28) забезпечує належну роботу конкурсної та дисциплінарної комісій;

29) організовує в суді належні умови для діяльності працівників ССО;

30) у взаємодії із ССО бере участь у заходах, спрямованих на додержання особами, які перебувають у суді, встановлених правил і підтримання громадського порядку в залі судового засідання та у приміщенні суду;

31) у взаємодії із ССО бере участь у заходах щодо забезпечення безпеки суддів, працівників апарату суду, учасників судового процесу;

32) забезпечує ведення військового обліку та здійснення бронювання працівників суду;

33) бере участь у проведенні заходів з мобілізаційної підготовки й мобілізації, здійснює контроль за їх реалізацією;

34) організовує бібліотечно-інформаційну роботу в суді;

35) здійснює облік печаток і штампів та контроль за їх зберіганням, використанням та знищенням;

36) забезпечує взаємодію суду з громадськістю, ЗМІ;

37) забезпечує у взаємодії з суддями-спікерами підготовку й поширення матеріалів про діяльність суду;

38) здійснює інформаційне наповнення веб-сайту суду;

39) організовує та забезпечує внутрішній облік сплати, повернення й зарахування судового збору до Державного бюджету України;

40) розробляє проект структури та штатного розпису суду;

41) забезпечує підготовку пропозицій до бюджетного запиту;

42) організовує прийом громадян, забезпечує розгляд пропозицій, заяв і скарг, запитів відповідно до вимог законів України «Про звернення громадян», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про статус народного депутата України», «Про доступ до публічної інформації», «Про інформацію»;

43) забезпечує дотримання вимог законів України «Про охорону праці», «Про захист персональних даних», «Про запобігання корупції»;

44) забезпечує перевірку факту подання декларацій суб'єктами декларування та інформування Національного агентства з питань запобігання корупції про факти неподання чи несвоєчасного подання декларацій суб'єктами декларування відповідно до вимог Закону України «Про запобігання корупції»;

45) надсилає до ВККСУ повідомлення щодо змін, які відбулися у загальних відомостях суддів відповідного суду, для належного ведення, наповнення та оновлення суддівського досьє;

46) виконує накази й розпорядження голови суду, керівника апарату суду;

47) забезпечує розроблення проектів актів стосовно організації внутрішньої діяльності суду;

48) забезпечує організацію та проведення загальних зборів працівників апарату суду, робочих нарад, міжнародних зустрічей, прес-конференцій та інших заходів;

49) забезпечує дотримання працівниками апарату суду заходів пожежної безпеки;

50) здійснює господарське обслуговування суду, забезпечує належну експлуатацію приміщення суду, контролює санітарно-технічний стан робочих приміщень, інженерних систем і комунікацій;

51) забезпечує збереження матеріальних цінностей;

52) організовує та забезпечує виконання в суді організаційно-технічних заходів у сфері інформаційної безпеки, технічного захисту інформації та протидії кіберзагрозам;

53) виконує інші функції, пов'язані із забезпеченням діяльності суду.

(Щодо функцій апарату ВС див. коментар до ст. 157 цього Закону).

2. Нормативною основою для розробки положення про апарат місцевого, апеляційного чи вищого спеціалізованого суду є Типове положення про апарат суду. Апарат ВС здійснює свою діяльність на підставі Положення про апарат Верховного Суду, затвердженого постановою Пленуму ВС від 30 листопада 2017 року № 6.

Положення про апарат суду, основу якого становлять норми Типового положення про апарат суду, затверджується зборами суддів відповідного суду. Типове положення про апарат суду затверджує ДСАУ за погодженням із ВРП. Відповідно до Типового положення про апарат суду положення про апарат суду не може суперечити його нормам.

Тимчасове положення про апарат новоутвореного суду затверджується тимчасово виконуючим обов'язки керівника апарату цього суду.

3. Керівник апарату суду несе персональну відповідальність за належне організаційне забезпечення суду, суддів і судового процесу, функціонування автоматизованої системи документообігу суду, автоматизованого розподілу справ між суддями (до початку функціонування ЄСІТС), а також згідно з законодавством – за належний рівень службової та трудової дисципліни в апараті суду, інформує збори суддів та звітує про здійснення таких заходів.

Керівник апарату суду підзвітний зборам суддів відповідного суду, які за вмотивованим поданням голови або судді відповідного суду можуть висловити йому недовіру, що має наслідком звільнення його з посади.

Заохочення або накладення дисциплінарного стягнення стосовно керівника апарату суду, його заступника здійснюється за поданням голови відповідного суду:

- начальником територіального управління ДСАУ – стосовно керівника апарату місцевого суду та його заступників;
- Головою ДСАУ – стосовно керівника апарату апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду, їх заступників, а також стосовно керівника апарату місцевого суду та його заступників щодо нагородження відомчими заохочувальними відзнаками ДСАУ.

4. Керівника апарату місцевого суду, його заступників за погодженням із головою відповідного суду призначає на посаду та звільняє з посади начальник відповідного територіального управління ДСАУ, а керівника апарату апеляційного, вищого спеціалізованого суду та його заступників за погодженням із головою відповідного суду призначає на посаду та звільняє з посади Голова ДСАУ.

Керівник апарату місцевого, апеляційного, вищого спеціалізованого суду може мати двох заступників, якщо кількість працівників апарату суду перевищує 50 осіб. У місцевих загальних судах кількість заступників може дорівнювати кількості віддалених робочих місць, у яких утворюються відокремлені структурні підрозділи (окремі посадові особи за напрямами діяльності) цих судів.

На посаду керівника апарату суду, його заступника призначається особа, яка відповідає вимогам до професійної компетентності для зайняття посади, які складаються із загальних і спеціальних вимог.

Особа, яка претендує на зайняття посади керівника апарату суду, його заступника (заступників), повинна відповідати таким загальним вимогам:

- місцевого загального суду:
- вища освіта з освітнім ступенем магістра;
- досвід роботи на посадах державної служби категорії «Б» чи «В» або досвід служби в органах місцевого самоврядування, або досвід роботи на керівних посадах підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності не менше одного року;
- вільне володіння державною мовою;

– місцевого адміністративного суду, місцевого господарського суду, апеляційного суду:
– вища освіта з освітнім ступенем магістра;
– досвід роботи на посадах державної служби категорії «Б» чи «В» або досвід служби в органах місцевого самоврядування, або досвід роботи на керівних посадах підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності не менше двох років;
– вільне володіння державною мовою;
– вищого спеціалізованого суду:
– вища освіта з освітнім ступенем магістра;
– загальний стаж роботи не менше семи років;
– досвід роботи на посадах державної служби категорії «А» чи «Б» або на посадах не нижче керівників структурних підрозділів в органах місцевого самоврядування, або досвід роботи на керівних посадах у відповідній сфері не менш як три роки;
– вільне володіння державною мовою;
– володіння іноземною мовою, яка є однією з офіційних мов Ради Європи.

Спеціальні вимоги до осіб, які претендують на зайняття посад керівника апарату місцевого суду та його заступника, визначаються начальником відповідного територіального управління ДСАУ, на зайняття посад керівника апарату апеляційного суду та його заступника – Головою ДСАУ на підставі типових вимог, затверджених ДСАУ.

Особи, які претендують на зайняття посад керівника апарату вищого спеціалізованого суду та їх заступників, мають відповідати типовим вимогам (у тому числі спеціальним), затвердженим ВРП за поданням Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя.

Керівник апарату відповідного суду, виходячи зі свого правового статусу:
– здійснює безпосереднє керівництво апаратом суду, забезпечує організацію роботи структурних підрозділів суду, працівників апарату суду, їх взаємодію у виконанні завдань, покладених на апарат суду;
– взаємодіє з ДСАУ, відповідним територіальним управлінням ДСАУ, органами суддівського самоврядування, ССО, органами державної влади, органами місцевого (окружного) самоврядування, іншими установами, підприємствами й організаціями, ЗМІ з питань забезпечення діяльності суду;
– вживає заходів для забезпечення належних умов діяльності суду;
– забезпечує підготовку планів роботи суду для затвердження головою суду, а також здійснює контроль за виконанням запланованих заходів;
– координує здійснення організаційних заходів щодо підготовки зборів, оперативних нарад;
– інформує збори суддів про свою діяльність, забезпечує виконання рішень зборів суддів з питань внутрішньої діяльності суду;
– здійснює організаційне забезпечення ведення судової статистики, діловодства в суді, обліку та зберігання судових справ;
– забезпечує функціонування ЄСІТС (до початку її функціонування – автоматизованої системи документообігу суду), автоматизованого розподілу справ між суддями;
– здійснює організаційне забезпечення належної роботи бібліотеки суду (за наявності);

- забезпечує розроблення й подання на затвердження в установленому порядку структури та штатного розпису апарату суду, його штатної чисельності;
- затверджує положення про структурні підрозділи апарату суду та посадові інструкції працівників апарату суду;
- здійснює контроль за дотриманням працівниками апарату суду посадових інструкцій, положень про апарат суду та структурні підрозділи апарату суду, Правил внутрішнього службового розпорядку, Правил внутрішнього трудового розпорядку, Правил поведінки працівника суду, Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, правил техніки безпеки та вимог інших документів, які регламентують роботу суду;
- забезпечує реалізацію єдиної державної політики у сфері державної служби, є керівником державної служби в апараті суду;
- виконує функції роботодавця для працівників апарату суду, які не є державними службовцями;
- забезпечує підвищення кваліфікації державних службовців апарату суду, працівників патронатної служби, працівників, які виконують функції з обслуговування;
- здійснює контроль за дотриманням виконавської та службової дисципліни працівниками апарату суду;
- заохочує працівників апарату суду та накладає на них дисциплінарні стягнення;
- розглядає скарги на дії або бездіяльність державних службовців та інших працівників апарату суду;
- подає на затвердження в установленому порядку до центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби, або її відповідного територіального органу, перелік посад працівників апарату суду, які виконують функції з обслуговування;
- забезпечує своєчасне формування та надання ВККСУ наявної в суді інформації щодо суддів, їхньої професійної діяльності для формування суддівського досьє;
- визначає місце, строк відрядження, режим роботи в період службового відрядження працівників апарату суду й завдання до виконання;
- подає спільно з виборним органом первинної профспілкової організації (за наявності) для затвердження загальними зборами (конференцією) державних службовців апарату суду Правила внутрішнього службового розпорядку апарату суду, розроблені на основі Типових правил внутрішнього службового розпорядку;
- затверджує Положення про преміювання працівників апарату суду за погодженням з виборним органом первинної профспілкової організації (за наявності) на підставі Типового положення про преміювання;
- встановлює надбавки, доплати та премії працівникам апарату суду, у тому числі помічнику голови суду, помічнику заступника голови суду, помічнику секретаря судової палати, помічнику голови апеляційної палати, помічникам суддів відповідно до Положення про преміювання працівників апарату відповідного суду;

- утворює дисциплінарну комісію з розгляду дисциплінарних справ стосовно державних службовців апарату суду;
- здійснює інші повноваження керівника державної служби суду відповідно до Закону України «Про державну службу»;
- організовує та здійснює контроль за своєчасним внесенням до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (до початку її функціонування – автоматизованої системи документообігу суду) відомостей про набрання судовим рішенням законної сили (у тому числі за результатами розгляду судом апеляційної чи касаційної інстанції), надсилання таких відомостей до ЄДРСР;
- здійснює організаційні заходи щодо підтримання приміщення суду в стані, придатному для належного його функціонування, проведення капітального та поточного ремонтів, технічного оснащення приміщень, інформаційно-технічного забезпечення, створення безпечних і комфортних умов для суддів, працівників апарату суду та осіб, які перебувають у суді, а також заходи з інженерно-технічного забезпечення, з організації конвоювання та тримання в судах обвинувачених (підозрюваних) та з проведення процесуальної дії з учасниками кримінального провадження, щодо яких вжито заходів безпеки;
- організовує облік, видачу, знищення посвідчень працівників апарату суду (державних службовців, працівників апарату суду, які займають посади патронатної служби, осіб, які виконують функції з обслуговування);
- організовує контроль за обліком приєднаних до провадження речових доказів, що зберігаються не у справі, вживає заходів щодо обладнання спеціальних приміщень і сховищ для їх зберігання у відповідних умовах та стані;
- виконує доручення голови суду та його заступників, рішення зборів суддів щодо організаційного забезпечення діяльності суду;
- виконує інші функції, пов'язані із забезпеченням діяльності суду.

На час відсутності керівника апарату суду чи неможливості здійснювати повноваження з інших причин його обов'язки виконує заступник керівника апарату суду (один із заступників керівника апарату суду, який має більший стаж роботи в апараті суду).

Розподіл обов'язків між керівником апарату суду та його заступником (заступниками) затверджується відповідним наказом керівника апарату суду.

Якщо в місцевому суді відсутні структурні підрозділи, тимчасове виконання обов'язків відсутнього керівника апарату суду покладається на одного з працівників апарату суду наказом начальника територіального управління ДСАУ за поданням голови суду.

У випадку тимчасової відсутності заступника керівника апарату апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду виконання обов'язків за посадою керівника апарату апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду покладається на одного з керівників структурних підрозділів апарату суду, крім керівників бухгалтерської служби суду (головного бухгалтера) і режимно-секретного органу (за наявності), наказом Голови ДСАУ за поданням голови суду.

Керівник апарату суду в межах повноважень, наданих йому цим Законом, а також Законом України «Про державну службу», видає накази й розпорядження. Керівникові апарату суду головою відповідного суду надається право першого підпису в порядку, встановленому законодавством.

Керівник апарату суду та його заступники мають посвідчення, що підтверджують їх особу та повноваження. Посвідчення керівника апарату місцевого суду та його заступника (заступників) підписує начальник територіального управління ДСАУ, посвідчення керівника апарату апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду – Голова ДСАУ.

(Щодо порядку та умов призначення керівника апарату ВС та його заступників, їх правового статусу див. коментар до ст. 156 цього Закону).

5. Керівник апарату суду в межах наданих йому повноважень призначає на посаду та звільняє з посади працівників апарату суду, застосовує до них заохочення та накладає дисциплінарні стягнення. Добір працівників апарату суду здійснюється на конкурсній основі (крім помічника голови суду, помічника заступника голови суду, помічника секретаря судової палати, помічника голови апеляційної палати, помічників суддів, працівників, які виконують функції з обслуговування, робітників) і в порядку переведення державних службовців відповідно до законодавства про державну службу.

Призначення на посаду та звільнення з посади помічника голови суду, помічника заступника голови суду, помічника секретаря судової палати, помічника голови апеляційної палати, помічника судді здійснюється відповідно до Положення про помічника судді, затвердженого рішенням РСУ від 18 травня 2018 року № 21.(*Більш докладно з цього приводу див. коментар до ст. 157 цього Закону)*.

Призначення на посади державних службовців, працівників, які виконують функції з обслуговування, працівників патронатної служби, робітників, умови оплати праці, заохочення та соціальні гарантії працівників апарату суду регулюються нормами законодавства про державну службу з урахуванням особливостей, визначених цим Законом, КЗпПУ, іншими актами законодавства України.

Щорічні основні та додаткові відпустки, інші відпустки керівнику апарату суду, його заступнику (заступникам), працівникам апарату суду надаються відповідно до вимог законів України «Про державну службу» та «Про відпустки». Накази про відпустки керівника апарату суду та заступника (заступників) керівника апарату суду видає керівник апарату за погодженням із головою відповідного суду згідно із затвердженим головою суду графіком відпусток.

Працівникам апарату суду, які займають посади патронатної служби відповідно до ст. 92 Закону України «Про державну службу», виконують функції з обслуговування, робітникам, крім щорічної основної відпустки тривалістю 24 календарні дні, відповідно ст. 8 Закону України «Про відпустки» може надаватися щорічна додаткова відпустка за особливий характер праці. Конкретна тривалість щорічної додаткової відпустки за особливий характер праці встановлюється колективним чи трудовим договором залежно від часу зайнятості працівника апарату суду в цих умовах.

6. Правовий статус працівників апарату суду визначається цим Законом, Законом України «Про державну службу» та іншими актами законодавства України.

Правовий статус та умови діяльності помічника голови суду, помічника заступника голови суду, помічника секретаря судової палати, помічника голови апеляційної палати, помічника судді визначаються також Положенням про помічника судді, затвердженим рішенням РСУ від 18 травня 2018 рооку № 21. *(Більш докладно з цього приводу див. коментар до ст. 157 цього Закону)*.

Правовий статус та умови діяльності керівника служби судових розпорядників, старшого судового розпорядника, судового розпорядника визначаються також

Положенням про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників, затвердженим наказом ДСАУ від 20 липня 2017 року № 815 та погодженим рішенням ВРП від 13 червня 2017 року № 1547/0/15–17. *(Більш докладно з цього приводу див. коментар до ст. 159 цього Закону).*

Посадові інструкції працівників апарату апеляційного і місцевого суду розробляються на підставі затверджених ДСАУ типових посадових інструкцій працівників апарату цих судів і положень про структурні підрозділи апарату суду та Типового положення про апарат суду. Посадові інструкції працівників апарату суду затверджуються керівником апарату суду.

Посадові інструкції працівників апарату вищого спеціалізованого суду розробляються та затверджуються на підставі положень про структурні підрозділи апарату відповідного суду та Типового положення про апарат суду з урахуванням особливостей організаційного забезпечення його діяльності.

Працівники апарату суду зобов'язані виконувати завдання та обов'язки, визначені в посадових інструкціях, положеннях про структурні підрозділи апарату суду та Типовому положенні про апарат суду, дотримуватися Правил внутрішнього службового розпорядку, Правил внутрішнього трудового розпорядку, Правил поведінки працівника суду, Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, правил техніки безпеки, вимог інших документів, які регламентують роботу суду, а також постійно підвищувати рівень своєї професійної компетентності та удосконалювати організацію службової діяльності. Державні службовці зобов'язані дотримуватися вимог законів України «Про державну службу», «Про запобігання корупції».

За невиконання, несвоєчасне або неналежне виконання обов'язків, визначених Законом України «Про державну службу» та іншими актами законодавства, посадовою інструкцією, а також за порушення Правил внутрішнього службового розпорядку, Правил внутрішнього трудового розпорядку, Правил поведінки працівника суду, Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, правил техніки безпеки та інше порушення службової дисципліни працівник апарату суду притягається до відповідальності у порядку, передбаченому чинним законодавством України.

Працівники апарату суду мають посвідчення, якими підтверджується їх особа та повноваження. Зразки посвідчень працівника апарату суду затверджує ДСАУ.

7. Структура та штатна чисельність (штатний розпис) апарату місцевого суду затверджуються відповідним територіальним управлінням ДСАУ, апеляційного та вищого спеціалізованого суду – ДСАУ. Штатний розпис суду, структура та штатна чисельність апарату цих судів затверджується за погодженням із головою відповідного суду в межах обсягу видатків на утримання відповідного суду.

Структура апарату апеляційного та місцевого судів розробляється на підставі Типової структури апарату апеляційного і місцевого суду, затвердженої ДСАУ. Структура апарату вищого спеціалізованого суду розробляється керівником апарату цього суду з урахуванням особливостей організаційного забезпечення діяльності цього суду.

Тимчасова структура та тимчасова штатна чисельність апарату новоутвореного суду затверджується тимчасово виконуючим обов'язки керівника апарату цього суду за погодженням із Головою ДСАУ.

(Щодо структури і штатної чисельності апарату ВС див. коментар до ст. 156 цього Закону).

8. В апараті місцевого, апеляційного, вищого спеціалізованого суду можуть утворюватися структурні підрозділи – управління, відділи, сектори з урахуванням положень цього Закону та Закону України «Про державну службу». Структурні підрозділи здійснюють свої функції на підставі відповідних положень, затверджених керівником апарату суду.

Управління (самостійний відділ) – це структурний підрозділ одногалузевого або однофункціонального спрямування. До складу управління входять не менше як два відділи з мінімальною чисельністю по 4 одиниці кожний. Самостійний відділ утворюється із штатною чисельністю не менше як 4 працівники. Управління (самостійний відділ) очолює начальник. Начальник управління, чисельність працівників якого не перевищує 13 одиниць, може мати одного заступника – начальника відділу. У разі, коли штатна чисельність управління становить понад 13 одиниць, начальник управління може мати не більше двох заступників, у тому числі одного заступника, який не очолює відділ.

Сектор – це самостійний структурний підрозділ, що утворюється для виконання завдань за окремим напрямом діяльності апарату суду, функції якого неможливо поєднати із функціями інших структурних підрозділів, із штатною чисельністю не менше як 2 працівники. Сектор очолює завідувач.

Відділ у складі управління – це структурний підрозділ, що утворюється для виконання завдань за одним напрямом (функцією) діяльності апарату суду, із штатною чисельністю не менше як 4 працівники. Відділ очолює начальник.

Начальник відділу (як самостійного, так і у складі управління) може мати заступника. Така посада вводиться в разі, якщо чисельність працівників у відділі понад 5 одиниць. Якщо чисельність відділу становить понад 10 одиниць, то заступників начальника може бути не більше двох.

У разі потреби у складі управління (відділу) може утворюватися сектор із чисельністю не менше як 2 працівники. Такі сектори у складі управління утворюються понад нормативну кількість відділів, а у складі відділу – понад мінімальну чисельність працівників відділу.

У разі недоцільності утворення в апараті суду структурного підрозділу для виконання окремих функцій вводяться посади відповідних спеціалістів (консультантів).

У структурі апарату суду, який є розпорядником бюджетних коштів, утворюється бухгалтерська служба, що діє відповідно до Типового положення про бухгалтерську службу бюджетної установи, затвердженого постановою КМУ від 26 січня 2011 року № 59, та актів ДСАУ.

В апараті суду відповідно до Закону України «Про державну службу» утворюється служба управління персоналом, положення якої розробляється на основі Типового положення про службу управління персоналом державного органу, затвердженого наказом Національного агентства України з питань державної служби від 03 березн 2016 року № 47, і затверджується керівником апарату суду.

В апараті апеляційного, вищого спеціалізованого суду може бути утворена патронатна служба голови суду (на правах відділу, сектору). Крім того, в апараті вищого спеціалізованого суду утворюється самостійний структурний підрозділ для організаційного забезпечення роботи апеляційної палати цього суду, діяльність якого підконтрольна та керівник якого підпорядковується голові апеляційної палати вищого спеціалізованого суду. Цей підрозділ із питань забезпечення діяльності апеляційної палати не підпорядковується керівнику апарату вищого спеціалізованого

суду. Так, зокрема, у ст. 16 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» передбачено, що в апараті Вищого антикорупційного суду утворюється самостійний структурний підрозділ для організаційного забезпечення роботи Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду. Голова Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду контролює ефективність діяльності самостійного структурного підрозділу, який здійснює організаційне забезпечення роботи Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду, вносить пропозиції про призначення на посаду керівника цього підрозділу та погоджує його звільнення з посади, вносить подання про заохочення або накладення на нього дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства, погоджує проект положення про такий структурний підрозділ та зміни до цього положення.

До складу структурних підрозділів апарату суду можуть входити посади працівників, які виконують функції з обслуговування, робітників. Визначення переліку посад працівників апарату суду, які виконують функції з обслуговування, здійснюється на підставі Критеріїв визначення переліку посад працівників державних органів, які виконують функції з обслуговування, затверджених постановою КМУ від 06 квітня 2016 року № 271.

В апараті суду залежно від чисельності персоналу та в межах фонду оплати праці апарату суду можуть утворюватися інші структурні підрозділи, у тому числі з функціями служб, діяльність яких передбачена цим Законом і Законом України «Про державну службу».

9. Відповідно до положень Порядку формування, ведення, обліку та зберігання особових справ суддів, погодженого рішенням РСУ від 04 лютого 2016 року № 5 та затвердженого наказом ДСАУ від 20 травня 2016 року № 97, апаратом суду забезпечується ведення особових справ суддів. Так, зокрема формування, ведення, облік та зберігання особових справ здійснюються відповідним структурним підрозділом апарату суду або відповідальною особою, яка здійснює ведення кадрової роботи в суді, про що зазначається в посадовій інструкції або в положенні про структурний підрозділ. Відповідальність за формування, ведення, облік та зберігання особових справ суддів покладається на керівника апарату відповідного суду.

В особовій справі зберігається інформація щодо призначення судді на посаду, обрання, переведення, звільнення, складення суддею присяги, містяться біографічні та інші дані про суддю.

Особова справа судді ведеться також в електронному вигляді з використанням єдиної інформаційно-телекомунікаційної системи обліку кадрів.

Датою початку формування особової справи є дата видання наказу головою суду про зарахування судді до штату суду на підставі відповідного нормативного акту. Після формування особової справи на паперових носіях відповідальний працівник реєструє її в книзі обліку руху особових справ суддів за зразком не пізніше триденного строку з дня зарахування судді до штату суду.

Особові справи є документами для службового користування й мають зберігатися в належним чином оснащених шафах або сейфах у порядку, визначеному чинним законодавством України.

Відповідальний працівник відповідно до вимог ст. 10 Закону України «Про захист персональних даних» не має права розголошувати будь-яку інформацію щодо персональних даних судді. Після відрахування судді зі штату суду його особова справа продовжує зберігатися у відповідному службовому підрозділі апарату

суду (у відповідального працівника) протягом двох років, але окремо від особових справ діючих суддів. Після закінчення двох років такі особові справи передаються до архіву суду у встановленому порядку. На архівній справі, переданій до архіву, проставляється архівний номер відповідно до книги обліку руху особових справ суддів. У разі надання тимчасового доступу (вилучення) особової справи або окремих її документів у встановленому порядку відповідальний працівник виготовляє світлокопію особової справи чи окремих документів, засвідчує кожен документ та робить відповідний запис у книзі обліку особових справ суддів та приєднує до матеріалів особової справи копію ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей та документів. Доступ до особової справи має голова суду, керівник апарату суду та відповідальний працівник. Суддя має право ознайомитися зі своєю особовою справою, про що робиться відповідний запис.

10. В апараті суду утворюється канцелярія. Відповідно до положень Інструкції з діловодства у місцевих загальних судах, апеляційних судах областей, апеляційних судах міст Києва та Севастополя, апеляційному суді Автономної Республіки Крим та вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ, затвердженої наказом ДСАУ від 17 грудня 2013 року № 173 та погодженої листом Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 грудня 2013 року № 11–2038/0/4–13, канцелярія – це підрозділ апарату суду, який щоденно протягом робочого часу суду забезпечує прийняття та реєстрацію документів, що подаються до суду. Канцелярія також може виконувати інші завдання, визначені положенням, яке затверджується керівником апарату суду, у тому числі поєднувати функції служби діловодства.

Положення про канцелярію затверджується наказом керівника апарату суду.

Структура, штатна чисельність працівників канцелярії визначаються штатним розписом відповідного суду, який затверджується ДСАУ. До складу канцелярії входять: старший секретар суду, секретарі суду, секретарі судових засідань, діловоди, архіваріус і кур'єр. Канцелярію очолює старший секретар суду, який призначається на посаду і звільняється з посади наказом керівника апарату суду.

За структурою до складу канцелярії можуть входити різні підрозділи, що спеціалізують у відповідній сфері (цивільній, кримінальній, адміністративній тощо), керівництво якими покладається на відповідних секретарів суду, визначених наказом керівника апарату суду.

У разі відсутності старшого секретаря та керівників підрозділів, або неможливості здійснення ними своїх повноважень, їх обов'язки виконує працівник канцелярії суду, який призначається керівником апарату суду. Працівники канцелярії призначаються на посади та звільняються з посад наказом керівника апарату суду.

Завданнями канцелярії апарату суду є:

– зберігання документів, які надійшли до канцелярії суду;
– видача копій судових рішень, інших документів, які зберігаються в канцелярії суду та судових справ для ознайомлення учасникам судового розгляду відповідно до встановленого порядку;
– щоденне прийняття, реєстрація, розподіл вхідної кореспонденції, що подається до суду з дотриманням загальних правил ведення діловодства в суді та порядку роботи з документами з моменту їх надходження чи створення в суді до надіслання за призначенням або передавання в архів суду, звернення до виконання судових рішень;

- документальне забезпечення роботи суду та суддів;
- прийом, реєстрація справ, заяв та інших передбачених законом документів (заяв, клопотань, скарг тощо), що подаються до суду, їх передача суддям на підставі даних автоматизованої системи документообігу суду;
- передача зареєстрованих документів працівникам апарату суду на виконання під розписку;
- внесення до автоматизованої системи документообігу суду достовірних даних;
- формування документів судових справ, а також справ загального діловодства відповідно до встановленого Інструкцією з діловодства порядку;
- ведення журналів (протоколів) судового засідання, фіксування судового процесу (судових засідань) технічними засобами, проведення відеоконференцзв'язку;
- розсилання в установленому порядку судових рішень, а також судових повідомлень і викликів;
- ведення документів первинного обліку, номенклатурних справ;
- здійснення обліку та зберігання судових справ, речових доказів, документів первинного обліку;
- забезпечення своєчасного та якісного звернення судових рішень до виконання та здійснення контролю за одержанням повідомлень про їх виконання й своєчасним приєднання до судових справ;
- ведення обліку та контролю за виконанням судових доручень, що надійшли з інших судів України та іноземних держав;
- здійснення контролю за своєчасною здачею судових справ до канцелярії суду, проведення аналітичної роботи щодо строків здачі справ до канцелярії суду, підготовка відповідних пропозицій з удосконалення цієї роботи;
- подання керівнику апарату суду пропозицій щодо складання номенклатури справ суду, їх узагальнення;
- ведення обліково-статистичних карток в електронному вигляді, забезпечення внесення до обліково-статистичних карток відповідної та повної інформації;
- здійснення статистичної та аналітичної роботи суду, у тому числі з питань організації діловодства в суді;
- аналіз стану діловодства в суді за підсумками кожного звітного періоду, розроблення пропозицій із підвищення рівня цієї роботи;
- виконання доручень керівника апарату суду щодо організації роботи канцелярії;
- здійснення інших завдань, передбачених Інструкцією з діловодства та посадовими інструкціями.

11. До штату апарату судів входять також секретарі судового засідання, наукові консультанти та судові розпорядники.

Відповідно до п. 2.9 Інструкції про порядок роботи з технічними засобами фіксування судового процесу (судового засідання), затвердженої наказом ДСАУ від 20 вересня 2012 року № 108, секретар судового засідання є працівником апарату суду, який відповідно до своїх обов'язків, визначених посадовою інструкцією, здійснює фіксування судового засідання технічними засобами.

Секретар судового засідання призначається на посаду і звільняється з неї керівником апарату відповідного суду. Посада секретаря судового засідання

належить до посад державної служби категорії «В». Секретар судового засідання безпосередньо підпорядкований начальнику відділу або особі, яка виконує його обов'язки.

Претенденти на посаду секретаря судового засідання, крім відповідності вимогам і обмеженням, передбаченим Законом України «Про державну службу», повинні відповідати таким вимогам:

- наявність базової та/або вищої освіти в галузі знань «право» за спеціальністю «право»;
- вільне володіння державною мовою;
- знати положення Конституції України, цього Закону, законів України «Про державну службу», «Про запобігання корупції», КК України, КПК України, ЦК України, ЦПК України, ГК України, ГПК України, КАС, КУпАП, інших законів України, актів ВРУ, Президента України, КМУ, інших нормативно-правових актів, постанов Пленуму ВС, Інструкції з діловодства, Інструкції про порядок роботи з технічними засобами фіксування судового процесу (судового засідання), затвердженої наказом ДСА від 20 вересня 2012 року № 108, Правил внутрішнього службового розпорядку, Типового положення про апарат суду, наказів, розпоряджень відповідного суду;
- наявність навичок у роботі з комп'ютером і його програмним забезпеченням.

Повноваження секретаря судового засідання регламентовані нормами процесуальних кодексів України (ст. 73 КПК України, ст. 67 ЦПК України, ст. 64 ГПК України, ст. 63 КАС України), а також положеннями відповідних посадових інструкцій, що затверджуються наказом керівника апарату відповідного суду. Так, зокрема на секретаря судового засідання покладається:

- здійснення своєчасного, повного опрацювання процесуальних та непроцесуальних документів;
- здійснення судових викликів і повідомлень;
- перевірка наявності та з'ясування причин відсутності осіб, яких було викликано до суду;
- забезпечення контролю за повним фіксуванням судового засідання технічними засобами;
- ведення журналу судового засідання;
- оформлення матеріалів справи в суді;
- виконання інших доручень головуючого в судовому засіданні;
- виготовлення архівної копії диска;
- своєчасне внесення інформації до автоматизованої системи документообігу суду про рух касаційних скарг, заяв, клопотань, а також за результатами розгляду справ;
- завершення технологічного циклу виконання судових рішень; виготовлення супровідних листів, тиражування ухвал, завіряння рішення згідно з інструкцією, формування вихідної кореспонденції для передачі до відділу опрацювання документів;
- передання до відділу опрацювання документів за реєстром із супровідними листами належним чином оформлених у хронологічному порядку матеріалів справ для направлення до відповідного суду;
- забезпечення ознайомлення учасників судового процесу, які беруть участь у розгляді справи, з матеріалами цих справ;

– участь в організації проведення судового засідання дистанційно в режимі відеоконференції;
– виконання інших повноважень, передбачених відповідними посадовими інструкціями.

У разі відсутності секретаря судового засідання його обов'язки за розпорядженням головуючого виконує інший працівник апарату суду, який відповідно до своїх обов'язків, визначених посадовою інструкцією, може здійснювати фіксування судового засідання технічними засобами. При цьому, секретар судового засідання може виконувати обов'язки судового розпорядника у випадку його відсутності.

Секретар судового засідання несе персональну відповідальність у порядку, встановленому чинним законодавством України, за:

– невиконання чи неналежне виконання без поважних причин покладених на нього службових обов'язків, передбачених відповідною посадовою інструкцією;
– перевищення своїх повноважень, порушення прав і свобод людини й громадянина;
– розголошення службової таємниці, неналежне використання майна та документів суду;
– недотримання правил внутрішнього службового, трудового розпорядку в апараті суду, правил і норм із охорони праці та пожежної безпеки.

Науковий консультант є працівником апарату суду, правовий статус і умови діяльності якого визначаються цим Законом, Законом України «Про державну службу» та відповідними посадовими інструкціями. Посада наукового консультанта належить до посад державної служби категорії «В» й передбачена за штатом в апараті ВС, КС і вищих спеціалізованих судах.

Суддя КС може мати двох наукових консультантів, водночас їх посади відповідно до ч. 1 ст. 30 Закону України «Про Конституційний Суд України» належать до посад патронатної служби.

Науковий консультант призначається на посаду та звільняється з неї керівником апарату суду за винятком наукових консультантів КС, призначення на посаду яких здійснює керівник Секретаріату КС за поданням судді КС.

У своїй професійній діяльності науковий консультант безпосередньо підпорядкований начальнику відділу або особі, яка виконує його обов'язки. При цьому наукові консультанти КС виконують доручення судді КС зі справ конституційного провадження і підпорядковані йому безпосередньо (ч. 1 ст. 30 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

Претенденти на посаду наукового консультанта, крім відповідності вимогам і обмеженням, передбачених Законом України «Про державну службу», повинні відповідати таким вимогам:

– наявність ступеня вищої освіти не нижче магістра в галузі знань «право» за спеціальністю «право»;
– наявність наукового ступеня;
– вільне володіння державною мовою;
– знати положення Конституції України, цього Закону, законів України «Про державну службу», «Про запобігання корупції», «Про звернення громадян», інших законів України, КК України, КПК України, ЦК України, ЦПК України, ГК України, ГПК України, КАС України, КУпАП, практику ЄСПЛ,

актів ВРУ, Президента України, КМУ, інших нормативно-правових актів, постанов Пленуму ВС, Інструкції з діловодства, наказів, розпоряджень тощо;
– наявність навичок у роботі з комп'ютером і його програмним забезпеченням, вільне користування правовими базами, уміння користуватися ЄДРСР тощо.

Законом України «Про Конституційний Суд України» визначено, що на посаду наукового консультанта КС може бути призначена особа, яка є громадянином України, має вищу юридичну освіту, а також стаж професійної діяльності у сфері права не менше трьох років та вільно володіє державною мовою (ч. 3 ст. 30).

На наукового консультанта покладаються виконання таких завдань:
– сприяння здійсненню правосуддя;
– здійснення науково-експертної діяльності;
– вивчення проблемних питань застосування чинного законодавства України;
– вивчення та акумуляція зарубіжного досвіду з актуальних питань здійснення судочинства.

Для забезпечення належного виконання науковим консультантом поставлених завдань на нього покладаються реалізація таких функцій:
– збирання та аналіз інформації для узагальнення судової практики;
– здійснення підготовки правових позицій з актуальних проблем судочинства;
– надання консультацій, своєчасне забезпечення секретаря судової палати, начальника управління, начальника відділу необхідною та повною інформацією щодо вітчизняного та зарубіжного досвіду у сфері судоустрою та судочинства, а також робіт провідних учених у галузі права з метою своєчасної та якісної підготовки правових позицій;
– розроблення та обґрунтування пропозицій до різних варіантів проектів відповідних рішень, організація їх експертизи;
– збирання, систематизування, вивчення та оцінювання результатів проведення наукових розробок у галузі права, аналогів думок вчених для надання кваліфікованих консультацій та проведення кваліфікованої правової експертизи, підготовки правових позицій;
– з метою забезпечення формування єдиної судової практики у справах із подібними правовідносинами з використанням окремого каталогу здійснення науково-теоретичного аналізу позицій колегій суддів, зазначених у рішеннях стосовно розглянутих ними справ, з метою підготовки проектів правових позицій з окремих питань законодавства;
– на основі аналізу прийнятих судових рішень розроблення проектів правових позицій в галузі кримінального права та процесу;
– опрацювання, аналіз судових рішень щодо розглянутих у судовій палаті судових справ із подібними правовідносинами та підготовка інформації стосовно цього для керівництва судової палати та керівництва секретаріату суду;
– вивчення, аналіз теорії та практики застосування чинного законодавства України, у разі необхідності підготовка відповідних пропозицій з питань його вдосконалення;
– підготовка за дорученням секретаря судової палати, начальника управління, начальника відділу аналітичних довідок і матеріалів, експертних висновків з питань здійснення правосуддя та окремих правових питань;
– візування в установленому порядку нормативно-правових актів та розпорядчих актів суду, які стосуються діяльності відділу та управління;

– у межах доручень керівництва судової палати з метою обміну правовою інформацією співпраця з відповідними підрозділами відповідних судів, ВРП, ДСАУ, Міністерством юстиції України тощо;
– постійне вдосконалення організації своєї роботи та підвищення професійної кваліфікації, участь у конференціях, семінарах, круглих столах;
– внесення пропозицій керівництву управління щодо планування та вдосконалення організації роботи відділу.

На наукового консультанта можуть тимчасово покладатися обов'язки головного консультанта, начальника відділу в разі тимчасової відсутності останніх за погодженням з начальниками відділу та управління.

Науковий консультант несе персональну відповідальність у порядку, встановленому чинним законодавством України, за:

– невиконання чи неналежне виконання без поважних причин покладених на нього службових обов'язків, передбачених посадовою інструкцією, завдань, поставлених перед ним начальником відділу та управління;
– порушення обмежень, пов'язаних із проходженням державної служби;
– перевищення покладених на нього повноважень;
– скоєння вчинку, що порочить його як державного службовця;
– розголошення службової таємниці;
– неналежне використання майна та документів суду;
– недотримання загальних правил поведінки державного службовця, правил охорони праці та пожежної безпеки, правил внутрішнього трудового розпорядку в апараті суду.

(Щодо правового статусу судових розпорядників, організації їх діяльності див. коментар до ст. 159 цього Закону).

Стаття 156. Особливості апарату Верховного Суду

1. Організаційне забезпечення діяльності Верховного Суду здійснюється апаратом Верховного Суду.

2. Положення про апарат, структура і штатний розпис апарату Верховного Суду затверджуються Пленумом Верховного Суду за поданням Голови Верховного Суду.

3. Апарат Верховного Суду очолює керівник апарату. Заступниками керівника апарату Верховного Суду є перший заступник та заступники. Заступники керівника апарату Верховного Суду очолюють структурні підрозділи апарату Верховного Суду, які здійснюють організаційне забезпечення діяльності касаційних судів (секретаріати).

(Частина третя статті 156 в редакції Закону № 2509-VIII від 12.07.2018)

4. В апараті Верховного Суду можуть створюватися секретаріати, департаменти, управління, відділи, сектори, що здійснюють свої функції на підставі положень, які затверджуються керівником апарату Верховного Суду.

(Частина четверта статті 156 в редакції Закону № 2509-VIII від 12.07.2018)

5. Керівник апарату Верховного Суду представляє Верховний Суд як юридичну особу.

(Частина п'ята статті 156 в редакції Закону № 2509-VIII від 12.07.2018)

6. Матеріали, пов'язані з діяльністю Верховного Суду, зберігаються в його архіві.

(Частина статті 156 в редакції Закону № 2509-VIII від 12.07.2018)

1. Організаційне забезпечення функціонування ВС покладається на апарат ВС, який під час здійснення своєю діяльності керується Конституцією України, цим Законом, законами України «Про державну службу», «Про запобігання корупції», наказами і розпорядженнями Голови ВС, голів касаційних судів, виданими в межах їх повноважень, наказами і розпорядженнями керівника апарату ВС, його заступників, рішеннями Пленуму ВС, зборів суддів касаційних судів, а також Положенням про апарат Верховного Суду, затвердженим Постановою Пленуму ВС від 30 листопада 2017 року № 6, та іншими нормативно-правовими актами України.

Для належного організаційного забезпечення діяльності ВС його апарат здійснює такі функції:

– *у сфері методичного, аналітичного та правового забезпечення:*
  – організовує виконання наказів і розпоряджень Голови ВС, його заступника, голів відповідних касаційних судів та їх заступників;
  – наказів і розпоряджень керівника апарату ВС та його заступників, службових доручень Секретаря Великої Палати ВС, секретарів судових палат касаційних судів, секретаря Пленуму ВС, рішень Пленуму ВС та зборів суддів касаційних судів;
  – бере участь у підготовці проектів звернень до КСУ щодо конституційності законів, інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції України;
  – здійснює нормативно-правову експертизу документів, готує висновки (проекти) щодо проектів законодавчих актів, які стосуються судоустрою, статусу суддів, судочинства, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням системи судоустрою, і передає їх на розгляд відповідних посадових осіб ВС;
  – здійснює ведення претензійно-позовної роботи, представництво ВС у судах та в інших органах державної влади у межах компетенції;
  – готує довідкові та аналітичні матеріали з питань, що розглядаються ВС, Головою ВС, його заступником, головами касаційних судів, їх заступниками, Секретарем Великої Палати ВС, секретарями відповідних судових палат касаційних судів ВС, секретарем Пленуму ВС, керівником апарату ВС, його заступниками;
  – бере участь у підготовці матеріалів щодо практики застосування матеріального та процесуального законодавства з метою забезпечення сталості та єдності судової практики;
  – бере участь у підготовці інформації про діяльність ВС, стан правосуддя у відповідній судовій юрисдикції та практики вирішення окремих категорій судових справ;
  – бере участь у здійсненні суддями аналізу судової практики, підготовки проведення узагальнень, вивченні судової статистики, а також розробці пропозицій щодо застосування та удосконалення відповідного законодавства;
  – формує статистичні звіти, огляди статистичних даних за підсумками роботи ВС;
  – організовує здійснення правосуддя суддями відповідно до процесуального законодавства;

- організовує проведення засідань Пленуму ВС, зборів суддів касаційних судів, НКР при ВС, забезпечує добір та підготовку інформаційних, консультативно-методичних матеріалів у процесі розробки та опрацювання внесених на їх розгляд питань;
- обліковує та узагальнює пропозиції і зауваження, висловлені на засіданнях Пленуму ВС, зборів суддів касаційних судів, а також у судових засіданнях Великої Палати та касаційних судів ВС;
- відповідно до компетенції Голови ВС, його заступника, голів касаційних судів, їх заступників, Секретаря Великої Палати, секретарів судових палат касаційних судів, секретаря Пленуму, керівника апарату ВС, його заступників за їх дорученням забезпечує організацію та проведення зборів суддів касаційних судів, робочих нарад, міжнародних зустрічей та інших заходів;
- бере участь у підготовці проектів планів роботи ВС, забезпеченні виконання таких планів, готує аналітичні матеріали щодо їх реалізації;
- організовує прийом громадян, розглядає їх пропозиції, заяви і скарги, що надходять до ВС, вивчає та узагальнює питання, які порушуються у зверненнях громадян, вносить пропозиції щодо їх вирішення та вдосконалення відповідної роботи;
- здійснює облік і систематизацію законодавчих та інших нормативно-правових актів, а також підтримує їх тексти у контрольному стані;
- забезпечує розроблення проектів локальних нормативно-правових актів організаційного характеру;

– *у сфері документального забезпечення*:
  - веде протоколи, фіксує технічними засобами судові засідання та засідання Пленуму ВС, зборів суддів касаційних судів, нарад, прес-конференцій та інших заходів;
  - належно організовує роботу з документами, правильність їх оформлення та своєчасність проходження, приймання і експедиційну обробку;
  - аналізує, опрацьовує та доставляє кореспонденцію адресатам – суддям та працівникам апарату ВС;
  - впроваджує сучасні технології організації роботи з документами, в тому числі і з обмеженим доступом;
  - здійснює тиражування матеріалів та документів, пов'язаних із діяльністю ВС;
  - здійснює розсилку в установленому порядку рішень ВС, а також судових повідомлень та викликів;
  - здійснює ведення, забезпечення функціонування й удосконалення системи документообігу;
  - розробляє інструкцію з діловодства ВС;
  - організовує користування, облік та зберігання документів ВС, комплектування архіву, підготовку документів та архівних справ для передачі їх в установленому порядку на постійне зберігання до Державного архіву України;
– *у сфері інформаційно-технічного забезпечення*:
  - готує посадовим особам ВС відповідну інформацію з правових та інших питань на основі сучасних методів і засобів обробки даних комп'ютерних мереж та телекомунікацій;

- супроводжує відповідні бази даних інформаційних комп'ютеризованих систем індивідуального та колективного користування;
- здійснює інформаційно-технічні заходи для належної організації і проведення судових засідань Великої Палати та касаційних судів ВС, Пленуму ВС, зборів суддів касаційних судів ВС та інших заходів;
- організовує проведення науково-дослідних і конструкторських робіт із створення проблемно-орієнтованих комплексів (за необхідності із залученням ліцензованих фахівців), автоматизованих робочих місць у ВС, вживає заходів із удосконалення систем судового і загального діловодства, у тому числі електронного, та правової інформації;
- організовує функціонування ЄСІТС;
- забезпечує автоматизоване визначення судді або колегії суддів для розгляду конкретної судової справи;
- формує бібліотечно-інформаційні ресурси ВС;

– *у сфері фінансового, кадрового, матеріально-технічного та соціально-побутового забезпечення*:
  - здійснює фінансування діяльності ВС та його апарату відповідно до видатків Державного бюджету України, передбачених кошторисом витрат на забезпечення здійснення повноважень ВС;
  - формує підготовку пропозицій щодо обсягів фінансування ВС на розгляд КМУ (за потреби – ВРП), прогнозує наслідки внесення змін і доповнень до нормативно-правових актів із цих питань;
  - розробляє пропозиції до проекту структури, штатного розпису апарату ВС та кошторису витрат на утримання ВС, а також щодо внесення змін до них;
  - організовує та веде особові справи суддів у порядку, визначеному ДСАУ за погодженням із РСУ;
  - організовує та здійснює роботу щодо кадрового забезпечення суддів, працівників апарату ВС, забезпечення в межах компетенції виконання у ВС положень цього Закону, Закону України «Про державну службу», КЗпПУ, антикорупційного законодавства;
  - готує інформаційно-аналітичні матеріали з кадрових питань;
  - вживає заходів для підтримання кваліфікації суддів та підвищення їхнього професійного рівня, підвищення кваліфікації працівників апарату ВС;
  - здійснює ресурсне забезпечення діяльності ВС у межах наявних коштів;
  - організовує оперативне управління державним майном, переданим ВС для здійснення ним діяльності;
  - забезпечує в установленому порядку передбачені законодавством соціально-побутові, транспортні, житлові умови суддям і працівникам апарату ВС;
  - забезпечує суддів і працівників апарату необхідними засобами зв'язку та іншою оргтехнікою;
  - здійснює транспортне, ресурсне та господарське обслуговування ВС;
  - забезпечує дотримання у ВС вимог штатної, фінансової, касової і розрахункової дисципліни, проводить інвентаризацію матеріальних цінностей, грошових коштів та розрахунків;
– *у сфері інформаційно-комунікаційної діяльності:*

- встановлює та підтримує постійні зв'язки із ЗМІ, організовує висвітлення діяльності ВС;
- організовує проведення брифінгів, прес-конференцій, днів відкритих дверей та інших заходів для представників ЗМІ і громадськості з метою підвищення довіри до ВС та формування позитивного іміджу судової влади;
- розробляє пропозиції щодо розвитку інформаційної відкритості та доступності ВС для представників ЗМІ та громадськості;
- здійснює моніторинг ефективності інформаційної діяльності ВС та інформаційних потреб суспільства у сфері функціонування системи судоустрою;
- здійснює підготовку та організацію видання офіційного друкованого видання, засновником якого є ВС;
- забезпечує ефективне функціонування офіційного веб-сайту ВС та офіційної сторінки ВС на веб-порталі «Судова влада України», в соціальних мережах, використання інших сучасних засобів комунікації для інформування суспільства про діяльність ВС.

– *у сфері міжнародно-правового співробітництва:*
  - здійснює організаційні заходи, пов'язані з представленням ВС Головою ВС у відносинах із судовими органами інших держав та міжнародними організаціями;
  - здійснює розробку пропозицій щодо розвитку зв'язків із судовими органами інших держав і міжнародними організаціями, забезпечує встановлення та підтримку міжнародних зв'язків ВС з органами судової влади, урядовими й неурядовими організаціями інших держав, забезпечує посадових осіб ВС відповідними матеріалами та документами;
  - забезпечує розроблення, укладання та виконання програм міжнародно-правового співробітництва ВС;
  - забезпечує ділові зв'язки з дипломатичними місіями в Україні та представництвами України за кордоном, організовує участь перекладача під час зустрічей, а також переклад судових рішень та документів, що надходять до ВС іноземною мовою;
  - здійснює підготовку пропозицій щодо залучення міжнародної технічної допомоги для розвитку системи судоустрою України тощо;
  - бере участь в організації та проведенні міжнародних конференцій, семінарів, форумів, круглих столів, фахових робочих зустрічей, міжнародних переговорів з питань, що належать до компетенції ВС, та проводяться за участю представників іноземних держав і міжнародних організацій, здійснює організаційне забезпечення участі в них Голови ВС, голів касаційних судів, суддів, керівника апарату ВС, його заступників та працівників апарату ВС;
  - організовує прийом у ВС делегацій, державних і політичних діячів, дипломатичних представників інших держав та представників міжнародних організацій;
– *в інших сферах діяльності ВС:*
  - організовує роботу з охорони державної таємниці, забезпечує дотримання режимів секретності та службової таємниці, контролює виготовлення, використання та зберігання печаток і штампів ВС;

– забезпечує планування та проведення мобілізаційної роботи у ВС, організовує роботу із забезпечення безпеки суддів і працівників апарату, в тому числі в умовах надзвичайних ситуацій та воєнного стану.

2. Структура і штатний розпис апарату ВС затверджуються Пленумом ВС за поданням Голови ВС у межах видатків на утримання ВС, передбачених у Державному бюджеті України на відповідний рік.

3. Апарат ВС очолює керівник апарату, який призначається на посаду та звільняється з посади Головою ДСАУ за погодженням Голови ВС.

Заступниками керівника апарату ВС є перший заступник та заступники. Заступники керівника апарату ВС очолюють структурні підрозділи апарату ВС, які здійснюють організаційне забезпечення діяльності касаційних судів (секретаріати).

Заступники керівника апарату ВС призначаються на посади та звільнюються з посад Головою ДСАУ за погодженням голови відповідного касаційного суду.

Розподіл обов'язків між керівником апарату ВС та його заступниками здійснюється керівником апарату ВС за погодженням із Головою ВС, головами касаційних судів. У своїй діяльності керівник апарату ВС підконтрольний Голові ВС та підзвітний Пленуму ВС. Заступники керівника апарату ВС підконтрольні голові відповідного касаційного суду, з окремих питань – керівнику апарату ВС та підзвітні зборам суддів касаційного суду.

Виходячи зі свого правового статусу керівник апарату ВС:

– представляє ВС як юридичну особу;
– здійснює загальне керівництво апаратом ВС, спрямовує, координує та контролює роботу його структурних підрозділів, забезпечує взаємодію між ними, відповідає за належне організаційне забезпечення діяльності ВС, суддів, судового процесу, функціонування ЄСІТС, автоматизованого розподілу справ між суддями тощо;
– забезпечує контроль за виконанням працівниками апарату ВС своїх посадових обов'язків, наказів і розпоряджень Голови ВС та його заступника, голів касаційних судів та їх заступників, службових доручень Секретаря Великої Палати, секретаря Пленуму, наказів і розпоряджень керівника апарату ВС, його заступників, виданими в межах їхніх повноважень;
– подає на розгляд Голови ВС узгоджений проект структури і штатного розпису апарату ВС, вносить пропозиції щодо їх вдосконалення;
– затверджує положення про структурні підрозділи апарату ВС;
– призначає на посади, звільняє з посад та здійснює переведення на інші посади працівників апарату ВС (крім посад заступників керівника апарату ВС), в тому числі помічників суддів – за поданням суддів;
– застосовує до працівників апарату ВС заохочення та накладає на них дисциплінарні стягнення (крім посад заступників керівника апарату ВС);
– за погодженням із Головою ВС та головами відповідних касаційних судів визначає повноваження заступників керівника апарату ВС;
– забезпечує плановість та ефективність у роботі структурних підрозділів апарату ВС, затверджує плани роботи структурних підрозділів апарату ВС, звіти про їх виконання та інші нормативні документи, що регламентують діяльність апарату ВС і його працівників;
– розподіляє обов'язки між структурними підрозділами апарату ВС та координує здійснення організаційних заходів щодо забезпечення підготовки

і проведення засідань, нарад, робочих зустрічей тощо, що відбуваються у ВС;
- проводить службові наради з керівниками структурних підрозділів та працівниками апарату ВС;
- з метою організаційного забезпечення діяльності ВС укладає від його імені договори та вчиняє інші правочини;
- організовує спільну роботу при підготовці матеріалів із питань, що належать до компетенції кількох структурних підрозділів апарату ВС;
- систематично інформує Голову ВС про виконання апаратом ВС покладених на нього завдань, а також службових доручень, вносить на розгляд Голови ВС пропозиції з питань, що стосуються роботи апарату ВС;
- у межах компетенції контролює реалізацію апаратом ВС рішень, прийнятих Головою ВС, його заступником, головами касаційних судів, їх заступниками, Секретарем Великої Палати, Пленумом, секретарем Пленуму, зборами суддів;
- розглядає пропозиції, подані суддями, керівниками структурних підрозділів апарату ВС щодо вдосконалення організаційного забезпечення діяльності ВС, приймає за результатами їх розгляду рішення, а в разі необхідності – доповідає ці пропозиції Голові ВС
- бере участь у засіданнях Пленуму, зборів суддів касаційних судів, службових та інших нарадах за участю Голови ВС, голів касаційних судів та їх заступників, Секретаря Великої Палати при вирішенні питань, що належать до компетенції апарату ВС;
- видає обов'язкові для виконання накази та розпорядження з питань діяльності апарату ВС;
- за поданням керівників структурних підрозділів апарату ВС погоджує та затверджує спеціальні вимоги до працівників відповідних підрозділів, а також у межах своїх повноважень інші документи, що регламентують діяльність апарату ВС;
- забезпечує виконання вимог законодавства з питань державної служби в апараті ВС;
- організовує фінансове та ресурсне забезпечення діяльності ВС, розглядає замовлення структурних підрозділів апарату ВС на закупівлю товарів, виконання робіт і надання послуг та погоджує план закупівель;
- підписує платіжні та інші фінансові документи;
- затверджує зразки та описи печаток і штампів ВС та апарату ВС, забезпечує загальний контроль за їх зберіганням і належним використанням; контролює діяльність державного підприємства ВС, підприємств, що надають відповідні послуги чи забезпечують діяльність ВС; здійснює інші повноваження, пов'язані з реалізацію функцій щодо організаційного забезпечення діяльності ВС, суддів і судового процесу, функціонування ЄСІТС.

У разі відсутності керівника апарату ВС його обов'язки виконує визначений ним заступник керівника апарату ВС.

Заступники керівника апарату ВС для виконання завдань, покладених на секретаріати (підрозділи, які здійснюють організаційне забезпечення діяльності Великої Палати, відповідних касаційних судів):
- у межах повноважень здійснюють безпосереднє керівництво відповідним секретаріатом, спрямовують, контролюють роботу підрозділів цього секретаріату, забезпечують взаємодію між ними, відповідають за організа-

ційне забезпечення відповідного касаційного суду, суддів, судового процесу, функціонування ЄСІТС, автоматизованого розподілу справ між суддями касаційного суду відповідної судової юрисдикції;

- спрямовують роботу інших працівників самостійних структурних підрозділів апарату ВС, які не входять до секретаріату, з питань, що належать до сфери організаційної діяльності відповідного касаційного суду, і забезпечують взаємодію з керівниками самостійних структурних підрозділів апарату ВС;
- забезпечують виконання працівниками секретаріату своїх посадових обов'язків, наказів і розпоряджень голови касаційного суду та його заступника, наказів і розпоряджень керівника апарату ВС, службових доручень Секретаря Великої Палати, секретарів судових палат касаційних судів, зборів судів відповідного касаційного суду;
- погоджують положення про відповідні структурні підрозділи, що організаційно входять до секретаріату, та посадові інструкції їх працівників;
- входять до складу конкурсної комісії з питань призначення на посади, переведення на інші посади працівників апарату ВС, дисциплінарної комісії апарату ВС, Тендерного комітету та інших органів, утворених відповідно до чинного законодавства України;
- забезпечують плановість і ефективність у роботі секретаріатів, погоджують плани їх роботи, звіти про їх виконання та інші нормативні документи, що регламентують діяльність підрозділів секретаріатів та їх працівників;
- розподіляють обов'язки між підрозділами секретаріатів та координують проведення організаційних заходів щодо забезпечення здійснення правосуддя суддями відповідного касаційного суду, зборів суддів касаційного суду, виконання інших покладених на секретаріати завдань;
- організовують розробку інструкцій, положень та інших локальних документів, передбачених нормативно-правовими актами;
- проводять службові наради з керівниками структурних підрозділів секретаріату та їх працівниками;
- вносять голові касаційного суду, його заступнику, Секретарю Великої Палати, керівнику апарату ВС пропозиції щодо вдосконалення структури і штатного розпису секретаріатів;
- організовують спільну роботу при підготовці матеріалів із питань, що належать до компетенції кількох підрозділів секретаріатів;
- систематично інформують голів відповідних касаційних судів, їх заступників, Секретаря Великої Палати, керівника апарату ВС про виконання відповідним секретаріатом покладених на нього завдань та службових доручень, вносять на розгляд голови касаційного суду, його заступників, Секретаря Великої Палати, керівника апарату ВС пропозиції з питань, що стосуються роботи відповідного секретаріату;
- у межах компетенції контролюють реалізацію рішень, прийнятих головою відповідного касаційного суду, його заступником, керівником апарату ВС, службових доручень Секретаря Великої Палати, секретарів судових палат касаційних судів;
- розглядають пропозиції, подані суддями, керівниками структурних підрозділів секретаріатів щодо організаційного забезпечення діяльності Великої Палати, відповідного касаційного суду, приймають за результатами їх роз-

гляду рішення, а в разі необхідності – доповідають про ці пропозиції голові касаційного суду, його заступнику, Секретарю Великої Палати, керівнику апарату ВС;
- беруть участь у засіданнях зборів суддів відповідного касаційного суду, Пленуму, службових нарадах за участю голови касаційного суду, його заступників, секретарів судових палат касаційних судів та Секретаря Великої Палати при вирішенні питань, що належать до компетенції Великої Палати, відповідного касаційного суду та секретаріату;
- візують у межах компетенції накази та розпорядження з питань діяльності апарату ВС, відповідного секретаріату;
- за поданням керівників структурних підрозділів погоджують спеціальні вимоги до працівників, а також інші документи, що регламентують діяльність працівників відповідного секретаріату;
- беруть участь у забезпеченні виконання вимог чинного законодавства України з питань державної служби в апараті ВС та трудового законодавства України;
- організовують проведення атестації та роботу щодо підвищення кваліфікації працівників відповідного секретаріату;
- беруть участь у ресурсному, фінансовому забезпеченні діяльності ВС, формують та обґрунтовують замовлення на закупівлю товарів, виконання робіт і надання послуг;
- візують відповідні фінансові документи та акти виконаних робіт;
- погоджують зразки та описи печаток і штампів відповідного секретаріату, забезпечують їх належне зберігання та використання;
- здійснюють інші повноваження, пов'язані з реалізацію функцій щодо організаційного забезпечення діяльності Великої Палати, відповідного касаційного суду, суддів та судового процесу.

4. До складу апарату ВС входять структурні підрозділи: департаменти, управління, відділи, відділи у складі управлінь, канцелярії, сектори, служби, інші структурні підрозділи, які діють відповідно до положень, затверджених в установленому порядку керівником апарату ВС.

Окремі структурні підрозділи апарату ВС утворюються для вирішення питань організаційного забезпечення діяльності відповідних касаційних судів та Великої Палати (секретаріати).

При цьому секретаріат безпосередньо підпорядкований відповідному заступнику керівника апарату (керівник секретаріату), підконтрольний та підзвітний голові відповідного касаційного суду, Секретарю Великої Палати, керівнику апарату ВС. Секретаріати взаємодіють із іншими самостійними структурними підрозділами апарату ВС, які не входять до складу секретаріатів, шляхом проведення обговорення (узгодження) роботи, консультацій, формування спільних пропозицій тощо. Заступники керівника апарату ВС з питань, що належать до компетенції секретаріату, координують роботу працівників інших самостійних структурних підрозділів апарату та взаємодіють з їх керівниками в межах компетенції.

Голова касаційного суду контролює ефективність діяльності структурного підрозділу апарату (секретаріату) ВС, який здійснює організаційне забезпечення роботи відповідного касаційного суду, погоджує призначення на посаду та звільнення з посади заступника керівника апарату (керівника секретаріату), вносить погоджене

з керівником апарату подання Голові ДСАУ про заохочення або накладення на нього дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства.

Для забезпечення виконання загальносудових функцій у структурі апарату ВС функціонують самостійні структурні підрозділи – підрозділами загального організаційного забезпечення діяльності ВС. У своїй діяльності самостійні структурні підрозділи апарату ВС безпосередньо підпорядковані керівнику апарату ВС, підконтрольні та підзвітні Голові ВС, головам касаційних судів, а також взаємодіють із заступниками керівника апарату ВС відповідно до розподілу обов'язків шляхом взаємного узгодження роботи, обміну інформацією, проведення консультацій, формування пропозицій тощо.

Загалом структура апарату ВС має такий вигляд:

№ з/п	Назва структурного підрозділу апарату ВС
1.	Відділ забезпечення діяльності Голови та заступника Голови ВС
2.	Відділ забезпечення діяльності керівника апарату
3.	Відділ організаційно-протокольного забезпечення діяльності Пленуму та Науково-консультативної ради
4.	Сектор внутрішнього аудиту
5.	Відділ запобігання та виявлення корупції
6.	Відділ розгляду звернень та надання публічної інформації
6.1.	Довідково-інформаційний центр
6.2.	Канцелярія загальна (на правах сектору)
I. Секретаріати	
	I.I. Секретаріат Великої Палати
7.	Управління забезпечення роботи Великої Палати
7.1.	Відділ забезпечення роботи Секретаря Великої Палати
7.2.	Відділ забезпечення роботи суддів Великої Палати
8.	Служба судових розпорядників
9.	Управління забезпечення автоматизованого документообігу суду
9.1.	Канцелярія (на правах сектору)
9.2.	Відділ опрацювання документів
9.3.	Відділ забезпечення функціонування автоматизованої системи та електронного суду
9.4.	Сектор архівної справи
I.II. Секретаріат Касаційного адміністративного суду	
10.	Відділ забезпечення діяльності голови та заступника голови суду
11.	Відділ забезпечення діяльності заступника керівника апарату – керівника секретаріату

№ з/п	Назва структурного підрозділу апарату ВС
12.	Управління забезпечення роботи судової палати для розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів
12.1.	Патронатна служба
12.2.	Відділ забезпечення роботи секретаря та суддів судової палати
13.	Управління забезпечення роботи судової палати для розгляду справ щодо захисту соціальних прав
13.1.	Патронатна служба
13.2.	Відділ забезпечення роботи секретаря та суддів судової палати
14.	Управління забезпечення роботи судової палати для розгляду справ щодо виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян
14.1.	Патронатна служба
14.2.	Відділ забезпечення роботи секретаря та суддів судової палати
15.	Служба судових розпорядників (на правах відділу)
16.	Сектор організаційно-протокольного забезпечення заходів суду
17.	Відділ розгляду звернень та надання публічної інформації
17.1.	Довідково-інформаційний центр
18.	Управління забезпечення автоматизованого документообігу суду
18.1.	Канцелярія (на правах відділу)
18.2.	Відділ опрацювання документів
18.3.	Відділ забезпечення функціонування автоматизованої системи та електронного суду
18.4.	Сектор архівної справи
	І.ІІІ. Секретаріат Касаційного господарського суду
19.	Відділ забезпечення діяльності голови та заступника голови суду
20.	Відділ забезпечення діяльності заступника керівника апарату – керівника секретаріату
21.	Управління забезпечення роботи судової палати для розгляду справ про банкрутство
21.1.	Патронатна служба
21.2.	Відділ забезпечення роботи секретаря та суддів судової палати
22.	Управління забезпечення роботи судової палати для розгляду справ щодо захисту прав інтелектуальної власності, а також пов'язаних з антимонопольним та конкурентним законодавством
22.1.	Патронатна служба

№ з/п	Назва структурного підрозділу апарату ВС
22.2.	Відділ забезпечення роботи секретаря та суддів судової палати
23.	Управління забезпечення роботи судової палати для розгляду справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів
23.1.	Патронатна служба
23.2.	Відділ забезпечення роботи секретаря та суддів судової палати
24.	Управління забезпечення роботи судової палати для розгляду справ щодо земельних відносин та права власності
24.1.	Патронатна служба
24.2.	Відділ забезпечення роботи секретаря та суддів судової палати
25.	Служба судових розпорядників (на правах сектору)
26.	Сектор організаційно-протокольного забезпечення заходів суду
27.	Відділ розгляду звернень та надання публічної інформації
27.1.	Довідково-інформаційний центр
28.	Управління забезпечення автоматизованого документообігу суду
28.1.	Канцелярія (на правах відділу)
28.2.	Відділ опрацювання документів
28.3.	Відділ забезпечення функціонування автоматизованої системи та електронного суду
28.4.	Сектор архівної справи
	I.IV. Секретаріат Касаційного кримінального суду
29.	Відділ забезпечення діяльності голови та заступника голови суду
30.	Відділ забезпечення діяльності заступника керівника апарату – керівника секретаріату
31.	Управління забезпечення роботи Першої судової палати
31.1.	Патронатна служба
31.2.	Відділ забезпечення роботи секретаря та суддів судової палати
32.	Управління забезпечення роботи Другої судової палати
32.1.	Патронатна служба
32.2.	Відділ забезпечення роботи секретаря та суддів судової палати
33.	Служба судових розпорядників (на правах відділу)
34.	Сектор організаційно-протокольного забезпечення заходів суду
35.	Відділ розгляду звернень та надання публічної інформації
35.1.	Довідково-інформаційний центр
36.	Управління забезпечення автоматизованого документообігу суду

№ з/п	Назва структурного підрозділу апарату ВС
36.1.	Канцелярія (на правах відділу)
36.2.	Відділ опрацювання документів
36.3.	Відділ забезпечення функціонування автоматизованої системи та електронного суду
36.4.	Сектор архівної справи
	I.V. Секретаріат Касаційного цивільного суду
37.	Відділ забезпечення діяльності голови та заступника голови суду
38.	Відділ забезпечення діяльності заступника керівника апарату – керівника секретаріату
39.	Управління забезпечення роботи Першої судової палати
39.1.	Патронатна служба
39.2.	Відділ забезпечення роботи секретаря та суддів судової палати
40.	Управління забезпечення роботи Другої судової палати
40.1.	Патронатна служба
40.2.	Відділ забезпечення роботи секретаря та суддів судової палати
41.	Управління забезпечення роботи Третьої судової палати
41.1.	Патронатна служба
41.2.	Відділ забезпечення роботи секретаря та суддів судової палати
42.	Служба судових розпорядників (на правах відділу)
43.	Сектор організаційно-протокольного забезпечення заходів суду
44.	Відділ розгляду звернень та надання публічної інформації
44.1.	Довідково-інформаційний центр
45.	Управління забезпечення автоматизованого документообігу суду
45.1.	Канцелярія (на правах відділу)
45.2.	Відділ опрацювання документів
45.3.	Відділ забезпечення функціонування автоматизованої системи та електронного суду
45.4.	Сектор архівної справи
	II. Самостійні структурні підрозділи
46.	Департамент аналітичної та правової роботи
46.1.	Відділ опрацювання правових позицій касаційних судів та Великої Палати
46.2.	Відділ аналізу судової статистики ВС
46.3.	Відділ нормативно-правової роботи та підготовки звернень до КСУ

№ з/п	Назва структурного підрозділу апарату ВС
46.4.	Відділ систематизації практики ЄСПЛ та підготовки запитів до ЄСПЛ
46.5.	Правове управління (I)
46.5.1.	Відділ аналізу судової статистики судів адміністративної юрисдикції
46.5.2.	Відділ вивчення судової практики
46.5.3.	Відділ єдності правових позицій
46.5.4.	Відділ аналітичних опрацювань звернень у адміністративних справах
46.6.	Правове управління (II)
46.6.1.	Відділ аналізу судової статистики судів господарської юрисдикції
46.6.2.	Відділ вивчення судової практики
46.6.3.	Відділ єдності правових позицій
46.6.4.	Відділ аналітичних опрацювань звернень у господарських справах
46.7.	Правове управління (III)
46.7.1.	Відділ аналізу судової статистики судів кримінальної юрисдикції
46.7.2.	Відділ вивчення судової практики
46.7.3.	Відділ єдності правових позицій
46.7.4.	Відділ аналітичних опрацювань звернень у кримінальних справах
46.8.	Правове управління (IV)
46.8.1.	Відділ аналізу судової статистики судів цивільної юрисдикції
46.8.2.	Відділ вивчення судової практики
46.8.3.	Відділ єдності правових позицій
46.8.4.	Відділ аналітичних опрацювань звернень у цивільних справах
47.	Управління юридичного забезпечення
47.1.	Відділ публічних торгів та договірної роботи
47.2.	Відділ претензійно-позовної роботи
47.3.	Відділ систематизації законодавства, бібліотечної та музейної діяльності ВС
48.	Управління кадрової роботи
48.1.	Відділ загального кадрового забезпечення
48.2.	Відділ кадрового забезпечення (I)

№ з/п	Назва структурного підрозділу апарату ВС
48.3.	Відділ кадрового забезпечення (II)
48.4.	Відділ кадрового забезпечення (III)
48.5.	Відділ кадрового забезпечення (IV)
49.	Фінансово-економічне управління
49.1.	Відділ планування, фінансового забезпечення та аналізу використання бюджетних коштів
49.2.	Відділ бухгалтерського обліку та звітності ВС
49.3.	Відділ бухгалтерського обліку та звітності (I)
49.4.	Відділ бухгалтерського обліку та звітності (II)
49.5.	Відділ бухгалтерського обліку та звітності (III)
49.6.	Відділ бухгалтерського обліку та звітності (IV)
50.	Відділ видавничої діяльності
51.	Управління адміністрування автоматизованих систем та інформаційної безпеки
51.1.	Відділ програмного забезпечення та адміністрування баз даних
51.2.	Відділ інформатизації та захисту інформації Верховного Суду
51.3.	Відділ інформатизації та захисту інформації (I)
51.4.	Відділ інформатизації та захисту інформації (II)
51.5.	Відділ інформатизації та захисту інформації (III)
51.6.	Відділ інформатизації та захисту інформації (IV)
52.	Управління інформаційної та комунікаційної діяльності (прес-центр)
52.1.	Аналітичний відділ
52.2.	Відділ забезпечення адміністрування веб-сайта
52.3.	Відділ взаємодії зі ЗМІ та забезпечення комунікацій ВС
52.4.	Відділ взаємодії зі ЗМІ та забезпечення комунікацій (I)
52.5.	Відділ взаємодії зі ЗМІ та забезпечення комунікацій (II)
52.6.	Відділ взаємодії зі ЗМІ та забезпечення комунікацій (III)
52.7.	Відділ взаємодії зі ЗМІ та забезпечення комунікацій (IV)
53.	Відділ міжнародно-правової взаємодії
54.	Управління організації розпорядження державним майном
54.1.	Відділ управління державним майном Верховного Суду
54.2.	Відділ управління державним майном (I)
54.3.	Відділ управління державним майном (II)
54.4.	Відділ управління державним майном (III)

№ з/п	Назва структурного підрозділу апарату ВС
54.5.	Відділ управління державним майном (IV)
54.6.	Відділ безпеки та охорони праці
55.	Відділ мобілізаційної роботи
56.	Відділ режимно-секретної роботи
57.	Сектор архівної справи

5. Керівник апарату ВС у межах покладених на нього функцій, наведених у ч. 1 коментованої статті, представляє ВС як юридичну особу.

6. Матеріали, пов'язані з діяльністю ВС, зберігаються в його архіві. Для належного забезпечення зберігання відповідних документів апарат ВС організовує користування, облік та зберігання документів ВС, комплектування архіву, підготовку документів та архівних справ для передачі їх в установленому порядку на постійне зберігання до Державного архіву України.

Стаття 157. Помічники суддів

1. Кожний суддя має помічника (помічників), статус і умови діяльності якого (яких) визначаються цим Законом та Положенням про помічника судді, затвердженим Радою суддів України.

(Частина перша статті 157 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017)

2. Помічником судді може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту і вільно володіє державною мовою. Помічники суддів Верховного Суду повинні також мати стаж професійної діяльності у сфері права не менше трьох років.

3. Судді самостійно здійснюють добір помічників. Помічник судді призначається на посаду та звільняється з посади керівником апарату відповідного суду за поданням судді.

4. Помічники суддів з питань підготовки справ до розгляду підзвітні лише відповідному судді.

1. Кожний суддя має свого помічника (помічників), правовий статус і умови діяльності якого (яких) регламентовані цим Законом, Законом України «Про Конституційний Суд України», Положенням про помічника судді, затвердженим рішенням РСУ від 18 травня 2018 року № 21 (дала – Положення про помічника судді), та Положенням про апарат Верховного Суду, затвердженим постановою Пленуму ВС від 30 листопада 2017 року № 6. Крім того, помічник судді у своїй професійній діяльності має додержуватись етичних норм, пов'язаних із його правовим статусом і передбачених Правилами поведінки працівника суду, затвердженимим рішенням РСУ від 06 лютого 2009 року № 33.

Відповідно до Положення про помічника судді помічник судді – це працівник патронатної служби у суді, який забезпечує виконання суддею повноважень щодо здійснення правосуддя. Посади помічників судді належать до посад патронатної служби, на які не поширюється дія вимоги Закону України «Про державну службу», крім ст. 92 Закону України «Про державну службу».

Помічник голови суду – це працівник патронатної служби, який забезпечує виконання суддею, обраним у встановленому порядку головою суду, адміністратив-

них повноважень, визначених цим Законом, а також повноважень щодо здійснення правосуддя.

Помічник заступника голови суду – це працівник патронатної служби, який забезпечує виконання суддею, обраним у встановленому порядку заступником голови суду, адміністративних повноважень, визначених головою відповідного суду, а також повноважень щодо здійснення правосуддя.

Помічник судді-члена РСУ – це працівник патронатної служби, який забезпечує виконання суддею-членом РСУ, обраним у встановленому порядку з'їздом суддів України, його обов'язків члена РСУ, а також повноважень щодо здійснення ним правосуддя.

Помічник секретаря судової палати апеляційного суду – працівник патронатної служби, який забезпечує виконання суддею, обраним у встановленому порядку секретарем судової палати, повноважень, визначених цим Законом, головою відповідного суду, а також повноважень щодо здійснення правосуддя.

При цьому голова суду, заступник голови суду можуть мати додаткового помічника. Суддя-член РСУ за своїм поданням, погодженим з Головою РСУ, може мати додаткового помічника. У виняткових випадках додаткового помічника можуть мати секретар судової палати або судді, в яких найбільше судове навантаження.

Згідно з ч. 1 ст. 30 Закону України «Про Конституційний Суд України» суддя КС може мати одного помічника, посада якого належать до посад патронатної служби.

Правовий статус помічника судді визначений ч. ч. 19–22, 25 Положення про помічника судді. Так, відповідно до ч. 19 цього Положення помічник судді має право:

- користуватися правами і свободами, які гарантуються громадянам України Конституцією і законами України;
- отримувати від працівників апарату суду, до якого він прикріплений, документи та інформацію, необхідні для виконання своїх обов'язків;
- користуватися інформаційними базами даних, телекомунікаційними мережами відповідного суду в установленому порядку;
- вносити пропозиції судді щодо організації своєї роботи;
- за погодженням із суддею брати участь у конференціях, семінарах, круглих столах, форумах, інших науково-практичних заходах, а за поданням судді – проходити стажування у відповідних підрозділах державних органів;
- брати участь у нарадах, зборах трудового колективу та інших подібних заходах відповідного суду;
- підвищувати свій професійний рівень у системі підготовки та підвищення кваліфікації працівників апарату суду;
- на повагу особистої гідності, справедливе і шанобливе ставлення до себе з боку керівників, співробітників і громадян;
- на оплату праці відповідно до чинного законодавства;
- на соціальний і правовий захист відповідно до свого статусу.
- При цьому помічник судді:
- здійснює підбір актів законодавства та матеріалів судової практики, які необхідні для розгляду конкретної судової справи;
- бере участь у попередній підготовці судових справ до розгляду, в оформленні судових справ, за дорученням судді готує проекти судових рішень, запитів, листів, інших матеріалів, пов'язаних із розглядом конкретної справи;

– здійснює оформлення копій судових рішень для направлення сторонам у справі та іншим учасникам справи, які беруть участь у справі відповідно до вимог процесуального законодавства, контролює своєчасність надсилання копій судових рішень;
– здійснює контроль за своєчасним проведенням експертними установами призначених у справах експертних досліджень, за своєчасним виконанням органами внутрішніх справ ухвал судді про примусовий привід, а в разі невиконання таких ухвал – готує проекти відповідних нагадувань тощо;
– готує проекти доручень суду про виконання судами інших держав окремих процесуальних дій, про вручення судових документів з цивільних, господарських, адміністративних, кримінальних справ, про екстрадицію правопорушників на територію України;
– сприяє оформленню, виконанню доручень судів іноземних держав відповідно до Конвенції про правову допомогу та правові відносини з цивільних, сімейних і кримінальних справах, інших міжнародно-правових договорів України про правову допомогу, ратифікованих ВРУ;
– виконує інші доручення судді, що стосуються організації розгляду судових справ.

За дорученням судді помічник судді:
– може здійснювати повноваження секретаря судового засідання під час його відсутності у разі неможливості замінити його іншим секретарем;
– координує роботу секретаря судового засідання та надає йому методичну та практичну допомогу, в тому числі із забезпечення фіксування судового процесу технічними засобами;
– контролює надходження та приєднання до судової справи відповідних матеріалів;
– здійснює перевірку своєчасності оформлення протоколів судових засідань у справах, що знаходяться в провадженні судді;
– здійснює контроль за своєчасною здачею до канцелярії суду та/або архіву суду секретарем судового засідання судових справ, розглянутих під головуванням судді;
– здійснює підготовку та оформлення статистичних даних;
– здійснює узагальнення судової практики, узагальнення про кількість і стан розгляду суддею судових справ усіх категорій;
– здійснює аналіз скасованих і змінених рішень судді після перегляду справ судами апеляційної та касаційної інстанцій;
– підписує непроцесуальні документи інформаційного та організаційного характеру;
– виконує інші доручення судді, що стосуються організації розгляду судових справ.

Помічник судді, виходячи зі свого правового статусу, зобов'язаний:
– своєчасно та якісно виконувати надані йому доручення;
– дотримуватися строків підготовки документів та виконання доручень;
– постійно підвищувати свій професійний рівень та кваліфікацію;
– дбайливо ставитись до майна суду;
– при виконанні своїх службових обов'язків не допускати порушень прав і свобод людини та громадянина.

При цьому помічнику судді забороняється:

– вчиняти дії процесуального характеру, а також дії, що можуть потягнути за собою виникнення, зміну або припинення прав та обов'язків учасників судового процесу (за винятком здійснення за дорученням судді або головуючого у судовій колегії повноважень секретаря судового засідання у разі відсутності останнього);
– розголошувати відомості, які становлять державну або іншу охоронювану законом таємницю, а також відомості, які стали йому відомими у зв'язку з виконанням посадових обов'язків, зокрема, які стосуються приватного життя та здоров'я громадян або зачіпають їх честь та гідність;
– прилюдно висловлювати свою думку щодо справи, яка розглядається, або надавати довідки, консультації тощо з обставин, які можуть бути предметом розгляду в судовому засіданні;
– розміщувати в соціальних мережах, інтернет-форумах інформацію та/або коментувати інформацію, яка може завдати шкоди авторитету судді та судової влади у разі реєстрації їх у соціальних мережах із вказівкою місця роботи та посади.

Помічник голови суду, помічник заступника голови суду, секретаря судової палати за дорученням голови суду, заступника голови суду, секретаря судової палати:

– здійснює організаційно-аналітичне забезпечення роботи голови суду, заступника голови суду, секретаря судової палати апеляційного суду;
– готує інформаційні матеріали, виступи, проекти доповідей, співдоповідей, розпоряджень з питань роботи суду, судової палати;
– узагальнює матеріали про хід виконання виданих головою суду (заступником голови, секретарем судової палати) наказів і рішень зборів суду, зборів судової палати;
– забезпечує взаємодію голови суду, заступника голови суду, секретаря судової палати з правоохоронними та іншими державними органами, громадськими організаціями, а у випадку відсутності судді-спікера чи прес-секретаря – ЗМІ з питань здійснення правосуддя та готує відповідні матеріали;
– забезпечує організацію прийому громадян головою суду, заступником голови суду, секретарем судової палати, бере участь у прийомі громадян;
– виконує функції, визначені для помічника судді.

Помічник судді-члена РСУ:

– виконує всі доручення судді, пов'язані з виконанням ним повноважень у складі РСУ;
– вивчає питання, пов'язані з виконанням заходів щодо забезпечення незалежності судів;
– аналізує та узагальнює проблемні питання правового захисту суддів, соціального захисту суддів та їхніх сімей;
– опрацьовує інформацію та надає пропозиції щодо розробки й організації виконання заходів щодо забезпечення незалежності судів і суддів, поліпшення стану організаційного забезпечення діяльності судів;
– готує проекти звернень з питань діяльності судів до органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
– здійснює підготовку матеріалів до розгляду питань, пов'язаних із урегулюванням конфлікту інтересів у діяльності суддів, готує проекти рішень і звернень з цих питань;

– веде облік та статистку, готує матеріали доповідей, проекти відповідей на звернення, що надійшли до РСУ.
– виконує інші вказівки й доручення судді, пов'язані з діяльністю профільних комітетів та спільною діяльністю РСУ;
– виконує функції, визначені для помічника судді.

Приписами ч. 25 Положення про помічника судді визначено, що залежно від виду й характеру порушення помічник судді несе дисциплінарну, цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно з чинним законодавством за:
– невиконання, невчасне або неналежне виконання покладених на нього обов'язків;
– перевищення своїх повноважень, визначених законодавством;
– бездіяльність або недобросовісне використання наданих йому прав;
– недотримання вимог законодавства про інформацію, державну таємницю та захист персональних даних;
– недотримання вимог антикорупційного законодавства України;
– недодержання вимог нормативно-правових актів з охорони праці та правил пожежної безпеки;
– недотримання встановлених цим Положенням обмежень, пов'язаних із прийняттям на патронатну службу та проходженням патронатної служби;
– порушення правил внутрішнього трудового розпорядку суду та трудової дисципліни;
– порушення Правил поведінки працівника суду.

2. Положення коментованої статті визначають кваліфікаційні вимоги, яким повинна відповідати особа для заміщення посади помічника судді. Так, помічником судді може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту і вільно володіє державною мовою. Помічники суддів ВС повинні також мати стаж професійної діяльності у сфері права не менше трьох років.

3. Судді самостійно здійснюють добір помічників. Помічник судді призначається на посаду та звільняється з посади керівником апарату відповідного суду за поданням судді. При цьому помічник судді призначається на посаду на строк повноважень безпосереднього керівника та не довше ніж на період перебування безпосереднього керівника у штаті суду. Помічник голови суду, заступника голови суду, судді-члена РСУ призначається на посаду на строк перебування судді на відповідній посаді.

Помічник судді ВС відповідно до Положення про апарат Верховного Суду, затвердженого постановою Пленуму ВС від 30 листопада 2017 року № 6, призначається на посаду та звільняється з посади керівником апарату ВС за поданням судді.

Помічник судді КС згідно з ч. 2 ст. 30 Закону України «Про Конституційний Суд України» призначається на посаду керівником Секретаріату КС за поданням судді КС. За пропозицією судді для зазначеної особи може бути встановлений строк випробування відповідно до вимог законодавства про працю.

Призначення на посаду помічника судді здійснюється на підставі письмового подання судді без конкурсного відбору наказом керівника апарату відповідного суду. У поданні на призначення помічника судді зазначаються: прізвище, ім'я та по батькові, дата народження, громадянство, володіння державною мовою, посада, яку займає особа на момент внесення подання, посада, на зайняття якої претендує особа.

До подання кандидатом на посаду помічника голови суду, помічника заступника голови суду, помічника судді додаються: заява про призначення на посаду; копія

сторінок паспорта громадянина України з даними про прізвище, ім'я та по батькові, видачу паспорта та місце реєстрації; копія облікової картки платника податків (крім фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку в паспорті); копія диплома про вищу юридичну освіту (з додатками), здобуту в Україні, копії документів про вищу юридичну освіту, здобуту за кордоном, разом із копіями документів, що підтверджують їх визнання в Україні, а також копії документів про науковий ступінь, вчене звання (за наявності); копія посвідчення про вільне володіння державною мовою; копія трудової книжки, послужного списку (за наявності); особова картка зазначеного зразка, копія військового квитка (для військовослужбовців або військовозобов'язаних) або копія посвідчення про приписку до призовної дільниці (для призовників); копія документів про надані пільги (за наявності); згода на обробку персональних даних.

Служба управління персоналом проводить перевірку документів, поданих кандидатами, на відповідність встановленим законом вимогам (у тому числі на відповідність оригіналам документів). Якщо кандидатом не подано всіх необхідних документів та/або подано документи, що не відповідають встановленим вимогам, подання судді не розглядається. На помічників судді, призначених на посади в апарат суду, службою управління персоналом суду ведуться особові справи.

Керівник апарату відмовляє судді в задоволенні подання про призначення на посаду помічника судді у випадку, якщо претендент не відповідає вимогам, встановленим ч. 2 коментованої статті, а також у випадках, коли претендент на посаду помічника судді:

– в установленому законом порядку визнаний недієздатним або дієздатність якого обмежена;
– має судимість за вчинення умисного злочину, якщо така судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку;
– відповідно до рішення суду позбавлений права займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, або займати відповідні посади;
– має не погашене адміністративне стягнення за корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення;
– має громадянство іншої держави.

Не допускається призначення на посаду помічника судді особи, яка буде прямо підпорядкована близькій особі або якій будуть прямо підпорядковані близькі особи. У разі виникнення обставин, що призводять до порушення цієї вимоги, відповідні особи, близькі їм особи зобов'язані невідкладно повідомити про це керівника апарату суду та вжити заходів до усунення таких обставин у 15-денний строк. Якщо в зазначений строк такі обставини добровільно не усунуто, та за відсутності подання іншого судді про призначення помічника на посаду, що виключає пряме підпорядкування, такий помічник судді підлягає звільненню із займаної посади.

Для осіб, які претендують на посаду помічника судді, може проводитися стажування з метою набуття ними практичного досвіду, перевірки професійного рівня і ділових якостей цих осіб, яке оформлюється відповідним договором про стажування.

У разі тривалої (понад два місяці) відсутності судді (соціальна відпустка, відрядження, відсторонення від посади тощо), а також з моменту закінчення

(припинення) повноважень судді з відправлення правосуддя з визначених законом підстав або звільнення судді з займаної посади, припинення повноважень члена РСУ у встановленому законом порядку, помічника (помічників) судді за його (їх) згодою за наказом керівника апарату суду може бути переведено на іншу посаду працівника апарату суду, яка не належить до посад державної служби. Окрім того, у зазначених випадках на такого (таких) помічника (помічників) судді може на певний строк у встановленому законом порядку покладатися виконання повноважень додаткового помічника іншого судді (суддів), у якого (яких) найбільше судове навантаження, про що на підставі подання відповідного судді та особистої заяви помічника судді видається наказ керівника апарату суду.

У разі відсутності згоди помічника (помічників) судді на переведення на іншу посаду працівника апарату суду чи виконання повноважень додаткового помічника іншого судді, або за умови неможливості переведення працівника за його згодою на посаду помічника судді або іншу посаду в апараті суду він (вони) підлягає (підлягають) звільненню з посади на підставі п. 2 ч. 1 ст. 36 КЗпПУ (закінчення строку (п. п. 2, 3 ст. 23), крім випадків, коли трудові відносини фактично тривають і жодна з сторін не поставила вимогу про їх припинення).

Помічник судді, який виявив бажання вступити або повернутися на державну службу, реалізує таке право в порядку, передбаченому Законом України «Про державну службу» для осіб, які вперше вступають на державну службу, з обов'язковим проведенням конкурсу.

При призначенні особи на посаду помічника судді йому видається посвідчення, яке підтверджує його особу та повноваження. Посвідчення помічника судді видається, використовується та повертається відповідно до вимог Інструкцій, які регулюють порядок оформлення, обліку, використання та зберігання службових посвідчень працівників апаратів судів.

Оплата праці помічника судді встановлюється відповідно до цього Закону, Закону України «Про оплату праці» і нормативно-правових актів КМУ, що регулюють умови оплати праці працівників патронатних служб, у тому числі в системі правосуддя.

4. Помічник судді як працівник апарату суду у своїй професійній діяльності підзвітний та підконтрольний відповідному керівнику. Так, помічник судді з питань підготовки та організаційного забезпечення судового процесу підзвітний лише відповідному судді, який є його безпосереднім керівником.

Помічник голови суду з питань, які стосуються забезпечення виконання суддею адміністративних повноважень голови суду, підзвітний лише голові суду, який є його безпосереднім керівником.

Помічник заступника голови суду з питань, які стосуються забезпечення виконання суддею адміністративних повноважень заступника голови суду, підзвітний лише заступнику голови суду, який є його безпосереднім керівником.

Помічник судді-члена РСУ з питань, які стосуються забезпечення виконання суддею своїх обов'язків як члена РСУ, підзвітний лише такому судді-члену РСУ, який є його безпосереднім керівником.

Помічник секретаря судової палати апеляційного суду з питань, які стосуються забезпечення виконання суддею повноважень секретаря палати апеляційного суду, підзвітний лише такому судді – секретарю судової палати апеляційного суду, який є його безпосереднім керівником.

З усіх інших питань, у тому числі щодо дотримання трудової дисципліни, помічник судді підзвітний керівнику апарату суду в межах його повноважень. Керівник апарату суду створює належні умови для виконання помічником судді своїх посадових обов'язків і підвищення рівня його професійної компетентності в НШСУ. Керівник апарату суду здійснює контроль за дотриманням помічником судді правил внутрішнього трудового розпорядку суду та Правил поведінки працівника суду, затверджених рішенням РСУ від 06 лютого 2009 року № 33.

Помічник судді ВС з питань підготовки справ до розгляду відповідно до Положення про апарат Верховного Суду, затвердженого Постановою Пленуму ВС від 30 листопада 2017 року № 6, підзвітний лише відповідному судді. З інших організаційних питань роботи ВС – керівнику апарату ВС та відповідному заступнику керівника апарату ВС (керівнику секретаріату).

Стаття 158. Бібліотека суду

1. Для забезпечення судів нормативно-правовими актами, спеціальною науковою літературою, матеріалами судової практики в кожному суді може створюватися бібліотека суду. Фонди бібліотеки формують друковані видання та комп'ютерні бази даних.

2. Положення про бібліотеку суду затверджується Державною судовою адміністрацією України.

1–2. Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» бібліотека – це інформаційний, культурний, освітній заклад (установа, організація) або структурний підрозділ, що має упорядкований фонд документів, доступ до інших джерел інформації та головним завданням якого є забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотеки;

Положенням про бібліотеку суду, затвердженим наказом ДСАУ від 18 березня 2011 року № 65, визначено, що бібліотека суду є структурним підрозділом апарату суду, головним завданням якої є забезпечення інформаційно-аналітичних, науково-дослідних, освітніх потреб суддів та працівників апарату суду з метою підвищення якості судочинства.

Діяльність бібліотеки суду регламентується приписами Конституції України, цього Закону, Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», Положення про бібліотеку суду, затвердженого наказом ДСАУ від 18 березня 2011 року № 65 (далі – Положення про бібліотеку суду), а також інших нормативно-правових актів України, наказів і розпоряджень голови суду, керівника апарату суду. Крім того, бібліотека суду розробляє відповідно до Типових правил користування бібліотеками в Україні, затверджених наказом Міністерства культури і мистецтв України від 05 травня 1999 року № 275, правила користування бібліотекою, які затверджуються керівником апарату суду.

Режим роботи бібліотеки суду визначається відповідно до внутрішнього трудового розпорядку суду. Порядок створення документів бібліотеки суду здійснюється за загальними правилами діловодства суду.

Відповідно до Положення про бібліотеку суду бібліотека суду для забезпечення суду нормативно-правовими актами, спеціальною науковою літературою, матеріалами судової практики виконує такі основні завдання:

– формування бібліотечних фондів відповідно до профілю роботи суду, складу користувачів бібліотеки суду;
– інформаційно-аналітичне забезпечення суддів та працівників апарату суду;
– забезпечення правовою інформацією суддів та працівників апарату суду;
– організація та ведення кодифікаційно-довідкової роботи та довідково-бібліографічного апарату з використанням традиційних та новітніх носіїв інформації;
– систематизація та аналіз матеріалів, які містять правову інформацію;
– розширення номенклатури бібліотечних послуг, підвищення їх якості за допомогою використання інформаційної техніки і технологій, комп'ютеризації інформаційно-бібліотечних процесів;
– виховання інформаційної культури, формування вмінь та навичок користувача бібліотеки суду.

Для своєчасного виконання відповідних завдань бібліотека суду реалізує наступні функції:

– здійснює обробку, централізовану каталогізацію, облік, зберігання та використання бібліотечних фондів відповідно до правил, затверджених спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері культури, та встановлених стандартів, технічних умов, інших нормативних документів;
– організовує обслуговування читачів, зокрема, створює умови для використання бібліотечного фонду, роботи в бібліотеці суду, надає допомогу в доборі потрібних документів;
– здійснює замовлення щодо комплектування бібліотечних фондів;
– дбає про культуру обслуговування користувачів;
– систематично здійснює контроль за своєчасним поверненням до бібліотеки суду виданих користувачам документів;
– виконує інші функції, що випливають із її основних завдань.

Голова суду зобов'язаний створювати належні умови для здійснення бібліотекою суду інформаційно-аналітичного забезпечення суддів. Контроль за діяльністю бібліотеки суду здійснює керівник апарату суду.

Працівники бібліотеки суду обов'язково повинні мати вищу освіту. Відповідно до свого правового статусу працівники бібліотеки суду мають право на:

– вільний доступ до інформації, пов'язаної з виконанням покладених на бібліотеку суду завдань;
– підвищення кваліфікації, створення необхідних умов для їх роботи та самоосвіти, участь у роботі наукових конференцій, нарад із питань бібліотечної діяльності;
– представлення до різних форм заохочення, нагород та відзнак, передбачених для працівників суду.

Крім того, працівники бібліотеки суду зобов'язані:

– обслуговувати користувачів бібліотеки суду згідно із правилами користування бібліотекою суду;
– звітувати про свою діяльність перед керівником апарату та головою суду;
– дотримуватися відповідних норм та правил, встановлених у галузі бібліотечної справи.

Працівники бібліотеки суду відповідно до норм чинного законодавства України відповідальні за:

– виконання трудових обов'язків та дотримання внутрішнього трудового розпорядку;
– збереження бібліотечного фонду;
– використання відомостей приватного характеру про користувачів бібліотеки суду та їх інтереси.

При цьому, користувачі бібліотеки суду мають право:
– користуватися інформацією про склад бібліотечних фондів через довідково-пошуковий апарат;
– отримувати консультаційну допомогу в пошуку та виборі джерел інформації;
– отримувати в тимчасове користування документи із фондів бібліотеки суду;
– виносити документи за межі бібліотеки суду, якщо вони записані у формулярі або іншому обліковому документі.

Користувачі бібліотеки суду зобов'язані:
– дотримуватися правил користування бібліотекою суду;
– дбайливо ставитися до бібліотечних фондів.

За порушення правил користування бібліотекою суду, несанкціоноване використання створених бібліотекою суду баз даних, інших об'єктів інтелектуальної власності особи несуть відповідальність згідно з чинним законодавством.

Фінансування бібліотеки суду здійснюється за рахунок коштів державного бюджету.

Стаття 159. Служба судових розпорядників

1. У кожному суді діє служба судових розпорядників. Судові розпорядники забезпечують додержання особами, які перебувають у суді, встановлених правил, виконання ними розпоряджень головуючого в судовому засіданні.

2. Судові розпорядники призначаються на посаду і звільняються з посади керівником апарату відповідного суду.

3. Судові розпорядники забезпечуються однострою, зразки якого затверджуються Головою Державної судової адміністрації України за погодженням із Радою суддів України.

4. Судові розпорядники керуються у своїй діяльності цим Законом, вимогами процесуального закону, відповідними правилами та інструкціями, розпорядженнями голови суду та судді.

5. Порядок створення та діяльності служби судових розпорядників визначається положенням, що затверджується Головою Державної судової адміністрації України за погодженням із Вищою радою правосуддя.

1. Для забезпечення додержання особами, які перебувають у суді, встановлених правил, виконання ними розпоряджень головуючого в судовому засіданні у кожному суді створюється служба судових розпорядників, діяльність якої організовується та забезпечується ДСАУ та її територіальними управліннями.

Служба судових розпорядників є структурним підрозділом апарату суду, основними завданнями якої є забезпечення:

1) додержання особами, які перебувають у суді, встановлених правил;

2) виконання учасниками судового процесу та іншими особами, які перебувають у залі судового засідання, розпоряджень головуючого судді в судовому засіданні;

3) взаємодія зі ССО, Національною поліцією України, Національною гвардією України щодо підтримання громадського порядку в залі судового засідання та у приміщенні суду.

Для створення служби судових розпорядників керівник апарату суду видає наказ. До складу служби судових розпорядників входять старші судові розпорядники та судові розпорядники.

Очолює службу судових розпорядників її керівник. При цьому в апаратах місцевих судів, де штатна чисельність служби судових розпорядників не перевищує трьох осіб, обов'язки керівника служби судових розпорядників покладаються на старшого судового розпорядника, а в апаратах місцевих судів, де штатним розписом передбачено лише одну посаду судового розпорядника, завдання та обов'язки керівника служби судових розпорядників покладаються на цього судового розпорядника (старшого судового розпорядника).

Повноваження працівників служби судових розпорядників визначаються положеннями ст. 68 ЦПК України, ст. 65 ГПК України, ст. 74 КПК України, ст. 64 КАС України, Положенням про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників, затвердженим наказом ДСАУ від 20 липня 2017 року № 815 та погодженим рішенням ВРП від 13 червня 2017 року № 1547/0/15–17, положенням про відповідний структурний підрозділ апарату суду, а також посадовими інструкціями, які затверджуються керівником апарату суду.

Відповідно до свого правового статусу працівники служби судових розпорядників мають право:

1) за дорученням головуючого судді робити зауваження учасникам судового процесу та іншим особам, присутнім у залі судового засідання, у разі порушення ними встановлених правил або невиконання розпоряджень головуючого в судовому засіданні, вимагати від таких осіб додержання порядку та вживати відповідних заходів щодо усунення порушень;

2) звертатися до ССО, Національної поліції України, Національної гвардії України у випадках порушень громадського порядку в приміщенні суду та з метою затримання осіб, які чинять протиправні дії;

3) видаляти із зали судового засідання за розпорядженням головуючого судді осіб, які відмовляються виконувати його законні вимоги, проявляють неповагу до суду та порушують процесуальний порядок здійснення судочинства;

4) видаляти із приміщення суду за розпорядженням голови суду осіб, які проявляють неповагу до суду та порушують громадський порядок у приміщенні суду. У разі неможливості видалення правопорушника з приміщення суду судовий розпорядник повинен звернутися до ССО;

5) складати протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені ч. 1 та 2 ст. 185–3 («Прояв неповаги до суду або Конституційного Суду України») КУпАП.

Працівники служби судових розпорядників зобов'язані:

1) забезпечувати неухильне виконання розпоряджень головуючого судді;

2) забезпечувати належний стан зали судового засідання, підготовку її до слухання справи й доповідати про готовність головуючому судді;

3) визначати з урахуванням кількості місць конкретні місця розміщення та можливу кількість осіб, які можуть бути присутніми в залі судового засідання;

4) оголошувати про вхід суду до зали судового засідання і вихід з неї та пропонувати всім присутнім встати;

5) запрошувати за розпорядженням головуючого судді до зали судового засідання свідків, експертів, перекладачів, приводити їх до присяги;

6) запрошувати за розпорядженням головуючого судді до зали судового засідання інших учасників судового процесу;

7) за розпорядженням головуючого судді приймати від учасників судового процесу документи, докази та інші матеріали, що стосуються розгляду справи, і передавати їх головуючому судді під час судового засідання;

8) забезпечувати дотримання вимог процесуального законодавства з метою обмеження спілкування свідків, які вже були допитані судом, із тими свідками, яких суд ще не допитав;

9) забезпечувати виконання вимог процесуального законодавства щодо проведення закритого судового засідання та вживати заходів щодо обмеження входу до зали судового засідання сторонніх осіб;

10) сприяти доступу до приміщень суду та зали судового засідання осіб з обмеженими фізичними можливостями під час реалізації ними своїх прав;

11) забезпечувати координацію діяльності щодо доставки в судове засідання підозрюваних і обвинувачених, які тримаються під вартою, та інформувати головуючого суддю про затримку чи неможливість доставки цих осіб у суд;

12) виконувати інші розпорядження головуючого судді, пов'язані зі створенням умов, необхідних для розгляду справи;

13) забезпечувати взаємодію з працівниками Національної поліції України, Національної гвардії України, ССО;

14) вживати заходів безпеки щодо недопущення виведення з ладу засобів фіксування судового процесу особами, присутніми в залі судового засідання;

15) забезпечувати виконання вимог чинного процесуального законодавства України щодо надання особам, які беруть участь у судовому засіданні, пам'яток про їхні права та обов'язки.

Працівники служби судових розпорядників не повинні допускати дій і вчинків, які можуть зашкодити інтересам державної служби, заподіяти шкоду підприємствам, установам, організаціям і громадянам, принизити їхню честь та гідність, а також вчинення інших неправомірних дій, що можуть негативно вплинути на рівень довіри громадян до судової влади в Україні.

Керівник служби судових розпорядників, крім виконання обо'язків судового розпорядника, організовує роботу служби судових розпорядників, вносить пропозиції керівнику апарату суду щодо поліпшення умов, удосконалення форм і методів роботи судових розпорядників, забезпечення належної взаємодії з ССО, Національною поліцією України, Національною гвардією України та працівниками апарату суду.

Організаційне забезпечення діяльності служби судових розпорядників у ВС, вищих спеціалізованих та апеляційних судах здійснює ДСАУ, а в місцевих судах – територіальні управління ДСАУ, яка в межах свої повноважень:

1) надає практичну та методичну допомогу щодо застосування відповідних нормативно-правових актів з питань діяльності служби судових розпорядників;

2) контролює виконання службою судових розпорядників вимог чинного законодавства України, а також аналізує практику застосування законодавства з питань, що належать до її повноважень, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавства у відповідних сферах;

3) видає нормативно-правові акти, що стосуються діяльності служби судових розпорядників;

4) здійснює заходи організаційного характеру, спрямовані на підвищення ефективності роботи служби судових розпорядників;

5) забезпечує належні умови для підвищення кваліфікації судових розпорядників;

6) вживає заходів щодо забезпечення служби судових розпорядників однострою, а також необхідною методичною та нормативно-правовою літературою;

7) впроваджує сучасні форми та методи роботи в діяльність служби судових розпорядників;

8) вживає інших заходів організаційного характеру, передбачених законодавством України.

2. Судові розпорядники призначаються на посаду і звільняються з посади керівником апарату відповідного суду.

На посаду судового розпорядника призначається особа, яка має ступінь вищої освіти не нижче молодшого бакалавра або бакалавра в галузі знань «Право», вільно володіє державною мовою. На посаду старшого судового розпорядника призначається особа, яка має ступінь вищої освіти не нижче бакалавра в галузі знань «Право» та вільно володіє державною мовою.

Керівник служби судових розпорядників призначається на посаду та звільняється з посади керівником апарату суду. На посаду керівника служби судових розпорядників місцевого загального суду призначається особа, яка:

– має ступінь вищої освіти магістр в галузі знань «Право»;
– досвід роботи на посадах державної служби категорій «Б» чи «В» або досвід служби в органах місцевого самоврядування, або досвід роботи на керівних посадах підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності не менше одного року;
– вільно володіє державною мовою.

На посаду керівника служби судових розпорядників інших судів призначається особа, яка має:

– ступінь вищої освіти магістр в галузі знань «Право»;
– досвід роботи на посадах державної служби категорій «Б» чи «В» або досвід служби в органах місцевого самоврядування, або досвід роботи на керівних посадах підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності не менше двох років;
– вільно володіє державною мовою.

3. Судові розпорядники забезпечуються однострою, зразки якого затверджуються Головою ДСАУ за погодженням РСУ.

4. Служба судових розпорядників під час здійснення свої діяльності керується Конституцією України, цим Законом, законами України «Про державну службу», «Про запобігання корупції», ст. 68 ЦПК України, ст. 65 ГПК України, ст. 74 КПК України, ст. 64 КАС України, КУпАП, наказами ДСАУ, у тому числі Положенням про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників, затвердженим наказом ДСАУ від 20 липня 2017 року № 815 та погодженим рішенням ВРП від 13 червня 2017 року № 1547/0/15–17, а також іншими нормативно-правовими актами, розпорядженнями голови суду та судді, що забезпечують її функціонування.

5. Порядок створення та діяльності служби судових розпорядників визначається Положенням про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників, затвердженим наказом ДСАУ від 20 липня 2017 року № 815 та погодженим рішенням ВРП від 13 червня 2017року № 1547/0/15–17.

Глава 4. Служба судової охорони

Стаття 160. Забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах

1. Підтримання громадського порядку в суді, припинення проявів неповаги до суду, а також охорону приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, виконання функцій щодо державного забезпечення особистої безпеки суддів та членів їхніх сімей, працівників суду, забезпечення у суді безпеки учасників судового процесу здійснює Служба судової охорони.

Захист суддів є гарантією верховенства права. Він тісно пов'язаний із принципом незалежності суддів та їх недоторканості, які, в свою чергу, є гарантіями незалежності судової влади, а також обов'язковою умовою судового захисту прав і свобод людини та громадянина. Для забезпечення цих принципів, з метою уникнення будь-якого впливу на суддю необхідна організація належної служби судової охорони, яка б забезпечувала безпеку суддів як на робочому місці, так і поза ним, членів їх сімей, а також судів у цілому. Забезпечення судової охорони покликане мінімізувати ризики посягання на життя та здоров'я, обмеження, сторонній вплив на суддю та на прийняття ним рішень, спонукання, примус, загрози або втручання з будь-яких причин в його діяльність.

Із прийняттям Закону України «Про судоустрій та статус суддів» 2010 року ці завдання було покладено на спеціалізовані підрозділи органів Міністерства внутрішніх справ України. Таку охорону забезпечував спеціалізований підрозділ органів МВС України «Грифон».

У 2015 році з прийняттям Закону України «Про Національну поліцію» (набрав чинності 07 листопада 2015 року) вказані повноваження передано підрозділам відомчої воєнізованої охорони ДСАУ. Такі підрозділи утворювалися ДСАУ за погодженням з Міністерством внутрішніх справ України. На період до початку виконання в повному обсязі повноважень відомчою воєнізованою охороною ДСАУ охорона судів, інших органів та установ судової системи, а також установ судових експертиз покладалася на підрозділи Національної гвардії та Національної поліції (*Постанова КМУ від 09 листопада 2015 р. № 906*).

У 2016 році, з прийняттям чинного Закону, забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах покладалося на ССО відповідно до ст. 160. Рішенням ВРП від 21 грудня 2017 року № 4237/0/15–17 було затверджено Положення про Службу судової охорони.

У подальшому, Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у зв'язку з прийняттям Закону України «Про Вищий антикорупційний суд»» ст. 160 замінено на гл. 4 розд. XI і, таким чином, основні питання створення та діяльності ССО визначено на законодавчому рівні. Більшість норм зазначеного вище Положення було відтворено у змісті ст.ст. 160–165 нової гл. 4 Закону.

Водночас п. 39 розд. XII «Прикінцеві та перехідні положення» чинного Закону передбачено, що тимчасово, на період до початку виконання в повному обсязі повноважень ССО, підтримання громадського порядку в суді, припинення проявів неповаги до суду, а також охорону приміщень суду, органів та установ системи пра-

восуддя, виконання функцій щодо державного забезпечення особистої безпеки суддів та членів їхніх сімей, працівників суду, забезпечення безпеки учасників судового процесу здійснюється підрозділами Національної поліції України та Національної гвардії України. Підп. 1 п. 44 цього ж розділу доручено ВРП разом з Міністерством внутрішніх справ України за поданням ДСАУ у місячний строк з дня набрання чинності цим Законом затвердити тимчасовий порядок забезпечення охорони судів, органів та установ системи правосуддя, а також підтримання громадського порядку в них.

Тимчасовий порядок забезпечення охорони судів, органів та установ системи правосуддя, а також підтримання громадського порядку в них затверджено рішенням ВРЮ від 26 грудня 2016 року № 347/0/15–1 та наказом Міністерства внутрішніх справ України від 26 грудня 2016 року № 1352.

Доручення ВРП у двомісячний строк з дня набрання чинності цим Законом затвердити Положення про ССО за поданням ДСАУ після консультацій з МВС України, а також призначити керівника ССО за поданням ДСАУ виключено Законом від 12 липня 2018 року у зв'язку з закріпленням цих норм на рівні закону.

На момент коментування цієї статті триває створення та кадрове формування ССО. Рішенням ВРП від 30 жовтня 2018 року № 3308/0/15–18 затверджено Порядок проведення конкурсу для призначення на посади співробітників Служби судової охорони. На кінець 2018 року проведено конкурс та обрано Голову ССО. 04 квітня 2019 року рішенням ВРП № 1051/0/15–19 затверджено нове Положення про Службу судової охорони.

Досі підтримання громадського порядку в суді, припинення проявів неповаги до суду, а також охорону приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, виконання функцій щодо державного забезпечення особистої безпеки суддів та членів їхніх сімей, працівників суду, забезпечення безпеки учасників судового процесу продовжують виконувати підрозділи Національної поліції України та Національної гвардії України.

(Щодо функцій, які покладено на ССО, див. коментар до ст. 162).

Стаття 161. Статус Служби судової охорони

1. Служба судової охорони є державним органом у системі правосуддя для забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах.

2. Служба судової охорони підзвітна Вищій раді правосуддя та підконтрольна Державній судовій адміністрації України.

3. Керівництво діяльністю Служби судової охорони здійснює Голова Служби судової охорони, який призначається на посаду за результатами відкритого конкурсу і звільняється з посади Вищою радою правосуддя.

Голова Служби судової охорони має заступників, які за його поданням призначаються на посади за результатами відкритого конкурсу і звільняються з посад Вищою радою правосуддя.

4. Служба судової охорони складається з центрального органу управління та територіальних підрозділів Служби.

Граничну чисельність центрального органу управління та територіальних підрозділів Служби судової охорони затверджує Державна судова адміністрація України.

Рішення про утворення територіальних підрозділів Служби судової охорони приймається Головою Служби за погодженням з Державною судовою адміністрацією України.

Структуру та штатну чисельність центрального органу управління та територіальних підрозділів Служби судової охорони затверджує Голова Служби за погодженням з Державною судовою адміністрацією України.

5. Центральний орган управління Служби судової охорони є юридичною особою, має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, самостійний баланс та рахунки в органах Державної казначейської служби України.

6. Територіальні підрозділи Служби судової охорони утворюються як юридичні особи або як структурні підрозділи центрального органу управління Служби, що не мають статусу юридичної особи.

7. Фінансування Служби судової охорони здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України.

1. На ССО покладено правоохоронні функції – забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах. Проте її статус визначено як державний орган в системі правосуддя. У зв'язку з цим виникає проблема у наділенні ССО функціями правоохоронного органу без надання їй статусу правоохоронного органу.

Так, невичерпний перелік правоохоронних органів надано в ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», а саме: правоохоронні органи – органи прокуратури, Національної поліції, Служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції. Водночас, оскільки на законодавчому рівні поняття правозастосовних та правоохоронних функцій не розкрито, виникатимуть проблеми з реалізацією ССО таких функцій без спеціального статусу.

Наприклад, працівники ССО, серед іншого, мають низку повноважень, які сьогодні надані Національній поліції України. Згідно зі ст. 162 коментованого Закону вони, зокрема, мають право застосовувати зброю, заходи фізичного впливу та спеціальні засоби в порядку та випадках, визначених законами України «Про Національну поліцію» та «Про охоронну діяльність».

Недоліком цієї статті є відсутність визначення правової основи діяльності ССО, що суперечить принципам юридичної визначеності та ще більше ускладнює визначення правового статусу ССО.

04 квітня 2019 року рішенням ВРП № 1051/0/15–19 затверджено нове Положення про Службу судової охорони (далі – Положення про ССО), в п. 1 якого продубльовано положення коментованої частини: ССО є державним органом у системі правосуддя для забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах.

2. Підзвітність і підконтрольність, як правило, розглядаються в сукупності. На законодавчому рівні вони визначаються щодо органів виконавчої влади як: певний стан (режим) організаційних відносин між органами виконавчої влади, за яким один орган має право перевіряти діяльність іншого, включаючи право скасовувати чи зупиняти дію його актів, а той зобов'язаний надавати необхідні можливості для таких перевірок і звітувати про свою діяльність. За змістом підконтрольність дещо ширша, ніж підзвітність, оскільки завжди передбачає одержання інформацій та звітів. У свою чергу, підзвітність може застосовуватись окремо від здійснення в повному обсязі функцій контролю *(Указ Президента України від 22 липня 1998 року № 810/98*

«Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні»). Підзвітність та підконтрольність поряд із підпорядкованістю та відповідальністю є елементами загального терміна «підвідомчість».

Підзвітність – це механізм, за допомогою якого досягається баланс владних повноважень державного органу та покладеної на нього відповідальності. Підзвітність означає, що наділені владними повноваженнями і відповідальністю державні органи зобов'язані аргументовано доповідати та обговорювати результати своїй діяльності. Види підзвітності: фінансова, адміністративна (звіти за результатами діяльності перед установою вищого рівня), юридична, професійна, соціальна, політична тощо. Підзвітність за формою може бути горизонтальною (соціальна та професійна), вертикальною (політична, адміністративна, управлінська, юридична) та діагональною (аудиторські компанії, наглядові установи).

Чинним законодавством не визначено, які звіти та з якою періодичністю повинні подаватися до ВРП.

Положенням про ССО передбачено в п. 19, що Голова служби, серед іншого, забезпечує подання встановленої звітності Центральним апаратом та утвореними в установленому порядку територіальними підрозділами відповідно до встановлених норм законодавства (п. 43), а також забезпечує складання та подання в установленому порядку бюджетну, податкову, фінансову та іншу звітність (п. 47).

ВРП наділена такими повноваженнями щодо ССО: затвердження положення про ССО (п. 3 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»); призначення і звільнення з посади голови ССО (ч. 3 коментованої статті); визначення порядку проведення конкурсу на посади співробітників ССО (ч. 2 ст. 163 коментованого Закону); затвердження положення про порядок проходження служби співробітниками ССО (ч. 6 ст. 163 коментованого Закону).

Згідно з Положенням про ССО ВРП має такі права щодо служби: затверджує положення про порядок проходження служби співробітниками ССО за поданням Голови ССО, погодженим з ДСА (п. 11); призначення та звільнення з посади голови та заступників ССО (п. 17–18).

Підконтрольність є більш ширшим поняттям, оскільки надає право одному органу перевіряти діяльність іншого, включаючи право скасовувати чи зупиняти дію його актів.

ДСАУ є державним органом у системі правосуддя, який здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади. ДСАУ має такі повноваження щодо ССО: виконує функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення діяльності ССО (п. 2 ч. 3 ст. 148 коментованого Закону); контролює діяльність ССО (п. 14 ч. 1 ст. 152 коментованого Закону); затверджує граничну чисельність центрального органу управління та територіальних підрозділів ССО; погоджує рішення голови ССО про утворення територіальних підрозділів; погоджує рішення голови ССО про структуру та штатну чисельність центрального органу управління та територіальних підрозділів ССО (ч. 4 коментованої статті); проводить конкурс на зайняття посад співробітників ССО (ч. 2 ст. 163 коментованого Закону); за поданням голови ССО затверджує зразки однострою співробітників ССО, правила його носіння та норми належності (ч. 7 ст. 163 коментованого Закону).

Згідно з Положенням про ССО ДСАУ має такі повноваження щодо ССО: погоджує рішення Голови ССО про утворення територіальних підрозділів ССО (п. 6),

у тому числі їх реорганізацію та ліквідацію (підп. 17 п. 19); затверджує граничну чисельність центрального органу управління та територіальних підрозділів (п. 7); погоджує структуру та штатну чисельність центрального органу управління та територіальних підрозділів (п. 8); погоджує подання Голови ССО щодо Положення про порядок проходження служби співробітниками ССО (п. 11).

3. Рішенням ВРП від 30 жовтня 2018 року № 3308/0/15–18 затверджено Порядок проведення конкурсу для призначення на посади співробітників Служби судової охорони.

Конкурс проводиться поетапно та передбачає такі стадії: 1) прийняття рішення про оголошення конкурсу; 2) оприлюднення рішення про оголошення конкурсу; 3) прийняття документів від осіб, які бажають взяти участь у конкурсі; 4) перевірка поданих документів на відповідність встановленим законодавством вимогам; 5) перевірка рівня фізичної підготовки (окрім Голови ССО, його заступників); 6) розв'язання ситуаційних завдань та визначення їх результатів для кандидатів на посади Голови ССО, його заступників, керівників територіальних підрозділів ССО, їхніх заступників, керівників структурних підрозділів ССО та територіальних підрозділів ССО; 7) співбесіда; 8) визначення переможця конкурсу та другого за результатами конкурсу кандидата.

Рішення про оголошення конкурсу на зайняття вакантної посади Голови ССО, його заступників приймає ВРП. Оголошення про проведення конкурсу на посаду голови ССО, його заступників оприлюднюється на офіційних веб-сайтах ВРП, ДСАУ та на офіційному веб-порталі судової влади України.

Конкурс на зайняття вакантних посад Голови ССО, його заступників проводить комісія, до складу якої входять: три члени ВРП; член РСУ; три посадові особи ДСАУ. До роботи комісії можуть залучатися представники судів, правоохоронних органів, інших державних органів (на безоплатній основі), науковці та експерти у відповідній сфері.

Частина 1 ст. 163 коментованого Закону передбачає, що до кандидатів на посади співробітників ССО застосовуються вимоги, визначені Законом України «Про Національну поліцію» для кандидатів на службу в поліції. Винятків чи особливих вимог до Голови ССО не визначено. Для участі у конкурсі особою (особисто, поштою або на електронну адресу, вказану в оголошенні про конкурс) подаються документи, визначені ст. 54 Закону України «Про Національну поліцію»: 1) письмова заяву про участь у конкурсі, в якій також зазначається про надання особою згоди на проведення спеціальної перевірки відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» і на обробку персональних даних відповідно до Закону України «Про захист персональних даних»; 2) копія паспорта громадянина України; 3) копії документів про освіту; 4) особова картка визначеного зразка, автобіографія та фотографії; 5) декларація, визначена Законом України «Про запобігання корупції»; 6) копія трудової книжки (за наявності); 7) медична довідка про стан здоров'я, форму і порядок надання якої визначають спільно центральний орган виконавчої влади з реалізації державної політики у сфері державної служби та центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я; 8) копія військового квитка або посвідчення особи військовослужбовця (для військовозобов'язаних або військовослужбовців).

Служба управління персоналом ДСАУ або її територіального управління веде облік та реєструє документи для участі у конкурсі, подані кандидатами на посади

Голови ССО, його заступників, співробітників ССО. Кандидати, документи яких не відповідають встановленим вимогам, до конкурсу не допускаються, про що їх повідомляє служба управління персоналом ДСА або її територіального управління. Таке повідомлення може здійснюватися одним із засобів зв'язку, зазначених кандидатом у заяві про участь у конкурсі.

Формою роботи комісії є засідання. Засідання є правомочним, якщо на ньому присутні більше половини її складу. Рішення комісії приймаються простою більшістю голосів шляхом відкритого голосування з висловленням кожним її членом позиції «за» чи «проти», крім випадку, коли комісією прийнято рішення про неголосування членом комісії у разі наявності у нього конфлікту інтересів або інших обставин, які впливають на його неупередженість. Рішення вважається прийнятим, якщо за нього проголосувала більшість присутніх членів комісії без урахування членів комісії, які не голосували в разі наявності у них конфлікту інтересів або інших обставин, які впливають на їхню неупередженість. Усі рішення комісії оформлюються протоколом, який підписується присутніми на засіданні членами та оприлюднюється на офіційному веб-порталі судової влади України, на офіційних веб-сайтах ДСАУ не пізніше наступного робочого дня після підписання протоколу.

Ситуаційні завдання для кандидатів на посади Голови ССО, його заступників розробляються та затверджуються Комісією. Співбесіда проводиться з метою оцінки відповідності професійної компетентності кандидата встановленим вимогам. Співбесіда передбачає вільне спілкування з можливістю обговорення уявних ситуацій, пов'язаних із майбутнім виконанням посадових (службових) обов'язків кандидатом. Під час співбесіди оцінюються, зокрема, рівень мотивації претендента, його комунікабельність, ерудованість, емоційна врівноваженість та професіоналізм. Співбесіду проводить комісія.

Після конкурсу складається рейтинговий список кандидатів. Першим за рейтингом та переможцем конкурсу є кандидат, який набрав найбільшу загальну кількість балів. Якщо два і більше кандидатів мають однаковий загальний рейтинг, переможцем конкурсу визнається той кандидат, який має більший досвід роботи на керівних посадах.

Кандидати на зайняття вакантної посади мають право на призначення на таку посаду за результатами спеціальної перевірки, проведеної відповідно до Закону України «Про запобігання корупції».

Інформація про переможця конкурсу та другого за результатами конкурсу кандидата на зайняття вакантної посади повинна містити прізвище, ім'я та по батькові кандидата, назву посади та загальну кількість балів, набраних кандидатами. Служба управління персоналом ДСАУ або її територіального управління веде реєстр других за результатами конкурсу кандидатів на зайняття вакантних посад. Другий за результатами конкурсу кандидат має право на призначення на посаду протягом одного року з дня проведення відповідного конкурсу, якщо така посада стане вакантною, а також у разі, коли переможець конкурсу відмовився від зайняття посади або йому буде відмовлено у призначенні на посаду за результатами спеціальної перевірки.

Результати конкурсу оприлюднюються не пізніше 45 календарних днів із дня оприлюднення оголошення про проведення конкурсу. Якщо за результатами конкурсу або в інших передбачених законодавством випадках Комісія, конкурсна комісія не змогла визначити переможців, приймається рішення про оголошення повторного конкурсу згідно з визначеною цим Порядком процедурою.

Підстав та порядку звільнення Голови ССО та його заступників коментований Закон не визначає. Водночас, згідно з ч. 3 ст. 163 коментованого Закону на співробітників ССО поширюються обмеження та вимоги, встановлені Законом України «Про запобігання корупції», а також передбачені для поліцейських Законом України «Про Національну поліцію» обмеження, пов'язані зі службою в поліції. Так, ст. 76 Закону України «Про Національну поліцію» передбачено граничний вік перебування на службі в поліції, ст. 77 визначає підстави для звільнення з поліції; у ст. 28 Закону України «Про запобігання корупції» передбачено звільнення у разі конфлікту інтересів.

Голову ССО призначено рішенням ВРП від 21 березня 2019 року.

Відповідно до наказу ДСАУ від 12 березня 2019 року № 240 «Про граничну чисельність центрального органу управління та територіальних підрозділів Служби судової охорони» та рішення ВРП від 11 квітня 2019 року № 1134/0/15–19 «Про оголошення конкурсу на зайняття вакантних посад Першого заступника Голови Служби судової охорони та заступників Голови Служби судової охорони» Голова ССО має чотирьох заступників: Перший заступник Голови ССО, заступник Голови ССО (зі служби), заступник Голови ССО (з забезпечення), заступник Голови ССО (керівник апарату Голови Служби).

4. Структура ССО передбачає центральний орган управління та територіальні підрозділи ССО.

12 березня 2019 року наказом ДСАУ № 240 «Про граничну чисельність центрального органу управління та територіальних підрозділів Служби судової охорони» затверджено граничну чисельність працівників ССО у кількості 8860 осіб.

ДСАУ при затвердженні граничної чисельності центрального органу управління ССО та територіальних підрозділів ураховує кількість приміщень судів та установ правосуддя, які потребують охорони, чисельність суддів та навантаження на них. Зокрема, згідно з рішенням РСУ від 07 грудня 2017 року № 78 охорони потребували 768 приміщень лише місцевих та апеляційних судів. Станом на 2018 рік у судах працює близько 5,8 тис. суддів.

Структура та штатна чисельність центрального органу управління та територіальних підрозділів ССО визначається штатним розписом з урахуванням кількості та особливостей об'єктів охорони. Структуру та штатну чисельність центрального органу управління та територіальних підрозділів Служби затверджує Голова ССО за погодженням з ДСАУ (п. 8 Положення про ССО).

Так, 05 квітня 2019 року до ВРП листом Голови ССО від 05 квітня 2019 року № 11–3122/19 надіслано копію наказу Голови ССО від 21 березня 2019 року № 1 «Про затвердження структури центрального органу управління та територіальних управлінь Служби судової охорони», погодженого ДСАУ, та витяг зі штатного розпису центрального органу управління ССО на 2019 рік.

5. Центральний орган управління ССО створюється як юридична особа публічного права.

В ЄДРПОУ зазначено такі дані про ССО: найменування: «Служба судової охорони»; організаційно-правова форма – орган державної влади; ідентифікаційний код юридичної особи – 42902258; місцезнаходження юридичної особи: 01601, м. Київ, вул. Липська, буд. 18/5 (збігається з місцезнаходженням ДСА); акт, на підставі якого створено юридичну особу – Закон, що коментується.

Таким чином, сьогодні вчинено юридичні дії, необхідні для функціонування ССО.

6. Коментована стаття дозволяє створювати територіальні підрозділи як окремі юридичні особи або як структурні підрозділи центрального органу управління без статусу юридичної особи. Водночас у Положенні про ССО передбачено, що територіальні підрозділи ССО утворюються як юридичні особи, мають печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, власні бланки, самостійний баланс та рахунки в органах Державної казначейської служби України (п. 9).

Створення територіального підрозділу як окремої юридичної особи включає такі етапи:

1) прийняття Головою ССО рішення про створення територіального підрозділу ССО та погодження його з ДСА (ч. 4 коментованої статті). Якщо він реєструється як окрема юридична особа, відразу необхідне затвердження його статуту та призначення тимчасового керівника та уповноваженої особи на проведення реєстраційних дій;

2) реєстрація територіального підрозділу в ЄДРПОУ, подання заяви про взяття на облік як платника податків, відкриття рахунків в Держказначействі;

3) затвердження ДСАУ граничної чисельності територіального підрозділу або внесення змін в раніше прийняте нею рішення (ч. 4 коментованої статті);

4) затвердження структури і штатної чисельності територіального підрозділу Головою ССО за погодженням з ДСАУ;

5) оголошення Головою ССО конкурсу на зайняття посади керівника і заступника територіальних підрозділів та його проведення конкурсною комісією;

6) призначення головою ССО за результатами конкурсу керівника територіального підрозділу ССО. У цьому випадку коментований Закон не зобов'язує Голову ССО погоджувати рішення з ДСАУ;

7) прийняття рішення керівником територіального підрозділу про оголошення конкурсу на зайняття посад співробітників територіальних підрозділів ССО.

Передбачення можливості створення територіального підрозділу як структурного підрозділу центрального управління служби, що не має статусу юридичної особи, є юридично некоректним, оскільки структурний підрозділ певного органу створюється і діє в межах території діяльності цього органу та забезпечує його діяльність (служба, управління, департамент, секретаріат тощо). Тут же йдеться про територіальні підрозділи, тобто підрозділи, які працюють не в межах центрального управління ССО, а на іншій території. Наприклад, територіальні управління ДСАУ мають статус юридичної особи, територіальні управління юстиції також є юридичними особами; територіальні органи Національної поліції є юридичними особами; територіальні управління Національної гвардії України також є окремими юридичними особами.

ЦК України в ст. 95 передбачає можливість створення відокремлених підрозділів юридичної особи як філій чи представництв, які розташовуються поза місцезнаходженням юридичної особи і виконують частину її функцій.

7. Оскільки ССО є державним органом у системі правосуддя, її фінансування здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України. Головним розпорядником бюджетних коштів для забезпечення діяльності ССО є ДСАУ (п. 2 ч. 3 ст. 148 коментованого Закону). Видатки ССО, як і інших органів та установ системи правосуддя, визначаються у Державному бюджеті України в окремому додатку.

Крім того, співробітникам ССО гарантується інший соціальний захист в обсягах та порядку, передбачених Законом України «Про Національну поліцію» для

поліцейських, за рахунок коштів Державного бюджету України, передбачених на фінансування ССО.

Зокрема, в Додатку № 8 до Закону України «Про державний бюджет України на 2018 рік» на фінансування діяльності ССО передбачалось 1 008 702,0 млн грн. У Додатку № 8 до Закону України «Про державний бюджет України на 2019 рік» на фінансування діяльності ССО передбачено кошти в сумі 988 003,6 млн грн.

Стаття 162. Повноваження Служби судової охорони

1. Служба судової охорони:

1) забезпечує пропуск осіб до будинків (приміщень) судів, органів та установ системи правосуддя та на їх територію транспортних засобів;

2) забезпечує підтримання та реагує на порушення громадського порядку при розгляді справ судом, вживає заходів до припинення проявів неповаги до суду;

3) здійснює заходи з охорони, забезпечення недоторканності та цілісності приміщень судів, органів і установ системи правосуддя, недоторканності та цілісності розташованого у таких приміщеннях майна, запобігання, недопущення чи припинення протиправних дій щодо нього;

4) здійснює заходи із запобігання загрозам особистій безпеці суддів, членів їх сімей, працівників суду, а також у суді – учасників судового процесу, виявлення та нейтралізації таких загроз; вживає у разі надходження від судді відповідної заяви необхідних заходів для забезпечення безпеки судді, членів його сім'ї;

5) реагує в межах наданих законом повноважень на протиправні дії, пов'язані із посяганням на суддів, членів їх сімей, працівників суду, учасників судового процесу.

2. Службі судової охорони та її співробітникам для здійснення покладених на них повноважень надається право:

1) вимагати від осіб, які входять до приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, пред'явлення документа, що посвідчує особу; перевіряти в осіб, які входять до приміщень суду, органів і установ системи правосуддя, документи, що посвідчують особу, та за наявності обґрунтованих підстав вважати, що перебування особи у приміщенні суду, органу, установи системи правосуддя створює загрозу безпеці суддів, працівників апарату суду, органів і установ системи правосуддя, порушення громадського порядку, обмежувати допуск таких осіб до приміщень суду, органів і установ системи правосуддя;

2) здійснювати поверхневу перевірку осіб, які входять до приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, шляхом їх візуального огляду та огляду їх речей, проведення по поверхні вбрання осіб спеціальним приладом або засобом;

3) затримувати осіб, які незаконно проникли або намагаються незаконно проникнути до приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, перевіряти у них документи, що посвідчують особу, здійснювати у встановленому законом порядку особистий огляд затриманих та огляд їх речей, які є при них, і передавати їх правоохоронним органам;

4) не допускати громадян до окремих приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, вимагати від них залишатися на конкретних місцях або залишити їх, тимчасово обмежувати фактичне володіння річчю, якщо це необхідно для забезпечення громадського порядку в суді, забезпечення особистої безпеки суддів та членів їх сімей, працівників суду, безпеки учасників судового процесу;

5) використовувати інформаційні ресурси в порядку, установленому для Національної поліції України Законом України «Про Національну поліцію», одержувати в установленому порядку від керівників органів державної влади України, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно

від форми власності за письмовим запитом Голови Служби або його заступників відомості, необхідні для здійснення покладених на Службу повноважень;

6) вживати заходів з метою запобігання протиправним посяганням на суддів, членів їхніх сімей, працівників суду, умисному пошкодженню або знищенню майна суду, органів і установ системи правосуддя;

7) застосовувати технічні прилади і технічні засоби, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засоби фото- і кінозйомки, відеозапису;

8) оглядати територію, будинки, приміщення суду, органів і установ системи правосуддя;

9) залучати за погодженням з керівниками правоохоронних та інших державних органів їх працівників, співробітників, військовослужбовців, технічні та інші засоби;

10) застосовувати зброю, заходи фізичного впливу та спеціальні засоби в порядку та випадках, визначених законами України «Про Національну поліцію» та «Про охоронну діяльність».

1. ССО виконуватиме правоохоронні функції, для реалізації яких на неї покладено певні обов'язки та відповідно до яких надано низку прав.

Оскільки ССО на сьогодні перебуває на стадії становлення, її обов'язки виконують підрозділи Національної поліції України та Національної гвардії України на підставі п. 39 розд. XII «Прикінцеві та перехідні положення» коментованого Закону. Постановою КМУ від 01 грудня 2017 року № 902 затверджено переліки судів, органів та установ системи правосуддя, охорона яких здійснюється підрозділами Національної поліції та Національної гвардії.

1.1. Порядок пропуску осіб на територію будинків (приміщень) судів, інших органів та установ системи правосуддя визначено Тимчасовим порядком забезпечення охорони судів, органів та установ системи правосуддя, а також підтримання громадського порядку в них, затвердженим рішенням ВРЮ від 26 грудня 2016 року № 347/0/15–1 та наказом МВС України від 26 грудня 2016 року № 1352. Крім того, в кожному суді, іншому органі чи установі системи правосуддя його керівником зазвичай затверджується локальний порядок пропуску на територію (у приміщення) конкретного суду, органу чи установи. Після створення ССО необхідне затвердження нового порядку пропуску відповідно до повноважень ССО.

Вказаним тимчасовим порядком передбачено, що на вході до приміщень судів, інших органів та установ системи правосуддя обладнуються пункти пропуску з відповідними технічними засобами контролю та зв'язку. Для речей, які заборонено проносити до приміщень судів, інших органів та установ системи правосуддя, поряд із пунктами пропуску обладнуються камери схову.

Пропуск осіб до приміщень судів, інших органів та установ системи правосуддя здійснюється в робочі дні та години згідно з розпорядком роботи.

За загальним правилом у неробочі години, вихідні, святкові та неробочі дні пропуск осіб до зазначених приміщень забороняється. Водночас судді, керівники, заступники керівників та члени органів та установ системи правосуддя безперешкодно пропускаються до приміщень, у яких вони працюють, у тому числі в неробочі години, вихідні, неробочі та святкові дні, за пред'явленням посвідчення судді або службового посвідчення встановленого зразка. Інші працівники допускаються до відповідних приміщень згідно зі списком, затвердженим головою суду чи керівником органу за пред'явленням службового посвідчення.

На вході до приміщення передбачена ідентифікація відвідувачів. З метою ідентифікації осіб, які прибули до суду, інших органів та установ системи правосуддя, їх пропуск здійснюється на підставі документа, що посвідчує особу (паспорта громадянина України, паспорта громадянина України для виїзду за кордон, службового посвідчення, національного посвідчення водія України, пенсійного посвідчення, іншого офіційного документа, що містить фотокартку особи та печатку установи, яка видала документ).

Якщо в особи немає документа, який посвідчує особу, поліцейський або військовослужбовець Національної гвардії України інформує про це керівника або заступника керівника секретаріату (апарату) органу та установи системи правосуддя, який повинен встановити особу та мету візиту відвідувача, а також вирішити питання щодо можливості пропуску такої особи до приміщення.

Судді інших судів та судді у відставці пропускаються до приміщення суду в робочі дні суду за пред'явленням посвідчення судді (судді у відставці). Працівники судів, інших органів та установ системи правосуддя у робочі години та дні вільно пропускаються до приміщень, де вони працюють, за пред'явленням службового посвідчення.

Працівники ЗМІ пропускаються за пред'явленням документа, що посвідчує особу працівника ЗМІ (редакційне посвідчення, інший документ, виданий редакцією відповідного ЗМІ, тощо). Використання ними під час судового засідання аудіо-, відео-, кіно-, фотоапаратури здійснюється в порядку, установленому процесуальним законодавством.

Медичний персонал служби невідкладної медичної допомоги, працівники рятувальної та аварійної служб пропускаються до приміщень судів, інших органів та установ системи правосуддя в супроводі працівника секретаріату (апарату) відповідного суду, органу або установи системи правосуддя.

Часто в судах крім документа, що посвідчує особу, вимагають пред'явлення ухвали суду про призначення судового засідання, запрошення до суду тощо, тобто підтвердження мети візиту. На законодавчому рівні пред'явлення таких документів не передбачено.

Кожен орган правосуддя зазвичай розробляє свої локальні правила відвідування будівлі. Наприклад, наказом ДСА від 22 січня 2016 року № 12 затверджено Тимчасову інструкцію з організації пропускного режиму в Державній судовій адміністрації України.

До приміщень судів, інших органів та установ системи правосуддя з вогнепальною, газовою зброєю та пристроями для відстрілу патронів із гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, балончиками, спорядженими речовиною сльозогінної (сльозоточивої чи дратівної) дії, та іншими спеціальними засобами пропускаються працівники правоохоронних органів, військовослужбовці Національної гвардії України та фельд'єгерської служби під час виконання ними службових обов'язків.

Вогнепальна та холодна зброя, інші небезпечні для життя і здоров'я громадян предмети та речовини, які є речовими доказами у справах, що підлягають розгляду в судовому засіданні, пропускаються до приміщень судів за наявності відповідного процесуального документа і в супроводі судового розпорядника.

Забороняється пропуск до приміщень осіб: з ознаками алкогольного чи наркотичного сп'яніння; з тваринами; з вогнепальною, газовою зброєю та пристроями

для відстрілу патронів із гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, балончиками, спорядженими речовиною сльозогінної (сльозоточивої чи дратівної) дії, крім осіб, визначених у п. 12 розд. II Тимчасового порядку; з легкозаймистими, вибухонебезпечними, радіоактивними та отруйними речовинами; з колюче-ріжучими предметами; з валізами, господарськими сумками, пакетами великих розмірів (600х400х200 мм).

Для виконання цього обов'язку ССО наділена правом вимагати від осіб, які входять до приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, пред'явлення документа, що посвідчує особу; перевіряти в осіб, які входять до приміщень суду, органів і установ системи правосуддя, документи, що посвідчують особу, та за наявності обґрунтованих підстав вважати, що перебування особи у приміщенні суду, органу, установи системи правосуддя створює загрозу безпеці суддів, працівників апарату суду, органів і установ системи правосуддя, порушення громадського порядку, обмежувати допуск таких осіб до приміщень суду, органів і установ системи правосуддя. ССО також має право здійснювати поверхневу перевірку осіб, які входять до приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, шляхом їх візуального огляду та огляду їх речей, проведення по поверхні вбрання осіб спеціальним приладом або засобом.

1.2. На відміну від ст. 160, яка передбачає підтримання ССО громадського порядку у суді, коментований пункт звужує обов'язок ССО до підтримання та реагування на порушення громадського порядку при розгляді справ судом.

Громадський порядок на законодавчому рівні визначено лише в Законі України «Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів» як сукупність суспільних відносин, що забезпечують нормальні умови життєдіяльності людини, діяльності підприємств, установ і організацій під час підготовки та проведення футбольних матчів шляхом встановлення, дотримання і реалізації правових та етичних норм.

Громадський порядок у вузькому розумінні є системою врегульованих соціальними нормами відносин, що складаються в громадських місцях у процесі спілкування людей, з метою забезпечення обстановки спокою суспільного життя, нормальних умов для праці і відпочинку людей, для діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств і їх об'єднань, установ, громадських об'єднань, а також для державних службовців.

Відповідно громадський порядок у суді можна визначити як сукупність суспільних відносин, що забезпечують нормальні умови життєдіяльності людини під час роботи або відвідування судів чи інших органів та установ системи правосуддя під час здійснення правосуддя шляхом встановлення, дотримання і реалізації правових та етичних норм. Громадський порядок у суді можна розподілити на громадський порядок під час відвідування будівлі суду (загальний) та громадський порядок в судових засіданнях залежно від виду судочинства (як частина загального громадського порядку в суді).

Правовими нормами, які є підставою для дотримання громадського порядку під час перебування в будівлі суду чи інших органів та установ системи правосуддя, є зазначений вище Тимчасовий порядок забезпечення охорони судів, органів та установ системи правосуддя, а також підтримання громадського порядку в них, розроблені та затверджені головою суду чи керівником органу або установи системи правосуддя порядок поведінки в суді.

Вимоги до дотримання громадського порядку під час судових засідань встановлюються відповідними процесуальними кодексами. Дотримання правил поводження під час судового засідання та відповідно громадського порядку під час судових засідань забезпечують судові розпорядники. Заходи, які можуть бути застосовані суддею за порушення громадського порядку в судовому засіданні, також передбачені відповідними процесуальними кодексами. Наприклад, ЦПК України передбачає заходи процесуального примусу, які можуть бути застосовані з метою спонукання відповідних осіб до виконання встановлених у суді правил, добросовісного виконання процесуальних обов'язків, припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства, зокрема, попередження, видалення з залу судового засідання, штраф тощо.

ССО відповідає за дотримання порядку в будівлі суду в цілому. Тобто у разі порушення учасником судового процесу громадського порядку під час судового засідання суддя може видалити особу з залу судових засідань.

Проте у разі подальшого порушення громадського порядку у будівлі суду ССО може застосувати свої заходи впливу на порушника: не допускати громадян до окремих приміщень суду, вимагати від них залишатися на конкретних місцях або залишити їх, застосовувати зброю, тимчасово обмежувати фактичне володіння річчю, якщо це необхідно для забезпечення громадського порядку в суді, забезпечення особистої безпеки суддів та членів їх сімей, працівників суду, безпеки учасників судового процесу.

За вчинення особою протиправних дій, спрямованих на порушення громадського порядку, чинним законодавством передбачена адміністративна та кримінальна відповідальність. Отже, за наявності підстав працівники ССО можуть затримувати особу та передавати її правоохоронним органам (національній поліції) для притягнення її до певного виду відповідальності за порушення громадського порядку в суді.

Дії, що порушують громадський порядок, можуть перерости в дії, що загрожують громадській безпеці. Так, якщо порушення громадського порядку пов'язано з посяганням на життєво важливі інтереси суспільства, тобто створює небезпеку для життя чи здоров'я невизначеного кола осіб – членів суспільства, такі дії одночасно є такими, що порушують громадську безпеку, а такий порушник повинен додатково відповідати за вчинене порушення правил громадської безпеки (наприклад, блокування роботи суду з використанням вибухового пристрою), відповідно працівники ССО зобов'язані реагувати на такі протиправні дії і повідомляти органи, уповноважені на внесення даних про кримінальне правопорушення до ЄРДР та початок досудового розслідування (повідомляти слідчих Національної поліції про вчинене кримінальне правопорушення).

Щодо припинення проявів неповаги до суду знову ж таки ССО вживає заходів за дня її припинення в будівлі суду, а не під час судового засідання.

Частиною 5 ст. 129 Конституції України передбачено, що: за неповагу до суду чи судді винні особи притягаються до юридичної відповідальності. Ч. 3 ст. 11 коментованого Закону передбачає, що у разі вчинення особою дій, що свідчать про неповагу до суду або учасників судового процесу, така особа за вмотивованим судовим рішенням може бути видалена із зали судового засідання. Ст. 50 цього Закону також передбачено, що прояв неповаги до суду чи судді з боку осіб, які є учасниками процесу або присутні в судовому засіданні, має наслідком відповідальність, установлену законом. Неповагою до суду згідно з коментованим Законом визнається:

відмова роботодавця в увільненні від роботи присяжному; неприбуття присяжного в судове засідання без поважних причин.

Неповага до суду може виражатися у різноманітних діяннях: у вербальній формі, шляхом жестикуляції, шляхом бездіяльності під час непідкорення вимогам головуючого у судовому засіданні, неявки до суду осіб, які визнані у встановленому законодавством порядку свідками, потерпілими, позивачами або відповідачами, експертами, перекладачами тощо.

Стаття 185–3 КУпАП передбачає адміністративну відповідальність за неповагу до суду. Згідно з диспозицією статті неповагою визнаються такі дії: злісне ухилення від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача, експерта, перекладача; непідкорення зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуючого; порушення порядку під час судового засідання; вчинення будь-яким дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил; невиконання поручителем зобов'язань, покладених судом під час провадження у справах за адміністративними позовами з приводу затримання та видворення іноземців та осіб без громадянства; неповага до КСУ з боку учасників конституційного провадження, перекладача, свідка, спеціаліста, експерта, інших учасників конституційного провадження, залучених КСУ до участі у справі, що виразилася у злісному ухиленні від явки на засідання, пленарне засідання Сенату, Великої палати КСУ або в непідкоренні цих та інших осіб розпорядженню головуючого чи в порушенні порядку під час таких засідань, а так само вчинення будь-яких дій, які свідчать про явну зневагу до КСУ іншими присутніми на пленарному засіданні особами (крім суддів КСУ).

Згідно з ч. 2 ст. 277 КУпАП встановлений скорочений строк розгляду справ про адміністративне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 185–3 КУпАП – протягом доби. При цьому нормативні приписи ст. 185–3 КУпАП не встановлюють обов'язок суду (судді) щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення, передбачені ч.ч. 2, 3 ст. 185–3 КУпАП, протягом такого ж строку, з чого можна дійти висновку про те, що справи про злісне ухилення експерта, перекладача від явки в суд та невиконання поручителем зобов'язань, покладених судом під час провадження у справах за адміністративними позовами з приводу затримання та видворення іноземців та осіб без громадянства, розглядаються протягом п'ятнадцяти діб (тобто загального строку), що передбачений у ч. 1 ст. 277 КУпАП. Водночас, зазначений строк слід обраховувати з дня виявлення правопорушення, оскільки протокол про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 185–3, не складається.

Питання про притягнення особи до відповідальності за прояв неповаги до суду вирішується судом негайно після вчинення порушення, для чого в судовому засіданні оголошується перерва.

Отже, якщо прояв неповаги до суду відбувався в судовому засіданні та містить склад адміністративного правопорушення, суддя оголошує перерву в «основній справі» та переходить до адміністративного правопорушення (*Рекомендації щодо притягнення до відповідальності за неповагу до суду затверджені рішенням РСУ від 04 листопада 2016 року № 74 з наступними змінами*).

У Рекомендаціях щодо притягнення до відповідальності за неповагу до суду, затверджених рішенням РСУ від 04 листопада 2016 року № 74 з наступними змінами, зазначено, що за загальним правилом таке провадження у судах загальної юрисдикції буде мати наступні стадії: 1) порушення справи про адміністративне

правопорушення; 2) розгляд такої справи про адміністративне правопорушення; 3) виконання постанови у справі про адміністративне правопорушення.

Питання про притягнення учасника справи або іншої особи, присутньої в залі судового засідання, до відповідальності за прояв неповаги до суду вирішується судом негайно після вчинення правопорушення, для чого у судовому засіданні із розгляду справи оголошується перерва, або після закінчення судового засідання. (ст. 216 ЦПК України, ст. 198 КАС України, ст. 200 ГПК України, ст. 330 КПК України). Згідно з положеннями ч.ч. 1, 5 ст. 258 КУпАП у разі вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185–3 КУпАП, протокол про адміністративне правопорушення не складається.

Як зазначено у Рекомендаціях, оскільки питання про притягнення до відповідальності за прояв неповаги до суду має вирішуватися судом негайно після вчинення правопорушення та без складання протоколу про адміністративне правопорушення, то в таких справах власний єдиний унікальний номер і номер провадження (справи) за індексом «3» не присвоюється. З огляду на це судам слід рекомендувати долучати постанову у справі про адміністративне правопорушення, передбаченого ст. 1853 КпАП до матеріалів справи (провадження), в якій було допущено прояв неповаги до суду, і обліковувати її за тим самим єдиним унікальним номером.

З моменту оголошення судом перерви в судовому розгляді справи для розгляду питання про притягнення особи до відповідальності за прояв неповаги до суду дії суду (судді) переходять в площину адміністративного процесу, у зв'язку з чим суд повинен керуватися нормативними положеннями ст.ст. 276–285 КУпАП, які визначають загальний порядок розгляду справ про адміністративні правопорушення та винесення щодо них постанов.

Крім того, КПК України в ст. 139 передбачено: якщо підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, цивільний відповідач, який був у встановленому КПК України порядку викликаний (зокрема, наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), не з'явилися без поважних причин або не повідомили про причини свого неприбуття, на нього накладається грошове стягнення, зокрема, у розмірі від 0,5 до 2 розмірів мінімальної заробітної плати у випадку неприбуття на виклик слідчого судді, суду. До підозрюваного, обвинуваченого, свідка також може бути застосовано привід (ч. 2 ст. 139 КПК України). Ухилення від явки на виклик слідчого, прокурора чи судовий виклик слідчого судді, суду (неприбуття на виклик без поважної причини більш як два рази) підозрюваним, обвинуваченим та оголошення його у міждержавний та/або міжнародний розшук є підставою для здійснення спеціального досудового розслідування чи спеціального судового провадження (ч. 5 ст. 139 КПК України). Що ж стосується свідка та потерпілого, то за злісне ухилення від явки вони несуть відповідальність, встановлену законом (ч. 3 ст. 139 КПК України). В цьому випадку йдеться саме про застосування до них адміністративної відповідальності за ст. 185–3 КУпАП.

Якщо ж прояв неповаги до суду вчинено в будівлі суду, чи щодо судді, працівників апарату суду тощо, але не в судовому засіданні, дії особи не можуть бути кваліфіковані за ст. 185–3 КУпАП, оскільки вказана стаття передбачає адміністративну відповідальність за явну зневагу до суду або встановлених у суді правил лише у ході судового засідання. У такому випадку припинення проявів неповаги до суду покладається на ССО. Крім того, суддя в судовому засіданні не позбавлений

права викликати ССО за для припинення проявів неповаги до суду незалежно від притягнення особи до адміністративної відповідальності.

Для припинення проявів неповаги до суду ССО надається низка прав, зокрема, вимагати від особи залишатися в конкретному місці, залишити певне місце, не допускати до окремих приміщень суду тощо.

1.3. Охорона будівель судів означає безпеку суддів та інших працівників апарату суду та відвідувачів, що є однією з основних гарантій незалежності суддів та системи правосуддя в цілому. Охорона приміщень судів тісно пов'язана з виконанням ССО інших функцій, зокрема, забезпеченням громадського порядку, особистої безпеки суддів, працівників апарату суду, учасників судових процесів та загалом відвідувачів.

Вимоги до охорони приміщень судів, органів та установ системи правосуддя визначаються Тимчасовим порядком забезпечення охорони судів, органів та установ системи правосуддя, а також підтримання громадського порядку в них, затвердженим рішенням ВРЮ від 26 грудня 2016 року № 347/0/15–1 та наказом Міністерства внутрішніх справ України від 26 грудня 2016 року № 1352.

Державна охорона будинку КСУ, ВС забезпечується згідно з Законом України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб». Державна охорона здійснюється Управлінням державної охорони України.

Постановою КМУ від 01 грудня 2017 року № 902 затверджено переліки судів, органів та установ системи правосуддя, охорона яких здійснюється підрозділами Національної поліції та Національної гвардії. У цьому переліку чітко визначено, який суд якими підрозділами повинен охоронятися.

Тимчасовий порядок визначає порядок пропуску у приміщення, обов'язковість ідентифікації відвідувачів та визначає перелік речей, які заборонено проносити на територію суду. Особливості охорони приміщень судів, органів та установ системи правосуддя Тимчасовим порядком не визначено. Встановлені лише вимоги до охорони режимних приміщень. Зокрема, режимні приміщення здаються під охорону та знімаються з охорони відповідальною особою згідно зі списком, що надається поліцейському або військовослужбовцю Національної гвардії України, який здійснює охорону суду, іншого органу або установи системи правосуддя. Список із зразками підписів складається режимно-секретним органом. Режимні приміщення з опечатаними вхідними дверима й робочі екземпляри ключів від них у пеналах, опечатаних особистою номерною металевою печаткою відповідальної особи, здаються під охорону поліцейському або військовослужбовцю Національної гвардії України, який здійснює охорону суду, іншого органу або установи системи правосуддя, за підписом у журналі. За відсутності відповідальних осіб режимні приміщення можуть бути відкриті комісією (не менше як три особи), утвореною за розпорядженням керівника установи.

Тимчасовий порядок передбачає, що при вчиненні особами протиправних дій стосовно суддів, працівників апарату суду, учасників судового процесу, працівників інших органів та установ системи правосуддя, осіб, що перебувають у приміщеннях судів, органів та установ системи правосуддя, поліцейські та військовослужбовці Національної гвардії України зобов'язані невідкладно вжити заходів, передбачених законами України «Про Національну поліцію» та «Про Національну гвардію України».

Водночас, згідно з інформацією РСУ (рішення від 07 грудня 2017 року № 78) станом на грудень 2017 року в Україні нараховувалися 768 приміщень, в яких

розміщувалися місцеві і апеляційні суди, 464 приміщення (60%) не охоронялися взагалі, 161 (22%) – лише вдень, 7 (1%) – лише вночі. Цілодобовою охороною підрозділами Національної поліції України забезпечувалися 136 приміщень (18%). Цим же рішенням ДСАУ було доручено до 20 січня 2018 року розробити Правила безпеки суду.

У зв'язку з відсутністю чітких вимог до охорони приміщень судів сьогодні охорона приміщень полягає у присутності на вході в приміщення кількох охоронців Нацполіції чи Нацгвардії, які по суті виконують функції пропуску у приміщення, а не комплексну охорону приміщень.

Необхідним є розроблення нового порядку охорони приміщень судів, органів та установ системи правосуддя ССО. Нагальним питанням сьогодні є необхідність внесення змін до Тимчасового порядку у частині доповнення його вимогами щодо часу охорони, кількості осіб та їх основних обов'язків з охорони (періодичність обходу будівлі, перевірка окремих поверхів та приміщень тощо). Крім того, слід доповнити Тимчасовий порядок вимогами щодо технічного забезпечення будівель судів та працівників ССО спеціальними технічними засобами: встановлення охоронної сигналізації в будівлях, систем відеонагляду з розміщенням відеокамер внутрішнього та зовнішнього відеонагляду, забезпечення всіх залів судових засідань та кабінетів суддів засобами сповіщення про небезпеку («тривожними кнопками»); обладнання приміщень камерами схову, турнікетами, металошукачами тощо.

РСУ своїм рішенням від 26 жовтня 2018 року № 65 вирішила звернутися до ДСАУ щодо забезпечення всіх залів судових засідань та кабінетів суддів засобами сповіщення про небезпеку («тривожними кнопками») та доручити ДСАУ забезпечити за рахунок коштів Державного бюджету України житло суддів охоронною сигналізацією протягом 2019 року.

ССО наділена правом затримувати осіб, які незаконно проникли або намагаються незаконно проникнути до приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, перевіряти у них документи, що посвідчують особу, здійснювати у встановленому законом порядку особистий огляд затриманих та огляд їх речей, які є при них, і передавати їх правоохоронним органам.

1.4. Забезпечення безпеки суддів та членів їх сімей є гарантією незалежності суддів, яка, в свою чергу, є передумовою забезпечення верховенства права та основоположною гарантією справедливого суду.

Забезпечення безпеки суддів, працівників апарату суду, учасників судового процесу та всіх відвідувачів суду забезпечується спеціальними правилами пропуску на територією суду, забезпеченням охорони судів, підтриманням громадського порядку в будівлі суду.

Стаття 140 коментованого Закону передбачає державний захист суддів та членів їх сімей. Так, судді, члени їхніх сімей та їхнє майно перебувають під особливим захистом держави. ССО, органи правопорядку зобов'язані вживати необхідних заходів для забезпечення безпеки судді, членів його сім'ї, збереження їхнього майна, якщо від судді надійде відповідна заява. Суддя має право на забезпечення засобами захисту, які йому надаються ССО.

Для виконання цієї функції в Україні діє Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», який встановлює систему особливих заходів державного захисту суддів КСУ, суддів та працівників апаратів судів, працівників правоохоронних органів від перешкоджання виконанню покладених на них

законом обов'язків і здійсненню наданих прав, а так само від посягань на життя, здоров'я, житло і майно зазначених осіб та їх близьких родичів у зв'язку із службовою діяльністю цих осіб (ст. 1).

Відповідно до вказаного Закону захисту підлягають судді та працівники апарату судів, які беруть участь у конституційному провадженні або в розгляді справ у судах у кримінальних провадженнях чи провадженнях про адміністративні правопорушення (ст. 2). Хоча вплив на суддю може здійснюватися при розгляді ним будь- яких справ (у тому числі і цивільних чи господарських), а також при виконанні повноважень слідчого судді. Крім того, коментований Закон гарантує державний захист для усіх суддів та членів їх сімей.

Близькими родичами, які підлягають захисту, є батьки, дружина (чоловік), діти, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки. Щодо судді КСУ, вказаним Законом надається захист членам його сім'ї – батькам, чоловіку/дружині, дітям.

Для забезпечення безпеки працівників суду та їх близьких родичів, недоторканності житла, а також збереження їх майна можуть застосовуватися такі заходи: особиста охорона, охорона житла і майна; видача зброї, засобів індивідуального захисту та сповіщення про небезпеку; встановлення телефону за місцем проживання; використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження; тимчасове розміщення у місцях, що забезпечують безпеку; забезпечення конфіденційності даних про об'єкти захисту; переведення на іншу роботу, направлення на навчання, заміна документів, зміна зовнішності, переселення в інше місце проживання.

Приводом для застосування заходів безпеки є: звернення працівника чи його близького родича; звернення керівника відповідного державного органу; отримання оперативної та іншої інформації про наявність загрози життю, здоров'ю, житлу і майну осіб, які підлягають захисту. Рішення про застосування таких заходів приймає голова відповідного суду в строк не більше трьох діб, а у невідкладних випадках – негайно. Про прийняте рішення виноситься мотивована постанова з зазначенням конкретних заходів щодо забезпечення безпеки і строків їх здійснення, про що письмово повідомляється заявник. Якщо заходи безпеки застосовуються не на прохання особи, яка береться під захист, то на це має бути одержана її згода.

За посягання на життя суді, втручання в його діяльність передбачено кримінальну відповідальність: ст. 376 КК України «Втручання в діяльність судових органів»; ст. 377 КК України «Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя, присяжного»; ст. 378 КК України «Умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного»; ст. 379 КК України «Посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя».

За невжиття заходів безпеки (неприйняття рішень, несвоєчасне прийняття рішень, прийняття необґрунтованих рішень чи невжиття заходів безпеки) передбачено застосування дисциплінарної чи кримінальної відповідальності за ст. 380 КК України.

За розголошення відомостей про заходи безпеки також передбачено відповідальність для осіб, які прийняли рішення про їх застосування, чи осіб, які їх здійснюють, – дисциплінарна та кримінальна; для осіб, взятих під захист, – адміністративна за ст. 185–11 КУпАП чи кримінальна відповідальність за ст. 381 КК України.

Статтею 10 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» передбачено додаткові заходи безпеки суддям Вищого антикорупційного суду та членам їх сімей щодо особистої охорони суддів, членів їх сімей та охорони житла, які покликана забезпечувати ССО.

До членів сім'ї судді Вищого антикорупційного суду належать особи, які перебувають у шлюбі, а також їхні діти, у тому числі повнолітні, батьки, особи, які перебувають під опікою і піклуванням, інші особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких не мають характеру сімейних), у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

Суддям Вищого антикорупційного суду, а у разі потреби за його заявою також членам його сім'ї надається цілодобова охорона. За заявою судді Вищого антикорупційного суду здійснюється цілодобова охорона особистого або службового житла судді. Житло судді Вищого антикорупційного суду оснащується охоронною сигналізацією та кнопками тривожної сигналізації. У разі загрози життю чи здоров'ю судді Вищого антикорупційного суду, членів його сім'ї за заявою судді ССО забезпечує тимчасове розміщення таких осіб у місцях, що гарантують їхню безпеку.

Безпека Голови КСУ та Голови ВС забезпечується відповідно до Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб». Державна охорона здійснюється Управлінням державної охорони України. Протягом строку їх повноважень також забезпечується безпека членів їхніх сімей, які проживають разом з ними або супроводжують їх. Після припинення повноважень зазначені особи забезпечуються державною охороною протягом року. Державна охорона у разі наявності загрози життю чи здоров'ю може здійснюватися і щодо суддів цих судів. Рішення про це приймає Президент України за поданням голів відповідних судів чи за поданням начальника Управління державної охорони.

Крім того, ч. 3 ст. 68 коментованого Закону передбачено, що гарантії незалежності і недоторканності суддів, установлені законом, поширюються на присяжних на час виконання ними обов'язків зі здійснення правосуддя. За обґрунтованим клопотанням присяжного заходи безпеки щодо нього можуть уживатися і після закінчення виконання цих обов'язків.

Водночас на ССО повинен бути покладений обов'язок забезпечення безпеки у суді не лише учасників судового процесу, а всіх осіб, які перебувають на території суду, оскільки відвідувачі будівлі суду і учасники судового процесу не є тотожними поняттями.

Крім того, ССО повинна знаходитися в будівлі суду, а не в залі судових засідань під час розгляду справ, підтримання порядку в судовому засіданні покладається на судового розпорядника. У разі необхідності судовий розпорядник може звернутися до Голови суду чи заступника про необхідність підтримання громадського порядку в судовому засіданні силами ССО. На сьогодні діє Інструкція про порядок забезпечення старшими судовими розпорядниками та судовими розпорядниками проведення судового засідання, їх взаємодії з правоохоронними органами, затверджена наказом ДСАУ від 18 жовтня 2004 року № 182/04, яка визначає дії судового розпорядника при підготовці до судового засідання та під час судового засідання для забезпечення громадського порядку та безпеки учасників судочинства. Проте вказана Інструкція потребує приведення її у відповідність до норм коментованого Закону.

Щодо учасників кримінального провадження, порядок забезпечення їх безпеки регулюється Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». Цей Закон гарантує безпеку учасників кримінального судочинства не лише під час судового розгляду кримінального провадження, а на всіх стадіях кримінального процесу. Забезпечення безпеки в такому випадку покладається на спеціальні підрозділи органів, у провадженні яких знаходиться кримінальне провадження.

1.5. Для реагування на протиправні дії, пов'язані з посяганням на суддів, членів їх сімей, працівників суду, учасників судового процесу, надані такі права: обмежувати допуск певних осіб до приміщень суду, органів та установ системи правосуддя за наявності обґрунтованих підстав вважати, що перебування особи у цьому приміщенні створює загрозу безпеці суддів, працівників апарату; затримувати осіб, які незаконно проникли в будівлю, проводити їх особистий огляд, огляд їх речей, перевіряти документи та передавати їх правоохоронним органам; не допускати громадян до окремих приміщень, вимагати від них залишатися на конкретних місцях або залишити їх, тимчасово обмежувати фактичне володіння річчю, якщо це необхідно для забезпечення особистої безпеки суддів та членів їх сімей, працівників суду, безпеки учасників судового процесу; залучати за погодженням з керівниками правоохоронних та інших державних органів їх працівників, співробітників, військовослужбовців, технічні та інші засоби; застосовувати зброю, заходи фізичного впливу та спеціальні засоби.

Тобто працівники ССО наділені досить широкими правами, які їм дозволяють припинити протиправні дії, затримати особу, викликати працівників правоохоронних органів та передати особу цим органам за дня подальшої кваліфікації її дій та притягнення до адміністративної чи кримінальної відповідальності за такі протиправні дії.

Водночас КУпАП не передбачає відповідальності за непокору законним вимогам працівника ССО. Так, за злісну непокору законному розпорядженню поліцейського ст. 185 КУпАП передбачена адміністративна відповідальність. Тобто, поки охорону здійснюють поліцейські, порушників можливо притягнути до адміністративної відповідальності за непокору поліцейському.

2. Для виконання покладених коментованою статтею на ССО правоохоронних обов'язків вона наділена певними правами.

2.1. Для перевірки документів, які посвідчують особу, необхідно знати перелік таких документів. Документи, що посвідчують особу, визначені ст. 13 Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус».

Такі документи поділяються на дві групи: 1) документи, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України: паспорт громадянина України; паспорт громадянина України для виїзду за кордон; дипломатичний паспорт України; службовий паспорт України; посвідчення особи моряка; посвідчення члена екіпажу; посвідчення особи на повернення в Україну; тимчасове посвідчення громадянина України; 2) документи, що посвідчують особу та підтверджують її спеціальний статус: посвідчення водія; посвідчення особи без громадянства для виїзду за кордон; посвідка на постійне проживання; посвідка на тимчасове проживання; картка мігранта; посвідчення біженця; проїзний документ біженця; посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту; проїзний документ особи, якій надано додатковий захист.

Окремо Тимчасовим порядком забезпечення охорони судів, органів та установ системи правосуддя, а також підтримання громадського порядку в них визначено перелік документів, на підставі яких може здійснюватися ідентифікація відвідувачів. Цей Тимчасовий порядок розширює перелік документів та передбачає такі: паспорт громадянина України, паспорт громадянина України для виїзду за кордон, службове посвідчення, національне посвідчення водія України, пенсійне посвідчення, інший офіційний документ, що містить фотокартку особи та печатку установи, яка видала документ. Для суддів пропуск у приміщення дозволяється за пред'явлення посвідчення судді. Для працівників ЗМІ дозволяється пред'явлення редакційного посвідчення, іншого документа, виданого редакцією відповідного засобу масової інформації.

Крім того, Тимчасовим порядком дозволяється пропуск до приміщення і без документа, що посвідчує особу. У такому випадку поліцейський або військовослужбовець Національної гвардії України інформує про це керівника або заступника керівника секретаріату (апарату) органу та установи системи правосуддя, який повинен встановити особу та мету візиту відвідувача, а також вирішити питання щодо можливості пропуску такої особи до приміщення.

Законодавство не визначає, що розуміти під «наявністю обґрунтованих підстав» вважати, що перебування особи в приміщенні створює загрозу безпеці суддів чи працівників апарату чи порушення громадського порядку.

Виходячи з закону формальної логіки, можемо дійти висновку, що підставою для недопуску осіб на територію суду, органу чи установи системи правосуддя є прямо визначені в Тимчасовому порядку чи локальних документах судів, органів та установ, заборони. Зокрема, відповідно до Тимчасового порядку, забороняється: пропуск осіб в неробочі години (крім закріплених у документах винятків), пропуск до приміщень осіб з ознаками алкогольного чи наркотичного сп'яніння; з тваринами; вогнепальною, газовою зброєю та пристроями для відстрілу патронів із гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, балончиками, спорядженими речовиною сльозогінної (сльозоточивої чи дратівної) дії, крім осіб, визначених у п. 12 розд. II Тимчасового порядку; з легкозаймистими, вибухонебезпечними, радіоактивними та отруйними речовинами; з колюче-ріжучими предметами; валізами, господарськими сумками, пакетами великих розмірів (600х400х200 мм).

2.2. Поверхнева перевірка, яку мають право проводити працівники ССО, може застосовуватися щодо всіх осіб, які входять до приміщення суду, органів, установ системи правосуддя і не потребує наведення якихось аргументованих підстав. Поверхневу перевірку працівниками ССО слід відрізняти від однойменного превентивного поліцейського заходу, передбаченого ст. 34 Закону України «Про Національну поліцію».

Поверхнева перевірка, яку можуть проводити працівники ССО, полягає у візуальному огляді осіб, огляді їх речей, проведенні по поверхні вбрання осіб спеціальним приладом або засобом. Поверхнева перевірка поліцейського додатково включає можливість проведення по поверхні одягу рукою, а також візуального огляду речі чи транспортного засобу, проте проводиться за наявності певних підстав, визначених ч.ч. 2, 4 ст. 34 Закону України «Про національну поліцію», зокрема, щодо особи, якщо існує достатньо підстав вважати, що особа має при собі річ, обіг якої заборонено чи обмежено або яка становить загрозу життю чи здоров'ю такої особи або інших осіб.

Поліцейські, які сьогодні здійснюють охорону приміщення судів, керуються Законом України «Про національну поліцію», отже не мають права проводити поверхневу перевірку всіх осіб, які входять до приміщень.

Поверхневу перевірку слід відрізняти від особистого огляду та огляду речей, права проведення яких також надані працівникам ССО.

2.3. Працівникам ССО надано право затримувати осіб, які незаконно проникли або намагаються незаконно проникнути до приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, перевіряти у них документи, що посвідчують особу. Проте чинним законодавством України передбачено лише два види затримання: адміністративне та кримінальне, проведення яких чітко регламентовано.

Так, порядок проведення адміністративного затримання передбачено ст. 261 КУпАП, воно може здійснюватися лише у разі вчинення адміністративного правопорушення. Відповідно до ст. 261 КУпАП адміністративне затримання може проводитися органами внутрішніх справ (Національної поліції), зокрема у разі вчинення дрібного хуліганства, вчиненні злісної непокори законному розпорядженню чи вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, а також військовослужбовця чи образи їх, публічних закликів до невиконання вимог поліцейського, при прояві неповаги до суду тощо. Строк такого затримання не може перевищувати трьох годин.

Кримінальне затримання регламентовано ст.ст. 207–213 КПК України. Відповідно до ст. 207 КПК України будь-яка особа може затримати будь-яку особу при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні, та негайно доставити її до уповноваженої службової особи. Уповноважена службова особа може провести затримання в порядку ст. 208 КПК України, під час якого дозволяється проведення обшуку затриманої особи та зобов'язана негайно доставити особу до найближчого органу досудового розслідування. Строк кримінального затримання не може перевищувати 72 годин.

Таким чином, чинне законодавство не передбачає механізму реалізації права на затримання працівниками ССО. Водночас, керуючись ст. 207 КПК України, працівник ССО може затримати особу у разі вчинення або замаху на вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні, та негайно передати її правоохоронним органам.

Закон України «Про охоронну діяльність» надає право суб'єкту охоронної діяльності затримувати осіб, які незаконно проникли на об'єкт охорони (п. 3 ч. 1 ст. 12 Закону). Затримання особи персоналом охорони не є адміністративним затриманням. Затримана особа негайно передається органу Національної поліції за місцем вчинення правопорушення (ч. 2 ст. 16 Закону). Проте ССО не є суб'єктом охоронної діяльності (суб'єкт господарювання будь-якої форми власності, створений та зареєстрований на території України, що здійснює охоронну діяльність на підставі отриманої у встановленому порядку ліцензії).

Працівникам ССО також надано право здійснювати у встановленому законом порядку особистий огляд затриманих та огляд їх речей, які є при них. Знову ж таки, порядок проведення особистого огляду затриманих передбачено КУпАП, та є заходом, який проводять при вчиненні адміністративного правопорушення (ст. 264

КУпАП). Ст. 264 КУпАП ССО не віднесено до органів, які мають право проводити особистий огляд та огляд їх речей.

Особистий огляд може проводитися поліцейським тієї ж статі з обов'язковою присутністю двох понятих тієї ж статі. Огляд речей проводиться у присутності особи – власника (володільця) речей, або у невідкладних випадках в присутності двох понятих при відсутності власника (володільця) речей. Про особистий огляд, огляд речей складається протокол або про нього робиться відповідний запис в протоколі про адміністративне правопорушення чи адміністративне затримання

Таким чином, порядок реалізації наданого права законом не встановлено, а тому працівники ССО не можуть проводити особистий огляд та огляд речей. У разі вчинення адміністративного правопорушення на території суду, органу чи установи системи правосуддя працівники ССО зобов'язані викликати поліцію для складання протоколу про адміністративне правопорушення чи проведення адміністративного затримання.

2.4. Тимчасовим порядком не передбачено переліку приміщень, доступ до яких забороняється чи обмежується для громадян, встановлені лише загальні заборони на відвідування приміщення суду в неробочі години, з певними речами тощо, а також заборону відвідування режимних об'єктів. Такі обмеження залежать від виду суду, органу чи установи системи правосуддя та повинні визначатися їх локальними актами.

Вимога ССО залишатися на певному місці, якщо при цьому вживають заходів примусу, є за своєю суттю затриманням, оскільки полягає у тимчасовому обмеженні свободи пересування. Отже, виходячи з чинного законодавства застосовується лише у разі вчинення адміністративного правопорушення і не може бути застосоване ССО, оскільки немає визначеного законом порядку його застосування.

Вимога залишатися в конкретних місцях чи залишити їх без застосування заходів примусу є по суті законною вимогою представника державного органу. Проте чинним законодавством України не передбачено відповідальності за невиконання вимог працівника ССО.

Певні заходи можливо застосувати до порушника правил, якщо це відбулося в судовому засіданні. Залежно від виду процесу до порушника може бути застосовано попередження, видалення із зали судового засідання чи притягнення порушника до адміністративної відповідальності за ст. 185–3 КУпАП.

Тимчасове обмеження фактичного володіння річчю може бути застосовано за згодою особи щодо речей, які заборонено приносити до приміщень суду, органів, установ системи правосуддя. Для їх збереження обладнуються камери схову. Відмова особи покласти заборонені речі в камеру схову є підставою для відмови їй в допуску на територію суду, органу чи установи системи правосуддя.

2.5. Порядок використання інформаційних ресурсів Національною поліцією визначено ст. 27 Закону України «Про Національну поліцію». Так, поліція має безпосередній оперативний доступ до інформації та інформаційних ресурсів інших органів державної влади за обов'язковим дотриманням Закону України «Про захист персональних даних». Інформація про доступ до бази (банку) даних повинна фіксуватися та зберігатися в автоматизованій системі обробки даних, включно з інформацією про поліцейського, який отримав доступ, та про обсяг даних, доступ до яких було отримано. Кожна дія поліцейського щодо отримання інформації з інформаційних ресурсів, передбачених ст.ст. 26, 27 згаданого Закону, фіксується у спеціальному

електронному архіві, ведення якого покладається на службу інформаційних технологій Міністерства внутрішніх справ України. В електронному архіві фіксуються прізвище, ім'я, по батькові та номер спеціального жетона поліцейського, вид отриманої інформації, реєстр, з якого отримувалася інформація, час отримання інформації та інші дані, необхідні для ідентифікації поліцейського, який отримував інформацію з реєстрів. Ст. 26 Закону України «Про національну поліцію» передбачає, що поліція наповнює та підтримує в актуальному стані бази (банки) даних за 18 пунктами.

Інформація згідно зі ст.ст. 20, 21 Закону України «Про інформацію» за порядком доступу поділяється на відкриту та інформацію з обмеженим доступом (конфіденційну, таємну, службову). Відповідно до Правил забезпечення захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, затверджених Постановою КМУ від 29 березня 2006 року № 373, усім користувачам повинен бути забезпечений доступ до ознайомлення з відкритою інформацією. Доступ до службової інформації надається тільки ідентифікованим та автентифікованим користувачам. Вимоги до захисту в системі інформації, що становить державну таємницю, визначаються згаданими Правилами та законодавством у сфері охорони державної таємниці. Забезпечення захисту в системі таємної інформації, яка не становить державну таємницю, та конфіденційної інформації здійснюється згідно з вимогами до захисту службової інформації, якщо інше не передбачено законом.

Види інформації в конкретній інформаційній системі на порядок надання доступу до неї, як правило, визначаються в підзаконному акті, яким створюється певна інформаційна система. Для отримання доступу до службової інформації ССО повинна обґрунтувати службову необхідність отримання такої інформації, тобто те, що отримання певних відомостей необхідне для здійснення покладених на ССО повноважень.

Підп. 14–15 п. 14 Положення про ССО передбачено, що служба має право одержувати в установленому законодавством порядку від державних органів та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та їх посадових осіб, а також громадян та їх об'єднань інформацію, документи і матеріали, необхідні для виконання покладених на неї завдань; а також користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів, установ та іншими технічними засобами.

Порядок надання певним органом відомостей (у тому числі і з реєстрів) визначається підзаконними актами. Як правило, такими підзаконними актами передбачено надання певної інформації на законні запити державних органів. Відповідно у запиті ССО має обґрунтувати, що запрошені відомості необхідні для здійснення покладених на ССО повноважень.

2.6. *Див. коментар до цієї статті, викладений у п. 1.4.*

2.7. Порядок застосування ССО технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису коментованим Законом не визначено.

Згідно з Положенням про ССО останньому надано право застосовувати технічні прилади і технічні засоби, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засоби фото- і кінозйомки, відеозапису (підп. 7 п. 14).

Вказане право є превентивним заходом, покликаним попередити вчинення протиправних дій або ж виявити, зафіксувати та оперативно відреагувати на їх

вчинення. Воно є інструментом підтримання громадського порядку та забезпечення громадської безпеки на території суду, органів чи установ системи правосуддя.

2.8. Порядок та періодичність проведення огляду території будинків, приміщень суду, органів і установ системи правосуддя повинен бути визначений у підзаконному акті або локальному акті.

2.9. У коментованому пункті не зазначена мета залучення вказаних працівників та технічних засобів, оскільки завдання ССО можуть бути відмінні від завдань інших державних органів, правова підстава та порядок такого залучення. Наприклад, Закон України «Про національну поліцію» не передбачає можливості залучення поліцейських іншими державними органами. Відповідно такі питання повинні регулюватися цивільно-правовими угодами між ССО та державними чи правоохоронними органами.

Положення про ССО передбачає, що служба під час виконання покладених на неї завдань взаємодіє з відповідними органами та установами, у тому числі інших держав, з метою вдосконалення діяльності служби (п. 15); Голова ССО взаємодіє з органами державної влади з питань соціального захисту та пенсійного забезпечення співробітників та інших працівників служби (підп. 32 п. 19); служба взаємодіє з іншими суб'єктами боротьби з тероризмом з питань застосування сил та засобів служби; (підп. 6 п. 13).

2.10. Заходи, перераховані у п. 10 ч. 2 коментованої статті, є поліцейськими заходами примусу, передбаченими ст. 42 Закону України «Про національну поліцію».

Фізичним впливом є застосування будь-якої фізичної сили, а також спеціальних прийомів боротьби з метою припинення протиправних дій правопорушників.

Спеціальні засоби як поліцейські заходи примусу – це сукупність пристроїв, приладів і предметів, спеціально виготовлених, конструктивно призначених і технічно придатних для захисту людей від ураження різними предметами (у тому числі від зброї), тимчасового (відворотного) ураження людини (правопорушника, супротивника), пригнічення чи обмеження волі людини (психологічної чи фізичної) шляхом здійснення впливу на неї чи предмети, що її оточують, з чітким регулюванням підстав і правил застосування таких засобів та службових тварин.

Дозволяється застосування таких спеціальних засобів: гумові та пластикові кийки; електрошокові пристрої контактної та контактно-дистанційної дії; засоби обмеження рухомості (кайданки, сітки для зв'язування тощо); засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії; засоби примусової зупинки транспорту; спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби; службові собаки та службові коні; пристрої, гранати та боєприпаси світлозвукової дії; засоби акустичного та мікрохвильового впливу; пристрої, гранати, боєприпаси та малогабаритні підривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень; пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії; засоби, споряджені безпечними димоутворюючими препаратами; водомети, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби. Підстави застосування спеціальних засобів визначені ст. 45 згаданого вище Закону.

Порядок застосування цих заходів визначається ст. 43 Закону України «Про національну поліцію». Так, у цьому випадку працівник ССО зобов'язаний заздалегідь попередити особу про застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї і надати їй достатньо часу для виконання законної вимоги працівника ССО,

крім випадку, коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи чи та/або поліцейського або інші тяжкі наслідки, або в ситуації, що склалася, таке попередження є невиправданим або неможливим. Попередження може бути зроблено голосом, а за значної відстані або звернення до великої групи людей – через гучномовні установки, підсилювачі звуку. Заборонено застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї до жінок з явними ознаками вагітності, малолітніх осіб, осіб з явними ознаками обмежених можливостей або старості, крім випадків учинення ними збройного чи групового нападу, вчинення збройного опору поліцейському, що загрожує життю і здоров'ю інших осіб або поліцейських, якщо відбити такий напад або опір іншими способами і засобами неможливо.

Підстави для застосування фізичної сили визначені ст. 44 згаданого Закону, зокрема, працівник ССО може застосовувати фізичну силу, у тому числі спеціальні прийоми боротьби (рукопашного бою), для забезпечення особистої безпеки або/та безпеки інших осіб, припинення правопорушення, затримання особи, яка вчинила правопорушення, якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання повноважень, покладених на нього законом.

Порядок застосування поліцейськими вогнепальної зброї визначено у ст. 46 вказаного вище Закону. Зокрема, поліцейський уповноважений у виняткових випадках застосовувати вогнепальну зброю: 1) для відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї, у випадку загрози їхньому життю чи здоров'ю; 2) для захисту осіб від нападу, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю; 3) для звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі; 4) для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення; 5) для затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти; 6) для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського; 7) для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського.

Застосовувати вогнепальну зброю дозволяється тільки після попередження про необхідність припинення протиправних дій і намір використання заходу примусу, визначеного цією статтею.

Застосування вогнепальної зброї без попередження допускається: 1) при спробі особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену ним відстань, чи доторкнутися до зброї; 2) у разі збройного нападу, а також у разі раптового нападу із застосуванням бойової техніки, транспортних засобів або інших засобів, що загрожують життю чи здоров'ю людей; 3) якщо особа, затримана або заарештована за вчинення особливо тяжкого чи тяжкого злочину, втікає із застосуванням транспортного засобу; 4) якщо особа чинить збройний опір; 5) для припинення спроби заволодіти вогнепальною зброєю.

Застосовувати вогнепальну зброю дозволяється тільки з метою заподіяння особі такої шкоди, яка є необхідною і достатньою в такій обстановці, для негайного відвернення чи припинення збройного нападу. Заборонено застосовувати вогнепальну зброю в місцях, де може бути завдано шкоди іншим особам, а також у вогненебезпечних та вибухонебезпечних місцях, крім випадків необхідності відбиття нападу або крайньої необхідності.

Проблема із застосуванням цих заходів працівниками ССО полягає у тому, що більшість зазначених підстав для її застосування пов'язані з виконанням працівниками поліції своїх повноважень, при цьому ССО не наділена більшістю з таких повноважень.

Стаття 16 Закону України «Про охоронну діяльність» дозволяє під час здійснення охоронної діяльності застосування лише заходів фізичного впливу та спеціальних засобів.

Так, під час здійснення охоронної діяльності персонал охорони має право застосовувати до осіб, які посягають на об'єкт охорони, заходи фізичного впливу та спеціальні засоби в особливих випадках, якщо інші заходи не привели до припинення посягання або до виконання особою законної вимоги персоналу охорони, у разі: 1) захисту себе або іншої особи від нападу, що становить загрозу життю та здоров'ю або майну; 2) запобігання незаконній спробі насильницьким шляхом заволодіти спеціальними засобами; 3) необхідності затримати правопорушника, який незаконно проник на об'єкт, що охороняється, або який вчиняє інші протиправні дії та чинить опір; 4) знешкодження тварини, що загрожує життю та здоров'ю персоналу охорони або інших осіб. Затримання особи персоналом охорони не є адміністративним затриманням. Затримана особа негайно передається органу Національної поліції за місцем вчинення правопорушення.

Застосовувати заходи фізичного впливу та спеціальні засоби дозволяється тільки після попередження голосом і жестами про намір їх застосування. Заходи фізичного впливу та спеціальні засоби можуть застосовуватися без попередження у разі: раптового нападу; нападу чи опору з використанням зброї або предметів, що становлять загрозу життю та здоров'ю особи, або з використанням механічних транспортних засобів.

Вид спеціального засобу, час початку та інтенсивність його застосування визначаються з урахуванням ситуації, що склалася, характеру правопорушення та особи правопорушника. Забороняється застосовувати заходи фізичного впливу та спеціальні засоби проти жінок з явними ознаками вагітності, осіб похилого віку або з вираженими ознаками інвалідності та малолітніх осіб, а також проти осіб, які відповідно до законодавства є носіями спеціального статусу недоторканності, крім випадків учинення ними нападу, що становить загрозу життю та здоров'ю фізичних осіб, персоналу охорони, або збройного нападу чи збройного опору.

У разі, якщо неможливо уникнути застосування заходів фізичного впливу та спеціальних засобів, їх застосування має здійснюватися в межах правомірності з дотриманням умов і обставин, які виключають злочинність діяння, і повинно обмежуватися заподіянням мінімальної шкоди здоров'ю особи чи інших негативних наслідків. У разі заподіяння такої шкоди персонал охорони повинен негайно викликати швидку медичну допомогу та надати першу долікарську допомогу потерпілим. Забороняється застосовувати спеціальні засоби в місцях значного скупчення людей, якщо це може призвести до заподіяння шкоди життю та здоров'ю сторонніх осіб, крім випадків самооборони (самозахисту).

Про всі факти припинення правопорушення стосовно персоналу охорони, майна або фізичних осіб, які охороняються, застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, використання службових собак персонал охорони зобов'язаний негайно в усній або письмовій формі повідомити свого безпосереднього керівника і територіальний орган Національної поліції, а в разі нанесення тілесних ушкоджень

правопорушнику – негайно викликати швидку медичну допомогу. У разі виявлення ознак кримінального правопорушення персонал охорони зобов'язаний до прибуття працівників правоохоронних органів вжити всіх можливих заходів для охорони місця події та збереження слідів кримінального правопорушення, виявлення очевидців і фіксації їхніх персональних даних. Після прибуття працівників правоохоронних органів персонал охорони зобов'язаний діяти за їх вказівкою.

Стаття 163. Проходження служби у Службі судової охорони

1. До кандидатів на посади співробітників Служби судової охорони застосовуються вимоги, передбачені Законом України «Про Національну поліцію» для кандидатів на службу в поліції.

Спеціальні кваліфікаційні вимоги до кандидатів на посади співробітників Служби судової охорони визначаються Головою Служби.

2. Призначення на посади та звільнення з посад співробітників Служби судової охорони у центральному органі управління та керівників і заступників керівників територіальних підрозділів Служби здійснюється Головою Служби судової охорони, а інших співробітників Служби судової охорони у територіальних підрозділах – керівниками відповідних територіальних підрозділів.

Призначення на посади співробітників Служби судової охорони (крім призначення на рівнозначні або нижчі посади) здійснюється виключно за результатами конкурсу, що проводиться Державною судовою адміністрацією України в порядку, визначеному Вищою радою правосуддя.

3. На співробітників Служби судової охорони поширюються обмеження та вимоги, встановлені Законом України «Про запобігання корупції», а також передбачені для поліцейських Законом України «Про Національну поліцію» обмеження, пов'язані зі службою в поліції.

4. Час проходження служби у Службі судової охорони зараховується до страхового стажу, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби, стажу служби в поліції, інших правоохоронних органах.

До стажу служби у Службі судової охорони зараховується стаж служби в поліції, органах внутрішніх справ, військова служба в Збройних Силах України, Службі безпеки України, Державній прикордонній службі України, Національній гвардії України, Управлінні державної охорони України та інших військових формуваннях, утворених відповідно до закону.

5. З метою оцінки ділових, професійних, особистих якостей, освітнього та кваліфікаційного рівнів, фізичної підготовки, визначення відповідності займаним посадам співробітників Служби судової охорони, вирішення питання про переміщення на нижчу посаду або звільнення співробітників Служби судової охорони через службову невідповідність проводиться їх атестування в порядку, що визначається Головою Служби судової охорони.

6. Порядок проходження служби співробітниками Служби судової охорони визначається у відповідному положенні, яке затверджується Вищою радою правосуддя за поданням Голови Служби судової охорони, погодженим з Державною судовою адміністрацією України.

7. Співробітники Служби судової охорони забезпечуються за рахунок держави однострою і знаками розрізнення.

Зразки однострою співробітників Служби судової охорони, правила його носіння та норми належності затверджує Державна судова адміністрація України за поданням Голови Служби судової охорони.

8. Використання спеціальних звань, однострою і службового посвідчення співробітника Служби судової охорони особою, яка не є співробітником Служби

судової охорони, заборонено і має наслідком відповідальність відповідно до закону.

1. Необхідне розмежування співробітників ССО та іншого персоналу служби, адже для забезпечення роботи служби необхідний допоміжний персонал, який не виконує функцій ССО: бухгалтер, секретар, прибиральник, охоронець тощо. Очевидно, що такі особи не повинні відповідати вимогам для поліцейських чи проходити аналогічний конкурс.

Вимоги до кандидатів на посади співробітників ССО такі ж, як для кандидатів на службу в поліції. Вимоги до поліцейських визначені ст. 49 Закону України «Про національну поліцію».

Отже, на посаду співробітників ССО можуть бути прийняті громадяни України віком від 18 років, які мають повну загальну середню освіту, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, які володіють українською мовою. Крім того, згідно з ч. 2 ст. 49 вказаного Закону вимоги щодо рівня фізичної підготовки для поліцейських та кандидатів, які вступають на службу в поліції, затверджує Міністерство внутрішніх справ України. Водночас, ці вимоги не можуть бути застосовані до кандидатів у співробітники ССО, оскільки коментована стаття прямо вказує на відповідність лише вимогам, встановленим Законом України «Про національну поліцію».

Відповідно до ч. 3 ст. 49 Закону України «Про національну поліцію» незалежно від професійних та особистих якостей, рівня фізичної підготовки та стану здоров'я на службу в поліції не можуть бути прийняті особи:

– у випадках, визначених ч. 2 ст. 61 згаданого Закону: 1) особа, визнана недієздатною або обмежено дієздатною особою; 2) особа, засуджена за умисне вчинення тяжкого та особливо тяжкого злочину, у тому числі судимість якої погашена чи знята у визначеному законом порядку; 3) особа, яка має непогашену або незняту судимість за вчинення злочину, крім реабілітованої; 4) особа, щодо якої було припинено кримінальне провадження з нереабілітуючих підстав; 5) особа, до якої були застосовані заходи адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією; 6) особа, яка відмовляється від процедури спеціальної перевірки під час прийняття на службу в поліції або від процедури оформлення допуску до державної таємниці, якщо для виконання нею службових обов'язків потрібен такий допуск; 7) особа, яка має захворювання, що перешкоджає проходженню служби в поліції. Перелік захворювань, що перешкоджають проходженню служби в поліції, затверджується Міністерством внутрішніх справ України спільно з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я; 8) особа, яка втратила громадянство України та/або має громадянство (підданство) іноземної держави, або особа без громадянства; 9) особа, яка надала завідомо неправдиву інформацію під час прийняття на службу в поліції;
– відмовляються від взяття на себе зобов'язань дотримуватися обмежень та/або від складання Присяги поліцейського, визначених законом. Обмеження для служби в поліції встановлені ст. 61 Закону України «Про національну

поліцію» (не може бути членом політичної партії та не може організовувати страйки та брати участь у страйках);

– особи, які звільнені або мали бути звільнені з посад на підставі Закону України «Про очищення влади». Ст. 7 Зазначеного Закону вказує, що відомості про таких осіб вносяться до Єдиного державного реєстру осіб, щодо яких застосовано положення Закону України «Про очищення влади», що формується та ведеться Міністерством юстиції України, відповідно перевірка такої інформації не викликає труднощів.

2. Порядок проведення конкурсу для призначення на посади співробітників ССО затверджено рішенням ВРП від 30 жовтня 2018 року № 3308/0/15–18.

Конкурс проводить комісія, яка спеціально створюється. Так, для проведення конкурсу на зайняття посад співробітників центрального органу управління ССО ДСА України утворюється конкурсна комісія у складі не менше п'яти осіб, до складу якої входить член ВРП. Щодо членів комісії Порядок не визначає, з числа яких органів вони повинні бути. Для проведення конкурсу на зайняття посад співробітників територіальних підрозділів ССО ДСАУ утворюються конкурсні комісії у складі не менше п'яти осіб у відповідних територіальних управліннях ДСАУ з працівників цих територіальних управлінь та територіальних підрозділів ССО (далі – конкурсна комісія). До роботи конкурсної комісії можуть залучатися представники судів, правоохоронних органів, інших державних органів (на безоплатній основі), науковці та експерти у відповідній сфері.

Конкурс включає вісім етапів:

1) прийняття рішення про оголошення конкурсу. Рішення про оголошення конкурсу на зайняття вакантних посад співробітників центрального органу управління ССО, керівників і заступників керівників територіальних підрозділів ССО приймається Головою ССО. Рішення про оголошення конкурсу на зайняття вакантних посад співробітників ССО у територіальних підрозділах ССО приймається керівниками відповідних територіальних підрозділів;

2) оприлюднення рішення про оголошення конкурсу. Оголошення про проведення конкурсу на посади співробітників ССО оприлюднюється на офіційному веб-порталі судової влади України, на офіційних веб-сайтах ДСАУ, її територіальних управлінь. Інформація може бути додатково оприлюднена на інших інформаційних ресурсах або в засобах масової інформації. Строки оприлюднення такого рішення Порядком не визначені, що може негативно позначитися на можливостях прийняття участі у конкурсі у зв'язку з тим, що прийняте рішення не буде своєчасно опубліковане;

3) прийняття документів від осіб, які бажають взяти участь у конкурсі. Для участі у конкурсі необхідно подати документи, визначені у ст. 54 Закону України «Про Національну поліцію», а саме:

а) письмову заяву про участь у конкурсі, у якій також зазначається про надання особою згоди на проведення спеціальної перевірки відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» і на обробку персональних даних відповідно до Закону України «Про захист персональних даних»;

б) копію паспорта громадянина України;

в) копії документів про освіту;

г) особову картку визначеного зразка, автобіографію та фотографії розміром і в кількості, визначених Типовим порядком проведення конкурсу;

д) декларацію, визначену Законом України «Про запобігання корупції»;

е) копію трудової книжки (за наявності);

є) медичну довідку про стан здоров'я, форму і порядок надання якої визначають спільно центральний орган виконавчої влади з реалізації державної політики у сфері державної служби та центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я;

ж) копію військового квитка або посвідчення особи військовослужбовця (для військовозобов'язаних або військовослужбовців).

При цьому, відповідно до ч. 2 ст. 54 вказаного Закону: заборонено вимагати від особи, яка претендує на зайняття вакантної посади в поліції, документи, не визначені цією статтею, якщо надання інших документів не визначено законом. Проте ч. 3 цієї статті передбачено, що особа, яка бажає взяти участь у конкурсі, має право додати до заяви про участь у конкурсі інші документи.

Порядок не визначає, яким чином кандидат повинен підтвердити його відповідність спеціальним кваліфікаційним вимогам для співробітників ССО, які визначаються Головою ССО згідно з ч. 1 цієї коментованої статті, оскільки Законом України «Про національну поліцію» передбачено виключний перелік документів, які можуть вимагати від особи. З прийняттям Головою ССО підзаконного акту, в якому будуть визначені такі додаткові вимоги до співробітників ССО, може виникнути правова колізія між нормами різних законів та підзаконних актів. З метою її уникнення Голова ССО може визначати вимоги щодо певних професійних компетентностей, які можна буде перевірити під час конкурсу. Наприклад, у Порядку проведення конкурсу передбачено, що Голова ССО визначає вимоги до рівня фізичної підготовки ССО, перевірка якої є одним з етапів конкурсу, тобто це не вимагає від кандидата надання додаткових документів, а перевірятиметься в межах проведення конкурсу.

Порядок також не визначає мінімального чи максимального строку для подачі конкурсантами документів (наприклад, для конкурсу на зайняття вакантних посад у поліції у ч. 3 ст. 53 Закону України «Про національну поліцію» передбачено, що строк подання документів для участі в конкурсі не може становити менше 10 та більше 30 календарних днів з дня опублікування оголошення про проведення конкурсу).

Відсутність конкретних строків може призвести до обмеження прав кандидатів у зв'язку з стислими строками між оприлюдненням оголошення і закінченням строку прийому документів від кандидатів.

Документи подаються особисто, поштою або на електронну адресу, вказану в оголошенні про конкурс. Служба управління персоналом ДСАУ або її територіального управління веде облік та реєструє документи для участі у конкурсі, подані кандидатами;

4) перевірка поданих документів на відповідність встановленим законодавством вимогам. Документи для участі в конкурсі, подані особами, які бажають взяти в ньому участь, перевіряються на відповідність встановленим законом вимогам службою управління персоналом ДСАУ або її територіального управління протягом трьох робочих днів з дня надходження цих документів. Кандидати, документи яких не відповідають встановленим вимогам, до конкурсу не допускаються, про що їх повідомляє служба управління персоналом ДСАУ або її територіального управління. Таке повідомлення може здійснюватися одним із засобів зв'язку, зазначених кандидатом у заяві про участь у конкурсі;

5) перевірка рівня фізичної підготовки (окрім Голови ССО, його заступників). Перевірку рівня фізичної підготовки, передбачену в оголошенні про проведення

конкурсу, конкурсна комісія організовує на об'єктах спортивної інфраструктури із забезпеченням належних санітарно-гігієнічних умов та в присутності медичних працівників. Вимоги щодо рівня фізичної підготовки для кандидатів на посади співробітників ССО затверджуються Головою ССО. Кандидат, який не відповідає вимогам щодо рівня фізичної підготовки для кандидатів на відповідну посаду співробітників ССО, не допускається до наступного етапу конкурсу.

6) розв'язання ситуаційних завдань та визначення їх результатів для кандидатів на посади Голови ССО, його заступників, керівників територіальних підрозділів ССО, їхніх заступників, керівників структурних підрозділів ССО та територіальних підрозділів ССО. Вказаний етап не поширюється конкурсу не поширюється на «рядових» співробітників ССО, водночас застосовується до кандидатів на посади співробітників ССО, які претендують на зайняття посад заступників голови ССО чи керівників територіальних підрозділів чи керівників структурних підрозділів ССО та територіальних підрозділів ССО.

Ситуаційні завдання складаються з метою визначення рівня знань Конституції України, цього Закону, законів України «Про Національну поліцію», «Про запобігання корупції» та інших актів законодавства, об'єктивного з'ясування спроможності кандидатів використовувати свої знання, досвід під час виконання посадових (службових) обов'язків, а також з метою комплексної перевірки кандидатів на відповідність професійній компетентності, оцінки комунікаційних якостей, володіння комп'ютером, рівня знань іноземної мови (за наявності таких вимог до посади), вміння приймати рішення, організовувати свою роботу і роботу інших, вести переговори. Ситуаційні завдання для вказаних співробітників затверджуються відповідною конкурсною комісією за пропозиціями Голови ССО. Під час затвердження ситуаційних завдань визначаються вимоги до професійної компетентності кандидата, яка буде оцінюватись за результатами їх розв'язання. Особливості вирішення ситуаційних завдань визначені зазначеним вище Порядком. Кандидати, які під час розв'язання ситуаційного завдання отримали середній бал 0,5 або нижче за однією з вимог, а також кандидати, які не з'явилися для розв'язання ситуаційних завдань, вважаються такими, що не пройшли конкурс. Такі кандидати не допускаються до наступного етапу конкурсу;

7) співбесіда. Співбесіда проводиться з метою оцінки відповідності професійної компетентності кандидата встановленим вимогам. Співбесіда передбачає вільне спілкування з можливістю обговорення уявних ситуацій, пов'язаних із майбутнім виконанням посадових (службових) обов'язків кандидатом. Під час співбесіди оцінюються, зокрема, рівень мотивації претендента, його комунікабельність, ерудованість, емоційна врівноваженість та професіоналізм. Співбесіду проводить конкурсна комісія. Кандидати, які під час проведення співбесіди отримали середній бал 0,5 або нижче за однією з вимог, а також кандидати, які не з'явилися на співбесіду, вважаються такими, що не пройшли конкурсний відбір та не можуть бути включеними до загального рейтингу;

8) визначення переможця конкурсу та другого за результатами конкурсу кандидата. За результатами конкурсу складається рейтинговий список кандидатів. Першим за рейтингом та переможцем конкурсу є кандидат, який набрав найбільшу загальну кількість балів. Результати визначення загального рейтингу кандидатів відображаються у протоколі засідання конкурсної комісії. Якщо два і більше кандидатів мають однаковий загальний рейтинг, переможцем конкурсу визнається той кандидат, який має більший досвід роботи на керівних посадах.

Кандидати на зайняття вакантної посади мають право на призначення на таку посаду за результатами спеціальної перевірки, проведеної відповідно до Закону України «Про запобігання корупції». Порядок такої перевірки визначено в ст.ст. 56 та 57 зазначеного Закону. Зокрема, строк такої перевірки не повинен перевищувати двадцяти п'яти календарних днів з дня надання згоди на проведення спеціальної перевірки.

Результати конкурсу оприлюднюються не пізніше ніж протягом 45 календарних днів з дня оприлюднення оголошення про проведення конкурсу. Інформація про переможця конкурсу та другого за результатами конкурсу кандидата на зайняття вакантної посади повинна містити прізвище, ім'я та по батькові кандидата, назву посади та загальну кількість балів, набраних кандидатами.

Другий за результатами конкурсу кандидат має право на призначення на посаду протягом одного року з дня проведення відповідного конкурсу, якщо така посада стане вакантною, а також у разі, коли переможець конкурсу відмовився від зайняття посади або йому буде відмовлено у призначенні на посаду за результатами спеціальної перевірки.

Якщо за результатами конкурсу або в інших передбачених законодавством випадках конкурсна комісія не змогла визначити переможців, приймається рішення про оголошення повторного конкурсу згідно з визначеною цим Порядком процедурою.

Ні коментованим Законом, ні порядком не визначено строк після оголошення результатів конкурсу, впродовж якого переможець конкурсу повинен бути призначений на посаду. Порядок вказує, що рішення комісії може бути оскаржено в судовому порядку, проте не зазначає, чи зупиняє таке оскарження його виконання. Вказані невизначеності можуть породжувати необґрунтоване затягування з призначенням на посади співробітників ССО, що несе в собі корупційні ризики.

3. Обмеження, встановлені Законом України «Про запобігання корупції», передбачені розд. IV зазначеного Закону, а саме: обмеження щодо використання службових повноважень чи свого становища (ст. 22), обмеження щодо одержання подарунків (ст. 23), обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності (ст. 25), обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування (ст. 26), обмеження спільної роботи близьких осіб (ст. 27). Крім того, вказаний Закон встановлює ряд вимог щодо діяльності службової особи в певних ситуаціях, зокрема, щодо запобігання одержанню неправомірної вигоди або подарунка та поводження з ними (ст. 24), запобігання та врегулювання конфлікту інтересів (ст. 28), вимоги до етичної поведінки осіб (ст. 37), вимоги фінансового контролю щодо необхідності подання декларацій (ст. 45), спеціальна перевірка кандидатів на посади (ст. 56).

Обмеження для поліцейських, пов'язані зі службою в поліції, визначені у ст. 61 Закону України «Про Національну поліцію». Зокрема, не може бути поліцейським: 1) особа, визнана недієздатною або обмежено дієздатною особою; 2) особа, засуджена за умисне вчинення тяжкого та особливо тяжкого злочину, у тому числі судимість якої погашена чи знята у визначеному законом порядку; 3) особа, яка має непогашену або незняту судимість за вчинення злочину, крім реабілітованої; 4) особа, щодо якої було припинено кримінальне провадження з нереабілітуючих підстав; 5) особа, до якої були застосовані заходи адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією; 6) особа, яка відмовляється від процедури спеціальної перевірки під час прийняття

на службу в поліції або від процедури оформлення допуску до державної таємниці, якщо для виконання нею службових обов'язків потрібен такий допуск; 7) особа, яка має захворювання, що перешкоджає проходженню служби в поліції. Перелік захворювань, що перешкоджають проходженню служби в поліції, затверджується Міністерством внутрішніх справ України спільно з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я; 8) особа, яка втратила громадянство України та/або має громадянство (підданство) іноземної держави, або особа без громадянства; 9) особа, яка надала завідомо неправдиву інформацію під час прийняття на службу в поліції. Крім того, поліцейський не може бути членом політичної партії та не може організовувати страйки та брати участь у страйках.

4. Необхідне уточнення щодо посад, на які поширюється проходження служби в ССО, адже для забезпечення роботи служби необхідний допоміжний персонал, який не виконує функцій ССО: бухгалтер, секретар, прибиральник, охоронець тощо.

Відповідно до ч. 1 ст. 24 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» *страховий стаж* – період (строк), протягом якого особа підлягає загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню та за який щомісяця сплачені страхові внески в сумі не меншій, ніж мінімальний страховий внесок.

Часто страховий стаж плутають з трудовим. Трудовий стаж – це періоди офіційної роботи, які підтверджуються записами в трудовій книжці. Страховий стаж – це той період, за який працівник чи роботодавець сплачував страхові внески до Пенсійного фонду України.

З 01 січня 2004 року для нарахування пенсії важливий лише страховий стаж. Увесь трудовий стаж, який був у працівника до 2004 року, автоматично перетворився у страховий стаж. Фактично за цей період трудовий перейменували у страховий. Тобто, починаючи з 01 січня 2004 року, трудова книжка не є підтвердженням страхового стажу.

До страхового стажу також входять такі періоди: трудовий стаж до 01 січня 2004 року; періоди навчання у вищому/середньо-спеціальному навчальному закладі, в училищах і на курсах підготовки кадрів, підвищення кваліфікації та перекваліфікації, в аспірантурі, докторантурі і клінічній ординатурі з денною формою навчання до 01 січня 2004 року; з 01 січня 2004 року періоди офіційної роботи, але за умови обов'язкової сплати працівником або роботодавцем страхових внесків; період військової строкової служби; період перебування на фронті чи участь у бойових діях; періоди догляду за дитиною до 3-х років; періоди догляду за інвалідом I групи, за дитиною-інвалідом до 16-ти років; перебування на обліку в центрі зайнятості.

Перевірити страховий стаж можливо у будь-який час, оскільки всі дані про страховий стаж, починаючи з липня 2000 року, містяться в системі персоніфікованого обліку. Перевірити можливо, відвідавши будь-яке відділення/управління Пенсійного фонду України з паспортом та ідентифікаційним кодом, при цьому працівник фонду перевірить таку інформацію. Перевірити можливо також через інформаційний кіоск, який розташований майже в кожному відділення Пенсійного фонду. До нього підноситься Свідоцтво про загальнообов'язкове державне соціальне страхування (його мали видати працівнику на першій роботі), машина зчитує штрих-код і за кілька секунд видає на екран потрібну інформацію. Третій спосіб – зареєструватись на електронному порталі Пенсійного фонду України portal.pfu.gov.ua і, перевіряти у будь-який час, чи зарахували працівнику страховий стаж.

Стаж роботи за спеціальністю, так званий спеціальний трудовий стаж, – це період роботи в певних умовах праці чи на посадах, з якими законодавець пов'язує пільгове (або за особливими правилами) пенсійне забезпечення (*постанова ВС від 14березня 2017 у справі № 21–1753а16*). Вислуга років є видом спеціального стажу. Спеціальний стаж дає право для дострокового виходу на пенсію у зв'язку з вислугою років, підставою для зайняття певних посад (наприклад, наявність стажу роботи в галузі права) тощо.

Стаж державної служби визначається в ст. 46 Закону України «Про державну службу». Стаж державної служби дає право на встановлення державному службовцю надбавки за вислугу років, надання додаткової оплачуваної відпустки.

До стажу державної служби зараховуються: 1) час перебування на посаді державної служби відповідно до цього Закону; 2) час перебування на посаді народного депутата України; 3) час перебування на посадах працівників дипломатичної служби; 4) час перебування на посадах в органах місцевого самоврядування, передбачених Законом України «Про службу в органах місцевого самоврядування»; 5) час перебування на посадах суддів; 6) час перебування на посадах прокурорів; 7) час перебування на посадах, на яких присвоюються військові та спеціальні звання; 8) час професійного навчання державного службовця з відривом від служби, якщо не пізніше 75 днів після його завершення така особа повернулася на державну службу, крім випадків, установлених законом; 9) період, коли державний службовець не працював з поважних причин, але залишався у трудових відносинах з державним органом; 10) час перебування державного службовця у відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, а в разі якщо дитина потребує домашнього догляду – у відпустці без збереження заробітної плати тривалістю, визначеною у медичному висновку, але не більше ніж до досягнення дитиною шестирічного віку; 11) час перебування на посадах радників, помічників, уповноважених та прес-секретаря Президента України, працівників секретаріатів Голови ВРУ, його Першого заступника та заступника, працівників патронатних служб Прем'єр-міністра України та інших членів КМУ, помічників-консультантів народних депутатів України, помічників та наукових консультантів суддів КСУ, помічників суддів, а також на посадах патронатних служб в інших державних органах.

Стаж служби в поліції визначається ст. 78 Закону України «Про Національну поліцію». Стаж служби в поліції дає право на встановлення поліцейському надбавки за вислугу років, надання додаткової оплачуваної відпустки.

До стажу служби в поліції зараховуються: 1) служба в поліції на посадах, що заміщуються поліцейськими, з дня призначення на відповідну посаду; 2) військова служба в Збройних Силах України, Державній прикордонній службі України, Національній гвардії України, Управлінні державної охорони, Цивільній обороні України, внутрішніх військах Міністерства внутрішніх справ України та інших військових формуваннях, утворених відповідно до закону, Службі безпеки України, Службі зовнішньої розвідки, Державній спеціальній службі транспорту; 3) служба в органах внутрішніх справ України на посадах начальницького і рядового складу з дня призначення на відповідну посаду; 4) час роботи у ВРУ, місцевих радах, центральних і місцевих органах виконавчої влади із залишенням на військовій службі, на службі в органах внутрішніх справ України або на службі в поліції; 5) час роботи в органах прокуратури і суді осіб, які працювали на посадах суддів, прокурорів, слідчих, а також служба у ССО; 6) дійсна військова служба в Радянській Армії та Військо-

во-Морському Флоті, прикордонних, внутрішніх, залізничних військах, в органах державної безпеки та інших військових формуваннях колишнього СРСР, а також служба в органах внутрішніх справ колишнього СРСР. Під час обчислення стажу служби в поліції враховуються тільки повні роки вислуги років без округлення фактичного розміру вислуги років у бік збільшення.

Стаж служби в інших правоохоронних органах. Невичерпний перелік правоохоронних органів визначено в ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів». До них відносяться: органи прокуратури, Національної поліції, Служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції.

5. Порядок та періодичність атестування співробітників ССО на сьогодні не визначено. За аналогією з вимогами, встановленими для поліцейських, можемо припустити, що порядок атестування буде дуже схожий з порядком атестування поліцейських.

Атестування для поліцейських передбачено у ст. 57 Закону України «Про Національну поліцію». Порядок його проведення визначено Інструкцією про порядок проведення атестування поліцейських, затвердженою наказом Міністерства внутрішніх справ України від 17 листопада 2015 року № 1465.

6. На момент коментування Порядок проходження служби співробітниками ССО не визначено.

7. Однострій та знаки розрізнення, як правило, використовуються у військовій службі.

Однострій – формений одяг, уніформа. Однострій це форма одягу, яка показує належність особи до певного органу, установи, або певних збройних сил та в сукупності зі знаками розрізнення дає можливість визначити вид органу, вид збройних сил чи рід військ, службову категорію і військове звання особи. Знаки розрізнення є знаками на форменому одязі, що показують персональні військові звання, вид збройних сил, рід військ або служби, термін проходження дійсної служби в лавах Збройних Сил тощо. До знаків розрізнення військових належать: погони, петлиці, кокарди, емблеми, зірочки і нашивки, лампаси і канти, нагрудні і нарукавні знаки тощо.

У правилах носіння однострою поліцейських, затверджених наказом Міністерства внутрішніх справ України від 19 серпня 2017 року № 718, однострій визначено як загальна назва затверджених у встановленому порядку предметів одягу, головних уборів, взуття, білизни, спорядження та знаків розрізнення, які мають особливі відмінні відзнаки (колір, конструкцію, крій, фурнітуру).

Наразі зразки однострою співробітників ССО та правила їх носіння ще не затверджено.

8. На момент коментування передбачено адміністративну відповідальність лише за використання найменування та ознак належності до Національної поліції України. 02 листопада 2018 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо використання найменування та ознак належності до Національної поліції України», яким, серед іншого, доповнено КУпАП ст. 184–3.

Кримінальна відповідальність за самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи передбачена ст. 353 КК України, а за використання підробленого службового посвідчення – ст. 358 КК України.

Стаття 164. Спеціальні звання співробітників Служби судової охорони

1. Установлюються такі спеціальні звання співробітників Служби судової охорони:
1) спеціальні звання молодшого складу:
рядовий Служби судової охорони;
капрал Служби судової охорони;
сержант Служби судової охорони;
старший сержант Служби судової охорони;
2) спеціальні звання середнього складу:
молодший лейтенант Служби судової охорони;
лейтенант Служби судової охорони;
старший лейтенант Служби судової охорони;
капітан Служби судової охорони;
майор Служби судової охорони;
підполковник Служби судової охорони;
полковник Служби судової охорони;
3) спеціальне звання вищого складу:
генерал Служби судової охорони.

2. Установлюються такі строки вислуги в спеціальних званнях співробітників Служби судової охорони: капрал Служби судової охорони – 1 рік; сержант Служби судової охорони – 3 роки; молодший лейтенант Служби судової охорони – 1 рік; лейтенант Служби судової охорони – 2 роки; старший лейтенант Служби судової охорони – 3 роки; капітан Служби судової охорони – 4 роки; майор Служби судової охорони – 4 роки; підполковник Служби судової охорони – 5 років.

3. Строки вислуги в званнях рядового Служби судової охорони, старшого сержанта Служби судової охорони, полковника Служби судової охорони, генерала Служби судової охорони не встановлюються.

4. Граничні спеціальні звання молодшого, середнього складу Служби судової охорони за штатними посадами встановлюються Головою Служби судової охорони.

Граничне спеціальне звання вищого складу Служби судової охорони за штатними посадами встановлюється Президентом України.

5. Спеціальне звання вищого складу Служби судової охорони присвоюється Президентом України, інші спеціальні звання Служби судової охорони – відповідно до положення про проходження служби співробітниками Служби судової охорони.

6. Співробітник Служби судової охорони (крім співробітників, які мають спеціальні звання вищого складу) може бути понижений у спеціальному званні на один ступінь унаслідок застосування відповідного дисциплінарного стягнення на підставах і в порядку, визначених для поліцейських Дисциплінарним статутом Національної поліції України.

Співробітникам Служби судової охорони, пониженим у спеціальному званні на один ступінь, чергові спеціальні звання присвоюються в порядку, передбаченому цим Законом та положенням про проходження служби співробітниками Служби судової охорони.

1. Спеціальні звання співробітників ССО встановлюються за аналогією зі спеціальними званнями поліції. Спеціальні звання дають ряд переваг та пільг: право на підвищення по службі, підвищена заробітна плата за рахунок отримання окладу за спеціальним званням, встановлення надбавки за вислугою років, дострокове

звільнення зі служби та вихід на пенсію тощо. Пониження в спеціальному званні відповідно є заходом дисциплінарного стягнення.

Припускаємо, що вимоги до порядку присвоєння спеціальних звань будуть встановлені в положенні про проходження служби співробітниками ССО, що буде розроблено та прийнято в майбутньому.

Слід розрізняти первинні спеціальні звання та чергові спеціальні звання. Первинні спеціальні звання встановлюються при прийомі на службу одночасно з прийняттям наказу про прийняття на службу. Чергові спеціальні звання зазвичай присвоюються за вислугою років у попередньому спеціальному званні.

2. У коментованій частині статті встановлено загальні строки вислуги в спеціальних званнях співробітників ССО. Ці строки вислуги є підставою для присвоєння чергового спеціального звання (у разі відсутності інших підстав, які цьому перешкоджають, наприклад, наявність дисциплінарного стягнення).

Строки вислуги у спеціальних званнях за загальним правилом починають обраховуватися з моменту видачі наказу про присвоєння певного спеціального звання. У разі прийняття на службу раніше звільнених з неї співробітників ССО їм повинно бути присвоєно спеціальне звання, яке вони мали на момент звільнення. При цьому, при повторному прийнятті на службу до строку вислуги в спеціальному званні зараховується попередній строк вислуги в спеціальному званні, яке мала особа на момент звільнення зі служби в ССО.

Коментованим Законом не визначено, яким чином враховуватиметься наявність інших військових звань у особи при переведенні чи прийнятті на ССО, наприклад, військовослужбовців, поліцейських, працівників інших правоохоронних органів. Очевидно, що це питання повинно бути врегульовано в положенні про проходження служби співробітниками ССО. Наприклад, для поліцейських передбачено, що військовослужбовцям та громадянам, які мають військові або спеціальні звання, класні чини, під час прийняття на службу в поліції присвоюються первинні спеціальні звання поліції, відповідні наявним у них військовим або спеціальним званням, класним чинам, у порядку, визначеному Міністерством внутрішніх справ України.

У випадку застосування до співробітника ССО дисциплінарного стягнення у вигляді пониження в спеціальному звані на один ступінь згідно з Дисциплінарним статутом строк дії дисциплінарного стягнення не зараховується до строків вислуги поліцейського для присвоєння чергового спеціального звання.

3. Строк вислуги не встановлюється для найнижчого на найвищого спеціальних звань молодшого складу: рядового ССО, старшого сержанта ССО, а також для найвищого звання середнього складу – полковника Служби судової охорони, та єдиного звання вищого складу – генерала ССО. Аналогічні положення передбачені в ч. 2 ст. 83 Закону України «Про Національну поліцію» для спеціальних звань поліції.

Оскільки такі строки не встановлено, отримання ними спеціальних звань залежить від займаної ними посади, освіти, результатів атестування тощо. Вказані критерії повинні бути визначені в підзаконному акті. Їх невизначеність, особливо для спеціальних звань молодшого складу, несе ризики суб'єктивного прийняття рішень, а отже може бути інструментом корупційних зловживань (рішення про їх присвоєння зазвичай приймається керівником органу, в якому працює співробітник).

4. Коментована частина передбачає аналогічні положення, як і ч. 2 та 3 ст. 80 Закону України «Про Національну поліцію».

Для спеціальних звань молодшого та середнього складу перелік посад визначатиметься Наказом Голови ССО.

Посади в ССО для граничного спеціального звання вищого складу повинні бути визначені Президентом України. Наразі діє уніфікований Указ Президента України від 21 березня 2002 року № 277/2002 «Про переліки посад військовослужбовців і працівників правоохоронних органів, що підлягають заміщенню особами вищого офіцерського (начальницького) складу, та граничних військових і спеціальних звань за цими посадами», який містить 12 додатків відповідно до органу та передбачає переліки посад військовослужбовців і працівників правоохоронних органів, що підлягають заміщенню особами вищого офіцерського (начальницького) складу, та граничних військових і спеціальних звань за цими посадами. Проте ССО прямо не визначена в коментованому Законі чи інших законах України як правоохоронний орган, хоча і наділена правоохоронними функціями.

5. Спеціальне звання генерал ССО присвоюється Президентом України, його Указом. Щодо інших спеціальних звань, це питання ще не вирішено, оскільки не прийнято положення про проходження служби співробітниками ССО.

6. Для поліцейських як заохочення передбачена можливість дострокового присвоєння чергового спеціального звання. Щодо співробітників ССО коментований Закон такого положення не передбачає.

Підставою для пониження у спеціальному званні на один ступінь є застосування відповідного дисциплінарного стягнення за порушення службової дисципліни, що є дисциплінарним проступком. Підстави і порядок застосування такого дисциплінарного стягнення визначені Законом України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України». Дисциплінарний статут передбачає, що дисциплінарне стягнення у виді пониження у спеціальному званні на один ступінь до поліцейських, які мають первинні спеціальні звання, не застосовується.

Згідно з Дисциплінарним статутом дисциплінарним проступком визнається протиправна винна дія чи бездіяльність поліцейського, що полягає в порушенні ним службової дисципліни, невиконанні чи неналежному виконанні обов'язків поліцейського або виходить за їх межі, порушенні обмежень та заборон, визначених законодавством для поліцейських, а також у вчиненні дій, що підривають авторитет поліції.

При цьому, притягнення до адміністративної, кримінальної або цивільно-правової відповідальності не виключає можливості одночасного притягнення і до дисциплінарної відповідальності.

Застосуванню дисциплінарного стягнення, як правило, передує службове розслідування, яке проводять спеціально створені дисциплінарні комісії за наказом керівника органу, в якому працює особа. Дисциплінарним статутом передбачено, що службове розслідування не призначається у разі надходження до органу матеріалів про вчинення поліцейським адміністративного правопорушення. У такому разі рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності приймається на підставі зазначених матеріалів, складених відповідно до КУпАП. За результатами службового розслідування складається висновок.

Дисциплінарне стягнення застосовується не пізніше одного місяця з дня виявлення дисциплінарного проступку і не пізніше шести місяців з дня його вчинення шляхом видання дисциплінарного наказу. У разі проведення службового розслідування за фактом вчинення дисциплінарного проступку днем його виявлення вважається день затвердження висновку за результатами службового розслідування.

На підставі цього висновку керівник органу, в якому працює особа, приймає рішення про застосування дисциплінарного стягнення. Застосування дисциплінарного стягнення у виді пониження у спеціальному званні на один ступінь здійснюється керівниками, які уповноважені приймати на службу до поліції, призначати на посаду та присвоювати спеціальне звання.

Дисциплінарне стягнення виконується негайно, але не пізніше місяця з дня його застосування. Після закінчення зазначеного строку дисциплінарне стягнення не виконується. Дисциплінарне стягнення у виді пониження у спеціальному званні на один ступінь виконуються (реалізуються) шляхом видання наказу по особовому складу.

Тобто, для пониження у спеціальному званні співробітника ССО необхідне прийняття двох наказів за результатами службової перевірки: наказу про застосування дисциплінарного стягнення та наказу про виконання дисциплінарного стягнення.

Особа, до якої застосовано дисциплінарне стягнення у виді пониження у спеціальному званні на один ступінь, зобов'язана протягом семи календарних днів з дня ознайомлення з наказом здійснити заміну знаків розрізнення на однострої та службового посвідчення. Під час виконання зазначеного дисциплінарного стягнення забороняється зривання погонів, а також будь-які інші дії, що принижують гідність співробітника.

Дисциплінарне стягнення у виді пониження у спеціальному званні на один ступінь діє протягом одного року. Протягом строку дії дисциплінарних стягнень до особи не можуть застосовуватися заходи заохочення, крім дострокового зняття раніше застосованого дисциплінарного стягнення. Строк дії дисциплінарного стягнення не зараховується до строків вислуги співробітника для присвоєння чергового спеціального звання. Закінчення строку дії дисциплінарного стягнення у виді пониження у спеціальному званні на один ступінь не дає особі права на поновлення у спеціальному званні, якого вона була позбавлена за порушення дисципліни. Строк вислуги для присвоєння чергового спеціального звання обліковується в загальному порядку.

Стаття 165. Соціальний захист співробітників Служби судової охорони

1. Грошове забезпечення співробітників Служби судової охорони складається з посадового окладу, окладу за спеціальним званням, щомісячних додаткових видів грошового забезпечення (підвищення посадового окладу, надбавки, доплати, які мають постійний характер), премії та одноразових додаткових видів грошового забезпечення.

2. Грошове забезпечення співробітників Служби судової охорони виплачується у розмірах, що встановлюються Кабінетом Міністрів України на рівні не нижчому, ніж установлений для поліцейських, і повинно стимулювати до комплектування Служби судової охорони кваліфікованими співробітниками.

3. Співробітникам Служби судової охорони гарантується інший соціальний захист в обсягах та порядку, передбачених Законом України «Про Національну поліцію» для поліцейських, за рахунок коштів Державного бюджету України, передбачених на фінансування Служби судової охорони.

(Статтю 160 замінено главою 4 згідно із Законом № 2509-VIII від 12.07.2018)

1. Грошове забезпечення є матеріальною винагородою співробітників ССО за службу.

Умови грошового забезпечення співробітників ССО визначено у Постанові КМУ від 03 квітня 2019 року № 289 «Про грошове забезпечення співробітників Служби судової охорони» (далі – Постанова КМУ № 289), а механізм виплати регулюється Порядком виплати грошового забезпечення співробітникам Служби судової охорони, затвердженим наказом ДСАУ від 06 травня 2019 року № 439 (далі – Порядок виплати грошового забезпечення).

Так, Постановою КМУ № 289 затверджено: схему посадових окладів за посадами окремих категорій співробітників ССО, які займають керівні посади; тарифну сітку розрядів і коефіцієнтів посадових окладів співробітників ССО; схему тарифних розрядів за основними типовими посадами співробітників ССО; схему тарифних коефіцієнтів за спеціальними званнями співробітників ССО; розміри надбавки за стаж служби співробітників ССО.

Відповідно до Порядку виплати грошового забезпечення грошове забезпечення співробітникам ССО визначається залежно від посади, спеціального звання, стажу служби, інтенсивності та умов служби, почесного звання, спортивного звання.

Структура грошового забезпечення співробітників ССО передбачає: 1) щомісячні основні види грошового забезпечення; 2) щомісячні додаткові види грошового забезпечення; 3) одноразові додаткові види грошового забезпечення.

1. До щомісячних основних видів грошового забезпечення належать:

а) посадовий оклад;

б) оклад за спеціальним званням;

в) надбавка за стаж служби.

2. До щомісячних додаткових видів грошового забезпечення належать:

а) підвищення посадового окладу;

б) надбавки;

в) доплати;

г) премія.

3. До одноразових додаткових видів грошового забезпечення належать:

а) винагороди;

б) допомоги.

Відповідно до норм Закону України «Про оплату праці» посадовий оклад – це мінімальний розмір заробітної плати за календарний місяць, встановлений законодавством за виконання певних трудових обов'язків. Він нараховується без урахування додаткових виплат, зазначених у трудовому договорі. Оклад залежить як від займаної посади, так і від освіти. Він нараховується тим фахівцям, трудові обов'язки яких широкі і обсяг виконаної роботи може бути оцінений лише в певній перспективі (юрист, інженер, суддя і т. д.).

Відповідно до Методичних рекомендацій щодо організації матеріального стимулювання праці працівників підприємств і організацій, рекомендованих наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 29 січня 2003 року № 23, визначено основні категорії матеріального стимулювання праці.

Винагорода – будь-яка одноразова, періодична або щомісячна матеріальна (грошова чи натуральна) виплата працюючому на підприємстві відповідно до показників та умов цієї виплати, визначених підприємством.

Премія – основний вид додаткової, понад основну заробітну плату, винагороди, яка виплачується працівникам за результатами їх трудової діяльності та виробни-

цтва в цілому за показниками та умовами оцінки цих результатів, визначеними підприємством.

Надбавки та доплати – це законодавче гарантовані або нормативно (постанови КМУ, угоди та договори) обумовлені виплати працівникам понад їх основну заробітну плату, які пов'язані з особливостями та умовами праці, а також особистими якостями працівників.

Одноразові додаткові види грошового забезпечення можуть включати: одноразову грошову допомогу при звільненні зі служби, матеріальну допомогу для оздоровлення, одноразову грошова допомога в разі загибелі (смерті) чи втрати працездатності співробітника тощо.

Посадові оклади співробітникам ССО встановлюються згідно зі штатним розписом у розмірах, визначених додатком 3 до Постанови КМУ № 289. Розмір посадового окладу співробітнику встановлюється залежно від займаної посади і тарифного розряду, визначеного штатним розписом, наказом по особовому складу одночасно з призначенням на відповідну штатну посаду. Посадові оклади виплачуються з дня вступу до виконання обов'язків за посадою (але не раніше дня видання наказу по особовому складу про призначення на посаду) до дня здавання посади включно. Співробітникам ССО, на яких покладено виконання функцій щодо державного забезпечення особистої безпеки суддів та членів їх сімей, працівників суду, посадові оклади підвищуються до 100 відсотків посадового окладу.

Оклади за спеціальними званнями співробітників ССО виплачуються у розмірах згідно з додатком 4 до Постанови КМУ № 289. Співробітникам ССО, яким спеціальне звання присвоєно одночасно з прийняттям на службу, оклади за спеціальними званнями виплачуються з дня призначення на посаду. У разі присвоєння спеціального звання під час проходження служби у ССО оклад за спеціальним званням співробітнику виплачується з дня підписання наказу про присвоєння відповідного спеціального звання.

Надбавка за стаж служби у ССО співробітникам виплачується у відсотках до посадового окладу з урахуванням окладу за спеціальним званням у розмірах згідно з додатком 5 до Постанови КМУ № 289. До вислуги років для виплати співробітникам надбавки за стаж служби зараховуються періоди, які визначені Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб».

Підвищення посадових окладів за кожним окремим випадком обчислюється з основного посадового окладу та утворює нові розміри посадових окладів, на які нараховуються надбавки, доплати та премії. Підставою для підвищень посадового окладу є наказ по особовому складу із зазначенням відсотка підвищення.

Надбавка за особливості проходження служби співробітникам ССО виплачується в розмірі до 100 відсотків посадового окладу з урахуванням окладу за спеціальним званням та надбавки за стаж служби. Розмір надбавки встановлюється кожному співробітнику ССО індивідуально залежно від специфіки умов проходження служби (успішне виконання повноважень, якість, складність, обсяг та важливість виконуваних завдань, залучення до розробки проектів нормативно-правових актів тощо) на підставі мотивованого подання керівників структурних підрозділів центрального органу управління ССО та територіальних підрозділів ССО та оголошується наказом по особовому складу.

Співробітникам ССО, які виконують функції державного експерта з питань таємниць та фахівцям, які залучаються до підготовки рішень та висновків держав-

них експертів з питань таємниць, наказом Голови ССО встановлюється надбавка в розмірі, визначеному постановою КМУ від 03 січня 2013 року № 2 «Про встановлення надбавок до посадових окладів державних експертів з питань таємниць та фахівців, які залучаються до підготовки рішень та висновків державних експертів з питань таємниць».

Співробітникам ССО, які проходять службу в умовах режимних обмежень, співробітникам режимно-секретних органів в органах ССО установлюється надбавка до посадових окладів в порядку, визначеному постановою КМУ від 15 червня 1994 року № 414 «Про види, розміри і порядок надання компенсації громадянам у зв'язку з роботою, яка передбачає доступ до державної таємниці».

Співробітникам ССО виплачується надбавка за почесне звання «заслужений» у розмірі 10 відсотків посадового окладу. Надбавка за почесне звання «заслужений» установлюється співробітникам ССО у разі, якщо виконання ними службових обов'язків згідно з посадами збігається за профілем із почесним званням.

Співробітникам ССО виплачується надбавка за спортивне звання «заслужений тренер», «заслужений майстер спорту», «майстер спорту міжнародного класу» у розмірі 10 відсотків посадового окладу, «майстер спорту» – 5 відсотків посадового окладу. За наявності двох і більше звань надбавка до посадового окладу виплачується за одним (вищим) званням. Надбавка за спортивне звання виплачується співробітникам ССО за умови, що їх посадові обов'язки відповідають профілю, за яким присвоєно спортивне звання.

Співробітникам ССО, які виконують службові обов'язки в нічний час, виплачується доплата за службу в нічний час у розмірі 35 відсотків посадового окладу з розрахунку за кожну годину служби в нічний час.

Керівники органів ССО мають право преміювати співробітників відповідно до особливостей проходження служби та особистого внеску співробітника в загальні результати служби з урахуванням специфіки і особливостей виконання покладених на нього завдань та у межах асигнувань, затверджених на грошове забезпечення для утримання ССО. Розміри премії встановлюються за рішенням керівників органів ССО відповідно до затверджених ними положень про преміювання та наявного фонду грошового забезпечення.

Співробітникам ССО один раз на рік в межах асигнувань на виплату грошового забезпечення надається матеріальна допомога для вирішення соціально-побутових питань у розмірі, що не перевищує їх місячного грошового забезпечення. Розмір матеріальної допомоги, порядок її виплати встановлюються за рішенням Голови ССО, виходячи з наявного фонду грошового забезпечення.

Співробітникам ССО один раз на рік в межах асигнувань на виплату грошового забезпечення виплачується допомога на оздоровлення в розмірі їх місячного грошового забезпечення. Допомога на оздоровлення надається співробітникам ССО за їх рапортом протягом поточного року на підставі наказу керівника органу ССО.

Грошове забезпечення співробітникам виплачується за місцем проходження служби виключно в межах асигнувань, затверджених кошторисом ССО на грошове забезпечення.

Грошове забезпечення не виплачується: 1) за час надання співробітникам ССО відпусток відповідно до чинного законодавства України, за якими не передбачено збереження заробітної плати; 2) за час відсутності на службі без поважних причин

одну добу і більше; 3) за час перебування на лікуванні в лікарняних закладах понад встановлені чинним законодавством строки.

Співробітникам ССО, які самовільно залишили місце служби, виплата грошового забезпечення призупиняється з дня самовільного залишення місця служби та поновлюється з дня повернення.

Особливості виплати грошового забезпечення співробітникам ССО, що мають місце в окремих випадках, передбачені Порядком грошового забезпечення.

2. Грошове забезпечення співробітників ССО не може бути нижчим рівня грошового забезпечення, встановленого для поліцейських, що слугує відповідною гарантією.

Зокрема, питання грошового забезпечення поліцейських урегульовано постановою КМУ від 11 листопада 2015 р. № 988 «Про грошове забезпечення поліцейських Національної поліції» та Порядком та умовами виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та курсантам вищих навчальних закладів МВС із специфічними умовами навчання, затвердженим наказом Міністерства внутрішніх справ України від 06 квітня 2016 р. № 260.

Визначення розмірів грошового забезпечення співробітників ССО належить до компетенції КМУ.

3. Співробітникам ССО гарантується соціальний захист в обсягах та порядку, передбаченому для поліцейських. Соціальний захист поліцейських визначено розд. IX Закону України «Про Національну поліцію» (ст.ст. 91–103).

Соціальний захист поліцейських включає: спеціальні умови служби (спеціальних розподіл робочого часу та часу відпочинку та компенсації за роботу у вихідні, святкові та неробочі дні (ст. 91); щорічні чергові та додаткові відпустки (ст.ст. 92–93); грошове забезпечення (ст. 94); медичне забезпечення для співробітників та членів їх сімей (ст. 95); житлове забезпечення (ст. 96); одноразову грошову допомогу в разі загибелі (смерті) чи втрати працездатності (ст.ст. 97–101); пенсійне забезпечення (ст. 102); навчання дітей (ст. 103).

Розділ XII

ПРИКІНЦЕВІ ТА ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», крім пунктів 39 та 48 цього розділу, які набирають чинності з дня, наступного за днем опублікування цього Закону.

2. Визнати таким, що втратив чинність з дня набрання чинності цим Законом, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., №№ 41–45, ст. 529; 2015 р., №№ 18–20, ст. 132 із наступними змінами), крім положень, зазначених у пунктах 7, 23, 25, 36 цього розділу.

3. Районні, міжрайонні, районні у містах, міські, міськрайонні суди продовжують здійснювати свої повноваження до утворення та початку діяльності місцевого окружного суду, юрисдикція якого розповсюджується на відповідну територію.

Господарські суди Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя продовжують здійснювати свої повноваження без обмеження строком до утворення та початку діяльності окружних господарських судів, юрисдикція яких розповсюджується на відповідну територію.

(Пункт 3 розділу XII доповнено новим абзацом згідно із Законом № 1798-VIII від 21.12.2016)

Апеляційні суди, утворені до набрання чинності цим Законом, продовжують здійснювати свої повноваження до утворення апеляційних судів у відповідних апеляційних округах. Такі апеляційні суди у відповідних апеляційних округах мають бути утворені та розпочати здійснювати правосуддя не пізніше трьох років з дня набрання чинності цим Законом.

4. Протягом дванадцяти місяців з дня набрання чинності цим Законом:

(Абзац перший пункту 4 розділу XII із змінами, внесеними згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017)

1) утворюється Верховний Суд у порядку та у складі, що визначені цим Законом;

2) призначаються судді Верховного Суду за результатами конкурсу, проведеного відповідно до цього Закону.

5. Верховний Суд створюється на матеріально-технічній базі Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищого господарського суду України, Вищого адміністративного суду України.

5^{-1}. Тимчасово виконуючий обов'язки керівника апарату Верховного Суду затверджує тимчасову структуру, тимчасову чисельність апарату Верховного Суду та призначає на посади працівників апарату Верховного Суду у кількості, необхідній для забезпечення початку роботи Верховного Суду.

(Розділ XII доповнено пунктом 5–1 згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017)

6. Верховний Суд України, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищий господарський суд України, Вищий адміністративний суд України діють у межах їх повноважень, визначених процесуальним законом, до початку роботи Верховного Суду у складі, визначеному цим Законом, та до набрання чинності відповідним процесуальним законодав-

ством, що регулює порядок розгляду справ Верховним Судом у складі, визначеному цим Законом.

7. З дня початку роботи Верховного Суду у складі, визначеному цим Законом, Верховний Суд України, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищий господарський суд України, Вищий адміністративний суд України припиняють свою діяльність та ліквідуються у встановленому законом порядку. До припинення діяльності статус, структура, повноваження, порядок роботи, права, обов'язки, гарантії суддів цих судів визначаються Законом України «Про судоустрій і статус суддів» (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., №№ 41–45, ст. 529; 2015 р., №№ 18–20, ст. 132 із наступними змінами).

8. День початку роботи Верховного Суду у складі, визначеному цим Законом, визначається рішенням його Пленуму, що публікується на веб-порталі судової влади та в газеті «Голос України».

9. Верховний Суд розпочинає роботу за умови призначення щонайменше шістдесяти п'яти суддів Верховного Суду за результатами конкурсу, проведеного відповідно до цього Закону.

10. Кількість посад у кожному з касаційних судів визначається з урахуванням вимог цього Закону щодо палат, які обов'язково створюються у касаційному суді, порядку формування Великої Палати Верховного Суду та з урахуванням інших визначених законом вимог.

11. Не пізніше ніж через п'ять днів з дня призначення шістдесят п'ятого судді Верховного Суду, за принципом рівного представництва від кожного касаційного суду створюється організаційний комітет, який скликає Пленум Верховного Суду в тридцятиденний строк.

12. Не пізніше ніж через десять днів з дня початку роботи Верховного Суду судді кожного касаційного суду проводять збори для вирішення питань внутрішньої діяльності касаційного суду відповідно до цього Закону та обрання суддів до Великої Палати Верховного Суду.

13. Проведення конкурсу на посади суддів Верховного Суду у відповідних касаційних судах має бути розпочато не пізніше двох місяців з дня набрання чинності цим Законом.

14. Судді Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищого господарського суду України, Вищого адміністративного суду України мають право брати участь у конкурсі на посади суддів Верховного Суду у відповідних касаційних судах у порядку, визначеному цим Законом.

У разі якщо кандидати з числа суддів мають однакову позицію за рейтингом, визначеним за результатами кваліфікаційного оцінювання для участі у конкурсі на посаду судді Верховного Суду, при всіх інших рівних умовах перевага надається судді, який має більший стаж роботи в судах касаційної інстанції чи Верховному Суді України.

15. Вищий суд з питань інтелектуальної власності утворюється та проведення конкурсу на посади суддів у цьому суді має бути оголошено протягом дванадцяти місяців з дня набрання чинності цим Законом.

16. Вищий антикорупційний суд утворюється та проведення конкурсу на посади суддів у цьому суді має бути оголошено протягом дванадцяти місяців з дня набрання чинності законом, який визначає спеціальні вимоги до суддів цього суду.

17. Повноваження суддів, призначених на посаду строком на п'ять років до набрання чинності цим Законом, припиняються із закінченням строку, на який їх було призначено. Судді, повноваження яких припинилися у зв'язку із закінченням такого строку, можуть бути призначені на посаду судді за результатами конкурсу, що проводиться в порядку, встановленому цим Законом.

18. Судді, обрані на посади голови суду або заступника голови суду до набрання чинності цим Законом, здійснюють повноваження голови суду, заступника голови суду до закінчення строку, на який їх обрано.

19. Участь кандидатів на посаду судді, які на шістдесятий день з дня набрання чинності цим Законом не відповідають вимогам для призначення на посаду судді відповідно до Конституції України, у процедурах добору чи призначення припиняється.

20. Відповідність займаній посаді судді, якого призначено на посаду строком на п'ять років або обрано суддею безстроково до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», оцінюється колегіями Вищої кваліфікаційної комісії суддів України в порядку, визначеному цим Законом.

Виявлення за результатами такого оцінювання невідповідності судді займаній посаді за критеріями компетентності, професійної етики або доброчесності чи відмова судді від такого оцінювання є підставою для звільнення судді з посади за рішенням Вищої ради правосуддя на підставі подання відповідної колегії Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

21. Вища кваліфікаційна комісія суддів України завершує процедури кваліфікаційного оцінювання, розпочаті до набрання чинності цим Законом, за правилами, які діяли на день початку такого кваліфікаційного оцінювання. Судді, які за результатами цих процедур підтвердили свою здатність правосуддя у відповідному суді, не проходять процедуру кваліфікаційного оцінювання для підтвердження відповідності займаній посаді.

22. Право на отримання суддівської винагороди у розмірах, визначених цим Законом, мають судді, які за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердили відповідність займаній посаді (здатність здійснювати правосуддя у відповідному суді) або призначені на посаду за результатами конкурсу, проведеного після набрання чинності цим Законом.

Судді, які на день набрання чинності цим Законом пройшли кваліфікаційне оцінювання та підтвердили свою здатність здійснювати правосуддя у відповідному суді, до 1 січня 2017 року отримують суддівську винагороду, визначену відповідно до положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., №№ 41–45, ст. 529; 2015 р., №№ 18–20, ст. 132 із наступними змінами).

(Пункт 22 розділу XII доповнено абзацом другим згідно із Законом № 1798-VIII від 21.12.2016)

23. До проходження кваліфікаційного оцінювання суддя отримує суддівську винагороду, визначену відповідно до положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., №№ 41–45, ст. 529; 2015 р., №№ 18–20, ст. 132 із наступними змінами).

24. Розмір посадового окладу судді, крім зазначеного у пункті 23 цього розділу, становить:

1) з 1 січня 2017 року:

а) для судді місцевого суду – 15 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, розмір якого встановлено на 1 січня календарного року;

б) для судді апеляційного суду та вищого спеціалізованого суду – 25 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, розмір якого встановлено на 1 січня календарного року;

в) для судді Верховного Суду – 75 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, розмір якого встановлено на 1 січня календарного року;

2) з 1 січня 2018 року:

а) для судді місцевого суду – 20 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, розмір якого встановлено на 1 січня календарного року;

б) для судді апеляційного суду та вищого спеціалізованого суду – 30 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, розмір якого встановлено на 1 січня календарного року;

3) з 1 січня 2019 року:

а) для судді місцевого суду – 25 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, розмір якого встановлено на 1 січня календарного року;

б) для судді апеляційного суду та вищого спеціалізованого суду – 40 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, розмір якого встановлено на 1 січня календарного року;

4) з 1 січня 2020 року:

а) для судді місцевого суду – 30 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, розмір якого встановлено на 1 січня календарного року;

б) для судді апеляційного суду та вищого спеціалізованого суду – 50 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, розмір якого встановлено на 1 січня календарного року.

(Пункт 24 розділу XII в редакції Закону № 1774-VIII від 06.12.2016)

25. Право на отримання щомісячного довічного грошового утримання у розмірі, визначеному цим Законом, має суддя, який за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердив відповідність займаній посаді (здатність здійснювати правосуддя у відповідному суді) або призначений на посаду судді за результатами конкурсу, проведеного після набрання чинності цим Законом, та працював на посаді судді щонайменше три роки з дня прийняття щодо нього відповідного рішення за результатами такого кваліфікаційного оцінювання або конкурсу.

В інших випадках, коли суддя іде у відставку після набрання чинності цим Законом, розмір щомісячного довічного грошового утримання становить 80 відсотків суддівської винагороди, обчисленої відповідно до положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., №№ 41–45, ст. 529; 2015 р., №№ 18–20, ст. 132 із наступними змінами). За кожний повний рік роботи на посаді судді понад 20 років розмір щомісячного довічного грошового утримання збільшується на два відсотки грошового утримання судді, але не може бути більшим ніж 90 відсотків суддівської винагороди судді, обчисленої відповідно до зазначеного Закону.

(Пункт 25 розділу XII із змінами, внесеними згідно із Законом № 1774-VIII від 06.12.2016; в редакції Закону № 1798-VIII від 21.12.2016)

26. Члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, обрані (призначені) на посади до набрання чинності цим Законом, продовжують виконувати свої повноваження до закінчення строку, на який їх обрано (призначено).

Встановити, що до 1 січня 2017 року для членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України розмір посадового окладу становить 10 розмірів мінімальної заробітної плати, збільшених на коефіцієнт 1,3, та зберігаються надбавки і доплати, передбачені законодавством, що діяло до набрання чинності цим Законом.

(Пункт 26 розділу XII доповнено абзацом другим згідно із Законом № 1798-VIII від 21.12.2016)

27. Протягом тридцяти днів з дня набрання чинності цим Законом Уповноважений Верховної Ради України з прав людини та Голова Державної судової адміністрації України призначають додатково по одному члену Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

28. Протягом сорока п'яти днів з дня набрання чинності цим Законом Вища кваліфікаційна комісія суддів України повинна прийняти рішення щодо формування та персонального складу її палат.

29. Кандидати на посаду судді, які були зараховані до резерву на заміщення вакантних посад суддів та включені до рейтингового списку, у разі якщо закінчення трирічного строку припало на період одного року до набрання або дев'я-

носта днів після набрання чинності цим Законом, а також кандидати, щодо яких на день набрання чинності цим Законом внесені рекомендації Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, але яких не призначено на посаду судді, мають право взяти участь у доборі на посаду судді у порядку, встановленому цим Законом, без складання відбіркового іспиту та проходження спеціальної підготовки. Такі кандидати повторно складають кваліфікаційний іспит та беруть участь у конкурсі на зайняття посади судді відповідно до результатів такого іспиту.

(Пункт 29 розділу XII із змінами, внесеними згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017)

30. Матеріали та рекомендації Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про обрання суддів безстроково, щодо яких на день набрання чинності цим Законом Верховною Радою України рішення не прийнято, направляються Верховною Радою України до Вищої ради правосуддя протягом десяти днів з дня набрання ним чинності. Вища рада правосуддя на своєму засіданні у пленарному складі вирішує питання щодо кожного судді про його призначення або відмову у призначенні з одночасним поверненням матеріалів Вищій кваліфікаційній комісії суддів України. Рішення Вищої ради правосуддя про відмову у внесенні подання про призначення судді на посаду Президентові України є підставою припинення трудових відносин судді із відповідним судом на підставі статті 125 цього Закону.

(Пункт 30 розділу XII із змінами, внесеними згідно із Законом № 2509-VIII від 12.07.2018)

31. Заяви (скарги) щодо поведінки суддів місцевих та апеляційних судів, отримані Вищою кваліфікаційною комісією суддів України до набрання чинності цим Законом, передаються для розгляду Вищій раді правосуддя, якщо на день набрання чинності цим Законом Комісією не прийнято рішення про відкриття або відмову у відкритті дисциплінарної справи.

Якщо на день набрання чинності цим Законом Вищою кваліфікаційною комісією суддів України прийнято рішення про відкриття дисциплінарної справи, така справа розглядається колегіями Комісії, визначеними за її рішеннями, у порядку, що діяв на день відкриття дисциплінарної справи. Ухвалюючи рішення за результатами розгляду таких дисциплінарних справ, Вища кваліфікаційна комісія суддів України застосовує дисциплінарні стягнення, визначені цим Законом.

32. Заяви (скарги) щодо поведінки суддів Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищого господарського суду України, Вищого адміністративного суду України, а також дисциплінарні справи, порушені Вищою радою юстиції до набрання чинності цим Законом, рішення стосовно яких не прийнято, передаються дисциплінарним органам Вищої ради правосуддя для розгляду та прийняття рішень. Ухвалюючи рішення за результатами розгляду таких дисциплінарних справ, дисциплінарні органи Вищої ради правосуддя застосовують дисциплінарні стягнення, визначені цим Законом. Дисциплінарні справи, відкриті до набрання чинності цим Законом, розглядаються дисциплінарними органами Вищої ради правосуддя у порядку, який діяв на день відкриття дисциплінарної справи.

33. Заяви, які передані Тимчасовою спеціальною комісією з перевірки суддів судів загальної юрисдикції Вищій раді юстиції відповідно до частини п'ятої статті 2 Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні», дисциплінарні органи Вищої ради правосуддя розглядають у порядку та строки, встановлені законом для здійснення дисциплінарного провадження. За результатами розгляду таких заяв застосовуються дисциплінарні стягнення, визначені цим Законом.

34. Пункт 10 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» (Відомості Верховної Ради України, 2015 р., №№ 18–20, ст. 132) визнати таким, що втратив чинність з дня набрання чинності цим Законом.

Суддя, який був прикріплений до іншого суду за рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, має право на отримання посадового окладу за період з дня закінчення строку такого прикріплення до дня прийняття Вищою кваліфікаційною комісією суддів України рішення про його відрядження.

Суддя, який був прикріплений до іншого суду за рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України відповідно до пункту 10 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд», вважається прикріпленим до такого суду до дня прийняття Вищою кваліфікаційною комісією суддів України рішення про його відрядження. Строк такого прикріплення не може перевищувати шість місяців з дня набрання чинності цим Законом.

Судді, призначені чи обрані на посаду до набрання чинності цим Законом, зберігають визначення стажу роботи на посаді судді відповідно до законодавства, що діяло на день їх призначення (обрання).

(Пункт 34 розділу XII доповнено абзацом четвертим згідно із Законом № 1798-VIII від 21.12.2016)

35. Голова Державної судової адміністрації України, заступники Голови Державної судової адміністрації України продовжують виконувати свої повноваження до призначення Голови Державної судової адміністрації України та його заступників відповідно до цього Закону.

36. З дня набрання чинності цим Законом та до внесення відповідних змін до законодавства про Конституційний Суд України фінансове забезпечення функціонування та діяльності Конституційного Суду України, розмір суддівської винагороди суддів Конституційного Суду України, розмір щомісячного довічного грошового утримання судді Конституційного Суду України визначаються відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., №№ 41–45, ст. 529; 2015 р., №№ 18–20, ст. 132 із наступними змінами).

До стажу роботи, що дає судді Конституційного Суду України право на відставку і виплату вихідної допомоги, зараховується також стаж іншої практичної, наукової, педагогічної роботи за фахом та стаж державної служби.

37. Списки присяжних мають бути сформовані відповідно до процедури, передбаченої цим Законом, протягом шести місяців з дня набрання ним чинності. До списків присяжних дозволяється включати громадян, обраних народними засідателями.

38. До початку функціонування автоматизованої системи формування і ведення суддівських досьє (досьє кандидатів на посаду судді) такі досьє можуть формуватися і вестися у паперовій формі.

39. Тимчасово, на період до початку виконання в повному обсязі повноважень Служби судової охорони, підтримання громадського порядку в суді, припинення проявів неповаги до суду, а також охорону приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, виконання функцій щодо державного забезпечення особистої безпеки суддів та членів їхніх сімей, працівників суду, забезпечення безпеки учасників судового процесу здійснюється підрозділами Національної поліції України та Національної гвардії України.

40. Положення цього Закону застосовуються з урахуванням норм розділу XV «Перехідні положення» Конституції України.

41. Вищій кваліфікаційній комісії суддів України:

1) протягом тридцяти днів з дня набрання чинності цим Законом затвердити форми декларацій родинних зв'язків судді та кандидата на посаду судді, форму декларації доброчесності судді, а також оприлюднити затверджені форми декларацій на офіційному веб-сайті Комісії;

2) у шестимісячний строк з дня набрання чинності цим Законом здійснити організаційно-технічні заходи, необхідні для заповнення декларації родинних

зв'язків судді (кандидата на посаду судді) та декларації доброчесності судді на офіційному веб-сайті Комісії відповідно до цього Закону;

3) протягом дванадцяти місяців з дня набрання чинності цим Законом забезпечити початок функціонування автоматизованої системи формування і ведення суддівських досьє (досьє кандидатів на посаду судді).

(Підпункт 3 пункту 41 розділу XII із змінами, внесеними згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017)

42. Судді зобов'язані подати до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України декларацію родинних зв'язків судді та декларацію доброчесності судді:

1) судді Верховного Суду України, судді вищих спеціалізованих судів – протягом шістдесяти днів з дня набрання чинності цим Законом;

2) судді апеляційних судів – протягом дев'яноста днів з дня набрання чинності цим Законом;

3) судді місцевих судів – протягом шести місяців з дня набрання чинності цим Законом.

43. До виконання Вищою кваліфікаційною комісією суддів України підпункту 2 пункту 41 цього розділу декларації родинних зв'язків судді (кандидата на посаду судді) та декларації доброчесності судді подаються у паперовій формі.

44. Вищій раді правосуддя:

1) разом з Міністерством внутрішніх справ України за поданням Державної судової адміністрації України у місячний строк з дня набрання чинності цим Законом затвердити тимчасовий порядок забезпечення охорони судів, органів та установ системи правосуддя, а також підтримання громадського порядку в них.

(Підпункт 2 пункту 44 розділу XII виключено на підставі Закону № 2509-VIII від 12.07.2018)

45. Кабінету Міністрів України:

1) протягом року з дня набрання чинності цим Законом забезпечити розміщення Верховного Суду у приміщеннях, що вивільняються у зв'язку з ліквідацією Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищого господарського суду України, Вищого адміністративного суду України;

2) у тримісячний строк з дня набрання чинності цим Законом:

а) привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

б) забезпечити приведення міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади своїх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом;

3) передбачати у проектах законів України про Державний бюджет України на 2017 та наступні роки видатки, пов'язані з реалізацією положень цього Закону;

4) у двомісячний строк з дня набрання чинності цим Законом затвердити вичерпний перелік судів, органів та установ системи правосуддя, охорона яких здійснюється підрозділами Національної поліції України та Національної гвардії України.

46. Державній судовій адміністрації України:

(Підпункт 1 пункту 46 розділу XII виключено на підставі Закону № 2147-VIII від 03.10.2017)

2) забезпечити виконання в повному обсязі Службою судової охорони повноважень, передбачених цим Законом, не пізніше 1 січня 2019 року.

(Підпункт 2 пункту 46 розділу XII із змінами, внесеними згідно із Законом № 2509-VIII від 12.07.2018)

47. До початку функціонування Єдиної судової інформаційної (автоматизованої) системи визначення судді або колегії суддів для розгляду конкретної справи здійснюється автоматизованою системою документообігу суду.

48. З дня, наступного за днем опублікування цього Закону:

1) Вища рада юстиції може відмовити у внесенні Президентові України подання про призначення судді на посаду виключно з таких підстав, які вона визначає, керуючись власною оцінкою обставин, пов'язаних із кандидатом на посаду судді, та його особистих якостей:

а) наявність обґрунтованого сумніву щодо відповідності кандидата критерію доброчесності чи професійної етики або інші обставини, які можуть негативно вплинути на суспільну довіру до судової влади у зв'язку з таким призначенням;

б) порушення визначеного законом порядку призначення на посаду судді;

2) у разі відмови у внесенні Президентові України подання про призначення судді на посаду Вища рада юстиції ухвалює вмотивоване рішення, яке може бути оскаржено у порядку, встановленому процесуальним законом;

3) рішення Вищої ради юстиції про відмову у внесенні Президентові України подання про призначення судді на посаду може бути оскаржено та скасовано виключно з таких підстав:

а) склад Вищої ради юстиції, який ухвалив відповідне рішення, не мав повноважень його ухвалювати;

б) рішення не підписано членом Вищої ради юстиції, який брав участь у його ухваленні;

в) рішення не містить посилання на визначені законом підстави відмови у внесенні Президентові України подання про призначення судді на посаду або мотивів, з яких Вища рада юстиції прийшла до відповідних висновків;

4) рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України оскаржуються відповідно до статті 88 цього Закону.

Розділ XII «Прикінцеві та перехідні положення» передбачає юридико-технічні та процедерні приписи, що регулюють порядок набрання чинності Законом та особливості перехідного періоду, необхідного для адаптації системи судової влади, яка функціонувала в державі до того часу.

Більшість із положень цього розділу мають тимчасовий характер і вичерпали себе з моменту їх реалізації. Окремі з них стали предметом аналізу в межах коментування тих норм Закону, з якими вони безпосередньо пов'язані, що виключає необхідність окремого тлумачення.

Зміст

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ **3**

ПЕРЕДМОВА **5**

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ **7**

РОЗДІЛ І.
ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Стаття 1. Судова влада 8
Стаття 2. Завдання суду 13
Стаття 3. Система судоустрою України 19
Стаття 4. Законодавство про судоустрій і статус суддів 22
Стаття 5. Здійснення правосуддя 23
Стаття 6. Незалежність судів 26
Стаття 7. Право на справедливий суд 31
Стаття 8. Право на повноважний суд 35
Стаття 9. Рівність перед законом і судом 37
Стаття 10. Професійна правнича допомога при реалізації права на справедливий суд 39
Стаття 11. Гласність і відкритість судового процесу 45
Стаття 12. Мова судочинства і діловодства в судах 52
Стаття 13. Обов'язковість судових рішень 54
Стаття 14. Право на перегляд справи та оскарження судового рішення 60
Стаття 15. Склад суду та його визначення 62
Стаття 15^{-1}. Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система 72
Стаття 16. Символи судової влади 76

Розділ ІІ
СУДОУСТРІЙ

ГЛАВА 1. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ СУДОУСТРОЮ

Стаття 17. Система судоустрою 83
Стаття 18. Спеціалізація судів 88
Стаття 19. Порядок утворення і ліквідації суду 90
Стаття 20. Порядок обрання суддів на адміністративні посади та звільнення з цих посад 93

ГЛАВА 2. МІСЦЕВІ СУДИ

Стаття 21. Види і склад місцевих судів 98
Стаття 22. Повноваження місцевого суду 104
Стаття 23. Суддя місцевого суду 113
Стаття 24. Голова місцевого суду 116
Стаття 25. Заступник голови місцевого суду 119

ГЛАВА 3. АПЕЛЯЦІЙНІ СУДИ

Стаття 26. Види і склад апеляційних судів 120
Стаття 27. Повноваження апеляційного суду 124
Стаття 28. Суддя апеляційного суду 126
Стаття 29. Голова апеляційного суду 128

Стаття 30. Заступник голови апеляційного суду....129

ГЛАВА 4. ВИЩІ СПЕЦІАЛІЗОВАНІ СУДИ

Стаття 31. Види і склад вищих спеціалізованих судів....130
Стаття 32. Повноваження вищого спеціалізованого суду....135
Стаття 33. Суддя вищого спеціалізованого суду....141
Стаття 34. Голова вищого спеціалізованого суду....144
Стаття 35. Заступник голови вищого спеціалізованого суду....145

ГЛАВА 5. ВЕРХОВНИЙ СУД

Стаття 36. Верховний Суд – найвищий суд у системі судоустрою України....146
Стаття 37. Склад та структура Верховного Суду....151
Стаття 38. Суддя Верховного Суду....153
Стаття 39. Голова Верховного Суду....155
Стаття 40. Порядок обрання Голови Верховного Суду....157
Стаття 41. Порядок дострокового звільнення з посади Голови Верховного Суду....160
Стаття 42. Голова касаційного суду....162
Стаття 43. Заступник Голови Верховного Суду, заступник голови касаційного суду....165
Стаття 44. Судові палати касаційного суду....169
Стаття 45. Велика Палата Верховного Суду....171
Стаття 46. Пленум Верховного Суду....174
Стаття 47. Науково-консультативна рада та офіційний друкований орган Верховного Суду....180

Розділ III.
СУДДІ ТА ПРИСЯЖНІ

ГЛАВА 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ СТАТУСУ СУДДІ

Стаття 48. Незалежність судді....183
Стаття 49. Недоторканність та імунітет судді....189
Стаття 50. Відповідальність за неповагу до суду чи судді....196
Стаття 51. Посвідчення судді....199

ГЛАВА 2. СУДДЯ

Стаття 52. Статус судді....202
Стаття 53. Незмінюваність судді....203
Стаття 54. Вимоги щодо несумісності....205
Стаття 55. Відрядження як тимчасове переведення судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації....213
Стаття 56. Права та обов'язки судді....219
Стаття 57. Присяга судді....230
Стаття 58. Етика судді....232
Стаття 59. Моніторинг способу життя судді....235
Стаття 60. Повна перевірка декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування....239
Стаття 61. Декларація родинних зв'язків судді....243
Стаття 62. Декларація доброчесності судді....247
Стаття 63. Статус присяжного....249
Стаття 64. Список присяжних....251
Стаття 65. Вимоги до присяжного....254
Стаття 66. Підстави і порядок увільнення від виконання обов'язків присяжного....255

Стаття 67. Залучення присяжних до виконання обов'язків у суді....258
Стаття 68. Гарантії прав присяжних....261

Розділ IV.
ПОРЯДОК ЗАЙНЯТТЯ ПОСАДИ СУДДІ

Стаття 69. Вимоги до кандидатів на посаду судді....264
Стаття 70. Порядок добору та призначення на посаду судді....269
Стаття 71. Заява кандидата на посаду судді до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України....273
Стаття 72. Порядок проведення добору кандидатів на посаду судді....276
Стаття 73. Відбірковий іспит....278
Стаття 74. Проведення спеціальної перевірки щодо кандидата на посаду судді....280
Стаття 75. Повна перевірка декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, поданої кандидатом на посаду судді....283
Стаття 76. Декларація родинних зв'язків кандидата на посаду судді....284
Стаття 77. Спеціальна підготовка кандидата на посаду судді....285
Стаття 78. Кваліфікаційний іспит....287
Стаття 79. Проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді....292
Стаття 80. Призначення на посаду судді....298
Стаття 81. Порядок призначення на посаду судді апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду або Верховного Суду за спеціальною процедурою....299
Стаття 82. Переведення судді до іншого суду....305

Розділ V
КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ РІВЕНЬ СУДДІ

ГЛАВА 1. КВАЛІФІКАЦІЙНЕ ОЦІНЮВАННЯ СУДДІВ

Стаття 83. Завдання та підстави кваліфікаційного оцінювання....307
Стаття 84. Проведення кваліфікаційного оцінювання....312
Стаття 85. Етапи кваліфікаційного оцінювання....316
Стаття 86. Отримання інформації під час проведення кваліфікаційного оцінювання....323
Стаття 87. Громадська рада доброчесності....325
Стаття 88. Рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України....332

ГЛАВА 2. ПІДГОТОВКА СУДДІ ТА ЙОГО РЕГУЛЯРНЕ ОЦІНЮВАННЯ

Стаття 89. Підготовка судді для підтримання його кваліфікації....335
Стаття 90. Завдання та порядок регулярного оцінювання судді....337
Стаття 91. Значення результатів регулярного оцінювання....340

ГЛАВА 3. ВИЩА КВАЛІФІКАЦІЙНА КОМІСІЯ СУДДІВ УКРАЇНИ

Стаття 92. Статус Вищої кваліфікаційної комісії суддів України....341
Стаття 93. Повноваження Вищої кваліфікаційної комісії суддів України....342
Стаття 94. Склад Вищої кваліфікаційної комісії суддів України....344
Стаття 95. Порядок формування Вищої кваліфікаційної комісії суддів України....349
Стаття 96. Звільнення члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з посади....355

Стаття 97. Припинення повноважень члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України....356
Стаття 98. Організація роботи та засідання Вищої кваліфікаційної комісії суддів України....357
Стаття 99. Права члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України....361
Стаття 100. Відвід члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України....361
Стаття 101. Рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України....362
Стаття 102. Забезпечення діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України....364
Стаття 103. Служба інспекторів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України....366

ГЛАВА 4. НАЦІОНАЛЬНА ШКОЛА СУДДІВ УКРАЇНИ

Стаття 104. Статус і структура Національної школи суддів України....368
Стаття 105. Завдання Національної школи суддів України....376

Розділ VI
ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІ

Стаття 106. Підстави дисциплінарної відповідальності судді....389
Стаття 107. Звернення з дисциплінарною скаргою щодо судді....395
Стаття 108. Орган, що здійснює дисциплінарне провадження щодо судді....398
Стаття 109. Дисциплінарне стягнення стосовно судді....400
Стаття 110. Погашення дисциплінарного стягнення....407
Стаття 111. Оскарження рішення у дисциплінарній справі стосовно судді....409

Розділ VII
ЗВІЛЬНЕННЯ СУДДІ З ПОСАДИ ТА ПРИПИНЕННЯ ЙОГО ПОВНОВАЖЕНЬ

ГЛАВА 1. ЗВІЛЬНЕННЯ СУДДІ З ПОСАДИ

Стаття 112. Загальні умови звільнення судді з посади....411
Стаття 113. Звільнення судді з посади за станом здоров'я....413
Стаття 114. Звільнення судді з посади у разі порушення ним вимог щодо несумісності....414
Стаття 115. Звільнення судді з посади у разі вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубого чи систематичного нехтування обов'язками....415
Стаття 116. Звільнення судді з посади за його заявою про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням....417
Стаття 117. Звільнення судді з посади у зв'язку з незгодою на переведення до іншого суду у разі ліквідації чи реорганізації суду, в якому суддя обіймає посаду....419
Стаття 118. Звільнення судді з посади у зв'язку з порушенням обов'язку підтвердити законність джерела походження майна....420

ГЛАВА 2. ПРИПИНЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ СУДДІ

Стаття 119. Припинення повноважень судді....421
Стаття 120. Припинення повноважень судді у зв'язку з досягненням суддею шістдесяти п'яти років....422
Стаття 121. Припинення повноважень судді у зв'язку з припиненням громадянства України або набуття суддею громадянства іншої держави....423

Стаття 122. Припинення повноважень судді у зв'язку з набранням законної сили рішенням суду про визнання судді безвісно відсутнім або оголошення померлим, визнання недієздатним або обмежено дієздатним 424
Стаття 123. Припинення повноважень судді у зв'язку зі смертю судді....425
Стаття 124. Припинення повноважень судді у зв'язку з набранням законної сили обвинувальним вироком щодо судді за вчинення ним злочину 425
Стаття 125. Припинення трудових відносин із суддею внаслідок припинення повноважень....426

Розділ VIII
СУДДІВСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ

ГЛАВА 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ СУДДІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Стаття 126. Завдання суддівського самоврядування 427
Стаття 127. Організаційні форми суддівського самоврядування 435

ГЛАВА 2. ОРГАНИ СУДДІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Стаття 128. Збори суддів 439
Стаття 129. З'їзд суддів України 464
Стаття 130. Порядок скликання з'їзду суддів України 467
Стаття 131. Обрання делегатів на з'їзд суддів України 469
Стаття 132. Порядок проведення з'їзду суддів України 470
Стаття 133. Рада суддів України....472
Стаття 134. Забезпечення діяльності органів суддівського самоврядування....489

Розділ IX
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДДІВ

Стаття 135. Суддівська винагорода....491
Стаття 136. Відпустка....494
Стаття 137. Стаж роботи судді 496
Стаття 138. Забезпечення житлових умов судді 501
Стаття 139. Забезпечення потреб судді, пов'язаних з його діяльністю 502
Стаття 140. Державний захист суддів та членів їхніх сімей....503
Стаття 141. Соціальне страхування судді....505

Розділ X
СТАТУС СУДДІ У ВІДСТАВЦІ

Стаття 142. Пенсія або щомісячне довічне грошове утримання судді у відставці 507
Стаття 143. Вихідна допомога судді у зв'язку з відставкою 510
Стаття 144. Медичне обслуговування та санаторно-курортне лікування суддів та членів їхніх сімей....511
Стаття 145. Припинення відставки судді 512

Розділ XI
ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ

ГЛАВА 1. ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ

Стаття 146. Особливості забезпечення функціонування судової влади 514

Стаття 147. Система забезпечення функціонування судової влади 519
Стаття 148. Засади фінансування судів 529
Стаття 149. Порядок фінансування судів 531
Стаття 150. Державна служба в системі правосуддя, оплата праці та соціальні гарантії 532

ГЛАВА 2. ДЕРЖАВНА СУДОВА АДМІНІСТРАЦІЯ УКРАЇНИ

Стаття 151. Статус Державної судової адміністрації України 552
Стаття 152. Повноваження Державної судової адміністрації України 555
Стаття 153. Голова Державної судової адміністрації України 559
Стаття 154. Територіальні органи Державної судової адміністрації України 561

ГЛАВА 3. АПАРАТ СУДУ, СЛУЖБИ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБОТИ ТА ОХОРОНИ СУДУ

Стаття 155. Апарат суду 564
Стаття 156. Особливості апарату Верховного Суду 581
Стаття 157. Помічники суддів 596
Стаття 158. Бібліотека суду 603
Стаття 159. Служба судових розпорядників 605

ГЛАВА 4. СЛУЖБА СУДОВОЇ ОХОРОНИ

Стаття 160. Забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах 609
Стаття 161. Статус Служби судової охорони 610
Стаття 162. Повноваження Служби судової охорони 617
Стаття 163. Проходження служби у Службі судової охорони 636
Стаття 164. Спеціальні звання співробітників Служби судової охорони 645
Стаття 165. Соціальний захист співробітників Служби судової охорони 648

Розділ XII. ПРИКІНЦЕВІ ТА ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ 653

З-19 Закон України «Про судоустрій і статус суддів». Науково-практичний коментар / за заг.ред. д-ра юрид. наук, проф. М. А. Погорецького, д-ра юрид. наук, доц. О. З. Хотинської-Нор та д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Яновської. Київ: Алерта, 2019. 668 с.

ISBN 978-617-566-578-7

У науково-практичному коментарі на основі наукового аналізу норм чинного законодавства, міжнародних стандартів, судової практики, актів органів суддівського врядування та самоврядування наводиться постатейне викладення Закону України «Про судоустрій і статус суддів», який визначає засади організації та функціонування судової влади в Україні.

Видання розраховане на широку цільову аудиторію та буде цікаве суддям, прокурорам, адвокатам, науковцям, викладачам і студентам ЗВО юридичного спрямування, а також іншим правникам і всім небайдужим до сфери вітчизняної судової влади.

УДК 351.87(477)

Наукове видання

Закон України «ПРО СУДОУСТРІЙ І СТАТУС СУДДІВ»

Науково-практичний коментар

За загальною редакцією
д-ра юрид. наук, проф. М. А. Погорецького,
д-ра юрид. наук, доц. О. З. Хотинської-Нор,
д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Яновської

Відповідальний за випуск	*О. В. Діордійчук*
Комп'ютерна верстка	*Д. М. Алексєєв*
Обкладинка	*Д. М. Алексєєв*

Підписано до друку 29.08.2019.
Гарнітура Times New Roman. Формат 70x100 1/16.
Папір офсетний. Друк офсетний. Умов. друк. арк. 54,28.

Видавництво «Алерта»
04210, м. Київ, а/с 112.
Тел.: (044) 223-15-25, 223-15-30; (099) 607-97-62.
E-mail: alerta.pravovaednist@gmail.com, веб-сайт: www.alerta.kiev.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 788 від 29.01.2002 р.